ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ

ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ—(ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ, ଜ—ଷ)

ସଂଗ୍ରାହକ—ରାୟବାହାଦୁର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ବି. ଏଲ., ସାହିତ୍ୟବିଶାରଦ (Kaiser-I-Hind)

ସହକର୍ମିଣୀ—ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ

ସହାୟତାକାରୀ—୧ । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଭୁଲମଣି ଦାଶ, କାବ୍ୟତୀର୍ଥ

୨ । ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ରାୟ, ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ.

୩ । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ସୁରେଶଚନ୍ଦ୍ର ଝା, କାବ୍ୟସ୍ମୃତିତୀର୍ଥ, ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ରୀ, ଛନ୍ଦବିଶାରଦ

୪ । ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଏମ୍. ଏ., ବି ଏଲ୍.

୫ । ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବି. ଏ.

୬ । ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର

୭ । ସାମନ୍ତ ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ମହାପାତ୍ର

୮ । ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର

୯ । ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ପଣ୍ଡା

PŪRNNACHANDRA

ORḌIĀ BHĀSHĀKOSHA

(A lexicon of the Oriya language)

Volume VI—(Consonants, Ja to Sha)

Compiler—**Rai Bahadur G. C. Praharaj, Sahityabisarada**
(Kaiser-I-Hind)

Advocate, Patna High Court, B. N. R., Orissa (India).

Colleague—Srimati Pitambari Debi,
with the help of a body of assistants.

Printed and published by M. Kar,
THE UTKAL SAHITYA PRESS, CUTTACK.
1937.

ସମସ୍ତ ୭ ଖଣ୍ଡର ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୧୫୦/
ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୧୩୨/
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନଗଦ ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୨୫/

Price for a complete set of 7 volumes—Rs. 150/-
Do. before the publication of Vol. VII—Rs. 132/-
Do. for each volume purchased separately Rs. 25/-

AGENTS FOR THE SALE OF THE WORK

1. MESSRS LUZAC & Co.
   Oriental and foreign booksellers
   46, Great Russell Street
   London, W. C. I.

2. VON OTTO HARRASSOWITZ
   Querstrasse 14,
   Leipzig, C. I.
   Germany.

3. LEBRARIE. C. KLINCKSIECK
   11 Rue-de-Lille
   Paris, 7E.
   France.

4. THE BHASHAKOSHA OFFICE
   Bhashakosha Lane
   P. O. Chandnichauk, Cuttack
   (Orissa, India).

5. THE CUTTACK PUBLISHING HOUSE
   Nayasarak, P. O. Chandnichauk, Cuttack
   (Orissa, India).

6. THE PATHSALA PRESS
   Bankipur, Patna
   (Bihar, India).

7. THE PUSTAK BHANDAR,
   Laheriaserai, Dt. Darbhanga
   (Bihar, India).

8. THE STUDENTS STORE
   Berhampur, Dt. Ganjam and its Cuttack Branch.
   (Orissa, India)

Price Rs. 150/- for a whole set of 7 volumes
Advance price before the publication of the 7th volume Rs. 135/-
Rs. 25-for each volume purchased separately.

The Layer of the Foundation stone of this work

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୂଳଘରି ସ୍ଥାପକ

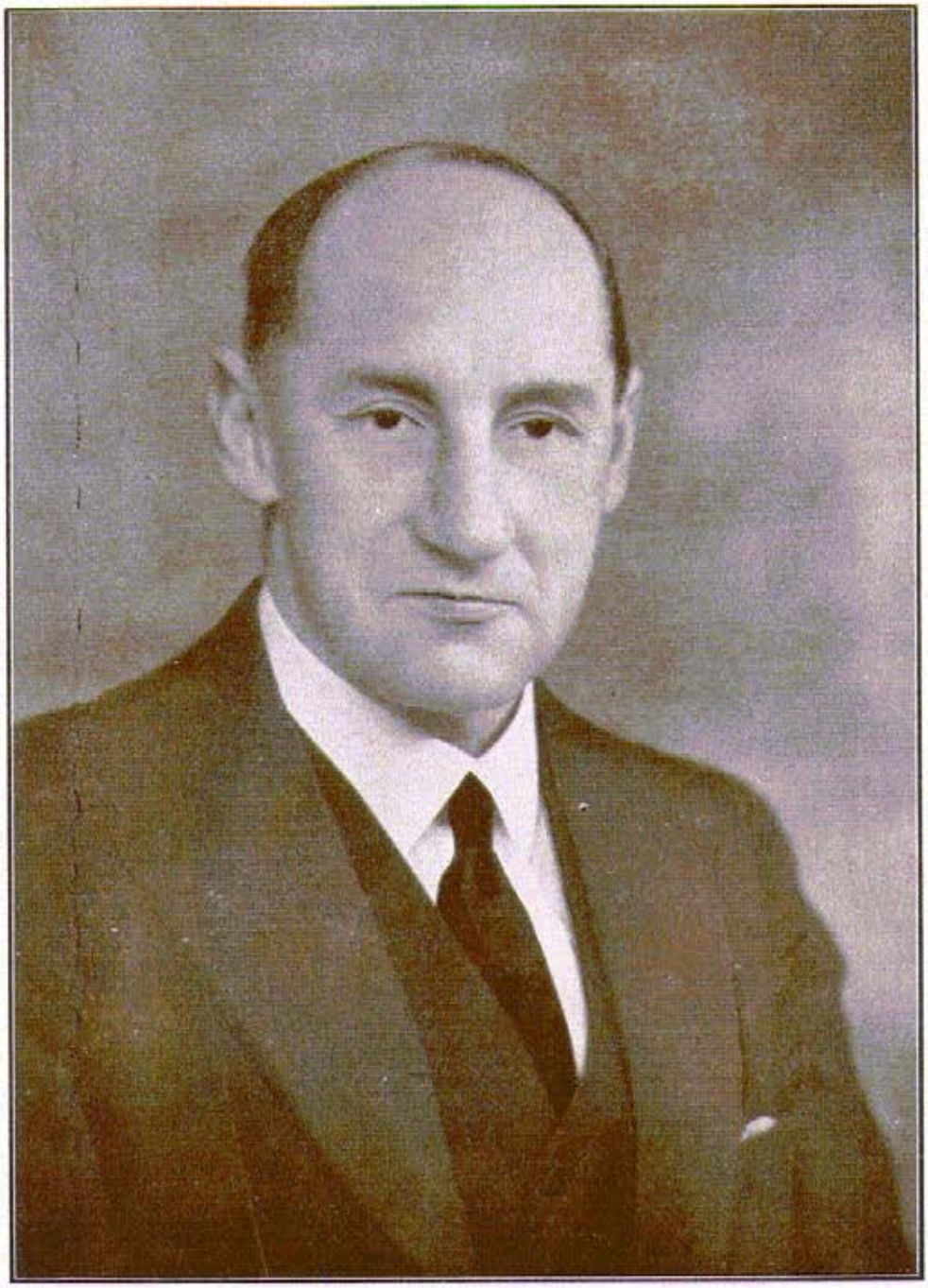

His Excellency Sir John Austen Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S.
The first Governor of the Orissa Province.

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର

ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ ହବାକ୍, ଏମ. ଏ., କେ. ସି. ଏସ. ଆଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ.

Constant wellwishers of the work.

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସତତ ଶୁଭାନୁଧ୍ୟାୟୀ ଲାଟଦମ୍ପତି ।

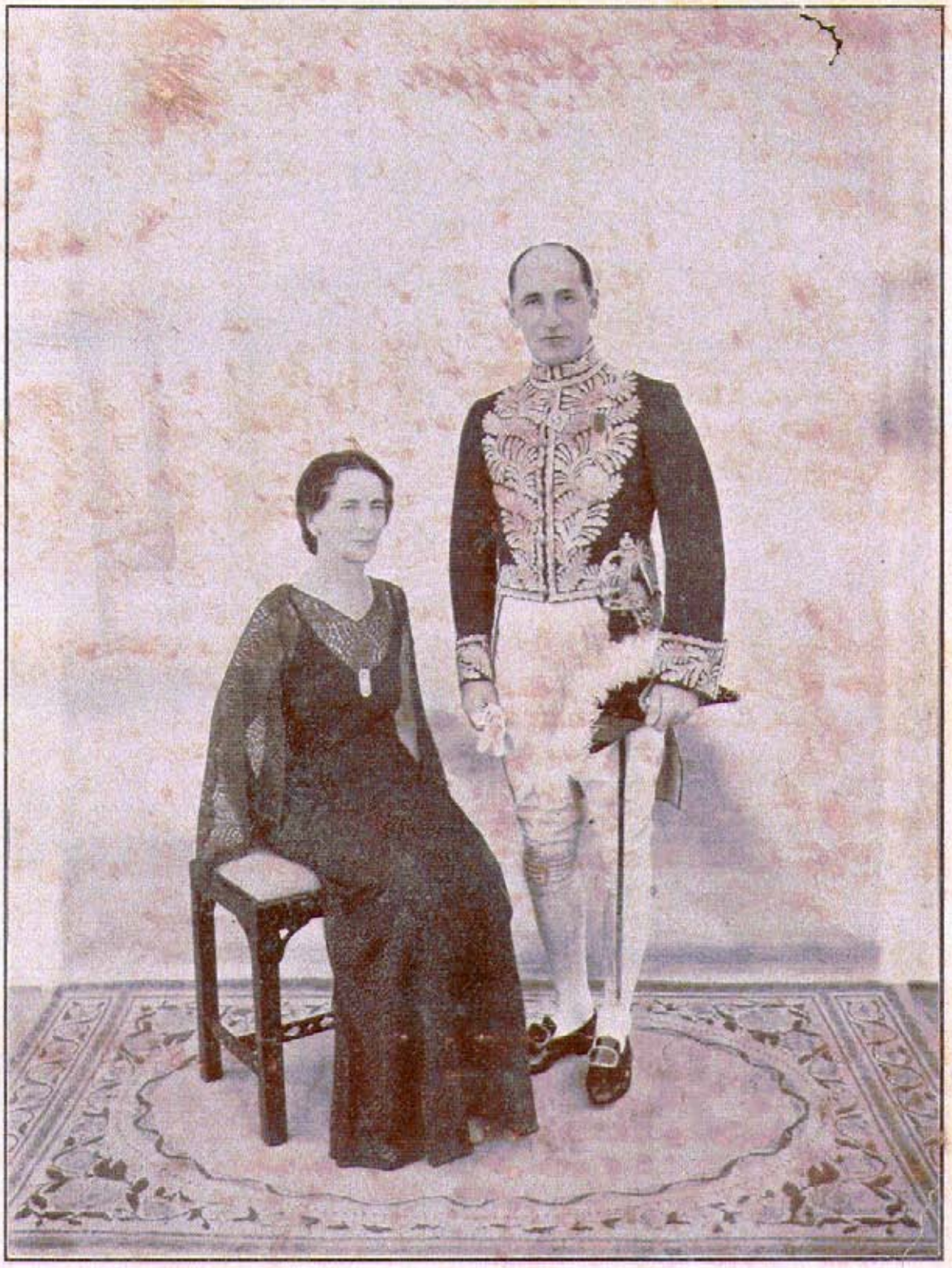

Lady Hubback & His Excellency Sir John Austen Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S.,
Governor of Orissa.

ଶ୍ରୀମତୀ ଲାଟମହିଷୀ ଲେଡୀ ହବାକ୍ ଓ ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍, ଏମ୍. ଏ., କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍
ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ।

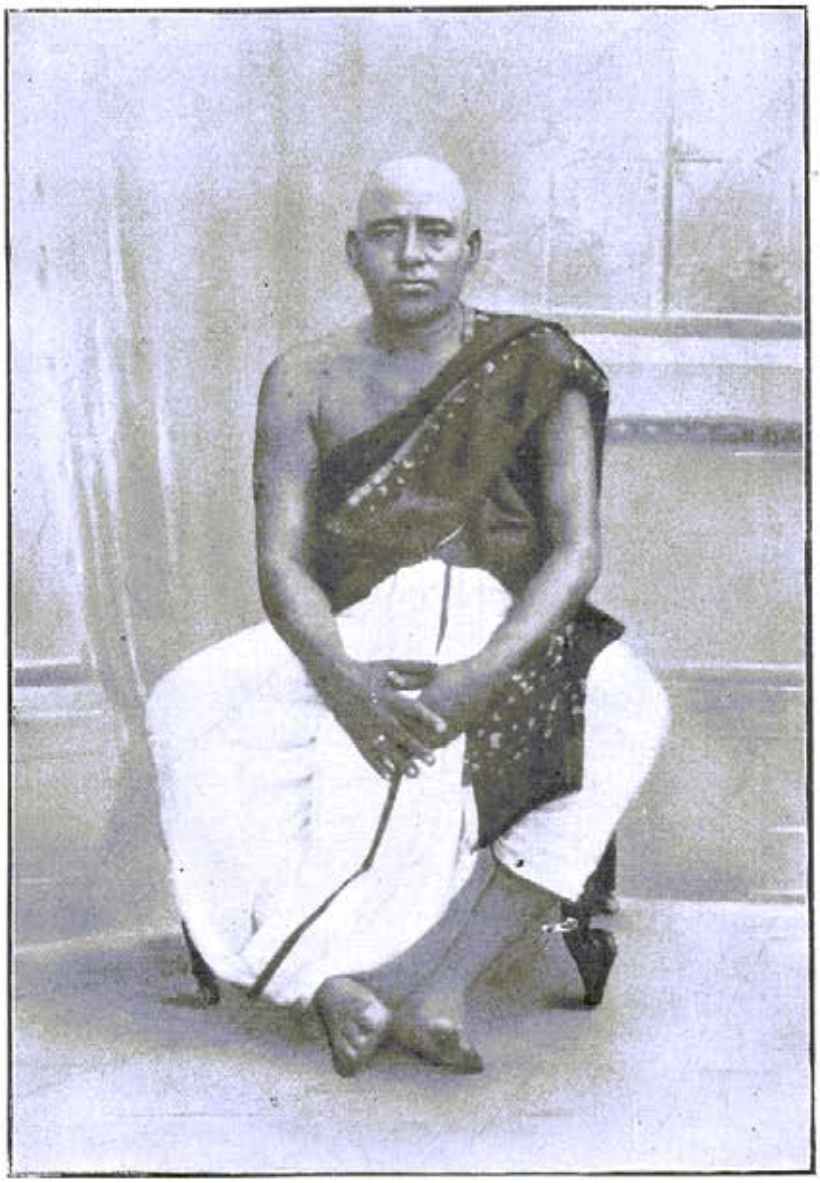

The Compiler's father
The late Babu Narasingha Praharaj

ମହାତ୍ମା ସ୍ୱର୍ଗତ ପିତୃଦେବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନରସିଂହ ପ୍ରହରାଜ ।

The sixth volume of the

PŪRṆṆACHANDRA ORDIĀ BHĀSHĀKOSHA

is dedicated, with kind permission, to

Maharaja Sri Sri Sri Rajendra Narayan Sing Deo,

Maharaja and Ruler, Patna State,
Estern States Agency,

Who is the worthiest representative of the Chauhan royal family in Orissa, whose enlightened rule extending over only four years has pushed his state to the front rank of Indian States, whose zeal to promote the welfare of his subjects has prompted him to strike a blow to the Bethi and the Begari systems prevalent in the states for ages, whose other beneficent measures to further the happiness of his subjects has made him the idol of their hearts, whose liberality for many worthy causea of Orissa has raised high hopes in the minds of his countrymen, whose ideal life governed by austere principles and approximating to that of the Rajarshis of yore is a source of unfailing inspiration to all Orissa and through whose munificence this volume is brought to a successful close.

Bhashakosha Office,
Bhashakosha Lane,
CUTTACK.
June, 1937

in grateful regard
by
his humble admirer,
THE COMPILER.

ଉତ୍କଳ ଚୌହାନବଂଶମଣ୍ଡନ, ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନୈକବ୍ରତ, ଯୌବନରେ ପ୍ରବୀଣମୂଲଭପ୍ରଜ୍ଞାର ଆଧାର, ସୌଜନ୍ୟଦନସ୍ୱାଦ ଅଶେଷ ସଦ୍‌ଗୁଣର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ବିଗ୍ରହ, "ଦାନେ ମୌନଂ, କ୍ଷମା ଶକ୍ତୌ, ତ୍ୟାଗେ ଶ୍ଳାଘାବିପର୍ଯ୍ୟୟଃ" ଆଦି ପରମ୍ପରା ବିପରୀତ ଗୁଣର ଆଧାର, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଓ କଳାର ଅକୃତ୍ରିମ ପୋଷକ, ଦାନବୀର, ରାଜର୍ଷିକଳ୍ପ, ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ପାଟଣାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଅବିରତଦାନସ୍ରୁତ କଳେଜରେ ଗମ୍ଭୀର ଭକ୍ତିର ଓ ସମ୍ମାନର ନିଦର୍ଶନରୂପେ ମହାରାଜାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତରେ ଅନୁମତିସହକାରେ

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷର ଏହି ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ

ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହେଲା ।

ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ,
ଭାଷାକୋଷଲେନ୍, କଟକ
୧୯୩୭ ଜୁନ୍ ମାସ

ବିନୀତ
ସଙ୍କଳୟିତା

The bounteous PATRON of this Volume.

ଏ ଖଣ୍ଡର ଦାନଶୀଳ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ

Maharaja Sri Rajendra Narayan Singh Deo,
Ruler, Patna State, Eastern States Agency.

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେଓ, ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଅଧୀଶ୍ୱର ।

ପ୍ରାଚୀନ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ—ଆଧୁନିକ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର

ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ପ୍ରଶସ୍ତି

ପାଟଣା ରାଜ୍ୟାଧୀଶର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେବ

ଶ୍ରୀ କରକମଳେଷ

ମହାରାଜ !

'ରାଜା ପ୍ରକୃତିରଞ୍ଜନାତ୍' ଏ ବାକ୍ୟ ମୋର ହେତୁ ପାଇବା ଦିନଠାରୁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ପୋଥିଗତ ବଚନ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିକେତେ ବଚନ (ଯଥା – 'ମହତୀ ଦେବତା ହ୍ୟେଷା ନରରୂପେଣ ତିଷ୍ଠତି') ମଧ୍ୟ କାନରେ ଶୁଣିଥିଲି ଓ ଛାପା ଅକ୍ଷରରେ ଦେଖିଥିଲି । କେବଳ ଏତିକିରେ ମୋ ପାଇଟି ସରି ନ ଥିଲା; ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏ ଦୁଇ ବାକ୍ୟକୁ ଅଡ଼ାଇ କେତେ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜସଭାକୁ କମ୍ପାଇ ଦେଇଅଛି । ଶ୍ରୀ ଛାମ୍ବ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, 'ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟା ଦ୍ୱିଜା ନଷ୍ଟାଃ' ଶ୍ଳୋକାଂଶକୁ ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ି ସୁଦ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମଣଯାକ ସର୍ବଦା ଲୋଭଗ୍ରସ୍ତ ଓ ଏହି ଲୋଭର ତାଡ଼ନାରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ସବୁ ସାମାନ୍ୟକଥନକୁ ମୁଁ ଏକାଧିକ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷୀକରଣରେ ବେଖାପ୍ ଖଟାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆଦର୍ଶ 'ପ୍ରକୃତିରଞ୍ଜକ' ଓ 'ନରରୂପିଣୀ ମହତୀ ଦେବତା' ରୂପକ ଅସଲ ମାଲ ଭେଟିବା ଭାଗ୍ୟ ମୋ ଜୀବନରେ ଗତ ୪୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନରେ ମାତ୍ର ଘଟିଥିଲା । ଶ୍ରୀ ଛାମ୍ବଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ସୁଯୋଗ ଗତ ଦୁଇ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପାଇ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଅଛି ଯେ, ଶ୍ରୀ ଛାମ୍ବଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଇହଲୋକ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଅତୃପ୍ତି ରହିଯାଇ ଥାଆନ୍ତା । ରାଜା, ମହାରାଜ ଓ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋ ଭଳି 'ଅଇଁଖପରା ବଇଦବାଆ' ଲୋକର କଥାଭାଷା ହେଲାବେଳେ ମଝିରେ ଗୋଟାଏ ବନବନା କଣ୍ଟାବାଡ଼ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ । ଜଣେ ଧନୀ, ବିଭବଶାଳୀ, କ୍ଷମତାବିଶିଷ୍ଟ ବଡ଼-ଲୋକଙ୍କ ଛାମୁରେ ଜଣେ ଅନୁସରଣିଆ ନିର୍ଦ୍ଧନ ଲୋକ ଠିଆ ହେଲାବେଳେ, ଗରିବ ବ ପୁଡ଼ା କଣ୍ଟାବାଡ଼ ଆରପାଖରେ ଥାଇ କଥାଭାଷା କରେ; କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ଛାମ୍ବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଥମ ଭେଟରେ ମୋତେ ବୋଧ ହେଲା ଯେ, ମୁଁ ମୋର ଜଣେ ବହୁଦିନର ପୁରାତନ ସମାନସ୍ୱନ୍ଧ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନାସନରେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଅଛି । ଏ ଭାବ ଜୀବନରେ ଦୁଇ ସ୍ଥଳରେ ମାତ୍ର ଘଟିଥିଲା । ଅପଣଙ୍କଠାରେ ଜୀବନରେ ମୋର ଏହାହିଁ ତୃତୀୟ ଅନୁଭବ ।

ରାଜର୍ଷି ଅଭିଧାନଗତ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ, ଏହା ଅନୁଭବଗତ ବୋଲି ମୁଁ ଶ୍ରୀଛାମ୍ବଙ୍କଠାରେ ଦେଖିଲି ।

ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସୁଖରେ, ଶାନ୍ତିରେ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ଏବଂ ଅସୁବିଧା ଓ ଅଭାବରୁ ଦୂରରେ ରଖିବାପାଇଁ ଶ୍ରୀଛାମ୍ବ ସବୁବେଳେ ଚେଷ୍ଟାଳ । ଏମନ୍ତ କି, ଯେଉଁ ପ୍ରଜାମାନେ ଶ୍ରୀଛାମ୍ବଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଭରସା କରି ମନ ଖୋଲିବେ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଶ୍ରୀଛାମ୍ବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଯେପରି ବ୍ୟଥିତ ନ ହୁଅନ୍ତି, ଏଥିପ୍ରତି ଶ୍ରୀ ଛାମ୍ବଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରହିଥିବା କଥା ମୁଁ ଦେଖିଲି । ଶ୍ରୀ ଛାମ୍ବଙ୍କ-ଠାରେ ବିଶାଳବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା, ନିରାଡ଼ମ୍ବରତା, ଚରିତ୍ରବତ୍ତା, ନିରଭିମାନତା ଓ ପ୍ରଜାବତ୍ସଳତା ଏକାଧାରରେ ଦେଖି ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଷ୍ଟେଟ୍‌ରୁ ବେଠିପ୍ରଥାର ଲୋପ ସାଧନ, ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧିକୁ ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅଧିକାର ଦାନ, ପକ୍କା ସଡ଼କରେ ଗୋଯାନର ଅବାଧ ଗମନାଗମନାଧିକାର ଦାନ, ପଞ୍ଚାୟତ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ସାଧନ, ସହଯୋଗ

ସମିତି ସ୍ଥାପନ, କୁଟୀରଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି, ଶିଳ୍ପ ଭାରଖାନାମାନ ସ୍ଥାପନ, ରାଜ୍ୟର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ସାଧାରଣଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଜଳାଶୟ ଓ ଦେବମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ, ଷ୍ଟେଟରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚଳନ, ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଉଥିବା ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଷ୍ଟେଟ୍‌ବାସୀ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ନିମନ୍ତେ ବୃତ୍ତିଦାନ, ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ, ମାତୃସଦନ, ଏକ୍ସରେ [ରଞ୍ଜନରଶ୍ମି] ଆଗାର, ଜାୟା କୁକୁରଦଂଶନ ପ୍ରତିକାର ସଦନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ କୁଷ୍ଠାଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ,ରସଦ ପ୍ରଥାର ଲୋପ, ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବିଭବର ଗବେଷଣା, ଉତ୍କୋଚ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ଦମନ, କୋଶଳର ଇତିହାସ ସଂଗ୍ରହ, ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଗବେଷଣା, ଗୋପାଳନ ଓ ଗୋପ୍ରଜନନ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ, ଗବ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉତ୍ପାଦନଶାଳା [ଡାଇରି ଫାର୍ମ] ଆଦିର ଯାହା ଯାହା ପ୍ରମାଣ ମୁଁ ମୋର ପାଟଣା ଅବସ୍ଥାନ ଓ ରାଜ୍ୟଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ନିଜେ ଦେଖିଅଛି ଓ ଅନୁଭବ କରିଅଛି, ତାହା ମୋ ମନରେ ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାମରାଜ୍ୟର ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତିକୁ ଜାଗରୁକ କରାଇଅଛି । ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ଆଜି ଭାରତର ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରଥମ-ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆଜି ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କ ସହିତ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ଆନନ୍ଦୋତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ।

ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ସାବାଳକ ହୋଇ ୧୯୩୬ ସାଲରେ ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଚାରି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଶାସନ-କୁଶଳତା, ପ୍ରଜାପ୍ରୀତି, ଧର୍ମପ୍ରାଣତା ଓ ଜାତୀୟ ପ୍ରେମର ଉଦାହରଣମାନ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ଏହା ଉତ୍କଳରେ କାହିଁକି, ଭାରତରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରଳ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏତେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କର ଏ ସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବ ଦେଖି ମୋର ଆଶା ହେଉଅଛି ଯେ, ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ଅଚିରେ ପ୍ରାଚୀନକାଳର ରାଜର୍ଷିରୂପେ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ପୂଜ୍ୟ ହେବେ । ଚୁଗୁଲିରେ ଭଳିବା ରୂପ ମାରାତ୍ମକ ଯୋଗର ଆକ୍ରମଣରୁ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ମୁକ୍ତ । ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ଗୋଟିଏ କର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଯୋକ୍ତା ଆଡ଼କୁ ଓ ଅନ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଡ଼କୁ ସର୍ବଦା ଉଡ଼ାଇଥାଆନ୍ତି । ଏସବୁ ମୋର ଉକ୍ତି ନୁହେଁ; ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କର ଗତ ଜନ୍ମ-ଦିବସୋପଲକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଅଭିନନ୍ଦନପତ୍ର ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଏମାନ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଚୁଗୁଲିଆ ଓ ପ୍ରାର୍ଥୀ, ଏ ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କ ପାଇଁ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କ ସିଂହ ଦୁଆର ଉଦ୍ଘାଟିତ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଚୁଗୁଲିଆଙ୍କ ବାଣୀ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କର ଏ କାନରେ ପଶି ସେ କାନରେ ବାହାରି ଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା କାନବାଟେ ପଶି ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଯାଇ ସମ୍ମାନିତ ଆସନ ଲାଭ କରେ । ଏହାହିଁ ମୋର ସ୍ୱକୀୟ ଅନୁଭୂତି ଅଟେ ।

ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କ ଆର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟ ନୋହିଥିଲେ ଭାଷାକୋଷର ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ସୁକର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ଭାଷାକୋଷର ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରି ସେତିକିରେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି; ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଦୁଇଜଣ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଦେଇ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କ ମଠର ଗାଡ଼ିରେ ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ସୁପାରିସପତ୍ର ସହ ମୋତେ ପଠାଇଅଛନ୍ତି । ମୋର ଗତ ନବବର୍ଷର ଉପାଧି ଲାଭରେ ପରମାନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ମୋତେ ଯେଉଁ ସ୍ନେହମିଶ୍ରିତ ପତ୍ର ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅମରଣ ମୋର ଗର୍ବଧନ ହୋଇ ରହିବ ।

ରାଜଶ୍ରୀଧନପୃହାବାଞ୍ଛାଯୁକ୍ତ ମୋର ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ ସହ ମୋ ସ୍ନେହର ଓ କୃତଜ୍ଞତାର ନିଦର୍ଶନରୂପେ ଭାଷାକୋଷର ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁ ଗ୍ରହଣ କରି ମୋତେ କୃତାର୍ଥ କରନ୍ତୁ । ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ପୂଜା କଲା ପରି ମୁଁ ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରୁଅଛି ମାତ୍ର । ଇତି ।

ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ,
ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍,
କଟକ, ୧୯୩୭ ଜୁନ୍

ଶ୍ରୀଲମ୍ବୁଙ୍କ ସ୍ନେହାଶ୍ରିତ

ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ

The Illustrious Dedicatee of the 6th Volume

ଭାଷାକୋଷର ୬ଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡର ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରପ୍ରାପ୍ତା

Maharja Rajendra Narayan Singh Deo,
Ruler, Patna State.

ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେଓ,
ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟ୍ ଅଧୀଶ୍ୱର ।

Introduction to the sixth volume of the

Purnna Chandra Ordia Bhashakosha.

The contents of the volume and delay in its publication.

Through the Grace of the Almighty Father, I am now able to lay the sixth volume in the hands of my patrons, subscribers and the public.

This volume has brought the word collection to the letter ଶ (Sha). The first five volumes dealt with forty six letters, leaving the last two letters (ଷ and ସ) of the alphabet for the seventh and last volume.

The number of words and phrases in this volume is 24 thousand, thus bringing the number of words and phrases in the 6 volumes to 1 lakh and 59,000. It is expected that the last volume will contain about 25 thousand words; and thus it is expected that the Oriya Lexicon, when complete, will have dealt with 1 lakh and 84,000 words in all.

The fifth volume was published by the end of March 1936, i. e. on the eve of the inauguration of the Orissa Province. At that time I hoped to bring out the sixth volume in the course of the next ten months. Owing to scarcity of paper in the market and the indifferent state of my health for some time, the regular progress of the sheets through the press was hampered; and so there has been an unavoidable delay of five months. I hope, that through the Grace of God and the generous help of patrons of learning the seventh and last volume will be out by March 1938.

Financial patron of this volume.

Maharaja Rajendra Narayan Sing Deo, Ruler, Patna State, Eastern States Agency, graciously promised to meet the cost of the publication of this volume. He has already made a munificent donation of Rupees ten thousand towards it.

Contributors of articles.

The following gentlemen have contributed special articles to this volume, and their names appear under their respective contributions in the body of the work;—

(1) Sahitya Samrat, Maharaja Vikrama Dev Varma, D. Litt, of Jeypore,

(2) Babu Jagabandhu Singh of Puri,

(3) Babu Kedarnath Mahapatra B. A., D. Ed. of Bhubaneswar,

(4) Pandit Baikoli Jyotisha Bisarada of Khallikote,

(5) Babu Chandra Sekhar Das of Jajpur,

(6) The late Pandit Nilamani Misra of Jajpur,

(7) Dr. Radha Charan Panda L. M. P.,

(8) Dr. Kailas Chandra Rao L. M. P.,

(9) Babu Narayan Prasad Sathia, B. A. of Cuttack,

(10) Babu Manmohan Ghosh B. L. of Cuttack,

(11) Mahamahopadeshak Sundarananda Bidya Binode B. A. of Sachchidananda Math, Cuttack,

(12) Kumar Bidyadhar Singh Deo B. L., Advocate, Jeypore,

(13) Mr. N. Gantayet B. E., Apprentice Engineer,

(14) Babu Apurba Krushna Sarkar B. A., Cuttack,

(15) Research Pandit Biswnath Rath Kabyatirtha of Puri,

(16) Professor Bipin Behari Ray M. A., Cuttack.

Books of reference.

Besides the books of reference and authorities already mentioned in the previous volumes extracts have been taken from the following works and the books of the following authors :—

The Bengalee Visvakosha (Encyclopedia) by Prachyavidyamaharnnaba Rai Saheb N. N. Vasu—(1st Edition,)

History of Orissa in Oriya by the late Krupasindhu Misra M. A.,

Arunodaya Press Oriya Almanac,

Oriya Translation of Sankar Digbijaya by Reverend Swami Sachchidananda Saraswati of the Sankarananda Math, Puri.

Konarke by Sj. Nilakantha Das M. A.,

Dharmapada by the late Gopabandhu Das,

The Daily Asha of Berhampur,

The Statesman of Calcutta,

The Nabeen of Berhampur,
Prothero's Students' History of India,
Babu Bhagabat Chandra Das Bidyabhusan, B. A. of Midnapore,

The late Pandit Rudranarayan Sarangi of Balasore,

Babu Prankrishna Das B. L. of Balasore.

Number of pages.

Owing to printer's error some words of the original copy were left out between pages 7624 to 7625 of this volume, which necessitated the insertion of the omitted matter in 13 pages between the pages 7624 and 7625; they are numbered 7 625 ka, kha, ga, gha, ṅa, cha, chha, ja, jha, ña, ṭa, ṭha and ḍa.

This volume covers 1174 pages.

My Colleagues and Assistants.

Of my colleagues and assistants mentioned in the previous volumes, Sreemati Pitambari Debi (proof correction and revision), Pandit Kulamani Das Kabyatirtha (revision of the manuscripts), Babu Krushna Chandra Misra M. A., B. L. (revision), Pandit Narasingha Mahapatra, Babu Bhubaneswar Misra, Babu Bichhanda Charan Patnaik B. A., Babu Narasingha Samanta Sinhar, Babu Surjyamoni Kar, Pandit Bhagaban Pati, Babu Krushna Chandra Kar (faircopying of the manuscripts for the press), Babu Satindra Narayan Ray M.A., B.L. (supplying Bengalee synonyms) and Pandit Sures Chandra Jha, Vyakaran Sastri, Kabya Smrutitirtha, (supplying Hindi synonyms) have collaborated with me in this volume.

Babu Satindra Narayan Ray M. A., B. L. has been connected with the work as supplier of Bengalee synonyms since the beginning. The death of his father, the late Rai Bahadur H. N. Rai Mahasaya M. A., has compelled Satindra Babu to leave Cuttack for good and stay at his residence at Lakshmannath in Balasore. Still, he has assured me that some arrangement will be made for the continuance of his labour in respect of the last volume.

My publisher Babu Mahananda Kar, Proprietor of the Utkal Sahitya Press, has continued his personal attention to the progress of this volume through the press. Babu Kulamoni Kar, Manager of the press, has been of great help to me in correcting the proofsheets. Shaikh Manir Khan, the Head compositor of the press, has rendered ungrudging service to the work, inspite of the repeated sinking and falling down of letters and mātrās from the forms in the course of printing.

The binding of this volume as well as of the last 3 volumes has been made by M. Azam Ali Khan of Cuttack. Babu Ranglal Modi, M. L. A. of the firm of Messrs Ranglal Rameswarlal, agents to the Titaghur Paper Mills, has been supplying me with the paper, though on account of scarcity of paper in the market I had to indent for some paper directly from Calcutta.

Supply of dialectical and provincial words.

Babu Durgacharan Rai, Sadar Sub Divisional Officer of Patna State, and his wife Srimati Sumati Debi, Babu Adwait Prasad Das M. A., Education Officer, Patna State, Pandit Gobinda Chandra Patnaik, Teacher, Training School, Patna State, Babu Dibyasingha Naik, Stenographer, Patna State, Babu Natbar Gartia B. L., Second Officer, Titlagarh, Patna State, Babu Trilochan Patnayak, News Agent, Patna State, Lal Sahib Sibnarayan Deb of Khariar, Pandit Binayak Das U. B. P., Personal Clerk to the Ruling Chief, Bonai State, Babu Achyutananda Purohit, B. L. Gov t. Pleader, Sambalpur, Ashukabi Bishnu Prasad Das of Atabira, Sambalpur, Babu Biswaksen Bahidar of Sambalpur, Srimati Aparnna Debi, Poetess of Puri, Swami Sachchidananda Saraswati, Head of the Sankarananda Math, Puri, Babu Bansidhar Mahanti, Office Superintendent, Keonjhar State, Dr. Kailas Chandra Rao of Cuttack, Raja Durgamadhab Prasad Sinha Deo of Madanpur-Rampur, Kalahandi State, Babu Bamdeb Misra B. A. have favoured me with several hundreds of dialectical and provincial words peculiar to their respective localities.

Babu Bamdeb Misra B. A., the energetic Dewan of the Athmalik State, has been supplying hundreds of dialectical words peculiar to the Oriya States and to Jajpur, for this work since its inception. He has continued his supply of words and has visited the Bhashakosha Office whenever he has passed by Cuttack. His active sympathy and assistance have been valuable assets to me.

In this connection I have great pleasure in mentioning with thanks the service rendered to the work by the Patna State authorities and officials. At the suggestion of the Maharaja, Babu Adwait Prasad Das, Education Officer of the State, sent a circular to the teachers of the educational institutions asking them to supply me with dialectical words prevalent in their respective localities; and as a result, hundreds of words have come from that source. I have conveyed my thanks to the teachers through the Education Officer.

The late Maharaja Purnnachandrn Bhanj Deo of Mayurbhanj

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ

Maharaja Sir Pratap Chandra Bhanj Deo, K. C. I. E.
Ruler, Mayurbhanj State

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶରେ ପ୍ରଥମ ସହାୟକ

ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ସର୍ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ, କେ. ସି. ଆଇ. ଇ.

From Lala Rajkumar M. A., P. C. S., Chief Minister, Kumar Ranendra Pratap Singh Deo B. L. Household Comptroller, Mr. Srigopal Chandra B. A., L. L. B, M. R. A. S. Judicial Minister and Rao Sahib Dr. P.P. John, M. B., B. S., Medical Officer, Babu Satish Chandra Banerjee B. A. Settlement Officer, Sardar Bishan Singh, Superintendent of Police, Babu Balabhadra Bahidar, S.D.O. Titlagarh, Babu Chintamoni Misra S.D.O. Patnagarh, Babu Natabar Gartia, Second Officer, Titlagarh, Babu Banshidhar Chobdar, Maharaja's Peshker, Babu Dibyasingha Nayak Chief Minister's stenographer and almost all officers, high and low, and from the Zamindars and chief personages of the Patna State, I have received nothing but kindness.

In connection with my tour in the Patna State, I record with gladness the voluntary service rendered by Sardar Amar singh, Superintendent of Land Records, Patna State, in whom I have found an energetic canvasser for patrons and subscribers for the work.

I was the happy recipient of a long list of dialectical words peculiar to Sambalpur from the following students of Bargarh High English School, District Sambalpur, though I have not the privilege of personally knowing them,—Sreeman Achyutananda Rath, Dasarathy Majhi, Nabakishore Mahapatra, Biswamitra Panda, Jogindra Prasad Panda. I highly appreciate the spirit of service to the mother tongue by which they have been actuated to do this of their own accord.

My Illustrious Patrons and Benefactors.

The services & help rendered to this undertaking from time to time since the beginning by H. E. Sir John Austen Hubback, K. C. S. I., I. C. S., the first Governor of the Orissa Province, have been gratefully acknowledged in the previous volumes. His Excellency is the foster-father of the lexicon. The first volume was dedicated to His Excellency, with his kind permission.

On the day of the His Excellency's assumption of office, His Excellency was pleased to send me a very affectionate letter enclosing a cheque for Rupees one hundred and fifty.

His Excellency was glad to hear that the Patna University had made a further grant of Rs. 1500/ for the completion of the work.

While in London His Excellency had been to the London College of Oriental Studies to see what they had got there in the way of Oriya Books. Apart from the lexicon, which His Excellency found there, they had a very meagre collection, a defect which His Excellency hopes to rectify in the course of His Exllency's term of office.

From this it will be seen how the dictionary and the Oriya language occupy a warm corner in His Excellency's heart. Since assumption of office, His Excellency and Lady Hubback have always made affectionate and anxious enquiries about the progress of the publication. The first New Year's Honour's list for the Orissa Province contained the title of Rai Bahadur for the compiler. I value the distinction as an honour done to Oriya Literature. It is a matter of supreme pleasure to me to think that the layer of the foundation stone of this national edifice of learning will be with us to put the coping stone to it in the course of the next year. With His Excellency's and Lady Hubback's kind permission, their photos have been reproduced in this volume.

Maharaja Rajendra Narayana Singh Deo, Ruler, Patna State, is the patron and the financial prop of this volume. When I first paid my respects to him and laid the first five volumes in his hands, he enquired of the financial requirement for bringing out the next (i. e. the 6th) volume and spontaneously promised help for its publication. The Maharaja Saheb has redeemed his promise to a great extent and given practical demonstration of his appreciation of my humble labours. As a token of my sincere regard for his superb qualities of head and heart, this volume is, with the Maharaja's kind permission, dedicated to him.

While at Patna I had the honour of being introduced to Tikayet Sri Nrupendra Narayan Singh Deo B. A., B. L., Jubaraj Sahib of Seraikela, whom I found a promising young man of great literary talents. The Jubaraj reminded me of a Sanscrit Sloka to the effect :—"From the mine of rubies nothing but rubies come out."

Sahitya Samrat Maharaja Vikram Dev Varma, Doctor of Literature, Maharaja of Jeypore (Koraput), to whom Volume IV was dedicated, has continued his keen interest in the progress of the work. Some of his contributions find place in this volume. On learning my financial difficulties and debts the Maharaja voluntarily remitted a sum of two thousand rupees in addition to Rupees ten thousand which he had

donated for the fifth volume. As Chancellor of the Andhra Research University the Maharaja has bestowed on me the title and diploma of 'Sahitya Visarada'.

Maharaja Sir Pratap Chandra Bhanj Deo, Kt. K. C. I. E., Ruler, Mayurbhanj State, at whose instance this work has borne the hallowed name of his late brother, Maharaja Purnna Chandra, on being apprised of my indebted condition by Professor Parija and Principal Tripathi, helped me with a sum of Rupees five thousand in addition to Rupees eight thousand which he had donated when the printing of the work was first taken in hand.

Captain, the Hon'ble Maharaja Sri Sri Sri Krushna Chandra Gajapati Narayan Dev of Parlakimedi, Chief Minister, Orissa, to whom the fifth volume was dedicated has been watching the progress of the work with paternal concern.

Raja Kishore Chandra Dev, Ruling Chief, Athmallik State, whose practical sympathy and repeated donations have never failed me, has contributed Rupees five hundred (in addition to Rs 2300/- donated in instalments) during the progress of this volume. His words of encouragement and appreciation after the publication of the first volume still ring in my ears. He has been a veritable bed of amaranth (ଅମରତା ଫୁଲ) to the compiler.

Lal Artatran Dev, Raja Saheb of Khariar (Nawapara), has remitted his promised donation of Rupees one thousand. The Jubaraj of Khariar also takes great interest in the work.

The Patna University, which had made a grant of Rupees five thousand three years ago, have augmented it by a further grant of Rupees one thousand and five hundred on the eve of the creation of the New Orissa Province.

Raja Bahadur Sir Rajendra Narayan Bhanj Deo, Kt., O.B.E., whose long association with the work since the beginning has been mentioned in the previous volumes, has donated Rupees five hundred.

Raja Lal Rajendra Singh Bariha, Raja Saheb of Borasambar, Sambalpur, has remitted Rupees three hundred towards his promised donation of Rupees one thousand.

Raja Narayan Chandra Birabar Mangraj Mahapatra, Ruling Chief, Baramba State, has donated Rupees five hundred.

Rai Bahadur Loknath Misra, Advocate, Government Pleader, Puri, has paid Rupees five hundred, the balance of his promised donation of Rupees one thousand.

Raja Narayan Prasad Dev, Ruler, Baudh State, to whom the third volume was dedicated, continues to take a keen interest in the progress of the work.

Sree Uma Prasad Singh Dev, Raja Saheb of Joypatna, Kalahandi State, has remitted Rupees one hundred, the balance of his promised donation of Rupees five hundred.

Sri Kshirode Singh Majhi Mandhata, Zamindar of Atgaon, Patna State, has paid Rupees one hundred towards his promised donation of Rupees five hundred.

Sir Badridas Goenka, Kt., B. A., Rai Bahadur, Banker and Merchant, Calcutta, made a contribution of Rs 50/-fifty.

Mr. G. E. Fawcus M. A., C. I. E., I. E. S. has been helping the work as a very careful gardener watering and watching tender plants grown by him. His services have been gratefully recounted in the previous volumes. Though he is not now in our midst as the Director of Public Instruction, he is still in touch with us as Chairman of the Public Service Commission. I have got repeated indications that he watches the progress of the work with keen concern.

The Hon'ble Sir Courtney Terrell, Kt. Chief Justice, Patna High Court, has continued his paternal solicitude for the work.

C. L. Philip Esqr. C. I. E., I. C. S. sometime Commissioner of the Orissa Division, who helped me in the preparation of the first 3 volumes, is now in England; and the compiler has got proof of his keen interest in the progress of the work.

E. C. Gibson Esq. C. I. E., I. C. S., sometime Agent to the Governor General, Estern States Agency, Patron of the 4th volume, has been watching the progress of the work with solicitude.

To these in particular and to the other patrons and financial supporters of the work whose services & help have enabled me to proceed so far, I tender my gratitude. Had it not been for their generosity & patronage it would never have been possible for a man of slender means like me to advance so far.

Distinguished visitors.

I forgot to mention in the last volume the surprise visit paid by Kaka Kalelkar of the Gujerat Bidyapitha to the Bhashakosha Asram during his visit to Cuttack in 1935. He had seen the manuscripts in 1928 when he came with Mahatma Gandhi and stayed with me. He was glad to see the progress of the publication and pronounced his opinion that the

Sahitya-samrat Maharaja Sri Vikram Dev Varma, D. Litt.
Maharaja, Jeypore, District Koraput.

ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ଉତ୍କଳବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଜର୍ଷି
ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା, ଡି. ଲିଟ୍, ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟାଧିଶ୍ୱର ।

Bhashakosha has had a lion's share in popularising the Hindi language in Orissa.

Mr. H. Dippie, M. A., C. I. E., I. E. S Director of Public Instructions, Orissa, has paid more than one visit to the Bhashakosha Asram and has expressed his genuine appreciation of my labours.

Mr. P. T. Mansfield, C. I. E., I. C. S., Chief Secretary to the Government of Orissa, visited the office and volunteered to help me in the correction of the English portions of the proofsheets; but in consideration of the heavy pressure of his public duties I have not yet dared utilise his services.

Mr. A. F. W. Dixon, M. A., I. C. S. late Development Secretary to the Government of Orissa, paid a visit to this office.

Colonel G. Verghese M. D., C. H. B., D. P. H., D. T. M., D. T. H., I. M. S., Director of Public Health, Orissa, paid a kind visit to the office with Dr. S. Misra, Health Officer, Cuttack Municipality, and was lavish in his praise of the work.

Mr. R. P. Ward, M. C., D. F. C., I. C. S., District Officer, Cuttack, and Mrs. Ward visited the Asram and expressed their anxiety to help the progress of the publication.

Rai Bahadur Bhuyan Bhaskar Chandra Mahapatra visited the Asram several times, the last time with Rai Bahadur Umacharan Das, P. A. to the Revenue Commissioner of Orissa.

Tikayet Sailendra Narayan Bhanj Deo, Tikayet Saheb of Kanika, Chairman of the Cuttack District Board, visited the Asram in May 1936 and assured me of his worthy father's and his sympathy for the work.

Moulvi Enamur Raheman, Income Tax Officer, Cuttack, paid a visit of appreciation, to the Asrama with Babu Gopinath Mahapatra, Inspector, Income Tax, Cuttack.

Wellwishers and Volunteers.

Amongst the sincere wellwishers and volunteers who are sparing no pains to bring the work to the notice of patrons, subscribers and the public, I count the following :—

Lal Sibnarayan Deb, Lal Saheb of Khariar, whose earnest endeavours have been mentioned in the last volume. He has still been securing financial help and subscribers for the work. He has succeeded in securing donations and promises to the sum of Rupees three thousand. He has been from time to time supplying me with hundreds of dialectical words peculiar to that area, which but, for him, would have been shut out from my notice. Last year he undertook a tour to some of the states to secure financial supporters and subscribers for the work.

Mr. S. C. Tripathi I. E. S., Principal, Ravenshaw College, Cuttack, through whose advocacy the work had secured the initial help from the Maharaja of Mayurbhanj and who had some hand in securing the Maharaja's further help received in the course of the progress of this volume.

Mr. P. K. Parija M. A., I. E. S., Professor, Ravenshaw College, whose representation to the Maharaja of Mayurbhanj last year conjointly with that of Principal Tripathi secured the Maharaja's further help.

Mr. K. C. Neogi, Dewan, and Chief Minister, Mayurbhanj State.

Mr. D. P. Sarma I. C. S., late District Officer, Puri.

Rai Bahadur R. C. Das, Deputy Commissioner, Sambalpur.

Babu Satis Chandra Mitra, Sadar Sub-Divisional Officer, Puri.

Rai Bahadur Lakshmidhar Mahanty, Advocate.

Rai Bahadur Umacharan Das, Personal Assistant to the Revenue Commissioner.

Rai Sahib somenath Mahaptra, late Executive Officer, Cuttack Municipality.

Babu Durgacharan Rai, Sadar S. D. O. and Assistant Sessions Judge, Patna State.

Babu Bamdeb Misra B. A. Dewan and Sessions Judge, Athmallik State.

Babu Batakrushna Mahanty. B. A., Offg. Dewan, Khariar Estate.

Mr. Amaraballabh Dey, M. A., B. L. State Judge, Bamra State.

Rai Bahadur J. K. Tripathy, Dewan, Keonjhar State.

Pandit Binayak Das, U. B. P, Personal Clerk to the Ruling Chief of Bonai State.

Babu Krishna Chandra Sen Gupta M. A., B. Ed, Headmaster, Cuttack Training School.

Babu Chintamoni Acharyya M. A., B. L, Advocate, Government Pleader, Cuttack

Dr. Kailas Ch. Rao, Medical Officer, Puri Police Hospital.

Babu Trilochana Patnayak, News Agent, Patna State,

Babu Biswaksen Bahidar, News Agent, Sambalpur,

Babu Sashibhusan Rath, Editor, the New Orissa, Berhampur.

Babu Ananda Acharya, Editor, The Oriya, Berhampur.

Babu Sashibhusan Rai, Author and writer, Cuttack,

Sreeman Prabhat Kumar Mukherji, M. A., D. Ed, Cuttack.

Pandit Lakshminarayana Misra, Sambalpur.

Sriman Purnachandra Bose, Cuttack.

Babu Umacharan Mahanti, Proprietor, Cuttack Publishing House, Cuttack.

To the loving services of Vaidyaraj Balunkeswar Acharyya, Bhisakratna of Cuttack, who has been the custodian of my health for the last fifteen years, have been added the ungrudging services of Dr. Kashinath Misra B. Sc, M. B., D. T. M, who has very successfully freed me from the unwelcome embrace of the friend of my younger days—filaria—which was trying to renew its association with me after a sojourn of 35 years.

Pandit Baikoli Mahapatra Jyotis Bisarada of Khallikote, has been keeping watch over the movements of my natal planets and asterisms and has been appeasing them by his propitiatory arts.

The labours of the above have been labours of love, actuated by a genuine spirit of service to a national cause.

On the approach of my labours to their conclusion, I tender my homage to the spirit of my departed father, the late Narasingha Praharaj, who, I believe, has been keeping watch over the progress of the work.

The late Maharaja Sir Biramitrodaya Singh Deb, Dharmanidhi, Jnanagunakara, K. C. I. E., M. R. A. S. Ruler, Sonepur State, was my patron, friend and adviser for the last 32 years. We were of the same age. He has, by his multifarious acts of public and private munificence and by his literary activities, and specially by his princely donations made to the Calcutta University for teaching the Oriya language upto the M. A. standard, left a name which will never die. Though this work was not fated to attract his liberality, his service to the Oriya nation entitle him to a front seat amongst the worthies of Orissa. He was always lavish in his praise of my labours and alluded to it before various prominent people. A few months ago he granted me a copy of his photo with kind permission to reproduce the same in this volume; but he was not spared to see it. I give a prominent place to his photo in this volume.

The late Bhakti Siddhanta Saraswati Maharaj of Goudiya Math Calcutta,

The late Visvanath Kar, my preceptor in the field of literature,

The late Mr. M. S. Das C. I. E. to whom I owe a debt of gratitude, which has been referred to in the first volume,

The late Rai Bahadur Ajay Chandra Das whose contribution of words has been recorded in the first volume,

Swami Sankar Satchidananda Saraswati, Head of the Bhogabardhan Sankarananda Math, Puri, who never lets a single day pass without his invoking the Grace of the Deity to bring the work to an early conclusion,

Brahma Abadhuta Sannyasi Biswanath Baba, Missionary, Satyamahima Dharma, who makes a point of visiting the Bhashakosha Asram to pronounce God's blessing on the work, whenever he visits Cuttack,

Prachyavidya Maharnnaba Rai Sahib Nagendra Nath Vasu, the Compiler of the Bengalee and the Hindusthanie Visvakoshas (Encyclopedias), who often makes anxious enquiries about the progress of the work, and through whom the photos reproduced in this and in the 5th volume have been made into blocks.

To the abovementioned personages, both living and dead, and to my patrons, supporters, helpers, benefactors, colleagues, sympathisers and propagandists I tender my thanks. Had the work not got so many devoted wellwishers, it would never have been possible for a man of slender means like me to undertake, continue and bring to the present stage of progress the herculean task. In grateful recognition of their help, I have reproduced their photos, with their permission, when available.

Bestowal of Honours, Appreciations and Comments.

Mr. R. P. Ward, District Magistrate of Cuttack, who is now in charge of the Cuttack Municipality, has been pleased, at the instance of some distinguished townsmen, to change the name of the late Normal School Lane of Cuttack (in which the office of the lexicon is situated) to 'Bhashakosha Lane', and this fact is indicated by conspicuous signboards at both the ends of the said lane, and has been publicly proclaimed.

The Governor General and Viceroy has been pleased to confer on the compiler of the lexicon the title of Rai Bahadur amongst the first New Year's honours of the Orissa Province.

Raja Kishor Chandra Deb,
Ruling Chief, Athmallik State.
ଆଠମଲ୍ଲିକର ରୁଲିଙ୍ଗ ଚିଫ୍, ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ।
(ନିରନ୍ତର ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

Raja Narayan Prasad Deb, Ruler, Baudh State.
ବୌଦ୍ଧ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଅଧିପତି, ରାଜା ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ଦେବ (ପୃଷ୍ଠପୋଷକ)

The Chancellor of the Andhra Research University (Bharati Tirtha), Vizagapatam, has been pleased to grant to the compiler of the lexicon the diploma of 'Sahitya Bisarada' (Proficient in belles-letters).

Kabibara Chintamoni Mahanty (poet) of Bhadrak has published an appreciatory poem of the lexicon in his works which are now in the press.

Pandit Ekadasi Bedi of Jajpur and Pandit Lakhmi Narayan Misra of Sambalpur have also each published an appreciative poem on the Bhashakosha.

Dr. Suniti Kumar Chatterji, M. A., D. Litt., Professor of the Calcutta University and a scholar of international repute, in his presidential address before the Indo Aryan languages section of the last All India Oriental Conference held at Mysore, made a reference to the lexicon. He writes to me in the following terms —

"I had the pleasure of handling your great lexicographical work in the Calcutta University library and of admiring your great erudition and your stupendous labour. The work is of unique importance in the study of the modern Indo-aryan languages. The great work will remain a monumental testimony to the scholarship of Utkal, the publication of which so happily synchronises with the establishment of Utkala Mata as the Presiding Deity in her home land."

Prachyabidya Maharnnaba Rai Sahib N. N. Vasu, the compiler of the Bengalee and the Hindi Encyclopedias has included me amongst the contributors of articles on Orissa in the Second Edition of the Bengalee Encyclopedia which is now in the press, and of which the 1st and the 2nd volumes have already come out.

Chhotrai Laksmi Narayan Bhanja Deo, the younger brother of the Ruler of the Keonjhar State, who is now in England for study, and the enlightened Ranee Saheb of Keonjhar, contemplate presenting a set of the dictionary and some standard Oriya books to each of the libraries of the London, Oxford and Cambridge Universities and other public libraries in Great Britain and in the Continent.

It is a matter of supreme pleasure to learn from the Chhotrai Saheb that through the exertions of Kumar Saheb Deo of Chikati, Ganjam, who is now in England, the Oriya language has been recognised and is included in the curriculum of the Matriculation Examination of the London University.

Pandit Godabaris Misra M. A., B. T., M. L. A. of Banpur, who has been touring some of the Oriya States in connection with the Banpur High English School, was kind enough to refer to the Maharaja of Mayurbhanja's generous help to this lexicon, in his presidential address at the last anniversery of the Baripada Sahitya Samaja.

The Editor of the Oriya, a weekly of Berhampur, in its issue of 14. 5. 37 has published an article on the lexicon and has reproduced the compiler's photo in the same.

Copies sold and presented.

Up-to-date 380 sets of the work have been subscribed for in advance. Since the publication of the 5th volume, 15 sets have been subscribed for. Amogst the recent subscribers, mention may be made of the Rangoon University Library, Royal Asiatic Society of Bengal, Benares Hindu University, Nagpur University, The Ramkrishna Math, Bhubaneswar, Sreemati Prabhas Kumari Debi, minor Proprietress of Barapalli wards estate, Sambalpur (for whom the Deputy Commissioner of Sambalpur sent a remittance of Rupees one hundred and fifty, instead of Rs 115/- the then advance price for a whole set), Superintendent, Mission Press, Cuttack, Professor B. V. Roy M. A., Babu D. C. Ray, Sadar S. D. O, Patna State, Secretary, George Club, Patna State, Education Officer, Patna State, Dewan, Keonjhar State, (besides the 10 sets already subscribed for by the Ruler), Headmasters of the Titlagarh and Patnagarh M. E. Schools, Patna State.

Up-to-date 70 sets have been presented to patrons, actual and prospective, eminent persons and workers, of which 6 have been presented since the publication of the last volume.

Financial outlook

Only 2 letters of the Oriya alphabet remain for the seventh and last volume.

The cost of bringing out one volume including binding has worked at Rupees sixteen thousand on the average. Thus, the charges for bringing out the complete work of 7 volumes will be about Rs. 115000/- (one lakh and fifteen thousand rupees). Till now provision has been made for about a lakh of rupees from advance subscribers, loan and donations from the Government of Bihar and Orissa, the Patna University, the Maharajas of Mayurbhanja, Jeypore, Patna, Parlakimedi, Kalahandi, the Rajas of Boud, Athmallik, Khallikote, Keonjhar, Chikati, the Mahant of Emar

Math, and other generous donors. Now that the end is in sight, I hope that the balance required to bring out the last volume and settle and clear off the outstanding liabilities and loans incurred for this work, will be forthcoming from donors who have not yet paid their promised quotas, from donors who have not contributed handsomely on account of the apprehension that the undertaking may not be brought to its last volume, and from patrons of learning and literature who have not yet been pleased to extend their patronage to this work, as all of them may now be satisfied that the completion of the work will be an accomplished fact by this time next year, if they or any of them come forward to give the last push. I look with confidence to the following patrons of learning to put the coping stone on this national temple of learning:—

The Government of Orissa (whose Governor laid the foundation stone of this work and is now in our midst to see the coping stone laid on the dome).

Raj Jejemata Srimati Dambarudhar Priya Debi of Bamra, the grandmother of the Rajasaheb of Bamra State and the widow of the late Raja Sachidananda Tribhuban Deb (whose love for the Oriya literature & whose charity are well known throughout Orissa, and who has been approached with an appeal for help through her son, the Gajapati Rajasaheb of Puri, her lgrandson the Rajasaheb of Bamra, her brothers-in-law, the Raja sahebs of Bonai and Talcher.

Raja Bhanuganga Tribhubana Deb, Ruler, Bamra State (with whose family the compiler has been connected by ties of literary pursuit for five generations, now that the compiler has seen the birth of his son and heir, and who at this young age has given sure indications that he will maintain the high literary tradition of the family).

Maharaja Sudhansu Sekhar Singha Deo, Ruler, Sonepur State (to whom the compiler and his labours have been well known since his boyhood and who is sure to shed lustre on the illustrious house of Sonepur),

Raja Aditya Pratap Singh Deo, Ruler, Seraikella State (whose grandfather, the late Maharaja Udit Narayan Singh Deo promised in 1930 to help the work, but was not spared to redeem his promise and whose Jubaraj is one of the most promising graduates).

Maharaja Brajamohan Deb of Kalahandi (whose initial help of Rupees one thousand in 1928 enabled me to begin the revision of the original manuscripts and who has subscribed for 25 sets of the work in advance),

Raja Balabhadra Narayan Bhanja Deo, Ruler, Keonjhar State (who has subscribed for 10 sets of the work besides having donated Rs 500/-)

Raja Dharanidhar Indra Deo Deb, Raja Saheb and Ruling Chief of Bonai State (who has promised to render help and who has been from time to time making enquiries about the progress of the work, and whose sincere appreciation of the work the compiler came to know during his recent visit to the State, and who has voluntarily promised to bring the requirements of the work to the notice of the Raj. Grand mother of Bamra.)

Raja Kishore Chandra Bhanja Deo, Ruling Chief Dasapalla, (who has promised help.)

Gajapati Raja Ramachandra Deb of Puri,

Raja Bahadur Ramchandra Mardaraj Deb, Raja Saheb of Khallikote (who has already donated Rs. 1000/-)

Raja Kishore Chandra Birabara Harichandan, Ruling Chief of Talcher State (the literary pursuits of whose family seem to run in the blood of every scion thereof including, even the young Tikayatta Sahib Soubhagya Chandra Deb, and who has promised to render help).

Rai Bahadur Bhuyan Bhaskar Chandra Mohapatra of Balasore (with whom the compiler and his principal collaborator have been connected by ties of god—relationship and who has made handsome contributions for the revival of ancient Oriya literature and for many a noble cause).

Mahant Gadahar Ramanuja Das, the Mahant of Emar Math (who has made a payment of rupees one thousand and promised to pay rupees one thousand more, the balance of his donation, and whose liberality has been extended to almost all movements of public utility and spread of knowledge in Orissa.)

Any one of these favoured sons of Goddess Lakshmi is strong enough to shoulder the burden of bringing out the 7th Volume and thus to put the coping stone on the national edifice, which will one day be deemed as a landmark in the history of the Oriya language and literature.

Captain Maharaja Sri Krushna Ch. Gajapati Narayan Deb,
Maharaja of Parlakimedi, District Ganjam.

ପ୍ରାର୍ଗିନ ଉତ୍କଳ ଗଜପତି ରାଜବଂଶାବତଂସ ପାରଳାଖିଣ୍ଡିର ଉତ୍କଳପ୍ରାଣ
ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ ।

The Price of the work

The advance price for a whole set has from time to time changed from Rs 30/- to Rs 115/-, as the complete set was found out to swell from 2 volumes to 7 volumes. The subscribers who paid the then fixed advance price are being supplied with the whole set of 7 volumes without any further charge. It is for them and not for the compiler to decide if they can justly pay more than what they have already paid.

The advance price fixed on the publication of the 5th volume was Rs 115/—for a whole set. The subscribers who subscribed in advance and made payment had to take my word on trust. Now that the 6th volume is published and the publication of the last and seventh volume is within sight, the price of a whole set of 7 volumes is finally fixed at Rs 150/- (one hundred and fifty rupees), provided that subscribers registering their names and making payment before the 7th volume is out will get a discount of 12 per cent, i. e. they will have to pay Rs 132/- (one hundred and thirty two rupees only).

Subscribers purchasing any volume separately will have to pay Rs 25/- per volume, With subscribers of slender income easy monthly instalments may be arranged, as has been done in some cases already.

Expected completion of the work.

The materials and the copies for the press for the 7th volume are now lying ready after faircopying. The last volume will contain words beginning with ସ (Dental sa) & ହ (Ha), the letter କ୍ଷ (ksha) having found place alphabetically after the letter କ (ka). A Supplement, containing words, notes and new informations available to me since the earlier volumes were published, to-gether with errors which have been brought to my notice, has been prepared. It is hoped to find place for the above at the end of the last volume.

The last volume is expected to be be out by this time next year.

Thanksgiving.

To all my colleagues, supporters, correspondents, wellwishers, sympathisers, helpers and patrons and generous critics I tender my thanks. I tender my homage and loyalty to Their Most Gracious Majesties, King George VI and Queen Elizabeth and to the Viceroy & to His Majesty's representative in our New Province, Sir John Austen Hubback, who is the foster father of this undertaking and whose presence in our midst and whose paternal interest in the progress of the work have brightened the hope of its completion.

Lastly, my grateful homage is due to the Great Benevolent Father who has brought me so far and who, I hope, will grant me strength, patience and means to bring the labours of 22 years of my life to a successful close.

The Almighty Being has brought the publication of the successive volumes of the Oriya lexicon and the formation of the Orissa province, pari passu, to their present stages; and He in His Grace will bring about the unobstructed completion of the former and the harmonious working of the latter; and then the Oriya language and the Oriya nation will come to occupy their legitimate places of honour in the eyes of the civilized world at no distant date. Amen.

Bhashakosha Asrama,
Bhashakosha Lane
Cuttack, Orissa.
31st June, 1937.

GOPAL CHANDRA PRAHARAJ
Compiler.

Lal Artatran Dev, Raja Saheb, Khariar Estate
ଖଡ଼ିଆଳ ଇଷ୍ଟେଟର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଲାଲ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଦେବ
(ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

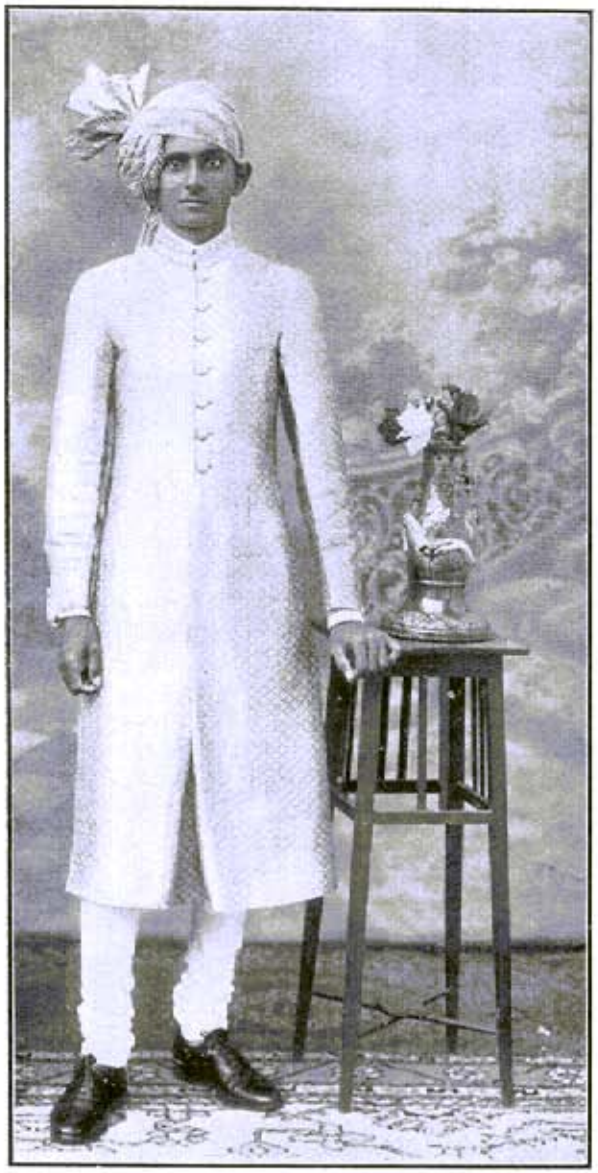

The Jubraj Saheb, Khariar Estate, Dt. Sambalpur
ଖଡ଼ିଆଳ ଇଷ୍ଟେଟର ଯୁବରାଜ ସାହେବ (ଭୂତପୂର୍ବ)

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ

ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ

ଅବତରଣିକା

ଏହି ଖଣ୍ଡରେ ନିହିତବିଷୟ

ପରମପୁରୁଷଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ମୁଁ ଆଜି ଭାଷାକୋଷର ଷଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ମୋର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ, ସହାୟକ ଓ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରିବାରେ କ୍ଷମ ହେଲି ।

ଆଦ୍ୟ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ରେ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ପ୍ରଥମ ୩୯ ଟି ଅକ୍ଷର ଓ 'କ୍ଷ' ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଖଣ୍ଡରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ୬ ଗୋଟି ଅକ୍ଷର ଶେଷ ହେଲା । ଅନ୍ତିମ ବା ୭ମ ଖଣ୍ଡପାଇଁ 'ସ' ଓ 'ହ' ଏହି ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷର ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଲା ।

ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡରେ ଏକଲକ୍ଷ ପଞ୍ଚବିଂଶ ହଜାର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଷଷ୍ଠଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଶବ୍ଦାଦିର ସଂଖ୍ୟା ୨୪ ହଜାର । ଅତଏବ ଷଷ୍ଠଖଣ୍ଡକୁ ମିଶାଇ ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦସଂଖ୍ୟା ୧ଲକ୍ଷ ୫୯ ହଜାର ହେଲା । ଆଶାକରାଯାଏ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡରେ ୨୫ ହଜାର ଶବ୍ଦ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ । ଏହିରୂପେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଭାଷାକୋଷରେ ସର୍ବମୋଟ ଏକଲକ୍ଷ ୮୪ ହଜାର ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରିବ ।

ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନର ଠିକ୍ ପୂର୍ବେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୬ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ଶେଷରେ ଏହାର ୫ମ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହାର ଷଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦଶ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ବୋଲି ସେତେବେଳେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥିଲା, ମାତ୍ର ବଜାରରେ କାଗଜର ଅଭାବ ଓ ମୋର ସାମୟିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେତୁରୁ ଯଥାକାଳରେ ପ୍ରେସ୍‌କୁ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପଠାଇବାରେ ଅସୁବିଧା ହେଲା; ତେଣୁ ଏଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶରେ ଅତିରିକ୍ତ ପାଞ୍ଚ ମାସ ଅଧିକ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଶାକରେ, ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ଦୟା ଏବଂ ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କ କରୁଣା ହେଲେ ଆଗାମୀ ୧୯୩୮ ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ସପ୍ତମ ବା ଶେଷ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ଏ ଖଣ୍ଡର ଆର୍ଥିକ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ

ପାଟନା ଷ୍ଟେଟର ଉଦୟମାନ ରାଜର୍ଷିକଳ୍ପ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ଏହି ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶର ବ୍ୟୟଭାର ବହନ କରିବେ ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ସେହି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ ଦିଗରେ ମହାରାଜ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇସାରି ଅଛନ୍ତି ।

ଏ ଖଣ୍ଡପାଇଁ ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକଗଣ

ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଭଦ୍ରମହୋଦୟବୃନ୍ଦ ଏହି ଖଣ୍ଡର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରବନ୍ଧତଳେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା ଡ଼. ଲିଟ୍,
ବାବୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ—ପୁରୀ,
ବାବୁ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି. ଏ., ଡି. ଲିଟ —ଭୁବନେଶ୍ୱର,
ପଣ୍ଡିତ ବାଲକୋଳ ମହାପାତ୍ର, ଜ୍ୟୋତିଷବିଶାରଦ—ଖଣ୍ଡିକୋଟ,
ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ—ଯାଜପୁର,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ବାଳମଣି ମିଶ୍ର—ଯାଜପୁର,
ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା—ଏଲ୍. ଏମ୍. ପି.,
ଡାକ୍ତର କୈଳାସଚନ୍ଦ୍ର ରାଉତ, ଏଲ୍. ଏମ୍. ପି.—କଟକ,
ବାବୁ ନାରାୟଣପ୍ରସାଦ ସାଠିଆ ବି. ଏ—କଟକ,
ବାବୁ ମନୋମୋହନ ଘୋଷ ବି. ଏଲ୍—କଟକ,
ମହାମହୋପଦେଶକ ସୁନ୍ଦରାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ—ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ, କଟକ,
କୁମାର ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧର ସିଂହଦେବ ବି. ଏ., ବି. ଏଲ୍—ଜୟପୁର,
ବାବୁ ନରସିଂହ ଗନ୍ତାୟତ—ଆପ୍ରେଣ୍ଟିସ୍ ଇଞ୍ଜିନିଅର୍
ବାବୁ ଅପୂର୍ବକୃଷ୍ଣ ସରକାର ବି. ଏ—କଟକ,
ବିଦ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ରଥ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ—ପୁରୀ,
ପ୍ରୋଫେସର୍ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍. ଏ. ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ, କଟକ,

ଅଭିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ

ପୂର୍ବଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଥିବା ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଏ ଖଣ୍ଡରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଲେଖକମାନଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ଓ ପତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଅଛି ।

୧ । ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷ (ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ) — ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ ରାୟସାହେବ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁ
୨ । ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ — ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏ
୩ । ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍‌ର ପଞ୍ଜିକା
୪ । ଶଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ (ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ)—ସ୍ୱାମୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ, ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ, ପୁରୀ
୫ । କୋଣାର୍କ—ପଣ୍ଡିତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଏମ୍. ଏ.
୬ । ଧର୍ମପଦ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ
୭ । ଦୈନିକ ଆଶା (ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା)—ବ୍ରହ୍ମପୁର
୮ । ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍‌ମାନ୍ (ଇଂରାଜି ଦୈନିକପତ୍ରିକା)—କଲିକତା
୯ । ନବୀନ (ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା)—ବ୍ରହ୍ମପୁର
୧୦ । ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ହିଷ୍ଟ୍ରି ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ (ପ୍ରଥେରେ ସାହେବ)

୧୧ । ଶ୍ରୀ ଭଗବତଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ବି. ଏ., ବି. ଏଲ୍— ମେଦିନୀପୁର

୧୨ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ରୁଦ୍ରନାରାୟଣ ଖଡ଼ଙ୍ଗୀ—ବାଲେଶ୍ୱର

୧୩ । ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ବି. ଏଲ୍—ବାଲେଶ୍ୱର

ମୁଦ୍ରାକର ପ୍ରମାଦବଶତଃ ଏହି ଖଣ୍ଡର ୭୬୨୪ ଓ ୭୬୨୫ ପୃଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଥମେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ପରେ ତାହା ଜଣା ପଡ଼ିବାରୁ ୭୬୨୫ କ ଠାରୁ ୭୬୨୫ ଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୩ ପୃଷ୍ଠା ୭୬୨୪ ପୃଷ୍ଠାପରେ ମିଶାଗଲା । ଏହି ଖଣ୍ଡର ପୃଷ୍ଠା ସଂଖ୍ୟା ୧୧୭୪ ।

ଏ ଖଣ୍ଡର ସହକର୍ମିଗଣ

ପଞ୍ଚମଖଣ୍ଡରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଥିବା ମୋର ସହକର୍ମୀ ଓ ସାହାଯ୍ୟକାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ, ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ, ବାବୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍., ପଣ୍ଡିତ ନରସିଂହ ମହାପାତ୍ର, ବାବୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ନାରାୟଣ ରାୟ ମହାଶୟ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍., ପଣ୍ଡିତ ସୁରେଶଚନ୍ଦ୍ର ଝା କାବ୍ୟସ୍ମୃତି-ତୀର୍ଥ, ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ରୀ ହିନ୍ଦୀ ବିଶାରଦ, ବାବୁ ବଳଭଦ୍ରଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏ., ବାବୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଭଗବାନ ପତି, ଏ ଖଣ୍ଡର ସଙ୍କଳନରେ ସେମାନଙ୍କ ଚରୁପିତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁସାରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମାନ୍ ନରସିଂହ ସାମନ୍ତସିଂହାର ଓ ଶ୍ରୀମାନ୍ ସୁଫଳମଣି କର ଏହି ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଲେଖନାଦିରେ ବହୁଦିନ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଭାଷାକୋଷ ଆରମ୍ଭରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାୟ ମହାଶୟ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଯୋଗାଉଥିଲେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପିତା ରାୟ ବାହାଦୁର ହରେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ରାୟ ମହାଶୟ ଏମ୍. ଏ. ଙ୍କର ପରଲୋକପ୍ରାପ୍ତି ହେବାରୁ ସେ ଅଗତ୍ୟା କଟକ ଛାଡ଼ି ଲକ୍ଷ୍ମଣନାଥରେ ରହୁଅଛନ୍ତି । ଦୂରରେ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ଦୁଇ ଅକ୍ଷରର ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରତିଶବ୍ଦମାନ ସେ ଯେପରି ମୋତେ ଯୋଗାଇ ପାରିବେ, ସେ ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ଅକ୍ଷରର କେତେକ ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସେ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରକାଶକ ବାବୁ ମହାନନ୍ଦ କର ପୂର୍ବପରି ଏହି ଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣରେ ସ୍ୱକୀୟ ଅକ୍ଲାନ୍ତପରିଶ୍ରମତାର ସୂଚନା ଦେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କର ମାନେଜର ବାବୁ କୁଳମଣି କର ପ୍ରୁଫ୍ ସଂଶୋଧନରେ ଏବଂ ହେଡ୍‌କମ୍ପୋଜିଟର ମୁନସି ମଜିର୍ ଖାଁ ମୁଦ୍ରଣର ବିଶୁଦ୍ଧି ରକ୍ଷାରେ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏ ଖଣ୍ଡ ଓ ଏଥିର ପୂର୍ବ ଖଣ୍ଡ କଟକର ଦପ୍ତରୀ ଅଜମଅଲି ଖାଁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ହୋଇଅଛି । କଟକର ବାବୁ ରଙ୍ଗଲାଲ ମୋଦି ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ. ଏ ଖଣ୍ଡପାଇଁ କାଗଜ ଯୋଗାଇଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କାଗଜ ବଜାରରେ କାଗଜ ଅଭାବ ହେବାରୁ କେତେକ କାଗଜ କଲିକତାରୁ ମୋତେ ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଅଛି ।

ଗ୍ରନ୍ଥପାଇଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରାହକବର୍ଗ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭଦ୍ରମହୋଦୟମାନେ ଏହି ଭାଷାକୋଷପାଇଁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗାଇ ମୋତେ ସବୁଆ ଅନୁଗୃହୀତ କରିଅଛନ୍ତି :—

ବାବୁ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ ବି. ଏ. ପାଟନା ଷ୍ଟେଟର ସଦର ସବ୍-ଡିଭିଜନ୍ ଅଫିସର ଓ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସେସନ୍ସ ଜଜ୍ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁମତି ଦେବୀ [ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟଙ୍କ କନ୍ୟା], ବାବୁ ଅଦ୍ୱୈତପ୍ରସାଦ ଦାସ ଏମ୍. ଏ. ପାଟନା ଷ୍ଟେଟର ଏଡ୍ୟୁକେଶନ ଅଫିସର, ପଣ୍ଡିତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ, ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ, ବାବୁ ଦିବ୍ୟସିଂହ ନାୟକ ବଲାଙ୍ଗିର, ପାଟନାଷ୍ଟେଟ, ବାବୁ ନଟବର ଗଡ଼ଇୟା ବି. ଏଲ., ଟିଟିଲାଗଡ଼ର ସେକେଣ୍ଡ୍ ଅଫିସର୍, ବାବୁ ନିଳୋଚନ ପଟ୍ଟନାୟକ—ସାମ୍ବାଦକ, ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ, ଲାଲ ଶିବନାରାୟଣ ଦେବ—ଖଡ଼ିଆଳ, ପଣ୍ଡିତ ଶଳାୟକ ଦାଶ —ଉଭୟ ଭାଷାପ୍ରବୀଣ, ବଣାଇ ଷ୍ଟେଟ, ବାବୁ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ପ୍ରବୋଧିତ ବି. ଏଲ୍—ସରକାରୀ ଓକୀଲ, ସମ୍ବଲପୁର, ଅଶ୍ୱିନୀ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରସାଦ ଦାସ —ଅଭାବରୀ, ସମ୍ବଲପୁର, ବାବୁ ବିଶ୍ୱକ୍‌ସେନ ବହୁଦାର—ସମ୍ବଲପୁର, ନାରୀକର ଶ୍ରୀମତୀ ଅପର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ—ପୁରୀ, ପୂଜ୍ୟପାଦ ସ୍ୱାମୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ—ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ, ପୁରୀ, ବାବୁ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି—ଅଫିସ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ, କେନ୍ଦୁଝର ଷ୍ଟେଟ, ଡାକ୍ତର କୈଳାସଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ଏଲ. ଏମ୍. ପି.—କଟକ, ରାଜା ଦୁର୍ଗାମାଧବ ପ୍ରସାଦସିଂହଦେବ—ମଦନପୁର —ରାମପୁର, କଳାହାଣ୍ଡି ଷ୍ଟେଟ ।

ଆଠମଲିକର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଦେବାନ ବାବୁ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଯାଜପୁର ପ୍ରଚଳିତ ଶତ ଶତ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆରମ୍ଭରୁ ଯୋଗାଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଯେତେବେଳେ କଟକ ଆଡ଼େ ଆସନ୍ତି, ଥରେ ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମରେ ମୁହଁ ମାରି ନ ଗଲେ ତାଙ୍କ ମନ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ମୋର ପରମ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସମ୍ବଳ ଅଟେ ।

ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଓ କର୍ମଚାରିବୃନ୍ଦ ଏହି ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍କଳନରେ ମୋର ଯେଉଁ ସହାୟତା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଏଠାରେ ମୁଁ ହୃଦୟର ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ କୃତଜ୍ଞତା ସହକାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ଶ୍ରୀମାନ୍ ମହାରାଜାଙ୍କ ସଙ୍କେତରେ ତାଙ୍କ ଏଡ୍ୟୁକେଶନ୍ ଅଫିସର୍ ବାବୁ ଶ୍ରୀ ଅଦ୍ୱୈତପ୍ରସାଦ ଦାସ ଏମ୍. ଏ. ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହକରି ପଠାଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଏହି ଭାବରେ ମୁଁ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ପାଇଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଏଡ୍ୟୁକେଶନ୍ ଅଫିସରଙ୍କ ଜରିଆରେ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରାହକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଅନ୍ତରର ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରିଅଛି ।

ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଲାଲ ରାଜକୁମାର, ଏମ୍. ଏ., ପି. ସି. ଏସ୍, ରାଜନଅରର ପରିଚାଳକ କୁମାର ରଣେନ୍ଦ୍ରପ୍ରତାପ ସିଂହଦେବ, ଶ୍ରୀଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ବି. ଏ., ଏଲ୍. ଏଲ୍., ବି. ଏମ୍. ଆର୍. ଏ. ଏସ୍, ଜୁଡ଼ିସିଆଲ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେସନ୍ସ ଜଜ୍, ରାଓ ସାହେବ ଡକ୍ଟର୍ ସି. ସି. ଜନ୍, ଏମ୍. ବି. ବି. ଏସ୍, ମେଡିକାଲ୍ ଅଫିସର, ବାବୁ ସତୀଶଚନ୍ଦ୍ର

Raja Lal Rajendra Singh Bariha, Raja Saheb,
Borasambar, Sambalpur
ବୋଡ଼ାସମ୍ବରର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଲାଲ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ବାରିହା
(ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

Raja Narayan Chandra Birabar Mangaraj Mahapatra,
Ruling Chief, Baramba State.

ବଡ଼ାମ୍ବା ଷ୍ଟେଟର ରୁଲିଙ୍ଗ ଚିଫ୍
ରାଜା ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣଚନ୍ଦ୍ର ବିରବର ମଙ୍ଗରାଜ ମହାପାତ୍ର (ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

ବାନାଜି ବି. ଏ., ଷ୍ଟେଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ଅଫିସର୍, ସର୍ଦ୍ଦାର ବସନ ସିଂହ ଖାଲସା ସାହେବ, ବାବୁ ବଳଭଦ୍ର ବହଦାର, ଟିଟିଲାଗଡ଼ର ଏସ୍. ଡ଼ି. ଓ, ବାବୁ ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର ପାଟନାଗଡ଼ର ଏସ୍. ଡ଼ି. ଓ, ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟସିଂହ ନାୟକ ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫର୍, ଶ୍ରୀ ବାବୁ ବଂଶୀଧର ଗ୍ରେପଦାର, ମହାରାଜାଙ୍କ ଫେଷ୍ଟାର ପ୍ରମୁଖ ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଛୋଟ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ରାଜକର୍ମଚାରୀ, ଜମିଦାର ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ସର୍ବଦା ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର ଲାଭ କରି କୃତାର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।

ପାଟନା ରାଜ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କଲାବେଳେ ଭଳିତ୍ୟ ଲାଣ୍ଡ୍ ରେକର୍ଡ୍ ବିଭାଗର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସରଦାର ଅମର ସିଂହ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଭାଷାକୋଷପାଇଁ ଗ୍ରାହକ, ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ମୋର ଯେଉଁ ସହାୟତା କରିଅଛନ୍ତି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ହୃଦୟରେ ପରମପ୍ରୀତି ଅନୁଭବ କରିଅଛି । ତାଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରୋତ୍ସାହନା ମୁଁ ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ ରଖିବି ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ରଥ,
,, ଦାଶରଥି ମାଝି,
,, ନବକିଶୋର ମହାପାତ୍ର,
,, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପଣ୍ଡା ଓ
,, ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା,

ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବରଗଡ଼ ହାଇସ୍କୁଲର ଏହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ୟବହୃତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ପାଇ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି ।

ସେମାନେ ସ୍ୱକୀୟ ମାତୃଭାଷା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଉନ୍ମାଦନାରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଅଯାଚିତଭାବରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ, ତାହା ମୁଁ ଯଥାର୍ଥରେ ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ଏବଂ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଅଛି ଯେ, ସେମାନେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ସେବାକରି ମାତୃଭୂମିର ଓ ମାତୃଭାଷାର ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରନ୍ତୁ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷିଗଣ

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସର୍ ଜନ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ ହଜାଜ କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ, ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ମହୋଦୟ ୧୯୨୧ ସାଲରୁ ମୋତେ ଯେଉଁ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସିଅଛନ୍ତି, ଭାଷାକୋଷର ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ମୁଁ ସେସବୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛି । ତାଙ୍କର ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁମତି ନେଇ ମୁଁ ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲି ।

ମାନ୍ୟବର ଲାଟ ମହୋଦୟ ଯେଉଁଦିନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ତାର ଠିକ୍ ପରଦିନ ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ମୋଠାରୁ ଦେଢ଼ଶତ ଟଙ୍କାର ଖଣ୍ଡିଏ ଚେକ୍ ସହ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିଥିଲେ ।

ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭାଷାକୋଷର ପରିସମାପ୍ତିପାଇଁ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ଏକକାଳୀନ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଶୁଣି ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇଥିବା କଥା ସେ ପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଲଣ୍ଡନରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାନୁଶୀଳନ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ କଲେଜ୍ ଅଛି, ସେଠାରେ କି କି ଓଡ଼ିଆ ବହି ଅଛି ତାହା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଲାଟସାହେବ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ; ଭାଷାକୋଷ ଛଡ଼ା ସେଠାରେ ସଂଗୃହୀତ ଆଉ ଯେଉଁ ସବୁ ଓଡ଼ିଆପୁସ୍ତକ ଦେଖିଲେ ତାହା ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶାରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସେଠାର ଏହି ଅଭାବ ନିରାକରଣ କରିବା ପାଇଁ ଆଶା ପୋଷଣ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଲେଖିଥିଲେ ।

ଭାଷାକୋଷ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମାନ୍ୟବର ଲାଟ ମହୋଦୟଙ୍କ ହୃଦୟରେ କିପରି ସମୁଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି, ଏଥିରୁ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରିବେ । ଓଡ଼ିଶାର ରାଜପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଠାରୁ ଲାଟ ଓ ତତ୍‌ପତ୍ନୀ ସସ୍ନେହ ଓ ସାଗ୍ରହ ଚିତ୍ତରେ ଭାଷାକୋଷର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ବିଷୟରେ ସର୍ବଦା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଅଛନ୍ତି । ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ନବବର୍ଷର ସମ୍ମାନ-ପଦବୀ ତାଲିକାରେ ଭାରତ ସରକାର ଏହି ଭାଷାକୋଷର ସଂଗ୍ରାହକଙ୍କୁ 'ରାୟ ବାହାଦୁର' ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଅଛନ୍ତି । ପରମ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ଲାଟ ମହୋଦୟଙ୍କର ଅନୁକୂଳତାହିଁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଏହି ଦୀନ ସଂଗ୍ରାହକର ଏଭଳି ରାଜଦତ୍ତ ସମ୍ମାନଲାଭର ମୂଳ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ଯେ, ଯେ ଏହି ସାରସ୍ୱତ ମହା ମନ୍ଦିରର ଶୁଭ ଦେଇଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତିରେହିଁ ଏହି ମନ୍ଦିରର ମୂର୍ତ୍ତି ମରିବ । ମାନନୀୟ ଲାଟଦମ୍ପତିଙ୍କ ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣକରି ସଂଗ୍ରାହକ ଏ ଭାଗରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିକୃତି ସଂଯୋଜିତ କରିଅଛି ।

ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ନରପତି ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ଭାଷାକୋଷର ଏହି ଖଣ୍ଡର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତିର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରି ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଥମ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କଲି, ସେତେବେଳେ ସେ ୨ଟି ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶର ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତହିଁର ପ୍ରକାଶର ବ୍ୟୟଭାର ବହନ କରିବାକୁ ସୂଚନା କରିଥିଲେ ।

ମହାରାଜଙ୍କ ଦେବୋପମ ଗୁଣାବଳି ପ୍ରତି ମୋର ଅନ୍ତରିକ ସମ୍ମାନର ନିଦର୍ଶନରୂପେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣ କରି ଭାଷାକୋଷର ଏହି ଖଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲି ।

ପାଟନାରେ ଥିବାବେଳେ ଷଡ଼େଇକଳାର ଯୁବରାଜ ଟିକାୟତ ଶ୍ରୀମାନ୍ ନୃପେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ବି. ଏ., ବି. ଏଲ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ ହେବାର ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରି ମୁଁ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଯୁବରାଜ ସାହେବ ଜଣେ ଉଦୟମାନ ଯୁବକ ଓ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମିକ ଥିବା ଦେଖିଲି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି "ଅଦ୍ୟେବ ସଦୃଶାଗାଣାଂ ଜନ୍ମ କାଚମଣେଃ କୃତଃ" ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ଏହି ଚରଣଟି ମୋର ମାନସପଟରେ ଉଦିତ ହେଲା ।

ଜୟପୁର (କୋରାପୁଟ) ଅଧିପତି ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା ଡ଼ି. ଲିଟ୍ ମହୋଦୟଙ୍କ ନାମରେ ଭାଷାକୋଷର ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍‌ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଷାକୋଷ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସେହି ପୂର୍ବାନୁରାଗ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛି । ମୋର ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା ବିଷୟ ଶୁଣି ସେ ୫ମ ଖଣ୍ଡର ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଯେଉଁ ୧୦ ସହସ୍ର ମୁଦ୍ରା ଦାନ କରିଥିଲେ ତା ଛଡ଼ା ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଆଉ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ତ୍ର ଭାରତୀତୀର୍ଥ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଗ୍ରାହକ ରୂପେ

ମହାରାଜା ମହୋଦୟ ମୋତେ "ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦ" ଉପାଧି ବିରୁଦପତ୍ର (diploma) ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ସର୍ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେବ, କେ. ଟି. କେ. ସି. ଆଇ. ଇ ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ ଏହି ଭାଷାକୋଷ ତାଙ୍କ ଅଗ୍ରଜ ଫୁଣ୍ଡଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ 'ପଣ୍ଡଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି । ଅଧ୍ୟାପକ ପରିଜା ଓ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ନିପାଟୀଙ୍କଠାରୁ ମୋହର ଆର୍ଥିକ ଶୋଚନୀୟତାର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ମହାରାଜ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଅଢ଼ୁରି ୫ ହଜାର ଟଙ୍କା ଏକକାଳୀନ ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧୀଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଥମେ ୮ହଜାର ଟଙ୍କାର ଅଙ୍ଗୀକାର ପାଇବା ପରେ ଏହି ଭାଷାକୋଷର ମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରବ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ।

ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର କଳ୍ପଦାତା ଓ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ମାନ୍ୟବର ପ୍ରଧାନ ସଚିବ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ନରପତି କାପ୍ତେନ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କ ନାମରେ ଏହି ଭାଷାକୋଷର ୫ମ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା;ସେ ମହୋଦୟ ମଧ୍ୟ ଜନକୋଚିତ ସସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଅଠମଲିକର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଶାସକ ନରପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଓ ବଦାନ୍ୟତା ଲାଭରୁ ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇନାହିଁ । ସେ ଏଥିପୂର୍ବେ ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ୨୩୦୦ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣ ମଧ୍ୟରେ ଅଢ଼ୁରି ୫୦୦ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପରେ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀପରମ୍ପରା ନିଃସୃତ ହୋଇଥିଲା, ଆଜିଯାଏ ତାହା ମୋ କର୍ଣ୍ଣ-କୁହରରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଗ୍ରନ୍ଥକାର ରାଜା-ସାହେବଙ୍କୁ ନିଜର "ଲେଉଟିଆ କଥାରେ" ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ଆସିଅଛି ।

ଖଡ଼ିଅଳ (ନୂଆପଡ଼ା)ର ରାଜାସାହେବ ଲାଲ ଅଜିତ ସିଂହ ଦେବ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଅନୁରୂପ ଏକ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ମୋଠାକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଯୁବରାଜ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ପ୍ରତି ସସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଅଛନ୍ତି ।

ତିନି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନୂତନ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବାର ପ୍ରାକ୍‌କାଳରେ ସେ ଅଢ଼ୁରି ୧୫୦୦ ଟଙ୍କା ଦାନ କରି ସ୍ୱକୀୟ ବଦାନ୍ୟତା ପ୍ରସାରିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ବଡ଼ାମ୍ବା ଷ୍ଟେଟର ଶାସକ ନରପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ମଙ୍ଗରାଜ ମହାପାତ୍ର ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଏକକାଳୀନ ୫୦୦ ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଧୁଖିର ସରକାରୀ ଓକିଲ ଅଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ ରାୟ ବାହାଦୁର ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଏକ ସହସ୍ର ଟଙ୍କାରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିବା ୫୦୦ ଟଙ୍କା ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପଠାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ଦୌଦ୍ଧରାଜ୍ୟର ଶାସକ ନରପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣପ୍ରସାଦ ଦେବଙ୍କ ମହାଶୟ ନାମରେ ଏହି ଭାଷାକୋଷର ୩ୟ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଯଥୋଚିତ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଉଅଛନ୍ତି ।

କଳାହାଣ୍ଡି ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହୁଲପାଠଣା ଜମିଦାରୀର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଉମାପ୍ରସାଦ ସିଂହ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ସାହାଯ୍ୟ ୫୦୦ ଟଙ୍କାରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିବା ଏକ ଶତ ଟଙ୍କା ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପଠାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ପାଟନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟଗାଁର ଜମିଦାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କ୍ଷୀରୋଦଚନ୍ଦ୍ର ମାଝି ମାଣ୍ଡାତା ମହୋଦୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ପାଞ୍ଚ ଶତ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଶତ ଟଙ୍କା ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

କଲିକତାର ସୁପରିଚିତ ବଣିକ୍ ଓ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସାୟୀ (Banker)ସର୍ ବଦ୍ରୀଦାସ ଗୋଏଙ୍କା, କେ. ଟି. ବି. ଏ. ମହୋଦୟ ୫୦ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ପଠାଇଅଛନ୍ତି ।

ସୁଦକ୍ଷ ଉଦ୍ୟାନପାଳ ଯେଉଁପରି ଜଳଦାନାଦିଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରୋପିତ ସୁକୋମଳ ଶିଶୁବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ଅଭିବୃଦ୍ଧିକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାଏ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଭୂତପୂର୍ବ ଡିରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବି. ଇ. ଫଜସ୍, ଏମ୍. ଏ., ସି. ଆଇ. ଇ, ଆଇ. ଇ. ଏସ. ମହୋଦୟ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଅଭିବୃଦ୍ଧିକୁ ସେହିପରି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଉପକାର କଥା ପୂର୍ବଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଡିରେକ୍ଟର ରୂପେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହି ନ ଥିଲେହେଁ ପବ୍ଲିକ୍ ସର୍ଭିସ୍ କମିଶନର ସଭ୍ୟପଦରୂପେ ସେ ଆମ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତିକୁ ଯେ ଅତୀବ ସାଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଅଛନ୍ତି, ନାନା ଭାବରେ ମୁଁ ଏହାର ବହୁ ସୂଚନା ପାଇଅଛି ।

ପାଟନା ହାଇକୋର୍ଟର ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ସର୍ କଟ୍‌ନି ଟେରେଲ୍‌ଙ୍କର ଜନକୋଚିତ ଅନୁରାଗ ଭାଷାକୋଷ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଭ କରି ଆସୁଅଛି ।

ମାନନୀୟ ସି. ଏଲ୍. ଫିଲିପ୍ ସି. ଆଇ. ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍, ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର କମିସନର ଥିବା ବେଳେ ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଥମ ୩ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହକର୍ମୀରୂପେ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଥାଇ ମୁଦ୍ରା ଏହାର ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି ରଖିଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ଏହାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଉଅଛି ।

ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତ ବିଭାଗର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନରଲଙ୍କ ପୂର୍ବତନ ଏଜେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଇ.ସି.ଟିବ୍‌ସନ୍ ସି.ଆଇ.ଇ., ଆଇ. ସି.ଏସ. ମଧ୍ୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟ ଜନକୋଚିତ ଅନୁରାଗସହ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷଭାବରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କଠାରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ମହାତ୍ମାମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରିଥିବାରୁ ଓ ଅର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଏତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଅଛି—ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ଉଦାରତା ତଥା ମହତ୍ତ୍ୱଭାବ କରି ନ ଥିଲେ ମୋ ଭଳି ସ୍ୱଳ୍ପଶକ୍ତି ଓ ସ୍ୱଳ୍ପଧନ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଏ ବିରାଟବ୍ୟାପାରରେ ଏତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବା କେବେହେଁ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

ଆଶ୍ରମର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପରିଦର୍ଶକଗଣ

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବିଦ୍ୟାପୀଠର ଅଗ୍ରଣୀ ଜାକା କାଲେଲ୍‌ଲାର ଗତ ୧୯୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଟକକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଅତିଉତ୍ସାହରେ ତାଙ୍କର ଏହି ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ ପରିଦର୍ଶନ ବିଷୟ ପୂର୍ବ ଖଣ୍ଡରେ

Raja Bahadur Sir Rajendra Narayan Bhanj Deo, O. B. E., M. L. A.

କଟକର ରାଜାବାହାଦୁର
ସର୍ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେଓ, ଓ. ବି. ଇ., ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.

ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ମୁଁ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ୧୯୨୮ରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଟକ ଅସି ଏଠାରେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ରହିଥିଲେ ସେତେବେଳେ ସେ ଏହାର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଦେଖିଥିଲେ । ଏହା ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖି ସେ ପରମପ୍ରୀତିପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବାରେ ଭାଷାକୋଷ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର ମି. ଡ଼ିପି, ଏମ୍. ଏ, ସି. ଆଇ. ଇ. ଆଇ. ଇ. ଏସ୍ ଏକାଧିକ ଥର ଏହି ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ ପରିଦର୍ଶନ କରି ମୋ ପରିଶ୍ରମକୁ ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ ଅନୁମୋଦନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ସେକ୍ରେଟାରି ମି. ପି. ଜି. ମାନ୍‌ସଫିଲ୍‌ଡ୍ ସି. ଆଇ. ଇ, ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ଏହି ଆଶ୍ରମ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରୁଫ୍‌ସିଟ୍‌ମାନଙ୍କର ଇଂରେଜି ଅଂଶ ସଂଶୋଧନରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱର ଦେଖି ମୁଁ ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଡେଭଲପ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ବିଭାଗର ଭୂତପୂର୍ବ ସେକ୍ରେଟରୀ ମି. ଏ. ଏଫ୍. ଡବ୍ଲିଉ. ଡ଼ିକ୍ସନ୍ ମହୋଦୟ ଏହି ଆଶ୍ରମ ଥରେ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶା ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର କର୍ଣ୍ଣେଲ ବି. ଭର୍ଗିଜ୍ ଏମ. ଡି, ସି. ଏଲଚ. ବି, ଡି. ପି. ଏଲଚ., ଡି. ଟି.ଏମ୍, ଡି. ଟି. ଏଲଚ, ଆଇ. ଏମ୍. ଏସ୍ ମହୋଦୟ କଟକ ମିଡ୍‌ନିସପାଲଟିର ହେଲ୍‌ଥ ଅଫିସର୍ ଡାକ୍ତର ସତ୍ୟବାଦୀ ମିଶ୍ର ଏମ.ବିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଶଂସା କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ କଲେକ୍ଟର ମି. ଆର୍. ପି. ଡାର୍ଡ଼ ଏମ. ସି, ଡ଼. ଏଫ୍. ସି, ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ମହୋଦୟ ସପତ୍ନୀକ ଆଶ୍ରମରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ଏହାର ପ୍ରକାଶରେ ଯଥାଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ରାୟ ବାହାଦୁର ଭୁୟାଁ ଭାସ୍କରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଅନେକ ଥର ଏହି ଆଶ୍ରମ ଦେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଶେଷଥର ରେଭିନ୍ୟୁ କମିସନରଙ୍କ ପର୍ସନାଲ୍ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ରାୟ ବାହାଦୁର ଉମାଚରଣ ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଚେଆରମାନ କବିବର ଟିକା ସ୍ୱେତ୍ ଶ୍ରୀମାନ ଶୈଳେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେବ ୧୯୩୨ ସାଲ ମେ ମାସରେ ଭାଷାକୋଷ ଅଫିସ ପରିଦର୍ଶନ କରି, ଏ କର୍ମରେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ ନିଜର ସହାନୁଭୂତି ଥିବା ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

କଟକର ଇନକମ୍‌ଟାକ୍ସ ଅଫିସର ମୌଲବୀ ଏନାମୁର ରହେମାନ୍ ମହୋଦୟ ଇନକମ୍‌ଟାକ୍ସ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ବାବୁ ଗୋପୀନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି. ଏଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁଭାବରେ ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଥରେ ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ବିଶିଷ୍ଟ ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀ ଓ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକବୃନ୍ଦ

ଭାଷାକୋଷର ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ସହୃଦୟ ମହାଶୟମାନେ ସ୍ୱତଃପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଏହାର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ, ସହାୟକାରୀ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି ଓ ସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଯଥାଶକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି—

ଭାଷାକୋଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାହାଙ୍କ ଅନ୍ତରିକ ଯତ୍ନର କଥା ଶେଷ ଖଣ୍ଡରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି, ଖଡ଼ଆଳର ସେହି ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ମହାତ୍ମା ଲାଲ ଶିବନାରାୟଣ ଦେବ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଗ୍ରାହକ ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ଛଅ ହଜାର ଟଙ୍କାର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ସଂଗ୍ରହରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଥର ମୋତେ ଯୋଗାଇ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହାୟତା ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ ସେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମୋ ବୁଦ୍ଧିର ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ଯାଇଥାଆନ୍ତା । ଭାଷାକୋଷର ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତିର ସଚଳତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ଗ୍ରାହକ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଗତ ବର୍ଷ କେତେକ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ।

କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜର ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମଚରଣ ତ୍ରିପାଠୀ, ଆଇ. ଇ. ଏସ୍. ମହୋଦୟଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ମୟୂର-ଭଞ୍ଜର ମହାରାଜା ମହୋଦୟ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାଥମିକ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଆଠ ହଜାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏହି ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶକାଳ ମଧ୍ୟରେ ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ ପୁନର୍ବାର ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିଛି ତହିଁରେ ଯେ ତ୍ରିପାଠୀ ମହାଶୟଙ୍କ ଯତ୍ନ ନିହିତ ଥିଲା, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜର ଅନ୍ୟତମ ଅଗ୍ରଣୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଡ଼ା ଏମ୍. ଏ., ଆଇ. ଇ. ଏସ୍. ମହୋଦୟ ମଧ୍ୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମହାରାଜାଙ୍କ-ଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବା ବିଷୟରେ ତ୍ରିପାଠୀ ମହାଶୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଅନ୍ତରିକ ସହାୟତା କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଷ୍ଟେଟର ଦେଓାନ ଓ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେ. ସି. ନିୟୋଗୀ,

ପୁରୀର ଭୂତପୂର୍ବ ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଡ. ପି. ଶର୍ମା, ଆଇ. ସି. ଏସ୍,

ସମ୍ବଲପୁରର ଡେ: କମିଶନର, ରାୟ ବାହାଦୁର ରାଧାଚରଣ ଦାସ,

ପୁରୀର ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନାଲ୍ ଅଫିସର ବାବୁ ସତ୍ୟଶଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର,

କଟକର ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ ରାୟ ବାହାଦୁର ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମହାନ୍ତି,

ରେଭିନ୍ୟୁ କମିଶନରଙ୍କ ପର୍ସନାଲ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ରାୟ ବାହାଦୁର ଉମାଚରଣ ଦାସ,

କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲଟିର ଭୂତପୂର୍ବ ଏକଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ ଅଫିସର୍ ରାୟ ସାହେବ ସୋମନାଥ ମହାପାତ୍ର,

ପାଟନା ଷ୍ଟେଟର ସଦର ଏସ୍. ଡି. ଓ. ଏବଂ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ସେସନ୍‌ସ ଜଜ ବାବୁ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ ଓ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁମତି ଦେବୀ,

ଅଠମଲ୍ଲିକ ଷ୍ଟେଟର ଦେଓାନ ଓ ସେସନ୍‌ସ ଜଜ ବାବୁ ରାମଦେବ ମିଶ୍ର ବି. ଏ.,

ଖଡ଼ଆଳର ଆକ୍‌ଟିଙ୍ଗ୍ ଦେଓାନ ବାବୁ ବଟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ବି. ଏ.,

ବାମଣ୍ଡାର ଷ୍ଟେଟ୍ ଜଜ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମରବଲ୍ଲଭ ଦେ, ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ

କେନ୍ଦୁଝର ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଦେଓାନ ରାୟ ବାହାଦୁର ଯୁଗଲକିଶୋର ତ୍ରିପାଠୀ ଏମ୍. ଏ.

କେନ୍ଦୁଝର ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଅଫିସ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ବାବୁ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି,

ବଣାଇ ଷ୍ଟେଟ୍ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ପର୍ସନାଲ୍ କ୍ଲର୍କ୍ ଭବସୃଷ୍ଟିପାଣ୍ଡିତ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବିନାୟକ ଦାସ,

କଟକ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ବାବୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଇଡ,

କଟକର ସରକାରୀ ଓକିଲ, ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ ବାବୁ ଚିନ୍ତାମଣି ଅଗ୍ରୱାଲ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍,

ସୁଖ୍ୟ ପ୍ଲେଗ୍ ହସ୍‌ପିଟାଲ୍‌ର ମେଡିକାଲ୍ ଅଫିସର୍ ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ କୈଳାସଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ,

ପାଟନା ଷ୍ଟେଟର ସାମ୍ବାଦିକ ବାବୁ ତ୍ରିଲୋଚନ ଶଙ୍କନାୟକ,

ସମ୍ବଲପୁରର ସାମ୍ବାଦିକ ବାବୁ ବିଶ୍ୱକ୍ସେନ ବହୁବାର,

ବହରମପୁର 'ଦି ନିଜ୍ ଓଡ଼ିଶା' ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ବାବୁ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ,

ବହରମପୁର "ଓଡ଼ିଆ" ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ବାବୁ ଆନନ୍ଦ ଅଗ୍ରୱାଲ,

ସୁପରିଚିତ ଲେଖକ ଓ ଚିତ୍ରକାର ବାବୁ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, କଟକ,

ଶ୍ରୀମାନ୍ ପ୍ରଭାତକୁମାର ମୁଖୁର୍ଯ୍ୟା ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଡ୍. କଟକ,

ପଣ୍ଡିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମିଶ୍ର, ସମ୍ବଲପୁର,

ଶ୍ରୀମାନ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କୋଷ, କଟକ,

କଟକ 'ପବ୍ଲିଶିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍'ର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ବାବୁ ଉମାଚରଣ ମହାନ୍ତି,

କଟକର ସୁବିଦ୍ୱାନ୍ ବୈଦ୍ୟରାଜ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବାଲ୍‌କେଶ୍ୱର ଅଗ୍ରୱାଲ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ଗତ ୧୫ ବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରୀତି-ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ ମୋର ସହାୟତା କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଡାକ୍ତର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର, ବି. ଏସ୍‌ସି, ଏମ୍. ବି., ଡି. ଟି. ଏମ୍ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ କରି ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତରେ ମୋତେ ଦାରୁଣ ରୋଗର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ଗତ ୩୫ବର୍ଷ ହେଲା ମୋଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ରହୁଥିବା ମୋର ବାଲ୍ୟସହଚର ଶ୍ରୀପଦ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ପୁନର୍ବାର ବନ୍ଧୁରୂପେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ବାହୁ ପ୍ରସାରଣ କରିଥିଲା; ଡାକ୍ତର କାଶୀନାଥଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ମୁଁ ତାହାର ଅଷ୍ଟାହ୍ନିକୀୟ ଆକ୍ରମଣରୁ ଏଥିମଧ୍ୟରେ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀକୋଷ୍ଟର ଜ୍ୟୋତିଷବିଶାରଦ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କାଇବୋଳ ମହାପାତ୍ର ମୋର ଜନ୍ମକୋଷ୍ଠୀରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କ ଗତି ବିଷୟ ଉଦାହରୁପେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତୋଷଜନିତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟବିଧିରେ ପୂଜାସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନାଦି କରୁଅଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ବୁଝିପାରିଅଛି ଯେ, ଶଂସିତ ମହାତ୍ମାମାନେ ମୋର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପବିତ୍ର ଜାତୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରି ମୋପ୍ରତି ସ୍ନେହ ପ୍ରବଣତା ବଶତଃ ଏ ଭଳି ଭାବରେ ଶ୍ରମସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ଓ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ଆଶୀର୍ବାଦକଗଣ

ମୋର ବିଂଶତିବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଶ୍ରମର ପରିଣାମର ଅସଲକର୍ତ୍ତା ଭାବେଲେ ମୋ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତା ନରସିଂହ ପ୍ରହରାଜଙ୍କର ପବିତ୍ର ଆତ୍ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଭକ୍ତି ସମର୍ପଣ କରୁଅଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ସର୍ବଦା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସୋନପୁରର ଭୂତପୂର୍ବ ମହାରାଜ ଧର୍ମନିଧି ଜ୍ଞାନଗୁଣାକର ସର୍ ବୀରମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହ ଦେବ, କେ.ସି. ଆଇ. ଇ., ଏମ୍. ଆର୍. ଏ. ଏସ, ଗତ ୩୨ବର୍ଷ କାଳ ମୋର ପରାମର୍ଶଦାତା, ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ଆମେ ଦୁହେଁ ସମବୟସ୍କ ଥିଲୁଁ । ସେ ନାନାବିଧ ସାଧାରଣ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବଦାନ୍ୟତା ତଥା ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରୀତି ଦ୍ୱାରା, ବିଶେଷତଃ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ହସ୍ତରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏମ୍., ଏ., ପଢ଼ା ହେବା ପାଇଁ ସମର୍ପଣ କରିଥିବା ରାଜୋଚିତ ଦାନ ଦ୍ୱାରା, ଯେଉଁ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା କେବେହେଁ ଲୁପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଭାଷାକୋଷ ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ତାଙ୍କ ଉଦାର ଦାତୃତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରି ନ ଥିଲେହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପ୍ରଗତିପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ମାନାର୍ହ ସନ୍ତାନ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ଆସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ସର୍ବଦା ମୋ ସାଧନାର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ସୁଧୀ ସମାଜ ସମ୍ମୁଖରେ ବହୁବାର ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ପରଲୋକଗତିର କେତେକ ମାସ ପୂର୍ବେ ସେ ତାଙ୍କ ଆଲୋକ-ଚିତ୍ରକୁ ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଇ ପଠାଇ-ଥିଲେ; ମାତ୍ର ତାହା ଦେଖିବାକୁ ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ରଖିଲେ ନାହିଁ । ଏହି ଖଣ୍ଡରେ ତାଙ୍କର ଆଲୋକଚିତ୍ର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ।

କଲିକତା ଗୌଡ଼ୀୟମଠର ବୈକୁଣ୍ଠବାସୀ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ।

ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଓ ଗୁରୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ।

ଯାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞତା ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିବା ବିଷୟ ପୂର୍ବଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି, ସେହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଏମ୍. ଏସ୍. ଦାସ, ସି. ଆଇ. ଇ, (ମଧୁବାବୁ),

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅକ୍ଷୟଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ—ଯାହାଙ୍କର ଭାଷାକୋଷପାଇଁ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ ବିଷୟ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛି ।

ପୁରୀ ଭୋଗବର୍ଦ୍ଧନ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠର ଅଧିପତି ସ୍ୱାମୀ ଶଙ୍କର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ, ଯେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଅଶୁ ସମାପ୍ତି କାମନାରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପରମ ପୁରୁଷଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଭିକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସତ୍ୟ ମହିମା ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ ବହୁ ଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ଯେତେବେଳେ କଟକ ଆସନ୍ତି ସେତେବେଳେ ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ତତ୍‌ପ୍ରତି ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ସ୍ୱକୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ।

ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ବିଶ୍ୱକୋଷଦ୍ୱୟର ପ୍ରଣେତା ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ମହାର୍ଣ୍ଣବ ରାୟସାହେବ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁ ମହୋଦୟ ସର୍ବଦା ଉତ୍କଣ୍ଠାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ ଏହି ଭାଷାକୋଷ କର୍ମର ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟରେ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଉଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ପଞ୍ଚମଖଣ୍ଡରେ ଓ ଏହି ଖଣ୍ଡରେ ସ୍ତ୍ରୀଦନ୍ତ୍ର ଫଟୋ ଗୁଡ଼ିକର ବ୍ଲକ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି ।

ଶଂସିତ ଜୀବିତ ଓ ମୃତ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ତଥା ମୋର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ, ସହାୟକ, ସାହାଯ୍ୟକାରୀ, ଶୁଭାଶଂସୀ, ସହକର୍ମୀ, ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶକ ଓ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ହୃଦୟର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଅଛି । ଏହି ସୁବିପୁଳ ବ୍ୟାପାରରେ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ସହକର୍ମୀଙ୍କୁ ଓ ସାହାଯ୍ୟକାରୀଙ୍କୁ ପାଇ ନ ଥିଲେ ମୋଭଳି କ୍ଷୀଣଶକ୍ତି ଲୋକପକ୍ଷରେ ଏତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବା କେବେହେଁ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଆନ୍ତା । ମୁଁ କୃତଜ୍ଞତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ଫଟୋ ମଧ୍ୟରୁ ଯେତେ ଖଣ୍ଡ ମୋ ହସ୍ତଗତ ହେଉଅଛି ତାହା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଖଣ୍ଡରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରୁଅଛି ।

Sri Umasankar Prasad Singh,
Zamindar Saheb, Mahulpatna, Joypatna,
Kalahandi State.

କଳାହାଣ୍ଡି ଷ୍ଟେଟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହୁଲପାଟଣା ଜୟପାଟଣାର ଜମିଦାର ସାହେବ
ଶ୍ରୀ ଉମାଶଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ସିଂହ

ସମ୍ମାନ, ପ୍ରଶଂସା ଓ ଗୁଣାନୁବାଦ

ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲଟିର ପଢ଼ିଗୁଳକ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅର. ପି. ଜାର୍ଡ଼ିନ୍ ସାହେବ ଏହି ନଗରବାସୀ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଅନୁସାରେ କଟକର ଯେଉଁ ପୁରାତନ ନମ୍ମଲ ସ୍କୁଲ ଲେନ୍‌ରେ ଭାଷାକୋଷର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ-ଅଛି, ତାହାକୁ 'ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍' ନାମରେ ଅଭିହିତ କରି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଗଳିର ଦୁଇ ପ୍ରାନ୍ତରେ ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡ଼ (ପରିଚୟ-ପଟ୍ଟ) ଦ୍ୱାରା ଏହି ନାମ ସୂଚିତ କରିଅଛନ୍ତି; ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହି ନାମପରିବର୍ତ୍ତନ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନରଲ୍ ଓ ଭାଇସ୍‌ରୟ ଭାଷାକୋଷ ସଂଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ଗତ ନବବର୍ଷ ଉପଲକ୍ଷରେ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଉପାଧି ବିତରଣବେଳେ 'ରାୟ ବାହାଦୁର' ଉପାଧିରେ ସମ୍ମାନିତ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ବିଶାଖାପତ୍ତନ ନଗରସ୍ଥିତ ଆନ୍ଧ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ (ଭାରତୀ ଗାର୍ଥ)ର ଗ୍ରାନ୍ ସେଲର୍ ମହୋଦୟ ଭାଷାକୋଷର ସଂଗ୍ରାହକଙ୍କୁ 'ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦ' ପଦବୀ ଓ ବିରୁଦପତ୍ର (ସନନ୍ଦ) ପ୍ରଦାନ କରି ଅଛନ୍ତି ।

କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ଭାଷାକୋଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା ରଚନା କରି ତତ୍‌ପ୍ରଣୀତ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ସଂଯୋଜିତ କରି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

ଯାଜପୁରର ପଣ୍ଡିତ ଏକାଦଶୀ ବେଣ୍ଟ ଓ ସମ୍ବଲପୁରର କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ମଧ୍ୟ ଭାଷାକୋଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶଂସା-ମୂଳକ କବିତା ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ଦେଶବିଦେଶରେ ସୁପଣ୍ଡିତରୂପେ ପରିଚିତ କଲିକତା ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଡାକ୍ତର ସୁଶୀଳକୁମାର ଚାଟର୍ଜି, ଏମ୍. ଏ, ଡି. ଲିଟ୍, ମହୋଦୟ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ରାଜ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ଗତ ଅଲ୍, ଇଣ୍ଡିଆ ଓରିଏଣ୍ଟାଲ୍ କନ୍‌ଫରେନ୍‌ସର ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାବିଷୟକ ଶାଖାର ସଭାପତିରୂପେ ତାଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣରେ ଭାଷାକୋଷ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ । ସେ ମୋ ଚିଠିକୁ ଏହି ଭାବରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି :—

"ଆପଣଙ୍କର ସୁବୃହତ୍ ଅଭିଧାନକୁ ମୁଁ କଲିକତା ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଆପଣଙ୍କ ବିଦ୍ୱତ୍ତାର ଓ ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଧ୍ୟବସାୟର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରୁଅଛି । ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଅନୁଶୀଳନକାରୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆପଣଙ୍କ ଅଭିଧାନ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହି ବିଶାଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉତ୍କଳୀୟ ମଧ୍ୟଯୁଗ ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭରୂପେ ବିରାଜିଥିବ । ସ୍ମରଣ ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଉତ୍କଳଜନନୀ ସ୍ୱୟଂ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାର ସମକାଳରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀ ବିଶ୍ୱକୋଷ ପ୍ରଣେତା ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ ରାୟସାହେବ ଶ୍ରୀ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁ ତତ୍‌କୃତ ମହାଗ୍ରନ୍ଥ ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱ-କୋଷର ୨ୟ ସଂସ୍କରଣରେ ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାପାଇଁ ମୋତେ ଅନ୍ୟତମ ଲେଖକରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି; ତହିଁର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା କେନ୍ଦୁଝରର ନରପତିଙ୍କ ଅନୁଜ ଷ୍ଟେଟରାୟ ଶ୍ରୀମାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେବ ଓ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜାଙ୍କର ବିଦୁଷୀ ପଞ୍ଚମହିଷୀ, ଉଭୟେ ଏକ ସାର (ସେଟ୍) ଲେଖାଏଁ 'ଭାଷାକୋଷ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଆଦର୍ଶ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଅକ୍‌ସଫୋର୍ଡ଼ ଓ କେମ୍ବ୍ରିଜ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଲାଇବ୍ରେରୀ-ମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନର ଓ ଇଉରୋପ ମହାଦେଶର ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲାଇବ୍ରେରୀମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାକୁ କଳ୍ପନା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପରମ ଆହ୍ଲାଦସହକାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାୟସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଅବଗତ ହେଲା ଯେ, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଚିକିଟିର ରାଜକୁମାର—ଶ୍ରୀ ସାହେବ ଦେଓଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଗୋଟିଏ ଭାଷାରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି, ଏବଂ ଲଣ୍ଡନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମାଟ୍ରିକ୍‌ୟୁଲେସ୍‌ନ (ପ୍ରବେଶିକା) ପରୀକ୍ଷାର ପାଠ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ବାଣପୁରର ସୁପରିଚିତ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଏମ୍.ଏ, ବି. ଟି, ଏମ. ଏଲ. ଏ. ମହୋଦୟ ବାରିପଦା ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଗତ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ସଭାପତିରୂପେ ତାଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜଙ୍କର ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ବଦାନ୍ୟତା ପାଇଁ ମହା-ରାଜଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଓଡ଼ିଆ ସାପ୍ତାହିକ ସଂବାଦପତ୍ର 'ଓଡ଼ିଆ'ର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅନନ୍ତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ୧୪।୩।୩୭ ତାରିଖର ସଂଖ୍ୟାରେ ଭାଷାକୋଷର ଗୁଣାନୁବାଦ ପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତହିଁରେ ସଂଗ୍ରାହକର ଗୋଟିଏ ଆଲୋକଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ।

କଲିକତାର ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରାଜୀ ପତ୍ରିକାଦ୍ୱୟ ଷ୍ଟେଟ୍‌ସମାନ୍ ଓ ଅମୃତବଜାର ପତ୍ରିକା ଓ ମାଦ୍ରାଜର ହିନ୍ଦୁ ପତ୍ରିକା ୧୩।୩।୩୭ ତାରିଖର ସଂଖ୍ୟାରେ ଭାଷାକୋଷର ଅର୍ଥପରିସ୍ଥିତି ଓ ପରିସମାପ୍ତି ବିଷୟରେ କଟକ ସାଂବାଦିକଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବୃତି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ବିକ୍ରୀତ ଓ ଉପହାରରୂପେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପୁସ୍ତକ—

ଅଭିଯାଏ ୩୮୦ ସେଟ୍ ପୁସ୍ତକ ପାଇଁ ଅଗ୍ରିମ ଗ୍ରାହକ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶପରେ ୧୫ ସେଟ୍ ଗ୍ରନ୍ଥପାଇଁ ଯେଉଁ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ—

ରେଙ୍ଗୁନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଲାଇବ୍ରେରୀ, ବଙ୍ଗଳାର ରୟାଲ୍ ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟି, କାଶୀ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ନାଗପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ରାମକୃଷ୍ଣମଠ, ସମ୍ବଲପୁର କରପାଲ ଜମିଦାରୀର ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କା ଅଧିକାରିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରଭାସ କୁମାରୀ ଦେବୀ (ଏହାଙ୍କ ପାଇଁ ସମ୍ବଲପୁରର ଡେପୁଟୀ କମିଶନର ସାହେବ ଏକ ସେଟ୍‌ର ଡାକ୍‌ଟାକ୍ସ ମୂଲ୍ୟ ୧୧୫ ଟଙ୍କା ପରିବର୍ତ୍ତେ ୧୫୦ ଟଙ୍କା ପଠାଇ-ଦେଇଅଛନ୍ତି), କଟକ ମିସନ୍ ପ୍ରେସର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍, ପ୍ରୋଫେସର ବିପିନ ବିହାରୀରାୟ. ଏମ୍. ଏ., ପାଟନା ଷ୍ଟେଟର ସଦର ସବଡିଭିଜନ ଅଫିସର୍ ବାବୁ ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ, ପାଟନା ଷ୍ଟେଟର ଏଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ ଅଫିସର୍, କେନ୍ଦୁଝର ଷ୍ଟେଟର ଦେବାନ (ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ଗୃହୀତ ୧୦ ସେଟ୍‌ରୁ ଅଧିକା), ପାଟନା ଷ୍ଟେଟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଟିକିଲିଗଡ଼ ଓ ପାଟନାଗଡ଼ ମାଇନର୍ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରମାନେ, ବଲାଙ୍ଗିରର ଜଜ୍ କ୍ଲବ୍ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ୨୦ ସାର ଗ୍ରନ୍ଥ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ, ଉତ୍ସାହ ଦାତା ଓ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦିଆଯାଇଅଛି । ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପରେ ୬ ସାର ବହି ଉପହାର ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ଗ୍ରନ୍ଥର ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି

ସପ୍ତମ ବା ଶେଷ ଖଣ୍ଡ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଦୁଇଟି (ସ ଓ ହ) ବାକି ଅଛି । ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ବନ୍ଧାଇ ଖରଚ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ହାରାହାରି ୧୬ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲାଗେ । ସମଗ୍ର ସାତ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ବ୍ୟୟ ପ୍ରାୟ ଏକ ଲକ୍ଷ ପନ୍ଦର ହଜାର ଟଙ୍କା ହେବ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ, ଋଣ, ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ, ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କୟଝର, ପାଟଣା, ପାରଳାଖେମଣ୍ଡି, କଳାହାଣ୍ଡି ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ, ବୌଦ, ଆଠମଲ୍ଲିକ, ଖଲ୍ଲିକୋଟ, କେନ୍ଦୁଝର, ଚିକିଟି, ଖଣ୍ଡପାଳ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ, ଏମାନଙ୍କ ମହନ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଦାର ହୃଦୟ ଦାତାଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଏକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିସମାପ୍ତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ଆଶା କରୁଅଛି ଯେ, ଶେଷ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶବ୍ୟୟ ଓ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂପର୍କରେ କରାଯାଇଥିବା ଋଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବଳକା ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ହେବ ତାହା ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ମୋ ହସ୍ତଗତ ହେବ । ଯେଉଁ ଦାତାମାନେ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଧନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ଓ ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ନ ହୋଇପାରିବାର ଆଶଙ୍କା କରି ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରେମୀ ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ଦାନାଦ୍ୟସ୍ତ ହସ୍ତକୁ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂପ୍ରସାରିତ କରି ନାହାନ୍ତି, ଆଗାମୀ ବର୍ଷ ଏହାର ପରିସମାପ୍ତି ହେବ, ଏଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନ କରି ସେମାନେ ଦାତୃତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଧିକା ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ମୁଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥାକାଳରେ ସାଙ୍ଗ କରି ପାରିବି । ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉଦାର ହୃଦୟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତାକୁ ସତୃଷ୍ଣ ନୟନରେ ଅନାଇ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଅଛି ଯେ, ସେମାନେ ଏହି ଜାତୀୟ ଜ୍ଞାନମନ୍ଦିରର ମୁଣ୍ଡିମାରିବାରେ ଓ ଦେଉଳ ଉପରେ ଗୀଳଚକ୍ର ବସାଇବାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାୟତା କରିବେ;—

ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—(ଯହିଁର କର୍ଣ୍ଣଧାର ମହୋଦୟ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଶୁଭ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଥାଇ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରର ମୁଣ୍ଡିମରିବା ଦେଖିବେ ।

ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱର୍ଗତ ଦାନଶୌଣ୍ଡ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେମିକ, ବିଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତି ରାଜା ସର୍ବାନନ୍ଦ ନିଭୁବନଦେବଙ୍କ ଧର୍ମପ୍ରାଣା ମହିଷୀ ଓ ଅଶେଷ ସଦ୍‌ଗୁଣ ନିଧାନ ବାମଣ୍ଡାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ନିଭୁବନ ଦେବଙ୍କ ପିତାମହୀ, ସତତ ଦାନପରାୟଣହସ୍ତା, ମହନୀୟ ଚରିତା, ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗିଣୀ—ଶ୍ରୀମତୀ ଉମ୍ବରୁଧର ପ୍ରିୟା ଦେବୀ—(ଯେ ଅତି ଉତ୍ତର ବୟସରେ ସୁଦ୍ଧା ରାଜାନ୍ତଃପୁରରେ ବିଦୁଷୀ ମଣ୍ଡଳ ଗଠନ ପୂର୍ବକ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ସାହିତ୍ୟସେବାର ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷାକରି ପ୍ରତ୍ୟହ ନିୟମିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି ଓ ଜାଗତିକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଗତି ବିଷୟରେ ସମ୍ବାଦ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଇଂରାଜି ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାମାନ ପାଠ କରନ୍ତି ଓ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ମାନଙ୍କ ଦୁଃଖମୋଚନ ଯାହାଙ୍କର ଚିରାଚରିତ ବ୍ରତ ଏବଂ ଉତ୍କଳର ଏହି ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷରକୀର୍ତ୍ତି ଭାଷାକୋଷର ପରିପୂର୍ତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଯାହାଙ୍କ ସଦୟଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ଭଳି ତାଙ୍କର ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ତନୁଜ ପୁଷ୍ପର ଗଜପତି ମହାରାଜା ବୀର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ତାଙ୍କର ପୌତ୍ର ବାମଣ୍ଡାଧୀଶ୍ୱର ମହୋଦୟ, ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ବାନ୍ଧବଦ୍ୱୟ ତାଳଚେର ନରେଶ ଓ ବଣାଇ ନରେଶ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ମୋତେ କୃତାର୍ଥ କରି ଅଛନ୍ତି) ।

ବାମଣ୍ଡାର ଶାସକ ନୃପତି ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ନିଭୁବନ ଦେବ— (ନବଜାତ ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ମିଶାଇ ପାଞ୍ଚ ପୁରୁଷ ହେଲା ଯାହାଙ୍କ ପରିବାର ସଙ୍ଗେ ଏହି ସଂଗ୍ରାହକ ସଂପୃକ୍ତ ରହିଅଛି ଏବଂ ଯେ ଏହି ତରୁଣ ବୟସରୁ ସ୍ୱବଂଶର ସମୃଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଯଶୋରାଶିକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା ପାଇଁ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୂଚନା ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେଣି) ।

ସୋନପୁରର ଶାସକ ନୃପତି ମହାରାଜ ସୁଧାଂଶୁ ଶେଖର ସିଂହ-ଦେବ (ଯାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ୱୟଂ ସଂଗ୍ରାହକ ଓ ତାହାର ପରିଶ୍ରମ ବାଲ୍ୟ-କାଳରୁ ସୁପରିଚିତ ଏବଂ ଯେ ସୋନପୁରର ମହନୀୟ ମହାରାଜ ପ୍ରାସାଦକୁ ସ୍ୱୀୟକୀର୍ତ୍ତି ପ୍ରଭାରେ ନିଷ୍ଠୟ ଦୀପ୍ତିମୟ କରି ରଖିବେ) ।

ଖଡ଼ୋଇକଳା ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତାପ ସିଂହଦେବ (ଯାହାଙ୍କର ପିତାମହ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜ ଉଦିତନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ୧୯୩୦ରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ନ କରୁଣୁ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରୟାଣ କଲେ, ପାଟନା ରାଜ୍ୟର ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାଙ୍କ ବଂଶଧରଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ଯୁବରାଜ ଜଣେ ଉଦୟମାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିଧାରୀ ଯୁବକ ଅଟନ୍ତି) ।

କଳାହାଣ୍ଡିର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ଦେବ ଓ. ବି. ଇ.— (ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ୧୯୨୮ରେ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସାହାଯ୍ୟ ଏକ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ପାଇ ମୁଁ ମୂଳ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ସମ୍ମାର୍ଜନ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲି ଏବଂ ଯେ ସ୍ୱୟଂ ୨୫ ସେଟ୍ ପୁସ୍ତକର ଅଗ୍ରିମ ଗ୍ରାହକ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।)

କେନ୍ଦୁଝର ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ନରପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେବ (ଯେ ଏକକାଳୀନ ଆଠ ଶତ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଓ ୧୦ ସାର ଗ୍ରନ୍ଥର ଗ୍ରାହକ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।)

ବଣାଇ ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ନରପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ଧରଣୀଧର ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଓ ଦେବ (ଯେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସଙ୍କଳ୍ପବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ଏଥିର ଅଗ୍ରଗତି ବିଷୟ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଓ ଭାଷାକୋଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହାଙ୍କ ଉଚ୍ଚମତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଅଳ୍ପ ଦିନପୂର୍ବେ ବଣାଇ ଗଡ଼କୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଶୁଣି ଆସିଅଛି ଓ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅର୍ଥ ପାଇଁ ଯେ ସ୍ୱଣ୍ୟଶ୍ଳୋକା ବାମଣ୍ଡାରାଜା ଜେଜେମାତା ଶ୍ରୀମତୀ ଉମ୍ବରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦାତୃତ୍ୱ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।)

ଦଶପଲ୍ଲାର ଶାସକ ନରପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେବ (ଯେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ବାସନା ସଂଗ୍ରାହକକୁ ଜଣାଇ-ଅଛନ୍ତି ।)

ପୁଷ୍ପର ଗଜପତି ମହାରାଜା ଓ କୋଟିଏ ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ଠାକୁରରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ (ଯେ ତାଙ୍କ ଜନନୀ ବାମଣ୍ଡା ଜେଜେମାତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଭାଷାକୋଷପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରିବେ ବୋଲି ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।)

ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଆଠଗଡ଼ ଓ ବିରୁଲିର ରାଜା ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ଏମ୍. ଏଲ୍, ଏ (ଯେ ଏଥିପୂର୍ବେ ଏକହଜାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶର ଗଡ଼ାରେ ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହ ଚିରକାଳ ଇତିହାସରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ ।)

ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ନରପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ—(ସରସ୍ୱତୀ ସେବା ଯାହାଙ୍କ ବଂଶଧର ମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଯେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।)

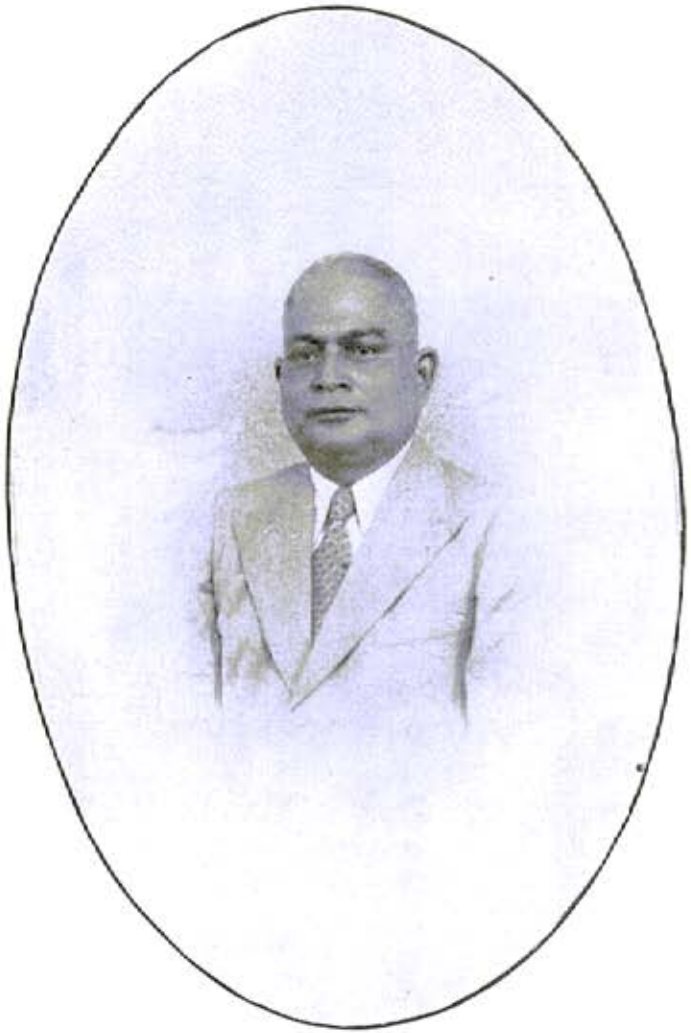

Raja Dharanidhar Indra Deo Deb,
Ruling Chief, Bonai State.
ବଣାଇ ଷ୍ଟେଟର ରୁଲିଙ୍ଗ୍ ଚିଫ୍ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଧରଣୀଧର ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଓ ଦେବ ।
(ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

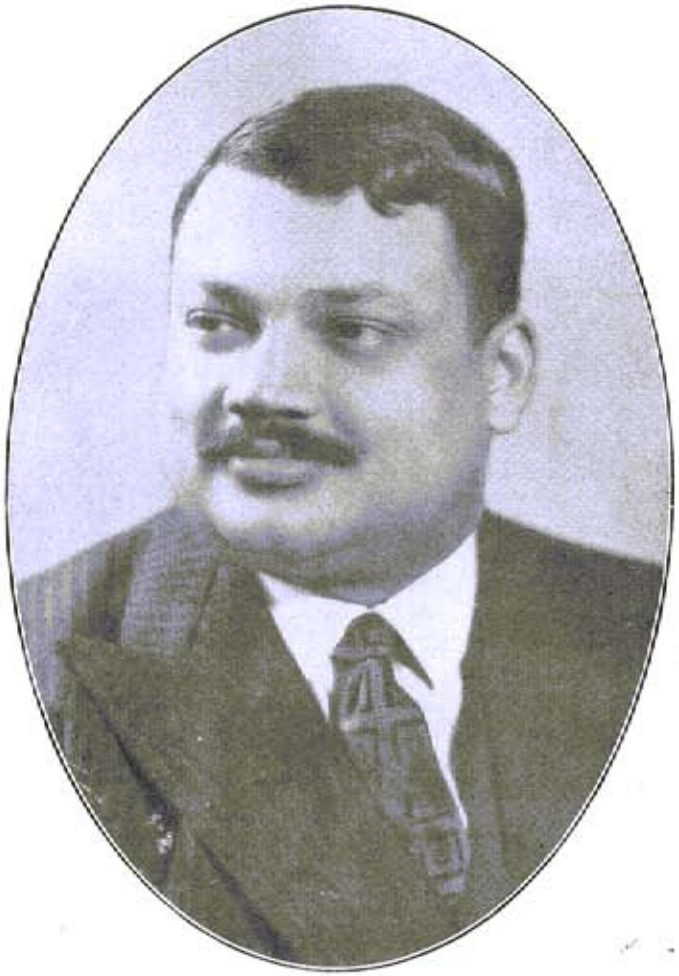

Raja Bahadur Ramchandra Mardaraj Dev,
Raja of Khallikote, Athagarh & Biruli estates.
ଖଲିକୋଟ, ଆଠଗଡ଼ ଓ ବିରୁଳିର ରାଜାବାହାଦୁର,
ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ (ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

ବାଲେଶ୍ୱର ବଙ୍କାର ଜମିଦାର ରାୟବାହାଦୁର ବୁଧୁ । ଭୁଷ୍ଟରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର—(ଯାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୟଂ ସଂଗ୍ରାହକ ଏବଂ ତାହାର ସହକର୍ମିଣୀ ଧର୍ମବନ୍ଧୁତା-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ଏବଂ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ସତ୍‌କର୍ମପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସିଅଛନ୍ତି ।)

ପୁରୀ ଏମାର ମଠର ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଗଦାଧର ରାମାନୁଜ ଦାସ (ଯେ ଏଥିପୂର୍ବେ ଏକ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଆଉ ଏକ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତାର ନିଦର୍ଶନ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଜନହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଶିକ୍ଷାନୁଶୀଳନ ସମ୍ପର୍କୀୟ କର୍ମରେ ମିଳିଅଛି ।)

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଦିନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଓ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଓ ଭାଷାକୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂସଦ୍‌ରେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ କରାଇବ ବୋଲି ଆଶାକରାଯାଏ; ଏହି ଜାତୀୟ ସାରସ୍ୱତ ବଡ଼ ଦେଉଳର ଗାଳଚକ ବସିବା ବା ମୁଣ୍ଡ ମରିବା ରୂପ କର୍ମ (ଭାଷାକୋଷ ୭ମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ)ର ବ୍ୟୟଭାର ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ କରୟୁନ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଅକ୍ଳେଶରେ ଏହା ତୁଲେଇ ପାରିବେ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରୁଅଛି ।

ଗ୍ରନ୍ଥର ମୂଲ୍ୟ

ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ୨ଖଣ୍ଡରୁ କ୍ରମେ ୭ଖଣ୍ଡରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଦେଖାଯିବାରୁ ପ୍ରଥମେ ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ୩୦ ଟଙ୍କାରୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ୫ମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ବେଳକୁ ଏକସାର ଗ୍ରନ୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ୧୧୫ ଟଙ୍କା ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଗ୍ରାହକ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଉ ଅତିରିକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ନିଆ ନ ଯାଇ ୭ଖଣ୍ଡ ଯାକ ସେମାନଙ୍କ ଦିଆ ଯାଉଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଉ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେବା ଧର୍ମତଃ ଉଚିତ କି ନାଁ, ତାହା ସେମାନେ ସ୍ୱୟଂ ବିଚାର କରିବେ; ସଂଗ୍ରାହକ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଦାବୀ କରିବାର ଅବସର ନାହିଁ ।

ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ କାଳକ୍ରମେ ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକମାନେ ଗ୍ରାହକ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ ହୋଇ କ୍ରମଶଃ ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ମୋ କଥା ଉପରେହିଁ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରି ମୂଲ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ, ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଶସ୍ତାରେ ପାଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ୬ଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ଓ ଶେଷଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶର ସମ୍ଭାବନା ଏବେ ଆଖି ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖା ଦେଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ୭ଖଣ୍ଡର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୫୦୯ ଦେଢ଼ଶତ ଟଙ୍କା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେଲା । ଯେବେ କୌଣସି ଗ୍ରାହକ ୭ମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବେ ଗ୍ରାହକ ହୋଇ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବେ, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ (୭ଖଣ୍ଡ) ଟ ୧୩୨୯ (ଏକଶତ ବତିଶ) ଟଙ୍କାରେ ଦିଆଯିବ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକମାନେ କୌଣସି ଏକଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର କ୍ରୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରିବେ, ତାଙ୍କୁ ୨୫୯ (ପଚିଶ) ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକ ମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

କାର୍ଯ୍ୟ ପରିସମାପ୍ତିର ସମ୍ଭାବନା

ସମ୍ପାଦନ ଓ ପରିଷ୍କରଣ ପରେ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନ ପ୍ରେସକୁ ପଠାଇବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରଖା ହେଲାଣି । 'ସ' ଓ 'ହ' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ । 'କ୍ଷ' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା କ୍ରମରେ 'କ' ଅକ୍ଷର ପରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ପରେ ଯେଉଁସବୁ ନୂତନ ଶବ୍ଦ, ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ, ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଓ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦମାନ ମୋ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା କ୍ରମରେ ସଜ୍ଜିତହୋଇ ପରିଶିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ଆଶାକରାଯାଏ, ଶେଷ ବା ୭ମଖଣ୍ଡର ଶେଷରେ ଏହି ପରିଶିଷ୍ଟ ଯୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ଓ ଏହା ୧୯୩୮ ସାଲର ଏହିମାସମୁଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ଧନ୍ୟବାଦାର୍ପଣ

ମୋର ସମସ୍ତ ସହକର୍ମୀ, ସହାୟତାକାରୀ, ହିତାକାଙ୍କ୍ଷୀ, ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶକ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛି । ମହାନୁଭବ ସମ୍ରାଟ ଷଷ୍ଠଜର୍ଜ୍ ଓ ମହାରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥଙ୍କ ନାମରେ ଓ ତାଙ୍କ ଭାରତ ପ୍ରତିନିଧି ଭାଇସରୟଙ୍କ ଠାରେ ମୁଁ ସସମ୍ମାନ ରାଜଭକ୍ତି ସମର୍ପଣ କରୁଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନୂତନ ପ୍ରଦେଶରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ବିରାଜିତ ମହାମତି ସର୍ ଜନ୍ ଅଷ୍ଟିନ୍ ହିବାକ୍ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପାଳକପିତାରୂପେ ବିରାଜିତ ହୋଇ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିସମାପ୍ତିର ଆଶାପଥ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କରୁଅଛନ୍ତି; ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞତା ଅର୍ପଣ କରୁଅଛି ।

ଯାହାଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ମୁଁ ଏତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଅଛି ଏବଂ ମୋ ଜୀବନକାଳର ୨୨ବର୍ଷର ପରିଶ୍ରମର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଯାହାଙ୍କ କୃପାରେ ମୋ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲାଣି, ସେହି ପରମପୁରୁଷଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ମୁଁ ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅର୍ପଣ କରୁଅଛି ।

ଉପସଂହାର

ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ୍ ପରମପୁରୁଷ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷର କ୍ରମିକ ଖଣ୍ଡମାନ ପ୍ରକାଶ କରାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଗଠନ କରାଇଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଦୟାରୁ ନିର୍ବାଧରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିସମାପ୍ତି ସଙ୍ଗରେ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ସଂସାଧିତ ହେବ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସଭ୍ୟଜଗତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ ହେବ ।

ଭାଷାକୋଷ ଆଶ୍ରମ
ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍
କଟକ, ଓଡ଼ିଶା
ଜୁନ ୧ ତାରିଖ ୧୯୩୭ ମସିହା

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ
ସଂଗ୍ରାହକ

Raja Sri Ramchandra Dev,
Gajapati Raja of Puri.
ପୁରୀର ଗଜପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ।
(ମୃତକାମୀ)

Raja Kishor Chandra Birabar Harichandan,
Ruling Chief, Talcher State.
ତାଳଚେର ଅର୍ଧ ଈଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମିକ, ଗୁଣଗ୍ରାହୀ
ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବିରବର ହରିଚନ୍ଦନ (ସାହାଯ୍ୟକାରୀ)

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ସାଙ୍କେତିକ :—

M. W.—ମନିଅର୍ ଉଇଲିଅମ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ-ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦକୋଷ ।

କୀର୍ତ୍ତିକାର (Kirtikar)—ଡକ୍ଟର୍ କୀର୍ତ୍ତିକାରଙ୍କର 'Indian plants' (ଭାରତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ) ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଆପ୍ଟେ (Apte)—ପ୍ରୋଫେସର୍ ଆପ୍ଟେଙ୍କର Practical Sanskrit-English Dictionary. (ସଂସ୍କୃତ-ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନ) ।

ବିମ୍‌ସ୍ (Beames)—Beames Comparative Grammar of four Indo-Aryan languages. (ବୀମ୍‌ସ୍ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଚାରି ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ।)

ଚାମ୍ବର୍ସ୍ (Chambers)—Chambers's Twentieth Century English Dictionary.

ପ୍ରୋଥେରୋ (Prothero)—A short primer of Indian History by Mr. M. Prothero.

Haines—ହାଏନ୍‌ସ୍ ସାହେବଙ୍କ Botany of Bihar and Orissa (ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଉଦ୍ଭିଦତତ୍ତ୍ୱ) ।

Howells—ପାଦ୍ରୀ ହୋଏଲ୍‌ସ୍ ସାହେବଙ୍କ ଅପ୍ରକାଶିତ ଓଡ଼ିଆ-ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ।

Fallon—ଡକ୍ଟର୍ ଫାଲନ୍‌ଙ୍କର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ-ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦକୋଷ ।

Sir George Greierson—Linguistic Survey of India. (ଗ୍ରିୟରସନ୍‌ଙ୍କ ଭାରତର ଭାଷାବିଚାର) ।

Grundy—ପାଦ୍ରୀ ଗ୍ରଣ୍ଡି ସାହେବଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ-ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦକୋଷ ।

Sutton—ପାଦ୍ରୀ ସଟନ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ।

ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ—ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ 'ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ' ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା—ବଙ୍ଗୀୟ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଷଦ୍ ସଙ୍କଳିତ ଇଂରାଜୀ-ବଙ୍ଗଳା କୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଜଗନ୍ନାଥ ରାୟ—ଉତ୍କଳ ଅଭିଧାନ ।

ରାମନାରାୟଣ ଲାଲ—ଇଂରାଜୀ-ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦକୋଷ—The Student's practical English-Hindi Dictionary.

ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଦାସଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଅଭିଧାନ ।

ବିଶ୍ୱକୋଷ—ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ।

ଯୋଗେଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ରାୟ ବାହାଦୁର ଯୋଗେଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ବିଦ୍ୟାନିଧିଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ 'ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦକୋଷ' ।

ପ୍ରକୃତିବାଦ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମକମଳ ବିଦ୍ୟାଲଙ୍କାରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସରଳ ବଙ୍ଗଳା 'ପ୍ରକୃତିବାଦ ଅଭିଧାନ ।'

ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦସାଗର—କାଶୀ ନାଗରୀ ପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭାଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ 'ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦସାଗର' ବା ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ବୃହତ୍ ଶବ୍ଦକୋଷ ।

ସୁକଳଚନ୍ଦ୍ର—ସୁକଳଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସରଳ ବଙ୍ଗଳା ଅଭିଧାନ ।

ଗାଙ୍ଗୁଲି—The Student's Bengali and English Dictionary (ଡ. ଗାଙ୍ଗୁଲିଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା-ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନ)

ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ—କବିରାଜ ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ସେନ୍‌ଗୁପ୍ତଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା 'ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ' ।

ସମର୍ଥକୋଷ—ରାଜା ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ 'ସମର୍ଥକୋଷ' ଅଭିଧାନ ।

ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଇତିହାସ—ପ୍ରୋଥେରୋ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଇଂରାଜୀ ଭାରତ ଇତିହାସ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ—ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ।

ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ—ବଙ୍ଗାକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ରାଜା ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନ ।

ଶଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ—ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ।

ଚଳନ୍ତିକା—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଶେଖର ବସୁଙ୍କ କୃତ ବଙ୍ଗ ଭାଷାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅଭିଧାନ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ଇତିବୃତ୍ତ—ବାବୁ ଭଗବତୀଚରଣ ଦାସ ମେଦିନୀପୁରଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ବିରାଟ ନଗର ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ରୁଦ୍ରନାରାୟଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ବାଲେଶ୍ୱରଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ସମାଜ ସଂସ୍କାର—ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଓକିଲ ବାଲେଶ୍ୱରଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କ ନାମ ଓ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ।

(ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ନାମ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଦିଆ ଯାଇଅଛି)

ଅଚ୍ୟୁତ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ନେମାଳ ଗାଦିର ମହନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ।

ଅଜୟଚନ୍ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ବାହାଦୁର ଅଜୟଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ।

ଅରୁଣୋଦୟ—ପ୍ରେସଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଓଡ଼ିଆ ପଞ୍ଜିକା

ଅଳଙ୍କାର ତରଙ୍ଗିଣୀ—ପଣ୍ଡିତ ଚୂଳମଣି ଦାଶଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଆଶା—ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସାପ୍ତାହିକ ଓ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ।

ଓଡ଼ିଆ—ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦ ଅଗ୍ରୱାଲଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ପ୍ରାଚୀନ କବି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ।

କୁନ୍ତଳା; କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ—ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ଦେବୀ ।

ଚୂଳମଣି—ପଣ୍ଡିତ ଚୂଳମଣି ଦାଶ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ।

କୃପାସିନ୍ଧୁ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ।

କୃଷ୍ଣସିଂହ—ଧରାକୋଟର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା ।

ଗଙ୍ଗାଧର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

ଗଡ଼ଜାତବାସିନୀ—ତାଳଚେରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଧର୍ମପଦ କବିତା ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ—ଗଞ୍ଜାମରୀ ପ୍ରାଚୀନ କବି ।

ଗୋଲେକ—ଅଧୁନା ପ୍ରକାଶିତ କାବ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରରେଖାର କବି ।

ଚିକିଟି—ରାଜାସାହେବ, ଚିକିଟି ।
ଚିନ୍ତାମଣି—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।
ଚିନ୍ତାମଣି (କବି)—କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ।
ଜଗନ୍ନାଥ—ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତକାର ଭକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ଜଗବନ୍ଧୁ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।
ତାରଣୀ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ।
ତୁଳସୀ-ବିକ୍ରମ—ଜୟପୁରର ମହାରାଜା ବିକ୍ରମଦେବଙ୍କ କୃତ ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ହିନ୍ଦୀ ରାମାୟଣ ଆଦିକାଣ୍ଡର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ।
ଦାଶରଥି—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଦାଶରଥି ଦାସ ।
ଦୀନକୃଷ୍ଣ—ଭକ୍ତକବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ।
ଦୈନିକ ଆଶା—ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା ।
ନନ୍ଦକିଶୋର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଲ ।
ନବଭାରତ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ।
ନବୀନ—ଶ୍ରୀ କୃପାସିନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟଦେବଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ।
ନାରାୟଣ—କବି ନାରାୟଣ ଦାସ (ହରିବଂଶ) ।
ନୀଳକଣ୍ଠ—ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ (ପିଲ୍ଲଙ୍କ ରାମାୟଣ ଓ କୋଣାର୍କ) ।
ନୀଳମଣି—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର ।
ପଞ୍ଚାମୃତ—କଟକ ଟ୍ରେଡିଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନିଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଶିଶୁ ପତ୍ରିକା ।
ପୀତାମ୍ବର—କବି ପୀତାମ୍ବର ଦାସ (ନୃସିଂହ ପୁରାଣ] ।
ପୀତାମ୍ବରୀ—ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ ।
ପ୍ରତାପ—ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ପ୍ରକାଶିତ ଶଶିସେନା ।
ପ୍ରାଚୀ—କଟକ ପ୍ରାଚୀସମିତି ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ।
ପ୍ୟାରୀମୋହନ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (ଇତିହାସ) ।
ଫକୀର; ଫକୀରମୋହନ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ।
ବଳରାମ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ବଳରାମ ଦାସ (ରାମାୟଣ) ।
ବି. କେ. ପୁ—ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ପୁରାଣ ।
ବିକ୍ରମ ଦେବ—ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ବିକ୍ରମଦେବ, ଜୟପୁର ।
ବାଇକୋଳ - ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ (ଜ୍ୟୋତିଃସାର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ) ।
ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରୋଫେସର୍ ଶ୍ରୀ ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ।
ବିନାୟକ—ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ।
ବିଶ୍ୱନାଥ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ (ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ) ।
ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା—ମହିମା ଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଦକ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା, ମହିମା ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ଅବଧୂତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ।
ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ପୁରାଣ—ପ୍ରାଚୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ।
ବ୍ରଜନାଥ—ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସମରତରଙ୍ଗ ।
ଭକ୍ତଦାସ, ଭକ୍ତଚରଣ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ ।
ଭଞ୍ଜ—କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ।
ଭୀମଭୋଇ—ନିରାକାର ଭଜନାଦିର ରଚୟିତା ଅଛକବି ଭୀମ ।
ଭୀମା—ଭୀମା ଧୀବର [କପଟପାଶା] ।
ଭିକାରୀଚରଣ—ରାୟ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ଭିକାରୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ।
ଭୂପତି—ପ୍ରାଚୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର କବି ଭୂପତି ପ୍ରଣୀତ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।
ମଦନମୋହନ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ (ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ) ।
ମହାଦେବ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ମହାଦେବ ଦାସ (ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ) ।
ମଧୁସୂଦନ—ଭକ୍ତକବି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ।
ଯଶୋବନ୍ତ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଯଶୋବନ୍ତ ସିଂହ । (ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା)
ରାଜକିଶୋର—ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ନନ୍ଦ ।
ରାଧାନାଥ—କବିବର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ।
ରାଧାମୋହନ—ଚିକିଟିର ରାଜା ରାଧାମୋହନ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ।
ରାଧାଚରଣ—ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା ।
ରାମଦାସ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ରାମଦାସ (ବାର୍ତ୍ତାଭକ୍ତ) ।
ରାମଶଙ୍କର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟବାହାଦୁର ରାମଶଙ୍କର ରାୟ ।
ଶଶିଭୂଷଣ—ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ
ଶିଶୁଶଙ୍କର—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଶିଶୁଶଙ୍କର (ଉଷା ଅରଲାଖ) ।
ସତ୍ୟସମ୍ବାଦ—କଟକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ।
ସମାଜ—କଟକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ।
ସହକାର—ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ।
ସାରଳା—ପ୍ରାଚୀନ କବି ସାରଳା ଦାସ (ମହାଭାରତ) ।
ସୁତଳ ଦେବ—ବାମଣ୍ଡାର ରାଜା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁତଳ ଦେବ ।
ସୋନପୁର—ସୋନପୁରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା ସର୍ ବୀରମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହଦେବ ଧର୍ମନିଧି, ଜ୍ଞାନରତ୍ନାକର, K. C. I. E.
ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍‌ମାନ୍—କଲିକତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଦୈନିକ ଇଂରାଜି ପତ୍ରିକା ।
ହରେକୃଷ୍ଣ—କବିରାଜ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର ।
ହି. ଶ—କାଶୀନାଗରୀପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭାସଙ୍କଳିତ ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦସାଗର ।

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଟିକାଷର ୬ଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡରେ ଥିବା କେତେକ ଶବ୍ଦ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକଗଣଙ୍କ ନାମ ।

ଶ୍ରୀ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସରକାର. ବି. ଏ.—କଟକ
ଶ୍ରୀ କୁମାର ବିଦ୍ୟାଧର ସିଂହ ବେଓ, ବି.ଏଲ୍—ଜୟପୁର
ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି.ଏ., ଡି. ଏଡ୍—ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଶ୍ରୀ କୈଳାସଚନ୍ଦ୍ର ରାଓ, ଡାକ୍ତର—କଟକ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ—ଯାଜପୁର
ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ଓକିଲ—ପୁରୀ
ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ଗନ୍ତାୟତ ବି ଇ. ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଇଞ୍ଜିନିଅର୍
ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ଷାଠିଆ ବି. ଏ.—କଟକ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର—ଯାଜପୁର
ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ—ଖଲ୍ଲିକୋଟ
ଶ୍ରୀ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ, ପ୍ରୋଫେସର—କଟକ
ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ରଥ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ବିସିଇ, ପଣ୍ଡିତ—ପୁରୀ
ଶ୍ରୀ ମନମୋହନ ଘୋଷ ଓକିଲ—କଟକ
ଶ୍ରୀ ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା, ଡାକ୍ତର—କଟକ ଓ ପୁରୀ
ଶ୍ରୀ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ବିକ୍ରମଦେବବର୍ମା-ଡି-ଲିଟ୍—ଜୟପୁର
ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ ମହାମହୋପଦେଶକ ବି. ଏ. ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦମଠ—କଟକ

Maharaja Sri Brajamohan Dev, O. B. E.
Ruler, Kalahandi State.
କଳାହାଣ୍ଡି ଅଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ଦେବ ।
(ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

Raja Sri Balabhadranarayan Bhanj Dev,
Ruler, Keonjhar State.
କେନ୍ଦୁଝରାଧିଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ରନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେବ ।
(ସାହାଯ୍ୟଦାତା)

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ଅକ୍ଷରାନୁରୂପକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ।

LETTERS & SOUNDS USED IN THE ENGLISH TRANSLITERATION OF THE ORIYA WORDS IN THIS WORK.

ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର	Capital	Small
ଅ	A	a
ଆ	Ā	ā
ଇ	I	i
ଈ	Ī	ī
ଉ	U	u
ଊ	Ū	ū
ଋ	Ṛu	ṛu
ୠ	Ṛū	ṛū
ଌ	Ḷu	ḷu
ଏ	E	e
ଐ	Ai	ai
ଓ	O	o
ଔ	Au	au
ଂ (ଅନୁସ୍ୱାର)	—	ṁ
ଃ (ବିସର୍ଗ)	—	ḥ
ଁ (ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ)	—	ñ
କ	K	k
ଖ	Kh	kh
କ୍ଷ	Ksh	ksh
ଗ	G	g
ଘ	Gh	gh
ଙ	Ṅ	ṅ
ଚ	Ch	ch
ଛ	Chh	chh
ଜ	J	j
ଝ	Jh	jh
ଞ	Ñ	ñ

ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର	Capital	Small
ଟ	Ṭ	ṭ
ଠ	Ṭh	ṭh
ଡ	Ḍ	ḍ
ଡ଼	—	rḍ
ଢ	Ḍh	ḍh
ଢ଼	—	rḍh
ଣ	Ṇ	ṇ
ତ	T	t
ଥ	Th	th
ଦ	D	d
ଧ	Dh	dh
ନ	N	n
ପ	P	p
ଫ	Ph	ph
ବ	B	b
ଭ	Bh	bh
ମ	M	m
ଯ	J	j
ୟ	Y	y
ର	R	r
ଲ	L	l
ଳ	L	l
ଅବଚ୍ୟ ବ ବା ୱ	W	w
ଶ	Ś	ś
ଷ	Sh	sh
ସ	S	s
ହ	H	h

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ସାଙ୍କେତିକ ଅକ୍ଷର ଓ ଚିହ୍ନମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ।

ଅ=ଅବ୍ୟୟ ପଦ ।
ଅଦାଲତ=ଅଦାଲତଅଦାଲତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
+ଅଧିକରଣ=ଅଧିକରଣ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ଅନ୍ୟରୂପ=ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଶବ୍ଦର ଉଲ୍ଲରୂପ ।
+ଅପାଦାନ=ଅପାଦାନ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ଅଶୁଦ୍ଧ=କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବା ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ବା ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ଆ=ଆରବୀ ଭାଷା ।
ଆଇନ୍=ଆଇନ୍ ବା ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଇଂ=ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ।
ଇତର=ଇତରଜନ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଭାଷା ।
ଇତା=ଇଟାଲୀୟ ଭାଷା ।
ଇତ୍ୟାଦି=ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତି ଶବ୍ଦ ଓ ସେହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ବା ସେହିଜାତୀୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।
ଉ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ=ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ।
ଏକାର୍ଥକ ସହଚର=ଯେ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏକାର୍ଥରେ ବା ସମାନାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦାଂଶ ।
ଓ=ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ।
କଚରିଆ=କଚରି ଓ ଜମିଦାରୀ ଓ ମହାଜନୀ ସିରସ୍ତା ଆଦିରେ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଦଲାଲ ଲେଖାଳିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଭାଷା ।
କଙ୍କ, କୁଇ=କଙ୍କମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ।
+କରଣ=କରଣ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
+କର୍ତ୍ତୃ=କର୍ତ୍ତୃ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
+କର୍ମ=କର୍ମ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
କର୍ମଧା=କର୍ମଧାରୟ ସମାସ ।
କୋଲ=କୋଲ ଭାଷା ।
କ୍ରି=କ୍ରିୟାପଦ ।
କ୍ରି ବିଣ=କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ।
ଖ୍ରୀ=ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ।
ଖ୍ରୀ ପୂ=ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନ୍ମର ପୂର୍ବାବ୍ଦ ।

ଗଣିତ=ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଗାଳ=ଇତରଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ।
ଗୁ=ଗୁଜରାଟୀ ଭାଷା ।
ଗ୍ରା, ଗ୍ରାମ୍ୟ=ଗ୍ରାମ୍ୟ ବ୍ୟବହାର;ମାର୍ଜିତ ସାହିତ୍ୟରେ ପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ।
ଗ୍ରୀ, ଗ୍ରୀକ୍=ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷା ।
ଜର୍ମାନ=ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷା ।
ଜ୍ୟୋତିଷ=ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ତତ୍=ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ ।
ତା=ତାମିଲ ଭାଷା ।
ତୁର୍କୀ=ତୁରସ୍କଦେଶୀୟ ଭାଷା ।
ତୁଳ=ଆଲୋଚିତ ବିଷୟକୁ ବା ଶବ୍ଦକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୟ ବା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କର ।
ତେ=ତେଲୁଗୁ ଭାଷା ।
ଦର୍ଶନ=ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଦେ=ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ।
ଦେଖ=ଏ ଭାଷାକୋଷର ଶବ୍ଦକ୍ରମରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଶବ୍ଦକୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଖୋଜ ।
ଦ୍ର=ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।
ଦ୍ରା=ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ।
ଧା, ଧାତୁ=ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁ ।
ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ=ଧ୍ୱନିଅନୁକରଣରେ କଥିତ ବା ଉଚ୍ଚାରିତ ବା ଅର୍ଥସୂଚନାକାରୀ ଶବ୍ଦ ।
ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ ସହଚର=ପୂର୍ବ ଶବ୍ଦର ଧ୍ୱନି ବିଶିଷ୍ଟ ସହଚର ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦାଂଶ ।
ନଞ୍ ତତ୍=ନଞ୍ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସ ।
ନପୁଂ=ନପୁଂସକ ଲିଙ୍ଗ ।
ନାଟକ, ନାଟକୀୟ=ନାଟକରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ବା ଶବ୍ଦ ।
ନାମ=ସ୍ଥାନବିଶେଷର ବା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ନାମ ।
ନିରର୍ଥକ ସହଚର=ପୂର୍ବ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ଥହୀନ ସହଚର ଶବ୍ଦ ।
ନୋଟ୍=ଆଲୋଚିତ ଶବ୍ଦ ବିଷୟରେ ଟୀକା ।
ନ୍ୟାୟ=୧. ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର; ୨. ଦେଶପ୍ରଚଳିତ ନ୍ୟାୟ ବା ଉଲ୍ଲେଖ ଦିଅଯିବା ପ୍ରାମାଣିକ ଉକ୍ତି ।
ପଦ୍ୟ=କେବଳ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର ।
ପର୍ସି (ଟ୍) =ପର୍ସି (ଟ୍) ଗୀକ୍ ଭାଷା ।
ପା=ପାଲୀ ଭାଷା ।
ପୁଂ=ପୁଲିଙ୍ଗ ।
ପ୍ରା=ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ।
ପ୍ରାଚୀନ=ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଫା=ଫାରସୀ ବା ପାରସ୍ୟ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ।
ବ=ବଚନ (୧ବ=ଏକବଚନ, ୨ବ=ଦୁଇବଚନ; ବହୁ ବ=ବହୁବଚନ ।)
ବଂ=ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା
ବି=ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ।
ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା=ବିଜ୍ଞାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ ।
ବିଣ=ବିଶେଷଣ ପଦ ।
ବିଣର ବିଣ=ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ।
ବିପରୀତ=ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶବ୍ଦର ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ।
ବୈଦେ=ବୈଦେଶିକ ଭାଷା (ଯଥା—ଇଂରାଜୀ, ଆରବୀ,ଫାରସୀ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍, ଜର୍ମାନ୍)ରୁ ଆଗତ ବା ଗୃହୀତ ଶବ୍ଦ ।
ବୈଦ୍ୟକ=ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଆୟୁର୍ବେଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଭତର, ଭର୍ତ୍ତୀ, ଭତଡ଼=ବସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍ତରପୂର୍ବ କୋଣରେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର କୃଷିଜୀବୀ ଲୋକଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ।
+ଭବ=୧. ଭବାର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
୨. ଭବ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ଭିନାର୍ଥକ ବା ବିପରୀତାର୍ଥ ସହଚର=ପୂର୍ବ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପୃଥକ୍ ବା ବିପରୀତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦାଂଶ ।
ମ=ମରହଟ୍ଟୀ ଭାଷା ।
ମ. ପ. ଲୋ=ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ ।
ଯଥା=ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶବ୍ଦର, ଅର୍ଥର ବା ପ୍ରୟୋଗର ଉଦାହରଣ ।
ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ=ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦର ଆରୋପିତ ଅର୍ଥ ।
ଲରିଆ=ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଛତିଶଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଉପଭାଷା ।
ଶିଶୁଜନ, ଶିଶୁଗୀତ, ଶିଶୁରଞ୍ଜନ=ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନାର୍ଥ ବୋଲାଯିବା ବା ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ବଚନ ବା ପଦ ।
ସଂ=ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ।
ସଙ୍ଗୀତ, ପ୍ରାଚୀନ ସଙ୍ଗୀତ—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ।
+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ=ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
+ସମ୍ବନ୍ଧ=ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ସର୍ବ=ସର୍ବନାମ ପଦ ।
ସହଚର=ମୂଳ ଶବ୍ଦର ସହଚର ଶବ୍ଦରୂପେ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ବା ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ସାନ୍ତାଳ=ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ।
ସ୍ତ୍ରୀ=ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ।
+ସ୍ୱାର୍ଥେ=ଶବ୍ଦର ମୌଳିକ ଅର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ହି=ହିନ୍ଦୀ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଭାଷା ।
ହେବ୍=ହେବ୍ରୁ ଭାଷା ।

୧ବ=ଏକବଚନ
୧ମ=ପ୍ରଥମ
୧ମା=ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି
୨ବ=ଦ୍ୱିବଚନ ।
୨ୟ=ଦ୍ୱିତୀୟ
୨ୟା=ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।
୩ୟ=ତୃତୀୟ
୩ୟା=ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।
୪ର୍ଥ=ଚତୁର୍ଥ
୪ର୍ଥୀ=ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ।
୫ମୀ=ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।
୬ଷ୍ଠୀ=ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ।
୭ମୀ=ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ।
ବହୁବ=ବହୁବଚନ ।
+(ଯୁକ୍ତ)=ପରସ୍ପର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବା ଧାତୁ-ପ୍ରତ୍ୟୟର ଯୁକ୍ତ ହେବା ଚିହ୍ନ ।
=(ସମାନ)=ଧାତୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା ଦୁଇ ପଦ ମିଶି ନିଷ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦ ।
—ଡାସ୍=ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ବା ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ବା ଦୁଇ ଭାବ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ । Etc—The words following. Law=Legal term.

The Late Maharaja Sir Biramitrodaya Singh Deb
Dharmanidhi Gyanagunakara K. C. I. E., M. R. A. S., Sonepur.

ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜ ସର୍ ବୀରମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହ ଦେବ,
ଧର୍ମନିଧି, ଜ୍ଞାନଗୁଣାକର, କେ.ସି.ଆଇ.ଇ., ଏମ୍.ଆର୍.ଏ. ଏସ୍ (ସୋନପୁର)

Sree Kherodra Singh Majhi Mandhata, Zamindar, Atgaon, Patna State

ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର ଅଟଗାଁର ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ କ୍ଷିରୋଦ୍ର ସିଂହ ମାଝୀ ମାନ୍ଧାତା ।

(ସାହାଯ୍ୟକାରୀ)

Sree Sadanand Singh Bhoi, Zamindar of Bangmunda, Patna State

ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର ବଙ୍ଗମୁଣ୍ଡାର ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ସଦାନନ୍ଦ ସିଂହ ଭୋଇ

(ସାହାଯ୍ୟକାରୀ)

Wellwishers in heaven.

ସ୍ୱର୍ଗତ ହିତକାମୀ ।

The late Madhusudan Das, C. I. E.

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ସି. ଆଇ. ଇ.

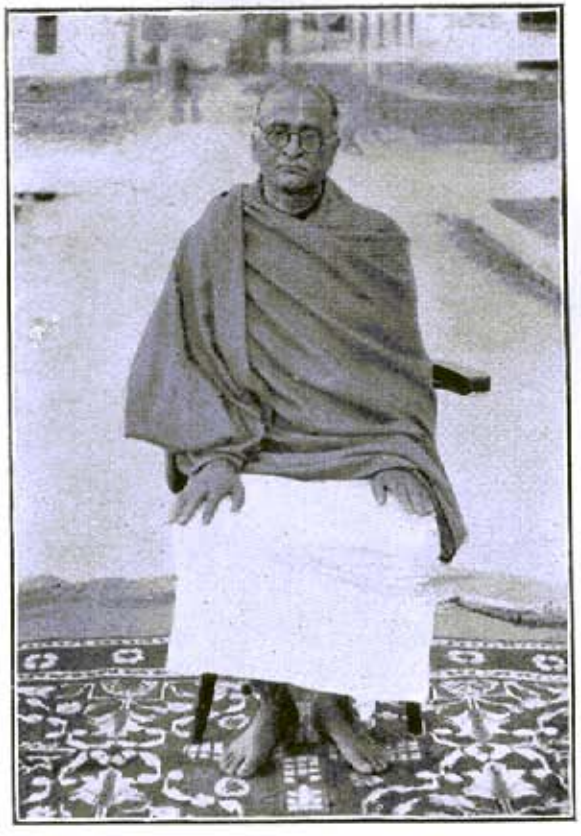

The late Sree Bhakti Siddhanta Saraswati Maharaj of Goudiyamath, Calcutta.

କଲିକତା ଗୌଡ଼ୀୟମଠର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତିସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ମହାରାଜ ।

Swami Sree Shankar Sachchidananda Saraswati,
Head of the Sankarananda math, Puri.
ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀ ଭୋଗବର୍ଦ୍ଧନ (ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ) ମଠାଧ୍ୟକ୍ଷ
ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ।
(ସଜିତ ଛବିକାର)

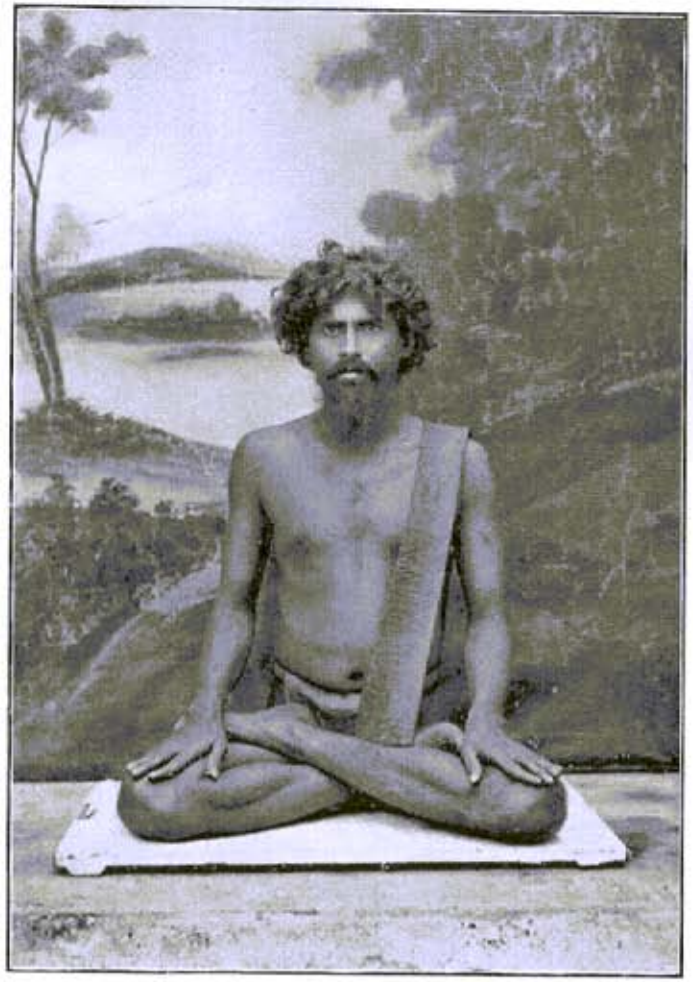

Sree Biswanath Baba
Missionary of the Satya Mahima faith.
ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ବ୍ରହ୍ମଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ।
(ଛବିକାର ଓ ସମାଲୋଚକ)

The late Visvanath Kar.

ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଶ୍ୱନାଥ କର

(ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶକ ଓ ସମ୍ପାଦକର ସାହଭ୍ୟୀରୁ ।)

The late Rai Bahadur
Ajay Chandra Das, B. A.

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ଅଜୟଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ବି. ଏ.

(ଶବ୍ଦସମ୍ପାଦକ)

Constant wellwishers of the work.

Prachyabidyamaharnnaba Rai Sahib Nagendra Nath Vasu,
Editor, The Bengalee & Hindi Viswakoshas.
ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦି ବିଶ୍ୱକୋଷଦ୍ୱୟର ସମ୍ପାଦକ
ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ ରାୟ ସାହେବ ଶ୍ରୀ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବସୁ, କଲିକତା (ହିତକାମୀ)

Rai Bahadur Laksmidhar Mahanti, B. L.,
Advocate, Cuttack.
ରାୟବାହାଦୁର ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମହାନ୍ତି, ବି. ଏଲ୍.
ଅଡ୍‌ଭୋକେଟ୍, କଟକ (ହିତକାମୀ)

G. E. Fawcus Esq., M.A., C.I.E., I.E.S.
Director of Public Instruction, B&O
ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜି. ଇ. ଫକସ୍ ।
(ସତତ ହିତକାମୀ)

Sreeman Chintamoni Acharya, M.A.,B.L.
Advocate, Govt. Pleader, Cuttack.
ଶ୍ରୀମାନ୍ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଏମ୍. ଏ, ବି. ଏଲ୍.
ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ଲିଡର୍, କଟକ ।
(ହିତକାମୀ)

The Compiler, G. C. Praharaj
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂଗ୍ରାହକ, ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ

Srimati Pitambari Debi (Associate)
ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ (ସହକର୍ମିଣୀ)

Pandit Kulamoni Das, Kavyatirtha.
ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ, କାବ୍ୟତୀର୍ଥ

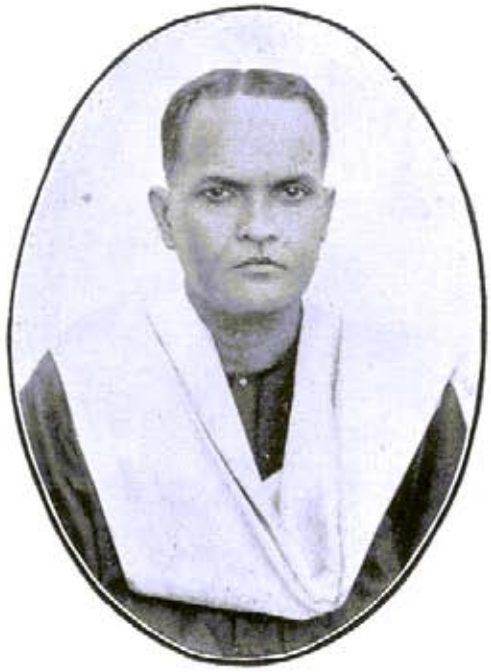

Babu Mahananda Kar,
Publisher of this volume,
Editor, the Utkal Sahitya.
ଏ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶକ, ଶ୍ରୀ ମହାନନ୍ଦ କର,
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ

ଶ୍ରୀମାନ୍ ବିଛାନ୍ଦାଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବି. ଏ.
Sriman Bichhanda Charan Patnaik, B.A. (Hons).

Co-workers
ସହକର୍ମିଗଣ

Sreejukta S. N. Ray, M. A., B. L.
Zamindar & Advocate, Lakhannath, Balasore
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଚ୍ଚିନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ରାୟ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍.
ଜମିଦାର, ଅଡ୍ଭୋକେଟ୍, ଲକ୍ଷଣନାଥ,
ବାଲେଶ୍ୱର ।

Pandit Sures Chandra Jha
Vyakaran Sastri
Teacher, Fawcus Vaisya Vidyalaya, Cuttack
ପଣ୍ଡିତ ସୁରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଝା, ହିନ୍ଦୀଶାସ୍ତ୍ରୀ,
ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ରୀ ବାକ୍ୟ-ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରୀର୍ଥ
ଶିକ୍ଷକ, ଫକସ୍ ବୈଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ ।

Babu Krishna Chandra Misra, M. A., B. L.
ବାବୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍.

Pandit Narasinha Mahapatra Samant.
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ମହାପାତ୍ର ସାମନ୍ତ ।

Sriman Bhubaneswar Misra.
ଶ୍ରୀମାନ୍ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ।

Workers.

କର୍ମିଗଣ

Sriman Kulamani Kar
Manager, Utkal Sahitya Press, Cuttack.
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସର ମାନେଜର
ଶ୍ରୀମାନ୍ କୁଳମଣି କର (କର୍ମୀ)

Pandit Baikoli Mahapatra
Jyotisha Visarada, Khallikote
ଜ୍ୟୋତିଷବିଶାରଦ
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳି ମହାପାତ୍ର, ଖଲ୍ଲିକୋଟ
(ସମ୍ପାଦକ)

Sriman Krushna Chandra Kar
ଶ୍ରୀମାନ୍ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର (କର୍ମୀ)

Pandit Bhagaban Pati
ପଣ୍ଡିତ ଭଗବାନ ପତି (କର୍ମୀ)

Sriman Nrusingha Charan Samantasinghara
ଶ୍ରୀମାନ୍ ନୃସିଂହ ଚରଣ ସାମନ୍ତସିଂହାର (କର୍ମୀ)

Rai Bahadur R. C. Das, B. A.
Deputy Commissioner, Sambalpur.
ରାୟବାହାଦୁର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାଚରଣ ଦାସ, ବି. ଏ
ସମ୍ବଲପୁରର ଡେପୁଟି କମିଶନର୍.
(ଛାତକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ)

D. P. Sinha Sharma Esq. I. C. S.
Sometime District Magistrate & Collector, Puri
ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପୂର୍ବତନ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ କଲେକ୍ଟର
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦ୍ୱାରକାପ୍ରସାଦ ସିଂହଶର୍ମା, ଆଇ. ସି. ଏସ୍. (ଛାତକାର୍ଯ୍ୟ)

Babu Amarballav De, M. A., B. L.
State Judge, Bamra State.
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମରବଲ୍ଲଭ ଦେ, ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍.
ଷ୍ଟେଟ୍ ଜଜ୍. ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେଟ୍
(ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରାହକ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାକର୍ମୀ)

Babu Bamdeb Misra, B. A.,
Dewan, Athmallik State.
ଆଠମଲ୍ଲିକ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଦେୱାନ
ବାବୁ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର, ବି, ଏ
(ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରାହକ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାକର୍ମୀ)

Babu Batakrushna Mahanti, B. A.
ବାବୁ ବଟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ବି. ଏ.
(ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରାହକ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାକର୍ମୀ)

Sj. Sashibhushan Rai
Author and writer, Cuttack.
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ,
ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର, କଟକ ।

Babu Durga Charan Rai
Sadar S. D. O. & Asst. Sessions Judge,
Patna State.
ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନାଲ୍ ଅଫିସର୍ ଓ
ସହକାରୀ ସେସନସ୍ ଜଜ୍
ବାବୁ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ (ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ)

Pandit Binayaka Das, U. B. P.
Personal Clerk to the
Ruling Chief of Bonai State.
ବଣାଇ ଷ୍ଟେଟର ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ପର୍ସନାଲ୍ କ୍ଲର୍କ୍
ଶ୍ରୀମାନ୍ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ଦାସ
ଉଭୟଭାଷା ପ୍ରବୀଣ, (ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରାହକ ଓ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକର୍ମୀ)

Dr. Radhacharan Panda, L. M. P.
ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା, ଏଲ୍. ଏମ୍. ପି
(ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରାହକ)

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ

ଯ

ଯ—ସଂ.—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଷଡ଼ବିଂଶ ଅକ୍ଷର ଓ ପ୍ରଥମ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ।
Ja [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବା ଅବର୍ଗୀୟ ଯ । ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବା ମଝିରେ ଥିବା । 'ଚ' ଠାରୁ 'ମ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ବର୍ଗୀୟବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ, ଶ, ଷ, ସ ଓ ହ ଏହି ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ; ଏହି ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ମଧ୍ୟରେ ଥିବାରୁ ଯ, ର, ଲ ଓ ୱ ଏହି ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣର ନାମ 'ଅନ୍ତଃସ୍ଥ' ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା 'ଇ' ଓ 'ଅ' ଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ତାଲୁ ।] The 26th consonant of the Sanskrit and Oriya alphabet, corresponding to the sound of J, in English. [ଦ୍ର- ସଂସ୍କୃତରେ ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଯ୍' ପରି, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ 'ଜ' ଓ 'ଯ' ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ 'ଯ' ଏବଂ 'ଯ୍' ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରିତ ଅକ୍ଷର । ସଂସ୍କୃତ ଓ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ୍' ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁରୁଣାକାଳିଆ ପଣ୍ଡିତମାନେ 'ଜ' କୁ 'ଜ' ଓ 'ଯ'କୁ 'ଯ୍ୟ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ 'ଜ' 'ଯ' ର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅଜବାଇ ପ୍ରଭେଦ ଶୁଣା କରାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ କଟକିଆ ଲିପିରେ 'ଜ' ସ୍ଥାନରେ 'ଯ' ଓ 'ଯ' ସ୍ଥାନରେ 'ଜ' ଲେଖାଯିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ 'ଜ' ଅଦ୍ୟାକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଦେଶଜ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ-ଭାଷାରୁ ଆଗତ ଶବ୍ଦମାନ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଜ' ଭଳେ ନ ମିଳିଲେ 'ଯ' ଭଳେ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଭାଷାରେ 'ଜ' ଓ 'ଯ' ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ-ଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ 'ଜ' କୁ 'ବର୍ଗ୍ୟ ଜ' ଓ 'ଯ' କୁ 'ଅବର୍ଗ୍ୟ ଯ' ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇ 'ବର୍ଣ୍ଣଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବାବେଳେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ଇଂରାଜୀ 'J' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ=ଯ, Y ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ=ଯ୍, ଓ G ଅକ୍ଷରର ଏକ ଉଚ୍ଚାରଣ=ଜ । ପୂର୍ବେ ବୋଲାଯାଇ ଅଛି ଯେ ଶବ୍ଦ ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ' 'ଯ୍' ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗରେ ଇଂରାଜୀ ଓ ପାରସୀ ଆଦି ଭାଷାରୁ ଆଗତ 'ଯ୍' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ୍' ଦିଆଯାଉଅଛି, ଯଥା 'ଯୁରୋପ' 'ଯୁନାଗ' । ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଏ' ସ୍ଥାନରେ 'ଯ୍ୟେ', ଏ, ଏହି, ଏକ, ଏହିକଣି, ଏବେ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯ୍ୟେ, ଯ୍ୟେହି, ଯ୍ୟେକ, ଯ୍ୟେହିକଣି, ଯ୍ୟେବେ ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଏ' ସ୍ଥାନରେ 'ଯ୍ୟେ' ଯଥା (ରାଏ=ରାଯ୍ୟେ) ଏବଂ ଯ୍ ସ୍ଥାନରେ ଏ ଯଥା—(ଭଳଯ୍=ଭଳଏ) ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ 'ଯ' ଓ 'ଜ' ଯୁକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନ ଯଥାକ୍ରମେ 'ଯ୍' ଓ 'ଜ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦମାନ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ ହିନ୍ଦୀରେ 'ଯ' ସ୍ଥାନରେ 'ଜ' ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—କାଜ (କାର୍ଯ୍ୟ); ଜନ୍ତର (ସଂ. ଯନ୍ତ୍ର) ।] [ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—'ଯ' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶଜ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ବା ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଯେବେ 'ଯ' ଅକ୍ଷର ତଳେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର 'ଜ' ଅକ୍ଷର ତଳେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।]

ଯ—ସଂ. ବି. (ଯା ଧାତୁ—ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବାୟୁ; ପବନ—
Ja 1. Wind; air. ୨ । ତେଜ; ଆଲୋକ; ଦୀପ୍ତି—2. Light; lustre; radiance. ୩ । ଯବ—3 Barley. ୪ । (+ଭାବ.ଅ) ପ୍ରାପ୍ତି—4. Getting; acquisition. ୫ । ତ୍ୟାଗକରଣ; ପରିହାର—5. Abandonment. ୬ । ଭୂଇଁର ବା ପେଟର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ

ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ଏକଚ୍ଛତ୍ରିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ତ୍ରିଚ୍ଛତ୍ରିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚ୍ଛତ୍ରିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚ୍ଛତ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ ୨ ବା ୧ ଚ୍ଛତ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ' ଖୋଜିବେ; 'ମୃତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୃତ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; ଅଗର୍ଦ୍ଧ ନ ପାଇଲେ 'ଅଳ୍ପ' ଦେଖିବେ;'ଅଲବଡ଼' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ଼'ଦେଖିବେ ।

—6. The right part of the belly. ୭ । ଯଶଃ —7. Renown; fame. ୮ । ଗତି— 8. Motion. ୯ । ଯାତ୍ରା— 9. Starting. ୧୦ । (ଯମ ଧାତୁ=ଦମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଯମଦେବ—10. The God of death. ୧୧ । (ଯମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ) ଦମନ; ଯମନ; ନିୟମନ; ସଂଯମନ—11. Controlling; restraining; checking. ୧୨ । ଯୋଗ - 12. Union; joining. ୧୩ । (+କରଣ.ଅ)ଯାନ—13. Vehicle; conveyance. ୧୪ । (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଗତିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—14. Goer; mover (Apte). ୧୫ । (+କରଣ. ଅ) ଗାଡ଼ି—15. A carriage (Apte). ୧୬ । ଧ୍ୟାନ—16. Religious meditation (Apte). ୧୭ । ଯଗଣ (ଦେଶ)—17. Jagaṇa (See). ସଂ. ବିଣ. (ଯା ଧାତୁ ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗମନକାରୀ ଯାତା—Going; moving. ଦେ. ବି (ସଂ. ଯବ) —ଯବଧାନ—Barley. ଗ୍ରା. କ୍ରି (ଯିବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା)—(ତୁମ୍ଭେ) ଯାଅ—(Imperative) Go.

ଯଅ—ଦେ. ବି (ସଂସ୍କୃତ ଯବ, ଯବକ, ପ୍ରା. ଯଅ)—
Ja-a ୧ । ଯବଧାନ୍ୟ—1. Barley; Hordeum
(ଯ—ଅନ୍ୟରୂପ) Vulgare (Haines). ୨ । ଯବ ପରି-
ଯବ ମିତ ଲମ୍ବ; ଏକ ଇଞ୍ଚର ¼—2. A standard of
ଜୌ; ଯବ length; ¼ of an inch. ପ୍ରାଦେ (ପୁରାଇଷ୍ଟା)
କ୍ରି (ଯିବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା) (ତୁମ୍ଭେ ବା ତୁମ୍ଭେମାନେ)
—ଯାଅ—(Ye or you) Go (in imperative
mood). [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ଯିବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା, ୨ୟ ପୁରୁଷ, ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକ ବଚନ ଓ ବହୁବଚନ (ତୁମ୍ଭେ ଓ ତୁମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ 'ଯାଅ'ର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାର ।]

ଯଅଃ—ପ୍ରାଦେ (ପୁରାଇଷ୍ଟା) ଅ—(ଅସମ୍ଭବ ବା ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ—ଅର୍ଥ,
Ja-aḥ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କର ଚାଲିଯାଅ)—
(ଯଃ, ଯଅ ଦେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ଦୂର; ଯାଃ; ଛିଃ—1. Fie;
ଯାଓହେ let you be gone. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ତୁମ୍ଭେ'
ଜାଓଜୀ; ଜାଃ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯାଃ ଓ ଯାହାକୁ 'ତୁ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ, ତା ପ୍ରତି 'ଯାଃ' ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।] ୨ । ଏକଥା ଏପରି ନୁହେ—
2. This is not so.

ଯଅ ଧାନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯବଧାନ୍ୟ; ପ୍ରା. ଯଅଧାନ)—ଯବଧାନ—
Ja-a dhāna ଯବଧାନ ଜବଧାନ Barley.

ଯଅରାଡ଼ି(ଲି)—ଦେ. ବି—କରାଡ଼ିଃ ଜଳଜ; ସାନ ଜଳଜନ୍ତୁ—
Ja-arārdi(li) A kind of small freshwater fish.

ରୁପୋପାତୀମାଛ [ଦ୍ର—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଧୁର ପାଣିର
ଚଲ୍ଲା ମାଛ; ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ରୂପାପାତିଆ ବା ଶଙ୍କାରୁଆ; ଏମାନେ ୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ; ଏମାନଙ୍କର ଦେହରେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ କାଳି ଥାଏ ଓ ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ପାତଳା ଓ ରୂପା ପାତିଆ ପରି ଶୁଭ୍ର; ପିଠି ଉପର ଟେଳିଆ ।]

ଯଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି—ଜଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Jai (etc) Jai etc (See)

ଯଇଁ—ଗ୍ରା (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) ବି (ସଂ. ଯାମାତା)—ଜୋଇଁ,
Jaiñ ଜାମାଇ ଜମାଇ ଜାମାତା—Son-in-law.

ଯଇ(ଏ)ନ୍ କରିବା— କ୍ରିଦେ—କ୍ରି (ଇଂ. ଯଏନ୍)—ଜଏନ୍
Jai(e)n karibā କରିବା; କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ କରିବା
ଜଏନ କରା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—To join
ଜୈନ କରନା one's post.

ଯଇଣ୍ଡୁ(ଶୋ)ଳ ମାଧିଆ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବି—ଗୃହିପୁଅ ଅନଲ୍ପ
Jai ṣo(ṣo)la mādhiā ପରି ଯେଉଁ ପରିବାରବିହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ଭିକ୍ଷାରୀ ଓ ଗୃହହୀନ ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଥାଏ—A term applied to a homeless and wandering youth; a loafer. [ଦ୍ର—ବୋଧ ହୁଏ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଜଇଣ୍ଡୁଳ ନାମକ ଗ୍ରାମର ମାଧବ ବା ମାଧିଆ ନାମଧାରୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମରୁ ଏ ବ୍ୟବହାର ଚଳି ଅଛି ।]

ଯଉଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ଯତ୍)—୧ । ଯେଉଁ; ଯେ; ଯାହା—
Jauñ 1. Which. [ଉ—ଯଉଁ ଯଉତୁକ ଦେଲେ,
ଯେ ସେ ତ ଅଶେଷ । ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ୨ । ଯଦୁଁ;
ଜୌ ଯେଉଁଠାରୁ—2. From which. ୩ । ଯେହେତୁ; ଯଦୁଁ (ଦେଶ)—3. Because.

ଯଉଁଖି(ଶ,ଛ,ଚ୍ଛ)ଣି—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁଖଣି (ଦେଶ)
Jauñkhi (ksha,chhi,chhu)ṇi Jeuñkshaṇi (See)
ଯେକ୍ଷଣେ, ଯଖନ ଜୀସ,ସ ମଧ ଜଖ
[ଯଉଁଖି (ଶ,ଛ,ଚ୍ଛ)ଣିକା, ଯଉଁଚ୍ଛଣୁ(ଣି)କା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯଉଁଠା ଗ୍ରା ସର୍ବନାମ—ଯେଉଁଠା (ଦେଶ)
Jauñṭhā Jeuñṭhā (See)

ଯଉଁଠି(ଠିଁ)— ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—ଯେଉଁଠି(ଠିଁ) (ଦେଶ)
Jauñṭhi(ṭhiñ) Jeuñṭhi(thiñ) (See)

ଯଉଁଠିକି(କୁ)—ଗ୍ରା ସର୍ବ.— ଯେଉଁଠିକି(କୁ) (ଦେଶ)
Jauñṭhiki(ku) Jeuñṭhiki(ku) (See)

ଯଉଁଠୁ(ଠୁଁ)—ଗ୍ରା. ସ.—ଯେଉଁଠୁ (ଠୁଁ) (ଦେଶ)
Jauñthu (ṭhuñ) Jeuñṭhu(ṭhuñ) (See)

ଯଉଣ(ଣି)ସି—ଗ୍ରା. ସ.—ଯେଉଁଣ(ଣି ସି (ଦେଶ)
Jauṇa(ṇi)si Jeuṇa(ṇi)si (See)

୧	ଇ	ଈ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଜ	ଶ,ଷ	ଛ	ଇୟ	ଉଅ	ଭ
୨	ଈ	ଊ	ରୁ	ଲୃ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଶ୍ୟ	ଇଅ	ଛ	ଦ

ଯଉବନ Jaubana **ଜଉବନ** **ଜୌବନ**—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନ—1. Breast of females. [ଉ—ଗୋପିକା ସମ୍ମାଳ ବସନ, ଲୁଣ୍ଠନ୍ତି ଜାନୁ ଯଉବନ । ଭୂପଦ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ଯୌବନ; ଯୁବାବସ୍ଥା—2. Youth. [ଉ—କାଳରେ ସେ ନାରୀ ପାଆନ୍ତେ ଯଉବନ ।]

ଯଉବନୀ Jaubanī—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୌବନପ୍ରାପ୍ତା; ଯୁବତୀ—Youthful (woman); one who has attained her youth. [ଉ—ନବ ଯଉବନୀ ଯେ କାମିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି । [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ନବ, ଚିର ଆଦି ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା ନବଯଉବନୀ ।]

ଯଏଗ୍ Jaeg—ପ୍ରାଦେ. ବ.—(ସମ୍ବଲପୁର) (ସଂ. ଯଜ୍ଞ, ଯାଗ)—ଯଜ୍ଞ—Vedic sacrifice.

ଯଏ(ଇ)ଣ୍ଟ ମେଜେ(ଜି)ଷ୍ଟର୍ Jae(i)nt Meje(ji)shtar **ଜଣ୍ଟାର ଯଉଜଦାର ବିଗ୍ରର ବିଭାଗର ଜଏଣ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ** **ଜୋଆଇଣ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ**—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) ଇଂରାଜ-ଶାସିତ କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ବା ଜଣ୍ଟା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ସହକାରୀ ରାଜ-କର୍ମଚାରୀ—A Joint Magistrate of a British district of India.

ଯଏନିଙ୍ଗ୍ ରିପୋଟ୍(ର୍ଟ୍) Jaening repot(rt) **ଜଏନିଙ୍ଗ ରିପୋଟ** **ଜଏରି ନିପୋଟ**—ବୈଦେ. ବ. [ଇଂ]—କର୍ମଶେଷରେ କର୍ମୀ-ରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ କର୍ମଚାରୀ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦିଅନ୍ତି-Joining report.

ଯକଟ(ଡ଼) ମକଟ(ଡ଼) Jakaṭa(rḍa) makaṭa(rḍa)—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—(ପୁରୁଣା)—ଅତି ଦୃଢ଼ଭାବରେ; ଜୋର୍‌ରେ ଜାବୁଡ଼ି କରି—Very tightly. [ଉ—ପଛଆଡ଼ୁ ଯକଟ ମକଟ କରି ଧରି ପକାଇଲା] **ଜକଡ ମକଡ** —ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ପିଣ୍ଡାଳ ରାମାୟଣ ।]

ଯକାର Jakāra—ସଂ. ବ.—'ଯ' ବର୍ଣ୍ଣ—The letter 'ଯ' (Ja)

ଯକାରାଦି(ଦ୍ୟ) Jakārādi(dya)—ସଂ. ବ.—'ଯ' ଆଦି ଅନ୍ତଃସ୍ଥବର୍ଣ୍ଣମାନ—The letter 'ଯ' and other final letters. ସଂ ବିଣ—[ବହୁବ୍ରୀହି] ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଆଦିରେ ଯ ଅକ୍ଷର ଥାଏ—(a word) Beginning with the letter Ja.

ଯକାରାନ୍ତ Jakārānta—ସଂ. ବିଣ—[ବହୁବ୍ରୀହି]—'ଯ' ଅକ୍ଷର ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ଥାଏ—(word) Ending with the letter ଯ (Ja). [ଦ୍ର—ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ 'ଯ' ଥିଲେ ତାହା 'ଯ୍ୟ' ହୁଏ ।]

ଯକୃଜ୍ଜଟା Jakṛujjaṭā—ସଂ. ବ. - [ଆଧୁନିକ] - ଯକୃତସ୍ଥ ସ୍ନାୟୁଜାଲ—Hepatic plexus. [ଯକୃତ୍‌ସ୍ଥ ଜଟା—ଅଳଙ୍କାରୂପ]

ଯକୃତ୍ Jakṛut—ସଂ. ବ—(ଯ=ଭୁକ୍ତିର ଦକ୍ଷିଣାଂଶ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ଡାହାଣ ପାଖରେ ଥିବା ପିତ୍ତାଶୟ ମାଂସପିଣ୍ଡ; କଳା ବୁକୁ—1. Liver. [ଦ୍ର—ଏହା ରକ୍ତାର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କରଣ୍ଡା, କାଳକ, କାଳଖଣ୍ଡୀ, କାଳଖଣ୍ଡ, କାଳେୟ, ମହାସ୍ନାୟୁ ।] ୨ । ଯକୃତ୍‌ବୃଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ ରୋଗ—2 Enlargement of the liver (a disease). [ଦ୍ର—ମାଲେରିୟା, କଳାଜ୍ୱର, ଓ ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗ ପରେ ରୋଗୀର ଯକୃତ୍ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ । ରୋଗୀ ଯକୃତ୍ ସ୍ଥାନରେ ତୀବ୍ର ପୀଡ଼ା ଅନୁଭବ କରେ ।]

ଯକୃତ Jakṛuta—ବୈଦେ. ବ—[ସଂ. ଯକୃତ୍]—ଯକୃତ୍ (ଦେଖ) Jakṛut (See)

[ଦ୍ର — ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନରେ ଯକୃତ୍-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଓ ରୋଗମାନଙ୍କର ଇଂରାଜି ବା ଲାଟିନ୍ ନାମମାନଙ୍କର ଶାବ୍ଦିକ ଅନୁବାଦମାନ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛି ଓ ତଦନୁସାରେ ଏମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଚଳିବାର ଆଶା କରାଯାଏ ।]

ଯକୃତ୍ କୋଷ Jakṛut-kosha—ସଂ. ବ—(ଆଧୁନିକ)—ଯକୃତର ଆଧାର—The gall bladder. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପିତ୍ତ ଥାଏ].

ଯକୃତ୍ କ୍ଷତ Jakṛut-kshata—ସଂ. ବ.—(ଆଧୁନିକ) (ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍)—ଯକୃତର ଘାଆ—Hepatelcosis.

ଯକୃତ ପାଥରୀ Jakṛut-pāthari—ବୈଦେ. ବ.—(ଆଧୁନିକ) ଯକୃତ ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ଅଶ୍ମରୀ ରୋଗ—Hepatotitheasis.

ଯକୃତ୍ ପ୍ରଣାଳୀ Jakṛut-praṇāli—ସଂ. ବ.—(ଆଧୁନିକ—ପିତ୍ତବାହୀ ନାଡ଼ୀ—Bile duct; Ductus Hepatilus.

ଯକୃତ୍ ସ୍ରାବ Jakṛut-srāba—ସଂ. ବ. (ଆଧୁନିକ) ଯକୃତରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ପିତ୍ତନିଃସରଣ ରୋଗ—ଦ୍ର -(ଏ ରୋଗରେ ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ ପିତ୍ତ ପଡ଼େ)—Hepatorrhoea; a morbid flow of bile; a species of diarrhoea.

ଯକୃତ(ତା)ର୍ବୁଦ Jakṛutā(tā)rbuda—ସଂ. ବ.—(ଆଧୁନିକ)—ଯକୃତରେ ବଥ ବା ଅର୍ବୁ-ରୋଗ—Hepatocele.

ଯକୃତୌଷ Jakṛutausha—ବୈଦେ. ବ.—(ଆଧୁନିକ)—ଯକୃତ୍ ଫୁଲି ପୋଡ଼ିବା ରୋଗ-Hepatites; inflammation of the liver. (ଯକୃତ ପ୍ରଦାହ—ଅଳଙ୍କାରୂପ)

ଯକୃଦାତ୍ମିକା Jakṛudātmikā—ସଂ. ବ—(ଯକୃତ୍+ଆତ୍ମନ୍+ଇକ+ଆ; ଏହା ଯକୃତ୍ ପରି ରକ୍ତାର, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ)—ତୈଳପାୟିକ; ଅସରପା—Cockroach.

ଯକୃଦ୍‌ବେଦନା Jakṛud-bedanā—ସଂ. ବ—(ଆଧୁନିକ)—ଯକୃତରେ ବିଶେଷ ରୂପେ ବ୍ୟଥା Hepatalgia; Hepatitis.

ଯକୃଦ୍‌ବୈରୀ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯକୃତ୍+ବୈରୀ; ଏହା ଯକୃତ୍ରୋଗରେ ଉପକାରୀ)—ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ (ଏହା ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ରୋହୀ, ପ୍ଲୀହାରି, ଶ୍ୱେତ ଓ ରକ୍ତ ଭେଦରେ ଦାଡ଼ିମ୍ବ ପୁଷ୍ପ, ରକ୍ତଘ୍ନ, ମା'ସଜଳଜ, ଦୁଇ ପ୍ରକାର)—The Indian redwood (tree); Soymida Febrifuga; Andersonia Rohitaka.
Jākṛud bairī
ତଳଚ୍ଛଦ, ରୋହିତକ, ରୋହିତେସ୍ଥ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ରୋହିଣ, କୃଶାଳୁକ, ସ୍ୱଦା ପ୍ରସୂନ, ବିରୋଚନ ଓ ଶାଳୁକ ।)

ଯକ୍‌ଖ—ସଂ. ବି—ସିଂହଳର ବା ଲଙ୍କାର ଆଦିମ ଅସଭ୍ୟ ଅଧିବାସୀ [ଏହି ଜାତି ଠାରୁ ବେଦ୍ଦା ନାମକ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି]—The original aboriginal tribe of Ceylon (the ancestors of the Veddas,)
Jāk-kha
ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—(ସଂ. ଯକ୍ଷ)—ଯକ୍ଷ (ଦେଖ)
Jāksha (See).

ଯକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବା; ପୂଜା କରିବା—To worship; to adore.
Jāksh (root)

ଯକ୍ଷ—ସଂ. ବି. ପୁ. (ଯକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—
Jāksha
୧ । ଦେବଯୋନିବିଶେଷ; କୁବେରଙ୍କ ଧନର ଓ (ଯକ୍ଷୀ, ଯକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦ୍ୟାନର ରକ୍ଷକ; ଗୁହ୍ୟକ—1. A mythological class of demigods entrusted with the care of the garden and the treasure of the Hindu God of riches. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ସାଧନା କଲେ ସାଧକ ବହୁ ଧନଶାଳୀ ହୁଏ । କୁବେରଙ୍କରେ ଉଦ୍ଦାସିତ ଯୋଷିତ ଯକ୍ଷର ବିରହବେଦନା କାଳିଦାସ ମେଘଦୂତରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି]
ଯକ୍ଷ(କ)
ଖଣ୍ଡ
୨ । ଭୂତଯୋନି ବିଶେଷ—2. A class of ghosts or evil spirits. ଦେ. ବି—୧ । ଅତି କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A miser. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2 A cruel person. ୩ । ଖୁବ୍ ଧନୀଲୋକ—3. A very rich man. ଦେ. ବିଣ—୧ । କୃପଣ—1. Miserly. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ—2. Cruel. ୩ । ଧନୀ ଅଥଚ କୃପଣ—3. Rich yet miserly.

ଯକ୍ଷକର୍ଦ୍ଦମ—ସଂ. ବି.—ଅଗୁରୁ କୁଙ୍କୁମାଦି ମିଶ୍ରିତ ସୁବାସ ଲେପ—
Jāksha karddama
A fragrant ointment. [ଦ୍ର—କର୍ପୂର, ଅଗୁରୁ, କସ୍ତୁରୀ, କଦ୍ଦୋଳ, (ମଦାରୁରରେ ଚନ୍ଦନ ଓ କାପ୍ରାଜ)କୁ ଏକତ୍ର ବାଟି ଏ ଲେପ ତିଆରି କରାଯାଏ—ଅମ୍ରେ ।]

ଯକ୍ଷଗ୍ରହ—ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ. ପୁଂ (ଯକ୍ଷ+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—
Jākshagraha
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯକ୍ଷ ବା ଭୂତ ଲାଗିଅଛି—(ଯକ୍ଷଗ୍ରସ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) A person possessed by Jākshas or evil spirits (Apte).

ଯକ୍ଷ ତରୁ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ଯକ୍ଷାବାସ (ଦେଖ)
Jāksha taru
Jākshābāsa (See)

ଯକ୍ଷଧୂପ—ସଂ. ବି ୧ । ଧୁଣା—1. Resin; incense. ୨ ।
Jāksha dhūpa
ଟାର୍ପିନ୍ ତୈଳ—2. Oil of turpentine.

ଯକ୍ଷବିତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଲୋକ କୃପଣ ଓ ଧନୀ
Jāksha bitta
ଥିବାରୁ ଧନର ରକ୍ଷକ ମାତ୍ର ହୁଏ—(ଯକ୍ଷବିତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) A person who is the guardian of wealth, but who never uses it (Apte).

ଯକ୍ଷରସ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ମାଦକ ପାନୀୟ—
Jāksha rasa
A kind of intoxicating drink (Apte).

ଯକ୍ଷରାଜ୍—ସଂ ବି—୧ । କୁବେର—1. Kubera. ୨ । ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ
Jāksharāj
ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ଥାନ—2 A place prepared for wrestling and boxing (Apte).

ଯକ୍ଷରାଜ(ନ୍)—ସଂ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯକ୍ଷ+ରାଜନ୍) ବି—କୁବେର—
Jāksha rāja (n)
The God of riches.

ଯକ୍ଷରାଜ ପୁରୀ—ସଂ. ବି—କୈଳାସ ପର୍ବତୋପରସ୍ଥ କୁବେରଙ୍କ ଅଳକା-
Jāksharāja purī
ପୁରୀ—The capital of Kubera.

ଯକ୍ଷରାତ୍ରି—ସଂ. ବି—କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ରାତି—The night
Jāksha rātri
of the fullmoon of the month of Kārttika. [ଦ୍ର—ଏହି ରାତିରେ ଯକ୍ଷମାନେ ପୃଥିବୀର ଇତସ୍ତତଃ ବିଚରଣ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ।]

ଯକ୍ଷ ସାଧନ(ନା)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଧନ ଓ ଅଭୀଷ୍ଟ ଲାଭାର୍ଥ
Jāksha sādhana(nā)
ଯକ୍ଷର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୂଜା; ଯକ୍ଷୋପାସନା—The worship of a Jāksha prescribed for persons desirous of riches.

ଯକ୍ଷାବାସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଏଥିରେ ଯକ୍ଷମାନେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ)
Jākshābāsa
—୧ । ଡିମ୍ବିରି ଗଛ—1. The fig tree. ୨ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—2. The religious fig tree.

ଯକ୍ଷାମଳକ—ସଂ ବି—ଖିଜୁରୀ ଗଛର—
Jākshāmalaka
A sort of dates.

ଯକ୍ଷୀ(ଖ୍ଖୀ)—ଦେ. ବି (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅତି କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—
Jākshī(kkhī)
A very miserly person.
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯକ୍ଷ+ଈ)—ଯକ୍ଷରମଣୀ—A female of the Jāksha class.

ଯକ୍ଷିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯକ୍ଷ+ଈ)—୧ । କୁବେର ପତ୍ନୀ—
Jākshiṇī
1. The wife of Kubera. ୨ । ଯକ୍ଷ ସ୍ତ୍ରୀ, ବିଦ୍ୟାଧରୀ—2. A Jāksha woman. ୩ । ପିଶାଚୀ—3. A female fiend. ୪ । ଜୈନମାନଙ୍କ ପୂଜିତା ଦେବୀ-ବିଶେଷ—4. A female Deity worshipped by the Jainas. ୫ । ସାଧକ ପୁରୁଷ-

ମାନଙ୍କ ସହବାସକାରିଣୀ ଦେବପୋଳ ବିଶେଷ— 5. A sylph or fairy holding intercourse with mortals (Apte). (ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯକ୍ଷିଣୀ-ସାଧନା କରି ସିଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଯକ୍ଷିଣୀକୁ ଆପଣା ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଭୋଗ କରନ୍ତି ।) ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— କୃପଣା—Miserly (woman).

ଯକ୍ଷେନ୍ଦ୍ର(ଶ)—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ତ) କୁବେର— Jākshendra[śa) The God of riches. (ଯକ୍ଷାଧିପ, ଯକ୍ଷାଧିପତି, ଯକ୍ଷାଧୀଶ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯକ୍ଷୋଡୁ(ଦୁ)ମ୍ବର—ସଂ. ବି.—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଫଳ— Jakshodu(du)mbara The fruit of the Ficus Religiosa

ଯକ୍ଷ୍ମଗ୍ରସ୍ତ —ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯକ୍ଷ୍ମା ତତ୍ତ)—ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ— Jakshma grasta Consumptive. (ଯକ୍ଷ୍ମଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯକ୍ଷ୍ମଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—(ଯକ୍ଷ୍ମନ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗର Jakshmagraha ଆକ୍ରମଣ—An attack of consumption.

ଯକ୍ଷ୍ମଘ୍ନୀ—ସଂ. ବି (ଯକ୍ଷ୍ମନ୍+ହନ୍ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ+ଅ+ଈ)—୧ । ଦ୍ରାକ୍ଷା; Jakshmaghni ଅଙ୍ଗୁର—1. Grapes. ୨ । ଶୁଷ୍କଦ୍ରାକ୍ଷା— 2. Raisin; died grape.

ଯକ୍ଷ୍ମା(କ୍ଷ୍ମ)—ସଂ. ବି (ଯକ୍ଷ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ଅଧିକରଣ. ମନ୍)— Jakshmā(kshma) କ୍ଷୟକାଶ ରୋଗ—Tuberculosis; consumption; pulmonary disease; pthisis. [ଦ୍ର—ରାଜ ଯକ୍ଷ୍ମା—ସଂ. ବି. ମାରାତ୍ମକ କ୍ଷୟକାଶ ରୋଗ ।]

ଯକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯକ୍ଷ୍ମନ୍+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)— Jakshmi ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—Suffering from (ଯକ୍ଷ୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) consumption; consumptive (person)

ଯକ୍ଷ୍ୟମାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ପୂଜା Jakshyamāna କରିଣେଚ୍ଛୁ—1. Desiring to worship; bent on worshipping. ୨ । ପୂଜା (ଯକ୍ଷ୍ୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)ରେ ନିଯୁକ୍ତ—2. Engaged in worshipping.

ଯଗଣ—ସଂ. ବି—କବିତା ରଚନା ସମ୍ପର୍କରେ ୮ଟି ଗଣ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମେ Jagaṇa ଗୋଟିଏ ହ୍ରସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପରେ ୨ଟି ଦୀର୍ଘବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବଳିତ ଗଣବିଶେଷ—One of the eight syllabic feet (Gaṇa) consisting of one short syllable followed by two long ones (Apte).

ଯଗ୍ରାଫି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଜିଓଗ୍ରାଫି)—ଭୂଗୋଳ ବିଦ୍ୟା— Jagrāphi ଯିଅଗ୍ରାଫୀ ଜୋଗ୍ରଫୀ Geography.

ଯଙ୍ଗନ୍ତ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଔଣିଶସ୍ୱରୂପ ବା ଅଭିଶସ୍ୱାର୍ଥକ Jaṅanta କ୍ରିୟାବିଶେଷ; ଅଭିଶସ୍ୱାର୍ଥରେ ଧାତୁର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେବା ଅବସ୍ଥା (ଯଥା—ଯମ୍ ଧାତୁ ଅଭିଶସ୍ୱାର୍ଥେ ଜଙ୍ଗମ ଧାତୁ=ଅଭିଶସ୍ୱ ଗମନ କରିବା; ଦୀପ୍ ଧାତୁର ଯଙ୍ଗନ୍ତ—ଦେଦୀପ୍ ଧାତୁ=ଅତିଶସ୍ୱ ଜ୍ୱଳିବା) —The frequentative deponent verb (Doubling of the root of a verb to indicate repetition).

ଯଙ୍ଲୁଗନ୍ତ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଅଭିଶସ୍ୱ ବା ଔଣିଶସ୍ୱରୂପାର୍ଥ Jaṅ luganta ଧାତୁର ଦ୍ୱିତ୍ୱଭାବ ଧାରଣ କରିବା ଅବସ୍ଥା— The frequentative active verb in Sanskrit grammar.

ଯଚ୍ଚନିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବିଣ (ସମ୍ବଲପୁର)—ମାଗଣା; ଅଯାଚିତଭାବରେ Jach-niā(yā) ପ୍ରାପ୍ତ—Got gratis; got quite unasked. (ଯଥା—ଯଚ୍ଚନିଆ ମାଲର ରଙ୍ଗ ନାହିଁ —ଭଗ=ଅଯାଚିତୋପସ୍ଥିତ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ।)

ଯଚ୍ଚା—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯାଚଞ୍ଚା)—ଯାଚିବା (ଦେଶ) Jachā Jāchibā (See)

ଯଚ୍ଚା(ଚେ)ଇ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯାଚଞ୍ଚା)—୧ । ମାଗିବା; ଯାଚଞ୍ଚା; Jachā(che)i ଇଚ୍ଛା କରିବା—1. Begging for a ଯାଚାଇ thing. ୨ । ସୁନା ରୂପା ଆଦିର ମୂଲ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ଜାଁଚ ପରଖ କରିବା—2. The testing of gold etc as to its quality and value.

ଯଚ୍ଚା(ଚେ)ଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବଜାରରେ Jachā(che)i karibā ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଇ ତହିଁର ଯାଚାଇକରା, ଯାଚାନା ମୂଲ୍ୟ ବା ସ୍ୱରୂପ ଜାଣିବା—1. To ଜାଁଚକରନା, ଜାଁଚନା have a thing tested in the market to ascertain its value and quality. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିର ମୂଲ୍ୟ ଓ ପ୍ରକାର ନିରୂପଣ କରିବା—2. To test a pice of gold as to its value and quality.

ଯଚ୍ଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯଚ୍ଚାଇ କରିବା (ଦେଶ) Jachā(che)ibā 1. Jachāi karibā (See) ୨ । ଅନ୍ୟ ଯାଚାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାଚିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—2. To cause ଜଚ୍ଚାନା a thing to be offered by another.

ଯଚ୍ଛନ୍ - ସଂ.ବି. ପୁଂ [ଦା ଧାତୁ=ଦାନ-କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍(ଶତୃ)]— Jachchhan ଦାନକାରୀ—Giving; bestowing. (ଯଚ୍ଛନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ପ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଯଶଃ)—୧ । ଯଶଃ; କୀର୍ତ୍ତି —1. Renown. Jachha(ckchha) ୨ । ସୁଖ୍ୟାତି; ସୁନାମ—2. Good ଯଶ ଯଶ reputation. ୩ । ବାହାବୁଲି; ପ୍ରଶଂସା— 3. Praise.

ଯଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା—1. To wor- Jaj (root) ship a Diety. ୨ । ସଙ୍ଗ କରିବା—2. To associate with. ୩ । ଦାନ କରିବା—3. To present; to give. ୪ । ଯାଗ କରିବା—4 To offer; to sacrifice.

ଯଜ—ସଂ. ବି. (ଯଜ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅ)—୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire Jaja (Apte). ୨ । ଯଜ୍ଞ—2. Sacrifice (Apte).

ଯଜତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ)—
Jājata ୧। ଋତ୍ୱିକ୍; ପୁରୋହିତ—1. An officiating priest; ୨। ଶିବ—2. Śiva (Apte). ୩। ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon (Apte). ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମ. ଅତ)—୧। ପବିତ୍ର—1. Holy (Apte). ୨। ପୂଜ୍ୟ—2. Adorable (Apte). ୩। ମହାନ୍—3. Dignified; sublime (Apte).

ଯଜତି—ସଂ. ବି. (ଯଜ ଧାତୁ+କରଣ. ଅତି) ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ—
Jājati Sacrificial ceremonies (Apte).

ଯଜତି ଦେଶ—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞ ବେଦୀର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନ—
Jājati deśa A place south of the sacrificial altar (Apte).
(ଯଯତି ସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜତ୍ର—ସଂ. ବି - (ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅତ୍ର)—୧। ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ—
Jājatra 1. A Brāhmaṇa who maintains the sacrificial fire at his house (Apte). ୨। (+କରଣ. ଅତ୍ର)—ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର—2. Maintenance of the sacred fire (Apte).

ଯଜନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—[ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ (ଶତୃ) ଅନ୍; ୧ମା. ୧ବ]-
Jājan ଯଜ୍ଞକାରୀ—Performing sacrifice.
(ଯଜନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଜନ—ସଂ. ବି—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ଆପଣା ପାଇଁ
Jājana ଯାଗ କରିବା—1. Offering sacrifice for oneself. [ବି—ଯଜମାନ ପାଇଁ ଯାଗ କରିବାକୁ ଯାଜନ ବୋଲାଯାଏ।] ୨। ପୂଜନ; ପୂଜା କରିବା—2. Worshipping. ୩। (+କରଣ ଅନ)—ଯାଗ 3. Sacrifice (Apte). ୪। (+ଅଧିକରଣ ଅନ) ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ—4. A place of sacrifice (Apte).

ଯଜମାନ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧। ଯାଗକାରୀ-
Jājamāna 1. Offering sacrifice. ବି.—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱାରା ଯାଗ କ୍ରିୟା କରାନ୍ତି—1. A person who has a vedic sacrifice performed by a priest on giving him presents. ୨। ସ୍ୱୟଂ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who himself performs a regular sacrifice (Apte). ୩। ପୁରୋହିତଙ୍କ ନିଯୋକ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A host; a patron (Apte). ୪। ପରିବାରର କର୍ତ୍ତା—4. The head of a family (Apte). ୫। ଜାତିର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—5. The head of a tribe (Apte). ୬। ମହାଦେବଙ୍କର ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ମୂର୍ତ୍ତି—6. One of the 8 incarnations of the Deity Śiva, represented as offering sacrifice to the gods through oblation unto the fire.

ଦେ. ବି.—୧। ପୁରୋହିତ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣା ନେଇ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାରିବାରିକ ଦେବପୂଜା, ବିବାହାଦି କ୍ରିୟାରେ ହୋମ ଆଦି କରନ୍ତି—1. A person who engages a priest to officiate at his family ceremonies. ୨। ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀ ତୀର୍ଥସ୍ଥ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପୂଜା ପଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା କରାଏ—2. A pilgrim who engages a Paṇḍā to do worship for him to the idol at any centre of pilgrimage,

[ବି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରର ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ପୂଜା ଆଦି କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁରୋହିତ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଥାଆନ୍ତି। ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଣ୍ଡା ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଥାଆନ୍ତି। ଏ ଯଜମାନମାନେ ତତ୍ତତ୍ ପୁରୋହିତଙ୍କର ଓ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ। ପଣ୍ଡା ଓ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାଇଭାଗ ବଣ୍ଟନ ହେଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଯଜମାନ ଘରମାନ ବଣ୍ଟାଯାଇ ନୁହେ, କିନ୍ତୁ କ୍ରମଶଃ ଏମାନ ଏଣିକି 'ମାମା ବୃତ୍ତି'ରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି।]

ଯଜମାନୀ—ଦେ. ବିଣ.—ଯଜମାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to
Jājamānī
ଯଜମାନି **ଜଜମାନୀ** Jājamāna [ଯଥା—ମୋର ଯଜମାନୀ ବୃତ୍ତି ଅଛି।] (ଯଜମାନିଆ- ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ)
ଦେ. ବି—୧। ଯଜମାନୀ ବୃତ୍ତି—1. Priesthood. ୨। ଯଜମାନୀ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. The state of being a Jājamāna.

ଯଜମାନୀ ବୃତ୍ତି—ଦେ. ବି.—ଯଜମାନଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣା ଆଦି ପାଇ ଜୀବିକା
Jājamānī brutti ନିର୍ବାହ; ପୌରୋହିତ୍ୟ— The profession of priesthood

ଯଜାକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। ଦାତା—
Jājaka 1. Liberal (Apte). ୨। ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping (Apte).

ଯଜି—ସଂ. ବି—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧। ଯଷ୍ଟା; ଯାଗକାରୀ
Jāji ବ୍ୟକ୍ତି—1. Performer of sacrifice; a sacrificer. ୨। (+ଭାବ. ଇ)—ଯଜ୍ଞ କର୍ମ—2. The act of sacrificing. ୩। (+କରଣ. ଇ)—ଯାଗ 3, A sacrifice.

ଯଜୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ.—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Jāji ୧। ଯଜ୍ଞକାରୀ—1. Sacrificing.
(ଯଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping; adoring.

ଯଜୁଃ—ସଂ. ବି—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଉସ୍)—୧। ଦ୍ୱିତୀୟ ବେଦ—
Jājuḥ 1, The Jajur Beda; the 2nd of the 4, Bedas or Hindu scriptures
(ଯଜୁର୍ବେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨। ଯଜ୍ଞୀୟ ସ୍ତବ ବା ମନ୍ତ୍ର—2, A sacrificial prayer or formula (Apte) ୩। ଯଜୁ

ବେଦୋକ୍ତ ଗଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର—3. A text or body sacred mantras in prose muttered at sacrifices (Apte).

ଯଜୁର୍ବେଦ—ସଂ. ବ—ଯଜୁଃ ୧ (ଦେଖ)
Jājurbeda Jājuḥ 1 (See)

[ଯଜୁର୍ବେଦ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ୧ ଶୁକ୍ଳ ବା ବାଜସନେୟ । ୨ । କୃଷ୍ଣ ବା ତୈତ୍ତିରୀୟ; ଏଥିରେ ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କ୍ରିୟାକଳାପ ଏବଂ ଉପାସନାଦି ଅଛି । ଧନୁର୍ବେଦ ଯଜୁର୍ବେଦର ଉପବେଦ ଅଟେ । ଯଜୁର୍ବେଦର ମନ୍ତ୍ରମାନ ଗଦ୍ୟରେ ରଚିତ । ଏହି ବେଦରେ ଦର୍ଶ, ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ, ଅଶ୍ୱମେଧ ଓ ନରମେଧ ଯଜ୍ଞ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯଜୁର୍ବେଦର ଦୁଇ ଶାଖା; ଏହାର ଅଧ୍ୟୟନ ଶୁକ୍ଳ; ବଲ୍ଲୀ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱୈପାୟନ ଓ ଶ୍ରୋତା ବୈଶମ୍ପାୟନ । ଉତ୍କଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅଧ୍ୟକାଂଶ ଯଜୁର୍ବେଦୀ । ଯଜୁର୍ବେଦର ଶୁକ୍ଳ ବା ବାଜସନେୟ ଅଂଶ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ; ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁଃର ଅନ୍ୟ ନାମ ବାଜସନେୟ; (ବାଜସନ=ସୂର୍ଯ୍ୟ) ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରି ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟଙ୍କୁ ଏହା କହିଥିଲେ ଓ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଏହାକୁ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରଣା କଲେ) । କୃଷ୍ଣ ବା ତୈତ୍ତିରୀୟ ଅଂଶ ତିତ୍ତିରି ଋଷିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ ।]

ଯଜୁର୍ବେଦୀ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜୁସ୍+ବେଦ+କର୍ତ୍ତା ଇନ୍)—୧ ।
Jājurbedī ଯଜୁର୍ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Jājurbeda. ୨ । ଯଜୁର୍ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ—2. Studying the Jājurbeda. ବ—୧ । ଯଜୁର୍ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brāhmaṇa learned in the Jājurbeda. ୨ । ଯଜୁର୍ବେଦୋକ୍ତ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡର ଅନୁଷ୍ଠାତା ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa who follows the rituals of the Jājurbeda.

ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜୁର୍ବେଦ+ଈୟ)—ଯଜୁର୍ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Jājurbedīya —Relating to the Jājurbeda.

ଯଜ୍ଞ—ସଂ. ବ (ଯଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ନ)—୧ । ବେଦୋକ୍ତ ହୋମ ଓ
Jājña ପୂଜାବିଧି—1. The sacrificial and ceremonial rites enjoined by the Bedas. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ହୋମ ବା ଅଗ୍ନିରେ ଘୃତଆଦି ଆହୁତି ଦେବା । ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରା ଦେବତାମାନେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପୃଥିବୀକୁ ଅନ୍ନଦାନ ଓ ପ୍ରଜାଦାନ କରନ୍ତି । ଯଜ୍ଞ ନାନାପ୍ରକାର; ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୋମ, ସୋମସୁତ୍ୟ, ବାଜପେୟ, ଅଶ୍ୱମେଧ, ଗୋମେଧ, ପୁରୁଷମେଧ, ସୁବେଷ୍ଟି, ବୃଷୋତ୍ସର୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ ଯଜ୍ଞର ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ ଅଗ୍ନି; ଏ ଅଗ୍ନି ତିନିଗୋଟି— ଦକ୍ଷିଣ, ଗାର୍ହପତ୍ୟ ଓ ଆହବନୀୟ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ଅଗ୍ନିତ୍ରୟ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ରକ୍ଷା କରିବେ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦୈନିକ ସମସ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନହିଁ ଯଜ୍ଞାଙ୍ଗ । ଯଜ୍ଞବିହୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ ଅଟେ । ଯଜ୍ଞର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—କ୍ରତୁ, ମଖ, ଅଧ୍ୱର, ଅଉଷବ, ଆହବ, ମନ୍ୟୁ, ହୋମ, ଇଷ୍ଟି, ଇଷ୍ଟ୍ୟ, ମନ୍ୟ୍ୟ, ମହ, ବିତାନ, ସପ୍ତମନ୍ତ୍ର, ସବ, ସବନ, ହବ, ହବନ ।]
୨ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଓ ବିଶେଷତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣର ନିତ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବଳିଦାନାଦି କର୍ମ (ଯଥା—ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ=ବେଦ ପାଠ; ପିତୃଯଜ୍ଞ=ପିତୃତର୍ପଣ; ନୃଯଜ୍ଞ=ଅତିଥିସେବା; ଭୂତଯଜ୍ଞ=ଭୂତମାନଙ୍କୁ ବଳିଦାନ; ଦେବଯଜ୍ଞ=ହୋମ)—2. The five devotional acts and offerings which a householder and specially a Brāhmaṇa is enjoined by the Śāstras to do everyday (Apte). ୩ । ହୋମ; ଅଗ୍ନିରେ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆହୁତି ଦାନ—3. Oblations of ghee and other article of offering unto Dieties through fire. ୪ । ଯଜ୍ଞର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ଦେବତା—4. The personification of sacrifice [ଦ୍ର—ପୁରାଣମତରେ ଏହି ଦେବତା ମୃଗରୂପୀ । ସତୀଙ୍କର ଯଜ୍ଞଭୁଣ୍ଡରେ ଝାସ ପରେ, ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ବୀରଭଦ୍ର ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଯଜ୍ଞକୁ ନାଶ କରିବା ସମୟରେ ବୀରଭଦ୍ର ଏହି ମୃଗରୂପଧାରୀ ପଳାୟମାନ ଯଜ୍ଞର ମସ୍ତକ ଛେଦନ କଲେ ଓ ଏହି ମସ୍ତକ ଆକାଶରେ ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।] ୫ । ରୁଚି ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଔରସରେ ମନୁ ତନୟା ଆକୂତିଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ଏବଂ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର—5. Name of the daughter's son of Swāyambhuba Manu. [ଦ୍ର—ଏହି ରୁଚି ଏହାଙ୍କ ସହୋଦରା ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଔରସରେ ଯାମ ନାମକ ଦେବଗଣ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।] ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଣ)—6. Bishṇu.

ଯଜ୍ଞକର୍ମ—ସଂ. ବ—ହୋମ କାର୍ଯ୍ୟ—The ritual of offering
Jājñakarma oblations to Deities through (ଯଜ୍ଞକ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) fire.

ଯଜ୍ଞକଳ୍ପ—ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.
Jājña kalpa
[ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା, ଯଜ୍ଞଦାତା, ଯଜ୍ଞଭୋକ୍ତା, ଯଜ୍ଞହୃଦୟ, ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ, ଯଜ୍ଞଫଳଦ, ଯଜ୍ଞମୟ, ଯଜ୍ଞସାର, ଯଜ୍ଞଧର, ଯଜ୍ଞଗୀର୍ଯ୍ୟ, ଯଜ୍ଞଭାବନ, ଯଜ୍ଞବାହନ, ଯଜ୍ଞସାଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯଜ୍ଞକାଳ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—୧ । ଯଜ୍ଞାଦି ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Jājñakāla ସମୟ—1. Proper time fixed for perfomance of Jājñas. ୨ । ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ—2. The last lunar day of every fortnight; the new moon and the full-moon day (Apte)

ଯଜ୍ଞକୀଳକ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ଖମ୍ବରେ ଯଜ୍ଞରେ
Jajña kīlaka ବଳିଅଣିବା ବଳି ବନ୍ଧା ହୁଏ—A post
ଯଜ୍ଞସ୍ଥାଣୁ, ଯଜ୍ଞଯୂପ, ଯଜ୍ଞସ୍ତମ୍ଭ } ଅନ୍ୟରୂପ to which a sacrificial victim is fastened.

ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ କୁଣ୍ଡରେ ଘୃତ ଆହୁତି ଦିଆଯାଏ—
Jajña kuṇḍa The sacrificial pit.

ଯଜ୍ଞ କୃତ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଜ୍ଞ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Jajña kṛut ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନକାରୀ—Performing sacrifice. ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.

ଯଜ୍ଞ ଘିଅ—ଦେ. ବ—ଯଜ୍ଞରେ ହୋମ କରାଯିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଘୃତ;
Jajña ghia ଅଳ୍ପ—The ghee set apart for
(ସଂ. ଯଜ୍ଞ ଘୃତ) offering unto fire. [ଉ—ଯଜ୍ଞ ଘିଅ ଲୁଲୁର ଖାଇବା ନ୍ୟାୟ—ପ୍ରବଚନ ।]

ଯଜ୍ଞଘ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯଜ୍ଞ+ହନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯଜ୍ଞରେ
Jajñaghna ବାଧା ଦେବାବାଲା—Obstructing a sacrifice. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ରାକ୍ଷସ—A demon.

ଯଜ୍ଞ ଡିମି(ମ୍ବି)ରି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଯଜ୍ଞୋଦୁମ୍ବର)—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼
Jajña ḍimi(mbi)ri ଡିମ୍ବିରି—A kind of fig. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ— ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ ଓ ଏହାର ଶୀରବୃକ୍ଷ, ହେମ ଦୁଗ୍ଧ, କାଠ ସମିଧ ରୂପେ ହୋମରେ ସଦ୍ୟ ଫଳ, କାଳ ସ୍ତବ୍ଧ, ଲାଗେ ।]
ଯଜ୍ଞ ଯୋଗ୍ୟ, ଯଜ୍ଞୀୟ, ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଶୀତ ବଲ୍ଲ, ଯଜ୍ଞ ସାର, ପୁଷ୍ପ ଶୂନ୍ୟ; ସୌମ୍ୟ ଓ ଶୀତ ଫଳ ଯଜ୍ଞ ଡୁମୁର **ଗୁଲର, କୁନିଆ, କଷା, ଘୁଇ,** ମ. ଉମ୍ବର ତେଣ୍ଡାଡ଼ ତେ. ମେଡ଼ି

ଯଜ୍ଞ ଦ୍ରୁହ—ସଂ. ବ. (ଯଜ୍ଞ+ଦ୍ରୁହ୍ ଧାତୁ—ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)-
Jajña druha ରାକ୍ଷସ—A demon.
(ଯଜ୍ଞ ଶତ୍ରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ଧ୍ୱଂସ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯଜ୍ଞ କର୍ମରେ ବାଧା ଦାନ—
Jajña dhwaṁsa The breaking up or frustra-
(ଯଜ୍ଞ ନାଶ, ଯଜ୍ଞ ଭଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion of the sacrificial rites.

ଯଜ୍ଞ ପତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁ; ନାରାୟଣ—
Jajña pati Bishṇu.
(ଯଜ୍ଞ ପୁରୁଷ, ଯଜ୍ଞ ସାଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ପଶୁ—ସଂ. ବ. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ ବା ୪ର୍ଥୀ ତତ୍)—୧ । ଯଜ୍ଞରେ
Jajña paśu ବଳି ଦିଆଯିବା ପଶୁ—1. A victim of a sacrifice; a sacrificial victim. ୨ । ଘୋଡ଼ା—2. A horse. ୩ । ଛାଗ—3. A goat.

ଯଜ୍ଞ ପାତ୍ର—ସଂ. ବ—ଯଜ୍ଞରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିବିଧ ପାତ୍ର—Various
Jajña pātra vessels required for the per-
(ଯଜ୍ଞ ଭାଜନ, ଯଜ୍ଞ ଭାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) formance of Jajña.

ଯଜ୍ଞ ପାଳ—ସଂ. ବ.—(ଯଜ୍ଞ+ପାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଯଜ୍ଞକୁ
Jajñapāla ରାକ୍ଷସାଦିଙ୍କ ବାଧାରୁ ରକ୍ଷା କରେ—One who
(ଯଜ୍ଞ ରକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) protects a Jajña from obstruction.

ଯଜ୍ଞପୁର—ଦେ. ବ—ଯାଜପୁର—A name of Jajpur.
Jajñapura
[ଉ—ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଏହା କରିଥିଲେ, ତେଣୁ ଯଜ୍ଞପୁର ଅଖ୍ୟା ବୋଲାଏ ଏ ଲୋକେ । ଚକ୍ରାମଣି. ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।]

ଯଜ୍ଞ ଫଳ—ସଂ. ବ—ଯଜ୍ଞ ଡିମିରି (ଦେଖ)
Jajña phala Jajña ḍimiri (See)
(ଯଜ୍ଞ ଯୋଗ୍ୟ, ଯଜ୍ଞ ସାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ବରାହ—ସଂ. ବ. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ବିଷ୍ଣୁ—A name of
Jajña barāha Bishṇu. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ, ବିଷ୍ଣୁ ବରାହ ଅବତାର ପରେ ନିଜ ଶରୀରକୁ ତ୍ୟାଗ କଲା ବେଳେ ତାହାଙ୍କର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଙ୍ଗରୁ ଯଜ୍ଞର ସାମଗ୍ରୀମାନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା—ହ. ଶ]

ଯଜ୍ଞ ବଲ୍କ—ସଂ. ବ—ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ପିତା—
Jajña balka Name of an ancient sage.

ଯଜ୍ଞ ବଲ୍ଲୀ(ଲ୍ଲି)—ସଂ. ବ. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ସୋମ ଲତା—The
Jajña ballī(lli) moon plant; Asclepias Acida.
(ଯଜ୍ଞ ଶ୍ରେଷ୍ଠା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ବାଟ—ସଂ. ବ—ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ବାଚିତ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବେଷ୍ଟିତ
Jajña bāṭa ଭୂମି—The site selected and enclosed for the performance of a sacrifice (Apte)
(ଯଜ୍ଞ ଭୂମି, ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳ, ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ, ଯଜ୍ଞ ସଂସ୍କାର, ଯଜ୍ଞ ମଣ୍ଡଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ବାହ—ସଂ. ବ.—(ଯଜ୍ଞ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯଜ୍ଞକାରୀ
Jajñabāha ବ୍ୟକ୍ତି—A performer of sacrifice.
(ଯଜ୍ଞକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ବାହୁ—ସଂ.ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଜ୍ଞ ଅଟେ ବାହୁ ଯାହାର)—ଅଗ୍ନି—
Jajña bāhu Fire.

ଯଜ୍ଞବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବ.—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ (ହ. ଶ.)—1. The banian
Jajña bṛuksha tree. ୨ । ବିଳଙ୍ଗତ ଗୁଳ—
2. Flacourtia Ramontchi (plant).

ଯଜ୍ଞବେଦୀ—ସଂ. ବ—(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ବେଦୀ ଉପରେ ଯଜ୍ଞ
Jajña bedī କରାଯାଏ—The sacrificial altar.
(ଯଜ୍ଞ ବେଦିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞଭାଗ—ସଂ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ଯଜ୍ଞର ଅଂଶ, ଯାହା ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
Jajña bhāga ଦେବତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ—1. A share in the sacrificial offering. ୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞର ଭାଗ ବା ଆହୁତି ଅର୍ପିତ ହୁଏ [ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ର]—2, A Deity to whom a share of the sacrificial oblations is offered.

ଯଜ୍ଞାରି—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । ଶିବ—1, Śiba. ୨ । ରାକ୍ଷସ
Jajñāri 2, A demon.

ଯଜ୍ଞ ମଣ୍ଡପ—ସଂ. ବି.—(ମ. ତ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ ଯଜ୍ଞ କରାଯାଏ—
Jājña maṇḍapa An open pavillion where a sacrifice is performed.

ଯଜ୍ଞରସ—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ.)—ସୋମ ରସ—
Jājñarasa The juice of the Soma plant.

ଯଜ୍ଞରାଜ—ସଂ. ବି—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ଷ. ତ)—
Jājñarāja The moon.

ଯଜ୍ଞଶାଳା—ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଯାଗ ହୁଏ—
Jājñaśālā A hall of sacrifice.
(ଯଜ୍ଞସଦନ, ଯଜ୍ଞମନ୍ଦିର, ଯଜ୍ଞାଗାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞଶୀଳ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ବରାବର ଯଜ୍ଞ କରେ—
Jājñaśīla Habituated to perform sacrifices.
ସଂ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa.

ଯଜ୍ଞଶେଷ—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ଯଜ୍ଞଭୂମିରେ ରହିଥିବା ବସ୍ତୁଚୟ—The remains of a sacrifice (Apte).

ଯଜ୍ଞସଦଃ—ସଂ. ବି (ବହୁବଚନ)—ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳରେ ସମବେତ ମନୁଷ୍ୟଗଣ
Jājñasadaḥ —A number of people assembled at a sacrifice (Apte).

ଯଜ୍ଞସମ୍ଭାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବସ୍ତୁଗଣ—Materials necessary for a sacrifice.
Jājñasambhāra

ଯଜ୍ଞସାଧନ—ସଂ.ବି (ଯଜ୍ଞ+ସାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ)—୧ । ଯଜ୍ଞରକ୍ଷକ—
Jājñasādhana 1. A protector of sacrifices
୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ଯଜ୍ଞସାର—ସଂ. ବି—ଡମ୍ବିର ଗଛ—
Jājñasāra Fig tree.

ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—ଯଜ୍ଞୋପବୀତ; ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟଙ୍କର ବ୍ରତ ହେବା ସମୟରୁ ସ୍କନ୍ଧରେ ଲମ୍ବାଇବା ପଇତା—The sacred thread worn by the twice-born castes since their initiation.
Jājña sūtra

ଯଜ୍ଞସେନ—ସଂ. ବି—୧ । ଦ୍ରୁପଦ ରାଜା; ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପିତା—1. The father of Draupadī. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ଷ. ତ.)—2. Bishṇu ୩ । ଦାନବବିଶେଷ—3. Name of a demon.
Jājñasena

ଯଜ୍ଞାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯଜ୍ଞର ଅବଶ୍ୟକ ବା ଆବଶ୍ୟକ ଅଂଶ—1. The essential part of sacrificial ceremony. ୨ । ଯଜ୍ଞ ଡମ୍ବିର (ଗଛ) (ଦେଖ)—2. Jājña ḍimiri (tree) (See) ୩ । ଖଦିର ବୃକ୍ଷ—3. The catechu tree. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟି ଗଛ—4. Saponanthus Indica. ୫ । ସୋମଲତା—5. The Soma creeper. ୬ । ବିଷ୍ଣୁ—6. A name of Bishṇu.
Jājñāṅga

ଯଜ୍ଞାତ୍ମା—ସଂ ବି—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Jājñātmā (ଯଜ୍ଞାତ୍ମପତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞିକ—ସଂ. ବି (ଯଜ୍ଞ+ଇକ)—୧ । ପଳାଶ ଗଛ—1. The Butea Frondosa tree. ୨ । ଦ୍ୱାପରଯୁଗ—2. The 3rd cycle or age of the Hindus. ୩ । ଯଜ୍ଞର ପ୍ରସାଦରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ପୁତ୍ର (ଷ. ତ.)—3. A son begotten as the result of a sacrifice.
Jājñika

ଯଜ୍ଞିୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ଞ+ତ୍ୱିତୀୟ ଇୟ)—୧ । ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Sacrificial (Apte). ୨ । ପବିତ୍ର—2. Holy (Apte). ୩ । ପୂଜ୍ୟ—3. Adorablt (Apte). ୪ । ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା—4. Pious; devoue (Apte). ସଂ. ବି—୧ । ଦେବତା—1. A god; Deity (Apte). ୨ । ଦ୍ୱାପରଯୁଗ—2. The 3rd or Dwāpara Jūga.
Jājñīya

ଯଜ୍ଞୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ଞ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇୟ)—୧ । ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Sacrificial. ୨ । ଯଜ୍ଞ ଡମ୍ବିର (ଦେଖ) 2. Jājña ḍimiri (See) ସଂ. ବି—ଡମ୍ବିର ଗଛ (ଷ. ତ.)—Fig tree.
Jājñīya

ଯଜ୍ଞେଶ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Jājñeśa (ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞୋଡ୍(ଡୁ)ମ୍ବର—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞ ଡମ୍ବିର (ଦେଖ)
Jājñoḍu(du)mbara Jājña ḍimiri (See)

ଯଜ୍ଞୋପବୀତ—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ; ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୃକ୍ତ ଉପବୀତ)—ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର (ଦେଖ)—Jajñasūtra (See)
Jājñopabīta

ଯଜ୍ଞୋପବୀତି—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଜ୍ଞୋପବୀତ+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ପଇତାଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa wearing the sacred thread.
Jājñopabīti

ଯଜ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ବ)—ପୂଜନୀୟ—Adorable (Apte).
Jājwa
ସଂ. ବି (+ଭାବ. ବ)—୧ । ପୂଜାକର୍ମ—1. Worshipping (Apte). ୨ । ଯଜ୍ଞ—2. A sacrifice (Apte).

ଯଜ୍ୱନାଂ ପତି—ସଂ ବି ଜଗନ୍ନାଥ; ଚନ୍ଦ୍ର; ସୋମ—
Jājwanam pati The moon.

ଯଜ୍ୱା—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—
Jājwā ୧ । ଯାଜ୍ଞିକ, ବେଦବିଧାନାନୁସାରେ ଯାଗକର୍ତ୍ତା—[ଯଜ୍ୱନ୍—ଷ୍ଟା] 1. A performer of Jājña according to the vedic rules. ୨ । [ଭାବ+ବନ୍] ପୂଜା—2. Worshipping (Apte). ୩ । [+ ଅଧିକରଣ ବନ୍] ଯଜ୍ଞ—3. A sacrifice (Apte). ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ବନ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu (Apte).
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯଜ୍ଞକାରୀ—1. Sacrificing. ୨ । ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping.

ଯଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)— ଯଜନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ
Jājya —Fit to be sacrificed. ୨ । ପୂଜନୀୟ— 2. Adorable

ଯଜ୍ୟୁ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଯୁ)—୧ । ଧାର୍ମିକ; ଦେବଭକ୍ତ
Jājyu —1. Pious; devout (Apte). ୨ । ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping (Apte).
ବି—୧ । ଯଜୁର୍ବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ହ. ଶ)—1. A Brāhmaṇa studying the Jājurbeda ୨ । ଯଜୁର୍ବେଦଜ୍ଞ ପୁରୋହିତ—2. A priest familiar with the Jājurbeda (Apte). ୩ । ଯଜମାନ (ହ. ଶ)—3. A perfomer of sacrifices.

ଯଞ୍ଜ(ଞ୍ଜି)ର(ରା, ରି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଜଞ୍ଜିର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jañja(ñji)ra(rā, ri) (etc) Jañjira etc (See)

ଯତ୍—ସ. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ଯଦ୍‌ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ. ନପୁଂ)—ଯେ; ଯେଉଁ; ଯାହା—Which; what. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍, ଯତ୍‌କାଳ । ଏହାର ସହଯୋଗୀ ଶବ୍ଦ ତତ୍=ତାହା, ସେ ।]
Jat

ଯତ୍—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯତ)— ସଙ୍ଗୀତର ତାଳ ବିଶେଷ—
Jat A sort of beating time in music.

ଯତ୍ (ଧାତୁ) — ସଂ—୧ । ଚେଷ୍ଟା କରିବା; ଯତ୍ନ କରିବା—1, To try; to endeavour; to strive after. ୨ । ମନସ୍ଥ କରିବା—2, To resolve. ୩ । ଯାତନା ଦେବା, ଉତ୍‌ପୀଡ଼ନ କରିବା—3. To afflict. ୪ । ପ୍ରହାର କରିବା—4. To beat; to assault. ୫ । ଆଦେଶ କରିବା—5. To order. ୬ । ସଂଗ୍ରହ କରିବା—6. To collect. ୭ । ନିର୍ମାଣ କରିବା—7. To make. ୮ । ନିବାରଣ କରିବା—8. To prevent. ୯ । ଅପନୋଦନ କରିବା—9. To remove ୧୦ । ଫେରାଇ ଦେବା—10. To return. ୧୧ । ବଦଳ କରିବା—11. To barter or exchange. ୧୨ । ଶୋଧନ କରିବ—12. To purify. ୧୩ । ପରିଶ୍ରମ କରିବା—13. To labour ୧୪ । ଆକାଙ୍କ୍ଷା କରିବା—14. To long for. ୧୫ । ଉତ୍‌କଣ୍ଠିତ ହେବା—15. To be anxious for. ୧୬ । ସାବଧାନ ହେବା—16, To be watchful; to be cautious.
Jat (root)

ଯତ୍‌କତ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଳପୂର) କ. ବିଣ (ସଂ. ଯତ୍ର ଓ କୁତ୍ର)—ଏଣେ ତେଣେ; ଯହିଁ ତହିଁ—Here and there; anywhere. [ଯଥା—ସେ ଯତ୍‌କତ୍ ବୁଲୁଛେ ।]
Jat-kat

ଯତ୍‌କାଳ—ସ. ବି— ଯେଉଁ ସମୟ—
Jat-kāla Which time.

ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ—ସଂ. ସର୍ବନାମ—୧ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ—
Jat-kinchit 1. Very little in quantity. ୨ । ଅତି ତୁଚ୍ଛ—2. Very negligible.

ଯତ୍‌କ୍ଷଣ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ କ୍ଷଣ—
Jat-kshaṇa Which moment.

ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି—ସଂ. ବିଣ (ଯତ୍=ଯାହାଠାରୁ + ପରଃ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ + ନାସ୍ତି=ନାହିଁ)—ଯାହାଠାରୁ ବଳି ଅଧିକ ନାହିଁ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very much (literally, beyond which not). [ଯଥା—ମୁଁ ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି ପରିଶ୍ରମ କରୁଅଛି ।]
Jat-paronāsti

ଯତ୍‌ସମୟ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ସମୟ—
Jat-samaya Which time.

ଯତ୍‌ସକାଶାତ୍—ସଂ. ଅ— ଯାହାଠାରୁ—From whom. ଦେ.ଅ—ଯେଉଁ କାରଣରୁ—From which cause; ଯାରଜନ୍ୟେ ଜିସକାରଣସେ on account of which.
Jat-sakāsāt

ଯତ୍ ସାମାନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ—1. Very slight. ୨ । ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର—2. Very little. ୩ । ନଗଣ୍ୟ—3. Insignificant.
Jat-sāmānya

ଯତ୍ ସାୟଂଗୃହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ଯେଉଁଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ି ଯାଏ, ସେଠାରେ ଯେ ରହେ —One who stops at a place on the road where evening overtakes him. (ଯତ୍ ସାୟଂଗୃହ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Jat-sāyamgṛuha

ଯତ୍ନ—ପ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଯତ୍ନ) —ଯତ୍ନ (ଦେଖ)—Care (see). ବିଣ—ସୁନ୍ଦର—Graceful.
Jata ଯତ୍ନ ଜତନ
ସୁନ୍ଦର (ଯଥା—ସେ ଯତ୍ନ କରି ମୁଣ୍ଡରେ ଖୋସାଛଏ ଧାରଛି ।)
ଖୁବସୁରତ

ଯତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. (ଯମ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ସଂଯତ; ବଦ୍ଧ—1. Tied; bound. ୨ । ନିୟନ୍ତ୍ରିତ; ନିୟନ୍ତ୍ରିତ—2. Restrained; controlled; regulated. ୩ । ପରିମିତ—3. Limited; moderate (Apte) ୪ । ଶାସିତ; ବଶକୁ ଆଣିତ—4. Governed; controlled. ସଂ. ବି. (ଯମ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତ)—ସଂଯମ—Restraint; control. [ଦ୍ର—ସତ ଯତ ଦୟା ଧାନ୍ତି ମନ୍ତ ସନ୍ମାନ, ଛାୟା ଯେ ଅବାଢ଼ ଜ୍ୟୋତି ସମାଧି ସାଧନ । ଗୀତା—ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବଦ୍ଗୀତା. ଗୀତା ।] ସଂ. ବି—ପଦ ଦ୍ୱାରା ଗଜ ତାଡନ—Goading an elephant by the rider's feet
Jatta

ଯତଃ—ସଂ. ଅ (ଯତ୍+ତସ୍)—୧ । ଯେହେତୁ—1. Whereas. because; as. ୨ । ସୁତରାଂ—2. Hence ୩ । ଯେତେବେଳେ—3. When. ୪ । ଯେପରି—4. How. ୫ । ଯେଉଁଠାରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—5. From which place. ୬ । ଯାହାଠାରୁ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ—6. From which person. ୭ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ—7. From which cause; where-
Jatah

fore; in consequence of which. ୮ । ଯେଉଁ ସମୟରୁ—8. From which time forward, ever since.

ଯତ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯତ+ଚିତ୍ତ)—ଯେ ଆପଣାର ଚିତ୍ତକୁ ସଯତ ବା ବଶୀଭୂତ କରିଅଛି—One who has controlled his mind or feelings; subdued in mind.
Jāta chitta
ଯତ ମାନସ—ଅନ୍ୟରୂପ
ଯତ ଚିତ୍ତା } —ସ୍ତ୍ରୀ
ଯତ ମାନସା }

ଯତ ଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯତ+ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯତ ଚିତ୍ତ (ଦେଖ)—Jāta chitta (See)
Jātacetāḥ
(ଯତମନାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯତନ—ସଂ. ବି. (ଯତ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରଚେଷ୍ଟା; ଉଦ୍ଯୋଗ; ଉଦ୍ୟମ—1. Endeavour; effort. ୨ । ପରିଶ୍ରମ—2. Exertion; labour. ୩ । ଯତ୍ନ; ପ୍ରଯତ୍ନ—3. Care. (ଉ—ଅଣିଥିଲୁ ଭାବ କେତେ କଥା ଘନପ୍ରଭା ସୁନ ଗଭା ଅତ ଯତନେ ସଜାଡ଼ିରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୪ । ସାବଧାନତା; ହୁସିଆରୀ—4. Caution. ବେ. ବି—ଉପାୟ; ଫିକର—Means. (ଉ—ନୂତନବସ୍ତୁରୀ ଜଣିବା ଯତନ ଭୁ ନ ଜାଣ ପହିଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ବେ. ବିଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର 1. Beautiful; graceful. (ଉ—ଦଶିବ ଧରାଧର ଶୋଭା ଯତନ—ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) ୨ । ସୁଡଳ—2. Symmetrical. (ଉ—ଅଣିଛନ୍ତି ରତ୍ନେ, ହୋଇଛି ସେ ଯତନ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।)
Yatana
ଯତନ
ଉପାୟ
ସୁନ୍ଦର
ସୁଡଳ

ଯତନା(ନେ)ଇବା—ବେ. କ୍ରି—ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ ରଖିବା; ସାଇତିବା—To preserve with care.
Jatanā(ne)ibā

ଯତନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଚେଷ୍ଟିତବ୍ୟ—To be endeavoured; worth trying; triable.
Jātanīya

ଯତବାକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବାକ୍ୟରେ ସଂଯମ ଅବଲମ୍ବନକାରୀ—1. Restraining one's speech. ୨ । ମୌନାବଲମ୍ବୀ—2. Reticent; observing silence;
Jātabāk

ଯତ ବ୍ରତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଦୃଢ଼ବ୍ରତ—1. Persevering; observing vows. ୨ । ଯଥାନିୟମ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କ୍ରିୟାକର୍ମରେ ରତ—2. Firm in the observance of daily rites.
Jāta brata
(ଯତବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯତମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯତ୍+ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ଏକର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣାର୍ଥ ତମ)—ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଟି—Who or which one of all these.
Jātama
(ଯତମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯତମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା—Trying; endeavouring.
Jātamāna
(ଯତମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯତ ମୈଥୁନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯତ+ମୈଥୁନ, ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସହବାସବିମୁଖ—1. Averse or disinclined to sexual intercourse. ୨ । ସହବାସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସଂଯତ—2. Abstemious in sexual intercourse.
Jāta maithuna
(ଯତ ମୈଥୁନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯତର—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ଯତ୍+ଦୁଇ ମଧ୍ୟରେ ଏକର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣାର୍ଥେ ତର)—ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଟି—Who or which of the two.
Jātara
(ଯତରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯତର କତର—ବେ. ଅ—ଯତ୍ର କତ୍ର (ଦେଖ)
Jātara katara
Jātra katra (See)

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଦ୍ୱିଧାଭାବ—Hesitation.

ଯତର କତର କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଦ୍ୱିଧା କରିବା—To hesitate.
Jātara katara karibā

ଯତର ତତର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ଅ—ଯତ୍ର ତତ୍ର (ଦେଖ)
Jātara tatara
Jātra tatra (See)

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ—ଦ୍ୱିଧା କରଣ—Hesitancy.

ଯତସ୍ତତଃ—ସଂ. ଅ. (ଯତଃ+ତତଃ)—୧ । ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ—1. From which place soever. from any quarter whatever. ୨ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ—2. From any person whatever ୩ । ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ—3. Anywheresoever. ୪ । ସବୁ ଦିଗରେ; ଚାରିଆଡ଼େ—4 On all sides. ୫ । ଯେ କୌଣସି ଦିଗରେ—5. In any direction.
Jatastataḥ

ଯତାତ୍ମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯତ+ଆତ୍ମନ୍ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ୧ମା. ୧ବ)—ଯତଚିତ୍ତ (ଦେଖ)—Jata chitta (See)
Jatātmā

ଯତାହାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯତ+ଆହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ନିୟମିତ-ଭୋଜୀ; ଖାଇବା ବିଷୟରେ ସଂଯତ—Abstemious; temperate or moderate in eating.
Jatāhāra
(ଯତାହାରା, ଯତଭୋଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଯତଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯତି—ସଂ. ବି. [ଯତ୍ ଧାତୁ=(ମୋକ୍ଷ ପାଇ) ଯତ୍ନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ]
Jati
—୧ । ଯମୀ; ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ତପସ୍ୱୀ; ମୁନି—1. A sage, an ascetic; one who has controlled his passions. ୨ । ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ; ତ୍ୟାଗୀ-ଯୋଗୀ—2. An anchorite who has renounced the world; a recluse. [ଉ—ମନୁ-ସଂହିତାର ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଯତି ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ (ଚୌର୍ଯ୍ୟରାହିତ୍ୟ), ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅକଲୁଷ (ନିଷ୍ପାପତ୍ୱ) ଏହି ୫ ଗୋଟି 'ଯମ' ଯାହାର ଅଛି ସେ ଯମୀ ବା ଯତି ।] ୩ । ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ—3. A person observing continence

୪ । ଉଞ୍ଛ; ପରିବ୍ରାଜକ—4. An itinerant mendicant. ୫ । (ଯମ ଧାତୁ + ଭାବ. ଣ) ନିବୃତ୍ତି—5. Cessation. ୬ । ଦମନ—6. Restraining; controlling; checking. ୭ । (ଯମ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ. ଣ) ଛନ୍ଦର ବା ଶ୍ଳୋକର ମଧ୍ୟରେ ଜିହ୍ୱାର ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ; ଗାଠ ବିଚ୍ଛେଦ—7. A stop or rest; a pause in poetry or metre; the caesura; a harmonious pause which takes place during the recitation of a verse.

[ଦ୍ର—ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—ଜଥା ଅକ୍ଷରଅ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର ଛାନ୍ଦରେ ୩ ଅକ୍ଷର ପରେ ଯତିପାତ, ପରେ ୨ ଅକ୍ଷର ପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

ଶୁଣ ହେ—ରାଜା—ପରୀକ୍ଷିତ
କହିବ—ମୁହିଁ—ଭାଗବତ ।

ତନ୍ତୁ ଏହି ୯ ଅକ୍ଷରକୁ ଯଦି ଏହି ରୂପେ ରଚନା କରାଯିବ :—

ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜା ହେ ଶୁଣ
ଭାଗବତ କରିବ ଗାନ,

ତେବେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥଳରେ ଯତି ନ ପଡ଼ି

ପରୀକ୍ଷି—ତରା—ଜାହେ ଶୁଣ
ଭାଗବ—ତକ—ରିବ ଗାନ, ହେବ ।

ଏଥିରେ ଯତିଭଙ୍ଗ ଦୋଷ ଘଟି ଏହା କାନକୁ ଭାରି କର୍କଶ ଲାଗିବ ।

ସଂସ୍କୃତ ପଦ୍ୟରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ଅନୁସାରେ ଯତିପାତର ନିୟମ ଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିବା କଷ୍ଟକର । ଓଡ଼ିଆରେ ପଦ୍ୟରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘର କାରଣ ରହି ନ ଥିବାରୁ "ସଜନା ଗଛ ମୂଳେ ଭୁଟେଇଲା ସାଙ୍ଗିଣ" ଭଳି ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିବା ବଡ଼ ସହଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ।]

୮ । ବିଧବା—8. A widow. ୯ । ଅକ୍ଷର—9. Syllable. ୧୦ । ଅନୁଭୂତି—10. Experience conception. ୧୧ । ଯତି ନାମକ ତାଳ; ଝିପଟା ତାଳର ପ୍ରକାରାନ୍ତର—11. Name of a musical measure. [ଦ୍ର—ଏହାର ମାତ୍ରା ସଂଖ୍ୟା ୧୪ ଓ ତାହା ୪ ପଦରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ପଦରେ ୩ ମାତ୍ରା, ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦରେ ୪, ତୃତୀୟ ପଦରେ ୩, ଓ ଚତୁର୍ଥ ପଦରେ ୪; ଦୁଇଟି ଦ୍ରୁତ ତାଳ ପରେ ୨ଟି ଲଘୁ ବା ୨ଟି ଲଘୁ ପରେ ୨ଟି ଦ୍ରୁତ ତାଳ ହୋଇଥାଏ ।] ୧୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ଭାଗବତ) (ହି. ଶ.)—12. Name of a son of Brahmā. ୧୩ । ନହୁଷଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ମହାଭାରତ) [ହି. ଶ]—13. Name of a prince, son of King Nahūsha.

ଯତିତବ୍ୟ – ସଂ. ବିଶ—(ଯତ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ଚେଷ୍ଟାଯୋଗ୍ୟ—
Jatitabya Triable; fit to be endeavoured for

ଯତି ଚିହ୍ନ—ଦେ. ବି.—ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣର ବିଚ୍ଛେଦ-
Jati chihna ସୂଚକ ଚିହ୍ନର ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଚିହ୍ନ (ଯଥା ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହୃତ କମା(,) ସେମିକୋଲୋନ (;) କୋଲନ୍ (:) ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ (.) ବା (।); ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଚିହ୍ନ (?); ସମ୍ବୋଧନାଦି (!); ଉଦ୍ଧାର ଚିହ୍ନ (" "); ଡାସ୍ ଚିହ୍ନ (—); ବନ୍ଧନୀ ଚିହ୍ନ ( ) { } [ ] ବର୍ଣ୍ଣଲୋପ ଚିହ୍ନ (’); ଉଦାହରଣ ଚିହ୍ନ (;—) ବା (:—)—Signs of stops used in writing, as comma, fullstop, semicolon etc

ଯତିତ—ସଂ. ବିଶ. –(ଯତ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—ଯାହା ଚେଷ୍ଟା କରା-
Jatita ଯାଇଅଛି—Attempted; striven after.

ଯତିତ୍ୱ—ସଂ. ବି.—(ଯତି + ଭାବତ୍ୱ)—୧ । ଯତିର ଧର୍ମ, ଭାବ ବା
Jatitwa କର୍ମ—1. The conduct, state or act of a Jati. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—2. Continence.

ଯତିଧର୍ମ—ସଂ. ବି—ଯତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିୟମମାନ—The rules to be
Jati dharma observed by an ascetic.

[ଦ୍ର—ଏହି ନିୟମଗୁଡ଼ିକ ଯଥା—ପ୍ରାଣଧାରଣ ପାଇଁ ଉଷା ବୃତ୍ତି, ନିର୍ଜନ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିରୋଧ ବା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ପୂରକ, କୁମ୍ଭକ, ରେଚକ ବିଧି ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଣାୟାମ, ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଧ୍ୟାନ, ଅହିଂସା, ନିର୍ଲୋଭ, ନିସ୍ପୃହା, ଅନାସକ୍ତି, ମାନାପମାନ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଓ ଶୀତୋଷ୍ଣାଦିରେ ସମାନ ଦୃଷ୍ଟି । (ମନୁସଂହିତା ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ ।)]

ଯତିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଯତ୍ ଧାତୁ + ଇନ୍ + ଙୀ. ଈ)—୧ । ବିଧବା—
Jatinī 1. A widow (Apte) ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ—2. A female recluse.

ଯତି ପଡ଼ିବା – ଦେ. ବି.—୧ । ପଦ୍ୟର ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଉଚ୍ଚାରଣର
Jati padibā ବିଶ୍ରାମ ଘଟିବା—1. The happening o pauses in a poem. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମନର ମେଳ ବା ଐକ୍ୟ—Agreement between two persons.

ଯତି ପାତ – ସଂ. ବି.—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍) ପଦ୍ୟାବୃତ୍ତି କରିବା ସମୟରେ
Jati pāta ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଠାରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ହୁଏ—The pauses made at intervals while singing or reciting a poem.

ଯତିପାତ ଦୋଷ—ସଂ. ବି—ଛନ୍ଦୋଦୋଷ ବିଶେଷ; ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ
Jatipāta dosha ରଚନାରେ ଅଧିକାକ୍ଷର ବା ନ୍ୟୂନାକ୍ଷର ଯୋଗୁ (ଯତି ଭଙ୍ଗ ଦୋଷ, ଯତିଦୋଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) କିମ୍ବା ଦୀର୍ଘସ୍ୱର ସ୍ଥଳରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ଥଳରେ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ପ୍ରୟୋଗ ଯୋଗୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଯତିପାତ ନ ହେବା ରୂପ ରଚନାଦୋଷ-A defect in the composition of a poem which consists in the pauses not being properly punctuated.

ଯତି ଯମକ—ସଂ. ବ.—ଯମକ ବିଶେଷ—
Jāti jamaka A kind of alliteration.
[ଉ—ଭୁବଳସ୍ତ ଯୋଷାଭୂଷା ଭୁବଳସ୍ତ କେଶୀ, ସୁବଳସ୍ତ-ଶୋଷ୍ଣ ସୁବଳସ୍ତ କେଳ ପାଶୀ । ରତ୍ନ—ପ୍ରେମମଞ୍ଜରୀ ।]

ଯତୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃଇନ୍)—
Jātī ୧ । ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ମୁନି—1. A sage of subdued passions. ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—2. An ascetic.

ଯତୀନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍, ଯତି+ଇନ୍ଦ୍ର)—ପ୍ରଧାନ—ଯତି
Jātīndra Chief amongst anchorites.
(ଯତୀଶ, ଯତିଶ୍ରେଷ୍ଠ— ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯତୁକା—ସଂ. ବ—ଚକ୍ରମର୍ଦ୍ଦ ଗଛ (ବୃ. ଶ.)—
Jātuka Cassia Tora (tree).

ଯତେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି: ଯତ+ଇନ୍ଦ୍ରିୟ)—ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-
Jātendriya ମାନଙ୍କୁ ସଂଯତ କରିଅଛି—One who has
(ଯତେନ୍ଦ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) subdued his passions.

ଯତ୍କାରଣ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ କାରଣ—Which cause.
Jātkāraṇa

ଯତ୍କାରଣରୁ—ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଯତ୍କାରଣାତ୍)—୧ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ
Jātkāraṇaru 1. Wherefore. ୨ । ଯେହେତୁ—
2 Because.

ଯତୋଧର୍ମ୍ମସ୍ତତୋଜୟଃ—ସଂ ପ୍ରବଚନ—ଧର୍ମ୍ମବାନ୍ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଦା ଜୟ-
Jātodharmmastatojayaḥ ଲାଭ କରେ—Victory
follows righteousness.

ଯତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯତ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—୧ । ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା;
Jātta ପ୍ରଯତ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Exerting (Apte). ୨ । ଯତ୍ନ-
(ଯତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନେଉଥିବା—2. Taking care (Apte).
୩ । ପ୍ରସ୍ତୁତ; ଉଦ୍ୟତ—3. Prepared; ready
(Apte). ୪ । ଯେ ସଂକଳ୍ପ କରିଅଛି—4. Resolved
(Apte). ୫ । (+କର୍ମ.ତ) ଯାହା ପ୍ରତି ଯତ୍ନ କରା
ଯାଇଅଛି—5. Cared for;attended to(Apte).

ଯତ୍ନ—ସଂ. ବ (ଯତ୍ଧାତୁ+ଭାବ. ନ)—୧ । ଚେଷ୍ଟା; ଉଦ୍ୟୋଗ;
Jātna ପ୍ରଯତ୍ନ—1. Endeavour; effort; care. ୨ ।
ଉଦ୍ୟମ; ପରିଶ୍ରମ—2. Exertion. ୩ । ଅଧ୍ୟବସାୟ—
3. Perseverance; diligence. ୪ । ଆଦର;
ମନୋଯୋଗ—4. Careful attention; fond-
ness. ୫ । ସତର୍କତା; ସାବଧାନତା—5. Watch-
fulness; vigilance. ୬ । ଆଗ୍ରହ—6. Zeal.
୭ । କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର—7. Taking pains or trouble.
ଦେ. ବି.—୧ । ରୋଗୀର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା—
ଯତ୍ନ, ଯତ୍ନ 1. Taking care of a sick person.
୨ । ଚିକିତ୍ସା—2. Medical treatment. ୩ ।
ତତ୍ପରତ୍ତ—3. Looking after a thing.
୪ । ଉପାୟ—4. Means.

ଯତ୍ନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଦ୍ୟମ କରିବା; ଚେଷ୍ଟା କରିବା—
Jātna karibā To try; to endeavour. [ଯଥା—
ଯତ୍ନକରା, प्रयत्नकरना ଯତ୍ନ କଲେ ରତ୍ନ ମିଳେ—ଭଗ ।]

ଯତ୍ନତଃ—ସଂ. କ୍ରି ବିଣ (ଯତ୍ନ+ତସ୍)—୧ । ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରି—
Jātnataḥ 1. Carefully. ୨ । ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି—
(ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ, ଯତ୍ନ ସହକାରେ, ଯତ୍ନ ସହକାରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) } 2.With much effort, ୩ । ଆଦର ପୂର୍ବକ--With fondness.

ଯତ୍ନ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା; ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବା—
Jātna nebā 1. To take care of. ୨ । ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା—
ଯତ୍ନଲଓୟା, यत्नलेना 2 To attend to. ୩ । ସମାଦର
କରିବା—3.To have a fond eye on

ଯତ୍ନପାଳିତ—ସଂ. ବିଣ. (ଯତ୍ନା ତତ୍)—ଯତ୍ନ ସହକାରେ ପାଳିତ ହୋଇ
Jātna pālita ଥିବା—Brought up with care.
(ଯତ୍ନବର୍ଦ୍ଧିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯତ୍ନଲଭ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଯତ୍ନା ତତ୍) – ପରିଶ୍ରମ ବା ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ୟ—
Jātna labhya Attainable with great effort.

ଯତ୍ନବାନ୍—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ଯତ୍ନ+ମତ୍)—୧ । ଚେଷ୍ଟାଯୁକ୍ତ—
Jātnabān 1. Endeavouring; diligent. ୨ ।
(ଯତ୍ନଶୀଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତ—2. Eager. ୩ ।
(ଯତ୍ନବତୀ, ଯତ୍ନଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଧ୍ୟବସାୟୀ—3. Persevering.

ଯତ୍ନ ହୋଇ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଉଦ୍ୟମରୂପେ—Well. [ଉ—
Jātna hoi ଯତ୍ନ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ ଘଟିଥିବେ ।
ଭାଲହୟେ अच्छीरीतसे, अच्छासे ପ୍ରାଚୀ. ଜଳତରଙ୍ଗ ।]

ଯତ୍ନାକ୍ଷେପ—ସଂ. ବ (କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର)—ଆପତ୍ତି ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ
Jātnākshepa ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ କରାଯିବ
ଆପତ୍ତି—(in rhetoric) An objection
raised even though there is an
attempt to stop it (Apte).

ଯତ୍ନେ କୃତେ ଯଦି ନ ସିଧ୍ୟତି କୋଽତ୍ର ଦୋଷଃ—ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରବଚନ,
Jātne kṛute jadi na sidhyati kotra doshaḥ
ଶ୍ଳୋକାଂଶ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି କୃତ-
କାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେଲେ ଆପଣାକୁ ଦୋଷ ଲାଗେ ନାହିଁ—One
is not to blame for failure if one has
striven one's utmost for it.

ଯତ୍ର—ସଂ. ଅ—(ଯତ୍+ସ୍ଥାନାଧିକରଣ ତ)—୧ । ଯେଉଁଠାରେ; ଯହିଁ
Jātra —1. Where; whither. ୨ । ଯେଉଁ
ବିଷୟରେ—2. In which matter; in which
subject. [ଉ—ଏହାର ସଂଯୋଗୀ ଶବ୍ଦ ତତ୍ର ।]

ଯତ୍ର ଆୟ ତତ୍ର ବ୍ୟୟ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (=ଯେଉଁଠାରେ ଆୟ ସେହି-
Jātra āya tatra byaya ଠାରେହିଁ ବ୍ୟୟ)—ଯେତିକି
जहाँ आमद(आय) ଆୟ ସେତିକି ବ୍ୟୟ ହେବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନ
तहाँ खर्च(व्यय) ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ—Anyhow making
both ends meet; whatever one gets, one
ଯତ ଆୟ ତତ ବ୍ୟୟ spends.

ଯତ୍ର କତ୍ର—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯତ୍ର+କୁତ୍ର)—୧ । ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍; ଯେକେ ପ୍ରକାରେଣ; ଅତି କଷ୍ଟରେ—Anyhow; somehow or other; with great difficulty. ୨ । ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ—2. At any place whatsoever.

Jātra katra
ଯେମନ ତେମନ
जहाँ तहाँ

ଯତ୍ରକୁତ୍ର—ସଂ. ଅ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ—1. Whereso-ever; in whatever place. ୨ । ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ—2. Whensoever (Apte). ୩ । ଏଠାରେ ଓ ସେଠାରେ—3. Hither and thither (Apte).

Jātra kutra

ଯତ୍ରତତ୍ର—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯେ କୌଣସିଠାରେ; ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ; ଯଥା ତଥା; ସବୁଠାରେ—At any place whatever; anywhere and everywhere.

Jātra tatra

ଯତ୍ରତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯତ୍ର+ତ୍ୟ)—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର—1. Of which place. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀ—2. Dwelling in which place.

Jātratya

ଯତ୍ର ଯତ୍ର—ସଂ. ଅ (ଯତ୍ର+ଯତ୍ର)—ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ—Wherever; at whichever place.

Jātra jātra

ଯତ୍ର ସାୟଂ ପ୍ରତିଶ୍ରୟଃ—ସଂ. ପ୍ରବଚନ—ନାଟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯେଉଁ ଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୁଏ ସେଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ରୀତି—(a proverb) The practice of halt ing in the journey wherever evening overtakes a person.

Jātra sāyam pratiśrayaḥ

ଯତ୍ରୁ—ସଂ. ବି—ଛାତି ଉପରେ ଓ ଗଳାର ତଳେ ଥିବା ମଣ୍ଡଳାକାର ଅସ୍ଥି (ଶ୍ରୁ. ଶ.)—The circular bone above the breast and below the throat.

Jātru

ଯତ୍ସକାଶାତ୍—ସଂ. ଅ (ସଂ. ଯତ୍+ସକାଶାତ୍)—ଯାହାଙ୍କଠାରୁ—From whom.

Jātsakāśāt

ଯତ୍ସତ୍ୟ—ସଂ କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯତ-ସତ୍ୟ)—ଯଥାର୍ଥରେ—Truly; foresooth (Apte).

Jātsatya

ଯଥଂ କଥଂ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍)—ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍ (ଦେଖ) ଯେମନ ତେମନ ଜୈସେତୈସେ

Jathā kathañchit (See)

ଯଥା—ସଂ. ଅ (ଯତ୍+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଥା)—୧ । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ; ଯେଉଁ ପରି; ସାଦୃଶ—1. As; like; in which manner. [ଉ—ଏଥିର ଅପେକ୍ଷିକ ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ ତଥା ।] ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତରୂପେ—2. In the above manner. ୩ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—3. Namely; as for example; e. g; viz. ୪ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ)—ଅନୁସାରେ—4. According to. (ଯଥା—ଯଥେଚ୍ଛା; ଯଥେଷ୍ଟ) ୫ । ଅତିକ୍ରମ ନ କରି—5. Not exceeding. (ଯଥା—ଯଥାଶକ୍ତି, ଯଥାସାଧ ।) ଦେ. ବି—ତଥା (ଦେଖ)

Jathā (See)

ଯଥା ଋତୁ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଉଚିତ ଋତୁ ଅନୁସାରେ—According to the right season.

Jathā ṛutu

ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଯଥା+କଥଂ+ଚିତ୍)—୧ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—1. Anyhow, somehow or other. ୨ । କଷ୍ଟେ ସୃଷ୍ଟେ; ଅତି କଷ୍ଟରେ—2. With great difficulty.

Jathā kathañchit
(ଯଥା କଥଂ—ଅବ୍ୟୟରୂପ)

ଯଥା କଥା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ଯଥା କଥଂ)—୧ । ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍ (ଦେଖ)—Jathā kathañchit (See) ଯେମନ ତେମନ, ଯଥା କଥା। ଜୈସେ ତୈସେ
(ଯଥାକେତା, ଯଥା କେଥା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)
୨ । (ସଂ. ଯଥା କଥିତ) କହିବା ଅନୁସାରେ; କଥା ମୁତାବକ 2. According to what was told. [ଉ—ଯଥା କଥା କରି ତାକୁ ଜଣାଣ, ଲେଖିବା ଭୁଲକ କାଗଜ ଅଣ । ଭଷ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।] ସଂ ବି.—ଯେତେ-ଦୂର ସମ୍ଭବ ତେତେ—As much as (Apte).

Jathā kathā

ଯଥା କଥିତ—ସଂ. କ୍ରି.ବିଣ—୧। କହିବା ଅନୁସାରେ—1. As it is Jathā kathita or was spoken or stated. ୨ । ଯାହା ବୋଲା ଯାଇଅଛି—2. What is told; as alleged.

ଯଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସଂ ଅ. —ଯେପରି କରିବା ଉଚିତ—As ought to be done. ବି.—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—An act which ought to be done: proper action; what is right to be done.

Jathā karttabya

ଯଥା କର୍ମ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଅନୁସାରେ—1. According to one's duties (Apte). ୨ । ଦେଶ, କାଳ, ପାତ୍ର ବା ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ—2. According to the circumstances (Apte)

Jathā karma

ଯଥା କର୍ମେ—ସ୍ତ୍ରୀ. କ୍ରି. ବିଣ.—(ସଂ. ଯଥାକ୍ରମ)—ଯଥା କ୍ରମେ (ଦେଖ)

Jathākrame (See)

Jathā karme

ଯଥା କଲ୍ପ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଯଥା+କଲ୍ପ)—୧ । କଳ୍ପିତ ହେବା ପ୍ରକାରେ—1. As designed. ୨। ନିୟମ (ଯଥା କଳ୍ପନ—ଅବ୍ୟୟରୂପ) ଅନୁସାରେ—2. According to rules.

Jathā kalpa

ଯଥା କାମ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ; ଅଯଥା—1. Arbitrarily; according to one's pleasure.

Jathā kāma

ଯଥାକାମୀ(ମି)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯଥା+କାମ+ଇନ୍; କୃ ଧାତୁ +ଇନ୍)—ଯଥେଚ୍ଛାଗାମୀ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗାମୀ—Arbitrary; wilful; following one's free will.

Jathā kāmī(ri)

ଯଥା କାମିଣୀ, ଯଥାକାରିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଯଥାକାଳ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—(ଯଥା+କାଳ, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ଯଥା—
Jathā kāla ସମୟରେ; ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ; ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ—In due course of time; at the proper time. ସଂ. ବ—ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ—Proper time.

ଯଥା କାଳେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥା କାଳ (ଦେଖ)
Jathā kāle Jathā kāla (See)
(ଯଥା କାଳରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଥାକୁଳେ ଜନ୍ମ ତଥା ଗରିଷ୍ଠଃ—ସଂ. ପ୍ରବଚନ, ଶ୍ଳୋକାଂଶ)—ଯେ ଯେଉଁ
Jathā kule janma tathā garishṭhaḥ ଘର (ଉଚ୍ଚ) କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୁଏ, ସେ ସେହିଘର ଗରିଷ୍ଠ ବା ମହାନ୍ ହୁଏ—A man is as noble as the family in which he is born.

ଯଥା କୃତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିବା ଅନୁସାରେ—
Jathā kṛuta As agreed upon (Apte) ସଂ. ବିଣ—ରୀତି ଅନୁସାରେ କରା ଯାଇଥିବା—Done according to rule or custom; customary (Apte).

ଯଥା କ୍ରମ—ସଂ.କ୍ରି.ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ, କ୍ରମକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି)-
Jathā krama କ୍ରମ ଅନୁସାରେ; କ୍ରମାନୁସାରେ; କ୍ରମାନୁରୂପେ—In proper seqence; respectively; successively; in regular order.

ଯଥା କ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. (ସଂ. ଯଥାକ୍ରମ)—ଯଥାକ୍ରମ (ଦେଖ)
Jathā krame Jathā krama (See)
ଯଥାକ୍ରମେ କ୍ରମାନୁସାରେ

ଯଥା କ୍ଷମ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ—
Jathā kshama 1. According to one's power or capacity. ୨ । ଯେତେ ଦୂର ସମ୍ଭବ—2. As far as possible.

ଯଥା ଗତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ; ଯଥା+ଅଗତ)—
Jathā gata ୧ । ଯେଉଁ ରୂପେ ଉପସ୍ଥିତ ବା ଅଗତ—1. As it came, ୨ । (ଯଥା+ଗତ) ଯେଉଁ ରୂପେ ଗତ ବା ପ୍ରସ୍ଥିତ—2. As it went. ୩ । ଯେଉଁ ରୂପେ ଅତୀତ—3. As it passed. ୪ । (ଯଥା+ଅଗତ) ଯେଉଁ ବାଟେ ଅସିଥିଲା ସେହି ବାଟେ—4. In the same way as one had come. ସଂ. ବିଣ—ନିର୍ବୋଧ; ମୂର୍ଖ—Foolish; stupid (Apte).

ଯଥାଗମ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀ ଭାବ; ଯଥା+ଅଗମ)—ଅଗମ ବା
Jathāgama ପାରମ୍ପରିକ ରୀତି ବା କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ—According to tradition; as handed down from generation to generation (Apte).

ଯଥାଚାର—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଆଚାର)—ଆଚାର
Jathāchāra ବା ରୀତି ଅନୁସାରେ—As customary; as usual (Apte).

ଯଥା ଜାତ—ସଂ. ବିଣ. (ଯଥା=ଯେପରି+ଜାତ=ଉତ୍ପନ୍ନ)—
Jathā jāta ୧ । ଅସଭ୍ୟ; ବର୍ବର—1. Barbarian; uncivilised. ୨ । ବନ୍ୟ—2. Wild. ୩ । ହୀନ; ନିକୃଷ୍ଟ; ନୀଚ—3. Inferior; low; mean. ୪ ମୂର୍ଖ—4. Ignorant. ୫ । ନିର୍ବୋଧ—5. Foolish; stupid.

ଯଥା ଜାତି—ସଂ.କ୍ରି. ବିଣ—ଜାତି ବା ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସାରେ—Accord-
Jathā jāti ing to the caste or sect.

ଯଥା ଜ୍ଞାନ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଜ୍ଞାନମତେ; ବୋଧା-
Jathā jñāna ନୁସାରେ—To the extent of one's knowledge; to the best of one's judgment or knowledge

ଯଥା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠତା ବ-
Jathā jyeshṭha ୟସର ଆପେକ୍ଷିକ ଅନୁସାରେ—1. According to seniority (Apte). ୨ । ପଦବୀ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ—2. According to rank (Apte).

ଯଥା ତଥ—ସଂ. ବ—୧ । ପୁରାବୃତ୍ତ; ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ—1. An-
Jathā tatha cient history. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ସମଗ୍ର ପ୍ରକୃତ ବିବରଣ—2. A narrative or particulars or details of any thing; a detailed or minute account. ବିଣ—ଯଥାର୍ଥ; ପ୍ରକୃତ—Actual; true, exact; accurate. କ୍ରି. ବିଣ—ଯେଉଁପରି ଘଟିଥିଲା; ସେହିପରି—1. As it happened; exactly, precisely. ୨ । ଉଚିତ ରୂପେ—2. Properly; fitly. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. (ସଂ. ଯଥା ତଥା) — ଯେନତେନ ପ୍ରକାରେ—Anyhow.

ଯଥାତଥା—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ
Jathā tathā 1. Wheresoever, anywhere. ୨ । ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ ବିଚାର ନ କରି—2. Without the least consideratiou of the proper place or situation; irrespective of the place. ୩ । (ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟରୂପେ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ,—ମୁଁ ଯଥା ଶୁଣିଲି ତଥା ଲେଖିଲି) ଯେଉଁପରି—ସେହିପରି—3. As × × so. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—Any how, (ଯଥା—ବରବଦାକ ଯଥାତଥା ହୋଇଗଲା ।)

ଯଥା ତୃପ୍ତି—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ମନବୋଧ ହେବା ଅନୁ-
Jathā tṛupti ସାରେ; ଜିଜର ସନ୍ତୋଷ ଜନ୍ମିବା ପ୍ରକାରେ—To the heart's content (Apte).

ଯଥା ଦର୍ଶନ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଦେଖିବା ପ୍ରକାରେ—
Jathā darśana According to observation; as one had observed or seen a thing.

ଯଥା ଦିକ୍(ଶ)—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ସବୁ ଦିଗରେ; ସବୁ
Jathā dik(śa) ଅଡ଼େ—In all directions (Apte).

ଯଥାଦିଷ୍ଟ—ସଂ. ବି ଓ କ୍ରି. ବିଣ (ଯଥା+ଆଦିଷ୍ଟ)—ଯେଉଁ ପରି
Jathādishṭa ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ସେହି ପ୍ରକାରେ;
ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ—As ordered; as directed;
conforming to the orders received.

ଯଥା ଦୃଷ୍ଟ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ- ଦେଖିଥିବା ଅନୁସାରେ—
Jathā drushṭa According to what one saw.

ଯଥା ଦୃଷ୍ଟଂ ତଥା କଥିତମ୍—ସଂ. ବାକ୍ୟାଂଶ—ଯାହା ଦେଖିଥିଲି ତାହା
Jathā drushṭam tathā kathitam କହିଲି—
I have said what I saw.

ଯଥା ଦୃଷ୍ଟଂ ତଥା ଲିଖିତଂ—ସଂ. ବାକ୍ୟାଂଶ—ଯାହା ଦେଖିଥିଲି ତାହା
Jathā drushṭam tathā likhitam ଲେଖିଲି—
I write what I saw.

ଯଥା ଦେହେ ତଥା ଦେବେ—ସଂ. ବାକ୍ୟାଂଶ—ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ
Jathā dehe tathā debe ଯେପରି; ଦେବତାଙ୍କଠାରେ
ମଧ୍ୟ ସେହିପରି; ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବା ଦେବତାଙ୍କଠାରେ
ଆପଣାର ଦେହ ଓ ଅନୁଭୂତି ଅନୁସାରେ ଗୁଣ ଆଦି କଳ୍ପନା
କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ—Anthropomorphism; anthropometry; ascribing human form
and attributes to the Deity.

ଯଥା ନିୟମ—ସଂ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥା ବିଧି (ଦେଖ)
Jathā niyama Jathā bidhi (See)

ଯଥା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା
Jathā nirddishṭa ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ପ୍ରକାରେ—1. As
prescribed or laid down. ୨ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ
ପ୍ରକାରେ—2. As mentioned or specified
before. ସଂ. ବିଣ—ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—Prescribed
before; preordained

ଯଥାନୁପୂର୍ବ(ର୍ବ୍ୟ)—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଯଥା + ଅନୁପୂର୍ବ; + ଯ)—ଯଥା-
Jathānupūrba(rbya) କ୍ରମରେ—Successively; in
regular order or succession (Apte).

ଯଥାନୁଭୂତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଅନୁଭବ ଅନୁସାରେ—1. Accor-
Jathānubhūta ding to experience. ୨ । ପୂର୍ବର
ଅନୁଭୂତି ଦ୍ୱାରା—2. By previous experience.

ଯଥାନୁରୂପ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମେଳ ହେବା ପ୍ରକାରେ—In ex-
Jathānurūpa act conformity; exactly (Apte).

ଯଥା ନ୍ୟାୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) — ୧ । ଯଥାର୍ଥ—1. True,
Jathā nyāya right. ୨ । ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ—2. Just;
proper. କ୍ରି. ବିଣ—ନ୍ୟାୟମାର୍ଗାନୁସାରେ—Accor-
ding to justice; justly; properly.

ଯଥା ପୁର—ସଂ କ୍ରି. ବିଣ—ପୂର୍ବପରି—
Jathāpura As before (Apte).

ଯଥା ପୂର୍ବ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପୂର୍ବପରି; ପୂର୍ବବତ୍—1. As of
Jathā pūrba old. ୨ । ଆଗ ପରି—2. As before.
୩ । ପୂର୍ବେ ଯେପରି ଘଟିଥିଲା ସେହିପରି—3. As it
took place in the past. ୪ । ଯଥା କ୍ରମେ—
4. In due order or succession (Apte).
ସଂ. ବିଣ— ପୂର୍ବେ ବା ଆଗେ ଥିବା; ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ—
Former (Apte).

ଯଥା ପ୍ରାର୍ଥିତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ପ୍ରାର୍ଥନା ଅନୁସାରେ—As reques-
Jathā prārthita ted; as prayed for.

ଯଥାବକାଶ—ସଂ. କ୍ରି.ବିଣ—୧ । ସମାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ଥିବା ଅନୁସାରେ-
Jathābakāśa 1. According to room or space
(ଯଥାବସର—ଅନ୍ୟରୂପ) available (Apte). ୨ । ଦେଶକାଳ
ପାତ୍ରର ସୁଯୋଗ ଅନୁସାରେ—2. According to occasion;
as occasion may occur (Apte). ୩ । ଆପଣାର
ଅବକାଶ ବା ଫୁରୁସେତ୍ ଅନୁସାରେ—3. According
to leisure (Apte). ୪ । ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ—
4. In proper place (Apte).

ଯଥାବତ୍—ସଂ.କ୍ରି. ବିଣ ଓ ବିଣ (ଯଥା + ବତ୍)—୧ । ଯଥାର୍ଥରୂପେ—
Jathābat 1. Rightly; truly. ୨ । ଅବିକଳ—
2. Correctly; accurately; exactly. ୩ ।
ଯାଥାବାଥିକରୂପେ; ଯେଉଁ ପରି ଘଟିଥିଲା ସେହି ଅନୁସାରେ—
3. In due order or succession, exactly
as events happened. ୪ । ସୁଚାରୁରୂପେ—
4. Properly; duly. ୫ । ନିୟମାନୁସାରେ—
5. As enjoined by rules (Apte).

ଯଥାବନ୍ତ—ବେ. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ.ଯଥାବତ୍)—ଯଥାବତ୍ (ଦେଖ)
Jathābanta Jathābat (See). (ଭ—ଏବେ ଯଥାବନ୍ତ
ଯଥାବତ୍, ଠିକ୍, ଯଥାବତ୍ କରି ସେ ଚରିତ । ଶୁଣିବାକୁ ଅମୃତ ହେଉଅଛି
ଚିତ୍ତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ର ଅଦ ।

ଯଥାବଳ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ନିଜର ବଳକୁ ଗ୍ରହଣ—
Jathābala 1. To the best of one's strength
or capacity. ୨ । ନିଜର କ୍ଷମତା ଅନୁସାରେ—
2. To the best of one's power.

ଯଥାବସ୍ତୁ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଯଥାର୍ଥରୂପେ—
Jathābastu 1. Exactly; accurately. ୨ । ଘଟଣା
ଅନୁସାରେ—2. As the fact stands (Apte).

ଯଥାବସ୍ଥ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ – (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ;ଯଥା + ଅବସ୍ଥା)—ଅବସ୍ଥାର
Jathābastha ଅନୁରୂପେ—According to condition
or circumstances.

ଯଥାବସ୍ଥିତ—ସଂ.ବିଣ ଓ କ୍ରି.ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ପରି ଥିଲା ସେହିପରି—
Jathābasthita 1. Exactly as it had been. ୨ ।
ସ୍ଥିର; ଅଚଳ (ଭ. ଶ)—2. Stable; immuteable.
୩ । ସତ୍ୟ; ଠିକ୍ (ଭ. ଶ)—3. Right; exact

ଯଥାବାସ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା + ଆବାସ)—ଯେଉଁ
Jathābāsa ଘରକୁ ଯେ—Each to his own dwelling (Apte).

ଯଥାବିଧ—ସଂ. ବିଣ—ଯେଉଁ ପ୍ରକାରର—Of which kind or
Jathābidha (ଯଥାବିଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) sort (Apte).

ଯଥାବିଧି—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ବିଧିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି)—
Jathābidhi ୧ । ନିୟମାନୁଯାୟୀ; ବିଧିପୂର୍ବକ—1. According to rules; duly; conformably to the precepts. ୨ । ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ—2. Legally.

ଯଥାବିଭବ—ସଂ.କ୍ରି. ବିଣ—ନିଜର ଆୟ ବା ଧନସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ—
Jathābibhaba According to one's income or means (Apte).

ଯଥାବିହିତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥୋଚିତ ଭାବରେ—As is proper;
Jathābihita with due propriety. ବିଣ—ଯଥୋଚିତ—Proper.

ଯଥାବୃତ୍ତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯେପରି ଘଟିଥିଲା ସେହିପରି—Conform-
Jathābṛutta ably to what actually took place; as it happened or as it was done. ସ. ବି—୧ । ପ୍ରକୃତରେ ଘଟିଥିବା ବିଷୟମାନ—1. The actual facts; the circumstances or details of an event (Apte). ୨ । ପୂର୍ବେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା—2. A former event (Apte).

ଯଥା ଭାଗ—ସ. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଯଥୋଚିତ—
Jathā bhāga 1. Proper; properly. ୨ । ଭାଗ ବା ହିସ୍ସା ଅନୁସାରେ—2. Proportionate; according to the shares.

ଯଥା ଭାବ—ସ. ବି—ଭାଗ୍ୟ; କପାଳ—
Jathā bhāba Destiny (Apte).

ଯଥାଭିମତ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଆପଣା ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ—Agreeably
Jathābhimata to one's wish or desire.

ଯଥାଉପ୍ରେତ, ଯଥାଉଲ୍ଲିଖିତ ଯଥାଉକ୍ତ } —ଅନ୍ୟରୂପ ସ. ବିଣ—ଅଭିଳାଷ ଅନୁସାରେ ଘଟିବା — Happening as intended or desired (Apte).

ଯଥାଭିରୁଚି—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଆପଣାର ଅଭିରୁଚି ଅନୁସାରେ—
Jathābhiruchi According to one's taste or liking.

ଯଥାଭିରୁଚିତ—ସ. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଅଭିରୁଚିତ)—
Jathābhiruchita ମନୋଜ୍ଞ—Pleasant; agreeable (Apte).

ଯଥା ମତ—ଦେ. ଅ.—ଯେପରି ଘଟିଥିଲା ସେହି ପ୍ରକାରେ—
Jathāmata Exactly as it happened.
[ଉ— ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର ଯଥାମତ, ମୋ ଆଗେ କହିବ ସମସ୍ତ । ପ୍ରାଚୀ. ଯଶୋବନ୍ତ—ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଗୀତା]

ଯଥା ମତି—ସ. କ୍ରି. ବିଣ.—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ)—ଆପଣାର ଜ୍ଞାନ
Jathā mati ବା ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ—According to one's wisdom, knowledge or senses.
[ଉ—ପୁଣି ହୋଇଲେ ଯଥାମତି, ଆଉଳେ ବୃଷ୍ଟିକୁ ଖୋଜନ୍ତି ।
ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ଯଥାମୁଖୀନ—ସ. ବିଣ. ସୁଂ—(ଅମୁକର) ମୁହଁକୁ ସିଧାରେ ଚାହିଁଥିବା—
Jathāmukhīna Looking straight at
(ଯଥାମୁଖୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte).

ଯଥାଯଥ—ସଂ. ବିଣ—(ଯଥା+ଯଥା, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଯଥା-
Jathā Jatha ଯୋଗ୍ୟ—1 As is fit, suitable. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପୂର୍ବାନୁଯାୟୀ—1. As of old. ୨ । ଯେପରି ଘଟି ଥିଲା ସେହିପରି—2. As it happened. ୩ । ପ୍ରକୃତରେ ଯେଉଁପରି ଅଛି ସେହିପରି—3. As it is; in the actual order or form. ୪ । ସମୁଚିତ ରୂପେ—4. Fitly; properly (Apte). ୫ । ଯଥା-କ୍ରମେ—5. Respectively; in regular order (Apte).

ଯଥା ଯଥା—ସ. କ୍ରି. ବିଣ.-(ଯଥା+ଯଥା) -୧ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଠାରେ-
Jathā Jathā 1. At whatever places. ୨ । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ—2. At different places. ୩ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ—3. In various ways or manners.

ଯଥାଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.—ଯଥୋପଯୁକ୍ତ; ଯାହାକୁ ଯାହା ଉପଯୁକ୍ତ—
Jathā Jogya Proper; suitable
(ଯଥାଯୁକ୍ତ; ଯଥାଯୋଗ - ଅନ୍ୟରୂପ) to each.
କ୍ରି. ବିଣ—ଯାହା ଯାହାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସେହି ଭାବରେ—
As is fit or suitable to each.

ଯଥାରଥ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ.—(ସଂ. ଯଥାର୍ଥ)—ଯଥାର୍ଥ (ଦେଶ)
Jathāratha ଯଥାର୍ଥ Jathāratha (See)

ଯଥାରୀତି—ସଂ. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ)—ରୀତି
Jathā rīti ଅନୁସାରେ—In the customary manner.

ଯଥା ରୁଚି—ସଂ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ପସନ୍ଦମତେ;
Jathā ruchi ଆପଣାର ରୁଚି ଅନୁସାରେ—According to one's taste or liking.

ଯଥା ରୂପ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ରୂପ ବା ଆକାର
Jathā rūpa ଅନୁସାରେ—1. According to form or appearance or shape (Apte). ୨ । ଉଚିତ ରୂପେ—2. Duly; properly; fitly (Apte).

ଯଥାର୍ଥ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥାଭୂତ ଅର୍ଥ=ଯଥାର୍ଥ ; ଯଥା=ଯଥା-
Jathārtha ଭୂତ + ଅର୍ଥ=ସତ୍ୟ ସହିତରେ; ବହୁବ୍ରୀହି) ୧ । ବାସ୍ତବିକ; ପ୍ରକୃତ; ସତ୍ୟ—1 True; actual; real. ୨ । ନିଶ୍ଚିତ—2. Certain. ୩ । (ସ୍ୱରୂପକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି; ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ଉପଯୁକ୍ତ—3. Proper; appropriate. ୪ । ଯୋଗ୍ୟ—

4. Fit. ୫ । ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅନୁସାରେ—5. Conformable to the true meaning or sense. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ପ୍ରକୃତରେ—1. Truly; actually. ୨ । ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ—2. Rightly; veritably. ୩ । ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ—3. Fitly; suitably ୪ । ଉଚିତରୂପେ—4. Properly.

ଯଥାର୍ଥତା—ସଂ.ବି.—(ଯଥାର୍ଥ+ଭାବ. ତା)—ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ; ବାସ୍ତବତା· Jathārthatā Actuality; reality.

ଯଥାର୍ଥତଃ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ପ୍ରକୃତରେ—1. Actually Jathārthatāh (Apte). ୨ । ବସ୍ତୁତଃ—2. Virtually. (ଯଥାର୍ଥରେ—ଦେଶଜରୂପ) ୩ । ନ୍ୟାୟତଃ—3. Justly.

ଯଥାର୍ଥ ନାମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଥାର୍ଥ+ନାମନ୍, Jathārtha nāmā ୧ମା. ୧ବ.)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମର ଅର୍ଥ ସଙ୍ଗେ କର୍ମର ମେଳ ଥାଏ—One whose name in true to its meaning, one whose deeds are according to his name (Apte).

ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସତ୍ୟବାଦୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Truthful Jathārtha baktā (person); speaking truth; (ଯଥାର୍ଥବାଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) speaking plain truth; (ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତ୍ରୀ, ଯଥାର୍ଥବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) plainspoken.

ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତୃତ୍ୱ, ଯଥାର୍ଥବାଦିତା ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତୃତା, ଯଥାର୍ଥବାଦ } —ବିଶେଷ୍ୟ ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସତ୍ୟବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି· A truthful person.

ଯଥାର୍ଥ(ର୍ଥ) ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବି. ପୁଂ—ଗୁପ୍ତଚର—Jathartha(rha) barṇa A spy (Apte).

ଯଥାର୍ଥ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି.—ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର; ଅଧ୍ୟାତ୍ମବିଦ୍ୟା—Jathārtha bidyā Philosophy; theology.

ଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.→[ଯଥାର୍ଥ+ବ୍ୟୟୀ (ବ୍ୟୟ+ଇନ୍] Jathārtha byayī ମିତବ୍ୟୟୀ—Frugal; economical. (ଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଥା ଲାଭ—ଦେ. ବି.—ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍ ବା ଯତ୍ ସାମାନ୍ୟ ଲାଭ—Jathā lābha A small amount of profit.

ଯଥାଲାଭ ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—ଲାଭ ଅନୁସାରେ—According to the profit.

ଯଥାଶକ୍ତି—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.(ଓ ବିଣ.—(ଶକ୍ତିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି; Jathāśakti ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ସାମର୍ଥ୍ୟାନୁସାରେ—According to one's ability; to the best of one's ability.

ଯଥାଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ୧ । ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ—Jathā śastra 1. Conformable to the scripture. ୨ । ଆଇନ୍‌ସଙ୍ଗତ—2. Legal. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ—1. Conformably to the Scriptures. ୨ । ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ—2. As the law ordains; legally.

ଯଥା ଶୀଘ୍ର—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ହେବା ସମ୍ଭବ ସେତେ ଶୀଘ୍ର—Jathā śighra As quickly as possible (Apte).

ଯଥା ଶୀଳ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଶୀଳ ବା ସ୍ୱଭାବ ଅନୁସାରେ—1. According to one's nature. ୨ । ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ 2. According to one's temper (Apte).

ଯଥାଶ୍ରୁତ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶୁଣା କଥା ଅନୁସାରେ (କହିବା ବ Jathā śruta ଲେଖିବା); ଯେଉଁପରି ଶୁଣିଥିଲି ସେହିପରି—According to what one has heard; according to the report.

ଯଥାଶ୍ରୁତଂ ତଥା କଥିତଂ—(ସ. ବାକ୍ୟାଂଶ)—ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି ତାହା Jathāśrutam tathā kathitam କହିଲି—I have said what I heard.

ଯଥାଶ୍ରୁତଂ ତଥା ଲିଖିତଂ—(ସ. ବାକ୍ୟାଂଶ)—ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି ତାହା Jathā śrutam tathā likitam ଲେଖିଲି—I have written what I heard.

ଯଥାଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଅନୁସାରେ—In order of Jathāśreshṭha precedence or merit (Apte).

ଯଥାସଂଖ୍ୟ—ସ. ବି (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ସଂଖ୍ୟା)—କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର Jathāsamkhya ବିଶେଷ—A figure of speech(Apte).

ଯଥା ସମୟ—ସଂ.କ୍ରି.ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧। ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ—Jathā samaya 1. At the proper time. ୨ । ସ୍ୱୀକୃତ

ଯଥା ସମୟେ ଯଥା ସମୟରେ } —ଦେ. ରୂପ ବା ଚାଲି ଅନୁସାରେ—2. According to agreement or established usage (Apte).

ଯଥା ସମ୍ଭବ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା+ସମ୍ଭବ)—ଯେତେ Jathā sambhaba ଦୂର ସମ୍ଭବପର—As far as it is conceivably possible; as far as circumstances will permit. ସ. ବିଣ—ସମ୍ଭବପର—Possible.

ଯଥା ସମ୍ଭାବିତ—ସ. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ସମ୍ଭାବିତ)—ସମ୍ଭବିତ; Jathā sambhābita ଉପଯୁକ୍ତ—Suitable; appropriate (Apte).

ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ—ସଂ. ବି—ସମସ୍ତ ଦାୟ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି; ଯାହା କିଛି ଥିଲା ସବୁ—Jathā sarbaswa Everything or property whatever.

ଯଥାସାଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥାଶକ୍ତି (ଦେଖ) Jathā sādhya Jathāśakti (See).

ଯଥାସୁଖ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ; ଖୁସିରେ—Jathā sukha 1. Happily; pleasantly. ୨ । ମନ ଖୁସିରେ; ଅପଣା ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ—2. At will; at pleasure (Apte). ୩ । ଅପଣାର ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଅନୁସାରେ—3. Comfortably.

ଯଥାସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଯାହାର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଉପଯୁକ୍ତ, Jathā sthāna ତାହାର ସେହି ସ୍ଥାନ; ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ— Proper place. ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ—1. In the proper place. ୨ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—2. Instantly(Apte). ୩ । ପଦ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ—3. According to rank (Apte). (ଯଥା ସ୍ଥାନରେ—ଦେ. ରୂପ)

ଯଥାସ୍ଥାନାବସ୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ. (ଯଥାସ୍ଥାନ+ଅବସ୍ଥିତ)—ନିଜ ନିଜର Jathāsthānābasthita ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା—Situated at the respective proper places.

ଯଥାସ୍ଥିତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଯଥା+ସ୍ଥିତ)—୧ । ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା Jathā sthita ସେହିଠାରେ; ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନରେ—1. In status quo ante; as it had stood before. ୨ । ଯଥାର୍ଥରେ- 2. Truly. ୩ । ଘଟଣାନୁସାରେ-3. According to circumstances. ବିଣ. ୧ । ପ୍ରକୃତ; ସତ୍ୟ— 1. True; right. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ—2. Proper; fit (Apte).

ଯଥାସ୍ୱ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯେଉଁଥିରୁ ଯେ—Each his own; respectively. Jathāswa

ଯଥେକ୍ଷିତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଈକ୍ଷିତ)—ନିଜେ ଦେଖିଥିବା ପ୍ରକାରେ—As personally; seen. Jathekshita

ଯଥେଚ୍ଛ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଯଥା+ଇଚ୍ଛା, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା- ନିୟମେ; ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ —1. Arbitrarily; despotically, according to one's free will. ୨ । ମନବୋଧ ହେବା ପ୍ରକାରେ—2. To the heart's content. ସଂ. ବିଣ— ସ୍ୱେଚ୍ଛାନିୟମେ ଅନୁଷ୍ଠିତ— (ଯଥେଚ୍ଛା—ଦେଶଜରୂପ) Arbitrary; despotic. Jathechchha

ଯଥେଚ୍ଛାଚାର—ସଂ. ବି. (ଯଥା+ଇଚ୍ଛା+ଆଚାର)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର— 1 Arbitrary conduct ୨ । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା—2. Despotism, Jathechchhāchāra

ଯଥେଚ୍ଛାଚାରରାଜତ୍ୱ—ସଂ. ବି (ଅଧିକରଣ)—ରାଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାମତେ ପ୍ରଜା ଶାସନ—Despotic rule. Jathechchhāchāra rājatwa (ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ଶାସନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ—ସଂ. ବି. (ଅଧିକରଣ)—ରାଜାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ମତେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ରୀତି—Despotism; absolute monarchy. Jathechchhāchāra śasanapraṇāli

ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଥେଚ୍ଛାଚାର+ଇନ୍)—ନିଜର ଇଚ୍ଛାମତେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—Acting without restraint; acting arbitrarily or despotically. Jathechchhāchārī [ଯଥେଚ୍ଛାଚାରତା (ତ୍ୱ)—ବିଶେଷ୍ୟ]

ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ରାଜା—ସଂ. ବି. ପୁଂ.—ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ରାଜା—A despot. Jathechchhāchārī rājā

ଯଥେପ୍ସିତ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥା+ଈପ୍ସିତ = ଅଭିଳଷିତ)—ବାଞ୍ଛାନୁ- ରୂପ; ବାଞ୍ଛାନୁସାରେ ଘଟିବା; ବାଞ୍ଛାକଳ୍ପିତ— Wished for; cherished; desired. Jathepsita

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—ଯଥେଚ୍ଛ (ଦେଖ)— Jathechchha (See)

ଯଥେଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥା+ଇଷ୍ଟ = ଅଭିଳଷିତ)—୧ । ବାଞ୍ଛାନୁରୂପ- 1. Wished for; desired. ୨ । ପ୍ରଚୁର; ଅନେକ—2. Enough, ample; sufficient. Jatheshṭa

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥେଚ୍ଛା (ଦେଖ) Jathechchhā (See)

ଯଥେଷ୍ଟାଚରଣ—ସଂ. ବି.— ଯଥେଚ୍ଛାଚାର (ଦେଖ) Jetheshṭācharaṇa Jathechchhāchāra (See) (ଯଥେଷ୍ଟାଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଥେଷ୍ଟାଚାରୀ—ସଂ. ବି—ପକ୍ଷୀ—Bird. Jatheshṭācharī

ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ—Despotic

ଯଥୋକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥା+ଉକ୍ତ)—ଯେପରି ବୋଲା ଯାଇଅଛି; ପୂର୍ବୋକ୍ତ; ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି—As has been said a foresaid. Jathokta (ଯଥୋଦିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଥୋଚିତ—ସଂ ବିଣ.—(ଯଥା+ଉଚିତ)—ଯଥା ଯୋଗ୍ୟ; ଯଥା— ଉଚିତ—Proper; suitable. Jathochita

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଉଚିତରୂପେ—Duly; properly; suitably.

ଯଥୋତ୍ତର—ସଂ କ୍ରି. ବିଣ.—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଉତ୍ତର)— ଏକାଦିକ୍ରମେ—In regular order of succession; one after another (Apte). Jathottara

ଯଥୋଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ.—ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣିତ; ପୂର୍ବ ସୂଚିତ— Described before, indicated before. Jathoddishṭa

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—ଯଥୋଦ୍ଦେଶ (ଦେଖ) Jathoddeśa (See)

ଯଥୋଦ୍ଦେଶ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.— (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା+ଉଦ୍ଦେଶ)— ଯେଉଁପରି ବର୍ଣ୍ଣିତ ବା ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି— As indicated or described. Jathoddeśa

ଯଥୋପଦେଶ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.— (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା+ଉପଦେଶ) ଯେଉଁପରି ଉପଦେଶ ଦିଆ ଯାଇଅଛି— As advised or instructed. Jathopadeśa (ଯଥୋପଦିଷ୍ଟ—ବିଣ)

ଯଥୋପଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ [ଯଥା+ଉପଯୁକ୍ତ]—ଯଥାଯୋଗ୍ୟ (ଦେଖ) Jathopajuktā Jathājogya (See)

ଯଥୋପଯୋଗ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଉପଯୋଗ)— ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ—According to use or requirement (Apte). Jathopajoga

ଯଥୌଚିତ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଔଚିତ୍ୟ; ଉପଯୋଗିତା — Propriety, suitableness, fitness (Apte) Jathauchitya

ଯଦ୍—ସ. ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ (ଯଜ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ ଅଦ୍)—
Jad (ଅପେକ୍ଷିକଶବ୍ଦ—ତଦ୍) ଯାହା; ଯେ—Who; which.
[ଦ୍ର—ସ. ଯଦ୍ ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଏକ ବଚନରେ ଯଃ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନରେ ଯା, କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନରେ ଯତ୍ ହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ବା ସମାସ ହେଲେ 'ଯଦ୍' ଆକାର ଧାରଣ କରେ ।] ସ. ଅ.—ଯେହେତୁ—
Whereas.

ଯଦପି—ସଂ. ସର୍ବ (ଯଦ୍+ଅପି)—ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—
Jadapi Whatever; any whatever (Apte).
ସଂ.ଅ—ଯଦ୍ୟପି--Though; although (Apte).

ଯଦବଧି—ସଂ. ଅ (ଯତ୍+ଅବଧି) – ୧ । ଯେଉଁ ସମୟଠାରୁ—
Jadabadhi 1. Since which time. ୨ । ଯେଉଁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till which time.

ଯଦର୍ଥ(ର୍ଥେ)—ସଂ କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ – 1. For
Jadartha(rthe) which; why. ୨ । ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ-
2. For which aim. ୩ । ଯାହାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ—
3. For whom.

ଯଦା—ସଂ. ଅ (ଯଦ୍+କାଳାଧିକରଣ ଆ.)—୧ । ଯେବେ, ଯେଉଁ
Jadā କାଳରେ—1. When. ୨। ଯେହେତୁ—2. Whereas:
(ହି. ଜବ୍, ଜଦ୍) since (Apte).

ଯଦାତଦା—ସଂ.କ୍ରି.ବିଣ (ଦେଶଜବ୍ୟବହାର)-ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ତେବେ;
Jadā tadā ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ—Whenever at any time whatsoever.

ଯଦାପ୍ରଭୃତି—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—ଯେଉଁ ସମୟରୁ—From which
Jadāprabhṛuti time forward.

ଯଦି—ସଂ. ଅଂ. (ଯତ୍ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+ଭାବ. ଇ)—
Jadi ୧ । ଯେବେ—1. If;though, although. [ଦ୍ର—ଏହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ—୧ । ସମ୍ଭାବନାର୍ଥକ 1. Supposition; ଯଥା—"ଥାଅନ୍ତା ଯଦି ମୋର ବିହଙ୍ଗ ପକ୍ଷ । ଲଙ୍ଘି ଭୀଷଣ ଗିରି ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷ । ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରିୟଜନ ମୁଖକମଳ" (ମଧୁସୂଦନ) ୨ । ସନ୍ଦେହାର୍ଥକ—2. Doubt. ଯଥା :—ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାହାରିଛି; ଯଦି ହାରିଯାଏଁ ତେବେ ମୋ ଅବସ୍ଥା କଅଣ ହେବ ? ୩ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ—3, On the other hand; in the alternative.—"ଥାଉ କରି ଯଦି ଖାଇ ମନ କଲା ତା ମୁଁ ହୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି" (ଭୃଗ)—୪ । ଅବଧାରଣ—4. Certainty. ଯଥା—"ଯଦି ବରଷଇ ମାଘର ଶେଷ, ଧନ୍ୟ ସେ ରଜା ଧନ୍ୟ ସେ ଦେଶ" କୃଷିବଚନ । ୫ । ହୁଏତ— 5. Whether (Apte) ୬ । ସମ୍ଭବତଃ 6. If per chance; perhaps (Apte) ୭। ପ୍ରକଟ ଥାଉଥିବ—7. Provided that (Apte) ୮ ।ଯେବେ-
8. When (Apte).

ଯଦିଓ—ଦେ. ଅ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଯଦ୍ୟପି (ଦେଖ)
Jadio ଯଦ୍ୟପି ଯଦ୍ୟପି Jadyapi (See)

ଯଦିଚ (ଚା)—ସ. ଅ.—ପକ୍ଷାନ୍ତରେ; ଯେବେ ଅବା—
Jadicha(bā) If on the other hand.

ଯଦି ସ୍ୟାତ୍—ସ. ଅ.—(ସ. ଯଦି+କ୍ରିୟା ସ୍ୟାତ୍=ହୁଏ)—୧ ।
Jadi syāt ଜାଣି ଯେବେ; ଜାଣି ଅବା—1. Who (ଯଦ୍ୟପି ସ୍ୟାତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) knows if. ୨ । ସମ୍ଭବତଃ—
2. Perhaps. ୩ । ଯେବେ ସ୍ତବା—3. Even if.

ଯଦୀୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯଦ୍+ଈୟ; ଭୁଲ. ମଦୀୟ, ତ୍ୱଦୀୟ, ତଦୀୟ)—
Jadīya ୨ । ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to which or whom. ୨ । ଯାହାର—2. Whose; of whom or what.

ଯଦୁ—ସ. ବି—୧ । ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ପଞ୍ଚମ ରାଜା
Jadu ଯଯାତିଙ୍କ ଔରସ ଜାତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—1. Name of the eldest son of king Jayāti.
[ଦ୍ର—ଏ ଯଯାତିଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ ଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଲେଖା ଅଛି ତ, ଯଯାତି ଏହାଙ୍କ ଯୌବନ ସଙ୍ଗେ ଆପଣାର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟକୁ ବଦଳାଇବାକୁ କହିବାରୁ ଏ ନାହିଁ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଯଯାତିଙ୍କ ଶାପରେ ଏ ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ । ପରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦୟାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ମିଳିଲା । ଏ ଯଦୁ ବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯଦୁବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ —ହି. ଶ]
୨ । ଯଦୁଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଅଉହିତ ରାଜବଂଶ; ଯାଦବ-ବଂଶ—2. The dynasty of kings named after king Jadu. ୩ । ମଥୁରା ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଦଶାର୍ହ ଦେଶ—3. Name of an ancient country near Mathurā.

ଯଦୁ ନାଥ—ସ. ବି—(ଯଦୁମାନଙ୍କର ନାଥ, ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
Jadu nātha Srikṛushṇa.
[ଯଦୁନନ୍ଦନ, ଯଦୁପତି, ଯଦୁମଣି, ଯଦୁଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯଦୁ ବଂଶ—ସ.ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାଦବ ବଂଶ; ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଯଦୁରାଜାଙ୍କ
Jadu bamśa ବଂଶ—The dynasty deriving its name from king Jadu.

ଯଦୁବଂଶୀ—ସ. ବିଣ.—(ଯଦୁବଂଶ+ଭବାର୍ଥେ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—
Jadu bamśi ଯଦୁବଂଶରୁ ଜାତ—Born of the dynasty (ଯଦୁବଂଶୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) of the Jadus. ଦେ. ବି—ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ଶାଖାବିଶେଷ ବା ମଥୁରାମୁଖିଆଙ୍କ ଉପାଧି (ଏମାନଙ୍କୁ ଯାଦବ ବୋଲାଯାଏ)—Title of a seet of cowherds.

ଯଦୁବ(ବୀ)ର—ସ. ବି—(୭ମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
Jaduba(bi)ra A name of Śrikṛushṇa.
[ଯଦୁଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଯଦୁତ୍ତମ, ଯଦୁରାଜ(ଟ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯଦୁମଣି ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବି. - (ନାମ) —ଜନୈକ ଉତ୍କଳୀୟ କୌଳିକ-
Jādumaṇi mahāpātra ପ୍ରିୟ ଅଶୁକବି । An Osiya poet. [ଏ କବି ଜାତିରେ କରୋଇ ଥିଲେ । ନୂଆଗଡ଼ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାଙ୍କ ସଭାରେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଜନ୍ମରେ ଏ ଉତ୍କଳର ସର୍ବଜ୍ଞ ପରିଚିତ । 'ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ' ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍କଳର ସୁରସିକୀରେ ସମାଦୃତ । 'ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର' ଏ କବିଙ୍କ ଲିଖିତ ପ୍ରଧାନ କାବ୍ୟ । ତାରଣୀ—ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ଯଦୁମଣି ଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବି. - (ନାମ) —ବ ୨୫୦ ର୍ଷ ତଳର ଜନୈକ
Jādumaṇi bhañja କବି—Name of a classical Oriya poet. (ଦ୍ର—ଋକ୍ମିଣୀବିଳାସ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।)

ଯଦୃଚ୍ଛୟା—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଯଦୃଚ୍ଛା ଶବ୍ଦର ତୃତୀୟାବିଭକ୍ତି ୧ବ.)—୧ ।
Jādṛuchchhayā ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ—1. According to one's free will. ୨ । ଦୈବକ୍ରମେ—2. By chance. ୩ । ଅକସ୍ମାତ୍—3. Suddenly.

ଯଦୃଚ୍ଛୟାଭିଜ୍ଞ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯଦୃଚ୍ଛାଭିଜ୍ଞ (ଦେଖ)
Jādṛuchchhayābhijña Jādṛuchchhābhijña (See)

ଯଦୃଚ୍ଛା—ସଂ. ବି —(ସଂ. ଯତ୍=ଯାହା+ଋଚ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ.
Jādṛuchchhā ଅ+ଅ; ଅଥବା ଯା+ଇଚ୍ଛା, ଉପପଦ) —୧ । ସ୍ୱୈରବୃତ୍ତି; ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା—1. Wilfulness; arbitrary conduct. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନତା; ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—2. Independence; freedom. ୩ । ଅନାୟାସ; ଅକ୍ଲେଶ—3. Easiness; facility; ease. ୪ । ଦୈବୀ ଘଟଣା—4. Accident; chance. ୫ । (ବ୍ୟାକରଣର ନାମବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ—5. (In grammar) Proper nouns. ୬ । ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା—6. Self-will. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ଯଦୃଚ୍ଛୟା) ଦୈବକ୍ରମେ—By chance; accidentally.

ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେଣ)
Jādṛuchchhākrame —୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାମତେ; ମନଇଚ୍ଛାରେ—
ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେ 1. According to one's free will or pleasure. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନତା ମତେ—2. Freely.

ଯଦୃଚ୍ଛାଗତି—ସଂ. ବି—ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଗତି; ଯେଉଁ ଅଡ଼ଚୁ
Jādṛuchchhāgati ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବ, ତେଣେ ଗମନ କରିବା—Free movement; unfettered motion.

ଯଦୃଚ୍ଛାଚରଣ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର; ଯଥେଚ୍ଛାଚରଣ—
Jādṛuchchhācharaṇa Arbitrary action or
(ଯଦୃଚ୍ଛାଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ) conduct.

ଯଦୃଚ୍ଛାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ (ଦେଖ)—
Jādṛuchchhāchārī Jathechchhāchārī (See)
(ଯଦୃଚ୍ଛାଚାରିଣୀ - ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ଏହିପରି ଯଦୃଚ୍ଛାବିହାର, ଯଦୃଚ୍ଛାବିଚରଣ, ଯଦୃଚ୍ଛାବିହାରୀ ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।]

ଯଦୃଚ୍ଛାପ୍ରବୃତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଯଦୃଚ୍ଛା+ପ୍ରବୃତ୍ତ)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁସାରେ ନିଯୁକ୍ତ
Jādṛuchchhā prabṛutta —Engaged of one's own free will.

ଯଦୃଚ୍ଛାଭିଜ୍ଞ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି)—୧ । ଯେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ
Jādṛuchchhābhijña ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାକ୍ଷୀ ହୁଏ—
(ଯଦୃଚ୍ଛାଭିଜ୍ଞା - ସ୍ତ୍ରୀ) 1. (Hindu law) A voluntary or self-offered witness (Apte). ୨ । ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀ ଘଟଣା ସ୍ଥଳରେ ଦୈବାତ୍ ପହଞ୍ଚି ଥାଏ (ହି.ଶ.) —2. A chance witness.

ଯଦୃଚ୍ଛାଲବ୍ଧ—ସଂ ବିଣ (ଯଦୃଚ୍ଛା+ଲବ୍ଧ)—ଅନାୟାସଲବ୍ଧ—
J dṛuchchhā labdna Got easily.

ଯଦୃଚ୍ଛାଶବ୍ଦ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ପ୍ରାଣିବିଶେଷର ବା ସ୍ଥାନ ବିଶେଷର
Jādṛuchchhā śabda ନାମ—(grammar) Proper name (Apte).

ଯଦୃଚ୍ଛସଂବାଦ—ସଂ. ବି—୧ । ଦୈବାତ୍ କୌଣସି ଲୋକ ସଙ୍ଗେ କଥା
Jādṛuchchha sambāda ଭାଷା—1. Accidental conversation (Apte). ୨ । ଦୈବାତ୍ କୌଣସି ଲୋକସଙ୍ଗେ ଭେଟ—2. Accidental meeting (Apte).

ଯଦୃଚ୍ଛିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଦୃଚ୍ଛା+ଇକ)— ଯେ ନିଜକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Jādṛuchchhika ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରେ-
A son who offers himself for adoption.

ଯଦ୍ବତ୍ - ସଂ. ଅ —ଯେଉଁପରି—Likewise. [ଦ୍ର—ଏହାର
Jādbat ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ତଦ୍ବତ୍ ।]

ଯଦ୍ବା - ସଂ. ଅ (ସଂ. ଯତ୍+ବା)—୧ । କିମ୍ବା—1. Or; else.
Jādbā ୨ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ—2. On the other hand.

ଯଦ୍ବା ତଦ୍ବା—ସଂ. ଅ (ଯଦ୍ବା+ତଦ୍ବା)—କେବେ କେବେ (ହି. ଶ.)
Jādba tadbā Occasionally.

ଯଦ୍ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି (ଯତ୍+ବୃତ୍ତ)—ଦୈବାତ୍ ଯେଉଁ ଘଟଣା ଘଟେ—
J dṛutta An adventure (Apte).

ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯତ୍+ଭବିଷ୍ୟ)—୧ । ଭାଗ୍ୟ ଯେଉଁ; ଯାହା-
Jādbhabishya ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ ତାହା ଘଟିବ, ଏହାହିଁ ଯେ ନିୟତ-ଥାଏ; ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ; ଯେ ଅଦୃଷ୍ଟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ—1. Fatalist. ୨ । ଯେଉଁ କଥା ଘଟିବା ଭାଗ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ—2. Depending upon fate, fatalistic. ବି—ଯାହା ଘଟିବାର ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଥିବ, ତାହା—Any thing which is pre-ordained by fate to happen.

ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟବାଦୀ—ସଂ.ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟ+ବାଦିନ୍)—ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ
Jādbhabishyabādī A fatalist.
(ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟବାଦିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟବାଦ—ବି)

ଯଦ୍ୟପି— ସଂ. ଅ (ଯଦି+ଅପି)—ଯେବେ ସୁଦ୍ଧା; ଯେବେ ମଧ୍ୟ—
Jādyapi Even if; although.

ଯନ୍ତ୍ର —ଦେ. ବି (ସଂ. ଯନ୍ତ୍ର)—ଜନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Jānta Janta (See)

ଯନ୍ତର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ଜନ୍ତର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jantar (etc) Jantar etc (See)

ଯନ୍ତର (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ଯନ୍ତ୍ର)—ଯନ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି—
Jantara (etc) यन्तर, यंतर Jantra etc (See)
[ଉ—ଯନ୍ତର ବ ଜାଣ୍ ଯେବେ, ଯେମନ୍ତ ହୋଇଲେ ଯବେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକରଉପ୍ଲ. ଯ. ଗୀତ ।]

ଯନ୍ତ୍ରା—ଦେ. ବି. - ଜନ୍ତ୍ରା (ଦେଖ)
Jantā ସାନ୍ତ୍ରା यंतर Jantā (See)
[ଉ—ବ୍ୟାଘ୍ର ପତନ ଯନ୍ତ୍ରାକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ମତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଯନ୍ତ୍ରା—ସଂ. ବିଣ. ସଂ—(ଯମ ଧାତୁ=ନିବୃତ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତ. ତୃ, ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଦମନକାରକ—1. Restraining. (ଯନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶାସକ; ନିୟାମକ—2. Regulating. ୩ । ନିବୃତ୍ତିକର—3. Preventing. ବି.—୧ । ସାରଥି; ରଥଚାଳକ; କଚାଅନ୍—1. A charioteer; a coachman; driver of a carriage. [ଉ—ଶାଳହୋତ୍ର ଋଷି ଯେ ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା, ସେ ବା ହେଲେ ଅସି ବାହୁକ ରୂପେ ଯନ୍ତ୍ରା । କୃଷ୍ଣସଂହ. ସହ ରାରତ ବନ] ୨ । କର୍ମ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା କର୍ମଚାରୀ; 'ଚଳାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A director; a governor. ୩ । ହାତୀର ଚାଳକ; ହସ୍ତିପକ—3. The driver of an elephant. ଦେ. ବି—ଜନ୍ତ୍ରା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jantā etc (See). ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଚକି—Grinding mill; mill-stone.

ଯନ୍ତ୍ରା ଯନ୍ତ୍ର(ନ୍ତି)—ଦେ. ବି. ଓ କ୍ରି—ଜନ୍ତ୍ରାଜନ୍ତ୍ର(ନ୍ତି) (ଦେଖ)
Jantā janta(nti) Jantā janta(nti) (See)
[ଉ—ବାଗୀ ଝପଟକୁ ଗଳ ଚକ୍ରଟକୁ ସ୍ଥାନ ଲୋହ ଯନ୍ତ୍ରା ଯନ୍ତ୍ର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଯନ୍ତ୍ରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଜନ୍ତ୍ରିବା (ଦେଖ)—Jantibā (See)
Jantibā (ଯନ୍ତ୍ର ହେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ)

ଯନ୍ତ୍ର (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା—
Jantra (root) 1. To contract.
୨ । ଦମନ କରିବା—2. To restrain; to check; to curb. ୩ । ବନ୍ଧନ କରିବା—3. To bind. ୪ । ପୀଡ଼ା ଦେବା—4. To oppress; to afflict. ୫ । ପେଷିବା—5. To press; to grind. ୬ । ବାଧ୍ୟ କରିବା—6. To force; to oblige.

ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି.—(ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କରଣ. ଅ)—୧ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥର
Jantra ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ବଳର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ବହୁ ବଳସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ; ଇଞ୍ଜିନ୍—1. Apparatus; machine; engine. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଯନ୍ତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ରା, ଯନ୍ତ୍ରର ।] ୨ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର; ହତିଆର; ଯୁଦ୍ଧ-ଯନ୍ତ୍ର; ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଓ ଶତ୍ରୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ରାଦି—2. Weapon of offence and defence. [ଦ୍ର—ଯୁଦ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ରମାନ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା—୧ । ଅସ୍ତ୍ର=ଯାହା ଶତ୍ରୁ ଆଡ଼କୁ ନିକ୍ଷେପ କରାଯାଏ । ଯଥା—ବାଣ, ବନ୍ଦୁକ, ୨ । ଶସ୍ତ୍ର=ଯାହାକୁ ହାତରେ ଧରି ପ୍ରହାର କରାଯାଏ । ଯଥା—ଗଦା, ଖଡ୍ଗ ।] ୩ । ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ଓ ସମୟରେ ବହୁପରିଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ଓ ବହୁକାଳସାଧ୍ୟ କର୍ମ କରିବା ଉପାୟ—3. Any labour-saving or time-saving appliance. ୪ । କାରିଗରମାନଙ୍କ ହତିଆର; ଶିଳ୍ପୀର ବା କଳାବିଦ୍‌ର କର୍ମସାଧନୀ—4. Workman's tools; implements; instruments or implements used by craftsmen or artisans. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟର ନାମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯନ୍ତ୍ରର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ନାମ ଦିଆଯାଏ ଯଥା—ସୀବନ ଯନ୍ତ୍ର, ଦୋହନ ଯନ୍ତ୍ର, ଛେଦନ ଯନ୍ତ୍ର ।] ୫ । ଯନ୍ତ୍ରା; ଚକି; ପେଷିବା କଳ; ପେଷଣ ଯନ୍ତ୍ର—5. A mill. ୬ । ଅନାୟାସରେ ପଦାର୍ଥର ପରିମାଣ, ସ୍ୱରୂପ, ବେଗ ଆଦି ନିରୂପଣ କରିବାର କୌଶଳ; କଳ—6. A meter, an instrument for ascertaining easily the quantity, nature and velocity of things. ୭ । ଅଗ୍ନିଯନ୍ତ୍ର; ନାଳଭାଙ୍ଗ, ବନ୍ଦୁକ—7. Gun; firearm. ୮ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବା ଲୁକ୍ଷିତ ଶକ୍ତିକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେଇ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କୌଶଳ—8. A contrivance for the transmission of force or energy from one place to another. ୯ ଘଣା—9. An oilmill. ୧୦ । ଦେବପୂଜାର ଭୂମି ଆଦିରେ ଚିତ୍ରିତ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଚକ୍ର ବା ଚିହ୍ନ; ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନଚକ୍ର—10. Mystic diagrams or figures drawn on the ground etc. in connection w th the worship of Deities according to Tantra. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଦେବତାଙ୍କ ପାଇଁ ତନ୍ତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରର ବିଧାନ ଅଛି । ଯନ୍ତ୍ର ବିନା ମନ୍ତ୍ର ସମ୍ୟକ୍ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଯନ୍ତ୍ର ପାଇଁ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଲକ୍ଷଣ ଉପାଦାନ ଓ ସ୍ଥାନମାନ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।] ୧୧ । ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର—11. Musical instrument. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ନାମ ଅଛି । ଯଥା—ତତ ଯନ୍ତ୍ର, ଅବନଦ ଯନ୍ତ୍ର, ସାଣା ଯନ୍ତ୍ର ।]
୧୨ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଚକ୍ର; ଜନ୍ମରାଶିଲଗ୍ନାଦିଘଟିତ ପତ୍ରିକା — 12. Astrological diagrams. ୧୩ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର; ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର—13. Surgical instruments. [ଦ୍ର—ଚିତ୍ରକ-ମାନେ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଚିତ୍ରକଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରକୁ ଅସ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଇ ଥାଏ । ପୂର୍ବେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅସ୍ତ୍ରଚିତ୍ରରେ

ନିପୁଣ ଥିଲେ । ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କଲାବେଳେ, ସୁଶ୍ରୁତରେ ୧୬୫ ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ :—ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଶସ୍ତ୍ର । ଯନ୍ତ୍ରର ଦାନ୍ତ ନ ଥାଏ, ଶସ୍ତ୍ରର ଦାନ୍ତ ଥାଏ (Apte). ଯନ୍ତ୍ର ସର୍ବେଷଣେତ ୧୦୧୫ । ଉନ୍ନତ ଚିକିତ୍ସାଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ, ଯଥା ;—ସ୍ୱସ୍ତିକଯନ୍ତ୍ର—ହାଡ଼ରେ ବିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ବାଣ ବା ଶଲ୍ୟ ବାହାର କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ । ସନ୍ଦଂଶ—ଚର୍ମ, ମାଂସ, ଶିରା ଓ ସ୍ନାୟୁରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶଲ୍ୟ ବା କଣ୍ଟା ବାହାର କରିବା ପାଇଁ । ତାଳ ଯନ୍ତ୍ର—କର୍ଣ୍ଣ ନାସିକାଦିରୁ ମଳ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର । ଏହିପରି ଶଙ୍କୁ, ଯୋନ୍ୟାବେଷଣ, ଭୃଙ୍ଗମୁଖ, ଶିଂହ ମୁଖ, ନାଡ଼ୀ, ଶଳାକା ଆଦି ନାନା ଯନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଜାନା ଅଧୁନିକ ଯନ୍ତ୍ର (ସହସ୍ରାଧିକ) ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛି ।] ୧୪ । ଔଷଧାଦି ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ କୌଶଳ ବା ଉପାୟ—14. Appliances used in the preparation of medicines. [ଦ୍ର—ଔଷଧ ପାକାର୍ଥ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ,—ବାଲୁକା ଯନ୍ତ୍ର—ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ବାଲି ଭର୍ତ୍ତି କରି ତାହା ଉପରେ ବସାଇ ବାଲି ମଧ୍ୟରେ ବୋତଲରେ ବା ଘଡ଼ିରେ ଔଷଧପାକକରଣ । ଦୋଳାଯନ୍ତ୍ର-ଉପରେ ବସିଥିବା ହାଣ୍ଡିର ପାଣିରେ ଝୁଲାଇ ରଖି ପଦାର୍ଥକୁ ପାକ କରିବା ଉପାୟ । ସ୍ୱେଦନ ଯନ୍ତ୍ର—ଚୁଲିରେ ବସିଥିବା ପାଣି ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ଅଥାରକନା ବାନ୍ଧି ସେହି କନା ଉପରେ ପଦାର୍ଥ ରଖି ହାଣ୍ଡିରୁ ବାହାରୁଥିବା ବାଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ପାକକରଣ । ଏହିପରି ବିଦ୍ୟାଧର ଯନ୍ତ୍ର, ଭୂଧର ଯନ୍ତ୍ର, ଭ୍ରମରୁ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ନାନା ଯନ୍ତ୍ର ଅଛି ।] ୧୫ । ଭନ୍ଦୋକ୍ତ ମାରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ବଶୀକରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ, ବିଦ୍ୱେଷଣାଦି କ୍ରିୟା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର, କୌଶଳ ବା ପ୍ରୟୋଗ—15. Mystic appliances or charms employed in Tantric rites, which are performed to affect other people. e. g. killing, charming, maddening ୧୬ । କୃଷ୍ଣଯନ୍ତ୍ର; ପରର ଅନିଷ୍ଟାର୍ଥ ପ୍ରଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣୀ ଗାଣ୍ଡେଇ—16. Black magic (employed to injure others). ୧୭ । ଜୀବ ଦେହର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ କ୍ରିୟା କରୁଥିବା ଶରୀରାଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ନାଡ଼ି ଆଦି—17. Internal organs of the animal system which perform different functions. ୧୮ । କବାଟର କଳଣୀ ବା କୋଲପ—18. Bolt or lock of a door (Apte). ୧୯ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ (ଘର କାନ୍ଥରେ) ଠେସ ରଖିବାର ଠାଏ; ଠେସ; ଠିସ—19. A prop; a support; a stay. ୨୦ । ବସ୍ତୁକୁ ବାନ୍ଧିବାର ଉପକରଣ (ଯଥା ଶିକୁଳି; ପଟ୍ଟୀ)—20. Fetter; band; tie (Apte). ୨୧ । ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ତେଇଁରିଆ ବା ପଦକାଦି—21. Amulet. ୨୨ । କୌଣସି କଳର ଅଙ୍ଗ ବା କର୍ମଣ୍ଡଳୀ—22. Mechanism of a machinery. ୨୩ । (+ଭାବ ଅ)—ନିୟନ୍ତ୍ରଣ—23. Restraint. (ଦ୍ର—ଯେ କୌଣସି ଅଭିଷ୍ଟସାଧନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ସହଜସାଧ୍ୟ କୌଶଳକୁ ଯନ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା, ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର, କୃଷ୍ଣଯନ୍ତ୍ର, ଜଳଯନ୍ତ୍ର, ଶୁଦ୍ଧଯନ୍ତ୍ର, ବାଲୁକାଯନ୍ତ୍ର, ବାୟୁନିଷ୍କାସନ ଯନ୍ତ୍ର, ଗୃହମାନଯନ୍ତ୍ର, ଭୂଦ୍ରବୀକ୍ଷଣଯନ୍ତ୍ର, ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର)—ଦେ. ବ. ୧ । ଭାତ—1. Bellows ; [ଦ୍ର—କଣ୍ଟକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ର ଚଉଛିଦ ଚାମର । ଲୋହ ଶର ଘଡ଼ା ବୋଲ ଯେ ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।—୨ । ଭୂତ୍ତକ; ଜାଦୁଗରୀ—2. Magic.

ଯନ୍ତ୍ରକ—ସଂ. ବ (ଯନ୍ତ୍ର + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଯନ୍ତ୍ରା (ଦେଶ)—Jantā (See) Jantraka ୧ । ଯନ୍ତ୍ରକାଷ୍ଠ; ଭୂନ—1. A lathe; turner's wheel. ୨ । ପେଷଣ ଯନ୍ତ୍ର; ଚକି—2. A hand-mill. ୩ । ଘାଆ ଆଦିରେ ବନ୍ଧା ଶିକା ପଟ୍ଟୀ—3. Ligature; bandage. ୪ । (ଯନ୍ତ୍ରଧାତୁ+ଭାବ. ଅକ)—ବେଦନା; ବ୍ୟଥା;କଷ୍ଟ—4. Pain; anguish. ୫ । ବାନ୍ଧିବା—5. Binding. ୬ । ଅଟକାଇ ରଖିବା—6. Restraining; confining. ୭ । ନିବାରଣ—7. Checking. ୮ । ଶାସନ—8. Controlling. ୯ । ପୁଂ (ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଯନ୍ତ୍ର ଘରଣ୍ଟକ—9. A mechanist; engineer (ଯନ୍ତ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte). ୧୦ । ଶାସକ; ନିୟାମକ—10. Controller; restrainer; regulator (Apte). ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ପରିଚାଳନକାରୀ—1. Managing or driving a machine. ୨ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣକାରୀ—2. Controlling.

ଯନ୍ତ୍ର କରଣ୍ଡିକା—ସଂ. ବ—(ମ. ପ. ଲୋ)—ଭୂତୁଆର ପେଡ଼ି—Jantra-karandikā A magician's basket.

ଯନ୍ତ୍ର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରିବା—1 To prepare a machine or contrivance. ଯନ୍ତ୍ରକରା ଜନ୍ତ୍ରକରନା ୨ । କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—2. To employ a contrivance. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭିଚାର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—3. To employ the black art or charm against a person.

ଯନ୍ତ୍ରକଳା—ସଂ. ବ—ଯନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା; ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ Jantra kalā ସୂକ୍ଷ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଏ—Mechanical art; mechanical engineering.

ଯନ୍ତ୍ରକା(ଣୀ)—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯନ୍ତ୍ରକ + ଆ)—କନିଷ୍ଠା ଶାଳକା; ଅପଣା Jantrakā(ṇi) ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ଭଉଣୀ; କେଳିଭୂଷିକା; ଶାଳୀ—One's wife's younger sister; younger sister-in-law

ଯନ୍ତ୍ରକାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ—ଭୂନ; ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରରେ କାଠକୁ ଲଗାଇ ଭୂନିବାକୁ Jantra kāshṭha ହୁଏ—A turning lathe

ଯନ୍ତ୍ର କୁଶଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯନ୍ତ୍ରରେ କୁଶଳ; ୭ମୀ ତତ୍)—
Jantra kuśala ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ ବା ପରିଚାଳନ ବିଷୟରେ ଦକ୍ଷ—
(ଯନ୍ତ୍ରକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) Expert in making or handling
(ଯନ୍ତ୍ରକୁଶଳତା—ବିଶେଷ୍ୟ) a machine.

ଯନ୍ତ୍ର କୌଶଳ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣରେ ନିପୁଣତା
Jantra kauśala କୌଶଳ—Ingenuity in making
a machine.

ଯନ୍ତ୍ର କୌଶଳୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯନ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ; ଯନ୍ତ୍ର କଳାବିତ୍—
Jantra kauśalī Mechanic; fully conversant
(ଯନ୍ତ୍ର କୌଶଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) with the mechanism of
machines.

ଯନ୍ତ୍ରଗୃହ—ସଂ. ବି—୧ । ଯେଉଁ ଘରେ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କାମ ଚଳେ—
Jantra gṛuha 1. A machine-house; a work-
(ଯନ୍ତ୍ରଭବନ—ଅନ୍ୟରୂପ) shop; engine room; a mill-
house. ୨ । ତେଲିଙ୍କ ଘଣା ଶାଳ—2. An oil-
mill (Apte); oilman's workshop.

ଯନ୍ତ୍ରଣ—ସଂ. ବି (ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ + ଲ୍ୟୁ. ଅନ)—୧ । ଦମନ; ଶାସନ;
Jantraṇa ନିୟନ୍ତ୍ରଣ—1. Restraining; controlling;
checking. ୨ । ପୀଡ଼ନ—2. Pressing. ୩ ।
ପୀଡ଼ା - 3. Pang. ୪ । ବନ୍ଧନ—4. Binding;
confining; fastening. ୫ । ସଙ୍କୋଚନ—
5. Contracting. ୬ । ରକ୍ଷା କରିବା; ଜଗିବା—
6. Guarding; protecting. ୭ । (+ କରଣ
ଅନ)—ବନ୍ଧନୀ; ପଟ୍ଟୀ—7. Bandage (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରଣା—ସଂ. ବି (ଯନ୍ତ୍ରଧାତୁ ଲ୍ୟୁ. ଅନ+ଆ)—୧ । ପୀଡ଼ା—
Jantraṇā 1. Oppression. ୨ । ବେଦନା; ଯାତନା;
ଦୁଃଖ; ବ୍ୟଥା—2. Pang; pain; anguish. ୩ ।
ଦେହରେ ଚନ୍ଦନ, କସ୍ତୁରୀ ଆଦିଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ର ରଚନା—
3. Smearing the body with sandal
paste etc. by drawing various figures

ଯନ୍ତ୍ରଣାକର—ସଂ ବିଣ. (ଯନ୍ତ୍ରଣା + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦୁଃଖ-
Jantraṇākara ପ୍ରଦ—Giving pang; painful
(ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ, ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯନ୍ତ୍ରଣାଗ୍ନି—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ଅଗ୍ନି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ଯାତନା—
Jantraṇāgni Fiery pangs; pang compared to
(ଯନ୍ତ୍ରଣାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) fire.

ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାତା—ପୁଂ. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୂପପଦ, ଯନ୍ତ୍ରଣା + ଦାତା) —
Jantraṇā dātā ଉତ୍ପୀଡ଼କ—Oppressive; oppres-
(ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ, ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) sing,
(ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାତ୍ରୀ, ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟିକା, ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯନ୍ତ୍ରଣାଭୋଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କଷ୍ଟଭୋଗ; ଯାତନା ଭୋଗ
Jantraṇā bhoga —The undergoing or suffering
of pangs.

ଯନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (ସମାହାର)—୧ । ଶିଳ୍ପୀର ଉପକରଣ ଓ ଶିଳ୍ପାଦି—
Jantra tantra 1. The materials and contri-
vances of an artisan or mechanic.
୨ । ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—2. Jantra mantra
(See)

ଯନ୍ତ୍ର ତୋରଣ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା)—କଳଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ
Jantra toraṇa ଖିଲାଣ—A mechanical arch; an
arch fitted with contrivance to move it
(Apte).

ଯନ୍ତ୍ରଦୃଢ଼—ସଂ. ବି (୩ୟା ତତ୍) — ବଳଣୀ ଦ୍ୱାରା ଖିଲିତ (ଦ୍ୱାର)—
Jantradṛuḍha (a door) Secured by bolt (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରନାଳ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା)— ଯେଉଁ ନଳଦ୍ୱାରା କୂଅଆଦିରୁ
Jantranāla ପାଣି ଉଠାଯାଏ—A mechanical tube;
a tube for lifting water by machinary.

ଯନ୍ତ୍ରନିର୍ମାଣ ସଂ ବି (ଯନ୍ତ୍ର+ନିର୍ମାଣ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ଗଢ଼ିବା
Jantra nirmāṇa —1. Manufacture of a
machine or instrument. ୨ । ଯନ୍ତ୍ର ମାତୃକା
(ଦେଖ)—2. Jantra matṛukā (See)

ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାତା—ସଂ. ବି. ପୁଂ— ଯେ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି କରିଥାଏ; ଯାନ୍ତ୍ରିକ—
Jantra nirmātā The manufacturer of an
(ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) engine; instrument maker.

ଯନ୍ତ୍ର ପତର—ଦେ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାର୍ଥକ ୬ଷ୍ଠୀ ସମାହାର)—ଯନ୍ତ୍ରାଦି; ଯନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର
Jantra patara —Instruments and materials.
(ଯନ୍ତ୍ରପତି, ଯନ୍ତ୍ର ପାତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯନ୍ତ୍ରପାତି

ଯନ୍ତ୍ର ପିତୁଳା(ଳି)—ଦେ. ବି (ସଂ ଯନ୍ତ୍ର + ପୁତ୍ତଳିକା)—ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତ
Jantra pituḷā(ḷi) ପିତୁଳା—Mechanical doll.
[ଦ୍ର—ବହୁ ଯନ୍ତ୍ରପିତୁଳା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱ—ଉଣ୍ଣ.
ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଯନ୍ତ୍ର ପୁତ୍ରକ ପୁତ୍ରିକା,—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା) —ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପରି-
Jantra putraka(putrika) ଚାଳିତ କଣ୍ଢେଇ; କଳ କଣ୍ଢେଇ
ଯନ୍ତ୍ର ପୁତ୍ତଳ } ଅନ୍ୟରୂପ —Mechanical doll; a puppet
ଯନ୍ତ୍ର ପୁତ୍ତଳିକା } furnished with contri-
vances to move it.

ଯନ୍ତ୍ର ପେଷଣୀ—ସଂ ବି—୧ । ଚକି—1. Grinding mill;
Jantra peshaṇī handmill (Apte). ୨ । କଳ
ଚକି—2. A mill driven by machine

ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରବାହ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା) ଯନ୍ତ୍ର ପରିଚାଳିତ ବା କୃତ୍ରିମ
Jantra prabāha ଜଳସ୍ରୋତ—An artificial stream
of water.

ଯନ୍ତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି (ଅଧିକରଣ)—ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ ଓ ପରିଚାଳନାଦିର
Jantra bijñana ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର—The science of
(ଯନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) mechanics; mechanics.

ଯନ୍ତ୍ର ଭୃତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଅଧିକରଣ)—ମିଲ୍‌ରେ ବା କଳରେ କାମ କରୁଥିବା
Jantra bhṛutya ଲୋକ—Millhand; workman in
a factory.

ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି.—(ସହଚର)—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ର—1. Mystic
Jantra mantra figures and formulas. ୨ ।
ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର ଗୁଣି ଗାରଡ଼ି—2. Black art.

ଯନ୍ତ୍ରମାତୃକା—ସଂ. ବି.—ଚତୁଷଷ୍ଠି କଳା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ; ଯନ୍ତ୍ରନିର୍ମାଣ ବିଦ୍ୟା;
Jantra mātṛukā ପେଚ୍ ଜଳାଦ୍ୱାରା ନାନା ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି
କରାଯାଏ—One of the 64 fine arts, namely,
the feat of making many mechanical
domestic devices. (କଳା ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

ଯନ୍ତ୍ର ମାର୍ଗ—ସଂ.ବି. (ମ. ସ. ଲୋ)—ଜଳ ନାଳ; କେନାଲ—
Jantra mārga A canal; aqueduct (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରରାଜ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଗତି-
Jantrarāja ଜ୍ଞାପକ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଯନ୍ତ୍ର ବା ଚକ୍ର ବିଶେଷ (ହି.
ଶ)—1. A kind of astronomical diagram.
୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯନ୍ତ୍ର—2. An excellent machine
or diagram.

ଯନ୍ତ୍ର ଶର—ସଂ. ବି. (ମ ସ. ଲୋ)—ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଫିଙ୍ଗାଯିବା ବାଣ—
Jantra śara An arrow or missile shot off by
means of machinary.

ଯନ୍ତ୍ର ଶାଳା—ସଂ. ବି. (ମ. ସ. ଲୋ)—୧ । ବେଧଶାଳା (ହି. ଶ)—
Jantra śālā 1. Observatory. ୨ । ଅନେକ ପ୍ରକାର
ଯନ୍ତ୍ର ଥିବା ଗୃହ; କାରଖାନା—1 Factory; work-
shop; machine-house.

ଯନ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପ—ସଂ. ବି. (ଅଧିକରଣ)—ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କୃତ ଶିଳ୍ପ—Things of
Jantra śilpa art made by means of machi-
nary.

ଯନ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ—ସଂ. ବି. (ଅଧିକରଣ)—ଯନ୍ତ୍ର ପରିଚାଳନରେ ଦକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତି—
Jantra śilpī A mechanic.

ଯନ୍ତ୍ର ସୂତ୍ର—ସଂ. ବି. (ମ. ସ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ସୂତା ଦ୍ୱାରା କଳକବ୍ଜେଲଙ୍କ
Jantra sūtra ଚାଳିତ କରାଯାଏ (ହି. ଶ)—A string for
making puppets dance.

ଯନ୍ତ୍ରାଳୟ—ସଂ. ବି. (ମ. ସ. ଲୋ)—୧ । କଳ ବା କାରଖାନା ଘର—
Jantrālaya 1. Machinary house; workshop;
factory. ୨ । ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରାଳୟ—2. Printing
house; press (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରୀ—ବେ. ବି. (ସଂ. ଯନ୍ତ୍ର)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର ବା ଗୁଣିଗାରଡ଼ିରେ
Jantri ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାଠି—1. Small twigs
ଯନ୍ତ୍ରୀ used in the employment of black magic.
ଯନ୍ତ୍ରୀ [ଉ—ଅଠ ଖଣ୍ଡି କାଠିକି ୧୬ ଖଣ୍ଡି ଯନ୍ତ୍ରି, ଅରୁଣାମଣା
ରଜାକୁ ପାଳବିଣ୍ଡା ମନ୍ତ୍ରୀ । ଭଗ] ୨ । କାଲେଣ୍ଡର; ପଞ୍ଚ
ପଞ୍ଜିକା—2. Sheet calender. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—
ଚକ;ପେଷଣୀ ଚକ—Grinding mill; hand mill.

ଯନ୍ତ୍ରିକା—ସଂ. ବି. (ଯନ୍ତ୍ର+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. କ+ଆ)—୧ । ଗୁଆଠାକ—
Jantrikā 1. Nut-cracking contrivance; nut-
cracker. ୨ । ହାତ ଚକ—2. A hand-mill.
୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳ—3. A small machine. ୪ ।
ଯନ୍ତ୍ରକା; ଶାଳୀ—4. Wife's younger sister.
୫ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୋଳପ (ହି ଶ)—5 A small pad-
lock

ଯନ୍ତ୍ରିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯନ୍ତ୍ରୀନ୍+ଈ)—ଯନ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Jantrinī Feminine of Jantrī.
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯନ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine
of Jantrī. ୨ । ଶାଳୀ—2. One's wife's younger
sister (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ. (ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବଦ୍ଧ—1. Tied;
Jantrita bound; fastened. ୨ । ଶୃଙ୍ଖଳିତ—
2. Fettered; enchained. ୩ । ଦମିତ—
3. Restrained; checked; controlled.
୪ । କୋଳପ ପଡ଼ିଥିବା ବା ଖିଲା ଯାଇଥିବା (ହି. ଶ)—
4. Locked or bolted (door).

ଯନ୍ତ୍ରିତକଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି କଥା
Jantritakatha ଯାହାର)—ଯାହାକୁ ବାଧ କରି କଥା କହିବା
(ଯନ୍ତ୍ରିତକାକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟରୁ ବନ୍ଦ କରାଯାଇ
(ଯନ୍ତ୍ରିତ କଥା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ଅଛି—Tongue-tied; forced
to be silent.

ଯନ୍ତ୍ରିବ—ବେ.(ପଦ୍ୟ) କ୍ରି.(ସଂ.ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ)—୧ । ନିଯୋଜିତ କରିବା—
Jantribā 1. To apply; to join; to attach.
लगाना, जोड़ना (ଉ—ନିଜ ଧନୁର୍ଗୁଣରେ ଜୋଡ଼ଣ ଯନ୍ତ୍ରିଲେ ।
ଯନ୍ତ୍ରା କୃଷ୍ଣଙ୍କି ହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଇବା;
यन्त्रा କଷ୍ଟ ପାଇବା—2. To suffer pain or anguish.
[ଉ—ସଂସାର ଅନୁଭାଗେ ଯନ୍ତ୍ରି
ସୁଚୁଦ ଭକ୍ତି ମାର୍ଗେ ଚିନ୍ତ
ହୃଦରେ ସ୍ଥାପି ତୋର ରୂପ
ବେଗେ ଛଡ଼ନ୍ତି ଭବ ତାପ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯନ୍ତ୍ର+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
Jantrī ଯନ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Having instrument. ୨ । ଚକ୍ରାନ୍ତ-
(ଯନ୍ତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—2. Conspiring; designing;
plotting. ୩ । ଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Mechanical;
instrumental. ୪ । ଧୂର୍ତ୍ତ—4. Ingenuous;
crafty. ୫ । ଉଦ୍ଭାବନଶୀଳ—5. Inventive;
projecting. ୬ । ଜିନ୍ ଓ ଲଗାମ ଆଦିରେ ସଜ୍ଜିତ
(ଘୋଡ଼ା)—6. Harnessed; furnished with
trappings (Apte). ୭ । ତେଜୁଁଆ ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ
(ବ୍ୟକ୍ତି)—7. (a person) Protected by
charms or amulet. ୮ । ଉତ୍ପୀଡ଼ନକାରୀ—8.
Tormenting. ୯ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣକାରୀ—9. Restrain-
ing; controlling. ବି.ପୁଂ—୧ । ଶିଳ୍ପକାର;ଶିଳ୍ପୀ—
1. A mechanic; an artisan. ୨ । ଯନ୍ତ୍ରସ୍ୱାମୀ—

2. The master of a machine. ୩ । ଯନ୍ତ୍ରକୁଶଳ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An engineer. ୪ । ଚୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟକ୍ତି—4. The superintendent or head of an institution. ୫ । ଉଚ୍ଚଷ୍ଟ ବାଦକ—5. A musician. ୬ । କଳ କାରଖାନା ଘରର ମାଲିକ; ମେନେଜର; ଯନ୍ତ୍ର ଶୃଙ୍ଖଳା ସମ୍ବନ୍ଧେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ; ପ୍ରଧାନ ଶୃଙ୍ଖଳକ—6. Manager of a workshop or factory. ୭ । ଗୁଣୀ ଜନ—7. A wise man. ୮ । ଚକ୍ରାନ୍ତକାରୀ; ମେଳଥା—8. A conspirator, a plotter. ୯ । ପଞ୍ଜିକା—9. An almanac. ୧୦ । ସଣ୍ଡ ଆସି; ଚିମ୍ଟା—10. A pair of tongs. ୧୧ । ଗୁଣିଆ; ତନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରବୀଣ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—11. A person skilled in the art of magic or in applying charms. ୧୨ । ନିୟାମକ ବ୍ୟକ୍ତି—12. A controller; regulator. ଦେ. ବ—୧ । ଯନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର କାଟି କରିବା ନିମନ୍ତେ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ଉପାୟ—1. Charms accompanying magical incantations. ୨ । ଯେଉଁ ଫଳକରେ ବା ପଟ୍ଟରେ ବର୍ଷର ବା ମାସର ସମସ୍ତ ଦିବସର ପାଞ୍ଜି ଲେଖାଥାଏ—2. Calendar; wallcalendar. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ତକ—Grinding stone; handmill.

ଯନ୍ତ୍ରୀ
ଯନ୍ତ୍ରୀ
ରୋଜା
ଜାତ୍ରାଗରଗୁଣୀ

ଯବ୍‌ତକ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଉଦ୍ଧୃ)—ଯେବଯାଏ; ଯେତେବେଳ Jab-tak ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯେତେବେଳ ଯାଏଁ—Till which time. (ଯବ୍‌ତଲକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯତକ୍ଷନ୍ ଜବ୍‌ତକ୍

ଯବ—ସଂ. ବ (ଯୁ. ଧାତୁ ମିଶ୍ରିତ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କୃଷିଜାତ ଶୁକ୍ଳଧାନ୍ୟ; ଯବଧାନ—1. Barley; Hordeum Vulgare; Hordeum Haxasticum. [ଦ୍ର—ଏହା ଧାନ୍ୟାଦିବର୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶସ୍ୟ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଅକ୍ଷତ, କଥୁକା, ତୀକ୍ଷ୍ଣଶୂକ, ଭୁରଗ ପ୍ରିୟ, ଧାନ୍ୟରାଜ, ଦିବ୍ୟ, ପବିତ୍ରଧାନ୍ୟ, ମଙ୍ଗଳ୍ୟ, ମେଧ୍ୟ, ଶଲ୍ଲୁ, ଶୀତଶୂକ, ସିତଶୂକ । ଇଂ. ଯବଲନେଡ୍ ଧାନ୍ୟମ୍, ବାର୍ଲିଇସ୍ପମ୍ ମ. ଜବ, ଜୋଂ ତା. ବାର୍ଲିଅରସୁ ଗୁ. ଜବ ଫା. ଜବ ଆ. ଶଇର୍

ଜୌ, ଜଇ

ଯବ ଜାତିର ଶସ୍ୟ ଦେଶରେ ଛଅ ଖାଉ ଶସ୍ୟ ଫଳେ । ଏହାକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ସିଠା ଓ ଜାଉ ଆଦି କରି ଖିଆଯାଏ । ଯେଉଁ ଯବ ଧାନର ଶୂକ (ଶିଂଘ) ଧଳା ତାହାର ନାମ ଯବ; ଶୂକ-ଶୂନ୍ୟ ଯବକୁ ଅତିବିଷ, ହରିଦ୍-ବର୍ଣ୍ଣ ଯବକୁ ଭୋଜ୍ୟ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯବକୁ ସ୍ୱଲ୍ପଯବ ବୋଲାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା କଷାୟ-ମଧୁର, ଶୀତଳ, ଲେଖନ ଗୁଣ-ଯୁକ୍ତ, ମୃଦୁଭେଦ୍ୟ, ବ୍ରଣରୋଗରେ ଜଳପରି ହିତକର, ରୁକ୍ଷ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, କଟୁବିପାକ; ଅନତିସ୍ୟନ୍ଦୀ, ସ୍ୱରପ୍ରସାଦକ, ବଳକାରକ, ଗୁରୁ ଓ ବାୟୁର ଏବଂ ମଳର ଅଳ୍ପଶମ୍ବ ବର୍ଦ୍ଧକ, ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସାଦକ, ଶରୀରର ସ୍ଥିରତା-ସମ୍ପାଦକ ଓ ପିଚ୍ଛିଳ । ଏହା କଣ୍ଠରୋଗ, ଚର୍ମରୋଗ, ପିତ୍ତ, ମେଦଃ, ପୀନସ, ଶ୍ୱାସ, କାସ, ଉରୁ ସ୍ତମ୍ଭ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ତୃଷ୍ଣାନାଶକ । ନୂତନ ଯବ ହିତକର । ଦୁଇ ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ଯବ ହିରସ, ରୁକ୍ଷ ଓ ଗୁଣହୀନ ହୁଏ । ପୁରୁଣା ଯବ ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ୨ । ପରିମାଣ ବା ଓଜନ ବିଶେଷ, (ଏହା ୪ ଧାନ ବା ୬ ସୋରିଷର ଓଜନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ)—2. A unit of weight representing the weight of a barley corn or 4 paddy seeds or 6 mustard seeds. ୩ । ହାତ ଅଙ୍ଗୁଠିର ପର୍ବ-ସନ୍ଧିମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଯବାକାର ରେଖା—3. Natural lines on the joints of the fingers of the human hand, resembling barley corn and indicative of the possessor's prosperity, according to palmistry. [ଦ୍ର—ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହି ସବୁ ରେଖାରୁ ଧନ, ସନ୍ତାନ, ସୌଭାଗ୍ୟାଦି ସୂଚିତ ହୁଏ ।] ୪ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପରିମାଣ ବିଶେଷ; ଯବଧାନକୁ ଚଉଡ଼ା ବାଗରେ ରଖିଲେ ତାହା ଯେତେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ ସେତିକି ପରିମାଣ; ଯବୋଦର ପରିମିତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ—4. A unit of length = $\frac{1}{3}$ of an inch. ୫ । ବେଗ—5. Velocity; speed. ୬ । ଦ୍ୱିପୃଷ୍ଠପୃଷ୍ଠ କାଚ—6. A double convex lens. ୭ । ଯବ ଦ୍ୱୀପ—7. The island of Jāvā. ୮ । ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ସରୁଆ ଓ ମଝି ମୋଟା ହୋଇଥିବା ବସ୍ତୁ (ହି. ଶ)—8. Anything tapering to a narrow point at each end and swollen in the middle. ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବିଣ—ବହୁତ—Great; much; many.

ଯବକ—ସଂ. ବ (ଯବ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଯବଧାନ—Barley.
Jabaka

ଯବକ୍ୟ (କ୍ୟା)—ସଂ. ବିଣ (ଯବକ + ଯ:+ ଆ)—ଯବ ଶସ୍ୟ ଜନ୍ମିବାର ଉପଯୁକ୍ତ (କ୍ଷେତ୍ର)—(a field) Fit for producing barley
Jabakya(kyā)

ଯବକ୍ରୀତ—ସଂ. ବ—ମୁନି ବିଶେଷ; ଭରଦ୍ୱାଜ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର—Name of a sage; son of sage Bharadwāja, (ଉ—ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କର ପୁତ୍ର ଯବକ୍ରୀତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
Jabakrita

ଯବକ୍ଷାର—ସଂ. ବ (ଯବ + କ୍ଷାର = ଘାଉଁ ଶ)—[ଦ୍ର—ଏହା ଦଗ୍ଧ ଯବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ବୋଲି କିମ୍ବା ମତାନ୍ତରରେ ଏହାର ଦାନା (crystal) ସବୁ ଯବ ପରି ଲମ୍ବା ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଯବକ୍ଷାର କୁହାଯାଏ ।]—୧ । ଯବ ଉତ୍ପାଦିତ (ବିଶେଷତଃ ଯବଶୂକ ଉତ୍ପାଦିତ) କ୍ଷାର—1. Carbonate of potash; Potassium car-
Jaba kshāra
(ଯବକ୍ଷାର—ଦେଶଜରୂପ)
ଯବଖାର;
ସାଜୀ, ସୋରା, ଜବାଖାର
ଆ. ନୁଉରୁନ୍
ଇ. ଯବକ୍ଷାରମ୍
ମ—ଜବଖାର

ଗୁ—ଜବଖାର୍
[ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—
କ୍ଷାର, ଉକ୍ଷ, ଗାଣ୍ଡୀରସ,
ପାକ୍ୟ, ରେଚକ, ସାରକ,
ଯାବଶୂକ.]

ଯବନାଳଜ (ବ)
ଯବଶୂକଜ
ଯବାଗ୍ରଜ
ଯବାଯବ୍ୟ
ଯବାଗ୍ରକ
ଯବାହ୍ୱ
} ଅନ୍ୟରୂପ

bonate. ୨ । ସୋରା—2. Potassium nitrate; nitre. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଲଘୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ଅଗ୍ନିଦୀପକ; ଏହା ଶୂଳ, ବାୟୁ, ଆମଦୋଷ, କଫ, ଶ୍ୱାସ, ଗଳରୋଗ, ପାଣ୍ଡୁ, ଅର୍ଶଃ, ଗ୍ରହଣୀ, ଗୁଳ୍ମ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ଲୀହା ଓ ହୃଦ୍ରୋଗ-ବିନାଶକ ।]—[ଦ୍ର—ଯବଧାନର ଶିଂଘ ପୋଡ଼ିକରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କ୍ଷାର ପ୍ରକୃତରେ Potassium carbonate; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୀରେ, ଓଡ଼ିଆରେ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଯବକ୍ଷାରର ନାମାନ୍ତର ସୋରା ବା Potassium Nitrate ହୋଇଅଛି । ଗୁହାଳ ଘରର କାନ୍ଥ ଓ ମୁତଳା ଖାଖର କାନ୍ଥ ଯାହାକୁ ଲୋକେ ଲୁଣି ମାରି ଯାଇଥିବା କହନ୍ତି ଓ ଯାହାର ମାଟି ଖଳା ପଡ଼ିଯାଇ ଝୁରୁ ଝୁରୁ (ଚୂନା) ହୋଇ ଖସି ପଡ଼ିଥାଏ ତାକୁ ଗ୍ରନ୍ଥିକରି ପାଣିରେ ବଳୁଥାଇ ଗଳିଲେ ହାଣ୍ଡି ତଳେ ଦାଳା (ଓଡ଼ିଆ ପଗଡ଼—ସ. ପ୍ରଗ୍ରହ) ବସିଯାଏ, ତାକୁ ଯବକ୍ଷାର କହନ୍ତି । ଯବକ୍ଷାରକୁ ଅଙ୍ଗାର ଓ ଗନ୍ଧକରୂନା ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇଲେ ବାରୁଦ ହୁଏ । ଯବକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ପ୍ରସ୍ରାବ ନ ହେଉଥିଲେ ଲାହ୍ମ ଖାରେ ଯବକ୍ଷାର ବୋଳିଲେ ବା ଯବକ୍ଷାର ପାଣି ପିଇଲେ ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ ।)

ଯବକ୍ଷାରଜ—ସ. ବି (ଅଧୁନିକ)—ଯବକ୍ଷାରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Nitrous; nitric.
Jabakshāraja

ଯବକ୍ଷାରଜ(ଜା)ନ—ସ.ବି(ଅଧୁନିକ)—ବାୟୁର ଖୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ମୌଳିକ ବାଷ୍ପ-ଉପାଦାନ—Nitrogen. [ଦ୍ର—ବାୟୁର ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନ ଅମ୍ଳଜାନ ବା ଅକ୍ସିଜେନ୍ ବାଷ୍ପ ।)
Jabakshāraja(jā)na

ଯବକ୍ଷାର ଦ୍ରାବକ—ସ.ବି (ଅଧୁନିକ)—ଯବକ୍ଷାରରୁ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖଟା ଦ୍ରବ୍ୟ—Nitric acid; acqua fortis.
Jabakshāra drābaka
(ଯବକ୍ଷାରଜାମ୍ଳ; ଯବକ୍ଷାରାମ୍ଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯବଖୋଦ—ସ. ବି (ଏଷ୍ଟୀ ତତ୍ତ) —ଯବର ଚୂନା; ବାଲି—Barley-meal.
Jaba kshoda (ଯବଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଯବପିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯବଖାର—ଦେ. ବି (ସ. ଯବକ୍ଷାର)—ଯବକ୍ଷାର (ଦେଖ)
Jabakhāra Jabakshāra (See)

ଯବଗଣ୍ଡ—ସ. ବି. (ଯବ =ଯବାକାର + ଗଣ୍ଡ =ଗଣ୍ଡ ସ୍ଥଳଜ)—ଯୁବଗଣ୍ଡ; କାଠ ବରୁଣ—Pimples on the face of young people.
Jaba gaṇḍa

ଯବ ଚତୁର୍ଥୀ—ସ. ବି—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ—The 4th day of the bright lunar fortnight of Baiśākha.
Jaba chaturthi

ଯବଜ—ସ. ବି (ଯବ + ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଯବକ୍ଷାର—1. Nitre. ୨ । ଯୁଆଣି—2. Ajwān. ୩ । ତବକ୍ଷୀର; ଗାଲୁଅ; ଅରାରୁଟ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—3. Arrow-root. (ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ ଓ ତବକ୍ଷୀର, ସମ୍ପୃଃ-କ୍ଷୀର, ଗବଯୋଭବ, ଗୋଧୂମଜ, ପିଷ୍ଟିକାଭଣ୍ଡୁଲୋଭବ, ଭାଳ ସମ୍ଭୂତ, ଭାଳକ୍ଷୀର ।)

ତବକ୍ଷୀର
ତବାକ୍ଷୀର
ମ. ତବକ୍ଷୀଳ
ଗୁ. ତବକ୍ଷୀର
ଫା. ତବାକ୍ଷୀର

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା ମଧୁର-ରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ; ଏବଂ ଦାହ, ପିତ୍ତ-ତୃଷ୍ଣା, କ୍ଷୟ, କାସ, କଫ, ଶ୍ୱାସ ଓ ରକ୍ତରୁଷ୍ଣି ନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ଯବତିକ୍ତା—ସ.ବି.—ଭୂଇଁ ନିମ୍ବ; ବାସକାଦି ବର୍ଗର ବର୍ଷାୟୁଷ ଶାକ ବିଶେଷ—Andro graphis Paniculata (plant).
Jabatiktā (ଭଦ୍ରତିକ୍ତା ଦେଖ)

ଯବଦୋଷ—ସଂ.ବି—ରତ୍ନର ଦୋଷବିଶେଷ; କେତେକ ରତ୍ନର ଦେହରେ ପଡ଼ିବା ଯବାକାର ରେଖା—A line like a barley-grain appearing on some gems and considered as a blemish.
Jabadosha

ଯବଦ୍ୱୀପ—ସ. ବି-(ସ. ପ. ଲୋ; ଯବାକୃତିଦ୍ୱୀପ)—ଭାରତ ମହାସାଗରସ୍ଥ ସୁମାତ୍ରା ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ଜାଭାଦ୍ୱୀପ—The Java island in the Indian archipelago. [ଦ୍ର—ଏହା ଯବାକାର ଥିବାରୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପକୁ ଯବଦ୍ୱୀପ କୁହାଯାଏ; ଯବଦ୍ୱୀପ ବିଷୟ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣରେ ଅଛି । ପୂର୍ବକାଳରେ ଯବଦ୍ୱୀପ ସଙ୍ଗେ ଭାରତବର୍ଷର ବାଣିଜ୍ୟ ବିନିମୟ ଥିବାର ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ଭାରତର କଳିଙ୍ଗବାସୀମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯବଦ୍ୱୀପରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଯବଦ୍ୱୀପରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ହିନ୍ଦୁ ଦେବାଳୟମାନଙ୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ରହିଅଛି । ଓଡ଼ିଆ-ମାନେ ପୂର୍ବେ ବୋଇତରେ ଯବଦ୍ୱୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିବାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଭାବାସୀମାନେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ, କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟାପି ଯାଭାଦ୍ୱୀପର ଅଧିବାସୀମାନେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ କଳିଙ୍ଗ୍ ବା କଳିଙ୍ଗଦେଶରୁ ଯାଇ ଥିବାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଶବ୍ଦାବଳୀ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ମିଳୁଅଛି । ଯାଭା ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ବାଲିଦ୍ୱୀପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁ ଅଛନ୍ତି ଓ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜସ୍ଥ ଗୁରୁ ଜାତିର ଭେଦ ସେଠାରେ ଅଛି । ଯାଭାଦ୍ୱୀପରେ ସଂସ୍କୃତ ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ ଓ କବିତାମାନ ମିଳିଅଛି ।]
Jaba dwipa

ଯବନ—ସ. ବି (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା + କର୍ମ. ଅନ)—୧ । ଗୋଧୂମ; ଗହମ—1. Wheat. ୨ । ଗଜର; ଶାକ-ବିଶେଷ; ଗାଜର—2. Carrot. ୩ । ଯୁନାନ୍ ଦେଶ; ଦେଶବିଶେଷ; ଆରବ, ପାରସ୍ୟ, ତୁରସ୍କ ଓ ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶ—3. Arabia, Persia, Turkey and Ionia (Greece). ୪ । (+ ଅଧିକରଣ ଅନ)—ମ୍ଳେଚ୍ଛଜାତି; ଅହିନ୍ଦୁ; ବିଦେଶୀୟ ଜାତି—4. Non-Hindu foreigners. [ଦ୍ର—ଯୁଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା + ଅଧିକରଣ ଅନ, ଯବନମାନେ ଗୃହୁଦ୍ୱଂଶ୍ୟ-
Jabana

ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିତ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ର ମିଶି ଜଟିଳ୍ୟରରେ ଅହାରାଦି କରନ୍ତି ବୋଲି, ଜମ୍ବା ଯୋନି + ଜାତାର୍ଥେ ଅନ = ଯବନ; ପୁରାଣାଦି ମତରେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଧେନୁର ଯୋନିରୁ ଜାତ ହୋଇ ଏ ଜାତି ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଥିବାରୁ; ଜମ୍ବା ଯୋନି = ଯୋନିଆ = ଆଇଓନିୟାନ୍‌ଦ୍ୱୀପ = ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଯବନମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାଜର୍ଷି ହେବାର ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଦିନେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କାମଧେନୁ (ସୁରଭି ଦୁହିତା)ର କାମଧେନୁଙ୍କ ଶକ୍ତି ଦେଖି ଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ସେହି ଗାଈଟି ମାଗିଲେ । ବଶିଷ୍ଠ ନାହିଁ କରିବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତେ, ବଶିଷ୍ଠ ଏହି ଆସନ୍ନ ବିପଦ ବିଷୟ କାମଧେନୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । କାମଧେନୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସୈନ୍ୟକୁ ପରାଭୂତ କରିବାପାଇଁ ସ୍ୱୀୟ ଯୋନିରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ଯୋଦ୍ଧା ଜାତ କଲେ ଏବଂ ସେହି ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଯବନ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଗୁରୁତର ଅପରାଧ ହେତୁରୁ ଶକ, କାମ୍ବୋଜ, ପାରଦ, ପହ୍ଲବ, ବର୍ବର, ପହ୍ଲବ, କେରଳଆଦି ଜାତିସ୍ଥ କେତେକ ପାଷଣ୍ଡଙ୍କର ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ କରି ସଗର ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ବାସନାଜ୍ଞା ଦେଇଥିଲେ; ସେହିମାନେ ଭାରତରୁ ବହିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଯବନ ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ଉକ୍ତ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କୁ ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓ ଆହାରାଦିରେ ମିଶ୍ରଣ ଦୋଷ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିବାରୁ ସେମାନେ ଏ ରାଜଦଣ୍ଡ ପାଇଥିଲେ । ଫଳତଃ ହିନ୍ଦୁମାନେ କାବୁଲଠାରୁ ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଆୟୋନିଆ (ଯୋନିଆ) ଦ୍ୱୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କୁ 'ଯବନ' ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଓ ପରେ ଯିହୁଦୀ (Jews), ତୁର୍କ (Turks), ପାର୍ଶୀ (Persian) ଓ ମୁସଲମାନ୍, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଆଦି ବିଧର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ତୁଳନାକର—ହିବ୍ରୁ--ଯବନ୍, ଗ୍ରୀକ୍--ଆୟୋନିଆନ୍, ସଂସ୍କୃତ—ଯବନ, ପ୍ରାକୃତ—ଯୋନ୍ ବା ଯୋନ୍, ଆରବୀ ଯୂନାନ୍ । ପୁଣି ଦେଉଳରେ ରକ୍ଷିତ ମାଦଳାପାଞ୍ଜିରୁ ଦେଖା ଯାଏ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଯବନମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ପ୍ରାୟ ୫୦ ବର୍ଷକାଳ ଉତ୍କଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ; ରକ୍ତବାହୁ ନାମକ ଜଣେ ଯବନରାଜ ଅଶ୍ୱାରୋହଣରେ ଚଢ଼ି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯଯାତିକେଶରୀ ଯବନମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେଇ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ।] ୫ । ଯୁନାନ୍ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି— 5. A non-Hindu ; an Ionian; a Greek. ୬ । (ନାମ) କାଳଯବନ—6. Name of a non-Hindu king of ancient India. [ଦ୍ର— ଏ ମହାଦେବଙ୍କ ବର ପ୍ରଭାବରୁ ମହାପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଯବନ ରାଜା ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କୌଶଳରେ ରାଜା ମୁଚୁକୁନ୍ଦଙ୍କ କୋପରେ ଏ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଥିଲେ ।] ୭ । ମୁନି-ବିଶେଷ—7. Name of a sage. ୮ । (ଜୁ ଧାତୁ = ବେଗରେ ଗତି କରିବା + ଭାବ.ଅଳ)—ବେଗ— —8. Speed; velocity. ୯ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) —ବେଗବାନ୍ ଅଶ୍ୱ—9. A fleet horse; steed. ସଂ. ବି—ବେଗବାନ୍—Speedy; swift-footed.

ଯବନ ଦ୍ୱିଷ୍ଟ—ସଂ. ବି—ଗୁଗ୍‌ଗୁଳ—
Jābana dwishta Bdellium.

ଯବନ ପୁର—ଦେ. ବି—ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆର ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ନାମ—
Jābana pura The ancient Indian name of Alexandria.

ଯବନପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି—ମରିଚ—Black pepper.
Jābana priya

ଯବନାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି.—ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣେତା ଜନୈକ
Jābanāchārjya ପଣ୍ଡିତ;—(ଦ୍ର—ବରାହ ମିହିର ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯବନାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତର ସୂଚନା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି; ସମ୍ଭବତଃ ଏତଦ୍ୱାରା ଟଲେମୀ (Ptolemy) ଆଦି ଗ୍ରୀକ୍ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇ ଅଛି ।)—An author on astronomy quoted by Barāhamihira and other Hindu astronomers.

ଯବନାନୀ—ସଂ. ବି (ଯବନ + ଅନୀ)—୧ । ଅରବୀ, ପାର୍ଶୀ, ଗ୍ରୀକ୍ ଆଦି
Jābanānī ଯାବନିକ ଲିପି —1. The alphabet of the Jābanas, (Arabic, Persian, Greek)—(ଦ୍ର—ପାଣିନିରେ ଯବନାନୀ ଲିପିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—(ହ. ଶ)—୨ । ଯୁନାନୀ ଭାଷା—2 The language of the Jābanas. ସଂ. ବିଣ—ଯବନଦେଶୀୟ; ଯୁନାନୀ—Relating to the Jābana country.

ଯବନାରି—ସଂ. ବି (ଯବନ = କାଳଯବନ + ଅରି; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
Jābanāri ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—A name of Śrikṛushṇa

ଯବନାଳ—ସଂ. ବି. (ଯବ + ନାଳ; ଯବ ପରି ନାଡ଼ି ଯାହାର)—
Jābanāla ୧ । ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ; ଦେଧାନ; ବାଜରା; ଜୁଆରି; (ଅନ୍ୟସଂଯମ; ଦେବଧାନ୍ୟ ଯାବନାଳ; ଜୋନ୍ଧଳା; ଯୋନାଳ; ଜଣ୍ଡୀଦୁଧ୍ୟ) (ଆଖୁଗଛ ପରି ଗଛ । ଏହାର ଡାଙ୍ଗ ମିଠା ଥିବାରୁ ଗୋରୁଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ହୁଏ ।) 1 Broom Corn; Sorghum Saccharim. ୨ । ଯବତୃଣର ନଡ଼ା— 2. Barley-straw.

ଯବନାଳଜ—ସଂ ବି.—ଯବକ୍ଷାର—Carbonate of potash;
Jābanālaja nitre

ଯବନାଶ୍ୱ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ମିଥିଲା ଦେଶର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା;
Jābanāśwa ବହୁକାଶ୍ୱଙ୍କ ପିତା—Name of an ancient king of Mithilā.

ଯବନିକା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଜୁ ଧାତୁ—ବେଗେ ଚଳିବା + କରଣ.ଅଳ+କ+ଆ
Jābanikā ବମ୍ବା ଯବନ + କ + ଆ)—୧ । ଜବନିକା; ପରଦା—
1. A screen. ୨ । କନାଟ ବାଡ଼—2. A screen of cloth; curtain. ୩ । ତମ୍ବୁର ଚାରିପାଖେ ଘେରି କନାର ବାଡ଼—3. A screen round a tent. ୪ । ରଙ୍ଗାଳୟର ବହିଃସ୍ଥ ପରଦା ବା ପଟ—4. A dropscene. ୫ । ଯବନସ୍ତ୍ରୀ; ପଠାଣୀ—5. A muslim lady; a Jābana lady. ୬ । ଯୁଆଣି—6. Carraway; ajwan.

ଯବନିକା ପତନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପଟକ୍ଷେପଣ; ଅଙ୍କବିଶେଷର ବା
Jābanikā patana ଦୃଶ୍ୟବିଶେଷର ଅବସାନ ଶେଷରେ ନାଟ୍ୟ-(ଯବନିକାଯାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାଳାର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପରଦା ପଡ଼ିବା—
The falling of the dropscene.

ଯବନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯବନ + ଈ)—୧ । ଯବନସ୍ତ୍ରୀ; ପଠାଣୀ—
Jābanī 1. A Jābana lady; a muslim women. ୨ । ଯୁଆଣି—2. Carraway seed, ajwan.

ଯବନେଷ୍ଟ—ସଂ. ବି (ଯବନ+ଇଷ୍ଟ=ବାଞ୍ଛିତ)—୧ । ସୀସା—
Jābaneshṭa 1. Lead. ୨ । ମରିଚ—2. Black-pepper. ୩ । ଶ୍ୱେତ ପିଆଜ—3. Onion. ୪ । ରସୁଣ—4. Garlic. ୫ । ନିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ—5. The Neem tree. ୬ । ଗାଜର—6. Carrot. ୭ । ସାଲ୍‌ଗମ୍—7. Turnip.

ଯବନେଷ୍ଟା—ସଂ. ବି (ଯବନ + ଇଷ୍ଟ + ଆ)—ଖଜୁରୀ—
Jābaneshṭā Date palm.

ଯବ ଫଳ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯବ ପରି ଫଳ ଯାହାର)-୧ । ବାଉଁଶ—
Jabā phala 1. Bamboo ୨ । ଜଟାମାଂସୀ—2. Indian spikenard. ୩ । କୁଟଜ—3. A medicinal plant; Wrightea Antidysenterica. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଯବ (ଦେଖ)—4. Indrajaba (See) ୫ । ପିଆଜ (ହି. ଶ.)—5. Onion. ୬ । ବାଉଁଶ (ହି. ଶ.)—5. Bamboo. ୭ । ପ୍ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—7. Plaksha (See)

ଯବ ବିନ୍ଦୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସବିନ୍ଦୁ ଯବରେଖାବିଶିଷ୍ଟ ହୀରକ—
Jāba bindu A diamond with a barley mark on it. [ଦ୍ର—ଏ ହୀରା ବ୍ୟବହାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱଦେଶତ୍ୟାଗୀ ହୁଅନ୍ତି—ହି. ଶ]

ଯବ ମଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯବକୁ ସିଦ୍ଧ କରି ଚାଲୁ ଲୁଗାରେ ଛାଣି ବାହାର କରାଯିବା ମଣ୍ଡ—
Jāba manda Gumlike jelly prepared by sifting boiled barley through cloth. [ଦ୍ର—ଏହା ଜ୍ୱରରୋଗୀର ପଥ୍ୟ; ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଲଘୁ ଓ ଗ୍ରାହକ ଏବଂ ଶୁଳ ଓ ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ—ହି. ଶ.]

ଯବ ମଦ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ମ. ତ. ଲୋ.)—ଯବଖାଇ ସିଝା ଯାଇ
Jāba madya ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—Wine distilled from barley.

ଯବ ମଧ୍ୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରାୟଣବିଶେଷ; କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦ
Jāba madhya ଠାରୁ ଅମାବାସ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ କ୍ରମଶଃ କମାଇ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ ଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଣି ଖାଦ୍ୟ ବଢ଼ାଇବାରୂପ ବ୍ରତବିଶେଷ—1. A kind of penance by which the quantity of one's usual food is lessened day by day during the dark fortnight and is again increased day by day during the bright fortnight till it reaches the normal quantity
୨ । ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ସମାପ୍ତ ଯଜ୍ଞବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—2. A kind of sacrifice which takes 5 days.
ସଂ. ବିଣ—ଯାହାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ସ୍ଥୂଳ—Having the middle thicker or wider than the ends.

ଯବମଧ୍ୟା—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ; ୩ ଚରଣଯୁକ୍ତ
Jābamadhyā ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ, ଯହିଁର ମଝି ଧାଡ଼ିରେ ଉପର ଓ ତଳ ଧାଡ଼ି ଅପେକ୍ଷା ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ବେଶୀ ଥାଏ—Name of a Sanskrit metre of 3 lines, the middle line having one syllable more than the remaining two.

ଯବ ମନ୍ଥ—ସଂ. ବି—ଯବ ଧାନର ଛାତୁ—
Jāba mantha Flour of powdered barley.

ଯବ ରୋଟିକା—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ; ଯବ+ରୋଟିକା)—ଯବ ରୁଟି—
Jāba rotikā Roll or bread made from barley-meal.

ଯବଲକ—ସଂ. ବି—ପକ୍ଷିବିଶେଷ—A kind of bird. [ଦ୍ର—
Jābalaka ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହାର ମାଂସ ମଧୁର, ଲଘୁ, ଶୀତଳ ଓ କଷାୟ—ହି. ଶ.]

ଯବଲାସ—ସଂ. ବି—ଯବକ୍ଷାର—
Jābalāsa Nitre.

ଯବ ଶକ୍ତୁ—ସଂ. ବି (ଯବ + ଶକ୍ତୁ)—ଯବ ଛାତୁ; ଯବ ଧାନକୁ ଭାଜି ତରି ତରି ଥିବା ଚୂନା—Powdered fried barley.

ଯବ ଶର୍କରା—ସଂ. ବି—ସିଦ୍ଧ ଯବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚିନି—Sugar made
Jāba śarkarā from boiled barley.

ଯବ ଶାକ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଶାକ—A kind of potherb.
Jāba śāka [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ମଧୁର, ରୁକ୍ଷ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ମଳଭେଦକ—ହି. ଶ.]

ଯବଶୂକ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯବ ଧାନର ଅଗରେ ଥିବା
Jāba śūka ଶିଂଘା—1. The horns or awn of a grain of barley. ୨ । ଯବକ୍ଷାର—2. Nitre.

ଯବ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସଂ. ବି (ମ. ସ. ଲୋ)—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ
Jaba śrāddha ସନ୍ତାନ୍ତ୍ର ବା ଅକ୍ଷୟତୃପ୍ତିପାଇଁ ଦଳ ଯବଚୂର୍ଣ୍ଣର ପିଣ୍ଡରେ କରାଯିବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ—An offering of balls of barley flour made to the deceased ancestors.

ଯବସ—ସଂ. କ୍ଲ (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ. ଅସ)—
Jabasa ୧ । ଘାସ; ଘାସ—1. Grass; meadow-grass. ୨ । ଗୋରୁଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ—2. Fodder (Apte). ସଂ. ବିଣ. (ଯବସା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁଂ(+କର୍ତ୍ତୃ.ଅସ)—ଦକ୍ଷ—Able

ଯବ ସୁରା—ସଂ. ବି (ମ. ସ. ଲୋ)—ଯବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—Wine
Jaba surā distilled from boiled barley.

ଯବାଗୂ—ସଂ. ବି (ଯୁ. ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ. ଅଗୁ)—
Jabāgū ୧ । (ଯାହାକୁ ମିଶ୍ରିତ କରାଯାଏ) ଯାଉ; ଷଡ଼ଗୁଣ ଜଳରେ ପକ୍ୱ ଯବଚୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଯବଗୁଣ୍ଡ—1. Gruel made of barley. ୨ । ଯବର ବା ଚାଉଳର ବାସୀ ତୋଡ଼ାଣି—2. Fermented barley water or rice-water. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ, ଗ୍ରାହକ, ବଳକାରକ ଓ ବାତନାଶକ—ହ୍ର. ଶ.]

ଯବାଗ୍ର—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯବର ତୁଷୀ (ହ୍ର. ଶ)—
Jabāgra The chaff of barley.

ଯବାଗ୍ରଜ—ସଂ. ବି (ଯବ+ଅଗ୍ରଜ)—୧ । ଯବକ୍ଷାର (ଦେଖ)—
Jabāgraja 1. Jabakshāra (See). ୨ । ଯୁଅଣି—2. Ajwan; carraway seed.

ଯବାନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ଜବାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jabān (etc) Jabān etc (See).

ଯବାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଯବ=ବେଗ+ଅ+ଣ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—
Jabāna ବେଗବାନ୍; ଦ୍ରୁତଗାମୀ—Swift; fleet.

ଯବାନୀ—ସଂ. ବି (ଯବ+ଅ+ଣ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+ସ୍ତ୍ରୀଇ)—
Jabānī ଜୁଅଣି—Ajwan; carraway.
(ଯବାନିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୋୟାନ ଅଜୱାୟନ
(ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଉତ୍ତପବା, ଉଗ୍ରା, ଚନ୍ଦ୍ରଗନ୍ଧା, ଧୀପଗା, ଧୀପଗାସ୍ୱ, ଧୀପ୍ୟ, ଧୀପ୍ୟକ, ଉଦ୍ଦମ, ଯବକ, ଯବକ୍ଷାହ୍ୱ, ଯବାଗ୍ରଜ, ବାଜାଗ୍ର, ଶୂଳହନ୍ତ୍ରୀ ।)

ଯବାନ୍ନ—ସଂ. ବି (ଯବ+ଅନ୍ନ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜଳପକ୍ୱ ଯବ—
Jabānna Boiled barley.

ଯବାପତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯବ+ଅପତ୍ୟ)—ଯବକ୍ଷାର—
Jabāpatya Saltpetre; nitre.

ଯବାମ୍ଳ—ସଂ. ବି (ଯବ+ଅମ୍ଳ)—୧ । ବାସୀ ଯାଉ—1. Sour
Jabāmla gruel. ୨ । ଯବର ଜାଉ—2. Stale barley water. ୩ । ଯବାଗୂ—3. Barley-gruel.

ଯବାସ—ସଂ.ବି (ଯୁଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅସ) - ୧। କଣ୍ଟକୀ ଗୁଳ୍ମ
Jabāsa ବିଶେଷ; ଦୁରାଲଭା; ଜବାସା—1. A prickly plant; Hedyseram Alhagi [ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅଜଲ୍ଲା, ଅଜ୍ଜକ, କଚ୍ଛୁରା, କଣ୍ଟକାଳୁକା, ଗୁଣ୍ଡ୍ରେଙ୍ଗୁଦ, ଅଜାଶ୍ରୀ, ଜିକର୍ଣ୍ଣିକା, ଫଳପତ୍ର, ବିଷଗ୍ନ, ଯାସ, ରୋଚନିକା, ବହୁକଣ୍ଟକ, ଯବସ, ଦୁରାଲଭା, ଦୁର୍ଲଭା, ଦୁରତ୍ରଗନ୍ଧା, ପଦ୍ମମୁଖୀ, ଅସ୍ତ୍ରମୂଲ୍ୟ, ବିକଣ୍ଟକ, ସମୁଦ୍ରାନ୍ତ, ପ୍ରବୋଧିନୀ, ଧନୁର୍ଯାସ, ଧନ୍ୱୀ, ଧନ୍ୱ, ଯବାସକ, ଦୁଷ୍ପର୍ଶ, ଲୁନାଶକ, ରୋଦନୀ, ଲଦଂକାର୍ଯ୍ୟ, ସୂକ୍ଷ୍ମଦଳା, ଦ୍ରୁତ୍ରଧର୍ଷା ।] ୨। ଖଦିର ଭେଦ—2. As sort of catechu.

ଯବାସ ଶର୍କରା—ସଂ. ବି—ଦୁରାଲଭାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ପ୍ରକାର ଚିନି (ଏହା
Jabāsaśarkarā ଔଷଧରେ ଲାଗେ)—Sugar made from Jabāsa plant.

ଯବିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁବନ୍+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ
Jabishtha ଯୁବା—1. Very young; too young.
(ଯବିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କନିଷ୍ଠ—2. Youngest. ବି. ୧ । ସବୁ ସାନ ଭାଇ; ସର୍ବକନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା—1. The youngest brother. ୨ । ଅଗ୍ନି (ହ୍ର. ଶ)—2. Fire. ୩ । ଋଗ୍ବେଦର ଏକ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା ଋଷି; ଅଗ୍ନିଯବିଷ୍ଠ ମୁନି—3. Name of a Vedic sage.

ଯବିୟାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯୁବନ୍+ଇୟସୁ, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଅତି
Jabiyān ଯୁବା—1. Very young. ୨ । କନିଷ୍ଠ; (ଯବିୟସୀ, ଯବିୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ—2. Younger; younger of the two. ବି. ପୁଂ. ଆପଣାଠାରୁ ସାନଭାଇ—One's younger brother.

ଯବୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯବରୁ ଉଦ୍ଭବ ଯାହାର)—ଯବକ୍ଷାର—
Jabodbhaba Saltpetre.

ଯଭ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—ମୈଥୁନ କରିବା; ସଙ୍ଗମ କରିବା—To cohabit, to copulate.
Jabh(root)

ଯଭନ—ସଂ.ବି (ଯଭ୍ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ମୈଥୁନ—Copulation
Jabhana sexual intercourse.

ଯମ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.୧ । ବିରତ ହେବା—1. To cease; to refrain,
Jam(root) ୨ । ପରିବେଷଣ କରିବା; ପରଷିବା—2. To serve or distribute food in dishes. ୩ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା; ଘେରିବା—3. To encompass. ୪ । ଦମନ କରିବା—4. To restrain; to curb; to check. ୫ । ଦେବା—5. To offer; to give, to bestow. ୬ । ଯିବା—6. To go. ୭ । ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିବା—7. To extend; to increase. ୮ । ଦେଖାଇବା—8. To exhibit; to show. ୯ । ପାଳନ କରିବା—9. To bring up; to rear. ୧୦ । ବନ୍ଦ କରିବା—10. To stop; to suppress.

ଯମ୍-ବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଲଗ୍ନ) କ୍ରିୟା, — ଜମିବା; ଏକତ୍ର ହେବା;
Jam-bā ଠୁଳ ହେବା—To gather; to assemble; to accumulate.

ଯମ—ସଂ. ବିଣ. (ଯମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) – ୧ । ଯୁଗଳାତ; ଯମଜ—
Jama 1. Twin; born together. ୨ । ଯୁଗ୍ମ ହୋଇଥିବା—
2. Coupled (Apte). ସଂ. ବି—୧ । ଯମଜ ସନ୍ତାନରୁ ଜଣେ—1 One of the twin-born; a twin ୨ । (+ ଭାବ ଅ) ଶରୀରସାଧନାପେକ୍ଷ ନିତ୍ୟ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୈତିକ ବା ଧାର୍ମିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ ବା ବ୍ରତ—2 Any moral or religious duty or observance. [ଦ୍ର—ବେହ୍ନ ବେହ୍ନ ଯମ ସଂଖ୍ୟାରେ ୧୦ଟି ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି—ଅନୃଶଂସ୍ୟ, କ୍ଷମା, ସତ୍ୟ, ଅହିଂସା, ଦମ, ଅସ୍ତେୟ, ଧ୍ୟାନ, ପ୍ରସାଦ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅକାର୍ପଣ୍ୟ ବେହ୍ନ ବେହ୍ନ ଯମ ୫ଟି ଅଥବା କହିଅଛନ୍ତି—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟବଚନ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଅକଲୁଷତା (ଅପରିଗ୍ରହ), ଅସ୍ତେୟ (ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ) । ଯମ ଓ ନିୟମ ନିତ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ମନୁସଂହିତା ୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ) । ବିଦ୍ୱାନ୍ ଯମ ଓ ନିୟମ (ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, ତପ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଓ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଣିଧାନ) ପାଳନ କରିବେ । ନିୟମାଚରଣ ନିତ୍ୟ ନ ହେଲେ ଚଳେ, ମାତ୍ର ଯମାଚରଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ନିୟମାଚରଣକଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟ ପତିତ ହୁଏ (ମନୁସଂହିତା ୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ)—୩ । ସଂଯମ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ—3. Self-control; self-restraint. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ସଂହିତାକାର ଋଷିବିଶେଷ—4. Name of a sage who composed a Hindu law-book ୫ । କାକ; କୁଆ—5. Crow. ୬ । ଶନିଗ୍ରହ—6. The planet Saturn ୭ । ଧର୍ମରାଜ; ଦକ୍ଷିଣ ଦିକ୍‌ପାଳ—7 The Hindu God of death and king of the Hell (corresponding to the Greek god Pluto presiding over the Hedes).

[ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ତନୟା ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଧର୍ମରାଜ ଜାତ । ଏ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପାପପୁଣ୍ୟର ବିଚାରକର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି; ନରକ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଓ ନରକସ୍ଥ ସଂଯମନପୁରୀ ଏହାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ । ଏ ପାପୀମାନଙ୍କୁ ନରକରେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ଓ ପୁଣ୍ୟବାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଘଟାନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ପାଞ୍ଚଳା ଭଗିନୀ ଯମୁନା; ବାହନ ମହିଷ; ଆୟୁଧ ଦଣ୍ଡ; ଏହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ପାପ ପୁଣ୍ୟକୁ ଖାତାରେ ଲେଖି ରଖି ଥାଆନ୍ତି ଓ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାହା ସବୁ ଯମରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ପେଶ୍ କରନ୍ତି । ଯମଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ—ଅନ୍ତକ, ଔଦୁମ୍ବର, କଙ୍କ, କର୍ମକର, କାଳ, ଜୀନାଶ, କୃତାନ୍ତ, ଜୀବିତେଶ, ଦଣ୍ଡଧର, ଦଣ୍ଡଧାର, ଦଧ୍ନ, ଧର୍ମ, ଧର୍ମରାଜ, ଧର୍ମରାଟ୍, ପରେତପତି, ପରେତରାଟ୍, ପିତୃପତି, ପ୍ରେତରାଟ୍; ଲୀମଶାସନ, ମହିଷଧ୍ୱଜ, ମହିଷବାହନ, ଯମରାଟ୍, ଯମନାଭ୍ରାତା, ବୈବସ୍ୱତ, ଶୀର୍ଣ୍ଣପାଦ, ଶମନ, ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ, ଦଣ୍ଡ, ମୃତ୍ୟୁ, ସର୍ବଭୂତକ୍ଷୟ, କାଳ, ପରମେଷ୍ଠୀ, ବୃକୋଦର, ଚିତ୍ର, ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ।] ୮ । (+ଭାବ. ଅ) ସଂଯମ; ଅନ୍ତଃକରଣର ବହିର୍ମୁଖ ନିରୋଧ ଯୁକ୍ତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ-ଠାରେ ନିଯୋଗ; ଯୋଗର ଅଠଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ—8. Religious abstraction from the world and concentration on the Ego; the first step in the exercise of Jōga. [ଦ୍ର—ଯୋଗ ସାଧନର ଅଠଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ଯଥା—ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧାରଣା, ଧ୍ୟାନ ଓ ସମାଧି ।] ୯ । ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବାରଣ ବା ଶାସନ—9. Religious restraint. ୧୦ । ନିରତି; ନିବୃତ୍ତି—10. Cessation; stoppage. ୧୧ । ଉପସଂହାର; ଶେଷ; ଅନ୍ତ, ଚରମ—11. Conclusion; the end. ୧୨ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—12. Religious penance; purificatory ceremony; expiation. ୧୩ । ମୃତ୍ୟୁ—13. Death. ୧୪ । ସହିଷ୍ଣୁତା—14. Forbearance. ୧୫ । ଉତ୍ସବ ବିଶେଷ—15. Name of a festival. ୧୬ । ଯୁଗ୍ମ; ମିଥୁନ—16. Couple; a brace; a pair. ୧୭ । ଯମ ନାମକ ପିତୃଗଣ—17. Name of a group of deceased progenitors of mankind. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟବୀଣାନଳାଦି, ପିତୃଗଣଙ୍କ ସହ ତର୍ପଣ କରାଯାଏ । ତର୍ପଣରେ ୧୪ ଯମଙ୍କୁ ୩ ଅଞ୍ଜଳି ଲେଖାଏଁ ଜଳ ଦିଆଯାଏ—ଯମ, ଧର୍ମରାଜ, ମୃତ୍ୟୁ, ଅନ୍ତକ, ବୈବସ୍ୱତ, କାଳ, ସର୍ବଭୂତକ୍ଷୟ, ଔଦୁମ୍ବର, ଦଧ୍ନ, ନୀଳ, ପରମେଷ୍ଠୀ, ବୃକୋଦର, ଚିତ୍ର ଓ ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ।] ୧୮ । ଯୁଗ୍ମ ବା ଯୋଡ଼ା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତର—18. One of a pair or couple; a fellow (Apte). ୧୯ । ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟା—19. The number two (Apte). ୨୦ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଦୁଇଥର ଏକତ୍ର ଉଚ୍ଚାରିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ (ଯଥା—ଚ୍ଚ, ଟ୍ଟ, କ୍କ, ନ୍ନ ।)—20. (grammar) The twin letter of a consonant (Apte). ୨୧ । (ସଙ୍ଗୀତ) ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚତା—21. (music) Pitch of the voice (Apte). ୨୨ । ବାୟୁ (ହି. ଶ)—22. The air.

ଯମଆଳ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଯମ ଆଳୟ)—ଯମପୁରୀ—The abode
Jama ālа of Jama. (ଉ—ମତେ ଆଦ ପ୍ରାଣିତ
ଯମାଳୟ ଯିବେ ଯମଆଳେ—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ ବନ ।)
ଯମପୁରୀ

ଯମକ—ସଂ. ବି (ଯମ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ଯମଜ ସନ୍ତାନ ଦ୍ୱୟରୁ
Jamaka ଏକତର—1. One of the twins. ୨ ।
ସଂଯମ—2. Self-control. ୩ । ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର-ବିଶେଷ; ଏକ ବାକ୍ୟରେ ଭିନ୍ନାର୍ଥ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ସମୋଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ମାନଙ୍କର ପୁନରାବୃତ୍ତି (ଏହା ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତ ଯମକ ଭେଦରେ ପ୍ରଧାନତଃ ୩ ପ୍ରକାର)—3. A figure of

speech; analogue; a species of alliteration; repetition of similar words or letters or sentences in various parts of the same stanza. ୪ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ—4. Restraint, check (Apte). ୫ । ଯୋଡ଼ାକ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—5. One of a pair (Apte). ୬ । ଡବଲ୍ ପଟ୍ଟୀ—6. A double bandage (Apte). ସଂ. ବିଣ—୧ । ଜାଆଁଳା—1. Twin; born-twin (Apte). ୨ । ଦୋପରସ୍ତିଆ; ଡବଲ୍—2. Two fold, double (Apte). (ଦ୍ର—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ତଳେ ଉଦାହରଣ ଦେଖ ।) ଦେ. ବି—
ଯମକ ସମାରୋହ; ଆଡ଼ମ୍ବର—Pomp; splendour;
ଜମାବ grandeur. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—1. Splendid; pompous. ୨ । କର୍ଣ୍ଣସୁଖକର—2. Pleasing to the ear. (ଉ—ଉଚ୍ଚ ସଙ୍ଗ୍ରାମ ଟମକ, ବେଡ଼େ ଯମକ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାଳହ ।)

ଯମ କତିରେ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୃତ ହେବା; ମରିବା—To die; Jama katire basibā to breathe one's last. ଯମର କାଛେ ବାସା [ଉ—ହାଗ ଭୁଲରେ ଅଙ୍ଗ ମଧ୍ୟପତ୍ର ଶିତ **ଯମକେପାଶବୈଠନା** ଅଣ୍ଡେ କର ବସିଲେ ଯମକତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ଯମ କରଗତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୃତ—Dead.
Jama karagata (ଉ—ହୋଇ ହେବେ ନିକଟେ ଯମ (ଯମକରଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରଗତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ)

ଯମକରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମାରୋହରେ; ଆଡ଼ମ୍ବରରେ—
Jamakare With pomp and splendour.
ଜମକର; ଜମାଯସେ (ଉ—ଅତ ଯମକରେ ରୋସନି କର ସେ ଆଡ଼ମ୍ବରେ ମିଳିଲେ ଜନିଆଁ ଘର—ଉଦାସ୍ତ ସାଅଣ୍ଡିଆ ବାହା ।)

ଯମ କିଂକର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯମଦୂତ—
Jama kiṁkara Messenger of death.

ଯମ କୀଟ—ସଂ. ବି—୧ । ଘୁଘୁରିଆ ପୋକ; ବାଲିମେଣ୍ଢି ପୋକ—
Jama kīṭa 1. Sand-borer insect ୨ । କିଆ; କେଞ୍ଚୁଆ—2. Earthworm (Apte) ୩ । କାଠ-କଟା ପୋକ—3. Wood louse (Apte).

ଯମକୀଳ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ—
Jamakīla Bishṇu (See)

ଯମକୁ ଭେଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମରିବା—Death. (ଉ—ପୋଡ଼ପାଇ
Jamaku bhetibā ଯମଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ ସମସ୍ତେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ଯମକେ ଦେଖା **यमसे मीलना** ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଯମଗୀତା—ସଂ. ବି—ଅଗ୍ନି ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଯମମାହାତ୍ମ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକଗ୍ରନ୍ଥ—
Jama gītā Name of treatise in the Agni Purāṇa, relating to the God Jama.

ଯମ ଗ୍ରାମ—ସଂ. ବି—ଯମପୁର—The abode of Yama;
Jama grāma (ଉ—ନ କରୁଁ ଯାଣ୍ଡବେ ପେଷିବ ଯମଗ୍ରାମ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଶ୍ୱ)

ଯମଘଣ୍ଟ—ସଂ. ବି—୧ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯାହା ନିଷିଦ୍ଧ ବାର ଓ
Jama ghaṇṭa ନକ୍ଷତ୍ରର ଅଶୁଭ ଯୋଗବିଶେଷ—(Astrology) An inauspicious conjunction of some weekdays with certain asterisms. [ଦ୍ର—ଏହି ଅଶୁଭ ଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ଯଥା—

ରବିବାରରେ—ମଘା ବା ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର ।
ସୋମବାରରେ—ପୁଷ୍ୟା ବା ଅଶ୍ଳେଷା ।
ମଙ୍ଗଳବାରରେ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ବା ଅନୁରାଧା, ଅଶ୍ୱିନୀ ବା ଭରଣୀ ।
ବୁଧବାରରେ—ହସ୍ତା ବା ଆର୍ଦ୍ରା ।
ଗୁରୁବାରରେ—ମୂଳା, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ରେବତୀ ବା ଉତ୍ତରଭାଦ୍ରପଦ ।
ଶୁକ୍ରବାରରେ—ସ୍ୱାତୀ ବା ରୋହିଣୀ ।
ଶନିବାରରେ—ଶ୍ରବଣା ବା ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ପଡ଼ିଲେ ଏହି ଯୋଗ ଘଟେ । ଏହି ଯୋଗରେ ଯାହା, ବିବାହାଦି ସର୍ବବିଧ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ ।] ୨ । କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା (ଉ. ଶ.)—2. The first day of the bright lunar fortnight of Kārttika. ୩ । ରାକ୍ଷସ-ବିଶେଷ; ରାବଣର ପୁତ୍ର—3. The name of a son of demon Rābaṇa. (ଉ—ବାଜଁ ଜାଳଘଣ୍ଟ ଯମଘଣ୍ଟ ଘଣ୍ଟି ଯମ ଉପଯମ ଭାବ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଯମଘର—ଦେ. ବି—ଯମପୁର—
Jamaghara The abode of Yama.
ଯମର ବାଡ଼ି **यमघर**

ଯମଜ—ସଂ. ବିଣ (ଯମ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯାଆଁଳା;
Jamaja ସହଜାତ—1. Twin; born together. ୨ । ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ—2. Closely resembling each other.

ଯମଜୟୀ—ସଂ. ବିଣ (ଯମ+ଜି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) -ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ; ଅମର-
Jamajayī Immortal.
(ଯମଜିତ୍—ଅଳୀକରୂପ)

ଯମଝାଳ—ଦେ. ବି—ଜମଝାଳ (ଦେଖ)
Jama jhāla Jamajhāla (See).
कालघाम **यमजर** (लगना)

ଯମ ତର୍ପଣ—ସଂ. ବି (ଯମ+ତର୍ପଣ)—ଯମ ନାମକ ପିତୃଗଣଙ୍କୁ ତର୍ପଣ
Jama tarpaṇa କରିବା—An oblation of water to the Jama class of the Manes.

ଯମତା—ସଂ. ବି (ଯମ+ଭାବ. ତା)—ମୃତ୍ୟୁ—
Jamatā Death.

ଯମଦଗ୍ନି—ସଂ. ବି—ପରଶୁରାମଙ୍କର ପିତା; ଋଷି ବିଶେଷ—
Jamadagni Name of a sage; the father of Parsurāma.

ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ମୃତ୍ୟୁର ଆକ୍ରମଣ—1. The Jamadamshtrā jaws of death. ୨। ଆଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ବିଶିଷ୍ଟ ସମୟ, ଯହିଁରେ ସଂସାରରେ ରୋଗର ଓ ମୃତ୍ୟୁର ବିଶେଷ ଭୟ ଥାଏ—2. Particular periods during the months of Āswina and Kārttika, regarded as a period of general sickness and mortality. [ଦ୍ର— କାହା କାହା ମତରେ ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ଶେଷ ଆଠ ଦିନ ଓ ପୁରା କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା ଅଟେ । କାହାର କାହାର ମତରେ କାର୍ତ୍ତିକର ଶେଷ ଆଠ ଦିନ ଓ ମାର୍ଗଶିରର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଆଠ ଦିନ ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା ଅଟେ । ଏ ସମୟରେ ଅଳ୍ପ ଭୋଜନ ଓ ସଂଯମ କରିବା ପାଇଁ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି—ହି. ଶ.]

ଯମଦଣ୍ଡ—ସଂ.ବି(ମ.ଅ.ଲୋ) — ୧। ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ—1. Death penalty. Jamadanda ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death. (ଉ—ଯମ-ଦଣ୍ଡରୁ ମୋ ରକ୍ଷା କେମନ୍ତୁ ହେବହେ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟକ—ଯ. ଗୀତ) ୩ । (ସାମୁଦ୍ରିକ) ମନୁଷ୍ୟର ଲଲାଟରେ ଥିବା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେଖାରୁ ଏକତର—3. (cheiromancy) One of the lines on the brow of a man. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ରେଖାର ନାମ ଗ୍ରହଦଣ୍ଡ ।] ୪ । (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) ଯମରାଜାଙ୍କ ଧୃତ କଳ୍ପିତ ଦଣ୍ଡ ବା ଯଷ୍ଟି—4. The sceptre said to be held by Jama.

ଯମଦାଢ଼—ବେ. ବି. (ସଂ ଯମଧାର) ୧ । ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଧାରଥିବା- Jamadārdha ବିଶିଷ୍ଟ ଖଡ୍ଗ; କଟାର—1. Name of a ଯମଧର sword, sharp on both sides; double edged **ଯମକାତ, ଯମକାତର** sword. (ଯମଦାଢ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—"ବାହାର କର ଯମଦାଢ଼ିଁ ବାସ—ବାଜିଲେ ଶାଢ଼ୀ ହେଲ ଲଙ୍କେଶ" ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । (ସଂ. ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା) ମୃତ୍ୟୁର ଆକ୍ରମଣ; ମୃତ୍ୟୁମୁଖ— 2. Attack of death; jaws of death.

ଯମ ଦୁତିଆ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଯମଦ୍ୱିତୀୟା)—ଯମଦ୍ୱିତୀୟା (ଦେଖ)— Jama dutiā Jama dwitiyā (see) **ଯମଦିତୀୟା ଯମଦୁତିୟା**

ଯମ ଦୂତ—ସଂ. ବି. (ଯମଙ୍କର ଦୂତ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯମରାଜାଙ୍କର Jama dūta ଯେଉଁ ଭୃତ୍ୟମାନେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମାକୁ ପୃଥିବୀରୁ ଯମପୁରକୁ ନେବାପାଇଁ ଆସନ୍ତି-1. Messengers sent by the God of death to take the departing souls to hell. ୨। ଯମଦୂତଙ୍କ ପରି ଭୟଙ୍କର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Persons having fearful appearance like the messengers of the God of death.

ଯମଦୂତକ—ସଂ. ବି (ଯମଦୂତ + କ)—୧ । ଯମଦୂତ (ଦେଖ)—1. Jamadūtaka Jamaduta (see). ୨। ଭାମରା କାଉ— 2. Rook; Carrion crow.

ଯମଦୂତିକା—ସଂ. ବି—ତେନ୍ତୁଳି— Jamadūtikā Tamarind.

ଯମ ଦେବତା—ସଂ . ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯାହାର ଦେବତା ଯମ)—ଭରଣୀ ବା Jama debatā ଦ୍ୱିତୀୟ ନକ୍ଷତ୍ର—The second asterism (ଯମନକ୍ଷତ୍ର, ଯମେଶ, ଯମେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମ ଦେଶ—ଦେ. ବି—ଯମପୁର—The abode of ama Jama deśa (ଉ—ଏ ଶକ୍ତି ବାଜଲେଟି ଯିବେ ଯମ ଦେଶ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।)

ଯମ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବି—୧। ମୃତ୍ୟୁର ଦ୍ୱାର—1. The death's door. Jama dwāra ୨ । ଯମପୁରର ପ୍ରବେଶ ପଥ—2. The door (ଯମ ଦୁଆର—ଦେଶଜ ରୂପ) leading to hell

ଯମ ଦ୍ୱାରରୁ ଫେରି (ଲେଉଟି, ବାହୁଡ଼ି) **ଆସିବା**—ଦେ. ଜି—ଆସନ୍ନ Jama dwāraru pheri (leuṭi, bāhurḍi) āsibā) ମୃତ୍ୟୁର ଯମର ଦ୍ୱାରଥେକେ ଫିରେଆସା ଜବଲରୁ ରକ୍ଷାପାଇ ବଞ୍ଚିବା—To **जमद्वारसे लौटना** escape from the jaws of death.

ଯମ ଦ୍ୱିତୀୟା—ସଂ.ବି—ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱିତୀୟା; କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳଦ୍ୱିତୀୟା [ଏହି ଦିନ Jama dwitiyā ଭଉଣୀମାନେ ଭାଇଙ୍କୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଆଦି ଅର୍ପଣ ଓ ଯମଦ୍ୱିତୀୟା; ଭାଇଦ୍ୱିତୀୟା ସତ୍କାର କରନ୍ତି]—The 2nd day of **जम दुतीया, भाईदूज** the bright fortnight of Kārttika.

ଯମ ଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବି—ଶିମିଳା ଗଛ (ହି. ଶ) Jama druma Silk-cotton tree.

ଯମଧାର—ସଂ. ବି—ଯମଦାଢ଼ ୧ (ଦେଖ) Jama dhāra Jamadārdha 1 (See)

ଯମନ—ସଂ. ବି (ଯମ୍. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବନ୍ଧନ; ବାନ୍ଧିବା— Jamana 1. Binding. ୨ । ନିରୋଧନ; ସଂଯମନ— 2. Controlling; restraining; checking. ୩ । ଉପରମ; ନିବୃତ୍ତି; ବିରାମ—3. Cessation; stoppage. ୪ । ଛେଦନ—4. Cutting. ୫ ବିନାଶ—5. Destruction. ୬ । ଶାସନ; ପରିଚାଳନ—6. Governing; managing (Apte)- ୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଯମରାଜ—6 . The God o. deathf

ଯମନିକ—ଦେ. ବି—ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ (ଏହି ତୀର୍ଥରେ ଯମେଶ୍ୱର ଦେବତା. Jamanika ଅଛନ୍ତି)—(ଉ—'ଯମନିକ ନମେ ତୀର୍ଥ ଆଦ୍ୟ'— ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)

ଯମନିକା—ସଂ. ବି (ଯମ୍ ଧାତୁ = ନିବୃତ୍ତ କରିବା + କରଣ. ଅନ + Jamanikā କ+ଆ)—୧ । ଯମନିକ (ଦେଖ)—1. Jamanika (See). ୨ । ଯବନିକା—2. Screen (Apte).

ଯମ ନିୟମ—ସଂ. ବି (ସହଚର)—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ Jama niyama ଓ ଅପରିଗ୍ରହ ଏହି ୫ଟି ଯମ ଓ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ, ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ ଓ ତପସ୍ୟାଦି ନିୟମ—Acts of self-

restraint and habitual practice o saintliness enjoined by the Śāstras. [ଦ୍ର—ଯମ ୨ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଯମ ପତ୍ନୀ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯମରାଜଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ଧୂମୋର୍ଣ୍ଣା; ବିଜୟା—
Jāma patnī The queen of God Jama.

ଯମ ପଞ୍ଜି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯମ+ପଞ୍ଜୀ)—ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପାଞ୍ଜି, ଯହିଁରେ
Jama pānji ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାପ ପୁଣ୍ୟର ହିସାବ ଲେଖାଯାଏ—
ଯମେର ପାଁଜୀ, ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତେର ପାଂଜୀ The almanac or the
ଯମପାଂଜୀ daily ledger of a person's sins and good deeds kept in the court of Jama.

ଯମ ପାଞ୍ଜି ପୋଛିବା—ଦେ. ବି—ମୃତ୍ୟୁ ଆସନ୍ନ ହେବା—The
Jama pānji pochhibā approach of death;
ଯମେର ତଳବ ହଓୟା impending death. [ଉ—ଜାଣିଲି ଯମ
ଯମ ଅଠକମିଟାନା ତୋର ପୋଛଲଣି ପାଞ୍ଜି । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
(ଯମ ପାଞ୍ଜିରୁ ପୋଛିବା—ଅନ୍ୟରୂପ ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯମପୁର(ରି)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯମ+ପୁର, ପୁରୀ)—୧ । ନରକ—
Jamapura(rī) 1. The hell. ୨ । ଯମରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ;
ସଂଯମନୀ ପୁରୀ—2. The capital of God Jama.
(ଯମ ଭବନ, ଯମ ସଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମପୁରକୁ ପେଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହତ୍ୟା କରିବା—To murder;
Jamapuraku peshibā to kill. [ଉ—ପେଷିବ ଯୁଦ୍ଧରେ
ଯମପୁରେ ପାଠାନ ମୁଁ ଯମପୁରେ ରାଜେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ଯମପୁର ଯହୁଁ ଚାନା ବିରାଟ ।]
(ଯମପୁରକୁ ପଠା[ଠେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯମ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—1. The banian
Jama priya tree. ୨ । ଡିମିରି ଗଛ—2. The fig tree.

ଯମବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯମବତ୍; ଯମ=ସଂଯମ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ. ବତ୍)—
Jamabān ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ; ସଂଯମୀ—One who has subdued
(ଯମବତୀ— ସ୍ତ୍ରୀ) his passions.

ଯମବାସୀ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଯମପୁରବାସୀ)—ଯମପୁରସ୍ଥ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୃତ
Jamabāsī ବା ହତ—Dead; killed. [ଉ—ମୋ ମୁଖେ
ପଡ଼ିଲେ କରିବ ଯମବାସୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯମ ବାହନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯମ+ବାହନ)—ମଇଁଷି—
Jama bāhana Buffalo.
(ଯମ ରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯମ ବାହାନ— ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯମ ବ୍ରତ—ସଂ. ବି (ଯମ+ବ୍ରତ)—ରାଜଧର୍ମ ବିଶେଷ; ପକ୍ଷପାତ ରହିତ
Jama brata ହୋଇ ଅପରାଧୀଗଣଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା—
Impartial government of the offenders by the king.

ଯମ ଭଗିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯମ+ଭଗିନୀ)—ଯମୁନା—
Jama bhaginī River Jamunā personified.

ଯମ ଭୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯମ+ଭୟ)—ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ—
Jama bhaya The fear of death.

ଯମ ମାସ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ; ଯମ+ମାସ)—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ—
Jama māsa The month of Kārttika.

ଯମ ଯନ୍ତ୍ରଣା—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ; ଯମ+ଯନ୍ତ୍ରଣା)—୧ । ମୃତ୍ୟୁର
Jama jantranā ଅନୁସଙ୍ଗିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା—1. The pangs
(ଯମ ଯାତନା—ଅନ୍ୟରୂପ) of death. ୨ । ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣା—
2. The punishment of sinners in hell. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି
ଭୟଙ୍କର ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—3. (figurative) Horrible torture; extreme pain.

ଯମ ର(ରା)ଜା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯମରାଜ)—ମୃତ୍ୟୁର ଅଧିପତି ଯମ—
Jama ra(rā)jā The God of death.
ଯମରାଜ **ଯମରାଜା**

ଯମର ଭେଟ—ଦେ. ବି—ମୃତ୍ୟୁ—Death.
Jamara bheṭā (ଉ—ଖାଇ ଶୋଇଲେ ବଢ଼ଇ ପେଟ, ଖାଇ
ଯମର ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ଖାଇଲେ ଯମର ଭେଟ—ଭଗ ।)
ଯମସେ ମୁଲାକାତ

ଯମରାଟ(ଜ)—ସଂ. ବି. (ଯମରାଜ୍; ଯମ+ରାଜ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇବା+
Jamarāṭ(ja) କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଶମନ; କୃତାନ୍ତ; ମୃତ୍ୟୁରାଜ—
The Hindus' God of death.

ଯମଳ—ସଂ. ବି. (ଯମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅଳ)—୧ । ଯୁଗ୍ମ; ଯୋଡ଼ା—
Jamala 1. A pair; a couple; a brace. ୨ । ଦୁଇ
ସଂଖ୍ୟା—2. The number two (Apte). ୩ ।
ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)—
3. Twin trees of Bṛundābana; Jamalārjuna (See). ୪ । ଯୋଡ଼ାରୁ ଏକ—4. One of a couple (Apte).

ଯମଳଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯମଳ+ଛଦ)—କାଞ୍ଚନ ଗଛ (ଦେଖ)
Jamalachchhada Kañchana tree (See)

ଯମଳ ପତ୍ରକ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କରବୀ (ଦେଖ)
Jamala patraka Karabī (See)

ଯମଳସୂ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯମଳ+ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Jamalasū ଯାଆଁଳା ଶିଶୁ ପ୍ରସବକାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗାଈ)—
(a woman or cow) Giving birth to twins.

ଯମଳାର୍ଜୁନ—ସଂ. ବି. (ଯମଳ+ଅର୍ଜୁନ) – ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ବୃକ୍ଷଦ୍ୱୟ—
Jamalārjuna Name of twin trees of Bṛundābana which were snapped asunder by Śrikṛushṇa when he was a mere child. [ଦ୍ର—କୁବେରପୁତ୍ର ନଳକୁବର ଓ ମଣିଗ୍ରୀବ ଦୁହେଁ ମଦ ପିଇ ଉନ୍ମତ୍ତାବସ୍ଥାରେ ନଗ୍ନ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନଦୀରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ନାରଦ ମୁନିଙ୍କ ଅଭିଶାପରୁ ଜାଆଁଳା ଅର୍ଜୁନ ଗଛ ରୂପେ ଜନ୍ମି ଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଲ୍ୟକ୍ରୀଡ଼ାଛଳରେ ଏ ବୃକ୍ଷଦ୍ୱୟକୁ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇ ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ଶାପମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।]

ଯମଳୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯମଳ+ଈ)—ଦୁଇଖଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ ପୋଷାକ
Jamalī (ଯଥା—ଲୁଗା-ଚଦର, ସାଡ଼ୀ-ସେମିଜ୍, ଘାଘରା-କାଞ୍ଚଳି)—A dress consisting of 2 pieces.

ଯମ ଲୋକ—ସଂ. ବି. (ଯମ+ଲୋକ)—ଯମ ନାମକ ପିତୃଗଣଙ୍କ ଓ
Jama loka ଯମରାଜଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ—The abode of the manes called 'Jama' and of God Jama.
(ଯମ ଭୁବନ, ଯମ ରାଜ୍ୟ, ଯମରାଷ୍ଟ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମଲୋକ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହତ୍ୟା
amaloka dekhā(khe)ibā କରିବା—To kill some-
ଯମ ଲୋକ ଦେଖାନ **यम लोक दिखाना** one.

ଯମ ଲୋକ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମରିବା; ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା—
Jama loka dekhiba To die. (ତୁ—ଅଳସକାଳରେ
ଯମ ଲୋକ ଦେଖା ଦେଖିଲେ ଯମ ଲୋକ । ଭୁଷ୍ଣଣ୍ଡି ହ. ମହାଭାରତ
यम लोक देखना ବନ ।)

ଯମ ସଭା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯମ+ସଭା)—ଯମରାଜଙ୍କ ସଭା—
Jama sabhā The court of the God of death.

ଯମ ସହିବା—ଦେ. ବି—ଯମଦଣ୍ଡ ବା ମୃତ୍ୟୁ ଭୋଗ ନ କରି ବଞ୍ଚିବାକୁ
Jama sahibā ବଞ୍ଚି ରହିବା—Being permitted or suf-
विधाता मानना fered by the God of death to live.
(ଯଥା—ଏ ପିଲାଟିକୁ ଯମ ସହିଲେ ସିନା ହେବ ।)

ଯମ ସାତ୍—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ(ଯମ+ଦେସ୍ ଅର୍ଥରେ, ସାତ୍)—ମୃତ—
Jama sāt Death.
(ଯମ ସାତ୍‌କୃତ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ.ରୂପ)

ଯମ ସାଧନ—ସଂ. ବି—ସଂଯମ ସାଧନ—Abstinence; self-res-
Jama sādhana traint; self-control.
[ତୁ—ଯମ ୨ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଯମସୂ—ସଂ. ବି. (ପୁଂ) (ଯମ+ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Jamasū The sun. ବି. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାଆଁଳା ପିଲା
ପ୍ରସବ କରେ—A mother of twins.

ଯମ ସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଘରର ଗୋଟିଏ କୋଠରୀର
Jama sūrjya ମୁହଁ ଉତ୍ତରକୁ ଓ ଅନ୍ୟ କୋଠରୀର ମୁହଁ
ପଶ୍ଚିମକୁ ହୋଇଥାଏ—A building with two
halls or rooms, one facing the south
and one facing the west (Apte).

ଯମ ସ୍ୱସା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯମ+ସ୍ୱସୃ=ଭଗିନୀ)—
Jama swasā ୧ । ଯମୁନା ନଦୀ—1. The river
Jamunā. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durgā;
the wife of Mahādeba (Apte).

ଯମସ୍ୟ କରୁଣା ନାସ୍ତି—ସଂ. ଶ୍ଳୋକାଂଶ— ମୃତ୍ୟୁର କାହା ପ୍ରତି ଦୟା
Jamasya karuṇā nāsti ନାହିଁ—(a saying) Death
is relentless. [ତୁ—ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ବଚନ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଯମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଜମା ଇତ୍ୟାଦି
Jamā (etc) (ଦେଖ) Jamā etc (See)

ଯମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜମାଇବା (ଦେଖ)
Jamā(me)ibā 1. Jamāiba (See)
୨ । ଅତିଶୟ ସମାରୋହରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିବା—2. To
start very pompously with a procession.

ଯମାଉ(ଏ)ତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ଜମାଉତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jamāu(e)t (etc) Jamāut etc. (See)

ଯମାଦି ଅ(ଉ)ଲ୍ ଅୱଲ୍—ବୈଦେ (ଫା)ବି—ମୁସଲମାନଙ୍କ ମାସ ବିଶେଷ—
Jamādi a(u)l awal The name of a Mahomedan
ଜମାଦିଅଲଅଓଲ; **यमादिउलअव्वल** month. (ମାସତଳେ ଟୀକା
ଦେଖ ।)

ଯମାଦି ଅସ୍‌ସାନି—ବୈଦେ (ଫା) ବି—ମୁସଲମାନଙ୍କ ମାସ ବିଶେଷ—
Jamādi as-sāni The name of a month of the
ଜମାଦିଅସସାନି; **यमादिअससानी** Mahomedan calendar
(ମାସତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

ଯମାନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବୈଦେ. ବି (ଫା) (ତୁଳ. ହି.ଜମାନା)—
Jamānā ସମୟ; ଯୁଗ; କାଳ; ଅମଳ—Time; epoch.
[ଯଥା—ମୋ ଯମାନାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ ।]

ଯମାନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୁଆଣୀ; ଯବାନୀ—The carraway
Jamānī ajwan; Carum Carui; Carum Capticum.
(ଯମାନିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ତୁ—ଯମାନୀ ୪ପ୍ରକାର—;ଯଥା—
ସଂ.—କଣ୍ଟକଦର୍ଭା, ଶ୍ୱେତଯମାନୀ, ଯମାନୀ, ବନଯମାନୀ, ପାରସିକଯମାନୀ,
ସବାନୀ, ଭୂତିକା, ସ୍ଥାପ୍ୟକ, ଯବସାହ୍ୱ ଓ ଖୋରାସାନୀ ଯମାନୀ ।)
ଓ—ଯୁଆଣୀ; ଯୋୟାନ **अजवाइन**
ମ—ଭୂବା; ଡେ—ଓମମୀ; ଭା—ଅମଳା

ଯମାନୁଚର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯମଦୂତ—A servant or
Jamānuchara attendant of Jama.
(ଯମାନୁଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମାନୁଜା—ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯମୁନା ନଦୀ—The river
Jamānujā Jamunā.

ଯମାନ୍ତକ— ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଯମ ଯମଦଣ୍ଡର+ଅନ୍ତକ=ନାଶକାରୀ)—
Jamāntaka ଶିବ; ମହାଦେବ—Mahādeba.

ଯମାରି—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Jamāri (ଯମରିପୁ, ଯମଦ୍ୱେଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମାଲୟ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ; ଯମ+ଆଲୟ)—ଯମପୁରୀ—The
Jamālaya abode of the God of death.

ଯମି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ଜମି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jami (etc) Jami etc (See)

ଯମିଦାର(ରି)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବି—ଜମିଦାର(ରି)ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jamidāra(ri)(etc) Jamidara(ri) etc (See).

ଯମିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜମିବା (ଦେଖ)—1. Jamibā (See)
Jamibā ୨ । (ଯାତ୍ରା, ନାଟ ଆଦି) ଦର୍ଶକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହେବା; ବହୁ
ଜମା **जमना** ଦର୍ଶକ ଆକର୍ଷଣ କରିବା—2. To attract a
crowd of spectators. ୩ । (ଘୋଡ଼ା)—
ଅଗ୍ରସର ନ ହୋଇ ଏକସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିବା ବା

ଗୋଡ଼ ଉଠାଇ ନାଚିବା—3. (a horse) To stand still or to dance at the same place without proceeding further. ୪ । (ଶୋଭା-ଯାତ୍ରା, ଉତ୍ସବାଦି) ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ ହେବା—4. (A procession) To be pompous.

ଯମୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଯମ+ଷ୍ଟୀ.ଈ)—ଯମଙ୍କ ଭଉଣୀ ଯମୁନାନଦୀ—
Jamī The river Jamunā. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଯମିନ୍; ଯମ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍)—ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ; ସଂଯମବିଶିଷ୍ଟ—Self-controlled. (ସ୍ମୃତିବାକ୍ୟ—ଅହଂସ୍ୱା ସତ୍ୟ-ମସ୍ତ୍ରେୟଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟମକଲ୍ମଷଂ । ଇଚ୍ଛ ପଞ୍ଚ ଯମା ଯେଷ୍ଟା ସନ୍ତୀଚ ଯମିନଃ ସ୍ମୃତାଃ ।)

ଯମୁନା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଯମ୍ ଧାତୁ=ବିରତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉନ+ଷ୍ଟୀ
Jamunā ଆ)—୧ । ଦୁର୍ଗା; ଭବାନୀ; ଭଗବତୀ—1. The Goddess Durgā. ୨ । ଉତ୍ତରଭାରତର ନଦୀ-ବିଶେଷ—2. The river Jamuna which rises from the south of the Himalayas and falls into the Ganges at Allahabad after a course of 378 miles.

(ସଂ. ନାମ—କଳିନ୍ଦଜା, କଳିନ-ନନ୍ଦିନୀ, କାଳିନ୍ଦୀ, କଳିନାତ୍ମଜା ତପନ ତନୟା, ତପନ ସୁତା, ତାପୀ, ଯମଜା, ଯମସ୍ୱସା, ଯମୀ, ଶମନ ସ୍ୱସା, ଶ୍ୟାମା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ତନୟା, ସୂର୍ଯ୍ୟସୁତା)

[ବ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣାଂଶର ଯମୁନୋତ୍ତରୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ବାହାରି ପ୍ରୟାଗଠାରେ ଗଙ୍ଗାରେ ମିଶି ଅଛି । ପୁରାଣମତେ ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଯମଙ୍କ ଭଉଣୀ । ଯମୁନା ଗଙ୍ଗା ନଦୀରେ ମିଶିଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନଦୀ ସରସ୍ୱତୀ ମଧ୍ୟ ମିଶିଥିଲା । ମାତ୍ର ସରସ୍ୱତୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଙ୍ଗମସ୍ଥାନର ନାମ ପ୍ରୟାଗ ବା ତ୍ରିବେଣୀ । ଏଠାରେ ବ୍ରହ୍ମା ଯାଗ କରି ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ପ୍ରୟାଗ । ଏହା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ ଓ ଏଠାରେ ୧୨ ବର୍ଷରେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ କୁମ୍ଭମେଳା ହୁଏ । ଯମୁନା ନଦୀକୂଳରେ ଦିଲ୍ଲୀ, ଆଗ୍ରା, ମଥୁରା ଓ ବୃନ୍ଦାବନ ଅବସ୍ଥିତ । ଯମୁନା ନଦୀ କ୍ରମଶଃ ବୃନ୍ଦାବନଠାରୁ ଦୂରକୁ ଘୁରି ଯାଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଯମୁନା ଜଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାଳୀୟ ନାଗକୁ ଦଳନ କରିଥିଲେ । ଏହା କୂଳରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ନାନାବିଧ ଲୀଳା କରିଥିଲେ ।] ଦେ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to women.

ଯମୁନା କୁଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ଯମୁନାକୂଳସ୍ଥ କେଳି କଦମ୍ବ, ବଂଶୀବଟ,
Jamunā kūliā କେଳି ବିପିନରେ ଓ କୁଞ୍ଜମାନଙ୍କରେ ଥାଇ ମୁରଳୀ-
ଯମୁନା କୁଳବାସୀ ନାଦଦ୍ୱାରା ଗୋପୀଙ୍କୁ ମୋହିତ କରି ବିବିଧ ଲୀଳା
ଯମୁନା କୁଳିଆ ଉଥଇ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ; ଯମୁନା କୂଳବିହାରୀ)—
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଶେଷଣ —A epithet of Śrīkṛushṇa

ଯମୁନା ଗାଧୁଆ—ଦେ. ବି — (ଯମୁନା+ଗାଧୁଆଇଲା)—୧ । ହନୁମାନଙ୍କ
Jamunā gādhuā ଚରଣରେ ପବିତ୍ର ଯମୁନା ନଦୀରେ ସ୍ନାନ—
ଯମୁନା ସ୍ନାନ 1. A bath in the sacred river
ଯମୁନାସ୍ନାନ, ଯମୁନା ନହାନ Jamunā. ୨ । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବାସୀ ଦିନ ବା ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ତିଥିରେ ପଡ଼ିବା ବାରୁଣୀ ଦିନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ନଦୀ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଆଦିରେ ସ୍ନାନ କରାଇବା ଉତ୍ସବ—2. The ceremony of giving a bath to the image of Śrīkṛushṇa on the morrow of Dolapūrnimā or in Chaitra.

ଯମୁନା ଜନକ—ସଂ. ବି.—(ଯମୁନା+ଜନକ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ—
Jamunā janaka The Sun-god.

ଯମୁନାଭିଦ୍—ସଂ. ବି.—(ଯମୁନା+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍
Jamunābhid =ଖଣ୍ଡକାରୀ)—ବଳରାମ—Balarāma.

[ବ୍ର—ବଳରାମ ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା ଯମୁନା ନଦୀକୁ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡ କରିଥିବାର କଥା ପୁରାଣରେ ଅଛି ।]

ଯମୁନା ଭ୍ରାତା—ସଂ. ବି.—(ଯମୀ ଭ୍ରାତା; ଯମୁନା+ଭ୍ରାତା)—ଯମ
Jamunā bhrātā ଦେବତା—The God of death.

ଯମୁନୀ—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯମୁନା ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—
Jamunī Name for calling women named
ଯମୁନା **ଯମୁନା** Jamunā

ଦେ. ବି—ହିମାଳୟରୁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ନେପାଳ ଓ
ଯମୁନୀ **ଯମୁନୀ** ଦ୍ୱାରଭଙ୍ଗା ଦେଇ ଗଙ୍ଗାର ଉପନଦୀ ବାଘମତୀ ନଦୀରେ ମିଳିଥିବା ଛୋଟ ନଦୀ—Name of a small river passing through Nepal and Darbhanga and falling the Baghmati (which is a tributory of the Ganges).

ଯମୁନୋତ୍ତରୀ—ସଂ. ବି—ହିମାଳୟର ଗଢ଼ୱାଲ୍ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଏକ ପର୍ବତ,
Jamunottari ଯାହାଠାରୁ ଯମୁନାନଦୀ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି—
Name of the mountain from which the Jamuna river issues.

ଯମେରୁକା—ସଂ. ବି—୧ । ଜୟଢକ୍କା—1. A drum used on
Jamerukā occassious of victory. ୨ । ଏକ-ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଝାଞ୍ଜ, ଯାହା ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ପ୍ରତି ଘଡ଼ି ସମୟ ପୂରିବା ବେଳେ ବଜା ଯାଉଥିଲା (ହି. ଶ.)—2. A pair of big cymbals which were sounded in ancient times for indicating every ghardi.

ଯମେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍ପୁରୁଷ; ଯମପୂଜିତ ଈଶ୍ୱର)—୧ । ଶିବ
Jameswar (ହି. ଶ.)—1. Śiba. ଦେ. ବି—୧ । ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ—1. Name of an image of Śiba. [ଉ—ଯମଜଳ ନାମେ ତୀର୍ଥ ଆଦ୍ୟ, ତହିଁ ଯମେଶ୍ୱର ଦେବତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।] ୨ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to males.

ଯମ୍ବେଶ୍ୱର—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ଯମେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—Name for
Jambeśwara calling Jameśwara.

ଯଯାତି—ସଂ. ବି—(ଯ=କାଳୁ ପର + ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ନହୁଷ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ପଞ୍ଚମ ରାଜା—A monarch of the ancient lunar dynasty of India. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ଅଛି—
Jajāti
ଯଯାତି ଏକଦା ମୃଗୟାକୁ ଯାଇ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ କୂପ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କୂପ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ ପଡ଼ିଥିବା ଦେଖି, ତାହାଙ୍କୁ କୂପରୁ କାଢ଼ି ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କଲେ । ଉକ୍ତ ଯୁବତୀ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦୁହିତା ଦେବଯାନୀ । କିଛି କାଳ ପରେ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୁମତି-କ୍ରମେ ଯଯାତି ଦେବଯାନୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ଦେବଯାନୀ ଓ ଯଯାତି ପାଇ ରାଜଧାନୀରେ ବାସ କଲେ । ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯଦୁ ଓ ତୁର୍ବସୁ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଏଣେ ଯଯାତି ଦେବଯାନୀଙ୍କ ପରିଚାରିକା ଦୈତ୍ୟରାଜକନ୍ୟା ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ଗାନ୍ଧର୍ବ-ବିବାହ କଲେ । ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଦ୍ରୁହ୍ୟ, ଅନୁ ଓ ପୁରୁ ନାମକ ତିନି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଦେବଯାନୀ ରାଜାଙ୍କର ଏ ଗୁପ୍ତ ବିବାହରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରାଜଧାନୀ ତ୍ୟାଗ କରି, ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ପିତାଙ୍କୁ ଏହା କହିବାରୁ ପିତା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯଯାତିଙ୍କୁ ଅକାଳରେ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ହେବାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ପରେ ଯଯାତିଙ୍କ ସ୍ତବରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଜରାବସ୍ଥାକୁ ପାଞ୍ଚାଳ୍ୟରେ ସଂକ୍ରାମିତ କରି ତହିଁ ବଦଳରେ ସ୍ୱୟଂ ଯୌବନ ଲାଭ କରିବା କ୍ଷମତା ଯଯାତିଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଶାପପ୍ରଭାବରେ ଯଯାତିଙ୍କୁ ଜରା ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଯଯାତି ତାଙ୍କ ଜରାକୁ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯାଚିଲେ । କନିଷ୍ଠ ଚାରି ଜଣ ପୁତ୍ର ଏଥିରେ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ପୁରୁ ପିତାଙ୍କ ଜରାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯଯାତି ପୁରୁଙ୍କଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ନ ଦେଇ ପୁରୁଙ୍କୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ମନୋନୀତ କଲେ । ଯଯାତି ପୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଯୌବନ ଗ୍ରହଣ କରି ଏକ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ବିଷୟଭୋଗଦ୍ୱାରା ଅସ୍ୱାରେ ଶାନ୍ତି ନ ପାଇବାରୁ, ପୁରୁଙ୍କୁ ପୁଣି ଯୌବନ ଫେରାଇ ଦେଇ, ଆପେ ଆପଣାର ଜରାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି, ପୁରୁଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ, ତପସ୍ଚରଣାର୍ଥ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଓ ଦେହାନ୍ତ ହେବାରୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥିବା ବେଳେ ସେ ନିଜର ତପସ୍ୟା ବିଷୟରେ ବଢ଼ାଇ କରିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶାପରେ ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ୟୁତ ହେଲେ । ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବାମାର୍ଗରେ ଅଷ୍ଟକ ନାମକ ଋଷି ଏହାଙ୍କୁ ଅଟକାଇ କରି ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଫେରାଇ ପଠାଇଲେ । ହି. ଶ.]

ଯଯାତି କେଶରୀ—ବେ. ବି—ସ୍ୱାଧୀନ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ରାଜା—Name of a king of independent Orissa.
ଯଯାତିକେଶରୀ
ययातिकेशरी
[ଦ୍ର—କେଶରୀବଂଶର ପ୍ରଥମ ରାଜା ଜନମେଜୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯଯାତିକେଶରୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୫୫୬ ରେ ଉତ୍କଳ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ (ଉତ୍କଳୀୟ ଇତିହାସ) । ଏ ଉତ୍କଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଦମନ କରିଥିଲେ । ଏ ଶୈବ ଥିଲେ । ଯଯାତି ପ୍ରଥମେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି ତାଙ୍କ ସେବାପାଇଁ ଜମି ଆଦି ଖଞ୍ଜା କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ମନ୍ଦିର ଦେଖାଯାଏ ତାହା ଯଯାତିଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନୁହେ । ଏ ଚଉଦୁଆରରୁ ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇ ଯାଜପୁରଠାରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଏ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଶିବମନ୍ଦିରର ମୂଳପତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଏ କାଳୀଭୁବ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଦଶହଜାର ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଣାଇ, ଯାଜପୁରଠାରେ ଗୋଟିଏ ମହାଯଜ୍ଞ କରାଇଥିଲେ, ଯାଜପୁରରେ ଓ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଭୂମିଦାନ କରି ଶାସନମାନ ବସାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରୁ ପୁରୀ-ମନ୍ଦିରରେ ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ରକ୍ଷା ହୋଇ ଆସୁଅଛି । କବିବର ରାଧାନାଥ 'ଯଯାତିକେଶରୀ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଯଯାତିପତନ—ସଂ. ବି—ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶସ୍ଥ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ
Jajāti patana —A sacred place of pilgrimage for the Hindus. (ଉ—ଯଯାତିପତନକୁ ଯାଏ ଯେଉଁ ନର, ଅଶ୍ୱମେଧ ଫଳଟି ଲଭଇ ତାହାର । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କର. ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରତ ବନ ।)

ଯଯାବର—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଯାଯାବର (ଦେଖ)
Jajābara Jājābara (See)
(ଯଯାବରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଜ୍ଞୀ(ଜି)—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. ଇ, ଇ; ଦ୍ୱିତ୍ୱ, ନିପାତନ)—୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ—
Jaji(ji)
1. Śiba. ୨ । (+ ଅଧିକରଣ ଇ) ପଥ; ରାସ୍ତା—2. Road. ୩ । (+ କରଣ ଇ) ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ.) 3. Horse.

ଯଯୁ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ; ଦ୍ୱିତ୍ୱ, ନିପାତନ)—୧ । ଅଶ୍ୱମେଧୀୟ ଅଶ୍ୱ—1. A horse let loose before an Aśwamedha sacrifice. ୨ । ଅଶ୍ୱ—2 Horse.
Jaju

ଯଶ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯଶଃ)—୧ । ଯଶଃ (ଦେଖ)—1. Jaśah (See). (ଉ—ଯାହାର ଯଶ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକେ, ମୁଖେ ଯଶ ଯସ୍ ଭଣନ୍ତି ସର୍ବ ଲୋକେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
Jaśa
[ଦ୍ର—ମନିଅର୍ ଉଲିଅମ୍ସ ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦକୋଷରେ 'ଯଶ' ଶବ୍ଦକୁ ଯଶସ୍ ଶବ୍ଦର ଗୋଟିଏ ରୂପ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।] ୨ । ବାହାଦୁରୀ; ପ୍ରଶଂସା; ପୁରୁଷାର୍ଥ—2. Praise; credit.

ଯଶ ଅପଯଶ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଯଶଃ + ଅପଯଶଃ, ବିପରୀତ ସନ୍ଧିରେ)—ଯଶ ଓ ଅଯଶ—Good name and bad name
Jaśa apajaśa
ଯଶଅପଯଶ **यशअपयश**

ଯଶଆକାଙ୍କ୍ଷା—ସଂ. ବି (ଯଶଃ + ଆକାଙ୍କ୍ଷା, ସନ୍ଧି ବିସର୍ଗ ଅନୁସାରେ ବିସର୍ଗର ଲୋପ)—ଯଶୋଲିପ୍ସା—Desire for fame.
Jaśa-ākānkshā

ଯଶଆକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ଆକାଙ୍କ୍ଷୀ)—ଯଶୋଲିପ୍ସୁ-
Jaśaākānkshī Desirous of fame.
(ଯଶଆକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶଃ—ସଂ. ବି (ଯଶସ୍; ଅସ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍; 'ଯ' ଅଗମ; ଯାହା ସଂସାରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏ)—
Jaśaḥ ୧ । ଖ୍ୟାତି; ସୁଖ୍ୟାତି; କୀର୍ତ୍ତି; ଦାନାଦିପ୍ରଭବା କୀର୍ତ୍ତି; ଭଲ କାମ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଜନମଧ୍ୟରେ ଖ୍ୟାତ ସୁନାମ—1. Glory; fame; renown; reputation. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଯଶଃ ଓ କୀର୍ତ୍ତିର ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । "ଦାନାଦିପ୍ରଭବା କୀର୍ତ୍ତି ଶୌର୍ଯ୍ୟାଦି ପ୍ରଭବ ଯଶଃ"; ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତିର 'ଖ୍ୟାତି ଓ ଯଶଃ'; ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର କୀର୍ତ୍ତି—ଏହିପରି ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।] ୨ । ଯଶସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person of distinction (Apte). ୩ । (ବୈଦିକ; ଭୂ+ଅସ୍) ବ୍ୟାପକତା—3. Diffuseness; diffusion. ୪ । (ବୈଦିକ)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—4. Beauty; splendour (Apte) ୫ । ଅନୁଗ୍ରହ; ପକ୍ଷପାତ—5. Favour; partiality (Apte). ୬ । ଧନ—6. Wealth (Apte). ୭ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—7. Food (Apte). ୮ । ଜଳ—8. Water. ସଂ. ବିଶ—୧ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—1. Lovely; agreeable (Apte). ୨ । ଯୋଗ୍ୟ—2. Worthy (Apte). ୩ । ସମ୍ମାନିତ-3. Honoured (Apte).

ଯଶଃକୀର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କୀର୍ତ୍ତନ)—କୀର୍ତ୍ତି
Jaśaḥkirttana ଘୋଷଣା କରିବା; ଯଶୋଗାନ—
ଯଶଃଖ୍ୟାପନ
ଯଶଃପ୍ରକଟନ } ଅନ୍ୟରୂପ Reciting of a person's glory or fame.
ଯଶଃପ୍ରଚାର

ଯଶଃକ୍ଷୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କ୍ଷୟ)—ଯଶୋହାନି; ସୁନାମର
Jaśaḥkshaya ହାନି—Loss of one's fame.

ଯଶଃକ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କ୍ଷେତ୍ର)—ମନୁଷ୍ୟ
Jaśaḥkshetra ଯେଉଁଠାରେ କୀର୍ତ୍ତି ଲାଭ କରେ—The field of one's renown; a place where a person earns fame.

ଯଶଃ ନାଶ—ସଂ. ବି (ଯଶଃ+ନାଶ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯଶୋହାନି—
Jaśaḥ nāśa Loss of fame or reputation.
(ଯଶଃଲୋପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଶଃପଟହ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଶଃ+ପଟହ)—ଜୟଢକ୍କା; ଢୋଲ—
Jaśaḥpataha A double drum (Apte).

ଯଶଃ ପ୍ରଭବ—ସଂ. ବିଶ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯଶରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Jaśaḥ prabhaba Resulting from one's renown.
(ଯଶଃ ପ୍ରସୂତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଯଥା—ଯଶଃ ପ୍ରଭବ ଧନଲାଭ ।)

ଯଶଃପ୍ରଭା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+ପ୍ରଭା) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Jaśaḥ prabhā କୀର୍ତ୍ତିରୂପ ଆଲୋକ)—The brightness or halo of one's renown.

ଯଶଃପ୍ରଭାବ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୀର୍ତ୍ତିର ମହତ୍ତ୍ୱ—
Jaśaḥprabhaba The greatness of one's renown

ଯଶଃଶେଷ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଶଃ+ଶେଷ)—Death.
Jaśaḥśesha ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ମୃତ—Dead.
(ଯଶଃଶେଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶଃଶୈଳ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ କର୍ମଧା, ଯଶଃ+ଶୈଳ)—ପର୍ବତ ସଙ୍ଗେ
Jaśaḥśaila ତୁଳନୀୟ ଯଶୋରାଶି—Fame compared to a mountain owing to its immensity.

ଯଶଃଶ୍ରୀ—ସଂ. ବି.—୧ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) କୀର୍ତ୍ତି ଓ ସମ୍ପଦ—1. Fame and
Jaśaḥśrī wealth. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ମ.ପ.ଲୋ)—କୀର୍ତ୍ତିଜନିତ ଶ୍ରୀ ବା ସମ୍ପଦ—2. Glory due to fame. ୩ । (ରୂପକ) କୀର୍ତ୍ତିରୂପ ସମ୍ପଦ—3. Fame compared to wealth

ଯଶଃଶ୍ରୀବାଞ୍ଛିତ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ—ସଂ. ବି.—(ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଅଶୀର୍ବାଦ
Jaśaḥśrī bānchhita ବ୍ୟକ୍ତିକଠାରୁ ପ୍ରେରିତ ପକ୍ଷରେ
śubhāśirbāda ବ୍ୟବହୃତ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକ ପାଇଁ କୀର୍ତ୍ତି ଓ ସମ୍ପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ବାଞ୍ଛାଯୁକ୍ତ ଅଶୀର୍ବାଦ-Blessing or benediction wishing fame and prosperity to a person.

ଯଶଃ ସମୂହ—ସଂ. ବି—(ଯଶଃ+ସମୂହ)—ଯଶୋରାଶି (ଦେଖ)
Jaśaḥ samūha Jaśorāśi (See)

ଯଶଃ ସାଧନ—ସଂ. ବିଶ.—(ଯଶଃ+ସାଧନ)—ଯଶସ୍କର—
Jaśaḥ sādhana Causing one's fame or reputation

ଯଶଃ ସୌଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବି.—ଯଶୋଭାଗ୍ୟ (ଦେଖ)
Jaśaḥ saubhāgya Jaśobhāgya (See)

ଯଶଃ ସୌରଭ—ସଂ. ବି.—(ରୂପକ କର୍ମଧା, ଯଶଃ+ସୌରଭ)—
Jaśaḥ saurabha ସୁବାସ ପରି ଚାରିଆଡ଼େ ବ୍ୟାପିବା ଯଶଃ—Good name spreading like the odour of a sweet scent.

ଯଶଃ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ.ବି.—(ମ.ପ.ଲୋ, ଯଶଃ+ସ୍ତମ୍ଭ)—କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ତମ୍ଭ; ସ୍ତମ୍ଭ
Jaśaḥ stambha ଆଦିକ କୀର୍ତ୍ତିଖୋଦିତ ସ୍ତମ୍ଭ—A pillar on which are depicted the glorious acts of a great personage.

ଯଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । କୀର୍ତ୍ତିଗାନ କରିବା—
Jaśa karibā 1. To sing one's fame.
(ଯଶ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—
যশ করা यश करना 2. To praise; to extol.

ଯଶକାରୀ—ଦେ. ବିଶ.—(ସଂ. ଯଶସ୍କର)—ଯଶସ୍ୱୀ—
Jaśakārī যশশী Famous; highly reputed.
यशकारि [ଉ—ଯେତେ ରାଜନ ଯଶକାରୀ; ତୋତେ ଦେଖିବେ ନରହରି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯଶଦ—ସଂ. ବ. କ୍ଲୀ.—ଦସ୍ତା ଧାତୁ—
Jaśada Zinc.

ଯଶ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି —୧ । ଯଶ ପାଇବା (ଦେଶ)
Jaśa nebā ଯଶ ନିଓୟା 1. Jaśa pāibā (See)
ଯଶ ଲେନା ୨ । ଜୟ ଲାଭ କରିବା—2. To attain victory.

ଯଶ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଯଶୋଲାଭ କରିବା—1. To attain fame. ୨ । ପ୍ରଶଂସା ଲାଭ କରିବା; (ଯଶ ଲଭିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଶଂସିତ ହେବା—2. To
Jaśa pāebā
ଯଶପାଓୟା ଯଶପାନା acquire praise; to be praised.

ଯଶ ମିଳିବା—ଦେ. ବ.—ଯଶୋଲାଭ—Earning of fame.
Jaśa milibā ଯଶ ମିଳା ଯଶ ମିଳନା

ଯଶସ୍—ସଂ. ବ.—(ଶବ୍ଦ)—ଯଶଃ (ଦେଶ)
Jaśas Jaśaḥ (See)

ଯଶସ୍କର—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଶସ୍+କୃ ଧାତୁ=କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Jaśaskara କୀର୍ତ୍ତିଜନକ; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯଶୋଲାଭ ହୁଏ-
(ଯଶସ୍କରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Causing good name.

ଯଶସ୍କାମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯଶସ୍+କମ୍ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା+
Jaśaskāma କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଶ)
Jaśolip-su (See)

ଯଶସ୍କାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯଶସ୍+କମ୍ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା+
Jaśaskāmī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଶ)
(ଯଶସ୍କାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Jaśolipsu (See)

ଯଶସ୍କାମ୍ୟନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—[ଯଶସ୍+କମ୍ ଧାତୁ+ଅନ୍ (ଶତ),
Jaśaskāmyan ୧ମ. ୧ବ] ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଶ)—Jaśolipsu (See)
(ଯଶସ୍କାମ୍ୟନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶସ୍ୱାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯଶସ୍+ବତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Jaśaswān ଯଶସ୍ୱୀ (ଦେଶ)—Jaśaswī (See)
(ଯଶସ୍ୱତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶସ୍ୱିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଶସ୍+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ବିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଯଶସ୍ୱୀର
Jaśaswinī ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Jaśaswī.
ସଂ. ବ—୧ । କଟଭୀ; ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଗୁଳ—1. A phosphorescent plant diffusing light in the night; Cardiospermum Helicacabum ୨ । ଯବତିକ୍ତା; ଦୁରାଲଭା (ଦେଶ)—2 Jabatiktā; Durālabha (See) ୩ । ବଦରୀ; ବନକର୍ପାସୀ; ବଣ-କପା; ବୋଡ଼ିକପା—3. A kind of cotton growing wild; Gossypum Arboreum. ୪ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ (ହ.ଶ)-4 The river Ganges. ଦେ. ବ—ଶରୀରସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ଦଶନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । (ଦଶ ନାଡ଼ୀ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ)—One of the chief arteries of the body;

ଯଶସ୍ୱୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଶସ୍+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ବିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Jaśaswī ବିଖ୍ୟାତ; କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ—Renowned; famous.
(ଯଶସ୍ୱିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଶସ୍+ଯ)—୧ । ଯଶସ୍କର (ଦେଶ)—1. Jaśa-
Jaśasya skara (See). ୨ । ଯଶୋଦାତା (ଦେଶ)—
(ଯଶସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2 Jaśodātā (See).

ଯଶସ୍ୟା—ସଂ. ବ—ଗୀବନ୍ତୀ ବା ରୁଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧି—Name
Jaśasyā of a rare medicinal plant ସଂ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ—
(ଯଶସ୍ୟ+ଆ) ଯଶସ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Jaśasya.

ଯଶସ୍ ସୌଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଯଶଃସୌଭାଗ୍ୟ (ଦେଶ)
Jaśas saubhāgya Jaśaḥ saubhāgya (See)

ଯଶହାନି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଯଶୋହାନି)—ଯଶୋହାନି (ଦେଶ)—
Jaśahāni Jasohāni (See). (ଉ—ବିରଥୀ ମୁଁ ଯେ ସାର ଯଶର ହାନି ପଦରେ ପଦରେ ରଙ୍ଗେ ବିରଙ୍ଗେ ଯଶହାନି । ଭଞ୍ଜ.
ଯଶହାନୀ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ଯଶାକାଙ୍କ୍ଷା—ସଂ. ବ (ଯଶସ୍+ଆକାଙ୍କ୍ଷା; ବିପାଦନ)—ଯଶୋଲିପ୍ସା
Jaśākānkshā (ଦେଶ)—Jaśolipsā (See). [ଦ୍ର—ମଣିଆର୍ ଉଲିଆମସ୍ ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦକୋଷରେ 'ଯଶ' ଶବ୍ଦକୁ 'ଯଶସ୍'ର ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଯଶାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ଆକାଙ୍କ୍ଷା+ଇନ୍; ବିପାଦନ)—
Jaśākānkshī ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଶ)—Jaśolipsu (See)
(ଯଶାକାଂକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶୋକୀର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କୀର୍ତ୍ତନ)—ଯଶଃକୀର୍ତ୍ତନ
Jaśokīrttana (ଦେଶ)—Jaśaḥ kīrttana (See).

ଯଶୋଗାଥା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍,ଯଶଃ+ଗାଥା)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Jaśogāthā କୀର୍ତ୍ତିଜ୍ଞାପକ ପଦାବଳି—Epistolary verses in praise of some high personage.

ଯଶୋଗାନ—ସଂ. ବ (ଯଶଃ+ଗାନ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Jaśogāna ଖ୍ୟାତି କୀର୍ତ୍ତନ—1. Singing of a person's fame. ୨ । ଯଶୋଗୀତ (ଦେଶ)—2. Jaśogīta (See)

ଯଶୋଗାୟନ—ସଂ. ବ (ଯଶଃ+ଗାୟନ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କୀର୍ତ୍ତି
Jaśogāyana ଗାଇବା—Singing of a person's fame.

ଯଶୋଗୀତ(ତି)—ସଂ. ବ (ମ. ସ. ଲୋପ; ଯଶଃ+ଗୀତ[ତି])—କୌଣସି
Jaśogīta(ti) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଯଶଃ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବୋଲା ଯାଉଥିବା
(ଯଶୋଗୀତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୀତ; ପେଯେକାର—Song sung in praise of some person by reciting his good acts.

ଯଶୋଘ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ହନ୍ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Jaśoghna ଅ)-ଯାହା ଯଶଃ ନାଶ କରେ; ଯଶୋହାନିକାରକ—
(ଯଶୋଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Destroying one's fame; destructive of one's good name.

ଯଶୋଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ଦା. ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Jaśoda ଅ)—ଯଶୋଦାତା (ଦେଶ)—Jaśodātā (See)
(ଯଶୋଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ—ପାରଦ—Mercury

ଯଶୋଦା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଶଃ+ଦା. ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଗୋପରାଜ ନନ୍ଦଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଳୟିତ୍ରୀ ମାତା—1. Wife of king Nanda; Śrīkṛushṇa's foster-mother. [ଦ୍ର ବସୁଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଦେବକୀ କାରାଗାରରେ ଓ ନନ୍ଦପତ୍ନୀ ଯଶୋଦା ଗୋପପୁରରେ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କଲେ । ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ କନ୍ୟାରୂପରେ ମହାମାୟା ଜାତ ହେଲେ । ଘାତକ କଂସଠାରୁ ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବସୁଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମଥୁରାରୁ ଗୋକୁଳ ଯଶୋଦା ଅଚେତନା ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଅନୁଚ୍ଛଶାଳରେ ରଖି ଦେଇ, ସେଠାରୁ କନ୍ୟାଟିକୁ ଆଣି ଦେବକୀଙ୍କ ଅନୁଚ୍ଛଶାଳରେ ରଖିଦେଲେ । ଏବିଷୟରେ ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଯଶୋଦା ଚେତନା ଲାଭ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଆପଣାର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଜାଣି ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରବତ୍ ପାଳନ କଲେ । କଂସ ସକାଳୁ ଉଠି ଦେବକୀଙ୍କ ନିକଟରୁ ସେ କନ୍ୟାଟି ଆଣି (ତାଙ୍କୁ ଦେବକୀଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ମନେ କରି) ତାଙ୍କ ଧର ଭୂଇଁରେ କଚାଡ଼ି ଦେବା ବେଳେ ସେ କନ୍ୟାଟି ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼େଇ ଗଲା । ଯଶୋଦାଙ୍କର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ପୁତ୍ରବାତ୍ସଲ୍ୟ ଜଗତରେ ଆଦର୍ଶ । ଯଶୋଦା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଦେଖାଇଥିବା ସ୍ନେହ ଜଗତରେ ସନ୍ତାନବାତ୍ସଲ୍ୟର ମାଧୁରୀ ଦେଖାଇଅଛି । କେହି କେହି ବୈଷ୍ଣବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପୀ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସେହି ମଧୁର ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଭଜନା କରନ୍ତି ।] ୨ । ରାଜା ଦିଲୀପଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ)—2. Name of the mother of King Dilīpa. ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ —Name given to females.

Jaśodā

ଯଶୋଦାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯଶଃ+ଦାତା)—ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯଶସ୍ୱର କରିଏ—Conferring fame or renown on a person. (ଯଶୋଦାୟକ,ଯଶୋଦାୟିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଶୋଦାନୀ, ଯଶୋଦାୟିକା, ଯଶୋଦାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jaśodātā

ଯଶୋଦା ଦୁଲାଲ—ଦେ.ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସଂ.ଯଶୋଦା+ଦ୍ୱିତୀୟାତତ) — (ଯଶୋଦାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯେ ପିଲା ବେଳେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Name of Śrīkṛushṇa who was brought up with extreme tenderness by Jaśodā.

Jaśodā dulāla
ଯଶୋଦା ଦୁଲାଲ

ଯଶୋଦା ନନ୍ଦନ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶୋଦା+ନନ୍ଦନ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ Śrīkṛushṇa. [ଦ୍ର—ପ୍ରକୃତରେ ଏ ଦେବକୀ ଗର୍ଭଜାତ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଯଶୋଦା ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରବତ୍ ପାଳିଥିଲେ । ଯଶୋଦା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆପଣା ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ।]

Jaśodā nandana

ଯଶୋଦୀ—ତ୍ରା. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯଶୋଦାର ଡାକ ନାମ—Name for calling Jaśodā.

Jaśodī
ଯଶୋଦା ଯଶୋଦା

ଯଶୋଧନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଶଃ+ଧନ; ଯେ ଯଶକୁ ଧନବତ ଯତ୍ନତଃ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି)—ଯଶସ୍ୱୀ—Famous. (ଯଶୋଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jaśodhana

ଯଶୋଧର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—କୀର୍ତ୍ତି ରକ୍ଷାକାରୀ—Keeping up or preserving one's glory (Apte). (ଯଶୋଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ (ନାମ)—ବୁଦ୍ଧଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—Name of a son of Śrīkṛushṇa.

Jaśodhara

ଯଶୋଧାରା—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଯଶଃ+ଧାରା)—ବୃଷ୍ଟିଧାରାରୂପ ଅଜସ୍ର ଯଶଃ—A stream of fame. (ଯଶୋଧରା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା—Wife of Buddhadeba.

Jaśodhārā

ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ) – ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—A contemporary and one of the five disciples of Chaitanya Deba. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅଡ଼ଙ୍ଗ ନିକଟସ୍ଥ ନାଇଗୋ ଗ୍ରାମ । ଏ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତିର ବିଳାସୀ ଥିଲେ ।]

Jaśobanta dāsa
ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ

ଯଶୋବନ୍ତୀ—ଦେ. ବ (ସଂ ଯଶୋମତୀ)—ଯଶୋଦା, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଳୟିତ୍ରୀ ମାତା—Śrīkṛushṇa's foster-mother. (ଦ୍ର— ନନ୍ଦର ବୃଦ୍ଧ କାଳ ପୁତ୍ର, ଯଶୋବନ୍ତୀର ନିଜ ନେତ୍ର—ଭୂପତି ପ୍ରେମ-ପୀୟୂଷ ।)

Jaśobantī
ଯଶୋବନ୍ତୀ ଯଶୋବତୀ

ଯଶୋବିସ୍ତାର—ସଂ. ବ. (ଯଶଃ+ବିସ୍ତାର)—ଯଶଃର ଚାରିଆଡ଼େ ବ୍ୟାପିବା—The spreading of a person's fame.

Jaśobistāra

ଯଶୋଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଯଶଃ+ଭାଗ୍ୟ)—ଯଶସ୍ୱୀ ହେବାର ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟ; ଯଶୋଲାଭରୂପ ସୌଭାଗ୍ୟ—The good fortune of attaining renown.

Jaśobhāgya

ଯଶୋମଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ଯଶଃ+ମଣ୍ଡିତ)—ଯଶସ୍ୱୀ; ପ୍ରାପ୍ତଯଶାଃ; ଗୌରବାନ୍ୱିତ—Adorned with fame. (ଯଶୋମଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jaśomaṇḍita

ଯଶୋମତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଶସ୍+ମତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଯଶୋଦା ରାଣୀ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଳୟିତ୍ରୀ ମାତା—The foster-mother of Śrīkṛushṇa.

Jaśomatī

ଯଶୋମନ୍ଦିର—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଯଶଃ+ମନ୍ଦିର)—୧ । କୀର୍ତ୍ତିରୂପ ମନ୍ଦିର ବା ଗୃହ—1. Fame compared to a temple. ୨ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଚିହ୍ନରୂପେ ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିର—2. A temple erected as a mark of one's glory or fame.

Jaśomandira

ଯଶୋମୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଶସ୍+ମୟ)—୧ । ଯଶୋମଣ୍ଡିତ; ଯଶସ୍ୱୀ—1. Famous. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିପୂରିତ (ସ୍ଥାନ)—2. (a place) Resounding with the fame of a person. (ଯଶୋମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jaśomaya

ଯଶୋରଶ୍ମି—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଯଶଃ+ରଶ୍ମି)—୧ । ଯଶୋରୂପ ଆଲୋକ—1. Fame compared to rays of light. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+ରଶ୍ମି) ଯଶର ପ୍ରଭାବ ବା ଦୀପ୍ତି—2. The influence or glamour of a person's fame.
Jaśoraśmi

ଯଶୋରାଶି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯଶଃ+ରାଶି) ବହୁଖ୍ୟାତି; କୀର୍ତ୍ତି ସମୂହ—Volumes of fame.
Jaśorāśi

ଯଶୋଲାଭ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+ଲାଭ)—କୀର୍ତ୍ତିଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଯଶଃପ୍ରାପ୍ତି—Acquisition of fame by doing famous acts.
Jaśolābha

ଯଶୋଲିପ୍ସା—ସଂ. ବ (ଯଶଃ+ଲିପ୍ସା)—ଯଶୋଲାଭ କରିବାର ଅଭିଳାଷ (ଯଶୋଲିପ୍ସୁ—ବିଣ) Desire for fame.
Jaśolipsā

ଯଶୋହାନି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+ହାନି)—କୀର୍ତ୍ତିର ନାଶ; ଖ୍ୟାତିର ନାଶ—Loss of one's renown or good name.
Jaśohāni

ଯଶୋହାନିକର—ସଂ. ବିଣ. (ଯଶୋହାନି+କର)—ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଯଶଃ ନଷ୍ଟ ହୁଏ—Bringing about loss of one's fame.
Jaśohānikara

ଯଷ୍ଟବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ଦେବପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ଯଜ୍ଞାର୍ହ; ଯାଗ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Fit for the performance of a sacrifice.
Jaśṭabya

ଯଷ୍ଟା—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ ବ)—୧ । ଯଜମାନ; ଯେ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାଗ କରାଏ—1. Perfomer of sacrifice through priests. ୨ । ଯାଗକର୍ତ୍ତା—2. A performer of sacrifice. ୩ । ପୂଜକ—3. A worshipper. ୪ । ଯଜ୍ଞ କରିବା ପୁରୋହିତ—4. A priest who officiates at a sacrifice.
(ଯଷ୍ଟୀ—ଷ୍ଟୀ)
Jaśṭā

ଯଷ୍ଟି(ଷ୍ଟୀ)—ସଂ. ବ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ତି, ତୀ)—୧ । ଲଠୀ; ଠେଙ୍ଗା; ଦଣ୍ଡ; ବାଡ଼ି; ଜହ୍ନଡ଼ି—1. A stick; a staff; a wand. [ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ; ଲଗୁଡ଼ ଲମ୍ବା ଓ ମୋଟ ।] ୨ । ଅଶାବାଡ଼ି—2. A crutch. ୩ । ଧ୍ୱଜଦଣ୍ଡ; ପତାକାର ଦଣ୍ଡ—3. Flagstaff. ୪ । ଭୁଜଦଣ୍ଡ; କାନ୍ଧଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର—4. The arm (consisting of the hand and the forearm. ୫ । ତନ୍ତୁ; ସୂତ୍ର; ସୂତା ଆଦିର ସରୁ ବା ସରୁ—5. Thread; string of fibre. ୬ । ହାରଲତା; ସିଧା ଡୋଇ ଲମ୍ବିଥିବା ମାଳା—6. A long string of necklace. ୭ । ବୃକ୍ଷର ସରୁ ଶାଖା—7. A slender branch; a twing. ୮ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଛର ଝାଟି—8. The stem of plants. ୯ । ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟି; ବାମୁଣଝାଟିଆ ଗୁଳ୍ମ; ଭୂର୍ଗୀ—9. Name of a shrub. ୧୦ । ଲତା—10. Creeper. ୧୧ । ଯଷ୍ଟିମଧୁ; ଯାଠିମଧୁ—11. Liquorice. ୧୨ । ଲଗୁଡ଼; ଠେଙ୍ଗେଣି—12. Cudgel; club (Apte). ୧୩ । ଆଖ—13. Sugarcane (Apte). ୧୪ । ଫଳ ପଲର ଡେଙ୍ଗ—14. Stem; stalk (Apte). ୧୫ । ସ୍ତମ୍ଭ; ଖୁଣ୍ଟି—15. Column; pillar; pole (Apte). ୧୬ । ଗୋଖାପକ୍ଷୀଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯୁକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରସଦୃଶ କାଠି—16. A perch (Apte). ୧୭ । ସରୁ ଓ ଲମ୍ବ ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟି)—17 Anything thin, slim or slender (Apte). ୧୮ । କାଣ୍ଡଶର—18. A kind of reed (Apte).
(ଷ୍ଟୀ)
Jaśṭi(shṭi)

ଯଷ୍ଟିକ—ସଂ. ବ. (ଯଷ୍ଟି+କ)—୧ । ଜଳ କୁକୁଟ; ଜଳ କାକ; ପାଣି କୁଆ ପକ୍ଷୀ—1. The black cormorant; the little cormorant. ୨ । ଭଉର ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—2. Quail (bird). ୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ)—3. The Indian madder plant. ୪ । ଦଣ୍ଡ; ବାଡ଼ି—4. A stick.
Jaśṭika

ଯଷ୍ଟିକା—ସଂ. ବ. (ଯଷ୍ଟିକ+ଆ)—୧ । ଏକସରିଆ ହାର; ଗୋପ—1. A necklace of one string. ୨ । ବାପୀ; ବାଉଳୀ—2. A big well. ୩ । ଦୀର୍ଘିକା; ଲମ୍ବ ଚତୁଷ୍କୋଣ ସରୋବର—3. A square or oblong pond or tank. ୪ । ଯଷ୍ଟିମଧୁ—4. Liquorice. ୫ । ଲଗୁଡ଼; ଲାଠି; ଦଣ୍ଡ; ଠେଙ୍ଗଣି—5. A staff; a stick; a bludgeon.
Jaśṭikā

ଯଷ୍ଟି ଗ୍ରହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯଷ୍ଟି=ଲାଠି+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯଷ୍ଟିଧାରୀ—Carrying a staff. ବ—(ଯଷ୍ଟିଗ୍ରହା—ଷ୍ଟୀ) ୧ । ଲାଠିଆଳ—1. Clubman. ୨ । ଛଡ଼ାଙ୍କ ଦଣ୍ଡବାହକ—2. Club bearer; staff bearer.
Jaśṭi graha

ଯଷ୍ଟି ନିବାସ—ସଂ.ବ(ସରଳପାତ)—ମୟୂର ଆଦି ପକ୍ଷୀଙ୍କ ବସିବା କାଠ—1. A stick or rod serving as a perch for peacocks. ୨ । ଲମ୍ବ ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ପାରାବତମାନେ ବସିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘର ବା ଛତରା—2. A pigeon-house resting on long upright poles.
Jaśṭi nibāsa

ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହରଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଠେଙ୍ଗା ଯାହାର ଅସ୍ତ୍ର ଅଟେ—Having a stick or cudgel as one's weapon; armed with a lathi.
(ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହରଣ—ଷ୍ଟୀ)
Jaśṭi praharaṇa

ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଷ୍ଟି+ପ୍ରହାର)—ଯଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—A blow with a stick. (ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର—ବିଣ ରୂପ)
Jaśṭi prahāra

ଯଷ୍ଟି(ଷ୍ଟୀ) ମଧୁ—ସଂ. ବ. (ଯଷ୍ଟି+ମଧୁ)—ଯାଠି ମହୁ; ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷର ବୀଜ ତିକ୍ତ ମିଠା ମୂଳ—A plant with sweet root; Glycyrrhiza Glabra; liquorice root. [ଦ୍ର—ଏହା ବୃକ୍ଷବିଶେଷର ଶୁଳ୍କାର
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଯଷ୍ଟି(ଷ୍ଟୀ), ମଧୁକ, କ୍ଲୀତକ, ମଧୁକଷ୍ଠୀ, ମନଶ୍ରବା, ମଧୁସ୍ରବା
ଯଷ୍ଟି ମଧୁ

ମୂଲହଟୀ, ମିଠୀ ଲକରୀ, ମୂଲେଠୀ, ଜେଠୀମଧୁକ
ସ. ଜ୍ୟେଷ୍ଠମଧ, ମୁଲେଠୀ
ଗ. ଜେଠୀମଧଟନାମୁଲ
ତେ. ଯଷ୍ଟିମଧୁକମ୍
ଫା. ବେଶମେଦେକ୍ରମଞ୍ଜ୍
ଆ. ଆସଲୁସ୍ ସୁସମ୍ମ୍ ସରରସ୍ସୁସ୍

ବନ । ଏହା ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ; ଭାରତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଦେଶରେ ଓ ବିଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । (ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର) ଜଳଜ ଯଷ୍ଟିମଧୁର ନାମ କ୍ଲୀତନକ ଓ ଧୂଳିକା । ଏହା ଶୀତଳ, ଗୁରୁ, ମଧୁର ରସ, ତିକ୍ତ ହିତକର, ବଳ-କାରକ, ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସାଦକ, ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶୁକ୍ରକାରକ, କେଶ୍ୟ ଓ ସ୍ୱର ବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହା ପିତ୍ତ, ବାୟୁ, ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି, ବ୍ରଣ, ଶୋଥ, ବିଷଦୋଷ, ଛର୍ଦ୍ଦି, ତୃଷ୍ଣା, ଗ୍ଲାନି ଓ କ୍ଷୟ ପ୍ରଶମକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଯଷ୍ଟି ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବି—ଯଷ୍ଟିର ଛାୟା ଦ୍ୱାରା ସମୟ ଜଣାଯିବା ପାଇଁ
Jashṭi jantra କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଯଷ୍ଟି ପୋତା ହୋଇଥିବ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଡ଼ି (ହି. ଶ)—A sun-dial in which a stick is set at the centre to indicate the time of the day by the shadow of the stick.

ଯଷ୍ଟିସ୍(ସି)—ବୈଦେ. (ଇଂ. ଜଷ୍ଟିସ୍=ମୂଳ ଅର୍ଥ ନ୍ୟାୟବିଚାର)—
Jashṭis(si) ୧ । ହାଇକୋର୍ଟ୍‌ର ଜଜ୍‌ମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ
ଜଷ୍ଟିସ ଲାଗିବା ଉପାଧି—1. A title prefixed to the name of a High-court Judge; Justice ୨ । (ଆଧୁନିକ) ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ଗଢ଼ା ଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ରାଜନୀତିକ ଦଳ—A political party formed in the Legislative Council of the Madras. Presidency; the Justice party.

ଯଷ୍ଟିସ୍ ଅଫ୍ ଦି ପୀସ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ. ଜଷ୍ଟିସ୍ ଅଫ୍ ଦି ପୀସ୍) ବି—
Jashṭis aph di pis ଇଂରାଜ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟରେ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ
ଯଷ୍ଟିସ ଅଫ୍ ଦି ପୀସ ଶକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ—A Justice of the peace. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଭାରତରେ ଲଘୁଦୋଷୀଙ୍କ ବା ଗୋଟି ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ଅପରାଧକୁ ବିଚାର କରିବା ଓ ଅନ୍ୟ କେତେ ଅଧିକାର ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ କ୍ଷମତା ପାଇଥାଆନ୍ତି]

ଯଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଷ୍ଟି+ଆଘାତ)—ଠେଙ୍ଗା ବା ବାଡ଼ି
Jashṭyāghāta ଦ୍ୱାରା ମାଡ଼—A blow with a stick.

ଯଷ୍ଟ୍ୟାହତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହାକୁ ବାଡ଼ି ଦ୍ୱାରା
Jashṭyāhata ପ୍ରହାର କରାଯାଇ ଅଛି—Struck with a stick.
(ଯଷ୍ଟ୍ୟାହତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଷ୍ଟ୍ୟାହ୍ୱ-ସ.ବି. (ଯଷ୍ଟି+ଆ+ହ୍ୱେ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅ)--ଯଷ୍ଟି ମଧୁ (ଦେଖ)
Jashṭyāhwa Jashṭi madhu (See)

ଯସ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଚେଷ୍ଟା କରିବା; ଯତ୍ନ କରିବା—1. To try,
Jas (root) to endeavour. ୨ । ପରିଶ୍ରମ କରିବା—2. To labour; to exert.

ଯସବ(ମ୍)—ବୈଦେ. ବି. (ଅ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଆମଳ ପଥର—
Jasab (m) A kind of greenish stone. [ଦ୍ର—ଏହା ଯଶମ ଚୀନ୍‌ରେ ଓ ଲଙ୍କାରେ ମିଳେ । ଏହାକୁ ଲୋକେ ଭାବିଜ ବଳ
ଯଶବ(ମ) ଶରୀରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏ ପଥର ପିନ୍ଧିବା ଲୋକ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ଭାଠାରେ ବଜ୍ର ପଡ଼େ ନାହିଁ—ହି.ଶ]

ଯସ୍କ—ସ. ବି. (ଯସ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ)—ଗୋତ୍ର-
Jaska ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି ବିଶେଷ—Name of a sage.

ଯସ୍ୟ—ସ-ବିଣ. (ଯସ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+କର୍ମ.ଯ)--୧। ଅଧ୍ୟବସାୟ
Jasya ଦ୍ୱାରା କରଣୀୟ—1. Performable with perseverance. ୨ । (ଜସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଯ, ଜଶାତ ନ)ହନନୀୟ—2. Deserving to be killed.

ଯସ୍ୟତ୍ୱ—ସ. ବି. (ଯସ୍ୟ+ଭାବାର୍ଥେ. ତ୍ୱ)—୧ । ଯତ୍ନ; ଉଦ୍ୟମ—
Jasyatwa 1. Effort; endeavour. ୨ । ହତ୍ୟା—2, Murder. ୩ । ମୃତ୍ୟୁ—3. Death.

ଯହଁ—ପ୍ରାଦେ.(ଲରଆ)ସର୍ବ.—ଯହିଁ (ଦେଖ)
Jahañ Jahiñ (See)

ଯହଁ ତହଁ—ପ୍ରାଦେ. (ଲରଆ) ସର୍ବ.—ଯହିଁ ତହିଁ (ଦେଖ)
Jahañ tahañ Jahiñ tahiñ (See)

ଯହାଁ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ.—(ଭୁଲ. ହି. ଜହାଁ) ଯହିଁ;
Jahāñ ଯେଉଁଠାରେ—Where.

ଯହାଁ ତହାଁ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ—(ଭୁଲ ହି. ଜହାଁ ତହାଁ)
Jahāñ tahāñ ଯହିଁ ତହିଁ, ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ—Anywher

ଯହିଁ—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସ. ଯତ୍ରହି; ପ୍ରା. ଯହିଁ)—(ଏହାର ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ
Jahiñ ତହିଁ)—୧। ଯେଉଁଠାରେ; ଯାହାଁ; ଯାହିଁ—1. Where.
(ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁ) ୨ । ଯାହା ଉପରେ—
ଯେଖାନେ . **ଜହାଁ** 2. On which; on whom.
[ଉ—ଗଛର ଶାଖ, ମଣିଷ ହାତ, ଯହିଁ ପଡ଼େ ତହିଁ ମିଳେଇ ଯାଇ । ଭଗ ।] ୩ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ—3. In which matter. [ଦ୍ର—ଯଦ୍ ଶବ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକ ବଚନରେ ଯେ (ବ୍ୟକ୍ତି) ଓ ଯାହା (ବସ୍ତୁ, ବିଷୟ) ହୁଏ ଓ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ୧ ବଚନରେ ଯହିଁ, ଯହିଁରେ ହୁଏ । 'ଯହିଁ' ଆକାର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ୧ବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଯହିଁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ୨ୟା ବିଭକ୍ତିର 'କୁ, ରୁ', ୩ୟା ବିଭକ୍ତିରେ 'ଦ୍ୱାରା', ୫ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ 'ରୁ' ୬ଷ୍ଠୀରେ 'ର' ଓ ୭ମୀରେ 'ରେ' ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । 'ଯହିଁ' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ପାଇଁ, ନିମନ୍ତେ, ଯୋଗୁଁ' ଆଦି ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଯହିଁକି(କୁ)—ଦେ. ସର୍ବ.—୧। ଯାହିଁକି; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ; ଯେଉଁଠାକୁ
Jahiñki(ku) 1. To which place; whereto. [ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁକି(କୁ)] ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ପ୍ରତି; ଯେଉଁ
ଯେଖାନ୍‌କେ **ଜହାଁକି, ଜୀସସେ** କଥାକୁ—2. To which matter; in respect of which matter. [ଯଥା—ମୁଁ ଯହିଁକି ଉରୁଥିଲି, ସେହି କଥା ସତ୍ୟ ।] ୩ । ଯାହା ପାଇଁ—3. For which. (ଉ—ଯହିଁକି ଯେ, ବିରହ ଗୁଡ଼ିଲ ଭଳେଇ ଦେ । ଭଗ ।)

ଯହିଁକି(କୁ) ଯେ—ଦେ. ବାକ୍ୟାଂଶ—୧ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି
Jāhiñki(ku) je ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ଉପଯୋଗୀ, ତାହା—
ଯାକେ ଯା **जिसकी जो** 1. That (thing or matter) which suits a thing or matter.
[ଉ—ଯହିଁକି ଯେ; ବିରଚ ଗୁରୁଲ ଚନ୍ଦ୍ରେଇ ଦେ—ଭଗ]
୨ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପଯୁକ୍ତ, ସେ—
2. That person who is fit for a particular work.

ଯହିଁତକ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯାହାଁଯାଏଁ; ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯେଉଁ ସମୟ
Jāhiñtak ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Till which time
ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ **यहाँतक** ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Upto which place. ୩ । ଯେଉଁ ଦୂରତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—
3. Upto which length or distance.

ଯହିଁ ତହିଁ—ଦେ. ସର୍ବ.—୧ । ଯାହିଁ ତାହିଁ; ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛା ସେହି ସ୍ଥାନରେ;
Jāhiñ tahiñ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ; ଯାହାଁ ତାହାଁ।—Where-
ଯେଖାନେ ସେଖାନେ **जहाँ तहाँ** soever; in any place whatsoever. [ଉ—ଯାଅ ମନ ଭୁମ୍ବ ହୋଇଛି ଯହିଁ ତହିଁ । କୃଷ୍ଣସିହ. ମହାରାଗ. ବନ ।]
୨ । ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ ବିଚାର ନ କରି—2. Without consideration of the fitness or otherwise of a place. [ଯଥା—ସେ ଯହିଁ ତହିଁ ଖାଇ ଦେଉଛି ।]

ଯହିଁ ତହିଁରେ—ଦେ. ସର୍ବ.—ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ; ସମସ୍ତ
Jāhiñ tahiñre ବିଷୟରେ—In all matters; in every
ଯେ କୋନ ବିଷୟେ **जौनकौनसी** case.
(ଯହିଁରେ ତହିଁରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—ସକଳ ଭୁତେ ଦୟା କର, ଯହିଁତହିଁରେ ତୋଷ ଧର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।]

ଯହିଁ ଦ୍ୱାରା—ଦେ. ଅ—(ସ. ଯଦ୍ୱାରା)—ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁଦ୍ୱାରା—
Jāhiñ dwārā ଯାଦ୍ୱାରା By or with which matter or thing.

ଯହିଁପାଇଁ—ଦେ. ଅ—ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ନିମନ୍ତେ—
Jāhiñ pāiñ Wherefor; for which matter or
ଯାର ଜନ୍ୟେ **जीसवास्ते** [ଯ(ଯା)ହିଁ ପେଇଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] thing.
(ଯହିଁ ଲାଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁପାଇଁ)
(ଉ—ଭାଳ ଗଛ ମୂଳେ ଚମଣା, ତୁ ଯହିଁପାଇଁ ନିସରପସର ତତେ ବିଏ ଦେବ ମାଗଣା ?—ଭଗ ।)

ଯହିଁର—ଦେ. ସର୍ବ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ବା ପଦାର୍ଥର—Of which
Jāhiñra place or matter.
(ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁର)
ଯାର **जीसका**

ଯହିଁରୁ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁଠାରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—
Jāhiñru 1. From which place; whence;
(ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁରୁ) wherefrom. ୨ । ଯେଉଁ
ଯାଖେକେ **जीससे** ବସ୍ତୁରୁ ବା ବିଷୟରୁ—2. From which matter or thing. ୩ । ଯହୁଁ; ଯେଉଁ ହେତୁରୁ; ଯେଉଁ କାରଣରୁ—3. For which reason; on account of which.

ଯହିଁରେ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ—1. In which
Jāhiñre place. ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ—2. In which matter; wherein. ୩ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁରେ-
3. In which thing. ୪ । ଯହିଁ ଦ୍ୱାରା—
4. By or with which.

ଯହିଁରେ କରି—ଦେ. ଅ—ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ଦ୍ୱାରା; ଯଦ୍ୱାରା—
Jāhiñre kari By which thing or matter.

ଯହୁ—ସ. ବ (ଯା ଧାତୁ = ଗମନକରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଶିଶୁ—
Jāhu 1. A child (Apte). ୨ । ପୁତ୍ର; ସନ୍ତାନ—
2. Offspring (Apte).

ଯହୁଁ—ଦେ. ସର୍ବ (ସ. ଯଦ୍ୟତ୍)—୧ । ଯହିଁରୁ (ଦେଖ)—
Jāhuñ 1. Jāhiñru (See). ୨ । ଯେଉଁକାଳରୁ—
(ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହୁଁ) 2. Form which time. ୩ ।
ଯାଖେକେ **जहाँसे** ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—3. From which place. ୪ । ଯେଉଁ ବିଷୟରୁ—4. From which matter. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ଘଟିବା ପରେ—
1. After which event. ୨ । ଯେଉଁ ହେତୁରୁ; ଯେଉଁ କାରଣରୁ—2. Owing to which reason; wherefor. ୩ । ଯେହେତୁ—3. Whereas; wherefore. (ଉ—ତାହାର କୁଳରେ ଯହୁଁ ଜୋହିଲାକ ପୁତ୍ର, ବିନୁ ବିନୁ ଦୁଃଖାନଳ ହେଲା ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ- ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିରହବିଗ୍ରମାସ୍ତ ।)

ଯହୁଁ ଯହୁଁ—ଦେ. ଅ—୧ । କ୍ରମଶଃ; ଯେଉଁଥର; ଅନୁକ୍ରମେ—
Jāhuñ Jāhuñ 1. By and by; gradually as.
(ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହୁଁ ତହୁଁ) (ଯଥା—ଯହୁଁ ଯହୁଁ ବେଳ
ଯତ ଯତ **जब जब, जेसे जेसे** ଉଚ୍ଚର ହେଲା, ତହୁଁ ତହୁଁ ମତେ ବେଶି ଶ୍ରୋକ କଲା ।) ୨ । ଯଥାକ୍ରମେ—
2. Respectively. ୩ । ଅନୁପାତକ୍ରମେ—
3. Proportionately. (ଉ—ଯହୁଁ ଯହୁଁ ବଡ଼ ଲୋକ ତହୁଁ ତହୁଁ ଓଛ—ଭଗ ।) ୩ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ)—3. From which places. (ଯଥା—ମୁଁ ଯହୁଁ ଯହୁଁ ଧନ ସଂଗ୍ରହକଲି, ସେ ତହୁଁ ତହୁଁ ବହୁ ସଂଗ୍ରହ କଲା ।

ଯହ୍ୱ—ସ. ବ (ଯା ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ବ, ଜିଯାତନ, ହ)
Jāhwa ଅଗମ)—ଯଜମାନ; ଯାଜ୍ଞିକ—A performer of sacrifices.

ଯା (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଯିବା; ଗତି କରିବା—1. To go, to
Jā (root) move. ୨ । (ସୈନ୍ୟାଦି) ଆକ୍ରମଣ କରିବା;
ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯାନ କରିବା—2. To invade, to march against (Apte). ୩ । କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କରିବା—3. To start for; to march (Apte). ୪ । ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବା—4. To depart; to withdraw; to pass away (Apte) ୫ । ଉଦ୍ଦେଇ ଯିବା; ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା—5. To vanish; to disappear (Apte). ୬ । (ସମୟ) ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା; ଗଡ଼ିଯିବା—6. To pass away; to elapse.

(Apte). ୭ । ରହିବା; କିଛିକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେବା—7. To last (Apte). ୮ । ଘଟିବା—8. To happen; to come to pass (Apte). ୯ । ଫଳରେ ପରିଣତ ହେବା—9. To become; to be reduced to any state; to turn into (Apte). ୧୦ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବା—10. To undertake (Apte). ୧୧ । ସଙ୍ଗମ ବା ମୈଥୁନ କରିବା—11. To have carnal intercourse with (Apte). ୧୨ । ଅନୁରୋଧ କରିବା; ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—12. To implore; to request (Apte). ୧୩ । ପାଇବା; ଆବିଷ୍କାର କରିବା—13. To find out; to discover (Apte). ୧୪ । ଆଚରଣ କରିବା; କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; କରିବା—14. To behave; to act (Apte). ୧୫ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା—15. To undergo a change.

ଯା—ସଂ. ବି.—(ଯା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Jā 1. The Goddess of wealth (Apte). ୨ । (କର୍ମ.ଅ + ଆ)—ଯୋନି; ଭଗ—2. Pudendum Muliebre (Apte). ୩ । (+ଭାବ ଅ + ଆ)—ପ୍ରାପ୍ତି—3. Obtaining (Apte). ଦେ. କ୍ରି.—[ଯା ଧାତୁ; (ଯାଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁଜ୍ଞା ୨ୟ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ, ଅଜା-(ଅ, ଅସ—ବିପରୀତ) ଦର୍ଶାର୍ଥକ (କର୍ତ୍ତୃ. ଭୂ]—ତୁ ଗମନ କର—
(ତୁଇ) ଯାସ **ଜାଆ** (Imperative mood of the verb
ଯାଓଯା **ଜାନା** 'to go' 2nd person, singular)—(you) Go; proceed. [ଉ—ଅ ପଛକୁ ଯା ପଛକୁ, ହାତୁଡ଼ି ଗଲା ମୁଁ ଭାଲ ଗଛକୁ—ଚେଳା ଗୀତ ।] [ଦ୍ର—'ତୁମ୍ଭେ' କର୍ତ୍ତା ହେଲେ ଏହାର ରୂପ 'ଯାଅ' ହୁଏ । 'ଆପଣ' କର୍ତ୍ତା ହେଲେ ଯାଅ, ଯାଆନ୍ତୁ, ଯିବା ହୁଅନ୍ତୁ, ଯିବା ହେଉନ୍ତୁ ହୁଏ ।] ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଯା ଧାତୁ)—୧ । ଗମନ; ଯିବା—1. Going. [ଦ୍ର—'ଯା ଆସ' ଓ 'ଆସ ଯା' ଶବ୍ଦରେ ଏହି ଆଚାରର ବ୍ୟବହାର ଦେଖା ଯାଏ ।] ୨ । (ସଂ. ଯାତୃ)—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ୱାମୀଙ୍କ
ଜା **ଜେଠନୀ ଦେବରାନୀ** ଭାଉଜାଣୀ—2. The wife of one's husband's brother. (ଯଥା—ବଡ଼ ଯା, ସାନ ଯା, ମଝିଆଁ ଯା ।)

ଯେ ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଯଦ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ. କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ; ଯତ୍; ଯୋ' ପୁଂଲିଙ୍ଗ-ଯଃ; ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ-ଯା)—୧ । ଯାହା; ଯେଉଁ ବିଷୟ (ଏହାର ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତା) ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ—1. Which;
ଯା (neuter); which (thing or matter). ୨ ।
ଜୋ (ସଂ.ଯତ୍, ୬ଷ୍ଠୀ. ୧ବ. ଯସ୍ୟ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର;
ଯାର ଯାହାର—2. Whose; of whom; of which
ଜୀସକା person or thing. (ଉ—ଯା ଶବ୍ଦରେ ମାତ୍ର ଅସେ
ଯା ଦାରୁଣ୍ଟି ବ୍ୟଥା । ବଶୀଧର. ହଂସଦୂତ) [ଦ୍ର—
ଜୀ କେତେକ ଆଧୁନିକ ଲେଖକ ଅକ୍ଷରର ମୁଣ୍ଡ ପାଖେ (')

ଯାଃ, ଯାପା, ଯାପାଃ, ଯାମ, } ଅନ୍ୟରୂପ apostrophe ଚିହ୍ନ
ଯାମଂ, ଯାଆମ(ମଂ); } ଦେଇ ତହିଁରେ ଲୁପ୍ତ ରହିବା ଅକ୍ଷରର ସୂଚନା କରନ୍ତି; ଯଥା—ଯା'=ଯାହା, ତା'=ତାହା, କା'=କାହାଁ, ତାଂଠାରୁ=ତାହାଠାରୁ ବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାରେ ଏ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଟେ ।] ଦେ. ଅ—(ସଂ. ଯତ୍)—୧ । ଯାହା—1. (ଉ—ବଡ଼ ବିଷମ ଏ, ଯା ନ ଜରୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ) ୨ । (ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦରୂପେ ୨ଟି ବାକ୍ୟର ଭାବ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ଯାହା—2. That. (ଉ—ଚକ୍ରା ବାଜୁଥାଇ ବ୍ରଜେ, ଲଳିତାର ହୃଦୟୁଜେ, କରୁଣା ଅଛି ବୋଲି ଯା, ନେଲା କେ ତା ହରି ଚରେ—ବଶୋଧରା. ଚକ୍ରୁ ତ. ଗୀତ ।) ୩ । (ସଂ. ଯାହି; ଘୃଣା ବା ବିରକ୍ତି-
ଯା ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ) ଦୂର; ଦୂର ହୋ—3. Go away;
ଜାଆଜୀ get off. [ଦ୍ର—ତୁ ଯା, ତୁ ଏଠାରୁ ଚାଲିଯା, ତୁ ଏ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କର—ଏଥିର ଏହି ଅର୍ଥ]

ଯାଆ(ଆଁ)ଳା(ଲା)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯାମଳ, ଯାମଳା)—ଯମଜ ସନ୍ତାନ;
Jā-a(añ)lā(lā) ଏକ ସମୟରେ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ-ଦ୍ୱୟ—
ଯାଆଳା } Twins; a pair born together. ଦେ. ବିଣ—ଯୁଗ ହୋଇ ଜନ୍ମି
ଯାଆଁଳା(ଲା) } ଅନ୍ୟରୂପ] ଥିବା—Born twins. (ଯଥା—
ଯାଉଳା } ଯାଆଁଳା ଯୁଅ ଝିଅ ।)
ଯାଉଁଳା(ଳ) }
ଯାଏଁଳା }
ଯମଜ **ଜୋରଲା, ଜୋଡ଼ିୟା, ଜୌଆଁ**

ଯାଆ ଆସ—ଦେ. ବି—ଯାଆସ (ଦେଖ)
Jā-ā āsa [Jā āsa (See)

ଯାଆଁ ବାଳ—ଦେ.ବି. (ସଂ.ଜନ୍ମ+ବାଳ)—ଶିଶୁର ମୁଣ୍ଡର ପ୍ରଥମ କେଶ
Jā-añ bāla (ଯିଏ ଚୂଡ଼ାକର୍ମ ସମୟରେ ବା ଜାତରେ ସହିତ
ଜନମ ଚୁଲ ମୁଣ୍ଡନ କରାଯାଏ)—The first crop of hairs
ଜନମ ବାଳ growing on an infant's head.

ଯାଆଁଳ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯମଳ; ଯାଆଁଳା ପିଲାଙ୍କ ପରି ମାତୃ ଗର୍ଭରୁ
Jā-añla ଏକ ସମୟରେ ଜନ୍ମ ହେବାରୁ)—୧ । ବଡ଼ ମାଛଙ୍କର
ପୋନା, ପନା ପିଲା; ଶିଶୁ ମତ୍ସ୍ୟ—1. The fry or young of
ଜୀରା fishes; young fish. ୨ । ମତ୍ସ୍ୟଶିଶୁଙ୍କ ଦଳ; ଛୁଆମାଛଙ୍କ ପନା—2. A shoal of little fishes or fry. ପ୍ରାଦେ. (ବିଶେଷ,ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମାଛ ମାରିବା ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A contrivance to catch fish.

ଯାଆଁଳ ଖେଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମାଛର ଯାଆଁଳ ପାଣି
Jā-āñla khelā(le)ibā ଉପରେ ଖେଳୁଥିବା ବେଳେ
ପନା ଖେଳାନ (ତାଙ୍କର ମାଆ) ଗଭୀର ପାଣି ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ି ରହି
ଜୀରାଖେଳାନା ଛୁଆ ପିଲାଙ୍କୁ ଜଗିବା—1. (said of the mother-fish) To watch the shoals or fry playing on the surface of the water. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ସନ୍ତାନର ମାତା ହେବା—2. (figurative) To be the mother of a bevy of children.

ଯାଆଁଳ ଛଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ମାଛମାନେ ବଢ଼ିବା ପାଇଁ ନଈ ଅଦରୁ ମାଛର ଯାଆଁଳ ଅଣି ପୋଖରୀରେ ଛଡ଼ିବା—
Jā-āñla chhārdibā
ପନାଛଡ଼ା **ଜୀରାଛେଡ଼ନା** 1. To rear up fishes in a pond. ୨ । ବହୁ ସନ୍ତାନର ମାତା ବା ପିତା ହେବା—2. (figurative) To bring forth a swarm of children; to become parents of a good number of children. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଖେଳଜ ସନ୍ତାନର ପିତା ହେବା—3. (figurative) To become the father of children on the wives of other people.

ଯାଆ ତାଆ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସ ଯଦ୍ ତଦ୍)—ଯାଇତାଇ (ଦେଖ)
Jā-ā tā-ā Jāitāi (See).
ଯାତା **ଜୀସତୀସ** (ଯାଆତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାଆ ନଣଦ(ନ)—ଦେ. ବ (ସହଜର ଶବ୍ଦ; ସ. ଯାତୃ, ନନାନ୍ ବା
Jā-ā nanada(nda) ନନନ୍ଦ)—ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଜାୟା ଓ ଭଗିନୀ-
(ଯା ନଣନ—ଅନ୍ୟରୂପ) One's husband's brother's
ଜା ନନଦ **ଜେଠାନୀ(ଦେବରାନୀ)ନନନ୍ଦ** wife and husband's sister.

ଯାଆନ୍ତେ—ଦେ.ଅ (ସମୟ) ଗତ ହେବାରୁ—After the lapse of.
Jā-ānte [ଉ—ଏରୂପେ କେତେକାଳ ଯାଆନ୍ତେ ସେ ନାରୀ ।
ଗତହଲେ **ଜାନେସେ** ସଉଲ ଯାଇଥିଲେ ଦୈବେ ସ୍ନାନ କରି—
ବୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ, ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯାଆ ଯେଉଳା—ଗ୍ରା.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହଜର ଶବ୍ଦ; ଯେଉଳା ଜରଅର୍ଥକ ଶବ୍ଦ)—
Jā-ā Jeulā କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ନିଜ ପରିବାରସ୍ଥା ପତିଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଜାୟା
(ଯା ଯେଉଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଗଣ—
ମେୟେ ଛେଳେ **ଜାଲ ପୋଲ** The females of a woman's own family (including one's husband's brother's wife) (ଉ—ଯାଆ ଯେଉଳାରେ ଘର, ବ ଥାଇଁ କରିବେ ଶାଶୁ ଶଶୁର ଲୋ ବାଣ୍ଟିଲୁ ମୋହର ବର—ଭଗ ।)

ଯାଆଲ(ଲା)—ଦେ. ବ—ଜାଲ(ଲା) (ଦେଖ)
Jā-ālā(lā) Jālā(lā) (See)

ଯାଆଁଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ସ. ଯାମଳ)—ଯାଆଁଳା ଇତ୍ୟାଦି
Jā āñla (etc) (ଦେଖ)—Jā-āñla etc (See)

ଯାଆଁଳା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ—ଯାଆଳା (ଦେଖ)
Jā-āñla (etc) Jā-ālā (See)

ଯା ଆସ—ଦେ. ବ (ସ. ଯା· ଧାତୁ + ଓ. ଆସିବା)—୧ । ଆସ ଯା; ଯିବା
Jā āsa ଓ ଆସିବା—1. Coming and going. (ଉ—
(ଯାଆସ ଆସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ବର୍ଷକ ଭିତରେ ଦୁଇ
ଭିନ ଥର କରି ଯା ଆସ କରୁଛ । ଫକୀରମୋହନ—
ଆସାଯାଓୟା, ଯାଓୟାଆସା, ଆନାଗୋନା ଚଳଣ୍ଟି ।) ୨ । ଚଳା-
ଆନାଜାନା, ଜାନାଆନା ଚଳ—2. Intercourse. ୩ । ଘନ
ଘନ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାତାୟାତ କରିବା—3. Frequenting a place. (ଉ—ଲାଗି ରହ ଥାଉ ଯାଆସ
ଆସ, ନ ଥାଉ ମୁଠିଏ ଭାତରେ ଆଶ । ଭଗ ।)

ଯାଆ ସଉତୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହଜର ଶବ୍ଦ, ସ. ଯାତୃ ଓ ସପତ୍ନୀ)—
Jā-ā sautuni ଯାଆ ଓ ସଉତୁଣୀ—One's husband's
(ଯା ସଉତୁଣୀ - ଅନ୍ୟରୂପ) brother's wife and one's
ଜା ସତୀନ **ଦେବରାନୀସୌତୀନ** co-wife.

ଯାଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jāi etc
Jāi (etc) (See). (ଉ—ଭୁଲୀ ତଳପ ଶେଯାଇ, ଦେବାର
କୋମଳ ଯାଇ, ଯାହା ଅଙ୍ଗ ବସେ ବୁଡ଼ି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
ଯାଇ ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ ଓ ଉ = ଯଦି; କିମ୍ବା
ଜୀ ଯତଃ) —୧ । ଯାହା—1. Which. ୨ । ଯତ୍ସାମାନ୍ୟ—
2. Very slight or little.

ଯାଇ କ(କି)ରି—ଦେ.—୧ । କ୍ରିୟା (ଯିବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ)—
Jāi ka(ki)ri ଗମନ କ୍ରିୟା କରି—1. (Participle of the
ଗିସେ verb to go) Going. ଦେ. ଅ. ୧—ଅବଶେଷରେ
ଜାକର 1. At last. (ଯଥା—ଅଜ ପଣ୍ଡିତା ସରିଲା, ବନ୍ଧୁ ଫଳ
[ଯାଇକ(କି)ରିକ(କି)ରି—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯାଇ କରି ଭିନ ମାସ ପରେ
ଗିସେ ବାହାରିବ) ୨ । (ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନ୍ଦ୍ରାଦୋଷ ବା ଅନର୍ଥକ
ଜାକର ବାକ୍ୟପ୍ରୟୋଗ) ପରେ; ତତ୍ପରେ; ଅନନ୍ତର—
2. After; afterwards; then. ୩ । ଏବଂ—
3. And; also.

ଯା ଇଚ୍ଛା ତା—ଦେ. ସର୍ବ (ପ୍ରକାର୍ଥ; ସ. ଯଥେଚ୍ଛା ଓ ତତ୍)—୧ । ଅତି
Jā ichchhā tā ମନ୍ଦ; ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟରୂପେ ମନ୍ଦ—1 Indescri-
ଯା ଇଚ୍ଛା ତାଇ
ଯାଚ୍ଛାତା, ଯାଚ୍ଛାତାଇ
ଯେଇଚ୍ଛା ତା
ଯେଚ୍ଛା ତା
ଯେ ଇଚ୍ଛା ତାଇ
ଯେଚ୍ଛାତାଇ
—ଅନ୍ୟରୂପ
bably bad or miserable. (ଯଥା—ନନାଙ୍କ ମରିବା ପରେ ଅମ ଗାଆଁର ଅବସ୍ଥା ଯାଚ୍ଛାତା ହୋଇଗଲା ।) ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ଚାରୀ; ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ—
2. Despotic; self-willed. (ଯଥା—ଘରେ କେହି ମୁରବ୍ବୀ
ଆପଇଚ୍ଛା ନ ଥିବାରୁ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଯା ଇଚ୍ଛା ତା ହୋଇଗଲେଣି)
ଯାଚ୍ଛା ତାଇ, ଯାଇ ଖୁସି ତାଇ, ଯାଇଚ୍ଛାତାଇ

ଯାଇ ତା—ପ୍ରାଦେ. (ଜାସପୁର) କ୍ରି—ଯାଅନ୍ତା—
Jāi tā (he) Would go.

ଯାଇ ତାଇ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଯହିଁ ତହିଁ, ଯତ୍ତତ୍)—୧ । ଯେନ ତେନ
Jāi tāi ପ୍ରକାରେ ସମାଧିତ—1. Done or finished
ଯାଇତାହି, ଯାହିତାହି, ଯା-ତା somehow or other. ୨ । କାମ
ଜୈସେ, ଜୈସାତୈସା ଚଳନ୍ତା ଭଳି—2. Tolerable. କ୍ରି. ବିଣ—
୧ । କଷ୍ଟେ ମଷ୍ଟେ—1. Anyhow. (ଯଥା-ଅର୍ଥାଭାବରୁ
ମୁଁ ଯାଇ ତାଇ ଏ ବିଭାଘରଟି ସମାଧା କରିଦେଲି) ।
୨ । ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ—2. In a simple fashion or style. ୩ । କାମ ଚଳନ୍ତା ଭଳି; ଖୁଜୁଖୁଜୁ ମେଣ୍ଟିବା
ପ୍ରକାରେ; ଚଳନ୍ତାସୂରୂପେ—3. Tolerably.

ଯାଇଥିବା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ନଷ୍ଟ—1. Lost. (ଉ—ଯାଇଥିବା ଧନ **Jāithiba** ଆସଇ ତାହାଙ୍କର, ଯେଣୁ ଏ ପୃଥିବୀରେ ନଷ୍ଟ ହେଉଥା ସାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଗତ— **ଗୟାହୁଆ** 2. Gone. ୩ । ଅତୀତ—3. Past.

ଯାଇ(ହି) ବା—ଦେ.ସର୍ବ.(ସଂ.ଯଦ୍ ବା)—୧। ଯାହା କିଛି; ଯାହା ସାମାନ୍ୟ **Jāi(hi) bā** 1. Whatever little. (ଯଥା—ମୋଠାରେ ଯାବା, ଯାଇବା ଯାଇ ବା ଧନ ଥିଲା, ସେଇକ ଏହି ଥରକେ ସବ **ଜୋମୀ** ଗଲା ।) ୨ । ଯାହା ସମସ୍ତ—2. All whatever.

ଯାଇ(ହି) ହ(ହେ)ଉ—ଦେ.ଅ.—(ସଂ. ଯଦ୍ ଭବତୁ)-୧। ଯାହା ଘଟନ୍ତୁ **Jāi(hi) ha(he)u** ଘଟୁ ପଛକେ—1. Come what may. (ଯା ହଉ, ଯେ ହେଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପୂର୍ବ କଥିତ ବିଷୟକୁ ଯାହଉକ, ଯାଇ ହୋକ, ଯା ହୋକ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ—2. In- **ଜୋହୋ** spite of what has been told. ୩ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ— 3. However, on the other hand. (ଯଥା— ଏ ବୁଢ଼ା ଦିନେ ପୁଅମାନେ ବାପ ମାଆଙ୍କୁ ଗୋଷିଲେ ନାହିଁ, ଯାଇ ହେଉ ପୁଅମାନେ ତାଙ୍କ ଜଳଜଳର ସଂସାରକ ଚଳାଉଛନ୍ତି ।)

ଯାଉ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଯଦ୍ୟପି)—ଜାଉ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) **Jāu (etc)** **Jāu etc.** (See) ଦେ. ଅ.—ଯାଉ ସେ କଥା (ଦେଖ)—**Jāu se kathā** (See) ଦେ. କ୍ରି.—(ଯିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ)—ସେ ଗମନ କରୁ—Let (him) go.

ଯାଉଆ—ଦେ. ବିଣ.—ଜାଉଆ (ଦେଖ) **Jāuā** **Jāuā** (See)

ଯାଉଁ (ଉ)ଳି—ଦେ.ବି.—(ସଂ. ଯୁଗଳ)-୧। କାନ୍ଧର ଆଗରେ ଓ ପଛରେ **Jāuñ(u)li** ପକାଇବାର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗାର ଦୁଇ କାନ୍ଧରେ ପୁଟଳି **ଗଠରୀ** ବନ୍ଧା ହେବା ଦୁଇଟି ବୁଜୁଳା; ଯୋଡ଼ି ବୁଜଳି— ଜୋଡ଼ା **ଜୋଡା** 1. A double-bagged knapsack put across the shoulder; 2 packs made at each end of a cloth turned into a bag for facility of carrying it suspended over the shoulder (one bag in the front and one in the back side). [ଦ୍ର— ଉକାଶ୍ୱ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉଷାଳିତ ଗୁଡ଼ଳକୁ ଓ ପୁରୋହିତମାନେ ଯଜମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ତଣ୍ଡୁଳାଦିକୁ ଯାଉଁଳି କରି କାନ୍ଧରେ ବୁହାଇ ଘରକୁ ଆଣନ୍ତି । ବ୍ରତ- ବେଳାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବାଳକ ଭିକ୍ଷାଆଣି କରି ଗଲାବେଳେ କାନ୍ଧରେ ଯାଉଁଳି ପକାଇ କରି ଯାଏ ।] ୨ । ସମ- ଶ୍ରେଣୀର ଦୁଇଗୋଟି ବା ଯୋଡ଼ି—2. A pair; a couple. (ଯଥା—ଯାଉଁଳି ଜନ, ଯାଉଁଳି ବେତ ଇତ୍ୟାଦି ।) ୩ । ଯୁଗ୍ମ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତର—3. One of a pair; counterpart. ବିଣ.—୧ । ସମଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଏକଜାତୀୟ ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁ)—1. Arranged in a pair; consisting of a pair. (ଯଥା—ଯାଉଁଳି ଘୋଡ଼ା, ଯାଉଁଳି କବାଟ ।) ୨ । ଏକ ସମୟରେ ଘଟିବା ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟକ; ଯୁଗ୍ମ ;ଦୁଇ—2. Consisting of two things happening at one and the same time, simultaneously taking place (ଯଥା—ଯାଉଁଳି ଘାଲ ।) (two things).

ଯାଉଁ (ଉ)ଳିଆ—ଦେ. ବିଣ.—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାଉଁଳିଦ୍ୱାରା କୌଣସି **Jāuñ(āu)liā** ପଦାର୍ଥ ବହେ—Carrying things by means of double packs suspended from the shoulder. ବି.—ପୂର୍ବେ ଗଞ୍ଜାମ ଯାରା ଘାଡ଼େକରେ ପୁଁଟଳୀ ବହେ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସି କଟକରେ ଗୁଆ ମସଲା **ଗଠିରିୟା** ଆଦି ବେପାର କରୁଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଜନ— Brahmin traders from Ganjam formerly carrying on trade in spices etc at Cuttack. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପୂର୍ବେ, ଅର୍ଥାତ୍ ରେଲ ଜାହାଜ ଆଦି ଚଳି ନ ଥିବା ସମୟରେ, ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରୁ ଯାଉଁଳି ଦ୍ୱାରା ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ମସଲାମାନ ବୋହି ଆଣି ଏ ଦେଶରେ ବେପାର କରୁଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଯାଉଁଳିଆ ନାମରେ ପରିଚିତ । କଟକ ଚଉଧୁରୀବଜାରର ଗୋଟିଏ ଗଳିର ନାମ ଯାଉଁଳିଆପଟୀ ।]

ଯାଉଁଳି କବା(ବ)ଟ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯୁଗଳ ଓ କପାଟ)—ଦୁଆର- **Jāuñli kabā(ba)ṭa** ମୁହଁରେ ଲାଗିଥିବା ଯୋଡ଼ି କବାଟ— ଜୋଡ଼ା କପାଟ, ଝାଇଲ କପାଟ Double-sheeted door. **ଜୋଡା କିବାର**

ଯାଉଁ (ଉ)ଳି ଗୁଣା—ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାକସୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକ **Jāuñ(u)li gunā** ପ୍ରକାର ସୁନାର ଗୁଣା (ଏଥିରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଜୋଡ଼ା ବେସର ଦୁଇଟି ସମ ପରିଧିବିଶିଷ୍ଟ ବେଢ଼ ଥାଏ)— **ଜୋଡା ଚକ** A kind of double-rimmed golden flower worn on the side of the nostrils by females. (ଉ—ସାଉଁଳି ନାକରେ ଯାଉଁଳି ଗୁଣା ମାରିଚ ପଚେଇଲା—ଢ଼ିଗ ।)

ଯାଉଁଳି ଜନ—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଯୁଗଳ; ମିଥୁନ—1. A **Jāuñli jana** couple. ୨ । ଜାଉଁଳି ଜହ୍ନ (ଦେଖ) ଜୋଡ଼ା **ଜୋଡା** 2. **Jāuñli jahna** (See)

ଯାଉଁଳି ଜହ୍ନ—ଦେ. ବି—୧ । ଆକାଶରେ ଏକ ସମୟରେ ଉଇଁବା **Jāuñli jahna** ରୂପେ କଳ୍ପିତ ଦୁଇ ଗୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର—1. Two ଜୋଡ଼ା ଚାଁଦ moons imagined to rise simulta- **ଜୋଡା ଚାଁଦ** neously in the sky. ୨ । ସୁନ୍ଦରୀ ବାଳିକାଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to lovely girls. [ଦ୍ର—ଲୋକେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉଦାହରଣରୂପେ ଜହ୍ନକୁ ଉଦାହରଣ ଦିଅନ୍ତି । ବାଳିକାକୁ ଏ ନାମ ଦିଆଯିବାର ଅର୍ଥ;—ବାଳିକାଟି ଜହ୍ନ ଅପେକ୍ଷା ଦୁଇଗୁଣ ସୁନ୍ଦର ।]

ଯାଉଁଳି ତାଡ଼—ଦେ. ବି—୧ । ବାହୁର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—1. An **Jāuñli tāṛa** ornament worn on the arm.

ଜୋଡ଼ା ତାଡ଼ (ଉ—ଯାଉଁଳି ତାଡ଼ ସଜାଡ଼ କରିଆର ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼
जोडा अनंत ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ, ଯେଉଁଥିରୁ ଚାରି ଅଣ୍ଟା । ଦ୍ରଷ୍ଟ.
ଲକ୍ଷଣ୍ୟବତ୍ତା ।) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ତାଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ବଳୟ
ଥାଏ, ଯାଉଁଳି ତାଡ଼ରେ ଦୁଇଟି ବଳୟ ଏକସଙ୍ଗେ ଗୁଳା
ହୋଇଥାଏ ।) ୨ । ଦୁଇ ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ତାଡ଼ଦ୍ୱୟ-
2. A pair of Tārdas put on the two arms.
[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଏକ ହାତରେ ପଟେ
ତାଡ଼ ଓ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ମାଳେ ବିଦ ପିନ୍ଧନ୍ତି । କିନ୍ତୁ
ବେଳେ ବେଳେ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇ ହାତରେ
ଦୁଇଟି ତାଡ଼ (ଯାଉଁଳି ତାଡ଼) ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ଯାଉଁଳି ନୋଳି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯୁଗଳ ଓ ଲୋଳକ)—ଦୁଇଟି ନୋଳି
Jāuñli noli ବା ଚରୁଡ଼ା ଏକତ୍ର ଯୋଡ଼ା ହୋଇ କିଆର କରି
ଜୋଡ଼ା କାନଫୁଲ (ମାକଡ଼ୀ) ଯାଇଥିବା କାନର ନୋଳି—
जोडा कुंडल Double ear-ring for the lobe made by soldering two rings together.

ଯାଉଁଳି ପାଲା—ଦେ. ବି—ବାଦୀ ପାଲା; ଦୁଇ ଦଳ ଠିଆପାଲା ବାଲା
Jāuñli pāla ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ପାଲା କରନ୍ତି—
ଜୋଡ଼ା ପାଲା A 'Pāla' performed by two par-
जोडा कीर्त्तन ties alternately vying with each other.

ଯାଉଁଳି ଫାଣିଆ—ଦେ. ବି—କାନର ଉପର ଅଂଶରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
Jāuñli phāsia ଯୋଡ଼ା ଫାଣିଆ—Doubled up ear-
ଉପର କାନେର ଜୋଡ଼ା ମାକଡ଼ୀ rings for the upper part
जोडा कनौसी of the ear.

ଯାଉଁଳି ବନ୍ଧା—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଲୋକ ଯାଉଁଳି ବାନ୍ଧି ଭାରରେ ବହି-
Jāuñli handhā ଥାଏ—Carrying a Jāuñli on his
ପୁଟଳୀ ବାଂଧା shoulder. ଦେ. ବି—ଯାଉଁଳିରେ ଜିନିଷ
गठरी बांधने वाला ବାନ୍ଧିବା କର୍ମ—The act of tying
गठरी बांधना articies in a Jāuñli.

ଯାଉଁଳି ବେତ—ସଂ. ବି—ଅପରାଧୀକୁ ବା ଶିଷ୍ୟକୁ ପ୍ରହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ
Jāuñli beta ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଯୋଡ଼ିଏ ବେତ—
ଜୋଡ଼ା ବେତ A pair of ratan cane tied together
जोडा बेतं to cane a criminal or a wicked boy.

ଯାଉଁଳି ମୁଦି—ଦେ. ବି—ଗୋଟିଏ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଏକତ୍ର ପିନ୍ଧାଯିବା ଦୁଇଟି
Jāuñli mudi ମୁଦି—Two rings worn together
ଜୋଡ଼ା ଆଂଟୀ on the finger. (ଉ—ପିତା ଶାଗ ବୁଦ-
जोडा अंगुठी ବୁଦ, ପିଲେଇ ଗୋଡ଼ରେ ଯାଉଁଳି ମୁଦି, ଗୁଲୁଥାଏ
ଲୁଦ ଲୁଦ—ଚଉ ।)

ଯାଉଁଳି ଶଙ୍ଖ—ଦେ. ବି—ଯୋଡ଼ା ଶଙ୍ଖ; ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏକ ସମୟରେ
Jāuñli śaṅkha ମୁହଁରେ ପୂରିବା ଦୁଇଟି ଶଙ୍ଖ—
ଜୋଡ଼ା ଶାଂଖ A pair of conch shells simultaneously blown by a person.
जोडा शंख

ଯାଉ ସେ କଥା—ଦେ. ଅ—୧ । ସେ କଥା ଛାଡ଼; ସେ କଥା ଆଉ
Jāu se kathā ଆଲୋଚନା କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ—
याक, याकगे आने दो 1. Let go! Drop the matter! ୨ । ଗଲା କଥା ଗଲାଣି—2. Let bygones be bygones.

ଯାଏ(ୟ୍)—ବୈଦେ. ବି. (ଜରିଆ) (ଫା. ଜାୟ୍=ବିବରଣ)—
Jāe(y) ୧ । ତପସିଲ; ବିବରଣ—1. Schedule; state-
जाय जाय ment. ୨ । ହିସାବ ମୁକାବିଲା କରିବା ସମୟରେ
ମୁକାବିଲା ହୋଇଯିବା ଅଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ନିକଟରେ ଦେବା ∠
ଚିହ୍ନ—2. A mark such as '∠' or '/' put, while examining accounts, against each item indicating that it has been considered or compared or dealt with.
जायदाद ୩ । (ଫା· ଜାୟଦାଦ୍) ସମ୍ପତ୍ତି; ଧନ—3. Property.
जायदाद (ବିପରୀତ—ବେଜାଏ) ୪ । (ଫା. ଜା=ନ୍ୟାୟ) ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ
जाए जा କାର୍ଯ୍ୟ—4. Right or proper act. ବୈଦେ.
ବିଣ—୧ । ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ—1. Legal. ୨ । ଶୁଦ୍ଧ—
2. Coreect; right. ୩ । ଉଚିତ—3. Proper.

ଯାବତ, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଯାବତ୍) (ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ ବା
तक ବ୍ୟକ୍ତି) ଯାଏଁ; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Till; upto (a place or time or person). (ଉ—ଗଣ୍ଡିଅଛୁ ଭୋର ପ୍ରହରୁଁ
ଚଳୁରୁପାଶ ଯାଏ ସୁଧା ଗୁରରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)
[ଦ୍ର—ଯାଏ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ସେ, ଏ, ତାହା, ଏହା, ଏଥି, ମୋ
ଇତ୍ୟାଦି ସର୍ବନାମ ପଦ ମଧ୍ୟ ଲାଗେ । ଯଥା—
ସେ ଯାଏ—ସେ ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
ଏ ଯାଏ—ଏ ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
ଯେଉଁ ଯାଏଁ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ବା ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
ମୋ ଯାଏ—ମୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ମୋ ନିକଟ ।]
[ଉ—ବାପୀ ଖୋଳା ହେବ ସେ ଯାଏ, ଯେ ଯାଏ ଜଳଯୁ
ଜଳିକ ମାର—ରାଧାକାଥ. ପାଦଙ୍ଗ ।] ଦେ.କ୍ରି.ଯା.(ଯିବା କ୍ରିୟାର
याय ଭବିଷ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, ଅନାଦରାର୍ଥକ,
जाता ଏକବଚନ ରୂପ)—(ସେ) ଗମନ କରେ—(he) Goes.

ଯାଏଁ—ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଯାବତ୍)—ଯାବତ୍; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto; till
Jāeñ ଦେ. କ୍ରି. (ଯିବା କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ,
याबत तक ୧ମ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥ, ଏକ ବଚନରେ ରୂପ)—
ଯାଇ (ମୁଁ)ଯାତାହୁଁ (I) Do go; (I) go.

ଯାଏକ—ଦେ. ଅ—ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto. (ଉ—କୋଣେ ଯାଏକ
Jāeka ବାସୁ ଥାଏ ଏ ବାଟେ ପୂର । ଭୂଷ୍ଟସିଂହ. ମହାଭାରତ.
पर्यंत तक ବନ ।)

ଯାଏ କେତେ ଆସେ କେତେ—ଦେ. ବାକ୍ୟାଂଶ—ଏ ବିଷୟରେ
Jāe kete āse kete (ଅମୁକର) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଲାଭ ନାହିଁ ବା
ଯାଏ କତ ଆସେ କତ ଅଭାବ ନାହିଁ; ଏ ବିଷୟ (ଅମୁକର) ଗୁରୁତ୍ୱର
जाता कया आता कया ଉପରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବ ନାହିଁ—It mat-
(ଯାଏ ଆସେ କେତେ—ଅନ୍ୟରୂପ)ters little to (someone)
(ଯଥା—ଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲେ ମୋଟାଦରମାରାଲ
ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ଯାଏ କେତେ ଆସେ କେତେ ।)

ଯାଏ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଟରଅ)—ହିସାବ ମୁକାବିଲା କରିବା
Jāe debā ସମୟରେ ମୁକାବିଲା ସରିଥିବା ଅଙ୍କ ବା
ଜାୟ ଦେଓୟା ବିଷୟରେ '/'ଚିହ୍ନ ଦେବା—To put a tick
जाय देना mark against a figure.

ଯାଏ ବାଲା—ବୈଦେ. ବିଣ. ବ୍ଦ. (ଫା. ଜାୟୁ + ବାଲା)—ସମ୍ପତ୍ତିବାନ୍
Jāe bālā Having property; (a person) of
ବିଷୟବାନ जायदाद वाला substance.
(ଯାଏବାଲା, ଯାଏ ବୁଝିଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯାଏ ବୁଝିଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାଏ(ୟ୍) ବେଜାଏ(ୟ୍)—ବୈଦେ.ବ ଓ ବିଣ (କଟରଅ) (ବିପରୀତାର୍ଥ
Jāe(y) bejāe(y) ସହିତର ଫା.ଜା+ବେଜା)—ନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟ
ଜାୟ ବେଜାୟ जा बेजा —Right and wrong.

ଯାଏ ବେଜାଏ ବୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବା—
Jāe bejāe bujhibā To judge if any act is just
ଜାୟ ବେଜାୟ ବୋଝା जा बेजा बुझना or unjust.

ଯାଏଁ—ଦେ. ଅ. (ସ. ଯାବତ)—ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Till; upto. [ଉ—
Jāñeñ ସୁମିତ୍ର ଯାଏଁ ଜଳ ଯୁଗେ, ଏବେ ନୃପତି ହେବେ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ तक ରୋଗେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
ଦେ କ୍ରି—(ମୁଁ) ଗମନ କରେଁ—(I)go.

ଯାଁଚ୍—ଦେ. ବ (କଟରଅ) ସ. ଯାଚନ; ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁଭୂତ; ସେଟଲମେଣ୍ଟ
Jāñch ଅଫିସ୍ ଭାଷା, ପଶ୍ଚିମା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ)—
ଜାଁଚ ୧ । ଭୂରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବା ସେଟଲମେଣ୍ଟର ଅମିନମାନଙ୍କ
जाँच ଦ୍ୱାରା ମାପ ହୋଇଥିବା କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କ ବିବରଣ ଠିକ୍‌ରୂପେ
ଦାଗଜରେ ଚଢ଼ି ଅଛି ବା ନାହିଁ, ଏହା ପରଖିବା—
1. Checking of the maps and
records of a surveyor by a higher
authority. ୨ । ତଦାରଖ—2. Inspection.
୩ । ସମୀକ୍ଷଣ; ତଲାଶୀ; ହିସାବ ଆଦିର ପରୀକ୍ଷା—
3. Audit; examination of accounts.
୪ । ମୁକାବିଲା; ତୁଳନା - 4. Comparison. [ଉ—
ଓଡ଼ିଶାର ଭୂରାଜସ୍ୱ ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟ (Provincial
Settlement) ବିଭାଗରେ କର୍ମ କରୁଥିବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ
କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଯାଁଚ୍ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାଁଚ୍
ଅଫିସର୍, ଯାଁଚ୍ ଅମିନ, ଯାଁଚ ହାକିମ ଆଦି କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ପଶିଅଛି । ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟ ଅଫିସ୍‌ମାନଙ୍କରେ
ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଲେଖାରେ ଏ ଶବ୍ଦ 'Janch' ବ୍ୟବହୃତ
ହୋଇଅଛି ।]

ଯାଁଚ୍ ଅଫିସର—ଦେ. ବ (କଟରଅ)—ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଓ
Jāñch aphisar ଅମିନମାନଙ୍କ କର୍ମକୁ ତଲାଶିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ
(ଯାଁଚ୍ ହାକିମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ କର୍ମଚାରୀ—Auditing
ଯାଁଚଆପିସର୍ जाँचअफसर or checking authority.।

ଯାଚ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଟରଅ)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ବା ଲେଖା
Jāñch karibā ଠିକ୍ ଅଛି ବା ନାହିଁ, ଏହା ମୁକାବିଲା କରିବା—
ଜାଁଚକରା 1. To check the correctness of a
जाँचना matter. ୨ । ତୁଳନା କରିବା—2. To compare.
୩ । ପରୀକ୍ଷା କରିବା—3. To test; to examine.
୪ । ହିସାବ ତଲାଶିବା—4. To audit.

ଯାଁଚ୍ ପଡ଼(ଡ଼)ତାଲ—ଦେ. ବ—(କଟରଅ; ଭୂରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ
Jāñch parda(ra) tāla କର୍ମଚାରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ,
ଯାଁଚ ପରତାଲ जाँच पडताल ଏକାର୍ଥକ ସହିତର)—ହିସାବଆଦିର
(ଯାଁଚ୍ ପ୍ରତାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରୀକ୍ଷା checking.

ଯାଁଚ୍ ମୋହ(ହୋ)ର(ରି)ର୍—ଦେ. ବ.—(କଟରଅ, ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ
Jāñch moha(ho)ra(rijr ବିଭାଗ ବ୍ୟବହୃତ) (ସ. ଯାଚନ+
ଯାଚ ମହରୀ जाँच मुहरिर ଫା. ମୁହରିର୍)—ଯେଉଁ ମୋହରର
ଅନ୍ୟର ଲେଖା ଆଦିକୁ ପରୀକ୍ଷା ବା ମୁକାବିଲା କରେ-
Comparing or checking or auditing
clerk. [ଦ୍—ଏହିପରି ଯାଁଚ୍ ଅମିନ, ଯାଁଚ୍ ଅଫିସର୍
ଆଦି ଶବ୍ଦମାନ ହୁଏ ।]

ଯାଁଚ୍ ରିପୋର୍ଟ—ଦେ. ବ.—(କଟରଅ)--ଯାଚ୍ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ତ୍ତୃ-
Jāñch report ପରୀକ୍ଷା ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦିଅନ୍ତି—Audit(t)
ଯାଁଚ ରିପୋଟ जाँच रिपोट report.
[ଦ୍—ଏହିପରି ଯାଚ ତାଲିକା ଆଦି ଶବ୍ଦମାନ ହୁଏ ।]

ଯାଁଳା(ଲା)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ଯାଆଳା (ଲା) (ଦେଖ)
Jāñlā(lā) Jāalā(lā) (See)

ଯାକ—ଦେ. ଅ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ସ. ଯାବତ)—
Jāka ୧ । ସମସ୍ତ; ସମୁଦାୟ—1. All. (ଉ—ଭଳି ଲୋକଯାକ
ସମସ୍ତ ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ଜଣିବେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
भर ୨ । ବିବାକ୍; ସମୁଦାୟ ଅଂଶ—2. The whole. (ଉ—
ଚିତ୍ର ବିଅନ୍ତ ବ ଗୋଟିଯାକ ସେ ବିଶୋଷିତ ରେ । କବି-
ସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷିତକ୍ଷ୍ମ. ତ ଗୀତ ।) ୩ । ମାନେ; ଗୁଡ଼ାକ—
3. Indicating the plural number. (ଯଥା—
ଇଂରାଜପଢ଼ୁଆ ଛୋକରାଯାକ ମୁରଖାଙ୍କୁ ମାନ୍ ନାହାନ୍ତି)
ତାମାମ ୪ । (କାଳ, ସ୍ଥାନ,ଦେହ, ଜୀବନକାଳ) ତମାମ୍; (କାଳ)-
भर ବ୍ୟାପୀ 4. Throughout (a time, place, the
body). (ଯଥା—ମୁଁ ଜୀବନଯାକ ଏହି କାମରେ ଲାଗିଛି)
[ଦ୍—ଏହି ଯାକ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦରୂପେ କଳ୍ପିତ
ହୋଇ ଏଥିର ୨ୟାରେ ଯାକୁ, ୫ମୀରେ ଯାକରୁ, ୬ଷ୍ଠୀରେ
ଯାକର, ୭ମୀରେ ଯାକେ, ଯାକରେ ଆଦି ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ,
ଯଥା - ତୋ କଥା ଜଗତଯାକରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେବ ।]
ଦେ. ବିଣ—ଯାକସାର (ଦେଖ)—Jākasāra (See)

ଯାକସାର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯାହା ଦେହରେ କଷି ହୋଇ
Jākasāra ଲାଗିଯାଏ—1. Fitting exactly; tight.
ଚୁସ୍ତ,ଚୋସ୍ତ ୨ । ଯାକୁଆ (ଦେଖ) —2. Jākuā (See)
चुस्त, सिकस्त ୩ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ—3. Narrow.
(ଯାକସାରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାକ(କେ)ଟ୍— ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ଯାକେଟ୍)—ଯାକେଟ୍ (ଦେଖ)
Jāki(ke)ṭ (ଯାକଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) Jaket (See).
(ଯଥା—ଯାକଟରେ ପାକଟ ଲଗେଇ ଦେ—ଉଗ ।)

ଯାକିବା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କ୍ରି.—ଜାକିବା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jākibā (etc) Jākibā etc (See)
[ଯକା (ଦେ) ! ଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ]

ଯାକି ଯୁକି ହୋଇ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି - ୧ । ହସ୍ତପଦାଦିକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରି ଉପବେଶନ କରିବା—ଯେକେ ଯୁକେ ବସା **घुसुर मुसुर हो कर बैठना** 1. To sit by contracting on'es limbs. ୨ । (ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି) ଲଗା ଲଗି ହୋଇ ବସିବା—2. To sit close to one another. [ଉ—ଅଳସ ଖାଇ ଲୋକେ ବହୁତ ବାଢ଼ିବ, ବସୁଛନ୍ତି ଅଣ୍ଟୁ ଭୁ ହୋଇ ଯାଇଥିବ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।]

ଯାକୁ—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସଂ. ଯଦ୍ ଶବ୍ଦର ୨ଯାଷ୍ଠିବିଭକ୍ତି ୧ବ)—ଯାହାକୁ—
Jāku ଯାକେ **जीसको** Whom.
(ଉ—ଯାକୁ ମିଳିବ ଦିବ୍ୟ ଶାଳ ଅନ୍ନ, ତାର ବଗଡ଼ା ଭାତେ ଦାହିଁ ମନ ।)
(ଯାକୁ—ବହୁବଚନେ ଆକାର)

ଯାକୁଆ—ଦେ. ବିଣ—ଜାକୁଆ (ଦେଖ)
Jākuā [ଯାକେ (ଦୋ) ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] Jākuā (See)

ଯାକୁଇ(ଟି, ହି, ହିଁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—(ସଂ. ସଂ ହି, ଯାଂହି, ଯଦ୍ବି)—
Jakui(ṭi,hi,hiñ) Whom or which certainly.
(ଯାହାକୁହି, [ହିଁ, ଟି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାକୁଟି—ଦେ. ଅ.—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. All. ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ
Jākuṭi ସାଥି **तमाम** ପରେ ଯୁକ୍ତ)—ତମାମ—
(ଯାକଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Throughout. (ଉ—ହୋଇବନ ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତ ଯାକୁଟି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଯାକୁସି—ଦେ. ବି—ଜଙ୍ଘସନ୍ଧି, ଡାଣ ଓ ବେକସଣ୍ଢାରେ ହେବା ଏକ
Jākusi ପ୍ରକାର ଚର୍ମରୋଗ, ବିଚର୍ଚ୍ଚିକା—A skin disease commonly seen in the groins, axilla and on the neck.

ଯାକେ—ଦେ. ଅ.—(ସଂ. ଯାବତ୍)—୧ । (ବୀପ୍ସା, ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ)
Jāke **तक** ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯାଏ—1. Till; upto (time or
पर्यन्त place or person.) (ଉ—ଶ୍ରମକ ଅଚଯାକେ ହେଲା ସଫଳ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ ଚମ୍ପୂ. ଶ: ଗୀତ ।) ୨ । ତମାମ୍—2. Throughout. (ଯଥା—ଦିନ ଯାକେ ଭୁଷ୍ଟ ଲାଗିଲା ।)

ଯାଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—(ଯଜ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କରଣ ଅ)
Jāga (etc) ୧ । ଯଜ୍ଞ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—1. Jajñ^a etc (See) ୨ । ହୋମ—2. Oblation to fire. [ଉ—ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଯାଗମାନଙ୍କ ନାମ ମିଳେ । ଯଥା—ଶ୍ରୌତାଗ୍ନିଚିତ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଯଜ୍ଞ—(୧) ଅଗ୍ନ୍ୟାଧାନ, ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର, (୨) ଦର୍ଶପୌର୍ଣ୍ଣମାସ, (୩) ପିଣ୍ଡପିତୃଯଜ୍ଞ, (୪) ଅଗ୍ରାୟଣ, (୫) ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ, (୬) ନିରୂଢ଼ପଶୁବନ୍ଧ, (୭) ସୌତ୍ରାମଣି । ସ୍ମାର୍ତ୍ତାଗ୍ନିଚିତ୍ୟ ଶାକଯଜ୍ଞ—(୧) ଉପାସନ, (୨) ବୈଶ୍ୱଦେବ, (୩) ସ୍ଥାଲୀପାକ, (୪) ଅଗ୍ରାୟଣ, (୫) ସର୍ପବଳି, (୬) ଇଶାନବଳି, (୭) ଅଷ୍ଟକାନ୍ୱଷ୍ଟକା ।
ଶ୍ରୌତାଗ୍ନି ସପ୍ତସଂସ୍ଥା, ସୋମଯାଗ—୧ । ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ୨ । ଅତ୍ୟଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ୩ । ଉକ୍ଥ୍ୟ, ୪ । ଷୋଡ଼ଶୀ, ୫ । ବାଜପେୟ, (କ) ସଂସ୍ଥା, (ଖ) ଭୁରୁ, ୨ । ଅତିରାତ୍ର, ୨ । ଅପ୍ତୁର୍ଯାମ ।
ହବିର୍ଯଜ୍ଞ—୧ । ମହାଶ୍ରୁତ, ୨ । ସର୍ବତୋମୁଖ, ୩ । ରାଜସୂୟ, ୪ । ପୌଣ୍ଡରୀକ, ୫ । ଅଉଜଭ୍, ୬ । ବିଶ୍ୱଜିତ୍, ୭ । ଅଶ୍ୱମେଧ, ୮ । ବୃହସ୍ପତି, ୯ । ଅଙ୍ଗିରସ, ୧୦—୨୭ ଚୟନ ।
ଯଜ୍ଞଶବ୍ଦଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ । ଯଜ୍ଞ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦମାନ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଯାଗ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶବ୍ଦମାନ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଯାଗଭୂଣ୍ଡ, ଯାଗାଗ୍ନି, ଯାଗଶାଳା ।]

ଯାଗନିକ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି (ସଂ. ଯାଜ୍ଞିକ)—ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା; ଯାଜ୍ଞିକ (ଦେଖ)
Jāganika Performer of sacrifices; Jājñika
(ଯାଜ୍ଞିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) **याज्ञिक** **जागनिक** (See)

ଯାଗ ଘିଅ କୁକୁର ଖାଇବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ନ୍ୟାସ୍ତ)—ଦେବତାଙ୍କ
Jāga ghia kukura khāibā ପାଇଁ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ବା ଅଉପ୍ରେତ
(ଯାଗ ଘିଅ କୁକୁରକୁ ଦେବା ନ୍ୟାସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତୁକୁ କୁକୁର **यागेर घि कुकुर खाओया** ପର ଧନ ପ୍ରାଣୀ ଭୋଗ କରିବା;
यागका घी कुत्तेको देना ଦେବଭୋଗ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁକୁ ଅପାତ୍ରରେ ସମର୍ପଣ କରିବା; ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥର ଅପବ୍ୟବହାର କରିବା—To turn a good thing into a bad use.

ଯାଗ ଯଜ୍ଞ—ସଂ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଯାଗ—
Jāga jajña Sacrifice.

ଯାଗିର୍(ରି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ଜାଗିର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jāgir(ri) (etc) Jāgir etc (See)

ଯାଗିର୍(ରି) ମାହାଲ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଜାଗୀର୍+ମହଲ୍)—
Jāgir(ri) māhāla ଜାଗିରଦାରଙ୍କୁ ଇଂରାଜଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନିଷ୍କର ଜମି—The Jaghir Mahals. [ଉ—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଯାଗିର ମାହାଲ' ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ଓ ବ୍ରହ୍ମଗିରି ଥାନାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ନିମ୍ନ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପ୍ରଗନ୍ନାରେ ଗଠିତ । ୧। ବ୍ରଜକୋଟ, ୨ । ମାଲୁଦ, ୩ ପାଇକୁଦ, ୪ । ମାଣିକ-ପାଟଣା, ଓ ୫। ଅନ୍ନାର । ଖ୍ରୀଃ ୧୮୦୩ ରେ ଇଂରାଜମାନେ ଏହି ବାଟ ଦେଇ ପୁରୀକୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ସ୍ଥାନୀୟ ଜମାଦାର ଘତେ ମହମ୍ମଦ୍ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ଏହି ମାହାଲ ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍କର ଦିଆଯାଇ ଥିଲା । (ଗ୍ରନ୍ଥାବତରଣ—ପାଇକୁଦ ଇତିହାସ) ଜାଗିରଦାର୍ ତଳେ ଶୀର୍ଷ ଦେଖ ।]

ଯା ଘେନି—ଦେ. ଅ—୧ । ଯାହାର ହେତୁରୁ; ଯହିଁ ଯୋଗୁଁ—1.
Jā gheni For which or whom. [ଉ—ତଥାପି ସେହି ଦୁର୍ମେଧା ଯାଚନା ବନ୍ଧି, ଅବିରତ ଉଦ୍ଦୀପିତ ହୁଏ ଯା ଘେନି—ବଶୀଧର. ହଂସଦୂତ ।] ୨ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ—2. For which cause. ୩ । ଯାହା ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—3. For getting which. ୪ । ଯାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ—4. With whose (ଯାହା ଘେନି—ଅନ୍ୟରୂପ) help; with the help of which.

ଯା ଲାଗି
ଯା ଯୋଗୁ(ଗୁଁ)
ଯା ପାଇଁ } ଅନ୍ୟରୂପ]
ଯାରଜନ୍ୟେ
जीतवास्ते

ଯାଙ୍କ—ଦେ. ସର୍ବ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧। (ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥକ); ଏକବଚନ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର—1. Whose (singular); of whom ୨ । (ବହୁବଚନ) ଯେଉଁମାନଙ୍କର—2. Of whom; whose (plural). [ଉ—ବଳଇ ନିରତେ, ଧନବୁଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଯାଙ୍କ ଧନର ଲାଳସା । ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]
Jāṅka
यार
जीनका

ଯାଚ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା; ମାଗିବା; ଭିକ୍ଷା କରିବା—1. To ask for; to beg for. ୨ । ଅନୁରୋଧ କରିବା—2. To request. ୩ । ଆବେଦନ କରିବା—3. To petition. ୪ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—4. To pray for. ୫ । ସମର୍ପଣ କରିବା—5. To surrender. ୬ । ବିବାହ ପାଇଁ (କନ୍ୟା ପାଇବାକୁ) ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—6. To demand (bride) in marriage (Apte).
Jāch (root)

ଯାଚ୍ଞା—ସଂ ବି (ଯାଚ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+ଭାବ. ନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ, ନିପାତନ)—୧ । ମାଗିବା; ଭିକ୍ଷା କରିବା—1. Begging for alms; mendicancy. [ଉ—ଗୋଡ଼ାଣ୍ଡ ସଙ୍ଗତେ ଯାଚଞ୍ଚା ପଟ୍ଟ ବନ୍ଦଳ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । ବିନତ ଅନୁରୋଧ; ପ୍ରାର୍ଥନା—2. Request; entreaty. ୩ । କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ—3. Making an offer of marriage (with a girl) (Apte).
Jāch-ñā

ଯାଚ—ଦେ. ବି (ମାଗ ଶବ୍ଦର ଏକାର୍ଥକ ସହଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା—ମାଗଯାଚ; ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯାଚିବାର ଅର୍ଥ ସଂସ୍କୃତ ଯାଚ୍‌ଧାତୁଠାରୁ ପୃଥକ୍)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା—Asking for getting a thing.
Jācha
याचञ्चा
याच

ଯାଚକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯାଚ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଭିକ୍ଷାକାରୀ—1. Asking. ୨ । (ଯାଚକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ-ବି) ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ—2. Requesting; supplicating. ବି—୧। ଭିକ୍ଷୁକ—1. Beggar; mendicant. ୨ । ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Petitioner. ୩। କୌଣସି କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣାର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥୟିତା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A suitor for the hands of a girl. ଦେ. ବି—ମଲ୍ଲହଟ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family-title of Marhatta Brāhmaṇas. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଗଉଡ଼ମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀଭେଦ—A sub-caste of the gaurdas in Sambalpur.
Jāchaka

ଯାଚ(ଚି,ଚେ)ଞ୍ଜା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ ଯାଚଞ୍ଚା)—ଯାଚଞ୍ଚା; ପ୍ରାର୍ଥନା; ଭିକ୍ଷା—Begging; entreating.
Jācha(chi, che)jñā
याचञ्चा
याचनीया

ଯାଚନ(ନା)—ସ. ବି (ଯାଚ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+ଭାବ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥନା—1. Entreaty; petitioning. [ଉ—ଦାରୁଦୁବଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧଜନିତ ଅଟ, ତେଣୁ ଏ ଯାଚନ ହେ । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।] ୨ । ଭିକ୍ଷା—2. Begging. ୩ । (+କରଣ ଅନ; +ଆ)—ଦରଖାସ୍ତ—3. A petition (Apte).
Jāchan(nā)

ଯାଚନକ—ସ. ବି. ପୁଂ (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+କଣ୍) —୧ । ଯାଚକ; ଭିକ୍ଷୁକ—1. Beggar. ୨ । (ଯାଚନକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A petitioner. ୩ । କ୍ଲୀ (ଯାଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+କଣ୍)—ପ୍ରାର୍ଥନା—3. Entreaty.
Jāchanaka

ଯାଚନୀୟ—ସ. ବିଣ. (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ—Fit to be prayed for.
Jāchanīya

ଯାଚମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଭିକ୍ଷା କରୁଥିବା—Begging. [ଉ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର (ଯାଚମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋଇଲେ ଏକ ଯାଚମାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଭାବଅଣି ନାହିଁ ଏ ବଚନ । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
Jāchamāna

ଯାଚିତ—ସ. ବିଣ (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥିତ—1. Begged for; prayed for. ୨ । ମୃତ—2. Dead; deceased. ୩ । ଆବଶ୍ୟକ—3. Requisite, necessary (Apte). ସ. ବି (ଯାଚ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥନା—1. Entreaty. ୨ । ଭିକ୍ଷୁକ ବୃତ୍ତି—2. The profession of a beggar (Apte).
Jāchita

ଯାଚିତକ—ସ. ବି (ଯାଚିତ+ଇବୁର୍ଥାର୍ଥେ. କ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥିତ ବସ୍ତୁ—1. Prayed for thing. ୨ । ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ—2. A thing got by begging (Apte). ୩ । ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଉଧାର କରି ଆଣିଥିବା ବସ୍ତୁ—3. Any thing borrowed for use (Apte).
Jāchitaka

ଯାଚିତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯାଚ୍ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ଯାଚିତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.)—ଯାଚଞ୍ଚାକାରୀ—(ଯାଚିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Begging. ସ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଭିକ୍ଷୁକ—1. A beggar. ୨ । କନ୍ୟାର ପାଣି ଗ୍ରହଣାର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥୟିତା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A suitor for a girl (Apte). ୩ । ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A petitioner.
Jāchitā

ଯାଚି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ଯାଚ୍ ଧାତୁ) – ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁ ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଦେବା—ଯେଚେ ଦେଓୟା To give a thing without the asking.
जांचकर देना (ଉ—ପଦ ପଦକରେ ଯାଚି ଦେଉ ଥାଏ, ଶବ୍ଦପଦ ମଣିନଥ ଛୁଟ୍ଲା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଯାଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯାଚ୍. ଧାତୁର ଓଡ଼ିଆରେ ଉନ୍ନାର୍ଥଦ୍ୟୋତକ ଅର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଯାଚା ଦେବାକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ କହିବା—1. To offer
जांचकर देना a thing voluntarily to a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ମାଗି ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ତାକୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା—2. To offer a thing unasked. (ଯଥା—ମାଗି ଓଲଗି, ଯାଚି କଲ୍ୟାଣ ।—ଭଗ) ୩ । ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ଦେବତାଙ୍କୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ବଳି ଦେବାକୁ ମାନସିକ
मानत करना କରିବା;ମାନତ୍ କରିବା—3.To vow to give a thing or sacrifice to a Deity on the fulfilment of one's wish. (ଉ—ଅଭଙ୍ଗ କାଳେ ଯାଚନ୍ତି ଭୁଲୁଡ଼ା, କାମ ସରିଲେ ବଥନ୍ତି ଲୋଫଡ଼ା—ଭଗ)
देवेबला ୪ । ପରେ ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—4. To
देनेको बोलना promise to give. ୫ । ଦେବାକୁ ହାତ ଦିଅନ୍ତେ ହାତବାଢ଼ାନ ବଢ଼ାଇବା—5. To extend one's hand
जांचना to give away a thing. (ଉ—ମାଗି ଖାଉଥାଏ ବାସି ଭୋଡ଼ାଣି, ଯାଚିଲେ ନ ଖାଏ ସର ଲବଣୀ—ଭଗ) [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଯାଚିବା କ୍ରିୟାର ଏ ସବୁ ଅର୍ଥ. ସଂସ୍କୃତ ଯାଚ୍ ଧାତୁର ଅର୍ଥଠାରୁ ପୃଥକ୍ ।] ୬ । କୌଣସି
याचना करना ପଦାର୍ଥ ପାଇବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—6. To pray
जांचना for a thing. (ଉ—[ଗୃହକେ] ଅମ୍ବିକଣା ଯାଚନ୍ତି ଆରତ ସ୍ୱରେ । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) ୭ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା; ଅନୁରୋଧ କରିବା—7. To pray for; to
याचना request. (ଉ—ଯେ ଯାଚିବ ଯେବେ ଯେଉଁ ଉପକାର, ମୋ ସମୀପେ, ହେଉ ପଛେ ସାଧ୍ୟାତୀତ ତାହା । ଚିନ୍ତାମଣି. ବିଦ୍ୟାଧରୀ ।)

ଯାଚିଲା ପଦାର୍ଥ (ଦରବ) ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ଉପଦେଶ)—
जाचिला padārtha (daraba) chhārdiba nāhiñ
याचा जिनिस छोड़नानहीं ଯାଚା ଜିନିସ ଛାଡ଼ିବେନା କୌଣସିଲୋକ ସ୍ୱତଃପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ **देना चीज छोडनानहीं** କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଉକ୍ତ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ—Do not refuse to take a gift which a person offers you voluntarily.

ଯାଚିଷ୍ଣୁ—ସଂ. ବିଣ (ଯାଚ୍. ଧାତୁ+ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଅର୍ଥରେ. ଇଷ୍ଣୁ) ମାଗିବାରେ
जाचिष्णु ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବା ଅଭିଳାଷୀ—Habitually begging; disposed to beg (Apte).

ଯାଚ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯାଚ୍. ଧାତୁ=ଯାଚ୍ଞା କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—
जाच्य ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ—Fit to be begged for. ସଂ. ବି—(ଯାଚ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଯ)—ଅନୁରୋଧ କରିବା—Making a request (Apte).

ଯାଚ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ [ଯାଚ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ (ଶାନଚ୍)]—
जाच्यमान ପ୍ରାର୍ଥନାର ବିଷୟୀଭୂତ—Forming the subject of a prayer.

ଯାଚ୍ଛା ତା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ଯଦ୍+ଇଚ୍ଛା+ତଦ୍)—ଯା ଇଚ୍ଛା ତା
जाच्छा ता (ଦେଶ)—**जा ichchhā tā** (See).
(ଯାଚ୍ଛା ତାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାଚ୍ଛେତାଇ **योईछासो**

ଯାଜ—ସଂ. ବି (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅନ୍ନ;
जाज ଭକ୍ତ; ଭାତ—1. Boiled rice. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Food. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାତା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A sacrificer (Apte).

ଯାଜକ—ସଂ. ବି (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ଯଜ୍ଞ କରିବା; ପୂଜା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
जाजक ଅକ)—୧ । ହୋତା; ଯାଜ୍ଞିକ—1. Performer of sacrifices. ୨ । ଋତ୍ୱିକ୍; ପୁରୋହିତ—2. A priest; a person who officiates for a principal at a sacrifice. ୩ । ରାଜହସ୍ତୀ—3. A king's elephant. ୪ । ମତ୍ତହସ୍ତୀ—4. An elephant in rut. ଦେ. ବି—ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ—A missionary. [ଦ୍ର—ଋତ୍ୱିକ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପୁରୋହିତ । ଯଜ୍ଞର ମୋଷ ପୁରୋହିତ ଚାରିଜଣ, ହୋତା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ, ବ୍ରହ୍ମା, ଉଦ୍ଗାତା । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଅଧୀନ ତିନିଜଣ ଋତ୍ୱିକ୍ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଋଗ୍‌ବେଦୀ, କେତେକ ଯଜୁର୍ବେଦୀ, କେତେକ ସାମବେଦୀ ଓ କେତେକ ଅଥର୍ବବେଦୀ । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅଥର୍ବବେଦରେ ଅନ୍ତରି ୨ଜଣ ଯାଜକଙ୍କ ନାମ ମିଳେ । ସାଧାରଣତଃ ବେଦରେ 'ସପ୍ତହୋତା'ଙ୍କର ନାମ ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା—
୧ । ଯଜମାନ—ଯେ ଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି, ୨ । ହୋତା—ଯେ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରନ୍ତି, ୩ । ଉଦ୍ଗାତା—ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଗାନ କରନ୍ତି, ୪ । ପୋତା—ଯେ ହବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି, ୫ । ନେଷ୍ଟା—ଯେ ହବ୍ୟକୁ ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତି, ୬ । ବ୍ରହ୍ମା—ଯେ ସମୁଦାୟ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରନ୍ତି, ୭ । ରକ୍ଷ—ଯେ ଦ୍ୱାର ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।]

ଯାଜକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି [ଯାଜକ+ଭାବାର୍ଥେ. ତା (ତ୍ୱ)]—
जाजकता (twa) ପୌରୋହିତ୍ୟ—Priesthood.

ଯାଜତ୍ୟ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ଯାଜପୁରବାସୀ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ
जाजत्य ଶାଖାବିଶେଷ—A sect of Brāhmaṇas inhabiting Jajpur.

ଯାଜନ—ସଂ. ବି—(ଯଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଯାଜଧାତୁ=ଯଜ୍ଞ କରାଇବା+
जाजन ଭାବ ଅନ) ୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞକ୍ରିୟାର ସମ୍ପାଦନ—1. Causing t he performance of a sacri-

fice by another. ୨ । ଯଜ୍ଞର ପୌରୋହିତ୍ୟ—2. Officiating as a priest at a sacrifice; performing or conducting a sacrifice.

ଯାଜପୁର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯାଜପୁର=ଯାଜ୍ଞ ବା ଯାଜ୍ଞିକମାନଙ୍କ ନଗର)—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରଭାଗସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ନଗର—The subdivision and town of Jājpur in the north part of the district of Cuttack. [ଦ୍ର—ଏହି ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ଥିବା ଲଳିତଗିରି, ରତନଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିରେ ବୌଦ୍ଧ-ମହାଯାନ ସଂପ୍ରଦାୟର ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ଅଛି । ଚୀନ-ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନ୍‌ସାଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁଷ୍ପଗିରି ଏଠାରେ ଥିଲା । ଏହାକୁ "ଉତ୍କଳର ନାଳନ୍ଦ" କୁହାଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏଠାକୁ ଆସି ନାନା ଜ୍ଞାନଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଯାଜପୁରର ପୌରାଣିକ ଇତିହାସ; —ଯାଜପୁର ଉତ୍କଳର କଟକଜିଲ୍ଲାଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାରତବିଦିତ ଗୋଟିଏ ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥ । ଏହା ଯାଜ୍ଞ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାଗକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପୁର । ଏଠାରେ ବେଦବେଦାଙ୍ଗପାରଗ ପୁରାଣ ଇତିହାସ ଦର୍ଶନାଦି ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦ ଷଟ୍‌କର୍ମନିରତ ଦଶ ସହସ୍ର ଯାଜ୍ଞିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସୋମଯାଜୀ, ବାଜପେୟୀ ପ୍ରମୁଖ ଯଜ୍ଞନିରତ ବ୍ରାହ୍ମଣମଣ୍ଡଳୀର ଶ୍ୱାସ୍ତ୍ର ପ୍ରାତଃ ହୋମଧୂମରେ ଏହି ପବିତ୍ର-କ୍ଷେତ୍ରର ନଭୋମଣ୍ଡଳ ପ୍ରତ୍ୟହ ଧୂମମୟ ହେଉଥିଲା । ଏ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ଆୟାସ ଓ ଅର୍ଥସାଧ୍ୟ ଦଶଗୋଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଯାଜପୁରର ପୂର୍ବ ଗୌରବର ମୂକ ସାକ୍ଷୀସ୍ୱରୂପ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ ଅଦ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହାର ନାମାନ୍ତର ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ର । ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ର-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ନାମରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉନବିଂଶତିଧ୍ୟାୟାତ୍ମକ ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ମିଳେ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଲୋକପିତାମହ ବ୍ରହ୍ମା ଏଠାରେ ପୁଣ୍ୟତୋୟା ବୈତରଣୀ ତଟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ଯାଗର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞକୁ ହରିହର ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବ-ବୃନ୍ଦ, ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି, ଦେବର୍ଷି, ମହର୍ଷି, ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବାଦି ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଯାଗର ଗାର୍ହପତ୍ୟ ନାମକ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡରୁ ଜ୍ୟୋତିଃପୁଞ୍ଜସ୍ୱରୂପା ଶ୍ରୀ ବିରଜା ଦେବୀ ଦଶଦିଗ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ ଏବଂ ପିତାମହଙ୍କର ଭକ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସ୍ତୁତିରେ ପ୍ରସନ୍ନା ହୋଇ ଏହି ତୀର୍ଥର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା-ସ୍ୱରୂପ ସର୍ବଦା ତାହାଙ୍କର ଏଠାରେ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ରହିବ ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଯଜ୍ଞ ଶେଷରେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ ସକାଶେ ବ୍ରହ୍ମା ବିୟଦ୍‌ଗଙ୍ଗା ମନ୍ଦାକିନୀଙ୍କୁ ତପଃପ୍ରଭାବରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅଣାଇଥିଲେ । ଦେବତା ଓ ଋଷିବୃନ୍ଦ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ କରିଥିଲେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନ ବର୍ତ୍ତମାନ 'ସପ୍ତରେଖା' ତୀର୍ଥ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସପ୍ତ ରେଖା ଯଥା—ମନ୍ଦୁରେଖା, ଜମ୍ବୁରେଖା, ହଂସରେଖା, ବାସନ୍ତୀରେଖା, ଚମ୍ପରେଖା, ପଦ୍ମରେଖା ଓ ଶଶିରେଖା । ପିତାମହଙ୍କର ଭକ୍ତିରେ ଓ ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ପରିତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଭୁତଭାବନ ସଦାଶିବ ଓ ବୈଦ୍ୟନାଥ ହର ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବଦା ବାସ କରିବାକୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ବିରଜାଦେବୀ ଯେତେବେଳେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହ କରି ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରୁ ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ, ତାହାଙ୍କ ମାନସରୁ ନବ ଦୁର୍ଗା, ଅଷ୍ଟ ଚଣ୍ଡୀ ଓ ଚତୁଃଷଷ୍ଟି ଯୋଗିନୀ ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତା ହୋଇ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିରାଜିତା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବଙ୍କର ଶରୀରରୁ ମଧ୍ୟ ଭୈରବ ଚତୁଷ୍ଟୟ ଜାତ ହୋଇ ଏଠାରେ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ-ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଶରୀରରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ମାଧବ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶୀରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରକ୍ଷାକୁ ପ୍ରତ କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିରାଜମାନ ଅଛନ୍ତି । ଗୋନାସିକାସମ୍ଭୂତା ବୈତରଣୀ ନଦୀ ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ । ଏଠାରେ ସ୍ନାନ, ତର୍ପଣ, ଗୋଦାନାଦି କଲେ ଅଶେଷ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ । "ପ୍ରୟାଗାତ୍ ପୁଷ୍କରାତ୍ କାଶ୍ୟାଃ ସାଗରାତ୍ ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମାତ୍ । ଦ୍ରୁତଂ ବୈତରଣ୍ୟେ ଦ୍ରୁତ୍ରୁଂସ୍ତ୍ରସ୍ତାଦ୍ୟେ ବୈତରଣୀ ମତା ।" ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉ ୬୮ ଗୋଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ ଅଛନ୍ତି । ବିରଜା ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିରର ପ୍ରାକାର ମଧ୍ୟରେ 'ଗୟାନାଭି' ତୀର୍ଥ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ତୀର୍ଥରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ନାନାଦେଶାଗତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀ ପିତୃ-ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରି କୃତକୃତ୍ୟ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା ଅମ୍ବା ଶ୍ରାବଣ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିବସରେ ଏହି ତୀର୍ଥରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କଲେ ଶତବାର ଗୟାରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରିବାର ସମ ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି କ୍ଷେତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଅଛି । ବୈତରଣୀ ତଟ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯଜ୍ଞ ବରାହଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । "ବରାହ ବିରଜା ଦେବୀଃ ବିପ୍ରାଃ ବୈତରଣୀ ନଦୀ । ଯେଷେ ବୈବସ୍ୱତାଂ ସ୍ଥାନ ବିକାରାଃ ପଞ୍ଚ ଦୁର୍ଲଭାଃ ।"

ଏହି କ୍ଷେତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଏହିପରି ଉକ୍ତି ଅଛି ।

(୧) ବ୍ରହ୍ମ ପୁରାଣରେ ଏହିରୂପ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯଥା—

ବିରଜେ ବିରଜାମାତା ବ୍ରହ୍ମଣା ସମ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ।
ଯସ୍ୟାଃ ସଂଦର୍ଶନାତ୍ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଃ ପୁନାତ୍ୟାସପ୍ତମଂକୁଳଂ । ୧ ।
ସର୍ବଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ ତୁ ତାଂ ଦେବୀଂ ଭକ୍ତ୍ୟା ପୂଜ୍ୟ ପ୍ରଣମ୍ୟ ଚ ।
କରୁଃ ସ୍ୱବଶମୁତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସମଲ୍ଲୋକଂ ସ ଗଚ୍ଛତି । ୨ ।
ଅନ୍ୟାଶ୍ଚ ତତ୍ର ତିଷ୍ଠନ୍ତି ବିରଜେ ଲୋକମାତରଃ ।
ସର୍ବପାପହରା ଦେବ୍ୟୋ ବିରଜା ଉତ୍ତରସ୍ରୋତାଃ । ୩ ।

ଅସ୍ତେ ବୈତରଣୀ ତତ୍ର ସର୍ବପାପହରା ନଦୀ ।
ଯସ୍ୟାଂ ସ୍ନାତ୍ୱା ନରଶ୍ରେଷ୍ଠଃ ସର୍ବପାପୈଃ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ । ୪ ।
ଅସ୍ତେ ସ୍ୱସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ତୁତ୍ୱୈବ କ୍ରୋଡ଼ରୂପୀ ହରିଃ ସ୍ୱୟଂ ।
ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ପ୍ରଣମ୍ୟ ତଂ ଭକ୍ତ୍ୟା ପରଂ ବିଷ୍ଣୁଂ ବ୍ରଜନ୍ତି ତେ । ୫ ।
କାପିଳେ ଗୋତ୍ରହେ ସୋମେ ତୀର୍ଥେ ଗୁପ୍ତରୁସଂଜ୍ଞିତେ ।
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟେ କ୍ରୋଡ଼ତୀର୍ଥେ ବାସୁକେ ସିଦ୍ଧକେଶ୍ୱରେ । ୬ ।
ତୀର୍ଥେ ଷ୍ଟ୍ୱେତେଷ୍ୱ ମତ୍ତମାନ୍ ବିରଜେ ସଂଯତେନ୍ଦ୍ରିୟଃ ।
ଗତ୍ୱା ତ ତୀର୍ଥଂ ବିଧିବତ୍ ସ୍ନାତ୍ୱା ଦେବାନ୍ ପ୍ରଣମ୍ୟ ତ । ୭ ।
ସର୍ବପାପବିନିର୍ମୁକ୍ତୋ ବିମାନବରମାଶ୍ରିତଃ ।
ଉପଗୀୟମାନୋ ଗନ୍ଧର୍ବୈର୍ମମଲୋକେ ମହୀୟତେ । ୮ ।
ବିରଜେ ଯୋ ମମକ୍ଷେତ୍ରେ ପିଣ୍ଡଦାନଂ କରୋତ୍ୟବେ ।
ସ କରୋତ୍ୟକ୍ଷୟାଂ ତୃପ୍ତିଂ ପିତୃଣାଂ ନତ୍ର ସଂଶୟଃ । ୯ ।
ମମକ୍ଷେତ୍ରେ ମନୁଷ୍ୟେଷ୍ଟା ବିରଜେ ଯେ କଳେବରଂ ।
ପରିତ୍ୟଜନ୍ତି ପୁରୁଷାସ୍ତେ ମୋକ୍ଷଂ ପ୍ରାପ୍ନୁବନ୍ତ୍ୟବେ । ୧୦ ।

(୬) ମହାଭାରତ ବନ ପର୍ବର ୮୫ ଓ ୧୧୪ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ବୈତରଣୀ କ୍ଷେତ୍ରର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—
"ତତୋ ବୈତରଣୀଂ ଗଚ୍ଛେତ୍ ସର୍ବପାପପ୍ରମୋଚନୀଂ ।
ବିରଜଂ ତୀର୍ଥମାସାଦ୍ୟ ବିରଜସ୍ତ ଯଥା ଶଶୀ ।୧।
ସ୍ନାତ୍ୱାରେତ୍ର କୁଳଂ ପୁଣ୍ୟଂ ସର୍ବପାପଂ ବ୍ୟପୋହତି ।
ଗୋସହସ୍ର ଫଳଂ ଲବ୍ଧ୍ୱା ପୁନାତି ସ୍ୱକୁଳଂ ନରଃ ।୨।

× × × ×

ଏତେ କଳିଙ୍ଗାଃ କୌନ୍ତେୟ ଯତ୍ର ବୈତରଣୀ ନଦୀ ।
ଯଜ୍ଞାଯଜତ ଧର୍ମୋଽପି ଦେବାସ୍ତ୍ରରଣମେତ୍ୟ ବୈ ।
ତତୋ ବୈତରଣୀଂ ସର୍ବେ ପାଣ୍ଡବା ଦ୍ରୌପଦୀ ତଥା ।
ଅବତୀର୍ଯ୍ୟ ମହାଭାଗାସ୍ତର୍ପୟାଞ୍ଚକ୍ରିରେ ପିତୄନ୍ ।

(* କପିଳ ସଂହିତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଦଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ବାରାଣସୀରେ ବିରଜାର ହରପତ୍ତନରେ ଯେଉଁ ଫଳ, ଥରେ ମାତ୍ର ବିରଜା ଦେବୀଙ୍କର ଦର୍ଶନରେ ସେହି ଫଳ ।

କ୍ଷେତ୍ରମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧଦେବ ଦେବୀ ଓ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କର ନାମ—

ନବଦୁର୍ଗା—ଶୈଳପୁତ୍ରୀ, ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ, କୁଷ୍ମାଣ୍ଡା, ସ୍କନ୍ଦମାତା, କାତ୍ୟାୟନୀ, କାଳରାତ୍ରି, ମହାଗୌରୀ, ସିଦ୍ଧିଦାତ୍ରୀ, ଚଣ୍ଡଘଣ୍ଟା ।

ଅଷ୍ଟଚଣ୍ଡୀ—ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡା, ପ୍ରଚଣ୍ଡା, ଚଣ୍ଡୋଗ୍ରା, ଚଣ୍ଡନାୟିକା, ଅତିଚଣ୍ଡା, ଚଣ୍ଡମୁଣ୍ଡା, ଚଣ୍ଡା, ଚଣ୍ଡବତୀ ।

ସପ୍ତମାତୃକା—ବାରାହୀ, ଐନ୍ଦ୍ରୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ, ବ୍ରାହ୍ମୀ, କୌମାରୀ, ମାହେଶ୍ୱରୀ, ନାରସିଂହୀ ।

ମହାଦେବୀଙ୍କପୀ— ମହାକାଳୀ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମହାସରସ୍ୱତୀ ।

ଅଷ୍ଟଭୈରବୀ—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରୀ, ମୀନାକ୍ଷୀ, ଉତ୍କଳେଶ୍ୱରୀ, ଭଗବତୀ, କ୍ରୋଧେଶ୍ୱରୀ, ଭୀମାବତୀ, କ୍ରୋଡ଼ବାସିନୀ, ସନ୍ଧ୍ୟେଶ୍ୱରୀ ।

ଅଷ୍ଟ ଭୈରବ—ମହାଭୈରବ, ସଂହାର ଭୈରବ, ଅସିତାଙ୍ଗ ଭୈରବ, ରୁରୁ ଭୈରବ, କାଳଭୈରବ, କ୍ରୋଧ ଭୈରବ, ତାମ୍ରଚୂଡ଼ ଭୈରବ, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଭୈରବ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ମାଧବ—ଆଦି ମାଧବ, ବରାହ ମାଧବ, ଅନନ୍ତ ମାଧବ, ଯୋଗ ମାଧବ, ଚକ୍ରକ ମାଧବ, ହରିହର ମାଧବ, ସିଦ୍ଧ ମାଧବ, ଗଦାଧର ମାଧବ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାଧବ, ନରକାନ୍ତକ ମାଧବ, ଭୋଗ ମାଧବ, ବାସୁଦେବ ମାଧବ ।

ବରାହ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କପୀ—ଯଜ୍ଞ ବରାହ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରାହ, ଶ୍ୱେତ ବରାହ ।

ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି—ଅଭୟ ନୃସିଂହ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୃସିଂହ, ଉଗ୍ର ନୃସିଂହ, କ୍ରୋଧ ନୃସିଂହ, ବୀର ନୃସିଂହ ।

ଗଣେଶ ପ୍ରତିମା—ଏକଦନ୍ତ, ମହାକାୟ, କପିଳ, ଗଜକର୍ଣ୍ଣ, ଲମ୍ବୋଦର, ବିକଟ, ବିଘ୍ନନାଶ, ବିନାୟକ, ଧୂମ୍ରକେତୁ, ଗଣାଧକ୍ଷ, ଭାଲଚନ୍ଦ୍ର, ଗଜାନନ ।

ରାମ ମୂର୍ତ୍ତି—ସୀତାସହିତ ରାମ, ଧନୁର୍ବାଣ ରାମ ।

୬୮ ତୀର୍ଥ—୧ ଅଶ୍ୱମେଧ ତୀର୍ଥ, ୨ ଅସ୍ଥିକ୍ଷେପ ତୀର୍ଥ, ୩ ଅନ୍ତର୍ବେଦୀ, ୪ ଅଗ୍ନି ତୀର୍ଥ, ୫ ଅଗସ୍ତି ତୀର୍ଥ, ୬ ଅନନ୍ତ ତୀର୍ଥ, ୭ ଅଲ୍ଲାମୁତୀର୍ଥ, ୮ ଅଲ୍ଲାରୁ ତୀର୍ଥ, ୯ ଉତ୍ପଳକ ତୀର୍ଥ, ୧୦ ଉର୍ବଶୀ ତୀର୍ଥ, ୧୧ କଶ୍ୟପ ତୀର୍ଥ, ୧୨ କିନ୍ନର ତୀର୍ଥ, ୧୩ କୀଲାଳ ତୀର୍ଥ, ୧୪ କପିଳ ତୀର୍ଥ, ୧୫ କ୍ରୋଡ଼ ତୀର୍ଥ, ୧୬ ଗଦା ତୀର୍ଥ, ୧୭ ଗଙ୍ଗା ତୀର୍ଥ, ୧୮ ଗାରୁଡ଼ ତୀର୍ଥ, ୧୯ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ତୀର୍ଥ, ୨୦ ଚନ୍ଦ୍ର ତୀର୍ଥ, ୨୧ ଚକ୍ର ତୀର୍ଥ, ୨୨ ଜଟା ତୀର୍ଥ, ୨୩ ଜମ୍ବୁ ତୀର୍ଥ, ୨୪ ଦୁର୍ବାସା ତୀର୍ଥ, ୨୫ ଦଣ୍ଡୀ ତୀର୍ଥ, ୨୬ ଦାରୁପୂଣ ତୀର୍ଥ, ୨୭ ଭଶାଦ ତୀର୍ଥ, ୨୮ ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥ, ୨୯ ପ୍ରାଚୀପତ୍ୟ ତୀର୍ଥ, ୩୦ ପାବକ ତୀର୍ଥ, ୩୧ ପଦ୍ମ ତୀର୍ଥ, ୩୨ ପୌରବ ତୀର୍ଥ, ୩୩ ବରାହ କୁଣ୍ଡ ତୀର୍ଥ, ୩୪ ବ୍ରହ୍ମ ତୀର୍ଥ, ୩୫ ବରୁଣ ତୀର୍ଥ, ୩୬ ବାରୁଣୀ ତୀର୍ଥ, ୩୭ ବାସୁକୀ ତୀର୍ଥ, ୩୮ ବାୟୁ ତୀର୍ଥ, ୩୯ ବିଶ୍ୱରୂପ ତୀର୍ଥ, ୪୦ ବିନାୟକ ତୀର୍ଥ, ୪୧ ବେଣୀ ତୀର୍ଥ, ୪୨ ବୈତରଣୀ ତୀର୍ଥ, ୪୩ ବିମୁକ୍ତ ତୀର୍ଥ, ୪୪ ମଦ୍ରୁ ତୀର୍ଥ, ୪୫ ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକା, ୪୬ ମହର୍ଷି ତୀର୍ଥ, ୪୭ ମାତୃକା ତୀର୍ଥ, ୪୮ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ତୀର୍ଥ, ୪୯ ଯଜ୍ଞାଭ ତୀର୍ଥ, ୫୦ ଯମ ତୀର୍ଥ, ୫୧ ଲବକୂପ, ୫୨ ରମା ତୀର୍ଥ, ୫୩ ରେବା ତୀର୍ଥ, ୫୪ ରେଖା ତୀର୍ଥ, ୫୫ ରୌଦ୍ର ତୀର୍ଥ, ୫୬ ଲିଙ୍ଗ ତୀର୍ଥ, ୫୭ ସମ୍ବର୍ତ୍ତ ତୀର୍ଥ, ୫୮ ସୀତାକୁଣ୍ଡ, ୫୯ ସେତାମ୍ବ ତୀର୍ଥ, ୬୦ ସୋମ ତୀର୍ଥ, ୬୧ ଶଚୀ ତୀର୍ଥ, ୬୨ ଶଶୀ ତୀର୍ଥ, ୬୩ ଶୂଳମ୍ବ ତୀର୍ଥ, ୬୪ ଶ୍ୱେତାତପ ତୀର୍ଥ, ୬୫ ଶ୍ୱେତ ଗଙ୍ଗା, ୬୬ ସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ, ୬୭ ହଂସ ତୀର୍ଥ, ୬୮ କ୍ଷେତ୍ର ଦ୍ୱାର ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବଲିଙ୍ଗମାନଙ୍କର ନାମ ।

୧ ଅଷ୍ଟେଶ୍ୱର, ୨ ଅପ୍ସରେଶ୍ୱର, ୩ ଅଗସ୍ତ୍ୟେଶ୍ୱର, ୪ ଅର୍ଜୁନେଶ୍ୱର, ୫ ଅଗ୍ନୀଶ୍ୱର, ୬ ଅର୍ବଳାଶ୍ୱର, ୭ ଅଖଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର, ୮ ଈଶାନେଶ୍ୱର, ୯ ଉତ୍କଳେଶ୍ୱର, ୧୦

କପିଲେଶ୍ୱର, ୧୧ କଶ୍ୟପେଶ୍ୱର, ୧୨ କାଳେଶ୍ୱର, ୧୩ କାମେଶ୍ୱର, ୧୪ କଲ୍ପେଶ୍ୱର, ୧୫ କୀଚକେଶ୍ୱର, ୧୮ କୁମାରେଶ୍ୱର, ୧୭ କୁବେରେଶ୍ୱର, ୧୮ କୁସୁମେଶ୍ୱର, ୧୯ କେବାରେଶ୍ୱର, ୨୦ କୋଦଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୨୧ ଖଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୨୨ ଖଗେଶ୍ୱର, ୨୩ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ୨୪ ଗଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୨୫ ଗଉମେଶ୍ୱର, ୨୬ ଗାରୁଡ଼େଶ୍ୱର, ୨୭ ଗୋକର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱର, ୨୮ ଗୋଧନେଶ୍ୱର, ୨୯ ଗୋପାଳେଶ୍ୱର, ୩୦ ଘଟେଶ୍ୱର, ୩୧ ଚକ୍ରକେଶ୍ୱର, ୩୨ ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୩୩ ଚକ୍ରପ୍ରେଶ୍ୱର, ୩୪ ଜମ୍ବେଶ୍ୱର, ୩୫ ଝାଡ଼େଶ୍ୱର, ୩୬ ଜଟେଶ୍ୱର, ୩୭ ଜାଡ୍ୟେଶ୍ୱର, ୩୮ ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟେଶ୍ୱର, ୩୯ ତାରକେଶ୍ୱର, ୪୦ ତିଳକେଶ୍ୱର, ୪୧ ତ୍ରିଲୋଚନେଶ୍ୱର, ୪୨ ସ୍ଥାଣେଶ୍ୱର, ୪୩ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ, ୪୪ ଦକ୍ଷେଶ୍ୱର, ୪୫ ଦଣ୍ଡୀଶ୍ୱର, ୪୬ ଦାରୁକେଶ୍ୱର, ୪୭ ଧବଳେଶ୍ୱର, ୪୮ ଧର୍ମେଶ୍ୱର, ୪୯ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର, ୫୦ ନାରଦେଶ୍ୱର, ୫୧ ଖେଳେଶ୍ୱର, ୫୨ ନାରାୟଣେଶ୍ୱର, ୫୩ ପରଦାରେଶ୍ୱର, ୫୪ ପାଣ୍ଡବେଶ୍ୱର, ୫୫ ପଦ୍ମେଶ୍ୱର, ୫୬ ପଶୁନାଥ, ୫୭ ପାପମୋଚନେଶ୍ୱର, ୫୮ ପାତାଳେଶ୍ୱର, ୫୯ ପ୍ରଭାକରେଶ୍ୱର, ୬୦ ପ୍ରାଣାୟାମେଶ୍ୱର, ୬୧ ଫାଳେଶ୍ୱର, ୬୨ । ବରୁଣେଶ୍ୱର, ୬୩ ବାସୁପଞ୍ଜରେଶ୍ୱର, ୬୪ ବଟେଶ୍ୱର, ୬୫ ବାସୁକେଶ୍ୱର ୬୬ ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର, ୬୭ ବଟେଶ୍ୱର, ୬୮ ବିଶ୍ୱରୂପେଶ୍ୱର, ୬୯ ବିଲ୍ୱେଶ୍ୱର, ୭୦ ବିମୁକ୍ତେଶ୍ୱର, ୭୧ ବୈଦ୍ୟନାଥ, ୭୨ ବାଣେଶ୍ୱର, ୭୩ ବାରୁଣେଶ୍ୱର, ୭୪ ଭଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୭୫ ଭାରଭୂତେଶ୍ୱର, ୭୬ ଭାର୍ଗବେଶ୍ୱର, ୭୭ ଭୀମେଶ୍ୱର, ୭୮ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୭୯ ଭୃଙ୍ଗାରିଟେଶ୍ୱର, ୮୦ ମାର୍କଣ୍ଡେୟେଶ୍ୱର, ୮୧ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର, ୮୨ ମହାକାଳେଶ୍ୱର, ୮୩ ମାନେଶ୍ୱର, ୮୪ ମାନସେଶ୍ୱର, ୮୫ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର, ୮୬ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟେଶ୍ୱର, ୮୭ ଯଜାତେଶ୍ୱର, ୮୮ ଯମେଶ୍ୱର, ୮୯ ଯୁଗେଶ୍ୱର, ୯୦ ରୁଦ୍ରେଶ୍ୱର, ୯୧ ରାଜେଶ୍ୱର, ୯୨ ରାମେଶ୍ୱର, ୯୩ ଲଳିତେଶ୍ୱର, ୯୪ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର, ୯୫ ଲିଙ୍ଗରାଜ, ୯୬ ଲୋମହର୍ଷଣେଶ୍ୱର, ୯୭ ଶ୍ରୀସଦାଶିବେଶ୍ୱର, ୯୮ ସନ୍ଦେଶ୍ୱର, ୯୯ ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର, ୧୦୦ ନୈବେଦ୍ୟେଶ୍ୱର, ୧୦୧ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର, ୧୦୨ ଶୀତଳେଶ୍ୱର, ୧୦୩ ସୁକୁମାରେଶ୍ୱର, ୧୦୪ ଶୃଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ୧୦୫ ସୋମେଶ୍ୱର, ୧୦୬ ହରକେଶ୍ୱର; ୧୦୭ ହରନ୍ତ୍ରେଶ୍ୱର, ୧୦୮ ହାଟକେଶ୍ୱର ।

ନାରାୟଣ ପ୍ରତିମା – ୧ ଅନନ୍ତଶାୟୀ ନାରାୟଣ । ୨ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ।

ଗରୁଡ଼— ମାଧବପୁର ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ।

ଶୁଭ ସ୍ତମ୍ଭ— ଜନପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ତମ୍ଭ ।

ବିରଜା—ରଜୋଗୁଣ ରହିତା କ୍ଷେତ୍ରାଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିରଜା ଦେବୀ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ
(ସ୍ୱର୍ଗତ) ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର, ଯାଜପୁର

ଦ୍ର—ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯାଜପୁର ନଗର ବୈତରଣୀ ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସ୍ଥାନ ଗଦା କ୍ଷେତ୍ର, ଯଜ୍ଞ କ୍ଷେତ୍ର ବା ଯାଜପୁର, ବିରଜା କ୍ଷେତ୍ର, ନାଭି କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହିସବୁର ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ଗୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୟାସୁରର ମସ୍ତକ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଯାଜପୁରରେ ତାହାର ନାଭି ସଂସ୍ଥାପିତ । ଏଥି ସକାଶେ ଯାଜପୁର ନାଭିକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଅଭିହିତ ।

ଯଜାତି କେଶରୀ ନାମକ କେଶରୀବଂଶୀୟ ନୃପତି ୫୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶା ଜୟ କରିବା ପରେ ଯାଜପୁରରେ ପ୍ରଥମତଃ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଓ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଦଶହଜାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଣାଇ ଏଠାରେ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ଯଜ୍ଞପୁର ବା ଯାଜପୁର ହେଲା ଓ ତଳନ୍ତି କଥାରେ ଯାଜପୁର ହେଲା । ୧୫୫୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମବିଦ୍ୱେଷୀ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ କଳାପାହାଡ଼ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାବାସିମାନଙ୍କର ଯାଜପୁର ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋହିରାଠାରେ ଭୟାନକ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଥିଲା । ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାବାସିମାନେ ପରାଜିତ ହୋଇ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଅଧିନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଯାଜପୁରରେ ଯେ ସବୁ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିର ଥିଲା କଳାପାହାଡ଼ର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବୈତରଣୀ ଗର୍ଭରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଯାଜପୁର ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ ।

କଳାପାହାଡ଼ର ପଠାଣ ସେନାପତି ସୈୟଦ୍ ଅଲି ବୁଖାରିଙ୍କ ସମାଧି ସ୍ଥାନ ଯାଜପୁରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୁ ଦେବମନ୍ଦିର ଧ୍ୱଂସ କରି ସେଠାରେ ଏହି ମୁସଲମାନ୍ ସେନାପତିଙ୍କ କବର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଯାଜପୁରରେ ବିସ୍ତର ଦେବପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବାସ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ବଙ୍ଗର ଆଦିଶୂରଙ୍କ ପରି ରାଜା ଯଯାତିକେଶରୀ ଯଜ୍ଞାର୍ଥେ ବହୁ ବେଦଜ୍ଞ ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ କନୌଜଠାରୁ ଆନୟନ କରି ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ରଖାଇ ଥିଲେ ।

ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ବୈତରଣୀ ତୀରରେ ବରାହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର, ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ, ସପ୍ତମାତୃକା ମଣ୍ଡପ ଏବଂ ଖିରଜାଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ସବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବରାହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ଗୋଦାନ କଲେ ମରଣାନ୍ତେ ଗୋପୁଚ୍ଛ ଧାରଣ କରି ତପ୍ତବୈତରଣୀ ପାର ହେବାର ଅଧିକାର ଲାଭ ହୁଏ । ଗୋପରିବର୍ତ୍ତରେ ମୂଲ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ୫ଟଙ୍କା ଦାନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି ପଣ୍ଡାମାନେ କହନ୍ତି ।

ବରାହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ବୈତରଣୀକୂଳରେ ଯେଉଁ ଘାଟ ଅବସ୍ଥିତ, ତାହାର ନାମ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ ।

ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମା ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଦଶଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନ କରି ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇ ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ରାଜା ଯଯାତି-କେଶରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେଥି ସକାଶେ ସେ କନୌଜରୁ ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆନୟନ କରିଥିଲେ ।

ବରାହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପଛରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହି ସ୍ଥାନର ପ୍ରାୟ ଏକ କୋଶ ଦୂରରେ ବିରଜା ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର । ଏ ଗୋଟିଏ ପୀଠ ସ୍ଥାନ । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ପାଷାଣମୟୀ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ରହିଅଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଷ୍କରିଣୀ ଅଛି । ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡ ବା ବିରଜାକୁଣ୍ଡ କହନ୍ତି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କୂପ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ତାହା ନାଭିଗୟା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ବୈତରଣୀର ତୀରଦେଶରେ ସପ୍ତମାତୃକା ମଣ୍ଡପ । ସାତ ଗୋଟି ପାଷାଣମୟୀ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ସେଠାରେ ଅଛନ୍ତି । ଐରାବତୀ-ଖରୂଢ଼ା, ସୁବେଶା, ସାଲଙ୍କାୟ, ବଜ୍ରହସ୍ତା ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ: ଗରୁଡ଼ାସନା ଶଙ୍ଖମୂର୍ତ୍ତି ବୈଷ୍ଣବୀ: ବୃଷାରୂଢ଼ା ତ୍ରିଶୂଳବରଧାରିଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖାବିଭୂଷିତା ମାହେଶ୍ୱରୀ: ଶିଖିବାହନା କାର୍ତ୍ତିକେୟ: କୌମାରୀ: ହଂସପୃଷ୍ଠସମାରୂଢ଼ା ସର୍ବାଭରଣଭୂଷିତା ବ୍ରହ୍ମାଣୀ: ମହିଷାସନା ବରାହବଦନା ବାରାହୀ; ନଗ୍ନଦେହା ସର୍ପଭୂଷିତ-କବରୀ ମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ ଭୀଷଣା ଚାମୁଣ୍ଡା: ପ୍ରାଚୀରୋତ୍ତ ଏହି ସପ୍ତ ମାତୃକା ମୂର୍ତ୍ତି ମଣ୍ଡପ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଅଛନ୍ତି । ମୂର୍ତ୍ତି-ଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଆକୃତି ଅପେକ୍ଷା ବିସ୍ତୃତ ଉଚ୍ଚ ଶାଳ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଏବଂ ଚତୁର୍ଭୁଜ । ଏମାନଙ୍କର ନିର୍ମାଣରେ ସବିଶେଷ ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଯାଜପୁରର ଅନତିଦୂରରେ 'ଶୁଭସ୍ତମ୍ଭ' ନାମକ ୩୭ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତରରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭ ଅବସ୍ଥିତ ଅଛି । ଏହା ଉପରେ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଗରୁଡ଼ ମୂର୍ତ୍ତି ଥିଲା, କାଳାପାହାଡ଼ ତାହା ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇଛି । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହି ସ୍ତମ୍ଭ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ସକାଶେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ । ଏହା କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ଜୟସ୍ତମ୍ଭରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ପୂର୍ବେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଶାନ୍ତିମାଧବ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ମୂର୍ତ୍ତିର ନାଭି-ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମି ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଅଧୋଭାଗ ଭୂଗର୍ଭରେ ପ୍ରୋଥିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଉ ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ଡର ଅଠରନଳା ପରି ଯାଜପୁରର ଅନତିଦୂରରେ 'ଏଗାର ନଳା' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜଳପଥ ଓ ତଦୁପରି ଗୋଟିଏ ସେତୁ ଅଛି । ଯାଜପୁରଠାରୁ ବିଶ୍ୱ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅଗ୍ନୀଶ୍ୱର । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ପ୍ରତିଦିନ ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । [କପିଳ ସଂହିତା—୨୦-୮-୩୫]

ଯାଜମାନ—ସଂ. ବି (ଯଜମାନ+ଅ)-ଯଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦନୀୟ ଯଜ୍ଞର ଅଂଶ—That part of a sacrifice which is performed by the Jājamāna himself (Apte).
Jājamāna

ଯାଜୟିତା—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଯଜ୍‌ଧାତୁ ଣିଚ୍+ତୃ; ୧ମା. ୧ବ) ଯଜ୍ଞର ପୁରୋଧା—The officiating priest at a sacrifice (Apte).
Jājayitā

ଯାଜି(ଜୀ)—ସଂ. ବି—(ଯଜ୍‌ଧାତୁ=ଯାଗ କରିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—ଯାଜକ—(ଦେଖ)—Jājaka (See).
Jāji(jī)

ଯାଜିପୁର—ସଂ. ବି (ଯଜ୍ଞୀ ଉଚ୍; ଯାଜିନ୍+ପୁର)—ଯାଜପୁର (ଦେଖ)
Jājipura Jājapura (See)

ଯାଜିପୁରାତ୍ରେୟ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ଯାଜତ୍ୟ—(ଦେଖ) [ଦ୍ର—ଯାଜପୁରବାସୀ (ଯାଜପୁରଜନ୍ମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଶାଖା ଦକ୍ଷିଣାତ୍ରେୟ ବା ଦକ୍ଷିଣଜନ୍ମୀ]
Jājipurātreya Jājatya (See)

ଯାଜୁଷ—ସଂ.ବିଣ—(ଯଜୁଷ+ସମ୍ବନ୍ଧୀୟାର୍ଥେ.ଅ)—ଯଜୁର୍ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—A student of the Jājurbeda (Apte).
Jājusha Relating to the Jājurbeda.
(ଯାଜୁଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—ଯଜୁର୍ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—

ଯାଜୁଷୀ ଗାୟତ୍ରୀ—ସଂ.ବି—ଛଅବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ଯଜୁର୍ବେଦର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—A vedic metre of 6 syllables.
Jājushi gāyatrī

[ଦ୍ର—ବିଭିନ୍ନ ସଂଖ୍ୟକ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ଯଜୁର୍ବେଦର ଛନ୍ଦ-ମାନଙ୍କରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛି ଯଥା—
୭ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ଉଷ୍ଣୀକ୍
୮ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍
୯ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ବୃହତୀ
୧୦ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ପଂକ୍ତି
୧୧ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍
୧୨ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ଜଗତୀ—ହ. ଶ]

ଯାଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ଞ+ଅ)—ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଯଜ୍ଞୀୟ—Sacrificial, relating to a vedic sacrifice.
Jājña

ଯାଜ୍ଞଦତ୍ତି—ସଂ. ବି—(ଯଜ୍ଞ ଦତ୍ତ=ମୁନିବିଶେଷ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ.ଇ)—କୁବେର—The God of riches.
Jājñadatti

ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ(ଲ୍କ)—ସଂ.ବି. ପୁଂ—(ଯଜ୍ଞବଲ୍କ=ମୁନି+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ.ଯ; ଅ) ୧। ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁର୍ବେଦ ବା ବାଜସନେୟୀ ସଂହିତାର ଅଗ୍ରଣୀ ଋଷି—1. Name of a vedic sage.
Jājñabalkya

[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ଏକଦା କୌଣସି କାରଣରୁ ବୈଶମ୍ପାୟନ ଏହାଙ୍କଠାରେ ଅପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ କହିଲେ 'ତୁମେ ଆମଠାରୁ ଯାହା ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଛ ତାହା ଫେରାଇ ଦିଅ ।' ଏହା ଶୁଣି ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ

ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ପଢ଼ିଥିବା ପାଠମାନ ବାନ୍ତି କରିପକାଇଲେ ଓ ବାନ୍ତି ବଦ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଭକ୍ଷିତ ପକ୍ଷୀରରୂପ ଧାରଣ କରି ଖାଇ ନେଲେ। ଏହି ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଶାଖା ଓ ସଂହିତା 'ତୈତ୍ତିରୀୟ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା। ତତ୍ପରେ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଉପାସନାଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରି ଏହାଙ୍କୁ ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁର୍ବେଦ କହିଥିଲେ ଓ ଏ ଶୁକ୍ଳଯଜୁର୍ବେଦକୁ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରଣା କଲେ। 'ଯଜୁଃ' ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ।]

୨। ରାଜା ଜନକଙ୍କ ସଭାସ୍ଥ ଜଣେ ଋଷି—2. Name of a sage of the court of king Janaka. (ଦ୍ର—ମୈତ୍ରେୟୀ ଓ ଗାର୍ଗୀ ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ ହ. ଶ.) ୩। ଧର୍ମସଂହିତାକାର ଋଷିବିଶେଷ—3. Name of a Hindu lawgiver. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଦାୟଭାଗ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି ଅଟେ—ହ. ଶ.)

ଯାଜ୍ଞସେନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଜ୍ଞସେନ=ଦ୍ରୁପଦ ରାଜା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ପାଣ୍ଡବ ମହିଷୀ ଦ୍ରୌପଦୀ—
Jājñaseni Draupadī; the Pāṇḍaba queen.

ଯାଜ୍ଞିକ—ସଂ. ବିଣ. (ଯଜ୍ଞ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥରେ. ଇକ)—ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Jājñika Sacrificial ବି—୧। ଯଜ୍ଞ କର୍ତ୍ତା—1. The
(ଯାଜ୍ଞିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) performer of a sacrifice. ୨। ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁରୋହିତ—2. The priest officiating at a sacrifice. ୩। ଯଜ୍ଞର କର୍ମକାଣ୍ଡରେ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A ritualist (Apte). ୪। ଦର୍ଭ; କୁଶ—4. A grass used in sacrifice. ୫। ଖଦିର ବୃକ୍ଷ—5. The catechu tree; Serra Japonica. ୬। ପଲାଶ ବୃକ୍ଷ—6. Butea Frondosa. ୭। ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—7. The holy fig tree; Ficus Religiosa. ୮। ଯଜ୍ଞସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି—8. The materials required for a sacrifice.

ଯାଜ୍ଞିକାନ୍ନ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚରୁ—The
Jājñikānna boiled sweet rice used as offering in sacrifice.

ଯାଜ୍ଞିକାଶ୍ରୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—
Jājñikāśraya Bishṇu (Apte).

ଯାଜ୍ଞିୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯଜ୍ଞ+ଇୟ)—୧। ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Sacri-
Jājñiya ficial. ୨। ଯଜ୍ଞର ଉପଯୋଗୀ—2. Fit for a sacrifice (Apte) ୩। ଯଜ୍ଞ କର୍ମରେ ପ୍ରବୀଣ—3. Skilled in sacrificial rites.

ଯାଜ୍ୱନ—ସଂ. ବି. (ଯଜ୍ୱନ୍+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ଯାଜ୍ଞିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Jājwana ପୁତ୍ର—The son of a sacrificer (Apte).

ଯାଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—
Jājya ୧। ଯଜ୍ଞରେ ବଳି ରୂପେ ଦିଆଯିବା ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be offered as sacrifice. ୨। ଯଜ୍ଞୀୟ—2. Sacrificial. ୩। ବଳି ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ—3. Intended for a sacrifice. ବି—୧। ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ଯଜ୍ଞ କରାଯାଏ; ଯଜମାନ—1. The principal for whom a sacrifice is performed. ୨। ଯଜ୍ଞର ପୁରୋଧା—2. The performer of a sacrifice for another (Apte). ୩। ଯାଗଲବ୍ଧ ଦକ୍ଷିଣା—3. A fee presented to Brāhmaṇas at a sacrifice.

ଯାଜ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Jājya ୧। ଯଜ୍ଞ ଭୂମି—1. The site for the performance of a sacrifice. ୨। (+କର୍ମ. ଯ+ଆ) ଦେବ ପ୍ରତିମା—2. Image of a Deity. ୩। ଯଜ୍ଞରେ ହୋତାଙ୍କ ପଠିତ ଋକ୍ ବା ସ୍ତୋତ୍ର—3. The hymn recited by the 'Hota' or reciting priest at a sacrifice.

ଯାଠି—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଯଷ୍ଟି)—୧। ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—
Jāṭhi 1. A weapon of offence mentioned in
ଜାଠି ଲାଠି the Oriya Purāṇas. ୨। ଲୌହ ଯଷ୍ଟି—2. An iron rod used as weapon of offence. ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବି—ଗାଣ୍ଡିକା (ଦେଖ) Gāndikā (See)

ଯାଠି(ଷ୍ଟି, ଠ)ମଧୁ(ହୁ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯଷ୍ଟିମଧୁ)—ଯଷ୍ଟିମଧୁ (ଦେଖ)
Jāṭhi(shṭi, ṭha)madhu(hu) Jashṭi madhu (See)
ଜେଷ୍ଟ ମଧୁ ଜେଠି ମଧୁ, ମୁଲେଠି

ଯାଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ) ବି—ହାଣ୍ଡିଆ ମଦ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ
Jāṛha ଚାଉଳ ସଢ଼ାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—A medicinal drug mixed with the boiled rice to be fermented for preparing 'hāṇḍia' wine.

ଯାତ—ସଂ. ବିଣ. (ଯା ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ଗତ—
Jāta 1. Gone; departed. ୨। ଅତୀତ—2. Past; elapsed. ୩। (+କର୍ମ. ତ) ଲବ୍ଧ; ପ୍ରାପ୍ତ—3. Got; received; attained. ୪। ଜ୍ଞାତ; ବିଦିତ—4. Known. ବି. (+ଭାବ. ତ)—୧। ଗମନ; ଗତି—1. Going; motion. ୨। ପ୍ରାପଣ—2. Getting; obtaining. ୩। ଜ୍ଞାନ—3. Knowledge. ୪। ଅଙ୍କୁଶାଘାତ ଦ୍ୱାରା ହସ୍ତୀକୁ ତାଡ଼ନ—4. Driving an elephant with a goad. ୫। ଅତୀତ କାଳ—5. The past time (Apte.) ଦେ. ବି. (ସଂ ଯାତ୍ରା)—୧। ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉତ୍ସବ; ଦେବତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ—
ମେଳା 1. Religious festival. [ଉ—XXXସମସ୍ତେ
ଯାତ୍ରା ବଳଦେବ ଯାତ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି। ଫଗୁର ମୋହନ. ଉ ମାଣ ଅଠ ଗୁଣ] ୨। ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ଉତ୍ସବ—2. Festivity; dance. ୩। ମେଳା; ଜନ ସମାଗମ

ବା ଗହଳ—3. Gathering of many people; fair. [ଉ—ଘରଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଯାତକୁ ଯାଏ; ଲୋକେ ଘରୁଲେ ମୁଣ୍ଡ ଝଙ୍ଗାରୁ ଥାଏ । ଭଗ ।] ୪ । ଦୁଷ୍କର—4. A queer act. ୫ । ଗୋଳମାଳ—5. Ado. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କଳି କଜିଆ; ମାରପିଟ୍ ଆଦି—6. (figurative) An affray. [ଦ୍ର--କୌଣସି ଲୋକର ଘରେ କଳିକଜିଆ ବା ମାଡ଼ ମରାମରି ଲାଗିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି "ଆଜି ତା ଘରେ ଭାରି ଯାତ ଲାଗିଛି ।"]

ଯାତ (ଶା)ତ୍ର (ଓ) ପାସ-ଦେ.ବ.(ସଂ ଯାଶା+ତ୍ରପବାସ)--ଜଗନ୍ନାଥ ମହା-
Jāta(trā)u (o)pāsa ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବା ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯାତ୍ରା ଦିବସ-
ଯାତ ଉପବାସ ମାନଙ୍କରେ ମାନସିକ କରି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରକୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ଓ
ଯାତ୍ରାକାଉପାସ ତ୍ରପବାସ କରିବା—Fasts and visits performed by certain devotees during the fixed festivals of Lord Jagannātha of Puri and Lord Liṅgarāja of Bhubaneswar. (ଦ୍ର—ଯାତ୍ରା ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।)

ଯାତ ତୀର୍ଥ—ଦେ. ବ. (ସହଜର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ଯାତ୍ରା ଓ ତୀର୍ଥ)—ଯାତ୍ରା
Jāta tītha ଆଦି—Religious festivals.
ତୀର୍ଥ ବ୍ରତ **ଯାତ୍ରା ତୀର୍ଥ**

ଯାତନ(ନା)—ସଂ ବ (ଯତ ଧାତୁ—ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା ଣିଚ୍+ଭାବ.
Jātana(nā) ଅନ;+ଆ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରଣା; ତୀବ୍ର ବେଦନା;
ବେଦନା—1. Acute and extreme pain or suffering; anguish; pang; torment. ୨ । ବୈର ପ୍ରତିଶୋଧ—2. Requital; retaliation (Apte). ୩ । ଯମ ଯାତନା; ପାପୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯମଙ୍କ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ; ନରକଯନ୍ତ୍ରଣା—3. The torments inflicted by Jama on sinners; the tormets of hell. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାତନା ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ । ଯଥା –ଯମଯାତନା, ଗର୍ଭଯାତନା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଯାତ ନାଟ -ଦେ. ବ (ସହଜର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟ୍ୟ)—ନାଟ୍ୟ-
Jāta nāṭa ଗୀତାଦି ଉତ୍ସବ—Festivities and
ଯାତ୍ରାନାଚ, ନାଚଗାଣ୍ଡନା **ଯାତ୍ରାନାଚ** dancing, amusements.

ଯାତନା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଃଖ ଦେବା; କଷ୍ଟ ଦେବା—
Jātanā debā To give pain.
ଯାତନା ଦେଓୟା **ଯାତନା ଦେନା**

ଯାତନା ଭୋଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ—
Jātanā bhoga Undergoing suffering.

ଯାତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯା. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ଅଭିଗମ୍ୟ;
Jātabya ଅଭିଗମ୍ୟ—1. Fit to be approached.
୨ । ଆକ୍ରମଣୀୟ—2. Fit to be invaded or attacked.

ଯାତଯାମ—ସଂ. ବିଣ (ଯାତ=ଗତ ହୋଇଅଛି+ଯାମ=ପ୍ରହର କାଳ
Jātajāma ଯାହାର)—୧ । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ; ବାସି (ଖାଦ୍ୟ ଆଦି)—
1. Stale; tainted; soiled; impaired. ୨ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—2. Worn out; rickety. ୩ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ—3. Lean; emaciated. ୪ । ପୁନଃ ପୁନଃ ବ୍ୟବହୃତ ପରିଭୁକ୍ତ—4. Enjoyed; used repeatedly. ୫ । ତ୍ୟକ୍ତ; ପରିତ୍ୟକ୍ତ—5. Abandoned; rejected. ୬ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ (ଖାଦ୍ୟାଦି); ଅଇଁଠା—6. Spitted out; left as orts. ୭ । ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ—7. Faded. ୮ । ଅପକ୍ୱ; ଅର୍ଦ୍ଧସିଦ୍ଧ—8. Raw; half-dressed. ୯ । କ୍ଳାନ୍ତ—9. Exhausted; worn out (Apte)

ଯାତରା—ଗ୍ରା. (ଯଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ଯାତ୍ରା)—ଯାତ; ଯାତ୍ରା—
Jātarā ଜାତରା Religious festival or fair.
(ଉ—ବାଇଧନ । ବାଇଧନ । ବାଇଧନକୁ ମୁଁ ଖୁବ ଅଇଲି, ଜାଗର ଯାତରା ଦିନ । କେଳା. ଗୀତ)

ଯାତ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କଳହ ଓ
Jāta lagā(ge)ibā ଗୋଳମାଳ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ପୁଜାଇବା—
ଜାତରା ଲଗାନା ଗୋଳ ଲାଗାନ To cause a bustle or noise.

ଯାତା—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
Jātā ଗମନକାରୀ—1. Goer. ୨ । ବାଟୋଇ; ପଥିକ—
(ଯାତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Traveller; wayfarer. ୩ । ରଥଚାଳକ; ସାରଥି—3. Charioteer; driver; coachman. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଥଚାଳକ; ମାତଳି—4. Indras charioteer Mātali. ୫ । ଘାତକ (ଉ. ଶ.)—5. Murderer. ୬ । (ସ୍ତ୍ରୀ. ଯାତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ). ଯାଆ; ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଜାୟା—6. The wife of the brother of one's husband.

ଯାତାୟାତ—ସଂ. ବ (ଯାତ=ଗମନ+ଆୟାତ=ଆଗମନ)—୧ ।
Jātāyāta ଗମନାଗମନ; ଚଳାଚଳ; ଯା ଆସ—1. Intercourse; going and coming. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ସତତ ଯିବା ଆସିବା—2. Constant visit to a place.

ଯାତାୟାତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯା ଆସ କରିବା—To have
Jātāyāta karibā constant intercourse
ଯାତାୟାତ କରା **ଯାତାୟାତ କରନା**

ଯାତିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ)—ପଥିକ—
Jātika (ଯାତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Traveller.

ଯାତୁ—ସଂ. ବିଣ (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୁ)—ଗମନକାରୀ—Going.

Jātu moving; walking. ବ—୧ । ରାକ୍ଷସ—1. Demon. ୨ । ଉପଦେବତା; ଭୂତ ପ୍ରେତ—2. A ghost; an evil spirit. ୩ । ସମୟ—3. Time.

୪ । ପଥିକ—4. Traveller; wayfarer. ୫ । ବାୟୁ—5. Wind. ୬ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର—6. Weapon (Apte).

ଯାତୁଘ୍ନ—ସଂ. ବି (ଯାତୁ=ଭୂତ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗୁଗ୍‌ଗୁଳ
Jātughna —Bdellium.

ଯାତୁଧାନ—ସଂ. ବି (ଯାତୁ=ରାକ୍ଷସ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+
Jātudhāna କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—୧ । ନିଶାଚର; ରାକ୍ଷସ—1. A demon. ୨ । ଭୂତ; ପ୍ରେତ—2. Goblin; an evil spirit.

ଯାତୃକ—ସଂ. ବି (ଯାତୃ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ପଥିକ—
Jātruka Traveller.

ଯାତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ.ଯ)—ଯତ୍ନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ;
Jātya ସତ୍ତ୍ୱଚିତବ୍ୟ—Triable.

ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବି (ଯା ଧାତୁ+ଭାବ. ଷ+ଆ)—୧ । ଭ୍ରମଣ; ଗମନ—
Jātrā 1. Going; travelling; moving; journey. ୨ । କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ବାହାରିବା—2. Setting out; proceeding; beginning a journey for a particular purpose. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଶୁଭକର୍ମ ଓ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବା ଯୋଗମାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଯାତ୍ରା କରିବା ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଶୁଭାଶୁଭତା ଉପରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧିର ଫଳ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭର କରେ । ବାରବେଳା, କାଳବେଳା, ଯାତ୍ରାବର୍ଜିତ ତିଥି, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ପର୍ଶ ତିଥି, ବାରଶୂଳ, ଦିକ୍‌ଶୂଳ, ଅଶୁଦ୍ଧକାଳ, ଯାତ୍ରାଶୂଳ, ନିଷିଦ୍ଧ ନକ୍ଷତ୍ର, ଘାତଚନ୍ଦ୍ର, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ସମ୍ମୁଖ ଯୋଗିନୀଆଦି ଯୋଗ ଯାତ୍ରାପାଇଁ ଅଶୁଭ । କେତେକ ଯୋଗରେ ଯାତ୍ରା ଏକାବେଳକେ ନିଷିଦ୍ଧ । କେତେକ ଯୋଗରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରୁ ଯାତ୍ରା ନିଷିଦ୍ଧ । ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ଶୁଭଯୋଗ ନ ମିଳିଲେ ଶିବାଗୌରୀ ମତରେ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ଓ ଉଷାଗୋଧୂଳି ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ନିୟମ ଅଛି ।] ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ବାହର ଉପାୟ ବା ଅବଲମ୍ବନ—3. Expedient; means of accomplishment of a certain work or aim. ୪ । ନିର୍ବାହ—4. Performance. ୫ । ଅଭିଯାନ; ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଗମନ 5. Expedition or march of an army; invasion. ୬ । ତୀର୍ଥକୁ ଯିବା—6. Starting on a pilgrimage. ୭ । ଯାତ୍ର; ଦେବତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ—7. A festival of a Deity; a holy ceremony. [ଦ୍ର—ପୁରୀର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଦ୍ୱାଦଶ ଯାତ୍ରା, ଯଥା—

୧ ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା ବା ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୨ ଦେବସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୩ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ବା ରଥଯାତ୍ରା—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୪ ଉଲ୍ଟାରଥ—ଶୟନ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ । ୫ କର୍କଟ (ଚିତାଲଗି) ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଶ୍ରାବଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୬ ପାର୍ଶ୍ୱପରିବର୍ତ୍ତନ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୭ ଦେବୋତ୍ଥାନ—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୮ ପ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ । ୯ ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୦ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି-ମାଘ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୧୧ ଦୋଳଯାତ୍ରା—ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୨ ଦମନକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ଦଅଣାଚୌଦ୍ଦଶୀ)—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୧୨ ମାସର ଦ୍ୱାଦଶ ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗେ ପୁରୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆଧୁନିକ ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କର କିଞ୍ଚିତ୍ ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଯଥା—

୧ ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୨ ସ୍ନାନ-ଯାତ୍ରା—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୩ ରଥଯାତ୍ରା—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୪ ଶୟନଯାତ୍ରା—ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ । ୫ ଦକ୍ଷିଣ-ପାର୍ଶ୍ୱପରିବର୍ତ୍ତନ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୬ ବାମପାର୍ଶ୍ୱ-ପରିବର୍ତ୍ତନ—ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୭ ଉତ୍ଥାନଯାତ୍ରା—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୮ ପ୍ରାବରଣଯାତ୍ରା—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ । ୯ ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୦ ଶାଲ୍ୟୋଦନ (ନୂଆଖିଆ)—ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ମାଘ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୧୧ ଦୋଳଯାତ୍ରା—ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୨ ମଦନଭଞ୍ଜିକା ବା ଦମନକ ଭଞ୍ଜିକା—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯାତ୍ରା, ଯଥା -

୧ ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୨ ପରଶୁରାମାଷ୍ଟମୀ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ । ୩ ଶୟନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ-ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୪ ପବିତ୍ରାରୋପଣ—ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୫ ଯମ ଦ୍ୱିତୀୟା—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୬ ଶିବୋତ୍ଥାପନ—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୭ ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ-ମାର୍ଗଶିର କୃଷ୍ଣ ଷ୍ଟମୀ । ୮ ପ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ । ୯ ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୦ ମକର ଯାତ୍ରା—ମାଘ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୧୧ ମାଘ ସପ୍ତମୀ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ । ୧୨ ଶିବରାତ୍ରି—ଫାଲ୍ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୧୩ । ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ । (ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା) ୧୪ ଦମନକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ-ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।]

୮ । ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀସମ୍ମେଳନ—8. A religious fair. ୯ । ବ୍ୟବହାର; ଆଚାର; ପ୍ରଥା—9. Practice; custom. ୧୦ । ନୃତ୍ୟବାଦ୍ୟାଦି ସହିତ ସାଡ଼ମ୍ବର ଯାତ୍ରା; ଶୋଭାଯାତ୍ରା—10. A procession; festive train. ୧୧ । ନୌକାଦ୍ୱାରା ଯିବା—11. Voyage. ୧୨ । ସମୟ ଯାପନ; ଅତିବାହନ ବା କ୍ଷେପଣ—12. The passing away of time. ୧୩(+କର୍ତ୍ତୃ. ଷ+ଅ)ତୀର୍ଥଯାତ୍ରି ଦଳ—13. A company of pilgrims (Apte). ୧୪ ।

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	ଛ	ଇୟ	ଉଅ	ଭ
୨	ଈ	ଊ	ଋ	ଌ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଛ	ନ୍ଦ

(+ଅଧିକରଣ. ୫+ଆ)—ପଥ—14. Road (Apte). ୧୫। ଜୀବନଯାତ୍ରା; ପେଷା; ବୃତ୍ତି; ଜୀବିକା; ଭରଣପୋଷଣ—15. Support of life; livelihood; maintenance (Apte) ୧୬ । ଏକପ୍ରକାର ନାଟକାଭିନୟ—16. A kind of dramatic performance (Apte). ୧୭ । ସହବାସ—17. Intercourse (Apte). ୧୮ । (+କରଣ. ୫+ଆ)—ଉପାୟ—18. Means; expedient (Apte). ୧୯ । ଯାନ—19. A vehicle in general (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ପାଉରୀ; ପଟ୍ଟନାଳ ଗ୍ରାମ୍ୟ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ; ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ଅଭିନୟ; ପେଉଁ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦିରେ ଓ ଅଭିନୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଅଭିନେତୃଗଣଙ୍କ ସାଜସଜ୍ଜା ପ୍ରଭୃତି ନାଟକାଭିନୟ ଭଳି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ — 1. A musical or theatrical performance and dancing without a stage; pantomime [ଦ୍ର—ଅନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବାର ବାସନା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅଛି । ମାନବ ଏ ସଂସାର ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରୁଛି କାହିଁକି ? କେବଳ ସୁଖ-ଭୋଗ ପାଇଁ ସିନା । ମାନବ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ତାନନ୍ଦ ସମ୍ଭୂତ ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ମାନବ ସର୍ବଦା ସୁଖାଭିଳାଷୀ । ସୁଖାନ୍ୱେଷଣ ମାନବର ପ୍ରକୃତି । କୌଣସି ଲୋକ ଦୁଃଖ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ମାନବ ଯେଉଁ ସୁଖାନ୍ୱେଷଣ କରେ ସେ ସୁଖର ଆକାର ପ୍ରକାର ଅସୀମ । ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁଇଟି ପ୍ରକୃତ ବିଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ନୁହେ । ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଏ ଦୁଇଟି ମାନବ ମନର ଦୁଇଟି ବିକୃତ ଅବସ୍ଥା ମାତ୍ର । ଜଣେ ଯାହାକୁ ସୁଖ ବୋଲି ମନେକରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ତାକୁ ଦୁଃଖ ବୋଲି ମନେକରେ । ମାନବ ସଂସାରର କ୍ଷଣିକ ସୁଖରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଯାଏ । କାହାର କେଉଁ ବିଷୟରୁ ସୁଖ-ଲାଭ ହୁଏ ତାହାର ଇୟତ୍ତା କରି ହେବ ନାହିଁ । ସୁଖଦାୟକ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ନୃତ୍ୟ-ଗୀତ-ବାଦ୍ୟ ଗୋଟିଏ । ଏଥିରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ସୁଖାନୁଭବ କରନ୍ତି ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଶ୍ରମାପନୋଦନ ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପାୟ । ଅବସରବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ଆସି ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଉଦିତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଆଉ କିଛି ନ ପାଇଲେ ନିଜେ ଗୀତ ଗାଏ ଏବଂ ତାକୁ ଅନ୍ୟ କିଛି ଯନ୍ତ୍ର ନ ମିଳିଲେ ହାତରେ ତାଳ ପକାଏ । ଆମର ଗୋଟିଏ ଚିତ ଅଛି, ମନ ଫୁଲ୍ଲଣିଆ ଗୀତ ଗାଏ । ପୃଥିବୀର ସକଳ ଜାତି ଓ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ଉଣାଅଧିକେ ଉନ୍ନତ ଅବନତ ଅବସ୍ଥା ରହି ଥିଲା ଓ ଥିବ । କିନ୍ତୁ ମାନବସମାଜର ଏ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟତା କେବେ ଲୋପ ପାଇବ ନାହିଁ । ସଭ୍ୟ ଜଗତ୍ ହେଉ ବା ଅସଭ୍ୟ ଜଗତ୍ ହେଉ, ସଙ୍ଗୀତ ସର୍ବତ୍ର ଅଦ୍ଭୁତ । କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାବେଳେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ନେଲାବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ମୁହଁରୁ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ରୋତ ସ୍ୱତଃ ଫିଟିଯାଏ । ଆମ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟାସୀ । ହଳୁଆ ହଳ କରୁଛି ଅଥଚ ଗୀତ ଗାଉଛି । ପାଣିବୁହାଳମାନେ ପାଣି ବୁହାଉ ଅଛନ୍ତି ଅଥଚ ଗୀତ ଗାଉଛନ୍ତି; ଶଗଡ଼ିଆ ଶଗଡ଼ ବୁହାଉଛି ଓ ଗୀତ ଗାଉଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶଗଡ଼ିଆ, ହଳୁଆ ଓ ପାଣିବୁହାଳଙ୍କ ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହେଉଛି । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏ ଗୁଡ଼ିକ ମୂଳଦୁଆ । ଏ ସବୁ କୌଣସିଠାରେ ପୁସ୍ତକରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁ ମୁହଁ ଅଛି । ଏହାର ଉଚ୍ଚତର ସ୍ତର ହେଉଛି ଭାଗବତ ଘରର ଭଜନ, କୀର୍ତ୍ତନ, ପୁରାଣ ପାଠ ଇତ୍ୟାଦି । ଲୋକ କେବଳ ଏଭିକରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହେ ନାହିଁ, ଟିକିଏ ରଙ୍ଗରହସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଚାହେଁ । ଏହି ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟରୁ ଯାତ୍ରାର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଯାତ୍ରାରେ କେବଳ ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟ ନ ଥାଏ, ନାନା ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗରହସ୍ୟମିଶ୍ରିତ ଥାଏ । ପାଲା, ଶବରଶବରୁଣୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା, ମଧୁମଙ୍ଗଳ, ରାଇ-ଘୋଡ଼ା, ରାମଲୀଳା, ଭାରତଲୀଳା, ପାଟୁଆଯାତ୍ରା, ଝାମୁଯାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଆମଦେଶର ମୌଳିକ ଓ ଲୌକିକ ଯାତ୍ରା । ଏ ସବୁ ଯାତ୍ରାରେ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତର ବା ପଦ୍ୟର ମୌଳିକତା ଦେଖାଯାଏ । ଉମ୍ବିକାଶ ଜଗତର ବିସ୍ମୟ । ପଦ୍ୟକୁ ଗୀତରେ ଗାଇ ହେବ; ଗଦ୍ୟକୁ ଗୀତରେ ଗାଇ ହେବ ନାହିଁ । ଗୀତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନକୁ ଯେଉଁପରି ଆକୃଷ୍ଟ କରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସେପରି ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ପଦ୍ୟ ରଚନା ସହଜ ନୁହେ । କବିମାନେ ଗୀତ ବାନ୍ଧନ୍ତି । ସମାଜରେ ସମସ୍ତେ କବି ନୁହନ୍ତି । ଲୋକ-ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଚି ପ୍ରକାର କବିତା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ତାହାର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଲେ ପାଠକମାନେ ବୁଝି-ପାରିବେ । "ଗୁଡ଼ିଲ ଗୁଜିଲ ଝାଇଁ (ବା ପୋଖରୀରେ ରଙ୍ଗ କଇଁ) ଭାଜି ଭାଜି ମୋର ଭର୍ତ୍ତା ଶୁଖିଗଲା, ସାଆନ୍ତ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।" ଏଥିରୁ ଦେଖାଯାଏ, ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ଗାୟକ ଏଥିରେ ଅନାବଶ୍ୟକ ପ୍ରଥମ ପାଦ ଯୋଡ଼ିଅଛି । ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ପାଠ ପଢ଼ି ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ଯେତେ-ବେଳେ ଲୋକସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥିଲା, ଲୋକଙ୍କର ରଚନାଶକ୍ତି ଯେତେବେଳେ ପରିପକ୍ୱ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତେତେବେଳେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରକାରର ରଚନାମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ୧ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚନ୍ଦ୍ରର ବିପରୀତ ୨, ବା ୧ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଁଇ' ଖୋଜିବେ; 'ମୁଚ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଚ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; ଆଗ୍ୟା ନ ପାଇଲେ 'ଆଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଡ଼' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ଼' ଦେଖିବେ ।

ସାଇତା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବିଲ୍ଲତରେ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଲେଖାର ଯେପରି ସ୍ଥାନ, ଆମ ଦେଶର ଏ ଗୀତମାନଙ୍କର ସେହି ସ୍ଥାନ । ଲୋକେ ଏ ସବୁ ଗୀତ ତାଳାଳକ ରଚନା କରି ଗାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ କବିତା-ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳେ । ବୈଶ୍ୟ ହରି, ସଦାଶିବ ପ୍ରଭୃତି କବିମାନେ ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଗୀତ ରଚନା କରୁଥିଲେ । ଯାତ୍ରା-ମାନଙ୍କରେ ଏହି ସବୁ ଗୀତ ବୋଲା ଯାଉଥିଲା । ଯାତ୍ରା-ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ନ ଥିଲା । ଯାତ୍ରାପାଇଁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲା, ସାଜସଜ୍ଜାର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲା, ଉଚ୍ଚ ମୂଲ୍ୟର ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲା, ଚମ୍ପା ବନ୍ଧୁ ଡେଙ୍ଗୟାନ୍ ଆଲୋକର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲା । ଯାତ୍ରାର ଆଲୁଅ ମଶାଲ; ବାଦ୍ୟ ପଖାଜ, କରତାଳ, ଗିଳି, ମୃଦଙ୍ଗ, ଘୁମ୍ବ, ଖଞ୍ଜଣୀ; ଝାଞ୍ଜ; ସାଜସଜ୍ଜା ମଧ୍ୟରେ ଶାଢ଼ି, ପାଟ, ଖଣ୍ଡୁଆ, ଚୁଡ଼ି, ପାଟୁଡ଼ି, ନୋଥ, ଗୁଣା ଅଳଙ୍କାର, ଯାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରୁ ମିଳିବ, ଓ ଯାହା ଧାର ନିଆଯାଇ ଯାତ୍ରା ପରେ ଫେରାଇ ଦିଆଯିବ; ସାବୁନ୍ ବା ପାଉଡର୍ ନ ଥିଲା । ବନକ ମଧ୍ୟରେ ହଳଦି, କଳା, ସିନ୍ଦୁର, ଯାହା ମଫସଲର ପଲ୍ଲୀରେ ସହଜରେ ସୁବିଧାରେ ମିଳିବ । ଏସବୁ ଥିଲା ଯାତ୍ରାର ପ୍ରଧାନ ସାମଗ୍ରୀ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ନଡ଼ିଆ,ବରଡ଼ା ଗଛ, ନଭୁବା ଦେସ । ଦେବା ନେବା ବିଷୟରେ ଲୁଗା ପଇସା, ଯାହାର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ସେ ତାହା ଦେଇ ଥିଲା; ବିଷୟ ଥିଲା ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ । ଏହିସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅବଲମ୍ବନ କରି ଯାତ୍ରା ଉପ-ଯୋଗୀ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଲୋକସାଧାରଣ ଏତ-ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ କୌତୂହଳ ଚରିତାର୍ଥ କରୁଥିଲେ । ରାମ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରିତ ନେଇ ନାନାପ୍ରକାର ଯାତ୍ରାମାନ ହେଉଥିଲା । ଏହାଛଡ଼ା ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବା ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ ପୂଜା ପୋଥିଦ୍ୱାରା ଓ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦିଦ୍ୱାରା ବୋଲାଯାଉଥିଲା । ଏହା ଯଥା-କ୍ରମେ ପୋଥିଯାତ୍ରା ଓ ଠିଆଯାତ୍ରା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଯାତ୍ରାର ଗାୟକମାନେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଏତଦ୍ୱାରା ଲୋକସମାଜରେ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା, ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା, ନୀତି-ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା । ଲୋକେ ନିରକ୍ଷର ଥାଇ ମଧ୍ୟ ବହୁତ କଥା ଶୁଣୁ ଥିଲେ, ଜାଣୁଥିଲେ, ମନେ ରଖୁଥିଲେ, ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମଭାବ ସତତ ଜାଗ୍ରତ ରହୁଥିଲା । ପାଲାବାଲାମାନେ ବହୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ମୁଖସ୍ଥ କରିଥିଲେ । ପରଦା ଭିତରୁ ଅଭିନେତା ବା ଗାୟକଙ୍କୁ ମନେ ପକାଇ ଦେବା (Prompt କରିବା) ପ୍ରଥା ନ ଥିଲା । ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ନ ପାଇ, ଅକ୍ଷରଜ୍ଞାନ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରାଦଳଙ୍କ ମୁଖରୁ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଆଦିର କଥା ଶୁଣି ଲୋକେ ବହୁତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଧର୍ମକଥା, ନୀତି-କଥା ସେମାନଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ୁଥିଲା; ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା, ନୀତିଶିକ୍ଷା ହେଉଥିଲା । ପଲ୍ଲିବାସୀ ନିରକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତି ଶୁଣି ଶୁଣି ବହୁତ କଥା ଜାଣେ ଏବଂ ବହୁତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରେ, ବହୁତ କଥା ମନେ ରଖେ, କଥା ପଡ଼ିଲେ ବହୁତ କଥା ଆବୃତ୍ତି କରେ । ଯାତ୍ରାରେ ହାସ୍ୟ ରସ ପ୍ରଧାନ ଅଭିନେତା ଥିଲା ଦ୍ୱାରୀ । ଦ୍ୱାରୀମୁଖରେ ସକଳ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗରହସ୍ୟ, ଥଟ୍ଟା ତାମସା ପ୍ରକାଶ କରା-ଯାଏ ଓ ତଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତୃସମାଜରେ ହାସ୍ୟରସର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ । ହାସ୍ୟରସ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ରସ । ଶୃଙ୍ଗାର, କରୁଣ, ବୀଭତ୍ସ, ବୀର, ହାସ୍ୟ, ଭୟାନକ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ରସ ଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ହାସ୍ୟରସ ଶୁଣି ଲୋକେ ବିଶେଷ ମୁଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସ ଶୁଣି ଶୁଣି ଯେବେ ମନରେ ବିରକ୍ତି ବା ଅବସାଦ ଆସେ ସେତେବେଳେ ହାସ୍ୟରସ ପୁନର୍ବାର ମନକୁ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ କରିଦିଏ; ଏଥି ସକାଶେ ଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତିରେ ହାସ୍ୟରସର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା । ହାସ୍ୟରସ ବଡ଼ ଉପାଦେୟ ରସ । ତନ୍ମଧ୍ୟର ମାତ୍ରା ଅତିରିକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଲୋକେ ତାକୁ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଯାତ୍ରା-ମାନଙ୍କରେ ଦ୍ୱାରୀ ଟିକିଏ ରସିକତାର ମାତ୍ରା ବଢ଼ାଇ ପକାଏ ଓ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଖୋଲା ଓ ଅସଂଯତ ଭାଷାରେ କହି ପକାଏ;ଅଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗୀ ଟିକିଏ ଅତିରିକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ କରେ;କଥା କହିଲାବେଳେ ଯାତ୍ରାଯାତ୍ରର ବିବେଚନା ରଖେନାହିଁ । ତାର କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ, କଥା ଶୁଣିଲେ ଲୋକେ ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସିବେ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ଆମ ପ୍ରାଚୀନ ଯାତ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ଆଧୁନିକ ନବ୍ୟସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ରୁଚିସମ୍ମତ ହେଉ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ମାନେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକାଭିନୟ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିଛନ୍ତି ସେମାନେ ଦେଶୀୟ ଯାତ୍ରାକୁ ପସନ୍ଦ କରି ନାହାନ୍ତି, ଘୃଣାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ଲୋପ ବାଞ୍ଛା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଅଣ ? ଦେଶର ଏହିପରି ପରିସ୍ଥିତି ଥିଲାବେଳେ ଏଦେଶକୁ ରେଳ ଆସିଲା । ଲୋକେ କଲିକତା ଯାଇ ସେଠାରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିଲେ; ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକାଭିନୟ ଦେଖି ଦେଖି କ୍ରମେ ତନ୍ମଧ୍ୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ । କ୍ରମେ ଏ ଦେଶର ଯାତ୍ରାଦଳ ଭିତରେ ଟିକିଏ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବେଶ କଲା । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କାରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ଅଟନ୍ତି । ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖି ପ୍ରଚାର କଲେ ଏବଂ ପୋଷାକପତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଓ ବଚନକାରେ ଟିକିଏ ଆଧୁନିକ ଧରଣ ପ୍ରବେଶ କରାଇଲେ । ଆଉ କେତେଜଣ ତାଙ୍କ ସମସାମୟିକ(ଗୋପାଳ ଦାସ ଆଦି) ଏଦିଗରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ । ଏମାନେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ମଧ୍ୟ ଯୁଗୋଚିତ

ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କାର ଅଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏମାନେ ନାଟକୀୟ ଛଟାର ଅନେକ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ କେବଳ ଗୀତରେ ଅଭିନୟ ଦେଖାଇଲା ପରେ କିଛି କିଛି ଗଦ୍ୟ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଏମାନଙ୍କ ପରେ କବି ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଲେ । ଏ ମହାଶୟ ଗୀତାଭିନୟକୁ ନାଟକ ଛଟରେ ଚାଳିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଏହାଙ୍କ ଲେଖାରେ ପଦ୍ୟାଂଶର ବହୁଳତା ଦେଖାଗଲା ଏବଂ ନାଟକୀୟ ଛଟା, ପୋଷାକ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ବହୁଳ ଆବଶ୍ୟକତା ଦେଖାଗଲା, ତଥାପି ଏ ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଧୁନିକ ରୁଚିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁମୋଦିତ ହେଲା ନାହିଁ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । କ୍ରମେ ଦେଶରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନାଟକାଭିନୟର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଡାକ୍ତର ଗଗନ ବାବୁ ପୁରୀ ସହରରେ ନାଟକାଭିନୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆଜି ଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଲବ୍ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଗଗନ ବାବୁଙ୍କ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବନମାଳୀ ପତି ମହାଶୟ ବଳଙ୍ଗାଠାରେ ଗୋଟିଏ ନାଟକାଭିନେତୃ-ଦଳର ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ସେ ମହାଶୟ ଏହି ନାଟକ ଦଳକୁ ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇ ନାଟକାଭିନୟ ଦେଖାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଏଥିରେ ଲାଭବାନ୍ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବହୁତ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଏ ଦଳକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲେ । ପରେ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ଏ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଓ ସାଜସଜ୍ଜାକୁ ବିକି କରି ଦେଲେ । କଟକରେ ଏହି ଦଳ ଯାଇ ଆର୍ଟ ଥିଏଟର ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ଓ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ମ୍ରିୟମାଣ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଲେ । ପୁରୀର ଶ୍ରୀ ମୋହନଗୋସ୍ୱାମୀ, ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ସୁରଦେଓ, କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଅଶ୍ୱିନୀ ବାବୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାଟକଦଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଧନୀକମାନଙ୍କଠାରୁ ସମୁଚିତ ସମାଦର ନ ପାଇବାରୁ ସେ ଦଳମାନ ମୃତ ବା ମ୍ରିୟମାଣ । ଫଳତଃ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ ନାଟକ ଦଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଇତିମଧ୍ୟରେ କେତେକ ଲେଖକ ନାଟକ ଲେଖିବା ପାଇଁ ମନ ବଳାଇଲେ । କଟକର ଅଶ୍ୱିନୀ ବାବୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନାଟକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନ କଟକର ଆର୍ଟ ଥିଏଟରରେ ଅଭିନୀତ କରାଉଅଛନ୍ତି । ଅଶ୍ୱିନୀ ବାବୁଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ମୋଟ ଉପରେ ଭଲ ହୋଇ ପାରେ, ମାତ୍ର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବୀତିଗତ ବ୍ୟବହାର (idiomatic use) ସର୍ବଜନସମ୍ମତ ନୁହେ । ଉତ୍କଳର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ସୌଖୀନ ନାଟକ ଦଳର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସ୍କୁଲ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ଇତିମଧ୍ୟରେ ସୌଖୀନ୍ ନାଟକାଭିନୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରାଦଳମାନେ ଏହି ସବୁ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆଗେ ଆପେ ସଂସ୍କୃତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେମାନେ ସେପରି ଶିକ୍ଷା ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, କିମ୍ବା ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଧୁନିକ ରୁଚିସମ୍ମତ କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଭୂତ ଧନବଳ ଓ ଜନବଳ ଆବଶ୍ୟକ । ଓଡ଼ିଶାରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ସ୍ଥାୟୀ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ । ବହୁତ ପଇସା ଦେଇ ପ୍ରତିଦିନ ନାଟ ଗାଉ ନିଅଦିର ଅଭିନୟ ଦେଖିବା ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ ବେଶିନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତିଷ୍ଠିବ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଦେଶରେ ଲୋକମାନେ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ, ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପାରିବେ ନାହିଁ; ଏଥିପାଇଁ ଅଳ୍ପ ପଇସା ଖରଚ କରି ବାୟୋସ୍କୋପ, ସିନେମା, ଟକୀ ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏ ଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ସମୂଳ ଲୁପ୍ତ ହେବା ଉଚିତ, ଏତଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କର ବହୁତ ପଇସା ବ୍ୟୟ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଏ କଥାର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ଆମେ କିଛି ବୁଝି-ପାରୁ ନାହୁଁ । ଲୋକ ସାଧାରଣ ଏ କଥା ଶୁଣିବେ କାହିଁକି ?

ଧନୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତମାନେ ବେଶି ପଇସା ଖରଚ କରି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକାଭିନୟ ଦେଖିବେ । ସବାକ୍ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦେଖିବେ, ନିର୍ବାକ୍ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦେଖିବେ, ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ରେକ୍ଟ ଗୀତ ଶୁଣିବେ, ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଅଖେଡ଼ାରେ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିବେ । ଏ ସବୁ ସୁବିଧା ସହରମାନଙ୍କରେ ଅଛି, ମାତ୍ରପଲ୍ଲୀ ପାଇଁ କଅଣ ଅଛି ? ପଲ୍ଲୀରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ନାହିଁ, ବା ପଲ୍ଲୀବାସୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ କରି ପାରିବ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟ କେହି କଲେ ତାର ପଇସା ନାହିଁ ସେ ଟିକିଟ କିଣି ସେ ସବୁ ଦେଖି ପାରିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ସାମଗ୍ରୀ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାର ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଏ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହରମାନଙ୍କରେ ତିଷ୍ଠି ପାରୁ ନାହିଁ, ପଲ୍ଲୀରେ ବା ତିଷ୍ଠିବ କିପରି ? ପଲ୍ଲୀରେ ଦୋଳ, ଚନ୍ଦନ ରାସ ପ୍ରଭୃତି ସମୟରେ ଠାକୁରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରାମାନ ହୋଇଥାଏ । ଆଉ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଯାତ୍ରା କରିବା ବିରଳ ଦେଖାଯାଏ । ଠାକୁରମାନଙ୍କ ଯାତ୍ରାଯାତ୍ରାରେ ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ହୁଏ । ଠାକୁରଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଯାତ୍ରାକୁ ଉପଲକ୍ଷ କରି ପଲ୍ଲୀରେ ଦେବତା ପଞ୍ଚା ଆଦାୟ ହୋଇ ଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଏତକ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ନିରାନନ୍ଦ ହୋଇ କାଳ କାଟିବେ । ଏପରି ପ୍ରସ୍ତାବ ଏକ ପ୍ରକାର ନୃଶଂସତା ହେବ ନାହିଁକି ?

ଯାତ୍ରାଦଳର ସଂସ୍କାର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଆଧୁନିକ ରୁଚି ଅନୁମୋଦିତ ଭାଷା ଓ ଭାବ ନେଇ ଗୀତାଭିନୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲେଖାଯାଉ । ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ କଲମ ନ ଧରିଲେ କେବଳ ସମାଲୋଚନାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ଯାତ୍ରାକୁ ସଂସ୍କାର କରି ପାରିଲେ ବହୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ପଲ୍ଲୀଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁପରି ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ଯାତ୍ରା ପାଲା ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ସହଜରେ ହୋଇପାରି ପାରେ । ସଭା ସମିତିରେ ବକ୍ତୃତା ବା ଖବର

କାଗଜରେ ଲେଖା ଅପେକ୍ଷା ଏହା ବେଶୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ପକ୍ଷରେ ଖବରକାଗଜ କେତେ ଜଣ ପଢ଼ନ୍ତି ? ସଭାସମିତିର ବକ୍ତୃତାଦ୍ୱାରା କେତେ ଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି ? ଯାହା ଶୁଣନ୍ତି ତାହା ଏକାନରେ ପଶି ସେ କାନରେ ବାହାରିଯାଏ । ମାତ୍ର ଯାତ୍ରାରେ ଯେଉଁ ଚରିତ ଶୁଣନ୍ତି ତାହା ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟ ପଟରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ରହେ । ଯାତ୍ରାରେ ଯେଉଁ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ଚରିତ ଶୁଣନ୍ତି ସେ ସବୁ ଚରିତ ସେମାନେ ସବୁ ମନେ ରଖନ୍ତି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ସବୁ କହନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଯାତ୍ରାର ଚରିତ ଶ୍ରବଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ସବୁ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ଯାତ୍ରାଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ କରି ଦେଇ ପାରିବା । ସାମାଜିକ ବିଷୟ ହେଉ, ରାଜନୀତିକ ବିଷୟ ହେଉ, ଧାର୍ମିକ ବିଷୟ ହେଉ, ଗୀତାଭିନୟଦ୍ୱାରା ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କୁ ଯେତେ ସହଜରେ ଶିକ୍ଷିତ କରାଯାଇ ପାରିବ, ସଭା ସମିତି, ଖବର କାଗଜ ଦ୍ୱାରା ତେତେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁସ୍ତକ ପାଠ କଥା ଛାଡ଼; ଦେଶରେ କେତେ ଜଣ ସାକ୍ଷର ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେମାନେ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷିତ ହେବେ ?

ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ ନେଇ ଗୀତାଭିନୟଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଭାବଗର୍ଭକ ଭାଷାରେ ଲେଖାଗଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବେ । ଏହି ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରି ଏ ସନ୍ଦର୍ଭର ଲେଖକ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ଅଭିନୟ କରାଇ ଥିଲେ । ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଶିକ୍ଷିତ ଅଶିକ୍ଷିତ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ରାତିପାହିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଯାତ୍ରା ଦେଖିଲେ । ଲେଖକଙ୍କର ନାଟକାଦି ଲେଖିବାରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ନାହିଁ । ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କର ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି, ସେମାନେ ଲେଖିଲେ ଆହୁରି ଅଧିକ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ । ଗୀତାଭିନୟକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟକର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖାଯିବା ଉଚିତ, ଯାହା ନୁହେଁ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ସୁଆଙ୍ଗ, ନା ନୁହେଁ ନାଟକ । ଏତଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ ଦୂର ହେବ, ଅଥଚ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ନାହିଁ । ଏହା ମଫସଲର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ହୋଇ ପାରିବ । ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୀତାଭିନୟ ଏହିପରି ବହୁଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି-ଅଛି । ପ୍ରହସନଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କାର କରାଯିବ । ଆମ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ହାଡ଼ି ପ୍ରହସନ ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ତହିଁରେ ହାଡ଼ି ହାଟରେ ମଦ ବୋତଲ, ମଦ ଖାଇ ହାଡ଼ିଟୋକା ମାତାଲ, ଏହି ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ସବୁ ଉଠାଇ ଦେଇ ଭାଲୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାରରେ କରିବାକୁ ହେବ । ପାଟଣା ପ୍ରଭୃତି ଯାତ୍ରାରେ ବୁଢ଼ା ବରବୁଢ଼ା ମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶ ହୋଇ ନାଚ କରନ୍ତି । ଏମାନ ବିଷଦୃଶ ଦେଖାଯାଏ । ବୁଢ଼ାଙ୍କ ପରି-ବର୍ତ୍ତରେ ଟେକାମାନେ ବେଶ ସିଜିଲେ ସେମାନେ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର କରି ନୃତ୍ୟାଦି କରିବେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଗୀତ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ହେବ । ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଲୋପ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ା ବର ବୁଢ଼ାମାନେ କରନ୍ତି । ଯାତ୍ରାରେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ । ଜଣେ ଜଣେ ଯାତ୍ରାଗାୟକ ଅଠରବର୍ଗ ଅଧ୍ୟାନ ମୁଖସ୍ଥ କରି-ଥାଆନ୍ତି; ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଆୟତ୍ତ; ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଶ୍ରବଣ ଚତୁଷ୍ପଦୀର ଭିନ୍ନ ସ୍ୱର ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରି ଜାଣନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଚତୁଷ୍ପଦୀ, ମୂଳଅଙ୍କୁ ବୋଲି ଗଲେ ଗୋଟାଏ ଅର୍ଥ ହୁଏ, ଅଗଅଙ୍କୁ ବୋଲି ଅସିଲେ ଆଉ ପ୍ରକାରେ ଅର୍ଥ ହୁଏ । ଯାତ୍ରା ଆମ ଦେଶରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର,—ଠିଆ ଯାତ୍ରା ଓ ପୋଥିଯାତ୍ରା । ଠିଆ ଯାତ୍ରାରେ ଯାତ୍ରାଆମାନେ ଗାୟକ ସଙ୍ଗେ ଯାତ୍ରା କରିଆନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଥଟ୍ଟା ତାମସା କଥା ବି ଚଳୁଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ ଓ ସଙ୍ଗୀତରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଗ-ରାଗିଣୀମାନ ଯାତ୍ରାଦାତ୍ରାମାନେ ଗାଇ ପାରୁଥିଲେ । ଯାତ୍ରା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଓ ପୋଷାକର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ । ଷୋଳପାଲା, ରାସ, କୀର୍ତ୍ତନ, ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ; ଅଧେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଅଧେ ଓଡ଼ିଆ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପକ୍ଷରେ ଏଗୁଡ଼ିକ କଳଙ୍କ । ଅଳ୍ପ ଆୟାସ ଓ ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ବିଶୁଦ୍ଧ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଲେଖକ ଏ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରି କୀର୍ତ୍ତନ ରସାମୃତ ଲେଖିଥିଲେ । ସେ ଇନ୍ଦ୍ରମତୀ, ପ୍ରଭାର, ଦିବ୍ୟସିନ୍ଦ୍ର, କର୍ଣ୍ଣାର୍ଜ୍ଜୁନ, ନନ୍ଦିତା, ଚନ୍ଦ୍ରହାସ, ପାଣ୍ଡବଗୌରବ, ମେଘନାଦବଧ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଖଣ୍ଡ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ୪ ବା ୫ ଖଣ୍ଡ ଅଭିନୀତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ସେମାନ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ନାହିଁ । (ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।)

୨ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ; ଲୋକଗହଳ; ମେଳା—2. A fair; gathering of a crowd of people at a place.

ଯାତ୍ରା ଅନ(ନୁ)କୂଳ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯାତ୍ରା ଓ ଅନୁକୂଳ)—କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାତ୍ରା କରେ ବେଳକୁ ବାହାରିବା—The starting for a specified place or for a specified purpose.

ଯାତ୍ରା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ କରିବା—1. To make a star for a journey for a particular purpose. ୨ । ସାଧାରଣଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନାର୍ଥ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦିର ଅଭିନୟ କରିବା—2. To make a musical performance without a stage, for public show.

ଯାତ୍ରା କାଳ—ସଂ. ବି—୧ । ଯାତ୍ରା କରିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ—1. The
Jātrā kāla moment of making a start for a
journey. ୨ । ଉତ୍ସବର ସମୟ—2. The time of a
(ଯାତ୍ରା ଘଡ଼ି—ଦେଶଜରୂପ) festival.

ଯାତ୍ରା କାଳି—ଦେ. ବି. (ଯାତ୍ରା + କାଳ = ସମୟ; କାଳୀନ = ସମୟର)—
Jātrā kāli ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି —Specta-
(ଯାତ୍ରା କାଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) tors who attend a fes-
ଯାତ୍ରା ମେଳା ଦେଖିବାକୁ ଏସେଛେ tival. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯାତ୍ରା
ଯାତ୍ରା ଦେଖନି ବାଲା ଦେଖିବାକୁ ସମାଗତ—1. Come or as-
sembled at a place for a festival. ୨ ।
ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ କାଳୀନ—2. Relating to the time
of a festival.

ଯାତ୍ରା କାଳି ଭଗାରି—ଦେ. ବି—ଅକସ୍ମାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ବା ଶତ୍ରୁ
Jātrā kāli bhagāri ବା ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଭାଗ ବସାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—
(ଯାତ୍ରା କାଳିଆ ଭଗାରି—ଅନ୍ୟରୂପ) An enemy or rival
ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ଭାଗିଦାର or claimant who appears
ଅଜଗବୀ ଦୁଷମନ unexpectedly. (ଦ୍ର—ଭଗାରି ନ ଥିଲେ
ଯାତ୍ରାକାଳ ଭଗାରି ବାହାରନ୍ତି—ଭଗ ।)

ଯାତ୍ରା ଖରଚ—ଦେ. ବି—ଚାକରଙ୍କୁ ଓ ଘରର ପିଲାଆଦିଙ୍କୁ ଉତ୍ସବ
Jātrā kharacha ଉପଲକ୍ଷେ ଦିଆଯିବା ଧନ—Tips given
ଯାତ୍ରା ଖରଚ to servants and children on
ତିଆହାରୀ occasions of festivals.

ଯାତ୍ରା ଗହଳ(ଲି)—ଦେ. ବି—ଉତ୍ସବାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ଲୁଣ୍ଠ ହୋଇଥିବା
Jātrā gahala(li) ଜନତା ବା ଗୋଳମାଳ—Crowd
ଯାତ୍ରା ଗୋଳ congregating at a place on the
ଯାତ୍ରାକୀ ଭୀଡ occasion of a festival or fair.
(ଯାତ୍ରା ଉଡ଼, ଯାତ୍ରା ଗୋଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାତ୍ରା ଗୁରୁ—ଦେ. ବି—ଯାତ୍ରା ଦଳର ଶିକ୍ଷକ ବା ଓସ୍ତାଦ୍; ନାଟର ଗୁରୁ-
Jātrā guru The teacher or trainer of a party
ଯାତ୍ରାର ଗୁରୁ **ଯାତ୍ରା ଗୁରୁ** of dancers.

ଯାତ୍ରା ଜ(ଜୁ)ମକ—ଦେ. ବି—ଯାତ୍ରାରେ ସୁଅଙ୍ଗ ଅଦି ବାହାରିବା ଓ
Jātrā ja(ju)maka ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଅଦି ବୋଲିଥିବା ଯୋଗୁ ବହୁତ
[ଯାତ୍ରା ଜ(ଜୁ)ମିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲୋକ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ସଦା ହେବା
ଆସର ଜମା ଅବସ୍ଥା—The heat of a pantomime;
ଯାତ୍ରା ଜମନା the condition or moment when the
crowd of spectators to a pantomime is
immense, owing to mimes and popular
songs.

ଯାତ୍ରା ଜ(ଜୁ)ମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ-
Jātra ja(ju)mā(me)ibā ଲୋକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ଲୁଣ୍ଠ
ଯାତ୍ରା ଜମାନ, ଯାତ୍ରା ଜମକାନ, ଆସର ଜମାକାନ କରାଇବାର ଉପାୟ
ଯାତ୍ରା ଜମାନା କରିବା—1. To cause a big crowd
to assemble at a place by exhibiting
or doing something to attract a big
crowd to the place of entertainment.
୨ । ଗୋଳମାଳ ଜମାଇବା—2. To create a row
୩ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଆକର୍ଷଣ କରି ଲୁଣ୍ଠ କରାଇବା
ପାଇଁ ଯାତ୍ରାଅଭିନୟରେ ଚତୁଷ୍ପୋହକର ସୁଅଙ୍ଗ ଅଦି
ବାହାର କରିବା—3. To exhibit mimes in a
pantomime so as to attract a large
crowd of spectators.

ଯାତ୍ରା ତିଥ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଯାତ୍ରା ଓ ତୀର୍ଥ; ସହତର ଶବ୍ଦ)—ଯାତ୍ରା
Jātrā titha ଉତ୍ସବାଦି—Festivals etc.
(ଯାତ୍ରା ପରବ, ଯାତ୍ରା ପର୍ବ, ଯାତ୍ରା ବ୍ରତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ **ଜାତରା ତୀରଥ**

ଯାତ୍ରା ତିଥି—ସଂ. ବି—୧ । ବିଶିଷ୍ଟ ଉତ୍ସବର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ—
Jātrā tithi 1. Holiday; a day of a particular
festival.
ଯାତ୍ରା ଦିନ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଯାତ୍ରା ଦିବସ }
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ତିଥିରେ ବା ଦିବସରେ
ଯେଉଁ ଯାତ୍ରା ହେବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି
ତହିଁରୁ କେତେକ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଯଥା—
୧. ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସ୍ନାନ ଯାତ୍ରା ।
୨. ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା—ରଥଯାତ୍ରା ।
୩. ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଦୋଳ ଯାତ୍ରା ।
୪. ଫାଲ୍ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଜାଗର ଯାତ୍ରା ।
୫. ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ—ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ଯାତ୍ରା ଇତ୍ୟାଦି ।]
୨ । ବିଦେଶ ଯିବାର ଅନୁକୂଳ ଦିନ—
2. A day propitious for starting on a
journey.

ଯାତ୍ରା ଦଳ—ଦେ. ବି—ଯାତ୍ରା ବା ନାଟ ଅଦି କରିବା ପାଇଁ ଗଠିତ
Jātrā dala ଦଳ ବା ପଣ୍ଡା —A party of performers
ଯାତ୍ରାର ଦଳ **ଯାତ୍ରାକା ଦଲ** of a pantomime.
(ଯାତ୍ରା ପଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାତ୍ରା ନାଟ—ଦେ. ବି. (ସହତର ଶବ୍ଦ)— ଜନ ମୋହକର ଅଭିନୟାଦି-
Jātrā nāta Pantomime.
ନାଚ ଗାନ **ଯାତ୍ରା ନାଚ**

ଯାତ୍ରା ପ୍ରସଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ଯାତ୍ରା କରିବା କ୍ରିୟା—
Jātrā prasanga 1. The performing or under-
taking of a pilgrimage. ୨ । ବିଦେଶ ଯିବାର
ସମ୍ପର୍କ—2. The connection of a journey.

ଯାତ୍ରା ଫେର(ରେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପାଇଁ ଯାତ୍ରାକରିବା
Jātrā pherā(re)ibā ପରେ ବା ସମୟରେ ଅଶୁଭ ନିମିତ୍ତମାନ
ଯାତ୍ରା ନେ(ଲେ)ଉଟା(ଟେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ଦେଖା ଗଲେ,ସେ-
ଯାତ୍ରା ବଦଳା(ଲେ)ଇବା } ଥରକ ଫେର ଆସି
ଯାତ୍ରା ବଦଲାନ ଆଉ ଥରେ ଶୁଭ ଯୋଗ ଓ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଦ୍ୱିତୀୟବାର
ଯାତ୍ରା ବଦଲାନା ଯାତ୍ରା କରିବା—To cancel a starting
(which is found afterwards to be
ominous) and make a new start under
better auspicious indications.

ଯାତ୍ରାବାଲା—ଦେ. ବି.—୧ । ଯେ ଅଭିନୟ କରେ—1. Perfor-
Jātrābālā mer; actor or dancer in a perfor-
ଯାତ୍ରାର ଦଳ ଯାତ୍ରାବାଲା mance. ୨ । ଯାତ୍ରାର ଅଭିନେତୃ ଦଳ—
(ଯାତ୍ରାବାଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. A party of performers of
(ଯାତ୍ରା ବୁଝାଇ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) pantomime.

ଯାତ୍ରା ବିଧି—ସଂ. ବି—ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଗମନ କରିବା ସମୟରେ ପାଳନୀୟ
Jātrā bidhi ନିୟମ—Rules for observance by a
person undertaking a journey.

ଯାତ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟ ଆଦିରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ-
Jātrā bhāṅgibā ଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଗହଳ କ୍ରମଶଃ କମିବା—
1. The melting of the crowd in a festi-
val or pantomime. ୨ । ଥରେ ଅନୁକୂଳରେ
କରି ଯାଇଥିବା ଯାତ୍ରା ସେହି ସମୟରେ ବା ପରେ
ଦୃଷ୍ଟ ଅଶୁଭ ଘଟଣା ବା ଦୃଶ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବିଗଡ଼ିବା—
2. The frustration of an auspicious
starting by some inauspicious omen
or sight. [ଦ୍ର—ଯାତ୍ରା କରିବା ସମୟରେ
ତେଲ ବୋଝ ଘେନି ଆସୁଥିବା ତେଲି, କଳି କରୁଥିବା
ବିଭାଡ଼, ସାପ, ଖାଲି ମାଠିଆ, ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ, ଏକାକୀ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିଲେ ଯାତ୍ରା ଅଶୁଭ ହୁଏ; ଏବଂ ନେଉଳ,
ବାଆଁ ପାଖରେ ବିଲୁଆ, ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭ, ଦହି, ମାଛ, ଶଙ୍ଖ-
ଚିଲ, ଉଦଉଦଳିଆ ଚଢ଼େଇ ଆଦି ଦେଖିଲେ ଯାତ୍ରା ଶୁଭ-
କର ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ
ଗଳ୍ପ ଲୌକିକ ଓ ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏପରି
ଅଶୁଭ ଘଟଣା ଦେଖିଲେ ସେ ଯାତ୍ରାକୁ ଫେରାଇବ, ଅର୍ଥାତ
ସେହିଠାରୁ ଫେରି ଆସି ଆଉ ଥରେ ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଓ ଯୋଗ
ଦେଖି ଯାତ୍ରା କରିବ ।
ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ବଚନ—
ବାମେ ଶବ ଶିବା ଭୂମ୍ୟାଃ, ଦକ୍ଷିଣେ ଗୋ ମୃଗ ଦ୍ୱିଜାଃ,
ନକୁଳଃ ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥଃ, ଅଗ୍ରତଃ ସର୍ବଜ୍ଞ ବାଧତେ ।
ବାଡ଼ି ଠୁଳି ଠୁଳି କାନ ଲୁଡ଼କା, ବାଟେ ଦ୍ୱିଜବର
ଦେଖିବ ଏକା, ପାଆକେ ଗୁଡ଼ିଆ କୋଶକେ ତେଲି,
ବାପଘର ହେଲେ ନ ଯିବ ପେଲି ।|

ଯାତ୍ରା ଲଗା(ଗେ)ଇବା— ଦେ.କ୍ରି.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧। କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ
Jātrā lagā(ge)ibā କଳହ ବା ଗୋଳମାଳ ବା ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
ଯାତ୍ରା ଲାଗାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବହୁଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହେବାର କାରଣ
ଯାତ୍ରା ଲଗାନା ହେବା—1. To attract a crowd to a
place. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଗୋଳମାଳ କରିବା—
2. To create a row at a place

ଯାତ୍ରା ସୁଆଙ୍ଗ—ଦେ. ବି.—ଯାତ୍ରାରେ କୌତୁକଜନକ ବା ହାସ୍ୟୋ-
Jātrā suāṅga ଦ୍ଦୀପକ ଅଭିନୟ—The mime exhibi-
ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗ, ଯାତ୍ରା ସଂ **ଯାତ୍ରାସାଂଗ** ted in a pantomime.

ଯାତ୍ରିକ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯାତ୍ରା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ଯାତ୍ରା
Jātrika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a journey. ୨ ।
ପ୍ରଥାନୁଯାୟୀ—2. Customary; usual. ୩ ।
ଯାତ୍ରାର ଉପଯୋଗୀ; ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଶୁଭସୂଚକ—
3. Fit for a journey; auspicious for a journey. ୪ । ଯେଉଁଠାକୁ ଯାତ୍ରା କରାଯାଇ ପାରେ—
4. (A place) Where one can march to. ୫ । ଯେଉଁ ଯାନାଦିଦ୍ୱାରା ଯାତ୍ରା କରି ଯାଇପାରେ—
5. (conveyance or means) By which a person can perform a journey. ବି—
୧ । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ—1. Pilgrim. ୨ । ପଥିକ; ଯାତ୍ରୀ-
2. Traveller. ୩ । ଉତ୍ସବ; ଯାତ୍ରା—3. A
festival. ୪ । ଉପାୟ—4. Expedient.

ଯାତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯାତ୍ରା+ଅଛି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—
Jātrī ୧ । ଯାତ୍ରାକାରୀ—1. Marching; journeying.
(ଯାତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଭ୍ରମଣକାରୀ—2, Travelling. ୩ ।
ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରାକାରୀ—3. Starting on pilgrimage.
[ପଥା—ଗଙ୍ଗାଯାତ୍ରୀ, ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଇତ୍ୟାଦି]—ବି—
ତୀର୍ଥକୁ ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A pilgrim.

ଯାତ୍ରୀ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ପଣ୍ଡା ବା ପଣ୍ଡାଙ୍କର ଗୁମାସ୍ତାମାନେ)—
Jātrī ānibā ଭାରତର ନାନା ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଯାତ୍ରୀ-
ଯାତ୍ରୀ ଆନା ମାନଙ୍କୁ ମନାଇ (ପୁଣି ଆଦି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ) ଆଣିବା—
ଯାତ୍ରୀ ଲାନା To bring pilgrims to a centre of
pilgrimage by recruiting them from
their houses (said of Pandas and their
agents.

ଯାତ୍ରୀ ଖାତା—ଦେ.ବି.—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜ ନିଜର ଯାତ୍ରୀ
Jātrī khātā ମାନଙ୍କ ନାମ ଧାମ ଓ ଦସ୍ତଖତ ଥିବା ପୁସ୍ତକ—
ଯାତ୍ରୀର ବହି **ଯାତ୍ରୀବହି** Books containing the names
addresses and signatures of the pil-
grims of every 'Pandā'.

ଯାତ୍ରୀ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବି.—୧ । ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନିଅ-
Jātrī gāṛdi ଆଣା କରାଯାଏ—1. Vehicles used for
ଯାତ୍ରୀ ଗାଡ଼ୀ **ଯାତ୍ରୀ ଗାଡ଼ୀ** conveying pilgrims. ୨ ।
(ଯାତ୍ରୀ ବୁହା ଗାଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାସେଞ୍ଜର୍ ରେଲଗାଡ଼ି; ଯେଉଁ
ରେଲଗାଡ଼ିରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନିଅଆଣା କରି ଯାଏ—
2. Passenger train. ୩ । ଦେବଦର୍ଶନାର୍ଥ
ତୀର୍ଥକୁ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀ ବିସୂଚିକା ଆଦି ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ-
ଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ
ବୁହାଇ ନିଅଯାଏ—3. Ambulance carts used
for conveying cholera-stricken pilgrims
to a hospital.

ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତା—ଦେ.ବି.—(ସଂ.ଯାତ୍ରୀ+ଫା. ଗୁମାଶ୍‌ତାହ୍)—ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ
Jātri gumāstā ଯାତ୍ରୀ ଆଣିବା ପାଇଁ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରେରିତ
ଯାତ୍ରୀ ଗୋମାସ୍ତା ପ୍ରତିନିଧି—Itinerant agents of Pandās
ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତା who visit the Pandās' pilgrims at
their homes and bring them to,

them to the pilgrim-centre; pilgrim-recruiter, pilgrim-hunter. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ପଣ୍ଡାଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ ଓ ଶୂଦ୍ର ଜାତୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ପଣ୍ଡାମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ପଣ୍ଡାଙ୍କଠାରୁ ଦରମା, ଯାତାୟତ ଖରଚ୍ ଓ କମିସନ ପାଆନ୍ତି । ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନ ବୁଲି ନିଜନିଜର ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନରେ ଦେଖା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ମହାପ୍ରସାଦ ଉପଢୌକନ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ତୀର୍ଥକୁ ଆଣନ୍ତି; ଓ ଯାତ୍ରୀମାନେ ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ଆପଣା ପଣ୍ଡାଠାରୁ ଧାର ନେବା ଧନ ପରେ ଯାତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ଦେଶରୁ ଆଦାୟ କରି ଆଣନ୍ତି । ଏମାନେ ଅନ୍ୟ ପଣ୍ଡାର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଫୁସ୍‌ଲାଇ କରି ଆପଣା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆଣନ୍ତି । ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ଧୂଳିଆ ବା ଭାଙ୍ଗୁଣିଆ ମାରିବା ବୋଲାଯାଏ । ଏକ ପଣ୍ଡାର ଗୁମାସ୍ତା ବାଟରେ ଅନ୍ୟ ପଣ୍ଡାର ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଧରି ତାଙ୍କୁ ଫୁସ୍‌ଲାଇ ଭଗାଇ ନେବାର ଭୟ ଦେଖାଇ ଉକ୍ତ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ପଣ୍ଡା ଠାରୁ କମିସନ ଆଦାୟ କରନ୍ତି । ଏପରି କରିବା ଲୋକକୁ ଭଗାରି ବା ଭାଗାରି ବୋଲାଯାଏ ।]

ଯାତ୍ରୀ ଘର—ଦେ. ବି—୧। ଯାତ୍ରା ଆଦି ସମୟରେ ତୀର୍ଥକୁ ସମାଗତ ଯାତ୍ରୀ-
Jātrī ghara ମାନଙ୍କ ସାମୟିକ ବାସ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୃହ—
ଯାତ୍ରୀଘର **यातीघर** 1. Huts or rest-sheds built for accomodating pilgrims during festivals ୨ । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ରହିବାପାଇଁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ମଞ୍ଜୁରରେ ନିର୍ମିତ ଗୃହ—2. Lodging houses built for accomodating pilgrims.

ଯାତ୍ରୀ ଟି(ଟା, ଟେ)କସ୍—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯାତ୍ରୀ + ଇଂ. ଟାକ୍ସ)—ତୀର୍ଥକୁ
Jātrī ṭi(ṭa,ṭe)kas ଆସୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ
ଯାତ୍ରୀଟାକସ **यातीटैकस** ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବେ ଆଦାୟ ହେଉଥିବା
ଶୁଳ୍କ—Pilgrim tax; a tax formerly levied from every pilgrim visiting a holy place, by the Government. [ଦ୍ର—୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରାଜ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପରିଚାଳନର ଭାର ନେଲେ, ସେହି ସମୟରେ ପୁରୀକୁ ଦେବଦର୍ଶନାର୍ଥ ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରି ସେହି ଧନରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବା ପୂଜାର ବ୍ୟୟ ଚଳାଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କେତେ କାଳ ପରେ ବିଲାତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଉଠିଲା ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ସରକାର ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରିବା ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ତା ପରେ ଉକ୍ତ ଟିକସ ବନ୍ଦ କରାଗଲା ।]

ଯାତ୍ରି ତଣ୍ଟିଚିପା—ଦେ. ବିଣ(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଯେଉଁ ପଣ୍ଡା ବା ଗୁମାସ୍ତାମାନେ
Jātrī taṇṭichipā ତୀର୍ଥକୁ ସମାଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ନାନା
(ଯାତ୍ରୀଛିଙ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉପାୟରେ ଜୁଲୁମପୂର୍ବକ ଅର୍ଥ ନିଅନ୍ତି—
ଯାତ୍ରୀଗଳାଟେପା **यातीओंको कंठदबानेवाला** (Pandas or pilgrim-recruiters) Who exact or extort money from pilgrims. [ଦ୍ର—ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ଉଭା ଉଭା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ନିଜ ଯାତ୍ରି ନିଜର ପଣ୍ଡାଙ୍କଠାକୁ ନେବାପାଇଁ ଅନେକ ଟଣା ଓଟିବା କରନ୍ତି । ସେଥିରେ 'ଅଟକା କରିବା' ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ କହି ଅଯଥା ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଏହି ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ 'ଯାତ୍ରୀ ତଣ୍ଟିଚିପା' କହନ୍ତି ।] (ଭ୍—ଯାତ୍ରି ତଣ୍ଟିଚିପା ପଣ୍ଡା ଯିବ ବିଲାତକୁ—ଫକୀରମୋହନ ଉତ୍କଳଭ୍ରମଣ ।)

ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶନ—ଦେ. ବି—ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦେବଦର୍ଶନ—
Jātrī darśana The visit of a pilgrim paid
ଯାତ୍ରୀଦର୍ଶନ **देवदर्शन** to the Deity in a centre of pilgrimage.

ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶନ କରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜନିଜର ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
Jātrī darśana karā(re)ibā ଦେବମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ
ଯାତ୍ରୀକୁ ଦର୍ଶନ କରା(ରେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ସେମାନେ ଦେବତା-
ଯାତ୍ରି ଦେଖା(ଖେ)ଇବା } ଦର୍ଶନ କରିବାର
ଯାତ୍ରୀକୁ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା } ସୁବିଧା କରିବା—
ଯାତ୍ରୀକେଦର୍ଶନ କରାନ **यात्रीको दर्शन कराना** To accompany pilgrims to the Deity and show them the idol.

ଯାତ୍ରୀଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥକୁ ଆସିବା
Jātridāṇḍa ଅବସ୍ଥା (ଯହିଁ ଉପରେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଆୟ
(ଯାତ୍ରୀବାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିର୍ଭର କରେ)—The state of
ଯାତ୍ରୀର ବାଜାର **यात्री रास्ता** things regarding the influx of pilgrims to a holy place. [ଦ୍ର—କେଉଁ ବର୍ଷ ଯାତ୍ରୀଦାଣ୍ଡ ମାନା ହୋଇଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ତୀର୍ଥକୁ ଆସିବା ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମିଯାଏ । କେଉଁ ବର୍ଷ-ଯାତ୍ରୀଦାଣ୍ଡ ତେଜ ଉଠେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବେଶି ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶନକୁ ଆସନ୍ତି ।]

ଯାତ୍ରୀ ପତର—ଦେ. ବି (ନିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧। ଯାତ୍ରୀ
Jātrī patara ଆଦି—1. Pilgrims etc. ୨। ଯାତ୍ରିଦଳ—
(ଯାତ୍ରୀପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) 2, Anumber of pilgrims.
ଯାତ୍ରୀପତ୍ର
(ତୁଳନାକର—ଜନସପତର, କାଗଜପତର)

ଯାତ୍ରୀ ବୃତ୍ତି(ତ୍ତ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯାତ୍ରୀ ଓ ବୃତ୍ତି)—୧। ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ-
Jātrī bṛutti(tta) ଠାରୁ ପାଇବା ଧନଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହ;
ଯାତ୍ରୀପେଶା } ଅନ୍ୟରୂପ ପଣ୍ଡାଗିରି—1. The profe-
ଯାତ୍ରୀବ୍ୟବସାୟ } ssion of subsisting on the
ଯାତ୍ରୀବୃତ୍ତି } ଗ୍ରା.ରୂପ earnings from pilgrims, as
ଯାତ୍ରୀବୃତ୍ତ } a 'Paṇḍā' ୨। ଯାତ୍ରୀସମାଗିର;
ଯାତ୍ରୀବେଉଶା } ଯାତ୍ରୀସଂଗ୍ରହାର୍ଥ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ
ଯାତ୍ରୀ ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ୱରୂପ ଦେଶବିଦେଶ ବୁଲି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା-
यातीपेषा 2. The profession of a pilgrim-

hunter or pilgrim-recruiter. [ଦ୍ର—ଏହି ଯାତ୍ରୀବୃତ୍ତ ବା ଯାତ୍ରୀଗୁମାସ୍ତାଗିରି କରି ଓଡ଼ିଶାର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଜିଲ୍ଲାର ବହୁ ଶତ ବର୍ଷରୁ ଲୋକମାନେ ନିର୍ବାହ କରୁଅଛନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ରେଳ ଆଦି ନ ଥିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରୀଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଭାରତର ଶେଷ ସୀମା (କାଶ୍ମୀର, ନେପାଳ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ରାମେଶ୍ୱର ଆଦି) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ଯାତ୍ରୀ ଆଣୁଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ରେଳ ହେବାଦ୍ୱାରା ସହସ୍ରାଧିକ ଗୁମାସ୍ତା ଏହି ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ କେବଳ ଯେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦେଶକୁ ଯାଆନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ଏମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମେଳାକୁ (ଯଥା—ହରିଦ୍ୱାରକୁ କୁମ୍ଭମେଳ । ସମୟରେ, ହରିହର ଛତ୍ରକୁ, ଗୟାଠାକୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମୟରେ) ଯାଇ ଟାଙ୍କ ବସିଥାଆନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ସେମାନେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ନିଜନିଜର ପଣ୍ଡା ପାଇଁ ଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ 'ବାଟକୁ ଯିବା' ବୋଲାଯାଏ ଏବଂ ସୁଖକୁ ରେଳ ଲାଗି ନ ଥିବା ସମୟରେ ଅଧିକାଂଶ ଗୁମାସ୍ତା ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କର ପରିଭ୍ରମଣାର୍ଥ ବିଦେଶବାସକୁ 'ବଙ୍ଗଳାବାଟ କରିବା, ବୋଲାଯାଏ । ଛଗରେ ଅଛି— ଏହି ପେଟ ! ଏହି ପେଟ ଲାଗି ନଟପଟ, ଏହି ପେଟଲାଗି ଧାନକୁଟ, ଏହି ପେଟ ଲାଗି 'ବଙ୍ଗଳା ବାଟ' । ଏହି ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ବିଦେଶରେ 'ପଣ୍ଡା' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଅନ୍ତି । ସୁଖର ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଯାତ୍ରୀସଂଗ୍ରହାର୍ଥ ମେଳା ଓ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ (ଯଥା— କାଳୀଘାଟ, ଗୟା, ପ୍ରୟାଗ, କାଶୀ, ବୃନ୍ଦାବନ, ମଥୁରା, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର, ଦ୍ୱାରକା, ହରିଦ୍ୱାର, ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ, ରାମେଶ୍ୱର ଆଦି ତୀର୍ଥରେ) ମାସେ ମାସେ, ଦୁଇ ଦୁଇ ମାସ ଅପେକ୍ଷାକରି ଜମି ବସନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର ପଣ୍ଡାମାନେ ଖୋରାକ ଓ ଦରମା ଯୋଗାଇ ଥାଆନ୍ତି । ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ରାଜାଙ୍କ ଶାସନର ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପୁରୀର, କଟକର ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କରଣ ଏହି ଗୁମାସ୍ତାଗିରି କରି ଅଳ୍ପ ପଣେ କାହାଣେ ଆୟ କରି ଚଳିବା ଭଳି ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତା ଅଛନ୍ତି, ଯେ ସେମାନେ ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ଜଟଣୀ-ଆଦି ରେଳ ଷ୍ଟେଶନ୍‌ମାନ ବୁଲି ଆପଣା ଆପଣା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପାଇଁ ଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହର ଉଦ୍ୟମରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ 'ଧୂଳିଆ ମାରନ୍ତି' ବା 'ଉଗାର ହୁଅନ୍ତି' । ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଯେଉଁ 'ଯାତ୍ରୀଖାତା' ମାନ ଥାଏ ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଜିଲ୍ଲା ରାଜ୍ୟର ସୀମା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ରାଜା ମହାରାଜଠାରୁ କୃଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ନାମଧାମ ଲେଖାଥାଏ ଓ କୌଣସି ଯାତ୍ରୀକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଉକ୍ତ ଯାତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଲୋକ ଉକ୍ତ ବି ନୁହେଁ, ତାହା ଉକ୍ତ ଖାତାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଠିକଣା କରି ପାରନ୍ତି ।]

ଯାତ୍ରୀ ଭିଡ଼—ଦେ. ବି—ଯାତ୍ରୀ ବହୁଳତା; ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଯାତ୍ରୀ ଏକତ୍ର ହେବାରୁ ଜନତା—Crowd due to a
Jātrī bhirda large concourse of pilgrims; rush
यात्रीओंकी भीड़ of pilgrims to a place.

ଯାଥା କଥାଚ—ସଂ. ଅ—୧ । ଯାହା କିଛିପୁ ଘଟିବ—1. Happen-
Jāthā kathācha ing under any circumstance
(Apte). ୨ । କେବେ କେବେ ଘଟିବା—
2. Happening occasionally (Apte).

ଯାଥା କାମୀ(ମ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଥା କାମ+ଇନ୍; ଯ)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ
Jāthā kāmī (mya) —Acting according to
(ଯାଥା କାମିନୀ, ଯାଥା କାମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) one's will (Apte).

ଯାଥା ତଥ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଯଥା ତଥା+ଭାବ. ଯ)—୧ । ଯଥାର୍ଥତା—
Jāthā tathya 1. Reality. ୨ । ଔଚିତ୍ୟ—2.
Propriety (Apte). ୩ । ଠିକ୍ ପଣ—3.
Rectitude (Apte

ଯାଥାର୍ଥିକ—ସଂ. ବି (ଯଥାର୍ଥ+ଇକ)—୧ । ବାସ୍ତବିକ—1. Real.
Jāthārthika ୨ । ପ୍ରକୃତ—2. Actual; genuine.
୩ । ସତ୍ୟ—3. True.

ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଯଥାର୍ଥ + ଭାବ. ଯ)—୧ । ଯଥାର୍ଥତା; ପ୍ରକୃତତ
Jāthārthya —1. Reality; actuality. ୨
ସତ୍ୟତା—2. Truth. ୩ । ବିନିଯୋଗ; ପ୍ରୟୋଗ—
3. Application. ୪ । ଉପଯୋଗିତା—4.
Suitableness (Apte). ୫ । ସମାପ୍ତି; ସିଦ୍ଧି—
5. Accomplishment. ୬ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧି—
6. Attainment of an object. ୭ । ନ୍ୟାୟ୍ୟତ
—7. Justness (Apte).

ଯାଦଇଶ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାଦଃ+ଈଶ; ସନ୍ଧିଯୋଗୁଁ ଃ ଲୋପ)
Jādaīsa ସମୁଦ୍ର—The sea,

ଯାଦଃ—ସଂ. ବି. [ଯା ଧାତୁ—(ଶୀଘ୍ର) ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅସ୍=ଯାଦସ୍ ଶବ
Jādaḥ ୧ ମା ୧ବ]—୧ । ଜଳଚର ଜୀବ; ଜଳଜନ୍ତୁ—1. An
aquatic animal. ୨ । ବୃହତ୍‌କାୟ ଜଳଜନ୍ତୁ—
2. Any large aquatic animal; a sea-
monster (Apte). ୩ । ଜଳ—3. Water
(Apte). ୪ । ନଦୀ—4. A river (Apte).
୫ । ଶୁକ୍ର; ବୀର୍ଯ୍ୟ—5. Semen (Apte). ୬ ।
ଇଚ୍ଛା—6. Desire (Apte).

ଯାଦଃ ପତି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାଦସ୍+ପତି)—୧ । ସମୁଦ୍ର—
Jādaḥ pati 1. The ocean. ୨ । ବରୁଣ—2.
The Sea-god.

ଯାଦବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଦୁ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯଦୁବଂଶୀୟ
Jādaba 1. Belonging to or descended from
(ଯାଦବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) the Jādu dynasty. ୨ । ଯଦୁବଂଶ

ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the Jadus. ବ—୧। ଯଦୁନନ୍ଦନ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Śrīkṛushṇa. ୨। ଗୋ-ମହିଷାଦିରୂପ ଧନ; ଗୋଧନ—2. Stock of cattle (counted as riches). ୩। ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜନ—3. One of the twelve cowherd classes. [ଦ୍ର-ବାରସୁତ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ।] ଦେ. ବ—ଗଉଡ଼ମାନଙ୍କ ଶାଖାବିଶେଷ—A sect of cowherds. [ଦ୍ର—ଆଜିକାଲି ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ଯାଦବ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରଖରରୂପରେ ଗତିକରୁଅଛି। ଯାଦବମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ଆଜି ତୁମୁଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଛି। ଫଳରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନ କ୍ରମେ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରୁଛି। ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ବା ଭାରତର ନାନା ଅଂଶରେ ଗଉଡ଼, ଗୋପାଳ, ବେହେରା, ଗୋୟାଲା, ଆହୀର ପ୍ରଭୃତି ନାମରେ ପରିଚିତ ସେମାନେ ଯାଦବ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ଦାବି କରୁଛନ୍ତି; କ୍ରମେ ସେମାନେ ଉପବୀତ ଧାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି। ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଶି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ନାସିକା ଭୁଞ୍ଚନ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେ ସ୍ଥଳରେ ଖଣ୍ଡାୟତ ଓ ଗୋପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଘଟିବା ଖବରକାଗଜରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି। ତେହେ ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ କାହାର ମନରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଯଦୁବଂଶ ବଡ଼ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଥିଲା, ଓ ଯଦୁବଂଶରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମୟରେ ଯଦୁବଂଶ ବଡ଼ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲା ଏବଂ ଧନ ଜନ ଗୋପ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା। ଯାଦବ-ମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାରାୟଣୀ ସେନାଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଅଠର ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସୈନ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ। ମହାଭାରତରେ ଓ ହରିବଂଶରେ ଓ ଭାଗବତର ଏହି ଯଦୁବଂଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି। ଯଦୁବଂଶ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ ନାମରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ କ୍ଷତ୍ରିୟବଂଶ ଥିଲେ। ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରୁ ଚନ୍ଦ୍ର-ବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି! ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଇଳା କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ। ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରୁ ନାନା କ୍ଷତ୍ରିୟବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା। ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶରେ ଯଯାତି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ଯଯାତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯଦୁ।

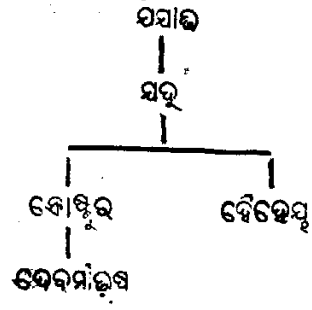

ଦେବମୀଢ଼ୁଷଙ୍କର ଦୁଇ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ। ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟା ପତ୍ନୀ ଓ ଅନ୍ୟଟି ବୈଶ୍ୟା ପତ୍ନୀ। ସେ କାଳରେ ଅନୁଲୋମ ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। କ୍ଷତ୍ରିୟ ପତ୍ନୀଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଶୂର; ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବସୁଦେବ; ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ। ବୈଶ୍ୟାପତ୍ନୀଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ପର୍ଜନ୍ୟ; ପର୍ଜନ୍ୟଙ୍କର ଚାରି ପୁତ୍ର, ୧—ଉପାନନ୍ଦ, ୨—ଅଭିନନ୍ଦ, ୩—ନନ୍ଦ, ୪—ସନନ୍ଦ, ୫—ନନ୍ଦନ। ଏହି ନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଂଶବୃଦ୍ଧିରେ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ। ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଅତି ମୂଳଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ଭବ। ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ୬ଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ଯଦୁ ଏବଂ ୪୩ଶ ପୁରୁଷ ଦେବମୀଢ଼ୁଷ।

ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବୃତ୍ତିଭେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦ ଥିଲା। ଜାତି ଜନ୍ମଗତ ନ ଥିଲା ଏବଂ ପିତାଠାରୁ ପୁତ୍ରପୁତ୍ର ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଚିତ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି। ଏକଦିନ ବସୁଦେବ କ୍ଷତ୍ରିୟବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନନ୍ଦ ବୈଶ୍ୟବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ। ଗୋଚାରଣ, ଗୋପାଳନ ଓ ଗୋରକ୍ଷା ନନ୍ଦ-ଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତି ଥିଲା; ଏହା ବୈଶ୍ୟର ବୃତ୍ତି। ବସୁଦେବ ମଥୁରାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନନ୍ଦ ଗୋପପୁରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ। ନନ୍ଦବଂଶୀୟ ଗୋପାଳକମାନେ ଗୋପପୁରିଆ ଗୋପାଳ ନାମରେ ପରିଚିତ ଏବଂ ବସୁଦେବବଂଶୀୟ ଗୋପାଳମାନେ ମଥୁରାପୁରିଆ ଗୋପାଳ ନାମରେ ପରିଚିତ। ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ଦୁଇ ଶାଖାରେ ଗୋପାଳମାନେ ପରିଚିତ। ଏମାନଙ୍କ ଗୋଠବନାଣରେ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି। ମଥୁରାପୁରିଆମାନଙ୍କର ସଜବନାଣ ଏବଂ ଗୋପପୁରିଆଙ୍କର ବାସୀବନାଣ। ସଜବନାଣ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହୁଏ। ବାସୀ ବନାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାବାସିଦିନ ହୁଏ। ପ୍ରାଚୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ବଂଶବୃକ୍ଷ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା—

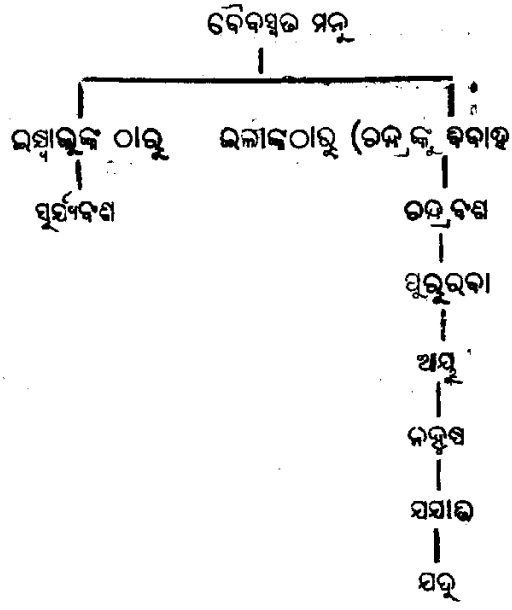

ମଥୁରାପୁରିଆମାନେ ଯାଦବ ନାମରେ ପରିଚିତ। ଉତ୍ତର ଭାରତର ମଥୁରା ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋପାଳମାନେ ଯାଦବ

ନାମରେ ପରିଚିତ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ସେମାନେ ପଇତା ଧାରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଉପନୟନଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କାର ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପାଧି ମଧ୍ୟ ସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ଅଛି । ଯଥା—ବଳଭଦ୍ରର ସିଂହ ଯାଦବ । ଗୋପପୁରୁଷମାନେ ବୈଶ୍ୟ ବୃତ୍ତିକରନ୍ତି । ଯାଦବ କୁଳ ମହାକୁଳ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆଜିକାଲି ଓଡ଼ିଆ ଗୋପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାଖୁଡ଼ି ଉପାଧି ଦେଖାଯାଏ । ମହାଖୁଡ଼ି ମହା-କୁଳଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ । ବ୍ରହ୍ମା ଗୋପ କନ୍ୟା ଗାୟତ୍ରୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ (ପଦ୍ମପୁରାଣ) । ମହାଦେବ ନନ୍ଦନନ୍ଦନୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଗୋପେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାନୁଜେଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ନନ୍ଦଗୋପ କୁଳୋଦ୍ଭବ (ମହାଭାରତ) । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଚଣ୍ଡୀରେ ଅଛି "ନନ୍ଦଗୋପଗୃହେ ଜାତା ଯଶୋଦାଗର୍ଭସମ୍ଭବା" । ବିଷ୍ଣୁ ଗୋପକନ୍ୟା ସୁଶୀଳା ସ୍ୱଧାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ (ବ୍ରହ୍ମ ବୈବର୍ତ୍ତ) । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କନ୍ୟା କଳାବତୀ । କଳାବତୀଙ୍କ କନ୍ୟା କୀର୍ତ୍ତିଦାଙ୍କୁ ବୃଷ-ଭାନୁ ଗୋପ ବିବାହ କରିଥିଲେ; ତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧା । ଏହି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଆଜି ଦେବ ଦେବୀ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁ ଜଗତରେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ କଅଣ କହିଛନ୍ତି ଦେଖନ୍ତୁ । ମତ୍ ସଂହନନ ଭୁଲ୍ୟାନାଂ ଗୋପାନାଂ ଅର୍ବୁଦଂ ମହତ୍ । ନାରାୟଣୀ ଇତି ଖ୍ୟାତାଃ ସର୍ବେ ସଂଗ୍ରାମ ଯୋଧିନଃ (ମହାଭାରତ) । କାଳ-କ୍ରମେ ଏ ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ଅବନତି ହୋଇଛି । ଏମାନେ ନିର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ରାରୁ ଜଏ ପାଣି ମିଶାଇ ଦୁଗ୍ଧ ବିକ୍ରୟ କରି ପେଟ ପୋଷୁଛି, ଜଏ ବା ପାଲିଙ୍କି କାନ୍ଧେଇ ପଇସା ରୋଜଗାର କରୁଛି । ଗୋପାଳମାନେ ଭାରତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି; ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଭିନ୍ନ ନାମ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଦିଲ୍ଲୀ, ପଞ୍ଜାବ, ଆଗ୍ରା, ଅଯୋଧ୍ୟା, ଗୁଜରାଟ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ଯାଦବ ବୋଲି ପରିଚିତ । କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରେ ଆହୀର ବା ଆହୀର । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଗୋୟାଲା ବା ଗୋପ । ଗୋପ ପୁଣି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ସଦ୍‌ଗୋପ, ପଶ୍ଚିମ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏମାନେ ଗୋପାଳ ଓ ଗୌଡ଼ ନାମରେ ପରିଚିତ । ବଣେଇ, ଗାଙ୍ଗପୁର, ରାଏଗଡ଼, ଯାଜପୁରରେ ଏମାନେ ମହାକୁଳ ଗୋପ; ତେଲିଙ୍ଗ, ତାମିଲ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଗୋଲ୍ଲ ନାମରେ ପରିଚିତ । ବାମଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ମହାକୁଳ ଓ ପାଣ୍ଡବ ନାମରେ ପରିଚିତ । ପାଣ୍ଡବ ମାନେ ସ୍ୱାରୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ମହାକୁଳମାନେ ଗୋପାଳନ କରନ୍ତି । ଖ୍ରୀ୧୯୨୧ର ଜନସୁମାରରୁ ଜଣାଯାଏ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଗୋପାଳ ସଂଖ୍ୟା ୧୨ କୋଟି । ରାଜ-ମାଣିକ ଓଡ଼ିଶାରେ ୭ ଲକ୍ଷ ୪୭ ହଜାର ୨୮୫ ଗୋପାଳ ଅଛନ୍ତି; ଗଞ୍ଜାମରେ ୨ ଲକ୍ଷ, ସିଂହଭୂମି ପ୍ରଭୃତିରେ ୧୫୦୦୦୦

ଗୋପାଳମାନେ ଗୋଟିଏ ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାତି । ଓଡ଼ିଶାର ଗୋପାଳମାନେ ଦରିଦ୍ର । ଏମାନେ ଅପଣାର ଜାତି-କୁଳର ଅଗୌରବ୍ୟବହାର, ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସଂସ୍କାର ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଅତି ହୀନଜୀବନଭାବରେ ଚଳୁଛନ୍ତି । ଗୋପାଳଙ୍କ ଜାତିରେ ମାଛ ଖାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଏମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଖାଣପିଅଣ ବେଳେ ସଭାରେ ଅମିଷ ପ୍ରବେଶ କରେ ନାହିଁ । ଏମାନେ ୨୧ଦିନ ମୃତାହ ଅଶୌଚ ପାଳନ କରନ୍ତି । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଏମାନେ ହଳଦିଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି, ନଉଡ଼ି ଖେଳନ୍ତି, ଓଗୋଳ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି; ଡାକସଜ କେଇ ଗୋଠରେ ଗୋରୁବନାଣ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ କାଇଦା କଟକଣା ବେଶ୍ ଦୃଢ଼ । ଏମାନଙ୍କ ଜାତିରେ ବେହେରା ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋପାଳ-ମାନଙ୍କର ଜଣେ ମହନ୍ତ ଅଛନ୍ତି । କଟକଜିଲ୍ଲାର ନେମାଳ ମଠରେ ତାଙ୍କ ଗାଦୀ । ମହାପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଏହିଠାରେ ଥିଲେ । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଏବଂ ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ସେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ଜ୍ଞାନୀ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ସେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ି ନ ଥିଲେ, ତଥାଚ ଓଡ଼ିଆରେ ୩୬ ସଂହିତା ୨୨ ଗୀତା ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ନେମାଳ ମଠ ଏହି ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ହେତୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ଗୋପାଳମାନେ ଏ ଗାଦିକୁ ଏବଂ ମହନ୍ତଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ମାନନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋପାଳପରିବାର ଏ ଗାଦିର ମହନ୍ତଙ୍କୁ ବାର୍ଷିକ ଦେଉଥିଲେ । ସେହି ଗାଦିର ବିଶ୍ୱଧରମାନେ ଏବେ ଆପଣାକୁ କରଣ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଉଛନ୍ତି ଏବଂ କରଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବୈବାହିକ ସଂବନ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । ଅଧୁନିକ ଗୋପାଳ ମାନେ ଏଥିର ପ୍ରତିବାଦ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳର ଗୋପାଳମାନେ ବାର୍ଷିକ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ସବୁ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଚେତନା ଆସିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଆପଣା ଆପଣା ଜାତୀୟ ସମ୍ମାନ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ କଲିକତା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଯାଇ ଦେଶର ଏହି ଜାଗରଣ ବେଳେ ଆପଣା ଜାତିକି ଜାଗ୍ରତ କରିବା ଚେଷ୍ଟାରେ ଅଛନ୍ତି । ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଯାଦବ ସମ୍ମିଳନୀ ସଭା ପ୍ରଭୃତି ହୋଇ ଏହି ଜାତୀୟ ଜାଗରଣକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରୁଛି । ଏଥିରେ ଦୋଷାବହ କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଜାତି ଏଥିଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ ବା ଆକ୍ଷେପ କରିବାର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ । ଏପରି କଲେ ଆପଣାର ମୀଚତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ସବୁ ଜାତି ଉନ୍ନତ ଜାଗ୍ରତ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ବଳିଷ୍ଠ ହେଲେ ଭାରତର ମଙ୍ଗଳ । ଗୋପ ଜାତିର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ଅଛି, ଗୌରବ ଅଛି, ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ବେଦରେ ଗୋପ ଜାତିର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି (ଋକ୍ ୧।୮ ମଣ୍ଡଳ, ସୂ ୪୧।୫୨; ୧୦ମ, ସୂ ୨୧, ୮୮) ରାମାୟଣରେ ଶ୍ରୀଧର ଗୋପାଳ କଥା ଅନେକେ ଜାଣି ଥିବେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଠାରୁ ଦୁଗ୍ଧ ଖାଇଥିଲେ । "ଶ୍ରୀରାମ ବୋଇଲେ ଆମ୍ଭେ ହେବୁ ତୋର ସୁତ । ଏବେ ତୁହି ଦିବ୍ୟ ଲୋକ ହୋଇବୁ ପ୍ରାପତ । ଦ୍ୱାପରେ ଗୋପବଂଶରେ ତୁ ହେବୁ ରାଜନ । ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ ଭାଇ ହେବୁ ତୋହର ନନ୍ଦନ ।"

(ରାମାୟଣ ଅରଣ୍ୟକାଣ୍ଡ) ।

ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ପଇତା ପକାଇବାର ଦେଖି ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକେ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହେଉଛନ୍ତି, ଅଟ୍ଟା ତାମସା କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏପରି କରିବାର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ । ଗୋପାଳମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ବୈଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ, ସେମାନଙ୍କର ଉପନୟନ ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ଏବଂ ସେମାନେ ପଇତା ଧାରଣ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ । ଭଗବତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଅଛନ୍ତି—"ସ୍କନ୍ଧରେ ପଇତା ଧାରଣ, ବେଦାଧ୍ୟୟନ ପ୍ରତିଦିନ, ନ ଛାଡ଼ି ପରର ଦାସତ୍ୱ, ନିରାମିଷ ଆହାର ନିତ୍ୟେ" । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଶୂନ୍ୟସଂହିତାରେ କହିଅଛନ୍ତି—"ପଇତା ଗୋଟିଏ ଥିବ ଦକ୍ଷିଣ ଯେ କନ୍ଧେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋପାଳ ବେଶ ଧରିବ ଯେ ତୁମ୍ଭେ । ବ୍ରାହ୍ମ ସାରସ୍ୱତ ସଂହିତାରେ ଅଛି—"ଦକ୍ଷିଣେ ପଇତା ପାଦେ କଠାଉ" ଇତ୍ୟାଦି । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କୁ କେହି କେହି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡାୟିତ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଓଗାଳ ଗୀତରେ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ନିଜେ କହୁଛନ୍ତି—"ଗୋପାଳକୁମର ସାନ ଅଚ୍ୟୁତ କହି" । ପରମ୍ପରା ବାଟ ଓଗାଳ ପରମ୍ପରାର ହେବା କଥାକୁ ଓଗାଳ ଗୀତ କହନ୍ତି । ଓଗାଳ ଗୀତରେ ଅନେକ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର କରାଯାଏ । ଗୋପାଳ କେଉଁଠୁ ଜନ୍ମ ନେଲେ ? ବଂଶୀ କେଉଁଠୁ ଜାତ ହେଲା ? ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ତତ୍ତ୍ୱ ଏଥିରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଗୋପାଳମାନେ ଗୋଚାରଣ ଗୋପାଳନ ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ଏହା ବୈଶ୍ୟ ବୃତ୍ତି । ଗୀତାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଛନ୍ତି—କୃଷି ଗୋରକ୍ଷ୍ୟବାଣିଜ୍ୟଂ ବୈଶ୍ୟକର୍ମ ସ୍ୱଭାବଜଂ । ଗୋପାଳ ଦୁଇ ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ,—ଗୋ ଅର୍ଥ ପୃଥିବୀ ଏବଂ ଗୋ ଅର୍ଥ ଗୋରୁ । ଗୋପାଳ ଅର୍ଥ ରାଜା ଏବଂ ଗୋପାଳ ଅର୍ଥ ଗୋରୁପାଳକ । ଗୋଚାରଣ ବ୍ୟବସାୟୀ ଯେଉଁମାନେ କରନ୍ତି ସେମାନେ ସର୍ବଦା ବନ ଜଙ୍ଗଲରେ ରହନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭଗବତରେ କହିଛନ୍ତି—"କର୍ମଷ୍ଟ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦାତା, ବିଣ୍ଣ ସଂସାରେ ବଳବନ୍ତା । ନିର୍ଝର ଜଳ ପାନ କରି, ଅମୃ ବେବତା ବନ ଗିରି" । ଗୋସେବାଠାରୁ ବଳି ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜେ ଗୋଚାରଣ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତମାନେ ହାତରେ ଗୋବର ଲାଗିଯିବା ଭୟରେ ଗୋ-ସେବାକୁ ଘୃଣାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ବାବୁଆଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୋସେବାକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହା ଅତି ପବିତ୍ର ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଅଟେ । ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ପାନ କଲେ ଅନ୍ତଃଶୁଦ୍ଧି ଓ ଦେହଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ । ଗୋରୁଠାରୁ ଦୁଧ, ଦହି, ଛେନା, ଲହୁଣି, ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ଅମୃତ ଆମେ ପାଉଁ । ଗୋରୁ ଚାଷ କରିବାରୁ ଆମ ଭାହାଣ ହାତ ଚଳେ । ଏ ପ୍ରକାର ଉପକାରୀ ଜନ୍ତୁର ସେବା ଘୃଣ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଗୋପାଳମାନେ ଅତି ସରଳ ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି । ଗୋରୁ ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା, ଦୀକ୍ଷା, ଜୀବିକା । ଗୋରୁଙ୍କ ପଛରେ ବନ ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ସେମାନେ କାଳ କଟାନ୍ତି । ନାଗରିକ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ମୂର୍ଖ ଅଧମ ଜାତି ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି । "ଘରେ ନ ରହନ୍ତି ଗଉଡ଼େ ବଡ଼ ଅଧମ ଜାତି, ଘୋଳ ବଛାଧେନୁ ବାଳକ ବନେ ବୁଲନ୍ତି ନିତି" ଗୋପୀଭାଷା ଲେଖକ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଗୋପାଳ-ମାନେ ସେମାନଙ୍କ କୌଳିକ ବୃତ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷାରୁ ଅବନତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଦେଖାଯାଏ ଗୋପୀମାନେ ଅଷ୍ଟରତ୍ନର ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧୁଥିଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋପାଳ-ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପିତ୍ତଳ ଖଡ଼ୁ ବାହୁ ପିନ୍ଧି ବୁଲନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଯେ, ପିତ୍ତଳ ଖଡ଼ୁର ପରିବର୍ତ୍ତରେ କାଚ ପ୍ରଭୃତି ପିନ୍ଧିଲେ ଜାତି ଯିବ ଏବଂ କୌଣସି ଅଧିଦୈବିକ ଅନିଷ୍ଟ ହେବ । ଏମାନେ ଆପଣା ଆଗ୍ରହ ବ୍ୟବହାର ହେତୁ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଘୃଣ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିଲେ ଏମାନଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଜଣା ପଡ଼େ ।

ଯଦୋର୍ବଂଶଂ ନରଃଶ୍ରୁତ୍ୱା ସର୍ବଲୋକେ ମହୀୟତେ
ଯଦୋର୍ବଂଶଂ ନରଃଶ୍ରୁତ୍ୱା ସର୍ବ ପାପାତ୍ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ ।
ଯୂୟଂ ସର୍ବେପି ଗୋପାଳାଃ ଗୋଲୋକାଦାଗତା ଭୁବି
ତଥା ଗୋପୀରଣା ଗୋପାଃ ଗୋଲୋକେ ଚାଧିକେଚାୟା,
ଯାଦବାନାଂ ହିତାର୍ଥାୟ ଧୃତୋ ଗିରିବରେ ମୟା,
(ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ)

ଯାଦବେଷ୍ୱପି ସର୍ବେଷୁ ଭବନ୍ତୁ ମମ ବାନ୍ଧବା,
(ହରିବଂଶ ବିଷ୍ଣୁ ପର୍ବ)

ଯାଦବୌଚୌ ରଣେ ଗୋପୌ ବାସୁଦେବ ସୁତାବୁଭୌ ।
ଗୋପାନାଂ ବଚନଂ ଶ୍ରୁତ୍ୱା କୃଷ୍ଣଃ ପଦ୍ମଦଳେକ୍ଷଣଃ
ପ୍ରତ୍ୟୁବାଚ ସ୍ମିତଂ କୃତ୍ୱା ଜ୍ଞାତିନ୍ ସର୍ବାନ୍ ସମାଗତାନ୍,
ମନ୍ୟନ୍ତ୍ରେମାନ୍ ଯଥା ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭିରମାଃ ।
ତଥାହି ନାବମନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ୱଜାତୀୟୋ ସବାନ୍ଧବଃ,
ଯଜ୍ଞିରେ ବୃଷ୍ଟି ଭୁରୁ ଶ୍ରୁ, ମହାସ୍ନାନୋ ମହୌଜସଃ,
ନନ୍ଦାଦ୍ୟା ଗୋପବେଶାଶ୍ଚ ଶ୍ରୀଦାମାଦ୍ୟଶ୍ଚ ବାଳକାଃ
(ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣ ଉତ୍ତର)

ନନ୍ଦୋପନନ୍ଦ ଭଦ୍ରାଦ୍ୟାଃ ରାମକୃଷ୍ଣାନୁବର୍ତ୍ତିନଃ ।
ଅକ୍ଷୌହିଣୀଦ୍ୱାଦଶଭିଃ ସମତୋ ସଙ୍ଗତୋଦଶମ୍,
ରୁରୁଧୁର୍ବାନଗଳ୍ପାତ ସମନ୍ତାତ୍ ସାତ୍ୱତର୍ଷଭଃ ।
(ଭାଗବତ ୧୦ । ୬୩)

ପଶୁପାଳାସ୍ତ୍ରିଧା ବୈଶ୍ୟା ଆଭୀର ଗୁର୍ଜ୍ଜରାଃ ସ୍ମୃତାଃ
ଗୋପବଲ୍ଲବ ପର୍ଯ୍ୟାୟା ଯଦୁବଂଶ ସମୁଦ୍ଭବାଃ ।
(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଣେଶ ପାଞ୍ଜିକା)

ଗୋପାଳାମଙ୍ଗଳଂ ମହତ୍ (ଗର୍ଗସଂହିତା)
ନିତ୍ୟ ଶତ ସଦାଗ୍ରହ ନିତ୍ୟ ଗୋଗୃହ ମାର୍ଜ୍ଜନେ ।
ସର୍ବାର୍ତ୍ତେ ଉତ୍ତମା ଗୋପୀଃ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟନ୍ତୁ କର୍ଜ୍ଜୟେତ୍
(ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ)

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସକଳ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ ବେଳେ ମଙ୍ଗଳାଷ୍ଟକ ପାଠ କରି ଯାଇଥାଏ । ସେଥିରେ ଅଛି—

ଗଙ୍ଗା ଗୋମତି ଗୋପତି ଗଣପତି ଗୋବିନ୍ଦ
ଗୋବର୍ଦ୍ଧନୋ
ଗୀତା ଗୋ ଗୋରଜୋ ଗିରି ଗିରିସୁତା, ଗଙ୍ଗାଧରୋ
ଗୌତମ ।
ଗାୟତ୍ରୀ ଗରୁଡ଼ୋ ଗଦା ଗିରିଗୁହା ଗମ୍ଭୀର ଗୋଦାବରୀ
ଗନ୍ଧର୍ବ ଗୃହ ଗୋପ ଗୋକୁଳ ଜନାଃ କୁର୍ବନ୍ତୁତେ ମଙ୍ଗଳଂ ।

ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଯାଦବ ବଂଶ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିଲେ ଓ ଦଳେ ସେଥିରୁ ବୈଶ୍ୟ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । କେହି କହି ପାରେ ଯେ, ଏକଥା କିପରି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ ? ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିବିଭାଗ ବିଷୟ ସୂକ୍ଷ୍ମାନୁସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ, ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିରୁ ସବୁ ଜାତିର ଜନ୍ମ । ବୃତ୍ତି ଭେଦରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଯାଦବମାନେ ଆପଣା ସମାଜର ଯେବେ ସଂସ୍କାର କରି ପାରନ୍ତି, ତେବେ ଅତି ଉତ୍ତମ କଥା । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନର ମୂଳଦୁଆ । ଯେତେ ଜାତି ଅଛନ୍ତି ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଗୋପାଳ ଜାତି ଅତି ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରି ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ପଇତା ପକାଇବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଉପନୟନ କରିବା ଉଚିତ । କେବଳ ସଭା ସମିତିରେ ପଇତା ପକାଇ ଦେଲେ ହେବ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ଅନୁସାରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ପଇତା ପକାଇବା ଉଚିତ ହେବ । ଲୋକ ହେଉ ବା ଜାତି ହେଉ, ସେ ଆପଣା ଦୋଷରୁ ପତିତ ହୁଏ । କଥା ଅଛି, ଆଲେ ସଖୀ ! ଆପଣା ମହତ ଆପେ ରଖି । ଆମେ ଯଦି ନିଜକୁ ଯାଦବ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା ବୈଶ୍ୟ ବୋଲି ପରିଚିତ ନ କରାଇବା ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମ ନ କରିବା ତେବେ ଆମକୁ କେହି ବୈଶ୍ୟ ବା କ୍ଷତ୍ରିୟ କରି ଦେବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଆକ୍ରୋଶ ନ ରଖି, ଅନ୍ୟ ଜାତି ପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା ନ ରଖି ଆପଣା କର୍ମ ଆପେ କରିବା ଉଚିତ ।

(ସମ୍ପାଦକ ଲେଖକ— ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ)

ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯଦୁବଂଶରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାଦବ କହନ୍ତି । ଏହି ଜାତି ପୌରାଣିକ ଯୁଗଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଆମ ଦେଶରେ ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ; ତାହାର କାରଣ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହି ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତା ଅତ୍ରି ଋଷିଙ୍କ ୭ମ ପୁରୁଷରେ ଯଦୁ ନାମରେ ଏକ ପ୍ରବଳପରାକ୍ରମୀ ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ ରାଜା ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ଯଦୁଙ୍କ ବଂଶରେ ଏକ ମହା ରାଜାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ଏହି ବଂଶର ସମ୍ମାନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଗୋଧନ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶାସକଙ୍କ ବଂଶ ଯଦୁବଂଶ ଓ ଗୋଧନ ରକ୍ଷକଙ୍କ ବଂଶ ମଥୁରାପୁରିଆ ଗୋପାଳ ବଂଶ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଜି ଏକ ବଂଶ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । (ନବୀନ ପଞ୍ଜିକା)]

ଯାଦବୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଦୁ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Jādabī ୧ । ବାସନ୍ତୀ ଦେବୀ; ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । ଗୋଧନ—2. Stock of cattle. ୩ । ମଦିରା—3. Wine. ୪ । କୁଟ୍ଟିଣୀ; କୁଟ୍ଟିନୀ—4. A bawd; procuress.

ଯାଦସାଂ ନାଥ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯାଦସାଂ=ଜଳଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ+ନାଥ)—
Jādasām nātha ୧ । ବରୁଣ—1. The Sea-god. (ଯାଦସାଂ ପତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସମୁଦ୍ର—2. The sea; ocean (Apte).

ଯା(ଯ୍ୟା)ଦା—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ଯ୍ୟାଦା; ଜ୍ୟାଦା; ଜ୍ୟାଦା)—
Jā(jyā)dā ୧ । ଅତିଥଦା; ଅତ୍ୟଧିକ—1. Very much. ଜ୍ୟାଦା ୨ । ଅତିରିକ୍ତ—2. Excessive. ୩ । ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଭଲ—3. Better. ବିଣର ବିଣ—୧ । ଅପେକ୍ଷାକୃତ ରୂପେ—1. Comparatively. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ରୂପେ—2. Excessively.

ଯାଦୁ—ସଂ. ବି—୧ । ଜଳ (ହି. ଶ)—1. Water (Apte). ୨ । ତରଳ ପଦାର୍ଥ (ହି. ଶ)—2. A liquid; a fluid (Apte).
Jādu

ଯାଦୁ (ଇତ୍ୟାଦି) – ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବି—ଜାଦୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jādu (etc) Jādu etc. (See)

ଯାଦୁମଣି(ନି)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯଦୁମଣି=ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ବୋଧନ)—
Jādumaṇi(ni) ଅତି ସ୍ନେହର ପାତ୍ର—A dear person; darling. ଯାଦୁମନି ପ୍ୟାରେ

ଯାଦୃଚ୍ଛିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯଦୃଚ୍ଛା+ଇକ)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ—
Jādṛuchchhika 1; Arbitrary; wilful; despotic (ଯାଦୃଚ୍ଛିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସ୍ୱାଧୀନ—2. Independent. ୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ—3. Voluntary; spontaneous (Apte). ୪ । ଆକସ୍ମିକ—4. Accidental ; unexpected (Apte). ବି. ପୁଂ—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଯାଜକ—A officiating priest who acts or performs a sacrifice as he pleases (not according to the rules).

ଯାଦୃଶ୍(ଶ, କ୍ଷ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଯତ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍; କର୍ମ.
Jādṛuś(śa, ksha) ଅ+ଶ) – ଯେଉଁ ପ୍ରକାରର—Of (ଯାଦୃଶୀ, ଯାଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) which sort; like which; whatlike.

ଯାଦୋଗଣ—ସଂ. ବି (ଯଦଃ+ଗଣ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁଁ ଃ ସ୍ଥାନରେ 'ଓ')—
Jādogaṇa ଜଳଜନ୍ତୁସମୂହ—The aquatic animals.

ଯାଦୋଗଣେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାଦୋଗଣ+ଈଶ୍ୱର; ଯାଦସ୍=ଜଳଚରଗଣ+ନାଥ)—୧
Jādoganeśwara
ସମୁଦ୍ର—1. The ocean. ୨ । ବରୁଣ—2. The Sea-god.
(ଯାଦୋନାଥ, ଯାଦୋଗଣନାଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାଦୋନିବାସ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାଦଃ+ନିବାସ, ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ
Jādonibāsa
ବାସସ୍ଥାନ)—୧ । ସମୁଦ୍ର—1. The ocean. ୨ । ଜଳ—2. Water.

ଯାଦ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯଦୁ+ଅ)—୧ । ଯଦୁବଂଶୀୟ (ହ. ଶ)—
Jādwa
1. Belonging to the Jadu dynasty.
(ଯାଦ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯଦୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଛନ୍ଦ ଶବ୍ଦସାଗର)—
2. Relating Jadu.

ଯାନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି.—ଜାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jān (etc) Jān etc. (See)

ଯାନ—ସଂ. ବି.—(ଯା ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ; ଯହିଁରେ ଲୋକେ ଏକ
Jāna
ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି)—୧ । ବାହନ (ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱ-ଶକଟାଦି)—1. Conveyance. [ଦ୍ର—ଯାନ ଓ ବାହନ ଏକାର୍ଥକ, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱାଦି ଜୀବଙ୍କ ବାହନ ଓ ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁ (ଶକଟ, ରଥ ଆଦି)କୁ ଯାନ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । (+ଭାବ. ଅନ) ଗମନ; ଭ୍ରମଣ; ଗତି; ଯାତ୍ରା—2. Going; moving; advancing; proceeding. ୩ । ଦେଶାଟନ—3. Travel. ୪ । ଶତ୍ରୁର ପ୍ରତିକୂଳରେ ଯାତ୍ରା—4. Expedition against an enemy, marching against. ୫ । ଆକ୍ରମଣ—5. Attacking; invasion. ୬ । (+ଅଧିକରଣ ଅନ)—ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ କରାଯିବା ଯାତ୍ରା; ଶୋଭାଯାତ୍ରା—6. Procession; train (Apte). ୭ । (+କରଣ. ଅନ)—ନୌକା; ଜାହାଜ—7. Ship; boat. (ଯଥା—ଯାନ ଭଙ୍ଗ ।) ବେଦ. ବି.—(ସଂ. ଉପଯାନ)—ଆଗମନ; ନିକଟକୁ ଗମନ—Arrival; coming near. [ଉ-ପତ୍ତାରୀ ପତ୍ର ଚଳନ୍ତେ, ପତ୍ର ବିଚଳିତ ହୋନ୍ତେ, ଶବ୍ଦିତ କରାଇ ଯାନ, ମନେ ବିଗ୍ରହ । ପାଣି. ରସବାରଥ ।]

ଯାନକ—ସଂ. ବି.—(ଯାନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଗାଡ଼ି ଆଦି—
Jānaka
Vehicle; conveyance (Apte).

ଯାନକର—ସଂ ବି.—(ଯାନ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଢ଼େଇ—
Jānakara
A carpenter (Apte).

ଯାନକୀ—ସଂ. ବିଣ — (ଯାନକ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ଉଣ୍ଣାଦି ପ୍ରତ୍ୟୟ)
Jānakī
ଯାନାରୂଢ଼; ଯାନ ଚଢ଼ିଥିବା—Seated on a conveyance. [ଉ—ବିଷ୍ଣୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ଯେହ୍ନ ସହିତ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ସେହ୍ନ ଯାନକୀ ନୋହ୍ନ ଜାନକୀ ଆଶା । ଉଣ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ଯାନ ପାତ୍ର—ସଂ. ବି—ଅର୍ଣ୍ଣବ ପୋତ; ବୋଇତ—A sea-going
Jāna pātra
vessel.
(ଯାନ ପାତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

**ଯାନ ବାହ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯାନ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ
Jāna bāha
ଯାନକୁ ବହନ କରେ ବା ଟାଣେ—Drawing or carrying a conveyance.
ଯାନବାହକ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଯାନବାହୀ }
ବ.—୧ । ଯାନବହନକାରୀ ଜୀବ—1. An animal drawing a vessel or vehicle. ୨ । ସବାରି ଆଦି ବୋହିବା ଲୋକ—2. People bearing or drawing a conveyance.

ଯାନ ବାହନ—ସଂ. ବି—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଗମନାଗମନାଦି
Jāna bāhana
ବ୍ୟବହୃତ ନାନା ପ୍ରକାରର ବାହନ (ଜୀବନ୍ତ ଓ [ଯାନ ବାହାନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ନିର୍ଜୀବ)—Conveyances and animals drawing conveyances [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତ ଯେଉଁ ପାତ୍ରାଦିକ ବସ୍ତୁରେ ଚଢ଼ି ଲୋକେ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି ତାକୁ ଯାନ ବୋଲାଯାଏ, ଯଥା—ଗାଡ଼ି, ସବାରି, ନୌକା, ରେଲଗାଡ଼ି, ଉଡ଼ାଜାହାଜ, ରଥ । ଯେଉଁ ଜୀବମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ପିଠିରେ ବହନ କରନ୍ତି ବା ଗାଡ଼ି ଆଦିକୁ ଟାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବାହନ ବୋଲାଯାଏ ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟ, ଘୋଡ଼ା, ବଳଦ, ହାତୀ ।]

ଯାନ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାନ+ଭଙ୍ଗ)—ଜାହାଜ ମାଡ଼-
Jāna bhanga
ଖାଇଯିବା—Shipwreck.

ଯାନ ମୁଖ—ସଂ. ବି—ଶକଟାଦିର ଅଗ୍ରଭାଗ; ଝୁଗ—The fore part
Jāna mukha
of a carriage; the part where the yoke is fixed.

ଯାନଯାଜନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯାନ+ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—
Jānajana
ଗାଡ଼ିରେ ବସି ଯାଉଥିବା; ଯାନାରୋହୀ—
(ଯାନଯାଜୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Driving or riding in a carriage.

ଯାନଶାଳା—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ଘରେ ଗାଡ଼ିଆଦି ରଖାଯାଏ—
Jānaśālā
Coach-house; garage (Apte).

ଯାନାବରୋହଣ—ସଂ. ବି (୫ମୀ ତତ୍)—ଯାନରୁ ଓହ୍ଲାଇବା—
Jānābarohaṇa
Alighting from a conveyance.
(ଯାନାବରୂଢ଼ା]—ବିଣ)

ଯାନାରୋହଣ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯାନରେ ଚଢ଼ିବା—
Jānārohaṇa
Riding on or using a conveyance.
(ଯାନାରୂଢ଼, ଯାନାରୋହୀ—ପୁଂ, ଯାନାରୂଢ଼ା, ଯାନାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଣ)

ଯାନାସ(ସ୍ଥା, ସ୍ଥା)ନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଜାନ୍=ଜୀବନ୍ ଓ ଅସ୍ତାନ୍
Jānāsa(stā, sthā)n
=ବାସସ୍ଥଳ; ଭୁଲ. ସଂ. ଯାନ ଓ
ସର୍ବସ୍ୱ ଆସନ)—୧ । ଚଳନ୍ତି ଅଚଳନ୍ତି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି; ସର୍ବସ୍ୱ—
सर्वचिज, चिजबस्त 1. All property (moveable and immoveable). (ଯଥା—ଗୋରମାନେ ମୋର ଯାନାସ୍ଥାନ୍ ବୋହି ନେଲେ । ଦେଖିଣା ଯୋଗ୍ୟ ଭାର ଯାନାସନ୍ ନିଲାମ ହୋଇଗଲା ।) ୨ । ଜୀବନ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି—2. Life and property.

ଯାନି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି. ପୁଂ—୧ । ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ପୁରୁଷ ସେବକ ବା କାଳଶୀ—1. The male servant of the Deity Mangalā.
Jāni (ଯାନିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
୨ । କନ୍ଧଜାତିର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title amongst the Kandhas.

ଯାନି ଯାତରା—ପ୍ରା. ବି (ସଂ. ଯାନ+ଯାତ୍ରା; ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—
Jāni jātarā ୧ । ବ୍ରତ ଉତ୍ସବ; ପୁଣ୍ୟପର୍ବ; ଦେବତାଙ୍କର
(ଯାନିଯାତ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ସବାଦି—1. Festivals observed in respect of a Deity;
ଉତ୍ସବ ପାର୍ବ୍ବଣ religious ceremonies and festivals
ଜାନିଜାତରା of a Deity. ୨ । ଦେବତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ ଓ ଶୋଭାଯାତ୍ରା
—2. Religious festivals and processions

ଯାନି ଯୌତୁକ—ଦେ. ବି (ସହଚର, ସଂ. ଯାନ+ଯୌତୁକ)—
Jāni jautuka ୧ । ବହୁବିଧ ଉପଢୌକନ—1. Various
ବରବିଦାଇ presents. ୨ । ବିବାହ ପରେ ବରକୁ କନ୍ୟାର
ପିତୃଗୃହରୁ ମିଳିବା ଯାନବାହନ ଓ ଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ଭାର—
2. Conveyances and presents given to a bridegroom by the bride's family

ଯାନ୍ତି—ପ୍ରାଦେ (ଶିକ୍ଷଭୂମି ଓ ଉତ୍କଳର ବାଲେଶ୍ୱର; ଭୁଲ. ବଂ. ଯାଁତ) କ୍ରି
Jānti (ସଂ. ଯନ୍ତ୍ର)—ଗୁଆକାଟ—Nut cracker.
(ଯାଁତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. କ୍ରିୟା (ଯିବା କ୍ରିୟାର ଲଡ୍ୟପ୍ରତ୍ୟୟ ବର୍ତ୍ତ-
ଯାୟ ମାନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକ ଓ ବହୁବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତରୂପ)—
ଜାତେହିଁ (He or they) Do go.

ଯାନ୍ନି(ନ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯାନ+ଇନ୍ ୧ ମା. ୧ବ; +ଯ)—
Jānni(nya) ଯାନ ବାହ (ଦେଖ)—Jāna bāha (See.
(ଯାନ୍ନିନୀ, ଯାନ୍ନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯାନ୍ତ୍ରିକ—ସଂ. ବିଣ (ଯନ୍ତ୍ର+ଇକ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jāntrika 1. Mechanical; belonging to
(ଯାନ୍ତ୍ରିକ—ସ୍ତ୍ରୀ) machines. ୨ । କୃତ୍ରିମଭାବରେ ଶୋଧିତ—
2. Artificially refined (Apte).

ଯାପକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ ଣିଚ, ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Jāpaka ୧ । ଯେ ଗତି କରାଏ—1. Causing to go
(ଯାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte). ୨ । ଦାତା—2. Giving
away; bestowing.

ଯାପଟା—ଦେ. ବି (ସଂ. ଗ୍ରପ)—ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବାହୁରେ ଧରିବା;
Jāpaṭā ଚପି ଧରିବା—Holding tightly with
ଜାପଟାନ **ଚିପଟା** the arms.

ଯାପଟିବା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଗ୍ରପ)—ଜାପଟିବା ଇତ୍ୟାଦି
Jāpaṭibā (etc) (ଦେଖ)—Jāpaṭibā etc (See)

ଯାପନ—ସଂ. ବି (ଯା ଧାତୁ+ଣିଚ=ଯାପି ଧାତୁ=କାଳକ୍ଷେପଣ କରିବା
Jāpana +ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଅନ୍ୟକୁ ଗତି କରାଇବା,
ଚଳାଇବା—1. Causing to go or move. ୨ ।
କାଳକ୍ଷେପଣ; ସମୟ କଟାଇବା—2. Spending or
passing away of time. ୩ । ନିରସନ;
ତାଡ଼ିତ କରଣ; ବୁଦ୍ଧିକରଣ—3. Expulsion;
ejection; driving out; causing to go
away. ୪ । ଉପଶାନ୍ତ କରଣ;—4.
Allaying; alleviating; mitigating. ୫ ।
ରୋଗର ବୁଦ୍ଧିକରଣ—5. Curing of a disease.
୬ । ବିଳମ୍ବ; ବୃଥା କାଳକ୍ଷେପଣ—6. Delay;
procrastination (Apte). ୭ । ଭରଣ;
ପୋଷଣ—7. Support; maintenance (Apte).
୮ । ଅଭ୍ୟସନ—8. Practice, exercise (Apte).
୯ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କିଛିକାଳ ଥାକିବା; ନାଟକେଇବା—
2. Loitering (Apte).

ଯାପନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଟାଇବା; (ସମୟ) ଅତିବାହିତ କରିବା—
Jāpana karibā To spend (time).
ଯାପନ କରନା **यापन करना**

ଯାପନା—ସଂ. ବି (ଯା ଧାତୁ ଣିଚ, ଯାପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—
Jāpanā ୧ । ଯାପନ (ଦେଖ)—1. Jāpana (See)
୨ । (କରଣ ଅନ+ଆ)—ଜୀବିକାନିର୍ବାହ ସକାଶେ
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା ଧନ (ହି. ଶ.)—2.
Money-grant made to a person for
maintenance. ୩ । ବ୍ୟବହାର (ହି. ଶ.)—
3. Use,

ଯାପନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯା ଧାତୁ+ଣିଚ୍ ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—
Jāpanīya ଖେପଣୀୟ—To be passed or spent.

ଯାପି (ଧାତୁ)—ସଂ. (ଯା ଧାତୁ+ଣିଚ) —୧ । (କାଳ) ଖେପଣ କରିବା
Jāpi (root) —To pass; to spend (time).
୨ । ଚଳାଇବା; ଗତି କରାଇବା—2. To cause to
move; to ply. ୩ । ତଡ଼ିବା—3. To expel;
to eject.

ଯାପିତ—ସଂ. ବିଣ (ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅତିବାହିତ (ସମୟ)-
Jāpita 1. Spent (time).
୨ । ଅପସାରିତ; ବୁଦ୍ଧିକୃତ—2. Expelled; removed.

ଯାପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯାପି ଧାତୁ)—୧ । (କାଳ) ଯାପନ କରିବା—
Jāpibā 1. To pass or spend (time). [ଉ—
ଯାପ। ଚନ୍ଦ୍ରାଭୁଜ ଚରେ ଉଦ୍ଧିଦ୍ରେ ରଜନୀ ଯାପିଲା ବାଳୀ—
ଯାପନକରନା, ଜାପନା ରାଧାନାଥ. ଉଷା ।] ୨ । (ସଂ. ଗ୍ରପ)
ଚାପିବା—2. To press; to squeeze.

ଯାପ୍ତା—ସଂ. ବି (ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଜଟା—Plaited
Jāptā or matted hair; twisted hair (Apte).

ଯାପ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ଅଧମ; ନିନ୍ଦନୀୟ;
Jāpya ହେୟ; ଘୃଣ୍ୟ—1. Contemptible; blame-
worthy. ୨ । ଯାପନୀୟ—2. Requiring to
be spent or passed. ୩ । ଅତିବାହନୀୟ;

ଯେଉଁ ରୋଗକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରୂପେ ଆରୋଗ୍ୟ କରି ପାରି ନ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଦବାଇ ରଖା ଯାଇ ପାରେ— 3. Passable; not capable of being radically cured, but capable of being alleviated to continue in a tolerably mild form. [ଦ୍ର—ରୋଗ ତ୍ରିବିଧ ଯଥା—ସାଧ୍ୟ, ଯାହା ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଭଲ ହୁଏ; ଅସାଧ୍ୟ—ଯାହା ଆଦୌ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ; ଯାପ୍ୟ—ଯାହା ମୂଳରୁ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଦେହରେ ଚାପି ରଖି ହୁଏ ଓ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ନ କଲେ ବା ସାବଧାନ ନ ରହିଲେ ଯାହା ପୁଣି ମାଡ଼ି ଉଠେ ।] ୪ । ଗୋପନୀୟ— 4. Secret. ୫ । ଆବରଣୀୟ—5. To be covered. ୬ । ତାଡ଼ନୀୟ; ଦୂରୀକରଣୀୟ— 6. To be expelled or ejected. ୭ । ନଗଣ୍ୟ— 7. Trifling; unimportant. ୮ । ରକ୍ଷଣୀୟ— (ହି. ଶ.)—8. To be protected.

ଯାପ୍ୟଯାନ—ସଂ. ବି (ଯାପ୍ୟ=ନିନ୍ଦନୀୟ+ଯାନ=ବାହନ)—ଶିବିକା; ପାଲକି; ଡୋଲି; ଖଟିଆ—A litter; a palanquin (Apte).
Jāpyajāna

ଯାବ—ସଂ. ବିଣ (ଯବ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ଯବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Relating to barley. ବି (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ ଅ)—୧ । ଅଳକ୍ତକ; ଅଳତା— 1. A reddye; lac-dye. ୨ । ଯବାନ୍ନ; ଯାଉ— 2. Gruel. ୩ । ଗବାଦିକ ଖାଦ୍ୟ; ତିତିଆମିଶା ଭୁଷ— 3. Crushed straw for cattle. ୪ । ଯବଧାନର ଛାତୁଆ (ହି. ଶ.)—4. Powdered fried barley. ୫ । ଲାଖ (ହି. ଶ.)—5. Shell lac.
Jāba

ଯାବକ—ସଂ. ବି (ଯାବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଅଳକ୍ତକ; ଅଳତା— 1. A dye made of lac (used in painting the border of the soles of females). ୨ । ଅପକ୍ୱ ଯବ—2. Half-ripe barley. ୩ । ଭୁଷହୀନ ଯବ—3. Chaffless or awnless barley. ୪ । ମୁଦ୍ଗବିଶେଷ; ମାଷ; ସ୍ୱାହ୍ନ (ହି. ଶ.)— 4. A kind of phaseolus pulse. ୫ । କୁଳଥ; କୋଳଥ—5. Kulthi grain; Dalochus Biflorus. ୬ । ଦାଳୁଆ ଧାନ; ଗ୍ରୀଷ୍ମିକ ଧାନ; ଲୁଲଷ— 6. Summer paddy. ୭ । ଭାତ ପରି ସିଦ୍ଧ ଯବ; ଯବାନ୍ନ—7. Barley boiled like rice. (ଭ୍— ଯାବକ ଭକ୍ଷେ ଗୋରୁ ମୂତ୍ରେ, ବଲ୍ଲଳ ପିଣ୍ଡ କଷ୍ଟସୁତ୍ରେ— ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୮ । ଯବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ— 8. Food prepared from barley (Apte). ୯ । ଯବଧାନର ଛାତୁଆ (ହି. ଶ.)—9. Powdered fried barley. ୧୦ । ଲାଖ (ହି. ଶ.)— 10. Shell lac.
Jābaka

ଯାବକ୍ଷାର—ସଂ. ବିଣ (ଯବକ୍ଷାର+ଅ)—ଯବକ୍ଷାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Nitric; nitrous.
Jābakshāra
(ଯାବକ୍ଷାରିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାବକ୍ଷାରାମ୍ଳ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ, ରସାୟନପରିଭାଷା)—ଯବକ୍ଷାରଜାନ— Nitric acid.
Jābakshārāmla

ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରଦିବାକର—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯାବତ୍+ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକରଂ)—ଚନ୍ଦ୍ର (ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ପୃଥିବୀର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଚିରକାଳ ପାଇଁ—Till the end of time; for ever.
Jābachchandradibākara

ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(କଚ୍ଚିରଅ)—(ସଂ. ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ)— ଚିରକାଳ ପାଇଁ— For ever; eternally.
Jābachchandrārke

ଯାବଚ୍ଛ(ଚ୍ଛା)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ଯାବତ୍ ଓ ଇଚ୍ଛା; ଯାବଚ୍ଛକ୍ୟ)— ଯାରପର ନାଇ **ଯାବଚ୍ଛକ୍ୟ** ୧ । ଯାଇଚ୍ଛା ତା (ଦେଶ)— 1. Jāichchhā tā (See) ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ; ବେଜାଏ—2. Excessive. (ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ଯାବଚ୍ଛ ଶୋଷିଲି ।)
Jābachchha(chchha)

ଯାବଚ୍ଛକ୍ତି(କ୍ୟ)—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଯାବତ୍+ଶକ୍ତି; ଶକ୍ୟ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁ ତ୍+ଶ=ଚ୍ଛ)—ଯେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ [ଯାବତ୍ସମ୍ଭୁ, ଯାବତ୍ସାମର୍ଥ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଶକ୍ତି ବା ବଳ ଅଛି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—As far as possible; to the best of one's power.
Jābachchhakti(kya)

ଯାବଜ୍ଜୀବ—ସଂ. ଅ.—(ଅବ୍ୟୟୀ ଭାବ; ଯାବତ୍+ଜୀବ;)—୧ । ଅମରଣ; ଆଜୀବନ—1. Till death. ୨ । (ଯାବଜ୍ଜୀବନ, ଯାବଜ୍ଜୀବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୀବିତ ଥିବା କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ବଞ୍ଚିଥିବା କାଳ ତମାମ—2 For life; throughout life.
Jābajjiba

ଯାବଜ୍ଜୀବ କାରାଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବି.—(ଆଧୁନିକ)—ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜେଲ୍‌ଖାନାରେ ରହିବା ଦଣ୍ଡ— (ଯାବଜ୍ଜୀବନ କାରାଦଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) Imprisonment for life.
Jābajjiba kārādanda

ଯାବଜ୍ଜୀବ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର—ସଂ. ବି.—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ବଞ୍ଚିଥିବାଯାଏଁ କଳାପାଣି ବା ଅଣ୍ଡାମାନ୍ ଦ୍ୱୀପରେ ନିର୍ବାସନ (ଦଣ୍ଡ)— Transportation for life (as punishment).
Jābajjiba dwipāntara

ଯାବଜ୍ଜୀବ ନିର୍ବାସନ
ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର
ଯାବଜ୍ଜୀବନ ନିର୍ବାସନ
ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦେଶାନ୍ତର
—ଅନ୍ୟରୂପ

ଯାବଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଜାବଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Jābarda (etc) Jābarda etc (See)

ଯାବଡ଼ରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.—(ସଂ. ଗୁପ)—୧ । ଶୀଘ୍ର ଗତିରେ; ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ—1. Swiftly. ୨ । ଘନରୂପେ; ଜାମଟେ ଘନ ଭାବରେ—2. Thickly; densely. ୩ । ଜଲଦୀ, ଘନ, ଜୋରସେ ଦୃଢ଼ରୂପେ—3. Tightly.
Jābardare

ଯାବତ୍—ସ. ଅ.—(ଯଦ୍=ଯେ+ପରିମାଣାର୍ଥେ ବତ୍) (ଏହା ଜାନା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଆପେକ୍ଷିକ [ତାବତ୍—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ରୂପେ ତାବତ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—
Jābat
୧। ଯେତେ ଦିନ ଯାଏ; ଯେତେକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. Till; until; as long (as); till which (limit of time). ୨। ଯେତେ ସଂଖ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. As many as. ୩। ଯେତେକ ପରିମାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 3. As much as. ୪। ଯେତେ ଆକାର ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯେତେ ବଡ଼—4. As great as. ୫। ଯେତେକ; ସମୁଦାୟ—5. All whatever. ୬। ଯାହାଁଡକ; ଯେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—6. As far as; upto. ୭। ଯେଉଁ କ୍ଷଣିକା—7. As soon as; no sooner than; just us. ୮। ଯଦା; ଯେବେ—8. If; when; while; as. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ତାବତ୍ ଶବ୍ଦର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅବ୍ୟୟରୂପେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅର୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Used in the following instances independently of Jābat. (ଯଥା- ୧। ଅବଧାରଣ-1. Ascertainment ୨। ପ୍ରଶଂସା—2. Praise. ୩। ସାକଲ୍ୟ—3. Wholeness; entirety; totality. ୪। ପରିଚ୍ଛେଦ—4. Section; chapter. ୫। ସମୟର ବା ସ୍ଥାନର ବା ସଂଖ୍ୟାର ସୀମା, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—5. Limit; boundary (of time, place or number), upto; till. ୬। ମାପ—6. Measure. ୭। ପରିମାଣ—7. Quantity. ୮। ସମ୍ଭ୍ରମ—8. Rank; dignity. ୯। ପକ୍ଷାନ୍ତରେ—9. On the other hand. ୧୦। ଅଧିକାର—10. Possession.] ସର୍ବନାମ—ସମସ୍ତ—All; whole ବିଣ.—୧। ଯେତେ; ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ—1. (Denoting quantity or measure) As much as). ୨। ଯେତେ ବେଶି—2. As many (as). ୩। ଯେତେ ବଡ଼—3. As great (as). ୪। ଯେତେଦୂର—4. As far (as). ୫। ସମୁଦାୟ—5. Whole of; all. (ଯଥା- ସଂସାର ଯାକର ଯାବତ୍ ବିଷ୍ଣୁମୀ ଅସି ମୋ ଘରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।] ଦେ. ବି.—ସୀମା—Limit. (ଯଥା—ମୋ କଷ୍ଟର ଯାବତ୍ ନାହିଁ ।)

ଯାବତ୍କାଳ—ସ. ଅ—ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯାହାଁଡକ୍—
Jābat-kāla As long (as); so long (as).
(ଯାବତ୍କାଳ, ଯାବତ୍କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାବତ୍ ପରିମାଣ—ସ. ଅ—ଯେତେ ପରିମାଣ—
Jābat-parimāṇa As much (as).

ଯାବତ୍ ପରିମିତ—ସ. ବିଣ—ଯେତେ ପରିମାଣ ବିଶିଷ୍ଟ—
Jābat-parimita As much (as).

ଯାବତ୍ ପ୍ରମାଣ—ସ. ବିଣ—ଅମକ ପରି ବଡ଼—
Jābat-pramāṇa As great; as big.

ଯାବତ—ଦେ. ଅ (ସ. ଯାବତ୍)—୧। ଯାବତ୍ (ଦେଖ)—
Jābata
ଯାବତ
ଯାବତ
1. Jābat (See) [ଉ—ଯାବତ ନ ପୂରେ ଉଦର, ତାବତ ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ମୋର ? ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨। ଯାକେ; ଯାଏ; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till; upto. [ଉ—ଯାବତ କର୍ମଫଳ ପୂରେ, ରହିଲେ ସେବକ ବେଭାରେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ବିଣ—ସମୁଦାୟ—Whole of; all. [ଉ—ସଖାରେ ଯାବତ କଳଙ୍କ ତାର ଅଟୁ କରିଲା । ଗୁଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।]

ଯାବତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ ଓ ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଜାବତା ଇତ୍ୟାଦି
Jābatā (etc) (ଦେଖ)—Jābatā etc (See)

ଯାବତିଥ—ସ. ବିଣ (ଯାବତ୍+ଇଥ)—ଯାବତ୍ ପରିମିତ—
Jābatitha As much (as).

ଯାବତୀୟ—ସ. ବିଣ (ଯାବତ୍+ଈୟ)—୧। ସମୁଦାୟ—1. All; whole; entire. ୨। ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାରର—2. Every kind of.
Jābatīya

ଯାବତ୍ତାବତ୍—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ତାବତ୍)—୧। ଯେତେ ପରିମାଣ ତେତେ—1. So much as; quantum tantum. ୨। (ବୀଜଗଣିତ) ଅଜ୍ଞାତ ରାଶିର ସହିତ ତାହାର ଗୁଣନୀୟକର ସମ୍ବନ୍ଧ—2. (Algebra) The relation of an unknown number with its coefficient. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯାବତ୍ତାବତ୍ କରି (ଦେଖ)—Jābattābat kari (See).
Jābattābat

ଯାବତ୍ତାବତ୍ କରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧। ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—
Jābattābat kari 1. Anyhow. ୨। ଅତି କଷ୍ଟରେ ଯେମନ୍ତେମନ କରେ —2. With great difficulty.
यावत्तावत करके

ଯାବଦନ୍ତ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଅନ୍ତ; ସନ୍ଧି ଯୋଗ୍ୟ, ତ୍+ଅ=ଦ)—
Jābadanta ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto the end; to the last (Apte).

ଯାବଦର୍ଥ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଅର୍ଥ; ସନ୍ଧିଯୋଗ୍ୟ ତ୍+ଅ=ଦ)—୧।
Jābadartha ଯେତିକି ଲୋଡ଼ା ସେତିକି—1. As much as is necessary. ୨। ସବୁ ଅର୍ଥରେ—2; In all senses (Apte).

ଯାବଦିତ୍ଥ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଇତ୍ଥ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଇ=ଦ)—
Jābaditha ଯେତିକି ଲୋଡ଼ା ସେତିକି—As much as is necessary.

ଯାବଦିପ୍ସିତ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଈପ୍ସିତ; ସନ୍ଧିଯୋଗ୍ୟ ତ୍+ଈ=ଦ)
Jābadipsita —ଯେତିକି ଇଚ୍ଛା ସେତିକି—As much as is desired (Apte).
(ଯାବଦିପ୍ସିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାବଦୁକ୍ତ—ସଂ. ଅ (ଯାବତ୍+ଉକ୍ତ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଉ=ଦୁ)—
Jābadukta ପେଉଁକି କୁହାଯାଇ ଅଛି । ସେଉଁକି—As
(ଯାବଦ୍ଭାଷିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) much as said (Apte).

ଯାବଦ୍ଦେଶ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଶ (ଯାବତ୍+ଦେଶ)—ସର୍ବତ୍ର—
Jābaddeśa Everywhere; throughout.

ଯାବନ—ସଂ. ବିଶ (ଯବନ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯବନ (ଦେଶ
Jābana ଓ ଜାତି) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the
(ଯାବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Jābana (country and nation).
୨ । ଗ୍ରୀକ୍; ଆୟୋନୀୟ—2. Greek; Ionian. ବି
—୧ । ଉତ୍ତମଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ; ଲୋବାନ୍—1. Name of
an incense, olibanum. ୨ । (ଯୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍;
ଯାବ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ମିଶ୍ରଣ; ମିଶାଇବା—
Mixing; mingling (Apte).

ଯାବନକ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ ଏରଣ୍ଡ (ହି. ଶ.)—The red variety
Jābanaka of castor seed plant.

ଯାବନ କଲ୍କ—ସଂ. ବି—ଶିଳାରସ (ହି. ଶ.)—
Jābana kalka . Liquid amber

ଯାବନାଳ—ସଂ. ବି. (ଯବନାଳ+ଅ)—୧ । ଜୁଆରି (ଦେଶ)
Jābanāla 1. Indian millet. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶର
ଓ. ଜୁଆରି ତୃଣ—A kind of reed.
ଜନାର, ଜୁଆରୀ ମୁଟ୍ଟା, ମକକ୍ଷ ତେ. ମକ୍ଜା, ଜୋନ୍ଲୁ
ତା. ମକ୍ଚୋଲମ ଜୋନ୍ଦ୍ରଲି

ଯାବନାଳ ଶର୍କରା—ସଂ. ବି—ଯବନାଳରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚିନି—Sugar
Jābnāla śarkarā made from Indian millet.
(ଯାବନାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାବନୀ—ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯାବନ+ଈ)—ଯାବନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Jābanī Feminine of Jābana.
(ଯଥା—ଯାବନୀ ସେନା, ଯାବନୀ ଭାଷା ।)
ସଂ. ବି—ଖୁରାସାନୀ ଜୁଆଣି—Henbane; Hyocyamus Niger.

ଯାବନ୍ତ—ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଯାବତ୍)—୧ । ଯାବତ୍ (ଦେଖ)
Jābanta 1. Jābat (See)
ଯାବଂତ, ଯାବତ ୨ । ଯେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till. ସର୍ବ—
ଯାବଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—All; whole of. (ଉ—ଯୋଗ ଥିଲା ଏକ
ଭାଲେ, ଯାବନ୍ତ ତେଜିବା ତହିଁ କର ତାଡ଼ି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
ଜହ୍ନାକରରଶ୍ମି ଯ ଗୀତ ।)

ଯାବଶୂକ—ସଂ. ବି (ଯବଶୂକ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—ଯବକ୍ଷାର; ସୋରା—
Jābaśūka Nitre; salt petre.

ଯାବସ—ସଂ. ବି. (ଯବସ=ଘାସ+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଘାସ
Jābasa ଗଦା—1. A heap of grass (Apte).
୨ । ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ନଡ଼ା କୁଟା—2. Fodder
(Apte). ୩ । ରନ୍ଧା ହୋଇ ନ ଥିବା ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ—
3. Provisions (Apte).

ଯାବା(ଭା)—ଦେ. ବି. (ନାମ) (ସଂ. ଯବ)—ଯବଦ୍ୱୀପ; ଭାରତୀୟ
Jābā(bhā) ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ଏକତମ—Jābhā, an island of
ଯାଭା ଜାଭା the East Indian archipelago.
[ଦ୍ର—ଯବ ପରି ଅତ୍ୟଧିକ (୨ ମଣ୍ଡ ସରୁ, ମଣ୍ଡ ଚଉଡ଼ା) ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ । ଏହା ସୁମାତ୍ରା ଓ ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣରେ ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମକୁ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବେ ଡଚ୍ଚଲୀୟମାନେ ଜାହାଜ ଦ୍ୱାରା ଏ ଦ୍ୱୀପକୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଭାରତୀୟଙ୍କ ଅଧିକୃତ । ଏହା ଦ୍ରାଘିମା ୧୧୦ ଓ ଅକ୍ଷାଂଶ ୮ରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବଟେଭିୟା ଏହାର ପ୍ରଧାନ ନଗର । ଏ ଦ୍ୱୀପରେ ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଡଚ୍ଚଲୀୟ ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ ।]

ଯାବା(ଭା) ଉପସାଗର—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଓ ଯାବା ଦ୍ୱୀପ
Jābā(bhā) upasāgara ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଉପସାଗର—The Sea
ଯାଭା ଉପସାଗର ଜାଭାକୀ ଖାଡ଼ୀ of Jāvā.
[ଯାବା(ଭା)ସାଗର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯାବିକ—ସଂ. ବି—ମକା (ହି. ଶ)—
Jābika Indian corn; maize.

ଯାବି(ବେ)ତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ଓ ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି- ଜାବିତ
Jābi(be)tā (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jābitā etc.
(See)

ଯାବୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଯବତିକ୍ତା; ଭଦ୍ରତିକ୍ତା (ଦେଖ)—1. Bhadra
Jābī tiktā (See) ୨ । ଶଙ୍ଖିନୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)
2. Śaṅkhinī (See)

ଯା ବେ(ବେଃ)—ଦେ. ଅ. (ଅତି ଘୃଣାର୍ଥକ)—ଦୂର; ଦୂର୍‌ବେ;
Jā be(beḥ) ଦୂର୍‌ହୋ—Fie ! Be off ! Be gone !
(ଯାବେ ଯା, ଯାବେ ଯାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୂରହଓ ଜାବେ, ଅବେ ଜା

ଯାବ୍ବୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. (ତେ. ଯାବ୍ବୁ)—ରୋଗ—
Jābbu Disease; illness.

ଯାବ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶାଇବା+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ମିଶ୍ରଣୀୟ—
Jābya 1. To be mixed together.
୨ । ଯୋଜନୀୟ—2. Fit to be joined to.

ଯାଭ—ସଂ. ବି. (ଯଭ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗମ କରିବା+ଭାବ. ଅ;)—
Jābha ଜନ୍ମକ; ମୈଥୁନ—Cohabition; copulation;
coition.

ଯାମ—ସଂ. ବି (ଯା ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମ; ଯାହା ଦିନର ମଧ୍ୟ ଦେଇ
Jāma ଯାଏ; କିମ୍ବା ଯମ୍ ଧାତୁ=ଦମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ,
ଯାହା କାଳକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ)—୧ । ଅହୋରାତ୍ରର
ଏକଅଷ୍ଟମାଂଶ; ପ୍ରହର; ୩ ଘଣ୍ଟା କାଳ—1. A
period of 3 hours; a watch of 3 hours.
୨ । (ଯମ. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ) ସଂଯମ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜୟ—
2. Self control. ୩ । ନିବୃତ୍ତି—3. Cessation.
୪ । (ଯା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମ) ସମୟ—4. Time. ୫ ।
(ଯମ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ) ସମୟର ସୀମା; ମିଆଦ—

5. Limit of time; term. ୬ । (ଯା. ଧାତୁ+ଲର୍ଣ୍ଣ. ମ) ଦେବଗଣ ବିଶେଷ—6. A group of 12 Deities. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସଂଖ୍ୟାରେ ୧୨ ଗୋଟି । ଏମାନେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବମନୁଙ୍କ ଅମଳରେ ଯଜ୍ଞଙ୍କ ଔରସରେ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ—ହ. ଶ. ।] ୭ । (ଯା. ଧାତୁ+ଘଞ୍. ମ) ଗତି—7. Motion. ୮ । ଗମନ—8. Going; proceeding (Apte). ୯ । (+କରଣ. ମ) ଯାନ—9. Conveyance; carriage (Apte). ବିଣ—(ଯମ+ଅ) ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Jāma. ବେ. ବ—(ସଂ. ଯାମ୍ୟ)—ଡାହାଣ—Right side. [ଉ—ବାମେ ରାଧିକା ଯାମେ ଦୂତିକା, ମଧ୍ୟେଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶୋଭେ ବେଢ଼ି ଗୋପିକା—ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ଯାମକ—ସଂ. ବ—ସପ୍ତମଚନ୍ଦ୍ର ନକ୍ଷତ୍ର (ହ. ଶ)
Jāmaka The 7th lunar mansion.

ଯାମକିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯାମ+କ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଭାଇବଧୂ (ହ. ଶ)—1. Daughte-rin-law. ୩ । ଭଗିନୀ (ହ. ଶ)—3. Sister.
Jāmakinī

ଯାମ(ମୁ)କୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡ)—ବେ.ବ-ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଜମିଦାରୀ—A Zemindari of this name situate along the southern bank of the Subarṇṇarekhā in the district of Balasore. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରାଚୀନ ଜମିଦାର ବଂଶଙ୍କର ଉପାଧି ଭୂୟାଁ । ।]
Jāma(mu)kuṇḍā(ṇḍa)

ଯାମ ଘୋଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯାମ=ପ୍ରହର+ଘୋଷ=ଶବ୍ଦ; ରବ; ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତି ପ୍ରହରରେ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି)—୧ । କୁକୁଟ—1. Cock. ୨ । ଶୃଗାଳ—2. Jackal. ୩ । ଯାମଜ୍ଞାପକ ଘଣ୍ଟା ବା ପଟହବିଶେଷ—3. A kind of drum or gong formerly struck to indicate the time. [ଦ୍ର—ଏହା ଆଗେ ପ୍ରହରକୁ ପ୍ରହର ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦାୟିତ ହୋଇ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ସମୟ ଜ୍ଞାପନ କରାଯାଉଥିଲା ।] ୪ । ଘଣ୍ଟା; ଘଡ଼ି—4. Clock. ୫ । ପିଟା ଘଣ୍ଟା—5. A gong.
Jāma ghosha

ଯାମଘୋଷା—ସଂ. ବ—୧। ଘଣ୍ଟକା ଯନ୍ତ୍ର; ବାଜିବା ଘଣ୍ଟା—1. Clock; striking clock. ୨ । ପିଟା ଘଣ୍ଟା—2. A gong. ୩ । ପଟହ ବିଶେଷ—3. A kind of drum. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ପ୍ରହରକୁ ପ୍ରହର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ 'ପ୍ରହର'ମାନ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରହରୀମାନେ ପିଟାଘଣ୍ଟ, ଢୋଲ ବା ଢୁଣ୍ଢି ବଜାଉଥିଲେ ।]
Jāmaghoshā

ଯାମଳୀ, ଯାମଦୁନ୍ଦୁଭି, ଯାମ ଭେରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଯାମନେମୀ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି) – ଇନ୍ଦ୍ର—
Jāmanemī Indra.

ଯାମବତୀ—ସଂ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯାମ=ପ୍ରହର+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତୁ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ)—ରାତ୍ରି; ରାତ୍ରି ଯାମା; ରାତ୍ରି—The night.
Jāmabatī

ଯାମଳ—ସଂ.ବ. (ଯମଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯୋଡ଼ା—1. A pair; couple; a brace. ୨ । ଯମଜ ସନ୍ତାନ ଦ୍ୱୟ—(ଯାମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Twins. ୩ । ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—3. Name of a group of Hindu Tantras (or mystic lore). [ଦ୍ର—ସୃଷ୍ଟି, ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ, ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ, ପ୍ରଯାପନକ୍ରମସୂତ୍ର, ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ, ଜାତିଭେଦ, ଯୁଗଧର୍ମ ଓ ସଂଖ୍ୟା ଏହି ଅଷ୍ଟବିଧ ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର-ବିଶେଷ । ଏହା ଷଡ଼ବିଧ—ଆଦିଯାମଳ, ବ୍ରହ୍ମଯାମଳ, ବିଷ୍ଣୁ-ଯାମଳ, ରୁଦ୍ରଯାମଳ, ଗଣେଶଯାମଳ ଓ ଆଦିତ୍ୟ ଯାମଳ—(ହ. ଶ)—

ଆଦିଯାମଳରେ ୩୫ହଜାର୩୦୦
ବ୍ରହ୍ମଯାମଳରେ ୨୪ହଜାର୨୦୦
ବିଷ୍ଣୁଯାମଳରେ ୨୪ହଜାର୨୨୦
ରୁଦ୍ରଯାମଳରେ ୪ହଜାର୪୩୫
ଗଣେଶଯାମଳରେ ୧୦ହଜାର୩୩୨
ଓ ଆଦିତ୍ୟଯାମଳରେ ୧୨ହଜାର ଶ୍ଳୋକ ଅଛି ।]

ଯାମଳା—ବେ. ବ—୧ । ଯାମଳ (ଦେଖ)—1. Jāmala (See). ୨ । ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)—2. Jāmalārjuna (See). ବେ. ବିଣ—୧ । ଜୋଡ଼ି ହୋଇ ଜନ୍ମିଥିବା—1. Born as twins. ୨ । ଜୋଡ଼ିକଆ—2. In a pair; a pair of. [ଉ—ଯାମଳା ଯାମଳା ସୁନ୍ଦ ଶ୍ୟାମୁଁ ତରିଲା—ଅଭିମନ୍ୟୁ ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]
Jāmalā

ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନ—ଗ୍ରା. ବ—ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)—Jamalārjuna
Jāmalā arjuna (See) (ଉ—ହେ କଳା ଭୁଜଙ୍ଗ ଯାମଳାର୍ଜୁନ ଯାମଳଅରଜ୍ଜୁନ ଗଞ୍ଜନ, ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନ ଭଞ୍ଜନ-ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ଯାମଳାର୍ଜୁନ—ସଂ. ବ—ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)
Jāmalārjuna Jamalārjuna (See).

ଯାମାତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଜାମାତା ୧ (ଦେଖ)—Jāmātā 1 (See).
Jāmātā [ଦ୍ର—ଜାମାତା ଓ ଯାମାତା ଉଭୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ସମ୍ଭବ ଉପାରେ ଶୁଦ୍ଧ ।]

ଯାମାୟନ—ସଂ. ବ. ଓ ବିଣ (ଯମ+ଅୟନ)—ଯମଙ୍କ ଗୋତ୍ରଜ
Jāmāyana (ବ୍ୟକ୍ତି) (ହ. ଶ.)—(a person) Born in the family of Jama

ଯାମାର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବ (ଏସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍ଚ, ଯାମ+ଅର୍ଦ୍ଧ)—ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରହର ବା ଦେଢ଼ ଘଣ୍ଟା ସମୟ—A period of one and half hours.
Jāmārddha

ଯାମି—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯା ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମି; ବିମ୍ବା ଜି ଧାତୁ=କ୍ଷୟକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମି; ବିମ୍ବା ଜମ ଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ବିମ୍ବା ଯମଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଇ)+ ୧ । ଭଗିନୀ; ଭଉଣୀ—1. Sister. ୨ । ଛିଅ;
Jāmi

ଦୁହିତା; କନ୍ୟା—2. Daughter. ୩ । କୁଳସ୍ତ୍ରୀ; କୁଳ-ବଧୂ—3. A young housewife. ୪ । ବଧୂ; ବୋହୂ—4. A daughter-in-law. ୫ । ନବବଧୂ-5. A newly married daughter-in-law. ୬ । ଧର୍ମପରାୟଣା ସ୍ତ୍ରୀ—6. A virtuous lady; a noble woman. ୭ । ଧର୍ମଙ୍କର ଏକ ପତ୍ନୀ; ଦକ୍ଷଙ୍କର ଦୁହିତା ଓ ନାଗବଥୁଙ୍କର ମାତା (ଅଗ୍ନିପୁରାଣ)—7.Name of a wife of God Dharma. ୮ । (ଯାମ+ଇ) ରାତି; ନିଶା; ଯାମିନୀ—8 The night. ୯ । (ଯମ+ଇ; ଯମଙ୍କ ଶାସିତ ଦିକ୍)—ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—9. The south. ୧୦ । ବୈଦିକ ଯାଚ୍ଞା—10 Begging as prescribed in the Bedas. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଜି—[ମୁଁ] ଯିବି—(I) Will go.

ଯାମିକ—ସଂ. ବି. (ଯାମ+ଇକ)—୧ । ଯାମ ବା ପ୍ରହର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jāmika 1. Relating to or connected with the Jāmas or watches of the day and night. ୨ । ପ୍ରହରକ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ—2. Engaged for one prahara or three hours. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପ୍ରହରୀ; ପହରାବାଲା—1. A watchman on duty. ୨ । ରାତି ଜାଗୁଆଳ—2. One on night-duty or guard; sentry. (Apte).

ଯାମିକ ଭଟ୍ଟ—ସଂ. ବି.—ପ୍ରହରୀ; ଚୌକିଦାର—
Jāmika bhaṭa A watchman, [ଉ—ତୁରୁଁ ଡାକୁଥାନ୍ତି ଯାମିକଭଟ୍ଟ, ଅସି ପରି ତୁମେ ତା ସେବା ଶଠ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ଯାମିକା—ସଂ. ବି—(ଯାମ+କ+ଆ)—୧ ଯାମିନୀ; ରାତି—
Jāmikā 1. The night. ୨ । ହଳଦି—2. Turmeric (Apte).

ଯାମିକା ପତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon
Jāmikā pati (Apte). ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor (Apte).

ଯାମିତ୍ର (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି (ଯାମି=ସ୍ତ୍ରୀ+ଜି. ଧାତୁ=ଜାଣ
Jāmitra (etc) କରିବା+ଅ)—ଜାମିତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jāmitra etc (See)

ଯାମିତ୍ରବେଧ ପ୍ରତିପ୍ରସବ—ସଂ. ବି (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଯାମିତ୍ର-
Jāmitrabedha pratiprasaba ବେଧ ଘଟିଲେ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର (ଯାମିତ୍ରବେଧ ଦୋଷନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତୃତୀୟରାଶିରେ କିମ୍ବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଥବା ମିତ୍ର ଗ୍ରହର ବା ଶୁଭଗ୍ରହର ଗୃହରେ ଥିଲେ କିମ୍ବା ମିତ୍ରଗ୍ରହ ବା ଶୁଭଗ୍ରହକର୍ତ୍ତୃକ ଦୃଷ୍ଟ ହେଉ ଥିଲେ ଯାମିତ୍ରବେଧ ଦୋଷ ବିନାଶ କରି ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁଖଦ ହେବା ଅବସ୍ଥା—(astrology) An auspicious conjunction of the planet moon which nullifies the evil effects of a 'Jāmitra-bedha',

ଯାମିତ୍ରଯୁତବେଧ—ସଂ. ବି (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) —ଚନ୍ଦ୍ର, ପାପ ଗ୍ରହର
Jāmitrajutabedha ୭ମ ସ୍ଥାନରେ ରହି ଯାମିତ୍ରବେଧ ଘଟିବା (ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ପାପଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ହେବା) ଅବସ୍ଥା—(astrology) A most inauspicious position of the planet moon. [ଦ୍ର—ଏପରି ଘଟିଲେ ଶୁଭକର୍ମ ପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଏ ଯୋଗରେ ଯାତ୍ରା କଲେ, ବିପଦ, ଗୃହାରମ୍ଭ ବା ଗୃହ ପ୍ରବେଶ କଲେ ପୁନର୍ବାର, କ୍ଷୌର କର୍ମ କଲେ ରୋଗ, ବିବାହ କଲେ ବୈଧବ୍ୟ, ଉପନୟନ କଲେ ମରଣ ଓ ସଂସ୍କାର କଲେ ଶୂଳରୋଗ ହୁଏ ।]

ଯାମିତ୍ର ସଂସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରାଶିଚକ୍ରରେ ଲଗ୍ନଠାରୁ ୭ମ
Jāmitra saṁstha ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିତ (ଗ୍ରହ)—(astrology) (a planet) Situated on the 7th position from 'Lagna'.

ଯାମିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯାମ+ଅଛି ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Jāminī ୧ । ରାତି; ନିଶା—1. The night. ୨ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—2. Turmeric.

ଯାମିନୀ କାନ୍ତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାମିନୀ+କାନ୍ତ)—୧ । ନିଶାନାଥ;
Jāminī kānta ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor (Apte)

ଯାମିନୀ ନାଥ, ଯାମିନୀ ପତି, ଯାମିନୀ ବଲ୍ଲଭ } —ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଯାମିନୀଚର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯାମିନୀ+ଚର. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Jāminīchara ରାତିରେ ବିଚରଣକାରୀ; ରାତିଚର; ନିଶାଚର—Roaming in the night. ସଂ. ବି—୧ ।ନିଶାଚର; ରାକ୍ଷସ—1. Demon. ୨ । ପେଚା—2. Owl. ୩ । ଗୁଗ୍ଗୁଳ(ହି.ଶ)—3, Bdellium.

ଯାମିନୀ ଯୋଗେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ନିଶାଯୋଗେ; ରାତିରେ;
Jāminī joge ରାତିକାଳରେ—1. In the night. ୨ । ରାତି ଯାମିନୀଯୋଗେ ହୋଇ ଥିବାର ସୁବିଧା ପାଇବାରୁ—2. Under
यामिनी योगे cover of night; taking advantage of night time; in the course of the night. (ଯଥା—ସେ ଯାମିନୀଯୋଗେ ଶତ୍ରୁମଣ୍ଡଳରୁ ପଳାୟନ କଲେ ।)

ଯାମୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯମ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ) —୧ । ଯାମି (ଦେଖ)—
Jāmī 1, Jāmi (See). ୨ । ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଦିକ୍; ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—2. The south quarter. ୩ । ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯାତନା; ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣା—3. Hellish torture. ୪ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ଭରଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର—4. The second asterism (consisting of 3 stars); Musca. ୫ । କୁଳସ୍ତ୍ରୀ— 5. A housewife.

ଯାମୀର—ସଂ.ବି (ଯାମୀ=ରାତି+ରା. ଧାତୁ=ରହିବା+ଅ)—ଚନ୍ଦ୍ର—
Jāmīra The moon.

ଯାମୀର୍—ସଂ. ବି (ଯାମୀର+ଅ) —ରାତ୍ରି—
Jāmirā The night.

ଯାମୁନ—ସଂ. ବିଣ (ଯମୁନା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ଯମୁନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jāmuna Relating to the Jamnā river. ବି—(ଯାମୁନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ରସାଞ୍ଜନ; ଶୋତୋଞ୍ଜନ—1. Antimony sulphate of antimony ୨ । ଆଖିର କଜ୍ଜଳ—2. Collyrium for the eye. ୩ । ସୀସକ; ସୀସା-3. Lead. ୪ । ଯମୁନାକୂଳବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person residing on the bank of the Jamunā river. ଦେ ବି-(ନାମ) ରାମାନୁଜାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗୁରୁ; ଜନୈକ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟବାସୀ ବୈଷ୍ଣବ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—Name of a learned Baishnaba reformer. [ଦ୍ର—ଏ ସଂସ୍କୃତରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ ଭଗବଦ୍ ଗୀତାର ଟୀକା, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନର ସ୍ତୋତ୍ର, ଆଗମ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ସିଦ୍ଧି-ଶାସ୍ତ୍ର, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ସଂଗ୍ରହ ଆଦି ସଂକଳନ କରିଥିଲେ—ହ୍ର. ଶ.]

ଯାମୁନଗିରି—ସଂ. ବି—୧ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—1. Name of a Jāmuna giri mountain. (ଦ୍ର—ସେଠାରୁ ଯାମୁନ ଗିରିକ ବାହାରିଲେ, ଯାଅ ହେ ବୋଲି ଘଣ୍ଟୋତ୍କଚକୁ ବୋଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । କଳନଦଗିରି; ଯମୁନା ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି—ପର୍ବତ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—2. The name of the mountain from which the river Jāmunā issues.

ଯାମୁନେଷ୍ଟକ—ସଂ. ବି. (ଯାମୁନ +ଇଷ୍ଟକ)—ସୀସା; ସୀସକ—
Jāmuneshṭaka Lead.

ଯାମେୟ—ସଂ. ବି ପୁଂ (ଯାମି=ଭଉଣୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ) —
Jāmeya ଭଣଜା; ଭଗିନେୟ - Sister's son.
(ଯାମେୟୀ, ଯାମେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯାମୁଚ୍ଛତୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଜଯୁମୁଚ) ବି—ଏକପ୍ରକାର ଛତୁ—
Jāmuchhatu A kind of mushroom.

ଯାମ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ଯମ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ଯମରାଜାଧିକୃତ ଦିକ; ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ - 1. The south. ୨ । ଯମ ଦୂତ—2. The messengers of the God of death. ୩ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନି—3. Sage Agastya. ୪ । (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମ୍ୟ) ଅନୁଚର—4. Attendant. ୫ । (ଯାମି=ସ୍ତ୍ରୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ) ଭଣଜା; ପୁତ୍ର—5. Son. ୬ । ଚନ୍ଦନ (ହ୍ର. ଶ)—6. Sandal wood. ୭ । ଶିବ—7. Śiba. ୮ । ବିଷ୍ଣୁ—8. Bishṇu. ୯ । ଦ୍ୱିତୀୟ ନକ୍ଷତ୍ର—9. The 2nd asterism. ସଂ. ବିଣ—୧ । ଦକ୍ଷିଣଦିଗ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Southern. ୨। ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Jama. ୩ । ଯମ ତୁଲ୍ୟ—3. Resembling Jama.

ଯାମ୍ୟ ଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବି—ଶାଳ୍ମଳି ବୃକ୍ଷ (ହ୍ର. ଶ)—
Jāmya druma The silk-cotton tree.

ଯାମ୍ୟ ଧ୍ରୁବ—ସଂ ବି—ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ ଉପରେ ଥିବା ଧ୍ରୁବ ତାରା—
Jāmya dhruba The pole star on the south pole.
(ଯାମ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ତାରା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ତାରାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖି ପାରୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ ବିନ୍ଦୁର ଉପରକୁ ଥିବା ଦିଶଙ୍କୁ ମଣ୍ଡଳର ଦକ୍ଷିଣତମ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ ତାରା ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।]

ଯାମ୍ୟ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ଭୂମେରୁ; ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ—1. The south pole. ୨ । ଭୂମେରୁ ବୃତ୍ତ—2. The south polar circle.

ଯାମ୍ୟା—ସଂ. ବି. (ଯାମ୍ୟ+ଆ)—୧ । ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—1. The Jāmyā south. ୨ । ଭରଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର—2. The 2nd asterism. ୩ । ଯାମିନୀ; ରାତ୍ରି—3. The night.

ଯାମ୍ୟାୟନ—ସଂ. ବି. (ଯାମ୍ୟ+ଅୟନ) – ଦକ୍ଷିଣାୟନ; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର
Jāmyāyana ବିଷୁବ ରେଖାର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି—The sun's course south of the equator; the winter solstice.

ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର—ସଂ. ବିଣ. (କର୍ମ୍ମଧାରୟ; ଯାମ୍ୟ+ଉତ୍ତର)—ଦକ୍ଷିଣରୁ
Jāmyottara ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇଥିବା—Going from south to north (Apte).

ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି. (ଆଧୁନିକ)—(ଭୂଗୋଳ) ଯେଉଁ କାଳ୍ପନିକ
Jāmyottara brutta ବୃତ୍ତ ଦର୍ଶକର ମସ୍ତକୋପରି ଯାଇ (ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ରେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉଭୟ ମେରୁକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଅଛି; ଦ୍ରାଘିମା—The meridian line. [ଦ୍ର—ଦ୍ରାଘିମ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଯାଯଜୁ(ଜୂ)—ସଂ.ବି.(ଯାଜ୍ ଧାତୁ,ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ, ପୌନଃପୁନ୍ୟାର୍ଥେ. ଯାଯଜ୍
Jājajū(jū) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଊ)—ଇଜ୍ୟାଶୀଳ; ଯେ ପୁନଃ ପୁନଃ ଯାଗ କରେ—The frequent performer of sacrifices.

ଯାଯଜୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ, ଯଙ୍ ଲୁଙ୍ଗନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୌନଃ
Jājajūka ପୁନ୍ୟାର୍ଥେ ଯାଯଜ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ. ଉକ)—ପୁନଃ ପୁନଃ ଯାଗଶୀଳ—Habituated to offering sacrifices often.

ଯା ଯା(ଯାଃ)—ଦେ. ଅ—ଦୂର ହୋ—
Jā jā(jāh) ଜା ଜା ଯାସ୍, ଦୂରହଓ Be off.

ଯାଯାବର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ଯା ଧାତୁ ପୌନଃ ପୁନ୍ୟାର୍ଥେ (ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ)
Jājābara ଦ୍ୱିତ୍ୱ+କର୍ତ୍ତୃ. ବର)—୧ । ସଦା ଭ୍ରମଣକାରୀ—(ଯାଯାବରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1, Itinerant; vagrant; nomadic. ୨ । ବାସସ୍ଥାନ ଓ ଭ୍ରମଣକାରୀ—2. Wandering and homeless. ବି—୧ । ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଇଁ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ଘୋଟକ—1. A horse let loose before being offered at a sacrifice. ୨ । ଜରତ୍କାରୁ ମୁନି; ନାଗରାଜ ବାସୁକିଙ୍କ ଭଗିନୀ ମନସାଦେବୀଙ୍କ ପତି ଓ ଆସ୍ତିକ ମୁନିଙ୍କ ପିତା—2. Name of a sage. ୩ । ନିୟତ ଭ୍ରମଣକାରୀ ବାସସ୍ଥାନଶୂନ୍ୟ ତାପସ—3. A class of

itinerant ascetics who have no hermitage; a vagrant mendicant. ୪ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—4. A mendicant. ୫ । ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବିଶେଷ; ସାଗ୍ନିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—5. A Brāhmaṇa who performs 'Agnihotra' sacrifice. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଗୃହରେ ସର୍ବଦା ଗାର୍ହପତ୍ୟ ଅଗ୍ନି ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।] ୬ । ପରିବ୍ରାଜକ; ପର୍ଯ୍ୟଟକ—6. A wanderer; a traveller. ୭ । ମୁନିମାନଙ୍କ ଗଣ ବା ଗୋତ୍ର ବିଶେଷ—7. Name of a family or sept of sages. ୮ । ଯାଚ୍ଞା (ହି. ଶ)—8. Begging. ୯ । (+ଭାବ. ବର) ଭ୍ରମଣକାରୀ ସାଧୁଙ୍କ ଜୀବନ—9. The life of a vagrant mendicant (Apte).

ଯାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ଯାୟିନ୍ ୧ମା. ୧ବ; ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—
Jāyi
(ଯାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନୁଯାୟୀ)—୧ । ଗମନକାରୀ—1. Going. ୨ । ଗତିଶୀଳ—2. Moving. ୩ । ଯାନ ଚଢ଼ି ଗମନ କରୁଥିବା—3. Driving in; riding or going in (Apte). ୪ । ଅମୁକ ସ୍ଥାନକୁ ପଡ଼ୁଥିବା (ରାସ୍ତା)—4. (way) Leading to (Apte).

ଯାର—ଦେ ସର୍ବ. (ସଂ. ଯତ ଶବ୍ଦର ୬ଷ୍ଠୀ ୧ବ)—ଯାହାର—
Jāra ଯାର जीसका Whose.

ଯାଷ୍ଟୀକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଯଷ୍ଟି+ପ୍ରହରଣାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ଲଠିଆଳ—
Jāshṭika 1. A person armed with a club.
(ଯାଷ୍ଟୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯଷ୍ଟିଧାରୀ ଯୋଦ୍ଧା—2. A warrior armed with a club. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯଷ୍ଟିଧାରୀ—Armed with a club.

ଯାଷ୍ଟି ମଧୁ(ହୁ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯଷ୍ଟି ମଧୁ)—ଯଷ୍ଟି ମଧୁ—
Jāshṭi madhu(hu) Liquorice.

ଯାସ—ସଂ. ବି. (ଯସ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+କରଣ. ଅ)—
Jāsa ୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦୁରାଲଭା—1. The red variety of Hedysarum Alhagi (plant). ୨ । (+ଭାବ ଅ) ଚେଷ୍ଟା; ଉଦ୍ୟମ—2. Endeavour; effort (Apte).

ଯାସା—ସଂ. ବି—୧ । ଶାଳିକ; ବଣି ଚଢ଼େଇ; ମଦନ ଶାରିକା—
Jāsā 1. The myna bird. ୨ । କୋଇଲି; କୋକିଳ (ହି. ଶ)—2. The Indian cuckoo.

ଯାସ୍କ—ସଂ. ବି.—ବିରୁଦ୍ଧପ୍ରଣେତା ଋଷି—1. Name of a sage
Jāska who was the author of the vedic vocabulary. ସଂ. ବିଣ.—ଯସ୍କ ଋଷିଙ୍କ ଗୋତ୍ରରେ ଉତ୍ପନ୍ନ-Born of the family of sage Jāska.

ଯାସ୍କାୟନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଯସ୍କ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅୟନ)—ଯସ୍କ ଋଷିଙ୍କ
Jāskāyana ଗୋତ୍ରୋତ୍ପନ୍ନ ପୁରୁଷ—A person born of
(ଯାସ୍କାୟନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) the family of Jāska.

ଯାସ୍ୟନ୍—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—(ଯା ଧାତୁ+ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଶତୃ ୧ମା. ୧ବ)—
Jāsyan ଯେ ଯିବ; ଯାହାର ଯିବାକୁ ଅଛି—Having to go;
(ଯାସ୍ୟନ୍ତୀ, ଯାସ୍ୟନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) who will go, which will be moving.

ଯା ହୁ(ହେ)ଉ—ଦେ. ଅ.—ଯାହା ହଉ (ଦେଖ)
Jā ha(he)u ଯାହୋକ୍ जाहो Jāhā hau (See)

ଯାହା—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସଂ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦ, କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ. ୧ବ.)—୧ ।
Jāhā ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ—1. Which (thing or
ଯା जो matter). ୨ । ଯାହାର; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର—2. Whose. ୩ । ଯେଉଁ ବିଷୟର ବା ବସ୍ତୁର—3. Of which [ବ୍ର—'ଯାହା' ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ଯେଉଁମାନ । 'ଯାହା' ୧ମା. ବିଭକ୍ତିରେ କେବଳ ବସ୍ତୁକୁ ବା ବିଷୟକୁ ବୁଝାଏ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିମାନଙ୍କରେ (ଯଥା—ଯାହାକୁ ଯାହାଙ୍କୁ, ଯାହାଠାରୁ, ଯାହାଠାରେ) ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଏ ।] ୪—(ବାକ୍ୟର ପୂରଣାର୍ଥକ) ଯେ—(Conjunction) That.

ଯାହାଇ—ଦେ. ସ.—ଯାହି (ଦେଖ)
Jāhaie Jāhi (See)

ଯହାଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—(ହିନ୍ଦୀରୁ ଗୃହୀତ)—ଯହିଁ; ଯେଉଁଠାରେ—
Jāhāñ Where; in which place.
ଯେଖାନେ जहाँ [ଉ—ହେନ ଅବତେକ ଯାହାଁ ସଦନ କରେ । ଶିଶୁଶଙ୍କର—ଉଷାଅଭିଳାଷ ।]

ଯାହାଁ (ଇତ୍ୟାଦି —ଜାହାଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jāhāñ (etc) Jāhāñ etc (See)

ଯାହାଁ ତକ୍—ବୈଦେ.ଅ.—(ଫା. ଓ ହିନ୍ଦୀ—ଜହାଁତକ)—୧ । ଯେତେ
Jāhāñ tak ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. As much as. ୨ । ଯେତେକାଳ
(ଯାହାଁ ତଲକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till.
ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ जहाँतक

ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାହାକୁ ତାକୁ)—ଦେ. ବାକ୍ୟାଂଶ—(ସହଜର ଶବ୍ଦ)—୧
Jāhāku ichchhā tāhāku(tāku) ଯାଇଚ୍ଛା ତା (ଦେଖ)
ଯାକେ ଇଚ୍ଛା ତାକେ 1. Jāichchha tā (See)
जीसको इच्छा उसको ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଇଚ୍ଛା ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ—2. To whichever person.
ଯାହାକୁ ଯାହା ତାକୁ
ଯାହାକୁ ଯାହା ତାହାକୁ
ଯାକୁ ଯାହା (ଇଚ୍ଛା) ତାକୁ
—ଅନ୍ୟରୂପ

ଯାହାକୁ ବୋଲି—ଦେ. ବିଣ.—ଅସାଧାରଣ; ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ; ବହୁ
Jāhāku boli ମଧ୍ୟରେ ବିଶିଷ୍ଟ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—Extraordinary;
ଯାକେ ବଲେ जीसको बोलते हैं excellent.
(ଯଥା—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଯାହାକୁ ବୋଲି ମଣିଷଟିଏ ଥିଲେ ।)

ଯାହାକୁ ଯେ—ଦେ. ଅ.—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଯେ ବା ଯାହା
Jāhāku je ଉପଯୁକ୍ତ—Whatever is appropriate
ଯାକେ ଯେମନ to a thing or person.
[ଉ—ଯାହାକୁ ଯେ ! ବିରହ ଗୁଣ୍ଡଳ ଭିତ୍ତେଇ ଦେ—ଉଗ]

ଯାହାକୁ ଯେତେ—ଦେ. ସର୍ବ.—୧ । ଯେତେ ଲୋଡ଼ା ତେତେ; ଯଥେଷ୍ଟ; ବହୁତ; ପ୍ରଚୁର—1. Quite sufficient; as much as required.
Jāhākū jete
ଯାକେ ଯତ
जो जीतनाचाहताहै वह इतना ୨ । ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ—2. Unlimited; more than sufficient.

ଯାହା(ହିଁ) ତାହା(ହିଁ) କରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ.—ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—Anyhow.
Jāhā(hiñ) tāhā(hiñ) kari
ଯା ତା କରେ जैसेतैसे करके [ଉ—ଯାହା ତାହା କରିଣ କଲ ଯାହା ଗୀତ, ଏ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ସକଳ ପଣ୍ଡିତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଯାହା(ହି) ହ(ହେ)ତୁ—ଦେ. ଅ.—୧ । ଯେ ହେତୁ—1. However. ୨ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ—2. On the other hand.
Jāhā(hi) ha(he)u
ଯାହା ହଉକ जोहो
• । ଯେକେ ତେକେ ପ୍ରକାରେ—3. Anyhow.
୪ । ଯତ୍ ସାମାନ୍ୟ—4. Slightly.

ଯାହି—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସଂ. ଯତ୍+ହି)—୧ । ଯାହାହିଁ—1. Whatever.
Jāhi
ଯାହି जोभी
୨ । ଯାହା ମାତ୍ର—2. Which only.

ଯାହିଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଯହିଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jāhiñ (etc) Jahiñ etc (See)
[ତାହିଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]

ଯାହିଚ୍ଛା ତା—ଦେ. ସର୍ବ.—ଯାଇଚ୍ଛା ତା (ଦେଖ)
Jāhichchhā tā Jāichchhā tā (See)
[ଯାଇଚ୍ଛା ତାହି(ଉ), ଯାହି ତାଇ (ହି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯାହୁଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଯହୁଁ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)
Jāhuñ (etc) Jahuñ (etc) (See)

ଯିଅ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଜୀବ)—ପିଲାମାନେ ଛୁଟିଲେ ବଡ଼ମାନେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଆଶୀର୍ବାଦ) ତୁ ଚିରଜୀବୀ ହୋ—(Do you) Live long.
Jia
ଜୀୟ जीय

ଯିଅ(ହି)ଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଜେଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Jel (etc) (See)
Jia(ha)la(etc)
(ଯେହଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯିଆତି—ଗ୍ରା. ଅ (ସଂ. ଯତ୍+ଜାତୀୟ, ଯଜ୍ଜାତୀୟ)—ଯେଉଁପରି—As; like.
Jiāti
(ଯିଆତି—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)
ଯେମନ जैसा
(ଉ—ବଆଉ ! ଚଉଦ ମାସରେ ଜୁଆ ଗୁଡ଼ ଖାଇ କଣ୍ଡୁ ଭୁଣ୍ଡେଇଲେ ଯିଆତି—ଉଗ ।)

ଯିଆତିକା—ଗ୍ରା. ବିଶ (ସଂ. ଯତ+ଜାତୀୟ)—ଯେଉଁ-ପ୍ରକାରର; ଯେଉଁପରିକା; ଯେଉଁଜାତୀୟ—Of which kind or species.
Jiātikā
(ଯିଆତିକଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଯିଆତିକା } —ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ
ଯିଆତିକଥ }
ଯେମନ जैसा

ଯିଉ—ଦେ. ବ—ଯିହୁଦୀ (ଦେଖ)
Jiu Jihudī (See)
(ଯିହୁଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯିଏ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସଂ.ଯତ୍ ଶବ୍ଦ, ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ (ଦେଖ)
Jie Je (See)
ଯେ जो
(ଉ—ଯିଏ ଯାହାଠାରୁ ଜନମ ହୁଅଇ, ତାକୁ ତାହାର ଅମ୍ବା ବୋଲିକରି କହୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।)

ଯିଙ୍ଗିତ—ଦେ. ବ—ଜିଗର (ଦେଖ)—Jigara (See)
Jingita
ଜିଗର जिगर
(ଉ—ଯିଙ୍ଗିତ କାହିଁ ନାହିଁ ରାଜା, ଯିବ ଚେମଣା ବାରୁ ପାଇ ଲଙ୍କା—ବ୍ରଜନାଥ ସମରତରଙ୍ଗ ।)

ଯିଧା(ଦା)—ପ୍ରାଚେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ଏକଜିଦିଆ ଲୋକ—Obstinate.
Jidhā(dā)

ଯିବ—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସେ ବା ତୁମ୍ଭେ) ଗମନ କରିବ—1 (you or he) Will go. ୨ । (ତାହା) ଲୁପ୍ତ ହେବ—2 (that) Will be extinct; will disappear.
Jiba
ଯାବେ जायेगा
(ଉ—ଏକ ବାକ୍ୟ ହେଲେ ଯିବ ଏ ଦୁଃଖଯାକ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯା ଧାତୁ)—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To walk; to go; to move.
Jibā
(ଅସିବା—ବିପରୀତ)
ଯାଓୟା जाना
୨ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରିବା—2. To go away.
• । ସ୍ଥାନତ୍ୟାଗ କରିବା—3. To leave a place.
୪ । ନଷ୍ଟହେବା—4. To be damaged.
୫ । (ରୋଗାଦି) ପ୍ରଶମିତ ହେବା—5. To be assuaged (said of a disease)
୬ । ଆରୋଗ୍ୟ ହେବା—6. To be cured. (ଉ—ଗୋଡ଼ ଖସି ଖେଦ ହେବାର ଦରଦ ଯିବାର ଉପାୟ କହ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କିଶୋରୀ ଚରଣ ଗୀତ ।)
୭ । ମୃତ ହେବା—7. To be dead; to die.
୮ । ଅତୀତ ହେବା; ବିତିବା—8. To pass; to be past. (ଉ—ରଜା ଆଜ୍ଞା କରୁ ଯିବ ବତିଶେ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଦଉ ଦଉ ଯିବ ପୁରୁଷେ—ଭଗ)
୯ । ସହବାସ କରିବା—9 To cohabit. (ଉ—ସୁଣି ମନରେ କଲେ ଏ ଋଷି ଉତ୍ତରପା, ଯାଙ୍କଠାରୁ ଯିବ ବିରୂପେ ଶିଷ୍ଟ ଲଙ୍କା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୧୦ । ପରିଣତ ହେବା—10.To result in. ୧୧। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ହେବା—11.To matter (to a person); to affect. (ଉ—ବାୟୁର ବ ଯାଏ, ବାଆ କଲେ ବସା ଦୋହୋଲୁଥାଏ—ଶିଶୁଗୀତ ।) ୧୨ । ପ୍ରବେଶ କରିବା—12. To enter. (ଉ—ଭୋଟାକୁ ଯିବୁ ? ଅମ୍ବ ଖାଇବୁ ? ଉରିବୁ ତ ନାହିଁ ?—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ) । ୧୩ । ଦୃଷ୍ଟିଭୂତ ହେବା; ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା; ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା—13. To disappear; to vanish. (ଯଥା—ଦିନ ଯିବ, ରାତି ଅସିବ, ପୁରୁଣା ଯିବେ, ନୂଆ ଅସିବେ ।) ୧୪। ସହମତି ହେବା—14.To agree (with a person.)

(ଯଥା—ମୋ ଦେହରେ ଘଅ ଯାଏ ନାହିଁ ।) ୧୫ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଛାଡ଼ିବା—15. To give up; to leave. (ଉ—ସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗୀ ଏହା କରିବ, ଯେବେ ମୋ ଜୀବ ଯିବ—ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୬ । ପ୍ରେରିତ ହେବା—16. To be sent. (ଯଥା—ଏଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଡାକ ଯାଏ । ୧୭ । ଚ୍ୟୁତ ହେବା; ହାନି ହେବା, ଲୁପ୍ତ ହେବା—17. To be lost. (ଯଥା—ପ୍ରତିଦିନ ନିୟମିତରୂପେ ହାଜର ନ ହେଲେ ମୋ ଚାକିରିଖଣ୍ଡି ଯିବ । ଉ—ସବୁ ଯାଉ, ମହତ ଥାଉ, ମହତ ଗଲେ ନ ମିଳଇ ଆଉ—ଭଗ ।) ୧୮ । ଯାତ୍ରା କରିବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁକୂଳ କରିବା -18. To start for a place. (ଉ—ଯିବୁ ପରି ପରିଣସଙ୍ଗିନ ! ଉଠି ଆ ରେ—ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୯ । ଉଦ୍ୟତ ହେବା—19. To be ready. (ଯଥା—ସେ ପିଲାକୁ ମାରିବାକୁ ମୋ ହାତ ଯାଉ ନାହିଁ ।) ୨୦ । ରାଜି ହେବା—20. To agree. (ଯଥା—ତାକୁ ଯେତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲି, ସେ ଆଦୌ ମୋ କଥାରେ ଯାଉନାହିଁ) ୨୧ । ରହିବା; ସ୍ଥାୟୀ ହେବା—21. To last for. (ଯଥା—ଏ ଲୁଗାଖଣ୍ଡି ଦୁଇ ବର୍ଷ ଯିବ ।) ୨୨ । ଭଜିବା; ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବା—22. To take to, to be in a state. (ଉ—କେତେ ନିଦ୍ରା ଯାଉଛ ବେନୁପାଣି—ପ୍ରଭାତୀ ଭଜନ ।) (ସେ କରୁଣା ନ ଯାଏ କେବେ ବିଫଳେ—ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ସଙ୍ଗେ ଯିବା କ୍ରିୟା ଯୋଗ ହୋଇ ପ୍ରଥମ କ୍ରିୟାର ସମାପ୍ତି ବୁଝାଏ (ଯଥା—ଗୋରୁ ଫସଲପାକ ଖାଇ-ଯିବେ); ଯୌନଃପୁନ୍ୟ (ଯଥା—ସେ ତ ଗପିପାଉଛି, ମୁଁ ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଛି); ବାକ୍ୟ ଉପରେ ଜୋର୍ (emphasis). (ଯଥା—ବସି ଖାଇଲେ ନଉବାଲ ସରଯିବ) ବୁଝାଏ । କ୍ରିୟାର ବିଶେଷଣରୂପରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ (ଯଥା—କାଟିବା କ୍ରିୟାର କଟା, ଖାଇବା କ୍ରିୟାର ଖିଆ, ଶୁଣିବା କ୍ରିୟାର ଶୁଣା, ଦେଖିବା କ୍ରିୟାର ଦେଖା) ସେହି କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ବୁଝାଏ । (ଯଥା—କଟାଯିବା; ଖିଆଯିବା; ଶୁଣା-ଯିବା, ଦେଖାଯିବା) ବି—୧ । ଯିବା ରଙ୍ଗ; ଚାଲି—1. Gait. ୨ । ଗମନ—2. Going.

ଯିବା ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଗମନ କରିବା ଓ ଆଗମନ କରିବା—
Jibā āsibā To go and come to and fro. ଯାଓୟା ଆସା ବି.—ଯା ଆସ; ଗମନାଗମନ—
ଜାନା ଆନା Going in and coming out.

ଯିବାର—ଦେ. ବି—୧ । ନଷ୍ଟ; ଚ୍ୟୁତ—1. Loss, deposition.
Jibāra [ଉ—ଜଳ ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଯିବାର ଶୁଣି । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର. ଯାଓୟା **ଜାନା** ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ଯିବା ବିଷୟ—2. The fact of going. [ଉ—ଦୂରୁ ମୁଁ ଯିବାର ଜାଣି ହର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷାଚମ୍ପୂ. ଦ. ଗୀତ ।]

ଯାହେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—(ଆପଣ, ସେ, ମୁଁ, ତୁମ୍ଭେ)—୧ । ଯାଉଛନ୍ତି, ଯାଉଛି, ଯାଉଛ—Am or is or are going. ୨ । ଯିବ—2. Will go. ୩ । ଯାଆନ୍ତି—Am, is or are in the habit of going. [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜାମବାସୀମାନେ କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ 'ର' ଯୋଗ କରି ନାନା କାଳର କ୍ରିୟା ଓ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି ।]

ଯିମିତି—ଗ୍ରା.ଅ.(ସଂ.ଯଦ୍‌ବତ୍)—୧ । ଯେଉଁପରି; ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ; ଯେମନ୍ତେ;
Jimiti ଯେଉଁରୂପେ—1. By which means; in which [ଯିମିତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] manner. ୨ । ଯେଉଁକ୍ଷଣି—[ଯିମିତି--ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] 2. As soon as; no sooner than. ଯେମନ **ଜେସା** ସଂ.=ଯେମନ୍ତ; ଯେଉଁ ପ୍ରକାରର—Of which kind. [ଉ—ଯିମିତି ବିଥଁକୁ ଯିମିତି ପୂଜା, ବାଲ୍ଲ-ଗରଡ଼ାକୁ ଗୁଡ଼ିଲ ଭଜା—ଭଗ ।]

ଯିମିତିକିଆ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ ଓ ଅ—ଯିମିତି (ଦେଖ)
Jimitikiā ଯେମନ **ଜେସା** Jimiti (See) [ଯିମିତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯିମିତି ସିମିତି—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଶ.—ଯଥା କଥା (ଦେଖ)
Jimiti simiti Jathā kathā (See) [ଯିମିତିକା ସିମିତିକା - ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଶ.—ସାଧାରଣ—ଯେମନ ତେମନ **ଜେସ ତେସା** Common. [ଉ—ବିଶ୍ୱମିଶ୍ର ବିଚ୍ଛ ଯିମିତି ସିମିତି ଚିତ୍ତି ନଦିନ୍ତ । ନୀଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ଯିମିତି ହ(ହେ)ଉ—ଗ୍ରା. ଅ.—୧ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—
Jimiti ha(be)u ଯେମନ ହଉକ **ଜେସା ହୋ** 1. Anyhow.
ଯିମିତି ହେଲେ, ଯିମିତି ଇଚ୍ଛା, ଯିମିତି ଥାଉ ଯିମିତି } —ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଅବଶ୍ୟ—2. Must. ୩ । ନିଶ୍ଚୟ 3. Certainly.

ଯିଯକ୍ଷମାଣ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ=ଯଜ୍ଞ କରିବା, ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ବା ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଯିଯକ୍ଷୁ (ଦେଖ)
Jijaksha māna (ଯିଯକ୍ଷମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Jijakshu (See)

ଯିଯକ୍ଷା—ସଂ. ବି.—(ଯଜ୍ ଧାତୁ, ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ବା ସନ୍+ଭାବ. ଅ+ଆ)—
Jijakshā ଯଜ୍ଞକରଣେଚ୍ଛା—Desire to perform a sacrifice or worship

ଯିଯକ୍ଷୁ—ସଂ. ବିଶ.—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ଯଜ୍ଞ-
Jijakshu କରଣେଚ୍ଛୁ—Desirous of performing sacrifice or worship.

ଯିଯବିଷା—ସଂ. ବି.—(ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+
Jijabishā ଭାବ. ଅ+ଆ —ଏକତ୍ର ମିଶାଇବାର ଇଚ୍ଛା—[ଯିଯବିଷୁ—ବିଶ] Desire to mix together or blend.

ଯିଯାସା—ସଂ. ବି—(ଯା ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+ଭାବ. ଅ+ଆ)—
Jijāsā ଗମନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—Desire to go.

ଯିଯାସୁ—ସଂ. ବିଶ.—(ଯା ଧାତୁ, ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—
Jijasu ଗମନେଚ୍ଛୁ—Desirous of going.

ଯିସ୍—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସଂ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦ; ଫା. ଓ ହିନ୍ଦୀ—ଆକାର; ୧ମା.ଏ.ବ.
Jis ଯା **ଜୋ** ୧ । ଯାହା—1. Which; what. [ଉ—ଏଥି ଅନନ୍ତରେ ଯିସ, କହିବା ଗୋବିନ୍ଦ ରସ, ଜୟଦେବ

ଯେଉଁ ଭାଷା ପ୍ରକାଶ ଶୁଣ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥ୍ୟ ।]
୨ । ଯେଉଁ—2. Which. [ଇ – ଲୁମର ସକଳ କଥା କହିଲା ଯିଏ ବେବସ୍ଥା । ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରତାପ. ଶଶିଶେଣା ।]
[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ପୁରାତନ ଓଡ଼ିଆ (ପଥା—ନୃସିଂହପୁରାଣ (୧) ଲେଖାରେ ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାକୁ ଏହି ଆକାରରେ କେହି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।]

ଯୀଉ—ବୈଦେ. ବ—୧ । ଯୀହୁଦୀ (ଦେଖ)
Jiu 1. Jihudi (See)
୨ । ଜୀଉ (ଦେଖ)—2. Jiu (See).

ଯୀଶୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ନାମ) [ଇଂ. ସମ୍ବୋଧନରେ 'Jesu' (ଯେଶୁ)
Jīsu ଇଂ. Jesus (ଯେସସ୍), Jesus Christ (ଯେସସ୍ (ଯୀଶୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜାଇଷ୍ଟ), ଲା. Jesus (ଯେସସ୍),
ଯୀଶୁ ହେବ୍ରୁ Jeshua (ଯେସୁଆ)]—ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—
ହସା Jesus Christ; the Founder of Christianity.
[ଦ୍ର—ହେବ୍ରୁ ଶବ୍ଦ ଯ୍ୟା=ଈଶ୍ୱର ଓ ହୋଶିଆ= ସାହାଯ୍ୟ କରିବା; ଯେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରପୂର୍ବକ ଲୋକଙ୍କୁ ପାପ-ମୁକ୍ତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯୀଶୁଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନାମ ଯୀଶୁ ଓ ଉପାଧିଗତ ନାମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।

ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୨ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ଆସିଆ ମାଇନର୍ ଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୁଡ଼ିୟା (Judia) ପ୍ରଦେଶରେ 'ନାଜାରେଥ୍' (Nazareth) ନଗରରେ କୁମାରୀ ମେରୀ (Virgin Mary) ଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବାଇବଲ୍‌ରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୌଣସି ଦୂତ (angel) ଅବିବାହିତା ମେରୀଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖାଯିବା ପରେ ମେରୀ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ଜନ୍ମ କଲେ । ଏ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଓ ଏ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାପ ନିମନ୍ତେ ଆପଣାର ରକ୍ତ ବା ଜୀବନ ଦାନ କରି ରାଜଦଣ୍ଡବିହିତ କ୍ରୁଶ (ଯୁକ୍ତ ଚିହ୍ନ † ପରି cross) ରେ ବିଦ୍ଧ ହୋଇ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କ୍ରୁଶରେ ନିଜର ରକ୍ତପାତ କରି ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ମୌଳିକ ପାପ ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦମ (Adam) ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଇଭ୍ (Eve) ପ୍ରଥମେ ଈଶ୍ୱରାଦେଶ ଲଙ୍ଘନ କରିଥିବାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପାପ ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହିଦିନଠାରୁ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜନ୍ମ ହେବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଘୋଟିଅଛି ଓ ଲୋକ ମାତ୍ରେ ମାତୃ ଗର୍ଭରୁ ପାପୀ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ଈଶ୍ୱର ଯୀଶୁଙ୍କର ଏହି ରକ୍ତ ଦାନରୂପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତକୁ ସମସ୍ତ ଜନମଣ୍ଡଳୀର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଏହି ଆଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଯୀଶୁଙ୍କ ଜରିଆରେ ଭଜନା କରିବ ସେ ସମସ୍ତ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ଓ ଯେ ତାହା ନ କରିବ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଚିର-ନରକ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସୀତା ଯେପରି ଅଯୋନିସଂଭବା, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନମାନଙ୍କ ଯୀଶୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଶିଶ୍ନସଂଭବ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମସମୟରେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ରାଜା ହେରଡ (Herod) ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଯୋଡ଼ୁଆଁ (first born) ଶିଶୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଇ ଥିବାରୁ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ମିଶର (Egypt) ଦେଶରେ (ଶିଶୁଟିଙ୍କୁ କଂସର ଦାଉରୁ ଗୋପପୁରେ ଲୁଚାଇଲା ପରି) ଲୁଚାଇ କରି ରଖାଯାଇ ଥିଲା । ଯୀଶୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଧର୍ମପରାୟଣ ଥିଲେ ଓ ମେଣ୍ଢା ଚରାଉ ଥିଲେ । ୧୪ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମରେ ଏ ଯୀହୁଦି (Jews) ମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଜନ୍ (John) ନାମକ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଠୋର ସାଧନା ଓ ଈଶ୍ୱରଦ୍ରୋହୀ ସଇତାନ୍ (Satan)ର ପ୍ରଲୋଭନରୁ ଜୟଲାଭ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ତତ୍-ପରେ ସେ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । "ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସର୍ବ ପାପ କ୍ଷୟପାଇଁ ଯୀଶୁଙ୍କ ଜରିଆରେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆରାଧନା ଓ ଜାତିଧର୍ମ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଓ ପଡୋଶିଠାରେ ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଭ୍ରାତୃଭାବ, ଅକ୍ରୋଧ, କ୍ଷମା, ପରଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅନାସକ୍ତି, ଦୟା, ପବିତ୍ର ଭାବରେ ଜୀବନ-ଯାପନ, ଜନସେବା ଓ ବିଶେଷତଃ ଦରିଦ୍ର ସେବା, ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ବା ଡୁବନ (Baptism) ଆଦି ତାଙ୍କର ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମର ସାରାଂଶ ବା ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଅଟେ । "ଜଣେ ଯେବେ ରାଗରେ ତୁମ ବାଆଁ ଗାଲରେ ଚାପୁଡ଼ାଏ ବଜାଇ ଦେବ ତେବେ ତୁମେ ରାଗ ନ କରି ତାଠାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚାପୁଡ଼ା ପାଇବା ପାଇଁ ତୁମ ଡାହାଣ ଗାଲଟି ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖାଇ ଦେବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପଦେଶ । ଆଧୁନିକ ଅଧିକାଂଶ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଜାତି ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି ଓ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଅଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟମାନେ ବିପରି ପ୍ରତିମା ପୂଜା ତ୍ୟାଗ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ, ଏହାହିଁ ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶା-ନ୍ତରକୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ (Preacher ବା missionary) ମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ପୌତ୍ତଳିକମାନଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାରେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯୀଶୁଙ୍କର ଶେଷୋକ୍ତ ଉପଦେଶ (ଯାହାକି ଯୀଶୁ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଯାହାକୁ Sermon on the mount ବୋଲାଯାଏ ତାହା) କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସୁସଭ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଜାତିମାନେ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ପାଳନ କରିବାର ଆଉ ଦେଖା ନାହିଁ ଓ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମମାନଙ୍କରେ ଲକ୍ଷିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପରି ଏହି ଧର୍ମର ଦ୍ୱାରାରେ ଏହି ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ବୃଦ୍ଧି ହେବା ସ୍ଥଳରେ ଅନେକ ବିଘ୍ନ ଓ ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ କାଣ୍ଡମାନ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଘଟୁଅଛି ।)

ଯୀଶୁ ୩ ବର୍ଷ ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ ଓ ଜାଲୁଆ (କେଲିଲି) ଆଦି ଇତର ଶ୍ରେଣୀର ୧୨ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହି ନୂତନ ଉପଧର୍ମ (କାରଣ ଯୀହୁଦି ଧର୍ମର ଏହା ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଶାଖା ଅଟେ) ଦେଶରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ଯୋଗୁଁ ପୁରୁଣାକାଳ ଆଯୀହୁଦି (Jews)ମାନେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଖଡ୍ଗହସ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଓ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଯୀଶୁଙ୍କ ନାମରେ ଅଭିଯୋଗ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଯୀଶୁଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ (Judas Iscariot) ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାପୂର୍ବକ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ହାତରେ ଧରି ପକାଇ ଦେଲେ । ତାତ୍କାଳୀନ ପୌତ୍ତଳିକ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିଚାରାଳୟରେ ପଣ୍ଟିଅ (Pontus Pilate)ନାମକ ବିଚାରପତି ଏହାଙ୍କପ୍ରତି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ କଲେ ଓ ଯୀହୁଦିମାନେ (Jews) ଯୁକ୍ତିଚିହ୍ନ † ଏହି ଗୋଟିଏ କାଠର ହରକାଠ ବା କ୍ରୁଶ (Cross)କୁ ଭୂଇଁରେ ପୋତି ସେଥିରେ ତାଙ୍କୁ ଠିଆ ବାଗରେ ରଖି ଲୁହା ପିରକ୍ କଣ୍ଟା (ମୁଣ୍ଡରେ ୧, ଲାହାରେ ୧ ଓ ଦୁଇ ବାହୁକୁ ଲମ୍ବାଇ କରି ଦୁଇ ହାତର ଲେଣ୍ଟରେ ୨, ଏପରି ୪ଟି କଣ୍ଟା) ବାଡ଼େଇ ମାରି ପକାଇଲେ । କିନ୍ତୁ କ୍ରୁଶବିଦ୍ଧ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜର୍ଜରିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୀଶୁ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଓ ଦରହସିତ ବଦନରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁ ଥାଆନ୍ତି :—"ହେ ଈଶ୍ୱର ! ମତେ ଯେଉଁମାନେ ଦଣ୍ଡ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା କର; କାରଣ ସେମାନେ ଯାହା କରୁଅଛନ୍ତି ତହିଁର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।" (ଏହାହିଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମର ଆଦର୍ଶ ରୂପରେ ଜଗତରେ ସ୍ଥାପିତ ଓ କଥିତ) । ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଆଧୁନିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ସଭ୍ୟତାଭିମାନୀ ଜାତିମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧବ୍ୟାପାର, ସାମ୍ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର ବ୍ୟାପାର, ଅନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କୁ କରାୟତ୍ତକରିବା ବ୍ୟାପାର, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନେତର ଓ ଶ୍ୱେତକାୟେତର ଜାତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭେଦବ୍ୟବହାର ଆଦି ଯୀଶୁଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଉପଦେଶ ଭଙ୍ଗର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ସମାଜର ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟତାକୁ ପଦେ ପଦେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଏ କଥା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ଭାବୁକ ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଅନୁଭବ କରି ନିଜର ମର୍ମବେଦନା ସଭ୍ୟ ଜଗତକୁ ଜଣାଇ ଅଛନ୍ତି । ଯୀଶୁ ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସର ଶୁକ୍ରବାରରେ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ନିକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ, ତହିଁର ସ୍ମୃତି (Good Friday) ଗୁଡ୍ ଫ୍ରାଇଡେ ନାମକ ପର୍ବଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହୁଏ । ଯୀଶୁଙ୍କ ଜନ୍ମଦିନ ଡିସେମ୍ବର୍‌ମାସ ୨୫ ତାରିଖରେ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ତହିଁର ସ୍ମୃତି (Christmas) ଖ୍ରୀଷ୍ଟମସ୍ ବା ବଡ଼ଦିନ ନାମକ ପର୍ବଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହୁଏ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜନ୍ମ ପରେ ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କର ଅବ୍ଦ ବା ବର୍ଷ ଗଣନା ହୁଏ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦକୁ A. D. ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବାବ୍ଦକୁ B. C. କୋଇଯାଏ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଦେହତ୍ୟାଗର ତୃତୀୟ ଦିବସରେ କବରରୁ ଉଠି ତାଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଦେହରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଘଟଣାକୁ ପୁନରୁତ୍ଥାନ (Resurrection) ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନେ ଈଶ୍ୱର୍ ପ୍ରତି ଧନ୍ୟବାଦ ଜ୍ଞାପନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଯୀଶୁ ପୁନର୍ବାର ପୃଥିବୀରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ପୃଥିବୀରେ ସତ୍ୟର ରାଜ୍ୟ ଓ ଧର୍ମର ରାଜ୍ୟ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ସ୍ଥୂଳତଃ ଚାରି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ—ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍, ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍, ଗ୍ରୀକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚ, ପିଉରିଟାନ୍; କିନ୍ତୁ ଅଧୁନା ସେ ସବୁ ଶାଖାରୁ ଅନେକ ଉପଶାଖା ଦେଖାଗଲାଣି ।]

ଯୀହୁଦା—ବୈଦେ. ବି (ହେବ୍ରୁ-ଯୁଦାଆ)—ଯୀହୁଦୀମାନଙ୍କର ଆଦିମ ନିବାସ
Jihuda ଯୀହୁଦା ଯହୂଦା ସ୍ଥଳ; ଯୁଦାଆ—Judea.

ଯୀହୁଦୀ—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ଜଉ; ହେବ୍ରୁ ଯୁଦାହ୍ୟସ୍—ଯିହୁଦିୟା-
Jihudi ନିବାସୀ) –ଯୀଉ ବା 'ଯିହୁଦୀ' ଧର୍ମ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମର ପୂର୍ବାକାର ଓ ସେହି ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି—The Jews, a sect following the sayings and religions of the old Testament. [ଦ୍—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥ (Old Testament) ଓ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥ (New Testament) । ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମ ପୂର୍ବର ଘଟଣାମାନ ଓ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜନ୍ମ ଓ ତତ୍‌ପରର ଘଟଣାମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଈଶ୍ୱର ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେବେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍‌ମାନେ କହନ୍ତି ଯେ 'ନାଜାରେଥ୍'ରେ ଜାତ ଲୁମାରୀ ମେରୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥବର୍ଣ୍ଣିତ ଈଶ୍ୱର-ବତାର ଅଟନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯୀହୁଦିମାନେ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଉକ୍ତ ଅବତାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ କହନ୍ତି ଯେ ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅବତାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଧରାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ । ଏଥିପାଇଁ ଯୀହୁଦୀମାନେ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥ (New Testament)ର ଧର୍ମକୁ ଓ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରେରିତ ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ମାନନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆସିୟିକ୍ ଭୂଖଣ୍ଡସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଜେରୁଜାଲମ୍ (Jerujalem) ର ଯାକବ (Jacob) ନାମକ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯୁଦା (Juda) ଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଯୁଦିୟା (Judea) ବା ଜେରୁଶାଲମ୍ (Jerusalem) ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହି ରାଜ୍ୟବାସୀଙ୍କୁ 'ଯୀଉ' ନାମ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା, ଏମାନେ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଥିଲେ ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବଳି ଆଦି ଦେଇ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବଳି ଆଦି ପ୍ରଥା ବନ୍ଦ କଲେ ଓ ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥବର୍ଣ୍ଣିତ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ ପୁତ୍ର ବୋଲି ଆପଣାକୁ ଘୋଷଣା କରିବାରୁ ଯୀହୁଦିମାନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ କରାଇ 'କ୍ରୁଶ' ଦ୍ୱାରା

ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ କରାଇଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ଯୀହୁଦୀମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ଯୀହୁଦୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଘୃଣାରେ ଛେପ ପକାଉଥିଲେ । ଯୀହୁଦୀମାନଙ୍କ ଆଦିମବାସ ଜେରୁଜାଲମରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ସ୍ୱଦେଶରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ନିରାଶ୍ରୟ ଓ ଦେଶହୀନ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ବିଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ରାଜ୍ୟରେ ଏମାନେ ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ସମ୍ମାନ ଓ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଋଣ ଦାନ ଓ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଧନୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଅଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଅନେକ ଧନୀ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । କ୍ରମଶଃ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ଜାତିର ଘୃଣାଦୃଷ୍ଟି ଏମାନଙ୍କଠାରୁ କମି ଅଛି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ରାଜପଦ ଓ ସମ୍ମାନ-ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଭାରତର ପୂର୍ବତନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେକ୍ରେଟରୀ ଅଫ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ (Secretary of State) ମଣ୍ଟେଗୁ ଓ ଭାରତର ବଡ଼ ଲାଟ ରୂପରେ ଆସିଥିବା ଲର୍ଡ୍ ରେଡିଙ୍ଗ୍ ଯୀହୁଦୀ ଜାତୀୟ ଥିଲେ ।

ଏମାନେ ପୟଗମ୍ବର ମୂଷା (ମୋସେସ)ଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ତର୍‌ରେତ୍ । ଏଥିରେ ମହାପୁରୁଷ ଜନ୍ମ ହେବାର ଭବିଷ୍ୟତବାଣୀ ଅଛି ଓ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପାପରୁ ତ୍ରାଣ କରିବା ପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନେ କହନ୍ତି - ସେହି ଈଶ୍ୱର ପୁତ୍ର ଯୀଶୁ । ଯୀହୁଦୀ-ମାନେ କହନ୍ତି—ସେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି ।]

ଯୁ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଯୋଗ କରିବା—1 To join together; to unite. ୨ । ମିଶାଇବା—2. To mix, to combine. ୩ । ବାନ୍ଧିବା—3. To bind; to fasten (Apte). ୪ । ପୃଥକ୍ କରିବା—4. To detach, to separate (Apte).
Jū (root)

ଯୁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍)—ଯେଉଁ—Which. ଗ୍ରା. ଅ. (ସଂ. ଯୁଗ)-ଯୁଆଳରେ କାନ୍ଧ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବଳଦଙ୍କୁ ଡାକିବା—An exclamation used by cart-men and ploughmen exhorting the bul-locks to put their shoulders to the yoke.
Jū (ଯୁଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେ ଜୋ
ବୈଦେ. ରୂ—ଜୁ (ଦେଖ)—Ju (See)

ଯୁଆଡ଼—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁ ଆଡ଼, ଯେଉଁ ଦିଗ; ଯେଉଁ ପକ୍ଷ—1. Which side, which direction. (ସିଆଡ଼. ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) [ଉ—ଜୁ ଯୁଆଡ଼େ ଯିବୁ, ମୁଁ ଯିବି । ଯି ଦିଗ୍ ନୀଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ସ୍ୱମାୟୁଣ ।] ୨ । ଯେଉଁ ଦେଶ; ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ—2. Which locality or country. ୩ । ଯେଉଁ ଦିଗର—3. Of which side. [ଉ—ଏଥିରୁ ୨ମୀରେ—ଯୁଆଡ଼ରୁ, ଯୁଆଡ଼େ ୫ମୀରେ—ଯୁଆଡ଼ୁ, ଯୁଆଡ଼ରୁ ୭ମୀରେ—ଯୁଆଡ଼, ଯୁଆଡ଼ର ୭ମୀରେ—ଯୁଆଡ଼େ, ଯୁଆଡ଼ରେ ହୁଏ ।]
Jūārdi(rda)kā
ଜୀଧର
ଯେ ଜୋ

ଯୁଆଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଲଙ୍ଗଳ ସୋର୍—A plough-share.
Jūārdi

ଯୁଆଡ଼ି(ଡ଼)କା—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ଦିଗର, ଯେଉଁ ପକ୍ଷର—1. Of which side. ୨ । ଯେଉଁ ଦେଶର; ଯେ ଦିଗେର (ଯୁଆଡ଼କାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳର—2. Of which side.
Jūārdi(rda)kā
ଜୀଧରକା

ଯୁଆଡ଼କି—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ; ଯେଉଁ ଦିଗକୁ—To which side or direction.
Jūārdiki
ଯେ ଦିଗେ ଜୀଧରକୋ (ସିଆଡ଼କି—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯୁଆନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବି ଓ ବିଣ—ଜୁଆନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jūān (etc) Juān etc. (See)

ଯୁଆଳି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି - ଜୁଆଳି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jūāli (etc) Juāli etc. (See)

ଯୁଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯୂଥୀ, ଯୂଥିକା)—ଯୁଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jūi etc. (See)
Jūi (etc)

ଯୁଉଁ—ଗ୍ରା. ବି—ଯେଉଁ—Which.
Ju-uñ
ଯେ, ଯା ଜୋ

ଯୁଉଠିଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେଉଁଠାରେ—Where.
Jūuṭhiñ
ଯୁଉଁଠେଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜେଖାନେ ଜହାଁ

ଯୁଉଠି(ଠିଁ)କି(କୁ)—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ—To which place.
Ju-uṭhi(ṭhiñ)ki(ku)
(ଯୁଉଠାକୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଖାନେ ଜହାଁ

ଯୁଉଁଠୁଁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେଉଁଠାରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—1. Whence; from which place. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଯେଖାନଥେକେ ବା ନିକଟରୁ—2. From which person. ୩ । ଜାହାଁସେ ଯେଉଁ କାରଣରୁ—3. From which cause.
Jūuṭhuñ

ଯୁଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ଯତ୍)—ଯେଉଁ ଯାହା—Which.
Juñ
ଯେ ଜୋ

ଯୁକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ.—୧ । ମିଶ୍ରିତ କରିବା—1. To mix up. ୨ । ପୃଥକ୍ କରିବା—2. To separate. ୩ । ନିନ୍ଦା କରିବା—3. To blame. ୪ । ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରିବା—4. To censure. ୫ । ବନ୍ଧନ କରିବା—5. To bind.
Juk (root)

ଯୁକ୍—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ନିନ୍ଦା କରିବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ମନ୍ଦ—1. Bad. ୨ । ନିନ୍ଦିତ—3. Blame-worthy. ୩ । ଘୃଣିତ—2. Hateful. ୪ । ସମାଧି-ରତ—4. Contemplative; engaged in meditation. ବି—(ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଯୁଗଳ; ଯୁଗ—1. A pair; a couple. ୨ । ଦୈର୍ଘ୍ୟପରିମାଣବିଶେଷ; ଏକ ମାଇଲରୁ
Juk

ବିଛ ଅଲ୍ ତୁରତା—2. A unit of measure (i. e. 300 poles). ୩ । ଯୁଗ୍ (ଦେଖ)—3. Jug (See)

ଯୁକ(କୁ)ତ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ. (ସଂ. ଯୁକ୍ତ)—ଯୁକ୍ତ (ଦେଖ)
Jūka(ku)ta ଯୁକତ **युकत** Jūkta (See)

ଯୁକ(କୁ)ତି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି—ଯୁକ୍ତି (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)
Jūka(ku)ti (etc) Jūkti (etc) (See)
ଯୁକତି **युकति**

ଯୁକତେ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ଅ—ଫଳତଃ; ପ୍ରକୃତରେ—In reality; as a matter of fact. [ଉ—ଯଡ଼ ସେ ଥିଲା ଯୁକତେ ମୋହଗତେ, ଶାଲ୍ବର ମନ୍ତ୍ରୀ ସେ ଯୁକତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
Jūkate **युकते**

ଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Jūkta ୧ । ମିଳିତ; ସଂଲଗ୍ନ; ଜୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା—(ବିଯୁକ୍ତ—ବିପରୀତ) 1. Joined; combined; united; attached. ୨ । ଏକ ରାଶି ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରାଯିବା ବା; ମିଶାଯିବା—2. Added with. ୩ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ; ନ୍ୟାୟାନୁଗତ—3. Reasonable; just. ୪ । ପ୍ରମାଣୀକୃତ—4. Proved by evidence. ୫ । ଯୋଗ୍ୟ—5. Fit; right; proper. ୬ । (ଗୁଣାଦି ଦ୍ୱାରା) ଭୂଷିତ; ଶୋଭିତ—6. Possessed of or endowed with good qualities. ୭। ବ୍ୟାପୃତ—7. Engaged; employed in a business. ୮ । ପରିମିତ; ସାମାନ୍ୟ—8. Moderate; common; ordinary; limited. ୯ । ଅବଶିଷ୍ଟ—9. Remaining. ୧୦ । ଆସକ୍ତ—10. Attached to; bent on; addicted to; intent on (a pursuit); absorbed in; devoted to. ୧୧ । ଯୋଗାରୂଢ଼ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯୋଗୀ; ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯୋଗନିରତ—11. (a person) Engaged or absorbed in Jōga. [ଉ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ତୃପ୍ତାତ୍ମା, କୂଟସ୍ଥ, ବିଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ସମଲୋଷ୍ଟାଶ୍ମକାଞ୍ଚନ, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ପଦବାଚ୍ୟ । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା. ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ ।] (ଯୁକ୍ତ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରାଯାଇ ସମାସରେ ବିଶେଷଣ ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଯଥା—ପ୍ରେମଯୁକ୍ତ, ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ଖେଦ ଯୁକ୍ତ, ଚେଷ୍ଟାଯୁକ୍ତ, ଦୋଷଯୁକ୍ତ) ୧୨ । ଅଧିକୃତ—12. Possessed of. ୧୩ । ମିଶ୍ରିତ—13. Mixed with. (ଯଥା—ଜୀରଯୁକ୍ତ ତଣ୍ଡୁଳ) ୧୪ । ଯୁଆଳରେ ଯୋଡ଼ା ଯାଇଥିବା—14. Yoked; harnessed (Apte) ୧୫ । ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—15. Arranged; fitted out. ୧୬ । ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଗତ—16. Accompanied. ୧୭ । ନିଯୋଜିତ—17. Engaged; employed; appointed. ୧୮ । ପ୍ରମାଣିତ—18. Proved; inferred. ୧୯ । କର୍ମଠ—19. Active. ୨୦ । ଉପଯୁକ୍ତ—20 Fit; proper; suitable. ୨୧ । କୁଶଳ—21. Skilful. ୨୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ମୌଳିକ (ଶବ୍ଦ)—22. (grammar) Primitive; not derived from another word. ୨୩ । ସଂଯୁକ୍ତ—23. Connected with. ସ ବି ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ଯୋଗୀ ଭଗବତ୍ ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି—1. A saint who has become one with the Supreme Being. ୨ । ଯୁଗ କାଷ୍ଠ; ଯୁଆଳ—2. Yoke (Apte). ୩ । ଯୁଆଳରେ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା ଜୀବଦ୍ୱୟ—3. Team(Apte). ୪ । ନ୍ୟାୟମାର୍ଗୋପାର୍ଜିତ ଧନ—4. Money lawfully obtained. ୫ । ଚାରି ହାତର ଏକ ମାପ (ଦ୍ର. ଶ)—5. A measure of 4 cubits (Apte). ସଂ. କ୍ରି. ବିଶି—୧। ନ୍ୟାୟତଃ—1. Justly (Apte). ୨ । ଉଚିତରୂପେ—2. Properly (Apte). ବି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୋଗସାଧନରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରି ଅଛନ୍ତି; ଅଭ୍ୟସ୍ତଯୋଗ ବ୍ୟକ୍ତି—A person who has succeeded in controlling his soul and passions.

ଯୁକ୍ତକର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ଯୁକ୍ତ+କର)—ଯୋଡ଼ ହାତ; ହାତ ଯୋଡ଼ିବା—Folded hands; hands folded together (as in supplication) ବିଣ.
Jūkta kara (ଯୁକ୍ତକର—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —କୃତାଞ୍ଜଳି—With folded hands.

ଯୁକ୍ତକର୍ମା—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ+କର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Jūktakarmā କୌଣସି କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ—Entrusted with or employed in some work.

ଯୁକ୍ତ ଚିହ୍ନ—ଦେ. ବି (ଗଣିତ)—ଦୁଇଟି ରାଶି ଯୋଗ କରା ଯାଇଥିବା
Jūkta chihna ବିଷୟଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ; +ଚିହ୍ନ—(mathematics) The sign of addition (viz +); the plus sign.

ଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ନ୍ୟାୟତଃ ଦଣ୍ଡ ଦିଏ—
Jūkta danda Punishing rightly (Apte)
(ଯୁକ୍ତଦଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁକ୍ତ ନିଦ୍ରାବବୋଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ+ନିଦ୍ରା+
Jūkta nidrābabodha ଅବବୋଧ)—ଯେ ନିୟମିତ ସମୟରେ
(ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନାବବୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିଦ୍ରା ଯାଏ ଓ ନିଦ୍ରା ତ୍ୟାଗ
ଯୁକ୍ତ ନିଦ୍ରାବବୋଧା } ସ୍ତ୍ରୀ କରେ—One who is given
ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନାବବୋଧା } to sleeping and rising in regular hours.

ଯୁକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତ—ଦେ. ବି—ଅଯୋଧ୍ୟା ଓ ଆଗ୍ରା ଅଞ୍ଚଳଦ୍ୱୟ ମିଳିତ ବ୍ରିଟିଶ୍
Jūkta prānta ଭାରତସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶ ବିଶେଷ—The United
(ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) Provinces of Oudh and
ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ **युक्त प्रांत** Agra (in India).

ଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ - ସଂ. ବି—ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (ଦେଖ)
Jukta barṇa Juktākshara (See)

ଯୁକ୍ତ ବେଣୀ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ବନ୍ଧବେଣୀ; ବନ୍ଧା ବେଣୀ—
Jukta beṇi 1. Plait tied into a knot; plaited hair. ୨ । ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ନଦୀର ପ୍ରବାହର ସମ୍ମେଳନ—2. The confluence of two or more streams. [ଦ୍ର—ଅଛାଡ଼ାବାଦ୍(ପ୍ରୟାଗ)ଠାରେ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା ଓ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀତ୍ରୟ ମିଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଯୁକ୍ତବେଣୀ ।]

ଯୁକ୍ତମନାଃ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ + ମନସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Juktamanāḥ ମନୋଯୋଗୀ—Attentive (Apte).

ଯୁକ୍ତ ରସା—ସଂ. ବି—ରାସନା; ରାସ୍ନା (ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୁଳ୍ମ)—
Jukta rasā A plant; Mimosa Octandra.
(ଯୁକ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟ—ସଂ.ବି (ଆଧୁନିକ)—୧। ଆମେରିକାର ସମ୍ମିଳିତ ରାଜ୍ୟମାନ—
Jukta rājya 1. The United States of America.
ଯୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ୨ । ଇଂଲଣ୍ଡ, ସ୍କଟଲଣ୍ଡ ଓ ଆୟରଲଣ୍ଡ—
युक्त राज्य 2. The United Kingdom of England, Scotland and Ireland.

ଯୁକ୍ତ ରୂପ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ + ରୂପ)—୧ । ସମୁଚିତ—
Jukta rūpa 1. Fit; proper; suitable (Apte).
୨ । ଯୋଗ୍ୟ - 2. Worthy (Apte).

ଯୁକ୍ତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମିଶିବା—1. To be mixed; to
Jukta hebā be added. ୨ । ଭୂଷିତ ହେବା—2. To
ଯୁକ୍ତ ହଓୟା be adorned. [ଉ—ରୂପ ଗୁଣ ଦୁଇ କଥାରେ
युक्त होना ଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ବୃଷ୍ଣିଦ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।]

ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର—ସଂ. ବି. (ବ୍ୟାକରଣ)—ସଂଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ; ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ
Juktākshara ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ—
A compound letter; dipthong or tripthong. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ 'କ୍ଷ' ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (କ୍+ଷ) ।
ଏହାଛଡ଼ା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ 'ଫଳା' ଦିଆଗଲେ ତାହା ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ହୁଏ । ଯଥା—କ+ୟ=କ୍ୟ; ର୍+କ=ର୍କ; କ୍+ର=କ୍ର; ଏହିପରି କ୍ତ, କ୍ତ୍ର, କ୍ନ, କ୍ମ, କ୍ର, କ୍ଲ, କ୍ସ=କ୍ଷ ।]

ଯୁକ୍ତାହାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଯୁକ୍ତ + ଆହାର)—
Juktāhāra ୧ । ଆହାରରେ ଆସକ୍ତ—1. Addicted to
[ଯୁକ୍ତାହାରା—ସ୍ତ୍ରୀ] food. ୨ । ପରିମିତାହାରୀ—2. Frugal;
temperate. ବି. (କର୍ମଧାରୟ)—ପରିମିତ ଆହାର—
Moderate eating; frugal fare; temperance

ଯୁକ୍ତାହାରବିହାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ + ଆହାର +
Juktāhārabihāra ବିହାର)—ଯାହାର ଆହାର ଓ ବିହାର
(ଯୁକ୍ତାହାରବିହାରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରିମିତ—Of temperate
habits.

ଯୁକ୍ତି—ସଂ. ବି. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ମିଳିତ ହେବା; ଯୋଗ କରିବା; ବାନ୍ଧିବା
Jukti +କ୍ତିନ୍. ଭାବ. ଭାବ)—୧ । ବାଦାନୁବାଦ; ନ୍ୟାୟ; ତର୍କ—
1. Reasoning, logic, argument. [ଦ୍ର—ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅନୁଭୂତ ବିଷୟର ସାହାଯ୍ୟରେ କୌଣସି ଅନନୁଭୂତ ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଲେ, ଉକ୍ତ ଜ୍ଞାନକୁ ଯୁକ୍ତି ବୋଲାଯାଏ । ଯୁକ୍ତି ତର୍କବିଜ୍ଞାନର ଗୋଟିଏ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଇଂରେଜିରେ ଏହାକୁ ଇନ୍‌ଫରେନ୍ସ (Inference) କହନ୍ତି । ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥସୂଚକ । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରାଗତ ହୁଏ ତାହା ପ୍ରତି ଓ ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଆୟତ୍ତ ହୁଏ ତାହା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏହି ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଥବା ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଯୁକ୍ତିଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଯୁକ୍ତି ବଳରେ ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ ଓ ପରୋକ୍ଷ ବିଷୟ ଜାଣିବାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମର୍ଥ ହେଉଁ । ଯୁକ୍ତି ଦୁଇ ପ୍ରକାର, (କ) ଆରୋହୀ ଯୁକ୍ତି (Induction) ଏବଂ (ଖ) ଅବରୋହୀ ଯୁକ୍ତି (= Deduction).
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଣାଳୀ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ନିରପେକ୍ଷ (Immediate inference) ଓ ସାପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି (Mediate inference), ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରଭେଦ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାଏ । 'ନ୍ୟାୟ' ଓ 'ଅନୁମାନ' ଉଭୟେ ସାପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି; ଅର୍ଥାତ ଉଭୟଙ୍କ ଲିଙ୍ଗ-ଲିଙ୍ଗୀ ସମ୍ପର୍କ ବିଦ୍ୟମାନ । ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନରେ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା ନାହିଁ । କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତର୍କବିଜ୍ଞାନୀ ମଧ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତିକୁ ଯୁକ୍ତି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ । ନ୍ୟାୟ ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତି ଏବଂ ଗୌତମଙ୍କ ନ୍ୟାୟରେ ଆରୋହୀ ଓ ଅବରୋହୀ ଉଭୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଏକତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ
ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ, ଏମ୍. ଏ.]

୨ । ମିଳନ; ସଂଯୋଗ—2. Union; connection, joining; conjunction. ୩ । ଉପଯୋଗିତା; ଯୋଗ୍ୟତା—3 Fitness; propriety. ୪ । ରୀତି; ପ୍ରଥା—4. Usage; custom. ୫ । ଲୋକ-ବ୍ୟବହାର—5. Traditional law; unwritten law. ୬ । ଅନୁମାନ—6. Inference; deduction ୭ । କାରଣ; ହେତୁ—7. Reason; cause; ground. ୮ । ମୀମାଂସା—8. Conclusion. ୯ । ମନ୍ତ୍ରଣା; ପରାମର୍ଶ—9. Consultation; advice; counsel. ୧୦ । ସାକ୍ଷୀର ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବରଣର ଉଲ୍ଲେଖ—10. Note or written memorandum of the evidence given by a witness. ୧୧ । ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଉହ୍ୟ ବାକ୍ୟର ବା ପଦର ସଂଯୋଜନ—11. Filling up of an ellipsis in a sentence. ୧୨ । ବାକ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ;

ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଭିପ୍ରାୟ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ରଖାଯାଏ—12. A figure in rhetoric; emblematical or mystical or covert expression of purpose. ୧୩ । ନାଟ୍ୟାଙ୍ଗ ବିଶେଷ; ନାଟ୍ୟୋଲ୍ଲିଖିତ ଘଟନାର ଐକ୍ୟ ବା ମିଳନ ବା ଧାରାବାହିକତା—13. Dramatic sequence of plots; interdependence of the plots in a drama; the regular chain of events in a drama. ୧୪ । ଯୋଚିବା—14. Yoking; harnessing. ୧୫ । ନିଯୁକ୍ତି—15. Appointment; engagement; employment. ୧୬ । ଉପାୟ—16. Means; expedient. ୧୭ । ଫିକର—17. Plan; contrivance. ୧୮ । ରଚନା; ବ୍ୟବସ୍ଥାନ—18. Arrangement. ୧୯ । କାଳ, ସ୍ଥାନାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା ବା ଉଲ୍ଲେଖ—19. Specification or enumeration of circumstances (e.g. time, place) (Apte). ୨୦ । ଧାତୁରେ ଖାଦ ମିଶାଇବା—20. Alloying of metals (Apte). ୨୧ । ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର; ଗୁଣି—21. Charm; spell (Apte). ୨୨ । ପ୍ରୟୋଗ; ବ୍ୟବହାର—22. Application; use (Apte). ୨୩ । ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବରଣର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବିଚାର—23. Adjudication about the truth or falsity of the evidence of a witness. ୨୪ । ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରମାଣ ଗୃହୀତ ହେବା ପରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ବାଦାନୁବାଦ—24. Argument in a case.

ଯୁକ୍ତିକର—ସ. ବିଣ—୧ । ଉପଯୋଗୀ—1. Fit; suitable; proper (Apte). ୨ । ପ୍ରମାଣିତ—2. Proved (Apte).
Jūktikara

ଯୁକ୍ତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଦାନୁବାଦ କରିବା; ତର୍କ କରିବା—To argue.
Jūkti karibā
ଯୁକ୍ତି କରା **युक्ति करना**

ଯୁକ୍ତି ଖଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟର ମୀମାଂସାର୍ଥ ତର୍କ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—To employ reasoning or logic in deciding a matter.
Jūkti khaṭā(ṭe)ibā
ଯୁକ୍ତି ଖାଟାନ **युक्ति खटाना**
(ଯୁକ୍ତି ଖଟିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ)

ଯୁକ୍ତିତଃ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଯୁକ୍ତି+ତସ୍)—୧ । କୌଶଳକ୍ରମେ—1. Cleverly. ୨ । ସମୁଚିତରୂପେ—2. Duly; properly. ୩ । ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା—3. By argument; logically.
Jūktitaḥ

ଯୁକ୍ତି ତର୍କ—ସ. ବି. (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଯୁକ୍ତି ଓ ତର୍କ—1. Reason and logic; logic and argument. ୨ । ବାଦାନୁବାଦ—2. Argument.
Jūkti tarka

ଯୁକ୍ତିଦାତା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ପରାମର୍ଶଦାତା; ମନ୍ତ୍ରଣାଦାତା—Counsellor; advisor.
Jūktidātā
(ଯୁକ୍ତିଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) **युक्तिदाता** **विचारदेनेवाला**

ଯୁକ୍ତି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ପାଇଁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବା—To give a reasonable solution or argument to a question.
Jūkti debā
विचारदेना

ଯୁକ୍ତି ବିହୀନ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁକ୍ତିଶୂନ୍ୟ (ଦେଖ)
Jūkti bihīna Jūktiśūnya (See)

ଯୁକ୍ତିମାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁକ୍ତି+ମତ୍)—୧ । ଚତୁର—1. Clever. ୨ । ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନରେ ଦକ୍ଷ—2. Fertile in finding out expedients; inventive.
(ଯୁକ୍ତିମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯୁକ୍ତିମତ୍ତା—ବି)
Jūktimān

୩ । ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—3. Logical; based on arguments. ୪ । ସଂଯୁକ୍ତ—4. United; joined (Apte)

ଯୁକ୍ତି ମାର୍ଗ—ସ. ବି (ରୂପକ; ଯୁକ୍ତି+ମାର୍ଗ)—୧ । ଯୁକ୍ତିରୂପ ପନ୍ଥା—1. Logical argument or reasoning compared to a road. ୨ । ନ୍ୟାୟ-ମାର୍ଗ—2. Righteousness; the path of righteousness.
Jūkti mārga

ଯୁକ୍ତି ମାର୍ଗାନୁସାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୂପକ ଓ ଉପପଦ ସମାସ)—୧ । ତାର୍କିକ; ନ୍ୟାୟାନୁଗତ—1. Logical; reasonable; just. ୨ । ନ୍ୟାୟମାର୍ଗାବଲମ୍ବୀ—2. Righteous; pursuing a just or reasonable course.
(ଯୁକ୍ତି ମାର୍ଗାନୁସାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Jūkti mārgānusārī

ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁକ୍ତି+ଯୁକ୍ତ)—୧ । ତାର୍କିକ; ନ୍ୟାୟ୍ୟ; ନ୍ୟାୟାନୁମୋଦିତ—1. Reasonable; logical. ୨ । କୌଶଳୀ—2. Skilful; expert (Apte). ୩ । ପ୍ରମାଣିତ—3. Proved, established (Apte); ୪ । ଯୁକ୍ତିରେ ପ୍ରବୀଣ—4. Argumentative (Apte).
Jūkti jukta
ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ, ଯୁକ୍ତିସମ୍ମତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଯୁକ୍ତିଶୂନ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁକ୍ତିହୀନ (ଦେଖ)—Jūktihīna (See)
Jūkti śūnya
(ଯୁକ୍ତିରହିତ, ଯୁକ୍ତିବର୍ଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ—1. Deduced by reasoning. ୨ । ମନ୍ତ୍ରଣାଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ—2. Arrived at after due consultation. ୩ । ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—3. Based on reason reasonable.
Jūkti siddha

ଯୁକ୍ତିହୀନ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅତାର୍କିକ; ଯାହା ଯୁକ୍ତି-ସିଦ୍ଧ ନୁହେଁ—1. Unreasonable; not supported by reason. ୨ । ଅନ୍ୟାୟ୍ୟ—2. Illogical; unjust. ୩ । ନ୍ୟାୟହେତୁବିହୀନ—3.
Jūkti hīna

Without reasonable cause. ୪ । ସଂଯୋଗ ବା ସମ୍ପର୍କବିହୀନ – 4. Unconnected.

ଯୁକ୍ତିହୀନ ବିଚାର—ସଂ. ବି—ଅଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୁଝାମଣା; ଅନ୍ୟାୟ୍ୟ ମୀମାଂସା
Juktihina bichāra —Unreasonable conclusion; conclusion not supported by logic; illogical decision.

ଯୁଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ବର୍ଜନ କରିବା—
Jug (root) To abandon.

ଯୁଗ—ସଂ. ବି (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଳନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଘ)—୧ । ଯୁଆଳି; ଧୂର୍ଯ୍ୟସ୍ଥିତଗତ ଯାନାଙ୍ଗ; ହଳର ବା ଶକଟର ଯେଉଁ ଅଂଶ ପଶୁଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ରହେ—1. Yoke. ୨ । (ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯଥା—ଅଶ୍ୱଯୁଗ) ଯୁଗ; ଯୋଡ଼ା; ଯୁଗଳ—2. Pair; couple; two. [ଉ—ଭବ ଭବ ବାଗ ଶିଃସରବ ଗୁରୁ ପଦ୍ମରେ ନମ୍ରନ-ଯୁଗୁଁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷଚକ୍ଷୁ ଉ. ଗୀତ ।] ୩ । ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷକାଳ—3. A period of 12 years. ୪ । ପଞ୍ଚବର୍ଷ ପରିମିତ କାଳ—4. A period of 5 years. ୫ । ଉର୍ବି ନାମକ ଔଷଧ—5. Name of a rare drug. ୬ । ଏକ ଧନୁ ପରିମାଣ; ଚାରିହାତ ଲମ୍ବ ପରିମାଣ—6. A length of 4 cubits. ୭ । ବହୁବର୍ଷ—7. A long period of years (Apte). ୮ । ଅମଳ; ଜୀବନକାଳ—8. Generation; life (Apte). ୯ । ଚାରି ସଂଖ୍ୟା—9. The number four (Apte). ୧୦ । ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—10. The number twelve (Apte). ୧୧ । (ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର) ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର, କଳି ଏହି ଚାରିକାଳ—11. The four ages of Hindu mythology.

[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କାଳକୁ ଚାରି ଯୁଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।—୧ । ସତ୍ୟଯୁଗ ବା କୃତଯୁଗର ପରିମାଣ ଦେବତାଙ୍କର ୪୮୦୦ ବର୍ଷ=ମନୁଷ୍ୟର ୪୮୦୦×୩୬୦ =୧୭,୨୮୦୦୦ ବର୍ଷ—୨ । ତ୍ରେତାଯୁଗ—ଦେବତାଙ୍କର ୩୬୦୦ ବର୍ଷ=ମନୁଷ୍ୟର ୩୬୦୦×୩୬୦= ୧୨,୯୬୦୦୦ ବର୍ଷ—୩ । ଦ୍ୱାପରଯୁଗ—ଦେବତାଙ୍କର ୨୪୦୦ବର୍ଷ=ମନୁଷ୍ୟର ୨୪୦୦×୩୬୦=୮,୬୪୦୦୦ ବର୍ଷ—୪ । କଳିଯୁଗ—ଦେବତାଙ୍କର ୧୨୦୦ ବର୍ଷ= ମନୁଷ୍ୟର୍ ୧୨୦୦×୩୬୦=୪,୩୨୦୦୦ ବର୍ଷ । ଚତୁର୍ଯୁଗର ମୋଟ ପରିମାଣ=୪୩,୨୦୦୦୦ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ୪୩ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର ବର୍ଷ । ଏହାକୁ ମହାଯୁଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିରୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର ଓ କଳିଯୁଗର ଅନୁପାତ ସଂଖ୍ୟାକ୍ରମେ ୪-୩-୨-୧ । ପ୍ରଥମେ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ବ୍ରହ୍ମା ଭୂତସମସ୍ତର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଓ ଶେଷରେ ରୁଦ୍ର କଳିଯୁଗରେ ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ବିଲୟ ସାଧନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗର ପରିମାଣର $\frac{1}{10}$=ଯୁଗ କାଳ, $\frac{1}{10}$ ଯୁଗ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ $\frac{1}{10}$ ଯୁଗସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ । ଯଥା କଳିଯୁଗ ଯୁଗକାଳ—ଦେବତାଙ୍କର ୧୦୦୦ ବର୍ଷ, ଯୁଗସନ୍ଧ୍ୟା ୧୦୦ ବର୍ଷ, ଯୁଗସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ୧୦୦ ବର୍ଷ=୧୨୦୦ ଦେବ ବତ୍ସର=୪୩୨୦୦୦ ମନୁଷ୍ୟ ବତ୍ସର । ଚାରିଯୁଗ ଶେଷରେ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ ଘଟେ । ଚାରିଯୁଗ କାଳକୁ ମହାଯୁଗ ବୋଲାଯାଏ । ୭୧ଟି ମହାଯୁଗ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ୱନ୍ତର ହୁଏ । ମନ୍ୱନ୍ତରର ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ମହାପ୍ରଳୟ ହୁଏ । ୧୦୦୦ଟି ମହାଯୁଗ ହେଲେ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ୪୩୨୦୦୦୦୦୦ ବା ୪୩୨ କୋଟି ବର୍ଷରେ ।

ଗୋଟିଏ କଳ୍ପହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୧ ଦିନ ହୁଏ ଓ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପ ହେଲେ ଏକ ରାତି ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ୧୦୦୦ ମହାଯୁଗ ବା ୪୩୨ କୋଟି ବର୍ଷ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୧ ରାତି । କଳ୍ପ ଶେଷରେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ସଂହାର କରି ନିଦ୍ରା ଯାଆନ୍ତି ଓ ସେ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଥାଏ । ରାତି ଶେଷ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହୁଏ ଓ ସେ ପୁଣି ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଏହିପରି କଳ୍ପକଳ୍ପବ୍ୟାପୀ ସୃଷ୍ଟିସ୍ଥିତିପ୍ରଳୟ କ୍ରିୟା ଲାଗିଅଛି ।

ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ—

୧ । ସତ୍ୟଯୁଗର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଧର୍ମ ଓ ବିବରଣ ଃ—ଉତ୍ପତ୍ତି, ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା ବା ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା, ରବିବାର । ପରିମାଣ—୧୭ ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବର୍ଷ । ସତ୍ୟଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅବତାର—ମତ୍ସ୍ୟ, କୂର୍ମ, ବରାହ, ନୃସିଂହ (ମତାନ୍ତରରେ ବାମନ ସତ୍ୟଯୁଗର ଅବତାର) । ଏ ସମୟରେ ୬ ଜଣ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ, ଯଥା—ବଳି, ବେଣୁ, ମାନ୍ଧାତା, ପୁରୁରବା, ଧୁନ୍ଧୁମାର (ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରେ ଜାନୁଘଣ୍ଟା) ଓ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜୁନ । ଏ ଯୁଗରେ ପୁଣ୍ୟ ଚତୁଷ୍ପାଦ, ପାପ ନାସ୍ତି; ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପରମାୟୁ ୧ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ; ମାନବ ଦେହର ଉଚ୍ଚତା ୨୧ ହାତ; ମଙ୍ଗଳମୟ ପ୍ରାଣ ଓ ଇଚ୍ଛା ମୃତ୍ୟୁ; ବ୍ୟବହାରପାଦ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ସାମବେଦର ଅଧିକାର; ତୀର୍ଥ ପୁଷ୍କର; ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭକ୍ତି । ତାରକ ବ୍ରହ୍ମନାମ-ନାରାୟଣପରା ବେଦାଃ, ନାରାୟଣପରାସ୍ତପଃ
ନାରାୟଣପରା ମୁକ୍ତି ନାରାୟଣପରା ଗତିଃ ।
ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସତ୍ୟଯୁଗର ଲକ୍ଷଣ—

ନିତ୍ୟଧର୍ମରତ, ତୀର୍ଥାଶ୍ରୟୀ ଓ ସତ୍ୟପରାୟଣତା ପୋଷୀ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସୁବା ନିଦ୍ରା କରନ୍ତି ।

୨ । ତ୍ରେତାଯୁଗ—ଉତ୍ପତ୍ତି, କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ନବମୀ—ଅଣ୍ଟଳା ନବମୀ, ସୋମବାର ।

ପରିମାଣ—୧୨ ଲକ୍ଷ ୯୬ ହଜାର ବର୍ଷ ।

ଅବତାର—ବାମନ, ପରଶୁରାମ, ଶ୍ରୀରାମ (ମତାନ୍ତରରେ ବାମନ ତ୍ରେତାଯୁଗର ଅବତାର ନୁହନ୍ତି) ।

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜଗଣ ।

ପୁଣ୍ୟ ତ୍ରିପାଦ, ପାପ ଏକ ପାଦ, ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପରମାୟୁ ଦଶ ହଜାର ବର୍ଷ, ମାନବଦେହର ଉଚ୍ଚତା ୧୪ ହାତ, ପ୍ରାଣ—ଅସ୍ଥିଗତ; ପାତ୍ର—ରୌପ୍ୟ; ବେଦ—ଋଗ୍ବେଦ; ତୀର୍ଥ—ନୈମିଷାରଣ୍ୟ; ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ।

ତାରକ ବ୍ରହ୍ମନାମ—

ରାମ ନାରାୟଣାନନ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦ ମଧୁସୂଦନ ।
କୃଷ୍ଣ କେଶବ କଂସାରେ ହରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ବାମନ ।

ତ୍ରେତାଯୁଗର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ—

ଲୋକମାନେ ଦାନ, ଧର୍ମ, ତପସ୍ୟା ଓ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନରତ ଏବଂ ରାଜାମାନେ ଯଜ୍ଞଶୀଳ ।

୩ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ—ଉତ୍ପତ୍ତି—ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଗୁରୁବାର । ପରିମାଣ—୮ ଲକ୍ଷ ୬୪ ହଜାର ବର୍ଷ ।

ଅବତାର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ବୁଦ୍ଧ (ମତାନ୍ତରରେ ବୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଅବତାର ନୁହନ୍ତି) ।

ପୁଣ୍ୟ ଦୁଇ ପାଦ, ପାପ ଦୁଇ ପାଦ;
ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ଶାଲ୍ୱ,ବିରାଟଙ୍କଠାରୁ,କଂସପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ୧୬ଜଣ;
ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ—ଏକ ହଜାର ବର୍ଷ;
ମାନବଦେହର ଉଚ୍ଚତା - ୨ ହାତ;
ପ୍ରାଣ—ରୁଧିରଗତ, ପାତ୍ର—ତାମ୍ର;
ବେଦ—ଯଜୁର୍ବେଦ, ତୀର୍ଥ— କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର;
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଯଜ୍ଞ ।

ତାରକ ବ୍ରହ୍ମ ନାମ—

ହରେ ମୁରେ ମଧୁକୈଟଭାରେ, ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପାଳ
ମୁକୁନ୍ଦ ଶୌରେ ।

ଯଜ୍ଞେଶ ନାରାୟଣ କୃଷ୍ଣ ବୈକୁଣ୍ଠ; ବିରାଣ୍ଡପୁଂ ମାଂ ଜଗଦୀଶ ରକ୍ଷ ।

ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ—

ଲୋକମାନେ ଧର୍ମାଧର୍ମରତ, ପ୍ରଳାପୀ ଓ ଚପଳ ।
ରାଜା—ଜ୍ଞାନଭ୍ରଷ୍ଟ ଓ କପଟବାକ୍ ।

୪ । କଳିଯୁଗ- ଉତ୍ପତ୍ତି—ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଶୁକ୍ରବାର । ପରିମାଣ ୪ ଲକ୍ଷ ୩୨ ହଜାର ବର୍ଷ । ପୁଣ୍ୟ—୧ ପାଦ, ପାପ—ତ୍ରିପାଦ; ଅବତାର—କଳିଯୁଗର ଶେଷ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଣି ସତ୍ୟଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ହେବା ସମୟରେ କଲ୍କି ଅବତାର ଆବିର୍ଭୂତ ହେବେ । (ମତାନ୍ତରରେ ବୁଦ୍ଧ କଳିଯୁଗର ଅବତାର)

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ପ୍ରଥମେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରାଦି ୧୨୦ ଜଣ ହିନ୍ଦୁରାଜା ୩୬୫୫ ବର୍ଷ ଓ ତତ୍ପରେ ସାହା, ସୁଲତାନାଦି ୨୧ ଜଣ ଯବନ ରାଜା ୧୨୪୪ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ—୧୨୦ ବର୍ଷ, ଉଚ୍ଚତା ୩୫ ହାତ । ପ୍ରାଣ—ଅନ୍ନଗତ; ମନୁଷ୍ୟମାନେ ପାପାନୁରତ ଓ କ୍ଷୀଣ । ପାତ୍ରର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ନାହିଁ; ତୀର୍ଥ—ଗଙ୍ଗା; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଦାନ ।

ତାରକବ୍ରହ୍ମନାମ—

ହରେକୃଷ୍ଣ ହରେକୃଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣକୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ ।
ହରେରାମ ହରେରାମ, ରାମରାମ ହରେ ହରେ ।

କଳିଯୁଗର ଶାସ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣିତ ଲକ୍ଷଣ—

ସଂସାର ଧର୍ମହୀନ, ତପୋବିରହିତ, ସତ୍ୟହୀନ; ଲୋକେ ପାପରତ; ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଲୋଭୀ ଓ ମୂର୍ଖ; ନୃପତି ଲୋଭୀ ଓ କପଟୀ; ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସ୍ତ୍ରୀବଶ ଓ ପାପାନୁରକ୍ତ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଚପଳା, ପୃଥିବୀ ଅବୀର୍ଯ୍ୟ । ଓ ଅରୋଷଧିରସା ଓ ମନ୍ଦଫଳା । ଦୁର୍ଜନଙ୍କର ପ୍ରଭାବବୃଦ୍ଧି ଓ ସଜ୍ଜନଙ୍କର ଦୁରବସ୍ଥା । (ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍ ପ୍ରକାଶିତ ଖଡ୍ଗରତ୍ନ ପଞ୍ଜିକା)

ଆଧୁନିକ ଗଣନାନୁସାରେ କଳି ଯୁଗର ଆରମ୍ଭକାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୧୦୧ ସାଲ । ଅତଏବ ୧୯୩୬ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳିଯୁଗର ୫୦୩୭ ବର୍ଷ ଭୋଗ ହୋଇଅଛି ଓ ୪ ଲକ୍ଷ ୨୬ ହଜାର ୯୩୬ ବର୍ଷ ବାକି ଅଛି ।

ଘୋର କଳି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତକୁ ପାପ ଗ୍ରାସିଲେ ଭଗବାନ୍ କଳ୍କୀ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ପାପିଙ୍କ ସଂହାର କରି ଜଗତରେ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଳିଯୁଗର ବିକଟ ଅବସ୍ଥା ଘଟିବାର ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ତାହା କ୍ରମେକ୍ରମେ ଘନୀଭୂତ ହେଉଥିବା ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ଯୁଗ ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ଯୁଗ) ପଶାକାଠିରେ ପଡ଼ିବା ଦାନ-ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଦାନରେ ପଶାର ୩ଗୋଟି କାଠି-ମଧ୍ୟରୁ ୨ଟି (ଯୁଗ୍ମ) କାଠି ଉପରେ ଦେଖାଯିବା ଭିନ୍ନ ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ହୋଇଥାଏ—1. A throw of the dice resulting in 2 of the dice turning up with the same number of points. [ଦ୍ର—ପଶାଖେଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦାନ ଅଛି ଯାହା କି 'ଯୁଗ' ହୋଇପାରେ ନତେତ୍ 'ଯୁଗ' ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେହି ସଂଖ୍ୟାର ସମଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ଯଥା—

ଯୁଗ ୫ ବା ପଞ୍ଚାଙ୍କର=(୧ କାଠିରେ) ୨+(୧ କାଠିରେ) ୨+(୧ କାଠିରେ) ୫;

ଯୁଗ ନ ହୋଇ ୫ ବା ଛଅ ଛକ=(୧ କାଠିରେ) ୨+(୧ କାଠିରେ) ୧+(୧ କାଠିରେ) ୬

ଯୁଗ ୧୨ ବା ଦଶଦୁଇ=୫+୫+୨

ଯୁଗ ନ ହୋଇ ୧୨ ବା କଚ୍ଚେ ବାଆର=୬+୫+୧;

ପଶାରେ '୧୦' ଦାନ କେବଳ ଯୁଗରେ ପଡ଼େ (୬+୨+୨); ଯୁଗ ନ ହୋଇ '୧୦' ଦାନ ଘଟି ନ ପାରେ ।

ପଶାର ଗୋଟି କେତେ 'ଯୁଗ' ଦାନର ଡାକ ନାମ ।

ଅଠର—୩ଟି କାଠିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ପଡ଼ିବା;
ସତର—୨ଟି କାଠିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୫;
ଷୋହୋଳ--୨ଟି କାଠିରେ ୫ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୬;
ପନ୍ଦର—୩ଟି କାଠିରେ ୫ ଲେଖାଏଁ;
ଚଉଦ—୨ଟି କାଠିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୨;

(ଯୁଗ) ଡେଏର—୨ ଟଙ୍କରେ ୬ ଲେଖାଏ ଓ ଗୋଟିକରେ ୧; (ଗୋଟିକରେ ୬, ଗୋଟିକରେ ୫ ଓ ଗୋଟିକରେ ୨ ପଡ଼ି ୧୫ ହେଲେ ବାହ ଯୁଗ ହେଲା ନାହିଁ ।)

(ଯୁଗ) ବାଥର—ଦୁଇଟିରେ ୫ ଲେଖାଏ ଓ ଗୋଟିକରେ ୨ (ଗୋଟିକରେ ୬, ଗୋଟିକରେ ୫ ଓ ଗୋଟିକରେ ୧ ପଡ଼ି ୧୨ ହେଲେ ଯୁଗ ହେଲା ନାହିଁ ।)

ଏଗାର—ଦୁଇଟିରେ ୫ ଲେଖାଏ ଓ ଗୋଟିକରେ ୧;

ଦଶ—ଦୁଇଟିରେ ୪ ଲେଖାଏ ଓ ଗୋଟିକରେ ୨;

ନଅ—ଦୁଇଟିରେ ୨ ଲେଖାଏ ଓ ଗୋଟିକରେ ୫; ବା ଗୋଟିକରେ ୨, ଗୋଟିକରେ ୧, ଗୋଟିକରେ ୬;

ଆଠ—ଦୁଇଟିରେ ୧ ଲେଖାଏ ଓ ଗୋଟିକରେ ୬; ବମ୍ବା ଗୋଟିକରେ ୨, ଗୋଟିକରେ ୧ ଓ ଗୋଟିକରେ ୫;

ସାତ—ଦୁଇଟିରେ ୧ ଲେଖାଏ ଗୋଟିକରେ ୫

ଛଅ—(ଛ କଡ଼ା) ବା ୫ଟିରେ ୨ ଲେଖାଏ;

ପାଞ୍ଚ—ଦୁଇଟିରେ ୨ ଲେଖାଏ ଗୋଟିକରେ ୧ (ପଞ୍ଚଉ)

ଚାରି—ଦୁଇଟିରେ ୧ ଲେଖାଏ ଗୋଟିକରେ ୨ (ଚାରି ଦାନା)

ତିନି—୫ଟିରେ ୧ ଲେଖାଏ (ତିନି ଦାନା)]

୨ । (ସଂ. ଯୋଗ) ମିଳନ—2. Mixing. [ଉ—ବାସରେ ଯୁଗ କରଇ ବିଚାରି, ବାସରେ ଯୁଗ ନୋହୁ ପଞ୍ଚଶର; ବିନାଶିଲେ ପୁନ, ବିନା ଶକ୍ତିରେ ତ ଗଲା ଜୀବନ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ବିଣ (ସଂ. ଯୁଗ୍ମ) ଦୁଇ—Two. [ଉ ଉତ୍କୋଳ ଯୁଗ ତଡ଼ାଗ ଆକାର, ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ମନୋହର । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି ।]

ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି (ସଂ. ଯୁଗରଜ୍ଜୁ)—ଯୋଡ ବଳଦ-Ropes for tying beasts to the yoke.

ଯୁଗ ଆସି ଲଟାରେ ପଶିଲଣି – ଦେ. ବାକ୍ୟ—ସଂସାରକୁ ଅଛି ଅଧର୍ମ ଓ
Jūga āsi laṭāre paśilāṇi ଘୋର ପାପ ଗ୍ରାସ କଲଣି—
(ଯୁଗ ଲଟାରେ ପଶିଲଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) Sin and impiety have dominated the earth; the times are out of joint.

ଯୁଗ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (ମ.ପ.ଲୋ)—ଯୁଆଳ—
Jūga kāshṭha Yoke.

ଯୁଗ କୀଳକ—ସଂ. ବି—ବଳଦଙ୍କ ଜାଣିକୁ ଯୁଆଳରେ ଅଟକାଇ ରଖିବା
Jūga kīlaka ପାଇଁ ଯୁଆଳ ଅଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ଖିଲ ବା କୀଳା—The pins attached to the ends of the yoke. [ଉ—ଶଗଡ଼ର ଯୁଆଳରେ ଲାଗିଥିବା କୀଳାକୁ ବାଲୁଲି ଓ ଲଙ୍ଗଳର ଯୁଆଳରେ ଲାଗିଥିବା କୀଳାକୁ ଶୋଓଳ ବା ଶଇଲ କହନ୍ତି । ଶଗଡ଼ର ବାଲୁଲି ଉପରଅଡ଼ୁ ଦିଅଯାଏ ଓ ଝୁଗୁଳା ଥାଏ । ଲଙ୍ଗଳର ଶୋଓଳ ତଳଅଡ଼ୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଯୁଆଳ ଅଗରେ ସଂଲଗ୍ନ କରାଯାଇ ଥାଏ ।]

ଯୁଗକୁ ଯୁଗ—ଦେ. କ୍ରି – ବହୁଯୁଗ ପାଇଁ; ଯୁଗେ ଯୁଗେ; ପ୍ରତିଯୁଗରେ
Jūgaku juga —For ages. [ଉ—ଯୁଗକୁ ଯୁଗ
ଯୁଗକେଯୁଗ ଏହି ମତେ, ପରମାଜନ ଏ ଜଗତେ । ଜଗନ୍ନାଥ.
ଯୁଗସେଯୁଗ ଭାଗବତ ।]

ଯୁଗ କ୍ଷୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଗାନ୍ତ (ଦେଖ)
Jūga kshaya Jūgānta (See)

ଯୁଗତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ଯୁକ୍ତ)—୧ । ଯୁକ୍ତ (ଦେଖ)—1. Jūkta
Jūgata (See). ୨ । ଦୈବକ୍ରମେ ଘଟିଥିବା—2.
ଯୁକତ Happening by chance. [ଉ—ଉତ୍ତାନ
ଯୁକତ ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ, ସେଦିନ ହୋଇଛି ଯୁଗତ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଯୁଗତେ; ଘଟଣାକ୍ରମେ; ଦୈବକ୍ରମେ—1. By chance. ୨ । ନିଶ୍ଚୟ—୨. Certainly. [ଉ—ଆମ୍ଭେ ବୋଇଲୁ ଶୁଣ ମାତ, ଧର୍ମ ସେ ଲଙ୍ଘିଲେ ଯୁଗତ । ପଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ଯୁଗ(ଗୁ)ତି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଯୁକ୍ତି)—୧ । ଯୁକ୍ତି (ଦେଖ)—
Jūga(gu)ti 1. Jūkti (See) (ଉ—କରମ ବିନା
ଯୁକତି ଜିତ ହେଉଛି ପ୍ରାପତ, କରଇ ନୃପବର ଏଥିକି ଯୁଗତି ।
ଯୁକତି କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ନ୍ୟାୟ—
2. Justice.

ଯୁଗତେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି.ବିଣ (ସଂ. ଯୁକ୍ତିତଃ)—୧ । ନ୍ୟାୟତଃ—1. Justly;
Jūgate legally. ୨ । ଯୁକ୍ତିକ୍ରମେ—2. Reasonably;
ଯୁକତେ in reason. ୩ । ଘଟଣାଚକ୍ରରେ; କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମେ—
ଯୁଗତେ 3. In due course; in due order of things; in the course of events. ୪ । ଦୈବକ୍ରମେ—4. By chance. ୫ । ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ – 5. Fittingly; adequately. (ଉ—ଜଗତେ ଯୁଗତେ ପ୍ରାକୃତ ଅଗତେ ପ୍ରକଟ ହୁଅଇ ସେ ଖେଳ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।) ୬ । ବିଧିରେ; ରୀତି ଅନୁସାରେ—6. Reasonably; duly. (ଉ – ଯୁଗତେ ଏ ନାରୀ ଭାରତୀ ଆମ୍ଭର ବିଭା ହୋଇଅଛୁ ଆମ୍ଭେ । ଧର୍ମପୁରାଣ ।) ୭ । ପ୍ରକୃତରେ—7. Really. (ଉ—ନିର୍ଲେପ ଯୋଗୀ ସେ ଯୁଗତେ, ସଂଶୟ ଲାଗେ ମୋର ଚିତ୍ତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯୁଗ ଧର୍ମ – ସ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ଯୁଗୋଚିତ ଧର୍ମ)—୧ । ଯୁଗ ଲକ୍ଷଣ
Jūga dharma (ଦେଖ)—Jūga lakshaṇa (See). ୨ ।
ଯୁଗୋଚିତ ଧର୍ମ; ଉଦ୍ଭବ ଯୁଗରେ କରଣୀୟ ଧର୍ମ—2. The spirit of the age; the special conditions or duties or pursuits prescribed for each 'Jūga'; duties peculiar to a particular age of the world. ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ କୃତ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ନାମ—The name of an Oriya drama by the late Rāmaśaṅkara Rāya

ଯୁଗନ୍ଧର – ସ. ବି (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ଯୁଗଂ=ଯୁଗଲୁ+ ଧୃ ଧାତୁ=
Jūgandhara ଧାରଣ କରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯୁଗ ବା ଯୁଆଳକୁ ଯେ ଧାରଣ କରେ) – ୧ । ଯୁଆଳରେ ସଂଲଗ୍ନ ଥିବା ଶକଟର ବା ଲଙ୍ଗଳାଦିର ଦଣ୍ଡ; ଝୁରମୁଣ୍ଡି; ଲୁବର; ଲଙ୍ଗଳର

ଈଷ—1. The front end of the beam of a cart or plough which is attached to the middle of the yoke. ୨ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ— 2. Name of a mountain. ୩ । ଗାଡ଼ିର ବମ୍— 3. The beam of a carriage; the pole of a carriage. ୪ । (ନାମ) ସାତ୍ୟକିଙ୍କ ପୌତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)— 4. Grandson of Sātyaki

ଯୁଗନ୍ଧରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୁଗନ୍ଧର+ଷ୍ଟ୍ରୀ. ଆ)— Jugandharā Goddess Pārbati.

ଯୁଗନ୍ଧରାମ୍ଳ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ପାକନାଳ ବା ଯୁଆରରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ Jugandharāmla ଏକପ୍ରକାର କାଞ୍ଜି— Fermented juice of boiled maize-water.

ଯୁଗପ—ସଂ. ବି (ଯୁଗ+ପା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗନ୍ଧର୍ବ (ହ୍ର. ଶ) — Jugapa Gandharba.

ଯୁଗପତ୍—ସଂ. ଅ (ଯୁଗ=ଯୋଡ଼ା+ପଦ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Jugapat କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଏକକାଳୀନ; ଏକକାଳରେ; ଏକ ସମୟରେ ଘଟିବା (ଏକାଧିକ ଘଟଣା)—Simultaneously; at one and the same time (more than one thing taking place).

ଯୁଗପତ୍ର—ସଂ.ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯୁଗ୍ମପର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ--Bipinnated. ବି— Jugapatra ୧ । ଯୁଗ୍ମପର୍ଣ୍ଣ ବୃକ୍ଷ; ଯେଉଁ ଗଛର ପତ୍ରମାନ (ଯୁଗପତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ— 1. Any tree the foliage of which is doubly attached to the stem; a tree with Folium Binatum; bipinnated tree. ୨ । କୋବିଦାର; ରକ୍ତକଞ୍ଚନ; ନାଲି କଞ୍ଚନ ବୃକ୍ଷ— 2. The mountain ebony tree; Bauhinia Variegata.

ଯୁଗପତ୍ରିକା—ସଂ. ବି—ଶିଶୁ ଗଛ— Jugapatrikā The Sisso tree; Dalbergia Sisu.

ଯୁଗ ପାର୍ଶ୍ୱଗ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯୁଗ+ପାର୍ଶ୍ୱ+ଗମ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; Juga pārśwaga ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ. ପୁଷ୍କରାକ୍ଷ)—ଯୁଆଳ ପାଖରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ମଣ କରାଯିବା ଦାମ୍ଭ ବଳଦ; କର୍ଷଣାଦିର ଅଭ୍ୟାସାର୍ଥ ଯୁଆଳର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆବଦ୍ଧ ଗବାଦି ଜନ୍ତୁ; ଅଭ୍ୟାସାର୍ଥ ଯୁଆଳର କଡ଼ରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ତୃତୀୟ ବଳଦ—The third young ox tied to the end of a yoke by a rope in order to be habituated to the drawing of a cart or a plough.

ଯୁଗ ପୁରୁଷ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ; ମ. ସ. ଲୋ) - ଯୁଗୋଚିତ Juga purusha ଭାବକୁ ବା ସଂସ୍କାରକୁ ଯେ ଜନସମାଜରେ ଚଳାଇବା ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ—Representative of the age. (ଯଥା—ଲାଲା ଲାଜପତ୍‌ରାୟ, ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି, ବାଳଗଙ୍ଗାଧର ତିଳକ ଏମାନେ ଯୁଗପୁରୁଷ ବା ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି ବିଖ୍ୟାତ) ।

ଯୁଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସମାଜରେ ବା Juga prabartaka ଜାତିରେ ବା ରାଜନୀତିରେ ନୂତନ ନୀତି ଓ ସଂସ୍କାରାଦି ଚଳାଇବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—A person who introduces timely reforms in society or politics.

ଯୁଗ ବାହୁ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ବହୁ ଲମ୍ବ; ଦୀର୍ଘବାହୁ Juga bāhu (ହ୍ର. ଶ)—Long-armed (Apte)

ଯୁଗ(ଗୁ) ବୁଡ଼୍(ଡ଼ୁ)—ଦେ. ବି—୧। ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିପଦ ବା ଅକାଳ ଅବସ୍ଥା; Juga(gu)burd(rdu) ଅସମ୍ଭାଳ ଅବସ୍ଥା—1. An unପ୍ରାଣାନ୍ତ **ଯୁଗବୁଡ** bearable condition; a condition of very trying circumstances. [ହ୍ର— ରଜାଙ୍କ ଘାଏ ଘାଏ, ରାଣୀଙ୍କୁ ଯୁଗ ବୁଡ଼୍—ଭଗ ।] ୨ । ଯୁଗାନ୍ତ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ—2. Partial deluge or dissolution overtaking the creation at the end of a cycle of ages.

ଯୁଗ ବୁଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. (ଗାଳି)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯେ Juga burdā ଅନ୍ୟର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଏ—1. Ruinous. (ଯୁଗ ବୁଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅତି ଅନ୍ୟାୟ ବା ପାପଜନକ (କର୍ମ)— **ସର୍ବନେଶେ** 2. Sinful or unrighteous (act). ବି— **ଯୁଗବୁଡା** ଯୁଗ ବୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—Juga burdibā (See)

ଯୁଗ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଯୁଗାନ୍ତ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ—1. Partial Juga burdibā dissolution taking place at the **ସର୍ବନାଶ ହେବା** end of a cycle of 4 ages. ୨ । ଯୁଗାନ୍ତ- **ଯୁଗ ବୁଡନା** 2. The end or evening of a Juga or age. ୩ । ସର୍ବନାଶ ଘଟିବା—3. Ruination;

ଯୁଗମ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି ଓ ବିଣ. (ସଂ. ଯୁଗ୍ମ)—ଯୁଗ୍ମ (ଦେଖ) Jugama Jugma (See) **ଯୁଗମ ଯୁଗମ**

ଯୁଗ ଯୁଗ—ଦେ.କ୍ରି.ବିଣ—୧। ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି—1. In pairs. [ହ୍ର— Juga juga ବ୍ରହ୍ମା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବେଦକେ ଯୁଗ ଯୁଗ ହେଲେ । ଭକ୍ତ. **ଯୁଗଯୁଗ** ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ଯୁଗକାଳ ପାଇଁ— **ଯୁଗଯୁଗ** 2. For ages.

ଯୁଗ ଯୁଗକୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ବହୁଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. For a Juga Jugaku great many years; for ages. [ଯୁଗ(ଗେ)ଯୁଗେ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । କାଳ କାଳକୁ; ବହୁକାଳକୁ **ଯୁଗଯୁଗ** ଦୂର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ପାଇଁ—2. To a long time; **ଯୁଗ ଯୁଗ** upto a distant future. [ହ୍ର—ଯାଉଛୁ ମା ! ମୋତେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମିଳୁ ତୋ ପର ଜନମ ଭବେ । ରାଧାନାଥ. ପାଞ୍ଚାଳୀ ।]

ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର—ସଂ. ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଯୁଗ ଓ ଯୁଗାନ୍ତର)—ଏ ଯୁଗ ଓ ଅନ୍ୟ Juga jugāntara ଯୁଗ; ବହୁଯୁଗ—This and the following ages; many an age.

ଯୁଗର ଗ(ରି)ତି—ଦେ. ବ—ଯୁଗର ଢଙ୍ଗ; ଯୁଗର ଲକ୍ଷଣ—The spirit of the age.
Jugara ga(rī)ti sign of the times; the spirit
ଯୁଗେର ଗତି **युगकी रिति**

ଯୁଗର ଗତିରୀତି } ଅନ୍ୟରୂପ
ଯୁଗର ରୀତିଗତି } (ଭ—ଯୋଡ଼ି ଯାଇ ଏ ଯୁଗର ରୀତି, ଅଳା ଥାଇଁ ଥାଇଁ ମରଇ ନାହିଁ—ଭଗ ।)

ଯୁଗ ରାଇଜ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଯୁଗ+ରାଜ୍ୟ)—ବହୁକାଳବ୍ୟାପୀ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ—Enjoyment of a kingdom for a long time.
Jūga rāija
ଚିରକାଳ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ **युगराज**
(ଯୁଗ ରାଜ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁଗ ରାଇଜ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଆଶୀର୍ବାଦ)—୧ । ବହୁକାଳ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରିବା—1. To reign for a long period. ୨ । ଚିରକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରା **युगराज करना** 2. To enjoy worldly blessings for a long time. ୩ । ସୁଖୀ ହୋଇ ଚିରଜୀବୀ ହେବା—3. To live a long and happy life.
Jūga rāija karibā
(ଯୁଗ ରାଜ୍ୟ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଯଥା—ତୁମେ ପୁଅ, ହୁଅ, ନାତି, ନାତୁଣୀ ଘେନି ଯୁଗ ରାଇଜ କର । ଆଶୀର୍ବାଦ ବଚନ ।)

ଯୁଗଳ—ସଂ ବିଣ. (ଯୁଗ+ଅଳ୍ଚ ଅର୍ଥରେ. ଲ)—ଯୁଗ; ଯୋଡ଼ାଏ—A pair of.
Jugala
(ଯୁଗଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—ଯୁଗ; ଯୋଡ଼ା; ଦ୍ୱୟ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ମିଥୁନ—Team; couple; pair; brace
[ଭ—ଏହା ସରଳତ୍ୱପେକ୍ଷୀ ଦ୍ୱିସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—
ବସ୍ତ୍ର ଯୁଗଳ—ଯୋଡ଼େ ଲୁଗା—A pair of cloths.
ଅଶ୍ୱ ଯୁଗଳ—ଯୋଡ଼ି ଘୋଡ଼ା—A team of horses.
ପକ୍ଷି ଯୁଗଳ—ଯୋଡ଼ାଏ ଚଢ଼େଇ—A brace of birds.
ପ୍ରାଣି ଯୁଗଳ—ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଜୀବଦ୍ୱୟ—A couple of animals
ଗୋ ଯୁଗଳ—ହଳେ ବଳଦ—A team or yoke of oxen.
ଦମ୍ପତି ଯୁଗଳ—ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ଦୁଇଟି—A couple (husband and wife).
ଚରଣଯୁଗଳ;—ଦୁଇ ଗୋଡ଼; ଜଣଙ୍କର ବାମ ଓ ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ one's pair of legs. ଦେ.ବ. ପୁଂ—ଯୁଗଳ-ବିଶୋର ଡାକନାମ—A name for calling Jugalakisora.[ଭ—ଯୋଗୀ ଯୁଗଳ, ଚକ୍ରଧର, ମୁଲକ ଖଣ୍ଡିକ ବଲି କର—ଭଗ]

ଯୁଗଳକ—ସଂ. ବ.—(ଯୁଗଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଯୁଗଳ (ଦେଖ)
Jugalaka 1. Jugala (See) ୨ । ଯୁଗ୍ମକ; ଏକ-ବାକ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକ—2. A couple of verses forming one sentence.

ଯୁଗଳ କିଶୋର—ସଂ. ବ.—୧ । ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଦ୍ୱୟ—
Jugala kisora 1. A couple consisting of a young man and woman. ୨ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳ ମୂର୍ତ୍ତି—2. The form of Rādhā and Krushna standing together. ୩ । ରାଧାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଥିବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରୂପ—3. The figure of Śrīkrushna embracing Rādhā. ଦେ ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଯୁଗଳ ମନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ.—ଏକଶୋଚାରିତ ଦେବତାଯୁଗଳଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର—
Jugala mantra A mystic formula in which the names of 2 Deities are joined together. [ଦ୍ର—ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ହରଗୌରୀ, ହରିହର, ଲକ୍ଷ୍ମୀନୃସିଂହ, ପ୍ରଭୃତି ଯୁଗଳ-ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର । ଏହିପରି ଯୁଗଳ ଧ୍ୟାନ, ଯୁଗଳୋପାସନା ହୁଏ ।)

ଯୁଗଳମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଯୁଗଳ+ମୂର୍ତ୍ତି)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ଶିବ ପାର୍ବତୀ, ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ବା ହରିହରଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି—
Jugala mūrti
(ଯୁଗଳରୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. An image consisting of 2 Deities or one God and one Goddess seated or standing together. ୨ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ମୂର୍ତ୍ତି—2. The figure assumed by Śrīkrushna while embracing Rādhā ୩ । ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—3. The figure of a couple placed side by side.

ଯୁଗଳୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୁଗଳ+ଈ)—ଯୋଡ଼ି—
Jugalī Double; a pair of.

ଯୁଗ ସନ୍ଧି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଏକ ଯୁଗର ଶେଷ ଓ ଅନ୍ୟ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ କାଳ—The junction of two ages; the time about the end of one and the beginning of another age.
Jugā sandhi
ଯୁଗ ସନ୍ଧ୍ୟା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଯୁଗ ସନ୍ଧିସଂଶ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଯୁଗାଂଶକ—ସଂ. ବ (ଯୁଗାଂଶ+କ)—କାଳ ବା ଯୁଗର ଅଂଶ, ବତ୍ସର—The year; the component part of an age.
Jugāmśaka

ଯୁଗାଗମ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ+ଆଗମ)—ଯୁଗାଦି (ଦେଖ)
Jugāgama Jugādi (See)

ଯୁଗାର୍ଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ପରବା—
Jugārda Kitchen-vegetable.

ଯୁଗାର୍ଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ପରବା ବନାଇବା—
Jugārdibā To chop kitchen-vegetables for cooking.

ଯୁଗାଦି(ଦ୍ୟ)—ସଂ. ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ+ଆଦି (ଦ୍ୟ)]—୧ । ଚଳିଆ ଯୁଗର ପ୍ରଥମ ଉପସ୍ଥିତି—1. The advent of an age. ୨ । ଚାରିଟି ମହାଯୁଗର ଆରମ୍ଭ—2. The beginning or dawning of a cycle of 4 ages. ୩ । ତିଥି—3. Lunar day.
Jugādi(dya)
(ଯୁଗାନ୍ତ—ବିପରୀତ)

ଯୁଗାଦ୍ୟା—ସଂ. ବି (ଯୁଗାଦ୍ୟ + ଆ)—ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ତିଥି—
Jūgādyā The lunar day of the year on which one of the 4 ages first dawned. (ଯଥା —ସତ୍ୟ ଯୁଗାଦ୍ୟା, ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା; ଯୁଗ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।)

ଯୁଗାନ୍ତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଅନ୍ତ)—୧ । ଯୁଗଶେଷ; ଯୁଗର ଅନ୍ତ ବା ଶେଷ ସମୟ—1. The end of an (ଯୁଗାବସାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) age. ୨ । ମହାପ୍ରଳୟର ଅନ୍ତ; ପ୍ରଳୟ କାଳ—2. The end of a cycle of 4 ages; the time of dissolution.
Jūgānta

ଯୁଗାନ୍ତକ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—A name of Bishṇu.
Jūgāntaka ବିଣ—ଯୁଗାନ୍ତ ପ୍ରଳୟକାରୀ—Bringing about the dissolution of the creation at the end of a cycle.
ଯୁଗାନ୍ତକର } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଯୁଗାନ୍ତକୃତ୍ }

ଯୁଗାନ୍ତଜୀବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଗାନ୍ତ + ଜୀବ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଯୁଗାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚି ରହେ —Living till the end of a cycle of ages.
Jūgāntajībī
[ଦ୍ର—ପୁରାଣମତେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ମୁନି ଯୁଗାନ୍ତଜୀବୀ ଅଟନ୍ତି ।]

ଯୁଗାନ୍ତ ପ୍ରଳୟ—ସଂ. ବି—ମହାଯୁଗ ଶେଷରେ ଘଟିବା ଖଣ୍ଡପ୍ରଳୟ—
Jūgānta pralaya The partial dissolution of the creation at the end of every cycle of 4 ages.

ଯୁଗାନ୍ତ ବ୍ୟାପୀ—ସଂ. ବିଣ—ଏକ ଯୁଗାନ୍ତ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବା ବା ଘୋଷିବା (ପ୍ରଳୟ)—Existing for the period of one 'Jūgānta'.
Jūgānta byāpī

ଯୁଗାନ୍ତର—ସଂ. ବି (ଭିନ୍ନ ସମାସ; ଅନ୍ୟ + ଯୁଗ)—ଅନ୍ୟ ଯୁଗ—
Jūgāntara Another age.

ଯୁଗାନ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯୁଗାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିବା—1. Existing till the end of a cycle. ୨ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ—2. Permanent.
Jūgānta sthāyī

ଯୁଗାବଧି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଅବଧି)—ଯୁଗକ୍ଷୟ (ଦେଖ)
Jūgābadhi Jūgakshaya (See). ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ —ବହୁକାଳ ହେଲା—For an age.

ଯୁଗାବ୍ଦ(ଦା)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଅବ୍ଦ)—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶି ଯୁଗରେ ଭୋଗ ହୋଇଥିବା ବତ୍ସରମାନ—The number of years traversed by a Jūga.
Jūgābda(bdā)

ଯୁଗାରମ୍ଭ—ସଂ ବି—ଯୁଗାଦି (ଦେଖ)
Jūgārambha Jūgādi (See)

ଯୁଗୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦିନୀପୁର) ବି—ହିନ୍ଦୁ ଉଚ୍ଚ ଜାତି ବିଶେଷ; ଯୋଗୀ—A caste of beggars amongst the Hindus.
Jūgī

ଯୁଗୁଁ—ଦେ. ଅ—୧ । ହେତୁ; ପାଇଁ; ଯୋଗେ—1. For. [ଉ —ଭୂଷ୍ଟଯୋଷ୍ଟବ ବିଚ୍ଛେଦ ସର୍ବ ଲାଗି ଉଦାଉତ ଲାସ୍ତ ଲାସ୍ତ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଦୁଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ—2. From the pair of. [ଉ—ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇଲା ଶରୀର, ଲୋଚନଯୁଗୁଁ ବହେ ନୀର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
Jūguṅ

ଯୁଗେ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳୀ ଭାଷା) ବିଣର ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—
Jūge Very much.
(ଯଥା—ଯୁଗେ ନିକୋ = ଅତି ସୁନ୍ଦର ।)

ଯୁଗେ ଯୁଗେ—ସଂ. ଅ—ପ୍ରତି ଯୁଗରେ—
Jūge jūge In every age; for ages.

ଯୁଗେଶ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରାଶିଚକ୍ରରେ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ୬୦ ବର୍ଷର ଗତି ଅନୁସାରେ ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବିଶିଷ୍ଟ ଯୁଗର ଅଧିପତି ଦେବ—(Astronomy) The presiding Deity over each cycle of 5 of the years of Jupiter. [ଦ୍ର—ବୃହସ୍ପତି ମାଘମାସରେ ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରଥମାଂଶରେ ଉଦୟ ହେବା ବେଳେ ଏ ଗଣନାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ୬୦ ବର୍ଷରେ ୫ ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଯୁଗ ହୁଏ । ଏପରି ୧୨ଟି ଯୁଗର ଅଧିପତି ଯଥାକ୍ରମେ ବିଷ୍ଣୁ, ସୁରେଜ୍ୟ, ବଳଭଦ୍ର, ଅଗ୍ନି, ଦ୍ୱିଷ୍ଟା, ଉତ୍ତର, ପୋଷ୍ଠପଦ, ପିତୃଗଣ, ବିଶ୍ୱ, ସୋମ, ଶଙ୍କାଳଳ, ଅଜ ଓ ଭଗ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରତିଯୁଗର ୫ ବର୍ଷର ଯଥାକ୍ରମେ ନାମ, ସଂବତ୍ସର, ପରିବତ୍ସର, ଇଦାବତ୍ସର, ଅନୁବତ୍ସର ଓ ଇଦ୍‌ବତ୍ସର—ଜ୍ୟ. ଶ.]
Jūgeśa

ଯୁଗ୍ମ—ସଂ. ବି—(ଯୁଜ୍ ଧାତୁ = ଯୋଗ କରିବା + କର୍ମ. ମ)—୧ । ଯୁଗଳ; ଯୋଡ଼ା—1. Pair; couple ୨ । (ଯୁଗଳ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ) (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମିଥୁନ ରାଶି—2. (Astrology) The 3rd sign of the zodiac; the Gemini; or the twins. ୩ । ଯାଥଁଳା ପିଲା—3. Twins. ୪ । ଏକଇ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକ—4. A couple of stanzas connected with each other by construction, i. e. forming one grammatical sentence. ୫ । (ଗଣିତ) ଯୋଡ଼ାରାଶି; ଯେଉଁରାଶି ଦୁଇରେ ହରାଗଲେ ଛିଣ୍ଡି ଯାଏ—5. (Arithmetic) An even number; a multiple of 2. ୬ । (+ ଭାବ. ମ) —ସଂଯୋଗ; ମିଳନ—6. Union. ୭ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭେଟାଭେଟି—7. A meeting together of two persons. ୮ । (+ ଅଧିକରଣ)—ଦୁଇନଦୀର ମିଳନସ୍ଥାନ—8. The confluence of two rivers. ବିଣ—୧ । ଯୋଡ଼ାଏ; ଯୋଡ଼ିଏ—1. A couple of; a pair of. ୨ । ଦୁଇରେ ହରିଲେ ଭାଗଶେଷ ନ ରହିବା (ସଂଖ୍ୟା)—2. Even (number).
Jūgma

ଯୁଗ୍ମକ—ସଂ. ବି (ଯୁଗ୍ମ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଏକଇ ଅନ୍ୱିତ ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକ —Two stanzas connected with each other by grammatical construction.
Jūgmaka

ଯୁଗ୍ମ କଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଚର୍ତ୍ତୀ—1. A medicinal
Jugma kalā shrub. ୨ । ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ; ବିଛୁଅଣ—
2. The stinging nettle; Targia Involucruta.

ଯୁଗ୍ମଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଗ୍ମ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜାଆଁଳା
Jugmaja (ପିଲା)—Twin-born; twin.
(ଯୁଗ୍ମଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଗ୍ମ ତିଥି—ସଂ. ବି—ଏକାଦିନକେ ପଡ଼ିବା ଦୁଇଟି ତିଥି—Two
Jugma tithi lunar days falling on one solar day.

ଯୁଗ୍ମ ପର୍ଣ୍ଣ(ତ୍ର)—ସଂ. ବି—୧ । ଯୁଗ ପତ୍ର (ଦେଖ)—
Jugma parṇṇa(tra) 1. Juga patra (See)
୨ । ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣ ବା ଛତିଅନା ଗଛ—2. A tree;
Alotonia Scholaris.

ଯୁଗ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—ଏକ ଅକ୍ଷର ଦୁଇଥର ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ
Jugma barṇṇa —A letter made by doubling
the same letter; a double letter (e. g.
double b; double t). (ଯଥା—କ୍କ, ଚ୍ଚ, ଟ୍ଟ,
ତ୍ତ. ଦ୍ଦ, ମ୍ମ ।)

ଯୁଗ୍ମ ଯମକ—ସଂ. ବି—ଯମକ ବିଶେଷ—A kind of allitera-
Jugma jamaka tion. [ଉ—ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦଟି
ଯୁଗ୍ମ ଯମକ ଅଟେ । ଯଥା—କରକରଦନ ! କର କର
ଅନୁକମ୍ପା, ଫୁଲ ଶର ଶର ସହ ! ସହିବ ମୁଁ କମ୍ପା ।
ଗୋଲୋକ ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।]

ଯୁଗ୍ମ ଯୁଗ—ଦେ.ବି—ଜୈନ ତୀର୍ଥଙ୍କରମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିବା
Jugma juga ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ—A pair of great
persons (a male and a female) who were
born at the same time during the time
of the Jaina Tirthaṅkaras (Nahar,
Epitome of Jainism).

ଯୁଗ୍ମ ସ୍ୱର—ସଂ. ବି (ଯୋଗସାଧନ)—ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର ସହିତ ରବିସ୍ୱର ଓ
Jugma swara ରବିସ୍ୱର ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର ଏକତ୍ର ଥିବା ସ୍ୱର
ଓ ଯୋଗ—(Jōga) The conjunction of the
lunar swara with the solar swara.
[ଉ—ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ରବିସ୍ଥିତ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରେ ପୁଣି, ଏମନ୍ତ
ବେଳେ ପୁଛିଲେ ଜାଣିବ ଭୂମୀଶ, ଯୁଗ୍ମସ୍ୱର ଏ ବୋଲାଇ
ଚନ୍ଦ୍ରେ ହେତୁ କର । ପ୍ରାଚୀ. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।]

ଯୁଗ୍ମାନ୍ତାନୁପ୍ରାସ—ସଂ. ବି (ଅଳଙ୍କାର)—ଅନୁପ୍ରାସ ବିଶେଷ—
Jugmāntānuprāsa A kind of alliteration in
rhetoric. [ଉ—ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦ୍ୟରେ ଯୁଗ୍ମାନ୍ତାନୁପ୍ରାସ
ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା - ଶରବାର ମାରର ପଡ଼ିଲା ଉଦ୍ଦେ
ସମ୍ଭୁ ବଳିଲା ଘାଡ଼ଡର । ଅଉମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]

ଯୁଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୁଗ+ବହିବା ଅର୍ଥରେ ଯ)—୧ । ଯୁଗବାହୀ (ପଶୁ)
Jugya 1. Bearing burden by a yoke. ୨ ।
ଯୁଆଳରେ ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଉପଯୁକ୍ତ—2. Fit to be
yoked. ୩ । ଯୁଆଳରେ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିବା (ପଶୁ)—
3. Yoked; harnessed (Apte) ୪ । (ଅନ୍ୟ
ବାହନ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ; ଯଥା ଅଶ୍ୱ ଯୁଗ୍ୟ-
ରଥ) ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଜୀବଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ—
4. Drawn by (an animal) (Apte.)
ସଂ. ବି.—୧ । ଯାନ—1. Conveyance; vehicle.
୨ । ବାହନ; ଯାନବାହୀ ଜୀବ—2. Draught-ani-
mal (Apte.) ୩ । ଗାଡ଼ି ଟାଣିବା ଘୋଡ଼ା—3.
Charit-horse. (Apte) ୪ । ଗାଡ଼ି ଆଦି ଟାଣିବା
ପାଇଁ ମଣ ହୋଇଥିବା ଜୀବ—4. An animal
trained for the yoke.

ଯୁଗ୍ୟବାହ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଯୁଗ୍ୟ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସାରଥି;
Jugyabāha ରଥଚାଳକ; କଚୁଆନ୍—A charioteer;
(ଯୁଗ୍ୟବାହା—ସ୍ତ୍ରୀ) coachman; chauffeur.

ଯୁଚ୍ଛ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ବି—୧ । ଅମନୋଯୋଗୀ ହେବା—
Juchchh (root) 1. To be inattentive.
୨ । ପ୍ରମାଦ ବା ଭୁଲ କରିବା—2. To err; to
commit mistake.

ଯୁଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଯୋଗ କରିବା; ଏକତ୍ର କରିବା—1. To
Juj (root) add up; to join. ୨ । ମିଳାଇବା; ମିଶାଇବା
2. To unite; to mix up. ୩ । ନିନ୍ଦା କରିବା—
3. To blame. ୪ । ବାନ୍ଧିବା—4. To bind;
to tie ୫ । ସଂଯମ କରିବା—5. To control; to
regulate. ୬ । ଧ୍ୟାନରେ ବା ସମାଧିରେ ମନକୁ ନିୟକ୍ତ
କରିବା; ଧ୍ୟାନ କରିବା—6. To concentrate
one's mind in abstract meditation; to
meditate upon. ୭ । ଚିନ୍ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରିବା;
ମନୋଯୋଗ ଦେବା—7. To concentrate
one's thoughts or attention. ୮ । ସଂଯୁକ୍ତ
କରିବା; ଯୋଖିବା; ଯୋଡ଼ିବା—8. To connect; to
attach. ୯ । ଯୋଚିବା—9. To yoke; to
harness. ୧୦ । ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—10. To
employ; to apply. ୧୧ । ଲାଗିବା; ଲାଖିବା—
11. To adhere; to cleave to (Apte).
୧୨ । ଆଦେଶ କରିବା—12. To enjoin; to
charge (Apte) [ଉ—ଯୁଜ୍ ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ଉନ୍ନ
ଉନ୍ନ ଉପସର୍ଗ ଲାଗି ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ; ଯଥା—
ଅନୁ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧ । ପଚାରିବା—1. To ask.
୨ । ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—2. To reprove.
ଅଭି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା-1.To utter.
୨। ଦୋଷାରୋପ କରିବା-2.To accuse or charge
a person with an offence.

୩। ଧରିବା; ଧାରଣକରିବା—3 To seize. ୪। ଅଧିକାର କରିବା—4. To lay hold of.

ଉପ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଆକ୍ରମଣ କରିବା--1. To attack. ୨। ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To take. ୩। ଖାଇବା—3. To partake of (food).

ଉତ୍ + ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା—To try; to make effort.

ନି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଆଦେଶକରିବା—1. To order. ୨। ବରାଦ କରିବା—2. To order beforehand. ୩। କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁକରର କରିବା—3. To appoint.

ବି+ନି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଯୋଗ କରିବା—1. To join. ୨। ବ୍ୟୟ କରିବା-2. To spend. ୩। ପଠାଇବା 3. To send ୪। ବିଜଡ଼ିତ କରିବା—4. To involve in.

ପ୍ର+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ପ୍ରୟୋଗ କରିବା--1. To apply. ୨। ଅର୍ଥାଦିକୁ ଲାଭରେ ଖଟାଇବା-2. To invest money; ୩। ଚେଷ୍ଟା କରିବା—3. To make effort. ୪। ମିଳାଇବା—4. To connect; to combine; ୫। ବ୍ୟୟ କରିବା--5. To spend. ୬। ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—6. To appoint. ୭। ପୃଥକ୍ କରିବା—7. To divide.

ବି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଫେଡ଼ିବା -1. To subtract. ୨। ପୃଥକ୍ କରିବା—2. To separate. ୨। ପଠାଇବା—2. To send.

ସମ୍+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଏକତ୍ର କରିବା—To combine; to unite.]

ଯୁଜାନ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି—ଯୁଞ୍ଜାନ (ଦେଖ)
Jujāna Junjāna (See)

ଯୁଜିର—ସଂ. ବି (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇର)—୧। ଯୁଗ୍ମ; ଯୁଗଳ—
Jujira 1. Pair couple. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—ଯୋଗୀ—2. A sage; an anchorite.

ଯୁଜ(ଜେ, ଝି, ଝେ)ଷ୍ଠି(ଷ୍ଠି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ.ଯୁଧିଷ୍ଠିର)—ଯୁଧିଷ୍ଠିର (ଦେଖ)
Ju(je, jhi, jhe)shṭi(shṭhi) Judhishṭhira (See)
ଯୁଧିଷ୍ଠିର [ଉ—ତୋ ଅଗେ କହୁଛୁ ଯୁଜେଷ୍ଟି ଭାଇ।
ଯୁଜଷ୍ଠୀର ପ୍ରୀତା. ପଉଚେଗୀତା।]

ଯୁଜୁତ୍ସୁ—ବୈଦେ. ବି (ଜାପାନୀଭାଷା)—ଜାପାନ ଦେଶୀୟ କସ୍‌ରତ୍
Jujutsu —A kind of athletic feat or westling
ଯୁଜୁତ୍ସୁ ଜୁଜୁତସୁ practised in Jāpan; Jujutsu.
[ଦ୍ର—ଏ କସ୍‌ରତ୍‌ରେ ଖେଳୁଅଛି ଖୁବ୍ ନିପୁଣତା ସହକାରେ ବିପକ୍ଷର ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ ମର୍ମସ୍ଥାନରେ ଅଘାତ କରେ; ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ଅଘାତ କଲେ ବିପକ୍ଷ ବଳଶୂନ୍ୟ ଓ ଅସହାୟ ହୁଏ, ଏମନ୍ତ କି, ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରାଣପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଯୁଜୁତ୍ସୁ ଖେଳରେ ବଳଠାରୁ କଳ ବେଶି ଲାଗ ଯାଏ ।]

ଯୁଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ; ବୈଦିକ)—୧। ସଂଯୁକ୍ତ—
Jujya 1. United; connected (Apte). ୨। ଇଷ୍ଟ ସମ୍ପର୍କ ବା ବିବାହାଦି ସମ୍ପର୍କଯୁକ୍ତ—2. Related to (Apte). ୩। ଯୋଗ୍ୟ; ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit; proper (Apte). ୪। ସମଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ—4. Of the same class or kind (Apte). ସଂ. ବି—୧। କୁଟୁମ୍ବ; ସଗୋତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—1. A kinsman (Apte). ୨। (+ଭାବ. ଓ) ସଂଯୋଗ; ସମ୍ମେଳନ—2. Union; connection (Apte). ୩। ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କ—3. Blood relationship (Apte).

ଯୁଜ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ମିଳିତ
Jujyamāna ହେଉଥିବା—Under the process of
(ଯୁଜ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) being joined or united.

ଯୁଜ୍ଝ (ଇତ୍ୟାଦି) —ଗ୍ରା. ବି—ଯୁଝ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)
Jujjha (etc) Jujha (etc) (See)

ଯୁଝ୍—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ) —ଯୁଦ୍ଧ—Fight. [ଉ—ଯେ ପରାକ୍ରମୀ
Jujha ହେବ ସେ ଯିବ ଯୁଝିକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ—ସଭା ।]
ଯୁଧ ଜୁଧ

ଯୁଝ ଭୂଇଁ—ଗ୍ରା.ବି—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—Battle-field. [ଉ—ଯୁଝ୍‌ଭୂଇଁ ବି
Jujha bhuiñ ଜୋଇ ଯାଉ, ଲୁଟ ବେଳକୁ ପୁଅ ଯାଉ । ଛଗ]
ଯୁଦ୍ଧଭୂମି ଯୁଧଭୂଇଁ

ଯୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ଜୁଝାଇବା (ଦେଖ)—
Jujhā(jhe)ibā Jujjhāibā (See)
ଯୁଦ୍ଧକରାନ ଯୁଧବାନା

ଯୁଝ ଯୁଝି—ଗ୍ରା. ବି—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—
Jujhājujhi Mutual fighting.
ଲଡାଲଡ଼ି ଯୁଧାଯୁଧୀ

ଯୁଝି ଇଚ୍ଛିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ+ଇଚ୍ଛା)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
Jujhi ichchhibā କରିବା—To desire to fight.
ଯୁଧ ଚାହନା (ଉ—କାମ ବସନ୍ତ ମିଳି ଭୁଜୁଳିଲେ, ଯୁଝି ଇଚ୍ଛନ୍ତି
ଯୁଦ୍ଧ ଚାଓୟା ବସନ୍ତ କୋଳିଲେ । ଅରମନ୍ତ୍ୟ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।)

ଯୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଧ୍. ଧାତୁ. ପ୍ରା. ଜୁଝ୍. ଧାତୁ)—
Jujhibā ୧। ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—1. To fight. (ଉ—ସମରେ
ଯୁଦ୍ଧକରା ଦେଖି ବନ୍ଧୁଜନ, ଦୟାରେ ନ ଯୁଝେ ଅନ୍ଧୁନ ।
ଯୁଧନା ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ୨। ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ କରିବା; କଳହ କରିବା—2. To wrangle; to quarrel. ୩। ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—3. To struggle hard.

ଯୁଝ୍ୟ(ଧ)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ)—୧। ଯୁଦ୍ଧ—1. Battle.
Jujhya(dhya) ୨। ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—2. Wrangling.
ଯୁଧ ଯୁଦ୍ଧ

ଯୁଞ୍ଜାତକ—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ବୃକ୍ଷ—Name of a tree
Junjātaka used in medicine. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଙ୍କୁରରେ
ଔଷଧାଦିରେ ତାଳଗଛର ଚନ୍ଦା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।]

ଯୁଞ୍ଜାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯୁଜ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ଯୋଗ-
Junjāna ଭ୍ୟାସକାରୀ—1. Practising penance. ୨।ଯେ
(ଯୁଞ୍ଜାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୋଗ କରେ—2. Joining; uniting.
୩ । ଯେ ଯୋଡେ—3. Yoking. ୪ । ଉପଯୋଗୀ—
4. Proper; fit (Apte). ୫। ସମୃଦ୍ଧଯୁକ୍ତ—5. Prosperous (Apte). ୬ । କୃତକାର୍ଯ୍ୟ—6. Successful (Apte). ବ—୧ । ସାରଥି—1. A Charioteer. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa. ୩ । ସର୍ବଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An omniscient person. ୪ । ଯେଉଁ ଯୋଗସାଧକ ଯୋଗାଭ୍ୟାସ କରୁଥାଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତି ହୋଇ ନାହାନ୍ତି—4. A person who is engaged in practising Jōga but has not yet attained salvation. [ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଯୋଗୀ ସମାଧିଦ୍ୱାରା ସର୍ବଜ୍ଞ ହୁଅନ୍ତି—ଭ. ଶ]

ଯୁଟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ମିଳିତ ହେବା—
Juṭ (root) To be united.
(ଯୋଟ ଧାତୁ—ଶିଜନ୍ତ ରୂପ)

ଯୁଟା—ଦେ. ବ—୧ । (ପାନବରଜର ଭାଷା)—ପାନଗଛର ଯୋଡ଼ା—
Juṭā 1. A pair of betel creepers. ୨ । ଜୁଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Juṭā etc (See)
ଦେ. ବିଣ—ଜୁଟା (ଦେଖ)—juṭā (See)
(ଯୁଜୁଟା—ଅନ୍ୟ ସର୍ବନାମ ରୂପ) ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—
ବେଟା ଜୋଟା ଯେଉଁ ଗୋଟାକ—Which one.
(ଯୁଟ୍ଟ, ଯୁଜୁଟ୍ଟ—ଆଦରାର୍ଥକ ସର୍ବନାମ ରୂପ)

ଯୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୁଟାଇବା (ଦେଖ)
Juṭā(ṭe)ibā Juṭaibā (See)

ଯୁଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୁଟିବା (ଦେଖ)
Juṭibā Juṭibā (See)

ଯୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ପାଣିର ଜୋଡ଼ି; ଲମ୍ବ
Jurḍi ଅଳ୍ପଗଭୀର ଅଗଭୀର ଜଳଧାର—1. A long strip of shallow water ୨ । ଜୁଡ଼ି (ଦେଖ)—2. Jurḍi (See)

ଯୁଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଯୋଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Jurḍibā jorḍibā (See)

ଯୁଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ) ବିଣ ଓ ବ—ଯୋଡ଼େ; ଦୁଇଟି; ଏକଦଳ—
Jurḍe Two; a pair.

ଯୁଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୁଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Juṇa (etc) Juṇa etc (See)

ଯୁତ୍—ସଂ. ବ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ=ଯ ଜଳଦେବା + ଭାବ ବ୍ୟୁତ୍=ଯୁଧ୍ ଶବ୍ଦ
Jut ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ—1. Battle; fight.
୨ । ନିନ୍ଦା—2. Censure; blame. ୩ ।
(+ କର୍ତ୍ତୃ. ବ୍ୟୁତ୍)—ଯୋଦ୍ଧା; ସୈନିକ—
3. A hero; a soldier (Apte).
ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ.—ଜୁଟ୍ (ଦେଖ)—Jut (See)

ଯୁତ (ଧାତୁ)—ସଂ—ବିରଣଦେବା; ଦୀପ୍ତି କରିବା; ଜକ୍ ଜକ୍ ହେବା—
Jut (root) To shine.

ଯୁତ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା, ଯୋଗ କରିବା + କର୍ମ.ତ;
Juta ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀଯୁତ)—
(ଯୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ମିଶ୍ରିତ; ମିଳିତ; ଯୁକ୍ତ—1. Joined to; connected with; united with; combined with. ୨ । ସଂଯୁକ୍ତ—2. Attached to; being in contact with ୩ । ପୃଥକ୍‌କୃତ—3. Separated (Apte). ୪ । (ଗୁଣାଦି ଦ୍ୱାରା) ଶୋଭିତ; ଭୂଷିତ—4. Endowed with; possessed of. ୫ । ଅପୃଥଗ୍‌ଭୂତ—5. Unseparated from; identical with. ୬ । ପୂର୍ଣ୍ଣ; ପୂରିତ—6. Filled with. ୭ । ଆବୃତ—7. Coversed with (Apte). ୮ । ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା—8. Fastened to (Apte). ୯ । (ଅନୁଚର) ସଙ୍ଗେ ଥିବା; ଅନୁଚର-ପରିବୃତ—9. Accompanied or attended by (a person)- ୧୦ । ବେଷ୍ଟିତ—10 Surrounded by. ୧୧। ଯୋଟ ହୋଇଥିବା—11. Yoked too ବ—୧ । ବରକନ୍ୟା- 1. A newly married couple; bridegroom and bride. ୨ । ଦୈର୍ଘ୍ୟର ପରିମାଣ ବିଶେଷ; ଚାରିହାତ—2. A length of 4 cubits. ୩ । (+ଭାବ.ତ) ଯୋଗ; ମିଳନ; ବିବାହ—3. Meeting; union; marriage (Apte); ୪। (+କରଣ ତ) ଯୋତ; ଗାଡ଼ି ଆଦିରେ ପଶୁ ଯୋଡିବାର ଦଉଡ଼ି—4. Rope for yoking beasts to carts etc.

ଯୁତକ—ସଂ. ବ (ଯୁତ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ସନ୍ଦେହ—1. Doubt;
Jutaka uncertainty (Apte) ୨ । (ଯୁଜ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ + କ) ଯୋଡ଼ା; ଦ୍ୱୟ—2. A pair; a couple; a brace. ୩ । (ଯୁତ+କ)—ମୈଥୁନ; ଯୌନ ସଂଯୋଗ—3. Relationship through sex; marital or sexual connection. ୪ । ବିବାହର ଉପହାର; ଯୌତୁକ—4. Nuptial presents; dowry. ୫ । ଶାଢ଼ୀର କାନ୍ଧ ବା ଅଞ୍ଚଳା ବା ଗୁଡ଼ି—5. The end of a lady's cloth. ୬ । ଲୁଗାର ଶେଷଭାଗ ବା କାନ୍ଧ—6. The end of a cloth. ୭ । ଶାଢ଼ୀ ଓ ଓଢ଼ଣା- 7. The cloth worn by a woman and the upper veil. ୮ । ସୂର୍ପ ପାର୍ଶ୍ୱ; ଭୁଲାର ପାଖ ବା ଧାର—8. The edge or sides of a winnowing fan (Apte). ୯ । ଆଶ୍ରୟ—9. Assylum;

refuge. ୧୦ । କ୍ଷମା—10. Forgiveness; pardon. ୧୧ । ତିତିକ୍ଷା—11. Forbearance. ୧୨ । ସହାୟ-12. Help; support. ୧୩ । ସଖ୍ୟ; ବନ୍ଧୁତା-13. Alliance; friendship. ୧୪ । ଅଳାପ; ପରିଚୟ—14. Acquaintance. ୧୫ । ବନ୍ଧୁତା-ବନ୍ଧନ—15. Forming an alliance or friendship. ୧୬ । ଲୁଗାର ଜୋଡ଼ି; ପିନ୍ଧାଲୁଗା ଓ ଚାଦର; ଧୋତି ଓ ପାଛୁଡ଼ା—16. A pair of cloth consisting of the loincloth and the upper sheet. ୧୭ । ପାଦର ଅଗ୍ରଭାଗ—17. The foremost part of the foot (Apte). ୧୮ । ଶାଢ଼ୀର ଧଡ଼ୀ—18 The edge of a woman's garment; hem; border of a woman's Sārhi (Apte). ୧୯ । ସମ୍ମିଳନ; ସଂଯୋଗ—19. Union (Apte).

ଯୁତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଜୋତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jutā (etc) Jotā etc (See)

ଯୁତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯୁତିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Jutā(te)ibā 1. The causative form of Jutibā.
ଜୋତାନ ୨ । ଜୋତାରେ ମାଡ଼ ମାରିବା—
ଜୁତିଆନା 2. To beat with the shoes

ଯୁତି—ସଂ. ବି (ଯୁ. ଧାତୁ+କ୍ତିନ୍. ଣ)—୧ । ଯୋଖିବା; ଯୋଜନ—
Juti 1. Uniting; connecting. ୨ । ଶକଟାଦିରେ ପଶୁ ଯୋଡ଼ିବା—2. Tying or yoking of beasts to a cart or plough. ୩ । (ଗଣିତ) ସଙ୍କଳନ; ଯୋଗ କରଣ—3. (Arithmetic) Addition. ୪ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ସଂକ୍ରମଣ—4. (astronomy) Conjunction (Apte). ୫ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟାର ଯୋଗଫଳ—5. Sum total; the total number (Apte). ୬ । ସଂଯୋଗ—6. Union; junction (Apte). ଗ୍ରା. ବି (ଇତର) (ସଂ. ଜ୍ୟୋତି)—ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ; ଜ୍ୟୋତିଃ—
Radiance; brightness.

ଯୁତିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁ. ଧାତୁ, ଯୁଜଧାତୁ)—ଗୋରୁ ଆଦି ପଶୁଙ୍କୁ
Jutibā ଶଗଡ଼ରେ ବା ଗାଡ଼ିରେ ବା ହଳରେ ଲଗାଇବା—
ଜୋତା To yoke beasts to a cart or plough.
ଜୋତନା ପ୍ରଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କର୍ଷଣ କରିବା—
To plough.

ଯୁତେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ)—ଅମୁକ
Jute ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ—Being joined with or
ଯୁତେ attached to. (ଉ—ସ୍ୱଭାବେ ତପ କ୍ଲେଶ ଯୁତେ,
ଯୁତି ଚରତେ ଥିବ ଗୁରୁଭକ୍ତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଯୁଦ୍—ସଂ. ବି (ଯୁଧ୍. ଧାତୁ+କ୍ତିନ୍. ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—
Jud Fight; battle.

ଯୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(ସଂ. ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କ୍ତିନ୍. ଦ)—୧ । ସମର; ଲଢ଼ାଇ—
Juddh 1. War; fight; battle.

[ବି—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରଥ, ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ଓ ପଦାତି, ଯୁଦ୍ଧର ଚାରି ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଥିଲେ; ଏଥି ପାଇଁ ସେନାକୁ ଚତୁରଙ୍ଗିଣୀ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା । ଏହି ଚାରି ଅଙ୍ଗର ସଂଖ୍ୟା-ଭେଦରେ ସୈନ୍ୟ ଦଳର ଗଣ ଉକ୍ତ ନାମ (ଯଥା ପତ୍ତି, ଗୁଳ୍ମ, ଗଣ) ଥିଲା । ସେନା ସନ୍ନିବେଶ (ବ୍ୟୂହ) ମଧ୍ୟ ନାନା ପ୍ରକାରର ଥିଲା (ଯଥା, ସୂଚିବ୍ୟୂହ, ଶ୍ୟେନ, ମକର, ଶକଟ) । ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ସଙ୍କେତ ଧ୍ୱନି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମିଳନ, ପ୍ରସରଣ, ପ୍ରଭ୍ରମଣ, ଆଲୁଣ୍ଠନ, ଯାନ, ପ୍ରୟାଣ, ଅପଯାନ ଆଦି ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ଚାଳିତ କରା ଯାଉଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ୨ ପ୍ରକାର ଥିଲା, ଯଥା—ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ । କୃତ୍ରିମ ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ଦୁର୍ଗରେ ରହି ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ କରାଯିବା ଯୁଦ୍ଧର ନାମ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ; ଦୁର୍ଗରୁ ବାହାରି ଖୋଲା ଯାଗାରେ ଶତ୍ରୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ କରାଯିବା ଯୁଦ୍ଧ ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ । ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧରେ ସମଭୂମିରେ ରଥ ଯୁଦ୍ଧ, ବିଷମ ଭୂମିରେ ହସ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ, ମରୁଭୂମିରେ ଅଶ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ, ପାଙ୍କତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପଦାତି ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଜଳରେ ନୌକା ଯୁଦ୍ଧ କରା ଯାଉଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିଏ ଅବଶ୍ୟ ପାଳନୀୟ ନିୟମ ଥିଲା । ଯଥା—(୧) ରାଜା ଓ ଯୁଦ୍ଧବିଶାରଦ ପଣ୍ଡିତ ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । (୨) ରଥଶ୍ରୀନ ରଥୀ, ଗଜଶ୍ରୀନ ଗଜାରୋହୀ ସେନା, ଅଶ୍ୱଶ୍ରୀନ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା ଓ ଶସ୍ତ୍ରଶ୍ରୀନ ପଦାତିଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । (୩) ବାଳ, ବୃଦ୍ଧ, ନପୁଂସକ, ଅନ୍ୟାହତ ଓ ଶାନ୍ତିପତାକା ଉଡ଼ାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ନିଷିଦ୍ଧ । (୪) ଭୟଭୀତ, ଶରଣାଗତ, ଯୁଦ୍ଧବିମୁଖ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଘାତ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ମରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ଓ ଯୁଦ୍ଧରୁ ପଳାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପାତକ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରୁ ପଳାଇ ଯିବା ପାତକୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁଣି ଥରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ଶୂରତା ନ ଦେଖାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ପାତକ ଦୂର ହେଉ ନ ଥିଲା (ଭ୍ର. ଶ.) ଯୁଦ୍ଧରେ ନାଳକାସ୍ତ୍ର (ବନ୍ଦୁକ), ଶତଘ୍ନୀ, (ତୋପ), ଅଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର, ମୋହାସ୍ତ୍ର, ଧନୁଶରଃ, ଗଦା, ଖଡ୍ଗ, ପାଶ ଆଦି, ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ, ବାଳକ, ମୁନି, ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ବିପକ୍ଷର ଦୂତ ମଧ୍ୟ ଅବଧ୍ୟ ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ନାନା ଅଲୌକିକ ଓ ମାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ କରା ଯାଉଥିଲା । ଆକାଶ ବିମାନ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ଥିଲା । ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ମାୟା ଯୁଦ୍ଧ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ମାୟା, ଛଳ ଆଦିର ପ୍ରୟୋଗ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା ।

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରର ନାମ ଅନୁସାରେ ବା ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ପକ୍ଷଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିବା ଦେଶର ନାମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧର ନାମ ହୁଏ । ଯଥା—

ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧ—The Marhatta war.
ପାଣିପଥ ଯୁଦ୍ଧ—The war at the field of Panipath in N. India.
ବ୍ରହ୍ମ ଯୁଦ୍ଧ—The Burmese war.
କାବୁଲ ଯୁଦ୍ଧ—The war with Kabul.
ବୁଅର୍ ଯୁଦ୍ଧ; ଆଫ୍ରିକାର ଉପନିବେଶୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ—The Boor war.
ପିଣ୍ଡାରୀ ଯୁଦ୍ଧ—The battle with the Pindaries.
ଜର୍ମାନ୍ ଯୁଦ୍ଧ—The battle with the Germans.
ମୈସୂର ଯୁଦ୍ଧ—The battle of Mysore (in S. India).
ଚିନ୍ ଯୁଦ୍ଧ—The Chinese war.
ରୁସିଆ ଯୁଦ୍ଧ—The Russian war.
ପଲାସୀ ଯୁଦ୍ଧ; ପଲାସୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ—The battle of Plassey.
ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ଯଥା—ବୃଷ ଯୁଦ୍ଧ, ମେଷ ଯୁଦ୍ଧ, କୁକୁଟ ଯୁଦ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ । ବିବାଦ—2. Contest; conflict. ୩ । ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କର ଶତ୍ରୁତା ପୂର୍ବକ ବଳକଷାକଷି—3. A struggle between two antagonistic parties. ୪ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥିତି—4. (astrology) The opposition or conflict of planets (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ଆଇନ୍—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଲୋକଶାସନାର୍ଥ ପ୍ରଗୃହୀତ କଠୋର ବିଧାନ; ସାମରିକ ବିଧି—Martial law.
ଯୁଦ୍ଧ ଆଇନ **युद्धकी कानुन**

ଯୁଦ୍ଧଂ ଦେହି—ସ. ବାକ୍ୟ (ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆସି ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ାଇ କର)—ବିପକ୍ଷକୁ ସମ୍ମୁଖ ସମର କରିବା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ—A call to an antagonist to come out to give battle; a challenge.
Juddham dehi

ଯୁଦ୍ଧ କଣ୍ଡୁ—ସ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ବାସନା—Martial eagerness eagerness to fight.
(ଯୁଦ୍ଧ କାଣ୍ଡୁ—ଦେଶଜ ରୂପ)
Juddha kaṇḍu

ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ାଇ କରିବା—To fight; to engage in a battle.
ଯୁଦ୍ଧ କରା **युद्ध करना**
Juddha karibā

ଯୁଦ୍ଧ କର୍ତ୍ତା—ସ. ବି. ପୁଂ—ଯୋଦ୍ଧା; ବୀର; ସୈନିକ—A warrior.
Juddha karttā
ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧକାରକ (ଦେଖ)
Juddha kāraka (See)

ଯୁଦ୍ଧ କାରକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଥାଏ—Fighting; making war; contending.
(ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Juddha kāraka
(ଯୁଦ୍ଧ କାରିକା, ଯୁଦ୍ଧ କାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରେ ପଟୁ ବା ପାରଦର୍ଶୀ—Skilful in war.
(ଯୁଦ୍ଧକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Juddha kuśala
[ଯୁଦ୍ଧଦକ୍ଷ, ଯୁଦ୍ଧପଟୁ, ଯୁଦ୍ଧ ନିପୁଣ —ଅନ୍ୟରୂପ ।]

ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ବିଷୟରେ ନୈପୁଣ୍ୟ—Manœuvre; skill in war
Juddha kauśala

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷମ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୪ର୍ଥୀ ତତ୍ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ବା ବଳଶାଳୀ—Able to fight; able-bodied for fighting.
(ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Juddha kshama

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷୟ—ସ. ବି. —୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ—1. Cessation of battle. ୨ । (ମ. ପ. ଲୋ) ଯୁଦ୍ଧଜନିତ ଲୋକ ଓ ବଳ ଆଦିର କ୍ଷୟ—2. Loss of men and strength due to war.
Juddha kshaya

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷାନ୍ତି—ସ. ବି (୫ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Juddha kshānti Juddha nibṛutti (See)

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବି—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗେ—Battlefield; the scene of battle.
Juddha kshetra

ଯୁଦ୍ଧ ଜୟ—ସ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ—Victory in battle.
Juddha jaya

ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ପୋତ (ଦେଖ)
Juddha jāhāja Juddha pota (See)
ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜ **युद्ध जहाज**

ଯୁଦ୍ଧଜ୍ଞ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତ—1. Versed in the military art. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ (ଦେଖ)—2. Juddha kuśala (See)
ଯୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାତା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଯୁଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ }
(ଯୁଦ୍ଧଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Juddha jña

ଯୁଦ୍ଧ ଢକ୍କା—ସ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ରଣ ଢକ୍କା; ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଢୋଲ—Battle drum. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ଯୁଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ, ଯୁଦ୍ଧ ଭେରୀ, ଯୁଦ୍ଧ ଶୃଙ୍ଗା ଆଦି ହୁଏ]
Juddha dhakkā

ଯୁଦ୍ଧ ତରୀ—ସ.ବି—ଯୁଦ୍ଧ ପୋତ (ଦେଖ)—Juddha pota (See)
Juddha tarī

ଯୁଦ୍ଧ ତଳ—ସ. ବି—ଯୁଦ୍ଧଭୂମି—Battlefield. [ଦ୍ର—କେତେ ହାତାଙ୍କର ଯାଆନ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟ । ଯୁଦ୍ଧତଳେ ଦେଲା ମୁକୁତା ଧାରା ବୃଷ୍ଟି । କୃଷ୍ଣସହିତ ମହାଭାରତ କର୍ଣ୍ଣ ।]
Juddha tala

ଯୁଦ୍ଧ ଦକ୍ଷ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ (ଦେଖ)—Juddha kuśala (See).
(ଯୁଦ୍ଧଦକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Juddha daksha
(ଯୁଦ୍ଧନିପୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁଦ୍ଧ ଦାତା—ସ. ବିଣ - ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାହାରେ—One who comes out to fight; one who gives battle.
Juddha dātā

ଯୁଦ୍ଧ ଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳ—Battlefield. [ଉ—ମୋତେ ଦେଖା ଦେଲ ଆସି ସେ ଯୁଦ୍ଧଦାଣ୍ଡେ । କୃଷ୍ଣଫିହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
Jūddha dāṅda
ଯୁଦ୍ଧଭୂମି **युद्धभूमि**

ଯୁଦ୍ଧ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଭୁଲ. ସ. ଯୁଦ୍ଧଂ ଦେହି)—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ) ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା—
Jūddha deba
ଯୁଦ୍ଧଦେଓୟା **युद्धदेना** To be engaged in fight (with); to give battle)

ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୟୁତ—ସ. ବି. (ରୂପକ)—ଜୁଆଖେଳ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ଯୁଦ୍ଧ—
Jūddha dyuta Chance of war (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ନିବୃତ୍ତି—ସ. ବି—(୫ମୀ ତତ୍; ଯୁଦ୍ଧ + ନିବୃତ୍ତି)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ ହେବା—1. Cessation of hostilities; armistice. ୨ । ସନ୍ଧି—2. Truce.
Jūddha nibṛutti

ଯୁଦ୍ଧ ନୀତି—ସ. ବି—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିୟମାଦି—1. The laws or rules for conducting a war. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା (ଦେଖ)—2. Jūddha bidyā (See).
Jūddha nīti

ଯୁଦ୍ଧ ପରାଙ୍ମୁଖ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) — ୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବିମୁଖ—1. Unwilling to fight; averse to war. ୨ । ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରୁ ପଳାଇ ଯାଉଥାଏ—2 Fleeing from the battlefield; fugitive.
Jūddha parāṅmukha
(ଯୁଦ୍ଧପରାଙ୍ମୁଖା – ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧ ପୋତ—ସ.ବି—(ମ.ସ.ଲେ)—ରଣତରୀ; ଯେଉଁ ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ି ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଅପର ପକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି—(ଯୁଦ୍ଧ ତରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Warship; man-o-war.
Jūddha pota
(ଦ୍ର—ଆଜିକାଲି ନାନା ପ୍ରକାର ଜଳ, କୌଶଳ ଓ ଅସ୍ତ୍ରେସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ ଜାହାଜମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରଣକୁଶଳ ଜାତିମାନେ ଅବିଷ୍କାର ଓ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଯଥା:— ତୋପ ଜାହାଜ—Gun ship. ବୁଡ଼ା ଜାହାଜ—Torpedo. ବୁଲା ଜାହାଜ—Cruiser. ଉଡ଼ା ଜାହାଜ—Sea plane ।)

ଯୁଦ୍ଧ ପୋଷାକ—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ସଜ (ଦେଖ)—Jūddha saja
Jūddha poshāka (See).

ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରି ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଫେରି ଆସିଥିବା (ଯୋଦ୍ଧା)—(ଯୁଦ୍ଧପ୍ରତ୍ୟାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (a warrior) Returned from the field of battle.
Jūddha pratyāgata

ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—ସ. ବି—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର (ଦେଖ)—Jūddha kshetra
Jūddha prāṅgaṇa (See)

ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତ—ସ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବନ୍ଦୀକୃତ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ.)—1. Taken as a prisoner of war. [ଦ୍ର—ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସାତ ପ୍ରକାର ଦାସଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରାପ୍ତ ଦାସ ଏକତମ ।]
Jūddha prāpta
୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ମିଳିଥିବା (ଧନାଦି)—2. Taken as booty in war.

ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ —Fond of war; warlike.
Jūddhapriya
(ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟତା—ବି)

ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦୀ—ସ ବି—ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ରଖାଯାଇ ଥିବା କଏଦୀ —Prisoner of war.
Jūddha bandī

ଯୁଦ୍ଧ ବିକ୍ରମ—ସ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସାହସ—
Jūddha bikrama Martial courage; valour in fight.
(ଯୁଦ୍ଧବିକ୍ରମୀ—ବିଣ. ପୁଂ)

ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ—ସ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ସଂଗ୍ରାମାଦି—
Jūddha bigraha Battle; conflict etc.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିବିଧ ନିୟମ ଓ କୌଶଳାଦି ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାରୁ ଶିକ୍ଷା କରାଯାଏ—
Jūddha bijñāna
ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଯୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର } The art of war; the military science or art.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସ. ବି—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ—A school or college for military training.
Jūddha bidyālaya

ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗ—ସ. ବି—ସରକାରଙ୍କ ପଲଟଣ ବିଭାଗ; ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ—The military department.
Jūddha bibhāga
[ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପବିଭାଗ ଅଛି । ଯଥା—ସ୍ଥଳ ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ—The Army department.
ନୌ ବିଭାଗ—The Navy department; Admirality.
ବ୍ୟୋମଯାନ ବିଭାଗ—The Air department.
ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ—The Volunteer department.
ରସଦ ଯୋଗାଇବା ବିଭାଗ—The Supply or Commissariat department.
ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହକାରୀ ବିଭାଗ—The recruiting department.
ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗ—The Engineering department.
ଅସ୍ତ୍ର ଓ ବାରୁଦରକ୍ଷା ବିଭାଗ—The Ammunition department.
ଏହିପରି ନାନା ଉପବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ଓ ନାମକରଣ ହୋଇ-ଅଛି ।]

ଯୁଦ୍ଧ ବିମୁଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ଯୁଦ୍ଧ + ବିମୁଖ)—ଯୁଦ୍ଧ ପରାଙ୍ମୁଖ (ଦେଖ)
Jūddha bimukha
(ଯୁଦ୍ଧବିମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) Jūddha parāṅmukha (See)
(ଯୁଦ୍ଧବିମୁଖତା—ବି)

ଯୁଦ୍ଧ ବିରତି—ସଂ. ବି (୫ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Jūddha birati Jūdda nibṛutti (See)
(ଯୁଦ୍ଧ ବିରାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯୁଦ୍ଧବିରତ—ବିଣ. ପୁଂ)

ଯୁଦ୍ଧ ବିଶାରଦ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧଜ୍ଞ (ଦେଖ)
Juddha bisārada 1. Juddhajña (See)
(ଯୁଦ୍ଧ ବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ (ଦେଖ)
2. Juddha kuśala (See)

ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ରୀଡ଼ା—ସଂ. ବ.—(ମ. ପ. ଲୋ.)—ପରାଜୟଜନିତ ଲଜ୍ଜା—
Juddha brīḍā The shame due to defeat in a battle. [ଉ—ଏରୂପେ ସେ ଦେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଶୀଡ଼ା, ଛଡ଼ାଇଲା ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧବ୍ରୀଡ଼ା ।]

ଯୁଦ୍ଧ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ.—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Juddha bhaṅga 1. Juddha nibṛutti (See)
୨ । (୫ମୀ ତତ୍) ରଣ ଭଙ୍ଗ; ଯୁଦ୍ଧରୁ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ହୋଇ ପଳାଇ ଯିବା—2. A rout. ୩ । (୬ମୀ ତତ୍) ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀଭଙ୍ଗ—3. The breaking of the enemy's lines or ranks.

ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି—ସ.ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର; ରଣ ଭୂଇଁ—
Juddha bhūmi Battle-field; seat of war.
(ଯୁଦ୍ଧ ଭୂଇଁ—ଦେ. ରୂପ) [ଯୁଦ୍ଧଭୂ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୁଦ୍ଧ ମତ୍ତ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—(୫ମ୍ୟା ତତ୍; ବିମ୍ବ ୬ମୀ ତତ୍)—ରଣ-
Juddha matta ମଦରେ ମତ୍ତ ଥିବା—Intoxicated
[ଯୁଦ୍ଧ ମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] with a rage for fighting; in the rage of battle.

ଯୁଦ୍ଧମଦ—ସଂ. ବ.—(ମ. ପ. ଲୋ.; ଯୁଦ୍ଧ ଜନ୍ୟ ମଦ)—ରଣମଦ;
Juddha mada ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ମନରେ ଜନ୍ମିବା ନିଶା—Martial fury; intoxication of battle.

ଯୁଦ୍ଧ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ
Juddha māgibā ଆହ୍ୱାନ କରିବା—To challenge a person to fight; to challenge a person to come forward to fight with the challenger.

ଯୁଦ୍ଧ ମାର୍ଗ—ସଂ. ବ.—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ—
Juddha mārga 1. Military stratagems or tactics; manoeuvres (Apte). ୨ । (ରୂପକ) ଯୁଦ୍ଧରୂପ ମାର୍ଗ—2, Battle compared to a path. ୩ । ଅଭୀଷ୍ଟଲାଭାର୍ଥ ଅବଲମ୍ବିତ ଯୁଦ୍ଧ ରୂପ ଉପାୟ—3. Recourse to war for gaining one's aims.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ରାମ—ସଂ. ବିଶ (୫ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧାଭ୍ୟନ୍ତର ବିଶ୍ରାମ (ଦେଖ)
Juddha biśrāma Juddhābhyantara biśrāma (See)

ଯୁଦ୍ଧବୀର—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍)—୧ । ରଣ ବିଷୟରେ; ବୀର, ପ୍ରଧାନ
Juddha bīra ଯୋଦ୍ଧା—1. A valiant hero or champion. ୨ । (ଅଳଙ୍କାରଣ) ଯୁଦ୍ଧ ବିକ୍ରମ ଜନିତ ବୀର ରସ—2. (in Rhetoric) The sentiment of heroism arising out of military prowess; the sentiment of chivalrous heroism. (Apte)

ଯୁଦ୍ଧ ମୁଖ—ସଂ.ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଉଭୟ ସେନା ମିଳିତ ହେବା ସ୍ଥାନ;
Juddha mukha ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ସେନା ଶ୍ରେଣୀ—The
(ଯୁଦ୍ଧ ମୁହଁ—ଦେ. ରୂପ) front of battle; the front-line of battle; the brunt of fight.

ଯୁଦ୍ଧଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର ବା କଳ—
Juddha jantra Machines of war; warlike machines.

ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବ.—(୪ର୍ଥୀ. ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଯାତ୍ରା)—ଅଭିଯାନ; ଯୁଦ୍ଧ
Juddha jātrā କରିବା ପାଇଁ ବାହାରିବା—A military expedition; a marching out to fight; a battle-march.

ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଶ.—(ମ. ପ. ଲୋ;)—ଯୁଦ୍ଧ କ୍ରମରେ ଯାତ୍ରା କରୁ-
Juddha jātrī ଥିବା—Marching in battle array; expeditionary.

ଯୁଦ୍ଧ ଯାନ—ସଂ. ବ.—(ମ. ପ. ଲୋ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯାନ—
Juddha jāna Vehicles used in war.

ଯୁଦ୍ଧ ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବ.—୧ । (ରୂପକ) ଯୁଦ୍ଧରୂପ ନାଟକର ଅଭିନୟ—
Juddha raṅga 1. Actual fight; the revelry of battle. ୨ । (କର୍ମଧାରୟ) ଦେବସେନାପତି; କାର୍ତ୍ତିକେୟ; ଷଡ଼ାନନ—2. The God Kārttikeya, the leader of the divine hosts. ୩ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧଭୂମି (ହି. ଶ.)—
3. Battlefield (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ରଥ—ସଂ. ବ.—(ମ. ପ. ଲୋ.)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ରଥ—
Juddha ratha War chariots; vehicles used by warriors while fighting.

ଯୁଦ୍ଧ ରୀତି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ପଦ୍ଧତି ବା ପ୍ରଣାଳୀ—
Juddha rīti The mode or manner of fighting.

ଯୁଦ୍ଧଶାଳୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । (ଯୁଦ୍ଧ + ଅଛି ଅର୍ଥରେ ଶାଳନ୍, ୧ମା
Juddha śālī ୧ବ.)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କର୍ମରେ ବ୍ୟାପୃତ—
1. Engaged in fighting. [ଉ - ସାତ୍ୟକି ବ୍ୟାଘ୍ର ମୁଖେ ଉତ୍ତର ସୈନ୍ୟ ଛେଲ, ଯେ ଗଲେ ସେ ଅଛ ନୋହିଲେ ଯୁଦ୍ଧଶାଳୀ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ]
୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବିକ୍ରମୀ; ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରିୟ—
2. Valiant; heroic; warlike (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷା—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷିବା—
Juddha śikshā Training for war; military training.

ଯୁଦ୍ଧ ଶୁକ୍ରବାର—ଗ୍ରା. ବ.—ବହୁ ଲୋକକ୍ଷୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ—A des-
Juddha śukrabāra tructive war.
ଲୋକ କ୍ଷୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ

ଲୋକକ୍ଷୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ [ଉ—ମୋ ଦେହକେ ଏରୂପେ ଯୁଦ୍ଧ ଶୁଣିବାର, କରି ନାହିଁ ଅଜେ ଅରଜୁନ ଖର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବିରାଟ ।]

ଯୁଦ୍ଧ ସଂବା(ମ୍ବା)ଦ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧବିଷୟକ ବିବରଣ—
Juddha sambā(mbā)da News of war; war news.

ଯୁଦ୍ଧ ସଚିବ—ସଂ. ବି. ରାଜାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ମନ୍ତ୍ରୀ—
Juddha sachiba War-minister; the minister for war.

ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜା—ସଂ. ବି.—(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ;)—୧ । ରଣସଜ୍ଜା; ସଂଗ୍ରାମାର୍ଥ
Juddha sajjā ବେଶଭୂଷା—1. The accoutrements or equipments for battle; a warrior's dress. ୨ । ବର୍ମ; ସାଞ୍ଜୁ—2. Armour. ୩ । ଯୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବା; ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ସଜ ହେବା—3. Preparations for a battle. ୪ । ଯୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହେବା; ବ୍ୟୁହରଚନ—4. Battle-array.

ଯୁଦ୍ଧ ସ(ସା)ଜ—ଦେ. ବି—(ସଂ ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜା)—ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜା (ଦେଖ)
Juddha sa(sā)ja Juddha sajjā (See)
ଯୁଦ୍ଧେର ସାଜ **ଯୁଦ୍ଧ ସାଜ**

ଯୁଦ୍ଧ ସାଧନ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଉପକରଣ
Juddha sādhana ମାନ—The sinews of war; [ଯୁଦ୍ଧ ସାମଗ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) war materials; military stores; arms and ammunition.

ଯୁଦ୍ଧସାର—ସଂ. ବି (ଯୁଦ୍ଧ + ସୃ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Juddhasāra ଘୋଟକ; ଅଶ୍ୱ—Horse.

ଯୁଦ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧଭୂମି; ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର--Battle-field. (ଉ—
Juddha sṛushti ଏ ସବାଣୁ ଲୁଅପଥର ପରି ବୃଷ୍ଟି, ହୁଅନ୍ତେ ଶରେ ପୂରିଗଲା ଯୁଦ୍ଧସୃଷ୍ଟି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।)

ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—
Juddha sthala Battlefield; the scene of battle.

ଯୁଦ୍ଧ ହସ୍ତୀ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା
Juddha hastī ପାଇଁ ନିଯୋଜିତ ହସ୍ତୀ—War elephants; elephants employed or utilized for purposes of war.

ଯୁଦ୍ଧା(ଦ୍ଧି)—ପ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ (ସଂ. ଯୋଦ୍ଧା)—ଯୋଦ୍ଧା (ଦେଖ)
Juddhā(ddhi) Joddhā (See)

ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା—
Juddhākāṅkshā A desire for war.

ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍)--ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ—
Juddhākāṅkshī Desirious of war.
(ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାଦେବା ଗୁରୁ—
Juddhāchārjya A military preceptor (Apte).

ଯୁଦ୍ଧାଜୀବ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ **ଆଜୀବ**—ଜୀବିକା
Juddhājiba ଯାହାର)—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior. ୨ । ସୈନ୍ୟରୂପେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A soldier by profession; a mercenary soldier.

ଯୁଦ୍ଧାନୁସନ୍ଧାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସୁବିଧା
Juddhānusandhāna ଖୋଜି ବୁଲିବା—The seeking (ଯୁଦ୍ଧାନ୍ୱେଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) of occasions for making war.

ଯୁଦ୍ଧାନୁସନ୍ଧାନୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସୁବିଧା
Juddhānusandhānī ଖୋଜୁଥାଏ—Seeking occa- (ଯୁଦ୍ଧାନ୍ୱେଷକ, ଯୁଦ୍ଧାନ୍ୱେଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) sions for war.

ଯୁଦ୍ଧାବସର—ସଂ. ବି—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ମିଳିବା ବିଶ୍ରାମ;
Juddhābasara 1. Truce; a temporary cessation of hostilities. ୨ । (ମ. ପ. ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧ ହେବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ—2. An occasion for war.

ଯୁଦ୍ଧାବସାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧନିବୃତ୍ତି—1. The
Juddhābasāna cessation of hostilities. ୨ । ଯୁଦ୍ଧର ଶେଷ—2. The end of fighting.

ଯୁଦ୍ଧାଭିଲାଷ—ସଂ. ବି—ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷା (ଦେଖ)
Juddhābhilāsha Juddhākāṅkshā (See)

ଯୁଦ୍ଧାଭିଲାଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷୀ (ଦେଖ)—
Juddhābhilāshī Juddhākāṅkshī. (See)
(ଯୁଦ୍ଧାଭିଲାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧାଭ୍ୟନ୍ତର ବିଶ୍ରା(ରା)ମ—ସଂ. ବି—ଯୁଦ୍ଧରୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ବିଶ୍ରାମକାଳ ପାଇଁ
Juddhābhyantara bisrā(rā)ma ନେବା ବିଶ୍ରାମ—A truce; a temporary cessation of hostilities.

ଯୁଦ୍ଧାଭ୍ୟାସ—ସଂ. ବି—୧ । ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା—1. The training
Juddhābhyāsa for war. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ାଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ-ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା—2. Training given by means of mock fighting; manoeuvres.

ଯୁଦ୍ଧାୟୋଜନ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଓ
Juddhāyojana ଉପକରଣାଦି ସଂଗ୍ରହ—Warlike preparations; preparations for war.

ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଥମ ଚେଷ୍ଟା ବା ଅବସ୍ଥା—
Juddhārambha The beginning of battle; the commencement of hostilities.

ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ(ର୍ଥେ)—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥଂ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ—
Juddhārtha(rthe) For the purpose of war.
ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ **ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ**

ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷୀ (ଦେଖ)
Juddhārthī Juddhākāṅkshī. (See)
(ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧାଶ୍ୱ—ସଂ. ବି. –(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)–ଯୁଦ୍ଧରେ ନିଯୋଜିତ ଘୋଡ଼ା—
Juddhāśwa War-horse; steed.

ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ) – ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ରାଦି—
Juddhāstra Weapons of war.

ଯୁଦ୍ଧିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି. (ସଂ. ଯୁଧ୍ ଧାତୁ) – ଯୁଝିବା; ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—
Juddhibā To fight.

ଯୁଦ୍ଧେଚ୍ଛା—ସଂ. ବି – ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷା (ଦେଖ)
Juddhechchhā Juddhākānkshā (See)
(ଯୁଦ୍ଧେଚ୍ଛୁ, ଯୁଦ୍ଧେଚ୍ଛୁକ—ବିଣ)

ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) – ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—
Juddhodyata Ready to fight.
(ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟତା – ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟମ – ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ) – ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—
Juddhodyama Preparation or readiness for a battle.
[ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋ(ଦ୍ୟୋ)ଗ – ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ – ରଣମଦରେ ପାଗଳ—
Juddhonmatta Frantic with battle-rage.
(ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—ରାବଣର ଭାଇ ମହୋଦର ରାକ୍ଷସର ନାମ—Name of a brother of Rābaṇa.
[ଦ୍ର—ଏ ନାଲ ନାମକ ବାନର ଦ୍ୱାରା ହତ ହୋଇଥିଲା—ହ. ଶବ୍ଦସାଗର ।]
(ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମତ୍ତତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମାଦ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧର ନିଶା; ଯୁଦ୍ଧରେ ଜାତ ହେବା ମତ୍ତତା; ଯୁଦ୍ଧ ମଦ—Rage of battle; the state of being frantic or mad to fight; intoxication of battle.

ଯୁଦ୍ଧୋପକରଣ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ—Stores of war; war implements & materials.
Juddhopakaraṇa

ଯୁଧ୍—ସଂ. ବି. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. କ୍ୱିପ୍) — ୧ । ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—
Judh 1. Fight; battle. ୨ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) ଯୋଦ୍ଧା-
2. Warrior; soldier. ୩ । ବୀର—3. Hero.

ଯୁଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଲଢ଼ାଇ କରିବା—1. To fight. ୨ ।
Judh (root) ଶତ୍ରୁଦ୍ୱୟ ପରସ୍ପରକୁ ପରାସ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—2. To contend in battle. ୩ । ହତ୍ୟା କରିବା; ସଂହାର କରିବା—3. To slay.

ଯୁଧା—ସଂ. ବି. (ଯୁଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍ + ଆ)—ଯୁଦ୍ଧ—
Juddhā Fight; battle.

ଯୁଧାଜିତ୍ – ସଂ. ବି. (ଯୁଧା = ଯୁଦ୍ଧ + ଜି ଧାତୁ = ଜୟ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) — ୧ । କେକୟ ରାଜପୁତ୍ର; ଭରତଙ୍କ ମାମୁଁ ଓ କୈକେୟୀଙ୍କ ଭାଇ— 1. The maternal uncle of Prince Bharata. ୨ । ଯଦୁ ବଂଶୀୟ ବୃଷ୍ଣିଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Jādhājit 2. Name of a prince of the Jādu dynasty. ୩ । କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜନୈକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—3. Name of a son of Krushṇa

ଯୁଧାନ—ସଂ. ବି. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ) — ୧ । ଯୋଦ୍ଧା—
Jādhāna 1. Warrior. ୨ । ସୈନିକ—2. Soldier.
୩ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—3. A person of the military caste amongst the Hindus. ୪ । ଶତ୍ରୁ—
4. Enemy; adversary.

ଯୁଧାମନ୍ୟୁ—ସଂ. ବି—ପଞ୍ଚାଳରାଜ ଯଜ୍ଞସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଭାଇ-
Jādhāmanyu Name of the brother of Draupadī.

ଯୁଧି(ଦ୍ଧି)— ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଯୁଧିକ)—ବୀର; ଯୋଦ୍ଧା—
Jādhi(ddhi) Hero; warrior.

ଯୁଧିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଯୁଧ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ)—ଯୋଦ୍ଧା—
Jādhika Warrior.
ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—Fighting.

ଯୁଧି(ଧେ)ଷ୍ଠି(ଷ୍ଠି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଯୁଧିଷ୍ଠିର)—ଯୁଧିଷ୍ଠିର (ଦେଖ)
Jādhi(dhe)shṭi(shṭhi) Jādhishṭhira (See)
ଯୁଧିଷ୍ଠିର [ଉ – ଯୁଧିଷ୍ଠି ବୋଇଲେ ମୋ ବାରୁ ପାଣ୍ଡୁ ରଜା । ଯୁଧିଷ୍ଠୀର କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ସଂ. ବି (ନାମ) (ଅଲୁକ୍; ଯୁଧି = ଯୁଦ୍ଧରେ + ସ୍ଥିର = ଅଚଳ)—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପାଣ୍ଡବ—The eldest of the Pāṇḍaba brothers. [ଦ୍ର – ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ପ୍ରଥମା ପତ୍ନୀ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଧର୍ମ (ଯମ) ଦେବତାଙ୍କ ଔରସରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବିଶେଷ ଧର୍ମପରାୟଣ ଥିଲେ । ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ମାତା ଓ ଗୁରୁଭାଇଙ୍କ ସହିତ ଏ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି କୌରବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୃପ ଓ ଦ୍ରୋଣଙ୍କଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କଲେ ଓ ପ୍ରାପ୍ତ-ବୟସ୍କ ହେବାରୁ ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ଅପତ୍ୟ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରଜାପାଳନ କଲେ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପରଶ୍ରୀକାତର ହୋଇ ପଞ୍ଚ-ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ବିନାଶ ସାଧନ କରିବାକୁ ନାନା ଉପାୟ ଓ କୂଟ କୌଶଳ କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପରିଶେଷରେ ବାରଣାବତ ନଗରୀରେ ଗୋଟିଏ ଜତୁଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ପାଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚ ଭାଇଙ୍କୁ ରହିବାକୁ କହିଲେ । ସେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଏମାନେ ଥିବା ସମୟରେ ସେ ଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଏମାନଙ୍କୁ ପୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୌଶଳ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ତାହା ଆଗରୁ ଜାଣିପାରି ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କଲେ ଓ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ମାତାଙ୍କ ସହିତ ବୁଲିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ପଞ୍ଚାଳ ରାଜକନ୍ୟା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ସ୍ୱୟଂବର ହେବା ବିଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ ଏମାନେ ଉକ୍ତ ରାଜଧାନୀକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଯାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି ବହୁଶତ ରାଜା ବିଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଅର୍ଜୁନ ଭେଦ କଲେ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସ୍ୱଭୂମିରକୁ ଆସି

ମାତାଙ୍କର ଆଦେଶକ୍ରମେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ଯାଜ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ବିବାହ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବିଦୁରଙ୍କୁ ପଠାଇ ଏମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣିଲେ ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ହସ୍ତିନାପୁର ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରାଦି ପଞ୍ଚଭ୍ରାତା ସେହିଠାରେ ସୁଖରେ ରାଜ୍ୟ କଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଔରସରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରତିବିନ୍ଧ୍ୟ ନାମକ କୁମାର ଜନ୍ମ ହେଲେ ।

ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସଖା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ କିଛିଦିନ ପରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ଜରାସନ୍ଧ ନାମକ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଅସୁରରାଜାଙ୍କୁ ଭୀମାର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ କରାଇ ମହାଡମ୍ବର ସହିତ ଉକ୍ତ ଯଜ୍ଞ ଶେଷ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସି ସେଠାରେ ଅପମାନ ପାଇ ଫେରି-ଯାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପଶା ଖେଳିବାପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ ଶକୁନି କପଟ-ପଶା ଖେଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସେହି ପଶା ଖେଳରେ ରାଜ୍ୟକୁ, ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଓ ଆପଣାକୁ ହରାଇ ପରିଶେଷରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପଣ ରଖି ହାରିଗଲେ । ପଣରୂପରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସ୍ୱୟମ୍ବରକାଳୀନ ଅପମାନକୁ ମନେ ରଖି ତହିଁର ପ୍ରତିଶୋଧାର୍ଥ ଦୁଃଶାସନଦ୍ୱାରା ରଜସ୍ୱଳା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ କେଶ ଧରି ଘୋଷାରି ଆଣି ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ରାଜସଭା ମଧ୍ୟରେ ବିବସ୍ତ୍ରା କଲେ । ତଥାପି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମନାଶ ଭୟରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଏବମ୍ଭୂତ ନିର୍ଯାତନକୁ ନତମସ୍ତକରେ ସହ୍ୟ କଲେ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅପାର କରୁଣାରୁ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଶରୀର ଏପରି ବସ୍ତ୍ରମୟ ହେଲା ଯେ ଦୁଃଶାସନ ତାଙ୍କୁ ବିବସ୍ତ୍ରା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷକୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହୋଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଦ୍ୟୂତର ଯାବତୀୟ ପଣରୁ ମୁକ୍ତିଦାନ କଲେ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହିତ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥକୁ ଫେରିବା ପରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପୁଣି ପରଶ୍ରୀକାତରତାଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଡାକିଲେ । କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉକ୍ତ ନିମନ୍ତ୍ରଣକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ଏଥରକ ପ୍ରଥମେ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟ ହାରିଲେ । ପରେ ଏହି ପଣ ରହିଲା ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହାରିଗଲେ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ୧୨ ବର୍ଷ ବନବାସ ଓ ପରେ ଆହୁରି ୧ ବର୍ଷ ଅଜ୍ଞାତବାସ କରିବେ । ଦୈବଗତ୍ୟା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହାରିଗଲେ । ଆପଣାର ମାତାଙ୍କୁ ବିଦୁରଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ରଖି ପାଞ୍ଚଭାଇ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ବନବାସକୁ ଗଲେ । ବନବାସ ସମୟରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ଚିତ୍ରସେନ ନାମକ ଜଣେ ଗନ୍ଧର୍ବ ବାନ୍ଧି ନେଇ ଗଲା । ଏହା ଶୁଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭୀମ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ମୁକୁଳାଇ ଆଣିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଉଣେଇ ଜୟଦ୍ରଥ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଭୀମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲାଞ୍ଛିତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରି ମୁକ୍ତି ଦେଲେ । ଏହିପରି ୧୨ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲାରୁ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ଏକବର୍ଷ କାଳ ଅଜ୍ଞାତ-ବାସାର୍ଥ ବିରାଟ ରାଜସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର କଙ୍କନାମ ଧାରଣ କରି ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଇମାନେ ଅନ୍ୟ ଛଦ୍ମନାମ ଓ ବେଶ ଧାରଣ କରି ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ରାଣୀଙ୍କର ଦାସୀ (ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ) ବେଶ ଧାରଣ କରି ବିରାଟ ଭବନରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବିରାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଶା ଖେଳିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ବିରାଟ-ରାଜାଙ୍କ ଶଳା ଓ ସେନାପତି କୀଚକ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ସେ ଭୀମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିହତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ କୌରବମାନଙ୍କ ପକ୍ଷୀୟ ସୁଶର୍ମା ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ବିରାଟଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀ ଭୀମଙ୍କୁ ପଠାଇ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ପୁଣି କୌରବ-ମାନେ ସସୈନ୍ୟ ବିରାଟରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ବିରାଟ-ତନୟ ଉତ୍ତରଙ୍କ ରଥରେ ବୃହନ୍ନଳା ନାମଧାରୀ ଅର୍ଜୁନ ସାରଥି ରୂପରେ ଚଳେ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ମହାରଥୀରୁ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟ ଜୟଲାଭ କରି ଫେରି ଆସିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବିରାଟରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉତ୍ତରର ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ବାରମ୍ବାର 'ବୃହନ୍ନଳା'ର ପ୍ରଶଂସା କରିବାରୁ ବିରାଟ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଶାକାଠି ଦ୍ୱାରା କଙ୍କ ନାମଧାରୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଏପରି ଆଘାତ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ବୋହିଲା । ତଥାପି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମକୁ ଜଗି 'ଅଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ ।

•

ଏହିପରି ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଏକବର୍ଷ ଗତ ହେବାରୁ ବିରାଟ ନଗରରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଅନ୍ତପ୍ରକାଶ ହେଲା । ବିରାଟ ରାଜା ଏହା ଜାଣିପାରି ସ୍ୱୀୟ ଅପରାଧ ପାଇଁ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଓ ଆପଣାର କନ୍ୟା ଉତ୍ତରାଙ୍କୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ ସହିତ ବିବାହ କରାଇଲେ । ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରିବା ପାଇଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦୂତ ସ୍ୱରୂପ ପଠାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇବା କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ଏ ପାଞ୍ଚ ଭାଇଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ଅସମ୍ମତ ହୋଇ କହିଲେ ଯେ, ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ସୂଚ-ଗ୍ରପରିମିତ ଭୂମି ସୁଦ୍ଧା ଦେବେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ରଥରେ ସାରଥି ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ନାରାୟଣୀ ସେନା କୌରବପକ୍ଷକୁ ଦେଲେ । ଭାରତବର୍ଷର ତତ୍କାଳୀନ ଯାବତୀୟ ରାଜା ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ, କେହି କୌରବଙ୍କ ଓ କେହି ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ, ଯୋଗ ଦେଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ନାମକ ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ୧୮ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ମହାଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧର

ପ୍ରାକ୍‌କାଳରେ ଅର୍ଜୁନ ରାଜ୍ୟଲୋଭରେ ସ୍ୱଜନମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହେବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ୧୮ ଅଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାକୁ ଉପଦେଶ ଛଳରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କହିଲେ ଓ ବୁଝାଇଲେ ଯେ ଫଳାଫଳ ଦୃଷ୍ଟି ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି ନିର୍ମମ ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାନୁରୋଧରେ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ପାପ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଜନ୍ମ ମିଥ୍ୟା କହି ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୌରବ ସେନାର ପରିଚାଳକ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ନ ଘଟିଲେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଜୟଲାଭ ଅସାଧ୍ୟ ଜାଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତଃ' ଓ କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ 'ଇତି ଗଜଃ' ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଆଗରେ କୁହାଇଲେ । ଫଳତଃ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ପ୍ରିୟପୁତ୍ର 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା' ଅମର ଥିଲା ଓ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ଥିଲା । ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ସେହି ହାତୀଟି ମରି ଯିବାର ସମ୍ବାଦ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୁହାଇଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇକରି କହିଲେ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ ହେଲା' ଓ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦ୍ରୋଣ ନ ଶୁଣି ପାରିବା ପରି କହିଲେ 'ଇତି ଗଜଃ' ଅର୍ଥାତ, 'ଗଜ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ମଲା' । ଦ୍ରୋଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ ହେଲା' ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଓ 'ଇତିଗଜଃ' ଏହା ଶୁଣି ନ ପାରିବାରୁ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା (ଯେ ବି ଅମରବର ପାଇଥିବାର ଦ୍ରୋଣ ଜାଣିଥିଲେ) ମରିଗଲା । ପୁତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ଦ୍ରୋଣ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ, ଓ ଏଥିର ଫଳରେ କୌରବ ସେନା ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ହରାଇ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହି ଗୋଟିକ ମିଥ୍ୟାକଥନ ଦ୍ୱାରା ପାପ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କୁ ଦେହତ୍ୟାଗ ପରେ କିଛିକ୍ଷଣ ନରକ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବପକ୍ଷୀୟ ସମସ୍ତ ବୀର ଓ ସୈନ୍ୟମାନେ ହତ ହେଲେ । କେବଳ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ପରୀକ୍ଷିତ ମହାରାଜ ଓ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଆଉ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ବଞ୍ଚିଥିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କରି ଜ୍ଞାତିଶୂନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କଲେ । ଏହି ଜ୍ଞାତିବଧ ପାପ ପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଓ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶକ୍ରମେ ସେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କଲେ ଓ ଦୀର୍ଘକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିବା ପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ସେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଓ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି, ରାଜ୍ୟଭାର ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ହିମାଦ୍ରି ଅଭିମୁଖରେ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଏହାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଅବସାନରେ କଳିଯୁଗ ଆସି ପୃଥିବୀରେ ପହଞ୍ଚି ଥିଲା । ଦ୍ରୌପଦୀ, ପାଞ୍ଚଭାଇ ଓ ଗୋଟିଏ କୁକୁର (ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଧର୍ମଶାଳତାର ଶେଷପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କୁକୁରବେଶଧାରୀ ଧର୍ମରାଜ)ଯାଉଁ ଯାଉଁ ହିମାଳୟ ଅତିକ୍ରମ କରି ସୁମେରୁରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବା ଝରେଯାଇକ୍ରମେ ଦ୍ରୌପଦୀ, ସହଦେବ, ନକୁଳ, ଅର୍ଜୁନ ଓ ଭୀମ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହେଲେ । କେବଳ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଓ କୁକୁର ବାକି ରହିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସ୍ୱର୍ଗର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ସେ ଏକାକୀ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ତାଙ୍କୁ କୁକୁରଟିକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ମଧ୍ୟକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲା । ଏଥିରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଶ୍ରିତ କୁକୁରଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । କୁକୁରରୂପୀ ଧର୍ମଦେବ ଏହା ଦେଖି ନିଜ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଚାରି ଭାଇଙ୍କୁ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ସେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । ଏହା କହିବାରୁ ଧର୍ମରାଜ 'ତଥାସ୍ତୁ' ବର ଦେଲେ ଓ ନରକରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚାରି ଭାଇ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଆଣିବା ସକାଶେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନରକକୁ ଗଲେ ଓ ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଘଟନାମାନ କିଛିକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲେ । ଏହାହିଁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ମିଥ୍ୟା କଥନ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ନରକରୁ ଫେରି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନପୂର୍ବକ ମାନବ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ଦିବ୍ୟଶରୀର ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ।]

ଦେ. ବି. ପୁ.—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A very righteous person.

ଯୁଧ୍ମ – ସଂ. ବି—(ଯୁଧ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଣ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ; ସଂଗ୍ରାମ—
Jūdhma 1. Battle; war; fight. ୨ । (+କରଣ ମ) ଧନୁ; ଧନୁକ—2. Bow. ୩ । ତୀର; ଶର; ବାଣ—3. Arrow. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ମ) ଯୋଦ୍ଧା—4. Warrior; combatant. ୫ । ଶେଷ ଯୁଦ୍ଧ—5. Final battle; last fighting. ୬ । ସୁରାଣୋକ୍ତ ଶରଭ; ଅଷ୍ଟପଦୀ ମୃଗବିଶେଷ—6. A fabled deer having 8 legs. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ତୁଷାରାବୃତ ପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା କଥିତ ।]

ଯୁଧ୍ୟ – ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ)—ଯୁଦ୍ଧ—Battle; fighting.

Jūdhya ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ଯାହା ସଙ୍ଗେ (ଯୁଧ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୁଦ୍ଧ କରା ଯାଇ ପାରେ (ହି.ଣ)—
With whom one can fight.

ଯୁଧ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଆନ)—ଯୁଦ୍ଧରେ
Jūdhyamāna ନିପଟୁ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Fighting; war-
(ଯୁଧ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ring; engaged in fight.

ଯୁଧ୍ୟ ମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—(ନାମ)—ଭୋଜବଂଶୀୟ ରାଜା ଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Jūdhya mushṭi Name of a king of Bhoja dynasty.

ଯୁନାଁ—ପ୍ରାଦେ(ବାମଣ୍ଡା) ବିଣ—(ସଂ. ଜୀର୍ଣ୍ଣ)—ପୁରୁଣା—Old.
Junāñ

ଯୁପ୍(ଧାତୁ)—ସଂ. ୧ । ଲିଭାଇ ଦେବା; ପୋଛି ଦେବା—1. To
Jūp(root) efface; to blot out (Apte) ୨ । କଷ୍ଟ

ଦେବା—2. To trouble (Apte). ୩ । ସମତଳ କରିବା—3. To make level (Apte). ୪ । ଚିକ୍କଣ କରିବା—4. To make smooth (Apte).

ଯୁ(ଯୁଁ)ପରି—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁପରି; ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ—
(Jun̄)pari In which manner.

ଯୁ(ଯୁଁ)ପିରି
ଯୁ(ଯୁଁ)ପ(ପି)ରିକା } —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ଯୁ(ଯୁଁ)ପ(ପି)ରି

ଯୁବକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯୁବନ୍‌ଶବ୍ଦ + ସ୍ୱାର୍ଥ + କ)—ତରୁଣ; ଯୁବା; ୧୬ଠାରୁ ୩୦ବର୍ଷ ବୟସ ମଧ୍ୟରେ (ଲୋକ)—
Jūbaka Young (male); adult.
ବି—ଯୁବା ପୁରୁଷ; ତରୁଣ ବ୍ୟକ୍ତି—
Young man; an adult.

ଯୁବକ ଯୁବତୀ—ସଂ. ବି. (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ତରୁଣ ଓ ତରୁଣୀ; ଯୁବା ପୁରୁଷ ଓ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A young man and a young woman.
Jūbaka jūbatī

ଯୁବ ଖଲତି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୌବନରେ ଇନ୍ଦ୍ରଲୁପ୍ତ ନାମକ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ (ଲୋକ); ଯୁବାକାଳରେ ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ଟାଙ୍ଗରା ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ବା ଶିଥିଳ ଖାଇ ଥାଏ—Bald while youth.
Jūba khalati
(ଯୁବ ଖଲତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁବ ଗଣ୍ଡ—ସଂ. ବି. (ଯୁବନ୍+ଗଣ୍ଡ=ବ୍ରଣ)—କାଠ ବରୁଣ; ଯୁବାଜନଙ୍କ ମୁହଁରେ ବାହାରିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ରଣ—Small pimples which appear on the face of young people.
Jūba gaṇḍa

ଯୁବ(ବା)ଜରନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁବନ୍+ଜୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍; ୧ମା. ୧ବ. ଯୁବଜରତ୍ ଶବ୍ଦ)—ଅକାଳପକ୍ୱ; ଯୌବନରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ—Grown prematurely old.
Jūba(bā)jaran
(ଯୁବ ଜରତୀ, ଯୁବତୀ ଜରତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁବଜାନି—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯୁବତୀ+ଜାୟା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ 'ଜାୟା'ଠାରେ ଜାନି ଆଦେଶ ହୁଏ)—ଯୁବତୀର ପତି; ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଯୁବତୀ ଅଟେ—
Jūbajāni
A man having a young wife.
[ତୁଳନା କର—ସୀତାଜାନି, ପାର୍ବତୀଜାନି, ରାକାବିଭାବରୀ-ଜାନି—ଇତ୍ୟାଦି ।)

ଯୁବତି(ତୀ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁବନ୍+ତି; ଯୁବତି+ଈ)—ପ୍ରାପ୍ତ—ଯୌବନା—Youthful (girl); young.
Jūbati(tī)
ବି—୧ । ପ୍ରାପ୍ତଯୌବନା ସ୍ତ୍ରୀ; ତରୁଣୀ; ୧୬ ବର୍ଷଠାରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A youthful woman; a young woman (between the ages of 16 and 30). ୨ । ନବଯୌବନା ବାଳିକା—2. A girl who has recently attained puberty.
[ଦ୍ର—୧୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବାଳା, ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତରୁଣୀ, ୫୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୌଢ଼ା, ତତୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୟସ୍କା ବା ବୃଦ୍ଧା ।
ବାମଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ବାଳା ପ୍ରାଣଦା, ତରୁଣୀ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଦାୟିନୀ, ପ୍ରୌଢ଼ା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନକାରିଣୀ ଓ ବୃଦ୍ଧା ପ୍ରାଣହାରିଣୀ ଅଟନ୍ତି ।
ନିଦାଘ ଓ ଶରତ୍‌କାଳରେ ବୃଦ୍ଧା, ବର୍ଷା ଓ ବସନ୍ତରେ ପ୍ରୌଢ଼ା, ହେମନ୍ତ ଓ ଶିଶିରରେ ଯୁବତୀ ସୁଖପ୍ରଦା ହୁଅନ୍ତି ।]
୩ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—3. Turmeric. ୪ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) କନ୍ୟା ରାଶି—4. The Virgo sign of the zodiac.

ଯୁବତିଷ୍ଠା—ସଂ.ବି (ଯୁବତୀ+ତିଷ୍ଠ+ଆ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୂଥିକା; ହଳଦୀଆ ଯୁଇ ଫୁଲ—A sort of yellow tiny Jasmine.
Jūbatishṭā

ଯୁବନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ ହେବା; ଯୋଗ ହେବା+ଅନ୍; ଏହାର ୧ମା. ୧ବ; ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ଯୁବା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ ଯୁବତୀ ହୁଏ)—ଯୁବା (ଦେଖ)—Jūbā (See).
Jūban
[ଦ୍ର—ଯୁବତି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅଭିଶବ୍ଦାର୍ଥରେ ଇୟସ୍ ଓ ଇଷ୍ଠ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ ଯବୀୟସ୍ ଓ ଯବିଷ୍ଠ ପଦ ହୁଏ ।]

ଯୁବନାଶ୍ୱ—ସଂ.ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଜନୈକ ରାଜା; ମାନ୍ଧାତାଙ୍କ ପିତା—1. Name of a king of the Solar dynasty of ancient India.
Jūbanāśwa
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପିତା ପ୍ରସେନଜିତ୍ ଓ ମାତା ଗୌରୀ । ଏ ସତ୍ୟଯୁଗରେ, ମତାନ୍ତରରେ ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ, ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ; କାରଣ, ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ମାନ୍ଧାତା ସତ୍ୟ ଯୁଗର ଷଡ଼୍‌ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି ଓ ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ ରାଜା ହରିଦାସ ଓ ରାଜା ଧ୍ରୁବୁନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ଏ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଦୁଇଜଣ ଏହି ନାମଧାରୀ ହୋଇଥିବେ ।] ୨ । (ରାମାୟଣ) ରାଜା ଧୁନ୍ଧୁମାରଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. Name of a son of King Dhundumāra.

ଯୁବନାଶ୍ୱଜ—ସଂ. ବି—ଯୁବନାଶ୍ୱଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ମାନ୍ଧାତା—King Māndhātā, son of Jūbanāśwa.
Jūbanāśwaja

ଯୁବନ୍ୟୁ—ସଂ. ବିଣ. (ଯୁବନ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ ୟୁ)—ଯୁବକ (ହ. ଶ)—Young.
Jūbanyu

ଯୁବ(ବା)ପଲିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୌବନରେ ପକକେଶବିଶିଷ୍ଟ—Grey-haired in youth.
Jūba(bā)palita
(ଯୁବତୀ ପଲିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଯୁବା(ବା)ପାଳିତ୍ୟ—ବି]

ଯୁବରାଜ(ଜ)—ସଂ.ବି ପୁଂ. (ଯୁବନ୍+ରାଜନ୍; କର୍ମଧା)—୧ । ରାଜା ଥାଇଁ ଥାଇଁ ରାଜ୍ୟର ରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକାରୀ ରୂପେ ରାଜାଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ଶାସନ କର୍ମରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ରାଜକୁମାର; ଗମ୍ଭୀରୀ ସାଥିନ୍ତି—1. The heir-apparent to the throne.
Jūbarāj(ja)
(ଯୁବରାଜ୍ଞୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ଦ୍ର—ପୁରାକାଳେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନେ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ଓ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ 'ଯୁବରାଜ' ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରୁଥିଲେ ଓ ଯୁବରାଜ ଅଧିକାଂଶ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ ଏବଂ ରାଜା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ପାରମାର୍ଥିକ ଚିନ୍ତାରେ ରତ ହେଉଥିଲେ । ଯୁବରାଜ ରାଜନୀତିବିଶାରଦ ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନରେ ଦକ୍ଷ ହେଲେ ରାଜା ତାଙ୍କ ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରି ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିଲେ ।]

୨ । ରାଜକୁମାର—2. A prince. ୩ । ଭାବୀ ବୁଦ୍ଧ-ବିଶେଷ—3. Name of a Buddhist saint who is to come.

ଯୁବରାଜ୍ୟ—ସଂ ବି. (ଯୁବରାଜ+ଯ)—ଯୌବରାଜ୍ୟ (ଦେଖ)
Jūbarājya Jauvarājya (See)
(ଯୁବରାଜତ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁବରାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ଯୁବରାଜ୍ଞୀ)—ଯୁବରାଜଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ—The princess, wife of the 1st son of a king.
Jūbarāṇī
ଯୁବରାଣୀ **युबराणी**

ଯୁବା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁବନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ତରୁଣ—
Jūbā 1. Young; youthful. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ—
ଯବା } ସ୍ତ୍ରୀ 2. Best; excellent. ୩ । ବଳିଷ୍ଠ; ନିସର୍ଗ-
ଯୁବତି[ତୀ] } ବଳଶାଳୀ—3. Endowed with natural strength. ୪ । ସୁନ୍ଦର—4. Graceful; well-built. ବି--୧୬ ଠାରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ପୁରୁଷ—A youth between the ages of 16 and 30 years. [ଦ୍ର—୧୬ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲ, ୩୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁବା, ୭୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୌଢ଼, ୯୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ଓ ୯୦ ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବର୍ଷୀୟାନ୍] ଦେ. ବିଣ—ଯୁବତୀ—Youthful (woman).

ଯୁବା କନ୍ୟା—ଦେ. ବି—ବଳିଷ୍ଠା କନ୍ୟା; ଯୁବତୀ କନ୍ୟା; ବଢ଼ିଲା ଝିଅ—A grown up daughter; a
Jūbā kanyā
(ଯୁବା ଝିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) daughter who has attained
[ଯୁବାଝିଅ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] puberty. [ଉ—ଯାହା ଘରେ ରହେ
युबतीकन्या ଯୁବା ଝିଅ, ବିନା ବିଆଁରେ ପୋଡ଼େ ତା ଦହ—
ଯୁବତୀ ମେୟେ ଭଗ ।]

ଯୁବା କାଳ—ସଂ. ବି(ଯୁବନ୍+କାଳ)—ଯୌବନ—
Jūbā kāla Youth.
(ଯୁବା ବୟସ—ଦେଶଜରୂପ) [ଯୁବା ବଅ(ଏ)ସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ଯୁବାକାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯୁବକ ପିତାଠାରୁ ଜାତ—1. Born
Jūbākāliā of a father in his youth. ୨ । ଯୁବକ
ଯୁବାକାଳର ପିତା ଓ ଯୁବତୀ ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ—2. Born of
युबाउमरका young parents. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସଚରାଚର
ବଳିଷ୍ଠ ହୁଅନ୍ତି ।] ୩ । ଯୁବା କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the youth.

ଯୁବାନ୍—ଦେ.ବିଣ ଓ ବି(ସଂ. ଯୁବନ୍)—୧। ଯୁଆନ; ଯୁବା; ଭେଣ୍ଡା—
Jūbān 1. Youtbful. ୨ । ଯୁବା ଏବଂ ବଳିଷ୍ଠ—
ଜୋୟାନ **जवान** 2. Youthful and strong; young
(ଯୁବାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) and well-built.

ଯୁବାବୟସିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯୁବାବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ—1. Youthful;
Jūbābayasiā young. ୨ । ଯୁବାକାଳିଆ (ଦେଖ)—
[ଯୁବାବୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] **युबाबयसी** 2. Jūbākāliā (See)
ଯୁବାବୟସୀ
(ଯୁବା ବଅ[ଏ]ସିଆ—ପୁଂ, } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ଯୁବା ବାଅ(ଏ)ସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ }

ଯୁବାବୟସ୍କ—ଦେ.ବିଣ.ପୁଂ (ଯୁବନ୍+ବୟସ୍ + କ)—ଯୁବା; ୧୬ଠାରୁ
Jūbābayaska ୩୦ବର୍ଷ ବୟସ୍କ—Young; youthful,
(ଯୁବାବୟସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) adult.

ଯୁବାବସ୍ଥା—ସଂ. ବି—ଯୌବନ—
Jūbābasthā Youth.

ଯୁବା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ବାଳିକା ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—ରଜସ୍ୱଳା ହେବା;
Jūbā hebā ଜ୍ଞାନ ପାଇବା; ବଢ଼ିବା—To attain
puberty (said of a girl).

ଯୁମ୍—ଦେ. ବି—ଜୁମ୍ (ଦେଖ)
Jūm Jum (See)

ଯୁମକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଜୁମକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jūmak (etc) Jumak etc (See)

ଯୁଯୁ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱ; ଘୋଟକ—
Jūju The horse.

ଯୁଯୁକ୍ ଖୁର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁଯୁକ୍=ଯୁ କ୍ତ+ଖୁର)—ହେଟା
Jūjuk-khura ବାଘ—Wolf, hyena.

ଯୁଯୁକ୍ଷମାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ସମାଧିସ୍ଥ ହେବା+
Jūjukshamāṇa ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବା ସନ୍=ଯୁଯୁକ୍ଷ. ଧାତୁ+
(ଯୁଯୁକ୍ଷମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ) - ୧ । ଯୋଗସାଧନ କରିବାକୁ
ଅଭିଳାଷୀ—1. Wishing to perform spiritual communion with the Divinity. ୨ । ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଅଭିଳାଷୀ-2, Desiring salvation. ୩ । ଧାର୍ମିକ—3, Devout; pious. ୪ । ମିଳନେଚ୍ଛୁ—4, Wishing to join or unite.

ଯୁଯୁକ୍ଷା—ସଂ. ବି (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୁକ୍ତ ହେବା ବା ମିଳିତ ହେବା+
Jūjukshā ସନ୍+ଭାବ. ଅ+ଆ)—ମିଳନେଚ୍ଛା—
A desire to unite,

ଯୁଯୁକ୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଯୋଗା-
Jūjukshu ଭିଳାଷୀ—1, Wishing communion with God. ୨ । ମିଳନେଚ୍ଛୁ—2. Desirous of union.

ଯୁଯୁତ୍ସା—ସଂ. ବି (ଯୁଧ୍. ଧାତୁ=ଯୁଦ୍ଧ କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+
Jūjutsā ଆ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—Desire to fight,

ଯୁଯୁତ୍ସୁ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ସନ=ଯୁଯୁତ୍ସ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+
Jūjutsu ଉ)—୧ । ରଣକରିବେଚ୍ଛୁ—1. Wishing to fight; pugnacious. ୨ । ଶତ୍ରୁତା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—2. Of hostile intentions. ୩ । ଦୁରାଶାନ୍ୱିତ—3. Ambitious. ବି—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior; combatant. ୨ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ ବୈଶ୍ୟାଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of an illegitimate son of Dhṛutarāshṭra. [ଦ୍ର—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ପରି ଏ ଅଧର୍ମାତ୍ମା ନ ଥିଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ କୁରୁ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । କୌରବ-ପକ୍ଷୀୟ କୌଣସି ବୀର ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ତାଙ୍କୁ

ପାଣ୍ଡବ ଯଜ୍ଞ ମହାସମାଦରରେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଘୋଷଣା କରିବାରୁ ଯୁଯୁତ୍ସୁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧାନ୍ତେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ସ୍ୱଜନ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଏକମାତ୍ର ଜୀବିତ ରହିଥିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସଂସାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତପସ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଭାଇମାନଙ୍କ ନେଇ ହିମାଳୟକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାବାଳକ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଦେଇ ଯୁଯୁତ୍ସୁଙ୍କୁ ପ୍ରତିନିଧି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ ।]

ଯୁଯୁଧାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ପୁନଃ ପୁନଃ ଅର୍ଥରେ ଯୁଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ—
Jūjudhāna (ଯୁଯୁଧାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fighting; engaged in war.
ବି—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior. ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—2. A person of the warrior caste. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra. ୪ । ପାଣ୍ଡବସଖା ସାତ୍ୟକି—4. Sātyaki; an ally of Pāndaba brothers.

ଯୁଷ୍ମଦ୍—ସଂ. ସର୍ବ (ଯୁଷ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ମଦ୍; ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ବାଚକ)—ତୁମ୍ଭେ—You.
Jūshmad [ଦ୍ର—ଏହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞତାଉମାନ୍ତ ମାନେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପଦକୁ ସମାସଯୁକ୍ତ କରି ଏହା ଲଗାଇ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଯଥା—
ଯୁଷ୍ମତ୍ସକାଶାତ୍=ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରୁ
ଯୁଷ୍ମତ୍ପିତା=ତୁମ୍ଭ ପିତା
ଯୁଷ୍ମଦାଦି=ତୁମ୍ଭେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ
ଯୁଷ୍ମଦ୍ଗୃହ=ତୁମ୍ଭ ଘର
ଯୁଷ୍ମତ୍ପ୍ରେରିତ=ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେରିତ
ଯୁଷ୍ମତ୍ପ୍ରେମ=ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ।]

ଯୁଷ୍ମଦୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଷ୍ମଦ୍+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଈୟ)—୧ । ତୁମ୍ଭର; ତୁମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର—1. Your; of you; yours;
Jūshmadīya (ଯୁଷ୍ମଦୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) thy; thine. ୨ । ତୁମ୍ଭ ବା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to you. [ଦ୍ର—ଏକ ବଚନରେ ଯୁଷ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦରେ ଯ ‘ଈୟ’ ପ୍ରତ୍ୟୟ କଲେ ‘ଯୁଷ୍ମଦ୍’ ସ୍ଥାନରେ ତ୍ୱତ୍ ଓ ଅସ୍ମଦ୍ ସ୍ଥାନରେ ମତ୍ ଆଦେଶ ହୋଇ ଯଥାକ୍ରମେ ତ୍ୱଦୀୟ ଓ ମଦୀୟ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ବହୁବଚନରେ ଯୁଷ୍ମଦୀୟ ଓ ଅସ୍ମଦୀୟର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ଯୁଷ୍ମାଦୃକ୍(ଶ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଷ୍ମଦ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍=
Jūshmādṛuk(śa) ଯୁଷ୍ମାଦୃଶ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ତୁମ୍ଭପରି—
(ଯୁଷ୍ମାଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Like you; similar to you.

ଯୂ (ଯୂଷ୍)—ସଂ. ବି (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ କ୍ୱିପ୍)—ଯୁଷ୍, ଜ୍ୱାଥ—Broth.
Jū(jūh) [ଦ୍ର—ଯେଉଁସବୁ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ‘ଯ୍ୱ’ ଆଦ୍ୟ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ସେମାନେ ‘ଯ’ ଆଦ୍ୟ ଲେଖାଯାଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।]

ଯୂଇ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯୂଥୀ, ଯୂଥିକା)—ମଧୁରସୁବାସଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ବିଶେଷ—Jasminum Auriculatum.
Jūi ଜୁଇ ଜୁହୀ [ଦ୍ର—ଏହା ମଲ୍ଲିକାଦି ବର୍ଗର ପୁଷ୍ପଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶେଷ; ଏହା ଲତାଳିଆ; ଫୁଲ ଧଳା; ଡେଙ୍ଗ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ; ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ଅତି ମୃଦୁ ଓ ମଧୁର; ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଫୁଟେ । ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ାମାନ ଏକସରିଆ ଓ ସରୁ; ଏକ ବୃନ୍ତରେ ବହୁ ଫୁଲ ଧରେ; ଯୂଥଯୂଥ ହୋଇ ଫୁଲ ଫୁଟିବାରୁ ଏଥିର ନାମ ଯୂଥିକା । ଏହି ଜାତୀୟ ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣର ଗନ୍ଧହୀନ ଫୁଲକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଯୂଇ (Jasminum Heterophylum) କହନ୍ତି ।
ସଂ. ନାମ—ଯୂଥିକା, ଯୂଥୀ, ମାଗଧୀକୁସୁମ, ପ୍ରହସନ୍ତୀ, ଭୃଙ୍ଗାନନା, ବହୁଗନ୍ଧା, ଗଣିକା, ଅମ୍ବଷ୍ଠା, ବାଳପୁଷ୍ପିକା, ବାସନ୍ତୀ, ଶିଖଣ୍ଡିନୀ
ମ. ପାଣ୍ଡରୀଲତାଜୁଇ
ଗୁ. ଜୁଇଜଂଗଲ
ତେ. ଜୁଇପୁଷ୍ପାଲୁ
ହଳଦିଆ ଯୁଇଫୁଲର ସଂ. ନାମ—ସୁବର୍ଣ୍ଣଯୂଥୀ, ହେମପୁଷ୍ପିକା
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, କଟୁବିପାକ, ଲଘୁ, ପିତ୍ତ-ନାଶକ, କଫ ଓ ବାୟୁକାରକ । ଏହା ବ୍ରଣ, ରକ୍ତଦୋଷ, ମୁଖରୋଗ; ଦନ୍ତରୋଗ, ନେତ୍ରରୋଗ, ଶିରୋରୋଗ ଓ ବିଷନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଯୂକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍, କ ଯୋଗ, ଉ ସ୍ଥାନରେ ଊ; ଯାହା କେଶ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଯାଏ)—ଉକୁଣୁ;
Jūka (ଯୂକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉକୁଣୀ—Louse.

ଯୂତ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. କ)—ମିଶ୍ରିତ—Mixed;
Jūta joined. ଦେ. ବି (ସଂ. ଦ୍ୟୂତ)—ଯୁଆ ଖେଳ—Gambling. [ଉ—ଯୂତ ଖେଳାଇଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବସ୍ତୁଟିକା ଦେଇ ଯେ । ଉଣ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]

ଯୂତି—ସଂ. ବି (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+ଭାବ. କ; ଉ=ଊ, ନିପାତନ)—୧ । ଏକତ୍ରୀକରଣ; ମିଶ୍ରଣ—1.
Jūti Mixing; mixture. ୨ । ସଂଯୋଗ—2. Union. ୩ । (ଗଣିତ) ସଙ୍କଳନ; ଯୋଗ—3. (Arithmetic) Addition.

ଯୂଥ—ସଂ. ବି (ଯ ଧାତୁ=ମିଶିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଥ; ଉ ସ୍ଥାନରେ ଊ)—
Jūtha ସ୍ୱଜାତୀୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀଆଦିଙ୍କ ଦଳ; ପଲ—A herd or flock (of birds or beasts) [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ଯୂଥର ଅର୍ଥ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ, ମନୁଷ୍ୟ-ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଯୂଥ ବୋଲାଯାଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯୂଥ ଶବ୍ଦରୁ ଅଧୁନାରଚିତ ‘ଯୌଥ’ ମନୁଷ୍ୟର ଦଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାରବାର ଆଦିକୁ ବୁଝାଉଅଛି]

ଯୂଥଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ଯୂଥଭ୍ରଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Jūthachyuta Jūthabhrashta (See)

ଯୂଥନାଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅରଣ୍ୟବାସୀ ଜୀବଦଳର ନେତା ବା ଦଳପତି—1. The leader of a herd of wild animals.
Jūthānātha
ଯୂଥପ
ଯୂଥପତି
ଯୂଥମୁଖ୍ୟ } —ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ—ମାଳଭଙ୍କର ଗେଧ ଓ ହାତୀଙ୍କର ଦନ୍ତା ଯୂଥପତି ଅଟେ ।]

୨ । ଅରଣ୍ୟ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ନେତା—2. The leader of a wild herd of elephants. ଦେ. ବ.— ସେନାପତି—A leader of an army. [ଉ— ବଳବାନ । ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ଯୂଥପେ ପୃଷ୍ଠ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଯୂଥ ବଣା—ଦେ. ବଣ.—ଯୂଥ ଭ୍ରଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Jūtha baṇa Jūtha bhrashṭa (See)
[ଦ୍ର—କେବଳ ବୋଲୁଛନ୍ତି ଭୁଣ୍ଡେ ରାମବାଣୀ, ଗୃହ ଛନ୍ତି ଯେସନେ ଯୂଥବଣା ଏଣୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଯୂଥ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ.ବଣ.ପୁଂ—(*ମୀ ଉଭ; ଯୂଥ+ଭ୍ରଷ୍ଟ)—ଗୋଠଖଣ୍ଡିଆ; ଯେଉଁ ପଶୁ ବା ଜୀବ ଜଳର ଦଳରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ଥାଏ; (ଯଥା—ଏଲୁଟିଆ ବାରହା)—
Jūtha bhrashṭa (an animal) Straying or straggling from the herd; stray (animal); straggler.
(ଯୂଥ ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୂଥଶଃ—ସଂ. ଅ.—(ଯୂଥ+ଶସ୍)—ଦଳ ଦଳ ହୋଇ—
Jūthasaḥ In herds; in flocks; gregrariously.

ଯୂଥି(ଥୀ)—ସଂ. ବ.—୧ । ମାଗଧୀ ଭୂସ୍ମ; ଯୂଇ (ଦେଖ)
Jūthi(thī) 1. A sort of jasmine; Jasminum Auriculatum. (ଯୂଥି[ଥୀ]କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅଡାନ-ବିନ୍ଧ ବା ପାଠାଲତା—2. Name of a medicinal plant; Stephania Hernandifolia. ୩ । ଅମ୍ଳାନକ ପୁଷ୍ପ—3. The globe amaranth flower.

ଯୂଥିନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭ; ଯୂଥ+ଇନ=ପ୍ରଭୁ)—
Jūthina ଯୂଥନାଥ (ଦେଖ)—Jūthanātha (See)

ଯୂନି—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ଯୁବନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ; ନିପାତନ)—ଯୁବତୀ;ତରୁଣୀ—
Jūni A young woman.

ଯୂପ—ସଂ. ବ.—(ଯୁ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ଅଥକରଣ. ପ; ଏଥିରେ ବଳି ବନ୍ଧା ଯିବାରୁ)—୧ । ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁବନ୍ଧନାର୍ଥ ଭୂମିରେ ପୋତା ଯିବା ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ତମ୍ଭ—1. A sacrificial post to which the victim is tied at the time of its immolation. [ଦ୍ର—ଯଜ୍ଞୋଦ୍ଭବ ବୃକ୍ଷର ଚତୁର୍ଦ୍ଦସ୍ର ପରିମିତ କାଷ୍ଠକୁ ଗୋଲାକାର ଓ ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୁଶୋଭନ କରି ଯୂପ ତିଆରି କରାଯାଏ ଓ ଏହା ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ ହୁଏ ।
ଅନ୍ୟ ମତରେ ଖଦିର, ବିଲ୍ୱ ବା ବକୁଳ କାଷ୍ଠରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୁଏ ।] ୨ । ଜୟଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଅଳ୍ପତ ପଦାର୍ଥ—2. A trophy. ୩ । ଜୟସ୍ତମ୍ଭ—3. A column erected in honour of a victory. ୪ । ଯଜ୍ଞ-ସ୍ତମ୍ଭ—4. A sacrificial post.

ଯୂପ କଟକ—ସଂ.ବ.—୧। ଯୂପର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଖୋଦିତ ଉମ୍ବିର ଫଳପରି
Jūpa kaṭaka ବା ବଳୟାକାର ଗୋଲକ—1. A wooden ball carved on the top of a sacrificial post. ୨ । ଯୂପ ମୂଳରେ ବା ଅଗରେ ଲମ୍ବିତ ଲୌହ ବା କାଷ୍ଠବଳୟ—2. An iron or wooden ring attached to the foot or top of a sacrificial post.

ଯୂପ କର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ.—ଯୂପର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଘିଅ ଛିଞ୍ଚା ଯାଏ—
Jūpa karṇa That part of the sacrificial post which is sprinkled with ghee (Apte).

ଯୂପ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ.—ଯୂପ ୧ (ଦେଖ)
Jūpa kāshṭha Jūpa 1 (See)
(ଯୂପ ସ୍ତମ୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଯୂପଖଣ୍ଡ(ଣ୍ଡି)—ଦେ. ରୂପ]

ଯୂପଦ୍ରୁ—ସଂ. ବ.—(ମ. ପ. ସମା)—୧ । ଖଦିର ବୃକ୍ଷ—
Jūpadru The catechu tree; Mimosa Catechu.
(ଯୂପଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୂପ ଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦେବରୂପେ କଳ୍ପିତ ଯଜ୍ଞ—
Jūpa dhwaja Sacrifice (personified) (Apte).

ଯୂପବ୍ରସ୍କ—ସଂ. ବ.—ଯେଉଁ ଲୋକ (ଧୋବା ବା ବଢ଼େଇ) ଯୂପ ପାଇଁ
Jūpa braska ଗଛ ବା ଡାଳ କାଟେ—The cutter of a sacrificial post (Apte).

ଯୂପାକ୍ଷ—ସଂ.ବ. -(କାମ)—ହନୁମାନ୍ ପ୍ରମଦାବନ ଭଙ୍ଗାଉଥିବା ସମୟରେ
Jūpākṣha ତା ଦ୍ୱାରା ହତ ରାବଣର ଜନୈକ ସେନାପତି—Name of a general of Rāvaṇa killed by Hanumān.

ଯୂପାହୁତି—ସଂ. ବ.—(ମ. ପ. ସମା)—ଯୂପ ଖଣ୍ଡ ପୋତାଯିବା
Jūpāhuti ସମୟରେ ଯେଉଁ ଆହୁତି ଦିଆ ଯାଏ—An oblation at the erection of a sacrificial. (Apte)

ଯୂଷ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. —୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill.
Jūsh (root) ୨ । ଆହତ କରିବା—2. To wound.
୩ । ହିଂସା କରିବା—3. To injure; to hurt.

ଯୂଷ—ସଂ. ବ.—(ଯୁଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଝୋଳ; କ୍ୱାଥ—
Jūsha 1. Broth; soup. ୨ । ମୁଗ ଆଦିର ସିଝା ପାଣି; ୧୮ ଗୁଣ, ମତାନ୍ତରରେ ୪ ଗୁଣ, ଜଳରେ ଡାଲି ସିଝା ହୋଇ ଥିବା ପାଣି—2. Pease soup; porridge. ୩ । ବ୍ରହ୍ମଦାରୁ; ଭୂତ୍ନ ବୃକ୍ଷ—3. The Indian mulberry tree; Morus Indica.

ଯେ—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସଂ. ଯଜ୍; ଭୁଲ ପ୍ରା. ଜେ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି—
Je ଯେ ଜୋ (ସେ—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) 1. Who.
[ଉ—ଅଷ୍ଟ ଦୁର୍ଗର ଯେ, ଜିଣି ସେ ମୋ ପାଦେ ଭଜେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଚରିତ୍ର. ଅ. ଗୀତ ।] ୨ । ଯାହା; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ, ସମୟ, ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ—2. Which.

[ଉ—ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ବଉଳ କେଶର, ସେ ଫୁଲ ଫୁଟଇ କାହିଁ ? ସେ ଫୁଲ ଫୁଟଇ ସେହି ଦେଶରେ, ଯେ ଦେଶେ ରସିକା ନାହିଁ । ଭଗ ।] ୩ । (ବହୁବଚନ; ସଂ. ଯଦ୍ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ବହୁବଚନ)—ଯେଉଁମାନେ—Those. ଅ.—୧ । ପାଦପୂରଣାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—1. That; for that. [ଉ—କଣ୍ଟାକରଗ୍ରଟ; କଣ୍ଟାଗଛ ମୂଳେ ପାଇଲ ଭେଟ ନାଗର ! ତୁମେ ଯେ ଏତିକି ଶଠ ! ଭଗ] ୨ । ଅନ୍ୱୟାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—2. Too. [ଉ—କାହାଗେ କହିବ ଶୁଣିବ କେ ? ସାଥଲ ଅବୁଝା ମାରିବ ଯେ । ଭଗ ।] ୩ । ଯେବେ (ହେତ୍ୱର୍ଥକ ବା ଅପେକ୍ଷାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ)—3. (Causative); If. [ଉ—ନରସିଂହଭୋଗ ଖିଣ୍ଡିକ, କେତେ ଅନଉଛୁ ଜରଖି, ଫଳ ହୋଇଛି ଯେ ଖାଇବୁ ? ଫୁଲ ହୋଇଛି ଯେ ନାଇବୁ ? ତୁ ଯାହିଁପାଇଁ ତହଲବିକଳ, ସାତ ଜନମରେ ପାଇବୁ ?—ଭଗ ।] ୪ । ପଦ୍ୟରେ ଅକ୍ଷର-ପୂରଣାର୍ଥ ନିରର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—4. An indeclinable used to fill up the shortage of syllables in a poetical line. [ଉ—କାଳ ଯେ ପୁରୁଷ ତାର କରଣ ଅଟଇ । ଗୀତା—ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।] [ଦ୍ର—୧ମା ବିଭକ୍ତି ୧ ବଚନ 'ଯେ'—ବହୁବଚନ 'ଯେମାନେ, ଯେଉଁମାନେ, ଯେଉଁ ସବୁ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ । ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିର ୧ ବଚନରେ ଏହାର ଆକାର 'ଯା' ଓ 'ଯାହା' ହୁଏ । ଯଥା—ଯାକୁ, ଯାହାକୁ; ଯାଦ୍ୱାରା, ଯାହାଦ୍ୱାରା; ଯା ଠାରୁ, ଯାହାଠାରୁ; ଯାର, ଯାହାର; ଯା ଠାରେ, ଯାହାଠାରେ ।]

ଯେ ଅବଧି—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—1. From which place; whence. ୨ । ଯେଉଁକାଳରୁ—2. From which time. ୩ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ବା କାଳ ଯାଏ—3. Till which time or place.
Je abadhi
ଯଖନ ଥେକେ **ଜବସେ**

ଯେଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଯଦ୍+ଇ)—ଯେଉଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jeuñ etc. (See)
Jei (etc.
ଯେଇ **ଜୋହି**

ଯେ ଇଚ୍ଛା ସେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି—1. Any person whatever, ୨ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଇଚ୍ଛା କଲେ—2. Any person who wishes.
Je ichchhā se
ଯେ କୋନ **ଜୋ କୋଇ**

ଯେଉଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ଯଦ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଯେ (ବ୍ୟକ୍ତି, ବସ୍ତୁ, ସ୍ଥାନ, ସମୟ, ବିଷୟ)—1. Which—ଯେ **ଜୋ; ଜୌନ** ୨ । ଅମୁକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି, ବସ୍ତୁ, ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ-2. That (particularising a person, thing, time or place.)
Jeuñ

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ରୂପମାନ

ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
୧ମା ବିଭକ୍ତି—ଯେଉଁ	ଯେଉଁମାନେ, ଯେଉଁ ସବୁ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ
୨ୟା—ଯାହାକୁ	ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ
୩ୟା—ଯାହାଦ୍ୱାରା	ଯେଉଁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
୫ମୀ—ଯାହାଠାରୁ, ଯେଉଁଠାରୁ	ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରୁ
୬ଷ୍ଠୀ—ଯାହାର	ଯେଉଁମାନଙ୍କର
୭ମୀ— ଯହିଁରେ, ଯାହିଁରେ ଯେଉଁଠାରେ	ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରେ ।]

ଯେଉ(ଉଁ)କ୍ଷଣି—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯତ୍‌କ୍ଷଣଂ) —୧ । ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ; ଯେତେବେଳେ; ଯେତିକିବେଳେ—1. At which time; at which moment.
Jeu(uñ)kshaṇi
ଯେଉ(ଉଁ)କ୍ଷି(କ୍ଷି,ଛି,ଛୁ)ଣି } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ଯେଉ(ଉଁ)ଖି(ଛି,ଛୁ)ଣିକା }
ଯଖନି **ଜବହି** (ଉ—ଯେଉଁକ୍ଷଣି ଏହା କହିଲେ ସୁଖିଷ୍ଟ ବ—[ସେଇ(ହି)କ୍ଷ(ଖି,ଛି,ଛୁ,ଖି)ଣି—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମହାଭାରତ ସଭା) ୨ । ମାତ୍ରକେ—2. No sooner than.

ଯେଉ(ଉଁ)ଠା—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ—1. Which place.
Jeu(uñ)ṭhā
ଯେଖାନ **ଜହାଁ** [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ୨ୟା ବିଭକ୍ତିରେ ଯେଉଁଠାକୁ, ୫ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ଯେଉଁଠାରୁ,ଯେଉଁଠୁଁ; [ସେଇ(ହି)ଠା—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ୬ଷ୍ଠୀରେ ଯେଉଁଠାର; ୭ମୀରେ ଯେଉଁଠାରେ, ଯେଉଁଠା(ଠେ)ଇଁ, ଯେଉଁଠି ହୁଏ] ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର—2. Of which place.

ଯେଉ(ଉଁ)ଠି(ଠିଁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ଯେଉଁଠା ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ୧ ବଚନ —୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ—1. At which place; where. ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ—2. In which matter.
Jeu(uñ)ṭhi(thiñ)
ଯେଖାନେ **ଜହାଁ ଜହିଁ**
ଯେଉ(ଉଁ)ଠା(ଠେ)ଇଁ } ଅନ୍ୟ ୭ମୀ ବିଭକ୍ତିରୂପ]
ଯେଉ(ଉ)ଠାରେ
ଯେଉଁଠେ

ସର୍ବନାମ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ—Which place. [ଦ୍ର—ଯେଉଁଠି ଶବ୍ଦର ୨ୟା ବିଭକ୍ତିରେ—ଯେଉଁଠିକୁ(କୁ), ୫ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ଯେଉଁଠିରୁ ଯେଉଁଠୁଁ, ୬ଷ୍ଠୀ ରେ ଯେଉଁଠିର, ଯେଉଁଠିକା, ଯେଉଁଠିକାର, ୭ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ଯେଉଁଠି, ଯେଉଁଠେଇଁ ହୁଏ ।]

ଯେଉ(ଉଁ)ଠିକା—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ ଯେଉଁଠା ଶବ୍ଦର ୬ଷ୍ଠୀ ୧ବ ,—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର—Of which place.
Jeu(uñ)ṭhikā
ଯେଉ(ଉଁ)ଠିକାର— ନ୍ୟରୂପ]
ଯେଖାନକାର **ଜହାଁକା** [ସେଇ(ହି)ଠିକା—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]

ଯେଉ(ଉ)ଠିକି(କୁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ଯେଉଁଠି ଶବ୍ଦର ୨ୟା ବିଭକ୍ତି, ୧ବ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ—To which place; whereto.
Jeu(uñ)ṭhiki(ku)
[ସେଇ(ହି)ଠିକି(କୁ)—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]
ଯେଉଁଠାକୁ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଯେଉଁ(ଠେ, ଠ)ଇଁକି(କୁ) }
ଯେଖାନକେ **ଜ**

ଯେଉ(ଉଁ)ଠୁ(ଠୁଁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ (ଯେଉଁଠା ବା ଯେଉଁଠି ଶବ୍ଦର ୫ମୀ
Jeu(uñ)ṭhu(ṭhuñ) ବିଭକ୍ତି, ୧ବ)—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—
[ଯେଉ(ଉ)ଠଉଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] 1. From which
(ଯେଉଠଉଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) place; whence. ୨ । ଯେଉଁ
ଯେଖାନଥେକେ **जहाँसे** ସମୟରୁ—2. From which
time. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ—3. From
which person.

ଯଖନ **जब** ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେହେତୁ—Whereas;
(ଯଥା—ମୁଁ ଯେଉଁଠଉଁ ତାକୁ ପାଟି ନ ଫିଟାଇଲି, ସେ
ମୋ ପାଖରୁ ଉଠି ଚାଲିଗଲା) । ୨ । ଯେବେ—
2. When. ୩ । ଯେଣୁ; କାରଣ—
3. Because; as.
(ଯଥା—ଯେଉଁଠଉଁ ମେଘ ଉଠାଇଲା ଅମେ ସମସ୍ତେ
ଘରକୁ ପଳାଇଗଲୁଁ) ।

ଯେଉ(ଉଁ)ଣ(ଣି)ସି—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍+କିମ୍)—ଯେ କୌଣସି
Jeu(uñ)ṇa(ṇi)si (ବସ୍ତୁ, ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ); କୌଣସି
ଯେକୋନ **जो कोई** ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—Any of which;
which ever, any indefinite (matter);
any (thing, person or matter).

ଯେଚ୍ଛା ତା—ଗ୍ରା. ଅ. (ବିଷୟ, ବସ୍ତୁ; ଯଦ୍+ଇଚ୍ଛା+ତତ୍)—
Jechchhā tā ଯା ଇଚ୍ଛା ତା (ଦେଖ)
ଯାଚ୍ଛା ତାଇ Jā ichchhā tā (See)
(ଯେଚ୍ଛା ତାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେଚ୍ଛା ସେ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ. (ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି—
Jechchhā se 1. Any one. ୨ । ଯେ ଇଚ୍ଛା କରିବ ସେ-
ଯେ ଇଚ୍ଛା ସେ **जोइच्छासो** 2. Any one who will wish.

ଯେଜେ(ଯେ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ.ବ ଓ ବିଣ—ଜେଜେ ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)
Jeje(je) (etc) Jeje etc (See)
ଯେଯେ, ଯାଯା ଦେ. ସର୍ବନାମ (ବହୁବଚନାର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—
जोजो, जेजे (ବହୁବଚନ) ଯେଉଁ ଯେଉଁ; ଯାହା ଯାହା (ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ, ବସ୍ତୁଗଣ, ସ୍ଥାନମାନ, ବିଷୟମାନ) —Those.

ଯେଝା—ଦେ. ସର୍ବ (ସ. ଯୋଯସ୍ୟ)—୧ । ଯେ ଯାହାର, ଯେଉଁ
Jejhā ବ୍ୟକ୍ତି ଯାହାର (ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର)—
ଯେ ଯାର 1. The person whose; each person his.
जो जीस (ଉ—ପିଲାମାନେ ପାଠ ପଢ଼ି ସାରି ଯେଝା ଘରକୁ
[ଯେ ଯାହା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯାଆନ୍ତୁ ।) ୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର—
2. Every body's. (ଉ—ଯେଝା ହାତରେ ଯେ
ତରୁଦ ପାଅ—ଭଗ ।) [ଦ୍ର—ଯେଝା ଶବ୍ଦର ଆପେକ୍ଷିକ
ଶବ୍ଦ ରୂପେ 'ଯେ' ବା 'ସେ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା--ଯେଝା
ଘରକୁ ଯେ (ସେ) ଯାଉ ।]

ଯେଟି—ଦେ. ସଂ. ବି. ଅ. (ସ. ଯବି)—୧ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ଯେବ;
Jeṭi ଯେଉଁଟି—1. Which. ୨ । ଯେ ଅଟେ—2. Which
ଯେ is. (ଉ—ଉଚ୍ଚରେ ଯେଟି ଦୁଇ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ।
ଜୋଠୋ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) (ଯେଉଁଟି—ଅନ୍ୟରୂପ;
ଯେଉଁଠା—ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ)

ଯେଠା—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍ ସ୍ଥାନ°)—୧ । ଯେଣ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ—
Jeṭhā 1. Which place. ୨ । ଯେଠାର (ଦେଖ)
ଯେ ଖାନ **जीस जगह** 2. Jeṭhāra (See)

ଯେଠା(ଠେ)ଇଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍ ସ୍ଥାନେ)—୧ । ଯେଣିକି; ଯେଉଁ
Jeṭhā(ṭhe)iñ ସ୍ଥାନକୁ—1. To which place.
ଯେଖାନେ ୨ । ଯେଉଁଠି (ଦେଖ)
जीसजगह पर 2. Jeuñṭhi (See)

ଯେଠା(ଠ)ଉଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନାତ୍)—ଯେଠାରୁ; ଯେଉଁ
Jeṭhā(ṭha)uñ ସ୍ଥାନରୁ—Whence; from which
ଯେଖାନଥେକେ **जीसजगहसे** place. ଅ—ଯେଉଁଠୁ (ଦେଖ)
(ଯେଠୁଁ ଅନ୍ୟରୂପ) Jeuñṭhu (See)

ଯେଠାଏଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନେ) —ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ
Jeṭhāeñ
ଯେଖାନେ Where [ଉ—ଗ୍ରହାର ଶୁଣନ୍ତି ଯେଠାଏଁ
जीसजगहमे ପରିଚରଣ ଅଗ ନୋହେ । ଉପଦ. ପ୍ରେମପୀୟୂଷ ।]

ଯେଠାର—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନସ୍ୟ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର—
Jeṭhāra Of which place.
ଯେଖାନକାର **जीसजगहका** (ଯେଠିକା, ଯେଠିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେଠାରେ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—(ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନେ)—ଯେଉଁଠି (ଦେଖ)
Jeṭhāre Jeuñṭhi (See)
ଯେଖାନେ **जीसजगहमे** (ଯେଠେଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେଠି—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନେ)—୧ । ଯେଠା (ଦେଖ)
Jeṭhiñ 1. Jeṭhā (See) ୨ । ଯେଠାଇଁ (ଦେଖ)
ଯେଖାନେ **जहाँ** 2. Jeṭhāiñ (See)

ଯେଠିକି(କୁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେଠାଇଁ (ଦେଖ) Jeṭhāiñ (See)
Jeṭhiki(ku) (ଯେଠିକି—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେଡ଼ିକି—ଗ୍ରା. ବିଣ—ଯେଉଁ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—
Jeṛdiki Of which dimension.
ଯତବଡ଼ **जीतावडा** [ଉ—ଯେଡ଼ିକି ବାଉଁଶ ଭେଡ଼ିକି ପୋଲ ।
(ତେଡ଼ିକି, ସେଡ଼ିକି—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ଭଗ ।]

ଯେଡ଼େ ଇଚ୍ଛା ତେ(ସେ)ଡ଼େ—ଗ୍ରା. ବିଣ—୧ । ଅତି ବଡ଼—
Jeṛde ichchhā te(se)ṛde 1. Very big; very great.
ଯତଇଚ୍ଛା ତତ ୨ । ଯଥାସମ୍ଭବ ବଡ଼—
जीतनी इच्छाउतनी 2. As big or large as possible.

ଯେଣିକି—ଦେ. ଅ—ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ; ଯେଉଁ ଦିଗକୁ—
Jeṇiki To which side or direction.
ଯେଦିକେ **जीसतरफ** (ତେଣିକି, ସେଣିକି—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେଣୁ(ଣୁଁ)—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ଆଡ଼ୁ; ଯେଉଁ ଦିଗରୁ—
Jaṇu(ṇuñ) 1. From which side or direction.
ଯେଦିଗଥେକେ ୨ । ଯେହେତୁ—2. Because; whereas.
जीसतरफसे; जोसलिये (ଉ—ସବୁ ଗୁଣସୁତ-ଦର୍ପ ଏଥି ଯେଣ
[ତେଣୁ(ଣୁଁ)—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ହେଲାଟି ଚୁଳା, ଦର୍ପି-ଦର୍ପହର-ସ୍ଥଳା
ବୋଲି ଅଛି କଥା ସ୍ମରୁଣା । ରାଧାନାଥ—ଉଷା)

ଯେଣୁ କରି—ଦେ. ଅ—ଯେହେତୁ—Because; whereas.
Jeṇu kari
ଯେହେତୁ (ଉ—ଯେଣୁକରି ମୀନକେତନ,
जीसहेतु କମଳା କୋମଳ କରକମଳରେ
(ଯେଣୁକରି—ଗ୍ରା.ରୂପ) କରନ୍ତି ସନ୍ତତେ ଯତନ ।
(ତେଣୁକରି—ଅପେକ୍ଷିକଶବ୍ଦ) ପାଳକୃଷ୍ଣ-ଜଗମୋହନ)

ଯେଣେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ଅଡ଼େ—
Jeṇe 1. Where. ୨ । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ;ଯେଉଁପରି—
ଯେଦିଗେ 2. By which means; how.
जहाँ (ଉ—ଏତେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି
(ତେଣେ, ସେଣେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ଯେଣେ ସ୍ୱଭାବୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ
ଯେମନ ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)
जैसा ୩ । ଯହିଁରେ; ଯାହାଦ୍ୱାରା—3. By which.
ଯାତେ (ଉ—କହ ଏହାର ହେତୁ କର୍ମ
जीसने ଯେଣେ ଖଣ୍ଡଇ ଭବ ଭ୍ରମ ଭୂପତି· ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ)
୪ । ଯେହେତୁ; ଯହିଁର ଫଳରେ—
ଯେମନ 4. In consequence whereof.
जैसा [ଉ—ତ ଅବା ଅଛୁ ତପ କରି
ଯେଣେ ଦେଖିବ ନରହରି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ତେ(ସେ)ଣେ—ଦେ· ଅ—ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ବା
Jeṇe ichchhā te(se)ṇe ଦିଗକୁ—To whichever
[ଯେଣେଚ୍ଛା ତେଣେ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] place. (ଉ—ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା
ଯେଖାନେ ଇଚ୍ଛା ସେଖାନେ ତେଣେ ଯା, କର୍ମ ଘିନ୍ନ ବୁଲୁ ଥା । ଛଗ ।)
जहाँ ईच्छा तहाँ

ଯେତ[ତେ]କ— ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍ତ; ପ୍ରା. ଜେତ୍ତକ)—(ବସ୍ତୁ ବା
Jeta(te)ka ବ୍ୟକ୍ତି) ଯାବତୀୟ; ସମୁଦାୟ—All whatever;
ଯତ all whoever. (things or persons) [ଉ—ଲଙ୍କା.
जीत ना ଗଢ଼ିଁ ଯେତେକ ଜାତ, ସମସ୍ତେ ଅସୁରଙ୍କ ସୁତ । ଛଗ ।]

ଯେତିକି— ଦେ. ସର୍ବ. ଓ ବିଶ (ତୁଳ. ପ୍ରା. ଜେତ୍ତକ)—୧ । ଯେତେ
Jetiki ପରିମାଣ ବା ପରିମିତ—1. As much. [ଉ—ଅବଗରେ
(ତେତିକି, ସେତିକି—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ପଶୁ ଯେ ଅଛନ୍ତି ଯେତିକି ।
ଯତ **जीतनी** କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ଯେତେ—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍ତ; ପ୍ରା. ଜତ୍ତ)—ଯାବତ୍ ପରିମିତ—
Jete As much as. [ଉ—ମତେ ଯେତେ ମାଠିକୁ ମାଠ୍, ମୁଁ
(ଯେତେକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସେହି ଦରଯୋଡ଼ା କାଠ୍ । ଛଗ ।]
[ଯେତେକଇଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ଯତ **जितना**
(ତେତେ, ସେତେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେତେ ଇଚ୍ଛା—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯଥେଚ୍ଛା; ଯତ୍+ଇଚ୍ଛା; ଯଦୃଚ୍ଛା)—
Jete ichchhā ୧ । ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ—1. According to
(ଯେତେଚ୍ଛା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) one's wish. ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ—
ଯତ ଇଚ୍ଛା **जीतनी ईच्छा** 2. Enough; sufficient.

ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ତେ(ସେ)ତେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ
Jete ichchhā te(se)te ପରିମାଣରେ—1, As much as
ଯତ ଇଚ୍ଛା ତତ you like. ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ—
जीतनी ईच्छा उतनी 2. Enough

ଯେତେ(ତୁ,ତୋ)ଟା[ଟି]—ଦେ. ସର୍ବ— ଯେତେ ସଂଖ୍ୟକ—
Jete(tu,to)ṭā(ṭi) As many. [ଦ୍ର—ଯେତେଟା—ଅନା-
ଯତଟା, ଯତଟି **जितना, जीताठो** ଦର୍ଶକ; ଯେତେଟ—
ତେତେ[ତୁ,ତୋ]ଟା, } —ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ଅଦର୍ଶକ]
ସେତେ(ତୁ,ତୋ)ଟା }

ଯେତେଠଉଁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେତେ ସ୍ଥାନରୁ—1. From as
Jeteṭhauṁ many places. ୨ । ଯେତେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ—
(ଯେତେଠୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. From as many persons.
ଯତ ଜାୟଗାଥେକେ **जीतनीजगहसे** (ସେତେଠଉଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେତେଠା(ଠି)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେତେ ସ୍ଥାନ—As many places.
Jeteṭhā(ṭhi) [ଦ୍ର—ଯେତେଠା(ଠି) ଶବ୍ଦର—
ଯତ ଜାୟଗା ୨ୟା ବିଭକ୍ତି—ଯେତେଠାକୁ, ଯେତେଠିକୁ(ବି);
जितनी जगह ୫ମୀ ବିଭକ୍ତି—ଯେତେଠାରୁ, ଯେତେଠଉଁ. ଯେତେଠୁଁ;
(ଯେତେଠାଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୬ଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି—ଯେତେଠାର;
୭ମୀ—ଯେତେଠାରେ, ଯେତେଠିଁ, ଯେତେଠା(ଠେ)ଇଁ ।]

ଯେତେଠା(ଠେ)ଇଁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେତେ ସ୍ଥାନରେ—1. In as
Jeteṭhā(ṭhe)iṁ many places. ୨ । ଯେତେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
(ଯେତେଠାରେ, ଯେତେଠିଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିକଟରେ—2. Near
ଯତ ଜାୟଗାୟ **जितनी जगहमे** as many persons.
(ସେତେଠାଇଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେତେଠାକୁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେତେ ସ୍ଥାନକୁ—1. To as many
Jeteṭhāku places. ୨ । ଯେତେ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟକୁ—To
ଯତ ଜାୟଗାୟ **जीतनीजगहको** as many people.
(ଯେତେଠାଆକୁ, ଯେତେଠା(ଠେ)ଇଁକି, ଯେତେଠିକି, ଅନ୍ୟରୂପ)—
[ଯେତେଠାକୁ, ଯେତେଠିକି, ଯେତେଠେଇଁକି—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]

ଯେତେ ବେଳ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁ ସମୟ—1. Which time.
Jete beḷa ୨ । ଯେତେ ପରିମିତ ସମୟ—2 As much
ଯତବେଳା time. ୩ । ଯେତେ କାଳବିଳମ୍ବ—3. As
जितनाबखत much delay. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ୨ୟା
ବିଭକ୍ତି— ଯେତେବେଳକୁ ;
୫ମୀ — ଯେତେବେଳଉଁ (ଉଁ), ଯେତେବେଳୁ(ଳୁଁ);
୬ଷ୍ଠୀ— ଯେତେବେଳର
୭ମୀ—ଯେତେବେଳେ ।]
[ସେ(ତେ)ତେ ବେଳ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]

ଯେତେବେଳେ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯଦ୍+ବେଳାୟାଂ)—୧ । ଯଦା;
Jetebeḷe ଯେଉଁ ସମୟରେ—1. When; at what
ଯଖନ time; at which time. ୨ । ଯଦି—2 If.
जब, जिसवख्त ୩ । ଯେହେତୁ—3. Whereas;
[ସେ(ତେ)ତେ ବେଳେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] because.

ଯେତେ ମତେ—ଦେ. ଅ—ଯେତେ ପ୍ରକାରେ—In as many
Jete mate ways. [ଉ—ବିଦୁର ଥିବାଠାରେ ଭାହା
ଯତପ୍ରକାର **जीतना** କଦାଚିତେ, ନ କହିବୁ ଟି ପଶ୍ଚାତ୍ରେ ଯେତେମତେ ।
[ସେ(ତେ)ତେ ମତେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ଆଦି ।]

ଯେନ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ଯେଉଁ—
Jen Which.

ଯେନ୍ ତେନ୍ଟା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବ—ଯେ କୌଣସି; ଯା ଇଚ୍ଛା ତା—Anything whatever.
Jen ten-ṭā

ଯେନ କେ(ତେ)ନ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ (ସଂ. ଯେନକେନ[ତେନ] ପ୍ରକାରେଣ)—୧ । ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ; ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ —1. Anyhow; by means fair or foul; by any means.
Jena ke(te)na
ଯେନ କେ(ତେ)ନ ପ୍ରକାରେ
ଯେନ କେ(ତେ)ନ ପ୍ରକାରେଣ
ଯେନ କେ(ତେ)ନ କରି
ଯେନକେନ(ତେନ); ଯେମନତେମନ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଜୀସତୀସତରହ୍ସେ, ଜସୈତ୍ସେ, ଜେନକେନପ୍ରକାରେଣ ୨ । ଅତି କଷ୍ଟରେ —2. With great difficulty.

ଯେନ୍ତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—୧ । ଯେପରି—
Jentā 1. As. ୨ । ଯେଉଁକ୍ଷଣି—2. As soon as; no sooner than.
(ଯେସନ୍ତା—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେନ୍ତା କେନ୍ତା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ଅ.—ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ Anyhow.
Jentā kentā

ଯେନ୍ହେ—ଦେ. ଅ.—ଯେହ୍ନେ (ଦେଖ)
Jen-he Jehne (See)
[ଉ—ଉଷଣେ ରୂପ ଲୋପ କଲେ, ଦର୍ପଣ ଯେନ୍ହେ ଲେଉଟିଲେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପୀୟୂଷ ।]

ଯେପରି—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯତ୍‌ପ୍ରକାରେଣ)—୧ । ଯେଉଁପ୍ରକାରେ—
Jepari 1. In which manner. ୨ । ଯେଉଁକ୍ଷଣରେ ଯେମନ **ଜୈସା** 2. No sooner than; as soon as.
(ଯେପରିକି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । (ବାକ୍ୟରେ ଜୋର୍ ଦେବାପାଇଁ) [ଯେପ(ପି)ରିକା—ଗ୍ରା. ରୂପ] ଫଳତଃ—3. So that; be careful that. [ଯଥା—ସାବଧାନ ରହିବ, କଥାଟା ଯେପରି ପ୍ରକାଶ ନ ହୁଏ ।] ୪ । ଯେଉଁପ୍ରକାରର—4. Of which kind. (ଯଥା—ଯେପରି ଦିଅ ଦିଅ ଯେପରି ପୂଜା, ବାଲି ଘରଡ଼ାକୁ ଗୁଡ଼ିଲ ଭଜା—ଭଗ] ୫ । ଯଥା; ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ—5. As for instance. (ଯଥା—ମରହଟ୍ଟିଆ ଲୋକେ ଭଜନ କଥଟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେପରି ରାମ ଜନେ, ଶ୍ୟାମ ମିଶ୍ରେ ।)

ଯେପାରି(ରୁ)ସେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—
Je pāri(ru) se 1. Any able person. ୨ । ଯେ ଯେପାରେସେ **ଜୋହ୍ଚ୍ଛାସୋ** କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି—2. Any person whatever; whoever.

ଯେବ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେଉଁ ସମୟ—
Jeba Which time.
ଯେସମୟ **ଜବ**

ଯେବକା—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ସମୟର—
Jebakā ଯେସମୟର **ଜବକା** Of which time.
(ଯବକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେବକୁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ସମୟକୁ—1. To which time.
Jebaku ୨ । ଯେଉଁ ସମୟରେ; ଯେବେ—2. At which time.
ଯେ ସମୟ **ଜବ**

ଯେବଠଉଁ—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ସମୟରୁ—
Jebaṭhauñ ଯେ ସମୟ ଥେକେ **ଜବସେ** From which time.
(ଯେବଠୁଁ, ଯେବଠୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେବଣ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ସର୍ବ—(ଏକ ବଚନ) ଯେଉଁ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Jebaṇa Which one; who. [ଉ—ଅତି ସମରଥ ଯେବଣ ଯେ ଲୋକ, ବୋଲ୍ଲ ଭାର ବୋହି ଲୋଗ୍ ତା ବେକ । ଭଗ ।]
ଜୌନ ୨ । ଯେଉଁ; ଯେ—2. Which. [ଉ—ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇବନ୍ତ ସିଦ୍ଧି । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ ।]

ଯେବେ—ଦେ. ଅ (ସଂ ଯଦା; ଯଦାକା)—୧ । ଯେଉଁ ସମୟରେ—
Jebe 1. When; at which time. [ଉ—ବିଷୟାରତ ଚିତ୍ତ ଯଖନ ଯେବେ, ଜୀବର ବନ୍ଧଭାବ ତେବେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]
ଜବ ୨ । ଯଦି—2. If. [ଉ—କଳି ଯେବେ କରି ବସିବୁ, (ତେବେ—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ସାଙ୍ଗରେ ଥିବ ଭାଇ । ଭଗ ।]

ଯେବେକେ(କି)—ଗ୍ରା. ଅ—ଯଦି—If. [ଉ—ପାପୀ ଯେବେକେ ଦଶ ସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭୁଞ୍ଜାଏ ଘରେ ପାପୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଏ ଯଦି **ଜବ** ଜାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅନୁଶାସନ ।]

ଯେବେ କେବେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯଦିତ କୌଣସି ସମୟରେ—
Jebe kebe 1. If when; if at any time. ୨ । ଯଦି ଯଦି କଖନ ଅକସ୍ମାତ୍—2. If unexpectedly; if ever.
ଜବ କବ

ଯେବେଟି(ବି,ଭି)—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯଦ୍ୟପି)—୧ । ଯେଉଁ ସମୟରେ
Jebeṭi(bi,bhi) ମଧ୍ୟ; ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ—2. When-ଯଦିଓ ever. ୨ । ଯଦି; ଯଦ୍ୟପି—2. Even if. ୩ । ଯଦି **ଜବଭୀ** ଯେବେ ବା (ଅନ୍ୟରୂପ) **ନିଶ୍ଚେ**—3. If certainly.

ଯେବେ ଯେବେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମୟମାନଙ୍କରେ;
Jebe jebe ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସମୟରେ—1 At times; on ଯଖନ ଯଖନ those occasions. (ଯଥା—ଯେବେ ଯେବେ ସେ **ଜବ ଜବ** ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ଆସୁଥିବେ ତେବେ ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଝଙ୍କାଟିଏ (ତେବେ, ତେବେତେବେ—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ଲେଖାଏଁ ରାଜ-ଭଣ୍ଡାରରୁ ଦିଆଯାଉଥିବ ।)

ଯେବେ ହେଲେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ—
Jebe hele 1. Whenever; at any time whatever.
ଜବଭୀ ୨ । ଯଦି ଅକସ୍ମାତ୍—2. If ever.
(ଯେବେହେଁ, ଯେବେଇ, ଯେବେହୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେମତ(ତି,ତେ,ନ୍ତ,ନ୍ତି,ନ୍ତେ)—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯନ୍ମତଂ; ପ୍ରା ଜେମ)—
Jemata(ti,te,nta,nti,nte) ୧ । ଯେଉଁପରି; ଯେପରି; ଯେଉଁ [ତେ(ସେ)ମତ(ତି,ତେ,ନ୍ତ,ନ୍ତି,ନ୍ତେ) —ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ପ୍ରକାରେ—ଯେମନ 1. Like which; in which way. [ଉ—**ଜୀସତରହ, ଜସେ** ସୌରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜା-ପୁଣ୍ଡ ରାଷ୍ଟ୍ର ଯେମତ । ରାଧାନାଥ. (ଯେମିତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ତୁଳସୀ ସ୍ତବକ ।] ୨ । ଯଥା—2. As.

ଯେରୂପେ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯଦ୍ରୂପ)—ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ—
Jerupe ଯେରୂପେ **जैसे** In which manner; which-wise.
(ଯେରୂପେ, ଯେଉଁ, ଯେରେପେ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯେଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଜେଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jel (etc) Jel etc. (See)

ଯେସନ(ନେ)—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ଅ—୧ । ଯେଉଁ ପରି—1. In which
Jesana(ne) manner. ୨ । ଯଥା—2. As; like. [ଉ—
[ଯେସନ(ନେ)କ—ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର] ବିରୁଧାନ୍ତରେ
ଯେମନ ଯେସନେକ ହୋଇ, ବାରଣେନ୍ ଦଶନ ଭେଦ ରହି । ଭଞ୍ଜ.
जैसा ବୈଦେହୀଶବିଳାସ । ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମଙ୍କଠାରେ, ପବନ
ଯେସନେ ସଞ୍ଚରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ । ସମସ୍ତ ପୁଷ୍ପରୁ
ଯେସନ, ଭୃଙ୍ଗ ଘେନଇ ସାରମାନ । ଜଗନ୍ନାଥ.
ଭାଗବତ ।]

ଯେସାକୁ ତେସା—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ଉ. ଜୈସାକୋ ତୈସା; କୌଣସି
Jesāku tesā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର ବା ପ୍ରତିଶୋଧ
ଯାକେ ଯେମନ ତାକେ ତେମନ କରାଗଲେ ଏହି ବଚନ ବୋଲାଯାଏ)—
जैसाको तैसा ଯେ ଯେଉଁପରି ଲୋକ ତାକୁ ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର—
Deserving treatment to a person.
ବ—ଯଥୋପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର—Tit for tat.
ଅ—ଯଥୋପଯୁକ୍ତରୂପେ—In return.

ଯେ(ଯୈ)ସୁଆର୍(ଲ୍)—ଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀ. ଜୈସବାର୍)—ଷଷ୍ଠମା ବୈଶ୍ୟ
Je(jai)suār(l) ଜାତି ବିଶେଷ—A class of Baiśyas
ଜୈସ୍ୱାଲ **जैसवार** of N. W. India; Jayswal.

ଯେ ସେ ଲୋକ—ଗ୍ରା.ବ—୧ । ଯେ କୌଣସି ଲୋକ—1. Anyone.
Je se loka ୨। ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି—2. Any other
ଯେ ସେ ଲୋକ person. ୩ । ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An
ऐसा वैसा ordinary person. (ଉ—ପରମାଣିକ ପୁଅ,
ପରମାଣିକ ହେବ, ବମ୍ବା ତାହା ବଶରୁ କେହି ଜଣେ ହେବ,
ଯେସେ ଲୋକ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନ.
ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ଯେ ହ(ହେ)ଉ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯାହା ଘଟୁ ପଛକେ; ଯାହା ହେଉ—
Je ha(he)u 1. However. ୨ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—
यांई हउक, ये हउक 2. Anyhow. ୩ । ଯାହା ହେବାର
जोहो ହେଉ ପଛକେ—3. Come what may.

ଯେହି(ହୁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍+ହି)—୧ । ଯେ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି;
Jehi(hu) ଯେବଣ ଲୋକ—1. Which person; who.
ଯେ **जोहि** (ଉ—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଋଟେ ଯେହି । ଜଗନ୍ନାଥ.
ଭାଗବତ ।) ୨ । ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ—2. Which animal;
whichever animal.
୩ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପ୍ରାଣୀ—3. Whoever.

ଯେହ୍ନେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ଅ (ପ୍ରା.ଯେହ୍ନେ)—୧ । ଯେଉଁପରି; ଯେପରି—
Jehne ଯେମନ **जैसा** 1. As; like.
(ଯେହ୍ନେକ—ପଦ୍ୟବ୍ୟବହୃତ ରୂପ) (ଉ—ଗନ୍ଧର୍ବେଭ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଟନ୍ତି
ମନୁଷ୍ୟ, ବାଜ କାଣ୍ଡ କ୍ରୋଧେ ଜଳିଲେ ଯେହ୍ନେ ଜିଆଁ ।
କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
୨ । ସତେ ପରି; ସତେ ଅବା—2. As if.

ଯେହ୍ନେକାର—ଦେ. ଅ. (ପ୍ରାଚୀନ)—ଯେହ୍ନେ (ଦେଖ)
Jehnekāra Jehne (See)
(ଉ—କାଳସର୍ପ ଗରଳ ଲହରୀ ଯେହ୍ନେକାର । ପ୍ରାଚୀ.
ରସବାରିଧି ।)

ଯୋ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—(ସଂ. ଯତ୍)—ଯେ; ଯେଉଁ; ଯାହା—
Jo ଯେ **जो** What; which.
[ଯୋଉ(ଉଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବୈଦେ—ଜୋ (ଦେଖ)—Jo (See)

ଯୋଆନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବିଣ. (ସଂ. ଯୁବା)—ଜୁଆନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Joān (etc) (ଦେଖ)—Juān etc (See)

ଯୋକ(କା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୋକ(କ) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Joka(kā) (etc) Joka(kā) etc (See)

ଯୋକିଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଯୋଗ)—୧ । ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ବଙ୍କାକାର
Jokiā ଯେଉଁ ଲୌହ କଣ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡାରେ
ଫାଳକୁ ବା ଲଙ୍ଗଳଲୁହାକୁ ଦୃଢ଼ ରୂପରେ ସଂଯୁକ୍ତ
କରାଯାଏ—1. An iron nail bent on both
ends and put over the groove of a
plough-blade to keep the ploughshare
in position. ୨ । ଜୋକିଆ (ଦେଖ)—2. Jokiā
(See)

ଯୋକ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ଯୁକ୍ତ ହେବା
Joktabya ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be joined or united.
୨ । ସମ୍ପାଦ୍ୟ—2. Performable. ୩ । ଯୋଗ-
ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—3. To be united
spirituality. ୪ । ଯୋଚା ଯିବା ଯୋଗ୍ୟ—4. Fit
to be yoked.

ଯୋକ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Joktā ଯେ ଯୋଗ କରେ; ଯୋଗକାରୀ—Uniting;
(ଯୋକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) that which unites.
ବ—୧ । ରଥ ଆଦିର ଚାଳକ—1. Driver or con-
ductor of a car. ୨ । ଯେ ପଶୁକୁ ରଥ ଆଦିରେ
ଯୋଡେ—2. One who yokes beasts to a
plough or cart.

ଯୋକ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ତ୍ର)—୧ । ଯୋଉ; ଲଙ୍ଗଳ-
Joktra ଦଉଡ଼ି; ଯେଉଁ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଈଶକୁ ଯୁଆଳ
ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧାଯାଏ—1. The rope that ties the
beam with the yoke. [ଉ—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ
ଶବ୍ଦ ଯୋଉ ।] ୨ । (+ଅଧିକରଣ. ତ)—ଯୁଆଳ—
2. Yoke.

ଯୋଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୋଖ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jokha (etc) Jokha etc (See)

ଯୋଖା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ଜୋଖା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōkhā (etc) Jokhā etc (See)

ଯୋଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋଖାଇବା (ଦେଖ)
Jōkhā(khe,ibā Jokhāibā (See)

ଯୋଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋଖିବା (ଦେଖ)
Jōkhibā Jokhibā (See)

ଯୋଗ—ସଂ. ବି. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା; ଯୁକ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଧ୍ୟାନ ଓ ସାଧନାଦି ଦ୍ୱାରା (ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରସ୍ଥ) ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ଭଗବାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳନ—1. Spiritual communion of man with God; the union of a man's soul with the Divine Spirit; 'when man-in-God is one with God-in-man'(Tennyson). [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଯୋଗ ସାଧନ କରିବା ବିଷୟ ଭଗବଦ୍ଗୀତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷରେ ଅମୁକ ଯୋଗ ନାମ ଅମୁକ ଅଧ୍ୟାୟ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି ।] ୨ । ତପସ୍ୟା; ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାର ମିଳନ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଅବଲମ୍ବିତ ୮ଟି ପନ୍ଥା—2. The eight steps leading to the accomplishment of spiritual communion.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ । ଯୋଗର ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବା ଆଠ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ, ଯଥା—ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା ଓ ସମାଧି ।

ଯମ ୫ଟି—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ସର୍ବବିଧ ଭୋଗ ପରିତ୍ୟାଗ ।

ନିୟମ ୫ଟି—ବାହ୍ୟ ଓ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହରୂପ ତପସ୍ୟା, ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ପ୍ରଣିଧାନ ।

ଆସନ—ପଦ୍ମାସନ, ସ୍ୱସ୍ତିକାସନ ଆଦି ବସିବାର ଢଙ୍ଗ ।

ପ୍ରାଣାୟାମ—ରେଚକ (ନାକର ଡାହାଣ ପୁଡ଼ାରେ ନିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଦେହ ମଧ୍ୟରୁ ବାୟୁକୁ ଛାଡ଼ିବା), ପୂରକ (ନାକର ବାମ ପୁଡ଼ାରେ ନିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଦେହ ମଧ୍ୟକୁ ବାୟୁ ପୂରାଇବା) ଓ କୁମ୍ଭକ (ଦେହରେ ପୂରାଇଥିବା ବାୟୁକୁ କିଛି କାଳ ସକାଶେ ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧାରିବା) କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣ-ବାୟୁର ପାର୍ଥକ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ଓ ସ୍ଥିରୀକରଣ ।

ପ୍ରତ୍ୟାହାର—ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧାଦି ବାହ୍ୟ ବିଷୟରୁ ମନକୁ ପ୍ରତିନିବୃତ୍ତ କରାଇବା ।

ଧ୍ୟାନ—ବ୍ରହ୍ମଚିନ୍ତା ଓ ଅସ୍ଥିଚିନ୍ତା । ହୃଦୟରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର କଳ୍ପିତ ରୂପଧ୍ୟାନାଦି ଚିନ୍ତନ ।

ଧାରଣା—ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁରେ ମନର ସ୍ଥିତି ବା କେନ୍ଦ୍ରୀ-ଭାବ ।

ସମାଧି—ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁରେ ଲୟ; 'ଅହଂ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ମି'—ଅର୍ଥାତ୍ 'ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ' ଏହିରୂପ ଜ୍ଞାନରେ ଅବସ୍ଥିତି । ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାର ମିଳନ ।

ଫଳତଃ—ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଶେଷ ଅଙ୍ଗ ବା ସମାଧିହିଁ ଯୋଗ ଅଟେ ଏବଂ ଏହି ସମାଧି ଅବସ୍ଥାକୁ ଲାଭ କରିବା ପାଇ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅନ୍ୟ ୭ ଗୋଟି ସୋପାନ ଲୋଡ଼ା ଓ ଉକ୍ତ ସୋପାନ ବାଟେ ନ ଆସିଲେ ସମାଧିରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ମୁନି ଋଷିମାନେ ଏହି ସମାଧିଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚି ପରମାନନ୍ଦ ଓ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ସାଧନହିଁ ଯୋଗସାଧନ । ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏହାକୁହିଁ 'ନିର୍ବାଣ' ନାମ ଦେଇଥିଲେ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍‌ମାନେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ମେଳନ 'Spiritual communion' ନାମ ଦେଇ-ଥିଲେ । ମନକୁ ସଂସାରର ସୁଖଦୁଃଖରୁ ନିବୃତ୍ତ କରି ଚିତ୍ତର ଏକାଗ୍ରତା ଲାଭ କରିବା ଓ ମନକୁ ସଂସାରଚିନ୍ତାରୁ କାଢ଼ି ନେଇ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦରୂପ ଅନାବିଳ ଆନନ୍ଦ ଓ ଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରିବାହିଁ ଯୋଗ । ଭାରତ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ନାନାପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ବେଦ, ସଂହିତା, ଦର୍ଶନ, ସ୍ମୃତି, ଶ୍ରୁତି, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଚିକିତ୍ସା, ଯୋଗ ପ୍ରଭୃତି ନାନାଶାସ୍ତ୍ର ବିଶାରଦ ହୋଇ ଭାରତ ସମଗ୍ର ଜଗତର ଗୁରୁ ଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଭାରତ ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ ଓ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଉଭୟ ବିଦ୍ୟାରେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଉନ୍ନତିଲାଭ କରିଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଭାରତର ଅନେକ ପୋଥି ପତ୍ର କାଳର କବଳ ଗର୍ଭରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯାହା କିଛି ମିଳୁଛି ତହିଁରୁ ଜ୍ଞାନର ଅନେକ ଶାଖା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଶାସ୍ତ୍ର । ଯୋଗ-ବିଦ୍ୟାର ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି । ଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ? ଏହା ଦ୍ୱାରା ମାନବ ପାର୍ଥିବ ସୁଖସମ୍ଭୋଗରେ ଅନାସକ୍ତ, ସାଂସାରିକ ମୋହମାୟା ପାଶରୁ ମୁକ୍ତ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉତ୍କର୍ଷର ଅଧିକାରୀ, ସର୍ବଭୂତରେ ସମଦର୍ଶୀ, ସୁଖଦୁଃଖରେ ସମଜ୍ଞାନୀ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ସର୍ବସିଦ୍ଧ, ନିତ୍ୟକୃପାପୂର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ତ, ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ହୁଏ, ପରମବ୍ରହ୍ମପଦପ୍ରାପ୍ତ ବା ପରମବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ହୁଏ ! ଯୋଗସିଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଲୋକ ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ ଓ ସର୍ବକ୍ଷମତା ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯୋଗୀ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରେ । ଯୋଗୀ ନ କରି ପାରିବ, ଏପରି କିଛି କର୍ମ ନାହିଁ । ଯୋଗରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କଲେ ଲୋକ ମେଘ, ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତିକୁ ସ୍ତମ୍ଭନ କରି ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କରେ, ଜଳ ଉପରେ ସଞ୍ଚରଣ, ଜଳକୁ ଓ ମୃତ୍ତିକାକୁ ସ୍ତମ୍ଭନ କରି ତା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତି କରେ ଓ ଜଳ ଏବଂ ମୃତ୍ତିକା ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ପର୍ବତ ଓ ଅରଣ୍ୟ ଭେଦ କରେ, ସମୁଦ୍ର ଆଦି ପାର ହୋଇପାରେ; ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ନାନାସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ଫେରି ଆସେ , ଅଗ୍ନିତାପ ଓ ଦ୍ରବ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତମ୍ଭନ କରେ ଏବଂ ତା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତି ଓ ଯାତାୟାତ କରେ, ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ, ବିବିଧ ସୁନ୍ଦର ଓ ଭୀଷଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରେ, ସର୍ବରୋଗ ବିମୁକ୍ତ, ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ ଓ ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞାନୀ ହୁଏ । ଯୋଗବଳରେ ବାକ୍‌ସିଦ୍ଧି, କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆଦିର ବୋଧ-ରାହିତ୍ୟ, ଦୀର୍ଘଜୀବନ, ଲଘୁମୃତ୍ୟୁ, ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବିଧଶକ୍ତି ଲାଭ ହୁଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୋଗୀ ଋଷିମାନେ

ଯୋଗ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ ଏବଂ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ଏପରି ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀ ଅନେକ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ଆଜି କାଲି ସେପରି ଯୋଗୀ ସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାଧନା କଥା ଆଉ କଅଣ କହିବା । ଫଳରେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ଅବନତି ଅବଶ୍ୟଂଭାବୀ ହୋଇଅଛି ।

ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଯୋଗୀ ଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଯୋଗ ବଳରେ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରି ଯାଉଥିଲେ । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଇଉନ୍ସ ସାହେବ ଖଣ୍ଡେ ପୁସ୍ତକ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଭାରତର ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର; ଏପରି ଶାସ୍ତ୍ର ଇଉରୋପ୍‌ରେ ନାହିଁ । ସେ ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଯୋଗ ସାଧନା କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଓ ଯୋଗୀର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଅନେକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛି । ଅତି ଅଳ୍ପ କାଳ ପୂର୍ବେ ଯୋଗୀ ତୈଳଙ୍ଗ ସ୍ୱାମୀ ଯୋଗବଳରେ ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାର ମାନ ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଯୋଗ ପ୍ରଧାନତଃ ୨ ପ୍ରକାର—ହଠ ଓ ସାଙ୍ଖ୍ୟ ବା ଜ୍ଞାନ । ହଠ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଯଥା :- ଶୋଧନ, ଧୌତି, ବସ୍ତି, ନେତି, ଆସନ, ମୁଦ୍ରା, ବନ୍ଧ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ପ୍ରାଣାୟାମ, ଯୋଗ-ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ସମାଧି । ଏସବୁ ଯୋଗର ବାହ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ । ଏ ସମସ୍ତ ସିଦ୍ଧିରେ ହେଲେ ଅବଶେଷରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମ ନିରୂପଣ, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲାଭ, ଲୟସିଦ୍ଧି ଆଦି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅବ୍ୟକ୍ତ ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି—ଯୋଗସଂହିତା, ଶିବ ଗୀତା, ହଠପ୍ରଦୀପିକା, ଘେରଣ୍ଡ ସଂହିତା, ଗୋରକ୍ଷ ସଂହିତା, ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ଯୋଗ,ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ଯୋଗାର୍ଣ୍ଣବ, ଜ୍ଞାନ ସାର, ସମ୍ମୋହନ, ତାନ୍ତ୍ର ରହସ୍ୟ, ବିବାଣତନ୍ତ୍ର, ଯାମଳ । ଏସବୁ କର୍ମଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଶାସ୍ତ୍ର । ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ, ସାଙ୍ଖ୍ୟଦର୍ଶନ, ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ସଂହିତା, ଯୋଗ ପ୍ରଦୀପିକା, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା, ଜ୍ଞାନ ସଙ୍କଳନ ପ୍ରଭୃତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଶାସ୍ତ୍ର । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଶିବୋକ୍ତ ବୋଲି କଥିତ । ଏହା ଛଡ଼ା ଘେରଣ୍ଡ, ବ୍ୟାସ, ଚଣ୍ଡକପାଳକ, ଗୋରକ୍ଷନାଥ, ଆଦିନାଥ, ଅଷ୍ଟାବକ୍ର, ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ, ପତଞ୍ଜଳି, ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ, ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷି-ମାନେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଶିବ, ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ, ପତଞ୍ଜଳି, କପିଳ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳର । ଘେରଣ୍ଡ, ଗୋରକ୍ଷନାଥ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟଯୁଗର । ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ, ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ।

ସ୍ୱରୋଦୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ନାଡ଼ୀନିରୂପଣ, ପ୍ରାଣାଦିବାୟୁର ସ୍ଥାନ, ସ୍ୱର ସାଧନ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞତା ଲାଭ ହୁଏ । ଏହାକୁ ପବନବିଜୟ ସ୍ୱରୋଦୟ କହନ୍ତି । ଏ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଶିବ-କଥିତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ୱରୋଦୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି :— ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣୋକ୍ତ ସ୍ୱରୋଦୟ, କରପତ୍ରଜୟ, ଚର୍ଯ୍ୟା, ଯୋଗ, ବର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ନାନା ପ୍ରକାର ସ୍ୱରୋଦୟ ଚଳିଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅମୂଲ୍ୟ । ଏସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ପାଇଁ ଆମଦେଶର ଲୋକେ ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ, ମାତ୍ର ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ସମୁଦ୍ର ପାରସ୍ଥ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରି ତହିଁରୁ ସାର ସଂଗ୍ରହ କରୁଅଛନ୍ତି । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଏହି ପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଲୋପ ହୋଇଛି ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା କିଛି ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅବହେଳା ଓ ଅନାସ୍ଥା ହେତୁ ଧ୍ୱଂସ ହେଉଅଛି, ଯାହା ବା ପୁସ୍ତକ ଯେଉଁଠି ଅଛି ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ କୁସଂସ୍କାରବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପଦାକୁ ବାହାର କରୁନାହାନ୍ତି । ଯାହା କିଛି ଥିବା ପଦାକୁ ବାହାରୁଛି ତାହା ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାହିଁ ।

ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କଲେ ଅନେକ ବିଷୟ ଜଣାଯାଏ, ଯଥା,— ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ, ଅବିଦ୍ୟା ଓ ମାୟା, ଅଦ୍ୱୈତବାଦ, ପ୍ରଜ୍ଞାବାଦ, ବିଜ୍ଞାନରେ ଈଶ୍ୱର, ବ୍ରହ୍ମ କଅଣ, ଜୀବ ଓ ଈଶ୍ୱର ଭେଦ, ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ, ଜୀବର ସ୍ୱାଧୀନତା, ଈଶ୍ୱର ଉପାସନାର ପ୍ରୟୋ-ଜନ କଅଣ ? ଧର୍ମ କଅଣ ? ଧର୍ମ ଶକ୍ତି, ଯୋଗତତ୍ତ୍ୱ, କର୍ମ-ଯୋଗ, ସତ୍ ଓ ଅସତ୍ କର୍ମର ଶକ୍ତି, କର୍ମର ଆବଶ୍ୟକତା, ସକାମ ଓ ନିଷ୍କାମ କର୍ମ, ନିତ୍ୟକର୍ମ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ କ୍ରିୟା, ଆହାର, ଅଧିକାରଭେଦରେ କାର୍ଯ୍ୟଭେଦ, ଅଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ, ପରାଭ୍ରକୃତ୍ୟ, ଦାରାଉପଗମନ ଓ ତତ୍‌ଶକ୍ତି, କର୍ମଯୋଗୀର ସିଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା, ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ, ଜ୍ଞାନର ଉତ୍କର୍ଷ, ଜ୍ଞାନଯୋଗର ସିଦ୍ଧାବସ୍ଥା, ଭକ୍ତି ଯୋଗ, ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି ଓ ବିଶ୍ୱାସ, ବିଶ୍ୱାସ ମୂଳରେ ଈଶ୍ୱର, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷ୍ୟ ଭଗବାନ, ଭକ୍ତି ଓ ଭାବ, ପ୍ରେମ, ପ୍ରେମଦ ଅବଲମ୍ବନ, ପ୍ରେମର ସାଧନା,ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ସିଦ୍ଧାବସ୍ଥା ; ଯୋଗାନୁଶାସନ, ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରାଣାୟାମ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଶରୀର ଜ୍ଞାତବ୍ୟ, କୁଣ୍ଡଳିନୀ, କୁଣ୍ଡଳିନୀର ବିବରଣ, କୁଣ୍ଡଳିନୀ ଶକ୍ତିର ଜାଗରଣ, ଷଟ୍‌ଚକ୍ର-ଭେଦ,ପ୍ରାଣାୟାମ ଶିକ୍ଷା କରିବାର ସହଜ ଉପାୟ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ସାଧନ, ଧାରଣା, ଧ୍ୟାନ, ସମାଧି, ହାଟକ ଯୋଗ, ଅଣ୍ଟେ-ଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବିଭୂତି ଲାଭ, କୈବଲ୍ୟ, ମୃତ୍ୟୁଜ୍ଞାନ, ବିନା ଔଷଧରେ ରୋଗମୁକ୍ତି ।

ଯୋଗ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବିଷୟ । ସେ ସମସ୍ତର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନା ଏ ସନ୍ଦର୍ଭରେ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ହେବ । ଯୋଗର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ଏକ ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ମିଶାଇବା । ଏକ ସଂଖ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଏକ ସଂଖ୍ୟା ମିଶାଇଲେ ଦୁଇ ହେବ; ଏହାକୁ ଅଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୋଗ କହନ୍ତି । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୋଗର ଅର୍ଥ ଜୀବକୁ ବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରିବା । ବ୍ରହ୍ମ

ଖାଣ୍ଡ ସୁନା, ଖାଦ ମିଶା ସୁନା । ଖାଦ କାଢ଼ି ନେଲେ ଖାଟି ବ୍ରହ୍ମ ଏକ । ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା, ବହିର୍ଜଗତ୍, ଅନ୍ତର୍ଜଗତ୍, ବୌଦ୍ଧଜଗତ୍ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜଗତ୍ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୁଏ । ଯୋଗ ତିନି ପ୍ରକାର, ୧ – କର୍ମ ଯୋଗ, ୨-ଜ୍ଞାନଯୋଗ ୩– ଭକ୍ତି ଯୋଗ । ଏଥିରୁ ଗୋଟିକ ଦ୍ୱାରା ବା ୨ଟି ଦ୍ୱାରା ବା ୩ଟି ସାଧନା କଲେ ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ବା ମୁକ୍ତି ଲାଭ ହେବ । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଯୋଗ ଅଛି— ରାଜ ଯୋଗ, ରାଜାଧିରାଜ ଯୋଗ, ଷଡ଼ାଙ୍ଗ ଯୋଗ, ଜୟ ନିୟମ, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ, ଷଡ଼ଙ୍ଗ ଯୋଗ, ହଠ ଯୋଗ, ନେତ୍ର ଯୋଗ, ଧୌତି ଯୋଗ, ନେତ୍ରମ୍ବ ଯୋଗ, ଗଜ-କରଣୀ ଯୋଗ, ବସ୍ତି ଯୋଗ, ଲୌଳିକୀ ଯୋଗ, କପାଳ-ଭାତି ଯୋଗ, ପଞ୍ଚପରାନ୍ଦ ଯୋଗ ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଯୋଗ ଉପରୋକ୍ତ ତିନି ପ୍ରକାର ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ନାଁ କୌଣସି ଗୋଟିକର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଯୋଗ ସାଧନା ବଳରେ ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବହିର୍ଜଗତ ଓ ଅନ୍ତର୍ଜଗତର ସମସ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିପାରେ, ସବୁ ରସ ଆସ୍ୱାଦନ କରିପାରେ, ଅସାଧାରଣ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କରିବାର ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତା ଲାଭ କରିପାରେ । ସେହି କ୍ଷମତାବଳରେ ଯୋଗୀର ବହୁ ପ୍ରକାର ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଅଭାବନୀୟ ଶକ୍ତି ହୁଏ, ବାକ୍‌ସିଦ୍ଧି, ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଗମନାଗମନ, ଦୂରଦୃଷ୍ଟି, ଦୂର ଶ୍ରବଣ, ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶନ, ପରକାୟା ପ୍ରବେଶ, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ, ଅନ୍ତର୍ଯାମିତ୍ୱ, ଶୂନ୍ୟ ପଥରେ ଅନାୟାସରେ ଓ ଅବିରୋଧରେ ବିଚରଣ, କାୟବ୍ୟୁହ ଦେହଧାରଣ, ଅଣିମା ଲଘିମାଦି ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ଲାଭ, ଦେବତ୍ୱ ଲାଭ ଓ ମୃତ୍ୟୁକାଳଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହୁଏ । ଯୋଗ ସାଧନ-ଦ୍ୱାରା ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହୃଦୟସ୍ଥିତ ଦୀପକଳିକାର ଜୀବାତ୍ମାକୁ ମୂଳାଧାରସ୍ଥିତ କୁଣ୍ଡଳିନୀ ଶକ୍ତି ସହିତ ସୁଷୁମ୍ନା ବାଟରେ ମୂଳାଧାର, ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ, ମଣିପୁର, ଅନାହତ, ବିଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଆଜ୍ଞା ନାମକ ଚକ୍ରମାନ ଭେଦ କରି ଶିରସ୍ଥିତ ଅଧୋମୁଖ ସହସ୍ରଦଳ ପଦ୍ମର କର୍ଣ୍ଣିକାର ମଧ୍ୟଗତ ପରମାତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରେ ଏବଂ ସେଠାରୁ କ୍ଷରିତ ସୁଧା ପାନ କରେ ଏବଂ ପରମାନନ୍ଦ ଓ ପରମ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରେ । ଏପରି ଦର୍ଶନ ହେଲେ ଆଉ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ରହେ ନାହିଁ । ମୁଁ କିଏ ? ଭଗବାନ କିଏ ? ଏ ଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଦୂର ହୁଏ । ଉପରେ ଯେଉଁ ଚକ୍ରମାନ କୁହା ଗଲା ସେଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ୪, ୬, ୧୦, ୧୨ ଓ ୧୬ ଦଳ ବିଶିଷ୍ଟ ।

ଯୋଗୀ ଲୋକ ଯୋଗ ସାଧନଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖି ପାରେ ଏବଂ ତାହାର ଦୃଢ଼ଭକ୍ତି ଓ ଅହେତୁକ ପ୍ରେମ ଜନ୍ମେ । ତେତେବେଳେ ସାୟୁଜ୍ୟ, ସାରୂପ୍ୟ, ଯେ କୌଣସି ମୁକ୍ତି ଲାଭ ହୁଏ । ସେକାଳରେ ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଚିଦ୍‌ଘନ ରୂପ ଦେଖେ, ସେ ଆଉ କେବେ ତାହା ଭୁଲି ପାରେ ନାହିଁ । ତେତେବେଳେ ମନେ ହୁଏ, ପୁତ୍ର, କଳତ୍ର, ଧନ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଦେହ, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ନୁହେ । ତେତେବେଳେ ଯୋଗୀ ଈଶ୍ୱରରୂପ ଦର୍ଶନ କରେ । ଏଥିରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାର କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ମନଃଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଆରୋଗ୍ୟ, ବିଶ୍ୱାସଦ୍ୱାରା ଆରୋଗ୍ୟ, ପ୍ରେତତତ୍ତ୍ୱ, ଯୋଗନିଦ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ସବୁ ଅଦ୍ଭୁତ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ଆଲୋଚନା ହେଉଛି ଏବଂ ତାଦ୍ୱାରା ତଦ୍ଦେଶବାସୀମାନେ ଜଗତକୁ ମୁଗ୍ଧ କରି ପକାଉଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ଯୋଗ ବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ଲାଭ ଯୋଗସାଧନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । କାରଣ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯୋଗୀ ମାନବ ସମାଜରେ, ଦେଶ ବିଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବାହାଦୁର ଲାଭ କରି ପାରେ, ମାତ୍ର ଯୋଗୀ ଯେଉଁ ମାନବ, ସେହି ମାନବ ରହିବ, ତାହାର ବ୍ରହ୍ମ ସାକ୍ଷାତ ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ବ୍ରହ୍ମର ସାକ୍ଷାତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯୋଗ ସାଧନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବିଭୁତି ଆପଣା ମନକୁ ପ୍ରକଟିତ ହେବ । ଆସକ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ହେବାକୁ ଯାଇ ଯେପରି ଆସକ୍ତିଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ନ ହେବ, ତତ୍ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବ ।

ଯୋଗ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଗୁରୁଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ଦୁର୍ଘଟ ବ୍ୟାପାର । ଯୋଗ ପଥରେ ଅନେକ ବିଘ୍ନ ଅଛି । ଭଗବାନ୍ ନିଜେ କହିଛନ୍ତି "ଗୁରୁ ନ ଥାଇ ଅର୍ଜୁନ । କାହୁଁ ହୋଇବ ସଦଜ୍ଞାନ ?"

ଯୋଗବିଦ୍ୟା ସାଧନ ଗୁରୂପଦେଶ ସାପେକ୍ଷ । ଯୋଗର ଅଙ୍ଗ ୮ —ଯଥା; ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ସମାଧି । ଏହି ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗର ସାଧନା ବା ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ୱରୂପଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ପାରିବ ।

ଯମର ଅର୍ଥ ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଏବଂ ଅପରିଗ୍ରହ । ଅଭ୍ୟାସ କରି ଏଗୁଡ଼ିକ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । କାହାର ପ୍ରତି କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ହିଂସା କରିବ ନାହିଁ । ସର୍ବଦା ସତ୍ୟ କହିବ, ପର ଦ୍ରବ୍ୟ ଅପହରଣ କରିବ ନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣ କରିବ । ଦୁରାକାଂକ୍ଷା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ । ବିଳାସ ସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟର ଆକାଂକ୍ଷା ଏବଂ ଯାଚ୍ଞା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବା ବୀର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତପସ୍ୟା । ଶରୀରସ୍ଥ ଶୁକ୍ର ଧାତୁକୁ ଅବିଚଳିତ ଓ ଅବିକୃତ ରଖିବା ଉପାୟକୁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଶୁକ୍ର ଶରୀର ରକ୍ଷାର ସର୍ବସ୍ୱ । ରସରୁ ରକ୍ତ, ରକ୍ତରୁ ମାଂସ, ମାଂସରୁ ମେଦ, ମେଦରୁ ଅସ୍ଥି, ଅସ୍ଥିରୁ ମଜ୍ଜା, ମଜ୍ଜାରୁ ଶୁକ୍ରର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ଶୁକ୍ର ସୌମ୍ୟ, ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଏବଂ ବଳକର ଓ ପୁଷ୍ଟିକାରକ । ଏହା ସୃଷ୍ଟିର ବୀଜ ସ୍ୱରୂପ, ଶରୀରର ସାର, ଜୀବର ବା ଜୀବନର ଆଶ୍ରୟ । ରସାଦି ଶୁକ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସପ୍ତ ଧାତୁର ତେଜକୁ ଓଜଃ କୁହାଯାଏ । ହୃଦୟ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଆଧାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସର୍ବଶରୀରବ୍ୟାପୀ ଏବଂ ଶରୀର

ରକ୍ଷାର ପ୍ରଧାନ ସାଧନ । ଓଜଃ ପଦାର୍ଥକୁ ବ୍ରହ୍ମତେଜଃ ବୋଲି କୁହା ଯାଏ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହାକୁ ମାନବର "magnetism" ବା ଚୁମ୍ବକଶକ୍ତି ବୋଲି କହନ୍ତି । ଓଜଃ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଦୈହିକ ବଳ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି, ବୁଦ୍ଧି, ସ୍ମରଣଶକ୍ତି, ଧାରଣାଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସେହି ଦେହ ଯକ୍ଷ୍ମା, ପ୍ରମେହ ପ୍ରଭୃତିରୋଗର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥାନ ହୁଏ, ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉଦାସୀନତା ଏବଂ ଜଡ଼ତା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ ଏବଂ ସେ ଅକାଳବିୟୋଗରେ ପଡ଼େ । ସୁତରାଂ ଦେହରକ୍ଷା ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ । "ଶରୀରମାଦ୍ୟଂ ଖଲୁ ଧର୍ମସାଧନଂ" ଏ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରୁ ଅଛି । ଆଗେ ଶରୀର ରକ୍ଷା, ପରେ ଅନ୍ୟ ସବୁ କଥା । ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ସବଳ ନ ଥିଲେ ଲୋକ ଧର୍ମ ସାଧନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଶରୀରରକ୍ଷା ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସାଧନା ଅର୍ଥ ଅଭ୍ୟାସ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବାରମ୍ବାର କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କୁହା ଯାଏ । ଥରେକେ ହେଲା ନାହିଁ, ଦଥରକେ ହେଲା ନାହିଁ, ତିନି ଥରକେ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ନିରାଶ ହେବ ନାହିଁ । ତପସ୍ୟାର ସିଦ୍ଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରାବର ତାହା କରୁଥିବ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ହେଉଥିବ ଯେ, ଦିନେ ଅବଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ହେବ ।

ନିୟମ କଅଣ ? ନିୟମ ବୋଇଲେ ଶୌଚ ସନ୍ତୋଷ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରପ୍ରଣିଧାନ । ଶୌଚ ଅର୍ଥ ଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ରହିବା । ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର; ବାହ୍ୟ ଶୌଚ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ଶୌଚ । ଜଳ ଓ ଗୋମୟଦ୍ୱାରା ବାହ୍ୟ ଶୌଚ, ଏହା ଗୁଣର ବୃଦ୍ଧିକାରକ । ଆହାରଶୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ତର ପରିମାର୍ଜନକୁ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ଶୌଚ କୁହା ଯାଏ । ମନରେ ସର୍ବଦା ଏହି ସଙ୍କଳ୍ପ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, ମୁଁ ଈଶ୍ୱର ଉପାସନା କରିବି, ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିବି, ପାପବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବି । ସନ୍ତୋଷର ଅର୍ଥ ପ୍ରାଣଧାରଣର ଅନୁକୂଳ ତୃପ୍ତିର ଅତିରିକ୍ତ ତୃପ୍ତିତ୍ୟାଗ ; ତୃପ୍ତିର ତ ଅନ୍ତ ନାହିଁ, ଯେତେ ପାଇବ ସେତେ ଲାଳସା ବଢ଼ିବ; ଏହିପରି ଅତିରିକ୍ତ ଲାଳସା-ତ୍ୟାଗର ନାମ ସନ୍ତୋଷ । ଯେତିକି ହେଲେ ଜୀବନଧାରଣ ପକ୍ଷରେ ସୁଲଭ ହେବ ସେତିକି ମିଳିଲେ ହେଲା । ମାଟି ଘରେ ବାସ କରି ଜୀବନଧାରଣ କରିବାରେ କିଛି ବାଧା ନାହିଁ; କୋଠା, ପୁଣି ଦୁଇ ତିନି ମହଲା କୋଠା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବାର ଅର୍ଥ ଅତି ତୃଷ୍ଣା; ସେପରି ଅତିତୃଷ୍ଣା ତ୍ୟାଜ୍ୟ । ପ୍ରଣବ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଜପ ଏବଂ ବେଦ ଓ ଭକ୍ତିଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବାକୁ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ କୁହା ଯାଏ । ଈଶ୍ୱରପ୍ରଣିଧାନର ଅର୍ଥ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଈଶ୍ୱର ଉପାସନା । ଏହି ଉପାସନାଦ୍ୱାରା ସମାଧି ଲାଭ ହୁଏ । କାୟିକ, ବାଚିକ, ମାନସିକ ସକଳ ବ୍ୟାପାରରେ ଆପଣାକୁ ଈଶ୍ୱରାଧୀନ ଜ୍ଞାନ କରି ତାଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବ ଏବଂ ଫଳର ଆଶା ନ ରଖି ଧ୍ୟାନ କରିବ । ସ୍ମରଣ, ମନନ, କୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭୃତି ଈଶ୍ୱରପ୍ରଣିଧାନ । ଈଶ୍ୱର କିଏ ? ଯାହାଙ୍କୁ କ୍ଲେଶ, କର୍ମ, ବିପାକ ଓ ଆଶୟ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ, ସମୁଦାୟ ସଂସାରୀ ଆତ୍ମା ଓ ସମୁଦାୟ ମୁକ୍ତାତ୍ମାଠାରୁ ଯେ ପୃଥକ୍ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେ ଈଶ୍ୱର ।-

ଆସନ କଅଣ ? ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆସନର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ୮୪ ପ୍ରକାର ଆସନ ମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧାସନ ପଦ୍ମାସନ, ଉଗ୍ରାସନ, ସ୍ୱସ୍ତିକାସନ, ଗୋମୁଖାସନ, ମଣ୍ଡୂକାସନ, କୁକ୍କୁଟାସନ, ଯୋଗାସନ, ଗୁପ୍ତାସନ, ଶବାସନ, ସିଂହାସନ, ପ୍ରଧାନ । ଏ ସବୁ ବସିବାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର । ସିଦ୍ଧାସନରେ ବସିଲେ ସ୍ନାୟୁବିକାଶ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଶରୀରରେ ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତି ଚଳାଚଳର ସୁବିଧା ହୁଏ । ପଦ୍ମାସନରେ ବସିଲେ ଯଥାବିଧାନ ପ୍ରାଣ ଓ ଅପାନ, ବାୟୁର ପୂରକ, ରେଚକ, କୁମ୍ଭକ କରିବାପାଇଁ କ୍ଷମତା ଜନ୍ମେ । ଏତଦ୍ୱାରା ଶୁଭ ଅଶୁଭ ସର୍ବପ୍ରକାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତି ହୁଏ । ଉଗ୍ରାସନରେ ବସିଲେ ସକଳ ଯୋଗ-ସିଦ୍ଧିର ସମ୍ଭାବନା ହୁଏ । ସ୍ୱସ୍ତିକାସନରେ ବସିଲେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁସିଦ୍ଧି ଲାଭ ହୁଏ ଏବଂ ବାୟୁସାଧନଜନିତ କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଧି ଆକ୍ରମଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମେ ଆସନ ସିଦ୍ଧ କରି ତା ପରେ ପ୍ରାଣାୟାମ କଲେ ତାହା ଅତି ସହଜରେ ହୁଏ । ଷୋଡ଼ଶ ପ୍ରାଣାୟାମ କଲେ ସାଧକ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ଓ ଇହଜନ୍ମକୃତ ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାନକୃତ ବିବିଧପ୍ରକାର ପାପ ଓ ପୁଣ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ କରିପାରେ । ପାପପୁଣ୍ୟର ଉଭୟ ବନ୍ଧନର ହେତୁ । ପ୍ରଥମେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶିକୁଳି ଓ ଲୁହା ଶିକୁଳି ପରି । ପ୍ରାଣାୟାମସାଧନଦ୍ୱାରା କର୍ମବୀଜ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ପ୍ରାଣାୟାମ ଦ୍ୱାରା ଅଣିମାଦି ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ । ୩ ଘଣ୍ଟାକାଳ ବାୟୁ-ଧାରଣ (କୁମ୍ଭକ) କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରି ପାରିଲେ ସମସ୍ତ ଅଭିଳଷିତ ପଦାର୍ଥ ଲାଭ ହୁଏ ।

ପ୍ରାଣାୟାମର ଅର୍ଥ ପ୍ରାଣର ଆୟାମ ବା ସଂଯମ । ପ୍ରାଣାୟାମ । କ୍ରିୟା ଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତିଭଙ୍ଗ କରି ଶ୍ୱାସକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ନିୟମାଧୀନ କରିବା । ପଞ୍ଚତତ୍ତ୍ୱମୟ ଶରୀରରେ ୫ ତତ୍ତ୍ୱ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀମାନେ ଏ କଥା ଜାଣନ୍ତି । ଶରୀରସ୍ଥ ସ୍ୱରୋଦୟ-ହଂସ ଜୀବଶରୀରରେ ସର୍ବଦା ଶ୍ୱାସ ବହନ କରୁଅଛି । ତଦ୍ୱାରା ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନ ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ 'ହଂସ' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଶ୍ୱାସ ନେଲାବେଳେ ହଂ ଏବଂ ଛାଡ଼ିଲାବେଳେ ସଃ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ହଂ ଶିବ, ସଃ ଶକ୍ତି । ଶ୍ୱାସ ତିନିଇ ଛାଡ଼ି ନ ପାରିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ହଂ ଶିବସ୍ୱରୂପ ବା ମୃତ୍ୟୁ । ସକାର ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବା ଶ୍ୱାସର ତ୍ୟାଗ; ଏହା ଶକ୍ତି । ଶ୍ୱାସଛାଡ଼ୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶ୍ୱାସରୋଧ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ । ଏହି ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ ଜୀବର ଜୀବତ୍ୱ । ଦିବା ରାତି ମଧ୍ୟରେ ୨୧ହଜାର ୬୦୦ ଥର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ହଂସ ଜୀବାତ୍ମା, ପ୍ରାଣ ବା ଜୀବନଶକ୍ତି । ଜଗତ୍‌ସଂରକ୍ଷଣଶକ୍ତି ଶ୍ୱାସ; ତାର ସ୍ଥୂଳସ୍ୱରୂପ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସଦ୍ୱାରା ଜୀବଦେହର ସର୍ବଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସ ଶକ୍ତିର ଗମନାଗମନ ପଥ । ଏହି ସ୍ଥୂଳ,

ପଥରେ ସୂକ୍ଷ୍ମଶକ୍ତିର କ୍ରିୟାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାର ନାମ ପ୍ରାଣାୟାମ । ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ସଂଯମ କରିବାକୁ ହେଲେ ଶ୍ୱାସ କ୍ରିୟାର ସ୍ଥୂଳ ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରାଣାୟାମ ସାଧନ କଷ୍ଟକର ଏହାକୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଅଭ୍ୟାସ କରିବ । ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ବା ଅପାନ ବାୟୁକୁ ବେଗରେ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଖୁବ୍ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଛାଡ଼ିବ । ଏହାକୁ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ନେଇ ଅଭ୍ୟାସ କରିବ । ପ୍ରାଣବାୟୁ ନାକବାଟେ ବାହାର ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି କରେ । ସ୍ୱାଭାବିକ । ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷିଣ ନାସାଯୁକ୍ତ ଅଳ୍ପ ଚାପିଧରି ବାମ ନାସିକାଦ୍ୱାରା ଯଥାଶକ୍ତି ବାୟୁ ଟାଣିନେବ ଏବଂ ବନ୍ଦ୍ରମାତ୍ର ସମୟ ବିଶ୍ରାମ ନ କରି ବାମ ନାସିକାକୁ ଅନାମିକା ଓ କନିଷ୍ଠା ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦକରି ଦକ୍ଷିଣ ନାସିକାଦ୍ୱାରା ବାୟୁକୁ ରେଚନ କରିବ ଅର୍ଥାତ୍ ଛାଡ଼ିଦେବ । ପୁନଶ୍ଚ ଦକ୍ଷିଣ ନାସାଦ୍ୱାରା ବାୟୁ ଗ୍ରହଣ କରି ବାମ ନାସିକା ଦ୍ୱାରା ଛାଡ଼ିଦେବ । ଦିନରାତି ମଧ୍ୟରେ ୪ ଥର ଏପରି କରିବ । କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରି କଲେ ନାଡ଼ି ଶୋଧନ ହେବ । ଏଥିରେ ସିଦ୍ଧି ହେବାକୁ ମାସେ ଦେଢ଼ ମାସ ସମୟ ଲାଗି ପାରେ । ଏହାହେଲେ ଦେହ ହାଲୁକା ହେବ, ନିଦ୍ରା, ଆଳସ୍ୟ, ଜଡ଼ତା ଦୂର ହେବ; ତେବେ ଜଣାଯିବ ଯେ ନାଡ଼ି ଶୋଧିତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ କିଛି କିଛି ଲୋକାତୀତ ବ୍ୟାପାର ଦେଖାଯିବ । ଏହାପରେ ପ୍ରାଣାୟାମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଭ୍ୟାସ କରିବ । ପୂରକ, ରେଚକ, କୁମ୍ଭକ । ଏ ସବୁ ସାଧନା କେବଳ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଉପଯୁକ୍ତ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଉପଦେଶ ନେଇ ଏହା ଅଭ୍ୟାସ କରିବ ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି, ନିଶ୍ୱାସର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତି ନାକପାଖରୁ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ । ସେଥିରୁ ବେଶି ହେଲେ ଜାଣିବ ଯେ,ପ୍ରାଣର କ୍ଷୟ ହେଉଛି ବା ଜୀବନୀଶକ୍ତିର କ୍ଷୟ ହେଉଛି । ଯେତେବେଳେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, ତେତେବେଳେ ନିଶ୍ୱାସର ଗତି ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳରୁ ବେଶି ହେଲେ ଜାଣିବ, ଜୀବନୀଶକ୍ତିର କ୍ଷୟ ହେଉଛି । ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ଏହି ଅସ୍ୱାଭାବିକ କ୍ଷୟକୁ ସଂଯତ କରିବାକୁ ହେବ । ମୈଥୁନଦ୍ୱାରା ଯେ ଜୀବନୀଶକ୍ତି କ୍ଷୟ ହୁଏ ତାର ମଧ୍ୟ ଏହି କାରଣ । ମୈଥୁନ ବେଳେ ନିଶ୍ୱାସର ଦୀର୍ଘତା ହୁଏ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ରୋଗ ଜନ୍ମିଛି ସେମାନଙ୍କ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଅତି ଘନ ଘନ ହୁଏ ଏବଂ ୮୦ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ; ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଅତି ନିକଟ । ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ଏହି ନିଶ୍ୱାସକୁ ସବୁ ସମୟରେ ବାର ଅଙ୍ଗୁଳମଧ୍ୟରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରାଣାୟାମର ଉଚ୍ଚାବସ୍ଥାରେ ଯୋଗୀ ଏକାବେଳକେ ବାୟୁକୁ ନିରୋଧ କରି ବହୁଦିନ କଟାଇ ପାରେ । ପ୍ରାଣାୟାମ ପୂର୍ବରୁ ନାଡ଼ିଶୋଧନ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ହଠଯୋଗଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ନାଡ଼ୀଶୋଧନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ନେତି ଧୌତି ପ୍ରଭୃତି ବହିଃକ୍ରିୟା, ତାହା ସବୁ ଗୃହୀ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ଅନ୍ତର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଯେପରି ନାଡ଼ୀ ଶୋଧନ ହୁଏ, ତାହା ପୂର୍ବେ କୁହା ଯାଇଛି । ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଲଭ । ପରମଯୋଗୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ତାହାହିଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ସହଜ ।

ଜୀବର ଜୀବନୀଶକ୍ତିକୁ ବା ଶକ୍ତିକେନ୍ଦ୍ରକୁ କୁଣ୍ଡଳିନୀ କୁହାଯାଏ । କୁଣ୍ଡଳିନୀର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ? ମେରୁଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଇଡ଼ା ଓ ପିଙ୍ଗଳା ନାମରେ ୨ଟି ସ୍ନାୟୁମୟ ଶକ୍ତି-ପ୍ରବାହ ଅଛି ଏବଂ ମେରୁଦଣ୍ଡସ୍ଥ ମଜ୍ଜା ମଧ୍ୟରେ ସୁଷୁମ୍ନା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଶୂନ୍ୟ ନାଳୀ ଅଛି; ଏହି ଶୂନ୍ୟନାଳୀର ନିମ୍ନରେ କୁଣ୍ଡଳିନୀର ଆଧାରଭୂତ ପଦ୍ମ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ପଦ୍ମ ତ୍ରିକୋଣାକାର ଏବଂ ଚତୁର୍ଦଳ ବିଶିଷ୍ଟ । ତହିଁର ଆକୃତି ସର୍ପପରି ।

ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖୀ ଯୋନିଃ ଗୁଦମେଢ୍ରାନ୍ତରାଳଗା
ତତ୍ର କନ୍ଦଂ ସମାଖ୍ୟାତଂ ତତ୍ରାସ୍ତି କୁଣ୍ଡଳୀ ସଦା ।
ସଂବେଷ୍ଟ୍ୟ ସକଳା ନାଡ଼ୀଃ ସାର୍ଦ୍ଧତ୍ରୀକୁଣ୍ଡଳାକୃତିଃ
ମୁଖେ ନିବେଶ୍ୟ ସା ପୁଚ୍ଛଂ ସୁଷୁମ୍ନା ବିବରେ ସ୍ଥିତା ।

ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ଏହି କୁଣ୍ଡଳିନୀ ଜାଗ୍ରତା ହୁଏ । ଏ ସବୁର ବିଶଦ ବିବରଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସନ୍ଦର୍ଭରେ ତହିଁର ସବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ଅସମ୍ଭବ । ପାଠକମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତାକର୍ଷଣ ଲାଗି ଠିକେ ଠିକେ କେତେ କଥା କହିଲୁ । ପାଠକଙ୍କର ଯୋଗବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମିଲେ ସେମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ ଓ ସାଧନ କରିବେ ।

ପବନବିଜୟ ସ୍ୱରୋଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଇଡ଼ା, ପିଙ୍ଗଳା; ସୁଷୁମ୍ନାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଗଙ୍ଗା,ଯମୁନା, ସରସ୍ୱତୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ବାମ ନାସା ଇଡ଼ା, ଦକ୍ଷିଣନାସା ପିଙ୍ଗଳା,ଇଡ଼ାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରନାଡ଼ୀ ଏବଂ ପିଙ୍ଗଳାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟନାଡ଼ୀ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତି ନାସାରେ ୧୨ ଘଣ୍ଟା ବା ୨ ଘଣ୍ଟା ନିଶ୍ୱାସ ବହେ । ବାମ ନାସାରେ ନିଶ୍ୱାସ ଯାଉଥିଲାବେଳେ ଭୋଜନ କଲେ ରୋଗ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣ ନାସାରେ ନିଶ୍ୱାସ ଯାଉଥିଲାବେଳେ ସ୍ନାନଭୋଜନ କରିବ । ଏପରି କଲେ ଅନ୍ନ ସହଜରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବ, ରୋଗ ହେବ ନାହିଁ । ବାମ ଅଙ୍ଗ ମାଡ଼ି ଶୋଇବ, ଅଙ୍ଗ ଲେଉଟାଇବ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ଶୋଇବ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତମଧ୍ୟରେ ପରିମିତ ଆହାର କରିବ । ରବି, ଶନି, ଗୁରୁ ଓ ମଙ୍ଗଳବାର ରବିସ୍ଥଳ । ଏ ବାରମାନଙ୍କରେ ତାଧୋଇବ । ଏ ବାର ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରା ଶୁଭ । ଏ ବାର ମାନଙ୍କରେ ରତିକ୍ରିୟା ନିଷିଦ୍ଧ । ସୋମ,ବୁଧ,ଶୁକ୍ରବାର ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ । ଏ ବାର-ମାନଙ୍କରେ ସ୍ନାନ କରିବ ନାହିଁ ଓ ଏଥିରେ ଯାତ୍ରା ଅଶୁଭ । ଏ ବାରମାନଙ୍କରେ ରତିକ୍ରିୟା କରାଯାଇ ପାରେ । ଶରୀରବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଅନେକ ସାଧକ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ମହାପୁରୁଷମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ପଟଳ, ଚବିଶ ପଟଳ,ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭୁଲାଉଣା,

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ, ଗୁପ୍ତଗୀତା, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦାସଙ୍କ ସୁଧାସାର ଗୀତା ଦଷ୍ଟବ୍ୟ । ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ, ବିରାଟଗୀତା, ଅମରକୋଷ ଗୀତା, ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ, ଅଷ୍ଟାଗୁଳ୍ଫଗୀତା, ଗରୁଡ଼ଗୀତା, ଅମରଯୁମର, ବୈଚିତ୍ର ଗୀତା, ମଣ୍ଡାମଣ୍ଡଳଗୀତା, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବିହାରୀ ଗୀତା, ଫସାରସାର ଗୀତା, ଜ୍ଞାନ ପରତେ ଚୂଡ଼ାମଣି, ଏ ସବୁ ପୁସ୍ତକରେ ଶରୀରବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା ଲେଖାଅଛି, ଶରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ନାଡ଼ୀ ସଂଖ୍ୟା, ଇଡ଼ା ପିଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ବିଶଦ ଭାବେ ଲେଖା ଅଛି । ଶରୀରକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି, ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ୩୫୦୦୦୦ ନାଡ଼ି ଅଛି ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୧୪ ନାଡ଼ି ପ୍ରଧାନ—ସୁଷୁମ୍ନା, ଇଡ଼ା, ପିଙ୍ଗଳା, ଗାନ୍ଧାରୀ, ହସ୍ତିଜିହ୍ୱା, କୁହୁ, ସରସ୍ୱତୀ, ପୁଷା, ସଙ୍ଖିନୀ ଯଶସ୍ୱିନୀ, ବାରୁଣୀ, ଅଳମ୍ବୁଷା, ବିମୋଦିନୀ, ଯଶସ୍ୱିନୀ, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଇଡ଼ା ପିଙ୍ଗଳା ସୁଷୁମ୍ନା ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ଚିତ୍ରା ଶରୀରର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ ଏଥିରେ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ଅଛି । ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁତ ପୁସ୍ତକ ଅଛି । ଶରୀର, ମନ, ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ ପ୍ରକୃତିକ ନାନା ଆକାର ଓ ଉପମାଦେଇ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଆମ ସାଧାରଣ କଥାରେ କହନ୍ତି, ପାଞ୍ଚମନ ପଚିଶ ପ୍ରକୃତି । ପାଞ୍ଚମନ କଅଣ ? ସତ୍ୟମନ, ଆନନ୍ଦମନ, ଚଞ୍ଚଳମନ, ଉଚ୍ଚତ ମନ, ଧୀରମନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନର ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ପ୍ରକୃତି । ରାଗ, ଭୟ, ହିଂସା, ଅହଂକାର, କାମ, ମାୟା, ମୋହ, ଅବିଶ୍ୱାସ, କ୍ରୋଧ, ଲୁବ୍ଧଲତା; ଲମ୍ପଟ, କପଟ, ଛଳ, ଲୋଭ, ମାନ; ମଦନ, ଖଳ, ଦୁର୍ଜନ, ଅଲସ୍ୟ, ବଇଷ୍ୟ; ଦାମ୍ଭିକ, ନାସ୍ତିକ, ମାନ, ମଦନ, ମତ୍ସର; = ୨୫ । ଗଡ଼ନାୟକ = ମନ, ୫ ଦଳେଇ = ୫ ମନ, ଦୟାଳୁ ସୁସାଧୁବିବେକ = ମନ୍ତ୍ରୀ, କୃପାସିନ୍ଧୁ = କଟଆଳ, ମାର୍ଜାର = କାଳ, ମୁଷା = ମନ, ନ୍ୟାୟ ମୀମଂସା ଆଦି = ବେକର୍ତ୍ତା, ହିତୁଣ୍ଡଗଡ଼ର ୪ଦ୍ୱାର; ଯଥା—ସତ୍ୟ, ଶାନ୍ତି, ଦୟା, କ୍ଷମା, ୪ ବେଦ = ୪ କବାଟ, ୬ ରଙ୍ଗ = ଗୁରୁଜ, ୧୬ ଭମରୁ କାଙ୍ଗୁଲ୍ ବାଘମୁହାଁ ଜଳଶିଲୁଳ, ୬ ରଥୀ = କହନ୍ତା, ବହନ୍ତା, ଶୁଣନ୍ତା, ଦେଖନ୍ତା, ଚେତା, ଚଇତନ । ମେଢ଼ ଅଟାଳ = ଦାନ ମହତ୍ତ୍ୱ କ୍ଷମା ଆଦି । ଖଣା ଖୁଆର = ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ସମାଧି ଯୋଗ । ସୁଶୀଳ ପଣ୍ଡିତ = ବିବେକ ମହତ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଆଦି । ଚାରି ଦରୋଜାରେ ଦ୍ୱାର ଜଗିଥିବେ ବରଜନ ଖାଇ ଜିତେ । ପୂର୍ବପୁଣ୍ୟ = ଖଣ୍ଡା ତରବାରି ଚାଲ ଚକ କାଟି । ଓଡ଼ିଆ ସାଧକମାନେ ଏସବୁକୁ ବିସ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ—

ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଙ୍ଗୁଲ୍ ବାଘମୁହାଁ ଫେର ବଜ୍ରର କବାଟ ପାଡ଼ି,
ଖୀର ବାଦ୍ୟମାନ ବଜାଇ ଆନନ୍ଦେ ଦେଉଥିବେ ହିଂହ ରଡ଼ି ।

ସୁପୁଣ୍ୟ କର୍ମକୁ ଦଉଡ଼ି କରିଣ ନ୍ୟାୟ ପଥରକୁ ଉଡ଼ି,
ଏଲ୍ ସେବାକାଷ୍ଠ ଯେତେକ ଅଟନ୍ତି ବସିଥିବେ ଦ୍ୱାର ମାଡ଼ି ।

ବ୍ରହ୍ମୋଦ୍ଭବ ପ୍ରେମ ପୁଲକିତ ଆଦି ଅଶ୍ରୁପାତ ଉଲ୍ଲି ସ୍ୱତା,
ମୁକ୍ତିମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ସେ ଅଟନ୍ତି ଅସ୍ୱଜ୍ଞାନ ସୁଖଦାତା ।
ମାର ମାର ଧ୍ୱନି ଡାକ ପଡ଼ୁଥିବ ନିର୍ବଳ ନୋହିବ ବନ୍ଧ,
ସଂଗ୍ରାମକାଳେ ଉଭା ଉଭା ନୋହିବୁ ଶୁଣ ତୁ ନପଛ ଇନ୍ଦ୍ର ।
ସଂସାରକ ଜନେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦୁଆରେ ହେଉଥାନ୍ତି ଅତକାତ,
ଏ ଗାଡ଼ୁଁ ଯାଇଣ ସେ ଗାଡ଼େ ପଶନ୍ତି ବେଥାର ଜନଙ୍କ ମତ ।

ଜୀବ ପରମ ଏକଇ ଅକ୍ଷର, ନାମ ଏକା ଦୁଇ ଅକ୍ଷର । ହଂସ, ହକାରୁ ଜାତ ସକାର ଅସ୍ତ, ହଂସ ଜଳ ନାମ ଜପୁଛି, ମୋହୋର ନାମ ମୁହିଁ ଭଜୁଥାଇଁ, ଏହା ନ ଜାଣନ୍ତି ସଂସାରରେ କେହି ।

ବାହାରେ ବାର ସେ ଭିତରେ ବାର
ବାର ଭିତରୁ ସେ ବାର ବାହାର ।
ବାର ଭିତରେ ସେ ଅଟଇ ଭିନ୍ନ
ବାର ପ୍ରକାରେ ସେ ତାହାକୁ ଚିହ୍ନି ।
ବାରକୁ ବାର ଘାଲଟାଇ ଆସି
ଏହା ବାରଘର ବାହାରେ ଦିଶି ।
ବିଶ୍ୱରେ ଜ୍ୟୋତିରେ ପୁରୁଷ ଏହି
ବାରଚନାକୁ ଦ୍ୱିରତ ଅଟଇ ।

ଶରୀରକୁ ଫୁଙ୍କାବନ୍ଧ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଯାଇଛି । "ପବନ ପଶି ସେ ରହିଛି ମୋଟେ, ରହିଛି ବନ୍ଧ ସେ ତାହାର ଆଣ୍ଠେ" । ଗାୟତ୍ରୀକ ଗାଈ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଯାଇଛି, ପ୍ରାତଃକାଳରେ ତାର ବର୍ଣ୍ଣ ଆରକ୍ତ, ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ସ୍ଫଟିକ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ, ସକଳ ସମୟରେ ଧବଳବର୍ଣ୍ଣ । ତାର ୬ ବଦନ, ୬ପାଦ, ୧୬ଚେର, ୧୬ ବଣ୍ଟ, ୮କଳାରେ ବନ୍ଧା ୮ ଫାଶ । ତ୍ରିବେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୁହାଳ ୯ ଦ୍ୱାର, ଚେଉଆ ଗଉଡ଼ । "ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଭବବନ ଲୋଭ ମଧୁର ବହୁତ ତୃଣ ଚରଇ, ବାଛୁରି ଘେନ ଭଜପୁର ଖେପଇ ଗଉଡ଼ିକୁ ମାନଇ ନାହିଁ" । ପୁନଶ୍ଚ କହନ୍ତି "ସବୁ ଧର୍ମକୁ ମନହିଁ କରତା, ମନ ପୂଜାହାର ମନ ଦେବତା" । ମନ ଯେଉଁ ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ତାର ପ୍ରମାଣ ୧୪ ତାଳ । ୧ ତାଳ = ୬ ଆଙ୍ଗୁଳ । ଦେଉଳରେ ୯ ଦ୍ୱାର । ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାରର ସୂଚନାତ୍ମକ ଓ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖାଯାଏ । ଜୀବକୁ ହରଣୀ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଏହାକୁ ସାଧାରଣରେ ଶରୀରଭେଦ ବୋଲାଯାଏ ।

ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ ଦିଆଗଲା । ଯେଉଁମାନେ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ସେମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ଠାରୁ ଉପଦେଶ ନେଇ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବକ ସାଧନା କରିବେ । ଏ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଭୁଲା ପଢ଼ିଲେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ଯୋଗବିଦ୍ୟା ସାଧନମୂଳକ ବିଦ୍ୟା । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ସତ୍ୟତା ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରିବ । ଏ ବିଦ୍ୟା ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେ, ମାତ୍ର ସାଧନ ଲାଗି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅବଶ୍ୟକ । ଆଜିକାଲି ସମ୍ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ପରୀକ୍ଷିତ

ହୋଇଛି । ଇଂରେଜରେ ହିପ୍‌ନଟିଜମ୍ ବା ମେସ୍‌ମେରିଜମ୍ ଯାହା, ସମ୍ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ତାହା । ସମ୍ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବ୍ୟାପାର ଦେଖା ଯାଇଛି । ଏହା ଜାଟକ ଯୋଗ । ଜାଟକ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଆଖିର ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ଆସେ । ଆଖିର ଏହି ଶକ୍ତି ଆସିଲେ ଯାହାକୁ ଗ୍ରହିବ ସେ ଆୟତ୍ତ ହେବ, ଯାହାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଯିବ, ତାକୁ ଯାହା କହିବ ସେ ତାହା କରିବ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖା ଯାଉଛି । ଏଥିରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ସାଧନା ଲାଗିଛି । ସେମାନେ ଯାହା ସୂଚନା ପାଇଲେ ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେମାନେ ଉନ୍ନତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥାଉଁ, ବିନା ସାଧନା ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁନ୍ନତ । ଆମ ଘରେ ପୋଥି ଅଛି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ତାହା ପୋଥିବାଇଗଣ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତାକୁ ବାଢ଼ି ବାଇଗଣ କରି ପାରୁ ନ ଥାଉଁ, ସୁତରାଂ ଆମ ଦେଶରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ, ସେମାନେ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ନ କରି ତହିଁର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରତୀ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଏ ବିଷୟରେ ଅନେକ ଭଜନମାନ ଅଛି । ମହାପୁରୁଷ ଅର୍ଜୁନ ଦାସ, ହାଡ଼ି ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ବହୁତ ଭଜନ ଅଛି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାଷାରେ ବା ଠାରଠୁର ଲେଖିଛନ୍ତି । "ଓଲଟ ବୃକ୍ଷେ ଖେଳୁଛି ଲୋଟଣି ପାରି । ଅଠା କାଠି ପଞ୍ଜୁରରେ ନ ପଡ଼େ ଧରି । ଅମୁହାଁ ଦେଉଳେ ବିଅଁ ଅଛଇଁ । ଅମାସ୍ୟା ନିଶୀରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ" ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକାରେ ଲେଖାଅଛି । ଶୂନ୍ୟ ଭଜନ, ଅଜପା ଜପିବା, ଅମପା ମାପିବା, ଅବନା ବନିବା ପ୍ରଭୃତି ନାନା କଥା ସେ ପୁସ୍ତକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏ ସମସ୍ତ 'ଶରୀରଭେଦ' କଥା । ଶରୀର ଭିତରର ସକଳ ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏପରି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଲେଖା ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆରେ ବହୁତ ଅଛି ।

[ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—
ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।]

୩ । ମିଳନ; ଐକ୍ୟ; ସଙ୍ଗତି—3. Union; conjunction; meeting together; joining. ୪ । ଧ୍ୟାନ —Religious meditation; profound religious abstraction; concentration of mental powers. ୫ । ଦୃଢ଼ ସମ୍ପର୍କ—5. Firm connection; contact. ୬ । କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ, ସମାବେଶ ବା ସମ୍ପର୍କ—6. Co-relation; the relation of one thing with another as cause and effect. ୭ । ଅପୂର୍ବ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାପ୍ତି ବା ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି—7. Acquisition of wealth or good fortune which was not possessed before. ୮ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂଯୋଗ; ସଂହତି; ସଂସର୍ଗ—8. Cohesion; combination; association; conflux. ୯ । ସଦ୍ଭାବ; ମନର ମେଳ—9. Mental agreement; concord. ୧୦ । ଯୋଗ୍ୟତା—10 Fitness; propriety. ୧୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରୟୋଗ; ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅର୍ଥାତ୍ମକ ଯୋଜନା—11. (Grammar) Special application assigned to any unusual construction of words and compounds not warranted by rules but sanctioned by the authority of the users ୧୨ । ସୂତ୍ର; ନିୟମ—12. Aphorism; precept ୧୩ । ଦେହ ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ; ଦେହକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥିତିରେ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରଖିବା—13. Keeping the body in a fixed position. [ଦ୍ର—ଗୀତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଯୋଗସାଧକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକାସନରେ ବସି ଦେହ, ମୁଣ୍ଡ ଓ ଗ୍ରୀବାକୁ ଅଚଳ ଓ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ସମାନ କରି ରଖିବ । ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନାସିକାଗ୍ରରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରିବ ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଗ୍ରହିବ ନାହିଁ । ଦେହକୁ ଏପରି ସ୍ଥିର କରି ସାରି ଯୋଗ ସାଧନ କରିବ ।] ୧୪ । ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ନିରୋଧ; ମନକୁ ବିଷୟାନ୍ତରରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବା—14. Concentration of mind to one object and withdrawing it from all other objects or thoughts. ୧୫ । ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉପାର୍ଜନ, ବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ରକ୍ଷଣ—15. Acquisition and increment and accumulation or preservation of wealth. ୧୬ । ବର୍ମାଦି ଧାରଣ; ବର୍ମ ବନ୍ଧନ—16. Putting on of armour; accoutring. ୧୭ । ଶତ୍ରୁକୁ ଜିତିବା ପାଇଁ ଦାନାଦି ଚତୁର୍ବିଧ ଉପାୟ; ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭେଦ—(ଯଥା—୧. (ସାମ) ଶତ୍ରୁକୁ କୋମଳ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ବଶ କରିବା, ୨. (ଦାନ) ଧନାଦି ଦାନ କରିବା, ୩. (ଦଣ୍ଡ) ଦଣ୍ଡ ଦେବା, ୪. (ଭେଦ) ଶତ୍ରୁଦଳରେ ବିବାଦ ଜନ୍ମାଇବା ।) 17. Fourfold means of success used in overcoming an enemy (viz. (1) Conciliation, (2) Gift, (3) Chastissement, (4) Sowing dissension. ୧୮ । ଲାଭ—18. Gain; profit; acqusition. ୧୯ । ଭେଷଜ; ଔଷଧ; ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ସମଷ୍ଟିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ—19. A medicine or mixture made of various ingredients. ୨୦ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ; ଭୌତିକବିଦ୍ୟା; ତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିମନ୍ତ୍ରାଦି ବଶୀକରଣାଦିର ଉପାୟ—20. Magic; acquisition of supernatural powers (e. g. of bringing a person under control) by mystic rites or employment of charms. ୨୧ । ଫଳ; ପରିଣାମ—21. Result; conseqen-

ence. ୨୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—22. The main end or object in view. ୨୩ । ଯୁକ୍ତି—23. Argument. ୨୪ । ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ—24. Thing; matter; substance. ୨୫ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—25. Wealth. ୨୬ । ଠକାମି; ପ୍ରତାରଣା; ଛଳ—26. Trick; fraud; tact; deception. ୨୭ । ନୈୟାୟିକ—27. Logician. ୨୮ । ଗୁପ୍ତଚର; ପ୍ରଣିଧି—28. A spy; informer. ୨୯ । ଯାନ; ବାହନ—29. Conveyance. ୩୦ । ଶୁଭକାଳ ବା ସମୟ—30. Time of prosperity; a fortunate time; a happy conjunction. ୩୧ । ଶୁଭଯୋଗ; ଅନୁକୂଳ ଅବସର; ସୁଯୋଗ—31. A favourable opportunity. ୩୨ । (ଅଙ୍କ)—ସମଷ୍ଟିକରଣ; ଏକାଧିକ ରାଶିର ସଙ୍କଳନ; ମିଶାଣ—32. (Arithmetic) Addition of more than one number. ୩୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଯୋଗତାରା; ପ୍ରଧାନ ନକ୍ଷତ୍ର; ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ତାରା—33. (astrology) The principal star of a lunar mansion or a group of stars. ୩୪ । (ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ବୃହତ୍ତର ଅଣ୍ଡାକାର ବୃତ୍ତର ସତେଇଶ ଭାଗର ଏକଭାଗ—34. (astronomy) $\frac{1}{27}$th part of a great circle measured on the plane of the ecliptic and used in calculating the latitude and longitude of the sun and the moon. ୩୫ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ନିତ୍ୟଯୋଗ; ବିଷ୍କୁମ୍ଭାଦି ୨୭ଟି ଯୋଗ ବା ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଅବସ୍ଥିତିଯୁକ୍ତ କାଳ—35. (astrology) The periods of 27 particular conjunctions of the planets with the stars and signs of the zodiac. [ଦ୍ର—(୩୩, ୩୪ ଓ ୩୫ ଅର୍ଥ)—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗତିଜ୍ଞାପକ ଅଣ୍ଡାକାର ବୃତ୍ତ (Ecliptic)କୁ ୩୬୦ ଡିଗ୍ରୀରେ ଭାଗ କରି ସେଥିର ୨୭ ଭାଗକୁ ୧ ଭାଗ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଯୋଗ ଗଣନା କରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୋଗର ଅବସ୍ଥାନକାଳ ୨୩ଘଣ୍ଟା ୪୨ ମିନିଟ୍ ଓ ୪୪ ସେକେଣ୍ଡ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ସୌର ଦିବସରୁ ପ୍ରାୟ ୧/୨ ମିନିଟ୍ କମ୍ । ଏ ଯୋଗମାନ ଯାହା ଆଦି ବିଷୟରେ ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ଜ୍ୟୋତିଷରେ ୨୭ଟି ଯୋଗ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଅଛି । ଏମାନଙ୍କୁ ନିତ୍ୟ ଯୋଗ ବୋଲାଯାଏ । କାରଣ, ପ୍ରତି ଦିନ ଧାରାବାହିକ ମତେ ଗୋଟିଏ ଯୋଗ ପଡ଼େ ।

ଯଥା—୧ ବିଷ୍କୁମ୍ଭ (ଏଥିର ୫ ଦଣ୍ଡ ଶୁଭକର୍ମରେ ବର୍ଜନୀୟ), ୨ ପ୍ରୀତି, ୩ ଆୟୁଷ୍ମାନ, ୪ ସୌଭାଗ୍ୟ, ୫ ଶୋଭନ, ୬ ଅତିଗଣ୍ଡ, ୭ ସୁକର୍ମା, ୮ ଧୃତି, ୯ ଶୂଳ (ଏଥିର ୭ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୦ ଗଣ୍ଡ (ଏଥିର ୬ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ),୧୧ ବୃଦ୍ଧି, ୧୨ ଧ୍ରୁବ, ୧୩ ବ୍ୟାଘାତ (ଏଥିର ୬ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୪ ହର୍ଷଣ (ଏଥିର ୯ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୫ ବଜ୍ର (ଏଥିର ୯ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୬ ଅସୃକ୍, ୧୭ ବ୍ୟତୀପାତ (ଏଥିର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୮ ବରୀୟାନ୍, ୧୯ ପରିଘ (ଏଥିର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ବର୍ଜନୀୟ), ୨୦ ଶିବ, ୨୧ ସିଦ୍ଧି, ୨୨ ସାଧ୍ୟ, ୨୩ ଶୁଭ, ୨୪ ଶୁକ୍ଳ ବା ଶୁକ୍ଳ, ୨୫ ବ୍ରହ୍ମ, ୨୬ ଇନ୍ଦ୍ର, ୨୭ ବୈଧୃତି (ଏଥିର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ବର୍ଜନୀୟ) ।

ଉପରୋକ୍ତ ୨୭ ଗୋଟି ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ୟତୀପାତ ଓ ବୈଧୃତି ଯୋଗ ଅତି ଅମଙ୍ଗଳଜନକ ଓ ଏଥିରେ କୌଣସି ଶୁଭକର୍ମ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ବିଷ୍କୁମ୍ଭ, ଶୂଳ, ଗଣ୍ଡ, ବ୍ୟାଘାତ, ହର୍ଷଣ, ବଜ୍ର ଓ ପରିଘ ଯୋଗମାନଙ୍କରେ କେତେକ ଦଣ୍ଡ ଶୁଭକର୍ମରେ ବର୍ଜନୀୟ । ଉକ୍ତ ୭ଟି ଯୋଗର ଅବଶିଷ୍ଟ ଦଣ୍ଡମାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୋଗମାନ ଶୁଭ କର୍ମ ପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ।] ୩୬ । ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଣୀତ ଦର୍ଶନ-ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ପତଞ୍ଜଳି ଦର୍ଶନ ବା ଯୋଗ ସୂତ୍ର—36. Name of a Sanscrit work on philosophy by sage Patañjali. [ଦ୍ର—ପତଞ୍ଜଳି ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥକୁ 'ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ' ବୋଲାଯାଏ । ଯୋଗ ଦର୍ଶନକାର ପତଞ୍ଜଳି ଆତ୍ମା ଓ ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧେ କପିଳଙ୍କ ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ପ୍ରତିପାଦନ ଓ ସମର୍ଥନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏ ମଧ୍ୟ ୨୫ ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ କପିଳଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକା ଷଡ଼୍‌ବିଂଶ ତତ୍ତ୍ୱ 'ପୁରୁଷ ବିଶେଷ' ବା 'ଈଶ୍ୱର' ମାନି ଅଛନ୍ତି । (ହି. ଶ)

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଯୋଗ କାଣ୍ଡ ନିରୂପକ ୪ଟି ପାଦ ଅଛି—୧ ଯୋଗପାଦ ବା ଯୋଗର ଲକ୍ଷଣାଦି, ୨ ସାଧନ ପାଦ ବା କ୍ରିୟା ଯୋଗାଦି ସାଧନ ପ୍ରକରଣ, ୩ ବିଭୂତି ପାଦ ବା ଧ୍ୟାନ ଧାରଣାଦି ବିଭୂତି ବିବରଣ, ୪ କୈବଲ୍ୟ ପାଦ ବା ସିଦ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୈବଲ୍ୟ ବା ସମାଧି ଲାଭର ବିବରଣ ।

ସଂକ୍ଷେପରେ ଯୋଗ ଦର୍ଶନର ମତ:—ମନୁଷ୍ୟର ଅବିଦ୍ୟା, ଅସ୍ମିତା, ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ ଓ ଅଭିନିବେଶ, ଏହି ୫ ପ୍ରକାର କ୍ଲେଶ ଅଛେ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର କର୍ମଫଳ ଅନୁସାରେ ଜୀବନ କଟାଏ । ଏ ସବୁରୁ ବର୍ତ୍ତିବା ଉପାୟ ଯୋଗ ଅଟେ । ଯୋଗର ଅଙ୍ଗମାନ ସାଧନ କରି ମନୁଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ହୁଏ ଓ ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରେ । ଯୋଗଦର୍ଶନବାଦୀମାନେ ସଂସାରକୁ ଦୁଃଖମୟ ଓ ହେୟ ବୋଲି ବିଚାର କରନ୍ତି । ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ବା ଚିତ୍ତଭୂମି ୫ ପ୍ରକାରର, ଯଥା—କ୍ଷିପ୍ତ, ମୂଢ଼, ବିକ୍ଷିପ୍ତ, ନିରୁଦ୍ଧ ଓ ଏକାଗ୍ର । ପ୍ରଥମ ୩ ବୃତ୍ତି ଯୋଗସାଧନର ବିରୋଧୀ; ଶେଷୋକ୍ତ ଦୁଇ ବୃତ୍ତିରେ ଯୋଗ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରେ । ଅଭ୍ୟାସ, ବୈରାଗ୍ୟ, ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଣିଧାନ, ପ୍ରାଣାୟାମ ଓ ସମାଧି ଦ୍ୱାରା ଯୋଗ ସାଧନ କରାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଯୋଗର ଆଠ ଅଙ୍ଗ (ଯମନିୟମାଦି) ସାଧିବାକୁ ହୁଏ । ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଯୋଗ ସୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ 'ହଠଯୋଗ' ବା ଶକ୍ତିର ଭେଦ ଜାମକ ଏକ ସାଧନର

ଉପୁଜି ହେଲା ।) ଏହି କାୟବ୍ୟୂହ ମତରେ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଷଟ୍‌ଚକ୍ର କଳ୍ପିତ ହେଲା ଓ ଯୋଗର 'ହଠଯୋଗ' ନାମକ ଏକ ଶାଖା ହେଲା । ଏଥିରେ ନେତି, ଧୌତି, ବସ୍ତି ଆଦି ଷଟ୍‌କର୍ମ ଓ ନାଡ଼ୀଶୋଧନାଦି କ୍ରିୟା କରିବାକୁ ଯୋଗ ସାଧକଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦିଆଗଲା । ହଠଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଗୋରକ୍ଷନାଥ— ହ. ଶ] ୩୭ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶିବାଗୌରୀ ମତରେ ଯାତ୍ରା କରିବା ସାଇଁ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ୪ ଗୋଟି ଯୋଗ—37.(astrology) Name of 4 special periods or spaces of time according to a special rule. for starting on a mission, [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭଯୋଗ ନ ମିଳିଲେ ଶିବାଗୌରୀ ମତରେ ଯୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ଯାତ୍ରାକାଳ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହୁଏ । ଶିବାଗୌରୀ ମତରେ ଅହୋରାତ୍ରରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ ୪ ଗୋଟି, ଯଥା— ୧ ମାହେନ୍ଦ୍ର—କାର୍ଯ୍ୟୋଦୟ, ୨ ବଜ୍ର—କାର୍ଯ୍ୟନାଶ, ୩ ଅମୃତ—କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି, ୪ ଶୂନ୍ୟ— ମୃତ୍ୟୁ ବା ଅପମାନ । ମାଘ, ଫାଲ୍ଗୁନ, ଚୈତ୍ର, ବୈଶାଖ, ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ର, ଏହି ୬ ମାସରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ବାରରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଦିବାଦଣ୍ଡରେ ଓ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ରାତ୍ରିଦଣ୍ଡରେ ଏହି ଚାରି ଯୋଗ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଭାବରେ ପଡ଼େ ।

ଏହି ଯୋଗମାନ ଆଶ୍ୱିନ, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷ, ଏ ୪ ମାସରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ୬ ମାସ ଅପେକ୍ଷା ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ପଡ଼େ ।

ପୁଣି ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଓ ଆଷାଢ଼ ଏହି ଦୁଇ ମାସରେ ଯୋଗମାନ ଉକ୍ତ ୧୦ ମାସ ଅପେକ୍ଷା ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ପଡ଼େ ।

ଏ ଯୋଗମାନ ଦିବା ୩୦ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ରି ୩୦ ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ କେବେ କେବେ ୨ ଦଣ୍ଡ, କେବେ ୪, କେବେ ୬, କେବେ ୮, କେବେ ୧୦, କେବେ ୧୪, କେବେ ୧୬, ଏହିପରି ଯୁଗ୍ମ ସଂଖ୍ୟାଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ଚାରିଦଣ୍ଡର କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଅଟେ ।] ୩୮ । ବ୍ୟକ୍ତି-ବିଶେଷଙ୍କ ଜାତକରେ ଥିବା ରାଶିନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯିବା ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ—38. Special conjunction of stars and planets and signs in a person's horoscope leading to certain results to be achieved by that persou. [ଦ୍ର—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଜାତକରେ ଥିବା ଗ୍ରହ, ରାଶି, ନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ମିଳନ ଘଟିଲେ ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟନାମାନ ଘଟିବା ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଲେଖାଅଛି । ଏହି ବିଶିଷ୍ଟ ମିଳନମାନଙ୍କ ଯୋଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିର ଉଦାହରଣରୂପେ ନିମ୍ନରେ କେତେଗୋଟି ଦିଆଗଲା । ଯଥା—

ତୀର୍ଥମୃତ୍ୟୁଯୋଗ — ଯେଉଁ ଲୋକର ଜାତକରେ ନବମାଧିପତି ଗ୍ରହ ନବମରେ ଦେଖୁଥାଆନ୍ତି, ଲଗ୍ନାଧିପତି ଲଗ୍ନରେ ଦେଖୁଥାଆନ୍ତି, ଅଷ୍ଟମାଧିପତି ଅଷ୍ଟମରେ ଦେଖୁଥାଆନ୍ତି, କିମ୍ବା ଲଗ୍ନର ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ ବୃହସ୍ପତି ଥାଆନ୍ତି, ତାହାର ତୀର୍ଥମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ତୀର୍ଥରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲାଭ ସ୍ୱର୍ଗଗାମୀ ହୁଏ ।

ରାଜଯୋଗ—ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ଜାତକର ରାଶିଚକ୍ରର ଗୋଟିଏ ଗୃହରେ ୫ ଗୋଟି ଶୁଭଗ୍ରହ ଏକତ୍ର ଥାଆନ୍ତି, ସେ ରାଜସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ବେଶ୍ୟା ହୁଏ ।

ମକରମଙ୍ଗଳ ଯୋଗ—(ମକରମଙ୍ଗଳୀ ଦେଶଜ ନାମ)—ଜାତକରେ ମକର ରାଶିର ଗୃହରେ ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ରବିମେଷ ଯୋଗ, ମୀନଶୁକ୍ର ଯୋଗ, ଭୌମ-ଶନି ବା ଶନିଭୌମ ଯୋଗ, କର୍କଟାବୃହସ୍ପତି ଯୋଗବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୁଖୀ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି ।

କର୍କଟାମଙ୍ଗଳ (ବା ଭୌମ କରକଟ) ଯୋଗ, ମୀନରାହୁ (ବା ମାଛ ରାହୁଭା) ଯୋଗ, ବିଶ୍ୱ ବୃହସ୍ପତି ଯୋଗ, ମୀନମଙ୍ଗଳ ଯୋଗ, ଭୌମମଙ୍ଗଳ ଯୋଗମାନ ଯାହା ଜାତକରେ ଥାଏ ସେ ରାଜପୁତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ-ଭୋଗ କରେ । ଏହାକୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯୋଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାକରୁଷି ବଚନମାନ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ରବିବୁଧ ଯୋଗ—ଜାତକରେ ରବି ଓ ବୁଧ ଗ୍ରହମାନେ ଏକ ଘରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁଖୀ ହୁଏ ।

ବିନିମୟ ଯୋଗ—ଜାତକରେ କୌଣସି ଗ୍ରହଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଗୃହରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ ଥିବାର ଓ ୨ୟ ଗ୍ରହର ଘରେ ୧ମ ଗ୍ରହ ଥିବାର ଶୁଭଜନକ ଅବସ୍ଥା; ଯଥା—ଜାତକରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଙ୍କ ଘରେ (କର୍କଟ ରାଶି ଘରେ) ବୁଧଗ୍ରହ ଥିବା ଓ ବୁଧଗ୍ରହଙ୍କ ଘରେ (ମିଥୁନ ରାଶିର ଘରେ) ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବା ଅବସ୍ଥା । ଏହା ଭାଗ୍ୟକାରକ ଯୋଗ ।] ୩୯ । ଜାତକରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଦଶା ଗଣନା କରାଯିବା କେଳେ ଦେଖାଯିବା ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଶୁଭାଶୁଭକର ଗ୍ରହଦଶା, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଓ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା । (ଯଥା—ମାରକ ଯୋଗ, ବନ୍ଧନ ଯୋଗ)—39. Particular conjunctions of one's natal planets leading to certain results. [ଦ୍ର—ଜାତକର ଗ୍ରହରାଶିଆଦି ଚକ୍ର ଗଣନାରୁ ମନୁଷ୍ୟର 'ଦଶା' ଗଣନା କରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହଙ୍କ ମହାଦଶାର ଭୋଗକାଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଯଥା—ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମହାଦଶା—୬ ବର୍ଷ; ଚନ୍ଦ୍ର ମହାଦଶା—୧୦ ବର୍ଷ; ମଙ୍ଗଳ ମହାଦଶା—୭ ବର୍ଷ; ରାହୁ ମହାଦଶା—୧୮ ବର୍ଷ ବୃହସ୍ପତି ମହାଦଶା—୧୬ ବର୍ଷ; ଶନି ମହାଦଶା—୧୯ ବର୍ଷ; ବୁଧ ମହାଦଶା—୧୭ ବର୍ଷ; କେତୁ ମହାଦଶା—୭ ବର୍ଷ; ଶୁକ୍ର ମହାଦଶା—୨୦ ବର୍ଷ=ମୋଟ ୧୨୦ ବର୍ଷ।

ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ ୧୨୦ ବର୍ଷରେ ଏହି ୯ ଟି ଗ୍ରହଙ୍କ ଦଶାର କାଳ ପଡ଼େ । ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର-ମାନଙ୍କର ରାଶିଚକ୍ରରେ ସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହଙ୍କ ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରୁ ଯେତିକି ସମୟ ଭୋଗ ସାରିଥାଏ, ଶିଶୁ ଜନ୍ମହେବା ପରେ ତାହାଙ୍କ ଗ୍ରହଙ୍କ ଦଶାର ଅବଶିଷ୍ଟକାଳ ଭୋଗ ହୁଏ ଓ ତତ୍ପରେ ଯଥାକ୍ରମେ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମହଦଶାମାନ ପଡ଼େ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହଙ୍କ ମହାଦଶାରେ ପୁଣି ନବଗ୍ରହଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଯଥାକ୍ରମେ ପଡ଼େ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପୁଣି ନବଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା ପଡ଼େ । ଏହି ସବୁ ମହାଦଶା ଓ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଓ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶା ଭୋଗ ହେବା ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟ-ଜୀବନରେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ବଚନ ଅନୁସାରେ ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ବା ମିଶ୍ର ଫଳମାନ ଘଟେ ।

ମାରକ ଯୋଗ—ଜାତକସ୍ଥ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ 'ଯୋଗ'ରେ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।

ବନ୍ଧନ ଯୋଗ—ଯେଉଁ ଯୋଗରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ କାରାବାସ ଆଦି ବନ୍ଧନ ଘଟେ ।

ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଷଷ୍ଠାଷ୍ଟମ ଯୋଗ—ଦୁଇଟି ରାଶି ବା ଗ୍ରହ ପରସ୍ପରର ଯଥାକ୍ରମେ ୬ଷ୍ଠ ଓ ୮ମ ଘରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ନାନା ଆପଦ ଘଟେ ।

ଏହି ସବୁ ଗ୍ରହଦଶାଜନିତ ମନ୍ଦଯୋଗ ପଡ଼ିଲେ ଗ୍ରହ-ଯଜ୍ଞାଦି କରି ଏହି ଅଶୁଭ ଯୋଗମାନଙ୍କର ଅଶୁଭତା ନିବାରଣ କରାଯାଏ ।] ୪୦ । ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସମୟସମୟରେ ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, ତିଥି, ବାର, ରାଶିଆଦିର ବିଶିଷ୍ଟ ମିଳନ, ଯାହାକି ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ, ତୀର୍ଥସ୍ନାନଆଦି ଧର୍ମ-କାର୍ଯ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଶସ୍ତ (ଯଥା—ସାଗର ସ୍ନାନ ବା ବାରୁଣୀଯୋଗ)—40. Particular conjuction of more than one astronomical units (planet, asterism, day of the week, zodiac sign etc) which is considered as very auspicious for certain religious performances and baths.

[ଦ୍ର—ସମୟସମୟରେ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଯୋଗ ଘଟେ । ଯଥା—

ରବ୍ୟାର୍ଦ୍ରା ଯୋଗ—ମିଥୁନ ମାସରେ ରବି ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସୌର ମିଥୁନ ବା ଆଷାଢ଼ ମାସର ଅଷ୍ଟମ ଦିନରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗବିଶେଷ । ଏହି ଯୋଗ ପଡ଼ିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ଏହା ପୃଥିବୀସ୍ଥିତ ଶୁଭକର ବା ଅଶୁଭକର ହୁଏ ।

ବାରୁଣୀଯୋଗ—ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଦିନ ପଡ଼ିବା ତୀର୍ଥସ୍ନାନଯୋଗ । ଏଥିରେ ଗଙ୍ଗା ଆଦି ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କଲେ ମହାଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ଏହି ବାରୁଣୀଯୋଗର 'ମହାବାରୁଣୀ' ଓ 'ମହା ମହା ବାରୁଣୀ' ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ରୋହିଣୀ ଦ୍ରୁପଦ୍ ସ୍ନାନଯୋଗ—ପୁଷ୍ପିମାର ଓ ବିଶେଷତଃ କାର୍ତ୍ତିକପୁଷ୍ପିମାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ତିଥିରେ ଯେବେ ଚନ୍ଦ୍ର, ରୋହିଣୀନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ଏହି ଯୋଗ ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ତୀର୍ଥସ୍ନାନ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ଗୋବିନ୍ଦଦ୍ୱାଦଶୀଯୋଗ—ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ । (ଏହା 'ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ' ଓ 'ସାମାନ୍ୟ' ଏହିର ୨ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦଦ୍ୱାଦଶୀଯୋଗ ୨୦।୨୫।୫୦ ବର୍ଷରେ ଥରେ ପଡ଼େ ।]

ପାପନାଶିନୀ ଯୋଗ—ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ (ଏହା ସାମାନ୍ୟ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ୨ ପ୍ରକାରର ।)

ଏହିପରି 'ମହୋଦଧିପାରାବାର' 'ବ୍ୟତୀପାତ ସ୍ନାନ-ଯୋଗ', 'ସାର୍ଦ୍ଧବ୍ୟତୀପାତସ୍ନାନଯୋଗ', 'ତ୍ରିବେଣୀସ୍ନାନ-ଯୋଗ',

ଏହିପରି ନାନା ଯୋଗ ସମୟସମୟରେ ପଡ଼େ । କେତେକ ଯୋଗ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚଗ୍ରହକୂଟ, ଷଡ଼ଗ୍ରହକୂଟ, ସପ୍ତଗ୍ରହକୂଟ—ଏକ ସମୟରେ ୫, ୬ ବା ୭ଟି ଗ୍ରହ ଏକ ରାଶିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଅଶୁଭ ଅଶୁଭ ଯୋଗ (ଏଥିରେ ପୃଥିବୀରେ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବାଦି ନାନାପ୍ରକାର ଅଶୁଭ ଘଟେ ଓ ସେହି ରାଶିରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ମାନଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ) ।

ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମରେ ମଧ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୋଗ ଅଛି । ଯଥା—

ସୁଭଦ୍ରକୁକଯୋଗ—ବିବାହ ସମୟରେ ବରର ଲଗ୍ନର ୪ର୍ଥ, ୫ମ, ୯ମ ଓ ୧୦ମ ଘରେ ବୃହସ୍ପତି ବା ଶୁକ୍ର ଥିଲେ ଏହି ଯୋଗ ଘଟେ । ଏଥିରେ ଲଗ୍ନର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ସୁଖବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।

ରାଜଯୋଟକଯୋଗ—(ରାଜଯୋଗ)—ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ରାଶି ଏକ, ସମସପ୍ତକ, ଚତୁର୍ଥ ଦଶମ ବା ତୃତୀୟ ଏକାଦଶ ଥିଲେ ଏ ଯୋଗ ହୁଏ । ଏଥିରେ ବିବାହ କଲେ ଶୁଭ ।

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ, ଅମୃତଯୋଗ, ମାହେନ୍ଦ୍ରଯୋଗ, ବଜ୍ରଯୋଗ, ଶୂନ୍ୟଯୋଗ, କର୍ମଯୋଗ, ଭଦ୍ରଯୋଗ, ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ, ସୁଯୋଗ, ପାପଯୋଗ, ଦୁର୍ଯୋଗ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନ ଯୋଗ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।]

୪୧ । ଘଟନା—41. Incident; happening event. ୪୨ । ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଘଟନା—42. Inevitable event ୪୩ । ଉପାୟ—43. Means; expedient; plan (Apte). ୪୪ । ପ୍ରକାର—44. Mode; manner (Apte). ୪୫ । ଯୁଆଳ—45. Yoke (Apte). ୪୬ । ସାଞ୍ଜୁ; କବାଟ—46.

Armour (Apte). ୪୭ । ବ୍ୟବସାୟ; ବୃତ୍ତି—47. Occupation; business (Apte). ୪୮ । କୌଶଳ; ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ—48. Cleverness device (Apte). ୪୯ । ଚେଷ୍ଟା; ପ୍ରଯତ୍ନ—49. Endeavour; assiduity (Apte). ୫୦ । ଗୁଣି-ବିଦ୍ୟା;ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ; ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର—50. Magic; charm; spell; incantation (Apte). ୫୧ । ସୈନ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ସଜ୍ଜା—5. Equipment of an army (Apte) ୫୨ । ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—52. Etymology; derivation of the meaning of a word (Apte). ୫୩ । ନିୟମ; ବିଧି—53. Rule; precept (Apte). ୫୪ । ଭକ୍ତି—54. Devotion; pious seeking after God(Apte. ୫୫ । ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି-55. A traitor; a violator of truth or confidence (Apte). ଦେ) ବିଣ.—(ସଂ. ଯୋଗ୍ୟ)—୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ଯୋଗ୍ୟତା ବା ବାହାଦୁରି ଦେଖାଇ ହୁଏ-1. (Ironical) Desirous of showing off one's excellence. (ଯଥା—ସେ ଟୋକାଟି ଯୋଗ ହୋଇ ବସି ସବୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇଅଛି ।) ୨ । ଯୋଗ୍ୟ; ଭଜନ—2. Fit; competent; deserving. [ଦ୍ର—ନୁହନ୍ତି ବିଜ ପଣେ ଯୋଗ, ଅମୃତ ଦେଲା ବିଜ ଭୋଗ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ବି.—କାରଣ—Reason. (ଯଥା—ଏହି ଯୋଗରୁ ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି ।)

ଯୋଗ କନ୍ୟା—ସଂ. ବି.—ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ମଥୁରାରେ କଂସର ବନ୍ଦି-
Jōga kanyā ଶାଳାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ସମୟରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋକୁଳରେ ନନ୍ଦଙ୍କ ଘରେ ଜନ୍ମ-ଲାଭ କରିଥିବା କନ୍ୟାରୂପଧାରିଣୀ ଯୋଗମାୟା—Goddess Jōgamāyā who assumed the form of a child and took birth from the womb of Jāsodā just when Śrīkṛushṇa was born from Debakī. [ଦ୍ର—ଦେବକୀ ଉଲେ (ଯୋଗ କନ୍ୟକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ଯୋଗକର—ସଂ. ବିଣ. = ଯୋଗକାରକ (ଦେଖ)
Jōgakara Jōgakāraka (See)

ଯୋଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । (ଗଣିତ)—ଏକାଧିକ ରାଶିକୁ ମିଶାଣ
Jōgakribā କରିବା—1. To add up more than
ଯୋଗ କରା **योग करना** one number. ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ମିଶାଇବା—2. To join or mix up a thing with another. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମିଶିବା—3. To collaborate with another. ୪ । ଉଦ୍ୟମ ବା ଚେଷ୍ଟା କରିବା; ଯତ୍ନ କରିବା; ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରିବା—4. To endeavour; to try; to exert. ୫ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଦର ବା ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—5. To call or pray to a person to do a thing. ୬ । ଯୋଗ ସାଧିବା 6. To be engaged in meditation or spiritual communion with God.

ଯୋଗକାରକ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଭାଗ୍ୟଜନକ—
Jōga kāraka 1. Fortunate; lucky.
୨ । ଯେ ମିଳାଇ ଦିଏ—2. Causing union.

ଯୋଗକୁ—ଦେ ଅ.—୧ । ଘଟଣା କ୍ରମରେ—1. Incidentally.
Jōgaku ୨ । ଘଟଣାକ୍ରମେ—2. In the course of event ୩ । ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ—3. As luck would have it. ୪ । ସୁଯୋଗକ୍ରମେ—4. Fortunately; luckly. ୫ । ଦୈବାତ୍—5. Accidentally; by chance.
ଦୈବେ (ଯଥା—ଯୋଗକୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଭେଟିଲି ନଚେତ୍ ଆପଣଙ୍କୁ
ଦୈବାତ୍ ଖୋଜି ଖୋଜି ବଡ଼ ହଇରାଣ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ।)

ଯୋଗ କ୍ଷେମ—ସଂ. ବି.—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଯୋଗ + କ୍ଷେମ)—୧ । ଅଲବ୍ଧ
Jōga kshema ବସ୍ତୁର ଲାଭ ଓ ଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁର ରକ୍ଷଣ—1. Acquisition of a thing which had not been got and preservation of a thing which has been acquired. ୨ । ଶରୀରର ସ୍ଥିତି ଓ ପାଳନ; ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ—2. The act of preserving and maintaining the body; livelihood; the eking out of one's subsistence; living and maintenance. ୩ । ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଭାର—3. Charge of any property; custody. ୪ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଧନ-ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷା—4. Preservation of property. ୫ । ଅନ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତିର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ; ଅନ୍ୟର ଧନକୁ ମାରଫତ୍‌ଦାର ସ୍ୱରୂପେ ରକ୍ଷା—5. Preservation or taking care of another's property as a custodian. ୬ । ଖରିଦ ଦାମ ଓ ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦିର ବିବେଚନାର ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ—6. Settling the price of a commodity in consideration of its purchase-price and the incidental charges. ୭ । ଲଭ୍ୟ; ଲାଭ; ମୁନାଫା—
7. Gain; profit.
୮ । ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭାଗ ହୋଇ ନ ପାରିବା ସମ୍ପତ୍ତି (ଯଥା—ଦେବବିଗ୍ରହ ରାଜସିଂହାସନ); ଅବିଭାଜ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି—8. Impartible property, such property as by its nature or incidents is incapable of partition amongst heirs.

୯ । କୁଶଳ; ଶୁଭ—9. Wellbeing; welfare. ୧୦। ଜାତୀୟ ସମୃଦ୍ଧି—10. National prosperity. ୧୧ । ରାଜ୍ୟର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା (ହ୍ର. ଶ.)—12. Good administration of a kingdom.

ଯୋଗକ୍ଷେମକର—ସଂ.ବିଣ ଓ ବି ପୁଂ—୧। ଯେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ରକ୍ଷା କରେ—1. Custodian of a trust property; taking proper care of another's property; a trustee. ୨ । ରକ୍ଷକ—2. Keeper; custodian
Jōgakshemakara (ଯୋଗକ୍ଷେମକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଗ ଗତି—ସଂ.ବି (ମ. ସ. ଲୋ)—ମୌଳିକ ବା ଆଦିମ ଅବସ୍ଥା—Primitive condition (Apte).
Jōga gati

ଯୋଗ ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୋଗର ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେ ଆଖିରେ ଦେଖିବା ଭଳି ଦେଖି ପାରେ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa (Apte).
Jōga chakshuḥ

ଯୋଗ ଚର—ସଂ. ବି (ଯୋଗ=ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାର+ ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ) —ଶ୍ରୀରାମଦୂତ; ହନୁମାନ୍ (ହ୍ର. ଶ)—Hanumān, the trusted attendant of Rāmachandra.
Jōga chārā

ଯୋଗ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୋହଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଯେଉଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣର ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଶକ୍ତି ଅଛି; ମନ୍ତ୍ରିତ ଧୂଳି—Magical powder; a powder having magical virtues (Apte).
Jōga chūrṇṇa (ଯୋଗଧୂଳି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗଜ—ସଂ. ବିଣ. (ଯୋଗ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—1. Caused by mixing up many things ୨ । ଯୌଗିକ—2. Resulting from a compound. ୩ । ଯୋଗାଭ୍ୟାସରୁ ଜାତ—3. Resulting from the exercise of Jōga. ବି—୧ । ଅଗୁରୁ—1. 1. Aloes-wood; agallochum. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷସାଧନ ଅଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷ ବିଶେଷ—2. Extraordinary or supernatural proximation. [ଦ୍ର—ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ । ଯଥା—ଯୁକ୍ତ ଓ ଯୁଞ୍ଜନ; ଯୋଗସାଧନର ଏ ଅବସ୍ଥା ଘଟିଲେ ସାଧକ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଅଲୌକିକ ବସ୍ତୁମାନ ଦେଖାଇ ପାରେ ଓ ନିଜେ ଦେଖିପାରେ—ହ୍ର. ଶ.] ୩ । ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ଜନିତ ଧର୍ମ—3. Results arising from the practice of austerities or penance.
Jōgaja
ଯୋଗଜନ୍ୟ
ଯୋଗଜନିତ } ଅନ୍ୟ ବିଣରୂପ

ଯୋଗଜନ୍ମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୋଗ+ଜନ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୁଭଯୋଗରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଥାଆନ୍ତି ଓ ସେଥିଯୋଗୁଁ ଜଗତରେ ଅସାଧାରଣ ଗୁଣ ଓ କୀର୍ତ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି; ଶୁଭଜନ୍ମା—1. Born under auspicious stars; born under the influence of auspicious planets. ୨ । ସବିଶେଷ ଭାଗ୍ୟବାନ୍—2. Very lucky ୩ । କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ; ଯଶସ୍ୱୀ—3. Famous.
Jōgajanmā

ଯୋଗଜ ଫଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—(ଗଣିତ) ଏକାଧିକ ସଂଖ୍ୟାର ଯୋଗ ଫଳ (ହ୍ର. ଶ.)—(Arithmetic) The sum total of more than one number.
Jōgaja phala

ଯୋଗଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯୋଜନ)—ଜୋଗଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jogaṇa etc. (See)
Jōgaṇa (etc)

ଯୋଗଣାହାରୀ—ଦେ. ବି—ଜୋଗଣାହାରୀ (ଦେଖ)
Jōgaṇāhārī Jogaṇāhārī (See)

ଯୋଗଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବି—ଜୋଗଣାହାରୀ (ଦେଖ)
Jōgaṇiā(āṅ) Jogaṇāhārī (See)

ଯୋଗଣୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଯୋଗିନୀ)—ଯୋଗିନୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jōginī etc (See)
Jōgaṇī (etc)
ଯୋଗିନୀ योगिनी

ଯୋଗଣୀଖିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ଯୋଗନୀଖିଆ (ଦେଖ)
Jōgaṇīkhiā Jōganīkhiā (See)
ତୋର କଳେର ହଉକ जो हैजामे मर

ଯୋଗତଃ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଯୋଗ+ତସ୍)—୧ । ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ—1. Suitably; properly. ୨ । ସମୟାନୁରୂପ—2. Seasonably; timely; in the proper moment; in due season. ୩ । ଯୋଗରେ—3. By virtue of or through Jōga. ୪ । ଏକଯୋଗ ହୋଇ—4. Conjointly. ୫ । ଯୋଗରୁ; ଯୋଗର ଫଳରେ—5. From junction; as a result of Jōga. ୬ । ଅନୁସାରେ—6. In accordance with; according to (Apte). ୭ । କୁହକଦ୍ୱାରା—7. By the power of magic (Apte).
Jōgataḥ

ଯୋଗ ତାରା—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବା ରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତମ ବା ବୃହତ୍ତମ ତାରକା—1. The leading star of a constellation or sign. [ଦ୍ର-ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥିବା ୫ ଗୋଟି ତାରାକୁ ଯୋଗ କଲେ ତାହା ଶକଟାକୃତି ହୁଏ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଶକଟଦଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାଟି ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରର ଯୋଗ-ତାରା ଅଟେ—Aldeberan. ଏହା ମଧ୍ୟ ବୃଷରାଶିରେ ଯୋଗତାରା ।

ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥିବା ୫ଟି ତାରାକୁ ଯୋଗ କଲେ ତାହା ଧନୁ ଆକାର ଦେଖାଯାଏ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗ ତାରା ପ୍ରଶ୍ନ—The dog star, Sirius.

ମେଷ ରାଶିରେ ଯୋଗ ତାରା ଓ ଅଶ୍ୱିନୀ ନାମକ ଦୁଇ ତାରା ବିଶିଷ୍ଟ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ତାରା—Hamal, Aries Alpha.
Jōga tārā (ଯୋଗ ତାରକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ନକ୍ଷତ୍ର ଭଳେ ନୋଟ୍ (ଦେଖ) ।] ୨ । ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଁଦେଖା ଯିବା ତାରାଗଣ—2. Stars seen together. (Apte).

ଯୋଗ ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି—ମହର୍ଷି ପତଞ୍ଜଳି କୃତ ଯୋଗ ସୂତ୍ର—The
Jōga darśana Jōga philosophy propounded by Patañjali.

ଯୋଗ ଦାନ—ସଂ.ବି.--୧। ଛଳଦ୍ୱାରା ଦାନ; କପଟ ଦାନ--(ମନୁ ୮।୧୬୫)
Jōgadāna 1. A fraudulent gift. ୨। ଶିଷ୍ୟକୁ ଯୋଗ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଶିକ୍ଷା ଦେବା—2. Initiating a person with the doctrines or mysteries of 'Jōga Sāstra'; communicating the Jōga doctrines to a disciple (Apte). ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହଯୋଗିତା କରିବା—3. Joining in a work as a colleague; contributing one's collaboration to a work. ୪। କର୍ମୀଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶିବା—4. Joining a party of workers. ଦେ. ବି.—୧। ମିଳିତ ହେବା; ମିଳନ—1. Mixing; joining. ୨ । ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—2. Joining or first appearing in one's employment or field of action.

ଯୋଗ ଦାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି - ମିଶିବା—To join; to co-
Jōga dāna karibā ଯୋଗ ଦେଓୟା योग देना operate. (ଯୋଗ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗ ଧର୍ମୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ. (ଯୋଗ+ଧର୍ମ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Jōga dharmī ଯୋଗାଭ୍ୟାସକାରୀ—Practising Jōga.
ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯୋଗୀ (ହି. ଶ) – An anchorite.

ଯୋଗ ଧାରଣା—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍) – ଭକ୍ତି ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ—
Jōga dhāraṇā Perseverance or steady continuance in devotion.

ଯୋଗ ଧାରା—ସଂ. ବି. (ନାମ)—ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରର ଏକ ଉପନଦୀ (ହି. ଶ)—
Jōga dhārā Name of a tributary of the Brahmaputra river.

ଯୋଗ ଧାରୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—ଯୋଗରେ ମଗ୍ନ; ଧ୍ୟାନ ମଗ୍ନ—
Jōga dhārī Always engaged in abstract (ଯୋଗ ଧାରିଣୀ - ସ୍ତ୍ରୀ) contemplation of the Divinity.

ଯୋଗ ନାଥ—ସଂ. ବି(୭ମୀ ତତ୍)—ଶିବ (ହି. ଶ)—
Jōga nātha Śiba (Apte).

ଯୋଗ ନାନି—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଶିଶୁ ଭାଷା; ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ; ସଂ. ଯୋଗ୍ୟ)—
Jōga nāni ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ମୁରବୀପଣିଆ ବା ବାହାଦୁରୀ ଦେଖାଇ ହେବା ବାଳିକା—(ironical) A girl who tries to pass as the leader and excel all other girls amongst a bevy of children.
ସର୍ଦ୍ଦାରନୀ

ଯୋଗ ନାବିକ—ସଂ. ବି—ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ; ଗଙ୍ଗାଟ; ଗଣିଆ ଚୋଡ଼—
Jōga nābika A sort of fish; Siluris Ascitta.

ଯୋଗ ନିଦ୍ରା—ସଂ. ବି. (ରୂପକ; ଯୋଗ+ନିଦ୍ରା)—୧ । ଯୋଗରତ
Jōga nidrā ଚିତ୍ତର ବିଷୟାନ୍ତର ନିବୃତ୍ତି ରୂପ ନିଦ୍ରା; ସମାଧି — 1. Distraction of the mind of a person engaged in contemplation from the outer things (compared to slumber). ୨ । ଯୁଗାନ୍ତ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ଭଗବାନଙ୍କର ନିଦ୍ରା ରୂପ ବ୍ୟାପାର— 2. The profound sleep of Bishṇu (the Creator and Preserver of the universe) during the great dissolution of the creation. ୩ । ନିଦ୍ରା ରୂପରେ କଳ୍ପିତା ଦୁର୍ଗା;ଭଗବତୀ- 3. Goddess Durgā personified in slumber. [ଦ୍ର—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଚଣ୍ଡୀରେ ଉକ୍ତି ଅଛି ଯେ ପ୍ରଳୟପୟୋଧିଜଳଶାୟୀ ଭଗବାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣମଳରୁ ମଧୁ ଓ କୈଟଭ ନାମକ ଦୁଇ ଦୈତ୍ୟ ଜାତ ହୋଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାଭି-କମଳରୁ ବାହାରିଥିବା ଓ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଏହା ଦେଖି ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ଅଭିଭୂତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମା ଯୋଗନିଦ୍ରାଙ୍କୁ ସ୍ତବ କଲେ ।] ୪ । ଚୈତନ୍ୟ ଓ ନିଦ୍ରାର ମିଳିତ ଅବସ୍ଥା;ଶଇ ନିଦ୍ର—4. A state between consciousness and sleep; a state of half wakefulness and half sleep (Apte). ୫ । ରଣଭୂମିରେ ବୀରର ମୃତ୍ୟୁ (ହି. ଶ)— 5. The death of a warrior in the battle-field. ଦେ. ବି – ମହା ନିଦ୍ରା; ମୃତ୍ୟୁ—Death; the sleep that knows no waking

ଯୋଗ ନିଦ୍ରାଳୁ—ସଂ. ବି. (ଯୋଗ+ନିଦ୍ରା+ଆଳୁ)—ବିଷ୍ଣୁ (ହି.ଶ)—
Jōga nidrālu Bishṇu. ସଂ.ବିଶ—ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ—
Sleeping the Jōganidrā.

ଯୋଗ ନିରତ—ସଂ. ବିଶ. (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନରେ ରତ —
Jōga nirata Engaged in deep meditation.
(ଯୋଗନିରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଗ ନିଲୟ—ସଂ. ବି – (୭ମୀ ତତ୍)—ଶିବ (ହି. ଶ)—
Jōga nilaya Śiba (Apte).

ଯୋଗନୀ—ଗ୍ରା. ବି—ଯୋଗିଣୀ (ଦେଶ)
Jōgani Jōgini (See)

ଯୋଗ ପଟ୍ଟ—ସଂ. ବି—ଯୋଗସାଧନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ରବିଶେଷ;
Jōga paṭṭa (ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଯୋଗୀଙ୍କର ପୃଷ୍ଠ ଓ ଜାନୁ ବନ୍ଧନ (ଯୋଗ ପଟ୍ଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରାଯାଏ)—A sort of cloth drawn round the back and the hips of an ascetic as he squats to practise 'Jōga' or abstract meditation.

ଯୋଗ ପତି—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—
Jōga pati 1. Bishṇu (Apte). ୨ । ଶିବ (ହି. ଶ)—
2. Śiba.

ଯୋଗ ପଦକ—ସଂ. ବି—ଯୋଗସାଧନା ଓ ପୂଜାକାଳରେ ଧାରଣୀୟ ବିଶେଷ (ଯାହା ବାମକାନ୍ଧ ଓ ଡାହାଣ କଙ୍କାଳବାଟେ ପଇତାପରି ପଡ଼ିଥାଏ)—A sheet put along the left shoulder and the right side of a person engaged in 'Jōga' or abstract meditation. [ଦ୍ର—ଏହାର ଚଉଡ଼ା ୪ଅଙ୍ଗୁଳ । ଏହା ବାଘଛାଲରେ, ମୃଗଛାଲରେ ବା ସୂତାରେ ହୁଏ ଓ ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର (ପଇତା) ପରି ପିନ୍ଧାଯାଏ—(ହ୍ର. ଶ)]

Jōga padaka

ଯୋଗ ପାଦୁକା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ଅସାଧାରଣ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର-ପ୍ରଭାବମୟ ପାଦୁକା—Magical shoe or sandal (Apte).

Jōga pādukā

ଯୋଗ ପାରଗ—ସଂ.ବି.ପୁଂ—୧ । ଶିବ (ହ୍ର. ଶ)—1. Śiba (Apte). ୨ । ସିଦ୍ଧଯୋଗୀ (ହ୍ର. ଶ)—2. A successful Jōgī.
(ଯୋଗପାରଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଯୋଗପାରଙ୍ଗ, ଯୋଗ ପାରଙ୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Jōga pāraga

ଯୋଗ ପୀଠ—ସଂ. ବି—ଯୋଗାସନ (ଦେଖ)

Jōga pīṭha Jōgāsana (See)

ଯୋଗ ଫଳ—ସଂ. ବି (ଗଣିତ)—ଏକାଧିକ ରାଶିର ସମଷ୍ଟି—The sum or total of more than one number.

Jōga phala

ଯୋଗ ବର୍ତ୍ତିକା—ସଂ. ବି (ମ.ପ. ଲୋ)—ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ବତି—A magical wick (Apte).

Jōga barttikā

ଯୋଗ ବଳ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ଯୋଗ+ବଳ)—୧ । ଯୋଗ-ସାଧନଜନିତ ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତି ବା କ୍ଷମତା—1. Supernatural power or strength derived by a person practising 'Jōga' or abstract meditation. ୨ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଶକ୍ତି—2. Magical power (Apte).

Jōga bala

ଯୋଗବାଶିଷ୍ଠ ରାମାୟଣ—ସଂ. ବି (ନାମ; ଯୋଗ+ବଶିଷ୍ଠ+ଅ+ରାମାୟଣ)—ବେଦାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଓ ଉପଦେଶମାନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ (ମହର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠ ଏହାର ବକ୍ତା ଓ ଶ୍ରୀରାମ ଏହାର ଶ୍ରୋତା)—Name of a Sanscrit work on the Bedānta Philosophy. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବୈରାଗ୍ୟ ପ୍ରକରଣ, ମୁମୁକ୍ଷୁ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରକରଣ, ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରକରଣ, ସ୍ଥିତି ପ୍ରକରଣ, ଉପଶମ ପ୍ରକରଣ ଓ ନିର୍ବାଣ ପ୍ରକରଣ, ଏହି ୬ଟି ପ୍ରକରଣରେ ବିଭକ୍ତ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମା, ମୁମୁକ୍ଷୁବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତି, ସ୍ଥିତି ଓ ଲୟ, ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି, ସୁଖଦୁଃଖ, ଭୋଗ୍ୟ-ଭୋଗ୍ୟ, ମନୋମଧ୍ୟେ ବିଶାଳବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ବିକାଶ, ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବରଣ, ଚିତ୍ତଦମନ, ଅବିଦ୍ୟା ନିରାକରଣ, ପରମାର୍ଥ ଯୋଗ, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୋପଦେଶ, ସମାଧି, ଅଣିମାଦି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଜାଗ୍ରତ୍‌ସ୍ୱପ୍ନସୁଷୁପ୍ତି-ବର୍ଣ୍ଣନ ଆଦି ବହୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ସହ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି—ସୁବଳ ଚନ୍ଦ୍ର ।]

Jōgabāśishṭa rāmāyaṇa

ଯୋଗବାହ—ସଂ.ବି (ଯୋଗ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧। ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ବିସର୍ଗ ଏହି ଦୁଇଟି ଜିହ୍ୱାମୂଳୀୟ ଓ ଉପଧ୍ମାନୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ—1. The two letters ं (ṁ) and ः (aspirate h). [ଦ୍ର—'ଅଯୋଗବାହ' ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।] ୨ । ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ନାନା ରୋଗ ନାଶ କରିବାର ଗୁଣ—(ହିତେଚ୍ଛୁ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. The power of curing many diseases possessed by an article when mixed with others.

Jōgabāha

ଯୋଗବାହୀ—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଗ+ବହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯୋଗଦ୍ୱାରା ବହନଶୀଳ—Carrying or conveying by 'Jōga' ବି—୧ । ଔଷଧାଦିର ମିଶ୍ରଣର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଉପାଦାନ ବିଶେଷ; ଭେଷଜାଙ୍ଗ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକ ବା ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଗଲେ ଉକ୍ତ ଔଷଧ ସେବନଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଯଥା ମଧୁ—1. A menstruum or medium for mixing medicines to make them eatable; e. g. honey. ୨ । କ୍ଷାର ବିଶେଷ; କାଳି କ୍ଷାର—2. Alkali. ୩ । ପାରଦ; ପାରା—3. Mercury.
(ଯୋଗବାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jōgabāhī

ଯୋଗବାହ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ପାରଦ; ପାରା—1. Mercury. ୨ । କ୍ଷାର—2 Alkali.

Jōgabāhya

ଯୋଗ ବିକ୍ରୟ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ଲୋ) ଛଳ ବା ପ୍ରତାରଣାଦ୍ୱାରା ବିକ୍ରୟ; ଭଣ୍ଡତାମୟ ବିକ୍ରୀ; (ମନୁ. ୮।୧୬୫)—(ଯୋଗବିକ୍ରୀ—ଦେଶଜ ବି ରୂପ) A fraudulent sale. (ଯୋଗବିକ୍ରୀତ—ବିଣ)

Jōga bikraya

ଯୋଗବିତ୍(ତ୍)—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ (ଯୋଗ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ଯୋଗାଭ୍ୟାସକାରୀ—1. Practising 'Jōga'. ୨ । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—2. Well conversant with the rules of Jōga. ୩ । ପାରଙ୍ଗମ—3. Skilful (Apte). ୪ । ଚତୁର—4. Clever (Apte).
(ଯୋଗବିଦ୍—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବି.—୧ । ଯୋଗୀ; ତାପସ; ଯୋଗାଭ୍ୟାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Ascetic, a practiser of Jōga. ୨। ଯାଦୁକର—2. Magician. ୩ । ଯେ ଔଷଧାଦି ମିଶ୍ରିତ କରେ—3. A compounder of medicines (Apte). ୪ । ଯୋଗଦର୍ଶନ ମତାନୁସାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A follower of the Jōga doctrines. ୫ । ଶିବ (ହ୍ର. ଶ.)—5. Śiba (Apte).

Jōga bibhāga

ଯୋଗବିଭାଗ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମିଶ୍ର ବସ୍ତୁର ପୃଥକ୍‌କରଣ—1. Separation of that which is usually combined together (Apte). ୨ । ସୂତ୍ରର ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପୃଥକ୍‌କରଣ—2. The separation of the words of a Sūtra (Apte) or

aphorism ୩ । ବିଧିକୁ ଭାଙ୍ଗି କରି ଏକାଧିକ ବିଧିରେ ପରିଣତ କରିବା—3. The splitting up of one rule into two or more (Apte).

ଯୋଗ ବିଯୋ(ଯୋ)ଗ—ସଂ. ବି (ବିପରୀତାର୍ଥ ସହତର)—୧ । (ଗଣିତ) Jōga bijo(yo)ga ମିଶାଣ ଓ ଫେଡାଣ; ସଂକଳନ ଓ ବ୍ୟବକଳନ—1. Addition and subtraction. ୨ । ମିଳନ ଓ ବିଚ୍ଛେଦ—2. Meeting and separation.

ଯୋଗ ଭାବନା—ସଂ. ବି (ବୀଜଗଣିତ)—ରାଶିମାନଙ୍କ ଗୁଣଫଳର ସମଷ୍ଟି Jōga bhābanā ଦ୍ୱାରା ରାଶି ସ୍ଥାପନ—(Algebra) The composition of numbers by the sum of their products. (Apte).

ଯୋଗ ଭ୍ରଂଶ—ସଂ.ବି (୫ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗମାର୍ଗରୁ ସ୍ଖଳନ—Jōga bhramśa Slipping from the ways of 'Jōga' or austerities.

ଯୋଗ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗମାର୍ଗରୁ ଚ୍ୟୁତ; ଚିତ୍ତ Jōga bhrashṭa ବିକ୍ଷେପ ଓ ବିଘ୍ନାଦିଦ୍ୱାରା ଯୋଗ ସାଧନ (ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ—Fallen from the path of austerities by obstacles.

ଯୋଗମୟ—ସଂ. ବିଣ—ଭୁତୁକ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of magic. ସଂ. ବି—Jōgamaya ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—Bishṇu.

ଯୋଗମାତା—ସଂ.ବି—୧ । ଦୁର୍ଗା (ହି. ଶ)—1. Durgā. Jōgamātā ୨ । ପୀବରୀ (ହି. ଶ); ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A young woman.

ଯୋଗମାୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା; ଭଗବତୀ; (ରୂପଧାରିଣୀ Jōgamāyā ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମାୟା)—1. Goddess Durgā. ୨ । ସଂସାରର ମାୟା—2. Earthly illusion (personified). ୩ । ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳବାସିନୀ ଦୁର୍ଗା—3. Name of a Goddess presiding at the Bindhya hills. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ଏ ପ୍ରଥମେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମି ବସୁଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ନୀତ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଦେବକୀଙ୍କ ସୂତିକାଗାରରେ ରଖିତା ହେବା ପରେ କଂସ ଏହାଙ୍କୁ ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭର ଅଷ୍ଟମ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ମନେ କରି ଏହାଙ୍କୁ ପଥରରେ କଚାଡ଼ି ଦେବାରୁ ଏ ଆକାଶକୁ ଉଡ଼ିଯାଇ କଂସଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରି ଅନ୍ତର୍ହିତା ହେଲେ ଏବଂ ପରେ ଯାଇ ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ।] ୪ । ସନ୍ଦିପନି ମୁନିଙ୍କର ମାତା—4. Mother of sage Sandipani. [ଦ୍ର—ଏ ମାୟା ବିସ୍ତାର କରି ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମିଳନ କରାଇଥିଲେ ।]

ଯୋଗ ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବି (ଯରନିପାତ)—କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ Jōga jātrā ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗ (ହି. ଶ)—Auspicious time or state of astrological elements for starting on a particular mission.

ଯୋଗଯୋଗୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମ. ପ. ଲୋ)—ଯୋଗାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ Jōgajōgī ଯୋଗୀ—An anchorite in the posture of practising Jōga.

ଯୋଗ(ଗା)ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନାରଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—Jōga(gā)ranga Orange (Apte).

ଯୋଗରତ୍ନ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ରତ୍ନ—Jōgaratna A magical gem.

ଯୋଗରାଜ—ସଂ. ବି—୧ । ଯୋଗରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. One Jōgarāja well versed in Jōga (Apte). ୨ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଔଷଧ ବିଶେଷ—2. A kind of medicinal preparation. [ଦ୍ର—ଯୋଗରାଜ ଗୁଗ୍ଗୁଳର ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ ଗୁଗ୍ଗୁଳ ଅଟେ ଓ ଏହା ଗର୍ଭିଣୀ ଆଦିରେ ବିଶେଷ ଉପକାରପ୍ରଦ—(ହି. ଶ)]

ଯୋଗରୁ—ଦେ. ଅ—ଯୋଗୁଁ (ଦେଶ)—Jōgunī (See). Jōgaru (ଯୋଗୁରୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗରୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଗ + ରୁହ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Jōgarūrdha (ବ୍ୟାକରଣ) ଅବୟବଶକ୍ତି ଓ ଅର୍ଥଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୋଧ ହୁଏ; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅନୁସାରେ ହେଉଥିବା ଅର୍ଥ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରରେ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ—(Grammar) (A word) conveying a peculiar sense or conventional meaning though etymologically denoting many other things. (ଯଥା—ପଙ୍କଜ = ପଙ୍କରୁ ଜାତ; ପଙ୍କରୁ ଅନେକ ପଦାର୍ଥ ଜାତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ପଙ୍କଜ ଶବ୍ଦ କେବଳ ପଦ୍ମକୁ ବୁଝାଏ; ଶୂଳପାଣି; ଆଉପତ୍ର; ପଞ୍ଚଶର ମଧ୍ୟ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ) ।

ଯୋଗରୂଢ଼ି—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ—(Grammar) Jōgarūrdhi A word conveying a particular meaning though etymologically denoting many other things.

ଯୋଗ ରୋଚନା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ଏକପ୍ରକାର ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ Jōgā rochanā ଲେପ, ଯାହାକୁ ଦେହରେ ଲଗାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧାରଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ବା ଅକାଟ୍ୟ ହୁଏ—A kind of magical ointment said to possess the power of making one invisible or invulnerable (Apte).

ଯୋଗ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ଯୋଗଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ଶକ୍ତି; ଯୋଗ ବଳ—Jōga śakti The power derived by the exercise of Jōga.

ଯୋଗ ଶବ୍ଦ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—(ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥ ବିଶ୍ଳେଷ ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦ; ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତ୍ୟର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ—Jōga śabda (Grammar) A word,

the meaning of which is plain from the etymology.

ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ତ ତ୍ପୁ; ଯୋଗବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ର) —ଯେଉଁ
Jōga śāstra ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୋଗ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି (ଯଥା—
ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଣୀତ ଦର୍ଶନ)—Works or science cr
system of Philosophy teaching 'Jōga'
or abstract meditation on the Divine
Essence.

ଯୋଗ ସାଜ(ଜି)ସ(ସି)—ଦେ. ବ (କଚରଥ)—ଜୋଗସାଜସ (ଦେଖ)
Jōga sāja(ji)sa(si) **ଜୋଡ** Jogasājasa. (See)

ଯୋଗ ସାଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଯୋଗାଭ୍ୟାସ-
Jōga sādhaka ରତ; ଯେ ଯୋଗସାଧନା କରେ—Practi-
(ଯୋଗସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) sing the system of profound
meditation.

ଯୋଗ ସାଧନ(ନା)—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) – ଯୋଗାଭ୍ୟାସ; ଯୋଗର ପଥର
Jōga sādha na(nā) (ନିୟମାଦିର) ଅନୁସରଣ—The prac-
tising of the ways for the attainment of
divine abstraction; the practising of
abstract meditation.

ଯୋଗ ସାଧିବା—ଦେ କ୍ରି—ଯୋଗାଭ୍ୟାସ କରିବା—To practis.
Jōga sādhibā ଯୋଗ ସାଧା austere meditation
[ଉ—ଅନ୍ନ ବିହୁନେ ହଂସ ଦ୍ୱାନ; ଯୋଗ ସାଧିବ କାହା
ଯୋଗସାଧନା ଯେନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯୋଗ ସାର—ସଂ. ବ—୧ । ସର୍ବରୋଗହର ଔଷଧ ବା ଉପାୟ-
Jōga sāra ଔଷଧ—1. A panacea for all dis
eases; a universal remed ୨ । ଯେଉଁ ଉପାୟ
ବା ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୁଏ
(ହି. ଶ.)—2. Means or exercises by
which a person becomes permanently
healthy. [ଦ୍ର—ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଋତୁଚର୍ଯ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
'ଯୋଗସାର' ଉପାୟମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି—ହି. ଶ]

ଯୋଗ ସିଦ୍ଧ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍)ଯେ ଯୋଗସାଧନରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ
Jōga siddha ହୋଇଅଛି—Perfected in the art of
(ଯୋଗ ସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) profound abstraction.
(ଯୋଗ ସିଦ୍ଧି—ବ)

ଯୋଗ ସୂତ୍ର—ସଂ. ବ—ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଯୋଗଦର୍ଶନର ସୂତ୍ରଗଣ—
Jōga sūtra The aphorisms of the Jōga
system of Philosophy attributed to
Patañjali.

ଯୋଗ ସେବା—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନ—The prac-
Jōga sebā tice of abstract meditation
(Apte).

ଯୋଗା—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଯୋଗ୍ୟ)—ଜୋଗା (ଦେଖ)
Jōgā **ଯୋଗ୍ୟ** ଯୋଗ୍ୟ Jogā (See)

ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନାମ)—ସୀତାଙ୍କର ଏକ ସଖୀ (ହି. ଶ)—
Name of a female companion of Sītā.

ଯୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ସକର୍ମକ)
Jōgā(ge)ibā ଆବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇବା—1. To
ଯୋଗାନ **ଜୁଟାନା** supply. ୨ । (ଅକର୍ମକ) (ବିବାହ, ବ୍ରତ ଆଦି)
ଯୋଗ ହେବା ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭଯୋଗ ଯୁକ୍ତ ହେବା-2.To suit
ଯୋଗଆନା to the planets of a person's horoscope
(said of marriage etc. which have to be
performed if a person's stars are in
auspicious positions. (ଯଥା—ଏ ଛିଅକୁ ଆଗାମୀ
୨ ବର୍ଷକାଳ ବଡ଼ ଯୋଗାଉ ନାହିଁ ।) ୩ । ଯୋଗ୍ୟ
ଯୋଗ୍ୟ ହେବା, ଯୋ ହେବା ହେବା—3. To befit; to be fit
ଯୋଗ୍ୟ ହୋନା for. (ଯଥା—ଭାଇବୋହୂଟେଇଁ ବଧ ହେଲେ
ଦେଖି ଯୋଗାଏ ନାହିଁ ବ, ଛୁଇଁ ଯୋଗାଏ ନାହିଁ ।)
୪ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ) ଉଚିତ ହେବା—4.
ଯୋଗ୍ୟ ହୋନା To be proper;to be becoming. [ଉ—ଋଜୁ
ମୃଦୁ ଦ୍ରୀମନ୍ତ ସତ୍ୟବାଦୀ ହୋଇ, ଏତେ ପାପ କଥା କହିବା
ନ ଯୋଗାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୫ । ମନକୁ
ମନେ ଯାଉଥା ପାଇବା—5. To seem fitting; to accord
to one's desires. ୬ । ରୁଚିକର ହେବା; ରୁଚିବା—
6. To suit one's tastes. (ଉ—ଏ ମହାଭାରତକୁ
କର୍ଣ୍ଣରେ ଶୁଣିଲେ, ଆନ କଥା ମନକୁ ନ ଯୋଗାଏ ଭଲେ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।)

ଯୋଗାକର୍ଷଣ—ସଂ. ବ. (ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ପଦାର୍ଥସ୍ଥ ପରମାଣୁ-
Jōgākarshaṇa ସମୂହର ପରସ୍ପର ଆକର୍ଷଣ; ଯେଉଁ ଆକର୍ଷଣ
ବଳରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଦାର୍ଥର ପରମାଣୁ ସମୂହ ଏକତ୍ର
ସମ୍ବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ—
(physics) Cohesion.

ଯୋଗାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ
Jōgāṅga ଯୋଗସାଧନାର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ ଆଠ ଗୋଟି ଉପାୟ
(ଯଥା—ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର,
ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା ଓ ସମାଧି (ହି. ଶ)—The 8 means
of attaining Jōga (Apte).

ଯୋଗାଚରଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନ (ଦେଖ)
Jōgācharaṇa Jōga sādhana (See)

ଯୋଗାଚାର—ସଂ. ବ—୧ । ଯୋଗ ସାଧନ (ଦେଖ)—1. Jōga
Jōgāchāra sādhana (See) ୨ । ବୌଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ-
ବିଶେଷ—2. A sect of Buddhist philoso-
phers. ୩ । ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନର ମତ ବିଶେଷ— 3. A
doctrine of Buddhist philosophy.
[ଦ୍ର—ଏହି ମତରେ ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସବୁ ଶୂନ୍ୟ ଓ ବିଜ୍ଞାନହିଁ
ତରସ୍ଥାୟୀ ।]

ଯୋଗାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ବା ୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —୧ । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଷ୍ଟା—1. A teacher of the Jōga philosophy (Apte). ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଶିକ୍ଷକ—2. A teacher of magic (Apte).
Jōgāchārjya

ଯୋଗାଞ୍ଜନ - ସଂ. ବି. (ମ. ସ. ଲୋ)—୧ । ଯୋଗ ରୋଚନା (ଦେଖ) 1. Jōga rochanā (See) ୨। ରୋଗ-ନାଶକ ମଲମ—2. A healing ointment. ୩ । ଚକ୍ଷୁରୋଗନାଶକ ମଲମ—3. An ointment for healing eye-diseases.
Jōgānjana

ଯୋଗାଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଜୋଗାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōgārda (etc) Jogārda etc (See)
ଯୁଗାଡ଼, ଜୋଗାଡ଼ **ପ୍ରବନ୍ଧ, ଜୁଗୁତି**

ଯୋଗାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଜୋଗାଡ଼ିଆ (ଦେଖ)
Jōgārdiā **ଜୁଗୁତିଆ** Jogārdiā (See)
(ଯୋଗାଡ଼ୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୋଗୋଡ଼େ

ଯୋଗାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋଗାଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Jōgārdibā Jogārdibā (See)
ଜୁଗୁତି କରନ୍ତା, ପ୍ରବନ୍ଧ କରନ୍ତା ଜୋଗାଡ଼ କରା

ଯୋଗାଣ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯୋଜନ)—ଯୋଗାଇବା—
Jōgāna ଯୋଗାନ **ଜୁଟାନା** Supplying

ଯୋଗାଧମନ—ସଂ. ବି. (ଯୋଗ=ଛଳ+ଆଧମନ=ବନ୍ଧକ ଦେବା)-
Jōgādhamana ଛଳ ପୂର୍ବକ ଦିଆଯିବା ବନ୍ଧକ (ମନୁ ୮।୧୬୫) —A fraudulent pledge (Apte).

ଯୋଗାଧି—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଯୋଗାରୂଢ଼କ)—ଯୋଗନିରତ; ଯୋଗାରୂଢ଼—Engaged in deep meditation. [ଉ—ଈଶ୍ୱର ଯୋଗାଧି ପୁରୁଷ, ତାହାଙ୍କୁ ଏ କଥା ଅଦୃଶ । ପ୍ରାଚୀ. ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]
Jōgādhi

ଯୋଗାନ୍ତରାୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ବା ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ଯୋଗସାଧନରେ ବିଘ୍ନ ଉତ୍ପାଦକ ଆଳସ୍ୟାଦି ଦୋଷ—Idleness etc which act as hindrance to the exercise of Jōga.
Jōgāntarāya

ଯୋଗାବଲମ୍ବନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନ (ଦେଖ)
Jōgābalambana Jōga sādhana (See)
(ଯୋଗାବଲମ୍ବୀ—ବିଣ, ପୁଂ)

ଯୋଗାଭ୍ୟସନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଗମାର୍ଗ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା; ନିୟମିତରୂପେ ଯୋଗ ସାଧନ—Regular practice of 'Jōga'.
Jōgābhyasana
(ଯୋଗାଭ୍ୟାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଯୋଗାଭ୍ୟାସୀ – ବିଣ, ପୁଂ)

ଯୋଗାମ୍ବର—ଦେ. ବିଣ—ଯୋଗ ପରାୟଣ; ଯୋଗନିରତ—Immersed in meditation.
Jōgāmbara
[ଉ—ଆତ୍ମାଧ୍ୟାନରେ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ, ରହିଲେ ଯୋଗାମ୍ବର ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀ. ନିର୍ଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଯୋଗାଯୋଗ—ଦେ. ବି (କଚରଥ)—ଜୋଗାଜୋଗ (ଦେଖ)
Jōgājoga Jogājoga (See)

ଯୋଗାରାଧନ(ନା)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋଗ+ଆରାଧନ)—
Jōgārādhana(nā) ଯୋଗସାଧନ (ଦେଖ)—Jōgasādhana (See)

ଯୋଗାରୂଢ଼—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍;ଯୋଗ+ଆରୂଢ଼)-ଯୋଗନିରତ—Engaged in deep meditation.
Jōgārūrdha
(ଯୋଗାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—(ଗୀତା) କାମନାଶୂନ୍ୟ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗୀ—An ascetic who has extinguished all desires and passions.

ଯୋଗାସନ—ସଂ. ବି (ମ. ସ. ଲୋ; କର୍ମଧାରୟ)—ଯୋଗସାଧନାର୍ଥ ଉପବେଶନ; ଧ୍ୟାନାସନ; ବ୍ରହ୍ମାସନ—A position or posture in which a devotee is enjoined to sit while practising Jōga.
Jōgāsana

ଯୋଗାସୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗସାଧନ ପାଇଁ ଯୋଗାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ—Sitting in the required posture and practising 'Jōga'.
Jōgāsīna
(ଯୋଗାସୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଗିଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋଗିନ୍+ଦଣ୍ଡ)—ବେତ; ବେତ (ହି. ଶ)—Ratan cane.
Jōgidanda

ଯୋଗିନିଦ୍ରା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଳ୍ପନିଦ୍ରା; ତନ୍ଦ୍ରା; ଜାଗ୍ରତ ଅଥଚ ସୁପ୍ତାବସ୍ଥା—Light sleep; wakefulness in sleep.
Jōginidrā
(ଯୋଗିନିଦ୍ରିତ—ବିଣ. ପୁଂ)

ଯୋଗିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୋଗିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ତପସ୍ୱିନୀ; ଯୋଗସାଧନକାରିଣୀ ନାରୀ—A female ascetic or devotee; a female recluse. ୨ । ଦୁର୍ଗାନୁଚରୀ ଓ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅବତାରଧାରିଣୀ ଦେବୀଗଣ—2. Female companions of Durgā who are her incarnations also. [ଦ୍ର—ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଅଷ୍ଟ ଯୋଗିନୀ ଓ ଚତୁଃଷଷ୍ଟି ଯୋଗିନୀଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କାଳୀଙ୍କର ସହଚରୀ ୬୪ଯୋଗିନୀ ଓ ନବକୋଟୀ କାତ୍ୟାୟନୀ (କାତ୍ୟାୟନୀ) ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ । ଏହିମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଗ୍ରାମଦେବତାରୂପେ ପୂଜା ପାଉଅଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞରେ ଅଗ୍ନିରେ ଝାମ ଦେଇଥିବା ସତୀଙ୍କ ଶବକୁ ଶିବ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବୁଲୁଥିବା ବେଳେ ବିଷ୍ଣୁ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ରଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଶବକୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରିବାରୁ ଉକ୍ତ ଶବର ଅଙ୍ଗମାନ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଥିଲା ସେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଯୋଗିନୀ ବା ଭୈରବୀ ଥିବାର ଲୋକବିଶ୍ୱାସ । ଦେଶରେ ଓଲାଉଠା ବା ହଇଜା ହେଲେ ତାହା ଯୋଗିନୀମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଯୋଗିନୀମାନେ ଭୟଙ୍କର ରୂପଧାରିଣୀ, ଏଥିପାଇଁ ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳସାର ବିକଟବଦନା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଯୋଗିନୀ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।

କାଳିକା ପୁରାଣରେ ଓ ଅଗ୍ନିପୁରାଣରେ ଓ ବୃହନ୍ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର ପୁରାଣରେ ଏ ୬୪ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ନାମ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅଷ୍ଟଯୋଗିନୀ ଯଥା—ଶୈଳପୁତ୍ରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଘଣ୍ଟା, ସ୍କନ୍ଦମାତା, କାଳରାତ୍ରୀ, ଚଣ୍ଡିକା, କୁଷ୍ମାଣ୍ଡୀ, କାତ୍ୟାୟନୀ, ମହାଗୌରୀ ।

ଚତୁଃଷଷ୍ଟି ଯୋଗିନୀ (ବୃହନ୍ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର ପୁରାଣମତରେ)—୧. ନାରସିଂହୀ, ୨. ଗୌରୀ, ୩. ଶାକମ୍ଭରୀ, ୪. ଭୀମା, ୫. ରକ୍ତଦନ୍ତିକା, ୬. ଭ୍ରାମରୀ, ୭. ପାର୍ବତୀ, ୮. ଦୁର୍ଗା, ୯. କାତ୍ୟାୟନୀ, ୧୦. ମହାଦେବୀ, ୧୧. ଚଣ୍ଡଘଣ୍ଟା, ୧୨. ମହାବିଦ୍ୟା, ୧୩. ମହାତପା, ୧୪, ସାବିତ୍ରୀ, ୧୫. ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ, ୧୬. ଭଦ୍ରକାଳୀ, ୧୭. ବିଶାଳାକ୍ଷୀ, ୧୮. କୃଷ୍ଣପିଙ୍ଗଳା, ୧୯. ରୁଦ୍ରାଣୀ, ୨୦. ଅଗ୍ନିଜ୍ୱାଳା, ୨୧. ରୌଦ୍ରମୁଖୀ, ୨୨. କାଳରାତ୍ରୀ, ୨୩. ତପସ୍ୱିନୀ, ୨୪. ମେଘସ୍ୱନା, ୨୫. ସହସ୍ରାକ୍ଷୀ, ୨୬. ବିଷ୍ଣୁମାୟା, ୨୭. ଜଳୋଦରୀ, ୨୮. ମହୋଦରୀ, ୨୯. ମୁକ୍ତକେଶୀ, ୩୦. ଘୋରରୂପା, ୩୧. ମହାବଳା, ୩୨. ଶୁଦ୍ଧି, ୩୩. ସୁଦ୍ଧି, ୩୪. ଧୃତି; ୩୫. ଭୁଷ୍ଟି, ୩୬. ପୁଷ୍ଟି, ୩୭. ମେଧା, ୩୮. ବିଦ୍ୟା, ୩୯. ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ୪୦. ସରସ୍ୱତୀ, ୪୧. ଅପର୍ଣ୍ଣା, ୪୨. ଅମ୍ବିକା, ୪୩. ଯୋଗିନୀ, ୪୪. ଡାକିନୀ, ୪୫. ଶାକିନୀ, ୪୬. ହାକିନୀ. ୪୭. ଲାକିନୀ, ୪୮. ଜିଦିଶେଶ୍ୱରୀ, ୪୯. ମହାଷଷ୍ଠୀ, ୫୦. ସର୍ବମଙ୍ଗଳା, ୫୧. ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ୫୨. କୌଶିକୀ, ୫୩. ବ୍ରହ୍ମାଣୀ, ୫୪. ମାହେଶ୍ୱରୀ, ୫୫. କୌମାରୀ, ୫୬. ବୈଷ୍ଣବୀ, ୫୭. ଐନ୍ଦ୍ରୀ, ୫୮. ନାରସିଂହୀ, ୫୯. ବାରାହୀ, ୬୦ ଚାମୁଣ୍ଡା, ୬୧. ଶିବଦୂତୀ, ୬୨. ବିଷ୍ଣୁଦୂତୀ, ୬୩. ଚଣ୍ଡିକା, ୬୪. ମାତୃକା । ପୀଠତଳେ ଟୀକା ଦେଖ]

୩ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) କାଳଯୋଗିନୀ; ତିଥିବିଶେଷରେ ଦିଗ୍‌ବିଶେଷକୁ ଅଧିକାର କରିବା ଦେବୀଗଣ; ତିଥି-ଯୋଗିନୀ—3. (Astrology) Goddesses who are said to occupy different quarters of the globe on different lunar days [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—ପ୍ରତିପଦ ଓ ନବମୀରେ ପୂର୍ବରେ; ମାହେଶ୍ୱରୀ—୨ୟା ଓ ୧୦ମୀରେ ଉତ୍ତରରେ, କୌମାରୀ—୩ୟା ଓ ଏକାଦଶୀରେ ଅଗ୍ନେୟ କୋଣରେ; ନାରସିଂହୀ—୪ର୍ଥୀ ଓ ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ନୈର୍ଋତରେ; ବାରାହୀ—୫ମୀ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶୀରେ ଦକ୍ଷିଣରେ; ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ବା ଐନ୍ଦ୍ରୀ—୬ଷ୍ଠୀ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ପଶ୍ଚିମରେ; ଚାମୁଣ୍ଡା—୭ମୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବାୟୁକୋଣରେ; ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ—୮ମୀ ଓ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଈଶାନରେ ଥାଆନ୍ତି । ଯାହା ସମୟରେ ଯାତ୍ରାକାରୀର ସମ୍ମୁଖରେ ବା ଦକ୍ଷିଣ (ଡାହାଣ) ଦିଗରେ ଯୋଗିନୀ ଥିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ । ଏହାକୁ ସମ୍ମୁଖଯୋଗିନୀ ବା ଦକ୍ଷିଣ ଯୋଗିନୀ କହନ୍ତି । ବାମ ଦିଗରେ ବା ପୃଷ୍ଠ ଭାଗରେ ଯୋଗିନୀ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ଶୁଭ ଘଟେ । ଏହାକୁ ବାମଯୋଗିନୀ ବା ପୃଷ୍ଠ ଯୋଗିନୀ ବୋଲାଯାଏ ।] ୪ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିରେ ସର୍ବକାମସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ସାଧକ ପୂଜ୍ୟ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅବତାରବିଶେଷ—4. A Goddess (incarnation of Durgā) worshipped by Tantric devotees for attainment of worldly prosperity. [ଦ୍ର—ସାଧକର ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧି ହେଲେ ଯୋଗିନୀ ଆସି ସାଧକ ଆଗରେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସାଧକ ଯେଉଁ ରୂପରେ ତାଙ୍କୁ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରେ (ମାତା, ଭଗିନୀ ବା ଭାର୍ଯ୍ୟା ରୂପରେ) ସେହି ତାହାହିଁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି । ମାତା ହେଲେ ସାଧକକୁ ଦ୍ରବ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ରାଜ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ଭଗ୍ନୀ ହେଲେ ଦ୍ରବ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ଦିବ୍ୟକନ୍ୟା ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । ଭାର୍ଯ୍ୟା ହେଲେ ସାଧକକୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପଦ ଓ ବିପୁଳ ଧନାଦି ଦେଇ ଭାର୍ଯ୍ୟାରୂପରେ ସାଧକର ଯାବଜ୍ଜୀବନ ସେବା କରନ୍ତି ।] ୫ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଦଶବିଧ ମହାଦଶାନ୍ତର୍ଗତ ଦଶାବିଶେଷ—5. Name of certain positions of planets in the course of a man's 10 planetary periods of life. [ଦ୍ର—ଦଶା-ଯୋଗିନୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆଠ :—ମଙ୍ଗଳା, ପିଙ୍ଗଳା, ଧନ୍ୟା, ଭ୍ରାମରୀ, ଭଦ୍ରିକା, ଉଲ୍କା, ସିଦ୍ଧା, ସଙ୍କଟା ।—

ମଙ୍ଗଳାଦଶା (ଶୁଭ)—୧ ବର୍ଷ ଭୋଗ କାଳ;
ପିଙ୍ଗଳା (ଅଶୁଭ)—୨ ବର୍ଷ,
ଧନ୍ୟା (ଶୁଭ)—୩ ବର୍ଷ,
ଭ୍ରାମରୀ (ଅଶୁଭ)—୫ ବର୍ଷ,
ଭଦ୍ରିକା (ଶୁଭ)—୫ ବର୍ଷ,
ଉଲ୍କା (ଅଶୁଭ)—୬ ବର୍ଷ,
ସିଦ୍ଧା (ଶୁଭ)—୭ ବର୍ଷ,
ସଙ୍କଟା—(ଅଶୁଭ)—୮ ବର୍ଷ ।]

୬ । ଜଣେ ପିଶାଚିନୀ (ହି.ଶ); ରଣଚଣ୍ଡୀ—6. A Goddess said to preside over battles and battlefields. ୭ । ଅଷାଢ଼ କୃଷ୍ଣା ଏକାଦଶୀ (ହି.ଶ.) 7. The 11th day of the dark lunar fortnight of Ashārdha. ୮ । ଡାକିନୀ; ଡାହାଣୀ—8. Witch (Apte). ୯ । ଗୁଣି ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମା ନାରୀ—9. Sorceress; a female magician (Apte). ୧୦ । ଦୁର୍ଗା—10. Durgā (Apte). ଦେ. ବ.—

କଲେରା **ଯୋଗିନୀ** ୧ । ହଇଜା; ବାଡ଼ି; ଓଲାଉଠା—1. Cholera (personified). ୨ । (ଗାଳି)—ଯୋଗିନୀ ପରି ବିକଟରୂପଧାରିଣୀ, ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳବିଶିଷ୍ଟା ଓ ରୁକ୍ଷରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman with a fierce and haggard face or deportment.

ଯୋଗିନିଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବିଶ.ପୁଂ—୧ । ଯୋଗିନୀ ପରି କ୍ରୂର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ; Jōginiā(āñ) ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳମୟ—1. Haggard; looking [ଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) like a 'Jōgini'. ୨ । ଯୋଗିନିଖିଆ (ଦେଖ)—Jōginikhiā (See)

ଯୋଗିନୀ ଖାଇବା—ଦେ. ବ (ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଓଲାଉଠାଦ୍ୱାରା Jōgini khāibā ଅକାଳ ହୋଇ ମରିବା—Succombing (ଯୋଗିନୀରେ ଖିବା—କ୍ରିୟାରୂପ) to cholera; falling a

କଲେରାୟ ମରା **योगिनी खाना** victim to cholera.
(ବ୍ୟବହାର—ତତେ ଯୋଗିନୀ ଖାଉ ବମ୍ବା ତୁ ଯୋଗିନୀରେ ଯା ।)

ଯୋଗିନୀଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଗାଳି) ଓଲଟିଠା ଦେବୀଙ୍କର ଅଭିଶାପ
Jōginīkhiā (a curse) (a person) Who will fall-
(ଯୋଗିନୀଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) a victim to cholera.
ଯେକଲେରାୟ ମରବେ **जिसको योगिनी खाजा** [ଦ୍ର—ଏହି ପୁଂଲିଙ୍ଗ ରୂପ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷମାନଙ୍କପ୍ରତି ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।)

ଯୋଗିନୀ ଚକ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ତାନ୍ତ୍ରିକମାନଙ୍କ ଯୋଗିନୀସାଧନ କରିବା
Jōginī chakra ଚକ୍ରବିଶେଷ (ହି.ଶ.)—1. A figure drawn by worshippers of the Jōginī. ୨ । ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷର ଚକ୍ରବିଶେଷ, ଯହିଁରୁ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତି ବିଷୟ ଜଣାପଡ଼େ (ହି. ଶ.)—2. An astrological figure indicating the points of the compass occupied by the Jōginī.

ଯୋଗିନୀ ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସ୍ଥାନର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଓଲଟିଠା
Jōginī paśibā ରୋଗ ସଂକ୍ରମଣ କରିବା—(a place)
କଲେରା ହେଓୟା **योगिनीका प्रवेश** Being visited by
(ବ୍ୟବହାର—ତୋ ଘରେ ଯୋଗିନୀ ପଶୁ) cholera.

ଯୋଗିବେଶ—ସଂ. କ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ପରିଚ୍ଛଦ—
Jōgibeśa The dress of an ascetic.

ଯୋଗୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯୋଗ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ବା ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ
Jōgī କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ଯୋଗିନ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ ଯୋଗ
(ଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାଧକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person who practices abstract meditation. ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—2. Ascetic. ୩ । ବ୍ରହ୍ମବିତ୍; ଯେ ଫଳପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ନ ରଖି ଧର୍ମ କରେ—3. One who practices righteousness for its own sake without expecting any benefit or result. [ଦ୍ର—ସଂଜ୍ଞ ସମଦର୍ଶନ ଓ ସୁଖ ଦୁଃଖ, ସ୍ତୁତିନିନ୍ଦା, ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର, ଗୃହାରଣ୍ୟ, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ମାନାପମାନ ଇତ୍ୟାଦିରେ ସମଜ୍ଞାନବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୋଗି-ପଦବାଚ୍ୟ—ଭଗବଦ୍ଗୀତା ।] ୪ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—4. Magician; sorcerer. ୫ । ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A person having supernatural powers. ୬ । ଯୋଗଦର୍ଶନର ଅନୁଗାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—6. A follower of the Jōga system of philosophy. ୭ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ—7. A name of Jājñabalkya (Apte). ୮ । ବିଷ୍ଣୁ—8. Bishṇu (Apte). ୯ । ଶିବ—9. Śiba (Apte). ୧୦ । ଅର୍ଜୁନ—10. Arjuna (Apte). ୧୧ । ମିଶ୍ରଜାତିବିଶେଷ—11. Name of a mixed caste (Apte). ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯୋଗସାଧନକାରୀ—1. Practising Jōga (Apte). । ସମ୍ପୃକ୍ତ; ଯୁକ୍ତ; ଯୁକ୍ତ—2. Connected with; endowed with (Apte). ୩ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—3. Possessing magical powers. ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ
ଯୁଗୀ **जोगी, गुजरीया बाबाजी** ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତିପରାୟଣ ଜାତିବିଶେଷ—
(ଯୋଗୀଥଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A beggar caste of Orissa. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି 'ନାଥ' । ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଲାଉ ଥାଳି ଧରି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର, ଭର୍ତ୍ତୃହରି, ଦାଭାକର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୀତ ବୋଲି କେନ୍ଦରା ବଜାଇ ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି ।] ୨ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to males.

ଯୋଗୀ ଘରେ ଢିଙ୍କି—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ନ୍ୟାୟ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Jōgī ghare ḍhinki ଅନାବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁକୁ ତା ଘରେ ପାଇବାପାଇଁ ଦୁରାଶା—A saying applied to a case where one expects to find a thing in a person's house which the latter does not require and consequently has nos got. [ଦ୍ର—ଯୋଗୀମାନେ ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ତଣ୍ଡୁଳ ଖାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଧାନ କୁଟିବାପାଇଁ ଢିଙ୍କି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ଯୋଗୀ ଥାଳ—ଦେ. ବି.—୧ । ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର—
Jōgī thāla ଭିକ୍ଷାର ଥାଳ 1. Beggar's bowl.
जोगीका पात्र, करवा [ଦ୍ର—ଏହା ଲାଉର ଖୋଳପାରେ ପାତ୍ରାକୃତିରେ ତିଆରି ହୁଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ (ପୁତ୍ର ଓ ପୋଷକ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ)—(An affectionate term of address to sons and supporters) One's support.

ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର—ସଂ.ବି.—(୭ମ ତତ୍; ଯୋଗୀ+ଇନ୍ଦ୍ର;ଯୋଗ+ଇନ୍ଦ୍ର)
Jōgi(ge)ndra ୧ । ପ୍ରଧାନ ଯୋଗୀ ବା ମୁନି—1. An eminent sage. ୨ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ—2. Sage Jājñabalkya (Apte). ୩ । ଶିବ—3. God Śiba. ଦେ.ବି.ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କର ନାମ—A name given to males. [ଦ୍ର—ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର; ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର ନାଥ; ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ, ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ରକୁମାର ଆଦି ନାମ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଏ ।]

ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦାଣ୍ଡଧୁଆ—ଦେ. ବି.—ଶରୀରଭେଦ ଓ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଯୋଗ-
Jōgīndra dāṇḍa dhuā ସାଧନ ବିଷୟକ ଗୋଟିଏ ଗୀତର ନାମ—Name of a popular esoteric song. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଏ ଗୀତ ଶୁଣା ଯାଏ । ଏଥିରେ ଶରୀରଭେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନେକ ରହସ୍ୟ ସାଧାରଣଙ୍କ ଅବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।]

ଯୋଗୀ ଭିକ୍ଷା(କା)ରୀ—ଦେ ବି.—(ସଂସ୍କୃତର ଶବ୍ଦ)-ସାଧାରଣ ଭିକ୍ଷୁକ—
Jōgī bhikhā(kā)rī An ordinary beggar.

ଯୋଗୀଶ—ସଂ. ବହୁ.—(ଯୋଗୀ + ଈଶ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
Jōgīśa ଯୋଗୀଶ୍ୱର—(ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଗେଶ (ଦେଖ)—
Jōgeśa (See)

ଯୋଗୁ(ଗୁଁ)—ଦେ. ଅ.—(ଅମ୍ବକ) ହେତୁରୁ; କାରଣରୁ—
Jōgu(guṅ) ଜନ୍ୟେ Because of; owing to.
वास्ते, लिये (ଯୋଗୁରୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗେ—ଦେ. ଅ.—୧ । କାରଣରୁ—1. Owing to. ୨ ।
Jōge ଜନ୍ୟେ ପାଇଁ; ନିମିତ୍ତ—2. For. ୩ । ଦୈବାତ୍—
3. By chance. ୪ । ସୁବିଧା ପାଇବାରୁ—4. Under cover of. [ଯଥା—ମୁଁ ଗତି ଯୋଗେ ପଳାଇ ଆସିଲି ।]
୫ । ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ—5. With the help of.

ଯୋଗେଶ—ସଂ. ବହୁ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯୋଗ + ଈଶ)—୧ । ପ୍ରଧାନ
Jōgeśa ଯୋଗୀ—1. An eminent sage. ୨ । ଶିବ;
ମହାଦେବ—2. God Śiba. ୩ ।
ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଋଷି—3. Sage Jājñyabalkya.
୪ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ-4. The city of Brahmā.
୫ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—5. Śrīkṛushṇa. ୬ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—
[ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର, ଯୋଗେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ] 6. Magician.
ଦେ. ବହୁ. ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଯୋଗେଶ୍ୱରୀ—ସଂ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ ।
Jōgeśwarī ବନ୍ଧ୍ୟା କର୍କୋଟକୀ ଗୁଳ—
2. A sort of plant.

ଯୋଗେଷ୍ଟ—ସଂ. ବହୁ.—୧ । ସୀସକ; ସୀସା—1. Lead (Apte.)
Jōgeshṭa ୨ । ତ୍ରପୁ; ରାଙ୍ଗା—2. Tin (Apte)

ଯୋଗ୍ନୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବହୁ.—ଯୋଗିନୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōgnī (etc) Jōginī etc (See)

ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ) —୧ । ଉପଯୁକ୍ତ;
Jōgya ଉଚିତ—1. Fit; proper; suitable; quali-
[ଯୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] fied. ୨ । ସମର୍ଥ—2. Able; worthy;
competent. ୩ । ନିପୁଣ—3. Expert; skilful.
୪ । ପ୍ରବୀଣ; ଦକ୍ଷ—4. Proficient; clever. ୫ ।
ଗୁଣୀ; ଗୁଣବାନ୍—5. Possessing good qualities. ୬ । ଯୋଗାର୍ହ—6. Fit for religious contemplation. ୭ । ପବିତ୍ର—7. Pure. ୮ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—8. Preceptible; cognisable. ୯ ।
ଯୋଗ୍ ଯିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ—9. Fit to be yoked.
୧୦ । ଦର୍ଶନୀୟ; ସୁନ୍ଦର (ହି. ଶ.)—10. Graceful.
୧୧ । ମାନନୀୟ (ହି. ଶ.)—11. Respectable.
୧୨ । ଯୋଡ଼ା ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ)—12. Fit to be joined. ୧୩ । (ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଉପଭୋଗ୍ୟ—13. (Nyāya philosophy) Amenable to the senses; capable of being directly cognised (Apte). ବହୁ.—୧ ।
ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର—1. The 8th lunar mansion.
୨ । (+ କର୍ମ. ଯ)—ଶକଟାଦିରେ ଲାଗିବା ପଶୁ—
2. Beasts yoked to carts. ୩ । ଚନ୍ଦନ—
3. Sandal. ୪ । ପିଷ୍ଟକ ବିଶେଷ—4. A kind of cake. ୫ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧ—5. Name of a rare herb. ୬ । [+ଅଧିକରଣ ଯ]—
ରଥ; ଶକଟ; ଗାଡ଼ି [ହି. ଶ.]—6 Car; carriage; vehicle. ୭ । ଦୁଗ୍ଧ—7. Milk (Apte).

ଯୋଗ୍ୟତା[ତ୍ୱ]—ସଂ. ବହୁ.—[ଯୋଗ୍ୟ + ଭାବ. ତା , ତ୍ୱ]—୧ ।
Jōgyatā(twa) ଉପଯୁକ୍ତତା—1 Fitness; appropriateness. ୨ । ଦକ୍ଷତା—2. Competence; proficiency. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ ଉପଯୋଗିତା—3. Eligibility. ୪ । ସୁଗୁଣ—
4. Merit. ୫ । ପଦାର୍ଥ ସମୂହର ପରସ୍ପରସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଧାର ଅଭାବ—5, Want of incongruity between more than one thing. ୬ ।
(ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ପଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥର ଅନ୍ୱୟରେ ପରସ୍ପର ବାଧାର ଅଭାବ; ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଧାର ଅଭାବ (ଆପ୍ତେ) (ଦ୍ର-ବାକ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ପଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥରେ ପରସ୍ପର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ନ ହେଲେ ବାକ୍ୟଟି ଯୋଗ୍ୟତାଯୁକ୍ତ ହେବାର ବୁଝାଯାଏ)—6. (Nyāya philosophy) Want of inconsistency in the senses conveyed by the words of a sentence; fitness or compatibility of sense; the absence of absurdity in the mutual connection of the things signified by the words (Apte). [ଦ୍ର—ସେ ଜଳ ଛିଞ୍ଚ ଅଗ୍ନି ଲାଗିଛି—ଏଠାରେ ବାକ୍ୟର ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପରସହିତ ଅର୍ଥରେ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ଏହା ଯୋଗ୍ୟତାର ଉଦାହରଣ । କିନ୍ତୁ ଯଦି କୋଲାଯାଏ ଯେ 'ସେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରୟୋଗ କରି ଦେହକୁ ଶୀତଳ କରୁଛି'—ଏଠାରେ ଯୋଗ୍ୟତାର ଅଭାବ ହେଲା ।] ୭ । ଔଚିତ୍ୟ—7. Propriety. ୮ ।
ଆବଶ୍ୟକତା—8. Usefulness; necessity.

ଯୋଗ୍ୟତାନୁସାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଦକ୍ଷତାକ୍ରମରେ—
Jōgyatānusāre In order of merit.
[ଯୋଗ୍ୟତାକ୍ରମେ (ପ୍ରମାଣେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
योग्यतानुसारे योग्यता माफिक

ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ଆଧାର—
Jōgya pātra 1. A fit receptacle. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ
ବ୍ୟକ୍ତି; କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ବା କନ୍ୟା ପାଇବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A worthy person; a deserving person.

ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର—ସଂ. ବହୁ (କର୍ମଧା)—ପରିବାରର ବା ପିତାଙ୍କର ଗୁଣବାନ୍
Jōgya putra ବା ଉପଯୁକ୍ତ ପୁତ୍ର—A worthy son.

ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—ସଂ. ବହୁ (କର୍ମଧା)—୧ । ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A
Jōgya byakti worthy person. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ
ବ୍ୟକ୍ତି—2. A fit or competent person.

ଯୋଗ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— ଉପଯୁକ୍ତା—Fit (female). ବି—
Jōgyā ୧ । ଅନୁଶୀଳନ—1. Exercise. ୨ । ଅଭ୍ୟାସ —2. Practice (Apte). [ଯଥା—ଧନୁର୍ଯୋଗ୍ୟା, ଅଶ୍ୱଯୋଗ୍ୟା ।] ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ—3. The wife of the Sun-god. ୪ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ; ଡ୍ରିଲ୍—4. Martial exercise; drill (Apte).

ଯୋଚା—ଦେ. ବି (ସଂ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ)—ରଥଆଦିରେ ପଶୁଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ିବା
Jōchā କ୍ରିୟା—Yoking. [ଉ—ପବନ ପରି ହୋଇ
ଯୋତା, ଯୁତା ତହିଁ ବାଜି ଯୋଚା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ଜୋତନା ସଭା ।] ବିଣ (ରଥାଦିରେ) ସଂଯୋଜିତ (ପଶୁ)—Yoked. [ଉ—ଏହା ବାହାରେ ଦେବ ସୁନାରଥଟିଏ, ଥିବେଟ ଯୋଚା ସୁନାଘୋଟକ ଯୋଡ଼ିଏ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯୋଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଜଧାତୁ ଣିଚ)—(ଯୋଡ଼ିବା
Jōchā(che)ibā କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—The causative
ଯୋତାନ form of Jōchibā). ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯୋଡ଼ିବା
ଜୋତବାନା କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause to be yoked.

ଯୋଚାଯୋଚି—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଯୋଡ଼ିବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ—
Jōchājochi Acts of yoking etc.
ଯୋତାଯୋତି **ଜୋତାଜୋତୀ**

ଯୋଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ପଶୁଆଦିଙ୍କୁ ଯୁଆଳିରେ
Jōchibā ବା ଯାନରେ ସଂଯୋଜିତ କରିବା—1 To yoke
(ଯୁଡ଼ିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) beasts to a cart etc. [ଉ—
ଯୁତା ବାହୁକ ସେହିକ୍ଷଣି ଯୋଚ ସେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ
ଜୋତନା ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୋଜିତ କରିବା; ଯୋଜନା କରିବା; ଯୋଡ଼ିବା—2. To join or unite a thing to another. [ଉ—ମାରଗଣଗଣଙ୍କୁ ବିନ୍ଧେ ଗୁଣେ ଯୋଚି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯୋଜକ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ ବା
Jōjaka ଯାହା ଯୋଗ କରେ—1. Joining; uniting.
(ଯୋଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସଂଯୋଗକାରକ—2. Causing union.
[ଯୋଜକତା(ତ୍ୱ)—ବି] ୩ । ଦୁଇ ପଦାର୍ଥକୁ ଏକତ୍ର ଆଣିବା—3. Bringing together. ୪ । ରଥାଦିରେ ପଶୁଆଦିକୁ ଯୋଡ଼ୁଥିବା—4. Yoking. ୫ । ଯୋଜନା କାରୀ; ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ—5. Arranging. ବି—୧ । ବିବାଦଆଦିରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ; ଯେ ବିବାଦୀ ପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଦିଏ—1. Peace-maker; arbitrator. ୨ । (ଭୂଗୋଳ) ଯେଉଁ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଭାଗ ଦୁଇ ବୃହତ୍ତର ଭୂଭାଗକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରେ—2. (Geography) Isthmus. ୩ । ଯୋଜନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A joiner; an arranger; a contriver (Apte).

ଯୋଜନ—ସଂ. ବି. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମିଳାଇବା;
Jōjana ଯୋଗ କରାଇବା—1. Act of mixing up.
୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ପରମାତ୍ମା—2. The Divine Essence or Soul pervading the universe. ୩ । (+କର୍ମ. ଅକ) ଚାରି କୋଶ ପରିମିତ ଦୂରତ୍ୱ—3. A standard of distance of about 8 miles [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ କୁଣ, ଯୁଣ ।] ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ଯୋଡ଼ିବା କର୍ମ—4. Yoking. ୫ । ଯୋଡ଼ିବା କର୍ମ—5. Act of joining; linking. ୬ । ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା; ଯୋଗାଡ଼—6. Arrangement, ୭ । ମଜାଇବା—7. Exciting; instigating (Apte). ୮ । ବାକ୍ୟର ଅନ୍ୱୟ—8. Grammatical construction; constructing the sense of a passage (Apte). ୯ । ଯୋଗ—9. Concentration of the mind; abstraction (Apte). ୧୦ । ଗୃହାଦିର ରଚନା—10. Constructing; erecting (a house) (Apte). ୧୧ । (+କର୍ମ.ଅକ) ପଥ; ମାର୍ଗ—11. Road; way (Apte). ୧୨ । (ବୈଦିକ) (+ଭାବ. ଅନ) ଚେଷ୍ଟା; ପ୍ରଯତ୍ନ—12. Exertion; effort (Apte).

ଯୋଜନ ଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗନ୍ଧ
Jōjana gandhā ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ ଯାହାଠାରୁ)—୧ । କସ୍ତୁରୀ—
(ଯୋଜନ ଗନ୍ଧିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Musk. ୨ । ସୀତା—2. Sītā. ୩ । ବ୍ୟାସ ଦେବଙ୍କ ମାତା; ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା; ଧୀବରକନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀ—3. Name of a fish-girl who was ravished by sage Parāśara and gave birth to sage Byāsa. [ଦ୍ର—ବସୁରାଜଙ୍କ ଔରସରେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପା ଅପ୍ସରା ଅଦ୍ରିକା ଗର୍ଭରୁ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ମତ୍ସ୍ୟର ଉଦରରୁ ଜନ୍ମି ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ଦେହରୁ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥିଲା । ତେଣୁ ଏହାଙ୍କର ନାମ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା ହେଲା । ବସୁ ରାଜା ଏହାଙ୍କୁ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଦାସରାଜଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପାଳନାର୍ଥ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଏ ବୟଃ-ପ୍ରାପ୍ତା ହେବାରୁ ଯମୁନା ନଦୀରେ ଘାଟଡଙ୍ଗା ଚଳାଇବା କର୍ମରେ ଦାସରାଜ ଏହାଙ୍କୁ ନିଯୋଜିତ କରିଥିଲେ । ଏକଦା ପରାଶର ମୁନି ଯମୁନା ନଦୀକୁ ପାର ହେଲା ବେଳେ ଏହାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କ ସହବାସ କଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଦେହର ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧ ଦୂର କରି ଏହାଙ୍କ ଦେହକୁ ପଦ୍ମ-ଗନ୍ଧମୟ କଲେ ଓ ଏହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟବତୀ ନାମ ଦେଲେ । ପରାଶରଙ୍କ ଔରସରୁ ଏହାଙ୍କଠାରୁ କାଳିନ ପୁତ୍ର ବ୍ୟାସଦେବ ଜନ୍ମିଲେ । ପରେ ଶାନ୍ତନୁ ରାଜା ଏହାଙ୍କ ଗାତ୍ରର ପଦ୍ମ ଗନ୍ଧରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ଦେବବ୍ରତ (ଭୀଷ୍ମ) ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ

ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଦାସରାଜ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । ପିତୃଭକ୍ତ ଦେବବ୍ରତ ପିତାଙ୍କର ସତ୍ୟବତୀଲାଭ ଲାଳସା ଅବଗତ ହୋଇ ଦାସ-ରାଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ପିତୃସିଂହାସନରେ ବସିବେ ନାହିଁ ଓ ବିବାହ କରିବେ ନାହିଁ, ଏପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଦାସରାଜଙ୍କ ନିକଟରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ଆଣି ପିତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଦୁଇ କୁମାର ଜାତ ହେଲେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଅଳ୍ପାୟୁଃ ହୋଇ ମଲେ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ରାଜସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ ଏବଂ କାଶୀରାଜକନ୍ୟା ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଳିକାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ବିବାହିତ କରାଇଲେ; ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନିଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ମରିବାରୁ ସତ୍ୟବତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବଂଶରକ୍ଷାର୍ଥ ଦେବବ୍ରତଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସ୍ୱୀୟ କାନୀନ ପୁତ୍ର ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟୋଗ ବିଧିରେ ଦୁଇ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପାଣ୍ଡୁ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଉତ୍ପାଦନ କରାଇଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଜନ୍ମାନ୍ଧ ଥିବାରୁ କନୀୟାନ୍ ପାଣ୍ଡୁ ରାଜ-ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ପୌତ୍ରମାନେ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟବତୀ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କ ଅଶ୍ରୟରେ ପରମ ସୁଖରେ ରହିଲେ । ପାଣ୍ଡୁ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ଓ ଅକାଳରେ ମୃତ ହେବାରୁ ସତ୍ୟବତୀ ପୁତ୍ରବଧୂଦ୍ୱୟଙ୍କ ସହ ବନବାସ କଲେ ଓ ତପସ୍ୟା କରୁ କରୁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।] ୪ । ରୁଚିକ ଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଭଉଣୀ ଓ ଶୁନଃଶେଫଙ୍କ ଜନନୀ (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର)—4. Name of the wife of sage Ruchika. [ଦ୍ର— ଏ ସଶରୀର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିବା ପରେ ପୃଥିବୀର ହିତ-କାମନାରେ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ରୂପେ ହିମାଚଳରୁ ବାହାରିଲେ ଏହି ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀର ନାମ କୌଶିକୀ—(ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର) ।]

ଯୋଜନପର୍ଣ୍ଣୀ —ସଂ. ବି—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା; ମଞ୍ଜୁଆଠି – The Indian Jojanaparṇṇī madder; Lawsonia Inermis. (ଯୋଜନବଳ୍ଲିକା, ଯୋଜନବଳ୍ଲୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Rubia Cordifolia.

ଯୋଜନା—ସଂ. ବି (ଯୁଜ. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ + ଆ)—୧ । ଯୋଡିବା— Jojanā 1. Yoking. ୨ । ଯୋଖିବା—2. Joining. ୩ । ଯୋଗାଇବା—3. Act of supplying articles. ୪ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁକୁ ଏକତ୍ର କରାଇବା; ଯୋଗ କରାଇବା—4. Act of uniting things. ୫ । ମିଶାଣ—5. Adding up. ୬ । (କୌଣସି ବିଷୟରେ) ସ୍ଥିରୀକୃତ ଉପାୟ—6. Scheme; project. ୭ । ସମ୍ମେଳନ; ଯୋଡ଼—7. Union. ୮ । ସମ୍ପର୍କ—8. Connection. ୯ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବାକ୍ୟର ଅନ୍ୱୟ—9. Grammatical construction. ୧୦ । ବ୍ୟବସ୍ଥା; ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—10. Arrangement; disposition. ଦେ. ବି—ଆଗାମୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା—Plan; scheme.

ଯୋଜନିକ—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଜନ + ଇକ)—(ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ Jojanika ପରେ ଲାଗେ, ଯଥା—ଦ୍ୱିଯୋଜନିକ)—ଏତେ (ଯୋଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଜନ ଦୂରତା ବିଶିଷ୍ଟ— Measuring so many Jojanas (Apte).

ଯୋଜନିଫାଟା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଯୋଜନ ବ୍ୟାପ୍ତ)—ବହୁଦୂରବ୍ୟାପୀ Jojaniphaṭā (ଦୁର୍ଗନ୍ଧ)—Spreading far and wide ବହୁଦୂରତକ ଫୈଲୀହୁଇ,, ନାକଫଟନେବାଲୀ ନାକଫାଟା (bad odour).

ଯୋଜନି ଫାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବିସ୍ତୃତ ହେବା— Jojani phāṭibā The spread of bad odour to a great distance. ନାକଫଟନା ନାକ ଫେଟି ଯାଓୟା

ଯୋଜନୀୟ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୁଜ୍ ଧାତୁ. ଣିଚ୍, ଯୋଜ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଯୋଗାଇବାର ଉପଯୋଗୀ—1. Fit to be supplied. ୨ । ଏକତ୍ରୀକରଣୀୟ—2. To be joined or united. ୩ । ଏକତ୍ର ସମ୍ପୃକ୍ତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be brought together. ୪ । ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରୟୋଜନୀୟ; ଯାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗା ଯାଇ ପାରେ—4. Necessary; useful; serviceable. Jojanīya

ଯୋଜୟିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଜ୍.ଧାତୁ ଣିଚ୍ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୧ମା.୧ବ)— Jojayitā ୧ । ସଂଯୋଗକାରକ; ଯେ ଯୋଡ଼େ—1. Combining; causing union; joining. (ଯୋଜୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Employing. ସଂ. ବି. ପୁଂ—କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଖାଉନ— An employer (Apte).

ଯୋଜିତ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ. ଣିଚ୍, ଯୋଜ. ଧାତୁ + କର୍ମ. କ)— Jojita ୧ । ଯୁକ୍ତ—1. Joined. ୨ । ଯୋଗ କରାଯାଇଥିବା— 2. Caused to be joined. ୩ । ମିଶ୍ରିତ—3. Mixed up. ୪ । ଯୋଖ ହୋଇଥିବା—4. Yoked. ୫ । ମିଳିତ—5. Caused to be united. ୬ । ନିୟମିତ—6. Regulated. ୭ । ରଚିତ— 7. Composed: constructed.

ଯୋଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଯୁଜ. ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଯୋଜ. ଧାତୁ)—୧ । ଯୁକ୍ତ କରିବା—1. To join [ଉ—ଜଣେ ସେ କାହିଁକେ ଯୋତା(ଡ଼ା) ମୁହିଁ ଯୋଜିବି ଭଜନ । ଚିନ୍ତାମଣି ବିଜମାଧିତ୍ୟ ।] ଜୋତ(ଡ଼ ନା ୨ । ଯୋଡିବା—2. To yoke. [ଯୋଜା(ଜେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ]

ଯୋଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ଯୋଜନୀୟ (ଦେଖ) Jojya Jojanīya (See). ସଂ. ବିଣ (ଗଣିତ)—ମିଶାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ (ସଂଖ୍ୟାମାନ)—(arithmetic) (numbers) To be added up.

ଯୋଟ୍(ଟ) (ଇତ୍ୟାଦି) – ଜୋଟ୍ (ଟ) (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)
Jōṭ(ṭa) (etc) Jot (ṭa) (etc) (See),

ଯୋଟକ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୁଟ୍. ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ
Jōṭaka ଯୁଟାଇ ହୁଏ; ମଧ୍ୟସ୍ଥ—1. Negotiating. ୨ । ଯେ ମିଳାଇ ହୁଏ—2. Bringing about an union. ବ—୧ । (+ଯୁଟ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅକ) ମିଳନ—1. An union. ୨ । ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଜାତକରେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଅବସ୍ଥିତିରେ ଅନୁକୂଳତା—2. The favorable positions of stars and planets in the horoscopes of the bridgroom and the bride ୩ । ଭାଡ଼ୁଆ—3 A bawd ୪ । ଘଟକ; ବିବାହପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥବ୍ୟକ୍ତି—4. Match maker. ୫ । ଦଲାଲ—4. Commission agent.

ଯୋଟଣ—ଦେ. ବ—ଜୋଟଣ (ଦେଖ)
Jōṭaṇa Joṭaṇa (See)

ଯୋଟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ଜୋଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōṭā (etc) Joṭā etc (See)

ଯୋଟା(ଟେ)ଇବା – ଦେ. କ – ଜୋଟାଇବା (ଦେଖ)
Jōṭā(ṭe)ibā Joṭāibā (See)

ଯୋଟିବା—ଦେ.କ (ସଂ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ, ଯୁଟ ଧାତୁ)—୧ । ଜୁଟିବା (ଦେଖ)
Jōṭibā I. Juṭibā (See) ୨ । (ସଂ. ଯୁଟ ଧାତୁ ଣିଚ୍
ଜୋତନା ଯୋଟ ଧାତୁ, ଯୁଜ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଯୋଜ ଧାତୁ) ଯୋଚିବା (ଯୋଟା(ଟେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) (ଦେଖ)—Jōchibā (See) [ଉ—ଏହା କହି ଗାଣ୍ଡିବ ଗୁପେ ଗୁଣ ଯୋଟି, ବିନ୍ଧିଲେ ଗନ୍ଧର୍ବେ ଦେଖାଇ ବିନ୍ଧମୁଟି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । ଉପମାରେ ସମତୁଲ ହେବା; ସମକକ୍ଷ ହେବା—3. To be found equal in comparison; to tally with.

ଯୋଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ.—ଜୋଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōrda (etc) Jorda etc (See)

ଯୋଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ.—ଜୋଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōrdā (etc) Jordā etc (See)

ଯୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ.—ଜୋଡ଼ାଇ (ଦେଖ)
Jōrdā(rde)i Jordāi (See)

ଯୋଡ଼ାଇକୁଳି—ଦେ. ବ—ଦୁରକୁଳି (ଦେଖ)
Jōrdāikuli Durakuli (See)

ଯୋଡ଼ାଣ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ଯୋଜନ)—୧ । ଇଟାର ବା
Jōrdāṇa ପଥରର ଗାନ୍ଥିନି—1. Stone or brick masonry. ୨ । ଗାନ୍ଥିନିରେ ବସାଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ଇଟା ବା
ଜୋଡ଼ନା ପଥରର ମଝିରେ ଥିବା ଫାଟ—2. The crevice between two pieces of bricks or stones set in a masonry work. ୩ । ଯୋଜନ; ଯୋଗ କରାଇବା—3. Act of uniting.

ଯୋଡ଼ି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ଜୋଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Jōrdi (etc) Jordi etc (See)—ପ୍ରାଦେ (ବାଣପୁର) କାଞ୍ଜି-ହାଉସ—Cattle pound.

ଯୋଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବ—ନାଳ; ପାଣିମାହାରା—
Jōrdiā Water channel.

ଯୋଡ଼ିଏ(ଭ)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ (ଆଦରାର୍ଥକ)—୧ । ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ—
Jōrdie(ka) 1. Two pieces. [ଉ—ଯୋଡ଼ିଏ ଲଗା ଦେଇ ଏକଜୋଡ଼ା(ଡ଼ି) ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ଏକଜୋଡ଼ା ବନ ।] ୨ । ଦୁଇ ଜଣ—2. Two (persons). [ଉ—ଜନ୍ମୁ ପୁଅ ଝିଅ ଯୋଡ଼ିଏ ଜାତ ହେଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ୩ । ସଂଖ୍ୟାରେ ଦୁଇଟି—3. Two
ଜୋଡ଼ା in number. ୪ । ଦୁଇଟି ମାତ୍ର—4. Two only. [ଯୋଡ଼ା(ଭ)—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ] [ଉ—ଧୋବା ମଳକ ! ସଫାଳ କରିଛୁ ଝିଅ ଯୋଡ଼ିକ—ଭଗ ।]

ଯୋଡ଼ିଘର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କାଞ୍ଜିହାଉସ; ପଶୁ ଜେଲ୍—
Jōrdi ghara Cattle-pound.

ଯୋଡ଼ି ପାଲା—ଦେ. ବ—ଯାଉଁଳି ପାଲା (ଦେଖ)
Jōrdi pālā ଜୋଡ଼ାପାଲା Jāuñli pālā (See)

ଯୋଡ଼ି ପିଆଦା—ଦେ. ବ—ଜମିଦାରଙ୍କର ବା ମହାଜନଙ୍କର ପ୍ରଜା ବା
Jōrdi piādā ଖାତକ ପ୍ରତି ତଲବ୍‌ର ଗୁରୁତ୍ୱର ପ୍ରତିପାଦନ ନିମିତ୍ତ
ଯୋଡ଼ା ପେୟାଦା ଜଣକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପଠାଯିବା ଦୁଇ ଜଣ ତପସ୍ୱିଶି—
ଜୋଡ଼ି ପଯାଦା Double peons deputed by Zemindars or creditors to their tenants or debtors to impress the urgency of the demand upon the latters' minds.

ଯୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ (ସଂ. ଯୁଜ, ଯୁଟ ଧାତୁ) —ଜୋଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Jōrdibā ଜୋଡ଼ା ଜେଡ଼ନା Jordibā (See)
[ଯୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ]
[ଯୋଡ଼ାଯି(ହେ)ବା, ଯୋଡ଼ି ହେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ]

ଯୋଡ଼ି ଯମକ—ଦେ. ବ—୧ । ଯାଉଁଳି ଯମକ; ପଦ୍ୟ ରଚନାରେ
Jōrdi jamaka ଆଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକଯୁକ୍ତ ପଦ୍ୟ—1. A
ଜୋଡ଼ା ଯମକ poem alliterated in the beginning
ଜୋଡ଼ି ଯମକ and at the end. ୨ । ଆଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ—2. Double alliteration. ୩ । ଦୁଇଟି ସଦୃଶ ବସ୍ତୁର ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତି—3. Symmetrical arrangement of two similar things. ବିଣ—(ଦୁଇଟି ସଦୃଶବସ୍ତୁ) ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ଯୋଗୁଁ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—(two things) Symmetrically or artistically arranged in a pair.

ଯୋଡ଼ିରଦ—ଦେ. ବ (ବର୍ଣ୍ଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ଗୋଡ଼ର ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠିରେ
Jōrdiradi ପିନ୍ଧାଯିବା ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ରୂପା ତାର ଦୁଇ ପ୍ରସ୍ଥ ଗୁଡ଼ା
ଜୋଡ଼ାଆଂଠି ହୋଇ ତିଆରି କରାଯାଇଥିବା ମୁଦ୍ରି—A ring
ଜୋଡ଼ିଆଙ୍ଗୁଠି made by twining two strings or coils of wire for putting on the toes.

ଯୋତ୍ସ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ଭବିଷ୍ୟତ୍‌କାଳ ଅର୍ଥେ. Jōtsyamāna ସ୍ୟମାନ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ—(ଯୋତ୍ସ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Ready to fight; about to fight.

ଯୋତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଜୋତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōta (etc) Jota etc (See)

ଯୋ'ତର—ଗ୍ରା. ବି—ଜୋତର (ଦେଖ)
Jōtara Jotara (See)

ଯୋତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଜୁ(ଜୋ)ତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōtā (etc) Ju(jo)tā etc (See)

ଯୋତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋତାଇବା (ଦେଖ)
Jōtā(te)ibā Jotāibā (See)

ଯୋତି—ଗ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ଜ୍ୟୋତିଃ)—ଜ୍ୟୋତିଃ (ଦେଖ)
Jōti Jyotiḥ (See)

ଯୋତିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋତିବା 'ଦେଖ'
Jōtibā Jotibā (See)

ଯୋତୁଃ—ସଂ. ବି—୧ । ପରିମାଣ—1. A measure in general. ୨ । ପରିଷ୍କରଣ—2. Cleaning; purifying.
Jōtuḥ

ଯୋତ୍ର—ସଂ.ବି (ଯୁ,ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କରଣ, ବା ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+କରଣ ତ୍ର)—୧ । ଯୋତ ଦଉଡ଼ି; ଲଙ୍ଗଳ ଦଉଡ଼ି—1. A rope used for tying the shaft or beam of a plough to the yoke. ୨।ଯୁଆଳ-2. Yoke. ୩ । ସମ୍ପତ୍ତି—3. Riches. ବୈଦେ. ବି—ଜୋତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jotra etc (See)
Jōtra [ଯୋତ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୋଦ୍ଧା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯୁଧ୍. ଧାତୁ=ଯୁଦ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ=ଯୋଦ୍ଧୃ; ୧ମା.୧ବ)—୧। ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—1. Combating; fighting; engaged in fight. ୨ । ରଣକୁଶଳ—2. Skilled in the art of war. ବି—୧। ଯୁଦ୍ଧକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Combatant; warrior. ୨ । ସୈନିକ—2. A soldier. ୩ । ରଣକୁଶଳ ବ୍ୟକ୍ତି; ବୀର—3. A hero. ଦେ. ବି—୧ । ସାହସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A brave person. ୨ । ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A strong person. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସ ହେଲେ 'ଯୋଦ୍ଧୃ'ରୂପ ରହେ; ଯଥା—ଯୋଦ୍ଧୃଗଣ, ଯୋଦ୍ଧୃବେଶ ।]
Jōdhā [ଯୋଦ୍ଧ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଯୋଦ୍ଧୃଗଣ—ସଂ. ବି—ଯୋଦ୍ଧାମାନେ—A collection of warriors; a number of combatants.
Jōddhṛugaṇa [ଯୋଦ୍ଧୃବର୍ଗ, ଯୋଦ୍ଧୃବୃନ୍ଦ, ଯୋଦ୍ଧୃସମୂହ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୋଦ୍ଧୃଜନ—ସଂ. ବି—ସୈନିକ—
Jōddhṛujana A soldier.
[ଯୋଦ୍ଧୃପୁରୁଷ, ଯୋଦ୍ଧୃବ୍ୟକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୋଦ୍ଧୃଜାତି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧପଟୁ-ବ୍ୟକ୍ତି-ବହୁଳ ଜାତି—
Jōdhṛu jāti A nation of warriors; a martial tribe.

ଯୋଦ୍ଧୃପତି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାପତି—
Jōdhṛupati A general; a commander.

ଯୋଦ୍ଧୃ ବେଶ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୀର ବେଶ; ସୈନିକ ପୁରୁଷର ପରିଚ୍ଛଦ—Military dress.
Jōdhṛu beśa

ଯୋଧ—ସଂ. ବି. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior; soldier. ୨ । (+ଭାବ.ଅ) ଯୁଦ୍ଧ—2. Fight; war; battle.
Jōdha

ଯୋଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯୋଦ୍ଧା; ସିପାହୀ—Warrior; soldier. (ଯୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Jōdhoka

ଯୋଧ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୈନିକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—1. The duty of a soldier. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ ଆଇନ୍—2. Military law.
Jōdha dharma

ଯୋଧନ—ସଂ. ବି. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—1. Fighting. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଯୋଦ୍ଧା-(ଯୋଧନୀୟ—ବିଣ) 2. Warrior; combatant. ୩ । (+କରଣ.ଅନ) ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—3. A weapon of war.
Jōdhana

ଯୋଧ ପୁର—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ରାଜପୁତାନାର ଯୋଦ୍ଧୃପ୍ରସବୀ ରାଜ୍ୟ-ବିଶେଷ; ମାରବାଡ଼୍ ରାଜ୍ୟ—Name of a State of Rajputana.
Jōdha pura
ଯୋଧପୁର ଯୋଧପୁର
[ଦ୍ର—ଏହା ରାଜପୁତାନାର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ ରାଜ୍ୟ । ଏଥିର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୩୭ ହଜାର ବର୍ଗ ମାଇଲ୍ । ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ମରୁମୟ ଅଟେ । ଏଥିର ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ସୀମାରେ ଆରାବଳି ପର୍ବତମାଳା ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ରାଜ୍ୟ ଓ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଲବଣପ୍ରସୂ ସମ୍ବରହ୍ରଦ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ୨୫ ହ୍ରଦରୁ ମଧ୍ୟ ଲୁଣ ମିଳିଯାଏ । ଅଜମୀରର ଗୋଟିଏ ହ୍ରଦରୁ ବାହାରିଥିବା ଲୁଣୀ ନଦୀ ଏ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ । ଏ ରାଜ୍ୟରେ ବୃଷ୍ଟିର ପରିମାଣ ଅତି ଅଳ୍ପ । ଲୋକେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ କୂଅମାନ ଖୋଳି ଖେତରେ ଜଳ ମଡ଼ାନ୍ତି । ଏ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଫସଲ ଗହମ, ଯବ ଓ ବାଜରା । ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଠୋର ରାଜପୁତ ଅଟନ୍ତି । ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିବା ମାରବାଡ଼ୀମାନେ ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ ଅଟନ୍ତି । ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଯୋଧପୁର । ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ । କାନ୍ୟକୁବ୍ଜର ଅନ୍ତିମ ରାଠୋର ରାଜା ଶିବାଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀ ୧୫୬୧ ରେ ମୋଗଲସମ୍ରାଟ୍ ଅକବର ଏହାକୁ ଜୟ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଏ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେଲା ଓ ଖ୍ରୀ ୧୮୧୮ ରେ ଏହା ଇଂରାଜଙ୍କ ମିତ୍ରରାଜ୍ୟ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲା । ଏଠାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ଏଜେଣ୍ଟ୍ ବା ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ଥାଆନ୍ତି ।]

ଯୋଧ ବୀର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା—1. A chief warrior. ୨ । ଯୋଦ୍ଧୃ ବର୍ଗର ନେତା—2. A leader of warriors or soldiers.
Jōdha bīra (ଯୋଧ ମୁଖ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୋଧୟନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ
Jōdhayan ନିଯୁକ୍ତ; ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା—Fighting; engaged in fight.
(ଯୋଧୟନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଧ ସମ୍ରାବ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଦ୍ଧୃଗଣଙ୍କର ପରସ୍ପରକୁ
Jōdha samrāba ସର୍ବ୍ବା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆହ୍ୱାନ—A mutual call to fight by warriors; the challenge of combatants.

ଯୋଧା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯୋଦ୍ଧା, ଯୋଧ) –୧ । ଯୋଦ୍ଧା—
Jōdhā 1. Warrior; combatant. [ଉ—ଦେଖନ୍ତୁ ବୀର **ଯୋଧା** ଏ ମାଳ ଦଶ ହଜାର ଯୋଧା ଧରି ଚାଲୁଛି । ମାଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ସ୍ୱମାୟୁଣ ।] ୨ । ବୀର ପୁରୁଷ—2. A hero. ୩ । ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A strong person. ୪ । ନେତା ବ୍ୟକ୍ତି—4. A leader. ୫ । ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—5. An excellent or worthy person. ବିଣ—୧ । ବୀରତା-ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Heroic. ୨ । ବଳୁଆ—2. Strong. ୩ । ଯୋଗ୍ୟ; ଗୁଣୀ—3. Worthy.

ଯୋଧାଗାର—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନା ନିବାସ—
Jōdhāgāra Barrack (Apte).

ଯୋଧୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯୁଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Jōdhī ୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior; combatant. ୨ । (ଯୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୀର—2. Hero. ଦେ. ବି ଓ ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୋଧା (ଦେଖ)—Jōdhā (See)

ଯୋଧେୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯୋଧ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଏୟ)—ଯୋଦ୍ଧା—
Jōdheya Warrior; combatant

ଯୋ ଜଳ—ସଂ. ବି. (ଯବଜଳର ରୂପାନ୍ତର; ଯବ ସ୍ଥାନରେ 'ଯୋ) —
Jōnala ଜୁଆର (ଦେଖ)—Juāra (See)

ଯୋନି(ନୀ)—ସଂ. ବି. (ଯୁ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ନି; +ଈ) —
Jōni(nī) ୧ । ସ୍ତ୍ରୀଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଭଗ—1. Vagina; the vulva; the female organ of generation. ୨ । କାରଣ; ହେତୁ—2. Cause; origin. ୩ । ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳ—3. The place of origin; source; spring. [ଉ—ଜୀବମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ୮୪ ଲକ୍ଷ ପ୍ରକାର ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଜୀବମାନେ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ଅଣ୍ଡଜ, ସ୍ୱେଦଜ, ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ, ଜରାୟୁଜ । ସଂସାରରେ ଜଳଜନ୍ତୁ—୧ ଲକ୍ଷ, ସ୍ଥାବର ୨୦ ଲକ୍ଷ, କୃମି ୧୧ ଲକ୍ଷ, ପକ୍ଷୀ ୧୦ ଲକ୍ଷ, ପଶୁ ୩୦ ଲକ୍ଷ, ମନୁଷ୍ୟ ୪ ଲକ୍ଷ, ସର୍ବ-ମୋଟ ୮୪ ଲକ୍ଷ ଜୀବ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ । ଜୀବ ସ୍ୱୀୟ କର୍ମ ଫଳରେ ଏ ସବୁଯୋନିରେ ଭ୍ରମଣ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ-ଯୋନି ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଦୁର୍ଲଭ—ହି. ଶ] ୪ । ଜୀବ-ଗଣର ମାତୃ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ—4. The passage through which animals are born. ୫ । ଜଳ—5. Water. ୬ । କୌଣସି ଜୀବରୂପରେ ଜାତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ବିଭାଗ, ଜାତି ବା ବର୍ଗ (ହି. ଶ.)—6. Species of animals. ୭ । ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ—7. Generating cause (Apte). ୮ । ଖଣି; ଆକର (ହି. ଶ)—8. Mine. ୯ । ଆଧାର—9. Seat; repository; receptacle (Apte). ୧୦ । ଆବାସ—10. Home; abode (Apte). ୧୧ । ଜୀବ-ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତି—11. Form of animal existence (Apte). (ଯଥା—ପାର୍ଥିବଲୋକ ପରଜନ୍ମରେ ପଶୁ-ଯୋନି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।) ୧୨ । ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—12. The 11th asterism (Apte). ୧୩ । ଅନ୍ତଃକରଣ (ହି. ଶ)—13. Heart (Apte). ୧୪ । ଗର୍ଭ; ଗର୍ଭାଶୟ (ହି. ଶ)—14. Womb; uterus (Apte). ୧୫ । ଜନ୍ମ (ହି. ଶ)—15. Birth.

ଯୋନି କନ୍ଦ—ସଂ. ବି [ବୈଦ୍ୟକ]—ରକ୍ତ ଓ ପୂଜସ୍ରାବୀ ଯୋନିରୋଗ-
Jōni kand ବିଶେଷ—A disease of the vulva.

ଯୋନି କପାଟ—ସଂ. ବି.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଯୋନିର ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଶସ୍ଥ ସ୍ଥିତି-
Jōni kapāṭa ସ୍ଥାପକ ଆବରଣ ଦ୍ୱୟ—Labia Majora

ଯୋନି କୀଟ—ସଂ. ବି.—ଲମ୍ପଟ ବା କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—A lecher; a
Jōni kīṭa lascivious person,

ଯୋନି ଗାତ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ଭଗର ଅଙ୍ଗ—
Jōni gātra The body of the vulva.

ଯୋନିଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଜରାୟୁଜ ଓ ଅଣ୍ଡଜ (ପ୍ରାଣୀ); ମାତୃଯୋନି
Jōnija ନିଃସୃତ ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ—Viviparous; born from the mother's womb. [ଉ—ସୀତା [ଯୋନିଜା—ସ୍ତ୍ରୀ] ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର [ଅଯୋନିଜ—ବିପରୀତ] ଏକ ବିଶେଷଣ ଅଯୋନିଜା ।] ସଂ. ବି.—ଜରାୟୁଜ ବା ଅଣ୍ଡଜ ପ୍ରାଣୀ—Viviparous animal.

ଯୋନି ତୀର୍ଥ—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a
Jōni tīrtha place of Hindu pilgrimage. [ଉ—ଭୀମା ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଯୋନି ତୀର୍ଥେ ଯାଇ । ସ୍ନାନ କଲେ ଯେ ଦେବୀ ପୁତ୍ର ସେ ହୁଅଇ । କୃଷ୍ଣସଂହି. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯୋନି ଦେବତା—ସଂ. ବି.(ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—
Jōni debatā The 11tht lunar mansion.

ଯୋନି ଦୋଷ—ସଂ. ବି.—ଉପଦଂଶ ରୋଗ [ହି. ଶ.]—
Jōni dosha Syphilis.

ଯୋନି ନାସା—ସଂ. ବି.—[ବୈଦ୍ୟକ]—ଭଗର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗସ୍ଥ ନାସିକା-
Jōni nāsā ବତ୍ ମାଂସ ଖଣ୍ଡ—The upper part of the
(ଯୋନିନାସିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) vulva or the union of the Libae.

ଯୋନି ପାର୍ଶ୍ୱ—ସଂ. ବି.—[ବୈଦ୍ୟକ]—ଭଗକପାଟର ପାର୍ଶ୍ୱଭାଗ—
Jōni pārśwa The lips of the vulva, labia Pudendi.

ଯୋନି ଭାଞ୍ଜ—ସଂ. ବି.—[ବୈଦ୍ୟକ]—ଯୋନିକପାଟର ଅନ୍ତର୍ଭାଗସ୍ଥ
Jōni bhāñja ସୂକ୍ଷ୍ମ ଝିଲୀଦ୍ୱୟ—The nymphae; the Labia Minora; semicircular glandular membranes situate below the Labia Majora.

ଯୋନି ଭ୍ରଂଶ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋନି ରୋଗବିଶେଷ;
Jōni bhramśa ଗର୍ଭାଶୟ ସ୍ୱସ୍ଥାନରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା ରୋଗ; ସ୍ତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କ ପଦ୍ମ ଖସିବା; ପେଡ଼ି—Displacement of the uterus; Prolapsus Uteri (Apte).

ଯୋନି ଭ୍ରମଣ—ସଂ. ବି.—(୬ମୀ ତତ୍)—ପୁନର୍ଜନ୍ମ;
Jōni bhramaṇa ପୁନଃ ପୁନଃ ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ—Rebirth. [ଭ୍ର—ଭେଦ ପାରିଲେ ଗ୍ୟାନ ଘର, ଯୋନି ଭ୍ରମଣ ହୋଇ ଦୂର । ପ୍ରାଚୀ. ଜର୍ଗଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଯୋନି ମୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—[୬ମୀ ତତ୍]—ପୁନଃ ପୁନଃ ସଂସାରରେ
Jōni mukta ଜନ୍ମଲାଭ କରିବାରୁ ମୁକ୍ତ; ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତ (ହି. ଶ.)—Emancipated from repeated births.

ଯୋନି ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି.—(ତନ୍ତ୍ର)—ଦେବାରାଧନ କାଳରେ ପ୍ରଦର୍ଶନୀୟ
Jōni mudrā କରତଳ ଓ ଅଙ୍ଗୁଳିମାନଙ୍କର ସନ୍ନିବେଶବିଶେଷ (ଏହା ଯୋନି ପରି ଦେଖା ଯିବାରୁ)—A mystic gesticulation of the palms employed during worship,
[ଦ୍ର—ଏକ ହାତର କନିଷ୍ଠାଦ୍ୱାରା ଅପର କନିଷ୍ଠା ବନ୍ଧ କରି, ତର୍ଜନୀଦ୍ୱୟ ଦ୍ୱାରା ଅନାମିକା ଦ୍ୱୟ ବନ୍ଧ କରିବ, ଅନାମିକା ଦ୍ୱୟ ଉନ୍ନତ କରିବ ଏବଂ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଦ୍ୱୟର ଅଗ୍ର-ଭାଗ ମଧ୍ୟମାର ଅଗ୍ରଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଧା କରି ଦେଲେ ଯୋନି-ମୁଦ୍ରା ହୁଏ ।—ପ୍ରକୃତିବାଦ ।]

ଯୋନି ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି.—କାମାଖ୍ୟା, ଗୟା ଆଦି ବିଶିଷ୍ଟ ତୀର୍ଥରେ ଥିବା
Jōni jantra ଏକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗ ବା ଛିଦ୍ର, ଯହିଁରେ ଚଳି କରି ବାହାରି ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି (ହି.ଶ.)—A narrow aperture existing in certain sacred places, the passers through which are believed not be reborn in the world.

ଯୋନି ରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀ ରଜଃ; ନେଡ଼ି—
Jōni rañjana Menstrual flux or secretion

ଯୋନି ରୋଗ—ସଂ. ବି—ଯୋନିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ରୋଗ—
Jōni roga Diseases of the vulva.

ଯୋନି ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋନି + ଲିଙ୍ଗ)—ଯୋନିନାସା-
Jōni liṅga ସଂଲଗ୍ନ ଉଦ୍ରେକଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ମାଂସପିଣ୍ଡ; ଭଗାଙ୍କୁର; ଗୁଡ଼ମଣି (ଅଶ୍ଳିଷ୍ଟ-ଶେଷୀ)—Clitoris.

ଯୋନି ଶୂଳ—ସଂ.ବି-ଯୋନିରେ ଅନୁଭୂତ ତୀବ୍ର ବେଦନା;ରୋଗବିଶେଷ—
Jōni śula Pangs felt in the female organ.

ଯୋନିଶୂଳଘ୍ନୀ—ସଂ. ବି—ଶତପୁଷ୍ପା; ଶତ୍ରୁପ—
Jōniśūlaghnī Dill seed.

ଯୋନି ସମ୍ବରଣ—ସଂ. ବି—ଗର୍ଭବତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ରୋଗବିଶେଷ, ଯହିଁରେ
Jōnisambaraṇa ଯୋନିମାର୍ଗ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ ଓ ଗର୍ଭାଶୟର ଦ୍ୱାର ମୁଦ ହୋଇଯାଇ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣ ମରିଯାଏ ଓ ସମୟେ ସମୟେ ଗର୍ଭିଣୀ ମଧ୍ୟ ମରିଯାଏ (ହି. ଶ.)—A female desease; centraction of the uterus

ଯୋନି ସମ୍ବୃତି—ସଂ.ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୋନି କପାଟ
Jōni sambṛuti ଓ ଗାତ୍ର ବୁଜ ହେବା; ପୁଚୁ—
(ଯୋନି ସଙ୍କୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The contraction or closure of the vagina. ୨ । ଶିଥିଳ ଯୋନି-କପାଟର ସଂକୋଚକ ଔଷଧ (ହି. ଶ.)—2. Medicine for contracting slack vagina.

ଯୋନି ସଙ୍କର—ସଂ.ବି—୧ । ମାତୃବଂଶର ହୀନତାଜନିତ ଜନ୍ମଦୋଷ—
Jōnisankara 1. Fault or blemish or lowness of birth due to the mother being of an inferior caste. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର—2. A person of mixed parentage.

ଯୋନି ସମ୍ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ବିବାହଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ସମ୍ବନ୍ଧ—
Jōni sambandha Relationship by marriage.
(ଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧ—ବିଣ. ପୁଂ)

ଯୋନି ସମ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ—ଯୋନିଜ (ଦେଖ)
Jōni sambhaba Jōnija (See)

ଯୋନ୍ୟର୍ଶଃ—ସଂ.ବି (ବୈଦ୍ୟକ; ଯୋନି + ଅର୍ଶସ୍; ଯୋନ୍ୟର୍ଶସ୍ ଶବ୍ଦ)—
Jōnyarśaḥ ୧ । ଯୋନିଜାତ ରୋଗବିଶେଷ; ଯୋନିକନ—1. A desease of the vulva. ୨ । ରକ୍ତପ୍ରଦର—2. Menorrhagia; profuse bleeding from the uterus.

ଯୋପନ—ସଂ. ବି (ଯୁପ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—୧ । ଲିଭାଇଦେବା—
Jōpana 1. Effacing; blotting out (Apte). ୨ । (+ କରଣ ଅନ) ଯାହାଦ୍ୱାରା ଲିଭାଇ ଦିଆଯାଏ—2. Anything used for effacing or blotting (Apte) ୩ । (+ ଭାବ ଅନ)—କଷ୍ଟଦେବା; ପୀଡ଼ନ—3. Molesting; oppressing (Apte). ୪ । ଯାହା ଗୋଳମାଳରେ ପକାଏ—4. Confusing; perplexing (Apte).

ଯୋୟ(ଏ)—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉତ୍କଳଭାଷା) ବି (ସଂ. ଜ୍ୟୋତିଃ)—ନିଆଁ—
Jōy(e) Fire,

ଯୋର—ଦେ. ବ—ଜୋର (ଦେଶ)—Jora (See). ପ୍ରାବେ
Jora (ବଣେଇ) ବ—ଉପନଦୀ—A tributray river.

ଯୋଲି—ଦେ. ବ—ଜୋଲି (ଦେଶ)
Joli Joli (See)

ଯୋଶିମଠ—ଦେ. ବ—ଅଲକାନନ୍ଦା ନଦୀକୂଳରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ୍
Joṣimaṭha ଦୂରରେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଭୂମି ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ମଠ
ଯୋଶୀମଠ ଯୋଶୀମଠ The name of a Maṭha situated on a high mound of earth two miles from the river Alakānandā.
[ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟର ଶ୍ରୀ ବଦରୀନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଉକ୍ତ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗର ନାମକ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିରାଜିତ । ଏହାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସ୍ଥାନର ନାମ ଜ୍ୟୋତି ମଠ ବା ଯୋଶୀ ମଠ ହୋଇଅଛି । ବଦରୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବରଫ ଆବୃତ ହେବାରୁ ଏ ମଠରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟାଠାରୁ ୬ ମାସ ଶ୍ରୀ ବଦରୀନାଥଙ୍କର ସେବାପୂଜା ହୁଏ । ଏଠାରେ ଥିବା ଦଣ୍ଡଧାରା ନାମକ ଜଳଧାରାରେ ସ୍ନାନ ଓ ତର୍ପଣ କରିବା ବିଧାନ ଅଛି । ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।]

ଯୋଷଣା—ସଂ. ବ (ଯୁଷଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଣ+ଆ)—
Joshaṇā ୧ । ଦୁଷ୍ଚରିତ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ.)—1. A dissolute woman. ୨ । କୁମାରୀ—2. Maiden (Apte). ୩ । ଯୁବତୀ—3. A young girl (Apte).

ଯୋଷା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୁଷ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+
Joshā ଆ)—୧ । ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—1. Woman; lady.
ଯୋଷିତ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ପତ୍ନୀ—2. Wife. ୩ । ଯୁବତୀ—
ଯୋଷିତା } 3. A young woman in general. (Apte).
[ଅନ୍ୟ. ସଂ. ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—ସ୍ତ୍ରୀ, ବଧୂ, ଅବଳା, ନାରୀ, ପ୍ରମଦା, ସ୍ତ୍ରିୟା, ରମା, ଜନ, ଜନା, ଜୋଷା, ଜୋଷିତ୍, ଜୋଷିତା, ସିମନ୍ତିନୀ, ଭାବିନୀ, ପ୍ରତୀପଦର୍ଶିନୀ, ବାମା, ବନିତା, ମହିଳା, ଲଳନା, ବିଶେଷା, ଅଙ୍ଗନା, ଭୀରୁ, କାମିନୀ, ବାମଲୋଚନା, ନିତମ୍ବିନୀ, ସୁନଦ୍ଧ, ରମଣୀ, ରାମା, କୋପନା, ଭାମିନୀ, ବରାରୋହା, ମତ୍ତକାଶିନୀ, ଉତ୍ତମା, ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ।]

ଯୋଷାପ୍ରିୟା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ହଳଦୀ—
Joshāpriyā Turmeric (Apte).

ଯୋଷାବର—ସଂ. ବ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—An excellent lady. [ଦ୍ର
Joshābara —ଯୋଷାବରରେ ! ଯଥାର୍ଥରେ ଜାଣ ମୁଁ
(ଯୋଷାରତ୍ନ, ଯୋଷିଦ୍ରତ୍ନ, ଯୋଷିଦ୍ବର—ଅନ୍ୟରୂପ) ତୋହରରେ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋରାରମ୍ଭ ।]

ଯୋଷିତ୍ କୃତ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନାରୀଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ—
Joshit-kṛuta Done by a woman.

ଯୋଷିତ୍ ପ୍ରିୟା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହଳଦୀ; ହରିଦ୍ରା—
Joshit-priyā Turmeric.

ଯୋଷିତ୍‌ବର୍ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋଷିତ୍+ବର୍ଗ)—
Joshidbarga ନାରୀ ସମୂହ—Females.
(ଯୋଷିଦ୍‌ଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୋହଲ—ଦେ. ବ—ଜୋଲ (ଦେଶ)
Johala Joli (See)

ଯୋ ହୁକୁମ୍—ଦେ. ଶ୍ରୀ ଓ ବ (ମଦାର୍ଥ ହି. ଜୋହୁକମ୍=
Jo hukum ଆପଣଙ୍କର ଯାହା ଆଜ୍ଞା, ତାହାହିଁ ଆମର ପାଳନୀୟ)—ମାଲିକଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନକାରୀ ଅତି ଚୋସାମଦିଆ ଅଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—Toady; a base
ଯୋହୁକୁମ ଜୋହୁକମ flatterer; sycophant,

ଯୋହ୍ଲା—ଦେ. ବ (ପାନବରଜା)—ପଙ୍କେଇ (ଦେଶ)
Johlā Pankei (See)

ଯୌକ୍ତିକ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁକ୍ତି+ଇକ)—୧ । ଯୁକ୍ତି ସଙ୍ଗତ—1.
Jauktika Reasonable. ୨ । ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ—
(ଯୌକ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Logical. ୩ । ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ —3. Founded or based on reasoning or argument. ୪ । ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ; ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ; ପ୍ରାମାଣିକ—4 Inferable; deducible. ୫ । ଉପଯୁକ୍ତ; ଯୋଗ୍ୟ—5. Proper; right. ୬ । ଯୁକ୍ତିକାରୀ—6. Arguing. ୭ । ଚଳିତ; ଅଭ୍ୟସ୍ତ; ପ୍ରଥାଗତ—7. Customary; current; usual. ୮ । ଯୁକ୍ତ—8. Connected. ବ. ପୁଂ—କର୍ମସଚିବ; ଆମୋଦ ସହଚର—A companion in one's amusements; boon companion.

ଯୌଗ—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଗ+ଅ)— ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jauga Relating to Joga.
ସଂ. ବ—ଯୋଗଦର୍ଶନର ମତାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A follower of the Joga system of Philosophy (Apte).

ଯୌଗକ—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଗ+ଅକ)— ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ.)
Jaugaka Relating to Joga.

ଯୌଗପଦ୍ୟ—ସଂ ବ (ଯୁଗପତ୍+ଯ)—ଯୁଗପତ୍ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା—
Jauga padya Simuitaneity; concurrence.

ଯୌଗିକ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୋଗ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ଯୋଗ
Jaugika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Joga. ୨ ।
(ଯୌଗିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରଚଳିତ; ଅଭ୍ୟସ୍ତ; ସାଧାରଣ—2. Usual;
(ରୂଢ଼—ବିପରୀତ) common; customary. ୩ ।
(ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. (Grammar) Etymological. ୪ । ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ (ଶବ୍ଦ)—4. (a word) Having its sense agreeing with its derivation; derivative in form and meaning. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ବିପରୀତ ଶବ୍ଦ 'ରୂଢ଼' —conventional). ବୈୟାକରଣମାନେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ ଅର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି ଯଥା, ଯୌଗିକ, ଯୋଗରୂଢ଼ ଓ ରୂଢ଼ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବହୃତ ତାକୁ ଯୌଗିକ ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା ଗମନ, ପାଦପ; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥ ମାନଙ୍କମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଏ ତାକୁ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା ପଙ୍କଜ, ବିହଙ୍ଗ; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥ ନ ବୁଝାଇ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ ତାକୁ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା, ମଣ୍ଡପ, ତୃଣ ।] ୫ । ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରୟୋଜନୀୟ— 5. Useful; serviceable. ୬ । ପ୍ରତିକାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—6.Remedial (Apte). ୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଦୁଇ ବା ବହୁ ଶବ୍ଦର ମିଳନରେ ଜାତ (ଶବ୍ଦ) (ହ୍ର. ଶ)— 7. (grammar) Compound (word).

ଯୌଗିକ ରୂଢ଼—ସଂ.ବିଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—(ବ୍ୟାକରଣ)ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଓ ବ୍ୟବହାର-
Jaugika rūrdhā ଗତ (ଅର୍ଥ) ବା ଉକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ (ଶବ୍ଦ) —(grammar) Etymological and conventional (meanings) or (word) conveying such meanings. (ଯଥା, ଉଦ୍ଭିଦ ଶବ୍ଦର ଯୌଗିକରୂଢ଼ ଅର୍ଥ ବୃକ୍ଷଲତାଦି) ।

ଯୌଜନଶତିକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ଯୋଜନ ଶତ+ଇକ)—୧ ।
Jaujana śatika ଯୋଜନଶତ ଗାମୀ—1. Proceeding
(ଯୌଜନଶତିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) for 800 miles; walking a distance of 800 miles. ୨ । ଯୋଜନଶତବ୍ୟାପୀ— 2. Extending over 800 miles.

ଯୌଜନିକ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୋଜନ+ଇକ)—୧ । ଯୋଜନଦୂର ପଥ
Jaujanika ଗମନକ୍ଷମ—1. Able to walk a dis-
(ଯୌଜନିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) tance of 8 miles. ୨ । ଯୋଜନବ୍ୟାପୀ— 2. Extending over 8 miles.

ଯୌଟ୍(ଉ)ଧାତୁ—ସଂ.—ଯୋଗକରିବା; ଯୋଡ଼ିବା—To join
Jaut (rd) root together (Apte).

ଯୌତ(ତୁ)କ—ସଂ. ବି—(ଯୁତ=ବରକନ୍ୟା, ବିବାହ+କ+ଅ;
Jauta (tu) ka ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବା ବିବାହକାଳରେ ପ୍ରାପ୍ତ)-
୧ । ଔଦାହିକ; ବିବାହ କାଳରେ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲବ୍ଧ ଧନସମ୍ପତ୍ତି ଆଦି—1. Dower;dowry; marriage-gift or present. ୨ । ଅନ୍ନପ୍ରାଶନାଦି ସମୟରେ ଶିଶୁ ଦ୍ୱାରା ଉପହାରରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ଧନ—2. Presents given to an infant on the occassion of its various ceremonies such as annaprāśana (taking rice for the first time). ୩ । କନ୍ୟା ବିବାହ କାଳରେ ଯେଉଁ ଧନ ଉପହାରରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ— 3. Any property got by a bride on the occasion of her marriage. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀର ବିବାହ କାଳରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ଧନ ତାହାର ଏକାଧିକାରଭୁକ୍ତ ଧନ (ସ୍ତ୍ରୀଧନ) ଅଟେ । ଏ ଧନକୁ ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସ୍ୱାମୀର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ନ ପାଇ ତହିଁରେ ପ୍ରଥମରେ ତାହାର କନ୍ୟା ଅଧିକାରିଣୀ ହୁଏ । ମୁସଲମାନ୍-ମାନଙ୍କ ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ହିନ୍ଦୁ କନ୍ୟାର ପିତାଲୟରୁ ପାଇବା ଯୌତୁକରେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସ୍ୱାମୀ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଚୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଯୌତୁକ (ଦେନ-ମେହେର୍) ଦିଅନ୍ତି ବା ଦେବାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ ବା ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି, ତହିଁରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଓ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସ୍ତ୍ରୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ଓ ଏହା ବିବାହ ସମୟରେ ବା ପରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦିଆ ନ ଯାଇ ବାକି ରହିଥିଲେ, ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ତ୍ୟକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରାପ୍ୟ ଯୌତୁକ ଆଦାୟ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ତ୍ୟକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।] ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱକୀୟ ଧନ—4. Any private property (Apte). ସଂ. ବିଣ—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଏକାଧିକାର ଭୁକ୍ତ (ଧନ)—1. (property) Rightfully or exclusive belonging to a person (Apte). ୨ । ବିବାହ କାଳରେ ପ୍ରାପ୍ତ (ଧନ)—2 (property) Got as dowry or marriage gift.

ଯୌତବ—ସଂ. ବି.—(ଯୋଜୁ+ଅ)—ପରିମାଣ—A measure in
Jautaba general (Apte.)

ଯୌଥ—ସଂ. ବିଣ—(ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର) (ଯୁଥ+ଅ; ଯୁଥ=ପଶୁ
Jauthā ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ; ଯୁଥ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ମନୁଷ୍ୟ ସମୂହର
ସାମ୍ନା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ)—୧ । ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଯୁଥ
ଯୌଥ ବା ଦଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1 Relating to a crowd or company. ୨ । ଦଳର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ; ଗୋଷ୍ଠୀର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ; ଇଜ୍‌ମାଲି—2. Joint.

ଯୌଥ କ(କୋ)ମ୍ପାନୀ—ଦେ. ବି—(ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର; ସଂ. ଯୌଥ+
Jauthaka[ko]mpānī ଇଂ. କୋମ୍ପାନୀ) —ବହୁ ଲୋକଙ୍କ
(ଯୌଥ ସଂଘ—ସଂସ୍କୃତରୂପ) ସମବାୟରେ ଗଠିତ ଦଳ—Joint-
ସାମ୍ନାକାରବାର, ସାମ୍ନୀକମ୍ପାନୀ ଯୌଥ କମ୍ପାନୀ stock company.

ଯୌଥ କାରବାର—ଦେ. ବି—ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ଧନଦ୍ୱାରା
Jautha kārabāra ଚାଳିତ ବ୍ୟବସାୟ; ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟରେ
ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଧନ ଲାଗେ—Joint stock
ଯୌଥ ବ୍ୟବସାୟ business.
ସାମ୍ନା କାରବାର

ଯୌଥ ଧନ—ସଂ. ବି.—(ଆଧୁନିକ) - ଇଜ୍‌ମାଲି ଧନ ବା ପାଣ୍ଠି—
Jautha dhana Joint fund; fund raised from
ଯୌଥ ଧନ many people or belonging jointly to
ସାମ୍ନା ଧନ many persons.

ଯୌଥ ସମ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବି.— (ଆଧୁନିକ) (କର୍ମଧା)—ଇଜ୍‌ମାଲି ସମ୍ପତ୍ତି
Jautha sampatti Joint property.

ଯୌଥିକ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୂଥ+ଇକ)—୧ । ଯୂଥ ବା ଦଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jauthika 1. Belonging to or relating to a flock or herd. ୨ । ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହୁଥିବା (ଜୀବ)—[ହ. ଶ.] —2. (animals) Living in flocks; gregarions. ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସଙ୍ଗୀ—Companion; comrade (Apte).
(ଯୌଥିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୌଧି—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ—Warlike; martial (Apte).
Jaudhi ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯୋଦ୍ଧା (ହ. ଶ.)—Warrior; soldier.

ଯୌଧିଷ୍ଠିର—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୁଧିଷ୍ଠିର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ଯୁଧିଷ୍ଠିର
Jaudhisthira ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Judhishthira.

ଯୌଧେୟ—ସଂ. ବି. —(ଯୋଧ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଏୟ)—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—
Jaudheya 1. Warrior. ୨ । ଯୋଦ୍ଧାର ପୁତ୍ର—2. The son of a warrior. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ ଭାରତବାସୀ ଜାତି ବିଶେଷ—3. Name of a warlike tribe of ancient India.
[ଦ୍ର—ଏ ଯୋଦ୍ଧା ଜାତି ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ରହୁଥିଲେ । ପାଣିନି ଏ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ଏ ଜାତିର ଖୁବ୍ ବଳ ଓ ଆଦର ଥିଲା । ଏ ଜାତିର ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳର ମୁଦ୍ରାମାନ ଆଜିକାଲି ଭୂଗର୍ଭରୁ ମିଳୁଅଛି । ପୁରାଣ ମତରେ ଏ ଜାତି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବଂଶରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ—ହ. ଶ.]
୪ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ରାଜା ଶୈବ୍ୟଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର) —
4. Name of a son of Judhishthira.

ଯୌନ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୋନି+ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଅ; ଯୋନିର ଯୋଗରୁ ବା ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ଆଗତ)—୧ । ଯୋନି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jauna 1. Relating to the female organ.
(ଯୌନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମାତୃଗର୍ଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Uterine. ୩ । ମାତୃଗର୍ଭ ଜାତ—3. Born from the mother's womb. ୪ । ବିବାହସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Matrimonial; resulting from marriage. ବି.—୧ । ଯୋନି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପାପ; ମାତ ଯୋନି ବା ନିଷିଦ୍ଧ ଯୋନିରେ ସଙ୍ଗମ କରିବା ଜନିତ ପାପ—1. Incest; sexual sin committed by a man; sin due to a man cohabiting with a female of prohibited decree. ୨ । ବିବାହ—2. Marriage (Apte). ୩ । ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ—3. Matrimonial alliance (Apte). ୪ । ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଉତ୍ତରପଥର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତି (ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ଯବନ ଥିବା ଅନୁମିତ) (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର) 4. Name of an ancient tribe of North India.

ଯୌନ ନିର୍ବାଚନ—ସଂ. ବି.—(ଆଧୁନିକ)—ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ
Jauna nirbachana ଜୀବମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗମ କରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମତବାଦ—The theory of sexual selection in the mordern scientific theory of Evolution. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି ସେ ତାହାଙ୍କୁ ବାଛି କରି ତାହାର ସହବାସ କରେ ଓ ଉକ୍ତ ମିଳନରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ଯୌନ ନିର୍ବାଚନ ମତବାଦ ଏହାହିଁ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି ।]

ଯୌନ ପାପ—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା)—ମାତ ବା ନିଷିଦ୍ଧ ଯୋନି ସଙ୍ଗମ-
Jauna pāpa ଜନିତ ପାପ—Sexual sin; incest; adultery. [ଦ୍ର—ଗୁରୁପତ୍ନୀ ଗମନ, ପରସ୍ତ୍ରୀ ଗମନ, ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ପୁରୁଷର ମାତ ସ୍ତ୍ରୀ ଗମନ, ମାତ ବର୍ଣ୍ଣର ପୁରୁଷର ଉଚ୍ଚ ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ, ନିକଟ ସମ୍ପର୍କୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବୃଷଳୀ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ ଇତ୍ୟାଦି କଲେ ଯୌନପାପ ହୁଏ ।]

ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା)—୧ । ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ—
Jauna sambandha 1. Marital relationship; relationship by marriage. ୨ । ଏକ ମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପିତାଙ୍କ ଔରସରେ ଜାତ ହୋଇଥିବା ଜନିତ ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Uterine relationship.
୩ । ବୈବାହିକ ମିଳନ—3. Marital alliance.
(ଯୌନ ସଂବନ୍ଧ—ବିଣ. ପୁଂ)

ଯୌବତ—ସଂ. ବି (ଯୁବତୀ+ସମୂହାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯୁବତୀସମୂହ—
Jaubata 1. A gathering of young ladies; a bevy of young ladies. ୨ । ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରରେ ସୁସଜ୍ଜିତା ଯୁବତୀ କନ୍ୟାମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ; ଲାସ୍ୟ ନୃତ୍ୟର ପ୍ରକାରବିଶେଷ—2. A ring-dance by well-decorated young girls. [ଦ୍ର—ଏ ନୃତ୍ୟରେ ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ କନ୍ୟା ଏକ ସଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି । ପରଜା, ଗଦବା, ଘାସୀ, କନ୍ଧଆଦିଙ୍କ କରମା ନାଚ ଯୌବତ ଅଟେ ।] ୩ । ପରିମାଣ; ମାପ—3. Measure. ୪ । ଯୁବତୀର ଭାବ ବା ଅବସ୍ଥା—4. The state or quality of a young woman (Apte).

ଯୌବତେୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯୁବତୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)—ଯୁବତୀ-
Jaubateya ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର—The son of a young woman.
(ଯୌବତେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୌବନ—ସଂ. ବି (ଯୁବନ୍+ଭାବେ. ଅ)—ଯୁବାବସ୍ଥା; ତାରୁଣ୍ୟ; ୧୬
Jaubana ବର୍ଷ ବୟସରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନକାଳ—Youth; prime of life; adolescence (between 16 and 30 years of age); puberty. [ଦ୍ର—ବାଲ୍ୟକାଳ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ମଧ୍ୟାବସ୍ଥାକୁ ଯୌବନ ବୋଲାଯାଏ । କେହି କେହି ବାଲ୍ୟକାଳର ଶେଷ ଓ

ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଯୌବନ ଓ ପରେ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ୱ, ଏପରି ୨ଟି ଅବସ୍ଥା ଥିବା କହନ୍ତି । ବାଲ୍ୟକାଳ ୧୫ବର୍ଷ ବୟସରେ ଶେଷ ହୁଏ । ୧୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଯୌବନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ୩୦ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୌବନ ରହେ, ତା ପରେ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ୱ ହୁଏ ଓ ୬୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଆସେ ।] ୨ । ଯୁବକଜନୋଚିତ କର୍ମ—2. Any youthful or juvenile act (Apte). ୩ । ଯୁବକଙ୍କ ବା ଯୁବତୀଙ୍କ ଦଳ—3. A number of young persons, especially young women. (Apte). ଦେ. ବ (ସଂ. ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ)—ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀର କଠିନ ବର୍ତ୍ତୁଳ ସ୍ତନ—The plump breasts of a youthful girl. [ଉ—ରୁଣ୍ଡ ଝୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ନଈରୁ ଅସୁଛି ଗୋପ୍ତି, ଜାନୁ ଯୌବନ ସର୍ ଦିଶୁଅଛି ସରୁଲୁଗା ପୁଷ୍ଟ କରି । ଭଗ ।]

ଯୌବନକ—ସଂ. ବ (ଯୌବନ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଯୌବନ—Jaubanaka Youth (Apte).

ଯୌବନ କଣ୍ଟକ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—କଠବରୁଣ (ଦେଖ) Jaubana kanṭaka Kāṭhabaruṇa. (See) (ଯୌବନ ପିଡ଼କା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନ ଗର୍ବ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁବା ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ Jaubana garba ଗର୍ବ—The pride of youth; (ଯୌବନ ଦର୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ) youthful pride. [ଯୌବନ ଗର୍ବିତ, ଯୌବନଦୃପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ °

ଯୌବନ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୌବନ କାଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ Jaubana chāṅchalya ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଚଞ୍ଚଳତା—Restlessness natural to youth (ଯୌବନତାପ [ଚାପଲ୍ୟ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବ—ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ (ଦେଖ) Jaubana chihna Jaubana lakshaṇa. (See)

ଯୌବନ ଦଶା—ସଂ. ବ—ଯୌବନାବସ୍ଥା (ଦେଖ) Jaubana daśā Jaubanābasthā. (See)

ଯୌବନବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୌବନ + ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Jaubānabān ଯୁବା; ଯୁବକ—Youthful. [ଯୌବନବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଯୌବନ ଭାର—ସଂ.ବ(ମ.ଷ.ତତ୍ପୁ)—ଯୌବନର ପୂର୍ଣ୍ଣତାଜନିତ ରୂପାଦି Jaubanabhāra ଗର୍ବର ଗୁରୁତ୍ୱ—The majesty of youth possessing a young person (specially a woman).

ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ Jaubana lakshaṇa ଅଙ୍ଗରେ ଓ ମନରେ ଯୌବନ ଉଦୟସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଚିହ୍ନମାନ—1. The signs or indications of youth. [ଉ—ପୁରୁଷଙ୍କର ଶ୍ମଶ୍ରୁ, ସ୍ୱରର କଠୋରତା, ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଋତୁସ୍ରାବ, ସ୍ତନ-ଜଘନାଦିର ପୃଥୁଳତା, ନେତ୍ର ଚାପଲ୍ୟାଦି ଯୌବନଲକ୍ଷଣ ଅଟେ ।] ୨ । ଯୌବନଜନ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Youthful charm or loveliness (Apte). ୩ । ଯୁବତୀ ସ୍ତନ (ହି. ଶ)—3. The female breast (Apte).

ଯୌବନ ଲାବଣ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ମ. ତ. ତତ୍) — ଯୁବାକାଳ ଉପସ୍ଥିତ Jaubana lābaṇya ହେଲେ ଯୁବକଯୁବତୀଙ୍କଠାରେ ଲକ୍ଷିତ ମଧୁର ରମଣୀୟତା—The sweet charm of youth.

ଯୌବନ ଶ୍ରୀ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ତରୁଣ ବୟସରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ-Jaubana śrī ଠାରେ ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—The beauty or natural charm of youth.

ଯୌବନ ସଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଯୁବାକାଳର ସାଙ୍ଗ—One's com-Jaubana saṅgi panion of youth. (ଯୌବନ ସଙ୍ଗିନୀ, ଯୌବନ ସହଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯୌବନ ସହଚର, ଯୌବନ ସୁହୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନ ସଞ୍ଚାର—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୌବନୋଦୟ (ଦେଖ) Jaubana sañchāra Jaubanodaya (See)

ଯୌବନ ସୁଲଭ—ସଂ. ବିଣ. (୬ମୀ ତତ୍)—ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାଭାବିକ—Jaubana sulabha Natural to youth. (ଯଥା—ଯୌବନସୁଲଭଚାପଲ୍ୟ ।)

ଯୌବନାବସ୍ଥା—ସଂ. ବ. (ରୂପକ; ଯୌବନ + ଅବସ୍ଥା) — ଯୁବାକାଳ; Jaubanābasthā ଯୁବାବସ୍ଥା—The time or state of youth.

ଯୌବନାରମ୍ଭ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୌବନ + ଆରମ୍ଭ)—Jaubanārambha ୧ । ଯୌବନର ଆବିର୍ଭାବ—1. The prime of youth. ୨ । ନବ ଯୁବାବସ୍ଥା—(ଯୌବନାଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Budding youth

ଯୌବନାଶ୍ୱ—ସଂ ବ. (ଯୁବନାଶ୍ୱ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ଯୁବନାଶ୍ୱ Jaubanāśwa ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମାନ୍ଧାତା—Māndhātā, son (ଯୌବନାଶ୍ୱକ—ଅନ୍ୟରୂପ) of King Jubanāśwa.

ଯୌବନିକ—ସଂ. ବିଣ. (ଯୌବନ + ଇକ)—ଯୌବନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି.ଶ)-Jaubanika Youthful.

ଯୌବନୋଦୟ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯୌବନ + ଉଦୟ)—Jaubanodaya ୧ । ଯୌବନର ଆବିର୍ଭାବ—1. The dawning or beginning of youth in a person. ୨ । ନବଯୁବାବସ୍ଥା—2. Budding youth.

ଯୌବନସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୌବନ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Jaubanastha ୧ । ଯୁବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ—1. Youthful. ୨ । ବିବାହ କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ—2. Marriageable. (ଯୌବନସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte).

ଯୌବନୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ (ହି. ଶ)—Jaubanodbhaba Cupid. ସଂ. ବିଣ—ଯୁବାବସ୍ଥାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ-Due to or produced by youth.

ଯୌବନୋଦ୍ଭେଦ—ସଂ.ବି.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁବକ ସୁଲଭ ଔତ୍ସୁକ୍ୟ-
Jaubanodbheda 1. Ardour of youthful passion (Apte). ୨ । (ମ. ସ. ଲୋ) ସକାମ ପ୍ରଣୟ—2. Sexual love (Apte). ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କାମ; ମଦନ—3. A name of Cupid (Apte).

ଯୌବରାଜିକ—ସଂ. ବିଣ. (ଯୁବରାଜ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥ. ଇକ)—ଯୁବରାଜ
Jaubarājika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to an heir apparent.

ଯୌବରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ଯୁବରାଜ+ଭାବ. ଯ)—ପିତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ
Jaubarājya ପୁତ୍ରଙ୍କର ଯୁବରାଜ ପଦ ଓ ଅଧିକାର—The rank and duties of the heir-apparent to the throne when he becomes his father's associate in the administration

ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ—ସଂ.ବିଶ.ପୁଂ(୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁବରାଜ ରୂପେ ପିତାଙ୍କ
Jaubarājyābhishikta ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—Installed in the rank of the heir-apparent by the reigning king; crowned as heir-apparent.
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରାଜାମାନେ ବୃଦ୍ଧ ହେଲେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ପାଇଁ ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ କରୁଥିଲେ ଓ ଯୁବରାଜମାନେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝୁଥିଲେ ଓ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରୁଥିଲେ ଓ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ରାଜାରୂପେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।]

ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷେକ—ସଂ ବି—ଯୁବରାଜ ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା
Jaubarājyābhisheka ଉପଲକ୍ଷରେ କରଣୀୟ ଉତ୍ସବ—The ceremony of installation of the heir-apparent to the rank of 'Jubarāja'; the crowning of the prince as the heir-apparent in the lifetime of the reigning king.

ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷେଚନ—ସଂ. ବି—ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ରଙ୍କର ଯୁବରାଜ
Jaubarājyābhishechana ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରଣ—Installing of the heir apparent in the rank of Jubarāja by the reigning sovereign.

ଯୌଷିଣ୍ୟ—ସଂ. ବି.—(ଯୋଷା+ଷ୍ଣ୍ୟ)—୧ । ନାରୀତ୍ୱ—
Jaushinya 1. Womanhood. (Apte). ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଜାତି 2. The female world; womankind.

ଯୌଷ୍ମାକ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୁଷ୍ମତ୍+ଅ; ନିପାତନ)—୧ । ତୁମ୍ଭ
Jaushmāka ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ତବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ତୁମ୍ଭସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to you. ୨ । ତୁମ୍ଭର—2. Yours

ଯୌଷ୍ମାକୀନ(ଣ)—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୁଷ୍ମଦ୍+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଖଞ୍; ନିପାତନ)—
Jaushmākina(ṇa) ୧ । ତୁମ୍ଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to you. ୨ । ତୁମ୍ଭର—2. Your.

ଯ୍ୟ

ଯ୍ୟ—'ଯ' ଅକ୍ଷରର 'ଯ୍ୟ' ଅନ୍ୟରୂପ ଅଟେ ଓ ଏହା 'ଯ'ର ଉଚ୍ଚାରଣଭେଦ ମାତ୍ର ।
Ya ଯେଉଁପରି ଅନୁସ୍ୱାର 'ଯ'ର ଉଚ୍ଚାରଣଭେଦଜ୍ଞାପକ 'ଇ୍ୟ' ବା 'ଯ୍ୟ'ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭାଷାରେ ଅଛି, ଅନୁସ୍ୱାର 'ଙ'ର ଉଚ୍ଚାରଣଭେଦ 'ଇ୍ଙ' ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣଜ୍ଞାପକ ଅକ୍ଷର ଭାଷାରେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁପରି 'ଯ' ଓ 'ଯ୍ୟ' ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଅଛି ପୂର୍ବେ ଅନୁସ୍ୱାର 'ଙ' ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ 'ଇ୍ଙ' ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉନଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନୁସ୍ୱାର 'ଙ'ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଅକ୍ଷର ନ ଥିଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନୁସ୍ୱାର 'ଙ' ତଳେ ଲେଖାଥିବା ଟୀକା ଦେଖ ।

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ଅନୁସାରେ 'ଯ' ଅକ୍ଷର ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର 'ଯ୍ୟ' ହୁଏ । "ପଦ ମଧ୍ୟେ ପଦାନ୍ତେ ଚ 'ଯକାର' 'ଯ୍ୟ' ଉଚ୍ୟତେ ।" ଏଥିପାଇଁ 'ଯ୍ୟ'ଆଦ୍ୟରେଥିବା ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜିର 'y' ଅକ୍ଷର ଆଦ୍ୟଯୁକ୍ତ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦକୁ 'ଯ୍ୟ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଉଅଛି ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ 'ଯ' ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜିରେ 'y' ଆଦ୍ୟକରି ଲେଖୁଅଛନ୍ତି । A variation of J corresponding to y in English, ଯଥା—ଯବନ—Yavana ଯୋଗ—Yoga; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଯ' ଓ 'ଯ୍ୟ'ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବାରୁ 'ଯ୍ୟ' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଏହି ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର 'ଯ୍ୟ' ଅକ୍ଷରତଳେ ଦିଆଗଲା ।

ଯ୍ୟା—ବୈ. ସର୍ବ (ସଂ. ଏତଦ୍)—୧ । ଏହା; ଏହି (ବସ୍ତୁ)—1 This;
Yā it. [ଉ—ଯ୍ୟା ଶୁଣି ଦମୟନ୍ତୀ ନୟନ କମଳ, ଲୋତକ ଏ; କମଳରେ ହୋଇ ଚଳ ଚଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଯହ ବଳ ।] ୨ । ଏହାର; ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିର, ବସ୍ତୁର ବା ବିଷୟର—ଏର 2. Its. [ଉ—ତା ଯଶ କୀର୍ତ୍ତିର ବର୍ଦ୍ଧନ, ହୋଇବ କପିଳ ଈସକା ଯ୍ୟା ନାମ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] [ଦ୍ର—'ଯ୍ୟା' ଶବ୍ଦର

ବଚନ ବିଭକ୍ତିରେ ୧ବଚନରେ ରୂପ, ଯଥା—୧ମା—ଯା, ୨ଯା—ଯାକୁ, ଯାଠାକୁ, ୩ଯା—ଯାଦ୍ୱାରା, ୫ମୀ—ଯାଠଉଁ, ଯାଠୁଁ, ଯାଠାରୁ, ୬ଷ୍ଠୀ—ଯା, ଯାର, ୭ମୀ—(ଯା—ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ; ଯେ—ଆଦରାର୍ଥକରୂପ) ଯାଠିଁ, ଯାଠେଇଁ. ଯାଠାରେ ।]

ଯାକୁ—ଦେ. ସର୍ବ (ଏକବଚନ)—୧ । ଏହାକୁ; ଏହି ବସ୍ତୁକୁ—Yāku 1. To this; to it. ୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଏହି ଏକେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଜନ୍ତୁକୁ—2. To this man or it (animal). ଇସକୋ

ଯା ଘେନି—ଦେ. ଅ—୧ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ନିମନ୍ତେ—Yā gheni 1. For this person. ୨ । ଏହି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ଏରଜନ୍ୟେ ନିମନ୍ତେ—2. For this thing or matter. ୩ । [ଯା ଲାଗି, ଯା ଯୋଗେ(ଗୁଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଏହି କାରଣରୁ—(ଯାଙ୍କ ଘେନ—ଆଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନରୂପ) 3. For this cause. ଇସବାସ୍ତେ

ଯାଙ୍କ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । (ଆଦରାର୍ଥକ ୧ବ.)—ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର—Yāṅka ଏଁର ଇନକା 1. Of this person. [ଯାଙ୍କର—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । (ବହୁବଚନ) ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର—2. Of these persons,

ଯାଙ୍କ ଠଉଁ—ଦେ. ସର୍ବ (ଆଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନ) ୧ । Yāṅka ṭhauñ ଏହାଙ୍କଠାରୁ—1. From these. ୨ । ଏଁର ଚେୟେ ଇନସେ ଏହାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା—2. Than these; [ଯାଙ୍କଠାରୁ, ଯାଙ୍କଠୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] from this gentleman.

ଯାଙ୍କ ଠା(ଠେ)ଇଁ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । (ଆଦରାର୍ଥକ, ୧ବଚନ ଓ Yāṅka ṭhā(ṭhe)iñ ଏଁରକାଛେ ଇନସେ ବହୁବଚନ) ଏହାଙ୍କ [ଯାଙ୍କଠାରେ, ଯାଙ୍କଠିଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନିକଟରେ—Near this person; with this person or these persons.

ଯାଙ୍କ ଠା(ଠେ)ଇଁକି—ଦେ.ସର୍ବ—୧ । (୧ବଚନ)—ଏହାଙ୍କ ନିକଟକୁ—Yāṅka ṭhā(ṭhe)iñki 1. To this; to this person. (ଯାଙ୍କଠାକୁ, ଯାଙ୍କଠିକି, —ଅନ୍ୟରୂପ) ଏଁର କାଛେ ଇନକୋ ୨ । (ବହୁବଚନ)—ଏହିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ—ଏଦେରକାଛେ ଇନଲୋଗୋଁକୋ 2. With these persons.

ଯାଙ୍କ ମାନଙ୍କ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ବହୁବଚନ)—ଏମାନଙ୍କ; ଏ ବ୍ୟକ୍ତି-Yāṅka mānaṅka ମାନଙ୍କର—Of these persons. ଏଦେର ଇନ୍‌ଲୋଗୋଁକା

ଯାଙ୍କୁ—ଦେ. ସର୍ବ-୧ । (ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ବ. ଓ ବହୁ) ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ—Yāṅku 1. To this gentleman. ୨ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି-ଏଁକେ ଇନକୋ ଏଦିଗକେ ମାନଙ୍କୁ ବା ଜୀବମାନଙ୍କୁ—2. To these persons or animals. ଇନଲୋଗୋଁକୋ

ଯାଙ୍କେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଣ୍ଡାମ) ସର୍ବ—୧ । (ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ବ)—ଏ ବ୍ୟକ୍ତି—Yāṅke 1. This person. ୨ । (ବହୁବଚନ) ଏବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—2. These persons.

ଯାଠଉଁ—ଦେ. ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—୧ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରୁ; Yāṭhauñ ଏହାଠାରୁ—1. From this person. ୨ । ଏ(ହି) ଏଚେୟେ ଇସସେ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ ଅପେକ୍ଷା—2. Than this [ଯାଠୁଁ, ଯାଠାରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] person or thing

ଯାଠାକୁ—ଦେ. ସର୍ବ—ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିର ନିକଟକୁ—Yāṭhāku ଏଁରକାଛେ ଇସକୋ To this person. (ଯାଠିକି, ଯାଠେଇଁକି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାଠିଁ—ଦେ. ସର୍ବ—ଏହାଠାରେ—Yāṭhiñ ଏର କାଛେ ଇସସେ In or with this man. [ଯାଠେଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯାଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—୧ । ଇଅଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—1. Iārda etc Yārda (etc) (See) ୨ । ଏଅଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—ଇସତର 2. Eārda etc (See) [ଦ୍ର—ଯାଡ଼ ଶବ୍ଦର ୨ଯାବଦ୍ଧକ୍ତି—ଏ(ଇ)ଦିଗ ଯାଡ଼(ଡ଼ୁ)କୁ ;୫ମୀ· ଯାଡ଼ଠଉଁ. ଯାଡ଼ଠୁଁ, ୬ଷ୍ଠୀ ଯାଡ଼, ଯାଡ଼ର, ଯାଡ଼କା, ଯାଡ଼କାର, ୭ମୀ. ଯାଡ଼େ ହୁଏ ।]

୩ । ଏହି ଦିଗର; ଏହି ଅଞ୍ଚଳର—3. Of this quarter or locality.

ଯା ତା—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଏତଦ୍+ତଦ୍)—ଏହା ଏବଂ ତାହା—Yā tā ଏଓ ଇସଉସ This and that.

ଯାଦ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଇଅଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Yād (etc) Iād etc (See)

ଯାଦ୍(ଦ)ଦ(ଦା)ସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଯାଦ୍‌ଦାଶ୍ତ୍)—Yād(da)da(dā)st ଇଅଦ୍‌ଦାସ୍ତ (ଦେଖ)—Iād-dast (See)

ଯା ପ(ସ)ରି—ଦେ.ବ—ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ପରି—Like this. Yā pa(sa)ri [ଦ୍ର—ଯାଇ ଉଚ୍ଚ ନିବେଦନ ନିହ ଶ୍ରୀହରି. ଓରମତନ ସଭାଙ୍କେ ଚତୁର ଦୁତ ନାହିଁ ଯା ସର । ବଂଶୀଧର ଏସା ହଂସଦୁତ ଅନୁବାଦ] (ଯାସରକା, ଯାସେର, ଯାସିରକ, — ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯାର—ବୈଦେ. ବ—ଇଅର (ଦେଖ) Yār Iār (See)

ଯାର୍‌କି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଇଅର୍‌କି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Yār-ki (etc) Iār-ki etc (See)

ଯାର—ଦେ. ସର୍ବ (ଯା ଶବ୍ଦର ୬ଷ୍ଠୀ ୧ବ)—ଏ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର—Yāra ଏର ଇସକା Of this person or thing.

ଯି(ଯୀ)ହୁଦୀ—ବୈଦେ ବ ଓ ବଶ—ଯିହୁଦୀ (ଦେଖ) Yii(yī)hudi ଯହୁଦୀ ଯୀହୁଦୀ Jihudi (See)

ଯୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—The name of a tree, Yu [ଦ୍ର—ଇଂଲଣ୍ଡର ପର୍ଥ ସାୟାର୍‌ରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଯୁ ଗଛ ଯୁ ନିହଜାର ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ଓ ଡର୍ବିସାୟାର୍‌ରେ ଅଛି ଗୋଟିଏ ଗଛ ଯୁ ୨ହଜାର ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ବଞ୍ଚି ରହିଅଛି ।]

ଯୁକାଲିପ୍‌ଟଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଉକାଲିପ୍ସସ୍ ପତ୍ରରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ—Yukāliptal Eucalyptal; Eucalyptus oil. ଯୁକାଲିପ୍‌ଟାଲ ଯୁକାଲିପ୍‌ଟଲ

ଯୁକାଲିପ୍ସସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସୁଗନ୍ଧପତ୍ର-Yukāliptas ବିଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Eucalyptus. ଯୁକାଲିପ୍‌ଟାସ ଯୁକାଲିପ୍‌ଟସ [ଜ୍ୱରନାଶନ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ୟୁକ୍ଲିଡ୍ – ବୈଦେ. ବି. (ଏ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ସଂଶୋଧିତ ହେବ)—
Yuklid ଇଉକ୍ଲିଡ୍ (ଦେଖ) Iuklid (See)
[ଦ୍ର—ଏହି ଭାଷାକୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ୮୪୯ ପୃଷ୍ଠାର ପ୍ରଥମ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଇଉକ୍ଲିଡ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ବୋଲି ଭ୍ରମକ୍ରମେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି । ପ୍ରକୃତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉକ୍ଲିଡ୍ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଅତଏବ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ ।]

ୟୁନାଇଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ) —ଇଉନାଇଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ସ
Yunāiṭed shṭeṭ-s (ଦେଖ)—Iunāiṭed shṭeṭs
ୟୁନାଇଟେଡ ଷ୍ଟେଟସ **ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ** (See)
[ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ୪୯ଟି ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସକ ରାଜ୍ୟର ସମଷ୍ଟି । ଏଥିର ଉତ୍ତରରେ କାନାଡ଼ା, ଦକ୍ଷିଣରେ ମେକ୍ସିକୋ, ପୂର୍ବରେ ଅଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର । ସବୁ ରାଜ୍ୟର ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ଜଣେ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଶାସିତ । ନିଉ ୟର୍କ୍ ଏହି ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନଗର ।]

ୟୁନାନ୍— ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ଗ୍ରୀକ୍ ଆୟୋନିୟା)—୧ । ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର
Yunān ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ନିକଟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ—1. Ionia;
ୟୁନାନ **ଯୁନାନ** Ionian archipelago-
୨ । ଅସିଆର ପଶ୍ଚିମକୁ ଲାଗିଥିବା ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ୟୁରୋପୀୟ ଅଞ୍ଚଳ—2. The ancient European countries lying just to the west of Asia.
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ସଭ୍ୟତା, ଶିଳ୍ପକଳା, ସାହିତ୍ୟ, ଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦି ପାଇଁ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଆୟୋନିଆ ଦ୍ୱୀପ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବାରୁ ୟୁରୋପର ଏ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ୟୁନାନ୍ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଭାରତୀୟ 'ଯବନ' ଶବ୍ଦ ଏହି 'ଆୟୋନୀୟ' ଶବ୍ଦରୁ ଆଗତ । ସିକନ୍ଦର (Alexander) ଏହି ଦେଶର ରାଜା ଥିଲେ ।]
୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶ—3. The ancient country of Greece.

ୟୁନାନୀ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଅ)—୧। ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶୀୟ—1. Greecian;
Yunānī Greek. ୨ । ୟୁନାନ୍ ଦ୍ୱୀପ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
ୟୁନାନୀ 2. Ionian. ୩ । ୟୁନାନ୍ ଦେଶୀୟ—3. Relating
ଯୁନାନୀ to the country of Ionia.

ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା—ବୈ. ବି. (ଅ. ୟୁନାନୀ+ସଂ. ଚିକିତ୍ସା)—ୟୁନାନ୍
Yunānī chikitsā ଦେଶରୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ
ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା ଭାରତକୁ ଆଗତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ—
ଯୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା The Ionian system of medicine first introduced in India by the Greeks.

ୟୁନିଅନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚଉକିଦାର ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ
Yunian ଚଉକିଦାର ଟାକ୍ସ ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ
ୟୁନିଅନ **ଯୁନିୟନ୍** ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଗ୍ରାମପୁଞ୍ଜରୁ ପଞ୍ଚାୟତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମନୋନୀତ ହୁଅନ୍ତି—Village union formed under the Village Chowkidāri Act.
[ଦ୍ର—ଏହି ପଞ୍ଚାୟତ୍‌ରେ ସଭ୍ୟ ୫ ଜଣ ଥାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ପଞ୍ଚାୟତ୍ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଟାକ୍ସ ଅସୁଲ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଚଉକିଦାର ପଞ୍ଚାୟତ୍ ଓ ସଭାପତିଙ୍କୁ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ବା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ପଞ୍ଚାୟତ୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

ୟୁନିଅନ୍ କମି(ମେ)ଟି—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ
Yunian kami(me)ṭi ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଆଇନ
(ୟୁନିଅନ ବୋର୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁସାରେ ଗଠିତ ଗ୍ରାମପୁଞ୍ଜ
ୟୁନିଅନ କମିଟି (ଇଉନିଅନ୍)ରୁ ଟାକ୍ସ ଆଦାୟ କରି ତହିଁର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ,
ଯୁନିୟନ କମି(ମେ)ଟି ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା, ନ୍ୟାୟ ବିଚାର, ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଥ ଆଦିର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ସଭା—Union Committee formed under the Local Self-government Act.
[ଦ୍ର—ଏ ସଭାର ମେମ୍ବର୍ (ସଭ୍ୟ) ଓ ଚେୟାରମାନ୍ (ସଭାପତି) ଥାଆନ୍ତି ।]

ୟୁନିଅନ୍ ଟାକ୍ସ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ୟୁନିୟନ୍ କମିଟିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
Yunian ṭāks ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଟାକ୍ସ—The tax assessed by
ୟୁନିଅନ ଟାକସ **ଯୁନିୟନ ଟ୍ୟାକ୍ସ** the Union Committee.
(ୟୁନିଅନ୍ ଟ୍ୟାକ୍ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ୟୁନିଅନ୍ ଜାକ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତାକା—
Yunian jāk The Union Jack (flag of the
ୟୁନିଅନ ଜ୍ୟାକ **ଯୁନିୟନ ଜ୍ୟାକ** British Empire.
[ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ଆୟତାକାର କଳା ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ କନାରେ ପରସ୍ପରକୁ କାଟିଥିବା ଧଳା ଓ ନୀଳ ରଙ୍ଗର ଡବଲ୍ କ୍ରସ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ଏ ପତାକା ତିଆରି ହୁଏ ।]

ୟୁନିଭର୍ସିଟି—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—
Yunibharsiṭi University.
ୟୁନିଭାର୍ସିଟି [ଦ୍ର—ଦେଶର ଓ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷର ନାମ ଅନୁସାରେ
ଯୁନିଭର୍ସିଟି ୟୁନିଭର୍ସିଟିର ନାମ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ମାଦ୍ରାଜ, କଲିକତା, ବମ୍ବେ, ପାଟନା, କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ଓ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ୟୁରାଫ୍ରିକାନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ)—ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆଫ୍ରିକାବାସୀ
Yurāphrikān ମିଶ୍ରିତ ପିତାମାତାଙ୍କ ଔରସ ଜାତ—
ୟୁରାଫ୍ରିକାନ Eurafrican; of mixed European and
ଯୁରାଫ୍ରିକାନ African parentage or descent.
ବି. (ଇଂ)— ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆଫ୍ରିକାବାସୀ ମିଶ୍ରିତ ପିତାମାତାଙ୍କ ଔରସ ସନ୍ତାନ—An Eurafrican; a half-caste European and African.

ୟୁରାଲ୍—ଦେ. ବ. (ନାମ)—୧ । ଅସିୟିକ ରୁଷିୟା ଓ ଇଉରୋପୀୟ ରୁଷିୟାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତ—1. The Ural mountains. ୨ । ଏହି ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣରୁ ବାହାରି କାସ୍ପିୟାନ୍ ହ୍ରଦରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଗୋଟିଏ ନଦୀ—2. The Ural river.
Yurāl ୟୁରାଲ ୟୁରାଲ

ୟୁରିକ୍ ଏସିଡ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ମୂତ୍ରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ରାସାୟନିକ ଅମ୍ଳରସ-ବିଶେଷ—Uric acid.
Yurik esid ୟୁରିକ ଏସିଡ **ୟୁରିକ ଏସିଡ**

ୟୁରୁପା—ବୈଦେ. ବ.(ଲାଟିନ୍)—ୟୁରୋପ ମହାଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—Eurupa; the old Latin name of Europe. [ଦ୍ର—ଅସିଆ, ୟୁରୁପା, ଆଫ୍ରିକା, ଆମେରିକା ସଙ୍ଗତେ । ମଧୁସୂଦନ. ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଗାଥା ।]
Yurupā ୟୁରପା **ୟୁରୋପ**

ୟୁରେସିଆ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ୟୁରୋପ୍ ଓ ଅସିଆ ମହାଦେଶଦ୍ୱୟର ସମାହାର—Europe and Asia; Eurasia.
Yresiā ୟୁରେସିଆ **ୟୁରେସିୟା**

ୟୁରେସିୟାନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—୧। ୟୁରୋପ୍ ଓ ଏସିଆ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ —1. Eurasian. ୨ । ଭାରତୀୟ ଓ ଇଉରୋପୀୟ ମିଶ୍ରିତ ପିତାମାତାଙ୍କ ଔରସଜାତ—2. Born of mixed parents (Indian and European). ବୈଦେ. ବ—ଫିରଙ୍ଗୀ; ଭାରତୀୟ ଓ ୟୁରୋପୀୟ ରକ୍ତର ମିଶ୍ରଣରେ ଜାତ ଜାତି ବିଶେଷ—The Eurasians.
Yuresiyān ୟୁରେସିୟାନ୍ **ୟୁରେସିୟନ**
(ୟୁରେସୀୟ—ଦେ. ରୂପ)

ୟୁରୋପ(ପ୍)—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଉରୋପ; ଅସିଆର ପଶ୍ଚିମରୁ ଲାଗିଥିବା ମହାଦେଶ—Europe.
Yuropa(p) ୟୁରୋପ **ୟୋ(ୟୁ)ରୋପ**

ୟୁରୋପୀୟାନ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—ୟୁରୋପ ମହାଦେଶୀୟ—European.
Yuropiyān
(ୟୁରୋପୀୟ—ଦେ. ରୂପ) ବ—ୟୁରୋପବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—An European.
ୟୁରୋପିୟାନ **ୟୋ(ୟୁ)ରୋପିୟନ**

ୟେ (ଇତ୍ୟାଦି—)ଦେ (ସର୍ବନାମ)—୧ । ଏ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) 1. E etc (See)
Ye (etc)
ଏ **ହି** ୨ । ଏହି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Ehi etc (See)

[ଦ୍ର—ସଂ. ଏତଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅନାଦରାର୍ଥକ ୧ବଚନ ରୂପ 'ଯ୍ୟା' ଓ ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ 'ଯେ' । ଯେ ଶବ୍ଦର ରୂପମାନ

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
୧ମା ବିଭକ୍ତି	ଯେ	ଯେ, ଯେମାନେ, ଯେସବୁ ।
୨ୟା	ଯ୍ୟାଙ୍କୁ	ଯେମାନଙ୍କୁ, ଯେସବୁଙ୍କୁ, ଯେମାନଙ୍କୁ, ଯ୍ୟାଙ୍କମାନଙ୍କୁ, ଯ୍ୟାଙ୍କୁ ।
୩ୟା	ଯ୍ୟାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା / ଯ୍ୟାଙ୍କ ଦେହ	ଯ୍ୟାଙ୍କଦ୍ୱାରା; ଯେମାନଙ୍କ [ଯେସବୁଙ୍କ]ଦ୍ୱାରା, ଯ୍ୟାଙ୍କମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ।
୫ମୀ	ଯ୍ୟାଙ୍କଠାରୁ / ଯ୍ୟାଙ୍କଠୁଁ / ଯ୍ୟାଙ୍କଠୁଁ	ଯ୍ୟାଙ୍କଠାରୁ [ଠଉଁ, ଠୁଁ]; ଯେମାନଙ୍କଠାରୁ[ଠଉଁ, ଠୁଁ] ଯ୍ୟାଙ୍କମାନଙ୍କଠାରୁ [ଠଉଁ, ଠୁଁ]।
୬ଷ୍ଠୀ	ଯ୍ୟାଙ୍କର	ଯ୍ୟାଙ୍କର, ଯ୍ୟାଙ୍କମାନଙ୍କର, ଯେମାନଙ୍କର ।
୭ମୀ	ଯ୍ୟାଙ୍କଠାରେ / ଯ୍ୟାଙ୍କଠି [ଠେଇଁ]	ଯ୍ୟାଙ୍କଠାରେ; ଯେମାନଙ୍କ-ଠାରେ, ଯ୍ୟାଙ୍କମାନଙ୍କଠାରେ [ଠେଇଁ, ଠିଁ]।

ଯେ ଶବ୍ଦର ଗଞ୍ଜାମ ପ୍ରାଦେଶିକ ରୂପ—୧ ମା ବିଭକ୍ତି ୧ ବଚନ ଓ ବହୁବଚନ ଯ୍ୟାଙ୍କେ—]

ୟେହି—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ଏତଦ୍+ହି; ଏତଦ୍ଧି)—ଏହି [ଦେଖ] (ବହୁବଚନ—ଯେହିମାନେ) Ehi (See)
Yehi

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ସ୍ୱରାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚତୁର୍ଥ ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ ଗାଇ' ଖୋଜିବେ; 'ମୁଚ' ନ ମିଳିଲେ 'ମ,ଚ' ଖୋଜିବେ: 'ବନ୍ଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; ଅଗ୍ନି' ନ ପାଇଲେ 'ଅଗ୍ନି' ଦେଖିବେ;'ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍' ଦେଖିବେ ।

ର

ର—ସପ୍ତବିଂଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ (ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣସ୍ଥାନ ମୂର୍ଦ୍ଧା, ତେଣୁ ଏହା

Ra ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)—The 27th consonant corresponding to 'r' in English. [ଦ୍ର— ଏ ବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ବେଳେ ଜିଭର ଅଗ୍ରଭାଗଦ୍ୱାରା ମୂର୍ଦ୍ଧାକୁ ସାମାନ୍ୟଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରାଯାଏ । ଏ ବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଗ୍ୟ ଓ ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ(ଷ୍, ଳ, ହ)ମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ (ମଧ୍ୟସ୍ଥ) ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ (ହ. ଶ.) । ଏହା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ହେଲେ ଊନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ବର୍ଣ୍ଣର ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ବର୍ଣ୍ଣର ତଳେ '୍ର' ର ଫଳା ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—କ୍ର । ବର୍ଣ୍ଣର ମୁଣ୍ଡରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ 'ବର୍ଣ୍ଣର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ '' ରେଫ୍ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ର୍କ । ର, ସ୍, ଃ (ବିସର୍ଗ) ଏହି ତିନିଟି ଏକଜାତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିପାଇଁ ଏମାନେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଓ ସନ୍ଧିରେ ପରସ୍ପରର ସ୍ଥାନବର୍ତ୍ତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ଚେତସ୍= ଚେତଃ; ପ୍ରାତଃ=ପ୍ରାତର୍; ପ୍ରାଦୁସ୍=ପ୍ରାଦୁର୍, ପ୍ରାଦୁଃ; ଧନୁସ୍+ଗୁଣ=ଧନୁର୍ଗୁଣ; ବହ୍ନିସ୍, ବହ୍ନିଃ+ଦେଶ= ବହ୍ନିର୍ଦ୍ଦେଶ; ଯଶସ୍, ଯଶଃ+କର=ଯଶସ୍କର; ଧନୁସ୍, ଧନୁଃ+ଟଙ୍କାର=ଧନୁଷ୍ଟଙ୍କାର; ଧନୁସ୍+ଧର=ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ।

'ର'କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପାଇଁ 'ଲ' ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଆୟାସ ଓ କୌଶଳ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ଶିଶୁମାନେ ପ୍ରଥମେ ବାକ୍ୟ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ସମୟରେ 'ର' ସ୍ଥାନରେ 'ଲ' (ଏହିପରି 'ଟ' ସ୍ଥାନରେ 'ତ', ଶ ସ୍ଥାନରେ ଚ ବା ଛ) ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପକାନ୍ତି । ଯଥା—'ମେଘ ବରଷଇ ଟପର ଟପର' ସ୍ଥଳରେ 'ମେଘ ବଲଷଇ ତପଲ ତପଲ' ବୋଲନ୍ତି । 'ର'କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପାଇଁ 'ଲ' ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଅଧିକତର ଆୟାସ ଓ କୌଶଳ ଲୋଡ଼ା ହେଉ ଥିବାରୁ ବାଉରି, କଣ୍ଡରା, ପାଣ ଆଦି ଇତର ଲୋକେ 'ଳ' ଅକ୍ଷରକୁ 'ର' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଯଥା—'ଜେଉଳଟିଏ ଜଣିଥିଲା ଗୁଉଳ ଗଣ୍ଡିଏ ଦେଇ' ବାକ୍ୟକୁ 'ଜେଉରଟିଏ ଜଣିଥିଲା ଗୁଉର ଗଣ୍ଡିଏ ଦେଇ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।

ଏହି 'ର' ର ଘୌନାତ୍ମକ ଉଚ୍ଚାରଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହା ଇଂରାଜିରେ burring sound. ଉକ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଅରର୍ ମେଁ' (ଛେଳିର ବୋବାଳି), ତରେଇ'ଫୁରର୍' ବିକ ଉଡ଼ିଗଲା ଓ ପିଲାମାନଙ୍କ କାନରେ କୌତୁକାର୍ଥ ବସ୍ତୁଃସ୍ଥ-ମାନେ 'କାଳମାନ ଭୁରରୁ' କହିବା ସମୟରେ ଶ୍ରୁତ ହୁଏ ।] ସଂ. ବି (ରା.ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ବମ୍ ଇମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅଗ୍ନି; ନିଆଁ—1. Fire. ୨ । ଉତ୍ତାପ; ତାପ—2. Heat; warmth. ୩ । ଦାହନ—3. Scorching; burning. ୪ । କାମାନଳ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାର ବଳବତୀ ବାସନା—4. Burning sensation or lust. ୫ । ପ୍ରେମ; ପ୍ରଣୟ—5. Love. ୬ । ବେଗ—6. Speed. ୭ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—7. Gold. ୮ । ରଙ୍ଗ; ବର୍ଣ୍ଣ—8. Hue; colour. ସଂ. ତିଣ—ତୀକ୍ଷ୍ଣ; ପ୍ରଖର (ହ. ଶ.)—Sharp; keen. ବେ. ପ୍ରତ୍ୟୟ (ସଂ. ଙସ)—୧ । ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିରେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଶେଷରେ ଲାଗିବା ପ୍ରତ୍ୟୟ—1. An inflection corresponding to the English (apostrophe 's) to denote 6th or genitive case-ending. (ଯଥା—ରାମର ପିତା ଆଜି କଲିକତା ଗଲେ ।) ୨ । ୧ମା ବିଭକ୍ତିରେ କର୍ତ୍ତୃପଦ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ବିଭକ୍ତି ଆକୃତି—2. The first case-ending; a suffix to denote the nominative case. (ଯଥା—ସେ ଗୋଟିଏ କରିବାର ଗୁରିଆଡ଼େ ରାଷ୍ଟ୍ର ହେଲା ।) ୩ । ୨ୟା ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ—3. Second case-ending; a suffix to denote the objective case. (ଯଥା—ହରିର ଗୋଟିଏ କରିବାର ମାନିଗଲା ।) ୪ । (ପଦ୍ୟ) ୩ୟା ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ—4.(Poetry) Third case-ending;a suffix to denote instrumental case. [ଉ— ଆଲିଟ ପିଣ୍ଡି ସ୍ୱଗ୍ନିମର, ବ୍ରଜା ଖଟନ୍ତି ଶ୍ରୀହସ୍ତର । ଭୁପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ]୫ । (ପଦ୍ୟ) ୫ମୀ ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ—5. (Poetry) A suffix denoting fifth case-ending; From; out of. [ଉ—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପାଣ୍ଡୁ ବିଦୁର, ଜନ୍ମିଲେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୬ । (ପଦ୍ୟ) ୭ମୀ ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ (ଉ—ମେଘ ମନ୍ଦ ଆବରି, ଧ ଗଲା ଆକାଶର । ମଧୁସୂଦନ. ନବୀପ୍ରତି ।) 6. (Poetry) Seventh case-ending; suffix to denote time, place or matter. [ଉ— ସଖି ଅଛୁଷ୍ଟକି ଭୁମ୍ବ ମନର, ଦିନେ ଯାହା କଲେ ଭୁଞ୍ଜିବନର ।

ଭକ୍ତିଚରଣ. ଗୋପୀଭାଷା ।

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଜ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇସ୍ତ	ଉଅ	ଜ୍ଞ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଐ	ଔ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ		ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଜ	ନ୍ଦ

ଦେଖି କଂସାସୁର, କଣ୍ଠେ ଥର ହର, ବୋଲଇ ଶୁଣ ହେ ଭଗର, ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଦେବକୀ ବସୁଦେବ, ବହୁତ ବସାଅ ଶୂଳର । ଭକ୍ତଚରଣ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।]

ରଥ ଠଥ—ଦେ.ବିଣ.ଓ କ୍ରି.ବିଣ.—(ଓଡ଼ିଆ. ଚହିବା+ସଂ.ସ୍ଥା ଧାତୁ)—Ra-a ṭha-a ୧ । ଅଧା ପାଠୁଆ; ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ରଥ ଠ, ର'ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟରେ ପଢ଼ିବା ପ୍ରକାରେ; ଯେ-ରଠ **କ'ଟ'କ** କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—1. In a halting matter; anyhow; (said of a half literate person roughly deciphering a writing or print.) [ଦ୍ର—ଅଧାପଢ଼ୁଆ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ-ରୂପେ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ପଢ଼ି ନ ପାରି କୌଣସି ଲେଖାକୁ ପଢ଼ିଲାବେଳେ 'ର' ସ୍ଥାନରେ 'ଠ' ପଢ଼ିଯାଏ, କିମ୍ବା ରହି ରହି ବିଳମ୍ବ କରି ପଢ଼େ । ଏହିପରି ପଢ଼ିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଉକ୍ତି ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ରାମା ସେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ରଥଠଥ କରି ପଢ଼ିଲା ।] ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅକ୍ଷର ପରିଚୟ କରି ନଥିବା ସାମାନ୍ୟ ପାଠ ପଢ଼ିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (A person) Who has not even read so far as to be able to read out a passage fluently; unlettered (person). ୩ । ବଙ୍କା ଚଙ୍କା ବା ଆଇଲ୍ଲ ମାଇଲ୍ଲ କରି କାମ କରିବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତନ୍ତିତନ୍ତି କରି ସମ୍ପାଦନ ନ କରି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସାଧନା କରିବ ପ୍ରକାରେ—3 Doing a work in a haphazrad manner or clumsily or slovenly. (ଯଥା—ମଙ୍ଗଳଲଥ ବଢ଼େଇ ଏ ଥଲମାରି ଖଣ୍ଡ ରଥ ଠଥ କରି ତିଆରି କରିଛି ।)

ରଥଣୀ—ଗ୍ରା. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବି.=(ସଂ. ରଜନୀ, ପ୍ରା. ରଅଣି)—୧ । Ra-aṇi **ରଜନୀ ରଇନୀ** ରଜନୀ; ରାତି—1. Night. ୨ । ରହଣି (ଦେଖ)—2. Rahaṇi (See) ୩ । ରୟଣୀ (ଦେଖ)—3. Rayaṇi (See)

ରଇ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରବି=ସୂର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରା. ରଇ)—୧ । ଚିତାଗ୍ନି; Rai ଶବଦାହାଗ୍ନି—1. Cremation-fire; funeral fire; ଚିତାର ଆଗୁନ fire for burning a dead body. [ଉ— **ଚିତାକା ଆଗ** ଚନ୍ଦନ କାଠ ଜାଳି ରଇବ ଖିଷ୍ଟକୁ, ବୁଲାଇଲେ ରଇ ମଧ୍ୟରେ ଲଦିବାକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାପ୍ରାରଚ. ଅନୁଶାସନ ।] ୨ । ଚୁଲି ଗାତ—2. A pit on which the funeral pyre is put. (ଉ- ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା ରଇ ହୋଇଅଛି ତହିଁ, ଭୂତ ପ୍ରେତ ବୁଲୁ ଅଛନ୍ତି ସୁଖ ପାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାପ୍ରାରଚ ଶାନ୍ତି ।) ୩ । ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ପାଣି ବୋହି ଯିବା ନିମନ୍ତେ ଖୋଳା ଯିବା ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ପହଣି—3 A long and narrow channel made for the flow of water from a high level. [ଦ୍ର—ମାଛମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଯେ, ସେମାନେ (ବିଶେଷତଃ ବର୍ଷାଦିନେ ନୂଆ ପାଣି ବର୍ଷା ହେବା ସମୟରେ) ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ବୋହି ଯାଉଥିବା ଜଳ ସ୍ରୋତର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଉଚ୍ଚ ଅଡ଼କୁ ଟପି କରନ୍ତି ବା ଉଠନ୍ତି ।

ବର୍ଷାଦିନେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ପାଣି ଜମା ରହିଲେ ସେହିଠାରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପାଣି ଜମାଥିବା ଭଣ୍ଡାରକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳ, ପୋଖରୀ, କୋଡ଼ି ଆଦିକୁ 'ରଇ' କାଟି ଦେଲେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ବୋହି ଯାଉଥିବା ଜଳସ୍ରୋତର ପ୍ରତିକୂଳରେ ମାଛମାନେ ନିମ୍ନସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଚ ଅଡ଼କୁ ଉଠି ଯାଆନ୍ତି ଓ ଲୋକେ କିଛି ସମୟ ପରେ ରଇର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇ 'ରଇ' ମଧ୍ୟରୁ ପାଣି ନିଗଡ଼ି ଗଲେ ମାଛମାନଙ୍କୁ ଅନାୟାସରେ ଧରନ୍ତି ।

ବଙ୍ଗଳାରେ 'ରଇ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପୁଷ୍କରିଣୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ, ଯେଉଁଠାରେ 'ଘାପିଦଣ୍ଡୀ' ଖୁଣ୍ଟ (ବ. ରଇକାଠ) ପୋତା ଯାଏ । ନୌକା ଉପରେ ଥିବା ଶୂନ୍ୟଘରକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ରଇ ଘର' ବୋଲାଯାଏ ।]

ରଇ ସା—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବି.—ଝୁଡ଼ଙ୍ଗ ଛୁଇଁ—Raiñsā Vigina Typsa (pod).

ରଇ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ମାଛ ଉଠିଲେ ମାଛକୁ ଧରିବାପାଇଁ) ଉଚ୍ଚ Rai kāṭibā ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନରେ ଥିବା ଜଳଭଣ୍ଡାର ଅଡ଼କୁ [ରଇ ଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପାଣି ବୋହିଯିବାପାଇଁ ସରୁଆ **ନାଳୀକାଟା ନାଳୀ(ପୋଟ)ଖୋଦନା** ପହଣି ଖୋଳିବା—To cut a narrow channel from a higher level towards a tank situated in a lower level (with a view to catch the fishes trying to go up against the current towards the higher level).

ରଇ କାଠ—ଦେ. ବି—ଚିତାଗ୍ନି ଜଳାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ—Rai kāṭha Fuel for cremation; fuel for funeral ଚିତାର କାଠ **ମୁର୍ଦ୍ଦା ଜଳାନେକୀ ଲକଡ଼ୀ** pyre. ପ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବି (ଭୁଲ. ବ. ରଇକାଠ) ପୋଖରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପୋତାଯିବା ବେଳ ଅଦ କାଠର ଖମ୍ବ; ଜଳାଶୟ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯୂପ—A post of wood driven to the bottom of a pond at the middle on the occasion of its consecration. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଘାପିଦଣ୍ଡୀ ଓ ଗଞ୍ଜାମରେ ନଳାଦାଣ୍ଡୀ କହନ୍ତି ।]

ରଇ ଗାଡ଼(ଡ)—ଦେ. ବି—ଜୁଇ ଗାଡ଼ (ଦେଖ) Rai gārda(ta) Jui garda (See) ଚିତାର ଗର୍ତ୍ତ **ଦାହକା କୁଣ୍ଡ**

ରଇଜଳା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଗାଳି;—ଚିତାଗ୍ନିରେ ଜଳି ଭସ୍ମ ହୋ) —ଯେ ଶୀଘ୍ର ଚିତାଗ୍ନି (ରଇଜଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ୱାରା ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବ (ଅର୍ଥାତ୍ ମରିବ)—
Raijalā **ମୁଖପୋଡା ମୁହଁଜଳା** (a curse or abuse) (a person) Who will soon be burnt in a funeral pyre.

ରଇ ଜଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚିତାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରିବା—
Rai jalā(le)ibā 1. To set fire to the funeral [ରଇ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] pyre. ୨ । କାଠ ଗଦା କରି ଚିତା ଜ୍ୱାଳାନ ତହିଁରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା—2. To set fire to **ମୁହଁଜଳାନା** a heap of wood. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ହେବାର କାରଣ ହେବା—
3. (figurative) To cause a person's wrath; to exasperate a person.

ରଇ ଜଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚିତାଗ୍ନିର ପ୍ରଜ୍ୱଳନ—1. The
Rai jalibā burning of the funeral pyre. ୨ । ଚିତାଜ୍ୱଳା **ମୁହଁଜଳନା** କାଠଗଦା ଜଳିବା—2. The burning of a heap of wood. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ (ଚିତାଗ୍ନିପରି) କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଜଳିବା—
3. (figurative) The burning of a person with anger; a person becoming much enraged or exasperated.

ରଇତ—ବୈଦେ. ବି. (ଆ.ରିଆଇୟାତ୍,ରଅୟତ୍=ରାଜ୍ୟବାସୀ ପ୍ରଜା)—
Raita ଜମିଦାରଙ୍କ ଅଧୀନ ଖଜଣା ଦେଇ ଜମି ଚାଷ କରୁଥିବା
ରାୟତ, ରାୟେତ **ରଇୟତ, ରଇଅତ୍** ବ୍ୟକ୍ତି; ପ୍ରଜା—Royat; rayat; raiyat; a tenant; a person holding land under a landlord on rent.

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଚଳିଛି । ଜମିଦାରଙ୍କ ଜମିକୁ ଖଜଣା ଦେଇ ଚାଷ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନାନା ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ପୂର୍ବେ ଜମିଦାରମାନେ ରାଜାଙ୍କର ଗୁମାସ୍ତାରୂପେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରି ସେଥିରୁ ଆପଣାର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପାରିଶ୍ରମିକ ଗ୍ରହଣ କରି ବାକି ଧନ ରାଜକୋଷରେ ଅର୍ପଣ କରୁଥିଲେ । ଇଂରାଜମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ଉକ୍ତ 'ଜମିଦାର' ମାନଙ୍କୁ 'ମାଲିକ' ବା 'ଭୂସ୍ୱାମୀ' ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ନିଜର ଜୋତରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର 'ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱ' ରହିବ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ । ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଜମିଦାରମାନେ ଆଦାୟ କରିବା ଜମା(ମଙ୍ଗଳ ଜମା) ଆଦାୟ କରି ତହିଁରୁ ଆପଣାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାରିଶ୍ରମିକ (ମାଲିକାନା) କାଟି ନେଇ ବାକି ଟଙ୍କା (ସଦର ଜମା) ରାଜକୋଷରେ ଦାଖଲ କରିବାପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ କବୁଲିୟତ୍ ନାମା ବା କବୁଲିୟତ୍ ଲେଖି ଦେଇ ଭୂମିର ମାଲିକ ବା ଭୂସ୍ୱାମୀ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ନିଜେ ଚାଷ କରିବାପାଇଁ ଖଜଣାରେ ଜମି ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି 'ରଇତ' (Rayat) ଓ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଜମି ଲଗାଇ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରି ଆଣି ଆପଣାର ପାରିଶ୍ରମିକ କାଟି ନେଇ ବାକି ଧନ ଜମିଦାରଙ୍କ ନିକଟ ଦାଖଲ କରିବାପାଇଁ ଚୁକ୍ତି କରି ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ନେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ବା ଯୋତଦାର (Tenureholders) ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଲେ ।

ଫଳତଃ ଖଜଣା ବା ଜମା ଦେବାର ଚୁକ୍ତି କରି ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ପଟା ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି ୨ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ । ଯଥା :—୧ । ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ—Tenureholders. ୨ । ରଇତ—Raiyat. ଏହି ରଇତମାନେ ପୁଣି ପ୍ରଧାନ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ, (କ) ଚାଷୀ ରଇତ (ଖ) ସିକିମି ରଇତ (ଗ) ଗୃହନା ରଇତ ।

୨ (କ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ହାତରେ କିମ୍ବା ଆପଣା ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ମୂଲିଆ ଲଗାଇ ମୂଲିଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଂଶୀଦାର ବସାଇ ତା ସାହାଯ୍ୟରେ ଚାଷ କରି ଜମିରେ ଫସଲ ଉତ୍ପନ୍ନ କରି ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦେଇ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତିକୁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ତାହାକୁ ପ୍ରଜାସତ୍ତ୍ୱ ଆଇନରେ 'ରଇତ' ବୋଲାଯାଇ ଅଛି । ପ୍ରଜା 'ଖଜଣା' ନ ଦେଇ ଖଜଣା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଜମିଦାରଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ କିମ୍ବା ଜମିଦାର ଅନୁଗ୍ରହ ସ୍ୱରୂପ ଉକ୍ତ ଖଜଣା ଦେବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁକ୍ତ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ 'ରଇତ ପଦବାଚ୍ୟ ଅଟେ ।

ଖଜଣା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—୧ । ନଗଦ ଟଙ୍କା, ୨ । ଉତ୍ପନ୍ନ ଫସଲର ଅଂଶ ।

୨ (ଖ)—ଉକ୍ତରୂପେ ଚାଷ କରିବାକୁ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ପଟା ନେଇ ଯେବେ ଅସଲ ରଇତ ଅନ୍ୟ କାହାରିକୁ ଉକ୍ତ ଜମିକୁ ନଗଦ ଖଜଣାରେ ବା ଉତ୍ପନ୍ନ ଫସଲର ଭାଗରେ ଲଗାଏ, ତେବେ ତାହାର ଅଧୀନ ରଇତ 'ସିକିମି' ରଇତ ପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏ ।

୨ (ଗ)—ଜମି ଉପରେ ଘରବାଡ଼ି କରିବାପାଇ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣାରେ ଜମି ନେଇ ତାହା ଦଖଲ କରୁଥିବା ପ୍ରଜା 'ଗୃହନିନାଦାର୍' ବା 'ଗୃହନା' ରଇତ ପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏ ।

୨ (କ) ଶ୍ରେଣୀର ରଇତ ଖଣ୍ଡିଏ ଜମିକୁ ୧୨ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ଚଷିଲେ ସେଥିରେ ରଇତର 'ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱ' ବା 'ସ୍ଥିତିବାନ୍ ସ୍ୱତ୍ୱ' (occupancy right) ଜନ୍ମେ; ଏବଂ ଗୁରୁତର ତ୍ରୁଟି ଛଡ଼ା ଜମିଦାର ଉକ୍ତ ରଇତକୁ ସେହି ବୃତ୍ତିରୁ ବେଦଖଲ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

'ସିକିମି' ରଇତର ଓ 'ଗୃହନା' ରଇତର ଏପ୍ରକାରର ସ୍ଥିତିବାନ ସ୍ୱତ୍ୱ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମିଦାର ଗୃହନା ରଇତକୁ ଓ ଅସଲ ରଇତ ସିକିମି ରଇତକୁ ଅନାୟାସରେ ଜମିରୁ ଉଠାଇ ଦେଇପାରେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବ ରାଜସ୍ୱ-ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମୟରେ ଯେଉଁ ମଉଜାରେ ରଇତର ଚାଷ ଜମି ଥିଲା ସେହି ମଉଜାରେ ଯେବେ ରଇତର ବସବାସ ଗୃହ ଥିଲା, ତାକୁ ଥାନୀ ରଇତ ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀ ରଇତ କୁ ପାହି ରଇତ ବୋଲା ଯାଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳର ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ଉଭୟଙ୍କେ ଥାନୀ, ପାହି ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ଉଠାଇଦେଇ ନିମ୍ନଲିଖିତ ୩ ପ୍ରଧାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ରଇତମାନଙ୍କୁ ବିଭକ୍ତ କରାଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

୧ । ସ୍ଥାୟୀ ଜମାରେ ଜମି ଧରିବା ରଇତ ।

୨ । ସ୍ଥିତିବାନ୍ ବା ଦଖଲସ୍ୱତ୍ୱବିଶିଷ୍ଟ ରଇତ ।

୩ । ଦଖଲସ୍ୱତ୍ୱଶୂନ୍ୟ ରଇତ ।

୧୨ ବର୍ଷରୁ ଅଳ୍ପକାଳ ଜମି ଚାଷ କରୁଥିବା ରଇତ ଓ ଚାନ୍ଦନା ରଇତ ଓ ସିକିମି ରଇତମାନେ ଦଖଲସ୍ୱତ୍ୱଶୂନ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।

ସ୍ଥିତିବାନ୍ ରଇତ ଆପଣାର ବୃତ୍ତିକୁ ଜମିଦାରଙ୍କ ବିନା ମଞ୍ଜୁରରେ ବିକି ବା ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ବା ବିଭକ୍ତ କରି ପାରେ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ରଇତକୁ ଜମିଦାର ଅନୁଗ୍ରହସ୍ୱରୂପ ବା ଚାକରର ଦରମା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବିନା ଖଜଣାରେ ଜମି ଦେଇଥାଆନ୍ତି ସେ ରଇତକୁ 'ନିଷ୍କର ବା 'ମିଛା' ରଇତ ବୋଲାଯାଏ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ଖାସ ଦଖଲ ବା 'ନିଜଜୋତ' ଜମିକୁ ଜମିଦାର ପ୍ରଜାକୁ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ପଟା ଦେଲେ ଓ ଏପରି ଜମିକୁ ଉକ୍ତ ରଇତ ୧୨ ବର୍ଷ ଦଖଲ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ରଇତର ସ୍ଥିତିବାନ୍ ସ୍ୱତ୍ୱ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଜମିଦାରଙ୍କ ସେବା ବା ଗ୍ରାମସେବା କରିବାପାଇଁ ପାରିଶ୍ରମିକସ୍ୱରୂପ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରି, କମାର, ବଢ଼େଇ ଆଦିଙ୍କ ଚାକରାନ୍ ଜାଗିର ବା ଦେଶହେତା ଜାଗିରକୁ ଦଖଲ କରୁଥିବା ରଇତମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଜାଗିର ଜମିରେ ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱ ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ ।

ନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ପଟ୍ଟ ପଡ଼ିଥିବା ଜମି ଓ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିୟମିତରୂପେ ଓ ନିୟମିତ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବାଦ କରା ଯାଉ ନ ଥିବା ଅନାବାଦୀ ଜମିକୁ ଜମିଦାର ପ୍ରତିବର୍ଷ ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରଜା ବିଲି କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ 'ଉଠବାଟି' ଜମିର ଅସ୍ଥାୟୀ ରଇତକୁ 'ଉଠବାଟି' ରଇତ ବୋଲାଯାଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ କରଣ ଆଦି ରଇତଙ୍କୁ (ଯେଉଁମାନେ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ନିଜେ ହଳ ବୁଲାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ମୂଲିଆ ବା ଚାକରଆଦି ଦ୍ୱାରା ଜମିକୁ ଆବାଦ କରାନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ) ଖୁସ୍‌ବାସ୍ ବା ଖୁସିବାସୀ ରଇତ ବୋଲାଯାଏ ।

ଏକ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମଉଜାର ଜମିକୁ ରଇତସ୍ୱରୂପ ଚାଷ କଲେ ଜମି ଥିବା ମଉଜା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉକ୍ତ ରଇତକୁ 'ପାହିଆ ରଇତ' ବା 'ବେଛପର ରଇତ' ବୋଲାଯାଏ ।

ସିକିମି ରଇତକୁ 'କୋଡ଼ିପାହି' ବା କୋରପାହି (ବି. କୋର୍ପା ବା କୋଲ୍ ରୀତି) ବୋଲାଯାଏ ।]

ରଇତଉଆର୍(ରି)—ବୈଦେ.ବିଣ (ଫା.ରାଇୟାତ୍ ଆର୍)—୧ । ରଇତ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a rayat ୨। ରଇତଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ—2. Held by a tenant. [ଯଥା—ରଇତଉଆର୍ ଜମି=ରଇତ ଚାଷ କରୁଥିବା ଜମି ।]

Raitaurār(ri) ରାୟେତଓୟାରୀ **रयतवार** rayat

ରଇତ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରଇତର ଅଧିକୃତ ବୃତ୍ତିରୁ ଉଚ୍ଛେଦ କରିବା-ରାୟତକେ ଉଠିୟେ ଦେଓୟା To evict a rayat from a holding. **रइअतको उठाना**

Raita uṭhā (ṭhe)ibā

[ରଇତକୁ ଉଠା (ଠେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଇତ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ଅନଧିକୃତ ଜମିରେ ନୂଆ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରଇତରୂପେ ଦଖଲ ଦେବା-ରାୟତ ବସାନ To settle new rayats on a vacant land. **रइअत बसाना**

Raita basā(se)ibā

ରଇତ ବାଇତ—ଦେ. ବି.—(ନିରର୍ଥକ ସହଚର)—ରଇତ ଆଦି; ସବୁ ରାୟେତ ଟାଏତ **रैअत उयत**

Raita bāita ଶ୍ରେଣୀର ରଇତ—All classes of tenants.

ରଇତ ବିଲି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. — ଜମିକୁ ଚାଷ ବା ଦଖଲ କରିବା ପାଇଁ ରଇତମାନଙ୍କୁ ପଟା ରାୟତ ବିଲି କରା, ରାୟତ ଲାଗାନ ଦେବା—To lease out lands to rayats. **रैअत लगाना**

Raita bili karibā

[ରଇତ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଇତ ଭାଗିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବି.—ଖମାରେଇ; ରଇତମାନଙ୍କ-ଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବାକୁ ଓ ଜମିବାଡ଼ି ଦେଖା ଶୁଣା କରିବାକୁ ନିଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟ (ମହାରାଜ ବିକ୍ରମ-ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ)—A servant who is engaged to supervise his master's agriculture and tenantry.

Raita bhāgiā

ରଇତାନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବି.—(ଅ. ରାୟାତାନ୍, ବହୁବଚନ)—ରଇତମାନେ; ରଇତ ମଣ୍ଡଳୀ—Rayats; a body of rayats. **रैअतान**

Raitān(ni)

ରାୟତୀ (ରଇତଥ, ରଇତଥଣ-ଦେ. ବିଣ. ରୂପ) ରଇତଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ (ଭୂମି)-ରାୟତୀ **रैयतिया, रैयतानी** 1, Held by a rayat. ୨। ରଇତ; ରଇତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2 Relating to a rayat. (ଯଥା—ରଇତାନ ଖଣ୍ଡଥାନ ।)

ରଇତ—ଦେ. ବିଣ.—ରଇତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Raiti ରାୟେତି **रईअती** Relating to a rayat.

ବି.—ରଇତ ଦଖଲ କରୁଥିବା ବୃତ୍ତି—

The holding of a rayat.

ରଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ରହିବା (ଦେଖ)—Rahibā Raibā (See). [ଭୂ—ଭଲ୍ ବରଡ଼ା ଖସୁଛେ; ର, ର, ରେ ମଝି ବରଡ଼ା । ଭୋର୍ ଦିନକାଲ୍ ଆସୁଛେ । ଭଗ ।]

ରଇବାର—ଗ୍ରା. ବି—ରବିବାର (ଦେଖ)
Raibāra ରବିବାର **रइबार** Rabibāra. (See)

ରଇ ଶୀତଲା—ଦେ. ବି—ଶବଦାହର ତୃତୀୟ ଦିନ ଚିତାଗ୍ନିର ନିର୍ବାପନ Rai śitalā କର୍ମ—The rite of formal sprinkling [ରଇଶୀତଳା—ଅନ୍ୟରୂପ] of water or extinguishing ଚିତା ନିର୍ବାଣ the funeral fire on the third day **चीतामांकना (ढांपना)** of cremation. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ମନ୍ତ୍ରାଦି ପାଠପୂର୍ବକ ରଇରେ ପାଣି ଢାଳି ଅଗ୍ନିକୁ ଲିଭାଇ ତହିଁରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଅସ୍ଥି ସଂଗ୍ରହ କରି ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗଙ୍ଗାଆଦି ତୀର୍ଥରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ରଖାଯାଏ ।]

ରଇ ଶୀତ(ତୁ)ଳା(ଳେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶବଦାହର ତୃତୀୟ ଦିନ Rai śita(tu)lā(le)ibā ଚିତାଭସ୍ମଉପରେ ଜଳାଦି ଢାଳି ତାହା ଚିତା ନିର୍ବାଣ ଲିଭାଇବା—To extinguish the fire of **चीतामांकना (ढांपना)** the cremation ashes (with water) on the 3rd day of cremation.

ରଇଶୁଆ—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ (ଗାଳି; ଯେ ରଇରେ ବା ଚିତାଗ୍ନିରେ Raiśuā ଶୋଇବ)—ଯେ ଶୀଘ୍ର ଚିତାଗ୍ନିରେ ଶୋଇବ [ରଇଶୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଅର୍ଥାତ୍ ମରିବ)—(a curse) (a person) ପୋଡ଼ାରମୁଖୋ Who will soon sleep on the **मुहँजरुआ** cremation pyre.

ରଉ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ରଥ)—ରହୁବର (ଦେଖ)
Rau Rahubara (See)
[ରଉବର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଉ(ଓ)ଆଜ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ରଉଜ୍)—
Rau(o)ājd(d) ୧ । ଅବସ୍ଥା; ଅବସ୍ଥା—1. Condition; ରେଓୟାଜ state. ୨ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଅବସ୍ଥା; ହାଲ—2. State of **रिवाज** things; state of events. ୩ । ସମୟ; କାଳ—[ରଉଦ୍(ଜ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ] 3. Time.

ରଉ(ଓ)ଆନା—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ରଉଆନା)—୧ । ରମାନା; ଅନ୍ୟତ୍ର
Rau(o)ānā ଗମନାର୍ଥ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ; ଯାତ୍ରା—
ରଓନା **रवाना** 1. Starting from a place.
(ରଉଆନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ଚାଲାଣ; ସ୍ଥାନାନ୍ତର ପ୍ରେରଣ-
2. The sending of a thing from one place to another. [ଦ୍ର—ଏହି ଆରବୀ 'ରଉଆନା' ଶବ୍ଦରୁ ଆରବୀ 'ପରଉଆନା' (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରେରିତ ଆଦେଶ) ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ।]

ରଉ(ଓ)ଆନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦ୍ରବ୍ୟାଦିକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପଠାଇବା
Rau(o)ānā karibā ବା ଚାଲାଣ କରିବା—To send a
ରଓନା କରା thing from one place to another.
रवाना करना

ରଉ(ଓ)ଆନା ହେବା——ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା—
Rau(o)ānā hebā To set off or start for
ରଓନା ହଓୟା **रवाना होना** another place.

ରଉ(ଓ)ଆବ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ରୌଆବ)—
Rau(o)āb ୧ । ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—1. Gravity.
ରୋୟାବ ୨ । ଭୟ—2. Fear.
रोआब ୩ । ପ୍ରଭାବ—3. Influence.

ରଉରବ—ଗ୍ରା. ବି—ରୌରବ (ଦେଖ)
Rauraba Rauraba (See)
ରଉରବ **रउरब**

ରଏଖା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ. ରକ୍ଷା)—ରକ୍ଷା (ଦେଖ)
Raekhā Rakshā (See)

ରଏତ(ତି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ରଇତ(ତି) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Raeta(ti) (etc) Raita (ti) etc. (See)

ରଏଲ୍‌ଟି—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ରୟାଲ୍‌ଟି (ଦେଖ)
Rael-ṭi Rayāl-ṭi (See)
(ରଏଲ୍‌ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୟାଲଟି **रयालटी**

ରଂହ(ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଶୀଘ୍ର ଗତି କରିବା—1. To move with
Ramha(root)speed. ୨। ବହିବା—2. To flow (Apte).

ରଂହଃ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ବା ରଂହ ଧାତୁ=ଯିବା
Ramhah +ଭାବ. ଅସ୍; ହ ଆଗମ)—ବେଗ; ଗତିର ଶୀଘ୍ରତା-
Speed; velocity.

ରଂହଣ—ସଂ. ବି (ରଂହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) - ଶୀଘ୍ର ଗତି—
Ramhaṇa Swift motion.

ରଂହତି—ସଂ. ବି (ରଂହ ଧାତୁ ବା ରମ୍ ଧାତୁ+କରଣ ବା ଭାବ. ତି;
Ramhati ନିପାତନ)—୧ । ବେଗ; ଗତିର ଶୀଘ୍ରତା—
1. Speed; velocity. ୨ । ରଥର ବେଗ—
2. The speed of a chariot (Apte).

ରଃ—ଦେ. ଅ [ନିବୃତ୍ତ କରାଇବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ; 'ରହିବା'
Raḥ କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରେ ହେବା ରୂପ; ରହ(=ତୁ ରହିତ
ରହ } ହୋ) ର ସଂକ୍ଷେପ]—ତୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋ; ତୁ
ରହ } ଅନ୍ୟରୂପ] ବିରତ ହୋ; ଚୁପ୍ ହୋ—(Interjection)
ରହଃ } Stay ! Stop ! Shut up !
ଥାମ ରଃ

ରଂଚେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି ଓ ବିଶ (ଭୁଲ. ହି. ରଇଚୋ;
Rañche ରଂଚ)—୧ । ଟିକିଏ; ଅତି ସାମାନ୍ୟ—
1. Slight; very little; a bit of. ୨ ।
ଟୋପାଏ; ବୁନାଏ—2 A drop of. ୩ । ଖୁବ ସରୁ;
ବାରିକ୍; ଖୁବ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ—3. Very fine.

ରଂଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ (ସଂ. ରଣ୍ଡା)—ମୃତଦାର—
Rañrdā Widower.

ରଂଧ୍‌ନିଆ(ଆଁ)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ପୁଂ)—ରନ୍ଧନିଆ (ଦେଖ)
Rañdh-niā(āñ) Randh-niā (See)

ରଂଧ୍‌ନୀ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସ୍ତ୍ରୀ)—ରନ୍ଧନୀ (ଦେଖ)
Rañdh-ni Randh-nī (See)

ରଁହଟା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ରହଁଟା (ଦେଖ)
Rañhaṭā Rahañṭā (See)

ରକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଚୁଷିବା—1. To taste. ୨ । ପାଇବା—
Rak (root) 2. To obtain.

ରକ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଶରୀରର ଚର୍ମନିମ୍ନସ୍ଥ ହାଡ଼ର ଗର୍ତ୍ତ ଖସିଯିବା ଯୋଗୁଁ ସ୍ଥାନଭୂତ ରକ୍ ରକ୍ ଶବ୍ଦ—1. A
ରକରକ: କରକର croaking or cracking sound or sensation experienced when a boin-joint is dislocated. ୨ । ସବାରର କାଠିଶ ଅଦର ମୂଳ ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ମଚକିବା ବା ମଚ୍ ମଚ୍ ଶବ୍ଦ କରିବା—2. A squeaking sound produced by a piece of woodwork dislocated from its proper groove. ୩ । ରକା ପଶିବା ସ୍ଥାନରେ ବେଦନା ଅନୁଭୂତ—3. Spasm or spasmodic pain (e. g. at the neck and at the sides) due to wind.

ରକ୍‌କିନା(ନି,ରି)—ଦେ. କି.ବିଣ—ଗୋଡ଼ର ଗର୍ତ୍ତ ଅଦ ହଠାତ୍ ମୋଡ଼ି
Rak-kinā (ni,ri) ହୋଇଯିବା ପ୍ରକାରେ—Suddenly in a
ରକ୍‌କରେ squeaking manner (said of a joint
କରକରକେ ସାଥ suddenly sprained).

ରକ୍‌ଠକ୍—ଦେ. ଅ - ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ (ଦେଖ)
Rak-ṭhak Rok-ṭhok (See)

ରକ୍‌ରକ୍—ଦେ. ଅ—ରକ୍ (ଦେଖ)
Rak-rak Rak (See)

ହାଇପାଇ କରକର ବି—୧ । ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବା ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁ ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା—1. A desire to get a thing which one can not or has not attained. ୨ । ନଷ୍ଟ ଧନାଦିର ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତି ଇଚ୍ଛା—2. Desire to get back a lost thing. ବିଣ—ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବା ନଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Desirous to get a lost or unattainable thing.

ରକ—ସଂ. ବି (ରଜ୍, ଧାତୁ + ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଅତସମଣି; ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ
Raka ମଣି—1. A precious stone said to concentrate sun's rays; sun-stone. ୨ । ସ୍ଫଟିକ—2. Crystal. ୩ । ଘନ ବୃଷ୍ଟି—3. A heavy shower.

ରକଟା—ଦେ. ବି—୧ । ମଜା ହୋଇ ନ ଥିବା ଅଇଁଠା ବାସନରେ
Rakaṭā ଲାଗି ରହିଥିବା ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ନାଦିର ଶୁଷ୍କ ଓ ଟାଣୁଆ କଣା—
(ରେକଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Dried and hardened
ମାଡ଼ୀ particles of rice and food which remain
ରକଟା sticking to a plate after it is used in a meal and before it is well rinsed. ୨ ।
ଚିବାନ ଟାଣ ବସ୍ତୁକୁ (ଯଥା—ମାଂସ ଲାଗିଥିବା ହାଡ଼) ଧୀରେ ଧୀରେ
ଚାବଚାବକର ଖାନା ଦାନ୍ତରେ ଚେବାଇବା ବା ରେକେଇବା କର୍ମ—
2. The act of chewing or nibbling at a hard thing with the teeth. [ଦ୍ର—ହାଡ଼ରୁ ମାଂସକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଥଚ ବଳପୂର୍ବକ ଦାନ୍ତରେ ଚେବାଇବାକୁ ର(ରେ)କଟା ବା ର(ରେ)କଟିବା ବୋଲି-
ଏଠୋ ଯାଏ ।] ବିଣ—୧ । (ଖାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅମଜା ବାସନ)
ଜଠା ଯହିଁରେ ଭୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟାଦିର ଶୁଷ୍କକଣାମାନ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଲାଗିଥାଏ—1. (uncleaned plates) To which particles of food remain sticking. [ଦ୍ର—ଖାଇବା ବା ପରଖିବା ବାସନକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧୋଇ ନ ଦେଲେ ତହିଁର ଅଙ୍ଗରେ ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ନାଦିର କଣାମାନ ଲାଗିରହି ଶୁଖିଗଲେ କର୍କଶ ହୋଇଯାଏ ଓ ଭୁକ୍ତ ରକଟାକୁ ବାସନରୁ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବାସନକୁ କିଛିକାଳ ପାଣିରେ ବଡୁଗାଇବାକୁ ହୁଏ ।] ୨ । ଅତି ଟାଣୁଆ—2. Very hard. ୩ । ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ଯାହା କର୍କଶ ଜଣାଯାଏ—3. Rough to touch. ୪ । ମଳଯୁକ୍ତ; ମଳିଆ—4. Dirty. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—କୋଳଥ—Horse-gram; Dolichos Biflorus.

ରକଟା ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଇଣ୍ଟା ବା ଶଙ୍କୁ ବାସନକୁ
Rakaṭā chhardā(rde)ibā ପାଣିରେ ବଡୁଗାଇ ଓ ଭୁକ୍ତ-
ବାସନ ମାଜା ରୂପେ ମାଜି ତହିଁରେ ଲାଗି ଶୁଖିଯାଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ
ରକଟା ଛାଡ଼ାନା ଦ୍ରବ୍ୟର କଣାମାନଙ୍କୁ ଛଡ଼ାଇବା—1. To cleanse the dry particles of food etc. sticking to a plate remaining long unwashed after use. ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥରେ ବସିଥିବା ମଳକୁ ପରିଷ୍କାର କରିବା—2. To cleanse the dirt sticking to an article.

ରକଟିବା—ଦେ. କି—ହାଡ଼ରେ ଲାଗିଥିବା ମାଂସର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶକୁ ପୃଥକ୍
Rakaṭibā କରିବା ପାଇଁ ଭୁକ୍ତ ହାଡ଼କୁ ଦାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ପୁନଃ
ଚିବାନ ଚର୍ବଣ କରିବା—To nibble at a hard thing
ଚାବନା with the teeth to separate the softer parts adhering to it (e. g. bone).

ରକତ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ରକ୍ତ (ଦେଖ)
Rakat Rakta (See)

ରକତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବି—ରକ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Rakata (etc) Rakta etc. (See)
ରକ୍ତ ରକତ

ରକବା—ବୈଦେ ବି (ଆ) (କଚରଥ)—୧ । ଜମିର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—
Rakabā 1. The area of a land. ୨ । ମୌଜାର ସମସ୍ତ
ରକବା ଜମିର ମୋଟ ପରିମାଣ ବା କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—2. Total area
ରକ୍ବା of the lands of a village.

ରକବା ଜମାଖରଚ—ବୈଦେ. ବି (ଆ) (କଚରଥ) – ଯେଉଁ ଜମିଦାରଅ
Rakabā jamā kharacha କାଗଜରେ ମୌଜାର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ
ରକବା **ଜମାଖରଚ** ଶ୍ରେଣୀର ଜମିର ପରିମାଣ ଲେଖାଥାଏ ଓ ସମସ୍ତ
ରକ୍ବା ଜମାଖର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରକାରର ଜମିର ମୋଟ ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ହିସାବ କରାଯାଇଥାଏ—A statement in which the

areas of different classes of lands and the whole area of the lands of a village are specifically mentioned.

ରକମ୍ — ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧ । ଶ୍ରେଣୀ; ପ୍ରକାର—1. Kind; sort; class. ୨ । ଧରଣ; ଭାବ—2. Mode. ୩ । ଭାଗ; ଅଂଶ—3. Share. (ଯଥା—ଜମିଦାରର ରକମ ତିନି ଅଣା=ଜମିଦାରର ⅜ ଅଂଶ) । ୪ । ସାମଗ୍ରୀ; ଚିଜ; ବସ୍ତୁ; ପଦାର୍ଥ—4. Thing; article. (ଯଥା—ନାନା ରକମ, ବଣିଆଣି ରକମ, ଅଡ଼ଲ ରକମ, ଉନା ରକମ୍, ହରେକ୍ ରକମ ।)

Rakam

ରକମ୍ ରକମ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ)—ନାନା ପ୍ରକାରର—Of various sorts.

(ରକମ ରକମାଣ୍, ରକମ ରକମାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ—ନାନାପ୍ରକାର—

Rakam rakam

ରକମ ରକମ **ରକମରକମ** Various kinds.

ରକା(କ୍କା)—ଦେ.ବ (ରକ୍ ରକ୍ ଅନୁଭୂତି ହେଉଥିବାରୁ)—କଙ୍କାଳ, ବେକ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଟକି ଯାଇ ବେଦନା ଦେବା ଶରୀରସ୍ଥ କୁପିତବାୟୁ; ଗ୍ଲେର—A stitch; stitching pain; acute pain felt inside parts of the body due to the stoppage of air circulation in those parts. [ଦ୍ର—ସମୟସମୟରେ ହଠାତ୍ ବେକରେ ପିଠିରେ ବା କଙ୍କାଳରେ ପବନ ଅଟକି ଗଲେ (ରକା ପଶିଲେ) ବେକକୁ ବା କଙ୍କାଳକୁ ବୁଲାଇ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ବୁଲାଇଲା ବେଳକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଓ ବେଦନା ହୁଏ ଓ ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟ ବୋଧ ହୁଏ । ଏହାକୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ 'ଗ୍ଲେର ପଶିବା' ବୋଲି କହନ୍ତି । ରକା ପଶିଥିବା ଅଙ୍ଗର ଚମଡ଼ାକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ଚମ୍ପଟ କରି ଓଠାର ଧରି ଓ ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା କରି ରକା ଛଡ଼ାଇ ଜାଣିବା ଲୋକେ ରକା ଛଡ଼ାନ୍ତି । ଡାକ୍ତରମାନେ ରକା ଧରିଥିବା ଲୋକକୁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର (Battery) ଧରାଇ ରକାକୁ ଛଡ଼ାନ୍ତି ।] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଡ଼ର ଖଞ୍ଜା ଖସିଯିବା—Dislocation of a bone. ପ୍ରା—(ମେଦନୀପୁର) ବ—ରୋକା; ରସିଦ—A slip of paper containing an order or receipt.

Rakā(kkā)
ବାଇଠକଜାନା
ଫିକ୍ ; ରକା; ଫିକବ୍ୟଥା; ଫିକଧରା

ରକା ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା ଦ୍ୱାରା ବା ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ରକାକୁ ଭଲ କରିବା—To cure nervous spasm due to wind by blowing with the mouth or by muttering incantations or by electric current.

Raka chhardā(rde)ibā
ଫିକବ୍ୟଥା ଛାଡ଼ାନ
ବାଇ ଛାଡ଼ାନା

ରକା ଛାଡ଼ିବା— ଦେ. ବ—ଦେହସ୍ଥ କୁପିତ ବାୟୁ ପୁଣି ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଯିବାଦ୍ୱାରା ବେଦନାର ଉପଶମ ହେବା—The cure of nervous spasm due to wind.

Rakā chhārdibā
(ରକା ଧରିବା—ବିପରୀତ)
ଫିକବ୍ୟଥାଛାଡ଼ା **ବାଇଛାଡ଼ନା**

ରକା ଝାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କି ରକାକୁ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ରକାଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ହାତ ବୁଲାଇବା—To practise massage and blow wind by the mouth on the part of the body affected with nervous spasm.

Rakā jhārdibā
ଫିକ ଝାଡ଼ା
ବାଇ ଝାଡ଼ନା

ରକା ଧରିବା—ଦେ. ବ—ପବନ ଅଟକି ଯିବା; ଦେହମଧ୍ୟସ୍ଥ କୁପିତବାୟୁ ସ୍ୱସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବେକକୁ ବା ପିଠିକୁ ବା କଙ୍କାଳକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ବେଦନା ଦେବା—Suffering of spasms due to wind.

Rakā dharibā
ଫିକ୍‌ଧରା
ବାଇ ଠକଜାନା

(ରକା ପଶିବା, ରକା ଲାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

(ରକା ଛାଡ଼ିବା—ବିପରୀତ)

ରକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—(ରଜ୍ ଧାତୁ=ରଙ୍ଗ କରିବା+କର୍ମ ତ—

Rakta

୧ । ରଞ୍ଜିତ; ରଙ୍ଗକରା ଯାଇଥିବା—1. Dyed; tinged; coloured; stained. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ ତ) ରତ; ଆସକ୍ତ; ଅନୁରକ୍ତ—2. Fond; attached to; addicted to. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ାରତ; କ୍ରୀଡ଼ାସକ୍ତ—3. Addicted to play; engaged in sport. ୪ । ଶ୍ରୁତିମଧୁର; ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ—4. Sweet to the ear. ୫ । ଲୋହିତ; ରଙ୍ଗ; ଲାଲଆ—5. Red. ୬ । ଶୋଧିତ (ହି.ଶ.)—6. Purified. ବ—(+ଭାବ ତ) ୧ । ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ—1. Red colour. ୨ । କୁସୁମ; କୁସୁମ ଫୁଲ—2. Safflower; Carthamus Tinctoris. ୩ । ହିଙ୍କୁଲ; ହିଞ୍ଜଳ ଗଛ—3. A tree; Barringtonia Acutangulia. ୪ । କୁଙ୍କୁମ; ଜାଫ୍ରାନ୍—4. Saffron; Crocus Sativus. ୫ । ତାମ୍ର; ତମ୍ବା—5 Copper. ୬ । ପ୍ରାଚୀନାମଳକ; ଫଳବିଶେଷ; ପାଣିଆଅଁଳା—6. The fruit of Flacouretia Cataphracta. ୭ । ହିଙ୍ଗୁଳ—7. Vermillion. ୮ । ସିନ୍ଦୂର—8. Red lead; minium. ୯ । ପଦ୍ମକ; ପଦ୍ମକାଷ୍ଠ; ଔଷଧକାଷ୍ଠବିଶେଷ—9. A sort of fragrant wood used in medicine; Prunus Padam. ୧୦ । ରକ୍ତଚନ୍ଦନ—10. Teracarpus Santalum. ୧୧ । ବକମ କାଠ—11. Sappan wood. ୧୨ । ବନ୍ଧୁଲ ଫୁଲ—12. Pentapetes Phoenicia. ୧୩ । ରଢା ମାଛ (ହି. ଶ.)—13. A small reddish species of Clarius Magur (fish). ୧୪ । ଏକପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ବେଙ୍ଗ (ହି.ଶ.)—14. A kind of venemous frog. ୧୫ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଛା (ହି. ଶ.)—15. A kind of scorpion. ୧୬ । ଶିବ—16. A name of Śiba (Apte).

ଅନ୍ୟ-ସଂ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—ଅଙ୍ଗଜ, ଅସୃକ୍, ୧୭ । ଶୋଣିତ; ରୁଧିର; ଅସ୍ର, ଲାଲାଳ, କ୍ଷତଜ, ହିନ୍ଦୁହିତବିଶ୍ୱାଶ ଶ୍ରୋତ୍ର ଶରୀରସ୍ଥ

ଚର୍ମଜ, ଭ୍ରଗଜ, ପଳଙ୍କାର, ରଙ୍ଗଜ, ରୁଧିର, ରୋଧିର, ରଙ୍ଗକ, ରୋହିତ, ଲୋହ, ଶୋଣ, ଶୋଣିତ, ସ୍ପଜ, ବାସିଷ୍ଠ, ପ୍ରାଣଦ, ରସତେଜଃ ଲୋହିତ

ରକତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

ରକ୍ତ

ଲୋହ

ଫା. ଖୁନ୍

ସପ୍ତଧାତୁ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ଲହୁ—17. Blood. [ଦ୍ର—ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିପାକ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ ରସ (Chyle)ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ରସ ପୁଣି ପରିପକ୍ୱ ହେଲେ ରକ୍ତ ରୂପରେ ସମଗ୍ର ଶରୀରରେ ବାହି ହୁଏ । ଏହା ନାଲିଆ, ତରଳ, ନାତି-ଶୀତୋଷ୍ଣ, ମଧୁରଲବଣରସ । ଏହା ଶରୀରର ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଯକୃତ୍ ଓ ପ୍ଲୀହା ରକ୍ତର ପ୍ରଧାନ ଆଧାର । ରକ୍ତ ପ୍ରଥମେ ହୃଦୟକୁ ଯାଇ ହୃଦୟରୁ ସବୁଆଡ଼େ ଶିରାପ୍ରଶିରା ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୁଏ । ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେଲେ ନାନା ରୋଗ ଜନ୍ମାଏ । ରକ୍ତହିଁ ଜୀବଶରୀରର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ରକ୍ତକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସେଥିରେ ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ ଅଛି, ଯଥା—୧ । ସିରମ୍ (Serum ବା Plasma)—ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ (ଯହିଁରେ ଜଳ ଓ ଲବଣାଂଶ ଅଛି) । ୨ । କ୍ରୋସାମେଣ୍ଟମ୍ (Crossamentum ବା blood corpuscles)—ନାଲିବର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ । ରକ୍ତକୁ ଇଂରାଜୀରେ ବ୍ଲଡ୍ (Blood) ଓ ଲିଷ୍ଟନରେ (Liquor Sanguinis—ପ୍ରାଣର ପାଣିୟ) ବୋଲାଯାଏ । ରକ୍ତକୁ ରାସାୟନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ, ଏଥିରେ ଜଳ, ଆଲ୍‌ବୁମେନ୍ (Albumen), ଫୋଟାସିଅମ୍, ସୋଡିଅମ (ଖାର), ଫସ୍‌ଫରସ୍, ଅଙ୍ଗାର, ଲୁହା ଆଦି ଉପାଦାନ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଜୀବଦେହରୁ ରକ୍ତ ବାହାର କଲେ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପରେ ଏହା ପାଣି ଫାଟିଯାଇ ବସିଯିବା ଅଂଶ ଗୋଟାଳିଆ (coagulum) ଓ ଜଳୀୟ ଅଂଶ (Serum)ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ରକ୍ତରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ଅଣୁ (Corpuscles) ଅଛି । ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ନାଲି । ଧଳା ଅଣୁର ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା ନାଲିଆ ଅଣୁର ସଂଖ୍ୟା ବେଶୀ ।

ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ରକ୍ତ ୨ ପ୍ରକାର; ୧ । ଆର୍ଟେରିୟାଲ୍ ବ୍ଲଡ୍ (Arterial blood)—ଯାହା ଧମନୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଡୋଫା ନାଲି । ୨ । ଭେନସ୍ ବ୍ଲଡ୍ (Veinous blood) ଯାହା ଶିରାପ୍ରଶିରା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ସ୍ଥଳରେ ଧରିବାକୁ ଗଲେ ରକ୍ତରେ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ୮୦ ଭାଗ, ଘନ ପଦାର୍ଥ ୨୦ ଭାଗ । ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ପ୍ରାୟ କଡ଼ି ୧୧ ସେର ରକ୍ତ ଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତର ଉଷ୍ଣତା ପ୍ରାୟ ୯୮ ଡିଗ୍ରୀ ।]

ଦେ. ବି—୧ । ଜଙ୍ଘ, କାଖ ଆଦି ବେଦନାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଫୁଲିବା—1. Bubonic swelling of the thigh etc due to glandular disease. ୨ । ଋତୁ; ପ୍ରତିମାସରେ ସ୍ତ୍ରୀଗର୍ଭରୁ ନିଃସୃତ ରକ୍ତଃ(ଅଶିଷ୍ଟ,—ନେତ୍ର)—2. Menstrual flow; menses.

[ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଓ ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅତି ଅଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅଟେ ।] ୩ । ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଭୁକ୍ତୁମ୍—3. Blood relation; kinsman; kindred. ୪ । ରକ୍ତସମ୍ପର୍କ—4. Blood relationship; kinship.

ରକ୍ତ ଆବୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ତ ଓ ଅର୍ବୁଦ)—ପ୍ରସବ ସମୟରେ ଶିଶୁର ମସ୍ତକରେ ଖୁବ୍ ଚାପ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ତା ମସ୍ତକରେ ବାହାରିବା ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ଆବୁ (ଡାକ୍ତର ରାଜକିଶୋର—ପ୍ରସୂତିତତ୍ତ୍ୱ)—Haematoma.

Rakta ābu

ରକ୍ତଆବ

ରକ୍ତ ଆମାଶା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ତାମାଶୟ)—୧ । ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା ରୋଗ—1. A disease accompanied with bloody stools. ୨ । ରକ୍ତାତିସାର; ନାଲିରକ୍ତ ଝାଡ଼ା—2. Dysentery.

Rakta āmāśā

(ରକ୍ତ ଆମାଶୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ଆମାଶା

रक्त आमाशय

ରକ୍ତ ଉପୁଚିବା—ଦେ. ବି—୧ । ରକ୍ତ ଥୋପି ପଡ଼ିବା (ଦେଖ) 1. Rakta thopi pardibā (See) (ରକ୍ତ ଉପୁଚି ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ରକ୍ତ ପିଚିକିବା (ଦେଖ) 2. Rakta pichikibā (See)

Rakta upuchibā

ପିଚିକିରୀର ମତ ରକ୍ତ ପଡ଼ା

रक्त पिचका देना

ରକ୍ତକ—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+କ)—୧ । ଅମ୍ଳାନକ ବୃକ୍ଷ—1. Globe Amaranth (red variety); Gomphraena Globosa. ୨ । ବନ୍ଧୁକ ଫୁଲ; ବନ୍ଧୁଲୀ (ଗଛ ଓ ଫୁଲ)—2. A plant with red blssom; Pentapetes Phoenicia; Ixora Bandhuka. ୩ । ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର—3. Red cloth. ୪ । ଅନୁରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person affected with love; an impassioned person (Apte). ୫ । ବିନୋଦୀ; କ୍ରୀଡ଼ାରତ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A player; a sporter. ୬ । କୁସୁମ ଫୁଲ—6. Safflower. ୭ । ରକ୍ତଶିଗ୍ରୁ; ରକ୍ତ ସଜନା—7. Red variety of horse radish, Morunga Hyperanthera. ୮ । ରକ୍ତେରଣ୍ଡ; ନାଲିଗଛ—8. The red variety of castor-seed plant. ୯ । ରକ୍ତୋତ୍ପଳ; ନାଲିକଇଁ—9. The red water lily; Nymphae Rubra. ୧୦ । ରକ୍ତକାଷ୍ଠ; ବକମ ଗଛ—10. The sappan wood. ୧୧ । କୁଙ୍କୁମ; କେସର (ହି. ଶ.)—11. Saffron. ୧୨ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—12. An amorous man (Apte)—୧୩ । ରକ୍ତ; ରୁଧିର—13. Blood (Apte). ବିଣ—୧ । ଅନୁରାଗୀ—1. Fond; affectionate. ୨ । ଅନୁରକ୍ତ—2. (Person) Attached to; ensmoured of. ୩ । ବିନୋଦୀ (ହି. ଶ.)—3. Sportive; frolicsome. ୪ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—4. Red.

* । ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—5. Bloody (Apte). ୬ । ମନୋହର—6. Pleasing; amusing (Apte).

ରକ୍ତ କଇଁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ କୁମୁଦ)—ରଙ୍ଗକଇଁ; ନାଲିକଇଁ; ରକ୍ତ କୋକନଦ—The red water lily.
Rakta kaiñ
ଲାଲସୁଂଦୀ ଲାଲକୁଇ

ରକ୍ତ କଙ୍ଗୁ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ସାଳବୃକ୍ଷରୁ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାରେ—
Rakta kaṅgu Gum-exuding Sal tree.

ରକ୍ତକଣ୍ଟା—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବଙ୍କକଡ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)
Raktakaṇṭā Flacourtia Ramontchi plant.

ରକ୍ତକଣ୍ଠ(ଣ୍ଠୀ)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ=ସ୍ୱଶ୍ରାବ୍ୟ+କଣ୍ଠ=
Rakta kaṇṭha(ṇṭhī) ସ୍ୱର ଯାହାର)—୧ । ମନୋହର କଣ୍ଠ
ରକ୍ତକଣ୍ଠା } —ସ୍ତ୍ରୀ ନାଲିଆ—1. Red-necked. ୨ । ସୁକଣ୍ଠ:
ରକ୍ତକଣ୍ଠୀ } ଯାହାର ସ୍ୱର ସୁମିଷ୍ଟ—2. Having a melodious tone or voice. ସଂ. ବ—୧ । କୋକିଳ (ହି. ଶ.)—1. Indian cuckoo. ୨ । ବାଇଗଣ (ହି. ଶ.)—2. Brinjal. * । ହରିତ୍ର ଚଢ଼େଇ; ହରିତ (ଦେଶ) (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—3, Harīta (See)

ରକ୍ତ କଦମ୍ବ—ସଂ. ବ—ନାଲି ଫୁଲ ବିଶିଷ୍ଟ କଦମ୍ବ ଗଛ (ହି. ଶ.)—
Rakta kadamba A variety of the Nucela Cadamba with red flowers.

ରକ୍ତ କଦଳୀ—ସଂ. ବ—ଚମ୍ପା କଦଳୀ (ଦେଖ)
Rakta kadalī Champā kadalī (See)

ରକ୍ତ କନା—ଦେ. ବ.—୧ । ରକ୍ତାକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ—1. Rag soaked
Rakta kanā with blood. ୨ । ଋତୁ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ
ରକ୍ତର ନେକଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ପରିହିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ରକ୍ତାକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ;
ରକ୍ତ କପଡା ତଳ କନା—2. Rags used by females during menses and soaked with the menstrual blood; sanitary rag or towel. * । ପ୍ରସବ କାଳରେ ଗର୍ଭରୁ ସ୍ରବ ଥିବା ରକ୍ତାକ୍ତରେ ବୁଡ଼ିଥିବା କନା—3. Bloody rag; rags soaked with bloody discharge from the womb at child-birth.

ରକ୍ତ କନ୍ଦ—ସଂ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପ୍ରବାଳ; ପୋହଳା—
Rakta kanda 1. Coral. ୨ । ପିଆଜ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)-
(ରକ୍ତ କନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2 Onion. * । ନାଲି ଆଳୁ (ହି. ଶ.)—3, Red-bulbed yam.

ରକ୍ତ କମଳ—ସଂ. ବ.—ନାଲି ପଦ୍ମ; ରକ୍ତୋତ୍ପଳ—
Rakta kamala The red lotus.
(ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଅରବିନ୍ଦ, ଅରୁଣ କମଳ, ରବି ପ୍ରିୟ, ଶୋଣପଦ୍ମ,
ରକ୍ତ ପଦମ **ଲାଲପଦ୍ମ** କୋକନଦ)

ରକ୍ତ କମ୍ବଳ—ସଂ. ବ.—୧ । ନୀଳ କଇଁ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
Rakta kambala 1. The blue water lily.
୨ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—2. Red lotus.

ରକ୍ତ କରବୀର—ସଂ. ବ.—ନାଲି କରବୀ ଫୁଲ—The red Olian-
Rakta karabira der; Nerium Odorum, var.
ଲାଲ କରବୀ ଲ
ସ—ଶୂର, ଗଣେଶ କୁସୁମ, Rubra.
ଚଣ୍ଡୀ କୁସୁମ, ଭୂତଦ୍ରାବୀ, ରବିପ୍ରିୟା [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ବିଷାକ୍ତ ।]

ରକ୍ତ କଲ୍ହାର—ସଂ. ବ.—ନାଲି କଇଁ—
Rakta kalhāra The red water-lily.
(ରକ୍ତ କୁସୁମ, ରକ୍ତ କୋକନଦ, ରକ୍ତ କୈରବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ କାଞ୍ଚନ—ସଂ. ବ.—ନାଲି ଫୁଲବିଶିଷ୍ଟ କାଞ୍ଚନ ଗଛ—
Rakta kāñchana The red-flowered variety of
ସଂ.—କାଞ୍ଚନାଳ, କାଞ୍ଚନାର, mountain ebony; Bouhenia
କୁଦାର, ଗଣ୍ଡାରି, କାଞ୍ଚନକ, Variegata.
ତମ୍ବକ, ତାମ୍ରପୁଷ୍ପ, ବଦଳ, [ଦ୍ର—ଏହା କାଞ୍ଚନ ଜାତୀୟ ସାଧାରଣ
କୁଣ୍ଡଳୀ, ଶୋଣ ପୁଷ୍ପକ ବନ୍ୟ ତରୁ । ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଧାରକ;
ଲାଲ କାଞ୍ଚନ କଷାୟରସ, କଫଘ୍ନ ଓ ପିତ୍ତନାଶକ,
ଲାଲ କଚନାର ଏହା ଶ୍ୱେତ କାଞ୍ଚନସଦୃଶ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ।]
(ରକ୍ତ କାଞ୍ଚଣ[ନ] - ଦେ. ରୂପ)

ରକ୍ତ କାଟି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରକ୍ତସମ୍ପର୍କୀୟ କୁଟୁମ୍ବିତାକୁ
Rakta kāṭi debā ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଶତ୍ରୁତାଚରଣ କରିବା—
ଲହୁ କାଟଦେନା 1. To disregard the ties of blood-
[ରକ୍ତରେ ବାଡ଼ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] relations. ୨ ।
ରକ୍ତସମ୍ପର୍କ ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବାଦିରେ ରକ୍ତସମ୍ପର୍କୀୟ କୌଣସି
କେଟେଦେଓୟା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ କରିବା—2. To exclude a blood relation from invitation to one's social ceremonies.
(ରକ୍ତ ଭୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରକ୍ତ କଟିଯିବା, ରକ୍ତ ଭୁଟିଯିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତକାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା,ଣ୍ଡୀ)—ସଂ.ବ—ନାଲି ପୁରୁଣୀ ଶାଗ--Red variety of
Raktakāṇḍa(ṇḍā,ṇḍī) hogweed; Serpent Ophy-
ଅ. ସଂ. ନାଲୁଲୀ, ଅହ୍ନଭୁକ୍, oxilon; Baerhavia Alata
ଈଶ୍ୱରୀ, ନାଇ, ନାଗଗନ୍ଧା, Rubra. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ
ବ୍ୟାଳଗନ୍ଧା,ସରସା,ସର୍ପଗନ୍ଧା, ନକୁଳ ବା ନେଉଳ ସାପଦ୍ୱାରା ଦଂଶିତ
ସର୍ପାଦନୀ, ସୁଗନ୍ଧା, ଶୂରୀ, ହେଲେ ଏହି ଗଛର ଚେରକୁ ଖାଇ
ନବ୍ୟ, ନବ, ପୁନର୍ଭବ, ସର୍ପ-ଦଂଶନଜ୍ୱାଳାରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ।
ପ୍ରାବୃଷେଣ୍ୟା, ଭୈମ, ମଣ୍ଡଳ- ସାଧାରଣତଃ ଏ ଗଛକୁ 'ଅମରମୌଷଧ'
ପର୍ଣ୍ଣିକା, ଲୋହିତା, ବର୍ଷକେତୁ, କହନ୍ତି ।]
ବିଷଘ୍ନୀ, ବୈଶାଖୀ, ଶୋଣପତ୍ର,
ଶୋଫଘ୍ନୀ, ସାରଣୀ ।

ରକ୍ତ କାନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅତି ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକରିବା—
Rakta kāndibā 1. To suffer a great mental
ଲହୁରୋନା agony. ୨ । ଅତି ବିକଳଭାବରେ କାନ୍ଦିବା—
2. To weep very piteously; (ପ୍ରୟୋଗ—
ଅମୁକ ଜମିଦାରଙ୍କ ଜୁଲୁମ୍‌ରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଲୁହ ନ କାନ୍ଦି
ରକ୍ତ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ତୁଳନା କର ଇଂ His heart bleeds)

ରକ୍ତ କାର୍ପାସିକା—ସଂ. ବି—ନାଲି କପା—The red-flowered
Rakta kārpāsikā variety of the cotton plant.
(ରକ୍ତକାର୍ପାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁରକଷାୟରସ, ଈଷତ୍ ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବଳକର—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରକ୍ତ କାଶ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ଲୋ) ଯେଉଁ କାଶରୋଗରେ ଖଙ୍କାର
Rakta kāsa ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼େ—Bloody expectoration; Spuetum Cruentum.

ରକ୍ତ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବି—ବକମ ଗଛ—The sappan wood;
Rakta kāshṭha Caesalpina Sappan.
[ଅନ୍ୟ ସଂ. ରକ୍ତକ, କୁଟନନ, ପଟ୍ଟରଞ୍ଜନ, ପଙ୍ଗାଙ୍ଗ, ପଙ୍ଗାଣ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟାବୃକ୍ଷ, ସୂଗକାଷ୍ଠ, ଲୋହିତ, ସୁରଙ୍ଗ, ସୁରଙ୍ଗଦ ।]

ରକ୍ତ କୀଟାଣୁ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ରକ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର
Rakta kītāṇu ଜୀବ—Hoematoza; animalculae discovered in blood.

ରକ୍ତ କୁରଣ୍ଟ(ଣ୍ଡ)କ—ସଂ. ବି—ନାଲି ଝିଣ୍ଟି ଫୁଲ; ନାଲି ଦାସକେରେଣ୍ଟା-
Rakta kuraṇṭa(ṇḍa)ka Barleria Cristata.
ନାଲଝିଣ୍ଟି **ଲାଲକଟସରୈୟା** (କୁରବକ ଦେଖ)

ରକ୍ତ କୁଷ୍ଠ—ସଂ. ବି—ବିସର୍ପ ନାମକ ରୋଗ—A kind of
Rakta kushṭha skin-disease. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହଚର୍ମ୍ମ ଜଳାପୋଡ଼ା କରେ ଓ ଦେହସାକ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓ କୁଷ୍ଠରୋଗ ପରି କ୍ଷତ ହୁଏ—ହ୍ର. ଶ.]

ରକ୍ତ କୁସୁମ—ସଂ. ବି—୧ । ପାରିଭଦ୍ର; ପାଳଧୁଆ ଗଛ—1. The
Rakta kusuma coral tree; Erithrina Falgens.
[ଅନ୍ୟ ସଂ. ଭୂମିଦ୍ର, ପାରିଜାତକ, ମନ୍ଦାର] ୨ । ଜାମଣ ଗଛ; ଧନ୍ୱନ ବୃକ୍ଷ—2. A wild timber tree;
ଫରହଦ Cordia Macleodii. ୩ ।
ପାଲିଟାମାଁଦାର **ରକ୍ତକାଞ୍ଚନ**—3. The red-flowered variety of
ଧାମିନିୟା. ଧାମୁୟା Kanchana tree. ୪ ।
ଡେନଗାନ ରକ୍ତ ଅରଖ ଗଛ—4. The red variety of Arka plant.

ରକ୍ତ କୁସୁମା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଡାଳିମ୍ବଗଛ (ହ୍ର. ଶ.)—
Rakta kusumā Pomegranate tree.

ରକ୍ତ କୃମିଜା—ସଂ. ବି—ଲାକ୍ଷା (ହ୍ର. ଶ.)—
Rakta kṛumijā Shell-lac.

ରକ୍ତ କେଶ(ସ)ର—ସଂ. ବି—୧ । ପାରିଭଦ୍ର; ପାଳଧୁଆ—
Rakta keśa(sa)ra 1. The coral tree.
[ଅନ୍ୟ ସଂ. ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ରକ୍ତକେଶୁ, ସୁରାଗ, ନାଗକେଶର; ଅରୁଣ-କେଶର, ଭୂମୀକ, ଭୃଙ୍ଗ, ଦେବବଲ୍ଲଭ, ପାଷାଣଦ୍ରୁମ, ପୁରୁଷ] ୨ । ନାଗେଶ୍ୱର ଗଛ—2. A tree with scented flowers. Rotlaria Tinctoria.
ନାଗକେଶର **ନାଗକେଶର**

ରକ୍ତକେଶୀ—ସଂ.ବିଣ(ରକ୍ତ + କେଶ + ଇନ୍;୧ମା.୧ବ)—ଯାହାର କେଶ
Raktakeśī ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବା କହରା (ହ୍ର.ଶ)—Having
[ରକ୍ତକେଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] reddish or auburn hair.

ରକ୍ତ କ୍ଷରଣ—ସଂ.ବି(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—କ୍ଷତ ଅଦରୁ ଟୋପା ଟୋପା ହୋଇ ରକ୍ତ
Rakta ksha(ra)ṇa ଝରିବା; ରକ୍ତସ୍ରାବ—The oozing of
[ରକ୍ତକ୍ଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] blood from a wound.

ରକ୍ତ ଖଦିର—ସଂ. ବି—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଯ୍ୟାସସ୍ରାବୀ ଖଦିର ବୃକ୍ଷ—
Rakta khadira The red-juiced sort of Mimosa
[ଅନ୍ୟ ସଂ.ନାମ—ଅରୁ, ଅସ୍ତ୍ରଖଦିର, Catechu; Acacia
କୁଷ୍ଠନୋଦନ, ତାମ୍ରସାରକ, Catechu. [ଖଦିର ଦେଖ]
ଯାଜ୍ଞିକ, ସୁଯଦ୍ରୁ, ବହ୍ନିଶଲ୍ୟ, ସୁସାର]

ରକ୍ତ ଖରାପ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି; ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେବା—
Rakta kharāpa hebā Impurity of blood.
ରକ୍ତ ଖାରାପ ହଓରା **ଲହୁ ଖରାବ ହୋନା**

ରକ୍ତଖାଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Raktakhāi A sort of medicinal plant. [ଦ୍ର—
ରକ୍ତଖାଇ ଏହା ୧ । ୧½ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏଥିର ମୂଳ କର୍କଶ ଓ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡିଆ । ଏଥିର ମୂଳରୁ ଓ ଫଳ ଉଭୟରେ ଥିବା ମଞ୍ଜିରୁ ଚନ୍ଦନ ପରି ବାଟି ଲେପ ଦେଲେ ଗୋଡ଼-ହାତରେ ଗଢ଼ୁଥିବା ଗଳଅ ରକ୍ତ ଓ ଉଚ୍ଚନିଚ ଫୁଲା ଶୁଖିଯାଏ ।]

ରକ୍ତ ଖାଣ୍ଡ(ଡ଼)ବ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଖଜୁର ଗଛ (ହ୍ର. ଶ)
Rakta khāṇḍa(ṛda)ba A kind of date palm.

ରକ୍ତଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଗାଳି)—୧ । ଯେ ଅର୍ଦ୍ଧ ପାନ କରେ;
Raktakhiā ସ୍ତ୍ରୀରଜଃପାନକାରୀ—1. (A term of filthy
ରକ୍ତଖେକୋ, ରକ୍ତଖେକୁୟା abuse) One who drinks the
ଲହୁଖୌକା menstrual flux. ୨ । ଶୋଣିତ ଲିପ୍ସୁ; ଜୀବର ରକ୍ତପାନକାରୀ—2. Blood-thirsty; sanguinary. [ଦ୍ର—ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦ (ରକ୍ତଖାଇ) ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—
(ରକ୍ତଚଷା—ଅନ୍ୟ ବିଣ. ରୂପ) ରକ୍ତଖାଇ(ଦେଖ)—Raktakhāi.
(See)

ରକ୍ତ ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବି (ସମ୍ଭବ ଶବ୍ଦ କିମ୍ବା ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—(ଯୁଦ୍ଧ-
Rakta gaṅgā କ୍ଷେତ୍ରାଦିରେ ଓ ଜୀବହତ୍ୟା ସ୍ଥାନରେ)ନଦୀ ପ୍ରବାହ
[ରକ୍ତନଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ପରି ଧାରାକାରରେ ବହୁଥିବା ରକ୍ତସ୍ରୋତ; ଭୟଙ୍କର ରକ୍ତପ୍ରବାହ—River of blood; copious flow of blood (on a field of battle or in a slaughter-house).

ରକ୍ତଗ(ପ)ଡ଼ିବା—ଦେ.ବି—ଗୋଡ଼ ଅଦ ଗୋଦର ହେବା; ବାତଜର ହେତୁ
Rakta ga(pa)ṛdibā ହାତ, ଗୋଡ଼, କୋଷ, ଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତନ
[ରକ୍ତଗଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଦ ବେଦନାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଫୁଲିଯିବା—
ରକ୍ତପଡ଼ା The swelling of the limbs (legs, hands,
ଲହୁଫୁଲନା scrotum, penis, female breast) due to

elephantiasis. [ଦ୍ର—ହାତଗୋଡ଼କୁ ରକ୍ତ ଗଢ଼ିବାକୁ ଗୋଦର, କୋଷକୁ ଲୁରୁଣ୍ଡ, ଲିଙ୍ଗକୁ ହାତିଶୁଣ୍ଡ, ସ୍ତନକୁ ଥନହ୍ୱ ବୋଲାଯାଏ ।]

ରକ୍ତ ଗନ୍ଧକ—ସଂ. ବି—ଆରବ ଓ ଆଫ୍ରିକାଦେଶାଗତ ଗୁଗ୍ଗୁଳ—
Rakta gandhaka The gum myrrh; Balsamodendron Myrrh.
ବୋଲ ଗନ୍ଧବୋଲ

ରକ୍ତଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ହ. ଶ)—
Raktagandhā Aśwagandhā (See)

ରକ୍ତ ଗରମ ହେବା—ଦେ. ବି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହଠାତ୍ କ୍ରୋଧରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା; ଖିଜି ଚହଟିବା—[ରକ୍ତ ଚହଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. (figurative) Being in a fit of rage.
ରକ୍ତ ଗରମ ହୋଣ୍ଡା **ଲହୁ ଗରମ ହୋନା** ୨ । ବାଉଳ ହୋଇଯିବା—2. Becoming mad.

ରକ୍ତ ଗୁଞ୍ଜା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଲାଲ କାଇଞ୍ଚ—
Rakta gunjā Abrus Prectorius (red-seeded variety)

ରକ୍ତ ଗୁଲ୍ମ—ସଂ. ବି—ମୂତ୍ରଗର୍ଭ ରୋଗ; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ଗୁଲ୍ମବୃଦ୍ଧି ରୋଗ—
Rakta gulma ବିଶେଷ; କଠିନଥିବା କେମାର—A female disease; a hard lump formed in the abdomen; ovarian tumour; Scirrhus of the ovarium. [ଦ୍ର—ଏହା ପେଟ ଭିତରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ଫେଟିଯାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ, ଝାଡ଼ା ବନ୍ଦ କରାଇ ଶେଷରେ ମାରିଦିଏ ।]

ରକ୍ତଗ୍ରୀବ—ସଂ. ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ+ଗ୍ରୀବା)—ଯାହାର ବେକ ନାଲି—Red-throated. ସଂ. ବି—ପାରା—[ରକ୍ତଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ] Pigeon (Apte.)

ରକ୍ତଘର୍ମ ନିଃସରଣ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ରୋଗବିଶେଷ; Rktagharma nihsaraṇa ଦେହରୁ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱେଦ ନିର୍ଗମନ—Hœmathydrosis; oozing out of blood-coloured perspiration.

ରକ୍ତ ଘେ(ଭେ,ହେ)ରା—ଦେ.ବି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଚାରି ପାଖରେ ବାରମ୍ବାର ଘୂରି ବୁଲିବା—1.Going round and round a person.
[ରକ୍ତଘେରା ବୁଲିବା—କ୍ରି] ଚାରିଦିଗେ ଘୁରା **ଚାରୋଁତରଫ ଘୁମନା** ୨ । ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ଘୂରିବା—2. Whirling in a circle.

ରକ୍ତଘ୍ନ—ସଂ. ବି—ରୋହିତକ (ଦେଖ)
Raktaghna Rohitaka (See).

ରକ୍ତଘ୍ନୀ—ସଂ. ବି—ଗଣ୍ଡିଆ ଦୂବ—
Raktaghnī A kind of Doob grass; Panicum Dactylon.

ରକ୍ତ ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବି—୧। (ରୋଗ, ନିଶା, କ୍ରୋଧ ବା ଶୋକାଦିଜନିତ)
Rakta chakshuḥ ଆଖି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହେବା; ରଙ୍ଗ ଆଖି—
ରକ୍ତନେତ୍ର } ଅନ୍ୟରୂପ
ରକ୍ତ ଲୋଚନ } 1. Effusion of blood in the globe of the eye; blood-shot eye; Hæmalopia. ୨ । ନାଲିଆଖି; ରାଗରେ ଆରକ୍ତଲୋଚନ—2. Eyes reddened through a fit of anger.

ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ
Raktachakshu kārdhibā ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା; ନାଲିଆଖି
ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ବାହାର କରିବା } କାଢ଼ିବା—(figurative) To show red eyes; to burn with rage
ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ଦେଖାନ (ବାରକରା)
ଲାଲଆଁଖ ନିକାଲନା

ରକ୍ତ ଚଞ୍ଚୁ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଚଞ୍ଚୁ)- ନାଲି ଥଣ୍ଟା—
Rakta chañchu Red beak. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)-ନାଲି-ଥଣ୍ଟିଆ—Red-beaked.

ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କାଷ୍ଠ—
Rakta chandana 1. The red sandal;
[ଅନ୍ୟ ସଂ—ରକ୍ତପର୍ଣ୍ଣ,ରଞ୍ଜନ Pterocarpus Santaninus;
କୁଚନ୍ଦନ, କୁସୀଦ, ରକ୍ତାକ୍ତ, Pterocarpus Santalinus
ତାମ୍ରସାର, ତାମ୍ରବୃକ୍ଷ, ଚନ୍ଦନ, (Kirtikar).
ତାମ୍ରାର, ଲୋହିତ, ଲୋହିତଚନ୍ଦନ, [ଦ୍ର—ଏହା ଚନ୍ଦନ ଜାତୀୟ ରକ୍ତସାର, ରକ୍ତାଙ୍ଗ, କ୍ଷୁଦ୍ରଚନ୍ଦନ, ନୁହେ ଓ ଏହାର କାଠ ସୁଗନ୍ଧ ଅର୍କଚନ୍ଦନ, ରକ୍ତବୀଜ, ପ୍ରକାଳଫଳ] ନୁହେ ।] ୨ । ବକମ ଗଛ—
2. The red Sappan wood. ୩ । କାଫ୍ରାନ୍—
3. Saffron.
ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ
ଲାଲଚନ୍ଦନ, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ
ଗ୍ରୀ. ଏରିଥ୍ରୋଜିନ୍ ଫ୍ରୁଟିକୁସ୍ ଲା. ସେନସାର୍ଓନମ
ଆ. ସନ୍ଦଲେ ଅହ୍ମର୍ ଫା. ସନ୍ଦଲେ ସୁର୍ଖ୍

ରକ୍ତ ଚାଉଳ ଚୋବା(ବେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧରେ(ବାହାରେ
Rakta chaula chobā(be)ibā ପ୍ରକାଶ ନ କରି) ମନେ ମନେ ରାଗେ ଖିଚମିଚ କରା ଜର୍ଜରିତ ହେବା—To be burning in anger.
ଲହୁ ଚାବଲ ଚିବାନା

ରକ୍ତ ଚାପ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) ୧ । ଦେହରେ ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାରର
Rakta chāpa ବେଗ—1. Blood pressure.
[ଦ୍ର- ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ପ୍ରଶିରାମାନଙ୍କ (arteries) ବାଟେ ଦେହପାକ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ପୁଣି ଶିରା (veins) ବାଟେ ହୃଦୟକୁ ଫେରି ଆସେ । ଏହି ସଞ୍ଚାର ମାର୍ଗର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପରିମାଣରେ ରକ୍ତ ଉପରେ ଚାପ ଥାଏ । ହୃଦୟରେ ଥିବା ଚାପର ପରିମାଣ କ୍ରମଶଃ ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ କମି ଯାଏ । ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ଅନୁଭୂତ ରକ୍ତଚାପ ଅପେକ୍ଷା ଅସୁସ୍ଥ ଶରୀରର ରକ୍ତଚାପ ବେଶୀ ହୁଏ—
ହାଲିବର୍ଟନ୍ ଓ ମାକଡାୱେଲ୍‌ଙ୍କ Handbook of Physiology ଗ୍ରନ୍ଥ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଡାକ୍ତରମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି, ଯେବେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା ତତ୍ତତ୍‌ବୟସରେ ରକ୍ତର ଚାପର ଡିଗ୍ରୀ ବେଶୀ ଦେଖାଯାଏ ତାହାହେଲେ ରୁଗ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିର

ବେଶି ଦିନ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ରହେ ନାହିଁ । ରକ୍ତ ଗମନାଗମନ କରିବା ଶିରାମାନଙ୍କ ନଳର ଭିତରେ କ୍ରମଶଃ ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଚୂନ ପରି ଜିନିଷର ସ୍ତର ଜମି ଯାଇ ଶିରାର ନଳୀ ମାନ ସରୁଆ ହୋଇ ଗଲେ ରକ୍ତର ଚାପ ବେଶି ହୁଏ ।

୨୦ ବର୍ଷରେ ୧୨୦, ୩୦ ବର୍ଷରେ ୧୨୫, ୪୦ ବର୍ଷରେ ୧୨୮, ୫୦ ବର୍ଷରେ ୧୩୦, ୬୦ ବର୍ଷରେ ୧୩୫, ୭୦ ବର୍ଷରେ ୧୪୫ [କଲିକତାର Advance ପତ୍ରିକା ୨୪ । ୩ । ୩୬]

ରକ୍ତଚାପମାନ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (ଅପୁଣ୍ଡକ)-ପେଣ୍ଡ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରରେ ସଞ୍ଚରିତ ରକ୍ତର ଚାପର ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ—Haemodynamometer; sphygometer.
Raktachāpamāna jantra

ରକ୍ତ ଚିତା—ଦେ. ବି—୧ । ରକ୍ତ ଚିତ୍ରକ (ଦେଖ)—1. Rakta chitraka (see)
Rakta chitā
ରକ୍ତେର ଫୋଁଟା ୨ । ହତଜୀବର ରକ୍ତଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟାକାରୀର ଲଲାଟରେ କଟାଯିବା ତିଳକ—2. Painting on one's forehead with the blood of the killed being.
ଲହୁକା ଟିକା
ରକ୍ତଚିତାମୂଳ } —୨ ଅର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ
ରକ୍ତଚିତାପାରୁ }

ରକ୍ତଚିତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହତ ବ୍ୟକ୍ତିର ରକ୍ତକୁ ଆଣି କପାଳରେ ତିଳକ କାଟିବା—To smear one's brow with the blood of a victim.
Raktachitā karibā
ରକ୍ତେର ଫୋଁଟା ପରା
ଲହୁକା ଟୀକା ଲେନା
[ରକ୍ତଚିତା ଘି(ଘେ)ନିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଦ୍ର—କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ରାଜାମାନେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାରି ପକାଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ରାଜା ଉକ୍ତ ଆଦେଶପାଳନକାରୀ ଘାତକକୁ କହୁଥିଲେ ଯେ, ଦଣ୍ଡପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାଣି ତାହାର ରକ୍ତ ମଡେ ଆଣି ଦେଲେ ମୁଁ ସେହି ରକ୍ତରେ ଚିତା ଘେନି ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରିବି, ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ହତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟରେ ନିଃସନ୍ଦେହ ହେବି; ଓ କାହାଣୀରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି ଯେ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ବଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ତାକୁ ନ ମାରି, ଲୁଚାଇ ରଖି ଓ ଗୋଟିଏ ଚଢ଼େଇର ରକ୍ତ ଆଣି ରାଜାଙ୍କୁ ବେଇ ବୋଧ କରି ଦେଉଥିଲେ ଓ ପରେ ରାଜାଙ୍କ ରାଗ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ରାଜା ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ ବଧାଦେଶପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଣି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଥିଲେ ।)

ରକ୍ତ ଚିତ୍ରକ—ସଂ. ବି—ଔଷଧବିଶେଷ; ନାଲି ଚିତାମୂଳ; ରଙ୍ଗଚିତା—Plumbago Rosea; Plumbago Coccinea.
Rakta chitraka
[ଅନ୍ୟ ସଂ.ନାମ—ଉଷବୃଧ, କାଳ, କାଳମୂଳ, ଅଗ୍ନିଜ୍ୱାଳ, ଅତିଦୀପ୍ୟ, ମାର୍ଜାର, ଅଗ୍ନି, ଦାହକ, ପାବକ, ଚିତ୍ରାଙ୍ଗ, ମହାଙ୍ଗ, **ଲାଲଚିତ୍ରକ**

(ଦ୍ର—ଏଥିର ଫୁଲ ନାଲିଆ; ଏହାର ମୂଳ ବିଷାକ୍ତ । ଏହାକୁ ବାଟି ଦେହରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ ଚମଡ଼ା ସିଝି ଯାଇ ଘାଆ ଓ ଫୋଟକା ହୋଇ ଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଔଷଧରେ ରଙ୍ଗଚିତା, ରକ୍ତଚିତା, ଲାଲଚିତା ରସାୟନାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ ।)
ମ. ରକ୍ତଚିତ୍ରକୁ, ତେ. ଏରୁଚିତ୍ର, ତା. ଶିବପୁଚିତ୍ରିର ।

ରକ୍ତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—୧। ସିନ୍ଦୁର—1. Red lead. ୨ । ନାଲି ଗୁଣ୍ଡା—2. Red powder.
Rakta chūrṇṇa

ରକ୍ତଛାଉ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ତ+ଶ୍ରୀ)—ଦେହରେ ରକ୍ତାଭ ମନା ମନା ଦାଗ—Red scurf.
Raktachhau
ଲାଲଛୁଲୀ ଲାଲଚକ୍ତା

ରକ୍ତ ଛିଟି(ଡ଼ି)କା—ଦେ.ବି—ଛିଡ଼ିକି ହୋଇ କାନ୍ଦୁରେ ବା ଲୁଗା ଥିବରେ ପଡ଼ିଥିବା ରକ୍ତବିନ୍ଦୁମାନ—Splashes of blood.
Rakta chiṭi(rdj)kā
ରକ୍ତେର ଛିଟା **ଲହୁ ଛିଟକନା**
[ରକ୍ତ ଛିଟ(ଡ଼)ବିବା, ରକ୍ତ ଛିଟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ତଜ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ତ+ଜନ୍‌ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ରକ୍ତରୁ ଜାତ—Produced from blood.
Raktaja

ରକ୍ତ ଜନକ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ତ+ଜନଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଶରୀରରେ ରକ୍ତ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ (ଔଷଧାଦି)—Hæmapoietic; blood-producing (medicine etc).
Rakta janaka

ରକ୍ତ ଜନ୍ତୁକ—ସଂ. ବି—୧ । ଭୂନାଗ; ଭୂଗର୍ଭନାଗ କୀଟବିଶେଷ; ଜଅନାଡ଼ି—1. Earthworm. ୨। ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣୀ—2. Any red animal.
Rakta jantuka

ରକ୍ତ ଜବା—ସଂ. ବି—ନାଲିଆ ମନାର ଫୁଲ—Red china rose.
Rakta jabā (ରକ୍ତ ମନାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ଜମିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଜଳୀୟ ରକ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ ବାହାରେ ରହିଲେ ତାହା ଟାଣୁଆ ହେବା—1. Coagulation of blood. ୨ । ରକ୍ତ ଗଡ଼ିବା (ଦେଖ)—2. Rakta gardibā (See)
Rakta jamibā
ରକ୍ତ ଜମା
ଲହୁ ଜମନା

ରକ୍ତ ଜିହ୍ୱ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଜିହ୍ୱା) — ସିଂହ—The lion. ବିଣ ପୁଂ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଜିହ୍ୱାବିଶିଷ୍ଟ—Having a red tongue.
Rakta jihwa
(ରକ୍ତଜିହ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି(ମ.ଶ.ଲୋ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଜ୍ୱର—Scarlatina; scarlet fever.
Rakta jwara
[ଦ୍ର—ଏହି ଜ୍ୱରର ଅନ୍ତିମଶେଷ ତୃତୀୟ ଦିନ ମୁହଁ ଓ ଦେହସାରା ନାଲିଆ ବ୍ରଣମାନ ବାହାରିଯାଏ ଓ ୭ମ ଦିନ ଚମର ସ୍ତର ଉଠିଯାଏ ।]

ରକ୍ତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜାତ ହେବା ଦାରୁଣ ତାପଯୁକ୍ତ ଜ୍ୱର ବିଶେଷ—An inflamatory fever attributed to vitiated blood.
Rakta jwarā

ରକ୍ତ ଝାଡ଼ା—ଦେ. ବି—ରକ୍ତାତିସାର—Dysentery.
Rakta jhārdā
(ରକ୍ତ ହଗା, ରକ୍ତ ବାହାରକୁ, ରକ୍ତ ପୋଖରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରକ୍ତ ବାହ୍ୟୀ **ଲହୁ ଟହ୍ନୀ**

ରକ୍ତ ଝିଣ୍ଟୀ—ସଂ. ବି—କୁରବକ; ନାଲି ଦାସକେରେଣ୍ଟା ଫୁଲ—A purple species of Barleria.
Rakta jhinṭi

ରକ୍ତ ଟାଣ ହେବା—ଦେ. ବି—ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତର ତେଜ
Rakta ṭāṇa hebā (ଅର୍ଥାତ୍ କାମକ୍ରୋଧାଦିର ଆଧିକ୍ୟ)—
ରକ୍ତ ଚଢ଼ା Excess of passions due to youth.
ଲହୁ ଚଢନା

ରକ୍ତ ଟୀକା—ଦେ. ବି—ରକ୍ତ ଚିତା ୨ (ଦେଖ)
Rakta ṭīkā Rakta chitā 2 (See)

ରକ୍ତ ଟୋ(ଥୋ)ପା—ଦେ. ବି—ରକ୍ତର ବିନ୍ଦୁ—
Rakta ṭo(tho)pā Drop of blood.
ରକ୍ତେର ଫୋଁଟା **ଲହୁକା ବିନ୍ଦୁ**

ରକ୍ତ ଟୋ(ଥୋ)ପି—ଦେ. ବି—୧ । ରକ୍ତର କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ—
Rakta ṭo(tho)pi 1. Small drop of blood.
ରକ୍ତେର ଟିପ ୨ । କପାଳରେ ଅଙ୍କିତ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ (ଯଥା—ରକ୍ତ
ଲହୁକୀ ବିନ୍ଦୀ ଚନ୍ଦନ, ସିନ୍ଦୁର, ଶିଖି) ବିନ୍ଦୁ—2. A small point put on the forehead with some red paint.

ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ—
Rakta tuṇḍa Red-mouthed.
(ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—ଶୁକ ପକ୍ଷୀ; ଶୁଆ—Parrot.

ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡକ—ସଂ. ବି. (ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. କ)—ଭୂନାଗ; ଜଅ—
Rakta tuṇḍaka ନାଡ଼ୁ—Earthworm.

ରକ୍ତ ତୃଣା—ସଂ. ବି—ଧାନ ବିଲରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ତୃଣ;
Rakta tṛuṇā ଗୋମୁଣ୍ଡିକା;ଗୋରୁ ମୁଥା—A sort of
ତାମ୍ବାଡ଼ **ଗୋଢବୀ** grass growing in cornfields.
[ଦ୍ର—ଏହା ମେଷାଦି ଗୋଙ୍କର ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଖାଦ୍ୟ ।]

ରକ୍ତ ତୃଷା(ଷ୍ଣା)—ସଂ. ବି (ମ. ତ.ଲୋ)—ରକ୍ତ ପିପାସା (ଦେଖ)
Rakta tṛushā(shṇā) Rakta pipāsā (See)
(ରକ୍ତତୃଷିତ—ବିଣ, ପୁ.)

ରକ୍ତ ତେଜ—ଦେ. ବି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) —୧ । ଶରୀରରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତର
Rakta teja ଉପସ୍ଥିତି ଜନିତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—1. (figurative)
ରକ୍ତେର ତେଜ Healthy and sound condition of
ଲହୁକା ତେଜ the body due to healthy blood.
୨ । ଯୌବନ ଜନିତ ବା ରକ୍ତର ସୁସ୍ଥାବସ୍ଥାଜନିତ ଅଭ୍ର ବା ଫୂର୍ତ୍ତି—2. Sprightliness due to healthy blood (on account of youth or sound health); exuberance of spirits due to healthy blood in the system.

ରକ୍ତ ତେଜଃ—ସଂ. ବି—ମାଂସ—
Rakta tejaḥ Flesh (Apte).

ରକ୍ତ ତ୍ରିବୃତ୍—ସଂ. ବି—୧ । ନାଲି ତିନ୍ଦୁଡ଼ି ଲତା—1. A sort of
Rakta tribṛut creeper; Operculina Turpethum.
ଲାଲ ତିଉଡ଼ୀ (ତିନ୍ଦୁଡ଼ି ଦେଖ)
ଲାଲତେଉଡ଼ି ୨ । ମସୂର (ଡାଲି)—2. A sort of lentil;
ମ. ଲୋହିତ ଜଅର Lens Esculenta; Ervum Hirsutem.
୩ । ଖେସାରି (ଡାଲି)—3. A sort of lentil; Ervum Ciccalens; Lathyrus Sativus.

ରକ୍ତ ଥୋପି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତର ଆଧିକ୍ୟ
Rakta thopi pardibā ଯୋଗୁଁ ମୁହଁ ଓ ଦେହ ରକ୍ତାଭ
ରକ୍ତ ଥୁପେ ପଡ଼ା ଦେଖାଯିବା—Rosy appearance of a
ଲହୁ ଟପକନା person due to exuberance of healthy
(ରକ୍ତ ଟପକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) blood in the body.

ରକ୍ତ ଦାଗ—ଦେ. ବି—ଲୁଗା, କାନ୍ଥ, ଭୂମି ଆଦିରେ ଲାଗିଥିବା ଶୁଖିଲା
Rakta dāga ରକ୍ତର ଚିହ୍ନ—Marks of blood left on
ରକ୍ତଦାଗ **ଲହୁକା ଦାଗ** cloth, wall or ground.
(ରକ୍ତ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ରୂପ)

ରକ୍ତ ଦନ୍ତିକା—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+ଦନ୍ତ+କ+ଆ)—ଚଣ୍ଡିକା; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ
Rakta dantikā ରୂପବିଶେଷ—Goddess Chandī.
(ରକ୍ତ ଦନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ଦଳା—ସଂ. ବି—ନାଡ଼ି—
Rakta dalā Pulse; vein.
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅଧ୍ୟାମା, କପୋତ ବାଣା, ନଡ଼ୀ, ନଡ଼ୀକା, ନଳିକା, ବର୍ମଣ୍ୟା, ପଠାଣ୍ଡ, ପ୍ରବାଳୀ, ବିଦ୍ରୁମ ଲତିକା, ସୁଷିରା, ସୁତା) ।

ରକ୍ତ ଦାନ—ସଂ. ବି—୧ । (ଆଧୁନିକ)—କୌଣସି ରକ୍ତହୀନ ରୋଗୀକୁ
Rakta dāna ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ତା ଦେହରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା
(ରକ୍ତ ଦେବା—କ୍ରିୟାରୂପ) ବିଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧ ଖାତିରେ କେତେକ ବିଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତ ପୂରାଇବା ପାଇଁ ନିଜଦେହରୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ତ ନିଆଯିବା ପାଇ ଦେବା—Letting some blood to be taken out of one's body by the doctor to infuse it into the body of a bloodless patient. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ନିଜର ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ ବା ପ୍ରାଣପାତ କରିବା—2. Sacrificing one's life for the benefit of another.

ରକ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି)—ସଂ. ବି—ରକ୍ତର ଦୁଷିତ ଅବସ୍ଥା—Impoverished
Rakta dushṭa(shṭi) or impure blood; tainted or vitiated condition of blood. [ଦ୍ର—ଏଥିଯୋଗୁଁ ନାନା ରୋଗ ହୁଏ । ରକ୍ତରେ କୌଣସି ବିଷ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଚର୍ମରୋଗ, ବ୍ରଣ, ବିଚର୍ଚ୍ଚିକା, ଲୁମ୍ବଆଦି ରୋଗ ହୁଏ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ଘଟେ ।]

ରକ୍ତଦୃକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ତ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ରକ୍ତଦୃଶ୍
Raktadṛuk ଶବ୍ଦ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁ ବିଶିଷ୍ଟ—Having
(ରକ୍ତନେତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) blood-shot eyes; having blood-red eyes. ବି—୧ । କପୋତ; କାପତା ଚଢ଼େଇ—1. Dove. ୨ । ପାରା—2. Pigeon (Apte).

ରକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧ—Eyes red with anger.
Rakta dṛushṭi [ଉ—ବିରକ୍ତ ହୋଇଣ କରିଛନ୍ତି ରକ୍ତଦୃଷ୍ଟି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରକ୍ତ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ—1. Any
Rakta dhātu red metal. ୨ । ତାମ୍ର; ତମ୍ବା—
2. Copper. ୩ । ଗେରୁ ମାଟି—3. Red chalk;

red ochre. ୪ । (ରୂପକ) ଦେହସ୍ଥ ଧାତୁ ବିଶେଷ; ରକ୍ତ—4. The blood; an element of the body. ୫ । ହରତାଳ—5. Orpiment (Apte).

ରକ୍ତ ଧାର—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ ଧାରା)—ରକ୍ତର ସ୍ରୋତ; ଧାରାକାରରେ ବହିବା ରକ୍ତ— Flow of blood; the flow of blood like a current.
Rakta dhara
(ରକ୍ତଧାରା—ସ. ରୂପ)
ରକ୍ତେରଧାର ଲହୁକାଧାର

ରକ୍ତ ନଦୀ—ସ. ବ (ରୂପକ; ରକ୍ତ+ନଦୀ)—୧ । ବହୁପରିମାଣରେ ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ—1. River of blood; blood flowing like river.
Rakta nadī
(ରକ୍ତନଦି—ଦେ. ରୂପ)
୨ । ପ୍ରଚୁର ରକ୍ତସ୍ରାବ—2. Copious discharge of blood.

ରକ୍ତ ନୟନ—ସ.ବ—୧ । (କର୍ମଧା) —ଲୋହିତ ଚକ୍ଷୁ—1. Blood-shot eyes; blood-red eyes.
Rakta nayana
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ତିତ୍ତିର ପକ୍ଷୀ—2. The partridge; Perdix Rufa.
(ରକ୍ତ ନୟନା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ରକ୍ତଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—Red-eyed.

ରକ୍ତ ନାଳ—ସଂ. ବ—ଜୀବ ଶାକ—
Rakta nāla
A kind of pot herb.

ରକ୍ତ ନାସିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ତ+ନାସିକା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ନାଲି ନାକଯୁକ୍ତ—Having red nose.
Rakta nāsika
(ରକ୍ତ ନାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବ—ପେଚକ; ପେଚା—The owl.

ରକ୍ତ ନିଃସରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ରକ୍ତସ୍ରାବ—
Rakta niḥsaraṇa
Discharge of blood.

ରକ୍ତ ନିଃସାରକ—ସଂ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଔଷଧଦ୍ୱାରା ଦେହରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୁଏ—(medicine) Promoting haemorrhoidal discharge; Haemagogue.
Rakta niḥsāraka

ରକ୍ତ ନିଃସାରଣ—ସଂ. ବ—ଦେହରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ କରାଇବା—
Rakta niḥsāraṇa
Causing blood to be discharged from the body.

ରକ୍ତ ନିର୍ମାଣ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଶାରୀରିକ କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଖାଦ୍ୟାଦିରୁ ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—
Rakta nirmāṇa
Sanguification; blood-making; a function of the system which changes chyle into blood.

ରକ୍ତ ନୌ(ଲୌ)ନୁ (ଲୁ)ହାଣ—ଦେ. ବିଣ.—(ସ. ରକ୍ତଲୋହିତ)—ସର୍ବାଙ୍ଗ ରକ୍ତାକ୍ତ—
Rakta nau(lau)nu (lu)hāṇa
ସର୍ବାଙ୍ଗ ରକ୍ତାକ୍ତ Besmeared with blood throughout the whole body.

[ରକ୍ତ ଲ(ନ)ହ(ହୁ) ଲୁହାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ତପ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ରକ୍ତ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରକ୍ତ-ପାନକାରୀ; ଯେ ରକ୍ତ ପିଏ—Blood-drinking; blood-sucking.
Raktapa
(ରକ୍ତପା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବ.—ରାକ୍ଷସ—A blood-sucking goblin or demon.

ରକ୍ତ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବ.—(କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ପକ୍ଷ)—୧ । ନାଲିଆ ଡେଣା—
Rakta paksha
1. Red wings. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗରୁଡ଼—2. Garurda, the king of birds.
ବିଣ. ପୁଂ.—ରକ୍ତପକ୍ଷଯୁକ୍ତ—Having red wings.

ରକ୍ତ ପକ୍ଷତି—ସଂ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୋହୀମାଛ [ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ]—
Rakta pakshati
Rohi fish.

ରକ୍ତପଟା ଜାଗିର—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଯୁଦ୍ଧରେ ରାଜାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ଯୋଦ୍ଧାଦ୍ୱାରା ନିହତ ଶତ୍ରୁର ରକ୍ତରେ ଲେଖା ସନନ୍ଦଦ୍ୱାରା ଦିଆ ଯିବା ଜାଗିର—
Raktapaṭā jāgiri
The service-tenure granted to a warrior in writing done with the blood of his victim.

ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବାହାରିବା; ମୁଖବାଟେ ବା ଗୁହ୍ୟ ବାଟେ ବା ରକ୍ତପଡ଼ା ପ୍ରସ୍ରାବ ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେବା—Bleeding due to ଲହୁ ଗୀରନା disease; hemorrhage.
Rakta pardibā
[ଦ୍—ଗୁହ୍ୟ ବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ଅର୍ଶଃ, ଗୁହ୍ୟାର୍ଶଃ ।
ପ୍ରସ୍ରାବ ବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ରକ୍ତ ମେହ ।
ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ରକ୍ତସ୍ରାବ—ରକ୍ତପ୍ରଦର ।
ନାକ ବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ପୀନସ ।
ପାଟି ବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ରକ୍ତ ବାନ୍ତି ।
ଦାନ୍ତରୁ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ସରସା, ଦନ୍ତାର୍ଶଃ ।
ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ରକ୍ତାମାଶୟ, ରକ୍ତାତିସାର ।
ଖଙ୍କାର ବା ଶିଙ୍ଘାଣି ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା ।]
୨ । ହାତର ବା ଗୋଡ଼ର ଅଂଶ ବିଶେଷ ହଠାତ୍ ଫୁଲିଯିବା; ରକ୍ତ ଗଡ଼ିବା—2. Temporary swelling of any part of the limb; affectation of the glands.

ରକ୍ତ ପତାକା—ସଂ. ବ.—୧ । ନାଲିଆ ବଣ୍ଡିର ପତାକା—
Rakta patākā
1. Red flag. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବା ହତ୍ୟାରେ ରକ୍ତ କ୍ଷୟ ହେବାର ଆନୋଳନରେ ବା ଉଦ୍ୟମରେ ନେତୃତ୍ୱ—2. Leadership of a movement where bloodshed is inevitable.
୩ । ହତ ଶତ୍ରୁର ରୁଧିରରଞ୍ଜିତ ପତାକା—3. Bloody flag; flag besmeared with the blood of the killed enemy.

ରକ୍ତ ପତ୍ର—ସଂ. ବ.—୧ । (କର୍ମଧା) ନାଲିଆ ପତ୍ର—1. Red leaf.
Rakta patra
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ରକ୍ତ କଇଁ—2. Red water-lily.
ବିଣ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନାଲି ପତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Red-leafed. ୨ । ନାଲି ପାଖୁଡ଼ା-ଯୁକ୍ତ—2. Red-petalled.

ରକ୍ତ ପତ୍ରିକା—ସଂ. ବ.—୧ । ରକ୍ତ କାଣ୍ଡା (ଦେଖ)—
Rakta patrikā
1. Rakta kāṇḍā (See).
୨ । ନାଲି ପତ୍ର—2. Red leaf.
୩ । ନାଲି କାଗଜରେ ଲେଖା ଚିଠି—3. A red note.

ରକ୍ତ ପଦୀ—ସଂ. ବି - ଲଜ୍ଜାଳୁ; ଲଜ୍ଜାଳୁଲତା କ୍ଷୁପ—
Rakta padī A sensitive creeper or plant; Lycopodium; Mymosa Pudica. [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଲତା ନୁହେ; କ୍ଷୁପ ଅଟେ, ବିନୁ ଭୂମିରେ ମାଡ଼େ ।]
[ଅନ୍ୟ ସଂ—ଲଜ୍ଜାବତୀ, ଲଜ୍ଜାଳୁ, ନମସ୍କାରୀ, ଗଣ୍ଡକାଳୀ, ସମଙ୍ଗା, ଖଦିରୀ,]

ରକ୍ତ ପଦ୍ମ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତକମଳ (ଦେଖ)—
Rakta padma Rakta kamala (See)

ରକ୍ତ ପରୀକ୍ଷା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—(ଆଧୁନିକ) ରୋଗର ନିଦାନ ଆଦି ନିରୂପଣାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହର ରକ୍ତର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା—Blood-examination.
Rakta pariksha

ରକ୍ତ ପରିଷ୍କାରକ—ସଂ.ବିଣ.—ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟିକୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିବା(ଔଷଧ)—
Rakta parishkāraka Blood-purifying (medicine, herb.)

ରକ୍ତ ପରିସ୍ରା—ଦେ. ବି.—[ସଂ. ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ରାବ]—ରକ୍ତମୂତ୍ର (ଦେଖ)—
Rakta parisrā Rakta mūtra (See)
[ରକ୍ତପ୍ରସା(ସ୍ରା)—ଅନ୍ୟରୂପ] [ରକ୍ତପ୍ରସ୍ରାବ—ସଂ.ରୂପ]

ରକ୍ତ ପଲ୍ଲବ—ସଂ. ବି.—୧ । [କର୍ମଧା]—ନାଲିଆ ପତ୍ର—1. Red leaf. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀହି] ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ—2. The Asoka tree; Janesia Asoka.
Rakta pallaba

ରକ୍ତପା—ସଂ. ବିଣ.—ରକ୍ତପର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Raktapā Raktapa. ବି.—୧ । ଜୋକ; ଜଳୌକା—1. Leech. ୨ । ରାକ୍ଷସୀ; ଡାହାଣୀ; ଡାକିନୀ—2. A female goblin; an imp.

ରକ୍ତ ପକୀ—ସଂ. ବି.—(ଏହା ରକ୍ତ ପରିଷ୍କାର କରୁଥିବାରୁ)—ଅଙ୍କରାନ୍ତି; କଣ୍ଟକାରୀ; ବୃହତୀ—Solanum Indicum; ବ୍ୟାକୁଡ଼ Solanum Hirsutum. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ଦଶମୂଳ ପାଚନରେ ଲାଗେ ।]
Rakta pākī

ରକ୍ତ ପାଣି—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରକ୍ତ+ପାନୀୟ)—ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ ଜଳ—
Rakta pāṇi Blood mixed with water.
ରକ୍ତ ଓ ଜଳ ଲହୁପାନୀ ୨।(ରକ୍ତ ପରି ଗାଢ଼ା ନ ହୋଇ ଫିକା ଓ ପତଳା ରକ୍ତ ଦେଖା ଯିବାରୁ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ରଜଃ; ନେଡ଼ି ପାଣି—2. Menstrual flow; menstrual discharge.

ରକ୍ତ ପାଣି ହେବା—ଦେ. ବି.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଚକ୍ଷୁରେ ବା ଭୟରେ ଅଡୁର ବା ଶ୍ରବଣ ହେବା—Being struck with terror or anxiety.
ରକ୍ତ ପାଣି ହୋଇ ଯିବା, ରକ୍ତ ପାଣେଇ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
Rakta pāṇi hebā
ରକ୍ତ ପାଣି ହୋଇ ଯାଓୟା ଲହୁ ପାନୀ ହୋନା

ରକ୍ତ ପାତ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହତପ୍ରାଣୀର ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବାହାରିବା—1. The spilling of blood of a slaughtered animal on the ground. ୨ । ରକ୍ତ ବାହାର କରିବାଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା ବା ଗୁରୁତର ଅଘାତ—2, Murder or grievous hurt caused by shedding of blood; bloodshed. ୩ । ରକ୍ତନିର୍ଗମନ; ରକ୍ତ ବୋହିବା, ରକ୍ତସ୍ରାବ—3. Flowing of blood; haemorrhage. ୪ । ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରସବକାଳୀନ ରକ୍ତନିଃସରଣ—4. Uterine haemorrhage.
Rakta pāta

ରକ୍ତପାତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରକ୍ତପାତ+ଆ; ରକ୍ତ ଶୋଷିବାଦ୍ୱାରା ଜୀବ ଶରୀରରୁ ଯାହା ରକ୍ତପାତ କରାଏ)—ଜଳୌକା; ଜୋକ—Leech.
Raktapātā

ରକ୍ତ ପାଦ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା;ରକ୍ତ+ପାଦ)—୧ । ନାଲିଆ ଗୋଡ଼—1. Red leg. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶୁକପକ୍ଷୀ—2. Parrot. ୩ । ଯୁଦ୍ଧରଥ—3. A war-chariot (Apte). ୪ । ହସ୍ତୀ—4. An elephant (Apte). ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ଲୋହିତ ଚରଣଯୁକ୍ତ—Red-legged.
Rakta pāda

ରକ୍ତ ପାଦୀ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତପଦୀ (ଦେଖ)—Raktapadī (See)
Rakta pādī

ରକ୍ତ ପାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । (ଜୋକ,ଝିଙ୍କ ଆଦି ଜୀବ)—ଅନ୍ୟ ଜୀବର ଦେହରୁ ମୁହଁ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ତ ଶୋଷିବା 1. Sucking of blood from the body of animals (said of blood-sucking animals) ୨ । ହତଜୀବର ରକ୍ତକୁ ପିଇବା—2. Drinking of the blood of a killed being.
Rakta pāna

ରକ୍ତପାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ତ + ପା ଧାତୁ=ପିଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—(ରକ୍ତପାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Rakta pāyī ୧। ଯେଉଁ ଜୀବ ରକ୍ତ ପାନକରେ—1. Blood-sucking; drinking blood. ୨। ଯେଉଁ କୀଟ ବା ଜୀବମାନେ ଅନ୍ୟ ଜୀବର ଦେହରୁ ରକ୍ତପାନ କରନ୍ତି (ଯଥା—ମଶା, ଖଟମଲ, ଝିଙ୍କ, ଇତ୍ୟାଦି)—2. Any blood-sucking animal. ୩ । ଉକୁଣି—3. Louse. ୪ । ଖଟମଲ—4. Bed bug. ୫ । ଜୋକ—5. Leech.

ରକ୍ତ ପାରଦ—ସଂ. ବି—ହିଙ୍ଗୁଳ—Verm lion; cinnabar.
Rakta pārada

ରକ୍ତ ପିଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହତ ଜୀବଦେହରୁ ରକ୍ତପାନ କରିବା—1. To drink blood. ୨ । ଜୀବ ଦେହରୁ ରକ୍ତପାନକରି ଲହୁପୀନା ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରିବା—2. To suck blood out of an animal's body. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଯେଉଁପରି ଜୀବଙ୍କ ଠୋଟ କଣା କରି ବାଘ ରକ୍ତ ପିଏ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହତ୍ୟା କରିବା—3. (figurative) To kill a person. ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ବା ହୀନବଳ କରିବା-4. To make a person lose strength (figurative). (ଯଥା— ମୁଁ ଋଣଜାଲରେ ଜଡିତ ହେବାରୁ ମହାଜନମାନେ ମୋ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ପିଇଗଲେଣି) । ୫ । (ଗାଳି) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପମାନରୂପକ ଘୃଣାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—5. (a term of vile reproach) To drink the menstrual discharge.
Rakta pi-ibā
ରକ୍ତପାନକରା ଲହୁପୀନା

ରକ୍ତ ପିଚ୍(ଚ)କା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଦେହର କୌଣସି ସ୍ଥାନ
Rakta pich-(chi)kā māribā ଫଟିଗଲେ ତହିଁରୁ ରକ୍ତ ପିଚ-
ରକ୍ତ ପିଚ୍(ଚ)କିବା } କାରି ମାରିବାପରି ଛୁଟିବା—To spurt
ରକ୍ତ ପିଚ୍(ଚ)କା } ଅନ୍ୟରୂପ out (said of gushing
blood from a wound).
ଲହୁପିଚକନା ରକ୍ତ ପିଚିକିରୀ ମାରା

ରକ୍ତ ପଛୁଲି—ପ୍ରାଦେ (ଗୋରଧା ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧି
Rakta pichhuli ଗୁଳ୍ମ—Name of a medicinal plant; Gouania Leptostachya [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛ ୮।୧୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଗଛର ମୂଳରୁ ଶାଖିର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳା ନାଲି ଓ ଅଗଅଡ଼ୁଲ ଥିଲା । ଏହାର ଛେଲିକୁ ଗୋଲମରିଚ ମିଶାଇ ବାଟି ପିଛୁଳି, କାଘା ଓ ବ୍ରଣ ଉପରେ ଦେଲେ ସେ ସବୁ ନ ପାଚି ବସିଯାଏ ।]

ରକ୍ତପିଣ୍ଡ—ସଂ ବି.—୧ । (୨ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ପିଣ୍ଡୀକୃତ ରକ୍ତ; ରକ୍ତର
Rakta pinḍa ଗୋଲକ—1 A ball of clotted blood, ୨ । [କର୍ମଧା] ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲକ—2. A bloody-red ball. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଜବା ବା ମନ୍ଦାର ଫୁଲ—3. Red china rose; Habiscus Rosa; Sinensis. ୪ । ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—4. Name of a small-tree; Ventilago Madraspatana. ୫ । ଶରୀରରେ ରକ୍ତାଧିକ୍ୟ ଜନିତ ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ—5. Plethora. ୬ । ଗୁହ୍ୟ, ନାସା ଓ ମୁଖରୁ ଅବିରତ ଛେଲି ଛେଲି ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା ରୋଗ—6. Spontaneous discharge of clots of blood through the mouth, the nostrils and the anus. ୭ । ନାଲିଆ ବଥ—7. Red boil; red pimple (Apte). ୮ । କୁଷ୍ଠ ମହାବ୍ୟାଧିର ପୂର୍ବଲକ୍ଷଣସୂଚକ ରକ୍ତାଭ ଫୋଟକବିଶେଷ—8. Eruptions of red colour which are the symptoms of approaching leprosy.

ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡକ—ସଂ. ବି—ନାଲି ପିଣ୍ଡ ଆଳୁ—
Rakta pinḍaka Red kind of yam; Dioscorea Sativa.
ଲାଲ ଚୁବୁଡ଼ି ଆଳୁ ରକ୍ତାଳୁ
[ରକ୍ତପିଣ୍ଡାଳୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡୁଳା(ଳି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ତପିଣ୍ଡ)—ରକ୍ତପିଣ୍ଡ (ଦେଖ) —
Rakta pinḍulā(li) Raktapinḍa. (See [ଉ—ରକ୍ତର ପିଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଭାଇ ମଲ୍ଲ, ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡୁଳା ବୋହିଗଲା—ଶିଶୁଗୀତ ।]
ଲହୁକା ଥେମ୍ହା

ରକ୍ତ ପିତ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ରୋଗବିଶେଷ; ଯେଉଁ ରୋଗରେ ନାକ ଓ
Rakta pitta ମୁଖବାଟେ ଝଲକା ଝଲକା ରକ୍ତ ପଡ଼େ—
1, A disease consisting of bloody discharge through mouth and nostrils. ୨ । ପିତ୍ତପ୍ରକୋପଜନିତ ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି—2. Derangement of blood produced by bile (Apte).
ଦେ. ବି—ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Ventilago Madraspatana (tree).

ରକ୍ତପିତ୍ତଘ୍ନ—ସଂ. ବିଣ—ରକ୍ତପିତ୍ତ ରୋଗର ଉପଶମକ—
Raktapittaghna Antidote for hœmorrhage.
[ରକ୍ତପିତ୍ତହା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବି—ରକ୍ତଘ୍ନୀ (ଦେଖ)—
Raktaghni. (See)

ରକ୍ତ ପିପାସା—ସଂ.ବି(ମ.ଷ.ତତ୍ପୁ) - ୧ । (ବ୍ୟାଘ୍ରାଦିଙ୍କର)ରକ୍ତପାନ କରିବାର
Rakta pipāsā ଇଚ୍ଛା—1. (of tiger etc) Desire to drink blood; thirst for blood. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନରହତ୍ୟା କରିବାର ପ୍ରବଳ ବାସନା; ଜିଘାଂସା—2. (figurative) A desire to kill people.

ରକ୍ତପିପାସୁ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ରକ୍ତ ପାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—
Rakta pipāsu 1. Blood-thirsty. ୨ । ନରହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର—2. Thirsty after human blood. ୩ । ଜିଘାଂସୁ—3. Murderous.

ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା—ସଂ. ବି—ରକ୍ତକାଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Rakta punarnabā Raktakāṇḍā. (See)
(ରକ୍ତ ପୁରୁଣୀ—ଦେଶଜରୂପ)

ରକ୍ତପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନାଲି ଫୁଲଯୁକ୍ତ—Red-
Rakta pushpa flowered. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ନାଲିଆ ଫୁଲ—1. A red flower. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ରକ୍ତ-କରବୀ ଗଛ—2. Red oleander; Nerium Odorum. ୩ । ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ—3. Andersonia Rohitaka (tree). ୪ । ରକ୍ତକଞ୍ଚନ—4. Mountain Ebony; Bouhenia Veriegata. ୫ । ଡାଳମ୍ବ ଗଛ—5. Pomegranate tree. ୬ । ବକ ବୃକ୍ଷ; ଅଗସ୍ତି ଗଛ—6. Sesbania Grandiflora. ୭ । ବନ୍ଧୁଲ; ବନ୍ଧୁକ ଗୁଳ୍ମ ଓ ଫୁଲ—7.Ixora Bandhuca (tree and flower). ୮ । ନାଗକେଶର ବୃକ୍ଷ—8. A flower tree; Mesua Ferra. ୯ । ନାଲି ଥରଣ ଗଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—9, The red-flowering variety of Calotropis Gigantea,

ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପକ—ସଂ. ବି—୧ । ପଲାଶ ବୃକ୍ଷ—1. Butea Frondosa
Rakta pushpaka (tree). ୨ । ଶିମିଳି ଗଛ—2. Silk cotton tree; Bombax Heptaphyllum. ୩ । ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ-3. Andersonia Rohitaka (tree). ୪ । ନାଗେଶ୍ୱର; ନାଗକେଶର—4. Mesua Ferra. ୫ । ପର୍ପଟ—5. A medicinal plant; Oldenlandia Biflora. ୬ । ପାଳଧୁଅଗଛ—6. The coral tree; Erithrina.

ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବି—୧ । ଶିମ୍ବଳ ଗଛ—1. The silk cotton
Rakta pushpā tree; Bombax Heptaphyllum.
୨ । ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. The red variety of hog weed.

ରକ୍ତପୁଷ୍ପିକା—ସଂ.ବି—୧। ଲଜ୍ଜାଳୁ; ଲଜକୋଳ—1. Lycopodium
Rakta pushpikā plant. ୨ । ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା—2. Red variety of hog weed.

ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—୧ । ପାଟଳୀ ଗଛ—1. The trumpet
Rakta pushpī flower; Bignonia Suaveolens.
୨ । ଅବର୍ତ୍ତକୀ ଲତା—2 Name of a red-flowered creeper. ୩ । ନାଗ ଦମନୀ; ନାଗ ଦଅଣା ସ୍ଥଳ—3. Indian wormwood; Artimisa Vulgaris. ୪ । ବରୁଣ ଗଛ—4. Croteava Roxburghi (tree). ୫ । ଜବା;ମନ୍ଦାର—5. China rose; Hibiscus Rosa; Synensis ୬ । ରକ୍ତ-ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ ବିଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ—6. Trees having red flowers.

ରକ୍ତ ପୂତିକା—ସଂ. ବି—ନାଲି ପୋଇ ଲତା—The red species
Rakta pūtikā of Poi creeper; Basella Rubra.

ରକ୍ତ ପୂରକ—ସଂ. ବି—ବୃକ୍ଷାମ୍ଳ; ବୃକ୍ଷରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅମ୍ଳ—Acid
Rakta pūrka extracted from vegetables or herbs.

ରକ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଶାରୀରିକ ଅବସ୍ଥା—
Rakta pradhāna dhātu Sanguine temperament (characterised by soft skin, ruddy complexion, blue eyes, auburn hair, frequent pulse, large veins, and vivid sensation.) [ଦ୍ର—ଏଥିର ଲକ୍ଷଣ—ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତାଭ, ପତଳା ଚମଡ଼ା, ଚଞ୍ଚଳ ଆଖି, କହରବାଳ, ନାଡ଼ିର ଶୀଘ୍ର ଗତି, ଦେହର ଶିରା ଟାଣି ହୋଇ ରହିବା ।]

ରକ୍ତ ପ୍ରବହ—ସଂ. ବି—ଦେହରେ ଶିରାଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ରକ୍ତସ୍ରୋତ—
Rakta prabaha Circulation of blood in the body.

ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତର ସ୍ରୋତଃ—Current or flow of
Rakta prabāha blood.

ରକ୍ତ ପ୍ରବାହକ ନାଡ଼ି (ଡ଼ୀ)—ସଂ. ବି—ଦେହର ଶିରା; ନାଡ଼ୀ—
Rakta prabāhaka nāṛḍi (rḍī) Artery.
(ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ ନାଡ଼ି (ଡ଼ୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ପ୍ରସବ—ସଂ. ବି—୧ । ରକ୍ତ କରବୀର—1. The red
Rakta prasaba Oleander; Nerium Odorum.
ମାଳ ଝିଣ୍ଟି ୨ । ନାଲି କେଶଦୁଦୁଆ; ଅମ୍ଳାନକ—2. Red
लाल कटसरैया variety of globe amaranth.

ରକ୍ତ ଫଳ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବଟ ବୃକ୍ଷ—The banyan
Rakta phala tree.

ରକ୍ତ ଫଳା—ସଂ. ବି—୧ । ବମ୍ବିକା; ବମ୍ବ; ଗୋରୁ ଖିଆ ଲତା—
Rakta phalā 1. A cucurbitatious creeper; Memordica Monadeplha. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବଲ୍ଲୀ ନାମକ ଲତା—2. A variety of creeper. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ ଶୀକାୟୁଃ, କାକବଞ୍ଚିକା । ଏହା ଶିରୋରୋଗ ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶକ ଏବ ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ

ରକ୍ତ ଫେନଜ—ସଂ. ବି—ଫୁସ୍ ଫୁସ୍—
Rakta phenaja The lungs.

ରକ୍ତ ବଟୀ—ସଂ. ବି—ମସୂରିକା; ଇଚ୍ଛା ବସନ୍ତ—
Rakta baṭī Small pox; variola.
(ରକ୍ତ ବରଟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ବନ୍ଧତ୍ୱ—ସଂ. ବି—ଶରୀରରେ ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ ବନ୍ଦ ହେବା—
Rakta bandhatwa Stagnation of blood; Hœmostatis; the stoppage of blood circuation.

ରକ୍ତ ବନ୍ଧୀ—ସଂ. ବି—କ୍ଷତ ଆଦିରୁ ବୋହୁଥିବା ରକ୍ତର ପ୍ରବାହ ବନ୍ଦ
Rakta bandhī କରିବା—The stooping of the flow of blood by styptics.

ରକ୍ତ ବମନ—ସଂ. ବି—ରକତ ବାନ୍ତି—Vomitting of blood;
Rakta bamana Hæmatemesis.

ରକ୍ତ ବର୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । ଡାଳମ୍ବ—1. Pomegranate. ୨ ।
Rakta barga ପଲାଶ—2. Butea Frondosa. ୩ । ଲାକ୍ଷା—3. Lac. ୪ । ବନ୍ଧୁକ ପୁଷ୍ପ—4. Ixora Bandhuca. ୫ । କୁସୁମ ଫୁଲ—5. Safflower. ୬ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—6. Indian Madder. ୭ । ଗୋମେଦ ରତ୍ନ (ହି. ଶ)—7. Topaz. ୮ । ଦାରୁ ହଳଦୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ) - 8. Dāru haḷadī (See). ୯ । ପ୍ରବାଳ (ହି. ଶ)—9. Coral. ୧୦ । କମଳା ଗୁଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—10. Kamila (powder).

ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ନାଲି ରଙ୍ଗ—1. Red
Rakta barṇṇa colour. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଗୋଡ଼ା ପୋକ; ସାଧବ (ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋହୁ ପୋକ—2. Cochineal insect. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—3. Gold (Apte). ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି) ନାଲିଆ-Red.

ରକ୍ତ ବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବି—ନାଲି ବତର ଚଢ଼େଇ (ହି. ଶ.)—
Rakta barttaka The Red variety of gray quail bird.

ରକ୍ତବର୍ତ୍ମା—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+ବର୍ତ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—କୁକୁଟ (ହି.ଶ.)
Raktabartmā —Cock.

ରକ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ—ଯାହା ଦେହର ରକ୍ତ ପରିମାଣକୁ ବଢ଼ାଏ—
Rakta barddhaka Increasing the quantity of blood in the body.

ରକ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାର୍ଦ୍ଧକୀ; ବାଇଗଣ—The egg plant
Rakta barddhana
ସଂ.ବିଣ—ରକ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧକ (ଦେଖ)—Rakta barddhaka (See)

ରକ୍ତ ବର୍ଷାଭୂ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ କାଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Rakta barshābhū Rakta kāndā (See)

ରକ୍ତ ବ(ବା)ସନ—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା)—ନାଲି ଲୁଗା—
Rakta ba(bā)sana 1. Red cloth. ୨ । ଗେରୁଆ ଲୁଗା (ରକ୍ତବସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Red-coloured cloth ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—3. A mendicant. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ନାଲି ବା ଲାଲ ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ—
ରକ୍ତ ବସନା } —ସ୍ତ୍ରୀ Wearing red-coloured cloth.
ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରା }

ରକ୍ତ ବସିବା—ଦେ. ବି—୧ । ରକ୍ତ ଜମିବା—1. Coagulation
Rakta basibā of blood. ୨ । ବୟୋବୃଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ (ରକ୍ତ ବସିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କାମକ୍ରୋଧାଦିର ବେଗ କମିଯିବା—
ରକ୍ତ ଜମେଯାଓୟା 2. The cooling of one's passions
ଲହୁ ଜମନା with the advance of years.

ରକ୍ତବହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବାଟେ ରକ୍ତ ବୋହିଯାଏ
Raktabaha (ନାଡ଼ୀଆଦି)—Conveying blood;
(ରକ୍ତବାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) by means of which blood is circulated through the system.
(ରକ୍ତ ବହା, ରକ୍ତ ବାହିକା, ରକ୍ତ ବାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ତ ବହିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ରକ୍ତ ଓ ବହ୍ ଧାତୁ)—ଶରୀରସ୍ଥ
Rakta bahibā ଶରୀରରୁ ରକ୍ତଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହେବା—
ରକ୍ତ ବହା To bleed (said of bleeding from a
ଲହୁ ବହନା wound).

ରକ୍ତ ବର୍ଷଣ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ ବୃଷ୍ଟି (ଦେଖ)
Rakta barshaṇa Rakta bṛushṭi (See)
(ରକ୍ତ ବରଷା, ରକ୍ତ ବର୍ଷିବା—ଦେଶଜ ରୂପ)

ରକ୍ତ ବାଟ୍ୟାଳକ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ବାଡ଼ି ଅଥଲା—
Rakta bāṭyāḷaka Sida Rhombifolia.

ରକ୍ତ ବାତ—ସଂ. ବି—ବାତରକ୍ତ; ରୋଗ ବିଶେଷ—
Rakta bāta A sort of disease.

ରକ୍ତବାନ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତବତ୍)—ରକ୍ତାକ୍ତ—
Raktabāna Soaked with blood.
ରକ୍ତାକ୍ତ [ଉ—ବିହରଲେ । ବାରରେ ରକ୍ତବାନ ଫଳ ।
ଲୋହୁଲୋହାନ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରକ୍ତ ବାନ୍ତି—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ ବମନ; ପାଟିବାଟେ ଝଲକା ଝଲକା ରକ୍ତ
Rakta bānti ବାହାରିବା—Vomiting of blood.
ରକ୍ତବମୀ ଲହୁଉଲ୍ଟୀ

ରକ୍ତ ବାଲୁକ(କା)—ସଂ. ବି—ସିନ୍ଦୁର—
Rakta bāluka(kā) Red lead; vermilion.

ରକ୍ତ ବାହୁ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବାହୁ ବିଶିଷ୍ଟ—
Rakta bāhu Having red arms. ଦେ. ବି—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସମୁଦ୍ରପଥରେ ଜାହାଜରେ ଆସି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିବା ଯବନ-ବିଶେଷ—Name of a non-Hindu invader who attacked Orissa by the sea in the beginning of the 4th century A. D.
(ଉ—ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ଚୋର ଉତ୍କଳେ ଚଢ଼ାଇ, କରି ଦେଖିଥିଲା ଦୈତ୍ୟ ରକ୍ତବାହୁ । ରାଧାନାଥ. ଚିଲିକା ।)
[ଦ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର 'ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରେ' ଲେଖାଅଛି, ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ରକ୍ତବାହୁ ନାମରେ ଜଣେ ଜଳଦସ୍ୟୁ ସମୁଦ୍ରବାଟେ ଆସି ଉତ୍କଳ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବହୁ ପୀଡ଼ା ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଯବନ ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଉତ୍କଳରେ ୧୪୬ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ବୋଧ ହୁଏ ଏ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର ସେନାପତି ବା ରାଜା ଥିଲେ । ଏକେ ସେମାନେ ଦ୍ରାବିଡ଼, ସେଥିରେ ପୁଣି ବୌଦ୍ଧ, ତେଣୁ ଉତ୍କଳୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଯବନ ରାଜା ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଇତିହାସ ।
କେହି କେହି ଏହାଙ୍କୁ ଆସ୍ୟୋ ଗ୍ରୀୟ ବା ଗ୍ରୀକ୍ ମୁସଲମାନ ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଏ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମ ମାଦଳାପାଞ୍ଜିରେ ଲେଖା ଅଛି । ତଦବଧି ପ୍ରାୟ ୧୫୦ ବର୍ଷ କାଳ ଓଡ଼ିଶା ଯବନାଧିକାରଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ପରିଶେଷରେ ୪୨୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯଯାତିକେଶରୀ ଯବନମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜା ହେଲେ ।]

ରକ୍ତ ବିକାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା
Rakta bikāra Deteriorated condition of
(ରକ୍ତ ବିକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) the blood of the system; cachemia.

ରକ୍ତବିଟ୍—ସଂ. ବି—ନାଲି ଅପାମାର୍ଗ ଗୁଳ୍ମ—Red variety of
Raktabiṭ 'Apamārga'; Achyranthes Aspera Rubra.

ରକ୍ତ ବିଦ୍ରଧି—ସଂ.ବି (ମ.ସ.ଲୋ, ରକ୍ତବିକୃତି ଯୋଗୁଁ ଜାତ ବିଦ୍ରଧି)—
Rakta bidradhi ଶରୀରୋତ୍ଥ ବିଶେଷ—A sore or ulcer due to vitiated blood.

ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରକ୍ତର ଟୋପା; ଶୋଣିତ-
Rakta bindu କଣା—1. Drop of blood. ୨ । ରତ୍ନରେ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣର ଦାଗ (ରତ୍ନର ଦୋଷବିଶେଷ) —2. A red spot forming a flaw in a gem. ୩ । ନାଲି ଅପାମାର୍ଗ ଗୁଳ୍ମ (ହ. ଶ.)—3. The red variety of Achyranthes Aspera.

ରକ୍ତ ବୀଜ—ସଂ. ବି(ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ+ବୀଜ=ଉତ୍ପତ୍ତିକାରଣ ଯାହାର)
Rakta bija —୧ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନିହତ ହୋଇଥିବା ଶୁମ୍ଭ ନିଶୁମ୍ଭଙ୍କର ସେନାପତି ଅସୁରବିଶେଷ—
1. Name of a demon from whose blood sprang forth demons (killed by

Durgā). [ଦ୍ର—ଏହାର ରକ୍ତର ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଭୂମିରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ସେଥିରୁ ତାହାର ପରି ଅସୁରମାନେ ଜାତ ହୋଇ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ବିଶେଷ ଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ଅସୁରର ମୁଣ୍ଡ କାଟିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜିହ୍ୱା ପ୍ରସାରଣ ପୂର୍ବକ ସବୁ ରକ୍ତପାନ କରିବାରୁ ତାହାର ରକ୍ତଭୂମିରେ ଆଉ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ତାକୁ ବିନାଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥା ହୋଇଥିଲେ । ଏହାର ବଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଚଣ୍ଡୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ବୀଜ ଯାହାର)—ଡାଳିମ୍ବ— 2. Pomegranate. ୩ । ଋଠା (ହ୍ରି. ଶ.)— 3. Soapnut. ଦେ. ବି—ରକ୍ତବୀଜ ବଂଶ (ଦେଖ) Raktabija bamsa (See)

ରକ୍ତବୀଜକ—ସଂ. ବି—ଡାଳିମ୍ବ—
Raktabijaka Pomegranate.

ରକ୍ତବୀଜକା—ସଂ. ବି—କଉଠୀ ଲତା; ଏକପ୍ରକାର ନାଲି ମଞ୍ଜି ଥିବା
Raktabijakā ତରୁଣୀ ଲତା ଓ ଫଳ—Name of a
(ଅନ୍ୟ ସଂ—ତରଣୀ, ତାରଣୀ, creeper. [ଦ୍ର—ଏହାର ବୀଜ
ତାରା, ଶର୍ବୁରା) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ସୋଲାପୁର ଆଦି ସ୍ଥାନରେ
तरदी ଏହା ଜନ୍ମେ ଓ ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।]

ରକ୍ତବୀଜ ବଂଶ—ଦେ. ବି—ରକ୍ତବୀଜ ଅସୁର ପରି ଯାହାର ବଂଶ ମାଡ଼ି-
Raktabija bamsa ଯାଉଥାଏ (ଯଥା—ଶରପୋକ ।)—
ରକ୍ତବୀଜେର ବଂଶ A term applied to beings who
रक्तबीजका वंश multiply swiftly. [ଦ୍ର—କୌଣସି
ଲୋକର ବଂଶବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ବା ବହୁସନ୍ତାନ ଜନ୍ମିଲେ
ଲୋକେ କହନ୍ତି, ତା ବଂଶ ରକ୍ତବୀଜ ଭଳି ମାଡ଼ି
ଯାଉଛି ।]

ରକ୍ତ ବୁହା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ତ ବହନ)—ରକ୍ତ ବହିବା—
Rakta buhā Bleeding.
ରକ୍ତ ବହା ବିଣ—ଯହିଁରୁ ରକ୍ତ ବହୁ ଥାଏ—
लहु बहना Bleeding.
ରକ୍ତାକ୍ତ (ଯଥା—ସେ ତାକୁ ରକ୍ତବୁହା କରି ମାଇଲା ।)
लहु बहाकर

ରକ୍ତ ବୁହା ବୁ(ବୋ)ହି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ. (ସଂ. ରକ୍ତ+ବହ ଧାତୁ)—
Rakta buhā bu(bo) hi ରକ୍ତାରକ୍ତ (ଦେଖ)
ରକ୍ତାରକ୍ତି लहु लहुआन Raktārakti (See)

ରକ୍ତ ବୃନ୍ତକ—ସଂ. ବି. (ରକ୍ତ+ବୃନ୍ତ+କ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Rakta bṛuntaka ପୁନର୍ନବା (ହ୍ରି. ଶ)—Hog weed.

ରକ୍ତ ବୃନ୍ତା—ସଂ. ବି—ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗ ଶିଉଳୀ—Nyctanthes
Rakta bṛuntā Trystes; a plant with red-
stemmed white-petalled flowers.

ରକ୍ତ ବୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—ଜଳ ପରି ଆକାଶରୁ ରୁଧିର ବର୍ଷଣ—
Rakta bṛushṭi Raining of blood.
[ଦ୍ର—ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ, ରକ୍ତବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଦେଶରେ ମହାମାରୀ ଆଦି ଅନେକ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟେ ।] (ରକ୍ତବର୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ବେଲା—ସଂ. ବି—ଅଳଜଣ୍ଟିକା; ଶିଶୁମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡରେ ଓ ଦେହରେ
Rakta belā ନାଲିଆ ବ୍ରଣ ବା ବିସ୍ଫୋଟକ ବାହାରିବା
ରୂପ ଚର୍ମରୋଗ; ବିଷିଫୋଟକା—Gumrash;
strophulus; a cutaneous disease peculiar
to infants. [ଦ୍ର—ଏହା ୩ ପ୍ରକାରର ହୁଏ—
୧ । ପାଣ୍ଡୁଲୋହିତ ବେଲା—1. Strophulus
Candidus. ୨ । ପ୍ରସିତଲୋହିତ ବେଲା—
2. Strophulus Confurtus. ୩ । ରକ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚିତ
ବେଲା—3. Strophulus Intertinctus.]

ରକ୍ତ ବୋଳା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ; ରକ୍ତାକ୍ତ—
Rakta bolā 1. Besmeared with blood.
रक्त माखा ୨ । ନାଲି ରଙ୍ଗ କରି ଯାଇଥିବା—2. Dyed red.

ରକ୍ତ ବୋହିବା—ଦେ. ବି—କ୍ଷତ ଆଦିରୁ ରକ୍ତ ସ୍ରବଣ ହେବା—
Rakta bohibā Bleeding from wounds.
रक्त बहा लहु बहना

ରକ୍ତ ବ୍ରଣ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ବ୍ରଣରୁ ପୂଯ ପରିବର୍ତ୍ତେ
Rakta brana ରକ୍ତ ବାହାରେ (ହ୍ରି. ଶ)—Boil which
emits blood instead of pus.

ରକ୍ତ ଭବ—ସଂ. ବି. (ରକ୍ତ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରକ୍ତରୁ ଜାତ—
Rakta bhaba Produced from blood.
ସଂ. ବି—ମାଂସ—Flesh.

ରକ୍ତ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. ବି—ପ୍ରସବ ପରେ କେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜରାୟୁରୁ
Rakta bhāngibā ରକ୍ତ ନିଃସରଣ—Lochia; discharge
रक्त भाँगा of watery blood from the uterus
लहु निकलना for some days after childbirth.

ରକ୍ତ ଭାବ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ନାଲିଆ—1. Red (Apte).
Rakta bhāba ୨ । ଅନୁରାଗୀ—2. Loving (Apte).
୩ । କାମାତୁର—3. Amorous (Apte).

ରକ୍ତ ମଞ୍ଜିର—ସଂ. ବି—ଜଳଚୂଳ ବୃକ୍ଷ—A plant; Baringtonea
Rakta mañjara Acutangula.

ରକ୍ତ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ କମଳ (ଦେଖ)
Rakta maṇḍala Rakta kamala. (See)

ରକ୍ତ ମୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ରୁଧିର ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of blood.
Rakta maya ୨ । ରକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ—2. Smeared or
(ରକ୍ତମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) coloured with blood.

ରକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ନାଲି ମାଛ—1. Red fish. ୨ । ରତା
Rakta matsya ମାଛ—2. A reddish scaleless
fish.

ରକ୍ତ ମାଂସ—ସଂ. ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସ)—ରକ୍ତ ଓ ମାଂସ—
Rakta māmsa (ରକ୍ତ ମାଉଁସ—ଦେ. ରୂପ) Blood and
flesh.

ରକ୍ତ ମାଂସ ଦେହ—ସଂ. ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ରକ୍ତ ଓ
Rakta māmsa deha ମାଂସରେ ନିର୍ମିତ ଜୀବଦେହ—1.Body
(ରକ୍ତ ମାଂସ ଶରୀର—ଅନ୍ୟରୂପ) made of blood and
रक्त मांसका शरीर flesh. ୨ । ସାଧାରଣ ଜୀବ ଶରୀର—

2. The body of an ordinary being. ୩ । ଜୀବଶରୀରଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person of flesh and blood. [ଦ୍ର—ଶରୀରଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ, ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଅଛି । ଶରୀରଧାରୀ ମାନଙ୍କେ ଏଥିରୁ କେହି ମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଭକ୍ତ ରିପୁ-ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ରେକକର କୌଣସି ଘଟନା ଘଟିଲେ ଲୋକେ କହି ଥାଆନ୍ତି "ମୁଁ ରକ୍ତ ମାଂସ ଦେହ ଧରି ଏ କଥା ଆଉ କେତେ ସହିବି?" ଅର୍ଥାତ୍ ରକ୍ତ ମାଂସର ଦେହ ବା ଷଡ୍ରିପୁ-ଜର୍ଜରିତ ଶରୀର ଧାରଣ କରି ଏହା ସହ୍ୟ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ।]

ରକ୍ତ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଦେବୀ) କୌଣସି ଜୀବକୁ ବଳି ରୂପେ ପାଇବାକୁ ସୂଚନାଇବା ବା ସୂଚନା କରିବା—
Rakta māgibā
ରକ୍ତ ଚାଓ୍ୱା
ଲହୁ ମାଂଗନା
1. To ask for the blood of a certain animal as victim. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶତ୍ରୁକୁ ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଆହ୍ୱାନ କରିବା—2. (figurative) To call an enemy forth to a mortal fight.

ରକ୍ତ ମୁଖ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ମୁହଁର ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତ—
Rakta mukha
1. Red-faced. ୨ । ଯାହାର ମୁହଁ (ରକ୍ତ ମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରୁଧିରାକ୍ତ—2. Having the face besmeared with blood. ସ. ବି—ରୋହୀ ମାଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Rohi fish.

ରକ୍ତ ମୁଖା(ଖୀ)—ଦେ. ବିଶ. (ସଂ. ରକ୍ତ ମୁଖ)—୧ । ଜୀବ ହତ୍ୟା କରି ତାହାର ରକ୍ତ ପିଇଥିବା ଯୋଗୁଁ
Rakta mukhā(khī)
ରକ୍ତ ମୁଖୋ
ଲହୁ ମୁହାଁ
ଯେଉଁ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁର ମୁହଁ ରୁଧିରାକ୍ତ ହୋଇଥାଏ—1. (an animal) Which has recently sucked blood of its victim and has its mouth smeared with blood. ୨ । ରକ୍ତ ପିପାସୁ; ରକ୍ତ ଲୋଲୁପ—2. Blood thirsty. [ଦ୍ର—ଜଣେ ଅଛି ଯେ ଅନ୍ୟ ଜୀବଙ୍କ ରକ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତ ସୁସ୍ୱାଦୁ । ଯେଉଁ ବାଘ ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ମାରି ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତର ସ୍ୱାଦ ପାଇଥାଏ ସେ ନରରକ୍ତଲୋଲୁପ ହୁଏ ଓ ମଣିଷଖିଆ ବାଘ ବୋଲି ବଖ୍ୟାତ ହୁଏ । ସେହି ବାଘକୁ ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ଏ ବାଘ ରକ୍ତମୁଖା ହୋଇଛି ।"] ୩ । ଋତୁମତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—3. Menstruated (woman); in her menses.

ରକ୍ତ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Rakta muṇḍā
ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ
ଲହୁକା ଖୋହା
Rakta piṇḍa (See)

ରକ୍ତ ମୁହାଁ - ଦେ.ବିଶ. ପୁଂ. (ସ. ରକ୍ତ ମୁଖ)—୧ । ରୁଧିରାକ୍ତ ମୁଖ ଯୁକ୍ତ—
Rakta muhāṅ
ରକ୍ତ ମୁଖୋ
ଲହୁ ମୁଁହା
1. Having the face or mouth stained with blood. ୨ । ରକ୍ତ ମୁଖା (ଦେଖ)—2. Rakta mukhā (See)

ରକ୍ତ ମୁହିଁ—ଦେ. ବିଶ—ରକ୍ତମୁହାଁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Rakta muhāṅ.
Rakta muhiṅ

ରକ୍ତ ମୁଖୀ
ଲହୁ ମୁହିଁ
ବି—୧ । ରୁଧିରାକ୍ତମୁଖୀ କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ—1. Goddess Kālī whose mouth and face are represented as stained with blood. ୨ । ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ଷୋଳ ପୂଜା (ଅଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀ ବା ମୂଳାଷ୍ଟମୀଠାରୁ ଅଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ବା ମହାଷ୍ଟମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ସମୟରେ ପଶୁବଳି ପାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବା ଚଣ୍ଡୀ ବା ଦୁର୍ଗା ଦେବୀ—2. Goddess Durgā or Chaṇḍī during the 16 days of the autumnal Durgā pūjā. [ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆଗରେ ବଳି ଖଣ୍ଡିଏ, ଅତଏବ ସେହି ସମୟରେ ଦେବୀ ରକ୍ତଲୋଲୁପା ହୋଇଥିବା ଲୋକେ କଳ୍ପନା କରନ୍ତି ।]

ରକ୍ତ ମୁତିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦେହ ବିଶେଷ ଗରମ ହେବା (ଅଧିକ
Rakta mūtibā
ରକ୍ତ ପେଶାବ କରା
ଲହୁ ମୁତନା
ଉପବାସ କରିବା) ଯୋଗୁଁ ରକ୍ତ ପରି ଲାଲ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—1. To pass blood-red urine. ୨ । ପ୍ରମେହାଦି ଯୋଗୁଁ ମୂତ୍ର ସହିତ ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—2. To pass blood in urine (due to gonorrhea).

ରକ୍ତ ମୂତ୍ର—ସ. ବି—ମୂତ୍ର ସହିତ ରକ୍ତ ନିଃସରଣ ରୋଗ—
Rakta mūtra
Hæmaturia; discharge of bloody urine.

ରକ୍ତ ମୂଳା—ସ. ବି—ଲହାଡ଼ି ଗୁଳ—(ରକ୍ତ+ମୂଳ+ଆ)
Rakta mūlā
Lycopodium (red variety).

ରକ୍ତ ମେଧ ଯାଗ—ସ. ବି—ରକ୍ତକୁ ଆହୁତି ଦେଇ ସମ୍ପାଦନ କରିବା
Rakta medha jāga
ଯଜ୍ଞ—A sacrifice of blood.
ଦେ. ବି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁ ରକ୍ତପାତ—(figurative) A great bloodshed.

ରକ୍ତ ମେହ—ସ. ବି—ପ୍ରସ୍ରାବ ଦ୍ୱାରା ବାଟେ ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ ପୂଯ ପଡ଼ିବା
Rakta meha
ରୋଗ—Gonorrhea accompanied with bloody discharge.

ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ରକ୍ତସ୍ରାବ—
Rakta moksha
1. Bleeding. ୨ । ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
2. Rakta mokshaṇa (See)

ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷକ—ସ. ବିଶ—ରକ୍ତସ୍ରାବକାରୀ—One who bleeds
Rakta mokshaka
a person; one who lets blood from a patient.

ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା
Rakta mokshaṇa
ଜୋକ ଲଗାଇ ଦେହରୁ ରକ୍ତକୁ ବାହାର କରାଇବା କ୍ରିୟା—The operation of letting out blood from the body by instruments or by applying leeches.

ରକ୍ତ ଯଷ୍ଟି—ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—Indian madder;
Rakta jashṭi (ରକ୍ତ ଯଷ୍ଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Rubia Manjith.

ରକ୍ତ ଯାବନାଳ—ସଂ. ବ—ଭୁବର ଯାବନାଳ; ଏକପ୍ରକାର ହରଡ଼-
Rakta jābanāla ଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ—A kind of grain
[ଅନ୍ୟ ସଂ—କଷାୟଯାବନାଳ, Cajanus; Andropogen
ଲୋହିତ ଭୁନ୍ନମୁରୁ or Holcus Bicolor.
ଭୁବର, ଭୁବରଯାବନାଳ] ରକ୍ତକଞ୍ଚ ଜନୀର ମ. ଭୁରେଜବୋଲେ

ରକ୍ତଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତ ବୋହିବା—1. Flowing of
Rakta jibā blood. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁକାଳରେ
ରକ୍ତଯାଓୟା ରକ୍ତସ୍ରାବ—2. Flow of menstrual blood.
ଲହୁଜାନା ୩ । ପ୍ରସବାନ୍ତେ ବହୁଦିନ ଜରାୟୁରୁ ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ
ରସ ବହିବା—3. Discharge of lochia.

ରକ୍ତର ଗରମି—ଦେ. ବ—୧ । ଯୁବା ବୟସ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ରକ୍ତର
Raktara garami ବିଶୁଦ୍ଧତା ଜନିତ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି—1. Exu-
(ରକ୍ତର ତେଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) berence of spirits due to
ରକ୍ତେରଗରମୀ youth. ୨ । ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଜନ୍ମିବା ଯୁବକ-
ଲହୁକୀଗରମୀ ସୁଲଭ ଉତ୍ତେଜନା—2. Passionateness
due to youth. ୩ । (ମନ୍ଦ ଅର୍ଥ) ଯୁବକସୁଲଭ
ଚପଳ୍ୟ ବା ଔଦ୍ଧତ୍ୟ—3. (bad sense) Youth-
ful agility or arrogance.

ରକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତାକ୍ତ (ଦେଖ)
Rakta rañjita Raktāktа (See)

ରକ୍ତରାଜି—ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ପର୍ଶ ଦୋଷ ଜାତ କୀଟ ବିଶେଷ; ସର୍ଷପିକା (ହି. ଶ)
Raktarāji —1. A kind of small insect.
୨ । ନେତ୍ରରୋଗ ବିଶେଷ—2. A particular
disease of the eye (Apte).

ରକ୍ତରୁ ଜନ୍ମିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହେବା—
Raktaru janmibā To be begotten by the
ରକ୍ତହଇତେ ଜନ୍ମ ହଓୟା ଲହୁସେ ଜନମ ଲେନା parents.

ରକ୍ତରେ ଚିତା ଘି(ଘେ)ନିବା—ଦେ.କ୍ରି—ରକ୍ତଚିତା କରିବା (ଦେଖ)
Raktare chitā ghi(ghe)nibā Raktachitā
karibā (See)

ରକ୍ତ ରେଣୁ—ସଂ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା)—ନାଲି ଗୁଣ୍ଡା—1. Red
Rakta reṇu powder. ୨ । ସିନ୍ଦୂର—2. Red lead;
vermilion. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପଲାଶ ଫୁଲର କଢ଼—
3. Bud of the Butea Frondosa flower
(Apte). ୪ । ନାଗେଶ୍ୱର ଗଛ—4. Mesua
Ferra. ୫ । କ୍ରୁଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତି—5. An angry
person; a person furious with rage.

ରକ୍ତ ରେଣୁକା—ସଂ.ବ—ଅଙ୍ଗାରକା; ପଲାଶ କଳିକା—The blosom
Rakta reṇukā of Butea Frondosa (tree)

ରକ୍ତରେ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରକ୍ତାକ୍ତ ବା ରକ୍ତଜର୍ଜରିତ ହେବା—
Raktare burdibā To be drenched or smeared
with blood
ରକ୍ତ-ସରସର ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ରକ୍ତରେ ଜୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ ହେବା }
ରକ୍ତେଡୁବେ ଯାଓୟା ଲହୁମେ ଡୁବଯାନା

ରକ୍ତ ରୈବତକ—ସଂ. ବ.—ମହାପାରେବତ; ଏକପ୍ରକାର ପିଚୁଡ଼ି ବା
Rakta raibataka ଖଜୁରୀ—A kind of guava or
[ଅନ୍ୟ ସଂ.—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାରେବତ, date.
ମହା ପାରେବତ; ସାମ୍ରାନ୍ତକ, ଖାରକ, ଦ୍ୱୀପ ଖଜୁର ।]

ରକ୍ତ ରୋଗ—ସଂ. ବ (ଷ. ତ. ଲୋ)—ରକ୍ତଦୋଷଜନିତ ରୋଗ
Rakta roga (ଯଥା—ଲୁଷ୍ଟ)—Disease due to
impurity in blood

ରକ୍ତ ରୋଧ—ସଂ. ବ—ବୋହୁଥିବା ରକ୍ତ ବନ୍ଦ କରିବା—Stopping
Rakta rodha of the flow of blood; arrest of
(ରକ୍ତରୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) bleeding.

ରକ୍ତ ରୋଧକ—ସଂ. ବ—ଯାହା ଶୋଣିତସ୍ରାବ ବନ୍ଦ କରେ—
Rakta rodhaka Styptic; astringent; which
arrests bleeding.

ରକ୍ତ ରୋହିତକ—ସଂ. ବ—କୁଟଶାଳ୍ମଳି (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Rakta rohitaka A kind of silk-cotton tree.

ରକ୍ତ ଲଗା—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ରକ୍ତ+ଲଗ୍ନ)—ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—
Rakta lagā Blood stained.

ରକ୍ତ ଲଶୁନ—ସଂ. ବ.—୧ । ନାଲି ରସୁଣ—
Rakta lasuna 1. A red kind of garlic.
[ଅନ୍ୟ ସଂ.—ଗୃଞ୍ଜନ, ଦୀର୍ଘପତ୍ରକ, ୨ । ଗାଜର—2. Carrot.
ମହାକନ୍ଦ, ଯବନେଷ୍ଟ, ସ୍ଥୂଳକନ୍ଦ ।]

ରକ୍ତଲା—ସଂ. ବ.—୧ । କାକଡୁଣ୍ଡୀ; ଲୁଆଥେଣ୍ଟିଆ ଗଛ—1. A
Raktalā plant; Solamum Indicum.
୨ । କାକଭିନ୍ଦୁକ; କେନ୍ଦୁ—2. Diospiros
Tomentosa. ୩ । ନାଲି କାଇଛ—
3. The red seeded variety of Abrus
Prectorus.

ରକ୍ତ ଲୋଚନ—ସଂ. ବ.—(କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ଅରକ୍ତ ନେତ୍ର—
Rakta lochana 1. Blood-red eyes.
୨ । ରୋଷକଷାୟିତ ଚକ୍ଷୁ—2. Eyes reddened
with rage ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପାରା—3. Pigeon.
୪ । କପୋତ—4. Dove. ୫ । ଶିବ; ମହାଦେବ—
5. God Śiba ବିଣ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତ.
ଚକ୍ଷୁଯୁକ୍ତ—Red-eyed; having red eyes.

ରକ୍ତଲୋଧ୍ର—ସଂ. ବ.—ଯଷ୍ଟିକା ଲୋଧ୍ର—The red variety of
Rakta lodhra Symplocos Racemosa.

ରକ୍ତ ଶମନ—ସଂ. ବ.—କମଳା ଗୁଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—
Rakta śamana Kamila (powder)

ରକ୍ତ ଶାକ—ସଂ. ବ.—ଶାକ ବିଶେଷ; ନାଲି କୋଶଳା—A red
Rakta śāka variety of pot herb; Amaranthus
Gangeticus.

ରକ୍ତ ଶାଳି—ସଂ ବ-ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ଲଘୁ ଶାରଦ ଧାନ(ଯଥା—ନାଲିଝୁଲୁର ।)
Rakta śāli —Red variety of early winter
ଦାଉଦଖାନି paddy; Orciza Sativa.

ଜେ. ଏରଣ୍ଡବର୍ଣ୍ଣମ ଗଲଧାନ୍ୟମ୍ [ଦ୍ର—ଶାଳ ଧାନ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତଶାଳ ଧାନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା ବଳକର ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସାଦକ, ତ୍ରିଦୋଷ-ନାଶକ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର, ମୂତ୍ରକାରକ, ସ୍ୱରବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୁକ୍ର-ଜନକ, ଅଗ୍ନି ଦୀପକ, ପୁଷ୍ଟିକର । ଏହା ପିପାସା, ଜ୍ୱର, ବିଷ ଦୋଷ, ବ୍ରଣ, ଶ୍ୱାସ, କାସ ଓ ଦାହ ନିବାରକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରକ୍ତ ଶାଳୁକ—ସଂ. ବି.—କୋକନଦର ମୂଳପିଣ୍ଡ (ହ. ଶ.)—
Rakta śāluka The bulbous root of red water-lily.

ରକ୍ତ ଶାଲ୍ମଳି—ସଂ. ବି.—ନାଲି ଫୁଲବାଲା ଶିମିଳ ଗଛ—The red-
Rakta śālmali flowered variety of silk cotton tree

ରକ୍ତ ଶାସନ—ସଂ, ବି.—(ରକ୍ତ=ନାଲିଆ+ଶାସନ=ରାଜାଜ୍ଞା ଅର୍ଥ, ସମୂଳତଃ ରାଜାଜ୍ଞାପତ୍ରାଦି ଏହି ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ନାଲି ରଙ୍ଗ ଚିହ୍ନିତ ହେଉ ଥିବାରୁ)—ସିନ୍ଦୂର—
Rakta śāsana Red lead.

ରକ୍ତ ଶିଗ୍ରୁ—ସଂ ବି—ନାଲି ସଜନା—Red variety of horse-
Rakta śigru radish tree. [ଦ୍ର—ଏହା ସଜନାର [ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କେଶଘ୍ନ, ମଧୁ, ମଧୁଶିଗ୍ରୁ, ମୃଗାକ୍ଷ, ଉଲ୍ଲୁକ, ବନ୍ଧୁଲଚ୍ଛଦ, ସିଂହ] ସବୁ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଓ ବିଶେଷତଃ ଏହି ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦୀପକ ଓ ସାରକ । ଏଥିର ବଲ୍କଳର ଓ ପତ୍ରର ରସ ବେଦନା-ପ୍ରଶମକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରକ୍ତ ଶୀର୍ଷକ—ସଂ. ବି—୧ । ସରଳ ଦ୍ରବ; ଦେବଦାରୁ ଗଛର ନିର୍ଯ୍ୟାସ;
Rakta śīrshaka ଗନ୍ଧବିରୁଆ—1. Resin from the pine tree. ୨ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ (ହ. ଶ.)—
The red-headed crane; a kind of heron.

ରକ୍ତ ଶୁଖିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିର୍ଜୋରିଆ ହେବା; ଅତି ଦୁର୍ବଳ
Rakta śukhijibā ହେବା—1. Becoming weak;
ରକ୍ତ ଶୁଖିଯାଇ ଯାଓୟା want of blood in
ଲହୁ ସୁଖଜାନା the system. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟରେ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବା; ପିଲେହି ଚମକିବା; ପିଲେହି ପାଣି ହୋଇଯିବା—2. (figurative) Becoming pale through fear (similar expression in English, the blood to become curdled). [ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟାକୁଳ ଅବସ୍ଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲୋକେ କହନ୍ତି, ତା ଦେହରୁ ରକ୍ତ ଶୁଖିଗଲା; ସେ କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲା; ତାକୁ କାଟି ଦେଲେ ତା ଦେହରୁ ଟୋପାଏ ରକ୍ତ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।]

ରକ୍ତ ଶୃଙ୍ଗିକ—ସଂ. ବି—ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଗା ମନ୍ଥକ—
Rakta śrungika Aconitum Ferox.

ରକ୍ତ ଶେଖର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନାଗକେଶର; ନାଗେଶ୍ୱର
Rakta śekhara (ହ. ଶ.)—Mesua Ferra (tree).

ରକ୍ତ ଶୋଭାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ ଶିଗ୍ରୁ (ଦେଖ)
Rakta śobhāñjana Rakta śigru (See)

ରକ୍ତ ଶୋଷକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ; ରକ୍ତ+ଶୋଷକ)—
Rakta śoshaka ୧ । ଯେ ରକ୍ତ ଶୋଷିଲେ—
(ରକ୍ତ ଶୋଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Blood-sucking. ୨ । ଶରୀରରୁ ରକ୍ତକୁ ଶୁଖାଇ ଦେବା (ଔଷଧ)—2. (medicine) Having the power or effect of drying the blood in the system. ସଂ. ବି. ପୁଂ—ରକ୍ତ ଶୋଷଣକାରୀ ଜୀବ—Blood-sucker.

ରକ୍ତ ଶୋଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) – ରକ୍ତକୁ ଶୋଷିବା—
Rakta śoshaṇa Blood-sucking.

ରକ୍ତ ଶୋଷା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତ ଶୋଷକ)—୧ । ଯେ ରକ୍ତ
Rakta śoshā ଶୋଷଣ କରେ—1. Blood-sucking.
ରକ୍ତ ଚୁ(ଶୋ)ଷା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଧନ ଶୋଷକ (ରାଜା
ଲହୁଚୁସନେବାଲା ବା ମହାଜନ)—2. (Figurative) (a tyrant or usurer) Sucking riches from people.

ରକ୍ତ ଶୋଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ବାଘ ଯେପରି ଜନ୍ତୁ ଜୀବର ଉଣ୍ଟି କଣା
Rakta śoshibā କରି ରକ୍ତ ଶୋଷେ) ପ୍ରାଣୀର ଦେହରେ କଣା
ରକ୍ତ ଚୁ(ଶୋ)ଷା କରି ମୁହଁ ଲଗାଇ ରକ୍ତକୁ ଶୋଷିନେବା—1. To
ଲହୁଚୁସନା suck blood out of the body of an animal. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଡାହାଣୀ ପରି) ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ କରିବା (ଡାହାଣୀ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ) —2. (Figurative) To suck the life-blood out of a person (as a witch).

ରକ୍ତ ଶ୍ୱେତ—ସଂ. ବିଣ. (ରକ୍ତ+ଶ୍ୱେତ)—ନାଲି ଓ ଧଳା ମିଶା—
Rakta śweta Red and white. ସଂ. ବି—ଶ୍ରୁ-ଚୋଲ୍ଲ ଏକପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ବିଛା (ହ. ଶ.)—
A kind of very poisonous scorpion.

ରକ୍ତଷ୍ଠୀବ—ସଂ. ବି—ଘାତକ ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ ବିଶେଷ—A kind
Raktashṭhibi of fatal collapse (disease).
[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗୀର ମୁହଁରୁ ଛେଦ ସଙ୍ଗେ ବହୁପରିମାଣରେ ରକ୍ତ ବାହାରେ; ଘର୍ଘରିଶ୍ୱାସ ଓ ଶ୍ୱେତ ଫୁଲା ହୁଏ; ଜଉରେ ଚକା ଦାଗମାନ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ସେଥିରୁ ରକ୍ତ ବାହାରେ । ଏ ରୋଗ ଅସାଧ୍ୟ—ହ. ଶ.]

ରକ୍ତ ସଂକୋଚ—ସଂ. ବି—କୁସୁମ ଫୁଲ—
Rakta saṁkocha Safflower.

ରକ୍ତ ସଂକୋଚକ—ସଂ. ବି—୧ । ଇନ୍ଦୀବର; ନୀଳପଦ୍ମ—1. The
Rakta saṁkochaka blue lotus. ୨ । ନାଲିପଦ୍ମ—
2. The red lotus flower (Apte).

ରକ୍ତ ସଂଜ୍ଞା—ସଂ. ବି—କୁଙ୍କୁମ; ଜାଫ୍ରାନ—
Rakta saṁjñā Saffron.
(ରକ୍ତ ସଞ୍ଜକ—ଅନ୍ୟରୂପ);

ରକ୍ତ ସନ୍ଦଂଶିକା—ସଂ. ବି—ଜୋକ—Leech.
Rakta sandaṁśikā (ରକ୍ତ ସନ୍ଦେଶିକା—ଅନ୍ୟରୂପ ହ. ଶ.)

ରକ୍ତ ସଞ୍ଚୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) ଶରୀରର
Rakta sañchaya କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରକ୍ତ ଜମା ହୋଇଯିବା
(ରୋଗ)—Congestion of blood; accumulation of blood in any part of the body.

ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ରକ୍ତପ୍ରବାହର
Rakta sañchāra ଗତି—Circulation of blood in
(ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ) the system.

ରକ୍ତସନ୍ଧ୍ୟକ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ କମଳ—The red lotus.
Rakta sandhyaka (ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ହ୍ରୀକ)
(ରକ୍ତ ସରସିଜ, ରକ୍ତ ସରୋରୁହ, ରକ୍ତ ସୌଗନ୍ଧିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କ—ସଂ. ବି—(ମ.ସ.ଲୋ)—ଜନ୍ମ ବା ବିବାହଦ୍ୱାରା ଦୁଇଜଣଙ୍କ
Rakta samparka ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ସମ୍ପର୍କ—Blood relationship; relationship and
[ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ] ties of kindred and marriage.
ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କିତ, ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କୀୟ, ରକ୍ତ ସମ୍ପୃକ୍ତ, ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ } —ବିଣ. ପୁଂ. ରୂପ

ରକ୍ତ ସମ୍ବରଣ—ସଂ. ବି.—ସୁର୍ମା (ହି. ଶ.)—Sulphuret of
Rakta sambaraṇa antimony used as collyrium.

ରକ୍ତ ସରସର—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ରକ୍ତ ଜର୍ଜର)—୧ । ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—
Rakta sarasara 1. Besmeared with blood.
[ରକ୍ତ ସର୍ସର, ରକ୍ତ ଜୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ବୁଡ଼(ଡ଼ୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ରକ୍ତ
ରକ୍ତାକ୍ତ ଲ(ଲୋ)ହୁ ଲ(ଲୋ)ହୁଆନ ରଞ୍ଜିତ; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁରୁ ଟୋପା
ଟୋପା ହୋଇ ରକ୍ତ ବହୁଥାଏ—2. (a thing) From which blood is falling down by drops.

ରକ୍ତ ସର୍ଷପ—ସଂ. ବି.—ରାଜିକା; ସାଧାରଣ ସୋରିଷ—The mus-
Rakta sarshapa tard seed; Brassica Nigra;
Sinapis Racemosa.

ରକ୍ତ ସହା—ସଂ. ବି—ରକ୍ତାମ୍ଳାନ—The red variety of globe
Rakta sahā amaranth.

ରକ୍ତ ସାର—ସଂ. ବି.—୧ । ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)
Rakta sāra 1. Rakta chandana (See)
୨ । ବକମ ଗଛ—2. Sappan wood. ୩ ।
ରକ୍ତ ଖଦିର (ଦେଖ)—3. Rakta khadira (See)
୪ । ଅମ୍ଳବେତସ—4. A sort of sorrel or dock.
୫ । ବାରାହୀକନ (ହି. ଶ.)—5. A kind of yam.

ରକ୍ତ ସିକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—(ୱଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୋଣିତାର୍ଦ୍ର; ରକ୍ତରେ ବୁଡ଼ିଥିବା.
Rakta sikta Wet or moistened with blood;
soaked with blood.

ରକ୍ତ ସିନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି.—(ରୂପକ; ରକ୍ତ+ସିନ୍ଧୁ)—(ସୁଦ୍ଧାନ୍ତରେ) ସମୁଦ୍ର
Rakta sindhu ପରି ବୋହିବା ରକ୍ତ ସ୍ରୋତ—A sea of
blood.

ରକ୍ତ ସ୍ତମ୍ଭନ—ସଂ. ବି.—(ୱଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବହୁଥିବା ରକ୍ତର ବେଗ ରୋଧ
Rakta stambhana କରିବା (ହି.ଶ.)—The stoppage
of bleeding.

ରକ୍ତ ସ୍ନାତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ୱଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେ ରକ୍ତରେ ଗାଧୋଇଲା
Rakta snāta ଭଳି ରକ୍ତଜର୍ଜର ହୋଇଅଛି—Bathed
[ରକ୍ତସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ] in blood; thoroughly drenched with blood.

ରକ୍ତ ସ୍ନା(ସ୍ରା)ଆ(ହା)ନ—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ—(ସଂ.ରକ୍ତ ସ୍ନାତ)—ରକ୍ତସ୍ନାତ (ଦେଖ)
Rakta snā(srā)-ā(hā)na Rakta snāta (See).
ରକ୍ତସ୍ନାନ ସ୍ତ୍ରୀ. ବି.—(ସଂ. ରକ୍ତସ୍ନାନ)—ରକ୍ତସ୍ନାନ (ଦେଖ)
ଲହୁସ୍ନାନ Raktasnāna (See),

ରକ୍ତସ୍ନାନ—ସଂ.ବି.—(ୱଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହଯାକ ରକ୍ତାକ୍ତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
Raktasnāna The state of being drenched in blood.

ରକ୍ତ ସ୍ରାବ—ସଂ.ବି.—(ୱଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦେହରୁ ରକ୍ତଧାର ବୋହିବା—
Rakta srāba 1. Copious bleeding; discharge of blood; sanguifluxus. ୨ । ଘୋଡ଼ାଙ୍କ
ଆଖିରୁ ରକ୍ତ ବା ନାଲି ପାଣି ବହିବା ରୋଗବିଶେଷ
(ହି. ଶ.)—2. A disease of the horse in which blood or red watery substance comes out of its eyes.

ରକ୍ତସ୍ରୋତଃ—ସଂ. ବି.—(ୱଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତ ନଦୀ; ସ୍ରୋତ ଆକାରରେ
Rakta srotaḥ ପ୍ରବାହିତ ରକ୍ତ—A river of blood;
[ରକ୍ତସ୍ରୋତ—ଦେ. ରୂପ] copious blood flowing like a current.

ରକ୍ତହଂସା ସଂ. ବି.—ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—Name of a secon-
Rakta haṁsā dary tune.

ରକ୍ତ ହଗା—ଦେ. ବି.—ରକ୍ତଝାଡ଼ା (ଦେଖ)
Rakta hagā Rakta jhāṛdā (See)
ରକ୍ତବାହୀ ଲହୁକୀଟଟ୍ଟୀ
(ରକ୍ତ ବାହାଇଲୁ, ରକ୍ତ ପୋଖରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତହର—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ତ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା ଦେହରୁ
Raktahara ରକ୍ତ ଶୁଖାଇ ଦିଏ—Causing loss of blood. ସଂ. ବି—ଭାଲିଆ (ହି. ଶ.)—
Marking nut.

ରକ୍ତ ହୀନ—ସଂ. ବିଣ (ୱଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଯାହାର ଦେହରେ ରକ୍ତ ନାହିଁ
Rakta hīna —1. Bloodless; cold blooded.
(ରକ୍ତଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନିରକ୍ତାଆ; ଯାହାର ଶରୀରରେ ରକ୍ତର
ଅଲ୍ପତା ଘଟିଅଛି—2. Anaemic. ୩ । ଯେଉଁ
ବିପ୍ଳବାଦିରେ ନିରହିତ୍ୟା ହୁଏ ନାହିଁ—3. Bloodless (revolution), not accompanied with bloodshed.

ରକ୍ତ ହୀନତା—ସଂ. ବି (ରକ୍ତହୀନ+ତା)—ଦେହରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ
Rakta hīnatā ରକ୍ତର ପରିମାଣ କମିଯିବା—Anaemia;
(ରକ୍ତ ଶୂନ୍ୟତା, ରକ୍ତହାନି—ଅନ୍ୟରୂପ) bloodlessness.

ରକ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ତ+ଅ)—ରକ୍ତ (ଦେଖ)—Rakta
Raktā (See) ବି—୧ । ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଁ—1. A creeper; Abrus Precatorius. ୨ । ଲାଖ; ଲାଖା—2. Lac; shellac. ୩ । ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପୀ (ଦେଖ) 3. Rakta pushpī (See) ୪ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ.)—4. Indian madder. ୫ । ରକ୍ତହିଙ୍ଗୁ—5. Barlaria Cristata. ୬ । ନାଲି ସିମ୍ (ହି. ଶ.)—6. The red bean. ୭ । ଲକ୍ଷଣା କନ୍ଦ (ହି. ଶ.)—7. A kind of reddish root. ୮ । ବଚ (ହି. ଶ.)—8. The sweet flag. ୯ । ଏକପ୍ରକାର ଗୋଟ ବା ମାକଡ଼ସା (ହି. ଶ.)—9. A kind of spider. ୧୦ । (ସଙ୍ଗୀତ) ପଞ୍ଚମସ୍ୱରର ୪ଟି ଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରୁତି—10. Name of a secondary tune in music. ୧୧ । କାନ ପାଖର ଏକଶିରା (ହି. ଶ.)—11. A vein passing by the ear. ୧୨ । (ରଞ୍ଜଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ରକ୍ତ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.)—ଚିତ୍ରକର; ରଙ୍ଗ କରିବା (ରକ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟକ୍ତି—12. A painter; a dyer (Apte).

ରକ୍ତାକାର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରବାଳ; ପୋହଳା—
Raktākāra Coral.

ରକ୍ତାକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ତ+ଅକ୍ତ)—୧ । ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ; ରକ୍ତ ବୋଳା ହୋଇଥିବା—1. Coloured with blood; blood-reddened; bloody. ୨ । ନାଲି ରଙ୍ଗ କରାଯାଇ ଥିବା—2. Dyed red; coloured red; blood-red. ବି—ରକ୍ତଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—Raktachandana (See)
Raktākta

ରକ୍ତାକ୍ଷ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଅକ୍ଷି)—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁ—1. Red eye. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କପୋତ—2. Dove. ୩ । ପାରା—3. Pigeon. ୪ । ଚକୋର ପକ୍ଷୀ—4. The Hymalayan partridge; Caccabis Chucar. ୫ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—5. The crane. ୬ । ମହିଷ—6. Buffaloe. ୭ । କ୍ରୂର ବ୍ୟକ୍ତି—7. A cruel person. ୮ । ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—8. A wicked person. ୯ । ରୋହିମାଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—8. Rohi fish. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ; ରକ୍ତଲୋଚନ—
Raktāksha (ରକ୍ତାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Red-eyed. ୨ । କ୍ରୂର—2. Cruel. ୩ । ଖଳ—3. Wicked. ୪ । ଅତ୍ୟାଚାରୀ—4. Tyrannical. ୫ । ଅବଦ୍ର; ଅଶିଷ୍ଟ—5. Barbarous; uncivil.

ରକ୍ତାଙ୍କ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରବାଳ—
Raktāṅka Coral (Apte).

ରକ୍ତାଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ—Having a
Raktāṅga red body. ବି—୧ । କୁଙ୍କୁମ; ଜାଫ୍ରାନ୍—

ରକ୍ତାଙ୍ଗା } ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ 1. Saffron. ୨ । ମଦ୍‌ଗୁଣ; ଉଲୁଣି—
ରକ୍ତାଙ୍ଗୀ } 2. Louse. ୩ । ଶରପୋକ; ଓଡ଼ିଶ—3. Bed bug. ୪ । ପ୍ରବାଳ—4. Red coral. ୫ । ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—5. The planet Mars. ୬ । କୁଷ୍ଠରୋଗବିଶେଷ; ମଣ୍ଡଳ—6. A sort of leprosy with circular red spots or patches. ୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଣ୍ଡଳ—7. The disc of the sun or the moon (Apte). ୮ । କମଳା ଗୁଣ୍ଡି (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—8. Kamila (powder). ୯ । ରକ୍ତଚନ୍ଦନ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—9. Red sandal-wood.

ରକ୍ତାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଜୀବନ୍ତୀ—1. A medicinal plant.
Raktāṅgī ୨ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—2. Indian madder; Rubia Cordifolia; Rubia Manjith.

ରକ୍ତାଢ଼କୀ—ସଂ. ବି—ନାଲି ହରଡ଼—
Raktārḍhakī A red species of lentil.

ରକ୍ତାତି(ତୀ)ସାର—ସଂ. ବି—ନାଲିରକ୍ତ ଝାଡ଼ା ରୋଗ; ଯେଉଁ ଉଦରାମୟ ରୋଗରେ ରକ୍ତମିଶ୍ରିତ ମଳ ବାହାରେ—
Raktāti(tī)sāra (ରକ୍ତାମାଶୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରକ୍ତାମାଶୟ—ଦେ ରୂପ) Dysentery.

ରକ୍ତାଧର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଅଧର)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓଠ—
Raktādhara Red lips. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଯାହାର ଓଷ୍ଠ ରଙ୍ଗ—Red-lipped.

ରକ୍ତାଧରା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ତାଧର+ଅ)—ରକ୍ତାଧରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Raktādharā Feminine of Raktādhara. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—କିନ୍ନରୀ—A Kinnarī.

ରକ୍ତାଧାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ତ+ଅଧାର)—ଚର୍ମ—
Raktādhāra Skin.

ରକ୍ତାଧିକ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଦେହରେ ରକ୍ତର ବହୁଳତା—1. Raktādhikya Excess of blood; hyperemia; super-abundance of blood in the body. ୨ । ମେଦୋବୃଦ୍ଧି ରୋଗ—2. Plethora.

ରକ୍ତାଧିମନ୍ଥ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ରୋଗ; ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି ଜନିତ ଅକ୍ଷିମନ୍ଥ)—
Raktādhimantha ଅକ୍ଷିଧର୍ମ ରୋଗ—Opthalmia; inflamation of the eyes.

ରକ୍ତାପହ—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+ଅପ+ହା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗନ୍ଧ-
Raktāpaha ବୋଳ; ଗୁଗୁଳ—The gum myrrh.

ରକ୍ତାପାମାର୍ଗ—ସଂ. ବି—ନାଲି ଅପମାରଙ୍ଗ ଗୁଳ୍ମ—Red variety
Raktāpāmārga of a medicinal plant;
(ଅନ୍ୟ ସଂ—ରକ୍ତବିଟ୍, ରକ୍ତଫଳ, ବୃତ୍ତଫଳ, କଲ୍ୟପତ୍ରିକା, କ୍ଷୁଦ୍ରାପାମାର୍ଗ, ଧାମାର୍ଗବ; ଦୁଗ୍ଧଳତା, ବଶିର, ପ୍ରତ୍ୟକ୍‌ପର୍ଣ୍ଣୀ, କେଶପର୍ଣ୍ଣୀ, କପିପିପ୍‌ପଲୀ]
Achyranthes Aspera Rubra. [ଦ୍ର— ଏହା ମାରୁଷାର ବର୍ଗର ଜଣୁଲୀ ଶାକଗୁଳ୍ମ । ଏହାର ପତ୍ର ଓ ଡାଙ୍ଗ ନାଲିଆ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହା ବାୟୁ ବର୍ଦ୍ଧକ, ବିଷ୍ଟମ୍ଭକାରକ, କଫକର, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ରୁକ୍ଷ । ଏହା

ଓ. ନାଲିଅପମାରଙ୍ଗ ରାଙ୍ଗିଆପାଣ୍ଡ୍ ଲାଲ ଚିରଚିରୀ ମ. ଡାବଡ଼ା, ଥଗାଡ଼ା ରକ୍ତ ଲଟଗାଛ ଶ୍ରୁ. ଛପଟେ ତେ. ଚୁତରସ୍ପୃଗ, କେଳ୍ପଗୁଡ଼ରଟେ]

ରକ୍ତାବରୋଧକ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତପ୍ରବାହକୁ ରୋଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—Restraining the flow of blood.
Raktābarodhaka

ରକ୍ତାବସେଚନ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Raktābasechana Rakta mokshaṇa (See)

ରକ୍ତାଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ+ଆଭା=କାନ୍ତି; ତେଜ)—
Raktābha ୧। ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Red-coloured. ୨। ଗୋଲାପୀ (ରଙ୍ଗ); ଈଷତ୍ ନାଲିଆ—2. Reddish; slightly red; rosy. ବି—ସାଧାରଣତଃ ବୋହୂ ପୋକ—Cochineal insect.

ରକ୍ତାଭା—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+ଆଭା)—୧। (କର୍ମଧା) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—
Raktābhā Red colour. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି) ନାଲି-ମନ୍ଦାର (ହି. ଶ.)—2. Red china rose. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ତାଭ+ଆ)—ରକ୍ତାଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Raktābha.

ରକ୍ତାଭିଷ୍ୟନ୍ଦ—ସଂ. ବି—୧। ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ ଜନିତ ନୟନ ଯୁଗଳର
Raktābhishyanda ରକ୍ତିମା—1. Redness of the eyes due to copious flow of tears. ୨। ନେତ୍ର ରୋଗ ବିଶେଷ—2. An eye disease. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଆଖି ନାଲି ପଡ଼ିଯାଏ, ଆଖିରୁ ନାଲି ପାଣି ଗଡ଼େ ଓ ଆଖି ଆଗରେ ନାଲି ରେଖାମାନ ଦେଖାଯାଏ—ହି. ଶ.]

ରକ୍ତାଭ୍ର—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା)—ନାଲି ମେଘଜାଲ—
Raktābhra The red variety of mica.

ରକ୍ତାମାଶୟ—ସଂ. ବି.—ରକ୍ତାତିସାର (ଦେଖ)
Raktāmāśaya Raktātisāra (See)
(ରକ୍ତାମାଶା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତାମ୍ବର—ସଂ. ବି.—୧। (କର୍ମଧା)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର—1. Red
Ratkāmbara cloth. ୨। କଷାୟାମ୍ବର; ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ର-2. A cloth dyed red. ୩। (ପୁଂ)—କଷାୟବସନଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—3. A mendicant wearing red coloured cloth. ବିଣ. ପୁଂ—ରକ୍ତବସ୍ତ୍ର ପରିହିତ—Wearing red cloth; clad in red garments.
(ରକ୍ତାମ୍ବରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ତାମ୍ର—ସଂ. ବି.—କୋଶାମ୍ର; ଫଳବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; ଲୁସୁମ ୨ (ଦେଖ)
Raktāmra Scleicheria Trijuga (tree).
ଅନ୍ୟ ସଂ.—କୋଶାମ୍ର, [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ବଡ଼ ବର କୃମିକୁଷ, ଶ୍ରୁଦ୍ରାମ୍ର, ସୁକୋଷ, କୋଳ ସର । ଏଥିର କୋଳ ଘନସ୍ୱାଦ, ବନାମ୍ର, ଜଳପାଦପ, ଆଗୁର ହୁଏ ।]
କ୍ରିମି ବୃକ୍ଷ, ଲକ୍ଷାବୃକ୍ଷ, ସୁରକ୍ତକ, ସୁକୋଶକା
ଓ. ଲୁସୁମ
କେଓଡ଼ା
କୋସମ୍ବ, କାସମ ମ. ଝାଡ଼ୀଆଁ ବା ବାଗ୍ଆଁ ବା

ରକ୍ତାମ୍ଳାନ—ସଂ. ବି.—ନାଲି କେଶଦୁଦୁରା; ରକ୍ତଝିଣ୍ଟୀ—
Raktāmlāna Red-flowered species of Barleria plant.
ଲାଲଝିଣ୍ଟି ଲାଲ କଟସରିୟା
ମ. ବାଣଝାଡ଼

ରକ୍ତାରକ୍ତି—ଦେ. ବି.—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ପରସ୍ପର ରକ୍ତପାତ
Raktārakti ପୂର୍ବକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଯୁଦ୍ଧ—Mutual fighting
ରକ୍ତାରକ୍ତି ending in bloodshed or bleeding
ଲହୁଲହାନ wounds. ବିଣ.—ପରସ୍ପର ରକ୍ତବହା ବୋହି ହୋଇ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱୟ)—(two persons) Fighting with each other, so that bleeding wounds are produced.

ରକ୍ତାର୍କ—ସଂ. ବି.—ନାଲି ଅର୍କ ଗଛ (ଏହାର ମୂଳ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ)—
Raktārka Calatropis Gigantea (red veriety).
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅର୍କପର୍ଣ୍ଣୀ, [ଦ୍ର—ଏହା ଆକନ୍ଦ ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମ;
ବିକୀରଣ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ଶୁକ୍ଳଫଳ ଏଥିର ଫୁଲ ରକ୍ତାଭ; ଏହା ଶ୍ୱେତ
ଅଣ୍ଡୋଡ, ରକ୍ତକନ୍ଦ ଆକନ୍ଦ ପରି ଗୁଣକାରକ; ରକ୍ତଆକନ୍ଦର
ଓ. ନାଲି ଅରକ ଫୁଲ ମଧୁରତିକ୍ତରସ ଓ ଧାରକ; ଏହା
ଲାଲ ଆକନ୍ଦ ମଦାର କୁଷ୍ଠ, କୃମି, କଫ, ଅର୍ଶଃ, ବିଷଦୋଷ
ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ । ଏହା ଗୁଳ୍ମ ଓ ଶୋଥର ହିତକର । ଏଥିର ଅଠା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିରେଚକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରକ୍ତାର୍ବୁଦ—ସଂ. ବି.—ରକ୍ତସ୍ରବଣ ଜନିତ ମୟୁଣ୍ଡୀଭ—1. Heama-
Raktārbbuda tocele; swelling of the scrotum due to effusion of blood. ୨। ରକ୍ତସ୍ରାବୀ ଆବୁ-2. Bloody tumour (Apte). ୩। ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗ, ଯହିଁରେ ଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ଶୁକ୍ର ଦୋଷରୁ ଉଦ୍ଭବ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରଣ ଓ ନାଲି ଦିମିରି ଫଳିଯାଏ (ହି. ଶ)—3. A kind of disease attacking the male organ. ୪। ଏକପ୍ରକାର ବ୍ରଣରୋଗ—4. A kind of disease. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଦେହରେ ଗୁଡ଼ିଏ ବଥ ବାହାରି ତହିଁରୁ ପୂଜ ଓ ରକ୍ତ ବହେ ଓ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ହଳଦିଆ ହୁଏ—(ହି. ଶ)]

ରକ୍ତାର୍ମ—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+ଅର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଆଖି ତୋଳାଉପରେ
Raktārma ମାଂସ ଜମା ହୋଇ ନାଲି କଉଁପରି ଦେଖାଯିବା ରୋଗ [ହି. ଶ]—A disease of the eye in which the eyeballs are covered with a layer of red flesh.

ରକ୍ତାର୍ଶଃ—ସଂ. ବି—ଅର୍ଶୋରୋଗ ବିଶେଷ—A sort of piles;
Raktārśaḥ haemorrhords. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର [ରକ୍ତାର୍ଶ—ଦେଶଜରୂପ] ବାଟେ ବହୁତ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୁଏ ।]

ରକ୍ତାଳୁ—ସଂ. ବି—ନାଲି ଆଳୁ; ରକ୍ତକନ—
Raktālu Red variety of yam.

ରକ୍ତାଲ୍ପତା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତହୀନତା; ଦେହରେ ରକ୍ତର
Raktālpatā ନ୍ୟୂନତା ବା ହ୍ରାସ—Anœmia; deficiency of blood; Leiplicema.

ରକ୍ତାଶୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍=ରକ୍ତ+ଆଶୟ=ସ୍ଥାନ; ରକ୍ତ
Raktāsaya ରହିବାର ସ୍ଥାନ)—୧ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—1. The heart; blood vessel. [ଦ୍ର—ଏହା ବକ୍ଷୋଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଜନ୍ମରେ ଶ୍ଳେଷ୍ମାଶୟ ଓ ତନ୍ନିମ୍ନରେ ଆମାଶୟର ସ୍ଥାନ ।] ୨ । ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତସଞ୍ଚୟର ବା ରକ୍ତସଞ୍ଚାରର ଯନ୍ତ୍ର [ଯଥା-ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ, ପ୍ଲୀହା, ଯକୃତ୍]—2. Any viscus containing or secreting blood. (e. g. the heart, spleen; liver).

ରକ୍ତାଶୋକ—ସଂ. ବି—ନାଲି ଫୁଲ ଫୁଟିବା ଅଶୋକ ଗଛ (ହି. ଶ)—
Raktāśoka The red-flowered variety of Aśoka tree.

ରକ୍ତାଶ୍ୱାରି—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+ଅଶ୍ୱାରି)—ରକ୍ତଫୁଲବିଶିଷ୍ଟ କରବୀ ଗଛ
Raktāswāri [ହି.ଶ]—The red-flowered variety of Nerium Odorum (tree).

ରକ୍ତି—ସଂ. ବି (ରଞ୍ଜ. ଧାତୁ=ଅନୁରକ୍ତ ହେବା+କ୍ତିବ. ଇ)—
Rakti ୧ । ଅନୁରକ୍ତି; ଅନୁରାଗ; ସ୍ନେହ; ଭକ୍ତି—1. Affection; attachment; devotion. ୨ । ଆସକ୍ତି—2. Addiction to. ୩ । ଏକ କାଇଁ ପରିମାଣ; ରତି; ଧାତୁଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟର ଓଜନ ପରିମାଣ ବିଶେଷ [୧ ଭରି=୧୦ ମସା, ୧ ମସା=୮ ରତି]—A standard of weight; $\frac{1}{80}$ of 1 rupee weight; $2\frac{1}{8}$ grains English weight. ୪ । ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଁଚ—4. A red seed used by goldsmiths in weighing metal; the seed of Abrus Precatcrius. ୫ । ମନୋହାରିତା—5. Loveliness; charmingness. (Apte)

ରକ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରକ୍ତାଭ—1. Reddish. ୨ । ରକ୍ତଯୁକ୍ତ—
Raktiā 2. Bloody. ୩ । ରକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of blood.

ରକ୍ତିକା—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+କ+ଆ)—୧ । ନାଲି କାଇଁ—1. A
Raktikā hooded red seed of a creeper; Abrus Precatorius. ୨ । କାଇଁ ପରିମାଣ; ରତି ଓଜନ—2. A standard of weight=$2\frac{1}{8}$ grains.

ରକ୍ତିମ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତିମା)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Red-
Raktima coloured. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଭ୍ରମମୂଳକ, ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ 'ରକ୍ତିମା' ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; କେତେକ ଆଧୁନିକ ଲେଖକ 'ରକ୍ତିମ' ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ରକ୍ତିମା—ସଂ. ବି (ରକ୍ତ+ଭାବ. ଇମନ୍; ରକ୍ତିମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Raktimā ୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣତ୍ୱ; ଲାଲ ଆଭା—1. Red hue; redness. ୨ । ନାଲିରଙ୍ଗ—2. Red colour.

ରକ୍ତେକ୍ଷଣ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—
Raktekshaṇa Red-eyed.
[ରକ୍ତେକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରକ୍ତେକ୍ଷୁ—ସଂ. ବି—ନାଲି ଆଖୁ; କଳାର ଆଖୁ—The red variety
Raktekshu of sugarcane.
[ଅନ୍ୟ ସଂ—ସୃଣ୍ଣପତ୍ର, ଶୋଣ, ଲୋହିତ, ଉଚ୍ଚଟ, ମଧୁର, ହ୍ରସ୍ୱମୂଳ, ଲୋହିତେକ୍ଷୁ । ଓ. କଳାର ଆଖୁ କାଜଳା ଆକ]

ରକ୍ତୈରଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ନାଲି ଗବ—Red variety of castor
Raktairaṇḍa oil seed plant.
[ଅନ୍ୟ ସଂ—ଉତ୍ତାନପତ୍ରିକ, ଉରୁବକ, କରପର୍ଣ୍ଣ, ଚକ୍ଷୁ, ଚକ୍ରମର୍ଦ୍ଦ, ବାତାରି, ନାଗଦନ୍ତି, ପାଚନ, ରକ୍ତକ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ବ୍ୟାଘ୍ରଭକ୍, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ହସ୍ତିଦନ୍ତି, ହ୍ରସ୍ୱୈରଣ୍ଡ, ରୁରୁ । ଓ. ନାଲି ଗବ ଲାଲ ଭେରେଣ୍ଡା]

ରକ୍ତୈର୍ବାରୁ—ସଂ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ମହାକାଳ ଲତା—
Raktairbāru Colocynth.

ରକ୍ତୋତ୍ପଳ—ସଂ. ବି—୧ । ରକ୍ତ କମଳ (ଦେଖ)
Raktotpala 1. Rakta kamala (See)
୨ । ଶିମିଳ (ହି. ଶ)—2. Silk cotton tree.

ରକ୍ତୋଦର—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ପେଟ ନାଲିଆ—
Raktodara Having a red belly.
(ରକ୍ତୋଦରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—୧ । ରୋହୀ ମାଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
1. The Rohi fish. ୨ । ସ୍ୱଶୁଡୋଲ୍ଲ ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ବିଛା (ହି. ଶ)—2. A kind of venemous scorpion.

ରକ୍ତୋପଦଂଶ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—ରକ୍ତ ବିକୃତି ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ
Raktopadaṁśa ଗରମି ରୋଗ—Syphilis due to tainted blood.

ରକ୍ତୋପଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଉପଳ)—ଗେରୁ ମାଟି—
Raktopala Red chalk; red ochre.

ରକ୍ଷ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ପାଳନ କରିବା—1. To cherish; to
Raksha (root) rear up. ୨ । ବିପଦାଦିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା; ରକ୍ଷା କରିବା—2. To save from danger; to spare. ୩ । ଆପଦ ଆଦିରୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା 3. To protect from danger. ୪ । ରଖିବା—4. To keep. ୫ । ଜଗିବା—5. To guard; to tend. ୬ । (ରାଜ୍ୟ) ଶାସନ କରିବା—6 To rule; to govern. ୭ । (ଗୁପ୍ତ କଥା) ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା—7. Not to divulge. ୮ । ଯତ୍ନ ନେବା—8. To take care. ୯ । (ପରି+ରକ୍ଷ ଧାତୁ) ଧ୍ୱଂସରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—9. To save from ruin. ୧୦ । (ସମ୍+ରକ୍ଷ ଧାତୁ) ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ରଖିବା—To keep with care

ରକ୍ଷ—ସଂ. ବି. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ରକ୍ଷଣ; ତ୍ରାଣ—
Raksha 1. Preserving; protecting from harm; saving from danger. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ରକ୍ଷକ, ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା—2. Protector; saviour. ୩ । ଜଗୁଆଳ—3. A guard. ୪ । ଲାଖ (ଇ. ଶ)—4. Shell lac. ବିଣ. ପୁଂ. (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ରକ୍ଷାକାରୀ—Protecting; preserving. ଦେ.ବି.(ସଂ. ରକ୍ଷସ୍)—
ରକ୍ଷ Demon. (ଇ—ବ୍ୟାଘ୍ର ଗନ୍ଧ ଆଘ୍ରାଣେ ଗୋ ପର୍ ପଳାୟିତ,
ରକ୍ଷ ବୋଲି ବେନ ଅର୍ଥେ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷି ବ୍ରାତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।) କ୍ରି—(ତୁମ୍ଭେ) ରକ୍ଷା କର—(you) save (you) protect.

ରକ୍ଷ ଈଶ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ଷା+ଈଶ; ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ବିସର୍ଗ
Raksha īsa ଲୋପ)—ରକ୍ଷୋନାଥ (ଦେଖ)
Rakshonātha (See)

ରକ୍ଷଃ—ସଂ. ବି. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଅପାଦାନ ଅସ୍=ରକ୍ଷସ୍; ୧ମା. ୧ବ;
Rakshaḥ ଯାହାର ଅଭ୍ୟାଶ୍ରୟରୁ ଲୋକେ ଧନଜନାଦିକୁ ଓ ଯଜ୍ଞାଦି ରକ୍ଷା କରନ୍ତି) – ରାକ୍ଷସ—A demon; an evil spirit; goblin.

ରକ୍ଷଃକୁଳ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରାକ୍ଷସ ବଂଶ – 1. A family
Rakshaḥkula of demons. ୨ । ରାକ୍ଷସ ସମୂହ—2. An assemblage of demons; a number of demons

ରକ୍ଷଃ ପତି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ଷୋନାଥ (ଦେଖ)
Rakshaḥ pati Rakshonātha (See)

ରକ୍ଷଃ ପାଶ—ସଂ. ବି. (ରକ୍ଷଃ+ନିକୃଷ୍ଟାର୍ଥେ. ପାଶ) – ଅଧମ ରାକ୍ଷସ—
Rakshaḥ pāśa A contemptible demon.

ରକ୍ଷଃ ସଭା—ସଂ. ବି. (ରକ୍ଷଃ=ରାକ୍ଷସ+ସଭା=ଜନତା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;
Rakshaḥ sabha ସଭା ସ୍ଥଳରେ ସଭା)—ରାକ୍ଷସ ସମୂହ—An assemblage of demons.

ରକ୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Rakshaka ୧ । ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା—1. Saving.
(ରକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପାଳନକର୍ତ୍ତା—2. Protecting.
ବି—୧ । ଅଭିଭାବକ—1. Guardian. ୨ । ପାଳକ—2. Protector. ୩ । ତ୍ରାଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Saviour. ୪ । ଜଗୁଆଳ; ପହରାବାଲା—4. Watch; guard. ୫ । ମାରପଡ଼ିଦାର୍—5. Keeper; custodian. ୬ । ଶାସକ—6. Ruler. [ଦ୍ର—ରକ୍ଷକ ଭକ୍ଷକ ହେବା ନ୍ୟାୟ—ଯାହା ଜମା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଭାର ଥାଏ, ସେ ଯେବେ ରକ୍ଷିତ ପଦାର୍ଥକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରେ, ଜମା ପାଳନ-କର୍ତ୍ତା ଯେବେ ବିନାଶ ଘଟାଇବାକୁ ବସେ ତେବେ ସେ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଉପମା ଦିଆଯାଏ ।]

ରକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରକ୍ଷା; ପାଳନ—
Rakshaṇa 1. Preserving; protecting.
୨ । ପରିତ୍ରାଣ—2. Saving. ୩ । ଆଶ୍ରୟ ଦାନ—3. Sheltering; giving shelter. ୪ । ପାଖରେ ରଖିବା—4. Keeping; custody. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବିଷ୍ଣୁ—5. A name of Bishṇu (Apte).
ସଂ. ବିଣ. (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ରକ୍ଷକ—Protecting.

ରକ୍ଷଣ କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ—ରକ୍ଷକ (ଦେଖ)
Rakshaṇa kartta Rakshaka (See)
(ରକ୍ଷଣକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ଷଣା—ସଂ ବି. (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—ରକ୍ଷଣ; ରକ୍ଷା
Rakshaṇā କରିବା—Protecting.

ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି. (ସହଚର ଶବ୍ଦ; ରକ୍ଷଣ+ଅବେକ୍ଷଣ)—ପାଳନ
Rakshaṇābekshaṇa ଓ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ; ଜଗାରଖା—Maintenance and supervision.

ରକ୍ଷଣା(ଣୀ)ରକ—ସଂ. ବି—ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ରୋଗ—Painful mictura-
Rakshaṇā(ṇī)raka tion; difficulty in passing urine morbid retention of urine.

ରକ୍ଷଣାର୍ହ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷଣ+ଅର୍ହ)—ରକ୍ଷିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—
Rakshaṇārha Deserving to be protected.
(ରକ୍ଷଣାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ଷଣି(ଣୀ)—ସଂ. ବି—ଜୀୟମାଣା (ଦେଖ)—Name of a creeper,
Rakshaṇi(ṇī) Thalictrum Faliolosum; Ficus Heterophylla.
[ଅନ୍ୟ ସଂ—ବଳଭଦ୍ରା, ଜୀୟମାଣା,ଜୀୟନ୍ତୀ,ଗିରିଜା, ଅନୁଜା, ବଳଭଦ୍ରିକା, ବାର୍ଷିକ, ବାର୍ଷିକା, ବଳଦେବା, ସୁଭଦ୍ରାଣ, ଭଦ୍ରନାମିକା, କୃତଜ୍ଞା, ଜୀୟମାଣିକା, ସୁକାମା, ମଙ୍ଗଲ୍ୟାର୍ହା, ଦେବବଳା, ପାଳମା, ଉପ୍ତଳାଣିକା, ଅବଳା, ତ୍ରାଣା ।]
ଓ. ଭଦଭଦଳଅ ବଳାଡୁମ୍ବର, ବନଭାଣ୍ଡଲିମ୍ବା
ଜୀୟମାନା(ଣା)

ରକ୍ଷଣୀ—ଦେ. ବି—ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା—Protector. [ଇ—ବିଦ୍ୟାପୁରୁ
Rakshaṇī ଦେବବାଣୀ, ତୋ ପ୍ରସୁ ପୃଥ୍ୱୀ ରକ୍ଷଣୀ, ବିଶ୍ୱ ଦୋଷା ହୋଇଲା ପ୍ରକାରେ ଯେ—ଭଞ୍ଜବୈଦେହୀଶବିଳାସ]
ସଂ. ବି – ୧ । ରକ୍ଷଣି (ଦେଖ)—1 Rakshaṇi (See).
୨ । ଲଗାମ—2. Rein; bridle (Apte).

ରକ୍ଷଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ରକ୍ଷିତ ହେବା-
Rakshaṇīya ଯୋଗ୍ୟ; ପାଳନୀୟ—1. Fit to be
(ରକ୍ଷଣୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) preserved or guarded or protected. ୨ । ଆଶ୍ରୟ ପାଇବା ଯୋଗ୍ୟ—2 Fit to be afforded shelter.

ରକ୍ଷନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ୍=ରକ୍ଷନ୍ ୧ମା ୧ବ)—
Rakshan ଯେ ରକ୍ଷା କରେ—Saving; protect-
(ରକ୍ଷନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) ing.

ରକ୍ଷନିପୁଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ଷଃ+ନିପୁଣ) ରାକ୍ଷସଶ୍ରେଷ୍ଠ—
Rakshanipuṇa A chief demon. [ଇ—ବଡ଼ ଭାବେ ମାରିଣ, ଗୁଣ୍ଡା ହେଲା ଭକ୍ଷଣ, ଅଭିସନ୍ଧି ରକ୍ଷନିପୁଣ ସେ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରକ୍ଷପାଳ—ସଂ. ବି ପୁଂ (ରକ୍ଷ+ପାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ); ଜଗୁଆଳ, ରକ୍ଷକ—Protector; a guard (Apte)
Rakshapāla
ରକ୍ଷପାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ଷୟିତା—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ରକ୍ଷୟିତୃ: ୧ମା ୧ବ) ୧ । ରକ୍ଷକ (ଦେଖ)—1. Rakshaka (See)
Rakshayitā
(ରକ୍ଷୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

୨ । ଜଗିବା ବାଲା—Watching; guarding.

ରକ୍ଷରଜା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଲୀ ଓ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ମାତା—Name of a mythological being said to be the mother of Bāli and Sugrība, the monkey-kings. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁଜଳରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଏ ମେରୁ ଶିଖରରେ ଅବସ୍ଥିତ ସରୋବରବିଶେଷରେ ସ୍ନାନ କରିବାରୁ ରମଣୀ ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ବାଲୀ ଓ ସୁଗ୍ରୀବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବହୁକାଳ ପରେ ଦେବାନୁଗ୍ରହରୁ ଏ ମାନବ ରୂପ ତ୍ୟାଗ କରି ବାନରୀ ରୂପ ଧାରଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବିନ୍ଧ୍ୟାରେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।]
Raksharajā

ରକ୍ଷରାଜ—ଦେ. ବି (ସଂ ରକ୍ଷୋରାଜ)—ଅସୁରମାନଙ୍କ ରାଜା—A king of demons.
Raksharāja

ରକ୍ଷସ୍—ସଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଅପାଦାନ ଅସ୍=ରକ୍ଷସ୍; ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଯଜ୍ଞୀୟ ହବି ରକ୍ଷା କରାଯାଏ; ଏଥିର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ ରକ୍ଷଃ ହୁଏ) ରାକ୍ଷସ—The root word of Rākshasa (demon).
Rakshas

ରକ୍ଷସ—ଦେ ବି (ସଂ ରକ୍ଷସ୍)—ରାକ୍ଷସ—A demon.
Rakshasa

ରକ୍ଷସ୍ପୃଷ୍ଟି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ଷଃ ସୃଷ୍ଟି)—ରାକ୍ଷସବଂଶ; ରାକ୍ଷସସମ୍ବନ୍ଧ—The demonworld; all the demons.
Raksha rushṭi
[ଉ—ବିନାଶିବେ ଏ ରକ୍ଷ-ସୃଷ୍ଟିକ ନାହିଁ ରକ୍ଷ, ଛୁଟୁ ଅଛନ୍ତି ଚେତ ଯେ—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ରକ୍ଷସ୍ତ୍ୱ—ସଂ ବି (ରକ୍ଷସ+ତ୍ୱାର୍ଥେ ତ୍ୱ)—୧ । ରାକ୍ଷସପ୍ରକୃତି—1. Demoniacal nature (Apte).
Rakshastwa
୨ । ରାକ୍ଷସଜନୋଚିତ ନିଷ୍ଠୁରତା—2. Fiendish cruelty; malignity.

ରକ୍ଷା—ସଂ. ବି. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—୧ । ପାଳନ; ରକ୍ଷଣ—1. Preserving; protecting; defending; maintenance. ୨। ପୃଥିବୀର ପାଳନ ବା ରକ୍ଷଣ-2. The protecting of the world and its beings. [ଦ୍ର—ପୁରାଣର ଦଶ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରୁ ରକ୍ଷା ଏକତମ ଅଟେ । ଏଥିର ଅର୍ଥ ପୃଥିବୀର ବା ପୃଥିବୀସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ପାଳନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।] ୩ । ଲକ୍ଷା; ଲାଖ—3. Lac. ୪ । ଭସ୍ମ; ପାଉଁଶ—4. Ashes. ୫ । (+କରଣ. ଅ) ରାଖୀ; ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା ତାଗା—5. A string worn round the wrist to act as a preservative [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ରାବଣ(ଭାଦ୍ରା ବା ରାଖି)ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହାତରେ ବନ୍ଧା ଯାଏ ।] ୬ । ଅବ୍ୟାହତି; ବିପଦାଦିରୁ ନିଷ୍କୃତି—6. Extrication; liberation; acquittance. ୭। ମୁକ୍ତି; ମୁକ୍ତି—7. Salvation; deliverance; acquittal. ୮। ଜଗିବା—8. Watching; guarding. ୯। ଆଶ୍ରୟ ଦେବା—9. Giving of shelter. ୧୦। ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ—10. Superintendence. ୧୧। ବିନାଶରୁ ବା ବିପଦରୁ ବା କଷ୍ଟରୁ ରକ୍ଷିବା—11. Saving from danger, trouble or ruin. ୧୨। ବିପଦ ଆପଦରେ ନ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା—12. Security from danger or calamity; warding off of danger. ୧୩। ରକ୍ଷା କବଚ ବା ତେଉଁରିଆ—13. An amulet or mystical object worn as a charm or preservative (Apte).
Rakshā

ଦେ. ଅ—ରକ୍ଷା ହେଲା (ଦେଖ)—Rakshā helā (See)

ରକ୍ଷା କବଚ-ସଂ.ବି.(ମ.ସ.ତ୍ରୈ)—୧। ଶତ୍ରୁର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରୁ ଶରୀରକୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସାଞ୍ଜୁ—1. Protective armour. ୨। ବ୍ୟାଧିରୁ ବା ଭାବିକ ଅନିଷ୍ଟରୁ ବା ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦେହରେ ଧାରଣ କରାଯିବା ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ତେଉଁରିଆ—2. Consecrated amulet or casket worn to save one's self from calamity. ୩। ରାଖି (ଦେଖ)—3. Rākhi (See)
Rakshā kabacha

ରକ୍ଷାକର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ରକ୍ଷା+କୃ ଧାତୁ+ଅ)—ରକ୍ଷାକାରୀ (ଦେଖ) Rakshākārī (See)
Rakshākara

ରକ୍ଷା କରଣ—ସଂ. ବି—ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରଣ—Warding off danger; saving from danger.
Rakshā karaṇa

ରକ୍ଷା କରଣ ମନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି.(ମ.ସ.ତ୍ରୈ)—ରକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ) Rakshā mantra (See)
Rakshā karaṇa mantra

ରକ୍ଷା କରଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ) Rakshā kabacha (See)
Rakshā karaṇḍa
(ରକ୍ଷା କରଣ୍ଡକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ଷା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ବିପଦରୁ ବଞ୍ଚାଇବା—1. To save from danger. ୨। ଜଗିବା—2. To guard; to watch. [ଉ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶତ୍ରୁକ ଦଣ୍ଡି ପୃଷ୍ଠ ଦେଶ, ରକ୍ଷା କରଣ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ବହୁ ଡୋଷ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିହ. ମହାଭାରତ. ବନ) ୩। ହେଫାଜତ୍ କରିବା—3. To take care of ୪। ସାଇତିବା—4. To keep. ୫। ଜମା ନେବା—5. To be in the custody of. ୬। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉତ୍ତମ ବା ମଙ୍ଗଳମୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—6.(figurative To save a situation by certain action.
ରକ୍ଷାକରା ରକ୍ଷା କରନା

(ଯଥା—ତୁ ରକ୍ଷା କଲୁ ଯେ, ମତେ ଏ ବିପଦ ବେଳେ ସାହାଯ୍ୟ କଲୁ ।)

ରକ୍ଷା କାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ଅମଙ୍ଗଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦୁବାଦ
Rakshā kāṇḍa ଗୁଚ୍ଛ—A bundle of Dub grass used to ward off danger. [ଦ୍ର—ଏହା ରକ୍ଷା-ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ରାତିରେ ଘରର ଦାଣ୍ଡଗୁଳରେ ଓ ବାଡ଼ି-ଗୁଳରେ ବନ୍ଧାଯାଏ ।]

ରକ୍ଷାକାରୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରକ୍ଷା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧ । ରକ୍ଷକ;
Rakshākārī ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା—1, Protector. ୨ । ଯମ—(ରକ୍ଷାକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. God of death. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ରକ୍ଷା କରେ—Protecting.

ରକ୍ଷା ଗୃହ—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂତିକାଗାର; ଅନ୍ତଃଶାଳ—
Rakshā gṛuha Lying-in room; a room where a woman is delivered.

ରକ୍ଷାଧିକୃତ—ସଂ. ବିଣ—(ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା) ଜଗିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ—
Rakshādhikṛuta Employed or appointed (by the Government) to guard—ବି—ରାଜାଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଶାସନକର୍ତ୍ତା—A Governor; a magistrate, a Superintendent.

ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ରେଖାପଞ୍ଚମୀ; ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚମୀ—
Raksha pañchami The 5th day of the dark fortnight of the month of Bhādra. [ଦ୍ର—ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏ ଦିନ ଗୃହସ୍ଥ ରାଖିସାଦିକ ଅଙ୍ଗମଣରୁ, ରୋଗରୁ ଓ ସଙ୍କାପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଗୃହର ଦ୍ୱାର ନିକଟସ୍ଥ କାନ୍ଥରେ ଗଣେଶ, ମହାଦେବ ଓ (ଏକଗୋଡ଼ିଆ) ଭୈରବ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ ଦାଣ୍ଡଗୁଳରେ ଓ ବାଡ଼ିଗୁଳରେ ରକ୍ଷାକାଣ୍ଡ ଝୁଲାଯାଏ ।

"ଘଣ୍ଟାକର୍ଣ୍ଣ ମହାବୀର ସର୍ବବ୍ୟାଧିନିବାରଣ
ସର୍ବୋପଦ୍ରବସଂଘାତ ଦିଦ୍ରାବଣହରପ୍ରିୟ ।
କଣ୍ଠେ ଯସ୍ୟ ମହାଜାଳଂ ଭୂଷଣଂ ଯସ୍ୟ ପନ୍ନଗାଃ
ତେଜାଂସି ତସ୍ୟ ଦେବସ୍ୟ ରକ୍ଷନ୍ତୁ ମମ ମନ୍ଦିରଂ ।
ଯେନ ବଦ୍ଧୋ ବଳୀରାଜା ଦାନବେନ୍ଦ୍ରୋ ମହାସୁରଃ
ତେନ ତ୍ୱାମପି ବଧ୍ନାମି ରକ୍ଷମାଚରମାଚଳ ।
ଦ୍ୱାରଦେବ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ନମସ୍ତେ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର
ମାଂ ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣପଞ୍ଚମ୍ୟାଂ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ମହେଶ୍ୱର ।"

ଏହି ମନ୍ତ୍ରଟି ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖି ସେ ତାଳପତ୍ର ଖଣ୍ଡି ମୋଡ଼ା (ରକ୍ଷାକାଣ୍ଡ)ରେ ଗୁନ୍ଥିଦେଇ ରାତିରେ ଦାଣ୍ଡଗୁଳରେ ଓ ବାଡ଼ି-ଗୁଳରେ ସେ ମୋଡ଼ାଟି ଲଟକାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ପିଠା ପୂଜା କରି 'ବାଘମାମୁ' ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଘରର ବାହାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦିଗରୁ ପିଠାଖଣ୍ଡମାନ ପକାଇବାକୁ ହୁଏ । ଏ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର 'ରେଖା—ଲାଗି, ହୁଏ' ଅର୍ଥାତ୍ ରଥଯାତ୍ରାରୁ ଫେରି ଚନ୍ଦରେ ରେଖା କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ରେଖାପଞ୍ଚମୀ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ବାଘମାମୁ ପଞ୍ଚମୀ କହନ୍ତି ।]

ରକ୍ଷା ପଟ୍ଟାଳିକା—ସଂ. ବି—ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ)
Rakshā paṭṭālikā Rakshā kabacha (See)

ରକ୍ଷା ପତି—ସଂ. ବି—ନଗରନିବାସୀଙ୍କ ରକ୍ଷାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନକାଳର
Rakshā pati ରାଜକର୍ମଚାରିବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—An official of ancient times whose duty was to look after the safety of the inhabitants of a town.

ରକ୍ଷା ପତ୍ର—ସଂ ବି(ମ.ପ.ଲୋ.)—୧ । ଭୂର୍ଜବୃକ୍ଷ—1. The Birch
Rakshā patra tree; Papyrus. [ଦ୍ର—ଏହାର ଛାଲିରେ ରକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ର ଲେଖାଯାଇ ରକ୍ଷାକବଚଭାବରେ ପୂଜାଯାଏ ।] ୨ । ଭୂର୍ଜପତ୍ର; ଭୂର୍ଜ ବୃକ୍ଷର ଛାଲି—2. The paper-like bark of Birch tree. ୩ । ଧଳା ଗୋରସ (ହି. ଶ.)—3. White rye.

ରକ୍ଷା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିପଦାଦିରୁ ଉଦ୍ଧାରଲାଭ କରିବା—
Rakshā paibā To be saved from danger. ରକ୍ଷାପାଓୟା रक्षापाना

ରକ୍ଷାପୁରୁଷ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମ. ପ. ଲୋ.)—ଜଗୁଆଳ; ତତ୍ତ୍ୱଦାର—
Rakshā pūrusha A watchman; a guard (Apte).

ରକ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସଂ. ବି—ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ରାଖି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଗନ୍ଧା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—
Rakshā purṇṇimā The fullmoon day of the lunar month of Srābaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ରାଖି ବନ୍ଧନ କରାଯାଏ ।]

ରକ୍ଷାପେକ୍ଷକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରକ୍ଷା+ଅପେକ୍ଷକ)—୧ । ଦ୍ୱାରୀ; ଦ୍ୱାର-
Rakshāpekshkaa ରକ୍ଷକ—1. Door-keeper; a (ରକ୍ଷାପେକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) porter. ୨ । ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକ—2. A person engaged to guard the female compartments. ୩ । ନପୁଂସକ ବ୍ୟକ୍ତି-3. An eunoch. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ନପୁଂସକମାନଙ୍କୁ ରାଜନ୍ତଃପୁରର ରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରା ଯାଉଥିଲା ।] ୪ । ନଟ—4. An actor. ୫ । ଭଣ୍ଡ—5. A jester, ୬ । ଅପ୍ରାକୃତିକ ଉପାୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାପାଇଁ ରକ୍ଷିତ ବାଳକ - 6. A catamite (Apte).

ରକ୍ଷା ପ୍ରଦୀପ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କ ବାଧାରୁ
Rakshā pradīpa ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତୋକ୍ତ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଦୀପ (ହି. ଶ)—A lamp lighted as a charm against the influence of evil spirits.

ରକ୍ଷା ବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି—୧ । ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ)
Rakshā bandhana 1. Rakshā kabacha (See) ୨ । ରାଖି (ଦେଖ)—2. Rākhi (See)

ରକ୍ଷା ଭୂଷଣ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)— ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କ ଦାଉରୁ
Rakshā bhūshaṇa ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଳଙ୍କାର-
An ornament worn as a charm against evil spirits.

ରକ୍ଷା ମଙ୍ଗଳ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରକୋପରୁ
Rakshā maṅgaḷa ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠିତ କର୍ମ (ହି. ଶ)—A ceremony performed for protection against evil spirits (Apte).

ରକ୍ଷା ମଣି—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—ଗ୍ରହ ବା ଭୂତ ପ୍ରେତଙ୍କ ପ୍ରକୋପରୁ
Rakshā maṇi ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ପରିହିତ ରତ୍ନ—
(ରକ୍ଷା ରତ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) A jewel worn as a protection against evil stars or spirits.

ରକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)— ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର;
Rakshā mantra ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଅନିଷ୍ଟରୁ ବା ଅମଙ୍ଗଳରୁ ରକ୍ଷା ମିଳେ—Mystic formulae used in saving a person from danger or calamity etc. [ଦ୍ର—ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ରକ୍ଷା ମିଳିବା—ଦେ. ବ—ବିପଦରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଲାଭ—
Rakshā milibā Extrication from danger etc;
रक्षा मिला a person being saved from danger.
रक्षा मिलना

ରକ୍ଷା ସୂତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—ଆତ୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା
Rakshā sūtra ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ସୂତା; ରାଖି—A knot of consecrated string tied round the hand, in order to save one's self from evil influences

ରକ୍ଷା ହେଲା—ଦେ. ଅ—ଈଶ୍ୱର ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ; ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ
Rakshā helā ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ମିଳିଲା—
रक्षा हुआ (interjection) God saved me! Thank
(ରକ୍ଷା ହେଲା ଯେ—ଅନ୍ୟରୂପ) God that I am saved.

ରକ୍ଷି—ସଂ. ବ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ରକ୍ଷକ—1. Protec-
Rakshi tor. ୨ । ପହରାବାଲା—2. Watchman; guard; police man (Apte).

ରକ୍ଷିକ—ସଂ. ବ (ରକ୍ଷି+କ) —ରକ୍ଷି (ଦେଖ)
Rakhika Rakshi (See)

ରକ୍ଷିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ରକ୍ଷାକାରିଣୀ—
Rakhikā Saving or protecting (female).
ବ. (ରକ୍ଷା+କ+ଆ)—୧ । ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ)
1. Rakshā kabacha (See) ୨ । ପହରାବାଲା—
2. A female guard. ୩ । ରକ୍ଷକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
3. Protectress.

ରକ୍ଷି ଠାର—ଦେ.ବ—ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟ ବ
Rakhi ṭhāra ବିପକ୍ଷୀୟ, ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି-
रक्षीर ইসারা ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଠାର ବା ପଦ ବା
रक्षिकों इसारा या संकेत ଇସାରା—Watchword.
(ଉ—ବଦଳିଅ ବହୁବିଧ ରକ୍ଷିଠାର, ଜଳିଦ୍ର ଶତ୍ରୁଭୟ ତେବେ ସ୍ୱାଧିକାର । ଅଜସ୍ରଚନ୍ଦ୍ର. ଶେଷବନ୍ଦୀ ।
[ଦ୍ର—ଏହି ଠାରରୁ ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଜାଣି ଥାଆନ୍ତି । ରକ୍ଷି ବା ପହରାବାଲାମାନେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ତାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି 'କିଏ ରେ'? ସେ ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ 'ରକ୍ଷିଠାର' ଜାଣି ଥାଏ ଓ ସେହି ଠାରଟି ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଉତ୍ତର ଦିଏ ଓ ପହରାବାଲା ଜାଣି ପାରେ ଯେ, ଆଗନ୍ତୁକ ଆମ ଦଳର ବ୍ୟକ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଦଳର ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ ସେ 'ରକ୍ଷିଠାର' ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ସେ ଠାରରେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରେ ନାହିଁ ଓ ବିପକ୍ଷୀୟ ବୋଲି ଧରି ପଡ଼ି ଦଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ଗରକ୍ଷକ ମାଲିକଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଏ 'ରକ୍ଷିଠାର' ନିତି ନିତି ବଦଳାଯାଏ ।]

ରକ୍ଷିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —ରକ୍ଷୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Rakshiṇī Feminine of Rakshī.

ରକ୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିପଦରୁ ପରିତ୍ରାଣ—
Rakshita 1. Saved from danger. ୨ । ପ୍ରତିପାଳିତ—
(ରକ୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Reared up; maintained. ୩ ।
(ଅରକ୍ଷିତ - ବିପରୀତ) ସଂଗୋପିତ; ଜଗା ହୋଇଥିବା—
3. Guarded; protected; treasured. ୪ । ଆଶ୍ରୟକୁ ନିତ—4. Taken under one's protection. ବ—ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a Hindu medicinal work. ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family-title in Bengal.

ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲ—ଦେ. ବ—ଅଟକ୍ ଜଙ୍ଗଲ; ଯେଉଁ ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ
Rakshita jaṅgala ଆଦି ନେବାକୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ବା
रक्षित जंगल, आटक जंगल ରାଜାଙ୍କର ନିଷେଧ ଥାଏ—
अटक जंगल Protected forest.

ରକ୍ଷିତ ଫଳ - ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ)—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ବହୁକାଳ ଅବିକୃତ
Rakshita phala ଅବସ୍ଥାରେ ରଖାଯିବା ଫଳ; ଅଚାର—
Preserved fruit; preserves.

ରକ୍ଷିତ ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ)— କୌଣସି ରାଜାଙ୍କର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ
Rakshita rājya ନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଶାସିତ
ରାଜ୍ୟ—A protectorate; a mandated territory.

ରକ୍ଷିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ରକ୍ଷିତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Rakshitā ରକ୍ଷକ (ଦେଖ)—Rakshaka (See)
(ରକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷିତ+ଆ)—ରକ୍ଷିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
(ବିବାହିତା—ବିପରୀତ) —Feminine of Rakshita.
ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉପପତ୍ନୀ; ରଖେଲ ମାଇପ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କୌଣସି ପୁରୁଷ ବିବାହ ନ କରି ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ରଖିଥାଏ; ଖୋଲିଲା—A concubine.

ରକ୍ଷିତା ଦାସୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୋଇଲା; ଉପପତ୍ନୀରୂପେ ପାଳିତା ଦାସୀ—
Rakshitā dāsī A maid-servant who is made a concubine. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ପରିବାରରେ ଓ କରଣମାନଙ୍କ ପରିବାରରେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଓଡ଼ିଶାର ଉପନିବେଶୀ ବଙ୍ଗାଳଙ୍କ ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ 'ଯୋଇଲା ପ୍ରଥା' ଥିଲା । ଅଳନ୍ଦର ବିଷୟ ଯେ ଏ ପ୍ରଥା ବର୍ତ୍ତମାନ କମୁଅଛି ।]

ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରକ୍ଷିତା (ଦେଖ)
Rakshitā strī Rakshitā (See)
(ରକ୍ଷିତା ଭାର୍ଯ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ଷିବର୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରହରୀସମୂହ—A body of
Rakshibarga guards; a number of watchmen.
[ରକ୍ଷିଗଣ, ରକ୍ଷିବୃନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ଷି ସେନା—ସଂ.ବି (ରକ୍ଷିନ୍ + ସେନା)-୧ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶରୀରରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ
Rakshi senā ନିଯୁକ୍ତ ସୈନ୍ୟଦଳ—1. A troop of bodyguards. ୨ । ନଗରୀର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ପଲିସଦଳ—2. An army engaged to guard a town; town police.

ରକ୍ଷି ସୈନ୍ୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ରକ୍ଷି + ସୈନ୍ୟ) —୧ । ରାଜାଙ୍କ ଶରୀର
Rakshi sainya ରକ୍ଷାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A soldier
[ରକ୍ଷି ସୈନିକ—ଅନ୍ୟରୂପ] acting as a bodyguard.
୨ । ନଗର ଦୁର୍ଗାଦି ରକ୍ଷାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A soldier employed to guard a town or fort. ୩ । ପହରାଦାର—3. Guardsman; sentinel. [ଦ୍ର—ଇନ୍ ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ଏକାକୀ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଈକାରାନ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ହସ୍ତୀ, ରକ୍ଷୀ ଇତ୍ୟାଦି; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ସମାସ ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଇ-ରୂପ ରହେ । ଯଥା—ରକ୍ଷିସେନା, ରକ୍ଷିସୈନ୍ୟ, ହସ୍ତିଶାଳା, ହସ୍ତିବାହ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ରକ୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Rakshī ୧ । ଯାହା ରକ୍ଷା କରେ—1. Saving. ୨ । ରକ୍ଷକ; ପ୍ରହରୀ—2. Guarding; protecting. ୩ । ଯାହା ବିପଦରୁ ବା ଅଶୁଭରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରେ—3. Saving or protecting from evil or danger. ବି—୧ । ପ୍ରହରୀ—1. Sentinel; a guardsman.
ଦେ. ବି—ରାଖି (ଦେଖ)—Rākhi (See)

ରକ୍ଷୋଗଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ଷସ୍ + ଗଣ, ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ସ୍ = ସ୍ଥାନରେ ଓ)-ରାକ୍ଷସମାନେ—Demons.
Rakshogaṇa

ରକ୍ଷୋଘ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷସ୍ + ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ
Rakshoghna ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରେ—Destroying demons. ସଂ. ବି. ୧ । ଭଲ୍ଲାତକ; ଭାଲିଆ—1. The marking nut; Semicarpus Anacardium. ୨ । ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ; ଭଲ ସୋରିଷ—2. White sort of mustard seed. ୩ । କାଞ୍ଜିକ; କାଞ୍ଜି—3. Sour rice water; fermented rice water. ୪ । ହିଙ୍ଗୁ; ହେଙ୍ଗୁ—4. Asafætida; Ferula asafætida.

ରକ୍ଷୋଘ୍ନୀ—ସଂ. ବି—ବଚ; ବଚ—The Orris root; Aconus
Rakshoghnī Calamus; Zingiber Zedoaria. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରକ୍ଷୋଘ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rakshoghna.

ରକ୍ଷୋଜନନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ଷଃ + ଜନନୀ)—୧ । ରାକ୍ଷସଙ୍କ
Rakshojananī ମାତା—1. Mother of demons.
୨ । ରାତ୍ରି—2. The night.

ରକ୍ଷୋନାଥ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ଷଃ + ନାଥ)-ରକ୍ଷୋରାଜ (ଦେଖ)
Rakshonātha Rakshorāja (See)

ରକ୍ଷୋବଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ଷଃ + ବଳ)—ରାକ୍ଷସସେନା—
Rakshobala An army of demons.

ରକ୍ଷୋରଥୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍; ରକ୍ଷଃ + ରଥିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Rakshorathī ରଥାରୋହୀ ରାକ୍ଷସବୀର—A demon-warrior fighting on a car.

ରକ୍ଷୋରାଜ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରକ୍ଷଃ + ରାଜନ୍)—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କର
Rakshorāja ରାଜା—A king of demons.

ରକ୍ଷୋହା—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷସ୍ + ହନ୍ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ରକ୍ଷୋହନ୍,
Rakshohā ୧ମା. ୧ବ)—ରକ୍ଷୋଘ୍ନ (ଦେଖ)—
Rakshoghna (See). ବି—ଗୁଗୁଳ—Indian Bdellium.

ରକ୍ଷ୍ମ[କ୍ଷ୍ମ]—ସଂ. ବି (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ମ, କ)—ରକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Rakshma[kshna] Rakshaṇa (See)

ରକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ରକ୍ଷଣୀୟ; ରକ୍ଷିତ
Rakshya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Deserving to be
[ରକ୍ଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] protected or preserved.

ରକ୍ଷ୍ୟମାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଆନ)—୧ । ରକ୍ଷିତ—
Rakshyamāṇa 1. Preserved. ୨ । ଯାହାକୁ ରକ୍ଷାକରା-
[ରକ୍ଷ୍ୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଯାଉଅଛି—2. Under the process of preservation.

ରଖ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ଗତି କରିବା—
Rakh (root) To move (Apte).

ରଖ୍—ଦେ. କ୍ରି—(ରଖିବା କ୍ରିୟାର ଅବଜ୍ଞାପକ କର୍ତ୍ତା 'ତୁ' ସଙ୍ଗେ
Rakh ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର)—(ତୁ) ରଖିବା କ୍ରିୟା କର୍—
ରାଖ ରଖ (Let thou) Keep.
[ଉ—ରଖ୍ ତୋ ଜମିଦାର ବାବୁଙ୍କୁ ତୋ ଘରେ । ଭୁନ୍ତଳାଭୁମାଖ୍ୟ. ନଅଭୁଣ୍ଡୀ]
ଦେ. ଅ—ଛଡ଼ (ଅମୁକ ବିଷୟ ବା କଥା) ତ୍ୟାଗକର୍—
Give up (that matter).

ରଖ୍‌ନିଆ(ଆଁ)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. ପୁଂ—ରକ୍ଷିତ ଉପପତି; ଜାର-
Rakh-niā(āñ) ପୁରୁଷ—A paramour; a gallant.

ବିଣ.(ପୁଂ) ଜାରଜ (ସନ୍ତାନ);ଉପପତ୍ନୀ ଗର୍ଭଜାତ (ସନ୍ତାନ) — Illegitimate (child); born out of wedlock.

ରଖିନା -ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ରକ୍ଷିତା) ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ; Rakh-nī ଉପପତ୍ନୀ—Coucubine; a mistress.

ରଖିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି (ସଂ. ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ; ତୁଳ.ହି.ରଖ୍‌ନା)— Rakh-bā ରକ୍ଷିବା (ଦେଖ)—Rakhibā (See).

ରଖନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ ରକ୍ଷତ୍ ଶବ୍ଦ)—ରକ୍ଷାକାରୀ— Rakhantā Protecting, keeping. ରକ୍ଷାକାରୀ ବି—ରକ୍ଷକ ବ୍ୟକ୍ତି—Protector; keeper.

ରଖନେବାଲା [ଉ—ଷତରୁ ରଖନ୍ତା ଶକ୍ତିସ୍ୱ ଅଟଇ, ଆପଣା ଜନ୍ୟାଙ୍କୁ ରକ୍ଷି ନ ପାରଇ । ନନ୍ଦକିଶୋର କୃଷ୍ଣଭୁମାସ୍ତ ।]

ରଖସ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ସଂ ରକ୍ଷଃ) —ରାକ୍ଷସ— Rakhas Demon.

ରଖା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରକ୍ଷା)—୧ । ରକ୍ଷିବା—1. Keeping; preserving. ୨ । ଜଗିବା—2 Watching. ରାଖା ବିଣ—୧ । ରକ୍ଷିତ—1. Saving. ୨ । ଜଗୁଥିଲା; ଜଗିଥିବା—2. Guarding. [ଉ—ରଖା ସୁରମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷକ ଜୀବନେ ମାର, ଦରିଦ୍ରର । ବିଶ୍ୱନାଥ ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ ।]

ରଖିବାଲା ୩ । ରକ୍ଷିତ—3. Saved; kept ୪ । ଯହିଁରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ରଖାଯାଏ—4. In which something is kept. ୫ । ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଷୟକୁ ରକ୍ଷା କରେ—5. Enabling one to save something.

ରଖା(ଖେ)ଇ ଥୋଇ ନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅସ୍ଥିର କରି ପକାଇବା; ଉଠିତେ ବସିତେ ନା ଦେଓୟା ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବା—Not to let a person live in peace; to pester a person much; to persecute or harass a person.

Rakhā(khe)i thoi na debā

ରହନେ ନ ଦେନା

ରଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ରକ୍ଷ. ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ; ରକ୍ଷିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ—The causative form of Rakhibā). ୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—1. To cause to be kept; to cause one to keep. ୨ । ଅପେକ୍ଷା କରାଇବା — 2. To cause to wait. ୩ । ଜଗାଇବା; ଜଗୁଥିଲା ରୂପେ ରକ୍ଷିବା—3. To keep as a guard.

Rakhā(khe)ibā

ରାଖାନ

ରଖାନା

ରଖବାନା

[ଉ—ଫଉଜ ଭୁଲେ ଭୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରେ ରଖାଅ ବେଳବଣ୍ଟି ଧାରଣୀତ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳକ୍ଷ ଫ. ଗୀତ ।]

ରଖା(ଖେ)ଇ —ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରକ୍ଷିତା)—ରକ୍ଷିତା; ପାଳିତା- Rakhā(khe)ī Kept; maintained (female). (ବେଶ୍ୟା—ବିପଶ୍ଚିତ) (ଯଥା—ରଖେଇ ରାଉତା, ରଖେଇ (ରକ୍ଷିତ—ପୁଂ) ମାଇପ)- ବି—୧ । ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ; ଘୋଇସ— ରାଖନୀ **ରଖନୀ** **ରଖେଲୀ** 1. Concubine; a mistress. ୨ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ରକ୍ଷିବାପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ମଜୁରି —2. Remuneration paid to a custodian or watchman.

ରଖା ଥୁଆ—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର; ସଂ. ରକ୍ଷଣ; ସ୍ଥାପନ)—୧ । ରାଖା ରାଖି **ରଖରଖାବ** ଜଗାରଖା; ହେପାଜତ୍—1 Custody; care of anything. ୨ । ସଂସାରରେ ନିରାପଦ ଅବସ୍ଥିତି—2. Safe existence in the world; well-being ୩ । ସାଇତା କର୍ମ—3. Storing. ୪ । ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସଜାଡ଼ିକରି ରଖିବା କର୍ମ—4. Keeping of many things in order; arrangement.

Rakhā thuā

ରଖା ରଖି—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ରଖିବା ଆଦି ରାଖାରାଖି **ରଖାରଖୀ** କର୍ମମାନ—1. Acts of keeping. ୨ । ବହୁ ବସ୍ତୁ ସଜାଡ଼ି କରି ରଖିବା; ସଜଡ଼ା ସଜଡ଼ି—2. Keeping of many things in order. ୩ । ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ;ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଯତ୍ନରେ ରଖିବା— 3. Custody; taking care of thing. ୪ । ପରସ୍ପରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା—4. Protecting each other. ଉ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଅମ୍ଭେ ରଖା ରଖି ପ୍ରାଣ, ହୋଇ ଥାଇତ ମୋତେ ନ ବହ ବଚନ । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।]

Rakhā rakhi

ରଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ.—(ସଂ. ରକ୍ଷିତ)—ସ୍ତ୍ରୀଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାମୀରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରି ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି— ରାଖା, ରାଖନା (a person) Maintained by a woman as her paramour. ବିଣ.—୧ । ରକ୍ଷିତ— (ରକ୍ଷା[ଖେ ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Kept. ୨ । ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା— 2. Protecting. ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରକ୍ଷକ)— ରକ୍ଷକ; ପାଳକ—1. Protector; saver. ୨ । ଜଗୁଥିଲା—2. Guard, watchman. ୩ । ମରୁଆ— 3. Guardian. ଗ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ରକ୍ଷା)—ରକ୍ଷା (ଦେଖ)—Rakshā (See).

ରାଖିଆ

ରଖି ଥୋଇ ନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରଖାଇ ଥୋଇ ନ ଦେବା— Rakhi thoi na debā (ଦେଖ)—Rakhāi thoi na debā (See).

ରଖି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସଞ୍ଚିତ କରି ରଖିବା; ସାଇତି ରଖିବା Rakhi debā 1. To store up a thing. ୨ । ଯଥା-ରେଖେ ଦେଓୟା; ରାଖିୟା ଦେଓୟା ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା— 2. To place a thing in its proper place. ୩ । ନ କାଢ଼ିବା; କୌଣସି ବିଷୟକୁ ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା—3. Not to bring out a thing. [ଯଥା—ତୋ ପାଟ ଲୁଗାକୁ ସିନ୍ଦୁକରେ ରଖି ଦେ । ତୋ ଚଲାଖି ରଖି ଦେ ।] ୪ । ବ୍ୟବହାରରେ ନ ଲଗାଇବା- 4. Not to apply to use; not to utilise. ୫ । ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରିବା—5. Not to mention. [ଯଥା—ରଖି ଦେଇ ଥା ତୋ ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ।]

ରାଖିଦେନା

ରଖି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଅମାନ୍ତ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଫେରସ୍ତ ନ ଦେବା—1. Not to return a thing brought.
Rakhi nebā

୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଜ ପାଖରେ ଚାକରରୂପେ ସମ୍ଭାଳିବା ବା ପୋଷିବା—2. To retain a person as a servant.

ରଖି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—To be able to keep or maintain or save.
Rakhi pakā(ke)ibā
ରେଖେ ଫେଲା रख सकना
[ରଖି ପାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଯଥା—ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା, ତା ମୁଁ ଜାଣେ, ସେ ଗୋଟେ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କିଆ ଘୋଡ଼ା ରଖି ପକାଇବେ, ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖୁଛି ।]

ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ରକ୍ଷ ଧାତୁ; ସଂ. ରକ୍ଷଣ; ପ୍ରାକୃତରଣ)—୧ । ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା; ବିପଦରେ ପଡ଼ିବାକୁ ନ ଦେବା रखना ଗଡ଼ିବା—1. To protect a person from danger.
Rakhibā
[ରକ୍ଷା(ଖେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] [ଉ—ଗୁରୁର୍ଯ୍ୟ କୃପାଳୁ ଗୁଣନିଧି ରଖିଲୁକି ପ୍ରାଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟ ଚମ୍ପୂ ଚ. ଗୀତ ।] ୨ । ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତ କରାଇବା; ଉଦ୍ଧାର କରିବା—2. To deliver from danger; to free a person from danger. ୩ । (ଗାଈ ଗୁଆ ଆଦି ଜୀବଙ୍କୁ) ପାଳନ କରିବା; ପାଳିବା; ପୋଷିବା—3. To keep; to domesticate. ୪ । ନିଜର ସେବାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୃତ୍ୟରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା; ଚାକର ରଖିବା—4. To take a person into service; to engage a person as a servant; to retain a person in service. [ଉ—ଯଇସ ଦେଇ ମୁଁ ରଖିଲି ଦାସୀ, ସେ ହେଲା ସାଆନ୍ତାଣୀ ମୁଁ ହେଲି ବାସୀ । ଭଗ ।] ୫ । ଜୀଆଇଁ ରଖିବା; ମାରି ନ ପକାଇବା; ବଞ୍ଚାଇବା-5. To cause to live. [ଉ—ଭୁଷା କରେ ମୁଁ ଧାତାକୁ, କାହିଁକି ସରଜ ତାକୁ, ଚରିସ୍ତ ରଖିଲା ଜଉତରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶୋଷ୍ଟ ଚମ୍ପୂ କ. ଗୀତ ।] ୬ । ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—6. To save one's life. [ଉ—ରଖେ ହର ମାରେ କିଏ ? ମାରେ ହର ରଖେ କିଏ ?—ଭଗ] ୭ । (ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ ନ କରି ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା—7. To keep or entertain a concubine or a mistress. ୮ । (ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) କୌଣସି ପୁରୁଷକୁ ବିବାହ ନ କରି ଆପଣାର ସ୍ୱାମୀରୂପେ ପାଖରେ ରଖାଇବା—8. To keep a man as one's paramour. ୯ । ଜଗିବା—9. To guard; to keep watch. [ଉ—ବିଧ ବିରୂପାସୁଖ, ଯାହା ଦେଖି ଭୟ କରି, ସେମାନେ ଏବେ ଅଛନ୍ତି ରଖିରେ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।] ୧୦ । (ଆଦେଶ) ପାଳନ କରିବା—10. To obey or carry out (an order). ୧୧ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁରୋଧ) ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; କଥା ରଖିବା—11. To act according to (a person's request.) ୧୨ । ନିଜ କୃତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବା ସତ୍ୟ ବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ କରିବା; ସତ୍ୟ ପାଳିବା—12. To keep one's promise. (ଅନ୍ତଃକରଣରେ କପଟ, କ୍ରୋଧ, ଆଶା ଆଦିକୁ) ପୋଷଣ କରିବା; ସ୍ଥାନ ଦେବା—13. To entertain (certain feelings in the mind). [ଉ—ଚମତ୍କାର କଥା ଦେଖି ପେଟରେ କପଟ ରଖି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୂ ଚ ଗୀତ ।] ୧୪ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇବା—14. To keep a person in good humour; to humour a person; to please a person by following his desires. ୧୫ । (କୌଣସି କଥାକୁ) ନ ଭୁଲିବା; ସ୍ମୃତିରେ ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ ସ୍ଥାନ ଦେବା—15. To remember; not to forget [ଉ—ଗୋଳିଆ ନ ରଖି କହ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୂ. ଗ ଗୀତ ।] ୧୬ । ଅଟକାଇବା; ରୋଧ କରିବା; ସମ୍ଭାଳିବା—16. To check; to restrain; to stop. (ଯଥା—ସେ ରାଗିଲେ ତାକୁ ରଖେ କିଏ ?) ୧୭ । ସ୍ଥାପନ କରିବା; ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା; ଥୋଇବା—17. To place. [ଉ—ଘୃତ ଘଟକୁ ଶିଖି ଶିଖା ପାଖରେ ରଖି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୂ. ଘ ଗୀତ ।] ୧୮ । ଜମା ଦେବା ଉପାଜ୍ଜିତ କରିବା; ଅନ୍ୟର ନିକଟରେ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିବା—18. To entrust; to keep in another's custody. [ଯଥା—ସେ ବାଙ୍କ୍‌ରେ ଟଙ୍କା ରଖିଅଛନ୍ତି] ୧୯ । ନଖ କେଶ ଆଦି ନ କାଟି ତାହା ବଢ଼ିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦେବା; ବଢ଼ାଇବା—19. To let a thing grow. [ଉ—ନଖ ବାଳ ରଖି ଭାଲୁଏ ଏ କେତେ ଯୋଗୀ ହେଲେଣି ? ଭଗ ।] ୨୦ । ସଞ୍ଚୟ କରିବା; ଜମା କରିବା—20. To store up; to hoard; to amass. [ଯଥା—ଧନ ରଖିବା] ୨୧ । ଗ୍ରହଣ କରିବା—21. To accept. [ଯଥା—ସେ ମୋଠାରୁ ବଇଳା ରଖିଛି] ୨୨ । ନିଃଶେଷ ନ କରିବା—22. Not to exhaust a thing. [ଯଥା—ତିଅଣରେ ପାଣି ରଖିବା] ୨୩ । ବାଟ ବା ନିର୍ଗମନ ପଥ ଛାଡ଼ିଦେବା—23. To leave (an opening or outlet.) [ଉ—ସେ ଗାଣ୍ଡିମଣା ପିନ୍ଧେ ସେ ପରିସ୍ତା କରିବାକୁ ବାଟ ରଖେ । ଭଗ ।] ୨୪ । ନେଇଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ଫେରସ୍ତ ନ ଦେବା—24. To retain; not to return a thing taken. ୨୫ । ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ନ ଛାଡ଼ିବା—25. To maintain in tact. ୨୬ । ଜମା

ନେବା—26. To take into custody; to keep under one's custody. ୨୭ । ଆପଣାର ଅଧିକାରକୁ ନେବା—27. To take under one's control. ୨୮ । ବନ୍ଧକ ନେବା—28. To take as a pledge. ୨୯ । ଧନ ବଳାଇ କରି ରଖିବା—29. To save (money). ୩୦ । ଜମି ବା ଜୋତ ଆଦିକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଓ ଘରକୁ ଭଡ଼ାଦାରଙ୍କୁ ଲଗାଇବା—30. To let-out (a land or house) to tenants. ୩୧ । ଗଡ଼ାଇବା; ମୁଲତବି କରିବା-31. To adjourn; to defer. ୩୨ । ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଯିବା—32. To leave. (ଉ—ଷଣ୍ଢ ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁ ଶୃଗାଳ, କଥା ରଖିଗଲା ଅପାଇ କାଳ—ଭଗ ।) [ଦ୍ର—ରଖିବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଦେବା, ନେବା, ପକାଇବା, ଯିବା ଆଦି କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

[ଦ୍ର— ଅପକୀର୍ତ୍ତି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି,— ଅପକୀର୍ତ୍ତି ରଖିବା (ଦେଖ)

ଅକ୍ତିଆରରେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ହାତମୁଠାରେ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଅଟକ ରଖିବା, ଅଟକାଇ ରଖିବା—ଦେ.କ୍ରି.—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗତି ରୋଧ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ଜାଗ୍ରତ୍ୟୁତ କରିବା ।

ଅଣ୍ଡିରା ରଖିବା—ଦେ, କ୍ରି.—(ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) ପରପୁରୁଷକୁ ଉପପତି-ରୂପେ ଅଙ୍ଗୀକାର ଦେବା ।

ଅଦ(ଦା)ଉତ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ମନରେ ସଙ୍କଳ୍ପ ପୋଷଣ କରିବା ।

ଅପେକ୍ଷା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ।

ଅନୁରୋଧ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କଥା ରକ୍ଷା କରିବା ବା କଥା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ।

ଅପକୀର୍ତ୍ତି (ଅପଯଶ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନିନ୍ଦାଜନକ ବା ଅକୀର୍ତ୍ତିକର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଦୁର୍ନାମ ଛାଡ଼ି ଯିବା—(ଅପଜଣ୍ଡ ରଖିବା, ଅପଦଣ୍ଡ ରଖିବା—ଗ୍ରା.ରୂ)

ଏହନ୍ତା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅଦଉତ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଆଖି ଉପରେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳକୁ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା; ସର୍ବଦା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା; ଆଖି ସାମନାରୁ ଅନ୍ତର ନ କରିବା ।

ଆଖି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନଜର ରଖିବା (ଦେଖ)

ଆବଦ୍ଧ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି. -ବନ୍ଧକ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଆଣା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଭରସା ରଖିବା [ଦେଖ]

ଇଜ(ଜ୍ଜ)ତ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦାହାନି ନ ଘଟାଇବା ।

ଋଣ ଆବଦ୍ଧ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବନ୍ଧକ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଓଟାର ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଝିଙ୍କି ରଖିବା [ଦେଖ]

କଥା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି —ଅନୁରୋଧ ରଖିବା [ଦେଖ]

କଦରରେ (କରଗତ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ହାତମୁଠାରେ ରଖିବା [ଦେଖ]

କଣପୀ(ଣ୍ଡ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଦାଣ୍ଡ ରଖିବା (ଦେଖ)

କହ (କୁହା ବୋଲା)କର ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା ।

ଖରତ (ଖାଣ୍ଡି) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଯଶ ରଖିବା (ଦେଖ)

କୁଳ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି —କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବଂଶ ରକ୍ଷା କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବଂଶନାଶ ନ ହେବାର ଉପାୟ କରିବା ।

କୋଧ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାଗ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଖିଆଲ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ହେଜିବା; ମନରେ ରଖିବା ।

ଖୋଲା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ଘରକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ-କରି ଛାଡ଼ି ଯିବା ।

ଗାଡ଼ି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନିଜର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଗାଡ଼ି ଘରେ ସାଇତିବା । [ଯଥା —ଏହିପରି ବଗି ରଖିବା, ପାଲ୍‌କି ରଖିବା, ମଟର ରଖିବା ଆଦି ହୁଏ ।]

ଗୋରୁ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଗୋରୁ ଜଗିବା; ଗୋରୁ ଚରିବାବେଳେ ସେମାନେ ଫସଲ ଆଦି ନଷ୍ଟ ନ କରିବା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା । (ଯଥା—ଏହିପରି ଗାଈ, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, ଘୋଡ଼ା ଆଦି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ରଖିବା ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।)

ଘୋଡ଼ା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି —ଆପଣାର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଘୋଡ଼ା ପାଳିବା । (ଯଥା—ହାତୀ, ନେଉଳ, ଶୁଆ, ଶାରୀ, ଲୁଲୁର, ମିରଗ, ବଣି ଆଦି ଶବ୍ଦ ପରେ ରଖିବା ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।)

ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନ ରଖିବା; ମନ ଯୋଗାଇବା । ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା ।

ଚାକର ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ନିଜର ସେବା କରିବା ପାଇଁ ଭୃତ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା । ଯ ଥା—ଏହିପରି ଦାସୀ, ପୋଇଲା, ମାଷ୍ଟର, ତପସ୍ୱୀ ଆଦି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ରଖିବା ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।) ୨ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଧନରେ ବା ଗୁଣାଦିରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହେବା । [ଉ—କେତେ ଅନଉଛୁ ମତେ, ତୋଠଇଁ ସୁନ୍ଦର ମୋର ବିନୋଦିଆ, ଚାକର ରଖିବ ତତେ । ଭଗ ।]

ଚିତ୍ତ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଚିତ୍ତ ବଳାଇବା; ଅନ୍ତରକ ସେହ କରିବା; ଆସକ୍ତ ହେବା । ୨ । ମନରେ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଚୁଟି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବାଳ ଛାଡ଼ିବା; ମସ୍ତକରେ ଲମ୍ବ କେଶ ବଢ଼ାଇବା ।

ଚୁଟିପିଠି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଚୁଟି ଧରି ପିଠିରେ ପ୍ରହାର ନ କରିବା । [ଯଥା—ସେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋ ଚୁଟିପିଠି ରଖିବ ନାହିଁ ।]

ଚୁର୍(ରୁ)କ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି,—ମସ୍ତକରେ ଶିଖା ରଖିବା—

ଜାନ୍ (ଜୀବ, ଜୀବନ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ପ୍ରାଣ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଝିଙ୍କି (ଝାଣି) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଆକର୍ଷଣପୂର୍ବକ ଗତିରୋଧ କରିବା ।

ଥାତ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଧନ ସଞ୍ଚିତ ରଖିବା ।

ଦାଉ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅଦଉତ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଦାସ୍ତ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବେଶ୍ୟାକୁ ଉପପତ୍ନୀରୂପେ ପାଳିବା ।

ଦାସୀ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ କୁ ଉପପତ୍ନୀରୂପେ ପାଳିବା ।

ଦ(ଦେ)ହ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଶରୀରରକ୍ଷା କରିବା; ଦେହ ଜଗିବା; ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା । [ଉ—ଦେହ ରଖି ଧର୍ମ କର । ଭଗ ।] ୨ । ଦେହକୁ ପେଟର ନ ବାଧିବ ସେହିପରି ପରିଶ୍ରମ କରିବା । [ଯଥା—ଦେହ ରଖି କାମ କର ।]

ଦୁନିଆଁ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ସଂସାର ରଖିବା [ଦେଖ]

ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନଜର ରଖିବା [ଦେଖ]

ଧନ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ।

ଧରମ (ଧର୍ମ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ଧର୍ମ ପାଳନ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଧର୍ମନାଶ ନ କରିବା ।

ନକଲ(କପି) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ଲେଖାର ବା ବହିର ପ୍ରତିଲିପି ଆପଣା ନିକଟରେ ସାଇତିବା । [ଦ୍ର—ଏହିପରି ନୋଟ୍ ରଖିବା, ଛପା ରଖିବା ।]

ନଖ ବାଳ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନଖକୁ ଓ କେଶକୁ ନ କାଟି ବଢ଼ାଇବା ।

ନଜର ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ବା ଅନୁରକ୍ତ ହେବା । ୨ । ମନୋଯୋଗୀ ହେବା । ୩ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲୁବ୍ଧ ହେବା । ୪ । ଭରସା ନେବା । ୫ । ଯତ୍ନ କରିବା ।

ନାଁ(ନାଆଁ) ନାମ } **ରଖିବା**—ଦେ. କ୍ରି—ଯଶ ରଖିବା (ଦେଖ) (ଯଥା—ସେ ବାପଅଜାଙ୍କ ନାଁ ରଖିବ ।)

ବଜା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପକୀର୍ତ୍ତି ରଖିବା (ଦେଖ)

ବଲ୍ଲମ ବଲ୍ଲମରେ } **ରଖିବା**—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବଲ୍ଲମ ଡାକି କିଣିବା; ବଲ୍ଲମ ଧରିବା ।

ପକା(କେ)ଇ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ବା ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଏକସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ି ରହିବାର ଉପାୟ କରିବା ।

(ଯଥା—ମୁଦ୍ରାରକୁ ଗାଆଁବାଲାମାନେ ଦିନ ପକେଇ ରଖିଲେ । ଦିଅଥରକୁ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ପକେଇ ରଖିଲେ ଚଳକି ହୋଇଯାଏ ।)

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶୀଘ୍ର ଶେଷ ନ କରିବା ।

ପଣ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଜି ରଖିବା (ଦେଖ)

ପାଣି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉତ୍ତରକାଣ୍ଡ ଆଦିରୁ ସମୁଦାୟ ଜଳ ଶୁଖି ନ ଯିବାର ଉପାୟ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ବା ବଂଶର ବା ଜାତିର ସୁନାମ ବଜାୟ ରହିବାର ଉପାୟ କରିବା ।

(ଯଥା—ଶୋଭାଯାତ୍ର ଏ ମୋଦିଦମାରେ ଲଢ଼ି ଅମଗାଆଁର ପାଣି ରଖିଲେ ।)

ପେଟ ରଖିବା ଦେ. କ୍ରି—ଖାଇବାବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭୋଜନ ନ କରିବା । (ଯଥା—ପେଟ ରଖି ଖାଇଲେ କେବେହେଁ ରୋଗ ହେବ ନାହିଁ ।)

ପେଟ(ହୃଦ)ରେ କପଟ ରଖିବା—ଦେ.କ୍ରି—ହୃଦୟରେ ଛଳକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବା । [ଉ—ଚମତ୍କାର କଥା ଦେଖି ହୃଦରେ କପଟ ରଖି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କିଶୋରୀ ଚମ୍ପୂ ଚ. ଗୀତ]

ପେଟରେ ପେଟରେ କୋଳପ ପକାଇ } **ରଖିବା**—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା ।

ପ୍ରଣୟ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବନ୍ଧୁତା ରଖିବା (ଦେଖ)

ପ୍ରାଣ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଅନ୍ୟର ଜୀବନକୁ ବଞ୍ଚାଇବା ।

[ଉ—ଗୃଭୁର୍ଯ୍ୟ କୃପାଳୁ ଗୁଣନିଧି ରଖିଲୁ ବି ପ୍ରାଣ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କିଶୋରୀ. ଚମ୍ପୂ ଚ. ଗୀତ]

୨ । ଆପଣାର ଜୀବନ ଧରି ରହିବା; ବଞ୍ଚି ରହିବା ।

ଫୁଙ୍ଗଳା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖୋଲା ରଖିବା (ଦେଖ)

ବଅଣା ବଇ(ହି)ନା } **ରଖିବା**—ଦେ. କ୍ରି—ବିକ୍ରେୟ ବସ୍ତୁର ଚୁକ୍ତି ହୋଇଥିବା ବା ସ୍ଥିରୀକୃତ ମୂଲ୍ୟ ବାବଦକୁ ଆଗଭୁରା କିଛି ଅଂଶ (ବିକ୍ରେତା) କ୍ରେତାଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ବଂଶ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୁଳ ରଖିବା (ଦେଖ)

ବଜାଏ(ସ୍ଥ) ରଖିବା—ଦେ କ୍ରି—ପୂର୍ବର ବିଷୟ ଅଖଣ୍ଡ ରହିବାର ଉପାୟ କରିବା ।

ବନ୍ଧକ ବନ୍ଧା } **ରଖିବା**—ଦେ. କ୍ରି—ଋଣର ଯାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦି ମହାଜନର ଅଧିକାରରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ବନ୍ଧୁତା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁକାଳଯାଏଁ ବନ୍ଧୁତା ପୋଷଣ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାୟୀ ହେବାର ଉପାୟ କରିବା ।

(ଦ୍ର—ଏହିପରି ଭକ୍ତି, ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମ ରଖିବା ଆଦି ହୁଏ)

ବଳ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭରସା ରଖିବା (ଦେଖ)

ବସା(ସେ)ଇ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରାଇବା । ୨ । ନିକମା କରି ବସାଇବା । ୩ । ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ କରିବା ।

ବାକି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଛାଡ଼ି ଦିବା; ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶେଷ ନ କରି କେତେକ ଅଂଶ ଛାଡ଼ିବା ।

(ଯଥା—ଭୁ ତ ତାଙ୍କର ସାତ ପୁରୁଷ ଧରି ଶୋଧିଦେଲୁ ଭୁ ବି ଅଛି ବାକି ରଖିଛୁ ?) ୨ । ସମସ୍ତ ଦେୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନ ପୁଜିବା ।

(ଯଥା—ଏ ଚମ୍ପୁକର ସୁଧ ଯାକ ପୁଜି ମୂଳଟକ ବାକି ରଖିଲ ।)

ବାଜି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦ୍ୟୁତାଦି କ୍ରୀଡ଼ାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧନ ପଣରୂପେ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ବାଟ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାପାଇଁ ସୁଗମ ଉପାୟ ବା ସୁବିଧା ପୂର୍ବରୁ କରିବା ।

(ଦ୍ର—ଏହିପରି ଫାଙ୍କ ରଖିବା, ଛିଦ୍ର ରଖିବା, କଣା ରଖିବା ଆଦି ହୁଏ ।)

ବାନ୍ଧି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରୋଧ କରିବା ।

(ଯଥା—ଭଙ୍ଗାକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିବା)

୨ । ପେଡ଼ିରେ ବା ଫରୁଆରେ ବନ୍ଦ କରି ରଖିବା ।

(ଉ—ପାଣି ଦେଲ ମରୁଆରେ, ବିଦେଶୀ ବଚନ ବାନ୍ଧି ରଖିବ, ହାଙ୍ଗଦାନ୍ତ ଫରୁଆରେ । ଭଗ)

୩ । ଶରୀରକୁ ଅଉଗ୍ରହଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ।
(ଯଥା— ଦେହକୁ ବାନ୍ଧି ନ ରଖିଲେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସାଧ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।)
(ଦ୍ର— ଏହିପରି ଧରି ରଖିବା, କାଢ଼ି ରଖିବା, ସଜାଡ଼ି ରଖିବା, ସଜାଇ ରଖିବା, ସାଇତି ରଖିବା, ଜଗି ରଖିବା, ଘୋଷି ରଖିବା, ଲେଖି ରଖିବା, ଲୁଚେଇ ରଖିବା, ଛପେଇ ରଖିବା ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।)

ବାଳ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଳ ଛଡ଼ିବା; ମସ୍ତକରେ ଲମ୍ବ କେଶ ଛଡ଼ିବା ।

ବାହା(ହୁ, ହେ)ଲ୍ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ଆଦେଶ ଆଦିକୁ) ରଦ୍ ନ କରିବାଏମ୍ କରିବା ।

ବେଭାର ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଧୁ ଘରୁ ପ୍ରେରିତ ବେଭାରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ବେଶ୍ୟା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦାସୀ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଭରସା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆପଣାର ସହାୟ ବୋଲି ମନରେ ଆଶା ପୋଷଣ କରିବା ।

ଭାବ ଭାବୁସି } ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଧୁତା ରଖିବା (ଦେଖ)

ମଲୁବ୍ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳକୁ ଗଡ଼ାଇଦେବା ।

ମନ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନ ଯୋଗାଇବା; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ବା ଭୁଲି ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବା ।

ମନରେ ମନେ } ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁଲି ନ ଯିବା; ସ୍ମୃତିରୁ ଅନ୍ତର ନ କରିବା ।

ମନେ ମନେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା ।

ମରଦ ମର୍ଦ୍ଦ } ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘର ପୁରୁଷକୁ ଉପପତିରୂପେ ପାଳିବା ।

ମହତ(ତ୍ତ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଇଜତ ରଖିବା (ଦେଖ)
(ମାନ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଇକିନଆଁ(ଆ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦାସୀ ରଖିବା (ଦେଖ)

ମୁଠାତଳେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତମୁଠାରେ ରଖିବା (ଦେଖ)

ମୁଠାଭିତରେ ମୁଠାରେ, କବଜାରେ } ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ

ମୁଣ୍ଡ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବା । ୨ । ଉପାଧାନ ଆଦିରେ ମସ୍ତକ ସ୍ଥାପନ କରିବା । ୩ । କୌଣସିଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ମୁହଁ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନ ରଖିବା; ମନ ଯୋଗାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା । ୨ । ମୋହବତ ରଖିବା; ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ରଖିବା । ୩ । ମୌଖିକ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା ।

ମେଲ୍ଲ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖୋଲ୍ଲ ରଖିବା (ଦେଖ)

ମୋହବତ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ରଖିବା (ଦେଖ)

ଯହ୍ନ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେପାଜତ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଯଶ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୀର୍ତ୍ତି ଅର୍ଜନକରିବା; କୀର୍ତ୍ତିଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି (ଦଇ ରଖିବା—ଗ୍ରା. ରୂପ) ଭବିଷ୍ୟତକୁ ସୁନାମ ଛଡ଼ିଯିବା ।

ର(ଗ)ଗ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଷୟରେ ମନରେ କ୍ରୋଧ ପୋଷଣ କରିବା । (ଦ୍ର—ଏହିପରି ଈର୍ଷା ରଖିବା ହୁଏ)

ରଡ଼ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଦଉତି ରଖିବା (ଦେଖ)

ରାସ୍ତା ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଟ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଲୋକ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚାକର ରଖିବା (ଦେଖ)

ଶରୀର ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହ ରଖିବା (ଦେଖ)

ସଂସାର ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିନାଶରୁ ସୃଷ୍ଟିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ।

ସଦ୍ଭାବ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଧୁତା ରଖିବା (ଦେଖ)

ସଦ୍ଭାବଲ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡ ଓ ମୁଖର କୌଣସି ଅଂଶ ଖିଅର ନ ହୋଇ ବାଳ ଛଡ଼ିବା (ଏହିପରି ବେଣ୍ଟିରଖିବା, ମୁଛ ବା ଦାଢ଼ି ରଖିବା, ଗାଲମୁଛ ରଖିବା, ବାବୁରି ରଖିବା ଆଦି ହୁଏ)

ସମ୍ପତ୍ତି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା । ୨ । ସମ୍ପତ୍ତିର ରୁଝାସୁଝା କରିବାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ସମ୍ମାନ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଇଜତ ରଖିବା (ଦେଖ)

ସ୍ତ୍ରୀ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦାସୀ ରଖିବା (ଦେଖ)

ସ୍ନେହ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବହୁକାଳପାଇଁ ସ୍ନେହ କରିବା ।
(ସ୍ନିହ ରଖିବା—ଗ୍ରା. ରୂପ)

ହାତମୁଠାରେ ହାତରେ } ରଖିବା— ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହସ୍ତଗତକରି ବହୁକାଳ ପାଇଁ ସମ୍ଭାଳିବା । ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କରାୟତ୍ତ କରିବା ।

ହୁ(ହୋ)ଡ଼ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଜି ରଖିବା (ଦେଖ)

ହୃଦରେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛାତିରେ ରଖିବା (ଦେଖ)

ହେଜ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖିଅଲ ରଖିବା (ଦେଖ)

ହେପାଜ(ଜ)ତ୍ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ବସ୍ତୁପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି-ଦେବା ।

ହେମତ(ତ୍ତ) ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭରସା ରଖିବା (ଦେଖ)]

ରଖି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପରିବାରସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବା ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ମୃତ ହେବା; ଛଡ଼ିବା—
Rakhi jibā 1. To leave (persons surviving as heirs). ୨ । ଆପଣା ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କୌଣସି ବିଷୟ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିବାର ଉପାୟ କରି ମରିବା—2. To die after making provision for a matter.
ରେଖେ ଯାଓୟା
रखजाना

ରଖୁଆଳ(ଳି) —ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ଷାପାଳ; ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା, ରକ୍ଷାକାରୀ) —
Rakhuāla(li) ରକ୍ଷା କାରକ—Saving; protecting.
ରାଖାଲ, ରଖୋୟାଳ ବି—୧ । ରକ୍ଷକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Protector;
रखवाला(र) patron. [ଉ—ଅମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରଖୁଆଳ, ଭୟ ନ କରି ତୁମ୍ଭେ ଚଳ—ରାମଦାସ. ଦାର୍ଢ୍ୟତାବଳି ।] ୨ । ଗୋରୁ ଆଦି ଜଗିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଜଗୁଆଳ; ପାଳକ—2. A person who tends cattle [ଉ—ଯଥା ମହାବଳ, ରଖୁଆଳଶୂନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠେ ପଶି, ଅବହେଳେ ବିନାଶେ ଗୋଯୂଥ । ଚିନ୍ତାମଣି. ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।] [ଦ୍ର—ଗୋମେଷାଦି ପାଳିତ ଜୀବମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ

ଯଥା—ଗୋରୁ ରଖୁଆଳ, ଛେଳି ରଖୁଆଳ ଇତ୍ୟାଦି ।]
୩ । ପହରାବାଲା—3. Watchman.

ରଖେଇଆ—ଗ୍ରା. ବି (ପୁଂ)—ପ୍ରକାଶ୍ୟତଃ ଉପପତି—
Rakheiā ଉପପତି A paramour.
(ରଖେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଖେଇ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ରକ୍ଷିତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Kept (woman.)
Rakheī ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରଖେଇ ମାଇପ (ଦେଖ)
ରାଖନୀ 1. Rakheī māipa (See)
ରଖନୀ, ରଖେଲୀ ୨ । ପାଳିବାର ବା ରକ୍ଷିବାର ମଜୁରି ବା ପରିଶ୍ରମିକ-
(ରଖେ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Wages paid to a person for
ରାଖା ମଜୁର **ରଖବାଇ** keeping or watching.

ରଖେଇ ଅର୍ଡ଼(ଅଡ଼ର)ପିଲା—ଦେ.ବି—ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—
Rakheī ārda (ārdara) pilā A child born of a
ରାଖନୀର ଛେଳେ **ରଖେଲୀକା ଲଡକା** concubine.

ରଖେଇ ମାଇପ—ଦେ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ)—ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ;
Rakheī māipa ଉପପତ୍ନୀ; ପୋଇଲି—Concubine; a
ରାଖନୀ, ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ **ରଖେଲୀ** mistress.
[ବେଇ(ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଇପ(ଭ୍ରତାଳା)—ବିପରୀତ]

ରଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ହଲିବା; ଚଳିବା—1. To move; to
Rag (root) go. ୨ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—2. To doubt
(Apte).

ରଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ କମ୍ବଳ—
Rag ରଗ **ରଗ** Rug; small blanket.

ରଗ୍ଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ରଗଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Rag-rdibā 1. Ragardibā (See)
୨ । ଚକଟିବା (ଦେଖ)—2. Chakaṭibā (See)

ରଗ୍ ରଗ୍—ଦେ. ଅ—ଗଲ୍ ଗଲ୍; କଣ୍ଡୁ; କାଣ୍ଡ—
Rag-rag Itching sensation.
ରଗରଗ **ସବସବ**

ରଗ୍‌ରଗ୍—ଦେ. ଅ—୧ । କ୍ରୋଧ; ରାଗ—1. Anger. ୨ । ଆଖିରେ
Rag-rag ବାଲି ପଶି ଖେଞ୍ଚିବା ବା ବନ୍ଧିବା—2. Aching of
ରଗ ରଗ the eyes due to the presence of
ଦୁଖନା sand in it. ୩ । ଶିରା ଅଦି ବନ୍ଧିବା—3. Throbb-
ଧମଧମ ing pain of veins. ବିଣ—କ୍ରୋଧରେ ଜର୍ଜର—
Raging; furious with anger.

ରଗ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—1. To suspect; to
Raga (root) doubt. ୨ । ଶଙ୍କା କରିବା—2. To fear.
୩ । ଚୁଖିବା—3. To taste. ୪ । ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
4. To get. ୫ । ଗମନ କରିବା; ଚାଲି କରିବା—
5. To go; to move.

ରଗ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରଗ୍)—୧ । ଲଲାଟର ଦୁଇପାଖର ଶିରା—
Raga 1. Temporal artery. ୨ । ଶିରା—2. Vein.

ରଗ ଦେ. ବି—(ସଂ. ରଞ୍ଜ. ଧାତୁ)—୧ । କ୍ରୋଧ; ରାଗ—
ରଗ 1. Anger; rage. ୨ । ଗଲ୍; କଣ୍ଡୁ—2. Itcting.
ରାଗ ୩ । ଅଦନ୍ତା—3. Grudge. ୪ । ଯୌବନଜନିତ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି—
ରଂଗ 4. Sprightfulness of youth. ୫ । ଦୁଃଖ—
5. Paroxysm.

ରଗ ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ଜାତ ହେବା—1.Sprightful-
Raga uthibā ness. ୨ । ଗଲ୍ ଉଠିବା—2. Itching.
ଫୁର୍ତ୍ତିହେଉଥା

ରଗଡ଼—ଦେ. ବି (ସଂ. ଦ୍ରଗଡ଼—ବଡ଼ ଢକ୍କା; ବଡ଼କାଠ)—୧ । ଢୋଲ
Ragarda ବା ମୃଦଙ୍ଗକୁ ଜୋରରେ ବଜାଇବାର ଶବ୍ଦ; ଢୋଲ
ରଗଡ଼ ଦ୍ୱାରା ଅବିରାମ ବାଜା—1. Sound of a series of
ଘନଘନାନା quick beatings of a drum. ୨ । ଆମୋଦ
ରଗଡ଼ ପ୍ରମୋଦର ଦୁଃଖ; କୌତୁକ; ମଜୁଳ—2. Hilarity; fun;
ରଗଡ amusement; fit of merriment. ୩ । ରାଗର
ଘୋର ବା କଳର ଦୁଃଖ—3. A paroxysm or heat of
ପାଡା rage. ୪ । କଠିନ ବସ୍ତୁର ଘର୍ଷଣ; ମର୍ଦ୍ଦନ—4. Rubb-
ରଗଡ଼ାନ ing of two hard things against each
ରଗଡ other; grinding. ୫ । ଦାନ୍ତର ପରସ୍ପର ଘଷଣ—
କଟକଟାନା 5. Grinding of the teeth. [ଉ—
ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ିକି ଦନ୍ତୀର ରଗଡ଼ । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
କଠିନ ମେହେନତ୍ ମହାଭାରତ. ଅଦି ।] ୬ । କଠୋର ପରିଶ୍ରମ—
ରଗଡ 6. Hard labour. ୭ । ଜିଗର୍—7. Obstinacy.
୮ । ପୌନଃପୁନ୍ୟ—8. Repeatedness. ବିଣ—
ରଗଡ ୧ । ଟାଣ; ଦୃଢ଼—1. Hard; strong. [ଉ—ଅନ୍ତକ
ରଗଡ଼େ ଛିଙ୍କିବ ଚେତ୍ତକ । ରାଧାନାଥ. ଦଇବାର ।]
୨ । ରେଗଡ଼ା-2. Rough-grained. ୩ ଜିଗର୍‌ଦାର୍—
3. Obstinate; importune.

ରଗଡ଼ କରିବା - ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘନଘନ ଯାତାୟାତ କରିବା—
Ragarda karibā 1. To visit a place in quick
ରଗଡ଼ ପକା(ଦେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ succession. ୨ । ମଜୁଳ
ରଗଡ଼ ମାରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ କରିବା—2 To make
ରଗଡ଼ କରା a fun; to make merriment.
ରଗଡ କରନା; ରଗଡ ଉଠାନା

ରଗଡ଼ ଜମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମଜୁଳର ଦୁଃଖରେ ଲିପ୍ତ ହେବା—
Ragarda jamā(me)ibā To devote one's self to
ରଗଡ଼ ଜମାନ **ରଗଡ ଜମାନା** a fit a merriment.

ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଟଣା ଓଟର—
Ragarda jhagarda 1. Drawing and dragging.
ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼ ୨ । ଧ୍ୱଜମାଚ; ଭାଉରେ ଟଣା ଓଟର—2. Higg-
ରଗଡା ଝଗଡା ling and haggling. [ଉ—ମୋଟା
କାରବାର, ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼ ନାହିଁ, କଥା ପଦପଦକେ
ସଉଦା । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] ୩ । ଅତ୍ୟାଚାର;
ଜୁଲୁମ-3. Oppression. ୪ । ରଗଡ଼ାଝଗଡ଼ା (ଦେଖ)-
4. Ragardā jhagardā. (See)

ରଗଡ଼ଦାର୍—ଦେ. ବିଣ—୧ । ପରିଶ୍ରମୀ—1. Laborious.
Ragardadār ୨ । ଯେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରିପାରେ—

(ରଗଡ଼ଦାରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Capable of very hard labour. ୩ । ମଜ୍ଜିଆ—3. Fond of merriment; frolicsone.

ରଗଡ଼ଦାର

ରଗଡ଼ବାଜ୍ ଦେ. ବିଣ—୧ । କୌତୁକ ପ୍ରିୟ; ମଜାଦାର୍—
Ragardabāj 1. Fond of amusement.
ମଜାଦାର ୨ । ମଜ୍ଜିଆ; ଆମୋଦ ପ୍ରିୟ—2. Fond of merriment; merry.
ରଗଡ଼ବାଜ, ଆମୋଦୀ, ରଗଡ଼ୀ
ରଗଡ଼ ବାଜିଆ, ରଗଡ଼ମ୍ବାଜ, ରଗଡ଼ିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ ୩ । ଢପ୍ପା ପ୍ରିୟ—3. Fond of paroxyms; acting according to the whim or heat of the moment.
(ରଗଡ଼ବାଜ, ରଗଡ଼ମ୍ବାଜ, ରଗଡ଼ିଆପଣ—ବି)

ରଗଡ଼ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରଗଡ଼ ଜମାଇବା (ଦେଖ)
Ragarda lagā(ge)ibā 1. Ragarda jamāibā(See)
ରଗଡ଼ ଲାଗାନ ୨ । କଳ କରିବା—2. To quarrel.
ରଗଡ଼ ଲଗାନା ୩ । ଜିଦ କରିବା—3. To importune.
(ରଗଡ଼ ଲାଗିବା—ବି. ରୂପ)

ରଗଡ଼ା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଘର୍ଷଣ)—୧ । ଟାଣ ବସ୍ତୁଦ୍ୱୟର ପରସ୍ପର
Ragardā ଘର୍ଷଣ—1. Rubbing; grinding. (ଯଥା—
ରଗଡ଼ା ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼ା) ୨ । (ମୁଗ ଇତ୍ୟାଦିକୁ) ଚକିରେ
ରଗଡ଼ନା, ରଗଡ଼ା ପେଷିବା—2. Pulverising; grinding or splitting of grains and lentils. ୩ । କାନ ମୋଡ଼ା—3. Crushing of the ears.
ବିଣ—୧ । କଙ୍କରମୟ—1. Gravelly. ୨ । ଚେଷ୍ଟା
ରଗଡ଼ା ହୋଇଥିବା—2. Pulversed; ground; rubbed; split. ୩ । ବରଡ଼ା; ଖଦଡ଼ା—3. Rough. (ଯଥା—ରଗଡ଼ା ପଥର) ୪ । ମୋଟା—4. Course. (ଯଥା—ରଗଡ଼ା ଗାମୁଛ) ୫ । ଟାଣ; କର୍କଶ—
ଖୁବ ମୋଟା 5. Rough; harsh.

ରଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ରଗଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Ragardā(rde)ibā The causative form of
ରଗଡ଼ାନ Ragardibā)—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ରଗଡ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟ
ରଗଡ଼ାନା, ରଗଡ଼ାନା କରାଇବା—To cause to be ground by another.

ରଗଡ଼ା ଝଗଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧ । କଳ ଚକିଆ—1. Quarrel. ୨ ।
Ragardā jhagardā କଳ ଓ ମାଡ଼ପିଟାପିଟି—2. Quarrel
ରଗଡ଼ାନ; ରଗଡ଼ଝଗଡ଼ **ରଗଡ଼ା ଝଗଡ଼ା** and affray. ୩ । ଖିଚ-
ମାଚ; ବାଦାନୁବାଦ—3. Higgling and haggling.

ରଗଡ଼ା ପଥର—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ପଥର ଚିକ୍‌କଣ ନୁହେଁ—
Ragardā pathara Coarse-grained stone.
ରଗଡ଼ା ପାଥର **ଖୁରଖୁରା ପଥର**

ରଗଡ଼ା ବାଲି—ଦେ. ବି—ଖଦଡ଼ା ବାଲି; ଯେଉଁ ବାଲିର କଣାମାନ
Ragardā bāli ବଡ଼ବଡ଼—Coarse sand; sand
ମୋଟା ବାଲି **ମୋଟା ବାଲୁ** having coarse grains.

ରଗଡ଼ା ବାଲିଆ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବାଲିଆ ପଥର ମସୃଣ ନୁହେଁ—
Ragardā bāliā Coarse sandstone.
ବାଲି ପାଥର [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରଗଡ଼ା ମୁଗୁନି, ରଗଡ଼ା କଳା,
ବଲୁଆହା ପଥର ରଗଡ଼ା ଖଡ଼ିଆ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ ।]

ରଗଡ଼ା ମୁଗ—ଦେ. ବି—ଡାଲି କରିବା ପାଇଁ ଭାଙ୍ଗି ରଗଡ଼ି ରଖିଥିବା
Ragardā muga ମୁଗ—Pounded or split pulse.
ରଗଡ଼ାନ ମୁଗ **ଦଳା ହୁଆ ମୁଗ**

ରଗଡ଼ା ଲୁଗା—ଦେ. ବି—ମୋଟା ଲୁଗା; ଖଦଡ଼ା ଲୁଗା—
Ragardā lugā Coarse cloth.
ଖୁବ ମୋଟା କାପଡ଼ **ଖଦ୍ଦଡ, ମୋଟା କପଡା**

ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ି—ଦେ. ବି - ୧ । ବହୁବାର ରଗଡ଼ିବା କର୍ମ—
Ragardā ragardi 1. Grinding several times;
ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ି repeated friction. ୨ । ମଜାମଜି; ଉତ୍ତମ
ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ୀ ରୂପେ ମାଜିବା—2. Polishing well. ୩ ।
କଜିଆ; ଝଗଡ଼ା; ବାଦ ବିବାଦ—3. Quarrel. (ଯଥା-
ତାର ମୋର ରୂପେ ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ି ଲାଗିଗଲା ।)

ରଗଡ଼ା ଶିଳ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଶିଳର ଦେହ ମସୃଣ ନୁହେଁ—
Ragardā śila A coarse slab of stone used
ଏବଡ଼ୋ ଖେବଡ଼ୋ ଶିଳ **ଖୁରଖୁରା ଶିଲୋଟ** for grinding.

ରଗଡ଼ା ହେ(ଜି)ବା—ଦେ. ବି—ରଗଡ଼ିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ—
Ragardā he(ji)bā To be ground or split.
ରଗଡ଼ା ହେଓୟା (ଯଥା—ମୁଗ ରଗଡ଼ା ହେଉଛି, ଶ୍ୟାମ ମୁଗ ରଗଡ଼ୁଛି)
ରଗଡ଼ାଜାନା

ରଗଡ଼ି - ଦେ. ବି— ଗୋଡ଼ି; କଙ୍କର—Peebles; gravel.
Ragardi. ବିଣ—ରଗଡ଼ିଆ; କଙ୍କରମୟ—Gravelly.
କଙ୍କର (ଉ—ଠାବେ ଠାବେ ପୁଣି ଟାଙ୍ଗର ମୁଣ୍ଡିଆ; ଉତ୍ତ
କଙ୍କୁଡ ରୁଷ ଟଙ୍କ ରଗଡ଼ି ମୁଣ୍ଡିଆ । ରାଧାନାଥ. ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ।)

ରଗଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରଗଡ଼ବାଜ୍ (ଦେଖ)
Ragardiā ରଗଡ଼ିୟା **ରଗଡ଼ୀ** 1. Ragardabāj (See)
ମୋଟା **ଖଦ୍ଦଡ** ୨ । ରଗଡ଼ା; ବରଡ଼ା; ଖଦଡ଼ା (ଲୁଗା)—
କାଂକରମୟ 2. Coarse. ୩ । କଙ୍କରମୟ—3. Gravelly.
କଙ୍କୁଡ଼ବାଲା

ରଗଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଦ୍ରଗଡ଼=ଚକ୍‌କା ବିଶେଷ; ସଂ. ଘର୍ଷଣ)—
Ragardibā ୧ । (ଶ୍ରୁତିକଟୁ ଘର୍ଷଣ ଶବ୍ଦ ସୂଚକ) ଚକିରେ
ରଗଡ଼ା ମୁଗ ଆଦିକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପେଷିବା—1. To
ରଗଡ଼ନା grind or split corn into pieces with the hand mill. (ଯଥା—ମୁଗ, ବିରି, ଚାଉଳ, କୋଳଥ ଆଦି ରଗଡ଼ିବା ।) ୨ । ଦଳିବା; ବାଟିବା; ପେଷିବା; ମଳିବା · 2. To grind; to scour; to bruise. (ଯଥା—ଭାଙ୍ଗ ରଗଡ଼ିବା, ପତ୍ର ରଗଡ଼ିବା, ଚୂନ ପତ୍ର ରଗଡ଼ିବା ଇତ୍ୟାଦି) ୩ । ଚେବାଇବା—3. To chew. (ଯଥା—ସେ ପାଏ ରୂଟିଭଜା ରଗଡ଼ି ଦେଲା ।) ୪ । ଅନ୍ୟର କାନକୁ ମୋଡ଼ିବା—4. To rub or

press another's ears. ୫ । (ଦୁଇ ପାଟିର ଦାନ୍ତକୁ) ପରସ୍ପର ସହିତ ଘଷିବା— 5. To grind (the teeth). (ଉ—ହସ୍ତରେ ହସ୍ତ ପେଷି ଦନ୍ତ ରଗଡ଼ିଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୬ । (ବାସନ ଓ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି) ଘଷିବା; ମାଜିବା—6. To rub; to scour. (ଉ—କେତେକ ଜଣ ସୁନ୍ଦରୀ ମୁଖର ଆନ୍ଧାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ପଣନ୍ତକ ନିରେ ମହଁ ରଗଡ଼ୁ ଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ. ଅଠଗୁଣ ।)

ରଗଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଖି ମଧ୍ୟରେ ବାଲି ଆଦି ପଶିବା
Ragarḍi hebā ଯୋଗୁଁ କୁଣ୍ଡାଇ ହେବା—1 To have
ଚୁଲକାନ itching sensation in the eye owing to the
ଦୁଖନା presence of sand etc in it. ୨ । (ଗୋଡ଼ର
ଘସେ ଯାଓୟା ବା ହାତର ଗଣ୍ଠି) ପଥରରେ ବା ଭୂମିରେ ଘସି ହେବା
ଘିସଜାନା —2. To be bruised (said of the
ରଗଡ଼ା ଯାଓୟା wrist or ankle). ୩ । ରଗଡ଼ା ହୋଇ
ଦଳାଜାନା ଯାଇବା—3. To be capable of being ground.

ରଗଣ—ସଂ. ବି—ଛନ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରଥମ ଓ ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷର ଗୁରୁ ଏବଂ
Ragaṇa ଦ୍ୱିତୀୟ ଅକ୍ଷର ଲଘୁ ହୋଇଥିବା ବର୍ଣ୍ଣତ୍ରୟ—A unit of 3 syllables (of which the 1st and 2nd are long and the 3rd short) used in poetical composition.

ରଗ ବିନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଶିରା ବିନ୍ଧିବା—Throbbing pain of
Raga bindhibā ରଗ ବ୍ୟଥାକରା the veins
ରଗ ଦୁଖନା

ରଗ ମରିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଘାତଦ୍ୱାରା ରାଗର ଶାନ୍ତି
Raga marijibā ହେବା—1. The cooling of rage
ରାଗ ମରେ ଯାଓୟା on being met with rage
ମନ ଠଣ୍ଡାହୋନା ୨ । ପରିଶ୍ରମାଦିଦ୍ୱାରା ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିର ଶାନ୍ତି—2, Cooling of itching or sprightliness by hard labour. [ଯଥା— ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଯିବାରୁ ତାର ରଗ ମରି ଗଲାଣି ।]

ରଗ ମାରିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ରାଗଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟର ରାଗକୁ ଶାନ୍ତ କରାଇବା
Raga māribā —1. To cool a person's rage by
ଠାଣ୍ଡା କରା କ୍ରୋଧ ଠଣ୍ଡା କରଦେନା meeting it with equivalent rage. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) କଠିନ ପରିଶ୍ରମାଦି
କରାଇ କାଣ୍ଡୁ ମାରି ଦେବା—2. To kill or cool
ରଗ ତୋଡନା one's sprightliness or itching by making him labour hard. ୩ । ଶିରା ଦେଖି ଚଡ଼ୁ ଦେବା; ଶିରାରେ ଚଡ଼ୁ ଦେଇ ବିନ୍ଧା ବନ୍ଦ କରିବା— 3. To stop or cure throbbing or aching by searing the proper vein.

ରଗ ରଗ—ଦେ. ଅ.—୧ । ରଗ୍ ରଗ୍ (ଦେଖ)
Raga raga ରଗ ରଗ, କନକନ 1. Rag rag (See)
କନକନ ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ—2. Angry; raging with anger. ୩ । କ୍ରୋଧରେ ଫଁ ଫଁ ହେବା; ରାଗରେ ତମ-ତମ—3. Frowning with anger; foaming with rage; scowling. ବିଶ.—୧ । ବାଲିଆଦି ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ଚକ୍ଷୁର କଣ୍ଡୁୟନ—1. Itching of the eyes due to the presence of sand. ବି.—୧ । କ୍ରୋଧ—1. Anger; rage. ୨ । କ୍ରୋଧର ହସ୍ତା—2. A fit of rage. ୩ । କ୍ରୋଧଜନିତ ଭ୍ରୂକୁଟୀ—3. Bitterness due to rage; frowning due to anger.

ରଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାଗିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Ragā(ge)ibā The causative form of rāgibā)—
ରାଗାନ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଗାନ୍ୱିତ କରାଇବା—To irritate
ରଂଜକରାନା a person; to make a person angry. [ଉ—କହୁଛ ମତେ ରଗାନା, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ତୁ ଲଗାନା । ଭଗ ।]

ରଗିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ରଂଜ ଧାତୁ)—ରାଗାନ୍ୱିତ ହେବା—
Ragibā To be angry; to be in a fit of rage.
ରାଗା ରଂଜହୋନା ପ୍ରାଦେ. (ରଙ୍ଗାଇ) କ୍ରି.— କଷେଇବା; ରଞ୍ଜିତ କରିବା—To dye with a colour.

ରଗୁଆ—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ—ରାଗୀ; କୋପନସ୍ୱଭାବ, ବଦ୍‌ରାଗୀ—
Raguā ବଦ ରାଗୀ Of a fiery temper; irritative.
ଗୁସ୍ସାବାଲା [ରଗେ(ଗୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରଗୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ.—(ବାଲେଶ୍ୱର) ବି.—(ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—କଙ୍ଗନ୍
Ragurḍi Kaṅgan (See)

ରଘ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go.
Ragh (root) ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move. ୩ । ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—3. To shine.

ରଘୁ—ସଂ. ବି (ରଘ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ନୃପତି-
Raghu ବିଶେଷ—1. Name of a king of the Solar dynasty of ancient India. [ଦ୍ର—ଏ ମହାରାଜ ଦିଲୀପଙ୍କ ପୁତ୍ର, ଅଜଙ୍କ ପିତା, ଦଶରଥଙ୍କ ପିତାମହ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହ । ଏ ବାହୁବଳରେ ବହୁରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କଠାରୁ 'ରଘୁବଂଶ' ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏ ବହୁରାଜ୍ୟ ଜୟ କରି ଅବଶେଷରେ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।] ୨ । (ବହୁବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଂ. ରଘବଃ)—ରଘୁବଂଶୀୟ ନୃପତି ଗଣ—2. The kings of the Raghu dynasty. ୩ । ରଘୁ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶ—3. The family of king Raghu. ୪ । କାଳିଦାସ କୃତ ମହାକାବ୍ୟ ରଘୁବଂଶ —4. 'The Raghubaṁsa'; an epic poem by Kālidāsa. ଦେ. ବି. ପୁଂ (ଅଦରାର୍ଥକ)—
(ରଘୁ ଅ —ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରଘୁନାଥ ନାମକବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ ।

(ରଘୁନ—ଅଦରାର୍ଥକ ଅନ୍ୟରୂପ) —Name for calling Raghunātha. [ରୁ—ପିଲାଏ ମାଇଲେ ଟେକା, ରଘୁ ପଳେଇଲେ ଏକା । ଶିଶୁଗୀତ ।]

ରଘୁକାର—ସଂ. ବି—ରଘୁବଂଶ କାବ୍ୟର ରଚୟିତା; କବି କାଳିଦାସ—Raghukāra Poet Kālidāsa, the author of the Raghubamsa.

ରଘୁ କୁଳ—ସଂ. ବି—ରଘୁବଂଶ; (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) ଭାରତର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ—Raghu kula The Solar dynasty of kings of ancient India.

ରଘୁ କୁଳ ତିଳକ—ସଂ. ବି (ରୂପକ; ରଘୁକୁଳ + ତିଳକ)—Raghu kula tilaka ରଘୁବଂଶର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ରଘୁକୁଳପ୍ରଦୀପ, ରଘୁକୁଳମଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) —Name of Rāmachandra.

ରଘୁ(ଘୋ)ଜୀ ଭୋଁସଲା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ନାଗପୁର ରାଜ୍ୟର (ଭୋଁସ୍‌ଲାରାଜପାଧ୍ୟକ୍ଷ) [ରଘୁ(ଘୋ)ଜୀଭୋ(ଭୋଁ)ସ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମରହଟ୍ଟା ରାଜବଂଶର ପ୍ରଥମ ରଘୁଜୀଭୋଁସଲା ରାଜା ଓ ତାଙ୍କ ଅଣନାତି—Name of 2 Marhatta kings of Nagpur, from the latter of whom the English got Orissa by the treaty of Debagrāma. [ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗର ନବାବ୍ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ୧୭୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶ ପାଇଁ ୧୨ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବାର୍ଷିକ 'ଚୌଥ' ଦେବାକୁ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜାନୋଜୀଙ୍କର ନାତି ଅଉ ଜଣେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ରଘୁଜୀ-ଭୋଁସ୍‌ଲାଙ୍କଠାରୁ ଇଂରାଜମାନେ ଦେବଗ୍ରାମର ସ୍ମରଣୀୟ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ୧୮୦୩ ସାଲରେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲେ ।]

ରଘୁ ତିଳକ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu tilaka Ramachandra (Apte).

ରଘୁ ନନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rāmachandra. ଦେ. ବି. Raghu nandana ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males ୨ । ରଘୁନନ୍ଦନ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Raghnnandana bhaṭṭāchārjya (See).

ରଘୁନନ୍ଦନ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥକାର Raghunandana bhaṭṭāchārjya —Name of a commentator on the Hindu law whose opinion prevails in Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ନବଦ୍ୱୀପ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଏ ମନ୍ୱାଦିସ୍ମୃତିରୁ ଓ ପୁରାଣରୁ ସାର ସଂଗ୍ରହ କରି ବର୍ତ୍ତମାନକାଳୋପଯୋଗୀ ଅଷ୍ଟାବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାତନ୍ତ୍ର ରଚନା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ବଙ୍ଗୀୟ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିଚାଳିତ । (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର)]

ରଘୁ ନାଥ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର—1. Rāma-Raghu nātha chandra. ୨ । ଶାଳଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—2. Name of one species of Śālagrāma. [ଦ୍ର—ଶାଳଗ୍ରାମ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ରଘୁନାଥ ଦାସ—ଦେ. ବି (ନାମ)—୧ । ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବଙ୍ଗୀୟ Raghunātha dāsa ଜନବିଶେଷ—1. Name of a very pious Bengali Baishnaba poet who was contemporary of Chaitanya. [ଦ୍ର—ଏ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଜଣେ ଧନିପୁତ୍ର ଓ ଭକ୍ତପ୍ରବର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବଙ୍ଗଳାର ନବାବଙ୍କଠାରୁ 'ସପ୍ତଗ୍ରାମ' ନାମକ 'ପରଗଣା' ଜାଲ୍‌କର ଜମିଦାରୀ ପାଇଥିଲେ; ରଘୁନାଥ ପରମବୈଷ୍ଣବ ହୋଇ ନିର୍ଲିପ୍ତଭାବରେ ସଂସାରଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ପରେ ଏ ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଯାଇ ରାଧାକୁଣ୍ଡନିକଟରେ ବାସ କଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ବଙ୍ଗଳା ଉପଦେଶାମୃତ, ମନଃଶିକ୍ଷା, ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ସ୍ତବ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ, ବିଳାପ-କୁସୁମାଞ୍ଜଳି, ଶ୍ରୀ ପ୍ରେମାମୃତ ମକରନ୍ଦଆଦି ବୈଷ୍ଣବସମାଜରେ ପରମାଦୃତ—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।] ୨ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍କଳୀୟ କବିବିଶେଷ—2. Name of an Oriya poet of the 18th century. [ଦ୍ର—ଏ ବିଦ୍ୟାକଳ୍ପଲତିକା, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତରଙ୍ଗିଣୀ ଓ ଉତ୍ତପ୍ତ ତରଙ୍ଗିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ରଘୁନାଥ ଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ Raghunātha bhañja ରାଜା—Name of a king of Mayurabhanja State. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୨୮ରୁ ୧୭୫୦ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । 'ରସଲହରୀ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ କାଳ୍ପନିକ କାବ୍ୟ—ବିନୟକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ରଘୁନାଥ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ବଙ୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ-Raghunātha bhaṭṭāchārjya A famous Bengali Pandit (the descendant of Swāmi Rāmā nanda the annotator of Amara Kosha). [ଦ୍ର—ଏ ଅମରକୋଷ ଟୀକାକାର ସ୍ୱାମୀ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ବଂଶର ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥ ରାଓ(ଓ)—ଦେ. ବି—ପୁନାର ତତ୍କାଳୀନ ପେଶୱାଙ୍କ ଭାଇ—Raghunātha rāo(wa) Name of a brother of the Peśwa. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୫୮ ରେ ପଞ୍ଜାବ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଓ ଏଥିପାଇଁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ୍ ଅହମ୍ମଦ୍‌ଶାହା ଅବ୍‌ଦାଲି ଓ ରୋହିଲାମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ

ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୃତୀୟ ପାଣିପଥ ଯୁଦ୍ଧ ଖ୍ରୀ ୧୭୬୧ ରେ କରି ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ—ପ୍ରୋଥେସ୍ ଗ୍ରାଣ୍ଟ ଇତିହାସ ।]

ରଘୁନାଥ ରାଜଗୁରୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉତ୍କଳୀୟ ପଣ୍ଡିତବିଶେଷ—Raghunātha rājaguru Name of an Oriya Pandit. [ଦ୍ର—ଏ ଖଣ୍ଡିକୋଟର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା (ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତାମହ) ନାରାୟଣ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବଙ୍କ ଦେଓାନ ଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚତୁଷ୍ପଦିରତ୍ନାକରର ଅନୁକରଣରେ 'ଚତୁଷ୍ପଦି କଳାନିଧି' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସଙ୍ଗୀତ (ଚତୁଷ୍ପଦି) ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ଏ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଓଡ଼ିଆ ଚତୁଷ୍ପଦି ରଚନା କରିଥିଲେ । ଚରିଷ୍ଟ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧୁନା ଅପ୍ରକାଶିତ ରାସଲୀଳା ଗ୍ରନ୍ଥର ମଧ୍ୟ ଏ ରଚକ ଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥ ଲେଲେ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର ନାସିକ୍‌ବାସୀ ଜ୍ୟୋତିଷିବିଶେଷ Raghunātha lele Name of an astronomer of Nasik. [ଦ୍ର—ଏ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାବିକ ପଞ୍ଜିକା (Nautical almanac) ସାହାଯ୍ୟରେ ସାୟନପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷ ପଞ୍ଜିକା ସଂକଳନ କରିଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥ ଶିରୋମଣି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟଗ୍ରନ୍ଥକାର Raghunātha śiromaṇi Name of a logician of Bengal, contemporary of Chaitanya. [ଦ୍ର—ଏ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନବଦ୍ୱୀପ । ପ୍ରାଚୀନ ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନର ସାରସଂଗ୍ରହ କରି ଏ ନବ୍ୟ ନ୍ୟାୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ରଘୁନାଥ ହରିଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବାଣପୁରର ଜଣେ ରାଜା—Raghunātha harichandana Name of a king of Bāṇapura in Puri District. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ରାଜା ଥିଲେ ଓ ଲୀଳାବତୀ ନାମକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ—A class Raghunāthiā of Brahmans of Sambalpur [ଦ୍ର—କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ହିନୋଲର ଜନୈକ ରାଜା ରଘୁନାଥଦେବ ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କ ପୁଙ୍ଗପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ଗ୍ରାମ ଦାନ କରି ଆଣି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ରଖାଇଥିଲେ ଓ ଏହିମାନଙ୍କ ବଂଶ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତରେ ବ୍ୟାପିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ମାସ୍ତାନ ବା ବଳଭଦ୍ରଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପରି ସମ୍ବଲପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସମାଜରେ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ସମ୍ବଲପୁରର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସାଧାରଣତଃ ୫ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ; ଓଡ଼ିଆ, ଝାଡ଼ୁଆ ଓ ରଘୁନାଥିଆ ।]

ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ପଣ୍ଡା ପଢ଼ିଆଦିଙ୍କଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟତର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଶେଷ—A class of inferior Brāhmaṇas. ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରଘୁନାଥର ଡାକ ନାମ—A name for calling Raghunātha.

ରଘୁ ନାୟକ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu nāyaka Rāmachandra.

ରଘୁ ନାହା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରଘୁନାଥ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu nāhā Rāmachandra. [ଦ୍ର—ରାବଣ ହେଲେ ସାହା, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଥିବ ଯାହା, ପୋଛୁ ମାରିବ ରଘୁନାହା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରଘୁ ପତି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu pati Rāmachandra. (ରଘୁବର, ରଘୁପୁଙ୍ଗବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଘୁ ପ୍ରତିନିଧି—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରାଜା ରଘୁଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ବା ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି 1. A representative of king Raghu. ୨ । ରାଜା ଅଜ (କାଳିଦାସଙ୍କ ରଘୁବଂଶ)—2. King Aja.

ରଘୁ ବଂଶ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଘୁ+ବଂଶ)—୧ । ରଘୁ Raghu baṁśa ରାଜାଙ୍କର ବଂଶ; ରଘୁକୁଳ—1. The dynasty of king Raghu. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଘୁବଂଶ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯହିଁରେ)—କାଳିଦାସ ପ୍ରଣୀତ ମହାକାବ୍ୟ— 2. Name of the Sanskrit epic poem by Kālidāsa. [ଦ୍ର—ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟରେ ରଘୁଙ୍କ ପିତା ଦିଲୀପଙ୍କଠାରୁ କୁଶଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜାମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏ ମହାକାବ୍ୟ ୧୯ ସର୍ଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ୮ ସର୍ଗରେ ଦିଲୀପ, ରଘୁ ଓ ଅଜଙ୍କ ବିଷୟ, ୯ମ ଠାରୁ ୧୫ଶ ସର୍ଗରେ ଦଶରଥ ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ୪ ସର୍ଗରେ କୁଶ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ରଚନାର ଲାଳିତ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭାଷାର ସରଳତାରେ ଏହି କାବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ଏ କାବ୍ୟର ମଲ୍ଲିନାଥକୃତ ଟୀକା ସର୍ବତ୍ର ଆଦୃତ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ରଘୁବଂଶ ତିଳକ—ସଂ. ବ.—୭ମୀ ତତ୍, ରଘୁବଂଶ+ତିଳକ)—ରଘୁ Raghubaṁśa tilaka ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rāmachandra.

ରଘୁବଂଶିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରଘୁବଂଶିକ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ରଘୁବଂଶଜାତ Raghubaṁśika ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person born in the family of Raghu. ୨ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର—2. Rāmachandra. (ଉ—ବୋଲଦେଲା ପ୍ରାୟେ ଗୋଲ ଚଳନକୁ ହୋଇଲେ ରଘୁବଂଶିକ ଯେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ରଘୁବଂଶୀ—ସଂ.ବଣ. ପୁଂ (ରଘୁବଂଶ+ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ) ରଘୁବଂଶରେ ଜାତ Raghubaṁśī ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rāmachandra. (ଉ—ରାମ ମଣ୍ଡଳ ଗୃହ କହିଲ ବିକଳାଇ ଶୁଣ ଧାର୍ମିକ ରଘୁବଂଶୀ—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ ।)

ରଘୁବଂଶୀୟ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ(ରଘୁବଂଶ + ଈୟ)—୧ । ରଘୁବଂଶସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Raghubaṁśīya 1. Relating to the family of
(ରଘୁବଂଶୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Raghu. ୨ । ରଘୁବଂଶଜାତ—2. Born in
the family of king Raghu.

ରଘୁବୀର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—
Raghu bīra Rāmachandra.

ରଘୁମଣି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରାମଚନ୍ଦ୍ର—
Raghumaṇi Rāmachandra.
(ରଘୁଶ୍ରେଷ୍ଠ, ରଘୁସିଂହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଘୂଦ୍ଭହ—ସଂ.ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରଘୁ+ଉଦ୍ଭହ=ସନ୍ତାନ)-ରାମଚନ୍ଦ୍ର—
Raghūdbaha Rāmachandra.
(ରଘୂଦ୍ଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରମ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ାକରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. କ)—୧ ।
Raṅka କୃପଣ—1. Miserly; niggardly. (ଉ—
(ରଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) କଖାରୁଡ଼ଙ୍କ ! ବଡ଼ଘରପୁଅ ଏଡ଼ିବ ରଙ୍କ !—ଭଗ)
୨ । ଦରିଦ୍ର—2. Poor; indigent. (ଉ—ରଙ୍କ
ଭିନ ଜନମ କଥା ଜାଣେ; ରଙ୍କକୁ ଭିନ ଜନମ କଥା
ଜଣା—ଭଗ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ—'ଯେ ଏ ଜନ୍ମରେ
ଗରିବ ହୋଇଥାଏ, ସେ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ଦାନ କରି ନ ଥିବାରୁ
ଏ ଜନ୍ମରେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଅଛି ଓ ଏ ଜନ୍ମରେ ଦାନ କରୁ
ନ ଥିବାରୁ ପରଜନ୍ମରେ ଦରିଦ୍ର ହେବ' ଏହିପରି ପୂର୍ବଜନ୍ମର,
ଇହଜନ୍ମର ଓ ପରଜନ୍ମର ବିଷୟ ରଙ୍କ ଜାଣିପାରେ ।) ୩ ।
ମନ୍ଦ; ଅଳସ—3. Idle; slow; dull. ୪ । ନୀଚ;
କ୍ଷୁଦ୍ର—4. Base; vile; low; mean. ୫ । ଦୁଃଖୀ;
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ—5. Wretched; miserable (Apte).
ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଭିକ୍ଷୁକ—1. A beggar (Apte).
(ଉ—ରଙ୍କ ହାତକୁ ମାଣିକ ଗଲା, ମାଣିକ ବୋଇଲା ମୋ
ମହତ ଗଲା—ଭଗ) ୨ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A wretch (Apte). ୩ । କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଓ ଉପବାସୀ
ବ୍ୟକ୍ତି—3. A hungry and half starved
being (Apte) [ଉ—ରଙ୍କ ପାଇଛି ଝଡ଼ା, ପାଣି ପିଇ
ପିଇ ମରି—ଭଗ] ୪ । ଗରିବ ଲୋକ—4 An
indigent person. (ଉ—ରଙ୍କ ଘରେ
ମୋଗୁପ ରଂକ ରାଜକୁଳୁହାଁ - ଭଗ) ଦେ. ବିଣ—୧ । ଲୋଭୀ—
1. Avaricious. (ଉ—ଭୂମିର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅତି
ଦରିଦ୍ରଙ୍କ, ଧନ ଅଣିବାରେ ନୁହନ୍ତିଟିକ ରଙ୍କ—କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମହାଭାରତ ସଭା ।) ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଭାବ
ଅନୁଭବ କରିବାଯୋଗୁଁ ସେହି ବିଷୟପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ବା
ଲୁବ୍ଧ—2. Hankering after a particular
thing which one has not got. [ଉ—
ରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ବି ଭୋଜନ ?—ଭଗ । ଭୋଜନ ପାଇ
ଲାଳାୟିତ ଗରିବ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାହାର ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ଭୋଜନ
ମିଳେ ନାହିଁ; ଦାତାର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ସିନା ରଙ୍କକୁ
ଭୋଜନ ମିଳେ ।
ଖାଇଲାଘରର ପୁଅ ରଙ୍କ !
ଖାଇଲା ପିଇଲା ପୁଅ ରଙ୍କ ! } ପ୍ରବଚନ; ଏହାର ଅର୍ଥ :—
ଯେଉଁ ପରିବାରରେ ଭୋଜନର ଅଭାବ ନାହିଁ ସେହି
ପରିବାରର ପିଲାମାନେ ଯେବେ ଖାଦ୍ୟ ଦେଖିଲେ
ଲାଳାୟିତ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ଏହି ପ୍ରବଚନର ଉତ୍ପତ୍ତି
ହୁଅଯାଏ ।]

ରଙ୍କଣା—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସଂ. ରଙ୍କ) - ରଙ୍କୁଣା (ଦେଖ)
Raṅkaṇā (ରଙ୍କଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Raṅkuṇā (See)

ରଙ୍କ ଧନ—ଦେ.ବି.—(ସଂ. ରଙ୍କ+ଧନ)—ରଙ୍କର ବା ଦୁଃଖୀ ବ୍ୟକ୍ତିର
Raṅka dhana ଧନ ବା ରତ୍ନ ଯେପରି ଆଦରଣୀୟ ବା ପ୍ରିୟ,
ଗରିବର ଧନ; **ରଙ୍କକା ଧନ** ସେହିପରି ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି—
(ରଙ୍କୁଣୀଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Dearest or beloved person;
a person as dear to a man as are riches to
the poor.

ରଙ୍କ ନାଥ—ସଂ. ବି—ଦୀନନାଥ; ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ—Name of
Raṅka nātha God, the Lord of the poor.
ଦୀନନାଥ; **ରଙ୍କନାଥ** ଦେ. ବି. ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—Name
given to males.

ରଙ୍କ ନିଧି—ସଂ. ବି—ରଙ୍କନାଥ (ଦେଖ)—Raṅkanātha (See)
Raṅka nidhi ଦେ. ବି—ରଙ୍କ ଧନ (ଦେଖ)—Raṅka
ଗରିବର ନିଧି; **ରଙ୍କନିଧି** dhana (See).

ରଙ୍କପଣ—ଦେ. ବି—ଲାଳାୟିତହେବାର ଭାବ;ଲୁବ୍ଧପଣ; ଲୋଭୀପଣ—
Raṅkapana Avariciousness. [ଉ—ଅସୁର ସୁରଙ୍କା
ଲୋଭ **ରଙ୍କପନା** ରମ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଙ୍କପଣ ଶୁଣି **ସିନ୍ଧୁ** ଜୁରରେ
[ରଙ୍କପଣିଆ(ଆଁ),ରଙ୍କ(କୁ)ଣାପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରଙ୍କ ରତନ—ଦେ. ବି—ରଙ୍କ ଧନ (ଦେଖ)—Raṅka dhana
Raṅka ratana ଗରିବର ମାଣିକ **ରଙ୍କରତନ** (See)
(ରଙ୍କ ଧନାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍କା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରଙ୍କ)—କୌଣସି ବିଷୟପ୍ରତି ଲାଳସା;
Raṅkā ଭୋଜ୍ୟବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଲାଳସା; ଟକ—Hankering
ଲୋଭ after a thing; inordinate hankering
ଲାଳଚ after a peculiar food. ବିଣ—୧ । ଲୋଭୀ—
ଲୋଭୀ 1. Avaricious. ୨ । ଭୋଜନ ଲୋଭୀ—2.
ରଙ୍କ, ଲାଳଚୀ Greedy; avaricious after food.
୩ । କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ—3. Hanker-
ing after any thing.

ରଙ୍କା ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ.କ—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ ବା
Raṅkā chhardaibā ଭୋଗ ଦ୍ୱାରା ତତ୍ପ୍ରତି ମନର ଲାଳସାକୁ
ଲାଳସା ମେଟାନ ତୃପ୍ତି କରିବା—To satiate one's hanker-
ing after something by partaking
(ରଙ୍କା ଛଡ଼ିବା—ବି) of it or enjoying it to the fill.

ରଙ୍କା ଛଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଲାଳସାର ତୃପ୍ତି—Satiety of one's Rankā chhārdibā hankering. (ରଙ୍କା ଛାଡ଼ିଯିବା—ଲାଳସାମିଟା **ଲାଳସମେଟନା** (ରଙ୍କା ମେଣ୍ଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍କାଳ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ରଙ୍କ) — ୧ । ଅତି କ୍ଷୁଧାତୁର—Rankāla 1. Very hungry ୨ । ଅତିଶୟ ଲାଳସାତୁର—(ରଙ୍କାଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Greedily hankering after **ଅତିକ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ରଙ୍କୁ; ହାଡ଼ୁତୀ** (a thing).(ରଙ୍କାଳୀ, ରଙ୍କାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଙ୍କି—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—(ସଂ. ରଙ୍କ)—ରଙ୍କ (ଦେଖ)—Rańki **ଗରୀବ ରଂକୀ** Rańka (See)

ରଙ୍କି ଦୁଃ (ଦୁ) ଖୀ—ଦେ. ବିଣ—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କି Rańki duḥ(du)khī (ଦେଖ)—Duḥkhī rańki (See). **ଗରୀବ ଦୁଃଖୀ ରଂକୀଦୁଖୀ** ଦେ.ବ. (ବହୁବଚନ) ଗରିବ ଲୋକମାନେ—The poor.

ରଙ୍କୁ—ସଂ. ବି -(ରମ୍. ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ଉଣ୍ଡି. କୁ)—କଙ୍କୁ ବି Rańku ବର୍ଣ୍ଣ ପୃଷ୍ଠ ବିଶିଷ୍ଟ ମୃଗବିଶେଷ; ବାଘୁଣିଆ - Spotted dear; a deer having a multicoloured back; antelope.

ରଙ୍କୁ ଈକ୍ଷଣୀ - ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ରଙ୍କୁଈକ୍ଷଣା)—ମୃଗଲୋଚନା; Rańku īkshaṇī ଏଣୀନୟନା; ସୁଲୋଚନା—(a woman) Having eyes as graceful as those of a roe.

ରଙ୍କୁଣା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ରଙ୍କ) —୧ । ଦରିଦ୍ର—1. Poor. Rańkuṇā ୨ । କୃପଣ—2. Miserly. ୩ । ଖାଦ୍ୟଲୋଲୁପ—**ଗରୀବ ରଙ୍କ** 3. Avaricious after food. ୪ । କୌଣସି (ରଙ୍କୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ—4.Eagerly hankering after something (ଉ—ସେ ଯେ **ଲୋଭୀ ହାଡ଼ୁତୀ** ଚଉଦ୍ଧ ଶିରୋମଣି, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ ରଙ୍କୁଣୀ । ରାମଦାସ—**କୃପଣ ମଖୀଚୂସ** ଦାର୍ଢ଼ିଭାଇକୁ ।)—(ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଗାଳିରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।) ଦେ. ବ—ରଙ୍କ (ଦେଖ)—Ranka (See) [ଉ—ରଙ୍କୁଣା(ଣୀ) ଯାଇଛି ଇଲସୀ, କଣ୍ଟାମଣ୍ଟା କରି ଗିଳୁଛି—ଭଗ]

ରଙ୍କୁଣୀ ରତନ - ଦେ.ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ—ଦରିଦ୍ର ଆଖିରେ ରତ୍ନର ଆଦର; Rańkuṇī ratana ଏହି ଭାବରୁ (ସ୍ନେହ-ସମ୍ବୋଧନ) ପ୍ରିୟତମ ଗରିବର ଧନ ବ୍ୟକ୍ତି—(a term of loving adress) One's **ରଂକନିକା ରତନ** beloved being. [ଉ—ରଙ୍କୁଣୀ-ରତନ ମୋର ମନ୍ଦିରର ମଣି । ନନ୍ଦକିଶୋର. ସୀତାବନବାସ]

(ରଙ୍କୁଣୀ ଶଙ୍ଖାଳ, ରଙ୍କୁଣୀଜଣ୍ଟ, ରଙ୍କୁଣୀ ଥାଉ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍ଗ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗତି କରିବା—Ranga (root) To move.

ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ରଞ୍ଜ୍. ଧାତୁ=ରଙ୍ଗାଇବା; ମନ ମୋହିବା+କରଣ. ଅ)—୧ । ରଞ୍ଜକଦ୍ରବ୍ୟ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଚିତ୍ରିତ ବା ରଞ୍ଜିତ କରାଯାଏ—1, A dye; pigment; paint. [ଦ୍ର—ନାନା ବସ୍ତୁକୁ ରଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ବଜାରରେ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ ମିଳେ । ଲୁଗା, କାଠ, ଧାତୁ, କାଗଜ, ପ୍ରତିମା, କାନ୍ଥ, ଆଦିକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କେତେକ ରଙ୍ଗ ପାଣିମିଶା (water colour) ଓ କେତେକ ତେଲମିଶା (oil paint) । ପାଣିମିଶା ରଙ୍ଗ ଧୋଇଲେ ଛଡ଼ିଯାଏ, ତେଲମିଶା ରଙ୍ଗ ସହଜରେ ଛଡ଼େ ନାହିଁ । କେତେକ ରଙ୍ଗ ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ (ପକ୍‌କା) ଓ କେତେକ ରଙ୍ଗ ଅଳ୍ପକାଳ ସ୍ଥାୟୀ (କଚ୍ଚା) ।] ୨ । (+ବର୍ଣ୍ଣ.ଅ) ଶୁକ୍ଳରକ୍ତାଦି ବର୍ଣ୍ଣ—2. Colour; hue (e. g white, red etc). [ଦ୍ର—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଗଲେ ତହିଁର ଆକାର ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ । ବସ୍ତୁର ଆକାର ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଜଣାଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟି ବ୍ୟତିରେକେ ବସ୍ତୁର ରଙ୍ଗ ଜଣାଯାଇ ନ ପାରେ । ଆଲୋକର ବା କିରଣର ବିଭିନ୍ନତା ଯୋଗୁଁ ରଙ୍ଗର ବିଭିନ୍ନତା ହୁଏ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ବିଶ୍ଳେଷଣପୂର୍ବକ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ୭ଗୋଟି ରଙ୍ଗହିଁ ମୌଳିକ ରଙ୍ଗ, ଯଥା—୧. ବାଇଗଣୀ(violet),୨.ନୀଳ(indigo),୩. ଶ୍ୟାମଳ ବା ଆକାଶ ବର୍ଣ୍ଣ (blue), ୪. ଶାଗୁଆ (green), ୫. ହଳଦିଆ (yellow),୬. ନାରଙ୍ଗୀ (orange)ଓ ୭. ନାଲିଆ (red) । ଏହି ସାତରଙ୍ଗର ମିଳନରେ ଧଳାରଙ୍ଗ ଓ ସାତ ରଙ୍ଗର ଅନୁପସ୍ଥିତି କଳାରଙ୍ଗ । ଏହାଛଡ଼ା ଦୁଇଟି ତିନୋଟି ରଙ୍ଗ ମିଶାଇଲେ ମିଶ୍ରରଙ୍ଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଏ ୭ଟି ରଙ୍ଗ ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ମେଘରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଜାତ ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରେ ଉକ୍ତ ୭ଟି ରଙ୍ଗ ଯଥାକ୍ରମେ ଦେଖାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ବା ଆଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ରଙ୍ଗ ଦେଖି ପାରୁଁ । ନୀଳ ରଙ୍ଗର ବସ୍ତୁରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ବା ଆଲୋକ ପଡ଼ିଲେ, ତାହା ଆଉ ୬ଟି ରଙ୍ଗକୁ ଶୋଷି ନିଏ, କେବଳ ନୀଳ ରଙ୍ଗ ବାକି ରହିଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଆମକୁ ନୀଳିଆ ଦିଶେ । କଳାବସ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣର ସବୁ ରଙ୍ଗକୁ ଶୋଷିନିଏ, ଏଥିପାଇଁ ରଙ୍ଗର ଅନୁପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଆମ ଆଖିକୁ କଳା ଦେଖାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଉକ୍ତ ସାତୋଟି ରଙ୍ଗ ଯେଉଁ ଅନୁପାତରେ ମିଶିଅଛି, ବଜାରରେ କିଣିତ ହେଉଥିବା ରଙ୍ଗରେ ସେ ଅନୁପାତ ନ ଥିବାରୁ ତାକୁ ମିଶାଇଲେ ଏ ଫଳ ଘଟିବ ନାହିଁ—ଉ. ଶ. ।] ୩ । (+କରଣ. ଅ) ନୃତ୍ୟଗୀତ ଅଭିନୟାଦି—3 Acting, dancing, singing etc. ୪ । ନାଟ—4. Dancing. ୫ । ରାଙ୍ଗା ବା ଟିଣ ଧାତୁ—5. Tin (metal). ୬ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ନାଟ୍ୟଶାଳା; ନାଟ୍ୟସ୍ଥାନ; ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ—6. Theatrical stage; arena; theatre; play house; a place of public amusement. ୭ । ରଣଭୂମି; ସଂଗ୍ରାମ ସ୍ଥଳ—7. Field of battle. ୮ । (+କରଣ. ଅ) ଟଙ୍କଣ; ଫାଟଣା—8. Borax. ୯ । ଶବର ସାର—

9. Catechu; an extract of catechu. ୧୦ । ବିହାର; କ୍ରୀଡ଼ା—10. Play; frolic. ୧୧ । ଆମୋଦ; ମଜୁଜ; ମଜା—11. Amusement; mirth; diversion. ୧୨ । କୌତୁକ; ରହସ୍ୟ; ସୁଅଙ୍ଗ —12. Sport; merriment; fun. ୧୩ । ହୃଦ୍ଭାବସୂଚକ ଭଙ୍ଗିଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଭାବ—13. Act of expressing inward feelings by gestures etc. ୧୪ । ସଭା ଗୃହ—14. A place of assembly (Apte). ୧୫ । ସଭାର ସଦସ୍ୟବର୍ଗ; ଦେଖିବାହାରମାନେ—15. The members of an assembly; audience (Apte). ୧୬ । ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ଅନୁନାସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ—16. The nasal modification of a vowel (Apte). ଦେ. ବି.—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ

ରଂ रंग 1. Red colour. ୨ । ଲୋଭନୀୟ ଓ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ; ମନୋହର ବସ୍ତୁଚୟ—2. Fancy articles of various attractive colours. [ଉ—ରଙ୍ଗ ପସରା ସିନା ଭବ ସାଗର, ରଙ୍ଗ ଉଡରେ ଦେଖ ତ ନାରଣ୍ଡାର । ଭକ୍ତଚରଣ ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ।] ୩ । ଆନନ୍ଦ—3. Pleasure. ୪ । ପରିହାସ; ଥଟ୍ଟା ତାମାସା; ରଙ୍ଗରସ—4. Jesting; joking; fun. ୫ । ତାସ୍ ମଠାର ଚାରି ଚାରି ଗୁରୋଟି ଚିହ୍ନ—5. The four classes in a pack of card. [ଉ—ପ୍ରକୃତରେ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଟି, କଳା ଓ ନାଲି । କଳା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—କଳାପାନ ଓ ଚିଡ଼ିତନ; ନାଲି ଦୁଇପ୍ରକାର—ଇସ୍କାପାନ ଓ ରୁଇତନ ।]୨ । ତାସ୍ ଖେଳର ୪ ଗୋଟି ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ 'ରଙ୍ଗର' ତାସକୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନୀୟରୂପେ ଗଣନା କରି ଖେଳିବାର ଖେଳ—6. A kind of game at cards. ୭ । ନିର୍ବାଚିତ ରଙ୍ଗର ତାସ୍—7. The trump card. ୮ । ରକମ; ପ୍ରକାର—8. Kind. ୯ । ଗଞ୍ଜିପାଖେଳର ଚାରି ଚାରି ଚିହ୍ନ—9. Different class of cards in Gañjapā. ୧୦ । ସୀସା—10. Lead. ୧୧ । କାମକ୍ରୀଡ଼ା—11. Amorous pastime; dalliance. [ଉ—ବିଲୋଳ ହୋଇ ତା ସଙ୍ଗେ କରିବାରୁ ରଙ୍ଗ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୧୨ । ହର୍ଷ—12. Gladness. [ଉ—ବହିବାକୁ ଶାତ ରଙ୍ଗେ, ଖାର ସାତ ସାତ ସଙ୍ଗେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୧୩ । ଯୁଦ୍ଧ—13. Fight. [ଉ—ବର ରଙ୍ଗ ଅବରେ ପିତିକା କର ମାରେ, ବିଳାସ ଲାସ୍ୟ ଧରି ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୧୪ । ବିଷୟ—14. Matter. (ଉ—ବିଗ୍ରହ ରଙ୍ଗ ଚତୁର ଚତୁରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗର ବହି ସଙ୍ଗର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୧୫ । ଅବସ୍ଥା—15. Condition. ୧୬ । ଖାତ; ଭଙ୍ଗ—16. Mode; manner. ୧୭ । ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ—17. Complexion. ୧୮ । ଆଚରଣ; ଚାଲଚଳନ—18. Conduct. (ଉ—ବନ୍ଧୁ ଆ ! ଅଜ ଭୋର ଏବ ରଙ୍ଗ ! ଭଙ୍ଗ ଦେଖି ହେଲ ବଡ଼ ଭଙ୍ଗ—ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୯ । ଚେହେରା—19. Appearance. ୨୦ । ଭଙ୍ଗୀ; ନବରଙ୍ଗ; ଛଳ—20. Airs; exhibition of peculiar conduct. ୨୧ । ରସିକତା—21. Gallantry. ବିଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ-ବିଶିଷ୍ଟ; ନାଲିଆ—Red.

ରଙ୍ଗ ଆଉଟଣ—ଦେ. ବି—ରଙ୍ଗକୁ ବା ସୀସାକୁ ଉତ୍ତାପରେ ତରଳାଇବା—
Raṅga āuṭaṇa Melting of tin or lead.
ରାଙ୍ଗା ଆଉଟା रांगा गलाना (ରଙ୍ଗ ଆଉଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାଁଗା ଗାଲାନ रंगा गलाना

ରଙ୍ଗ ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଭିପ୍ରେତ ବର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—
Raṅga uṭhibā 1. The production of the wished-
ରଂ ଉତରା for colour. ୨ । ରଙ୍ଗ ଛଡ଼ିବା (ଦେଖ)
रंग उतरना 2. Raṅga chhārdibā (See)
(ରଙ୍ଗ ଉଭୁରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍ଗ କଇଁ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରକ୍ତ କୁମୁଦ ବା କମଳ)—ରକ୍ତ କମଳ;
Raṅga kaiñ ରକ୍ତୋତ୍ପଳ—Red water lily;
ସଂ. ରକ୍ତୋତ୍ପଳ, କୋକନଦ, Nymphia Rubra;
ହଲ୍ଲକ, ରକ୍ତ ସନ୍ଧିକା, Nymphia Lotus.
କୁନାଳସ୍ଥ, ଉଦ୍ଯା । [ଉ—ଏହା କଇଁଜାତୀୟ, ରକ୍ତ
रक्त कमल ପୁଷ୍ପକ ଜଳଜ ଶାକ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର
लाल कमल, लाल कुमुदिनी ମତରେ ଏହା କଟୁତିକ୍ତମଧୁର,
ମ. ତାବଡ଼େଂ କମଳ ଶୀତଳ, ରକ୍ତଦୋଷହର, ପିତ୍ତକଫ-
ତା. ଅମ୍ବଲ ନାଶକ, ସନ୍ତର୍ପଣକର ଓ ବୃଷ୍ୟ
ତେ. ଅଣ୍ଟିକାମେରି; ଏରିକାଲ୍ଲବୀ [ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]
ଗୁ. ରାତନା ଉଗେଡ଼ିତେ

ରଙ୍ଗ କଞ୍ଚନ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରକ୍ତ କାଞ୍ଚନ)—ରକ୍ତ କାଞ୍ଚନ (ଦେଖ)
Raṅga kañchana Rakta kāñchana (See)

ରଙ୍ଗ କନିଅର—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣିକାର)—ଏକ ପ୍ରକାର
Raṅga kaniara କନିଅର ଜାତୀୟ ରକ୍ତାଭ ଫୁଲ—A red
लाल कनेर kind of Kanira flower.
लाल कनेर

ରଙ୍ଗ କର—ସଂ. ବି—ଚିତ୍ରକର—Painter. ସଂ. ବିଣ—ଚିତ୍ରକାରୀ—
Raṅga kara Painting; dying.

ରଙ୍ଗ କରବୀ—ଦେ. ବି—ରକ୍ତ କରବୀ—The red variety of
Raṅga karabī Karabī flower.
लाल करबी लाल करबी

ରଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରଞ୍ଜିତ କରିବା; ରଙ୍ଗାଇବା—
Raṅga karibā 1. To paint; to dye.
ରଂ କରା ୨ । ପରିହାସ କରିବା; କୌତୁକ କରିବା—
रंग करना 2. To make fun.

ରଙ୍ଗ କାଇଁଚ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ+ଚଞ୍ଚା)—କାଇଁଚ (ଦେଖ)
Rańga kāiñcha Kāiñcha (See)

ରଙ୍ଗ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛଳ କାହାର କରିବ; ରଙ୍ଗୀ ଦେଖାଇବା—1. To sport; to display some sportive peculiarity. **रंग निकालना** ୨ । କୌତୁକ କରିବା—2. To make fun.
Rańga kārdhibā
ରଙ୍ଗକାର—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଚିତ୍ରକର—
Rańgakāra Painter.

ରଙ୍ଗ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି) – ବକମ ଗଛ—
Rańga kāshṭha Sappan-wood.

ରଙ୍ଗ ଖେଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହୋଲି ଉତ୍ସବରେ ପରସ୍ପର ଦେହକୁ ରଙ୍ଗଗୋଳା ପାଣି ପିଚକାରି ମାରିମାରି ଦେବା—
Rańga khelibā
ରଂଖେଳା **रङ्गखेलना** 1. To throw coloured water on each other during the Holi festival. ୨ । ତାସ୍‌ଦ୍ୱାରା 'ରଙ୍ଗ' ଖେଳ ଖେଳିବା—2. To play the game of Rańga in card play.

ରଙ୍ଗ ଖୋଲିବା—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Rańga kholibā ଚେହେରା ବା ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକମୟୂ ହେବା—
ରଂଖୁଲା, ରଙ୍ଗଖୋଲା 1, The deepening of the colour,
रंगनिकलना of one's skin or complexion on account of health. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ବୋଳାଯାଇଥିବା ରଙ୍ଗ ଖୁବ୍ ଶୋଭାମୟ ବା ଦୀପ୍ତିମୟ ହେବା— 2. The shining of the colour put on a thing.

ରଙ୍ଗ ଗୃହ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ନାଟ୍ୟଶାଳା—
Rańga gṛuha A theatre.

ରଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ରଙ୍ଗ ଓ ଚଙ୍ଗ=ଶୋଭନ) – ୧ ।
Rańga chańga ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ; ସୁଦୃଶ୍ୟ—1. Of
रङ्गचङ्ग, रङ्ग चङ्गा, रङ्गचङ्गे beautiful colour. ୨ । ଚକ-
रंगिला ଚକିଆ; ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—2. Gaudy; fine; showy;
[ରଙ୍ଗରଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] splendid. ୩ । ରଙ୍ଗିଆ;
କୌତୁକ ପ୍ରିୟ—3. Funny; fond of fun. ୪ । ମଉଜୀ; ରସିଆ—4. Fond of sport; sportive; gallant.

ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ—ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Rańgachańga
Rańgachańgā (See) ଦେ. ବ—୧ । ବିବିଧ ବିଚିତ୍ରତା—
ରଂଚଂ, ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗା 1. Diversity in colour; variegation;
रङ्गरली particolouredness. ୨ । ଆଡ଼ମ୍ବର—
2. Splendour; ado. ୩ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—
3. Amusement; fun.

ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୁଗା ଆଦିରେ ରଙ୍ଗ ଦେବା—
Rańga chardhā(rdhe)ibā To dye cloth etc.
ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ାନ **रंग चढाना**

ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ରଙ୍ଗ ଲେପନ—
Rańga chardhibā Dying or painting of a
ରଂଚଢ଼ା **रङ्गचढना** thing; application of paint on a thing.

ରଙ୍ଗଚର—ସଂ. ବ (ରଙ୍ଗ+ଚର. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ନଟ—
Rańgachara An actor; a player. (Apte)

ରଙ୍ଗ ଚାଉଳିଆ—ଦେ. ବ—ନାଲି ଶସବିଶିଷ୍ଟ ପିଚୁଡ଼ି—
Rańga chāuliā Red-fleshed guava; Psidium
ଲାଲପେୟାରା **लाल पियारा** Pyrifirum.

ରଙ୍ଗ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଖରା, ବର୍ଷା, ଜଳବାୟୁ ଓ ସମୟ ପ୍ରଭାବରେ
Rańga chhārdibā କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ରଙ୍ଗ
ରଂ ଛେଡ଼େଯାଓୟା ଫିକା ପଡ଼ିଯିବା ବା ଲୁପ୍ତ ହେବା—The fad-
रङ्गउडना ing of a colour on exposure to sun, air or water.
ରଙ୍ଗ ଶଢ଼ିଯିବା, ରଙ୍ଗ ଉଠିଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ରଙ୍ଗ ଉଡ଼ିଯିବା

ରଙ୍ଗଜ—ସଂ. ବ (ରଙ୍ଗ+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସିନ୍ଦୂର—
Rańgaja Red lead.

ରଙ୍ଗ ଜନନୀ—ସଂ. ବ(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ଲାକ୍ଷା (ହି. ଶ)
Rańga jananī Shell lac.

ରଙ୍ଗ ଜମିବା—ଦେ. ବ—ମଉଜର ବା କୌତୁକର ବା ପ୍ରେମର
Rańga jamibā ଘନୀଭାବ—The instensification
ରଂଜମା **रङ्गजमना** of merriment or love.
[ରଙ୍ଗ ଜମା(ମେ)ଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ)

ରଙ୍ଗ ଜୀବ(ବି)କ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରଙ୍ଗ+ଜୀବ୍. ଧାତୁ+ଅକ)—
Rańga jiba(bi)ka ୧ । ନାଟ୍ୟକାରକ; ନଟ; ଅଭିନେତା—
[ରଙ୍ଗୋପଜୀବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. An actor; a dancer. ୨ । ଚିତ୍ରକର—2. Painter; dyer.

ରଙ୍ଗ ଟହଟହ—ଦେ. ବିଣ—ଘୋର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଖୁବ୍‌ଲାଲ; ଲାଲ
Rańga ṭahaṭaha ଟହଟହ—Very red; bright red.
ରଙ୍ଗ ଟହଟ } ଅନ୍ୟରୂପ [ଉ—ପଣସ ପତର ରଙ୍ଗ ଟୁହୁଟୁ,
ରଙ୍ଗ ଟୁହୁଟୁ ମାରିବ ଜାଉଡ଼ା ଭାଙ୍ଗିବ ବୁଲୁ । ଶିଶୁ
ରଙ୍ଗ ଟୁହୁଟୁହୁ କ୍ରୀଡ଼ା ଗୀତ ।]
ଲାଲ ଟୁକୁଟୁକେ **रङ्गटहटह**

ରଙ୍ଗଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଈଷତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Reddish;
Rańgaṭiā ruddy; slightly red. ଦେ.ବ—ଈଷତ୍ ରକ୍ତ
ଲାଲଚେ ବର୍ଣ୍ଣ – Slighty red colour; reddish
कमलपत्तीलाल dye.

ରଙ୍ଗଡ ଲିମ୍ବା(ମା)—ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ଈଷତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କଳା ପଥର-
Rańga ḍālimbā(mā) A kind of reddish smooth
ଲାଲପାଥର sandstone. [ଉ—ଏହା ଖୁବ୍ ଟାଣ ଓ ପାଲିସ୍
लालपत्थर କଲେ ଏହା ଖୁବ୍ ମସୃଣ ହୁଏ ।]

ରଙ୍ଗ ଢଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସହଚର)—୧ । ଶୃଙ୍ଗଚଳନ; ଆଚରଣ—
Rańga ḍhańga 1. Conduct; deportment. ୨ ।
ରଂଢଂ, ରଙ୍ଗଢଙ୍ଗ କୌତୁକ ଓ ଭଙ୍ଗୀ—2. Tricks or
रंगढंग pranks. ୩ । ଆଡ଼ମ୍ବର—3. Splendour. ଦେ.

(ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟ ବିଣରୂପ) ବିଣ—ରଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ (ଦେଖ)—
ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗେ Raṅga chaṅga. (See)

ରଙ୍ଗଣା(ନ)—ସଂ. ବି (ରଜନ୍. ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅନ)—୧ । ରଙ୍ଗାଇବା;
Raṅgaṇa(na) ଚିତ୍ରଣ—1. Painting. ୨ । (+କରଣ.
ରାଂଗାନ ଅନ) ଟଙ୍କଣ; ସୋହାଗା—2. Borax. ୩ । ଖଦିର-
ରଗାନା ସାର—3. Extract of catechu. ୪ । ନୃତ୍ୟ—
4. Dancing (Apte). ଦେ. ବି—ରଙ୍ଗଣୀ (ଦେଖ)
Raṅgaṇī. (See) [ଉ—ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗଣେ ସଦା
ସିନ୍ଦୁରିତ । ରାଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶରୀ ।]

ରଙ୍ଗଣା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପାଟକ ବିଶେଷ—
Raṅgaṇā A caste of Śūdras of the district
of Ganjam.

ରଙ୍ଗଣୀ—ଦେ.ବି. (ସଂ. ରଙ୍ଗିଣୀ; ରଙ୍ଗନ; ବର୍ମା ଲେଙ୍ଗୁନ୍=ନଗରର
Raṅgaṇī ନାମ)—୧ । ହରିତକ୍ୟାଦି ବର୍ଗର ପୁଷ୍ପ ଲତା ବିଶେଷ—
ରଙ୍ଗନ୍ 1. The Rangoon creeper; Quisqualis
ରଂଗୁନ ଲତା Indica. [ଉ—ଏହା ବ୍ରହ୍ମ ଓ ମାଲୟ ଦେଶର
ଲତା । ଆମ ଦେଶର ପାଟକ ବା ଜାଲ ଉପରେ ଲୋକେ
ସଉଖରେ ଏହାକୁ ମଡ଼ାନ୍ତି; ପତ୍ର ସରୁ ସରୁ ଓ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା
ଓ ଛଉଥର ଗଛର ପତ୍ରପରି; ଫୁଲ ନାଲି ଓ ପଞ୍ଚଦଳ; ଫୁଲର
ଢେଙ୍ଗ ଲମ୍ବା; ଫୁଲ ଈଷତ୍ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ଏହାକୁ କେହି
କେହି ରଙ୍ଗଲତା କହନ୍ତି ।] ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପ ଗୁଳ୍ମ—
2. A sort of flowering plant; Ixora
Coccinea; Scarlet Ixora. [ଉ—ଏହା
ଅଚ୍ଛୁକାଦି ବର୍ଗର ପୁଷ୍ପଗୁଳ୍ମ; ଏଥିରେ ୪ ପ୍ରକାରର
(ନାଲି, ଧଳା, ହଳଦିଆ ଓ ଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣର) ଫୁଲ ଫୁଟେ ।
ଏହାର ଫଳ ମରିଚ ପରି କଳା ଓ ଗୋଲ । ଏହାର ଡାଳ-
ଗୁଡ଼ିକ ଗଣ୍ଠିମୟ । ଉକ୍ତ ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣର ରଙ୍ଗଣିକୁ ଧଳା ରଙ୍ଗଣି,
ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗଣୀ, ଛପ୍ରୁପିଚିଆ ରଙ୍ଗଣୀ ବୋଲାଯାଏ ।]
[ଉ—ବହଳ ନିଇଁଛ ଝର ଝର ଅନ୍ଦରତ, ବିଶେଷ ତରଙ୍ଗ
ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗଣୀ ଶୋଭିତ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଦେଶାଗତ ପୁଷ୍ପ ଲତା—3. The
ରଙ୍ଗିନୀ Sandwich island creeper; Antigonon
Leptopus. [ଉ—ଏହାକୁ ଲୋକେ ପାଟକ ଅଦି
ଉପରେ ଶୋଭା ପାଇଁ ମଡ଼ାନ୍ତି । ପତ୍ର ପାନ ପରି; ଫୁଲ
ଗୋଲାପୀ ଓ ତ୍ରିଦଳ । ଫୁଲର ଅଗରୁ ପ୍ରତାଳୀ ବାହାରେ ।
ବର୍ଷା ଓ ଶୀତ ଦିନେ ଫୁଲ ଫୁଟେ—ସୋମେଶ୍ୱର] ୪ ।
ରଂଗନ, କୋଟା ଗଂଧଲ ଏକ ପ୍ରକାର ନାତିଦୀର୍ଘ ବନ୍ୟ ଗଛ—4. A
kind of wild tree. [ଉ—ଏହାର ମଞ୍ଜ କାଠ
ଶକ୍ତ ଓ ଦୃଢ଼; କୋଠା କାମରେ ଲାଗେ । ବଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟ-
ପ୍ରଦେଶ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳ ଜଙ୍ଗଲରେ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ—
ହି. ଶ] ୫ । ତନ୍ତୁବାୟ ଜାତି ବିଶେଷ—5. A class
of weavers. ୬ । କାଠ ରଙ୍ଗଣୀ ପୁଷ୍ପଗୁଳ୍ମ—
6. A red-flowered shrub.

ରଙ୍ଗ ତମା(ମ)ସା—ଦେ. ବି. (ସହଜରେ; ସଂ. ରଙ୍ଗ+ଫା. ତମାସା)—
Raṅga tamā(ma)sā ରଙ୍ଗ ତାମସା (ଦେଖ)—Raṅga
ରଂ ତାମାସା रंग तमासा tāmasā (See)

ରଙ୍ଗତା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଙ୍ଗ ପତ୍ର)—୧ । ରାଙ୍ଗା ଧାତୁର ପତଳା ପତ୍ର—
Raṅgatā 1. Tinfoil ୨ । ପତ୍ର—2. Coloured
ରାଙ୍ଗତା रांगका बरफ, पन्नी metal foil.

ରଙ୍ଗତା କଣ୍ଠି—ଦେ. ବି.—ପତ୍ରର କଣ୍ଠି; ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର କାଚ କଣ୍ଠି—
Raṅgatā kaṇṭhi Coloured glass-beads.
ରାଙ୍ଗତାର ମାଳା पन्नीका कंठ

ରଙ୍ଗତା କାଚ—ଦେ. ବି.—ପତ୍ର ମଡ଼ା ହୋଇଥିବା ହାତରେ କାଚ-
Raṅgatā Kācha ବଳୟ—Glass bangles over-
ରାଂତା ଚୁଡ଼ୀ पन्नीका चूडी laid with tinfoils.

ରଙ୍ଗ ତାମ(ମା)ସା—ଦେ. ବି. (ସହଜରେ+ସଂ. ରଙ୍ଗ+ଫା. ତମାସା)—୧ ।
Raṅga tāma(mā)sā ହାସ୍ୟ କୌତୁକ—1. Fun. ୨ ।
ରଙ୍ଗ ତମାସା ନାଟରଙ୍ଗ—2. Dancing and frolic. ୩ ।
रङ्ग तमासा ଥଟ୍ଟା—3. Joke; jest.

ରଙ୍ଗଦ—ସଂ. ବି. (ରଙ୍ଗ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସୋହାଗା;
Raṅgada ଟାଙ୍ଗଣା—1. Borax. ୨ । ଖଦିରସାର—2. The
Catechu juice; an extract of Catechu
(Apte)

ରଙ୍ଗ ଦଉଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—(ସଂ. ରଙ୍ଗ+ଦୁର୍ବା)—ଏକ
Raṅga daurdiā ପ୍ରକାର ଘାସ—A kind of grass.
[ସଂ. ବହିଦୁର୍ବା, ଗ୍ରନ୍ଥିଳା, ରୋହିତପର୍ଣ୍ଣା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)]

ରଙ୍ଗଦା—ସଂ. ବି (ରଙ୍ଗ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—ଫିଟିକିରି;
Raṅgadā ଫିଟିକିରି—Alum.

ରଙ୍ଗଦାର୍—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ)
Raṅgadār 1. Raṅgiā (See)
ରଙ୍ଗଦାର ୨ । ମଜାଦାର୍—2. Faceteous; jocular.
रंगदार

ରଙ୍ଗ ଦାର(ଯ)କ—ସଂ.ବି—କଙ୍କୁଷ୍ଠ; ମୃତ୍ତିକା ବିଶେଷ—A kind of
Raṅga dāra(ya)ka medicinal earth. [ଉ—ଏହା
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କଙ୍କୁଷ୍ଠ, ଧଳା ଓ ସୁନ୍ଦର; ଔଷଧରେ
କାଳକୁଷ୍ଠ, ବିରଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ(କଙ୍କୁଷ୍ଠ ଦେଖ); ଏହା
कंकुष्ठ ରେଚକ, କଟୁତିକ୍ତରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ
ମ. କଂକୁଷ୍ଠ ଓ ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରଦ । ଏହା କିମି, ଶୋଥ
ଗୁ. ପୀଲୟୋ ଉଦରାଧ୍ମାନ, ଗୁଳ୍ମ, ଅନାହ ଓ କଫ,
ନାଶକ- ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରଙ୍ଗ ଦାଳିକା—ସଂ. ବି—ନାଗବଲ୍ଲୀ ଲତା (ହି. ଶ); ପାନଲତା—
Raṅga dāḷikā Betel creeper.

ରଙ୍ଗ ଦୃଢ଼ା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଙ୍ଗ+ଦୃଢ଼+ଆ)—
Raṅga dṛuṛhā ରଙ୍ଗଦା; ଫିଟିକିରି—Alum.

ରଙ୍ଗ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଙ୍ଗ କାଢ଼ିବା (ଦେଖ)
Raṅga dekhā(khe)ibā Raṅga kāṛhibā (See)
(ରଙ୍ଗ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍ଗ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖରେ ବା ପ୍ରମାଦରେ ବା କଳହରେ ଆମୋଦ ଉପଭୋଗ କରିବା—To enjoy fun at the expense of another.
Raṅga dekhibā
ରଙ୍ଗ ଦେଖା **रंग देखना**

ରଙ୍ଗ ଦେବତା—ସଂ. ବ—୧ । ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗାଦିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀରୂପେ କଳ୍ପିତା ଦେବୀ—1. The Goddess supposed to preside over sports and public diversions generally (Apte). ୨ । ରଙ୍ଗଭୂମିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା— 2. The Goddess supposed to preside over arenas and theatres.
Raṅga debatā

ରଙ୍ଗ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବା; ରଙ୍ଗାଇବା— To dye.
Raṅga debā
ରଙ୍ଗ ଦେଓୟା **रङ्ग देना, रंगना**

ରଙ୍ଗ ଦେବୀ—ସଂ.ବ—୧। ରାଧାଙ୍କର ସଖୀବିଶେଷ—1. One of the companions of Rādhā. ୨। ରଙ୍ଗ ଶିଉଳି- 2. Night-flowering jasmine; the weeping Nyctanthus. [ଉ—ଭାବନ୍ତି ରଙ୍ଗଦେବୀ ଚକ୍ରକଳତା ମଧୁସୂଦନର ଭ୍ରମଣେ (୧ମ ଓ ୨ୟ ଅର୍ଥ) — ଭଞ୍ଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]
Raṅga debī

ରଙ୍ଗ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଦ୍ୱାର— 1. Stage door (Apte). ୨ । ନାଟକର ପ୍ରସ୍ତାବନା—2. The prologue of a drama.
Raṅga dwāra

ରଙ୍ଗନ—ସଂ. ବ (ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ)—୧ । ବଧୂଳି ଗୁଳ୍ମ; ଉପଦ୍ରବିଆ ଫୁଲର ଗଛ—1. A sort of flower-ing shrub; Pentapetes Phoenicia; Ixora Bandhuka. ୨ । (+ଭାବ ଅନ)—ରଙ୍ଗାଇବା; ଚିତ୍ରାଇବା—2. Painting; dying; colouring.
Raṅgana
ଅନ୍ୟ ସଂ.—ଅର୍କବନ୍ଧୁକ, ଓଷ୍ଠପୁଷ୍ପ, ମଧୁଦନ, ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ, ରକ୍ତ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ରାଗପୁଷ୍ପ, ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁକ, ବନ୍ଧୁଜୀବ, ବନ୍ଧୁଜୀବକ, ବନ୍ଧୁର, ବନ୍ଧୁକ, ବନ୍ଧୂକ, ବନ୍ଧୂଜୀବକ, ବନ୍ଧୂଲି, ହରପ୍ରିୟ ।

ରଙ୍ଗନାଥ—ଦେ.ବ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନରେ ବିରାଜିତ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି- Name of the image of Bishṇu situated in Seringapatam in the Deccan.
Raṅga nātha
ରଙ୍ଗନାଥ **रंगनाथ**

ରଙ୍ଗପତ୍ରୀ—ସଂ. ବ—୧ । ନୀଳୀ ଗୁଳ୍ମ— 1. The indigo plant.
Raṅgapatrī

ରଙ୍ଗ ପସରା—ଦେ. ବ—ଲୋଭନୀୟବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ପଣ୍ୟସାମଗ୍ରୀପୂର୍ଣ୍ଣ ପସରା ବା ଡାଲି—A tray full of fancy articles. (ଉ—ରଙ୍ଗ ପସରା ସିନା ଭବସାଗର, ରଙ୍ଗ ଘଡରେ ଦେଖ ବ ନାରଖାର— ପ୍ରବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ।)
Raṅga pasarā
ଖେଳନାର ଡାଲୀ **रंगपसरा**

ରଙ୍ଗ (ଙ୍ଗି) ପିମ୍ପୁଡ଼ି—ଦେ.ବ (ସଂ.ରକ୍ତ+ପିପୀଲିକା)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପିପୀଲିକା- Red ant.
Raṅga (ṅgi) pimpurḍi
ଲାଲପୀପଡ଼ା **लालचींटी**

ରଙ୍ଗ ପୀଠ—ସଂ. ବ—ନୃତ୍ୟସ୍ଥଳ; ନୃତ୍ୟଭୂମି— A place for dancing (Apte).
Raṅga pīṭha

ରଙ୍ଗପୁଷ୍ପ (ଷ୍ପୀ)—ସଂ. ବ—ନୀଳୀ ଗୁଳ୍ମ—The indigo plant; Indigofera Tinctoria.
Raṅgapushpa(shpī)

ରଙ୍ଗ ପ୍ରବେଶ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍) —ଅଭିନୟ କରିବାପାଇଁ ନଟ- ନଟୀଙ୍କର ରଙ୍ଗଭୂମିକୁ ଆସିବା (ହ. ଶ.) The entry of an actor into the stage.
Raṅga prabeśa

ରଙ୍ଗ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହ)—କୌତୁକପ୍ରିୟ— Fond of fun.
Raṅga priya (ରଙ୍ଗପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଙ୍ଗ ଫକା(କ୍ତା) ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଖରା, ପାଣି, ପବନ, ଜଳବାୟୁ ବା କାଳର ପ୍ରଭାବରୁ ରଂ ଫିକାପଡ଼ା **रंग फिकापडना** କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ରଙ୍ଗ ମ୍ଳାନ ହେବା; ରଙ୍ଗ ଛଡ଼ିଯିବା— 1. The waning of the colour or paint of a thing owing to exposure to air, sun or water. ୨ । ଭୟ ବା ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଚେହେରା ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେବା—2. Paleness of one's appearance or countenance due to fear or disease.
Raṅga phakā(kkā) pardibā

ରଙ୍ଗ ବତୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ— 1. A name given to females. ୨ । ରସିକା ସ୍ତ୍ରୀ; ନାଗରୀ—2. A coquette.
Raṅgabatī
रंगबती

ରଙ୍ଗ ବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ—ନାଗବଲ୍ଲୀ (ଦେଖ) (ହ. ଶ.) Nāgaballī (See)
Raṅga ballī
(ରଙ୍ଗବଲ୍ଲିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍ଗ ବାଟ—ସଂ. ବ(ସ.ତ.ଲୋ)—ରଙ୍ଗଭୂମି (ଦେଖ) Raṅgabhūmi (See)
Raṅga bāṭa

ରଙ୍ଗବାଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଉଦ୍ଭିଦଫଳ ଗଛ—1. The Indian shot; Canna Indica. [ଦ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ଅଦା ଓ ହଳଦି ଗୁଳ୍ମ ପରି; ଫଳ କାଙ୍କଡ଼ ପରି; ମଞ୍ଜି କାଙ୍କଡ଼ମଞ୍ଜି ପରି, ଚନ୍ଦ୍ର କଳା ।] ୨ । ପୁଷ୍ପବିଶେଷ; ନାଲି ଗୋଡ଼ିବାଣ (ଗୋଡ଼ିବାଣ ଦେଖ) 2. A species of red flower. (ଉ— ବିଭୁଷା ରଙ୍ଗବାଣେ, ଭୁଷାଯିବ ମୋ ବାଣେ, ଏ ରଣେ ଶରଣ କେ ତାର ସେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
Raṅga bāṇa

ରଙ୍ଗ ବାତ—ଦେ. ବ—କୌଣସି କୌଣସି ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ନାଲି ପଡ଼ିଯିବା ରୋଗ— A disease resulting in the redness of the skin of a new-born child. [ଦ୍ର—ରକ୍ତରେ ଶଙ୍ଖ ନାମକ ଉପାଦାନର ଅଭାବ ହେଲେ ଏ ରୋଗ ହୁଏ । ଗଧଦୁଧ ପିଆଇଲେ ଏହା ଭଲ ହୁଏ । ବ୍ରାଜକିଶୋର. ପ୍ରସୂତିଚର୍ଯ୍ୟା ।]
Raṅga bāta
ରାଙ୍ଗାବାତ; ରଙ୍ଗ **रंगबात**

ରଙ୍ଗ ବାହାର୍—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ—The brightness of the colour of a
Raṅga bāhār

रंगबहार thing. ଦେ. ବିଣ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ (ବସ୍ତୁ)
ରଂବାହାର —(a thing) Of very bright colour.

ରଙ୍ଗ ବାହାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଙ୍ଗ କାଢ଼ିବା (ଦେଖ)
Ranga bāhāra karibā Ranga kārdhibā (See)

ରଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—୧ । ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ବିଦ୍ୟା—1. The art
Ranga bidyā of dancing and singing. ୨ । ନାଟ୍ୟବୃତ୍ତି—2. Theatrical profession.

ରଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟାଧର—ସଂ. ବି—୧ । ଷାଠିଏ ତାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହି. ଶ.)
Ranga bidyādhara —1. One of the 60 musical cadence. ୨ । ନଟ (ହି. ଶ.)—2. An actor
ସଂ. ବି—ନାଟ୍ୟକୁଶଳ—Expert in dancing.

ରଙ୍ଗ ବୀଜ—ସଂ. ବି (ରଙ୍ଗ=ଧାତୁ+ବୀଜ=ସାରାଂଶ)—ରୌପ୍ୟ; ରୂପା
Ranga bija —Silver.

ରଙ୍ଗ ବେ(ବି)ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ନାନାପ୍ରକାରର ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—
Ranga be(bi)ranga 1. Multicoloured. ୨ । ନାନା-
ରଂଗବେରଙ୍ଗ ପ୍ରକାରର—2. Of various kinds. ଦେ.
रंगविरंग ବି—ଏକ ବସ୍ତୁରେ ଥିବା ନାନାବର୍ଣ୍ଣ—Variegated colour; many colours present in a thing.

ରଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ଆମୋଦପୂର୍ଣ୍ଣ ନାନା ଭାବଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ—
Ranga bhanga Lascivious gestures. ଦେ. ବି
ରସେରଭଂଗ ଆମୋଦର ସୋତରେ ବାଧାର ଉପସ୍ଥିତି; ରସଭଂଗ—
रंगभंग Impediment to merriment; interruption in gaiety.

ରଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବି (ଏଷ୍ଟ୍ରୀ ତତ୍)—ନାନାପ୍ରକାର କୌତୁକମୟ ଭଂଗୀ
Ranga bhangi —Amorous gestures; dalliance.

ରଙ୍ଗ ଭବନ—ସଂ. ବି (ମ. ସ. ତତ୍ପୁ)—ରଙ୍ଗ ମହଲ (ଦେଖ)
Ranga bhabana Ranga mahala (See)

ରଙ୍ଗଭୁଲା—ଦେ. ବିଣ—ମାୟାମୋହ ଜନକ—Producing illu-
Rangabhulā sion. ଦେ ବି—ଲୀଳା ଭଣ୍ଡାଣ; ବାହ୍ୟ-
ମନଭୋ(ଭୁ)ଳା କୁହୁକଦ୍ୱାରା ମୋହ ଜନ୍ମାଇବା—Producing
रंगमे भुलानेवाला illusion by shows or magic.

ରଙ୍ଗ ଭୂତି—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ରଙ୍ଗ=ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି+ଭୂତି=ହେବା;
Ranga bhūti ଯେଉଁଥିରେ ଦୂତାଦିକ୍ରୀଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଅତିବାହିତ ହୁଏ)
—କୋଜାଗର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଆଶ୍ୱିନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୌମୁଦୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା;
କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା—The fullmoon of
the month of Āswina [ଦ୍ର—ଏ ରାତିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ପୃଥିବୀକୁ ବୁଲିବାକୁ ଆସି ଯାହାକୁ ରାତିରେ ଜାଗ୍ରତ ହେବାର
ଦେଖନ୍ତି ତାକୁ ଧନଶାଳୀ କରନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ।]

ରଙ୍ଗ ଭୂମି—ସଂ. ବି—୧ । ନାଟ୍ୟଭୂମି; ନାଟ୍ୟଶାଳା—1. A stage;
Ranga bhūmi a theatre; a dancing hall.
(ରଙ୍ଗ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉତ୍ସବାଦି ପାଇଁ ଘେରିଥାଇ ଥିବା
ସ୍ଥାନ—2. A place enclosed for play, dancing or other amusements. ୩ । ରଣଭୂମି
—3. Field of battle. ୪ । ମଲ୍ଲଭୂମି—4. Wrestling ground; arena. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର—5. One's field of action; field of one's activities.

ରଙ୍ଗ ମଞ୍ଚ(ଧ)—ସଂ. ବି—ନାଟ୍ୟଭୂମି; ରଙ୍ଗଭୂମି—
Ranga mancha(dhya) A stage; arena.
(ରଙ୍ଗମଣ୍ଡପ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଙ୍ଗମଞ୍ଚା—ଦେଶଜ ରୂପ)

ରଙ୍ଗମଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବି (ରଙ୍ଗ=ଗୀତାଦି+ମଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା
Rangamalli +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଈ)—ବୀଣା—Lute; harp.

ରଙ୍ଗ ମସଲା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ପିଆଜ—
Ranga masalā Onion.

ରଙ୍ଗ ମହଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—1. Palace.
Ranga mahal ୨ । ରାଜପ୍ରାସାଦ ତୁଲ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକା—
ରାଜମହଲ; ରଂଗମହଲ 2. Palatial building. ୩
ବୈଠକଖାନା—3. Parlour; drawing room.
୪ । ସୁସଜ୍ଜିତ ନାଚଖାନା—4. A well furnished dancing hall ୫ । ସୁସଜ୍ଜିତ ଶୟନାଗାର; କେଳି-
ମନ୍ଦିର—5. Well equipped sleeping room.
୬ । ଭୋଗବିଳାସର ସ୍ଥାନ—6. A place for amusements enjoyments.

ରଙ୍ଗ ମାଗଣ—ଦେ. ବି—ତାସ୍‌ଖେଳରେ ଏକପ୍ରକାର ରଙ୍ଗଖେଳ—
Ranga māgana A kind of card game at
(ରଙ୍ଗମାଗୁଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) trumps. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ
ରଂ ଖେଳା ଜିତିବା ପକ୍ଷ ତା ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ ହାରିବା ଖେଳାଳୀ-
रंग मांगना ଠାରୁ କେତେ ପଟ ତାସ ମାଗି କରି ନିଏ ।]

ରଙ୍ଗମଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ରଙ୍ଗବାଣ (ଦେଖ)
Rangamāna Rangabāna (See)

ରଙ୍ଗ ମାଣିକ୍ୟ—ସଂ. ବି.—ମାଣିକ୍ୟ ରତ୍ନ—
Ranga mānikya ମାନିକ **मानिक** Ruby.
(ରଙ୍ଗମାଣିକ—ଦେ. ରୂପ).

ରଙ୍ଗ ମାତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ଏଷ୍ଟ୍ରୀତତ୍, ରଙ୍ଗ=ଅନୁରାଗ, ବର୍ଣ୍ଣ+ମାତୃ)-
Ranga mātā ୧ । ଦୂତୀ; ଲୁଚ୍ଚୁଣୀ—1. A procuress. ୨ ।
[ରଙ୍ଗ ମାତୃକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲାକ୍ଷା—2. Lac. ୩ । ଲାକ୍ଷାକୀଟ
3. Lac insect.

ରଙ୍ଗ ମାର୍—ଦେ. ବି.—ଏକପ୍ରକାର ତାସ ଖେଳ—A kind of
Ranga mār **रंग ंगला रंग ड्डमार** game of card;
trump. [ଦ୍ର—ଏ ଖେଳରେ ୨ ଜଣ ବା ୪ ଜଣ
ଖେଳାଳୀ ଖେଳନ୍ତି । ଜଣେ ଖେଳାଳୀ ତାସ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଫେଣ୍ଟିକରି
ହାତରେ ଧରେ ଓ ଆଉ ଜଣେ ଖେଳାଳୀ ଉକ୍ତ ତାସ୍
ମୁଠାରୁ ଥୋଡ଼ାଏ ଉଠାଇ (କାଟ)ନିଏ । କଟାଯିବା ତାସ୍‌ର
ଯେଉଁ ରଙ୍ଗ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ରଙ୍ଗର ତାସ୍ ମାନ ରଙ୍ଗ
ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଓ ତାସ୍‌ମାନ ଖେଳାଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବଣ୍ଟା ହୁଏ । ବଦଳିଙ୍ଗର ଯେ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟର ତାସ୍‌କୁ
ରଙ୍ଗର ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟର ତାସ୍ ଜିତି ନିଏ ।]

ରଙ୍ଗ ମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ବିଣ ଓ ବି—ଲାଲପଗଡ଼ିଧାରୀ (ପୁଲିସ୍)—
Raṅga muṇḍiā Wearing red trubans (liter-
ଲାଲପାଗଡ଼ୀ **ରଙ୍ଗ ପଗଡିବାଲା** ally red-headed) policeman [ଉ—ଦେଉଳ ତରଫରୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷିବା ନିମିତ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେକ ରଙ୍ଗମୁଣ୍ଡିଆଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଲୋକମାନେ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ-କରିଥିଲେ—ଦୈନିକ ଆଶା ।]

ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବିଣ. (ବହୁବଚନ)—ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା (ଦେଖ)
Raṅga raṅga Raṅgā raṅgā (See)

ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—୧ । ନାନା ପ୍ରକାରର ରଙ୍ଗ ବା ବର୍ଣ୍ଣ
Raṅga raṅgiā ବିଶିଷ୍ଟ—1. Multi-coloured. ୨ ।
ରାଙ୍ଗା ଚୋଙ୍ଗେ **ରଙ୍ଗବେରଙ୍ଗି, ରଙ୍ଗିଲା** ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ)
[ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Raṅgiā (See)

ରଙ୍ଗ ରସ—ଦେ. ବି.—(ସହଚର)—୧ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—
Raṅga rasa ରଙ୍ଗ ରସ **ରଙ୍ଗ ରସ** 1. Amusements.
୨ । ନାଟ ରଙ୍ଗ; ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି—2. Dancing etc.
୩ । କୌତୁକ; ପରିହାସ—3. Fun; sport.

ରଙ୍ଗ ରସିକ(ଯା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ)
Ranga rasika (yā) Raṅgiā (See)
ଆମୁଦେ **ରଙ୍ଗରସିଆ**
—[ରଙ୍ଗ ରସିକା, ରଙ୍ଗ ରସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରଙ୍ଗ ରହସ(ସ୍ୟ)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରଙ୍ଗ+ରହସ୍ୟ)—୧ । ଥଟ୍ଟା;
Raṅga rahasa(sya) ଥଟ୍ଟା ତାମସା—1. Jest; jokes.
ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟ **ରଙ୍ଗ ରସ, ରଙ୍ଗ ରହସ** ୨ । ନାଟ ତାମସା—
2. Sports; dancing, gaities.

ରଙ୍ଗ ରାଙ୍ଗ—ଦେ. ବି.—(ଦ୍ୱିରର୍ଥକ ସହଚର)—ରଙ୍ଗରସ (ଦେଖ)
Raṅga rāṅga Raṅga rasa (See)

ରଙ୍ଗ ରାଜ—ବୈଦେ. ବି.(ଫା. ରଙ୍ଗ୍‌ରେଜ୍)—ଚିତ୍ରକାର—Painter.
Raṅga rāja ରଙ୍ଗରେଜ ସଂ. ବି—୬୦ ପ୍ରକାର ତାଳ ମଧ୍ୟରୁ
ଏକ (ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର)—One of the 60
ରଂଗରେଜ musical cadence.

ରଙ୍ଗରୁଟ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ରିକ୍ରୁଟ୍)—୧ । ସେନାବାହିନୀରେ ବା
Raṅgaruṭ ପୁଲିସରେ ନୂଆ ହୋଇ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବା ସିପାହୀ—
1. A new recruit to the army or police.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନୂଆ ପଶିଥିବା ଲୋକ
2. (figurative) A novice.

ରଙ୍ଗ ରେଖ—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ରେଖାଯୁକ୍ତ—1. Having
Raṅga rekha ବଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗେ **ରଙ୍ଗିମା** red outlines.
୨ । ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of charming colour.
[ଉ—ଯେ ଭୁଷ୍ଟ ଅନୁରାଗ ମୁଖ, ସୁନ୍ଦର ହାସ ରଙ୍ଗରେଖ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ରଙ୍ଗ ରେଜ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା. ରଙ୍ଗ୍‌ରେଜ୍)—ଚିତ୍ରକାର—
Raṅga rej. ରଙ୍ଗରେଜ **ରଙ୍ଗରେଜ** Painter.

ରଙ୍ଗ ଲତା—ସଂ. ବି—ବନ୍ଧୁକାଦି ବର୍ଗର ବୃହତ୍ କ୍ଷୁପ ବିଶେଷ—
Raṅga latā A creeper used as medicine for
ସଂ.—ଆବର୍ତ୍ତକୀ, ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ colic; Helicteres Ixora,
ଅଁତ ମୋଡ଼ା Convolvulus Argenteus.[ଉ—ଏହା ଏକ
ମରୋଡଫଳୀ, ଭେନ୍ଦୁକପାର୍ଶୀ ପ୍ରକାର ଲତା । ପତ୍ର ଦଳୁର; ଫୁଲ ଫକା
ତେ. ଗୁବାଦରର ନାଲି; ଛୁଇଁ ୨।୩ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ,
ମ. ମେଗ୍‌ଦଶିଂ, କୋବାଳ ଲୋମଶ, ବଙ୍କା ଓ ମୋଡ଼ମୋଡ଼ିଆ ।
ଏହା ଶୂଳନାଶକ ।] ଦେ. ବି.—୧ । ରଙ୍ଗଣୀ (ଦେଖ)
1. Raṅgaṇī (1) (See) ୨ । ପାଲିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
ମନୋହର ଫାସିଥରର କନ୍ୟା—2. The daughte.
of Manohara Phāsiāra described in
the Pālā of that name.

ରଙ୍ଗ ଲାଲ୍—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ହ)—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—1. A
Raṅgalāl name of Śrīkṛushṇa, ୨ । ଲୋକଙ୍କ
ରଙ୍ଗଲାଲ ନାମ—2. A name given to males.
ରଂଗଲାଲ

ରଙ୍ଗ ଲାସିନୀ—ସଂ. ବି—ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗଶିଉଳି ଫୁଲ—A flower
Raṅga lāsinī Nychtanthes Trystes.

ରଙ୍ଗ ଶାଳା—ସଂ. ବି—୧ । ନାଟ୍ୟଶାଳା—1. A stage; a
Raṅga śālā theatre. ୨ । ନାଚଖାନା—2. Dancing
hall.

ରଙ୍ଗ ସଭା—ସଂ.ବି—୧ । ନୃତ୍ୟସଭା—1. A gathering where
Raṅga sabhā dancing takes place. ୨ ।
ନାଚଖାନା—2. Dancing hall. [ଉ—ରଙ୍ଗ
ସଭାର ଭଲେ ସାର, ଯେହେ ଯୋଡ଼ିଏ ନୃତ୍ୟକାର ।
ରଙ୍ଗସଭା ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. ବି—କଂସ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ
ରଂଗସଭା ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ନେଇଥିବା ନୃତ୍ୟଶାଳା
A dancing hall to which Kaṁsa had
invited Śrīkṛushṇa.

ରଙ୍ଗ ସାଜ—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା.)—୧ । ରଞ୍ଜକ—1. A dyer.
Raṅga sāja ରଙ୍ଗସାଜ **ରଙ୍ଗ ସାଜ** ୨ । ଚିତ୍ରକର—
2. A painter.

ରଙ୍ଗ ସାଜୀ—ବୈଦେ. ବି.—୧ । ଚିତ୍ର କର୍ମ—1. Painting. ୨
Raṅga sājī ରଙ୍ଗସାଜୀ **ରଙ୍ଗସାଜୀ** ଚିତ୍ରକର ବୃତ୍ତି—
2. The profession of a painter.

ରଙ୍ଗ ସ୍ଥଳ—ସଂ.ବି.—ରଙ୍ଗଭୂମି (ଦେଖ)
Raṅga sthala Raṅga bhūmi (See)

ରଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ରଙ୍ଗ)—୧ । ରକ୍ତାଭ—1. Red.
Raṅgā ରାଙ୍ଗା **ଲାଲ, ରଙ୍ଗିନ** ୨ । ରଞ୍ଜିତ—2. Dyed.[ଉ—
ଶ୍ୱେତ ଲୋହିତେ ରଙ୍ଗା ତୋ ଶୁଭ୍ର ତନୁ । ମଧୁସୂଦନ.ସ୍ତନମାଳା ।]
୩ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—3. Red. ଦେ.ବି.—୧ । ନାଲିଆ
ବର୍ଣ୍ଣ—1. The red colour. ୨ । ରଙ୍ଗାଧର
ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—2. Name for call-
ing Raṅgādhara. ୩ । ରଙ୍ଗାଇବା କର୍ମ—
3. Painting; dying.

ରଙ୍ଗା ଅବତାର—ଦେ. ବ.—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାବତାର—The incarnation
Raṅgā abatāra of Kṛushṇa.
[ଉ—ରଙ୍ଗା ଅବତାରେ ଜନ୍ମିଣ, ଯେ କନ୍ୟା କରିବୁ ରମଣ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ରଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ଚନ୍ଦ୍ର ଧାତୁ ଣିଚ)—୧ । ରଞ୍ଜିତ
Raṅgā(ṅge)ibā କରିବା—1. To paint. ୨ । ରକ୍ତ-
ରାଂଗାନ ରଂଗନା ବର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To redden. ୩ । ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିବା—3. To become red. [ଉ—ଚଅଁର ରଙ୍ଗେଇଲା, ଦିନଦିନକର ଭାବପୀରଣ୍ଡ, ଦଇବ ଭଙ୍ଗେଇଲା—ଭଗ ।] ୪ । (ପ୍ରଯୋଜକ)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜନ କର୍ମ କରାଇବା—4. To cause to paint.

ରଙ୍ଗାଙ୍ଗନ(ଣ)—ସ. ବ.—ରଙ୍ଗଭୂମି (ଦେଖ)
Raṅgāṅgana(ṇa) Raṅga bhūmi (See)

ରଙ୍ଗାଙ୍ଗା—ସଂ. ବ.—ଫିଟ୍‌କିରି (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Raṅgāṅgā Alum.

ରଙ୍ଗାଜୀବ—ସଂ. ବ. ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ରଙ୍ଗ=ନାଟ୍ୟଶାଳା, ଚିତ୍ରଣ
Raṅgājiba ଇତ୍ୟାଦି+ଅଜୀବ=ଜୀବିକା ଯାହାର)—୧ । ନଟ;
[ରଙ୍ଗାଜୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାଟ୍ୟକାର—1. An actor. ୨ । ଚିତ୍ରକାର—2. A painter. [ଉ—ଥୋଡ଼ୁ ଏ ଦେଶ, ରଙ୍ଗାଜୀବ ନ ମିଳେ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ତାହାର ଦର୍ଶନ । ଉଷ୍ଣ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି] । ୩ । ଯେ ବସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ରଙ୍ଗାଏ—3. A dyer. ୪ । ରଞ୍ଜନ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ—4. A manufacturer of dyes; colour-manufacturer.

ରଙ୍ଗାଜୀବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଙ୍ଗ+ଅଜୀବ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Raṅgājībī ଯେ ଚିତ୍ର ବା ରଙ୍ଗ କରିବାଦ୍ୱାରା ପେଟ
ପୋଷେ—Earning livelihood by
[ରଙ୍ଗାଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] painting or dyeing. ସଂ. ବ. ପୁଂ—
ରଙ୍ଗାଜୀବ (ଦେଖ)—Raṅgājiba (See)

ରଙ୍ଗାଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ରକ୍ତାଭ)—ରକ୍ତାଭ; ଈଷତ୍ ନାଲି—
Raṅgāṭiā ନାଲିଆ ଭଟରଂଗ Reddish.

ରଙ୍ଗା ଢୋକିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଆଠମଲ୍ଲିକ) ବ.—ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବା;
Raṅgā ḍhokibā ବେଳବୁଡ଼ି—Dusk.

ରଙ୍ଗାଧର—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଙ୍ଗ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଅଧର
Raṅgādhara ଯାହାର)—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name
given to persons. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ
(ରଙ୍ଗାଧରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଧର ବିଶିଷ୍ଟ—Red-lipped.

ରଙ୍ଗା ପାଟିଆ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—
Raṅgā pāṭiā A kind of fish.

ରଙ୍ଗାବତରଣ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ରଙ୍ଗ+ଅବତରଣ)—୧ । ଅଭିନୟ
Raṅgābataraṇa ବା ନାଟ କରିବା ପାଇଁ ରଙ୍ଗଭୂମିରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—1. Appearance of an actor or actress on the stage; entrance into the stage. ୨ । ନଟତ୍ୱ—2. An actor's profession.

ରଙ୍ଗାବତାର—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ନଟ—1. An actor. ୨ । ସୂତ୍ର
Raṅgābatāra ଧାର; ଯେ ପ୍ରଥମେ ରଙ୍ଗ ଭୂମିରେ ନାଟକର
ରଙ୍ଗାବତାରକ } ଅନ୍ୟରୂପ ଅବତାରଣା କରେ—2. Mana-
ରଙ୍ଗାବତାରୀ } ger of a theatre; the
ରଙ୍ଗାବତାରୀ, ରଙ୍ଗାବତାରିକା, } —ସ୍ତ୍ରୀ actor who intro-
ରଙ୍ଗାବତାରିଣୀ } duces the play.

ରଙ୍ଗା ଜି(ହେ)ବା—ଦେ.କ୍ରିୟା (ରଙ୍ଗାଇବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ)—
Raṅgā ji(he)bā ରଞ୍ଜିତ ହେବା—To be dyed or coloured.

ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ (ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁ)—Of
Raṅgā raṅgā red colour (plural). [ଉ—ଚେତ
ରାଙ୍ଗାରାଙ୍ଗା ଚେତ ମଦରଙ୍ଗା, ଫୁଲ ଫୁଟେ ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା—
ଲାଲଲାଲ, ରଂଗାରଂଗା ଶିଶୁଗୀତ ।]

ରଙ୍ଗାରି—ସ. ବ—କରବୀ ଫୁଲ—
Raṅgāri The oleander (flower).

ରଙ୍ଗାଲୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନାଟ୍ୟଶାଳା—
Raṅgālaya The stage of a theatre.

ରଙ୍ଗାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତାଭ)—ଈଷତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Raṅgāliā ନାଲିଚେ ଭଟରଂଗ Reddish; rosy.

ରଙ୍ଗି(ଙ୍ଗୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ରଙ୍ଗୀ)—୧ । କୌତୁକପ୍ରିୟ—
Raṅgi(ṅgu)ā 1. Fond of fun; funny. ୨ ରସିକ—
ରଙ୍ଗିଆ, ମଉଜୀ 2. Gallant; merry; jovial; humor-
ରଙ୍ଗାଳା ous. ୩ । ଅନୁରାଗୀ—3. Passionate; attached.
[ରଙ୍ଗୀ,ରଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୪ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—4. Gay. ୫ । ବାହ୍ୟସୁନ୍ଦର—
5. Splendid; showy. ଦେ. ବ.ପୁଂ—୧ । ରଙ୍ଗାଧର
ରଙ୍ଗିଆ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—1. Name for calling Rangādhara. ୨ । ରଙ୍ଗକାର—
2. Painter.

ରଙ୍ଗିଆ ରାଇ—ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ନାଲିଧାନ—A kind of red
Raṅgiā rāi paddy producing white rice. [ଉ—
ରାଙ୍ଗିମୌଳ ଧାନ ନାଆଁ ରଙ୍ଗିଆରାଇ, ଯାହାକୁ ନ ଛଡ଼ିବୁ ଚଷାରାଇ !—
ଜାଳଧାନ କୃଷିବଚନ; ଧାନ କରିଥିବ ରଙ୍ଗିଆରାଇ, ଭାଡ଼ିକୁ ସୁନର ଲିଆଇ ବାଇ—କୃଷିବଚନ ।] [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଫଳେ । ଏଥିରୁ ଖଳାମୁଢ଼ଳ ବାହାରେ ।]

ରଙ୍ଗିଣ— ଦେ. ବିଣ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Reddish. ୨ ।
Rangiṇa ଈଷତ୍ ନାଲି—2. Reddish; rosy.
ରଙ୍ଗୀନ ରଂଗୀନ [ଉ—ରଙ୍ଗିଣ ଧବଳ ଦେହ ଦିଶଇ ମଧ୍ୟମା । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା ।]

ରଙ୍ଗିଣୀ(ନୀ)—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଙ୍ଗ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ.)—୧ । କୌତୁକ-
Raṅgiṇī(nī) କାରିଣୀ; କୌତୁକପ୍ରିୟା—1. Sportive;
(ରଙ୍ଗୀ—ପୁଂ) fond of fun(woman). ୨ ରସିକା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
2. Witty (woman). ୩ । ଅନୁରାଗିଣୀ—

3. Loving; affectionate. ୪ । ଯେ ରଙ୍ଗରେ ମାତିଥାଏ—4. Engaged in merriment. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ସମାସ ହୁଏ । ଯଥା—ରଣରଙ୍ଗିଣୀ; ରତିରଙ୍ଗିଣୀ ।] ସଂ. ବି—୧ । ଶତମୂଳୀ; ଛତୁଥଣ୍ଡ ଲତା—1. (a thorny creeper) Asparagus Recemosus. ୨ । କୈବର୍ତ୍ତିକା; କେଉଟିଆ ମୁଥା—2. A sort of grass with fragrant bulbous root; Cyperus Rotundus. ଦେ. ବି—ରଙ୍ଗଣୀ (୧) ଦେଖ—Rangani (1) (See) (ଉ—ଥୋପି ପଡ଼ିଲା ଯେ ରଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗିଣୀ—ଗୋଲୋକ ଇନ୍ଦୁରେଖା ।)

ରଙ୍ଗିତ—ସଂ. ବିଣ (ରଙ୍ଗ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—ରଞ୍ଜିତ—Coloured; painted.
Rangita

ରଙ୍ଗିନ୍(ନି)—ଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ରଞ୍ଜିତ; ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—1. Coloured. ୨ । ଚିତ୍ରିତ—2. Painted. ୩ । ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର—3. Painted in various colours. [ଯଥା—ରଙ୍ଗିନ୍ କାଗଜ, ରଙ୍ଗିନ୍ କାର୍ଡ଼ ।]
Rangin[ni]
ରଙ୍ଗୀନ **रंगीन** **रंगाहुआ, रंगीन**

ରଙ୍ଗିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ, ବୌଦ) କ୍ରି (ସଂ. ରଙ୍ଗଧାତୁ; ତୁଳ. ହି. ରେଂଗ୍‌ନା) —ସାପ ପରି ବଙ୍କେଇ ବଙ୍କେଇ ଯିବା—To move in a crooked manner. ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] କ୍ରି—ଚାଲିବା—To walk. ପ୍ରାଦେ[ଅଠମଲ୍ଲିକ] କ୍ରି—ହାମୁଡ଼େଇବା—To crawl; to creep.
Rangiba [ରଙ୍ଗି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଙ୍ଗିମା—ଦେ. ବିଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ— Red. (ଉ—ରଙ୍ଗିମା ଦଶୁଛ ନୟନ ବେନ—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ ।)
Rangima
ରଙ୍ଗୀନ **लाल**

ରଙ୍ଗିରଙ୍ଗି—ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ) କ୍ରି. ବିଣ—ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି—Crawling.
Rangi rangi

ରଙ୍ଗିଲ(ଲ)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ.ରଙ୍ଗ ଶବ୍ଦଜ)—୧ । ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ) 1. Rangia (See) ୨ । ରଙ୍ଗିନ୍(ଦେଖ) Rangin (See)
Rangila(la)
ରଂଗିୟା **रंगिला**

ରଙ୍ଗିଲା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର କଳ୍ପୟିତାଦେବଙ୍କ ପ୍ରଣୟିନୀ ବାଳିକା (କଳ୍ପୟିତାଦେବ ନାମମାତ୍ର ଏକ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲେ)—Name of a girl loved by the eldest son of Pratāpa Rudra Deba, the last independent king of Orissa. ଦେ.ବିଣ—ରଙ୍ଗିଲାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rangila.
Rangilā

ରଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଙ୍ଗ+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ । ରଙ୍ଗିଆ(ଦେଖ) 1, Rangia (See) ୨ । (ଅମ୍ବକପ୍ରଭ) [ରଙ୍ଗିଣୀ(ଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] ଆସକ୍ତ—2. Attached to; devoted to. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ରଣରଙ୍ଗୀ, ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗୀ ।] ୩ । ରଞ୍ଜନକାରୀ—3. Colouring; dyeing (Apte). ୪ । (ଅମୁକ ବିଷୟର) ପ୍ରିୟ—4. Fond of (Apte). ୫ । କ୍ରୋଧୀ; ସହଜରେ ଉତ୍ତେଜିତ—5. Passaionte (Apte); irritable. ୬ । ରଙ୍ଗଭୂମିରେ ଅଭିନୟକାରୀ—6. Acting on a stage (Apte).
Rangi
ଲାଲ **लाल**
ରାଂଗା **रांगा**

ଦେ. ବି—୧ । ନାଲିରଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—1. Red. [କାଳୀ କସ୍ତୁରୀ ଧଳା ରଙ୍ଗୀ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପୀୟୂଷ ।] ୨ । (ପୁଂ) ରଙ୍ଗାଧର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—2. Name for calling Rangādhara ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ରଙ୍ଗବତୀର ଡାକନାମ—3. A name for calling Rangabati

ରଙ୍ଗୁଣୀ ଉଠା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଦୁର୍ନାମର ହୁଡ଼ା—Acrop of evil repute or scandal
Rangunī uthā [ଉ—ଯେଉଁ ଭାରତବାସୀ ନାମରେ ରାଜଦ୍ରୋହ ବୋଲି କଥେ ରଙ୍ଗୁଣୀଉଠା ଉଠିଲା, ତା ଉପରେ ବିଲାତୀ ପଦି କାମାନଙ୍କର ବିଷଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା—ଦୈ. ଅଶା—୪।୩।୨୯]

ରଙ୍ଗୁନ୍—ଦେ. ବି—ରେଙ୍ଗୁନ୍; ରେଙ୍ଗାମ୍; ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ନଗର—Rangoon in Burma.
Rangun
ରେଙ୍ଗୁନ **रेंगुन**

ରଙ୍ଗେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. (ସଂ. ରଙ୍ଗେଣ)—୧ । କୌତୁକରେ; ଆନନ୍ଦ ସହକାରେ—1. Joyfully; gleefully. [ଉ—ଗୁଡ଼କ ସଂକ୍ତି ଦେଖି ହସିବେ ରଙ୍ଗେ—ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।] ୨ । ନାନାପ୍ରକାରେ—2 In various ways. (ଉ—ଦୁନ୍ଦୁଭିବାଦ୍ୟନାଦ କରି, ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପସରୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୩ । ଅର୍ଥେ; ସଙ୍ଗେ; ସକାଶେ; ନିମିତ୍ତ—3. For. (ଉ—

ଅନେକ ବଳ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ବିବାହ ଦେଖିବାର ରଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ବେନ ଭାଇ
କହିଲୁଁ ଆମ୍ଭ ଦୋଷ ନାହିଁ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

୪ । ନାନାପ୍ରକାର ମନୋହର ଭଙ୍ଗୀରେ—4. In various charming ways.
Range
ରଂଗମେ **रंगमे**

ରଙ୍ଗେଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରଙ୍ଗିଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ରସବତୀ—Feminine of Rangia.
Rangei
ଆମୋଦିନୀ, ରସବତୀ, **रंगीली**

ରଙ୍ଗ(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To go. ୨ । ଶୀଘ୍ରଯିବା—2. To go quickly; to hasten.
Rangha (root)

ରଙ୍ଗଃ—ସଂବି—(ରୁ. ଗ ଧାତୁ—ବେଗେ ଗମନ କରିବା+ଭାବ.ଅସ୍)—Speed; velocity.
Ranghah
୧ । ବେଗ—1. Speed; velocity. ୨ । ଶୀଘ୍ରତା—2. Swiftness. ୩ । ତ୍ୱରା—3. Haste (Apte).

ରଚ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସର୍ଜନା କରିବା; ସୃଷ୍ଟି କରିବା—1. To create. ୨ । ତିଆରି କରିବା; ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା
Rach(root)

—2. To build; to make; to construct, ୩ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ତିଆରି କରିବା; ଗଢ଼ିବା; ବନାଇବା—3 To manufacture; to fabricate. ୪ । (ପୁସ୍ତକ ବା ରଚନା) ମନରୁ ଫାନ୍ଦି ଲେଖିବା; ରଚନା କରିବା—4. To compose; to write (a poem or book). ୫ । ଆବିଷ୍କାର କରିବା; ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା—5. To invent. ୬ । (ହାର ଆଦି) ଏକତ୍ର ଗୁନ୍ଥିବା; ଗ୍ରଥନ କରିବା; ଗାନ୍ଥିବା—6. To lay or string together. ୭ । ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା—7. To equip; to moke up. ୮ । ଉପରେ ରଖିବା—8. To place upon; to set or fix on. ୯ । ଅଳଙ୍କୃତ କରିବା—9. To adorn; to decorate (Apte). ୧୦ । ଅପଣା ମନକୁ କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ଦଉଡ଼ାଇବା—10. To direct one's mind towards (Apte).

ରଚ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଝିଙ୍କା—
Rach-kā Jerk.

ରଚ୍‌କା ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି. (ଭୁଲ ହ୍ର. ଲଚ୍‌କା ମାରିବା)
Rach-kā māribā ଘୁଡ଼ି ଉଡ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୂତା ଖଣ୍ଡୁ ଖଣ୍ଡୁ ହଠାତ୍ ନିଜର ହାତକୁ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ପଛକୁ ନେଇ ଯିବା—To draw the hand backward abruptly while pulling the string of a paper kite.

ରଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମଚକି ଯିବା (ଦେଖ)—
Rach-kibā Mach-kijibā (See)
(ରଚ୍‌କି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଚ୍‌ରଚ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବାଲି ମିଶି ଥିବା ହେତୁ ଖାଇବାବେଳକୁ ଦାନ୍ତକୁ କର୍କଶ ଲାଗିବା ଅବସ୍ଥା; ରଜ୍‌ରଜ୍; ରଜ୍‌ରଜ୍—
ରଚ ରଚ The state of food being mixed with sand particles and so becoming jarring to the teeth.

ରଚ୍‌ରଚିଆ—ଦେ. ବିଶ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବାଲି ଆଦି ମିଶି ଥିବାରୁ ଦାନ୍ତକୁ କର୍କଶ ଲାଗୁଥିବା (ଖାଦ୍ୟ)—
ରଚରଚେ Jarring to the teeth (due to the
ରଚକଚିଆ food being mixed with sand).

ରଚକ—ସଂ ବିଶ. ପୁଂ. (ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—ଯେ ରଚନା କରେ; ରଚନା କାରୀ—Composing; building; fabricating.
(ରଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ସଂ.ବି.ପୁଂ—୧ । ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା; ପ୍ରଣେତା—1. Author, composer. ୨ । ନିର୍ମାଣ କର୍ତ୍ତା—2. Builder. ୩ । ଆବିଷ୍କର୍ତ୍ତା—3. Inventor.

ରଚନା—ସଂ. ବି. (ରଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) — ୧ । ନିର୍ମାଣ—
Rachana 1. Making. ୨ । ଗଢ଼ିବା—2. Manufacture. ୩ । ସର୍ଜନ—3. Creating; creation; formation. ୪ । ଉଦ୍ଭାବନ—4. Invention. ୫ । ଗ୍ରନ୍ଥନ—5. Stringing. ୬ । ରଚନା (ଦେଖ)—6. Rachanā (See). ୭ । ବିନ୍ୟାସ; ସଜାଇବା; ସଜ୍ଜିତ କରଣ; ବ୍ୟବସ୍ଥାପନ—7. Arranging; disposition. ୮ । ଉତ୍ପାଦନ—8. Production. ୯ । ସମ୍ପାଦନ—9. Performance; accomplistment (Apte). ୧୦ । ସମାପ୍ତି 10. Completion (Apte).

ରଚନ କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଶ ଓ ବି—ରଚକ (ଦେଖ)
Rachana kartā Rachaka (See)
(ରଚନ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ରଚନକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ; ରଚନକାର, ରଚନକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଚନ ବିନ୍ୟାସ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଜାଇବାର ଢଙ୍ଗ—
Rachana binyāsa Mode of arrangement.
[ରଚନକ୍ରମ, ରଚନପର୍ଯ୍ୟାୟ, ରଚନ ଧାରା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଚନା—ସଂ. ବି. (ରଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—୧ । ରଚନ; ନିର୍ମାଣ; ଗଠନ—1. Building; structure. ୨ । ଗଢ଼ିବା; ସଜାଇବା; ବିନ୍ୟାସ—2. Arrangement; arraying; methodical arrangement. ୩ । (ମାଳ୍ୟାଦି) ଗ୍ରନ୍ଥନ; ଗ୍ରନ୍ଥନ—3. Stringing together. ୪ । (କେଶାଦିର) ଅଳଙ୍କରଣ; କେଶ-ବେଶ କରଣ; ପ୍ରସାଧନ—4. Decoration (of the hair); hair-dressing. ୫ । (ଗ୍ରନ୍ଥ, ପଦ୍ୟ ଆଦି) ଗଢ଼ିବା; ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟ ବାକ୍ୟର ବିନ୍ୟାସ—5. Literary composition. ୬ । ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧନ ପୂର୍ବକ ସୈନ୍ୟବିନ୍ୟାସ—6. Arraying of troops in order of battle; battle array. ୭ । ଚମତ୍କାର ସର୍ଜନ; ଆବିଷ୍କରଣ—7. Invention. ୮ । ମିଥ୍ୟା କଥାକୁ ଫାନ୍ଦି କରି ସତ ପରି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—8. Fabrication. ୯ । (+କର୍ମ. ଅନ; ଯାହାକୁ ରଚନ କରାଯାଏ) ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଲେଖ—9. Literary work or production. ୧୦ । ବିନ୍ୟସ୍ତ କେଶ; କେଶବେଶ—10. Coiffure; dressed hair. ୧୧ । ସୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ—11. Created thing. ୧୨ । ରଚିତ ବ୍ୟୂହ—12. Array of troops. ୧୩ । ବେଶ—13. Dress; guise. ୧୪ । କଳ୍ପିତ ବିଷୟ—14. A creation of the mind; fancy of the mind.
ବେ. ବିଶ—୧ । ଉଦ୍ଭାବିତ—1. Invented. ୨ । କଳ୍ପିତ—2. Imagined; fancied. ୩ । (କଠରିଆ) ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ଆଦିର ଯୋଗାଡ଼ କରି ଯାଇ ସଜା ହୋଇଥିବା (ମକଦମା)—3. Fabricated; got up (case). ୪ । ରଚିତ—4. Built; constructed.

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ କେଶ-ରଚନା, ଅଙ୍ଗରଚନା, ଅସ୍ତ୍ରରଚନା, କବିତାରଚନା, ପଦ୍ୟରଚନା, ବେଶରଚନା, ପ୍ରବନ୍ଧରଚନା, ସନ୍ଦର୍ଭରଚନା, ଗୃହରଚନା, ମନ୍ଦିରରଚନା, ପୁଷ୍ପରଚନା, ମାଲ୍ୟରଚନା, ଶୟ୍ୟାରଚନା, ଯୁଦ୍ଧରଚନା, ରଣରଚନା, ସୈନ୍ୟରଚନା, ବ୍ୟୂହରଚନା, ଚନ୍ଦନରଚନା, ମୃଗମଦରଚନା, କଜ୍ଜଳରଚନା ଓ ତିଳକରଚନା ଆଦି ହୁଏ ।]

ରଚନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିର୍ମାଣ କରିବା; ଗଢ଼ିବା—1. To build. ୨ । ବାକ୍ୟାଦି ବିନ୍ୟାସ ରଚନା କରା କରିବା—2. To compose. ୩ । ସଜାଇବା **रचना करना** —3. To arrange. ୪ । କଳ୍ପନା ଶକ୍ତି-ଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କାର କରିବା—4. To invent. ୫ । (କଚେରିଆ) ମିଥ୍ୟା ବିଷୟକୁ ସତ୍ୟ ପରି ସଜାଇ ମକଦ୍ଦମା କରିବା—5. To fabricate a case; to get up a false case.

ରଚନା(ନ) କୁଶଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରଚନା କରିବାରେ ପଟୁ ବା ନିପୁଣ—Expert in building; clever or skilful in making an arrangement.
Rachanā(na) kuśala (ରଚନା[ନ]କୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଚନା[ନ]କୁଶଳତା—ବି)

ରଚନା (ନ)କୌଶଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଚନା କରିବାରେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ବା ନିପୁଣତା—Dexterity in composition; skill in arrangement or dressing.
Rachanā(na) kauśala
ରଚନା ଚାତୁରୀ, ରଚନା ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ, ରଚନା ନିପୁଣତା, ରଚନା ନୈପୁଣ୍ୟ, ରଚନା ପଟୁତା, ରଚନା ପାଟବ } ଅନ୍ୟରୂପ

ରଚନା କ୍ରମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଚନା ପଦ୍ଧତି (ଦେଖ)
Rachanā krama Rachanā paddhati (See)

ରଚନା ଚତୁର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରଚନା ବିଷୟରେ ପାରଙ୍ଗମ—Skilful in arranging.
Rachanā chatura
(ରଚନା ନିପୁଣ, ରଚନା ପଟୀୟାନ୍, ରଚନା ପଟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରଚନା ଚତୁରା, ରଚନା ନିପୁଣା, ରଚନା ପଟୀୟସୀ, ରଚନା ପଟ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ରଚନା ଚତୁରତା(ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ), ରଚନା ନିପୁଣତା, ରଚନା ନୈପୁଣ୍ୟ ରଚନା ପଟୁତା(ପାଟବ)—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ]

ରଚନା ପଦ୍ଧତି—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଚନା କରିବାର ରୀତି; ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ; ଗଢ଼ିବାର ଢଙ୍ଗ—Mode of composition or arrangement.
Rachanā paddhati
ରଚନା ପ୍ରଣାଳୀ, ରଚନା ଭଙ୍ଗୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରଚନା ବିଧି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରଚନା ପଦ୍ଧତି—1. Mode of arrangement. ୨ । ରଚନା କରିବାର ନିୟମ—2. Rules for composing; rules of composition.
Rachanā bidhi

ରଚନା ସୌକର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଚନାର ସୁକରତା ବା ସହଜତା—Ease in composition; facility of arrangement.
Rachanā saukarjya
(ରଚନା ସୁକରତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଚନା ସୌଷ୍ଠବ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଚନାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବା ଉତ୍କର୍ଷ—Excellence or beauty of composition; elegance of arrangement.
Rachanā saushṭhaba

ରଚନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. (ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ରଚିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit or proper to be composed or arranged. ୨ । ଯାହା ରଚିତ ହେବ—2. To be arranged or composed.
Rachanīya

ରଚୟିତା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ. (ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ରଚୟିତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—ରଚକ (ଦେଖ)
Rachayitā Rachaka (See)
(ରଚୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଚା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଚନ)—ରଚିବା କର୍ମ (ଦେଖ)
Rachā ରଚା **रचना** The act of Rachibā (See)
ଦେ. ବିଣ—ରଚିତ (ଦେଖ)—Rachita (See)

ରଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ରଚ ଧାତୁ ଣିଚ, ରଚ ଧାତୁ)—ରଚିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causative of Rachibā.
Rachā(che)ibā
ରଚାନ **रचवाना, रचाना**
[ଉ—ଚନ୍ଦ୍ରମା ! ଗିରେ ରହସ୍ୟ ରଚାଇବ । ଉଦ୍ଧ. ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି ।]

ରଚିତ—ସଂ. ବିଣ. (ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । କୃତ; ନିର୍ମିତ—1. Made; done; manufactured ୨ । ବିନ୍ୟସ୍ତ—2. Dressed up; arranged. ୩ । ଗ୍ରଥିତ—3. Strung together. ୪ । ଅଳଙ୍କୃତ—4. Decorated. ୫ । କଳ୍ପନା ସୃଷ୍ଟ; ସମ୍ପ୍ରୀ; ଉଦ୍ଭାବିତ—5. Invented; created. ୬ । ପରିଷ୍କୃତ—6. Cleansed; purified. ୭ । ଲିଖିତ—7. Composed. ଦେ. ବି (+ଭାବ.ତ)—ରଚନା—Composition. [ଉ—ଉପଜନ, ଉପଜନ, ଧ୍ୟାନେ ଏ ଶବ୍ଦ, ରଚିତର ଚିତ୍ତ କରି ଅଛି ଆନନ୍ଦ । ଉଦ୍ଧ. ପ୍ରେମ-ସୁଧାନିଧି ।]

ରଚିତ ପୂର୍ବ—ସଂ. ବିଣ. (ପରି ନିପାତ; ପୂର୍ବ+ରଚିତ)—ଯାହା ପୂର୍ବେ ରଚିତ ହୋଇଅଛି—What has been prepared or performed before (M. W.)
Rachita pūrba

ରଚିତ ଶିଖର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଚିତ+ଶିଖର)—ଯାହାର ମସ୍ତକ ବା ଶିରୋଦେଶ ଅଳଙ୍କୃତ ହୋଇ-ଅଛି—Having the summit adorned; having the head decorated (M. W)
Rachita śikhara
(ରଚିତ ଶିଖରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଚିତା—ଓ୍ରା. ବିଣ—ରଚିତ (ଦେଖ)
Rachitā Rachita (See)
[ଉ—ମହାନାଟକ ବାଟ ସୁତରେ ଚେଲେ ରଚିତା ଯେ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରଚିତାତିଥ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଚିତ+ଅତିଥ୍ୟ; ବହୁବ୍ରୀହି) — ଯେ
Rachitātithya ଅତିଥି ସତ୍କାର କରିଅଛି—One who
(ରଚିତାତିଥ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) has shown hospitality (M.W.).

ରଚିତାନତି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ନମସ୍କାର
Rachitānati କରିଅଛି—One who has made
obeisance (M. W.)

ରଚିତାର୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଚିତ+ଅର୍ଥ)—ଯାହାର
Rachitārtha ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳୀଭୂତ ହୋଇଅଛି—One who
ରଚିତାର୍ଥ—ସ୍ତ୍ରୀ } has obtained his object (M. W.).
ରଚିତାର୍ଥତା—ବି}

ରଚିତୋତ୍ସବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ଉତ୍ସବ ସମ୍ପାଦନ
Rachitotsaba କରିଅଛି—One who has celebrated
(ରଚିତୋତ୍ସବା—ସ୍ତ୍ରୀ) a festival (M. W.).

ରଚିବା—ଦେ. (ଉଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସଂ. ରଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । ରଚନା କରିବା
Rachibā (ଦେଖ)—1. Rachanā kariba (See)
ରଚା [ଉ - ସଙ୍ଗୀତ ପଠିମା ଇଙ୍ଗିତ ଗୀତରେ ରଚ ପୁନଃ
ରଚନା ପୁନଃ ଗାଇବ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ୨ । ଘଟାଇବା--
2. To cause; to bring about. [ଉ—ମାନସ ଅଙ୍ଗ, ଭେଦ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଭଙ୍ଗ ରଚଲା ସ୍ନେହ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋଷ୍ଠ ଚମ୍ପୂ ମ. ଗୀତ ।] ୩ । ଫିଙ୍ଗିବା; ବିନ୍ଧିବା — 3. To fling. [ଉ—ନିମିଷତ ମାତ୍ରକେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ବଳା, ଅନ ଧନୁ ଧରି ରଚିଲେ ଶରମାଳା । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୪ । (ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପ ର ଲାଗେ) କୌଣସି କର୍ମ କରିବା—4. To do or perform any act. [ଉ—ଫଗୁ ଖେଳ ରଚ ବନ-ପ୍ରସୂନ ପରାଗେ । ବିଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]

ରଚି ଯିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଅଳ) କ୍ରି. [ତୁଳ. ହି—ର(ପ)ଚନା=ରଞ୍ଜିତ
Rachi jibā ହେବା]—୧ । (ତେଲ ଆଦି) ମାଲିସ୍ ପରେ ଦେହରେ ଭେଦ ଯିବା—1. To get into the body (said when oil is rubbed on it); to soak; to permeate. ୨ । ଲୁଗା ଆଦିରେ (ରଙ୍ଗ) ଲାଗିଯିବା; ରଞ୍ଜିତ ହେବା—2. To set on a cloth (said of a paint or dye).

ରଚେଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଅଳ)—କ୍ରି—ରଙ୍ଗେଇବା—
Racheibā To paint.

ରଜ୍ ରଜ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଆଖି ଭିତରେ ଧୂଳି ବା
Raj raj ବାଲି ପଡ଼ିଗଲେ ମଳିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. The
ରଜ ରଜ uneasy sensation when a grain of
କୁଟକୁଟ, କଚକଚ sand enters the eye. (ଯଥା—ବାଲି ପଶି ମୋ ଆଖି ରଜରଜ ହେଉଛି ।) ୨ । ଖାଦ୍ୟାଦିରେ ବାଲି ଆଦି ମିଶିଥିବାରୁ ଖାଇବାକୁ କର୍କଶ ଲାଗିବା— 2. Jarring sensation due to presence of sand in food. (ଯଥା—ଭାତଗୁଡ଼ାକ ରଜରଜ ଲାଗୁଛି, ଭୁଣ୍ଡାଗୁଡ଼ାକ ରଜରଜ ଲାଗୁଛି ।) ୩ । ପଥର
ଚୁରମାର ଆଦି ଚୂନା ହୋଇ ବା ଝୁରୁଝୁରୁ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଅବସ୍ଥା-
ଚୂରଚୂର 3. Pulverised state of a stone. (ଯଥା— ଏ କଡ଼ା ପଥର ରଜରଜ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଛି ।) ୪ । ଭଙ୍ଗ ପ୍ରବଣ—4. Brittle; fragile.

ରଜ୍ ରଜିଆ—ଦେ. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ)—ବାଲି ମିଶ୍ରିତ [ଖାଦ୍ୟ]
Raj-rajiā ହୋଇ ଥିବାରୁ ଖାଇବାକୁ କର୍କଶ—Jarring to
ରଜରଜେ the palate or teeth due to the food
କଚକଚିଆ being mixed with sand.

ରଜ(ଜଃ)—ସଂ. ବି (ରଜନ୍ ଧାତୁ=ରଙ୍ଗ କରିବା+କର୍ମ. ଅ;+
Raja(jah) କରଣ. ଅସ୍)—୧ । ଧୂଳି; ରେଣୁ—1. Dust. [ଉ—ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ରଜ ଲାଗି, ସେ ନଦୀ ଅତି ସଉଭାଗୀ— ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ପରାଗ; ପୁଷ୍ପରେଣୁ— 2. Pollen of flower ୩ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ—3. Powder. ୪ । ପ୍ରତି ମାସରେ ସ୍ତ୍ରୀଯୋନିରୁ ନିସୃତ ରକ୍ତ; ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁ-ସ୍ରାବ—4. Menstrual flux. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀର ରଜ ଓ ପୁରୁଷର ବୀର୍ଯ୍ୟର ସଙ୍ଗମରେ ଗର୍ଭରେ ସନ୍ତାନର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।] ୫ । ଦୁଃଖ ଓ ମୋହଜନକ ପ୍ରକୃତି ବା ଗୁଣବିଶେଷ; ତ୍ରିଗୁଣ (ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମଃ) ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ [ଯଥା—କ୍ରୋଧ,ଲୋଭ, ଅହଂକାର ଓ ଦ୍ୱେଷାଦି]—5. One of the three attributes of human nature; the passions in human nature. [ଦ୍ର—ଦେହଧାରୀ ଦେହକୁ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ ଓ ତମଃ, ଏହି ତିନି ଗୁଣ ସଂସାରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଅଛନ୍ତି । ଦେହୀକୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ସୁଖରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଏ, ରଜୋଗୁଣ ସାଂସାରିକ ମାୟାରେ ଓ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଏ ଏବଂ ତମୋଗୁଣ ଅଜ୍ଞାନରେ ଓ ପ୍ରମାଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଏ । ଏ ତିନୋଟି ଗୁଣ ଜୀବପ୍ରକୃତିରୁ ଜାତ । ରଜୋଗୁଣ ରାଗାତ୍ମକ, ଏହା ତୃଷ୍ଣାରୁ ଓ ଆସକ୍ତିରୁ ଜନ୍ମେ । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ରଜୋ-ଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ଲଭିଲେ ଲୋଭପ୍ରବୃତ୍ତି, କର୍ମାରମ୍ଭ, ବିଷୟଲିପ୍ସା ଓ ଅଶାନ୍ତି ଜନ୍ମି ଶେଷରେ ଦୁଃଖରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ରଜୋ-ଗୁଣର ପରିଣାମ ଦୁଃଖମୟ, ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଫଳ ଆନନ୍ଦ ଓ ତମୋଗୁଣର ଫଳ ଅଜ୍ଞାନ । ରଜୋଗୁଣରୁ ଲୋଭ ଜନ୍ମେ । ଯାହା ଆତ୍ମାର ଦୁଃଖସମାଯୁକ୍ତ, ଅପ୍ରୀତିକର ଓ ସର୍ବଦା ଶରୀରୀମାନଙ୍କର ଦୁର୍ନିବାର ବିଷୟତୃଷ୍ଣା ଜନ୍ମାଏ, ତାହା ରଜୋଗୁଣ ଅଟେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ରଜୋ-ଗୁଣର ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି, ଯଥା :—

କାମ ବ୍ୟାପାର ତୃଷ୍ଣା ମଦ
ରଙ୍ଗ ସକଳ ମତିଭେଦ
ଯଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସୁଖ ଇଚ୍ଛା
ଲୋଭେ ଦେବତା ମନ୍ତ୍ରପୀଷା
ଉଦ୍ୟମ ବୀର୍ଯ୍ୟ ପରିହାସ
ରଣେ ଉତ୍ସାହ ସୁତ ଅଶ
ଏତେ ଲକ୍ଷଣେ ରଜଗୁଣ ॥

ଏହି ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ ଓ ତମଃ ଗୁଣମାନଙ୍କର ବିଷୟ ଭଗବଦ୍-

ଗୀତା ୧୪ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ, ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣର ୨୨୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଓ ମନୁସଂହିତାର ୧୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୭ । ଇଚ୍ଛା—7. Wish. ଦେ. ଭ—୧ । ଗାରୁଣ—1. Ashes [ଉ—ରଜ ଅହି ଉଡ଼ୁ ଈଶ,ରସନ୍ତି ଦେଖ ମହେଶ — ଅଉମନ୍ୟ.ବଦ୍‌ଧଚନ୍ତ୍ରାମଣି ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଯୋନିରୁ ସଙ୍ଗମ-କାଳରେ ସଞ୍ଜାତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ—2. Liquid slime emanating from the female organ during orgasm. ୩ । (ସଂ. ରଜସ୍ୱଳା) ପୃଥିବୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେବାର ଦିବସତ୍ରୟ; ମିଥୁନ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅଷାଢ଼ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ତତ୍‌ପୂର୍ବ ଓ ତତ୍‌ପର ଦିନ—3. A period of three days about the Rajasāṁkrānti. [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେବାର ପ୍ରମାଣ ବାକ୍ୟ:—

ବୃଷାନ୍ତେ ମିଥୁନସ୍ୟାଦୌ ତଦ୍ୱିତୀୟେ ଦିନ ତ୍ରୟଂ
ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ୟାତ୍ ପୃଥିବୀ କୃଷିକର୍ମବିଗର୍ହିତଂ ।
ହଳାନାଂ ବାହନଂ ଚୈବ ବୀଜାନାଂ ବପନଂ ତଥା
ତାବଦେବ ନ କୁର୍ବୀତ ଯାବତ୍ ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ୱଳା ।
ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ୱଳାଯାବତ୍ ଖନନଂ ଛେଦନଂ ତ୍ୟଜେତ୍
ଅନ୍ୟ କର୍ମାଣି କୁର୍ବୀତ ପୈଶଂ ଦୈବଂ ନମାନୁଷଂ —
(ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍—ନୂତନପଞ୍ଜିକା) ।

ସୌରମାନ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ, ଅର୍ଥାତ୍ ବୃଷମାସର ମାସାନ୍ତ ବା ଶେଷ ଦିନ.ଓ ଅଷାଢ଼, ବା ମିଥୁନ ମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତ ବା ପ୍ରଥମ ଦିନ ଓ ତହିଁର ପରଦିନ, ଏହିପରି ୩ଟି ଦିନକୁ 'ରଜ' ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ୩ଦିନ ପୃଥିବୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେବାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଳ୍ପିତ । ଏହି ଦିବସତ୍ରୟରେ ହଳ,ପୃଥିବୀଖନନ,ବୀଜବପନାଦି କୃଷିକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ । ବୃଷମାସର ଶେଷଦିନକୁ 'ପହିଲରଜ' ଓ ମିଥୁନ ମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଦିନକୁ 'ଭୁଇଁନଅଣ' ଓ ମିଥୁନର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନକୁ 'ଠାକୁରାଣୀ ଗାଧୁଆ' ବୋଲାଯାଏ । ପୃଥିବୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ପରେ ମିଥୁନ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାନ କରିବାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି । ଆମ ଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏ ତିନିଦିନ ରାନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଭୂମି ଉପରେ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଚାଲନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଉପବରୂପେ ଏହା ପାଳନ୍ତି ।]

ରଜଃ କଣ (ଣା)—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —ଧୂଳିର ରେଣୁ— Rajaḥ kaṇa (ṇā) P article of dust.

ରଜଃ ପଟଳ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) ୧ । ଧୂଳିର ଆବରଣ – 1. A Rajaḥ paṭala coating of dust (M. W.) ୨ । ଧୂଳିରାଶି—2. A mass or cloud of dust.

ରଜଃ ଶୟ—ସଂ. ବି. (ଉପପଦ ତତ୍‌ପୁରୁଷ, ରଜଃ=ଧୂଳି+ଶୀ ଧାତୁ Rajaḥ śaya ଶୋଇବା+ଡ଼ିକ. ଅ; ଯେ ଧୂଳିରେ ଶୁଏ ।)— ୧ । କୁକୁର— 1. The dog. ୨ । ରୂପା; 2. Silver (M. W.)

ରଜଃ ଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—(ସୁଶ୍ରୁତ) ସ୍ତ୍ରୀରଜଃର ବିଶୁଦ୍ଧ Rajaḥ śuddhi ଅବସ୍ଥା—Pure or healthy condition of the menses (M.W.)

ରଜଃ ସାରଥି—ସଂ. ବି. [ବହୁବ୍ରୀହି,ରଜଃ=ଧୂଳି ଅଛି ସାରଥି ଯାହାର] Rajaḥ sārathi ବାୟୁ; ପବନ – The wind.

ରଜଃ ସୁବାସିନୀ—ସଂ. ବି.— ରଜସ୍ୱଳା ହୋଇ ପିତୃଗୃହରେ ବାସ Rajaḥ subāsini କରୁଥିବା କନ୍ୟା—A girl who has menstruated, but still living in her father's house (M.W).

ରଜଃସ୍ରାବ—ସଂ. ବି.—ରଜସ୍ରାବ [ଦେଖ] Rajaḥ srāba Rajasrāba (See)

ରଜକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ.—[ରଞ୍ଜଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ] ଯେ ରଙ୍ଗକରେ; Rajaka ରଞ୍ଜକ—Dyeing; painting ସଂ. ବି. ପୁ. ୧ । (ରଜକା, ରଜକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧୋବା—1. Washerman. [ଦ୍ର – ପୂର୍ବେ ଧୋବାମାନେ ଲୁଗାକୁ କାଚି ସଫା କରୁଥିଲେ ଓ ତହିଁରେ ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ାଉଥିଲେ । ଆଜକୁ ୨୦।୩୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଧୋବାମାନେ ବାସି ଧୋବ ଲୁଗାରେ ଇଷତ୍ ନୀଳ ରଙ୍ଗ ମଢ଼ାଉଥିଲେ ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ଲୁଗା ଶୀଘ୍ର ମଳିଆ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ତହିଁରେ ସାମାନ୍ୟ ମଳ ଲାଗିଲେ ସେ ଲୁଗାର ନୀଳ ରଙ୍ଗ ଉକ୍ତ ମଳର ରଙ୍ଗକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଧୋବା ଦ୍ୱାରା ନୀଳ ମଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଲୁଗା ମଫସଲରେ କେତେ ମରହଟ୍ଟି ଲୋକଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।

୨ । ରଙ୍ଗ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A dyer. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣ-ସଙ୍କର ଜାତ ଜାତିବିଶେଷ; ତିବର ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭଜାତ ଧୀବର-ପୁତ୍ର—3 Name of a hybrid caste (born of a fisherman father and Tibara mother. [ଦ୍ର—ମତାନ୍ତରରେ ପାରଧେନୁକ ପିତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମାତାର; ନିଷ୍ଠ୍ୟ ପିତା ଓ ଉଗ୍ରୀ ମାତାର ସନ୍ତାନକୁ ରଜକ ବୋଲାଯାଉଥିଲା—ମନିଅର୍ ଉଲିଅମ୍ସ୍ ।] ୪ । ଶୁକ; ଶୁଆ—4. Parrot; (M. W: Apte) ୫ । ଅଂଶୁକ 5. Thin cloth (M.W).

ରଜ ଘ(ଘୋ)ଷ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+ଘୃଷ୍ ଧାତୁ)—୧ । Raja gha(gho)sha (ଅନ୍ୟର) ସମ୍ପର୍କରେ ଅସିବା; ଚଳପ୍ରଚଳ ମିଳାମିଶା, ମେଳାମିଶା 1. Constant association. ଆମଦ୍ ରଫ [ଉ— ସେ ଟୋକା ମାଇକିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସବୁବେଳେ ରଜଘଷ ହେବାରୁ ଭାର ଛଟ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମିଶାମିଶି; ଅତି ପରିଚୟ—2. Too much familiarity. ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଅଭ୍ୟସ୍ତ—1. Habituated. ୨ । ଯେ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ଚଳପ୍ରଚଳ ହୁଏ ବା ମିଶେ — 2. Associating constantly; familiarly mixing with another.

ରଜଡ଼ ଯିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଅଭ୍ୟାସ) କ୍ରି—ଶୀଣକାୟ ହେବା— Rajardi jibā To become emaciated, to become lean.

ରଜତ—ସଂ. ବି.—(ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+କରଣ ବା କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ)—୧ । ରୂପା; ରୌପ୍ୟ—1. Silver. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—2. Gold. ୩ । ହସ୍ତିଦନ୍ତ—3. Elephant's tusk: ivory. ୪ । କଣ୍ଠହାର—4. Necklace ୫ । ଶୋଣିତ; ରକ୍ତ 5. Blood. ୬ । କୈଳାସ ପର୍ବତ—6. The mountain Kailāsa. ୭ । ହ୍ରଦ—7. Lake. ୮ । ମୋତିର କଣ୍ଠହାର—8 Pearl necklace (Apte). ୯ । ନକ୍ଷତ୍ର; ତାରାପୁଞ୍ଜ 9. A constellation; an asterism (Apte) ୧୦ । ପର୍ବତ—10. A mountain (Apte). ୧୧ । ହ୍ରଦ ବିଶେଷ—11. Name of a lake (M. W). ସଂ. ବିଣ—୧ । ଶୁକ୍ଳ; ଧୂସୁଲ—1. White; silvery. ୨ । ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ—2. Made of silver (Apte). ୩ । ଈଷତ୍ ଶୁକ୍ଳ—3. Whitish M W).

Rajata

ରଜତ କାନ୍ତି ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୂପାର ବର୍ଣ୍ଣ—Silvery whiteness. ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୂପୁଲି ରଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—Silvery; white as silver; glittering like silver.

Rajata kānti

ରଜତ କୂଟ—ସଂ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଳୟ ପର୍ବତର ଶୃଙ୍ଗବିଶେଷ—Name of a peak of the Malaya mountains (Apte).

Rajata kūta

ରଜତ ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଖଣ୍ଡେ ରୂପା—A bit of silver.

Rajata khaṇḍa

ରଜତ ଗିରି—ସଂ. ବି.—ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ କୈଳାସ ପର୍ବତ—The Kailāsa mountain lying to the north of the Himalayas. [ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରରେ ବିବତରେ ସ୍ଥିତ । ଏହା ନିକଟରେ ମାନସରୋବର ଓ ଏହି ପର୍ବତର ଶିଖର ମହାଦେବଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଫଳତଃ ଏଥିର ଚତୁର୍ଭୁଷାରାବୃତ ଶୃଙ୍ଗ ରଜତ ପରି ଦେଖା ଯିବାରୁ ଏହି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।]

Rajata giri

ରଜତ ପ୍ରସ୍ଥ, ରଜତାଚଳ, ରଜତାଦ୍ରି } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରଜତ ଗିରିନିଭ—ସଂ.ବିଣ—ରଜତଗିରି ପରି ଅତି ଶୁଭ୍ର ଓ ଚକଚକିଆ—(ରଜତଗିରିସଂକାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Rajata girinibha White and glittering like the Kailāsa mountains.

ରଜତ ଦ୍ୟୁତି—ସଂ. ବି—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ରୂପାପରି ଆଭା—1. A glitter like that of silver; silvery lustre. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ହନୁମାନ୍—2. Hanumān, the monkey hero. ସଂ. ବିଣ—ରୂପାପରି ଆଭା ବିଶିଷ୍ଟ; ରଜତାଭ—Glittering like silver; silvery.

Rajata dyuti

ରଜତ ଧବଳ—ସଂ. ବିଣ—ରୂପାପରି ଧଳା—Silvery; of silvery white colour.

Rajata dhabala

(ରଜତ ଶୁକ୍ଳ, ରଜତ ଶୁଭ୍ର, ରଜତ ଶ୍ୱେତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜତ ପାତ୍ର—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—ରୂପାରେ ତିଆରି ବାସନ—Silver-vessel.

Rajata pātra

(ରଜତ ଭାଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜତ ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—ରୂପାର ମୁଦ୍ରା; ଟଙ୍କାଆଦି—Silver coin.

Rajata mudrā

ରଜତ ମୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବି—ରୌପ୍ୟଆକାରରେ ଦିଆଯିବା ଧନ—Price paid in silver.

Rajata mūlya

ରଜତ ମୂଲ୍ୟୋପକଳ୍ପିତ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଜତମୂଲ୍ୟ+ଉପକଳ୍ପିତ)—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ (ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଦକ୍ଷିଣାଦି)ର ମୂଲ୍ୟ ରୌପ୍ୟରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥାଏ—The value of which is reduced to silver coins. (ଯଥା—ମୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ରଜତମୂଲ୍ୟୋପକଳ୍ପିତ ଦକ୍ଷିଣା ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।)

Rajata mūlyopakalpita

ରଜତାକର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରୂପାଖଣି; ଯେଉଁ ଖଣିରୁ ରୂପା ମିଳେ—1. Silver-mine. ୨ । ସ୍ଥାନର ନାମ—2. Name of a place (M. W).

Rajatākara

ରଜତାଙ୍ଗୁରୀ—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—ରୂପା ମୁଦି—Silver ring.

Rajatāṅgurī

(ରଜତାଙ୍ଗୁରୀୟ, ରଜତାଙ୍ଗୁରୀୟକ, ରଜତମୁଦ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜତାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ରଜତ+ଅନ୍ୱିତ)—(ରଜତାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ରୂପାରେ ଛୁଆଣି ହୋଇଥିବା (ମନୁ. ୩।୨୦୨)—1. Adorned with silver; overlaid with silver. ୨ । ରୂପା-ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଥିବା—2. Decked with silver ornaments.

Rajatānwita

ରଜତାଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜତ+ଆଭା)—ରୂପାପରି ଆଭା ବିଶିଷ୍ଟ—Lustrous like silver; silvery. (ରଜତାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Rajatābha

ରଜତୋପମ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜତ+ଉପମା)—ରୂପା ପରି; ରୂପା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ—Resembling silver. ସଂ. ବି—ରୌପ୍ୟ ମାକ୍ଷିକ; ତାର ମାକ୍ଷିକ; ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ (ଇ. ଶ.)—Iron pyrites; Ferri Sulphuratum.

Rajatopama

ରଜନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରେଜିନ୍, ରଜନ୍)—ବିଶୁଦ୍ଧ ଝୁଣା—Pure resin; gum resin.

Rajan

ରଜନ—ସଂ. ବି (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରଙ୍ଗାଇବା—1. Dyeing. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—କିରଣ—2. A ray (Apte). ୩ । (+କରଣ ଅନ) —କୁସୁମ ଫୁଲ—3. Safflower (Apte).

Rajana

ରଜନି(ନୀ)—ସଂ. ବି (ରନ୍‌ଜ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନ;+ଈ)—୧ । ରାତି; ରାତ୍ରି—1. Night. ୨ । (+କରଣ ଅନ)—ହରିଦ୍ରା; ହଳଦି—2. Turmeric; Curcuma

Rajani (nī)

Longa. ୩ । ଲାକ୍ଷା; ଲାଖ—3. Red lac. ୪ । ନୀଳ—4. Indigo. ୫ । ନୀଳଗୁଳ—5. The indigo plant. ୬ । ଦୁର୍ଗା—6. Durgā (Apte).

ରଜନି(ନୀ)କର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜନୀରେ କର=କିରଣ ଯାହାର)—୧ । ନିଶାକର; ଚନ୍ଦ୍ର—
Rajani nī)kara 1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor. ୩ । (ରଜ+ନିକର; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଧୂଳିସମୂହ—3. A mass or cloud of dust. (ଉ – ବୁଜାଇ ନୟନ ରଜନିକରେ, ବଳରେ ସୃଷ୍ଟି କବଳ କରେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ରଜନି(ନୀ) କାନ୍ତ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The
Rajani(nī) kānta moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name given to males.

ରଜନି(ନୀ)ଗନ୍ଧ(ନ୍ଧା)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜନୀରେ ଯାହାର ଗନ୍ଧ
Rajani(nī)gandha(ndhā) ଚହଟେ)—ହସନ୍ ହେନା ଗଛ ଫା. ଗୁଲସବ୍‌ବୋ, ହୁସ୍‌ନେହେନା ଓ ଫଳ; ଉଦ୍ୟାନଜାତ ଗୁଳ୍ମ ଓ ରଜନୀଗନ୍ଧା ଚହଁର ଫୁଲ; ଗଜଦନ୍ତୀ ଫୁଲ—
ରଜନୀଗନ୍ଧା, ହୁସନେହେନା, ଖୁଗାଂଧରା, ଖୁଗାଂଧିରାଜ The tube rose; Polianthes Tuberosa.

[ଦ୍ର—ଏହାର କନ୍ଦରୁ ପତ୍ରମାନ ବାହାରେ ଓ ଏହାର ମୂଳର ପିଆଜ ପରି କନ୍ଦାଳୁ ପୋତିଲେ ଗଛ ହୁଏ । ବର୍ଷାଦିନେ ଲମ୍ବ ଦଣ୍ଡର ଅଗରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ଈଷତ୍ ଧଳା ଲମ୍ବ ଡେମ୍ଫଯୁକ୍ତ ମଧୁରଗନ୍ଧ, ଷଟ୍‌ଦଳ ଓ ଷଟ୍‌କେଶରଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ଧରେ । ଏଥିର ଫୁଲ ରାତିରେ ଫୁଟେ ଓ ରାତିରେ ଚାରିଆଡ଼େ ସୁଗନ୍ଧ ବିସ୍ତାରଣ କରେ ।]

ରଜନି(ନୀ)ଚର—ସଂ.ବ ପୁଂ(ରଜନି+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ; ଯେ ରାତିରେ
Rajani nī)chara ବୁଲେ)—୧। ରାତିଚର; ନିଶାଚର; ରାକ୍ଷସ—1. A demon; goblin (literally night-stalker). ୨ । ତସ୍କର; ଚୋର—2. Thief. ୩ । ନିଶାଚର ପ୍ରାଣିଗଣ (ଯଥା—ପେଚକ)—3. Animals that prowl in the night (e.g. bat; owl). ୪ । ଭୂତ; ପ୍ରେତ—4. Ghost; fiend. ୫ । ସାମ୍ପିକଭଟ; ପ୍ରହରୀ; ଚୌକିଦାର—5. A watchman. ୬ । ଚନ୍ଦ୍ରମା—6. Moon (Apte) ୭ । ରାତିରେ ବିଚରଣକାରୀ ଜୀବ—7. A night-rover ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ରାତିରେ ବିଚରଣକାରୀ—Roving in the night (ରଜନୀଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଜନି ଜଳ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—୧ । ଶିଶିର; କାକର—
Rajani jala 1. Dew. ୨ । କୁହୁଡ଼ି—2. Frost. ୩ । ତୁଷାର—3. Hoar frost.

ରଜନି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଏକାଦିକ୍ରମେ ୨ଟି ରାତି ଓ
Rajani dwandwa ତନ୍ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦିବସ—A period of two consecutive nights with the intermediate day (M. W)

ରଜନି ଦ୍ୱୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ) — ହଳଦୀ ଓ ଦାରୁ ହଳଦୀ—
Rajani dwaya Curcuma Longa and Curcuma Aromatica (M.W)

ରଜନି(ନୀ) ନାଥ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଚନ୍ଦ୍ର—
Rajani(nī) nātha The moon.
(ରଜନିପତି, ରଜନୀଶ, ରଜନିରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜନି(ନୀ)ମୁଖ—ସଂ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଜନୀର ମୁଖ=ଆରମ୍ଭକାଳ) —
Rajani(nī)mukha ନିଶାମୁଖ; ପ୍ରଦୋଷ; ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗୁରି ଦଣ୍ଡକାଳ; ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳା—Evening; eventide; nightfall.

ରଜନୀ ଯୋଗରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ରାତିକାଳରେ; ରାତିର ଅନ୍ଧାରରେ;
Rajanī jogare —In the darkness of night under the cover of dark night.
ରଜନୀଯୋଗେ **ରଜନୀ ଯୀଗମେ**
(ରଜନୀ ଯୋଗେ—ଅନ୍ୟରୂପ

ରଜନୀ ହାସ—ସ. ବ.—(ଯେ ରାତିରେ ହସେ ବା ଫୁଟେ)—
Rajanī hāsa ଶେଫାଳିକା; ପାରିଜାତ ଫୁଲ—A flower; Nyctanthes Arbor Tristes.

ରଜନୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ.—ରଜନି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Rajanī (etc) Rajani etc (See)

[ଦ୍ର—'ରଜନି' ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ସମୁଦାୟ ଶବ୍ଦ ସଂ.ସ୍ମୃତିରେ 'ରଜନୀ' ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ରଜନୀୟ—ସଂ. ବିଣ.—(ରଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ପୂଜନୀୟ;
Rajanīya ମନ୍ତ୍ରନୀୟ—Adorable (M.W)

ରଜପୁତ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର)—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିବିଶେଷ—
Rajaputa 1. A caste of Kshatriyas. ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିର ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ—2 A mixed caste originating from Kshatriyas.

ରଜ ପାଳନା—ଦେ. ବ.—ରଜ ସମୟରେ ଭୂମି ଖନନ ନ କରିବା,
Rajapālanā ଭୂମିରେ ନ ଲେଖିବା, ଭୂମିରେ ନ ଚାଲିବା, ନ [ରଜପାଳନା—କ୍ରିୟାରୂପ] ରାନ୍ଧିବା ଆଦି ନିୟମର ପାଳନ—ଅମ୍ବୁବାଚିରଉପବାସ The observance of the rules and prohibitions which should be observed during the Raja festival. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବିଶେଷଭାବରେ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

ରଜ ପିଠା—ଦେ. ବ—ରଜ ସମୟରେ ଭାତ ରାନ୍ଧିବା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିବାରୁ
Raja pithā ସେହି ସମୟରେ ଖାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପିଠା—Cakes prepared to be taken during the Raja festival.

ରଜବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଜମାଦିଅସ୍‌ସାନିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ସାବାନ୍‌ର
Rajab ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମୁସଲମାନ ମାସ—Name of a Mohomedan month.
ରଜବ **ରଜବ**

ରଜବତୀ(ନ୍ତୀ)—ଗ୍ରା. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରଜୋବତୀ) ରଜସ୍ୱଳା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Rajabatī(nti) Mensruated (women)
ରଜସଳା **ରଜବତୀ**

ରଜବୀଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଜ+ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ସ୍ତ୍ରୀର ରଜ ଓ ପୁରୁଷର ଶୁକ୍ର
Raja bīja (ଯେଉଁ ଦୁଇ ପଦାର୍ଥର ଅନୁକୂଳାବସ୍ଥାରେ ମିଳନ
(ରଜ ସ୍ତ୍ରୀରଜ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ହେଲେ ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ)—
ରଜବୀର୍ଯ୍ୟ **रजबीज** The ova of female and the semen of male.

ରଜ ବୁଲା—ଦେ. ବ—ରଜ ପର୍ବରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଓ ବାଳକବାଳିକା-
Raja bulā ମାନଙ୍କର ସାଇସାଇ ଓ ଗ୍ରାମଗ୍ରାମ ବୁଲିବା—
Visiting of different villages or pleasure-trips taken by females and children during the Raja festivals.

[ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ୩ ଦିନ ଘରଲିପା ଓ ରୋଷେଇ ଆଦି ଗୃହକର୍ମ ନ ଥିବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବାଳକାମାନେ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲି ଓ କଉଡ଼ୀ, ତାସ୍, ପଶା ଆଦି ଖେଳି ଓ ପୁରା ଖେଳି ଦିନ କଟାନ୍ତି ।]

ରଜସ୍—ସଂ. ବ (ଶବ୍ଦ)—ରଜଃ (ଦେଖ)
Rajas Rajaḥ (See)

ରଜସ(ର୍ସ) ଛୁରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରଜ୍ଜର୍ସ୍ ନାମକ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶୀୟ
Rajas(rs) chhurī ସେଫିଲ୍ଡ୍ ନଗରସ୍ଥ ଜଣେ ଲୌହଯନ୍ତ୍ର
ରଜାର୍ସ **रेजिरचक्कु** ନିର୍ମାତାଙ୍କ ନାମରୁ)—ବିଲାତର ରଜର୍ସ୍
[ରଜର୍ସ୍(ର୍ସ) ଚାକୁ(ଖୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] କମ୍ପାନି ନିର୍ମିତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଛୁରୀ—
An excellent kind of knife made by the Rodgers Company of Sheffield in England.

ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଦେ. ବ—ସୌର ଆଷାଢ଼, ଅର୍ଥାତ ମିଥୁନ, ମାସର ପ୍ରଥମ
Raja saṁkrānti ଦିନ—The 1st day of the
ଜ୍ୟେଷ୍ଠସଂକ୍ରାନ୍ତି **आषाढसंक्रांति** solar month of
Āshāḍha. [ଦ୍ର—ରଜ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।

ରଜସାନୁ—ସଂ. ବ (ରଜଜ ଧାତୁ+ସାନୁ)—୧ । ରଜ; ଧୂଳି; ରେଣୁ-
Rajasānu 1. Dust. ୨ । ପରାଗ—2. Pollen.
୩ । ସ୍ତ୍ରୀରଜ—3. Menstrual flux. ୪ ।
ଅନ୍ତଃକରଣ; ଚିତ୍ତ, ହୃଦୟ, ମନ—4. Mind; heart (Apte) ୫ । ଇଚ୍ଛା—5. Volition. ୬ । ରଜୋଗୁଣ—
6. The human passions of a wordly person. ୭ । ମେଘ—7. Cloud (Apte).
୮ । ଆତ୍ମା—8. Soul (Apte).

ରଜସାଧିକ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ, ରଜସ୍+ଅଧିକ୍ୟ)—ଋତୁସ୍ରାବ;
Rajasādhikya ଅସୃଗ୍‌ଦର; ଅତ୍ୟଧିକ ଋତୁସ୍ରାବ ରୋଗ—
Menorrhagia; excessive menstrual flow.

ରଜସ୍କ—ସଂ. ବିଣ. (ରଜସ+କ)—ରଜସ୍ୱଳ (ଦେଖ)
Rajaska [ରଜସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ] Rajaswala (See)

ରଜସ୍ତମସ୍କ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—ରଜୋଗୁଣ ଓ ତମୋଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ବା
Rajastamaska ପ୍ରଭାବିତ—(a man or thing)
Under the influence of the 2 qualities
(ରଜସ୍ତମସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) Rajas and Tamas.

ରଜସ୍ତୋକ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍, ରଜସ୍+ତୋକ; ରଜୋଗୁଣର
Rajastoka ପୁତ୍ର)—ଲୋଭ—Avarice; greediness (M. W).

ରଜସ୍ଫଳା—ପ୍ରା. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ [ସଂ. ରଜସ୍ୱଳା]—ରଜସ୍ୱଳା (ଦେଖ)
Rajasphalā Rajaswalā (See)

ରଜସ୍ୱଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଜସ୍+ବିଦ୍ୟମାନାର୍ଥେ. ବଳ)—
Rajaswala ୧ । ଧୂଳିମୟ—1. Dusty. ୨ । ଧୂଳିରେ
(ରଜସ୍ୱଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆବୃତ—2. Covered with dust. ୩ ।
ରଜୋଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ—3. Passionate; emotional.
ସଂ. ବ—ମହିଷ—Buffalo.

ରଜସ୍ୱଳା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଜସ୍+ବିଦ୍ୟମାନାର୍ଥେ. ବଳ+ଆ)—
Rajaswalā ୧ । ଦୃଷ୍ଟରଜା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. (a girl) Whose
ଅନ୍ୟ ସଂ.—ଅଶୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଶ୍ରେସ୍ତ୍ରୀ, ଉଦକ୍ୟା, menses have appear-
ଋତୁମତୀ, ଚଞ୍ଚଳା, ପାଂଶୁଳା; ed. ୨ । ଋତୁମତୀ; ଆର୍ତ୍ତବା;
ପୁଷ୍ପବତୀ, ପୁଷ୍ପହାସା, ପୁଷ୍ପିତା, ଛୁଆଁ ହୋଇଥିବା—2. Men-
ମଳିନା, ମ୍ଳାନା, ବିଫଳା, ସ୍ତ୍ରୀଧର୍ମିଣୀ, struated. ୩ । ରଜସ୍ୱଳର
ଅର୍ତ୍ତବା— ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—3. Feminine
of Rajaswala: ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ;
ରଜୋଯୁକ୍ତା ନାରୀ—1. A woman in her menses. ୨ । ଦୃଷ୍ଟରଜସ୍କା ବାଳିକା—2. A girl whose menses have appeared. ୩ । ୧୧ ବର୍ଷରୁ, ମତାନ୍ତରେ ୧୦ ବର୍ଷରୁ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବୟସ୍କା କନ୍ୟା—3. A girl who has passed her 10th year. ୪ । ବିବାହଯୋଗ୍ୟା କନ୍ୟା—4. A marriageable girl (Apte). [ଦ୍ର—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କର ୧୨ ବର୍ଷଠାରୁ ୫୦ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଭାବତଃ ପ୍ରତି ମାସରେ ଯୋନିଦ୍ୱାରବାଟେ ଗର୍ଭରୁ ଆର୍ତ୍ତବ ବା ରଜଃ (ଶୋଣିତ) ସ୍ରାବ ହୁଏ । ଏହା ୩ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ରବେ । ରଜସ୍ରାବର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ୧୬ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଋତୁକାଳ ଓ ଏହାହିଁ ଗର୍ଭାଧାନର ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ । ରଜୋସ୍ରାବର ପ୍ରଥମଠାରୁ ୪ଥି ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅହିଂସା, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ପତିସନ୍ଦର୍ଶନ, ପତିସହବାସ, ଜନନ, ନଖ-ଛେଦନ, ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ, ତୈଳାଭ୍ୟଙ୍ଗ, ସ୍ନାନ, ଦିବାନିଦ୍ରା, ଦ୍ରୁତଗମନ, ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ, ବହୁଭାଷଣ ଓ ଅଧିକ ବାୟୁ-ସେବନ ନିଷିଦ୍ଧ । ରଜଃସ୍ରାବ ୩ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ଓ ଚତୁର୍ଥଦିନ ରଜୋନିବୃତ୍ତି ହୁଏ । ୪ଥି ଦିବସରେ ଋତୁ-ସ୍ନାନାନନ୍ତର ପତିଙ୍କ ଓ ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ମୁଖ ଅବଲୋକନ କରିବା ଉଚିତ, କାରଣ ଋତୁସ୍ନାନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଯେଉଁ ରୂପ ଦର୍ଶନ କରିପାଏ ତଦନୁରୂପ ସନ୍ତାନ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମେ । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀର ସଙ୍ଗମ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିଷିଦ୍ଧ (ମନୁ ୪।୪୦-୪୧-୪୨) । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀର ସଙ୍ଗମ କଲେ ପୁରୁଷର ପ୍ରଜ୍ଞା, ତେଜଃ, ବଳ, ଚକ୍ଷୁ ଓ ଆୟୁର କ୍ଷୟ ଘଟେ । ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନର ମତ ମଧ୍ୟ ଏହା । ରଜୋନିବୃତ୍ତି ପରେ ସ୍ନାନ କଲେ ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଦ୍ଧା ହୁଏ (ମନୁ ୫।୬୬) ।

୨ । କନ୍ୟାର ବୟସ ୧୦ ବର୍ଷ ବା ମତାନ୍ତରେ ୧୧ ବର୍ଷ ପୂରିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ରଜସ୍ୱଳା ବୋଲାଯାଏ । ରଜସ୍ୱଳା କନ୍ୟା ଅବିବାହିତାବସ୍ଥାରେ ପିତୃ-ଗୃହରେ ରହିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଋତୁସ୍ନାନ ଦିନ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା ଦୋଷ ଲାଗେ । ଏଥିପାଇଁ କନ୍ୟା ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ବିବାହ ଦେବାର ବିଧି ଅଛି ।]

ରଜସ୍ୱୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଜସ୍ + ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍)-୧। ଧୂଳିମୟ— Rajaswī 1. Dusty; full of dust (M. W). ୨।ରଜୋ- (ରଜସ୍ୱିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୁଣମୟ—2. Full of the quality Rajas. (M. W)

ରଜସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଜସ୍ + ଯ)—ରଜସ୍ୱୀ (ଦେଖ) Rajasya (ରଜସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Rajaswī. (See)

ରଜା—ତେ. ବି. ପୁଂ—(ସଂ. ରାଜନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ. ରାଜା; ତୁଳ. Rajā ତେ. ରାଜୁ)—୧। ରାଜା; ନରପତି—1. King. ୨। ରାଜା ରାଜ(ଜା), ରଜା ଗଞ୍ଜିଫା ସାରର ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟାନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାର [ରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଏଥିରେ ରାଜାଙ୍କ ରୂପ ଚିତ୍ରିତ ଥାଏ)—2. The 12th card in a set of country cards. ୩। ତାସ୍ ଖେଳରେ ୧୩ ସଂଖ୍ୟାର ତାସ୍; ସାହେବ— 3. The king of cards. ୪। ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି- 4. An eminent person. [ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଜା—ଭଗ ।] ୫। ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ— 5. Chief amongst many. [ଉ—ବାଳଅ ମାଛ ଥାଇ ବୋଇଲା ମୁଁ ମାଛଙ୍କ ଉଚ୍ଚରେ ରଜା—ଭଗ ।] [ଦ୍ର—ହନୁମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେବତାରୂପେ ମାନନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କର ଦୈନିକ କ୍ରିୟାକଳାପକୁ 'ନିତି' ବୋଲା ଯାଏ । ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ନିତିମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ନାମ ଅଛି । ରାଜାଙ୍କ ଘରଦ୍ୱାର, ହାତୀ ଓ ଘୋଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାମ ଅଛି । ରାଜାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମ୍, ମଣିମା, ଗୋସେଇଁ, ହଜୁର ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ । ଏଠାରେ ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ ଦିଆଗଲା ।

ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ—ରାଜାଙ୍କ ଶ୍ରୀମ୍
ରାଜାଙ୍କ ଘର—ନଅର, ନବର
ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁର—ଉଅସ, ନହର, ଅନ୍ତଃପୁର
ରାଜାଙ୍କ ଅଗଣା—ପାଟ ଅଙ୍ଗଣା ।
ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଖଣ୍ଡା—ପାଟ ଖଣ୍ଡା
ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ହାତୀ—ପାଟ ହାତୀ
ରାଜାଙ୍କ ଘୋଡ଼ା—ପାଟ ଘୋଡ଼ା
ରାଜାଙ୍କ ନିଦ୍ରା—ପହଡ଼
ରାଜାଙ୍କ ଚେଇଁ ଶୋଇବା—ଚଆଁ ପହଡ଼
ପାନ ଖାଇବା—ବିଡ଼ିଅଲଟି ହେବା
ଦାନ୍ତଘସା—ଦାନ୍ତୁଆଣି; କାଠିଲାଗି
ଭୋଜନ—ମୁଣ୍ଡେହିଁ, ଯୋଗଣ, ଠାଅଲାଗି
ଜଳଖିଆ—ଶୀତଳ ମୁଣ୍ଡୋହିଁ
ଦୁଧ ପିଆ—ଓଖର ଯୋଗଣ
ଗାଧିଆ—ମାଜଣା, ଦେହପାଣି
ବସିବା—ବେହେଲଣ
ବସିବା ମେଲା—ବେହେଲଣ ମଣ୍ଡପ
ଔଷଧ ଖାଇବା—ଔଷଦ ଯୋଗଣ
ଜୋତା ପିନ୍ଧିବା—ମହଣାଣ ଲାଗି
ଅନ୍ଧାରରେ ବା ରାତିରେ ଛଦ୍ମବେଶରେ ବୁଲିଯିବା } —ଅନ୍ଧାର ବିଜେ
ଖିଅର ହେବା—ମୁଖ ସିଘାର; ପନ୍ନଅର
ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—ଶୁଚିଲଇ ବିଜେ
ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା—ଖଟଣିଲାଗି, ଉଡ଼ପଲାଗି
ପୀଡ଼ିତ ହେବା—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଅଳସ ହେବା
ଝାଡ଼ା ଫେରି ଆସି ମାଟିହାତ କରିବା— ଧୂଳିପାଣି ବଢ଼ିବା
ତେଲ ଲଗାଇବା—ଫୁଲୁରଲାଗି, ମର୍ଦ୍ଦନ
ଶିକାର କରିବା—ପାରଧି, ଆଡ଼
ଯିବା, ଆସିବା, ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—ବିଜେ କରିବା; ବିଜେ ହେବା
ଠାକୁର ପୂଜା—ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ
ବିବାହ—ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ
ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ପାଟମୁଣ୍ଡ, ଶୀକା
ବେଶ ହେବା—ଶିଂଗାର ବଢ଼ିବା
କୌଣସିସ୍ଥାନରୁ ଫେରି ଆସିବା—ବାହୁଡ଼ାବିଜେ କରିବା
ରାଜା କେଉଁଠାକୁ ଯିବାବେଳେ ରାଜାଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ ଜଣେ ଘାଇକ ଡାକଡାକ ବାଟ କଢ଼େଇବା } —ପହଣ୍ଡ ମଣେଇବା
ରାଜାଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା—ଖଟଣି, ଉଡ଼ପ
ରାଜାଙ୍କ ଧନାଗାର—ଭଣ୍ଡାର
ବସ୍ତ୍ରାଗାର—ଗନ୍ଧା, ଗନ୍ଧାଘର
ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଦୋଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯିବାର ନିଷେଧାଜ୍ଞା } —ଶ୍ରୀମ୍ମ ମନା
ରାଜାଙ୍କ ଚିଠି—ଚିଟାଉ
ରାଜାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ—ଗଣ୍ଡ
ରାଜାଙ୍କ ଦେହ—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ
ରାଜାଙ୍କ ହାତ—ଶ୍ରୀହସ୍ତ
ରାଜାଙ୍କ ହାତବାକ୍ସ—ଶ୍ରୀହସ୍ତ ବାକ୍ସ
ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଅନ୍ନ—ଓରିଆ
ରାଜାଙ୍କ ଲଗାଇବା ତେଲ—ଫୁଲୁର
ରାଜାଙ୍କ ଗୋଡ଼—ପାଆ
ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ରାଣୀ—ପାଟରାଣୀ, ପାଟ ମହାଦେଇ, ପାଟମଣିମା

ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟାଗ୍ରହଣ—ନୃଅମଣିମା, କନ୍ୟାମଣିମା
ରାଜାଙ୍କ ସାଧାରଣସ୍ତ୍ରୀ—ମହାଦେଈ
ରାଜାଙ୍କ ରକ୍ଷିତା ଦାସୀ—ବେହେରାଣୀ
ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗୃହୀତା ଦାସୀ—ଶ୍ରମୁଆ, ଝିଅ
ରାଜା ଫୁଲଟିଏ ଦେଇ ଗାନ୍ଧର୍ବ ମତରେ ମନୋନୀତ କରିବା ସ୍ତ୍ରୀ } —ଫୁଲବାଈ
[ଏହିପରି ମାଳବାଈ, ଚନ୍ଦ୍ରକଳାଈ ଆଦି ଶବ୍ଦ ଅଛି]
ରାଜାଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ—ଗମ୍ଭୀର ସାଆନ୍ତ; ଦେଉ; ପାଟଦେଉ; ଷଡ଼ାଏତ
ବଡ଼ପୁଅଙ୍କ ତଳପୁଅ—ପଟ୍ଟାଏତ
ଅନ୍ୟ ରାଜପୁତ୍ରଗଣ—ଲାଲ୍‌ସାହେବ; ରାଉତରା
ରାଜାଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ବରିଦର; ସାଆନ୍ତ; ଗୁଇପୁଅ
ରାଜାଙ୍କ ଦାସୀପୁତ୍ର—ଅନ୍ତର
ରାଜାଙ୍କ ଝିଅ—ଜେମା, ଜେମାଦେଈ, ଜେମାଦେଈ ମଣିମା
ରାଜାଙ୍କ ଗୃହପାଳିତା ଦାସୀ—ଘରଝିଅ
ରାଜାଙ୍କ ପାଚକା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ନାମୀ
ପାଚକ—ସୁଆର, ମହାସୁଆର
ଅଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ବୁଝିବା ଲୋକ } —ଚର୍ଚ୍ଚାବେହେରା, ଚର୍ଚ୍ଚାଇତ
ରାଜାଙ୍କ ପିନ୍ଧାଲୁଗାର ଓ ଅଳଙ୍କାରାଦିର ରକ୍ଷକ } —ଗୃଙ୍ଗଡ଼ା ମେକାପ
ଭଣ୍ଡାର ଘର ରକ୍ଷକ—ଗନ୍ତ୍ରାଇତ; ମେକାପ
ରାଣୀଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର-ରକ୍ଷିକା ଦାସୀ } —ସରାଣୀ, ଗନ୍ତ୍ରାଣୀ, ଗନ୍ତ୍ରାଘରଆଣୀ
ଗୀତ ଗାଇବା ଦାସୀ—ଗାଆଣୀ
ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା ଦାସୀ—ବାଆଣୀ
ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ସେବାର ପାଳି ସାହାର ପଡ଼ିଥାଏ } —ପାଳିଆ
(ଯଥା—ପାଳିଆ ପାଇକ, ପାଳିଆ ଆପଟ ।)
ରାଜାଙ୍କ ଗଉଡ଼—ଆପଟ
ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ପିଲା—ଉତ୍ତରିଆ ପିଲା
ମୃତ ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି କ୍ରିୟା କରିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ—ପୁଅବ୍ରାହ୍ମଣ
ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସେବାକାରୀ ଦାସ—ଶ୍ରମୁଆ, ପାଖଲୋକ
ଧାଈ—ଧାଈବେହେରା, ମୁଦୁସୁଲ୍ଲ
ପାକାର୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ପାଚକ ନିକଟକୁ ଯୋଗାଇବା ଚାକର } —ଯୋଗଣିଆ
ରାଜାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଦେଖି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି } —ଦେଖୁଣିଆ
ରାଜାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପ୍ରଥମେ ଚାଖି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି } —ଚାଖୁଣିଆ
ଚପରାସୀ—ଖୁଣ୍ଟିଆ, ଶ୍ରମୁଣ୍ଟିଆ, ଉତ୍ତର ଖୁଣ୍ଟିଆ
ଅର୍ଦ୍ଦଳୀ—ସଙ୍ଗୁଳିଆ; ପଡ଼ିଆର
ଯେ ରାଜାଙ୍କୁ ବା ରାଣୀଙ୍କୁ ବେଶ କରେ—ଶିଙ୍ଗାରୀ
ସର୍ଦ୍ଦାର ବେହେରା—ଖଟଣି ସେବକ
ମେହେନ୍ତର—ମାହାର
ମୋହରର—ଶ୍ରମୁକରଣ
ବେଶ୍ୟା—ମାହାରୀ
ଅନ୍ତଃପୁରର ଦ୍ରବ୍ୟାଦିରକ୍ଷକ—ନଅର ବିପୋଇ
ମନ୍ତ୍ରୀ—ତଡ଼ଜ, ପାତ୍ର, ଖରସୁଧା, ଦେବାନ, ବେବର୍ତ୍ତୀ,
ପିଆଦା—ପାଇକ
ପ୍ରହରୀ—ପାହାରୀ ପାଇକ
ଦେବସେବା କର୍ମଚାରୀ—ପରିଷ୍ଠ,ପରିକରଣ, ଦେଉଳକରଣ, କୋଠକରଣ
ଗ୍ରାମର ରାଜକର୍ମଚାରୀ—ଦଳେଇ, ଦଳବେହେରା, ପଧାନ ।

ରାଜାମାନେ ରାଜ୍ୟରେ ନାନା ଉପାଧି ବାଣ୍ଟି ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଣ୍ଡରେ ଶାଢ଼ୀ ବା ଶିରୋପା ବାନ୍ଧନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିର ନାମ ଦିଆଗଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ—ସାମନ୍ତରାୟ (ସାଆନ୍ତରା), ପ୍ରହରାଜ (ପହରାଜ), ପଟ୍ଟଜ୍ୟୋତିଷୀ—ପାଟଜୋଷୀ (ପାଡ଼ୁଣୀ), ରାଏଗୁରୁ(ରାଜଗୁରୁ), ସଦଶ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମା, ସାଆନ୍ତରା ମହାପାତ୍ର, ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ, ବଡ଼ପଣ୍ଡା, ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ବାହାଳପତି, (ବାହୁମା ପତି), ପରମଗୁରୁ, ଭଟ୍ଟମିଶ୍ର ।

କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ—ବୀରବର, ହରିଚନ୍ଦନ, ନରେନ୍ଦ୍ର, ମର୍ଦ୍ଦରାଜ, ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ, ଭ୍ରମରବର, ଚକ୍ରଧର, ବିଦ୍ୟାଧର, ରାଉତରା, ରାଏଟସିଂହ, ରାଏସିଂହ, ବକସୀ, ମାନ୍ଧାତା, ମଙ୍ଗରାଜ, ଦେଓ, ବଳଆରସିଂହ ।

ପାଇକମାନଙ୍କୁ—ଝଟଟସିଂହ, ବାଘ ସିଂହ, ଚକ୍ରଧର, ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର, ଦଳବେହେରା, ଦଳେଇ, ବଳଆରସିଂହ, ବଳବନ୍ତରାୟ, ଉତ୍ତର କବାଟ, ଦକ୍ଷିଣ କବାଟ, ପଶ୍ଚିମ କବାଟ, ପାଇକରା, ବଡ଼ସେନା, ଉଦଣ୍ଡରାୟ, ଉଦଣ୍ଡସିଂହ, ମର୍ଦ୍ଦଗାଜୀ, ପାହାଡ଼(ଡ଼ା)ସିଂହ, ପାଲଟା ସିଂହ, ବିଧାର, ଛୁଆଳ ସିଂହ, ଖଣ୍ଡାସିଂହ, ରଣସିଂହ, ବାହାଦୁର ସିଂହ, ଚକ୍ରଧରା, ରାଉତରା, ମଉଜଳସିଂହ, ଶକ୍ତିଶଲ, ବୀରଶଲ, ପ୍ରତାପ ରାୟ(ଇ), ବୈରିଗଞ୍ଜନ, ଭଣଭାନୁ, ବଳଆର ସିଂହ, ରାୟ(ଇ)ପତାମ, ଯୁଗସାଇ ଦେଓ ।

କରଣମାନଙ୍କୁ—ଚୀଜ ବା ଚେଉ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଟ୍ଟନାୟକ, ପାଣ୍ଡିଆ, ଖରସୁଧା ପଟ୍ଟନାୟକ, ଉତ୍ତର ଉତ୍ତ, ବେବର୍ତ୍ତୀ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବାନଟଗୋଇ, ଉତ୍ତର ଉତ୍ତ, ବକସି ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ଜ୍ୟୋତିଷୀଙ୍କୁ—ଖଡ଼ିରହ, ଖଡ଼ିକାରରହ
ପାଚକଙ୍କୁ—ସୁଆରରହ
ଗାୟକଙ୍କୁ—ସଙ୍ଗୀତରହ, ଗୁଣିରହ, ଗାୟକରହ
କଥକଙ୍କୁ—ରସବିନୋଦ, ହାସ୍ୟବିନୋଦ, ଗଳ୍ପସାଗର
କାରିଗରଙ୍କୁ—ବିଶ୍ୱାଣିରହ

ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜା ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ବଂଶଗତ ଉପାଧି ଅଛି । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦିଆଗଲା ।

ପାଟଣା, ସୋନପୁର
ଖରସୁଆ, ଖଡ଼େଇକଳା } ସିଂହ ଦେଓ (ବ)

ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର,
ବଣିକା, ଘୁମ୍ସର, ହଲଦିଆ } ଭଞ୍ଜ.; ଭଞ୍ଜଦେଓ (ବ)

ଢେଙ୍କାନାଳ—ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର

ଆଠଗଡ଼—ବେବର୍ତ୍ତା ପଟ୍ଟନାୟକ

ଖଣ୍ଡପଡ଼ା—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର ରାୟ

ହିନ୍ଦୋଳ—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଜଗଦେବ

ପାଲ ଲହଡ଼ା— { ୧ ପୁରୁଷ—ଗଣେଶ୍ୱର ପାଲ
ଅନ୍ୟପୁରୁଷ—ମୁକୁନ୍ଦପାଲ

ତାଳଚେର— ଖାରବର ହରିଚନ୍ଦନ

ଦଶପଲ୍ଲା—ଦେଓଭଞ୍ଜ

ଗାଙ୍ଗପୁର, ବୌଦ୍ଧ ଓ ଆଠମଲ୍ଲିକ—ଦେଓ, ଦେବ

ବଡ଼ାମ୍ବା — ଖାରବର ମଙ୍ଗ(ର୍ଦ୍ଦ)ରାଜ ମହାପାତ୍ର

ନୁଆଗଡ଼—ସିଂହ ମାନ୍ଧାତା

ବାମଣ୍ଡା— { ୧ମ ପୁରୁଷ—ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ
ଅନ୍ୟପୁରୁଷ—ସୁତଳଦେବ

ରେଡ଼ାଖୋଲ— ସେନାମଣି ଦେଓ

ରଣପୁର—ବଳଭଦ୍ର ନରେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର

ଗିରିଆ—ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ଖାରବର ଚକ୍ରଧରସିଂହ ମହାପାତ୍ର

ଖଣ୍ଡିକୋଟ—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ

କଳାହାଣ୍ଡି— ଦେଓ (ଦେବ)

ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର

ମଧୁପୁର—ଧୀର ନରେନ୍ଦ୍ର

ବଣାଇ—ଇନ୍ଦ୍ରଦେଓ

ବଲରାମପୁର—ଧୀର ଖାରବର ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର

ବାଣପୁର (ଅଧୁନାତନ ପାରଲୁଦ)— ମାନସିଂହ ହରିଚନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର ରାୟ

ଆଳୀ—ଦେଓ

ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି, ପୁଷ୍ପ
ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡି, ସାନଖେମୁଣ୍ଡି } —ଗଜପତି ଦେବ

ମାଳଗିରି—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ

ଧଳଭୂମି—ରଣ ସର୍ଦ୍ଦାର

ଟିକାଲି, ସୁରଙ୍ଗୀ—ହରିଚନ୍ଦନ ଜଗଦେବ

ଚିତ୍ରକୋଟ—ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେଓ

ତରଳା—ହରିଚନ୍ଦନ

ଭଞ୍ଜଡ଼ା—ଭ୍ରମରବର

ଜମ୍ପାପଡ଼ା—ରାଏଟ ସିଂହ

ଲୁଜଙ୍ଗ—ଷଣ୍ଢ

ବାଙ୍କି— ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ

ରାଜାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ଭଗ ପ୍ରଚଳିତ ବଚନ :—

ରଜା ଗୋଜା — ରାଜାଙ୍କର ଅଖାଡ଼ୁଆ ବୁଝାମଣା

ରଜା ଭୋଜ— ରାଜା ଅଗପଛକୁ ଖିଆଲ ନ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ରଜା ଅନୁଗତେ ଧର୍ମ—(ସଂ. ରାଜାନୁଗତୋ ଧର୍ମଃ) ରାଜା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ନ କଲେ ଧର୍ମ ଲୋପ ହୁଏ ।

ରଜା ଘରେ ଦଇବ ପାତ୍ର— ରାଜାମାନଙ୍କ ବିବାହରେ ବର-କନ୍ୟାଙ୍କର ଜାତକ ମେଳ କରି ନ ଯିବା ପ୍ରଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏ ପ୍ରବଚନ ଚଳିଛି ।

ରଜା ନିଏ ଭଣ୍ଡି, କେଲା ନିଏ ଭଣ୍ଡି, ଭଲେଇ ନିଏ ରଣ୍ଡି, ଚିଲ୍ଲା ନିଏ ଗଣ୍ଡି—ରାଜା ଅନ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ କରନ୍ତି ।

ରଜା ଆଗରେ କହିବ ସତ } —(ଉପଦେଶ) ରାଜା
ମାଇପ ଆଗରେ କହିବ ମିଛ } ଦେବତା ସ୍ୱରୂପ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ମିଥ୍ୟା କହିବା ପାପ ।

ରଜାଙ୍କୁ ଘାଏ ଘାଏ, ରାଣୀଙ୍କି ଯୁଗୁ ବୁଡ଼ୁ—ଅଭ୍ୟାଗତର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦଣ୍ଡର ଗୁରୁତା ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ, ଅଭ୍ୟାଗତରତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦଣ୍ଡର ଗୁରୁତାକୁ ଅନୁଭବ କରେ ।

ରଜା ପୁଅକୁ କି ଖଜା ଅପୁଙ୍କ ?—ନ୍ୟାୟ—ରଜାପୁଅଙ୍କ ଖଜା ପରି ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଅଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ରଜା ପୁଅ ଯୋଗୀ ହେଲେ କି ସେ ରଜାବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ିବ ? ଯୋଗୀ ପୁଅ ରଜା ହେଲେ କି ସେ ଯୋଗୀ ବୁଦ୍ଧି ଛାଡିବ ? —ରାଜବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଗରିବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ମହାନୁଭବତା ଛାଡ଼େ ନାହିଁ ।

ରଜା, ବର,ବାଈ, ଏ ତିନିଙ୍କି ଦେଖି ଯାଇ—ରାଜା, ବର ଓ ବେଶ୍ୟା (ନର୍ତ୍ତକୀ)ଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ।

ଅବୁଝାମଣା ରଜାକୁ ଘାଳବଣ୍ଡା ମନ୍ତ୍ରୀ—ନ୍ୟାୟ—ଅନ୍ୟାୟ ବିଷୟରେ ରାଜାଙ୍କ ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ ଉପଦେଶକ ମିଳିବା ନ୍ୟାୟ ।

ଅବୁଝା ରଜାକୁ ବେବୁଝା ମନ୍ତ୍ରୀ, ତହିଁ କାଣି ଦାସୀ ନାର - ନ୍ୟାୟ—ରାଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ଅବିଚାରୀ ହେବା ସ୍ଥଳରେ ନାନା ମନ୍ଦ ଓ ଅସୁନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟିବା ନ୍ୟାୟ ।

{ ରଜା ବରକୋଳି ସାଜା—
ରଜା ଶୁଳେଇ ବିଜେକର ବରକୋଳିଟାଏ ଟୋକିଦେଲା ନ୍ୟାୟ—

(କାହାଣୀ) ଜଣେ ଅପରାଧୀ ଗଛ ଉପରେ ଲୁଚି ବସିଥିବା-ବେଳେ ଚଢ଼ିଚଳେ ରାଜା ଝାଡ଼ାଫେରି ବସି ଗଛମୂଳେ ଝଡ଼ିପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟିଏ ପାଚିଲା ବରକୋଳିକୁ ଖାଇଦେଇ-ଥିବା କଥା ଦେଖି ଆସି ବିଚାର ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଅପରାଧୀ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ରାଜାଙ୍କଠାରେ ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତିପାଇଥିବା କାହାଣୀ ।

ରଜାପୁଅ ସଙ୍ଗେ ଶୁଣ୍ଢ ଅବଣିଜ ବାଇ—ନ୍ୟାୟ, ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗରିବ ଲୋକ ମାଡ଼ିଲେ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ ।

ରାଜ୍ୟଯାକର ପାପ ରଜାମୁଣ୍ଡରେ ଯାଏ (ଶାସ୍ତ୍ରବଚନ) — ରାଜ୍ୟର ଲୋକଙ୍କ ପାପର ଫଳ ରାଜା ଭୋଗ କରନ୍ତି । ନଅର ଦାସୀ ହସାଇ ବୁଲେ, ରଜା ବିଜେ କଲେ ଜଳାକବାଟ ପଡ଼େ—ଭଗ ।

ରାଜାଙ୍କ ରକ୍ଷିତା ବେଶ୍ୟା ରାଜାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ରକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ରଜାଙ୍କ ଥିବା ସମୟରେ ରଜାଙ୍କ ଜାଣିବା ପାଇଁ ତା ଘରର ଦୁଆରକୁ ସୁଦ୍ଧା ବନ୍ଦ କରି ଘର ଭିତରେ ରହିଥାଏ ।

ରଜାର ପ୍ରଜା ନୁହେଁ ବି ସାଧୁର ଖାତକ ନୁହେଁ— ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଅଋଣୀ ହୋଇ ଖାଇକା ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରେ ।

ରଜାକୁ ରେ କହି(ରି)ବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବିନୀତ ହେବା— Rajāku re kahi(ri)bā To be very arrogant and insubordinate to great men.
ରାଜାକୋ ରେ ବୋଲନା

ରଜାଙ୍କ ଉଆସ—ଦେ. ବି—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁର—1. The Rajāṅka uāsa female apartment of a Rājā.
ରାଜାର ମହଲ ୨ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—2. The palace.
ରାଜାକୀ ହବେଲୀ

ରଜାଙ୍କ ଛମ୍ବୁ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱୟଂ ରାଜା—The Rājā himself; Rajāṅka chhāmu His Highness. [ଯଥା—ମତେ ରାଜାର କାହେ ରଜାଙ୍କ ଛମ୍ବୁରୁ ଡାକରା ହୋଇଛି ।] ଦେ. ଅ—
ରାଜାକେ ଯହାଁ ରଜାଙ୍କ ନିକଟ—The presence of His Highness. [ଯଥା—ରଜାଙ୍କ ଛମ୍ବୁରେ ମୁଁ ଗୁହାର କରିବି ।]

ରଜାଙ୍କ ନଥ(ହ, ବ,)ର—ଦେ. ବି—ରାଜପ୍ରାସାଦ— Rajāṅka na-a(ha, ba)ra The palace.
[ରଜା ନଥ(ହ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାଜ ମହଲ ରାଜମହଲ

ରଜା ଜେମା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍+ଜାମା)—ରାଜକନ୍ୟା— Rajā jemā A princess.
[ରଜାଝିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାଜକୁମାରୀ ରାଜ କୁଁଆରୀ

ରଜା ପରଜା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ.ରାଜା+ପ୍ରଜା)—୧ । ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଗଣ— Rajā parajā 1. A king and his subjects.
[ରଜା ପ୍ରଜା—ଦେ. ରୂପ] ୨ । ଜମିଦାର ଓ ରଇତ—2. A land-lord and his tenantry.
ରାଜାପ୍ରଜା ରାଜାପ୍ରଜା

ରଜା ପୁଅ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର)—ରାଜପୁତ୍ର— Rajā pua A prince.
ରାଜକୁମାର ରାଜକୁମାର

ରଜାପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ—ଦେ. ବି (କଟକୀ ଭାଷା)—ଜମିଦାର ଓ ରଇତ Rajāprajā samparka ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ; କୌଣସି [ରଜା ପ୍ରଜା ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରଇତ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତିର ରାଜା ପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ ଜମିଦାରଙ୍କର ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ—Relationship
ରାଜାପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ of landlord and tenant between two persons. [ଦ୍ର—ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣେ ରଇତ ନାମରେ ବାକି ଖଜଣା ପାଇଁ ନାଲିସ କଲେ, ଯଦ୍ୟପି ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତିର ଜମିଦାର ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଉକ୍ତ ରଇତ ଜବାବ୍ ଦିଏ ଯେ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର 'ରଜା ପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ' ନାହିଁ ।]

ରଜା ରାଉତ(ତୁ)ରା—ଦେ.ବି(ସହଚର)—ରାଜା ଓ ରାଜପ୍ରତିମ ବ୍ୟକ୍ତି— Rajā rāuta(tu)rā King and royal persons.
ରାଜା ଟାଜା ରାଜ ରାଜବାଡା

ରଜା ରା(ର)ଜୁ(ଜୋ)ଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବି (ସହଚର)—ରାଜା ଆଦି— Rajā rā(ra)ju(jo)rdā(rdi) Kings etc. [ଉ—ରଜା-ରାଜାରାଜଡ଼ା ରାଜୁଡ଼ିରେ ସର୍ବନ୍ତ ପୁଛା, ରଣେ ବଣେ ଯାଉ ଯେଣେ
ରାଜାରଜବାଡା ତା ଭଜା—କହନ୍ତି ମାଏ ଗୋ, ଚଉଭିଶା ।]
[ରଜାରାଜୁଡ଼ି, ରଜାଫଜା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଜା ରାଣୀ—ଦେ. ବି (ସହଚର; ସଂ.ରାଜା+ରାଜ୍ଞୀ)—ରାଜା ଓ ରାଣୀ— Rajā rāṇī The king and the queen.
ରାଜାରାଣୀ ରାଜାରାନୀ

ରଜାରାଣୀ ଦେଉଳ—ଦେ. ବି—ଭୁବନେଶ୍ୱରର କେଦାରକୁଣ୍ଡର ଅଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମୟ ମନ୍ଦିର—Name of a very fine temple to the north-east of the Kedārakuṇḍa tank. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ କୌଣସି ଦେବବିଗ୍ରହ ନାହିଁ ।]

ରଜାଶୟ—ସଂ ବି (ରଜ+ଆ+ଶୀ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରୂପା— Rajāśaya 1. Silver (M. W). ୨ । କୁକୁର—2. Dog [ରଜୋଶୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] (M. W). ସଂ. ବିଣ-ରୌପ୍ୟନିର୍ମିତ— Made of silver (M. W).

ରଜି—ସଂ.ବି—(ନାମ)ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜପୁତ୍ର; ପୁରୁରବାଙ୍କ ପୌତ୍ର; ଆୟୁଙ୍କ Raji ପୁତ୍ର ଓ ନହୁଷଙ୍କ ସହୋଦର; ସିଂହିକାତନୟ ରାହୁଙ୍କର ଦୌହିତ୍ର—Name of a prince of the Lunar dynasty of India.

ରଜିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଜକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ Rajikā ନିଜେ ଲୁଗା କାଚେ—1. Washer-woman ୨ । ତିନି ଦିନ ହେଲା ଋତୁମତୀ ହୋଇଥିବା ନାରୀ— 2. A woman on the third day of her menses.
[ଦ୍ର—ରଜକ ଶବ୍ଦ ଭାବବାଚକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତହିଁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରଜକୀ (=ଧୋବଣୀ, ଧୋବାର ସ୍ତ୍ରୀ) ଓ ଏହି ଶବ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟବାଚକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତହିଁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରଜକା ହୁଏ; (ଧୋବା ଜାତିର ହେଉ ବା ନ ହେଉ) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୁଗା କାଚି ସଫା କରେ।]

ରଜିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ରଜ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)— Rajita ୧ । ବିଚଳିତ—1. Affected; excited; mov- (ରଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ed (M. W) ୨ । ମୁଗ୍ଧ; ମୋହିତ— 2. Captivated (M. W). ୩ । ପ୍ରଲୋଭିତ— 3. Allured (M. W); tempted.

ରଜୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ. (ରଜ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଚ୍ବି+କୃତ)— Rajīkṛuta ଧୂଳିରେ ପରିଣତ—Changed or reduced to dust (M. W).

ରଜୁ(ଜୋ)ଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ.ବ—ରଜୋଡ଼ା;ରାଜ୍ୟ; ରାଜାଙ୍କ ଶାସିତ ଦେଶ
Raju(jo)rdā(rdi) —A state; kingdom.
ରାଜଡ଼ା रजवाडा

ରଜୋକୃଚ୍ଛ୍ର—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ; ରଜଃ+କୃଚ୍ଛ୍ର) —୧ । ସ୍ତ୍ରୀ—
Rajokṛuchchhra ଲୋକଙ୍କର ରୋଗବିଶେଷ; ରଜଃସ୍ରାବର ଅଭାବ—1. Menorrhoea; stoppage of the menstrual flow. ୨ । ବାଧକ ରୋଗ—2. Painful menstruation.

ରଜୋଗୁଣ—ସଂ. ବି. (ରଜଃ+ଗୁଣ; ମ.ପ.ତ୍ପୁ; ରଜୋନାମକ ଗୁଣ)--
Rajoguṇa ରଜଃ ନାମକ ମାନବପ୍ରାକୃତିକ ଗୁଣ—One of the three attributes of human nature.

ରଜୋଜନିତ—ସଂ.ବିଣ.(୫ମୀ ତତ୍; ରଜଃ+ଜନିତ)—୧। ଧୂଳିରୁ ଜାତ--
Rajojanita 1. Born of dust. ୨ । ରଜୋଗୁଣଜାତ—2. Born of passions. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଋତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced from the menstrual flux.

ରଜୋଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁକାଳୀନ
Rajodarśana ରଜଃସ୍ରାବର ଆରମ୍ଭ—The beginning of the menstrual flow; the (first) appearance of the menstrual excretion.
[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବାଳିକାର ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନର ବାର ଓ ତିଥି ଅନୁସାରେ ବାଳିକାର ଭବିଷ୍ୟତର ଓ ତତ୍ସ୍ୱାମୀର ଭବିଷ୍ୟତର ସୂଚନା ଜଣା ପଡ଼େ । ରବିବାରରେ ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନରେ ବାଳିକା ବିଧବା, ସୋମବାରରେ ପତିବ୍ରତା,ମଙ୍ଗଳବାରରେ ବେଶ୍ୟା-ବୁଧବାରରେ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନୀ,ଗୁରୁବାରରେ ପତିର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି-କାରିଣୀ,ଶୁକ୍ରବାରରେ ପତିବ୍ରତା,ଶନିବାରରେ ବନ୍ଧ୍ୟା ହୁଏ । ନନ୍ଦା ଓ ଭଦ୍ରା ତିଥିରେ ପତିଭକ୍ତା ଓ ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଏ; ଜୟା ତିଥିରେ ସ୍ୱାମୀ-ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତା ଓ ରିକ୍ତା ତିଥିରେ କୁଳଟା ହୁଏ ।]

ରଜୋଦ୍ଗମ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଜ+ଉଦ୍ଗମ)— ରଜୋଦର୍ଶନ;
Rajodgama ରଜସ୍ୱଳା ହେବା—Appearance of the
(ରଜୋନିର୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ) menses; menstruation.

ରଜୋଧର୍ମ ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମାସିକ ଋତୁସ୍ରାବ (ହି. ଶ)—The
Rajodharma monthly menstrual flow in women.

ରଜୋଽଧିକ—ସଂ. ବିଣ. (ରଜଃ+ଅଧିକ)— ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରକୃତିରେ
Rajo'dhika ରଜୋଗୁଣର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଥାଏ—One in
(ରଜୋଽଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) whom the quality of Rajas
ରଜୋଧିକତା } —ବି predominates (M. W);
ରଜ ଅଧିକ୍ୟ } passionate.

ରଜୋଦ୍ୱାସା—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ. (ରଜ+ଉଦ୍ବାସ+ଆ)—ରଜସ୍ୱଳା
Rajodbāsā ସମୟରେ ପିନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ରଜୋରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ରକୁ ଫାଳିଷ୍ଟ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has put off her soiled cloth after her menstrual impurity (M. W).

ରଜୋନିବୃତ୍ତି—ସଂ ବି.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;ରଜଃ+ନିବୃତ୍ତି)—୧। ନିୟମିତ ମାସିକ
Rajonibṛutti ରଜୋଦର୍ଶନ ଉହ୍ୟତ ହୋଇଯିବା—1. The cessation or suppression of the menstrual flow in women of advanced age.
[ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରୋଗ ହେଲେ, ଗର୍ଭାବସ୍ଥାକାଳରେ ଓ ୫୦ ବର୍ଷ ଟପି ଗଲେ ସେମାନଙ୍କର
ରଜୋବନ୍ଧ } —ଅନ୍ୟରୂପ ମାସିକ ରଜସ୍ରାବ ବନ୍ଦହୋଇ-
ରଜୋରୋଧ } ଯାଏ ।]
ରଜୋନିରୋଧ }
୨ । ରଜସ୍ୱଳା ହେବାର ୩ ଦିନ ପରେ ରଜୋନିର୍ଗମର ବନ୍ଦ ହେବା—2. The stoppage of the menstrual flow after the 3rd day of the appearance of menses.

ରଜୋପମ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜ+ଉପମା)—ଧୂଳି ପରି;
Rajopama ଧୂଳି ସଦୃଶ—Resembling dust
(ରଜ ଉପମ—ଅନ୍ୟରୂପ) (M. W).

ରଜୋବଳ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜସ୍+ବଳ; ଯାହାରେ ରାଜସିକତା
Rajobala ବଳବତୀ ହୁଏ)—ଅନ୍ଧକାର—Darkness.
(ରଜୋଽବଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜୋମେଘ—ସଂ. ବି.—(ରଜଃ+ମେଘ; ରୂପକ)—ଶୂନ୍ୟରେ ବା
Rajomegha ଆକାଶରେ ଅଚ୍ଛନ୍ନ କରିଥିବା ଧୂଳିପଟଳ—
A cloud of dust.

ରଜୋହର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ରଜଃ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ
Rajohara ବସ୍ତ୍ରାଦିରୁ ଧୂଳି, ମଇଳା ପ୍ରଭୃତି ହରଣ କରେ)—
[ରଜୋହରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ରଜକ; ଧୋବା—Washerman.

ରଜ୍ଜୁ—ସଂ. ବି.—(ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା+କର୍ମ. ଉ; ନିପାତନ)-
Rajju ୧ । ଦଉଡ଼ି; ବନ୍ଧନୀ—1. Bond; cord; rope; string. ୨ । ବେଣୀ—2. Plait; braid. ୩ । ବେଣୀ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା କେଶଗୁଚ୍ଛ—3. A plait of hair; a lock of braided hair. ୪ । ଘୋଡ଼ାର ବାଗଡୋର (ହି. ଶ.)—4. The rope attached to the bit of a horse. ୫ । ମେରୁଦଣ୍ଡରୁ ବାହାରି ଥିବା ପେଶୀବିଶେଷ—5. Name of a sinew proceeding from the vertebral column (Apte).

ରଜ୍ଜୁଦାଳକ—ସଂ.ବି.—୧ । ଏକ ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ କୁକୁଟ—1. A kind
Rajju dālaka of wild fowl (Apte). ୨ । ଜଳଚର
[ରଜ୍ଜୁକାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ] ପକ୍ଷିବିଶେଷ—2. A kind of aquatic bird. [ଦ୍ର—ଏହାର ମାଂସ ଖାଇବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିଷିଦ୍ଧ —ହି. ଶ.]

ରଜ୍ଜୁଧାନ—ସଂ. ବି.—(ରଜ୍ଜୁ+ଧା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅନ)—ଗୋ-
Rajju dhāna ମେଷାଦି ପଶୁଙ୍କର କେବଳ ଯେଉଁ ଅଂଶର ଗୃହ ପାଖେ ପଘା ବନ୍ଧା ଯାଏ—The part of the neck of a domestic animal round which a rope is fastened (M. W).

ରଜ୍ଜୁ ପେଡ଼ା—ସଂ. ବି. (ମ. ସ. ଲୋ)—ଦଉଡ଼ିରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା
Rajju perḍā ଟୋକେଇ ବା ପେଡ଼ୀ—Rope-basket(Apte).
[ରଜ୍ଜୁ ପେଟ୍ଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଜ୍ଜୁ ପିଠିକା—ସଂ. ବି.—(ମ. ସ. ଲୋ)—ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଝୁଲା ଯାଇ
Rajju piṭhikā ଥିବା ଚଉକି ବା ପୀଢ଼ା—A stool or bench suspended by ropes (M. W)

ରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦଉଡ଼ି ଘୁଡ଼ାଇ ବାନ୍ଧିବା—
Rajju bandha Binding with ropes; tying with cords.
[ରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଜ୍ଜୁ ବର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦଉଡ଼ି ବଳିବା—
Rajju barttana The twisting of rope (M.W)

ରଜ୍ଜୁ ଭ୍ରମ—ସଂ. ବି. (ମ. ସ. ଲୋ)—ଭ୍ରମବଶତଃ ରଜ୍ଜୁଠାରୁ କୌଣସି
Rajju bhrama ବସ୍ତୁରେ ରଜ୍ଜୁଜ୍ଞାନ—Mistaking a thing to be a rope which it is not.
[ଯଥା—କାମାନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ରଜ୍ଜୁଭ୍ରମରେ ସର୍ପକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଶୂଳ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା—ନ୍ୟାୟ ।]

ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପଭ୍ରମ—ଦେ. ବି.—ଦଉଡ଼ିକୁ ଦେଖି ଭ୍ରମରେ ସାପ ବୋଲି
Rajjure sarpa bhrama ବୋଧ କରିବା—Mistaking a rope for a serpent.

ରଜ୍ଜୁ ସନ୍ଦାନ—ସଂ. ବି.—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ;ରଜ୍ଜୁ + ସନ୍ଦାନ)—ଦଉଡ଼ି ଓ ଖୋଡ଼ିର
Rajju sandāna ବେଡ଼ି—Rope and foot-fetters (M. W.)

ରଜ୍ଜୁ ସର୍ଜ—ସଂ. ବି.—(ରଜ୍ଜୁ + ସୃଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଦଉଡ଼ି
Rajju sarja ତିଆରି କରେ—Rope-maker.

ରଜ୍ଜୁ କୃତ—ସଂ.ବିଣ.—(ରଜ୍ଜୁ + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ବ୍ୱି + କୃତ)—
Rajjū kṛuta ଦଉଡ଼ିରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ (ଜନାଧଡ଼ି, ଲତା)—Used as a rope.

ରଜ୍ଜୁତ—ସଂ. ବିଣ.—(ରଜ୍ଜୁ + ଉତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ବଳା
Rajjūta ଯାଇଥିବା—Plaited or twisted out of ropes (M. W).

ରଜ୍ଜୁଦ୍ଧୃତ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଜ୍ଜୁଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧୃତ)—ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା
Rajjūddhṛuta ଉପରକୁ ଉଠା ଯାଇଥିବା—Lifted or drawn up by means of a rope.

ରଜ୍ଜ୍ୱବଲମ୍ବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରଜ୍ଜୁ + ଅବଲମ୍ବିନ୍)—୧ । ଚାଲିବା
Rajjwabalambi ପାଇଁ ବା ଉପରକୁ ଉଠିବାପାଇଁ ଯେ
(ରଜ୍ଜ୍ୱବଲମ୍ବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦଉଡ଼ିକୁ ଧରିଥାଏ—1. Holding a rope for walking or going up. ୨ । ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଝୁଲୁଥିବା ବା ଓହୋଳି ଥିବା—2. Hanging or suspended by a rope.
(ରଜ୍ଜୁ ବଲମ୍ବନ—ବିଶେଷ୍ୟ)

ରଞ୍ଚକ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି (ସଂ.ରଚକ)—୧ । ରଚକ—1.Composer.
Rañchaka ୨ । ଚିତ୍ରକାରକ—2. Painter. ଦେ. ବି.
ରଂଚକ ରଂଚକ ରଞ୍ଜକ (ଦେଖ)—Rañjaka (See)

ରଞ୍ଚନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ.ରଚନ)—ରଚନ (ଦେଖ)—Rachana (See)
Rañchana [ଉ—ସୃଷ୍ଟି ରଞ୍ଚନେ ତାର ମନ, ପ୍ରତିହିଂ ବନେ
ରଂଚନ ରଂଚନ ସେ ଉଚ୍ଚନ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।

ରଞ୍ଚନା—ଗ୍ରା. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂ. ରଚନା)—ରଚନା (ଦେଖ)—
Rañchanā Rachanā (See) [ଉ—ତାର ମଧ୍ୟରେ ଏ
ରଂଚନା ରଂଚନ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ରଞ୍ଚନା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଖଣ୍ଡ—ପ୍ରାଚୀ. ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତିବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ରଞ୍ଚିତ—ଗ୍ରା (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ—(ସଂ.ରଚିତ)—ରଚିତ (ଦେଖ)—
Rañchita Rachita (See)
ରଂଚିତ ରଂଚିତ [ଉ—ଶିରେ ରଞ୍ଚିତ କୁଣ୍ଡଳ କବରୀ—ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷା ଅଉଲାଷ; ଚଉତ ଆଉ ପୀତାମ୍ବର, ରଞ୍ଚିତ ଅଷ୍ଟ ଅଲଙ୍କାର—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ରଞ୍ଚିତା—ଗ୍ରା (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସଂ. ରଚିତ) —ରଚିତ (ଦେଖ)—
Rañchitā Rachita [See] [ଉ—ଏ ପିଣ୍ଡ-ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସ୍ୱାମୀ ଅଙ୍କାରେ ରଞ୍ଚିତା—ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ-ଗୀତା ।]

ରଞ୍ଚିବା—ଗ୍ରା [ପଦ୍ୟ] କ୍ରି [ସଂ. ରଚ୍ ଧାତୁ]—ରଚିବା [ଦେଖ]—
Rañchibā Rachibā (See) [ଉ—କର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଶରକୁ
ରଚା ରଂଚନା ନ କର ଗଣନା, ଶରବୃଷ୍ଟି ରଞ୍ଚିଲେ ଭୀମ ମହାମନା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]

ରଞ୍ଚ୍ଛା—ଗ୍ରା. ବିଣ [ସଂ. ରଚିତ; ରଞ୍ଜିତ]—ଶୋଭିତ—Adorned
Rañchhā with. [ଉ—ଭୁଷା ରଞ୍ଚ୍ଛା ଧଡ଼ି ଚ
ସୁନ୍ଦର ଶୋଭନ ଗୋ—ଅଭିମନ୍ୟୁ.ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।] ଦେ.ବି—ଏକପ୍ରକାର କୃଷ୍ଣ ଜୀରକ [ଜିବିରାଜ ହରେକୃଷ୍ଣ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ]
A kind of black cumin seed.

ରଞ୍ଜ୍ [ଧାତୁ]—ସଂ—୧ । ରଙ୍ଗକରିବା; ରଙ୍ଗାଇବା—1. To dye.
Rañj[root] ୨ । ଅସକ୍ତ ହେବା; ଅନୁରକ୍ତ ହେବା—
[ରଜ୍ ଜ(ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 2.To be attached or devoted to. ୩ । ରଞ୍ଜିତହେବା; ରଙ୍ଗା ଯିବା—3. To be dyed or coloured ୪ । ଲାଲ ପଡ଼ିବା—4. To become red. ୫ । ପ୍ରଣୟାସକ୍ତ ହେବା—5. To be enamoured of; to fall in love with [Apte]. ୬ । ଅନନ୍ଦିତ ହେବା—6. To be pleased; to be delighted. ୭ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—7. To be satisfied with.

ରଞ୍ଜ—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ରାଗ; କ୍ରୋଧ—1. Anger; rage.
Rañj ୨ । ଅନ୍ତର୍ଜ୍ୱାଳା—2. Grudge. ୩ । ଖେଦ; ମନୋ-
ରାଗ ରଂଜ ଦୁଃଖ—3. Grief; sorrow; affliction. ୪ । ଶୋକ—4. Mourning; bewailing.

ରଞ୍ଜ୍ ଦେବା—ଦେ.କ୍ରି [ଫା.ରଞ୍ଜ୍]—୧ । ଅନ୍ୟର ମନରେ ଦାଗ ଦେବା
Rañj debā —1. To afflict; to aggrieve.
ଦୁଃଖ ଦେଓୟା ରଂଜ ଦେନା ୨ । ରଗାଇବା— 2 To enrage.
[ରଞ୍ଜ ପହଞ୍ଚା(ଚେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଞ୍ଜା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଞ୍ଜନ)—ଲୋକଙ୍କ ମନୋମୋହନ—Pleasing others. [ଉ—ଲୋକରଞ୍ଜ ନିମନ୍ତେ ନାନା ତରତ କଲା—ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷା ଅଭିଳାଷ)

Rañja

ରଞ୍ଜକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ରଞ୍ଜି ଧାତୁ=ରଙ୍ଗ କରିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ ରଙ୍ଗ କରେ—

Rañjaka

(ରଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Dyeing; painting. ୨ । ଉତ୍ତେଜକ—2. Stimulating; exciting. ୩ । ଅନୁରାଗ-ଜନକ—3. Producing attachment; exciting love or passion (Apte). ୪ । ସନ୍ତୋଷଜନକ; ମନୋରମ—4. Pleasing; amusing; charming. ସ ବି—୧ । (ପୁଂ)

(ରଞ୍ଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରଜକ—1.Washerman. ୨ । (ପୁଂ)ଚିତ୍ରକର—2. Dyer; painter. ୩ । ଉତ୍ତେଜକ ଔଷଧ—3. A stimulant medicine. ୪ । ପୈତ୍ତିକ ରସ-ବିଶେଷ (ଏହା ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରେ)—4. Biliary humour (on which depends a person's vision). ୫ । ହିଙ୍ଗୁଳ—5. Vermilion. ୬ । ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ—6. Red sandal wood (Apte). ୭ । ଉତ୍ତେଜକ ବ୍ୟକ୍ତି—7. Exciter. ୮ । ଉତ୍ତେଜକ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ—8. Stimulus (Apte). ୯ । ଭାଲିଆ (ହି. ଶ.)—9. Marking nut. ଦେ. ବି—

ରଂଜୁତଘର ରଂଜକକା ସୁରାଖ ୧ । ବନ୍ଧୁକର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ର (ଯେଉଁ ବାଟେ ବନ୍ଧୁକ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାରୁଦରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଯାଏ)—

ରଂଜୁତଘରେର ବାରୁଦ 1. Touch hole. ୨ । ବନ୍ଧୁକର ମୂଳରେ

ରଂଜକ ଥିବା କାନରେ ରଖାଯିବା ବାରୁଦ—2. Gun powder put on the touchhole of a gun. [ଉ—ରଞ୍ଜକ ଖ୍ୟାତ ନଳଅଛି ଯୋଗି । ଭଞ୍ଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନରା ।] [ଦ୍ର—ଏ ରଞ୍ଜକ ବାରୁଦରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେହି ନିଆଁ ବନ୍ଧୁକ ନଳୀଭିତରେ ଥିବା ବାରୁଦକୁ ଧରିବାରୁ ବନ୍ଧୁକ ଫଏର୍ ହୁଏ ।] ୩ । ବନ୍ଧୁକ ଓ

ଘୋଡ଼ା ବାଣ ଆଦିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଳତା ବା ଘୋଡ଼ା—3. A match or wick for igniting a matchlock gun or firework. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଝାଡ଼ା କରାଇବା ଔଷଧ—4. (figurative) A purgative.

ରଞ୍ଜକ ଘର(ରା)—ଦେ. ବି—କମାଣ ଓ ବନ୍ଧୁକରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବାର

Rañjaka|ghara (rā) ରନ୍ଧ୍ର—Touchhole of a gun or cannon.

ରଂଜୁତ ଘର **ରଂଜକକା ଛିଦ**

ରଞ୍ଜକ(କି) ବନ୍ଧୁକ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁକ ରଞ୍ଜକଦ୍ୱାରା ଫଏର୍

Rañjaka(ki) bandhuka କରାଯାଏ; ଘୋଡ଼ାଦାର୍ ବନ୍ଧୁକ

ତୋଡ଼ାଦାର ବଂଧୁକ **ତୋଡ଼ିଦାର ବନ୍ଦୁକ** —A matchlock gun.

ରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+ଣିଜନ୍ତ ରଞ୍ଜି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—

Rañjana ୧ । ରଙ୍ଗ କରିବା—1. Dyeing. ୨ । ସନ୍ତୋଷ-ବିଧାନ—2. Satisfying; pleasing. ୩ । ଅନୁରାଗୋତ୍ପାଦନ—3. Affecting the heart; exciting the passions. [ଉ—(ଶାଂ) ବସ୍ତ୍ର-ରଞ୍ଜକର ସଙ୍ଗ, ପଯୋଧର ଫୁଲ ଭୃଙ୍ଗ, ପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶି ରଞ୍ଜନକୁ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୪ । (+କରଣ ଅନ)—ହିଙ୍ଗୁଳ—4. Vermilion. ୫ । ରକ୍ତଚନ୍ଦନ—5. Red sandal wood; sappan wood. ୬ । ମୁଞ୍ଜ ତୃଣ—6. The munja grass; Saccharum Munja. ୭ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ କରାଯାଏ (ଯଥା—ହଳଦୀ, ନୀଳ, କୁସୁମ ।)—7. Things used in dying. ୮ । ସୁନା (ହି. ଶ.)—8 Gold. ୯ । ଜାଇଫଳ (ହି. ଶ.)—9. Nutmeg. ୧୦ । କମଳାଗୁଣ୍ଡି ଗଛ (ହି. ଶ.)—10. The camilla tree. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅନୁରାଗ ଜନକ—1.

(ରଞ୍ଜନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Exciting passions. ୨ । ପ୍ରୀତିଜନକ—2. Affecting the heart; pleasing. ୩ । ଯାହା ରଙ୍ଗାଏ—3. Colouring; dyeing. ଦେ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର—Beautiful. [ଉ—ବପୁବନ୍ତରୁ ହୋଇଛି ରଞ୍ଜନ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରଞ୍ଜନକ—ସଂ. ବି (ରଞ୍ଜନ+କ)—୧ । କଟ୍‌ଫଳ; କାଫଡ଼;

Rañjanaka ହିମାଳୟର ଆରଣ୍ୟ ତରୁବିଶେଷ—1. Myrica Sapida; Myrica Nagi; a medicinal plant. ୨ । ପଣସ (ହି. ଶ.)—2. Jack fruit.

ରଞ୍ଜନ କଜ୍ଜଳ—ଦେ.ବି—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ କଳା ଆଖିରେ ଲଗାଇଲେ

Rañjana kajjala ଦେଖିବା ଲୋକେ ବଶ ହୁଅନ୍ତି; ବଶକଳା

ମନ୍ତ୍ରପୂଜିତ ଜଳ —Collyrium which when

ମନ୍ତ୍ରିତ କଜ୍ଜଳ, ମନ୍ତ୍ରାୟାହୁଆ କାଜଳ anointed subdues, the spectators. [ଉ—ଅଞ୍ଜନ ଏ ତ ରଞ୍ଜନ କଜ୍ଜଳ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାଳହ ।]

ରଞ୍ଜନ କେଶୀ—ସଂ. ବି—ନୀଳୀ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ.)—

Rañjana keshī Indigo plant.

ରଞ୍ଜନଦ୍ରୁ—ସଂ. ବି—ଅଚ୍ଛୁକ ବା ଅଚ୍ଛୁଗଛ—

Rañjanadru A tree; Morinda Tinctoria.

(ରଞ୍ଜନ ଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଞ୍ଜନ ବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବି—କଲରା ଲତା—Memordica Charantia

Rañjana ballī creepers (M. W.)

ରଞ୍ଜନ ରଶ୍ମି—ଦେ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ରେଡିୟମ୍‌ରୁ ନିର୍ଗତ

Rañjana raśmi ଆଲୋକ—Radium rays.

ରଞ୍ଜନରଶ୍ମି **ରଂଜନରଶ୍ମି**

ରଞ୍ଜନୀ—ସଂ. ବି (ରଞ୍ଜନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । କମ୍ପିଲ୍ଲକ; କମଳାଗୁଣ୍ଡି—

Rañjanī 1. Mellotus Phillippinenses; Kamilla. [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ନୁହିକାଦି ବର୍ଗର ଆରଣ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ । ଏହାର ଫଳର ପୁଷ୍ପଜାତ ନାଲି ଗୁଣ୍ଡା ଔଷଧରେ ଲାଗେ ଓ

ଏହାଦ୍ୱାରା ପାଠଅଦଲୁ ନାରଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଙ୍ଗ କରାଯାଏ ।] ୨ । ନୀଳୀଗୁଳ୍ମ—2. Indigo plant. ୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—3. The Indian madder. ୪ । ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗଶିଉଳି ଫୁଲ—4. A flower; Nyctanthes Arbor Tristes. ୫ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—5. Turmeric. ୬ । ପର୍ପଟୀ; ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ସୁଗନ୍ଧ ମୃତ୍ତିକା-ବିଶେଷ—6. A kind of red aluminious earth. ୭ । ନାଗବଲ୍ଲୀ (ହି. ଶ.)—7. Piper betel. ୮ । ଜଭୁକାନାମ୍ନୀ ବନ୍ୟଲତା (ହି. ଶ.)—8. A kind of wild creeper. ୯ । ଋଷଭସ୍ୱରର ତିନି ଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରୁତି (ହି. ଶ.)—9. The 2nd of the three secondary tunes of the first scale of Hindu music.

ସଂ. ବିଣ.—ରଞ୍ଜନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rañjana. [ଉ—କରେ ରଜନୀ ବି ରଞ୍ଜନୀ କରି ଏ ପ୍ରକାଶେ ତେମନ୍ତ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]

ଦେ.ବି.—(ସଂ. ନଖ ରଞ୍ଜନୀ)—ନହରୁଣୀ—Barber's nail-cutter. [ଉ—ରଞ୍ଜନୀରେ, ଯହେ ନଖ ମାଜ ଦେଲେ ଖରେ । ଅଭିମନ୍ୟୁ ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]

ରଞ୍ଜନୀ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି.—ପୁତି କରଞ୍ଜ (ଦେଖ)
Rañjanī pushpa Pūti karañja (See)

ରଞ୍ଜନୀୟ—ସଂ. ବିଣ—(ରଞ୍ଜ ଧାତୁ ଣିଚ,ରଞ୍ଜଧାତୁ + କର୍ମ.ଅନୀୟ) —୧ । Rañjanīya ଯାହା ରଙ୍ଗା ଯାଇପାରେ—1. Fit to be coloured. ୨ । ଯାହାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଯିବା ଉଚିତ—2. Deserving to be made happy. ୩ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅନୀୟ) ମନୋହର; ପ୍ରସନ୍ନତାଉତ୍ପାଦକ [ହି. ଶ.]—3. Pleasing; delightful (M. W.)

ରଞ୍ଜା— ଦେ. ବି.—୧ । ରଞ୍ଜନ (ଦେଖ)—1. Rañjana (See) Rañjā ୨ । କାକୁଡ଼ି ଆଦି ଲତାକୁ ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଭୂମିରେ ଆଶ୍ରା; ଡାଳପାଳା ପୋତା ହେବା ଶୁଖିଲା ଡାଳ ବା ଝାଟି—ମାଚାଣ 2. Trellis or dry branches driven into the earth for training creepers along them. ଦେ. ବିଣ.—୧ । ରଞ୍ଜକ (ଦେଖ) 1. Rañjaka (See) ୨ । ରଞ୍ଜିତ (ଦେଖ)—2. Rañjita (See)

ରଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ରଞ୍ଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Rañjā(ñje)ibā 1. Causative form of Rañjibā. ରଂଜାନ ରଂଜାନା ୨ । ରଞ୍ଜିତ କରିବା—2. To dye. ୩ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—3. To please. [ଉ—ଧର୍ମରେ ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ରଞ୍ଜିଲେ । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ.ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ୪ । (ଫା. ରଂଜ୍) ବିରକ୍ତ କରାଇବା; ରାଗ ଜନ୍ମାଇବା—4. To tease; to annoy. ୫ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା; ମୋହିତ କରିବା—5. To charm; to enchant. [ଉ—ଗଞ୍ଜାଇବ ଜଣି ଲାଗି ତାର ପୁଣି ରଞ୍ଜାଇଲା ମନ ଝକ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.ବଣୋଷ୍ଟ ଚକ୍ର.ଗ.ଗୀତ] ୬ । ରଞ୍ଜା ଦେବା (ଦେଖ)—6. Rañjā debā (See) [ଉ—କାକୁଡ଼ି ପାଇଁ ରଞ୍ଜା ରଞ୍ଜେଇଲି, ବଳେ ମାଡ଼ିଗଲା ପୋଇ; କାନ୍ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଶେଯ ଶେଯାଇଲି ଶୋଇଗଲା ନଣନେଇ । ଭଗ]

ରଞ୍ଜା ତାରା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଲଞ୍ଜ + ତାରା)—ଲଞ୍ଜାତାରା; ଧୂମକେତୁ—Rañjā tarā ଧୂମକେତୁ ପୁଚ୍ଛଓଲାଦାର ତାରା Comet.

ରଞ୍ଜା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—କାକୁଡ଼ି ଆଦି ଗଛର ଲତା ମାଡ଼ିବା ପାଇଁ Rañjā debā ଗଜୁରୁ ଥିବା ଲତାର ମୂଳରେ ଭୂମିରେ ରଞ୍ଜା [ରଞ୍ଜା ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା; ରଞ୍ଜା ପୋତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପୋତିବା—ଡାଳପାଳାପୋତା, ଆଶ୍ରା ଦେଓୟା To put or construct a frame or trellis for training creepers. ମାଚାଣ ଦେବା

ରଞ୍ଜା ରଞ୍ଜି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ.—(ସଂ. ରଂଜାନ) — ୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ Rañjā rañji ମନୋରଞ୍ଜନ—1. Pleasing each other. ରଂଜିସ, ରଂଜା ରଂଜି [ଉ—ବେଗେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଡୋଳଲେ,ଶିଷ୍ୟେ ଗୁରୁ ପ୍ରାପ୍ତେ ହେଲେ,ବେନି ଭ୍ରାତ ମନ ରଞ୍ଜାରଞ୍ଜି--ବିଶ୍ୱନାଥ.ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ]--୨ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି—2. Attachment to each other. ୩ । (ଫା. ରଂଜ୍) —ପରସ୍ପର ପ୍ରତି କ୍ରୋଧାପନ୍ନ—3. Angry with each other.

ରଞ୍ଜାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ—1. Hungry. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ—2. Very busy with work. Rañjāliā କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ, ବ୍ୟସ୍ତ ରଜିଦା

ରଞ୍ଜାଳିଆ ବେଳ—ଦେ. ବି—ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ Rañjāliā bela ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ—Very busy time. (ରଞ୍ଜାଳିଆ ବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଝଂଝଟେର ସମୟ ରଜିଦାବଖତ

ରଞ୍ଜାଳି ହେବା—ଦେ. ବି—(ଉଦାହରଣ—ମୋ ଦେହ ରଞ୍ଜାଳି Rañjāli hebā ହେଉଛି)--ରୋଗ ଆଦି ଯୋଗୁଁ ଦେହର ଉତ୍ତାପ ଝଂଝଟେପଡ଼ା ବଢ଼ିବା ଓ ଝାଳ ବହିବାଯୋଗୁଁ ଦେହରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗରମ ଅନୁଭୂତ ହେବା—A feeling of heat on account of increase of temperature in the body and perspiration.

ଦେ. କ୍ରି (ଉଦାହରଣ—ତିନି ଦିନ ହେଲା ଏ କାମରେ ମୁଁ ରଞ୍ଜାଳି ହେଲିଣି) —୧ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବା; ଦହଗଞ୍ଜ ହେବା—1. To be bothered or troubled. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—2. To be awfully busy. ୩ । ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଖୋଜିବା—3, To search for a thing very anxiously.

ରଞ୍ଜି (ଧାତୁ)—ସଂ (ରନ୍‌ଜ ବା ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍) —ମୁଗ୍ଧ କରିବା—Rañji (root) To please; to charm.

ରଞ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ରଞ୍ଜି ଧାତୁ + କର୍ମ ତ)—Rañjita ୧ । ରଙ୍ଗ କରା ଯାଇଥିବା—1. Dyed; coloured. ୨ । ଚିତ୍ରିତ—2. Painted. ୩ ।

ସନ୍ତୋଷିତ; ମୋହିତ; ତର୍ପିତ—3. Pleased; satisfied; gladdened. ୪ । ଯାହାଠାରେ ଅନୁରାଗ ଜନ୍ମାଇ ଦିଆ ଯାଇଅଛି—4. In whom the seeds of attachment have been sown. ୫ । ମୁଗ୍ଧ—5. Charmed (M.W). ୬ । ଅନୁରକ୍ତ (ହି. ଶ)—6. Attached. ୭ । ଆଲୋଚିତ—7. Illumined (M. W)

ରଞ୍ଜିତ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ)—ନେତ୍ର ରୋଗବିଶେଷ; ଯାହାଯୋଗୁଁ
Rañjita drushṭi ପଦାର୍ଥ ମାନ ରୋଗୀଙ୍କ ଆଖିକୁ ରଞ୍ଜିତ ବା ରଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ—Chromatopsia; coloured vision.

ରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ରଙ୍ଗାଯାଇଥିବା ଲୁଗା—
Rañjita bastra 1. Dyed cloth. ୨ । ଛିଟ ଲୁଗା—2. Chintz cloth.

ରଞ୍ଜିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ନୀଳ
Rañjinī ଗଛ—1 Indigo plant. (M. W). ୨ । ହଳଦୀ—2. Turmeric. ୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—3. Indian madder (M. W.)

ରଞ୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ରଞ୍ଜ ଧାତୁ)—୧ । ରଙ୍ଗାଇବା; ରଞ୍ଜିତ କରିବା;
Rañjibā ରଙ୍ଗ କରିବା—1. To paint; to dye. [ଉ—ଝରି ଭାଙ୍ଗ ଶାକରୁ ଅଳତା, ରଞ୍ଜିଲାକ ଭରୁ ଲତା ଏ ମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱଗେ—ଗୁଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା] ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—2. To please, [ଉ—ଯଙ୍କତେ ଚତୁର୍ବିଧ ଅନ୍ନ, ଦେଇ ରଞ୍ଜିଲେ ପୃଥୁ ମନ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୩ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—3. To charm. (ଉ—ରଞ୍ଜି ନିଏ ସେ ତ ଯୁବତୀ ମନ୍ତ, ଗଞ୍ଜଦେବ ଶତ ତରୁଣ ଧ୍ୱନି—ଗୋଲୋକ ଇନ୍ଦୁରେଖା ।] ୪ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—4. To be charmed. (ଉ—ଆପଣାର ଜନମକୁ ଦିଅ ରଞ୍ଜି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ) । [ଦ୍ର—ଏ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଦେବା, ନେବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଲାଗି, ଭାବ ଉପରେ ବେଶି ଜୋର୍ ଦିଆଯାଏ ।]

ରଞ୍ଜୀ—ଦେ. ବିଣ (ଫା, ରଞ୍ଜ=ମନୋଦୁଃଖ, ଶୋକ)—୧ । ରାଗୁଆ;
Rañjī ରାଗୀ—1. Angry. ୨ । କୋପଳସ୍ୱଭାବ—
ରାଗୀ **रंजीदा** 2. Of an angry nature.

ରଟ୍ କିନା(ନି)—ଦେ.କ୍ରି. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଖୁବ୍ ବଳ
Raṭ kinā(ni) ସହକାରେ ଟଣା ହେଲେ ଦଉଡ଼ି ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ କରି
ରଟ୍‌କ(ବ)ର } ଅନ୍ୟରୂପ ଛିଣ୍ଡିଯିବା ପ୍ରକାରେ—1. Snapping
ରଟ୍‌ଦ(ଧ)ସ୍ } with a croaking sound (said
କଟକରେ **फटकरके** of a rope). (ଯଥା—ଦଉଡ଼ିଟା ରଟ୍‌କର ଛିଡ଼ିଗଲା) । ୨ । ହଠାତ୍ ଜୋର୍‌ପୂର୍ବକ କାମୁଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—(biting) Sharply. [ଉ—ରଟ୍‌କର ସେ ଦିଏ କାମୁଡ଼ି, ହୁକେ ହୁକେ ବୋଲି ଯକାଉ ଛଡ଼ି—ଶିଶୁଗୀତ. ବିଲୁଆନନା ।] [ଦ୍ର—କାମୁଡ଼ିବା ଅର୍ଥରେ ରଟ୍‌କନା ଅପେକ୍ଷା ରୁଟ୍‌କନା ଅଲ୍ପତର ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗର ସୂଚନା କରେ ।] [ଯଥା—ବାସ୍ତା ମନୁଷ୍ୟଟା ମୋ ହାତକୁ ରଟ୍‌କନା କାମୁଡ଼ିଦେଲା, ଧୂଳିଆଜନା ପିଲାକୁ ରୁଟ୍‌କନ କାମୁଡ଼ିଦେଲା ।]

ରଟ୍‌ମଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ବିସ୍ଫାରିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ (ଚାହିଁବା);
Raṭ-maṭ କଟମଟ କରି (ଚାହିଁବା)—1,(To stare) With
କଟମଟ expanded eyes. ୨ । ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ (ଚାହିଁବା)—
एकनजरसे 2. In a staring manner. [ଯଥା—ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ରଟ୍‌ମଟ୍ କରି ଚାହିଁଛି ।] [ଦ୍ର—'ରୁଟ୍‌ମୁଟ୍' 'ରଟ୍‌ମଟ୍' ଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଓ ମଧ୍ୟରତର ଭାବ ସୂଚନା କରେ ।] ୩ । ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ—3. The sound produced by grinding the teeth of both the jaws.

ରଟ୍‌ରଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଭୁଲ. ସଂ. ରଟରଟାୟମାନ)—
Raṭ-raṭ ୧ । ଦାନ୍ତରେ ଦଉଡ଼ି ଆଦି ଛିଣ୍ଡାଇବାର ଶବ୍ଦ—
କଟକଟ 1. Cracking sound made by nibbling a
खटखट cord. ୨। ବଳପୂର୍ବକ ଟାଣୁଆ ପଦାର୍ଥକୁ ଦାନ୍ତରେ କାମୁଡ଼ି ରେକେଟିବା ପ୍ରକାରେ—2. Nibbling at a hard substance. [ଯଥା—ମୂଷା ବେତପେଡ଼ିକୁ ରଟ୍‌ରଟ୍ କାଟୁଛି ।] ୩ । ଟାଣଦଉଡ଼ିକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଛଡ଼ି ଦେଲେ ତାହା ଏମେ ଏମେ ଛିଣ୍ଡି ଯିବାର ଶବ୍ଦ—3. Successive snapping sounds made by a cord when it is tightly drawn. ୪ । ଖଟ, ସବାର-ବାଉଁଶ ଆଦିର ଉପରେ ବେଶି ଭାର ପଡ଼ିଲେ ତହିଁରୁ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ—4. Repeated creaking or snapping sounds made by a furniture under a heavy load. [ଦ୍ର—'ରୁଟ୍‌ରୁଟ୍' 'ରଟ୍‌ରଟ୍' ଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଶବ୍ଦ ସୂଚନା କରେ ।]

ରଟ୍‌ରାଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଅନେକ ଥର ବା ଅନେକ ବସ୍ତୁର
Raṭ-rāṭ ରଟ୍‌ରଟ୍ ଶବ୍ଦ—Repeated snapping sounds.
ପଟପାଟ [ଦ୍ର—'ରୁଟ୍‌ରାଟ୍' 'ରଟ୍‌ରାଟ୍'ଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଶବ୍ଦ ।]
खटखट, फटफट

ରଟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । କହିବା; ବୋଲିବା—1. To speak.
Raṭ (root) ୨ । ବାରଂବାର କହିବା—2. To speak repeatedly. ୩ । ଗର୍ଜନ କରିବା; ଉଚ୍ଚ କରିବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରିବା; ଲୁହାଙ୍କିବା—3. To roar; to yell; to shout; to scream; to cry (M. W). ୪ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକିବା ବା ଘୋଷଣା କରିବା—4. To proclaim or call out loudly (Apte). ୫ । ଆନନ୍ଦରେ ଚିତ୍କାର କରିବା; ଜୟଜୟକାର କରିବା—5. To shout with joy; to applaud (Apte). ୬ । (ଘଣ୍ଟା ଆଦି) ବାଜିବା—6. To ring (as a bell) (M. W). ୭। (ଭୁରାଢ଼ି ଆଦି) କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ କାଟିବାବେଳେ ଶବ୍ଦ କରିବା—7. To crash (as an axe) (M. W).

ରଟ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଟନ)—ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—Loud sound. [ଉ—Raṭa ପ୍ରଭୃତି । ଚକ୍ର କଟକଟ ରଟରେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ରଟନା ସୁନିଶ୍ଚ ।]

ରଟକା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଶ—୧ । ଅଭିମାନୀ—1. Prone to take offence; super-sensitive. ୨ । କଡ଼ୁଆ—2. Unpalatable. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—କୋଳଥ—Kulthi; gram.

Raṭakā

ରଟଟ—ଦେ.ଅ(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଦାନ୍ତ ଘଷିବାର ଶବ୍ଦ; କଡ଼ମଡ଼—The sound produced by the grinding of the teeth. [ଉ—ସମଦେ ବଳବଳା ବିନାଦ, କରନ୍ତେ କଟକଟ ଶୁଭେ ରଟଟ ଦାଦ । ଭଞ୍ଜ. ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ ।]

Raṭaṭa

ରଟତି—ସଂ. କ୍ରି [ରଟ୍ ଧାତୁର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ (ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ) ଏକବଚନରେ ରୂପ; ଏହା ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣରେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଭଜନରେ ଓ ଗୀତମାନଙ୍କରେ ଏହି ଆକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆକାରର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ]—(ସେ) ରଟୁଅଛି; ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଅଛି—(he) Is uttering repeatedly; is repeating loudly.

Raṭati

ରଟନ୍—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ରଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ ଘୋଷଣା ଥାଏ; ବାରଂବାର ଉଚ୍ଚାରଣ (ରଟନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରୁଥିବା—Uttering repeatedly; proclaiming.

Raṭan

ରଟନ(ନା)—ସଂ. ବି. (ରଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ; ଆ)—୧ । କଥନ—1. Speaking. ୨ । ବାରଂବାର କହିବା—2. Speaking repeatedly. ୩ । ଘୋଷଣା; ପ୍ରଚାର—3. Circulating; publication. ୪ । (+କର୍ମ. ଅନ;+ଆ) ଜନମୁଖରେ ପ୍ରଚାରିତ ବିବରଣୀ—4. Report published by word of mouth. ୫ । ଖ୍ୟାତି—5. Fame. ୬ । ଜନରବ—6. Rumour. ୭ । (+ଭାବ. ଅନ;+ଆ) ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରଣ—7. Shout (M. W.) ୮ । ଚିତ୍କାର—8. Screaming (Apte) ୯ । ଜୟଜୟକାର; ଧନ୍ୟଧନ୍ୟ ପଦ ;ପ୍ରଶଂସାବାଦ—9. Applause (Apte)

Raṭana (nā)

ରଟନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚାରିଆଡ଼େ ଜନରବ ଘୋଷଣା କରିବା; ହୋ ଉଠାଇବା—To publish by word of month; to proclaim; to noise abroad.

Raṭanā karibā
ରଟନା କରା
रटन करना

ରଟନା ମୂଳକ—ସଂ. ବିଶ.(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଜନରବ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ—1. Published by word of mouth; originating from rumour. ୨ । (କଟୁଆ) ଅପବାଦ ଜନକ—2. Defamatory.

Raṭanā mūlaka

ରଟନ୍ତୀ—ସଂ. ବି. [ରଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍(ଶତୃ)+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ]—ମାଘ କୃଷ୍ଣା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—The 14th day of the dark fortnight of Māgha month.

Raṭanti

ରଟନ୍ତ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ରଟନ୍ତ୍ୟାପ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ }

[ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ, ଏହି ଦିନ ବ୍ରହ୍ମଘ୍ନ, ସୁରାପ ଆଦି ମହାପାପିଗଣ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସମୟରେ କୌଣସି ତୀର୍ଥର ଜଳରେ (ବିଶେଷତଃ ଯମୁନା ଜଳରେ) ସ୍ନାନ କଲେ ସେମାନେ ପାପମୁକ୍ତ ହେବେ ବୋଲି ଜଳମାନେ ରଟନ୍ତି ବା ଘୋଷଣା କରନ୍ତି ।]

ରଟନ୍ତ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଦେ. ବି—ରଟନ୍ତୀ (ଦେଖ)

Raṭantyā chaturddaśī Raṭanti (See)
ରଟନ୍ତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ रटंती चतुर्दशी

ରଟରଟାୟମାନ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ଯେ କଟକଟ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି—1. Croaking (M. W), (ରଟରଟାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହା ରଟ ରଟ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି—2. Producing a snapping or creaking sound.

Raṭaraṭāyamāna

ରଟା—ସଂ. ବି. (ରଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—୧ । ଘୋଷଣା—1, Proclamation. ୨ । ବକ୍ତୃତା—2. Speech.

Raṭā

ରଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causative form of Raṭibā).

Raṭā(ṭe)ibā

ରଟାନ ୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ କରାଇବା—1. To cause to be published. ୨ । ଘୋଷଣା କରିବା—2 To proclaim.
रटाना

ରଟିତ—ସଂ. ବିଶ. (ରଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଘୋଷିତ—1. Repeatedly uttered ୨ । ପ୍ରଚାରିତ—2. Proclaimed; published. ୩ । ଖ୍ୟାତ—3. Renowned. ୪ । ଉଚ୍ଚାରିତ; କଥିତ—4. Spoken; uttered. ସଂ. ବି. (+ଭାବ. ତ)—୧ । କଥନ—1. Speaking; utterance. ୨ । ଗର୍ଜନ; ଚିତ୍କାର; କୁହାଟ—2. Scream; shout; yell; cry (Apte).

Raṭita

ରଟିବା—ଦେ କ୍ରି. (ସଂ. ରଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କହିବା—1. To speak out. ୨ । ରଡ଼ି କରିବା—2. To roar. (ଉ—ବିଚ୍ଛେଦୁଁ ନାସା ଶ୍ରବଣ ଘାର୍ଦ୍ଦେ ରଟିଲା ରଟା ରଟନା ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୩ । ଘୋଷିବା; ବାରଂବାର କହିବା—3. To repeat. [ଉ—ରାଧା ରାଧା ବୋଲି ବଂଶୀ ରଟିଲାରେ । ସଙ୍ଗୀତ ।] ୪ । ରଟାଇବା; ପ୍ରଚାର କରିବା—4. To publish; to proclaim. [ଉ—ନାଚିଲେ ନର୍ତ୍ତକୀ, ଗାଇଲେ ଗାୟକ, ରଟିଲେ ଭାଟେ । ରାଧାନାଥ. ଉଷା ।] ୫ । ପ୍ରଚାରିତ ହେବା; ରଟିତ ହେବା—5. To be published or circulated. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ନାମରେ ସର୍ବତ୍ର ଦୁର୍ନାମ ରଟିଲାଣି ।) ୬ । (ପକ୍ଷୀ ଆଦି) ଧ୍ୱନି କରିବା—6. To make a sound (e. g crowing). [ଉ—ଚରିଣୀଯୁଧବୃନ୍ଦ ରଟିଲା ରେ, ଅରବିନ୍ଦହିଁ ବନ୍ଧୁ ଫୁଟିଲାରେ । ବିଶ୍ୱସୁନ୍ଦରୀ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

Raṭibā

ରଠ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—କହିବା—
Rath (root) To speak (M. W.)

ରଠ—ଦେ. ଅ.—ରଅ ଠଅ (ଦେଖ)
Raṭha (ର' ଠ'—ଅବ୍ୟା ଚୀନ ରୂପ) Raa ṭhaa (See)

ରଡ଼—ଦେ. ବ.—୧ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅପକାରର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ମନରେ ସଂକଳ୍ପ; ଅହନ୍ତା; ଅକସ୍—1. Grudge; rancour; a determination to wreak vengeance. ୨ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଶକଟାଦିର କଙ୍କରମୟ ଭୂମିରେ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଯିବାର କର୍କଶ ଶବ୍ଦ; ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ—2. Rattling or jarring noise made by a cart moving rapidly on a gravelly road. ୩ । ଜଳନ୍ତା-ଜଳନ୍ତ ଅଂଗାର ଅଙ୍ଗାର—3. Line charcoal. ୪ । ଜ୍ୱଳନ; ତେଜ ଜଳନ୍ତାବସ୍ତୁର ଚମକ ବା ତେଜ; ଦୀପ୍ତି—4 Light or brilliance of a burning thing or fire. [ଉ—ଅଗ୍ନେୟବାଣର ରଡ଼ ଶୂନ୍ୟରେ ଅଚମ୍ବିତେ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] [ଦ୍ର—ଲୋକେ, ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳେ 'ରଡ଼' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି; ଯଥା - ଭଅଣତ ପୋଡ଼ିଗଲା, ଆଉ ରଡ଼ ହବ ? ତୁ ତ ମୋ ବୋଲ ଶୁଣୁ ନାହୁଁ, ଆଉ ରୋଜନ ମାର ରଡ଼ କରିବୁ ? ଏହିପରି ଖେତରେ ନିଆଁ, ଚୁଣ୍ଟି, ପାଉଁଶ, ଦରପୋଡ଼ା, ଲେମ୍ବୁ, ଲେମ୍ବୁ ଲୁଣ ଆଦି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ଦେ. ବିଣ—ଜଳନ୍ତା—Burning.

ରଡ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରଡ଼ ରଖିବା (ଦେଖ)—1. Rarda rakhibā. (See) ୨ । ରଡ଼ ସାଧିବା (ଦେଖ)—2. Rarda sādhibā. (See)

ରଡ଼ ଖୁଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ନିଆ ଦହଲୁଥିବା ଦରପୋଡ଼ା କାଠି—
Rarda khuṇṭā A blazing stick of fire; a blazing firebrand.
ଜଳନ୍ତ କାଠ **मड़कती हुई लकड़ी**

ରଡ଼ନିଆଁ—ଦେ. ବ—ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର; ଯେଉଁ ନିଆଁର ଦହକ ଲାଗି ଥାଏ; ଦହକ ନିଆଁ—A live fire; blazing fire. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ନିଆଁରୁ ଆଲୋକ ଶିଖା ବାହାରୁ ନ ଥାଏ, ଅଥଚ ତାହା ଦପ୍‌ଦ୍ ହେଉ ଥାଏ, ତାକୁ ରଡ଼ନିଆଁ ବୋଲାଯାଏ ।]
ଜଳନ୍ତ ଆଗୁନ **आग का पटङ्गा**

ରଡ଼ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଡ଼ ସାଧିବା (ଦେଖ)
Rarda nebā Rarda sādhibā. (See)
ଆକ୍ରୋଶ ମିଟାନ **बदला लेना**

ରଡ଼ ମ(ର,ରା)ଡ଼—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ବଡ଼ ଡାଳ ଆଦି ଭାଙ୍ଗି ପଡିବାବେଳେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—1. High repeated cracking sounds (as of big boughs breaking down). ୨ । କଠିନ ପଦାର୍ଥକୁ ଚୋବାଇବାର ଉଚ୍ଚ କର୍କଶଶବ୍ଦ; କଡ଼ମଡ଼; ଭଡ଼ଭଡ଼—2. A jarring sound produced by chewing hard things. [ଦ୍ର—'ରଡ଼ରଡ଼' 'ମଡ଼ମଡ଼' ଠାରୁ କର୍କଶତର ଶବ୍ଦ । ଭଡ଼ଭଡ଼ ରୁଡ଼ୁରୁଡ଼ୁ ଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ । ରଡ଼ରଡ଼ ରଟରଟଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ ।] ୩ କ୍ରୋଧରେ ମୁଖବିକୃତ ଓ ଦାନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ କରି ଅସ୍ଥିର ହେବା—3. Grinding one's teeth in rage. [ଉ—ପଡ଼ୁଶୁଣୀ ଘର ପିଠା ଦେଖି ମନ ରବେଇ ଖବେଇ, ଘଷି ଫଡ଼ାଏ ଗୁଡ଼ ଲଗେଇ ରଡ଼ମ(ର)ଡ଼ ଚୋବେଇ । ଚଗ ।]
मड़मड़ **खड़खड़**
मड़मड़ **चबाना**

ରଡ଼ମଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ—1. Grave responsibility. (ଯଥା—ମୁଁ ଏ ଘରର ରଡ଼ମଡ଼ି ସହି ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ପାରିବି ନାହିଁ ।) ୨ । କର୍କଶ ଶବ୍ଦ—2. Harsh sound or noise. (ଉ—ଦଗ୍‌ବଳସ୍ୱ ପାରେ ମିଳାଇ ରଗଡ଼ ଯାଉଛି ଚଉଦଗ ରଡ଼ମଡ଼ି । କନକଶୋର. କୀର୍ତ୍ତନୀ ।)
रगड़ **कठोर**

ରଡ଼ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଅହନ୍ତା ରଖିବା—
Rarda rakhibā To entertain grudge against a person.
ଆକ୍ରୋଶ ରାଖା **लाग[डाह] रखना**

ରଡ଼ ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅହନ୍ତା ସାଧିବା; ପୂର୍ବକୃତ ଅପରାଧ ପାଇଁ ଦାଉ ସାଧିବା ବା ପ୍ରତିହିଂସା ନେବା—To feed fat a grudge; to take revenge; to be avenged (upon a person).
ଆକ୍ରୋଶ ମିଟାନ **बदला लेना**

ରଡ଼ି—ସଂ. ବ—କ୍ରୀଡ଼ା—
Rardi Play; sport (M. W).

ରଡ଼ି(ଡି, ଡ଼ି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଟ୍ ଧାତୁଜ ରଟ୍ଟିତ)—୧। ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—Rardi(ḍi, ḍḍi) 1. A loud sound. (ଉ—ଏହି ସମୟରେ ଗର୍ଜନ ଆକାଶେ ବାଦ୍ୟ ରଡ଼ି । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଗର୍ଜନ ଶବ୍ଦ—2. Roaring sound; yelling. ୩ । ଉଚ୍ଚ ଡାକ; ଚିତ୍କାର—3. A halloo; shout. ୪ । ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ କର୍କଶ ଶବ୍ଦ—4. Braying; croaking. ୫ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦ ବୋବାଳି; ଡକା—5. A loud wailing; screaming. (ଉ—ବ୍ୟାକୁଳରେ ଶଡ଼ି ରଡ଼ି ଘୋର, ବ୍ରଣ ପୂରିଲା ଯନ୍ତ୍ର ଶରୀର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ କର୍କଶ ଓ କର୍ଣ୍ଣକଟୁ, ଉଚ୍ଚ ଓ କିଛିକାଳସ୍ଥାୟୀ ଶବ୍ଦକୁ ରଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ ।]
गर्जन **आकाश**

ରଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ପିଲା ଅବୁଝା ହୋଇ କାନ୍ଦେ—
Rardiā (a child) Used to unreasonable nagging and crying; fretful.
କାଁଦୁନେ **चीड़चीड़ा**
(ରଡ଼ିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଡ଼ି(ଡ଼ି)ଛଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ଗର୍ଜନ କରିବା—1. To roar; to
Rardi(ddi)chhārdibā bray; to scream. (ଉ—ଚତୁରଙ୍ଗ
ରଡ଼ି କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦେନ ଅଙ୍ଗନା
ରଡ଼ି ଦେବା } ଛଡ଼ିଲେ ଭୈରବ ରଡ଼ି ।
ରଡ଼ି ପକା(ଦେ)ଇବା } ରାଧାନାଥ.ମହାଯାତ୍ରା ।)
ଗର୍ଜନ କରା ୨। ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦବୋବାଳ କରିବା; ଡକା
ରଟନା ପାଡ଼ିବା; ଡକା ପକାଇବା—2. To lament or
wail loudly. (ଉ—ଗୋବିନ୍ଦ ଗଲା ଏକା ଛଡ଼ି,
ଡେଣୁଟି ଦେଉଅଛୁ ରଡ଼ି । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପୀୟୂଷ ।)

ରଡ଼ି ପାଡ଼ି(ଣ)ବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ଚିତ୍କାର କରି କାନ୍ଦିବା;ବଡ଼ି ପାଟି କରି
Rardi pārdi(ri)bā କାନ୍ଦିବା—1. To cry aloud. ୨। ବନ୍ଧୁ-
ଡାକ ଛାଡ଼ା କାଳ ଯାଏ ଚିତ୍କାର କରିବା—2. To scream
ରଟମଚାନା for a long time. (ଉ—ବଳଆର କପି ଗୋଟାଏ
ଧ୍ୱନି ହୋଇ । ରଡ଼ି ପାଡ଼ୁଥାଏ ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କାଳ ଗ୍ରହିଁ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ରଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ରଟ୍ ଧାତୁ)—୧। ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କରୁଣଭାବେ
Rardibā କାନ୍ଦିବା; ଡକା ପାଡ଼ିବା—1. To wail loudly;
ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରେ କାଁଦା to lament loudly; to bewail.
ରଟ(ଡ)ନା (ଉ—ବନ୍ଧୁ କ୍ଷମା ସରସୀ,ହୋଇ ଅନ୍ୟାଇଲାଷୀ,ଅରଣ୍ୟରେ
ପଶି ମୁଁ ରଡ଼ିଲିରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨। ଅଡ଼ିବା
(ଦେଖ) —2. Ardibā (See) ୩। ବ୍ୟାପିବା;
ଘୋଷିବା—3. To spread over; to be dif-
fused. (ଉ—ସୈନ୍ୟଙ୍କ ପାଦ ଘାତେ ଉଡ଼ି ମହାଧୂଳି,
ରହିଲା ସେ ଆକାଶମଣ୍ଡଳରେ ରଡ଼ି । କୃଷ୍ଣସିଂହ.ମହାଭାରତ.
ଦ୍ରୋଣ ।) ୪। (ଶିଶୁ) ଅବୁଝା ହୋଇ କାନ୍ଦିବା—
4. To cry unreasonably (said of naughty
children); to fret. ୫। ବହୁ ସମୟ ବକିବା ବା ପାଟି
କରି କହିବା—5. To speak loudly for a
length of time.

ରଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଯେ ଅହଙ୍କାରୀ ରକ୍ଷେ; ପ୍ରତିହିଂସାପରାୟଣ-
Rarduā 1. Rancorous; revengeful. ୨। ଯେ
(ରଡ଼େ[ଡ଼ୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)ରଡ଼ି କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ (ଶିଶୁ) —
ହିଂସ୍ରକ, କାଁଦୁନେ 2. Habituated to nagging;
ଡାହୀ crying; fretful.

ରଡ଼େଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ରଡ଼ୁଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine
Rardei of Rardiā (See) ୨। ରଡ଼ୁଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
2. Feminine of Rarduā. (See)

ରଣ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To sound; to make
Ran (root) a sound ୨। ଗତି କରିବା—2. To
move; to go (Apte). ୩। ରଣ୍‌ରଣ୍ ଶବ୍ଦ କରିବା;
ଟଣ ଟଣ ଶବ୍ଦ କରିବା—3. To tinkle; to jingle;
to ring. ୪। (ବୈଦିକ) ଆନନ୍ଦିତ ହେବା—4. To
rejoice. ୫। (ବୈଦିକ) ଆନନ୍ଦିତ କରିବା—5. To
cheer; to gladden.

ରଣ—ସଂ. ବି. (ରଣ୍ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ. ଅ)—୧। ଯୁଦ୍ଧ; ସମର—
Raṇa 1. War; battle; fight. ୨। ବିବାଦ—
2. Conflict. ୩। (+ଭାବ.ଅ) ଶବ୍ଦ—3. Sound;
noise. ୪। ଗମନ; ଗତି—4 Going, moving.
୫। (ବୈଦିକ) ଆନନ୍ଦ—5. Pleasure; delight;
joy (M. W). ୬। ରମଣ (ହି. ଶ)—6. Sexual
congress; copulation. ୭। ଭୁମ୍ବା ମେଣ୍ଢା (ହି.
ଶ)—7. A kind of sheep with a fatty
ball-shaped tail. ୮। (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ରଣ
କ୍ଷେତ୍ର—8. Battle-field (Apte). ୯। (+କରଣ.
ଅ) ବୀଣାର ଦଣ୍ଡ—9. The quill or bow of a
lute (Apte). ଦେ. ବି. (ନାମ)—ମହାନଦୀର ଗୋଟିଏ
ନଦୀ;(ଏହା କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଙ୍କି ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ)-
A small tributary of the river Maha-
nadi in the Banki estate of the Cuttack
district. [ଦ୍ର—ଏ ନଦୀର ମଛଦିଆରୁ ବାଙ୍କି ରାଜ୍ୟର
ଅନେକ ଆୟ ହୁଏ । ଛଡ଼ା ଅଛି—'ରଣ, ବଣ, ଲଣ;
ଭଙ୍ଗଡ଼ା ରାଜା ଥାଇ ବୋଇଲେ ମୋ ଚାରୁଆ ବାଇଗଣ ।'
ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବେ ବାଙ୍କି ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ଥିବା ସମୟରେ ସେ
କହିଲେ, ରଣ ନଇର ମଛଦିଆ, ବଣକର ଓ ଧାନଦିଇରୁ
ମୋର ଖୁବ୍ ଆୟ ହୁଏ । ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ଭଙ୍ଗଡ଼ା
ରାଜା କହିଲେ, ଭୁମ୍ବର ଏ ତିନି ବିଷୟରୁ ହେଉଥିବା ଆୟ
ମୋ ରାଜ୍ୟର ମହାନଦୀର ପଟ୍‌ରେ ହେଉଥିବା ଚାରୁଆ
ବାଇଗଣର ଆୟରୁ ବେଶି ନୁହେଁ ।]
[ଦ୍ର—ଯୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର
ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ରଣ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଶବ୍ଦମାନ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ରଣ କଣ୍ଡୁ(ଣ୍ଡୂ)—ସ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ; ରଣାର୍ଥ ଉଦ୍‌ଭୂତ କଣ୍ଡୁ)—
Raṇa kaṇḍu(ṇḍū) ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ—Itching
or eagerness to fight. (ଉ—ଭୂପି ଦେଲେ ତାଙ୍କ
ଗଲେ ସୁଗାଣ୍ଡ କଟାରି, ଖଣ୍ଡି ତାଙ୍କ ରଣ କଣ୍ଡୁ ଚରିତ
ଲାଗି । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)

ରଣ କରଣ—ଦେ. ବି. (ସ. ରଣରଣକ)—କାମ; କନ୍ଦର୍ପ—
Raṇa karaṇa Cupid.
(ଉ—କଳା ସୁରଣ,ରଣ କରଣ,ପୁରୁଷ ଭାବ ଧରି । ଘନକୃଷ୍ଣ
ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ରଣ କର୍ମ—ସଂ. ବି. (ରୂପକ)—ଯୁଦ୍ଧ—
Raṇa karma Fighting; War.

ରଣ କାତର—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ-
Raṇa kātara Averse to fighting.
(ରଣକାତରା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣକାତରତା—ବି)

ରଣ କାମୀ—ସଂ. ବିଣ. (ରଣ+କାମିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯୁଦ୍ଧ
Raṇa kāmī କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of fight-
(ରଣକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ing

ରଣ କୁଶଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ପାରଗ—
Raṇa kuśala Skilful in the art of warfare.
(ରଣନିପୁଣ, ରଣପଟୁ, ରଣକୃତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରଣକୁଶଳା, ରଣନିପୁଣା, ରଣକୃତ୍ତିନୀ, ରଣପଟ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ରଣକୁଶଳତା, ରଣନିପୁଣତା, ରଣକୃତ୍ତିତ୍ୱ, ରଣପଟୁତା—ବି. ରୂପ)

ରଣ କୁହୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଦିନରେ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ କୁହୁଡ଼ି ଘୋଟିବା
Raṇa kuhuṛḍi ପାଗ—A sort of mist during
ରଣ କୁୟାସା daytime creeping in cloudy weather.

ରଣକୁୟାଶା [ଦ୍ର—ରଣକୁହୁଡ଼ି ଦେଶରେ ଅଶୁ ମଡ଼କ ଓ
ରଣକୁଆ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ସୂଚକ ବୋଲି ଲୋକ-
ରଣକୁଆ(ହା)ସା } ବିଶ୍ୱାସ ।]

ରଣ କୌଶଳ—ସଂ. ବି ୧ । (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟରେ ନିପୁଣତା
Raṇa kauśala —1. Martial skill. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)
ରଣ ନୈପୁଣ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପ୍ରଣାଳୀ—2.
ରଣ ପାଟବ } Excellent mode of conducting war.

ରଣ କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି—ରଣ ଭୂମି (ଦେଖ)—
Raṇa kshetra Raṇa bhūmi (See)
(ରଣକ୍ଷିତି,ରଣକ୍ଷୋ(କ୍ଷୌ)ଣୀ, ରଣଖ୍ଷ, ରଣଖଳ—ଅନ୍ୟରୂପ

ରଣଗୁଆ—ଦେ. ବି—ଗୁଆ ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟଫଳ—A kind
Raṇaguā of palm producing nut-like fruits.
[ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ତାଳଗଛ ପରି ।]

ରଣ ଗୋଚର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ—
Raṇa gochara Engaged in battle (Apte),
(ରଣଗୋଚରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣ ଘଣ୍ଟା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—(ସମ୍ବଲପୁରର ତାଳଖାଇ ,ନାଟ
Raṇa ghaṇṭā ପରି)—ଗଞ୍ଜାମର ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତ କୋକଲବା
ମୁଠାରେ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ଇତର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ହେଉଥିବା ନାଟ ବା ଉତ୍ସବ—Pantomine or festi-
val held at the time of Dolapūrnnimā
at Kokalbā in Ganjam. [ଦ୍ର—ଗ୍ରାମର ସବୁ
ଯୁବତୀ (ଏପରିକି, ପଦ୍ମଲିପାଳ ଅସିଥିବା ନବବଧୂମାନେ
ମଧ୍ୟ) ଏ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏଥିରେ
ଯୁବତୀମାନେ କୁରୁଚି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତମାନ ବୋଲି
ନାଚନ୍ତି । ଏଥିରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବର୍ଷକ
ମଧ୍ୟରେ ବାଘ ଖାଇବ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଗୋଟିଏ କୁସଂସ୍କାର ଅଛି ।] ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବି—
ବାହୁଡ଼ି—Bat.

ରଣ ଚଣ୍ଡ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ—
Raṇa chaṇḍa (ରଣଚଣ୍ଡା -ସ୍ତ୍ରୀ) Fond of fighting.

ରଣଚଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—
Raṇa chaṇḍī 1. The Goddess of war. ୨ ।
କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ—2. Goddess Kālī. ଦେ. ବି
—୧ । ଉଗ୍ରପ୍ରକୃତିକା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A shrew; a
ରଣଚଣ୍ଡୀ termagant woman. ୨ । କଳହପ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
ରଣଚଂଣ୍ଡୀ 2. A quarrel some woman-

ରଣ ଚାଳ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଅଟ୍ଟାଳିକାର ଉପରେ ଥିବା ଛଣ
Raṇa chāla ନିର୍ମିତ ଚାଳ—The outer thatch of
straw over the mud-roof of a two-thatched house.

ରଣ ଜୟ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ—
Raṇa jaya Victory in battle.

ରଣ ଜୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଣ+ଜୟିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Raṇa jayī (ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି)—Victorious
(ରଣଜୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) in war.

ରଣଜିତ୍ ସିଂହ—ଦେ. ବି.—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଖ ବୀର ଓ ପଞ୍ଜାବର ରାଜା—
Raṇajit simha 1. Ranjit Sinha, the Sikh hero.
(ରଣଜିତ ସିଂହଜୀ - ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—(୧୭୮୦—୧୮୩୯)
ରଣଜିତସିଂହ ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ମହାସିଂହ । ପିଲା ଦିନୁ ବସନ୍ତ
ରୋଗରେ ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇ-
ଥିଲା । ଏ ବିଭିନ୍ନ ଶାଖାଭୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ଶିଖଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି
ପଞ୍ଜାବରୁ ଅଫଗାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ କରି
ପଞ୍ଜାବରେ ଓ କାଶ୍ମୀରରେ ଶିଖରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ;
ଇଂରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କରି ଏ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ
ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶିଖ ରାଜ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେଲା । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ
ଇଂରାଜମାନେ ଭାରତରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର
କରିଥିଲେ । ଇଂରାଜଅଧିକୃତ ଅଂଶମାନ ନକସାରେ ନାଲି
ରଙ୍ଗ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖି ଏ କହିଥିଲେ ଯେ 'ସବୁ
ଲାଲ୍ ହୋ ଯାଏଗା' ଅର୍ଥାତ୍ ଦିନେ ସମଗ୍ର ଭାରତ ଇଂରାଜ-
ଅଧିକୃତ ହେବ ।]
୨। (ନାମ) ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର ଗୁଜରାଟର ଜାମ୍‌ନଗରର ରାଜା
(ଏ ବିଲାତରେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରି କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳରେ
ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ)--2.Name of the world
famous cricketer of Jāmnagar in Gujerat
the famous 'Ranji'.

ରଣ ଝଣ(ଣି)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) (ରଣ୍ ଧାତୁ)—ଧାତୁମୟ
Raṇa jhaṇa(ṇi) ଅଳଙ୍କାରର ଓ ମୁଦ୍ରାଦିର ପରସ୍ପର ଘର୍ଷଣ ଶବ୍ଦ-
ରଣରଣ ରଣରଣି **ଝନଝନ** Jingling sound of ornaments
ଠନଠନ or coins (ଉ—ରଣଝଣ ହୋଇ ଓଞ୍ଜା ପାହୁଡ଼
ଉଭୟେ—ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।) [ଦ୍ର—ଗୁଡ଼ିଏ ଅଳଙ୍କାର
ଯିଦ୍ଧ ଗୁଳିଲାବେଳେ ରଣଝଣ ଧ୍ୱନି ହୁଏ । ଟଙ୍କା ପଇସାକୁ
ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଗଣିଲାବେଳେ ରଣଝଣ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । 'ରଣଝଣ'
ଠାରୁ 'ରୁଣୁଝୁଣୁ' ଅନୁଚ୍ଚ ଓ ମଧୁରତର ଶବ୍ଦ ।] ଦେ. ବି.-
ଝନଝନ ୧ । ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଖିଯିବା ଅବସ୍ଥା-
ଝନଝନାହଟ 1.The state of a thing being dried up
completely by the sun. ୨ । ଧନଦୌଲତ; ନଗଦ
ଟଙ୍କା; ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି—2. Hard cash; riches in

the shape of money. [ଉ—ରଣଝଣ (ଚଳନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି=ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି) କାହିଁଯିବ, ମାଟି ଗୋଡ଼ି(ଭୂମି ବାଡ଼ି =ଭୂସମ୍ପତ୍ତି) ପଡ଼ିଥିବ—ଭଗ ।]

ରଣଝଣିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଖରାଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଥିବା—
Ranajhaniā 1. Completely dried up by the
ଝନଝନେ, ଖଟଖଟେ rays of the sun. ୨ । ରଣଝଣ ଶବ୍ଦ
ଝନଝନ, ଠନଠନ କରୁଥିବା—2. Jingling.

ରଣଝାଇଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଧାତୁମୟ ପଦାର୍ଥ—(ଯଥା—
Ranajhāiñ ଅଳଙ୍କାରାଦି)ର ଘର୍ଷଣ ଶବ୍ଦ; ରଣଝଣ ଶବ୍ଦ—
ରଣଝଣି, ଝନ୍‌ଝନି Jingling sound of ornaments.
(ଉ—ଚରଣେ ଝୁମୁକି ବଳା ଶୁଣେ ରଣଝାଇଁ—ଗୀତାମ୍ବର
ଝନଝନାହଟ ନୃସିଂହପୁରାଣ ।)

ରଣଝାଇଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଣଝଣ ଶବ୍ଦକରିବା—To make a
Ranajhāiñbā jingling sound.
ଝନଝନଶବ୍ଦ କରା ଝନଝନାନା

ରଣ ଢ(ଢ)ଙ୍କା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଣଢକା)—ରଣଢକା—
Rana da dha)ñkā War-drum.
ରଣଢଙ୍କା ରନଢକ୍କା (ରଣଢୋଲ, ରଣଢାଠ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣ ଢକ୍କା—ସଂ. ବି (ମ.ପ.ଲୋ)—ଯୁଦ୍ଧବାଦ୍ୟ; ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ବଜାଯିବା
Rana dhakkā ଢୋଲ—War drum.

ରଣତ—ସଂ. ବିଣ [ରଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍ (ଶତୃ); ଏହି ଶବ୍ଦରୁ
Ranat ପୁଂଲିଙ୍ଗ ୧ମା ୧ ବଚନରେ 'ରଣନ୍' ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ
'ରଣନ୍ତୀ' ଶବ୍ଦ ହୁଏ]—୧ । ଶବ୍ଦାୟମାନ—1. Sounding. ୨ । ଗତି କରୁଥିବା—2. Moving.

ରଣତ୍କାର—ସଂ. ବି (ରଣତ୍+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ରଣରଣ
Rana-tkāra ଶବ୍ଦ; ଝଣତ୍କାର—1. Jingling or tinkling sound; clanking sound.
(ରଣତ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଣତ୍କୃତ—ବିଣରୂପ) ୨ । ଗୁଣଗୁଣୁ ସ୍ୱର—2. Humming (Apte) ୩ । ଶବ୍ଦ—3. Sound (generally) (Apte)

ରଣ ତରୀ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ରଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ତରୀ)—ଯୁଦ୍ଧ-
Rana tarī ଜାହାଜ—Man o' war; warship;
(ରଣପୋତ—ଅନ୍ୟରୂପ) frigate.

ରଣତୂରୀ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ.)—ସମର ବାଦ୍ୟ; ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ
Rana turī ଉତ୍ସାହିତ କରିବାପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ବଜାଯିବା
ରଣତୂର୍ଯ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ— ନାନାପ୍ରକାରର ବାଦ୍ୟ—War
ରଣଭେରୀ } drums etc. ଦେ. ବି—
ଯୁଦ୍ଧରେ ବଜାଯିବା କାହାଳୀ—War trumpet.

ରଣ ଦକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରଣ ନିପୁଣ (ଦେଖ)
Rana daksha Rana nipuna (See)
(ରଣଦକ୍ଷ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣଦକ୍ଷତା—ବି)

ରଣ ଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧଭୂମି—Battle' field. [ଉ—ମୁନ-
Rana dānda ଦାଢ଼ ଥିବା କାଣ୍ଡେ ମୁଁ ଆଗ ମୁଣ୍ଡ, ଭାର
ରଣଭୂମି ପକାଇବ ଛୁଣ୍ଡାଇ ରଣଦାଣ୍ଡ । କୃଷ୍ଣହରି.
ରଣଭୂମି ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରଣ ଧୀର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଟଳ ବା ସ୍ଥିର
Rana dhīra —Calm during a battle;
(ରଣଧୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ) maintaining calmness during
(ରଣଧୀରତା—ବି) fight. ଦେ. ବି—ବୀରପୁରୁଷଙ୍କୁ ରାଜଦତ୍ତ
ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title given to a heroic person.

ରଣଧୁରା—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଘମାଘୋଟ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବା ସ୍ଥାନ
Ranadhurā ବା ଅବସ୍ଥା—The brunt of battle; the
(ରଣଧୁଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) front or van of battle (Apte).

ରଣଧ୍ୱଜା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଣଧ୍ୱଜ)—ଯୁଦ୍ଧ ପତାକା; ଯୁଦ୍ଧକାଳେ
Ranadhwajā ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ବାହୁତ ପତାକା—Flag used
ଯୁଦ୍ଧପତାକା in war. [ଉ—ବାଜେ ଘୋର ବାଜା,
ରଣମଣ୍ଡା ଉଡ଼େ ରଣଧ୍ୱଜା, ବକ୍ଷେ ଅଭ୍ରଭେଦୀ ଗିରି ବାଜନ ।
(ରଣଧ୍ୱଜ—ସଂ. ରୂପ) ନନ୍ଦକିଶୋର. କୃଷ୍ଣଭୂମାଣ୍ଡ ।]

ରଣନ—ସଂ. ବି (ରଣ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରଣ ରଣ ଶବ୍ଦ—
Ranana 1. Jingling sound. ୨ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—
2. Sound.

ରଣ ନିପୁଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରଣ କୁଶଳ (ଦେଖ)
Rana nipuna Rana kusala (See)
(ରଣପଟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଣନିପୁଣା, ରଣପଟ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ରଣ ନିପୁଣତା, ରଣ ନୈପୁଣ୍ୟ, ରଣ ପଟୁତା—ବି)

ରଣନୀତି—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର; ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା—
Rana niti 1. The science or art of war.
୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ନିୟମମାନ—2. Warlike doctrines; the rules of fighting.

ରଣ ପକ୍ଷୀ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ରଣପ୍ରିୟ ପକ୍ଷୀ) - ଶ୍ୟେନ—
Rana pakshi Falcon (M. W.).

ରଣ ପଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରଣକୁଶଳ; ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ
Rana pandita ଅଭିଜ୍ଞ—Veteran in war, expert
ରଣ କୋବିଦ } ଅନ୍ୟରୂପ in the art of war.
ରଣମାର୍ଗ କୋବିଦ } ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯୋଦ୍ଧା—
(ରଣ ପଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ—ବି) A warrior (M. W.)

ରଣ ପଦ୍ଧତି—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
Rana paddhati ରୀତି—1. Modes of warfare;
(ରଣ ପ୍ରଣାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) modes of conducting war.
୨ । ରଣ କୌଶଳ—2. Skill in war.

ରଣପା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଣ ଓ ପାଦ)—୧ । କାଠର ବା ବାଉଁଶ
Ranapā ନିର୍ମିତ ଡେଙ୍ଗା ପାଦୁକା—1. Stilts. [ଉ—
ରଣପା ବହୁଛନ୍ତି ସେ ଦୀର୍ଘ ଶଳାକା ଅବ ଢୋଲ, ଘଟନାଟ
ଅଉଟା ରଣପା ଯେ ମଣ୍ଡୁଳ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]
[ଦ୍ର—ଏହା ୨।୩ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଓ ଏହାର ମଝିରେ ଗୋଡ଼ ରଖିବା ପାଇଁ ଖାଞ୍ଜ କରାଯାଇ ଥାଏ । ସେହି ଖାଞ୍ଜରେ ପାଦକୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବାନ୍ଧିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସାଧାରଣ

ଉଚ୍ଚତା ଅପେକ୍ଷା ଡେଙ୍ଗା ଦେଖାଯାଏ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାଦୁଣ୍ଡ ପକାଇ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲେ । ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସେବକମାନେ ରଣପା ଦିଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଘଟ ମୁଣ୍ଡାଇ ନାଚନ୍ତି ।] ୨ । ଭୁଣ୍ଡେଇ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A virago. ଦେ. ବିଣ.—ଖୁବ୍ ଡେଙ୍ଗା ବ୍ୟକ୍ତି—Very tall person.

ରଣପାୟ(ଏ)—ଗ୍ରା. ବି—ରଣପା (ଦେଖ)
Raṇa pāya(e) Raṇapā (See)

ରଣପୁର—ଦେ. ବି—ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ—Name of an Raṇapura Oriya State. [ଦ୍ର—ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ 'ରଣାସୁର' ନାମରେ ଜଣେ ରାକ୍ଷସ ଏଠାରେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ରାଜ୍ୟର ନାମ ରଣପୁର ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ବାସୁର ବାସୁକ ନାମକ ଜଣେ ଶ୍ରୀକାଶ୍ମ ୩୭୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ (ଉତ୍କଳପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇତିହାସ) । ଏ ରାଜବଂଶର ସନ୍ତୁକ ଭରବାଣ୍ଡ (ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ) ।]

ରଣପୁରୀ ଜଥା—ଦେ. ବି—ରଣପୁର ଗଡ଼ଜାତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଝସରର ଫୁଲ-
Raṅapurī jathā ଧଡ଼ି ବିଶିଷ୍ଟ ସୁନର ଧୋତି ଓ ଚାଦର—
(ରଣପୁରୀ ଯୋଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଏକହି ବୁଣା)—A pair of fine cloths with silk border (lower and upper pieces) woven in one length in the Raṇapur state. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରଣପୁରୀ ଶାଢ଼ୀ, ରଣପୁରୀ ଫେଟା, ରଣପୁରୀ ଦୋପଟା, ରଣପୁରୀ ପାଛୁଡ଼ା, ରଣପୁରୀ ଲୁଗା ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।)

ରଣ ପୋତ—ସଂ. ବି—ରଣତରୀ (ଦେଖ)—Raṇatarī (See).
Raṇa pota [ଦ୍ର—ଆଜିକାଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ ଜାତିମାନେ (ରଣ ଜାହାଜ—ଦେ. ରୂପ) ଡ଼ିଙ୍ଗା, ବୁଡ଼ା, ଭସା ଆଦି ନାନା-ପ୍ରକାରର ଓ ଆକାରର ଏବଂ ନାନାରୂପେ ଆକ୍ରମଣାର୍ଥ ଓ ଆତ୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ରଣପୋତମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛନ୍ତି ଯଥା :—Battleship; cruiser; dreadnought, torpedo, seaplane.]

ରଣ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—କର୍ତ୍ତବ୍ୟସାଧନପୂର୍ବକ
Raṇa pratyāgata ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଫେରି ଆସିଥିବା (ଯୋଦ୍ଧା)—
(ରଣ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (warrior) Returned from
(ରଣ ପ୍ରତ୍ୟାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) the battle-field.

ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—ସଂ. ବି.—ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି (ଦେଖ)—Juddha bhūmi
Raṇaprāṅgaṇa (See).

ରଣ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ରଣ+ପ୍ରିୟ)—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ
Raṇa priya କରିବାକୁ ସୁଖପାଏ—Warlike; martial;
(ରଣ ରସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) fond of war. ସଂ. ବି—୧ ।
ରଣପ୍ରିୟା } —ସ୍ତ୍ରୀ ଚିଲ୍ଲାଣ—1. Falcon (Apte).
ରଣରସିକା } ୨ । ସୁଗନ୍ଧ ମୂଳବିଶେଷ;ବେଣାଚର—
2. The fragrant root of Andropogen Muricatus.

ରଣ ଫୁଲ—ଦେ. ବି.—ରଣିଫୁଲ (ଦେଖ)—
Raṇa phula Raṇiphula (See).

ରଣ(ଣି)ଫୁଲପରି ଜହ୍ନ ପଡ଼ିଛି—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ଚୋଖା ବା ନିର୍ମଳ
Raṇa(ṇi)phula pari jahna paṛichhi. ରୂପରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଫୁଟଫୁଟେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିରଣ ପଡ଼ିଛି—A brilliant moonlit night. [ଦ୍ର—ରଣ (ଣି) ଫୁଲ ନାମରେ କୌଣସି ଫୁଲ ନାହିଁ,କିନ୍ତୁ ନିର୍ମଳ ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବିରଣ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକୁ ରଣ(ଣି)ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।]

ରଣବ(ଭ,ସ)ଣ—ଦେ. ଅ.—୧ । ଅସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ବା ଖେଳିଆ ହୋଇ
Raṇaba(bha,sa)ṇa ଏଣେ ତେଣେ ପଡ଼ିଥିବା—1. ଛଡ଼ାଛଡ଼ି Scattered pellmell; strewn on all sides.
ଛିତରବିତର [ଉ—ମୁଷା ମାଛ ରଣଭଣ, ବିରତ ଗୁହ ଶଣ ଶଣ । କାହାଣୀ—ଗୀତ] ୨ । ଖାଦ୍ୟରେ ବା ସଡ଼ା ପଦାର୍ଥରେ
ମାଛି ଢନ ଢନ ବହୁ ପରିମାଣରେ ମାଛି ବେଢ଼ିବାର ଅବସ୍ଥା—
2. The state of food being putrid and infested with fleas. ୩ । ଓଳିଆ ନ ହୋଇଥିବା ଅଳିଆ ପୁଣ୍ଡି ଅବସ୍ଥା—3. Dirty, uncleaned and nasty condition of a house. ୪ । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ; ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ; ବିବତ—4. Too much troubled; confused; pellmell. [ଉ—ଅର୍ଜୁନ ବାଣ ପାଇ ଭୂମି ସେନାଗଣ, ପଳାଉଛନ୍ତି କଣ୍ଠି ହୋଇ ରଣ ଭଣ । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୫ । ଦୁଃଖିତ—
5. Afflicted; troubled. [ଉ—ସ୍ନେହ ପାଶକୁ ବଢ଼ାଇଣ, ବିପାଇଁ କରୁ ରଣଭଣ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]

ରଣ ବାଜା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଣ ବାଦ୍ୟ)—ରଣ ବାଦ୍ୟ (ଦେଖ)
Raṇa bājā Raṇa bādya (See)
ଯୁଦ୍ଧ ବାଜା, ରଣ ଡଙ୍କା **रणवाद्य**

ରଣ ବାଦ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାଦ୍ୟ)—
Raṇa bādya ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ବଜାଯିବା ବାଜା—Martial music.

ରଣ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା; ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାରୁ
Raṇa bidyā ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ—The art or
(ରଣ ଶାସ୍ତ୍ର, ରଣ ଶିକ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) science of war.

ରଣ ବିଶାରଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ-
Raṇa biśārada Expert or skilled in War.
(ରଣ ବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣ ବୀର—ସଂ. ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧରେ ବୀରତ୍ୱ ଦେଖାଇବା (ଯୋଦ୍ଧା)—
Raṇa bīra Valiant (warrior).
ଦେ. ବି—ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—
A title given to a brave person.

ରଣ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି. (ରୂପକ)—ଜୀବିକା ରୂପେ ଗୃହୀତ ରଣ—
Raṇa bṛutti War taken as a profession.
ସଂ. ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧ ଯାହାର ଜୀବିକା—Having war for a profession (M. W.)

ରଣ ବେଶ—ସଂ. ବି. (ମ. ତ. ଲୋ)—ଯୋଦ୍ଧାର ସାଜସଜ୍ଜା—
Raṇa beśa A warrior's dress; war dress.

ରଣ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
Raṇa bhaṅga ପରାଜୟ—1. A complete defeat in the battle field. ୨ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ—2 A rout. ୩ । ଯୁଦ୍ଧରୁ ପଳାଇଯିବା—3. Fleeing away from the battle-field. ୪। (୭ମୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧର ବିରତି; ରଣ ନିବୃତ୍ତି—4. Cessation of hostilities; armistice. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି) —୧ । ରଣକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟିତ—1. Fleeing from the battle-field; fugitive. ୨ । ରଣରୁ ବିରତ—2. Refraining from fighting.

ରଣ ଭୀତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯେ ଯୁଦ୍ଧରୁ ଡରେ—
Raṇa bhīta Fearing battle.
(ରଣଭୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣଭୀତ—ବି)

ରଣ ଭୀରୁ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ରଣଭୀତ)—ରଣ ଭୀରୁ (ଦେଖ)
Raṇa bhītu Raṇa bhīru (See)
ରଣ ଭୀତୁ **ରଣ କାୟର**

ରଣ ଭୀରୁ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେ ଯୁଦ୍ଧରୁ ଡରେ—
Raṇa bhīru Caward enough to face battle.

ରଣ ଭୂଇଁ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଣଭୂମି)—ରଣଭୂମି (ଦେଖ)
Raṇa bhūiñ Raṇa bhūmi (See)
ରଣଭୂମି **ରଣଭୂମି**

ରଣ ଭୂମି—ସଂ. ବି. (ମ. ତ. ଲୋ)—ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର; ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—
Raṇa bhūmi The seat of war; battle-field;
(ରଣଭୂ, ରଣସ୍ଥଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) scene of war.

ରଣ ଭେରି(ରୀ)—ସଂ. ବି. (ମ. ତ. ଲୋ)—ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ
Raṇa bheri(rī) ଭୂରୀ ବା ଶିଂଘା; ବିଗୁଲ୍—War bugle.

ରଣ ମତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ) —ଯୁଦ୍ଧରେ ମାତିଥିବା—
Raṇa matta Engrossed in fighting; intoxi-
(ରଣମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) cated with the fury of war.
(ରଣ ମତ୍ତତା—ବି) ସଂ. ବି—ହସ୍ତୀ—Elephant.

ରଣ ମଦ—ସଂ. ବି. (ମ. ତ. ଲୋ କର୍ମଧାରୟ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପୂର୍ବରୁ
Raṇa mada ଓ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସମୟରେ ଯୋଦ୍ଧାର ମନରେ ଉଠିବା ନିଶା—Martial spirit; intoxication of fighting.

ରଣ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ବିପକ୍ଷକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବା
Raṇa māgibā —To challenge the opponent
ଯୁଦ୍ଧ ଚାଓଁରା to fight.
ଯୁଦ୍ଧ ମାଂଗନା (ଉ—ତେବେ ଅଉ ନ ଡର ରଣ ମୁଁ ମାଗୁଛି । ଭୂଷ୍ଟସଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ରଣ ମାର୍ଗ—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ)—୧ । ରଣ କୌଶଳ—1. The
Raṇa mārga art or way of war. ୨ । (ରୂପକ) ରଣ
(ରଣପଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୂପ ବାଟ—2. War-path.

ରଣ ମୁଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରଣ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସୁକ;
Raṇa mukha ରଣୋନ୍ମୁଖ—Eager to fight. ସଂ. ବି—
ରଣମୁଖ । } —ଅନ୍ୟ ବି. ରୂପ ୧ । (ରୂପକ) ଯୋଦ୍ଧୃଜନଙ୍କ ଭକ୍ଷକ
ରଣଶିରଃ } ମୃତ୍ୟୁ—1. The jaws of death. ୨ । (୭ମୀ ତତ୍) ଦୁଇ ପକ୍ଷର ସାମନା ସାମନି ଯେଉଁଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥାଏ—2. The front of an army while meeting the opponent; the front of battle; battle-front. ୩ । ଯେଉଁଠାରେ ତୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିଥାଏ—3. The brunt of fight.

ରଣମୁଖା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ରଣମୁଖ)—୧ । ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣକାରୀ;
Raṇamukhā ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡ—1. Assuming a fierce
ରଣମୁଖୋ countenance. ୨ । ରଣମୁହାଁ (ଦେଖ)—
ରଣମୁଖା 2. Raṇamuhāñ. (See)

ରଣମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—କୋଚିଳା (ଉ. ଶ)—
Raṇamushṭi Nux Vomica.

ରଣମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରଣମୁଖ)—୧ । ଯେ ରଣଭୂମି ଅଭିମୁଖେ
Raṇamuhāñ ଅଗ୍ରସର, ଯୁଦ୍ଧଅଭି—1. Proceeding or
ରଣମୁଖୋ; ମାରମୁଖୋ advancing to the field of battle.
ରଣମୁଖା ୨ । ରଣୋନ୍ମୁଖ—2. Eager to fight.

ରଣ ଯଜ୍ଞ—ସଂ. ବି (ରୂପକ ବା ଉପମିତି)—ଯଜ୍ଞରୂପେ କଳ୍ପିତ ଯୁଦ୍ଧ—
Raṇa jajna Battle regarded as a sacrifice.
(ରଣଯାଗ, ରଣସବ, ରଣମଖ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣଯାଇ ଖଜୁରା—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟ ଧାନ—
Raṇajāi khajurā A species of coarse paddy.

ରଣ ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବି (୪ର୍ଥୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା; ଅଭିଯାନ—
Raṇa jātrā Expedition; marching for battle.

ରଣ ରଙ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍, ରଣ + ରଙ୍କ = ମାଚ)—
Raṇa raṅka ୧ । ରଣକାତର; ରଣଭୀରୁ—1. Fearing
[ରଣରଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ] to fight. ୨ । ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ; ରଣଲୋଲୁପ—
2. Eagerly wishing to be engaged in battle. [ଉ—କପିଳାସ ଖୋଲ ନିବାସୀ ଶବର, ରଣ-ରଙ୍କ ଭେଙ୍କା ଯା ବିଶେଶ୍ୱର । ଭାଧାନାଥ. ନନ୍ଦ-କେଶ୍ୱରୀ ।] ସଂ. ବି—୧ । ରଣକାତର ହସ୍ତୀ—1. An elephant unwilling to stand in the battle field. ୨ । ଗଜର ଦନ୍ତଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମୁଖାଂଶ—2. The part of an elephant's face between the tusks.

ରଣ ରଙ୍କା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରଣରଙ୍କ)—ରଣ କରିବାପାଇଁ
Raṇa raṅkā ଉତ୍ସୁକ; ରଣଲୋଲୁପ—Eagerly wishing
[ରଣରଙ୍କୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] to engage in fight. [ଉ—ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମୁଖ ଲାଦେ ପୁରେ ଲଙ୍କା, ଅସୁରେ ହୋଇଛନ୍ତି ରଣରଙ୍କା । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରମାୟୂଣ ।]
ରଣାରକ

ରଣ ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୭ମୀତତ୍)—୧ । ଯେ ବା ମନରେ ଯୁଦ୍ଧଜନିତ
Raṇa raṅga ଆନନ୍ଦ—1. A warrior's joy derived

from fighting. ୨ । ରଣମତ୍ତତା; ରଣୋନ୍ମାଦ— 2. Intoxication of or rage for fighting. ୩ । (୭ମ୍ୱୀ ତତ୍) ସଂଗ୍ରାମସ୍ଥଳ; ଯୁଦ୍ଧଭୂମି—3. Scene of battle; battle-field. ୪ । ନାନାପ୍ରକାରର ଯୁଦ୍ଧକ୍ରିୟା—4. Acts of fighting. [ଉ—କର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡେ ଶଳ୍ୟ ଯିବାର ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ,ମାନଙ୍କୁ ଫିଙ୍ଗି ଭ୍ରମ କଲେ ରଣରଙ୍ଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।] ୫ । ଯୁଦ୍ଧ-କୌଶଳ—5. Modes of fighting. ୬ । (ରୂପକ) ରଙ୍ଗ ବା କ୍ରୀଡ଼ାରୂପେ କଳ୍ପିତ ଯୁଦ୍ଧ—6. Battle compared to a game

ରଣ ରଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ରଣୋନ୍ମତ୍ତ—1. Intoxicated
Raṇa raṅgī with battle-rage. ୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ—
[ରଣରଙ୍ଗିଣୀ(ଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Engaged in fight: fighting. ସଂ. ବି—ଯୋଦ୍ଧା—Warrior.

ରଣରଣ—ସଂ. ବି (ରଣ=ଯୁଦ୍ଧ. ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—୧ । ଅପହୃତ ବା ନଷ୍ଟ
Raṇa raṇa ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା—1. Regret for a lost or stolen thing. ୨ । ଉତ୍କଣ୍ଠା—2. Eagerness; hankering. ୩ । ଦୁର୍ଭାବନା—3. Anxiety. ୪ । ପ୍ରିୟବସ୍ତୁର ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠା ବା ଲାଳସା—4. Longing or anxiety for some beloved object (M. W). ୫ । କନ୍ଦର୍ପ; କାମ—5. Cupid. ୬ । ପ୍ରେମ; ପ୍ରଣୟ—6. Love. ୭ । ଇଚ୍ଛା—7. Desire. ୮ । ମଶକ; ମଶା—8. Gnat;
ଝନଝନ mosquito (Apte) ଦେ. ଅ—୧ । ରଣଝଣ
ମନମନ ଶବ୍ଦ—1. Jingling sound. [ଉ—ବାଜଇ ରଣ-ରଣ ବାଜେଣୀ ବଳା । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।] ୨ । ଝଣଝଣି; ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରର ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦ—2. Jingling
ଝନଝନି **ମନମନାହଟ** of war weapons;

ରଣ ରଣକ—ସଂ. ବି—୧ । ନଷ୍ଟବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା—1. Re-
Raṇa raṇaka gret for a lost thing. ୨ । ଦୁର୍ଭାବନା; [ରଣରଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା—2, Anxiety. ୩ । ଉତ୍କଣ୍ଠା—3. Eagerness; hankering. ୪ । କନ୍ଦର୍ପ; କାମ—4. Cupid. [ଉ—ରଣରଣକ ଦର୍ପ ବାରଣ, ରଣରଣ ନୂପୁର ରଣ । ଭଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ୫ । ପ୍ରଣୟାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତିପାଇଁ ମନ ଛଟପଟ ହେବା—5. Anxiety or uneasiness for one's beloved object (Apte) ୬ । ପ୍ରେମଜନିତ କଷ୍ଟ ବା ବେଦନା—6. Affliction or torment due to love (Apte).

ରଣରଣି—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରର ଝଣଝଣାର—1.
Raṇaraṇi Jingling of war-weapons. ୨ ।
ଝନଝନୀ **ମନମନାହଟ** ଅଳଙ୍କାରର ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦ—2. Jingling of ornaments.

ରଣରଣିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତି ପ୍ରଖରଭାବରେ ପଡ଼ିଥିବା (ଖରା)—
Raṇaraṇiā 1. Scorching (sun's rays) ୨ । ଅତି
କାଠଫାଟା ପ୍ରଖର ଖରାରେ ଜର୍ଜ୍ଜରରୂପେ ଶୁଖି ଯାଇଥିବା—
ଖଟଖଟେ 2. Completely dried up by the sun's rays.

ରଣରାହୁ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ରଣ ରାହୁ (ଦେଖ)—Raṇarāhu (See)
Raṇarāu ଦେ. ବି—ବୀର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ
ରଣରାଉ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title given to a brave
ରଣରାହୁ person.

ରଣ ରାହୁ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍, ରଣ+ରାହୁ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରଣରେ
Raṇa rāhu ରାହୁ ପରି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ଓ ବିକ୍ରମ ପ୍ରକାଶ କରେ
[ରଣରାହୁ(ହ୍ନ)ଆ—ଦେ. ରୂପ] ଓ ଶତ୍ରୁକୁ ଗିଳିଲା ପରି ଅନୁମିତ
ହୁଏ)—ବୀର—Warlike; heroic; very brave; valiant (person) ଦେ. ବି—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior. ୨ । ବୀର—2. Hero.

ରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି (ସ. ତ. ତତ୍ପୁ.)—୧ । ଯୁଦ୍ଧର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—
Raṇa lakshmī 1. The Goddess of war. ୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ
ପରସ୍ପରମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟଫଳ—2. The fortunes war.

ରଣ ଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ସମରକ୍ଷେତ୍ରରୂପ ଶଯ୍ୟା; ଯେଉଁଠାରେ
Raṇa śajyā ଯୋଦ୍ଧାଗଣ ମୃତ ହୋଇ ଶୟନ କରନ୍ତି—The battle-field compared to a bed for the warriors killed in battle.

ରଣଶଯ୍ୟାଶାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ହତ—
Raṇaśajyāśāyī Killed in batttle; sleeping the
[ରଣଶାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] last sleep in the field of
(ରଣଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ, ରଣଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) battle.

ରଣ ଶିକ୍ଷକ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାର ଶିକ୍ଷାଦାତା—
Raṇa śikshaka A teacher or trainer in the art of war.

ରଣ ଶିକ୍ଷା—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ତାଲିମ୍ ହେବା
Raṇa śikshā —1. Training in the art of war.
୨ । ଯୁଦ୍ଧନୀତି—2. The doctrines of war. ୩ । ରଣବିଦ୍ୟା—3. The sceince or art of
[ରଣ ଶିକ୍ଷିତ(ତା)—ବିଣ] war.

ରଣ ଶିଙ୍ଗା(ଘା)—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଣଶୃଙ୍ଗା)—ରଣଶୃଙ୍ଗା (ଦେଖ)—
Raṇa śiṅgā(ṅghā) Raṇaśṛuṅgā (See)
ରଣଶିଙ୍ଗା **ରନଶିଂଘା** [ଉ—ବଜା ରଣଶିଙ୍ଗା ଥରେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି, ଶତ୍ରୁ ଶିଙ୍ଗା ଶୁଣି କେବେ ନାରିବ !—ରାଧାନାଥ. କବିତାବଳୀ ।]

ରଣ ଶିରଃ—ସଂ. ବି—ରଣମୁଖ ୨।୩ (ଦେଖ)
Raṇa śiraḥ Raṇamukha 2, 3 (See)
[ରଣଶୀର୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଣଶୃଙ୍ଗା—ସଂ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ବଜାଯିବା ଶୃଙ୍ଗନିର୍ମିତ ତୁରୀ,
Raṇa śṛuṅgā ବିଗୁଲ୍—Warhorn; a bugle sounded in war; war-trumpet.

ରଣଶୌଣ୍ଡ—ସଂ. ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧରେ ନିପୁଣ—
Raṇaśauṇḍa Skilled in war (M. W).

ରଣ ଶ୍ରାନ୍ତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାହେତୁ କ୍ଳାନ୍ତ—
Raṇa śrānta Tired after fighting.
[ରଣଶ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରଣ ସଙ୍କୁଳ—ସଂ. ବିଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁଠାରେ ଘୋର ରଣ
Raṇa saṅkula ଲାଗିଥାଏ; ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତ (ସ୍ଥାନ)—(a place) Where battle is raging. ସଂ. ବି. ୧ । ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବା ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଅଂଶ—1. A part of the battlefield where furious fight is raging. ୨ । ତୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ—
(ରଣ ସଂରମ୍ଭ—ଅନ୍ୟ ବି. ରୂପ) 2. Furious fighting; tumultuous combat; the rage of battle; the thick of the fight.

ରଣ ସଜ୍ଜା—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଣାର୍ଥ. ସଜ୍ଜା)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ
Raṇa sajjā ଆୟୋଜନ; ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜା—1. Preliminary preparations for war; warlike preparations. ୨ । ବୀର ବେଶ—2. The warrior's dress. ୩ । ରଣ ବେଶ—3. Battle dress; warlike accutrements. ୪ । ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ସୈନ୍ୟ-
(ରଣ ସଜ୍ଜିତ—ବିଣ) ସମାବେଶ—4. Battle array.

ରଣସହାୟ—ସଂ. ବି [୭ମୀ ତତ୍]—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା
Raṇa sahāya ମିତ୍ରଶକ୍ତି—A nally [M. W]

ରଣ ସାଜ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଣସଜ୍ଜା)—ଯୁଦ୍ଧ ବେଶ—
Raṇa sāja Martial dress.
ରଣସାଜ ରଣ ସାଜ

ରଣ ସିଂଘ—ପ୍ରା. ବି—ରଣସିଂହ (ଦେଖ)
Raṇa simgha Raṇasimha [See]
ରଣସିଂହ ରଣ ସିଂହ

ରଣସିଂହ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍, ରଣ+ସିଂହ=ପରାକ୍ରମୀ)—
Raṇa simha ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଂହ ପରି ବିକ୍ରମ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A valiant warrior. ଦେ. ବି—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଉପାଧିବିଶେଷ—1. A title of some Kshatriyas ୨ । ବୀର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି—2. A title given to a heroic and valiant person.

ରଣ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି [ମ.ପ.ଲୋ]—୧ । ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ-
Raṇa stambha ରୂପେ ପ୍ରୋଥିତ ବା ରଚିତ ସ୍ତମ୍ଭ—1. A pillar raised on the battlefield as a monument of battle. ୨ । ଜୟ ସ୍ତମ୍ଭ—2. A triumphal pillar; a pillar raised as a memorial of victory. ୩ । ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରୋଥିତ ସ୍ତମ୍ଭ—3. War-memorial column. ୪ । ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ରାଜପୁତନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେଶବିଶେଷ; ଚିତୋର—4. Chittor of Rājputana in N. W. Indla.

ରଣ ସ୍ଥଳ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—
Raṇa sthala The scene of battle; battlefield.
[ରଣସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଣ ସ୍ୱାମୀ—ସଂ. ବି (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ୱାମୀରୂପେ ପ୍ରକଳ୍ପିତ)—ଶିବ
Raṇa swāmī ଲିଙ୍ଗ—An image of Śiba, the Lord of battle. ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି—Commander-in-chief.
ରଣେଶ } ଅନ୍ୟରୂପ
ରଣେଶ୍ୱର }

ରଣ ହଂସ—ସଂ. ବି—ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—A kind of poetical
Raṇa haṁsa composition. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ସଗଣ, ଜଗଣ, ଭଗଣ ଓ ରଗଣ ଥାଏ; ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ମନହଂସ, ମାନହଂସ ଓ ମାନସହଂସ—ହ. ଶ ।]

ରଣା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜସର୍ପ, ଶଙ୍ଖିନୀ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ବିଷଧର
Raṇā ସର୍ପ—1. A kind of poisonous snake; ରାଜସାପ, ଶଙ୍ଖିନୀ Bungarus Fasciatus. [ଦ୍ର—ଏହା
ରାଜ ସାପ ବୋଡ଼ା ଜାତୀୟ । ଏହାର ଦେହରେ ହଳଦିଆ ଓ କଳା ମୁଠାମୁଠା ଶଙ୍ଖାପରି ଦାଗ ଥାଏ । ଏହାର ଫଣା ନାହିଁ । ଏ ଗୁରି ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏ କାମୁଡ଼ିଲେ ଲୋକ ଶୀଘ୍ର ମରିଯାଏ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି :—ରଣା, ଘଡ଼ିକେ କରିବ ବଣା ଓ ରଣା କାମୁଡ଼ିଲେ ନ ଜିବ ପାଟ ଅଗଣା । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ଏହାର ବିଷ ନାହିଁ ।] ୨ । ପଲୁରି ମାଳମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title of a caste of florist-gardeners. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପାଇକ ଜାତି—3. A caste of Oriya Pāikas. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଝାଡ଼ି ଜୟପୁରର ପୂର୍ବ ରାଜାମାନଙ୍କର ପାଇକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପଇତା ପକାନ୍ତି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାର ଘରେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।] ୪ । ଶୂଦ୍ର ଜାତି ବିଶେଷ—4. A class of Śūdras. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପ୍ରାୟଶଃ ଝାଡ଼ିଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଶୂଦ୍ରଜାତି । ଏମାନେ ଥାଣି ଦେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଡ଼ହାତ ଧୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ଗୃହ ଓ ଗୃହର କର ଜୀବିକା ଚଳାନ୍ତି । ଏମାନେ ମଦ୍ୟପ] । ଦେ. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଯଥା—ନିପରିଣା, ମହାରଣା; ସଂ. ରାଜନ୍)—
ରାଣା ୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Chief (person). ୨ । ଅଳସୀ—
ରାଣା 2. Idle. [ଯଥା—ସେ ଲୋକଟା ରଣାପରି ବୁଲୁଛି ।]

ରଣାଗ୍ନି—ସଂ. ବି (ଉପମିତି)—ଅଗ୍ନିପରି ସର୍ବନାଶକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ—
Raṇāgni Battle compared to the all-devouring fire.

ରଣାଗ୍ର—ସଂ. ବି (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସମ୍ମୁଖ-
Raṇāgra ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥାଏ—The front or van of a battle.

ରଣାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—
Raṇāṅga 1. Weapon of war.
୨ । ଖଡ୍ଗ—2. Sword [M. W].

ରଣାଙ୍ଗଣା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରଣାଙ୍ଗନ)—ରଣାଙ୍ଗନ (ଦେଖ)—
Raṇāṅgaṇā Raṇāṅgana (See)
ରଣାଙ୍ଗନ [ଭୁ—ବାଜୁ ବାଜଣା ଜଣା, ସୁଗ୍ରୀବେ ରଣାଙ୍ଗଣା, ସ୍ଥିତ
ରଣାଙ୍ଗନ ହୋଇ ଅଗଣା । ଭଃ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରଣାଙ୍ଗନ—ସଂ. ବି (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମରକ୍ଷେତ୍ର; ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—
Raṇāṅgana Battlefield; scene of battle.
(ରଣାଙ୍ଗର, ରଣାବଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣାତୋଦ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତ୍ରେ; ରଣ+ଆତୋଦ୍ୟ)—ଯୁଦ୍ଧ-
Raṇātodya ବାଦ୍ୟ—War drum (M. W); war-band.

ରଣାନ୍ତକୃତ୍—ସଂ. ବିଣ. (ରଣ+ଅନ୍ତ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Raṇāntakṛut ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ରହିତ କରେ—Making an end of war. ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu (M.W)

ରଣାପେତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଣ+ଅପେତ=ଚ୍ୟୁତ; ୫ମୀ ତତ୍)—
Raṇāpeta ଯୁଦ୍ଧରୁ ପଳାୟିତ ବ୍ୟକ୍ତି—Fleeing away from battle.
(ରଣାପେତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣାଭିଯାନ—ସଂ. ବି (୪ର୍ଥୀତତ୍; ରଣାର୍ଥ ଅଭିଯାନ)—ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା—
Raṇābhijāna Military expedition.

ରଣାଭିଯୋଗ—ସଂ. ବି. (୭ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ରଣରେ ନିଯୋଗ—
Raṇābhijoga Engagement in battle; war-like encounter.
(ରଣାଭିଯୁକ୍ତ—ବିଣ)

ରଣାୟୁଧ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତ୍ରେ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—1. Weapon
Raṇāyudha of war. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କୁକୁଡ଼ା—
2. Cock (M. W).

ରଣାଳଙ୍କରଣ—ସଂ. ବି—(ଏମାନେ ସଜ୍ଜିତ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ପରି ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି
Raṇālaṅkaraṇa ହୋଇ ବସିବାରୁ ଓ ଉଡ଼ିବାରୁ; ଭୁଲ ଇଂ. Adjutant bird)—କଙ୍କ ପକ୍ଷୀ—A sort of heron.

ରଣି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଣାଳଙ୍କରଣ)—କଙ୍କ ପକ୍ଷୀ; ବଡ଼ିଆ କାଙ୍କ—
Raṇi A sort of crane or heron.

ରଣିତ—ସଂ. ବିଣ (ରଣ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Raṇita ୧ । ଶବ୍ଦିତ—1. Sounded. ୨ । (ରଣ+
କୃତାର୍ଥ. ଇତ) କୃତରଣ—2. One who has fought. ସଂ. ବି. (ରଣ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—୧ ।
ଧ୍ୱନି; ଶବ୍ଦ—1. Sound; noise. ୨ । କ୍ୱଣନ; ରଣ-
ଝଣ ଶବ୍ଦ—2. Rattling or jingling sound (Apte)).

ରଣି ପାଇକ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ନିଶାରାତିରେ ଲୋକଙ୍କୁ ସତର୍କ
Raṇi pāika କରି ରଖିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ପାଇକ—
The chaukidar or watchman who keeps guard at dead of night and warns people.

ରଣି ଫୁଲ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଶର୍ଣ ପୁଷ୍ପ)—ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ ସଙ୍ଗେ
Raṇi phula ତୁଳନା କରାଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଶୁଭ୍ରପୁଷ୍ପ; ରଣଫୁଲ
—A flower named in comparing bright moonlight. (ଯଥା—ଆଜି ରଣି ଫୁଲ ପରି ଜହ୍ନ ପଡ଼ୁଛି ।)

ରଣେଚର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଣେ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Raṇechara ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଯାଆସ କରୁଥିବା—
Going or moving about in the field of battle. ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—Bishṇu

ରଣେସ୍ୱଚ୍ଛ—ସଂ. ବି—କୁକୁଡ଼ା—
Raṇeswachchha A cock (Apte).

ରଣୈଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରଣ+ଇଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ଯୁଦ୍ଧ
Raṇaishī କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Eager for battle.
(ରଣୋତ୍ସୁକ, ରଣୋଦ୍ଦାମ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରଣୈଷିଣୀ; ରଣୋତ୍ସୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣୋତ୍କଟ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଉନ୍ମତ୍ତ—
Raṇotkaṭa Furious or mad in battle.
(ରଣୋତ୍କଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—୧ । ସ୍କନ୍ଦାନୁଚର ବିଶେଷ—
Name of an attendant of Skanda.
୨ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ (ଜରାସନ୍ଧ ବଂଶ)—2. Name of a demon.

ରଣୋତ୍ସାହ—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍)—ସମର ବିଷୟରେ ସାହସିକତା—
Raṇotsāha Prowess in battle.
(ରଣୋତ୍ସାହୀ—ବିଣ. ପୁଂ ରଣୋତ୍ସାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣ୍ଡ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ)—୧ । ଧୂର୍ତ୍ତ—
Raṇḍa 1. Crafty; cunning. ୨ । ଧର୍ମହୀନ—
(ରଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Impious. ୩ । ଆଶ୍ରମ ବିହୀନ; ଯେ ସଂସାର-
ଧର୍ମରେ ବା ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନାହିଁ—
3. Homeless; houseless; one who has not married. ୪ । ବନ୍ଧ୍ୟ—4. Impotent or barren (person). ୫ । ଅଜାତାପତ୍ୟ—5. Childless. ୬ । ଅଜାତ ଫଳ (ବୃକ୍ଷ)—6. Unfruitful; barren (tree). ୭ । ଅଣ୍ଡିରା ଗଛ—7. Male (tree). ୮ । ଅର୍ଦ୍ଧଚର୍ମାବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅବୟବ ଯୁକ୍ତ—
8. Having a limb, the skin of which is half opened. ୯ । ବର୍ମହୀନ—9. Armourless; destitute of armour. ୧୦ । ଅସ୍ଥିର (ହି. ଶ)—
10. Restless. ୧୧ । ଖଞ୍ଜାଙ୍ଗ; ବିକଳାଙ୍ଗ—
11. Maimed; mutilated. ସଂ. ବି—୧ । ଅଣ୍ଡିରା

ଗଛ—1. A barren tree (Apte). ୨ । ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who dies without a male issue.

ରଣ୍ଡକ—ସଂ. ବି. (ରଣ୍ଡ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧। ଅଫଳନ୍ତ ବା ଅଣ୍ଡିରା ଗଛ—
Raṇḍaka 1. Barren tree. ୨ । (ଏଥିର ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ) ମୂଷିକପର୍ଣ୍ଣୀ; ମୂଷାକାନ ଦଳ—2. Salvania Culcullata; an aquatic plant. ୩ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—3. Name of a Sanskrit metre.

ରଣ୍ଡା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ରଣ୍ଡ+ଆ)—୧। ରାଣ୍ଡ; ବିଧବା—1. Widow.
Raṇḍā ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Prostitute; harlot. ୩ । (ରାଣ୍ଡ, ରାଣ୍ଡୀ—ଦେ. ରୂପ) ମୂଷାକାନ ଦଳ—3. An aquatic plant; Salvania Cucullata.

ରଣ୍ଡାଶ୍ରମୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରଣ୍ଡ=ବିଫଳ+ଆଶ୍ରମ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)-
Raṇḍāśramī ୪୮ ବର୍ଷ ବୟସ ପରେ ଯେଉଁ ଲୋକର ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଥାଏ—A widower after the age of 48.

ରଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଣ୍ଡା)—୧। ବିଧବା—1. Widow. ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Harlot. ୩। ସ୍ତ୍ରୀ—3. A woman.
Raṇḍī ରାଂଡ଼ ରଂଡୀ ୪ । ପତ୍ନୀ—4. Wife. ୫ । (ସଂ.ଏରଣ୍ଡ) ଆସାମଦେଶ ଭେରେଣ୍ଡା ଜାତ ଏଣ୍ଡି ଭସର; ଏରଣ୍ଡି—5. Assam silk; ରେଂଡୀ, ଅରଂଡୀ Endi. ୬ । ଆସାମଜାତ ଏଣ୍ଡି ଭସରର ବସ୍ତ୍ର—6. A cloth made of Assam silk or Endi.

ରଣ୍ଡୀଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ରଣ୍ଡୀବାଜ୍ (ଦେଖ)
Raṇḍīā Raṇḍībāj (See)

ରଣ୍ଡୀବାଜ୍—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ରଣ୍ଡୀ+ଫା.ପ୍ରତ୍ୟୟ ବାଜ୍)—
Raṇḍībāj ୧ । କାମୁକ—1. Amorous. ୨ । ବେଶ୍ୟାପ୍ରିୟ—ରାଂଡ଼ଖୋର. ରାଂଡ଼ବାଜ ରଂଡୀବାଜ 2. Addicted to whores; (ରଣ୍ଡୀବାଜିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) whoremonger. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ-ଆସକ୍ତ; ସ୍ତ୍ରୈଣ—3. Addicted to female society. ୪ । ଲମ୍ପଟ; ପରସ୍ତ୍ରୀରତ—4. Adulterous; lecherous; lewd.

ରଣ୍ଡୀବାଜୀ—ଦେ. ବି.—୧ । କାମୁକତା—1. Amorousness;
Raṇḍībājī lewdness. ୨ । ବ୍ୟଭିଚାର; ଲମ୍ପଟତା—ରେଂଡୀବାଜୀ; ରାଂଡବାଜୀ ରଂଡୀବାଜୀ 2. Lechery; adultery. fornication. ୩ । ବେଶ୍ୟାପ୍ରିୟତା—3. Fondness for the company of Whores.

ରତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରମ୍ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ ।
Rata ଅନୁରକ୍ତ; ଲିପ୍ତ; ଆସକ୍ତ—1. Devoted to; attached to; addicted to.
(ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଉ—ହେବ ତୋ ଏକାନ୍ତ କାନ୍ତ, ଶ୍ରୀଡ଼ରେ ବିସ୍ମିତ ସ୍ମିତ-,ହାସି,ସେ ତୋରେ ନିରତ ରତ ହେ । ଭଜ—ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ୨ । ନିଯୁକ୍ତ; ବ୍ୟାପୃତ—2. Engaged in. ସ. ବ—୧ । (+ଭାବ ତ) ରମଣ; ରତି; ମୈଥୁନ—1. Copulation; sexual intercourse. ୨ ।(+ଅଧିକରଣ.ତ) ଗୁହ୍ୟ ଦେଶ—2. Anus; privities; private parts. ୩ । ଯୋନି (ହି. ଶ.)—3. Female organ. ୪ । ଲିଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—4 Male organ. ୫ । (+କର୍ମ.ତ —ପ୍ରେମ; ପ୍ରଣୟ;ଅନୁରାଗ (ହି. ଶ)—5. Love; attachment. ଦେ.ବି.—୧ । କେଳି-କୌତୁକ; ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—1. Amusements; sport. [ଉ—କଳ୍ପତ ମସ୍ତ୍ର ମଣ୍ଡୁକ ମତ୍ତ ହୋଇ ରହିଲେ ସୁଖରେ ରତ । ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲୋଳ ।] ୨ । ଆସକ୍ତି—2. Attachment; devotion. (ଯଥା—ତାର ଏ ବିଷୟରେ ଖୁବ ରତ ଲାଗିଛି ।)

ରତ କୀଳ—ସଂ. ବି. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି; ରତ=ମୈଥୁନ+କୀଳ=ବନ୍ଧନ
Rata kīla ଯାହାର)—କୁକୁର—Dog. (ଦ୍—କୁକୁରଙ୍କର ସଙ୍ଗମ କଷ୍ଟଦାୟକ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧକ୍ଷଣଙ୍କର ଥରେ ସଙ୍ଗମ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ସହଜରେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଜୋଡ଼ି (ରତକୀଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ,ରତକୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଛାଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ ।]

ରତ କୂଜିତ—ସ ବି—(୭ମୀ ତତ୍) - ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗମ କାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀକର୍ତ୍ତୃ-
Rata kūjita ନିଃସୃତ ସୁଖବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି; ଶୀତ୍କାର; ମର୍ମର—Lascivious low murmur uttered by a woman during coition; Sonitus in Coita.

ରତ ଗୁରୁ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍; ରତ ବିଷୟରେ ଗୁରୁ)—ସ୍ୱାମୀ;
Rata guru ପତି—Husband

ରତ ଗୃହ—ସଂ. ବି. ଯୋନି—Female organ; Pudendum
Rata gṛuha Muliebre (M. W)

ରତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—କାକ; କାୟସ—
Rata jwara Crow.

ରତ ତାଳୀ—ସଂ. ବି. ପୁ. (ରତ+ତାଳ ଧାତୁ=ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା+
Rata tāḷī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି; ଲମ୍ପଟ—1. A libertine; lecher, a voluptuary. ୨ । କୁଟ୍ଟିଣୀ; ରମଣଦୂତ—2. A panderer; whore monger. ୩ । (ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ; ରତ+ତାଳ+ଈ)—୩ । ଦୂତୀ, କୁଟ୍ଟିଣୀ—3. A bawd, procuress.

ରତନ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ.ରତ୍ନ)—୧ । ରତ୍ନ (ଦେଖ)—1. Ratna(See)
Ratana [ଉ—ତେତା କରାଇଲେ ଯତନେ ମହିଷୀ-ରତନ ରତନ ରତନ ପଣକୁ ବିଷ । ରାଧାନାଥ. ପାଞ୍ଚାଳୀ ।] ୨ । ରତ୍ନାକରର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Ratnakara. ୩ । ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Pre-eminent person, ଗ୍ରା. ବିଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Excellent; chief.

ରତନ ହାସା(ସୀ)—ଗ୍ରା. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— ସଂ. ରତ୍ନ+ହାସ; ଯାହାର ହାସ୍ୟ
Ratana hāsā(sī) ମଧୁରତାରେ ରତନ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା

କରାଯାଏ ।]—ମଧୁରହାସିନୀ—Sweet-smiling (woman)

ରତନା—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ରତ୍ନାକରର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—
Ratanā Name for calling Ratnākara.

ରତନା(ନେ)ଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରତ୍ନଦାୟିନୀ)—ଦେବୀ ବିଶେଷ
Ratanā(ne)ī —Name of a popular goddess.

ରତ ନାରୀ(ରା)ଚ—ସଂ. ବି (ରତ + ନାରୀ + ଚ ଧାତୁ=ଏକତ୍ର କରିବା + ସଙ୍ଜ୍ଞାର୍ଥ ଅ; ରତ+ନାରୀଚ; ବହୁବ୍ରୀହି)
Rata nārī(rā)cha —୧ । କୁକୁର—1. Dog. ୨ । କାମଦେବ—2. Cupid. ୩ । ଶିଶ୍ନ; ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A lecher; a libertine; a voluptuary. ୪ । ରତହିଣ୍ଡକ; ରମଣଚୌର—4. Ravisher. ୫ । ରତି କୂଜିତ; ଶୀତକାର; ମଣିତ.5. Lascivious murmur of a lady in rapture during sexual congress.

ରତ ନିଧି—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ; ଜଳଲପାଙ୍ଗ ପକ୍ଷୀ—
Rata nidhi The wagtail bird.

ରତନୀ—ଦେ. ବି—ରତ୍ନମଣିର ଡାକନାମ—A name for
Ratanī calling Ratnamani.

ରତ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରମଣ—1. Sexual
Rata bandha intercourse (M.W.). ୨ । ରମଣ କରିବା ବିଷୟରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥିତି—2. Different poses during sexual congress.

ରତବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରତ + ବତ୍; ୧ମ.୧ବ)—୧ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—
Ratabān 1. Satisfied; pleased (M. W.).
(ରତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସୁଖୀ—2. Happy (M. W.).

ରତ ବିଶେଷ—ସଂ. ବି (ବହୁବଚନ)—ରମଣ ସମୟରେ ଅବଲମ୍ବିତ
Rata bisesha ଉନ୍ନଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥିତି—The various kinds of sexual union (M.W.)

ରତ ବ୍ରଣ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ରତ + ବ୍ରଣ=କ୍ଷତ; ରତଦ୍ୱାରା ଏମାନଙ୍କର ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ କ୍ଷତଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—କୁକୁର-
Rata brana (ରତଶାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ; ରତବ୍ରଣା, ରତଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Dog.

ରତ ମାନସ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସନ୍ତୁଷ୍ଟମନାଃ—
Rata mānasa Having a delighted mind.

ରତ ରତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତ)—୧ । ଅସ୍ତୋନ୍ମୁଖ (ସୂର୍ଯ୍ୟ)—
Rata rata 1. (the sun) About to set.
୨ । ଶେଷ ହେଉଥିବା (ଦିବସ)—2. [the day] About to end. [ଉ—ଭିନଦିନ ଦିନ ଓଠର-ଓଳି ବେଳ ରତରତ, ଗୋଟାଏ ମୁଲକରେ ଜାହାଜ ଲଙ୍ଗର କଲା । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ] । ଦେ. ବି—
ରତରତ ୧ । (ସୂର୍ଯ୍ୟର) ଅସ୍ତୋନ୍ମୁଖ ଅବସ୍ଥା—1. The state
ରତରତ of the sun immediatel before setting.
୨ । ଦିବାବସାନ; ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରାକ୍‌କାଳ—2. The time just before sunset.

ରତରତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ)—
Ratarata hebā ରତା ମାରିବା—About to set. ଦେ.
ରତରତ କରା ବି (ଦିନ ବା ବେଳ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ)—ବୁଡ଼ିବାର
ରତରତ ହୋନା ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବାବସ୍ଥା—Time just before (sunset). [ପ୍ରୟୋଗ—ଦିନ ରତରତ ହେଲାଣି =ବର୍ତ୍ତମାନ ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ରତରତ ହେଲେଣି= ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତାଚଳୋନ୍ମୁଖ ହେଲେଣି (The sun is about to set)]

ରତର୍ଦ୍ଧିକ—ସଂ. ବି (ରତ=ଅଜନ + ଋଦ୍ଧି=ବୃଦ୍ଧି + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.
Ratarddhika ଅ)—୧ । ଦିବସ—1. Day. ୨ । ସୁଖସ୍ନାନ—2. A pleasure-bath; bathing for pleasure. ୩ । ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳ; ଅଠଗୋଟି ଶୁଭସୂଚକ ବସ୍ତୁର ସମନ୍ୱୟ; ଅଠପ୍ରକାର ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. The aggregate of 8 auspicious objects. [ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଗୋ, ଅଗ୍ନି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ଘୃତ, ଆଦିତ୍ୟ, ଜଳ ଓ ରାଜା;
ମତାନ୍ତରରେ—ସିଂହ. ବୃଷ, ହସ୍ତୀ, ଜଳକୁମ୍ଭ, ବ୍ୟଜନ ଧ୍ୱଜ, ଶଙ୍ଖ ଓ ଦୀପ ।] ୪ । ଗୃହଖୁର, ପୁଚ୍ଛ, ମୁଖ, କକ୍ଷସ୍ଥଳ ଓ ପୃଷ୍ଠ, ଏହି ଅଠଗୋଟି ସ୍ଥାନରେ ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ଶ୍ୱେତଚିହ୍ନ ଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱ—4. A horse with auspicious white patches on eight parts of its body.

ରତଶାୟୀ—ସଂ. ବି.ପୁଂ (ରତ=ରମଣ + ଶୀ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) —
Ratasāyī (ରତଶାୟିନୀ=ସ୍ତ୍ରୀ) କୁକୁର—Dog.

ରତ ହିଣ୍ଡକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରତ + ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା +
Ratahiṇḍaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଲମ୍ପଟ—1. Lecher; adulterer. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଚୌର; ନାରୀ ଅପହାରକ ବ୍ୟକ୍ତି —2. One who carries off women for violating them; a seducer of women (M.W.) ୩ । ବଳାତ୍କାର ପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀ ରମଣକାରକ ବ୍ୟକ୍ତି —3. A ravisher.

ରତା(ତ୍ତା)—ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟ)—୧ । ମାଗୁରଜାତୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ
Ratā(ttā) ଈଷତ୍ ରକ୍ତାଭ ଅଶଳକୀ ମତ୍ସ୍ୟ—1. A kind ଛୋଟ ମାଗୁର of scaleless fish; Clarius Raktāk.
୨ । ମୁଖର ଗ୍ଲାନିବିଶେଷ; ମୁଖର ରକ୍ତାଭ ହେବା ରୋଗ-ବିଶେଷ—2. A kind of rosy discoloration of the face. ୩ । (ସଂ. ରତ) ଆସକ୍ତି—3. Attachment. [ଉ—ବ୍ୟାଧ ବୃଦ୍ଧି ସୀତା ମଧୁରତା ରତା ମୁଖ ଯେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
ଦେ. ବିଣ—ଅନୁରକ୍ତ; ଆସକ୍ତ—Devoted to; attached to. [ଉ—ବୈଜୟନ୍ତୀମାଳାଧର ଧରଣୀ କରତା, ବର୍ଷ ଧର କେହିଁ ଧରିଛୀଶ ଭୁଲେ ରତା—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତାଭ)-

ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Red. [ରୁ—କଳତ କୋମଳ ବାହୁଲତା ରତା ପାଣି, ଶିରସ ମାଳାରେ ଚୋକଳନ୍ଦ ଝୁମ୍ପା ଜାଣି—ଶିଶୁଶଙ୍କର. ଭୂଷାଅଉଳାଷ ।]

ରତାନ୍ତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରତ+ଅନ୍ତ)—ରତିର ସମାପ୍ତି—
Ratānta The end of sexual enjoyment.
(ରତାବସାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତାନ୍ଦୁକ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ରତ+ଅନ୍ଦୁକ=ଶୃଙ୍ଖଳ; ରତି ଯାହାର ଶୃଙ୍ଖଳସ୍ୱରୂପ)—କୁକୁର—
Ratānduka The dog.

ରତାନ୍ଧ୍ରୀ—ସଂ. ବି—କୁଜ୍ଝଟିକା; କୁହୁଡ଼ି—
Ratāndhrī Fog; mist.

ରତା ବୁଡ଼ିବା—ଦେ.ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତବେଳା—
Ratā burdibā Time of sunset.
ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟ सूरज डूबना

ରତାମର୍ଦ୍ଦ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ରତ+ଅମର୍ଦ୍ଦ=ଉତ୍ପୀଡ଼ନ; ରତ ଯାହା ପଷରେ ଅମର୍ଦ୍ଦ ଅଟେ)—କୁକୁର—
Ratāmardda The dog.
(ରତାମର୍ଦ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତା ମାଟି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି. (ସଂ. ରକ୍ତାବ+ମୃତ୍ତିକା)—ଈଷତ୍ ଲାଲଅବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ମାଟି—Soil with a redish colour.
ଲାଲଚେ ମାଟି लाल मिट्टी

ରତା ମାରିବା · ଦେ. ବି. (ସଂ. ରକ୍ତ; ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ପଶ୍ଚିମାକାଶର ରକ୍ତିମା)—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ହେଉଥିବା ସମୟ; ଦିନ (ଦିନ ରତା ମାରିବା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ରତା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରତରତ ହେବା—The time when the sun is setting.
Ratā māribā
ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଅସ୍ତାଚଳୋନ୍ମୁଖ ହେବା; ବୁଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ କରିବା—1, (The sun) About to set. ୨ । (ଦିନ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ); ବୁଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ ହେବା—2, (The day) About to close.

ରତା ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ସଂ. ରକ୍ତ+ମୁଖ)—୧ । ଯେ ସବୁବେଳେ ମୁହଁକୁ ବିରସ କରିଥାଏ—1, Having a frowning or scowling face. ୨ । ଚୁପସଯତାନ ଚୁପ୍ ସଇତାନ୍—2. A person who is outwardly meek but is very wicked. ୩ । କୋପନ ସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person of an angry temper. ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ସର୍ବଦା କ୍ରୋଧରେ ଅରକ୍ତ—4. With a countenance red with anger.
Ratāmubāñ
(ରତାମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତାୟନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ରତ+ଅୟନ=ଗମନ+ଈ)—ବେଶ୍ୟା—Harlot; whore; prostitute.
Ratāyanī

ରତାରମ୍ଭ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରତି କ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭ—The beginning or commencement of sexual congress. (M. W).
Ratārambha

ରତାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରତ+ଅର୍ଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ମୈଥୁନାଭିଳାଷୀ—1. Libidinous; longing for copulation. ୨ । କାମୁକ—2, Lustful; lascivious; wanton.
Ratārthī
(ରତାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତାଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କ୍ରି. ବିଣ.—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଖି ନ ପାରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯିବା [ବଡ଼ି]—Looking reddish on account of not being dried up completely (said of balls of corn-paste). [ପ୍ରୟୋଗ—ବଡ଼ି ରତାଲିଆ ହୋଇଛି ।]
Ratāliā

ରତାସକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—କାମୁକ—
Ratāsakta Lascivious; libidinous.
[ରତାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ରତାସକ୍ତି—ବି]

ରତି—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—(ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କ୍ତି. ଭାବ. ଭାବ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା—1. Play; sport. ୨ । ଆସକ୍ତି; ଅନୁରାଗ—2. Attachment; passion; fondness. ୩ । ପ୍ରୀତି; ପ୍ରଣୟ; ପ୍ରେମ—3. Love. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୃଙ୍ଗାର ରସର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ଅଟେ ।] ୪ । ସନ୍ତୋଷ—4. Pleasure; delight; satisfaction. ୫ । ରମଣ;ସମ୍ଭୋଗ; ମୈଥୁନ—5. Copulation; sexual enjoyment. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ କାମଶାସ୍ତ୍ରରେ ରତି କା ମୈଥୁନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଉପଲକ୍ଷରେ ଚାରି ଚାରି ୧୬ ଗୋଟି ଓ ମତାନ୍ତରେ ୬୪ ଟି ଭାଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । (ରତିବନ୍ଧ ଦେଖ) ।] ୬ । ଗୁହ୍ୟଦେଶ—6. Privities. ୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—କାମଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ—7. The wife of God Cupid. [ଦ୍ର—ଏ ବକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ସ୍ୱଶରୀରରୁ ଜନ୍ମିତ ସ୍ୱେଦଜା କନ୍ୟା (ହ. ଶ.) ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ମଦନ ହରକୋପାନଳରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବାରୁ ଦେବାଦେଶରେ ଏ ଶମ୍ବର ଦୈତ୍ୟର ଘରେ ମାୟାବତୀ ନାମ ଧାରଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ ଓ ପରେ ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରୂପରେ ଜନ୍ମ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତା ହେଲେ । ରତିଙ୍କର ରୂପ ସଂସାରର ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦରତମ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।] ୮ । ସଙ୍ଗତି; ମିଳନ—8. Union; conjunction. [ଉ—ଯେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଗଣେ ସେବ କଲେ, ସେ ରତି ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମ ଭୁଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ. ।] ୯ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖ; ରତି ସୁଖ—9. Sexual pleasure (Apte). ୧୦ । (+ଅଧିକରଣ. ତ) ଯୋନି—10. Pudenda (Apte). ୧୧ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ୬ଷ୍ଠ କଳାର ନାମ—11. Name of the 6th digit of the moon (Apte).
ଦେ. ବି (ସଂ. ରକ୍ତିକା; ରତ୍ତି; ରତ୍ତିକା) —୧ । ଗୁଞ୍ଜାଫଳ—1. A red berry (used as goldsmiths' weight); Abrus Precatorius. ୨ । ରତିଫଳ (ଦେଖ)—2. Ratiphala (See). ୩ । ଓଜନର

ପରିମାଣବିଶେଷ—3. A standard weight (=2½ grains of English weight) [ଉ—ବିଶେଷ ରତିରେ କେ ହୋଇବ ବିଶ୍ୱର, ବଣିକଗ୍ରାବରେ ତହିଁ ବଣିକ କର—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] [ଦ୍ର—୧ ଭର=୧୦ ମସା; ୧ ମସା=୮ ରତି; ୧ ରତି =୪ ଧନ।] ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ସାମାନ୍ୟପରିମିତ ବସ୍ତୁ-4. (figurative) A very little quantity of a thing. ୫ । ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ରପରିମାଣ—5. A very little quantity. [ଉ—ରତିକର ଭୁଲା ତୋର, ରତି କରକ ରଦନା ଉଣା ହେବ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚୁମ୍ବା ଗୀତ ।]

ରତିଏ—ଦେ. ଅ—୧ । ଏକ ରତିମାତ୍ର; ଓଜନରେ ୧ ରତି—
Rati 1. One rati or 4 grains only.
ଏକ ରତି ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣବିଶିଷ୍ଟ—
ଏକ ରତୀ 2. (figurative) Very slight; a particle of [ଯଥା—ତୋ କଥାରେ ରତିଏ ସତ ନାହିଁ] ୩ । ଅତି ସାମାନ୍ୟରେ—3. Very slightly. [ଉ—ରତିଏ ସେ ଯହିଁ ଭୁଲନା ନୋହିଲା—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ]।

ରତିକର—ସଂ. ବିଣ (ରତି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଆନନ୍ଦଦାୟୀ-
Ratikara 1. Giving pleasure (Apte). ୨ । ପ୍ରେମ
[ରତିକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମୁଗ୍ଧ—2. Enamoured; being in love [M. W.] ସଂ. ବି—ସମାଧି ବିଶେଷ—
Name of a particular Samādhi
[M. W.]

ରତିକରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ [ରତିକର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ]—ଅପ୍ସରୋବିଶେଷ—
Ratikarā Name of an Apsarā [M. W.]

ରତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୈଥୁନ କରିବା—
Rati karibā To copulate.
ରତି କରା ରତି କରନା

ରତିକର୍ମ—ସଂ. ବି (ରତି+କର୍ମନ୍; ରୂପକ)—ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ମୈଥୁନ-
Rati karma ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ—The act of coition or
ରତିକ୍ରିୟା } ଅନ୍ୟରୂପ copulation: sexual inter-
ରତିକ୍ରୀଡ଼ା } course.

ରତି କଳା—ସଂ. ବି[ରୂପକ; ରତି+କଳା]—ରତି ବିଦ୍ୟା—The art
Rati kalā or science of copulation; sexual science. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
A name given to females.

ରତିକାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରତି+କାମିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ରମଣେଚ୍ଛୁ;
Ratikāmi କାମୁକ—Amorous; libidinous;
(ରତିକାମ୍, ରତାଳୁ, ରତାଳୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) soliciting coi-
(ରତିକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) tion.
(ରତିକାମନା, ରତାଳୁତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ରତି କୁଶଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରମଣ କ୍ରିୟାରେ ବା ରତି-
Rati kuśala ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଟୁ—Skilful in coition;
(ରତିକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) versed in sexual science.
(ରତିକୁଶଳତା, ରତିକୌଶଳ—ବି)

ରତି କୁହର—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା)—ସ୍ତ୍ରୀଯୋନି—Frmale
Rati kuhara organ; the vulva; vagina.
(ରତିକୂପ, ରତିକୂପକ, ରତିକୂପିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତି ଖେଡ଼(ଳ)—ଦେ. ବି.—(ସଂ.ରତିକ୍ରୀଡ଼ା)—ରତି କର୍ମ (ଦେଖ)—
Rati kherda(la) Rati karma (See)
ରତି ଖେଳା ରତି ଖେଳ

ରତି ଗୃହ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା)—୧ । ରତିକୁହର (ଦେଖ)—
Rati gṛuha 1. Ratikuhara. (See) ୨ । କେଳିମନ୍ଦିର;
ରତି ସଦନ } ଅନ୍ୟରୂପ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ରତିକ୍ରୀଡ଼ା ଯେଉଁ ଗୃହରେ
ରତି ଭବନ } ହୁଏ—2. A room where a
ରତି ମନ୍ଦିର } couple copulate. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ା-
ମନ୍ଦିର—3. A pleasure house. (Apte). ୪। ବେଶ୍ୟାଗୃହ—4. A brothel. (See)

ରତି ଖିନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଅତିରିକ୍ତ ରତିକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା
Rati khinna ଅବସନ୍ନ—Fatigued by excessive
(ରତିଖିନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) sexul enjoyment; languid on
ରତିକ୍ଲାନ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ— account of excessive co-
ରତିଗ୍ଲାନି } habitation.
ରତିଶ୍ରାନ୍ତ } [ରତିଖିନ୍ନତା—ବିଶେଷ୍ୟ]

ରତି ଖେଦ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା)—ରତିକ୍ରିୟାଜନିତ ଅବସାଦ ବା
Rati kheda ଗ୍ଲାନି—Langour due to sexual
[ରତିକ୍ଲାନ୍ତ, ରତିଗ୍ଲାନି, ରତିଶ୍ରମ, ରତିଶ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) enjoyment.

ରତି ଚେଷ୍ଟା—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—କାମଚେଷ୍ଟା; ରମଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Rati cheshṭā ବିବିଧ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ଓ ଆନୁପୂର୍ବିକ କର୍ମ—
[ରତିଚେଷ୍ଟିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଯଥା—ଆଲିଙ୍ଗନ, ଚୁମ୍ବନ, ଦନ୍ତ-
ନଖ କ୍ଷତ, ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଖଳନ, ଅପାଙ୍ଗଦୃଷ୍ଟି, ସ୍ତନମର୍ଦ୍ଦନ)—
Acts preliminary to and done in the course of sexual congress (e, g. embracing, kissing, scratching with the finger-nails and teeth, patting on different limbs to excite passion, casting amorous glances, assuming different suggestive postures, pressing of the woman's breast.)

ରତି ଚୋର—ଦେ. ବି (ସଂ. ରତିଚୌର)—ରତି ଚୌର (ଦେଖ)
Rati chora Rati chaura.

ରତି ଚୋରି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରତିଚୌର୍ଯ୍ୟ)—ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ; ଚୋରା ପ୍ରୀତି
Rati chori ବା ରତି—Secret love.
ଗୁପ୍ତପ୍ରେମ [ଉ—ଏହି ସମୟେ ଉଭୟ ପାହାରା, କହିଲା କନ୍ୟାପୁରେ
ରତିଚୋରି ରତିଚୋର । ଶିଶୁଶଙ୍କର. ଉଷାଅଭିଳାଷ ।]

ରତି ଚୌର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଗୁପ୍ତପ୍ରଣୟୀକାରୀ—
Rati chaura 1. A secret lover; seducer. ୨ । ଯେ
[ରତି ଚୟର—ଅନ୍ୟରୂପ] ଚୌର୍ଯ୍ୟାଦିଲକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ରତି
ରତିଚୌର୍ଯ୍ୟ } କର୍ମବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ] କରେ—
ରତିଚୟରତା } 2. A ravisher.
ରତିଚୟ୍ୟ }

ରତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରତି+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରତି
Ratijña ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ—1. Skilled in the art of
[ରତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ] sexual intercourse. ୨ । ପ୍ରେମ ବିଷୟରେ
[ରତିଜ୍ଞତା—ବି] ଅଭିଜ୍ଞ—2. Skilled in the art of
love. (M. W).

ରତି ଦାନ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୈଥୁନ-
Rati dāna ସୁଖ ଦେବା; ସହବାସକରଣ [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ
ରତିଦ—ପୁଂ } ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ରତି ଦାନ କରିବା ବୋଲାଯାଏ]
ରତିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ } 1. Cohabitation; sexual inter-
course; granting a person the pleasure
of sexual enjoyment (said of a woman
in relation to a man and vice versa.)
୨ । ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ—2. Giving of pleasure
to a person.

ରତିଦାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ଓ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗମ
Ratidāna karibā ସୁଖ ଭୋଗ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ଦେବା—
ରତିଦାନ କରା To let a person cohabit with
ରତି ଦାନ କରନା (ରତି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) one's self.

ରତି ଦୂତି—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Rati dūti ସଂବାଦ ବାହକ—Love-messenger.
(ରତି ଦୂତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତି ନାଗ—ସଂ ବି— ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ; କାମଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଷୋଡ଼ଶ ବନ୍ଧ
Rati nāga ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ବନ୍ଧ [ଦ୍ର—କାମୁକକୁ କାମିନୀ ଉରୁ
ବା ଜଙ୍ଘ ଦ୍ୱାରା ଜଡ଼ି ସଙ୍ଗମ କରିବା—ରତିମଞ୍ଜରୀ]—
A sort or posture (out of the 16 postures described in the standard Sanskrit works on coition) in which the partners press their thighs against each other. [ଦ୍ର—ଏଥିର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ବନ୍ଧ ।]

ରତି ନାଥ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମଦେବ; ମଦନ; କନ୍ଦର୍ପ—
Rati nātha Cupid; the Indian Venus; amorous passion (personified as a Deity).
(ରତି କାନ୍ତ, ରତି ପତି, ରତି ପ୍ରିୟ, ରତି ସଖ, ରତି ରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମଦନ, ମନ୍ମଥ, ମାର, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ମୀନକେତନ, କନ୍ଦର୍ପ, ଦର୍ପକ, ଅନଙ୍ଗ, କାମ, ପଞ୍ଚଶର, ସ୍ମର, ପୁଷ୍ପଧନ୍ୱା, ମକରଧ୍ୱଜ, ଅସ୍ମକୁ, ଅନଳ୍ୟଜ, ଉଦ୍ଦୀପନୋଦ୍ଭବ, କାନ୍ତ, କାନ୍ତମାଳ, କାମଗ, କାମଚର, କାମଦ, କାମବର୍ଦ୍ଧନ, କାମୀ, କୁସୁମେଷୁ, ଖେଳକ, ଗାୟକ, ଗୀତିକ, ଜନକ, ନନ୍ଦନ, ନନ୍ଦୟିତା, ନନ୍ଦୀ, ନର୍ତ୍ତକ, ନିଶାଚର, ପଞ୍ଚବାଣ, ପଞ୍ଚବିଂଶ, ପୁଷ୍ପବିଂଶ, ପୁଷ୍ପେଷୁ, ବିଳାସ, ବିଶ୍ୱକେତୁ, ବସନ୍ତସଖ, ବ୍ରହ୍ମସୁ, ଭୃଙ୍ଗ, ଭୃଙ୍ଗନାୟକ, ଭ୍ରାନ୍ତ, ଭ୍ରାନ୍ତଚର, ଭ୍ରମ, ଭ୍ରମଣ, ଭ୍ରମମାଣ, ଭ୍ରମାବହ, ଭ୍ରାମକ, ଭ୍ରାମଣ, ମନୋମୋହନ, ମହାଧନୁ, ମୋହ, ମୋହକ, ମୋହନ, ମୋହବର୍ଦ୍ଧନ, ମାତଙ୍ଗ, ରମ, ରମଣ, ରମମାଳ, ରାଜିନାଥ, ରାମ, ଲୋଭବର୍ଦ୍ଧନ ।

ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ କନ୍ଦର୍ପ ରୂପବାନ୍ ଆଦର୍ଶ ଯୁବକ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାଙ୍କ ହାତରେ ଥିବା ଧନୁ ପୁଷ୍ପରେ ନିର୍ମିତ, ଧନୁର ଗୁଣ ଭ୍ରମରମାଳ ଓ ୫ଟି ଫୁଲ ପାଞ୍ଚଟି ଶରର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । କନ୍ଦର୍ପର ପଞ୍ଚ ପୁଷ୍ପବାଣ ଯଥା—୧. ଅରବିନ୍ଦ, ୨. ଅଶୋକ, ୩. ଚୂତ ବା ଆମ୍ବ କଢ଼ଳି, ୪. ନବମଲ୍ଲିକା ବା ନିଆଳୀ ଓ ୫ ଇନ୍ଦୀବର (କାହାର କାହାର ମତରେ ନୀଳୋତ୍ପଳ) । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଏହି ବାଣମାନଙ୍କର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ଉନ୍ମାଦ ଉନ୍ମାଦ ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଯଥା—ସମ୍ମୋହନ, ଉନ୍ମାଦନ, ଶୋଷଣ, ତାପନ ଓ ସ୍ତମ୍ଭନ ।

କାମଦେବଙ୍କ ସଖା ବସନ୍ତ, ଦୂତ ଦୋଳକ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ରତି ଦେବୀ । ଏମାନେ ସର୍ବଦା ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଥାଆନ୍ତି । ସଂସାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ (କି ପୁରୁଷ, କି ସ୍ତ୍ରୀ) ଏହାଙ୍କ ବାଣର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଏ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ କି, ମହାଦେବଙ୍କ ପରି ମହାଯୋଗୀ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ସମ୍ମୋହନ ନାମକ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବାଣର ଦାପରେ ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲେ । ମଦନ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିବାରୁ ମହାଦେବ କ୍ରୋଧରେ ମଦନଙ୍କ ବଶ୍ୟ କରି ଦେଇଥିଲେ, ପରେ ରତିଙ୍କର କାତରବିଳାପ ଶୁଣି ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତବରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ପୁଣି ପୃଥିବୀରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ପାଇଁ ବର ଦେଲେ । ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହି ଦେବତା (Eros ବା Venus)ଙ୍କୁ ଯୁବକ ଓ ଅନ୍ଧ ରୂପରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛନ୍ତି । କାମଦେବଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପତ୍ନୀ (କାମ ପ୍ରୀତି) ଥିବା କଥିତ (M. W.)

ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର (ଯଥା, ସ୍ୱର ସାଧିକା) ଅନୁସାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଚକ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର (ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ) ଶରୀରର ଚକ୍ରୋକ୍ତ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ମଦନ ଆବିର୍ଭୂତ ହେବାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି; କାମୋଦ୍ଦୀପନାର୍ଥ ତତ୍ତତ୍ ଚକ୍ରରେ ସେହି ସେହି ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ,ମଥିତ ବା ସ୍ପର୍ଶିତ କରିବାର ବିଧି ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପୁରୁଷର ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗରେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ବାମାଙ୍ଗରେ କାମ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚକ୍ରରେ ଏବଂ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଚକ୍ରମାନଙ୍କରେ ଏହି ଅବସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଥାଏ—

ପ୍ରତିପଦରେ—ଖଡ୍ଗାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ

ଦ୍ୱିତୀୟାରେ—ଗୁଲ୍‌ଫ ବା ଗୋଇଠିର ଉପର
ତୃତୀୟା—ଉରୁ ବା ଜଙ୍ଘ
ଚତୁର୍ଥୀ—ଉରୁ
ପଞ୍ଚମୀ—ନାଭି
ଷଷ୍ଠୀ—ଭ୍ରୂମଣ୍ଡଳ
ସପ୍ତମୀ—ହୃଦୟ
ଅଷ୍ଟମୀ—କଣ୍ଠ
ନବମୀ—କଣ୍ଠ
ଦଶମୀ—ଓଷ୍ଠ
ଏକାଦଶୀ—ଗଣ୍ଡ
ଦ୍ୱାଦଶୀ—ନୟନ
ତ୍ରୟୋଦଶୀ—ଶ୍ରବଣ ବା କର୍ଣ୍ଣ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଲଲାଟ ବା କପାଳ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଅମାବାସ୍ୟା—ଶିରା ॥

ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ନାମକ ଅଧୁନିକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଦେଶର ରମଣୀମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ରତିପତି ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ବିଷୟ (ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍ତତ୍ ଅଙ୍ଗ ଅତି ମନୋହର ଓ କାମୋଦ୍ଦୀପକ ଥିବା ବିଷୟ) ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯଥା—

ଚାରୁ ଶ୍ରୀ ମାଥୁରୀଣାଂ, ଜଳଜ ଜଳପଦ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରିମାନାଂ କଟାକ୍ଷେ, ଦନ୍ତେ ଗୌଡ଼ାଙ୍ଗନାନାଂ, ସ୍ଫୁଲିତ ଜଘନେ ଗ୍ରେହିଲ-ପ୍ରେୟସୀନାଂ, ତୈଲଙ୍ଗୀନାଂ ଜନମେ, ସଜଳ ଘନରୁଚେ କେରଳୀ କେଶ ପାଶେ, କର୍ଣ୍ଣାଟୀନାଂ କଟୌଚ ଶ୍ରୁତିଷ ରତିପତି ର୍ଗ୍ଗର୍ଜ୍ଜରୀଣାଂ ସ୍ତନେଷୁ ।]

ରତି ପଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍) ରତିକୁଶଳ (ଦେଖ) Rati pandita Ratikusala (See). (ରତି ପ୍ରବୀଣ, ରତି ବିଚକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରତିପଣ୍ଡିତା, ରତି ପ୍ରବୀଣା, ରତି ବିଚକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତି ପରିଚୟ—ସଂ.ବି—ବହୁବାର ରମଣ—Frequent repetition Rati parichaya of sexual enjoyment (M. W)

ରତି ପାଶ—ସଂ.ବି—୧। କାମ ଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଷୋଡ଼ଶବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—Rati pāsa 1.One of the postures during coition. (ରତିପାଶକ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ବନ୍ଧରେ ରମଣକାଳରେ ଉରୁଯୁଗ୍ମ ଦ୍ୱାରା କାମୁକ ରମଣୀକୁ ପୀଡ଼ନ କରେ । ଏହାର ବିପରୀତ ରତିନାଗ ବନ୍ଧ]—୨ । ନିଜର ଜଙ୍ଘର ତଳ ବାଟେ ନିଜର ଦୁଇ ହାତକୁ ବୁଲାଇ କର ଦ୍ୱାରା ସ୍ତନ ଧାରଣ ମୂଳକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ—2 Another posture in coition.

ରତି ପ୍ରାର୍ଥନା—ସଂ. ବି.—(ସ. ପ. ଲୋ; ରତି ବିଷୟକ ପ୍ରାର୍ଥନା)—Rati prārthanā କାମାତୁର ପୁରୁଷର ସ୍ତ୍ରୀକୁ କିମ୍ବା କାମାତୁର ନାରୀର ପୁରୁଷକୁ ସମ୍ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁନୟ—Solicitation made to a man by a woman or vice versa, for satisfaction of one's lust.

ରତି ପ୍ରାର୍ଥୀ—ସଂ । ରତିପ୍ରାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } —ବିଶ.

ରତି ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀହି) କାମୁକ; ରମଣପ୍ରିୟ—Rati priya Amorous; lecherous; fond of sexual intercourse. (ରତି ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରତି ପ୍ରିୟତା—ବି)

ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) କାମଦେବ; ମଦନ—Cupid.

ରତି ପ୍ରୀତି—ସଂ. ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) କାମଦେବଙ୍କ ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ରତି ଓ ପ୍ରୀତି—Rati priti Rati (coition) and Priti (love), the two wives of God Cupid (M. W); coition and love personified.

ରତି ଫଳ—ସଂ. ବିଶ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ରତିସୁଖ ଉତ୍ପାଦକ—Productive of sexual pleasure (M. W).

ଦେ. ବି ଏକପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପଧାରୀ ଗୁଳ୍ମ—

କାମାକ୍ଷୀ, ସର୍ବଜୟା ସର୍ବଜୟା, କିଆଉର ଫା—ସଂ.ରଫ୍‌ଜିୟା (ରତିଫଳ ଗଛ—ଅନ୍ୟରୂପ). The canna plant; the Indian shot; Canna Indica; Canna Indicum. [ଦ୍ର—ଏହି ଜାତୀୟ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଗୁଳ୍ମର କାଣ୍ଡରେ ଚୋଫା ଓ ଫଙ୍କା ନାଳ, ହଳଦିଆ ଓ ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପିକା, ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରକାରର ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଗଛ ହଳଦି ଗଛ ପରି ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ୨।୩ ହାତ ହେବ । ଏହାର ଫଳ କାଙ୍କଡ଼ ପରି ଓ ଏହି ଫଳକୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଞ୍ଜି କାଇଁ ବା କପାମଞ୍ଜି ପରି ଗୋଲ ଓ କଳା କଳା । କାଇଁ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବଣିଆମାନେ ଜିନିଷରେ ଧାତୁ ଅଦି ଓଜନ କରିବାପାଇଁ ଏ ମଞ୍ଜି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏ ଗଛ ବିଦେଶାଗତ । ଏ ଗଛର ଫୁଲ ଶୀତ ଦିନରେ ଫୁଟେ । ଫୁଲର ବାସନା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଫୁଲର ଚୋଫା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗୁଁ ଲୋକେ ସହରରେ ଫୁଲବଗିଚାରେ ଏ ଗଛକୁ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି କରି ଲଗାନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରତିବର୍ଷ ମରିଯାଏ ଓ ମଞ୍ଜିରୁ ବା କନ୍ଦରୁ ପୁଣି ଗଛ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।]

ରତି ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(ସ. ପ. ଲୋ; ରତିକାଳୀନ ବନ୍ଧ)—ରମଣ, Rati bandha କାଳୀନ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷଙ୍କର ଆଲିଙ୍ଗନଭଙ୍ଗୀ—Different sorts of embrace or postures assumed during coition. [ଦ୍ର—କାମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ (ଯଥା ରତି ମଞ୍ଜରୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ) ଏହା ପ୍ରଧାନତଃ ଷୋଡ଼ଶ ପ୍ରକାର ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କାହା କାହା ମତରେ ଏହା ୬୪ ପ୍ରକାର । ସ୍ୱର ଦୀପିକା ଓ ରତି ମଞ୍ଜରୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ୧୬୫ ରତିବନ୍ଧର ନାମ ଓ ପ୍ରକାର ଯଥା ଃ—

୧—ପଦ୍ମବନ୍ଧ ବା ପଦ୍ମାସନବନ୍ଧ } —ପୁରୁଷ ପଦ୍ମାସନରେ ବସି ନାରୀକୁ ନିଜର ପଦ୍ମାସନ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରି ନାରୀର ଦୁଇ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ଦୁଇ କଡ଼ ବାଟେ ଲମ୍ବାଇ ରଖି ନାରୀକୁ ସମାକର୍ଷଣ ପୂର୍ବକ ଗାଢ଼ାଲିଙ୍ଗନ କରିବା ସମୟରେ ରମଣୀର ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା କୃତ ରମଣ ।

୨—ନାଗପଦ ବା ନାଗପାଶ ବା ନାଗବନ୍ଧ } —ରମଣୀର ପଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷର ହସ୍ତ ଓ ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ କରି ପୁରୁଷର ଲଘୁ ରମଣ ।

୩—ଲତାବେଷ୍ଟିତ ବା ଲତାବେଷ୍ଟିତ ବା ଲତାବେଷ୍ଟିତକ } —ରମଣୀଙ୍କୁ ପୁରୁଷ ନିଜର ବାହୁଦ୍ୱୟ ଓ ପାଦଦ୍ୱୟଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ ବା ଆଲିଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ଲଘୁରମଣ ।

୪—ଅର୍ଦ୍ଧସମ୍ପୁଟ ବା ସମ୍ପୁଟ } —ନାରୀର ଉଭୟ ପାଦକୁ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ କରି ନାରୀର ମସ୍ତକକୁ ଶଯ୍ୟାରେ ଉପସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ ।

୫—ଲୁଳିତ ବା ଲୁଳିତ ନାମକ } —ସ୍ତ୍ରୀର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷର ସ୍ୱକରଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷଣ ପୂର୍ବକ ରମଣ ।

୬—ରତିସୁନ୍ଦର ବା ସୁନ୍ଦର } —ନାରୀର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷ ସ୍ୱୀୟ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ଓ ନାରୀର କେବଳକୁ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ ।

୭—କେଶବ(ର) ବନ୍ଧ ବା ବିଷ୍ଣୁ(ଆତ୍ମ) ବନ୍ଧ } —ଦଣ୍ଡବତ୍ ଉତ୍ତାନଶାୟୀ ପୁରୁଷର ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ନିତମ୍ବ ସ୍ଥାପନ ଓ ପୁରୁଷର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଭୂମି ଉପରେ ପାଦଦ୍ୱୟ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ରତିକ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭରୁ ଭୂମିରେ କୁଇ ଅଣ୍ଟା ଲଗାଇ ପୁରୁଷ ଉପରେ ଶାୟିତା ହୋଇ ରମଣୀର ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଓ ସ୍ୱାବସର ଓ ସ୍ୱସ୍ୱବିଧା କ୍ରମେ ସମ୍ପାଦିତ ରତି ।

୮—ଉତ୍ତୋଳ ବନ୍ଧ—ରମଣୀର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାପନ କରି ତାହାର ଦୁଇ ହସ୍ତକୁ ପୁରୁଷ ଦୁଇ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣ କରି ପୁରୁଷର ଯଥେଷ୍ଟ ରମଣ ।

୯—ନରସିଂହ ବା ନୃସିଂହ } —ସ୍ତ୍ରୀର ଇନ୍ଦ୍ରୟକୁ ପ୍ରଥମେ ପାଦଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୀଡ଼ନ କରି ହଠାତ୍ ମେଢ୍ର ପ୍ରବେଶନ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଗାତ୍ରକୁ ଦୁଇହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରମଣ ।

୧୦—ବିପରୀତ ବା ବିପରୀତକ } —ନାରୀ ନିଜର ଏକ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ଓ ଅନ୍ୟ ପାଦକୁ ନିଜର କଟି ସଂଲଗ୍ନ କରି ନାରୀର ରମଣ (ରତିମଞ୍ଜରୀ) ।

ମତାନ୍ତରରେ—ରମଣୀର ଏକ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ଉରୁ ଉପରେ ଓ ଅନ୍ୟ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ସ୍ଥାପନ କରି ନାରୀର ରମଣ (ସୁରତପିକା), ମତାନ୍ତରରେ (ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବୁଝନ୍ତି) ପୁରୁଷାୟିତ; ରମଣୀ ଶାୟିତ କାନ୍ତର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ (ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣ ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥିତିର ବିପରୀତ ଭାବରେ) ନିଜର ଶରୀର ଚାଳନ ପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀର ରମଣ ।

୧୧—ଶୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧ—ସ୍ତ୍ରୀର ଦୁଇ ପାଦକୁ ପୁରୁଷ ନିଜର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବା କନ୍ଧରେ ରଖାଇ ଗାଢ଼ାଲିଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରତି ।

୧୨—ଧେନୁକ ବନ୍ଧ—ପୁରୁଷ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ଶାୟିତା ରମଣୀକୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁହେଁ ଅଣେଇ ହୋଇ ଶୋଇ) ଲଘୁ ରମଣ କରିବା ।

୧୩—ଉତ୍ତାଣ୍ଡ ବନ୍ଧ— ଶାୟିତ ନାରୀର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷ ନିଜର ହସ୍ତଦ୍ୱୟର ଉପର ବାଟେ ଉଠାଇ ନାରୀର ପଦଦ୍ୱୟ ପୁରୁଷର କଣ୍ଠଦେଶକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୁରୁଷର ହସ୍ତଦ୍ୱୟଦ୍ୱାରା ନାରୀର ସ୍ତନ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ ।

୧୪—ସଂହାସନ ବନ୍ଧ—ଯୋଷାର ପଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷ ନିଜ ଜଙ୍ଘଦ୍ୱୟ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରି ସ୍ୱହସ୍ତଦ୍ୱାରା ନାରୀର ସ୍ତନଧାରଣ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରମଣ ।

୧୫—(କ) ରତିନାଗ ବନ୍ଧ—କାମିନୀର ଉରୁଯୁଗ୍ମଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷକୁ ପୀଡ଼ନ ପୂର୍ବକ କାମିନୀର ରମଣ ।

(ଖ) ରତିପାଶ ବା ରତିପାଶକ } ବନ୍ଧ—ପୁରୁଷର ଉରୁ ଯୁଗ୍ମଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୀଡ଼ନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରମଣ ।

ମତାନ୍ତରରେ—ପୁରୁଷ ନିଜର ଜଙ୍ଘ ତଳବାଟେ ନିଜର ହସ୍ତଦ୍ୱୟକୁ ପୁରାଇ କରଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀର ଲୁଚପୀଡ଼ନପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ସଙ୍ଗମ ।

୧୬—ବିଦ୍ୟାଧର ବନ୍ଧ—ନାରୀର ଉରୁଯୁଗଳକୁ ପୁରୁଷର କରଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ପୁନଃ ତାଡ଼ନପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ନିଃଶଙ୍କ ଚିତ୍ତର ମୈଥୁନ ।

ଗ୍ରନ୍ଥାନ୍ତରରେ ୬୪ପ୍ରକାରର ରତିବନ୍ଧ କଥିତ ଅଛି; ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ

ସଂହଲୀଳ—ଶାୟିତ କାମୀର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥାନପୂର୍ବକ ଦୁଇ ପାଦକୁ ଭୂମିରେ ରଖି (ଅର୍ଥାତ ଭେର ହୋଇ ବସି) ପୁରୁଷର ହୃଦୟରେ ବା ସ୍ତନଦେଶରେ ହସ୍ତପୀଡ଼ନପୂର୍ବକ କାମିନୀର ରମଣ ।

ଏହାକୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିପରୀତ, ପୁରୁଷାୟିତ ବା ଓଲଟ ରତି ଆଦି ନାମରେ ବୁଝନ୍ତି ।

ରତିମିଶ୍ର—କାମୁକ ପୁରୁଷର ଉରୁସ୍ପୃଷ୍ଟ ଭୂମିରେ ଥାଉଥ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀର ନିଜର ପରାକ୍ରମ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ରମଣ ।

ଏହା ଛଡ଼ା ମୃଗାଦି ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କର ସଙ୍ଗମଗତି ଓ ଅବସ୍ଥିତି ଅନୁକରଣରେ ମୃଗବନ୍ଧ, ପଶୁବନ୍ଧ, ଶ୍ୱାନବନ୍ଧ, ପକ୍ଷିବନ୍ଧ, ବୃଷବନ୍ଧ, ସର୍ପବନ୍ଧ (ଉଭୟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସଙ୍ଗମ) ଆଦି ନାନାପ୍ରକାରର ବନ୍ଧର ଉଲ୍ଲେଖ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖାଯାଏ ।]

ରତି ବନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ସ୍ୱାମୀ—
Rati bandhu Husband (M. W.)

ରତି ବର୍ଦ୍ଧନ(କ)—ସଂ. ବିଣ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍] - ପ୍ରେମବୃଦ୍ଧି କାରୀ—
Rati barddhana(ka) Increasing love (M. W)

ରତି ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ,) —ରତିଶାସ୍ତ୍ର [ଦେଖ]
Rati bidyā Ratiśastra [See]

ରତି ଭୋଗ—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ରମଣ ; ସଙ୍ଗମ—
Rati bhoga Sexual enjoyment (M.W)

ରତି ମଞ୍ଜରୀ(ରି)—ସଂ. ବି—ରତିବିଦ୍ୟାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—
Rati mañjari[ri] Name of a Sanskrit work on the erotic science.

ରତିମଦା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରତି+ମଦ୍. ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଅପ୍ସରା; ସ୍ୱର୍ଗେଶ୍ୱରୀ; ବିଦ୍ୟାଧରୀ—
Ratimadā The ever youthful and ravishing heavenly nymphs of the court of Indra.

ରତି ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି—ରତି ଗୃହ (ଦେଖ)
Rati mandira Rati gṛuha. (See)

ରତି ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ବା ପୁରୁଷଠାରେ) ରତି ପ୍ରାର୍ଥନା
Rati māgibā କରିବା—To solicit coition.
रति मांगना रती मांगना

ରତି ମିତ୍ର—ସଂ. ବି—ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—One of the 64
Rati mitra postures assumed during coition.
(M. W). [ଦ୍ର—ରତିବନ୍ଧ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ରତି ରଙ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସହବାସ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ
Rati raṅka ଅତି କାମାତୁର—Amorous for want of
[ରତି ରଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ରତିରଙ୍କା—ଦେଶଜ ରୂପ] coition.

ରତି ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ନାନାପ୍ରକାରର ରତିକ୍ରିୟା—
Rati raṅga Various modes of coition.

ରତିରଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ରତିରଙ୍ଗିନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—୧ । ରତି-
Ratiraṅgi ରଙ୍ଗରେ ପାରଙ୍ଗମ; ରତିକୁଶଳ; ସୁରତରଙ୍ଗୀ—
ରତିରଙ୍ଗିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ 1. Expert in the art of copula-
ରତିରଙ୍ଗିଣୀ } tion. ୨ । (ରତିରଙ୍ଗ+ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ)
ସୁରତରେ ମାତିଥିବା; ରତିକ୍ରୀଡ଼ାରେ ମତ୍ତ—2. Engaged in the enjoyment of the pleasures of coition.

ରତି ରମଣ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମଦେବ—
Rati ramaṇa Cupid.

ରତି ରସ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—ରତି ଜନିତ ସୁଖ: ମୈଥୁନ ଦ୍ୱାରା
Rati rasa ସୁଖଭୋଗ—Pleasure derived from coition.

ରତି ରହସ୍ୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରତି ବା ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Rati rahasya ଗୁପ୍ତ କଥା—1. The mysteries of love or sexual enjoyment. ୨ । କୋକ୍କୋକ ରଚିତ ରତି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of an erotic work by Kokkoka (M. W).

ରତି ଲକ୍ଷ—ସଂ. ବି. (ରତି+ଲକ୍ଷ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ)—ସଙ୍ଗମ;
Rati laksha ମୈଥୁନ—Sexual intercourse (M.W)

ରତି ଲମ୍ପଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମାତୁର—
Rati lampaṭa Lustful; libidinous (M. W).
(ରତି ଲମ୍ପଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରତି ଲମ୍ପଟି; ରତି ଲମ୍ପଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତି ଶାସ୍ତ୍ର(ହ୍ମ)ସ୍ତ୍ର—ଗ୍ରା ବି. (ସଂ. ରତିଶାସ୍ତ୍ର)—ରତି ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Rati śāstra-śā(hā)sra Rati śāstra (See)
(ରତି ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) रतिशास्त्र रतिशास्त्र

ରତି ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ; ରତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର)—ରତିବିଦ୍ୟା;
Rati śāstra ରତି (ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ସହବାସ) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ—
The science of sex-works; the erotic art; sexual science. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ, କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ପୁରୁଷଙ୍କୁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ନାରୀ ଉପଯୁକ୍ତା, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିୟମ, ରତି କ୍ରିୟାର ଉପଯୋଗୀ ନାନା ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉପଦେଶ, ରତିବନ୍ଧ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବା ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବଶୀକରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ ଓ ମୋହନାଦି, ରତିଶକ୍ତି ଲାଭର ଓ ବୃଦ୍ଧିର ଔଷଧ, ଉପାୟ, ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ, ବହୁକାଳ ଯୌବନକୁ ସ୍ଥାୟୀ କରିବାର ଉପାୟ, କାମୋଦ୍ଦୀପନାର୍ଥ ନାନା ପ୍ରୟୋଗ, ଚନ୍ଦ୍ରଚାଳନ, ସୁପ୍ରଜନନ ବିଦ୍ୟା, ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନ, ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନର ଜନ୍ମନ, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁ କାଳୀନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଉପଦେଶ, ୬୪ କଳାବିଦ୍ୟା, ଗୃହସ୍ଥର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କ ଜୀବନର ଶାନ୍ତି, ସୁଖ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟାଦି ବିଧାୟକ ଉପଦେଶ ମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । କାମଶାସ୍ତ୍ର, ରତିମଞ୍ଜରୀ, ସୁରତଦୀପିକା, କୋକଶାସ୍ତ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଇତ୍ୟାଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ରତିଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିଜ୍ଞାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଧାର୍ମିକ ରୂପରେ ଏହାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ଆଧୁନିକ କପଟସଭ୍ୟତାନୁମୋଦିତ କାଇଦା ଅନୁସାରେ ଏହାକୁ ଲୋକେ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଧର୍ମ, ପ୍ରେମ, ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁ ଉପଦେଶ ଅଛି । ମହର୍ଷି ବାତ୍ସ୍ୟାୟନ 'କାମସୂତ୍ର' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ସେଥିରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପେଉଁ କୃତିତ୍ୱ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁମାନେ କାମଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ 'କଳା' ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରୁଥିଲେ ଓ ଯୌବନକାଳ ପୂର୍ବରୁ ବାଳକ-ବାଳିକାଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରାଉଥିଲେ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ଏବେ ଏହା ଅଶ୍ଳୀଳ ବିଦ୍ୟାରେ ପରିଣତ ହେବାରୁ ଓ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଉ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଯୌବନର ଅପବ୍ୟବହାର କରି ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡୁଅଛନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀରେ ମନୁଷ୍ୟର ବଂଶରକ୍ଷା ଓ ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଓ ପବିତ୍ରତମ ବିଷୟ ଅଟେ; କିନ୍ତୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା ମାତ୍ରେ 'ଅଶ୍ଳୀଳ' 'ଅଶ୍ଳୀଳ' ବୋଲି ସଭ୍ୟ ସମାଜ ଚିତ୍କାର କରନ୍ତି; ଏମନ୍ତ କି, ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳମୟ ଉପଦେଶମାନ ଓ ତତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଲୋକ ସମାଜଦ୍ୱାରରେ ଅଉପଯୁକ୍ତ ହେବା ଉଦାହରଣ ବିରଳ ନୁହେ ।

ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଏହି ଗୁରୁତର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ପେଉଁ ସବୁ କଷ୍ଟଅଛି ଓ ଘଟୁଅଛି ତାହା ଆଧୁନିକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ପୁରୁଷମାନେ ଓ ଉନ୍ନତ ଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ କିଯତ ପରିମାଣରେ ଅନୁଭବ କରି ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ଏହି 'ବିରାଟ ବିଲଷମ' ଦୂରକରି ବଦଳାଇ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଯୌନ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶୁଭକର ଶିକ୍ଷା ଦେବାର କଳ୍ପନା କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ରତି ସଜ୍ଜ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରତିସଜ୍ଜା)—ରତି କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ
Rati sajja ସୁବେଶ ହେବା—Being well dressed for
ରତିସଜ୍ଜା ରତିସାଜ sexual revelry.
(ରତି ସଜ୍ଜା—ସଂ ରୂପ) (ଦ୍ର—ସଜ୍ଜନୀର ଗୃହିଁ ରତିସଜ୍ଜ, ସଜ୍ଜନିତ ଚିତ୍ତେ ମାନସଜ । ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

ରତି ସତ୍ୱରା—ସଂ. ବି—ପୃଷ୍ଟା; ପିତ୍ତଙ୍ଗ ଶାକ—A pot herb,
Rati satwarā Trigonela Corniculata.

ରତି ସୁନ୍ଦର—ସଂ. ବି—ଷୋଳ ପ୍ରକାରର ରତିବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ
Rati sundara (ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ସୁନ୍ଦର)—One of
the postures during copulation.
[ଦ୍ର—ରତିବନ୍ଧ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ରତ୍ତି(ତେ)ଚ୍ଛା—ସଂ. ବି (ରତି, ରତ+ଇଚ୍ଛା; ୪ର୍ଥୀ ତତ୍)—
Rati(te)chchhā ରମଣେଚ୍ଛା; ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ଅଭିଳାଷ—
Desire or passion for sexual intercourse;
lasciviousness; venereal passion; sexual
inclination

ରତୋଦ୍ବହ—ସଂ. ବି. (ରତ=ସୁରତ+ଉଦ୍ବହ=ଉଦ୍ରେକକାରୀ)—
Ratodbaha କୋକିଳ—The Indian cuckoo,

ରତୋନ୍ମାଦ—ସଂ. ବି. (୨ମୀ ତତ୍)—୧ । ଅପୂର୍ଣ୍ଣକାମତୃପ୍ତ ଯୁବକ-
Ratonmāda ଯୁବତୀଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯିବା ଉନ୍ମାଦ ରୋଗବିଶେଷ;
କାମୋନ୍ମାଦ; ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଇଚ୍ଛାଯୁକ୍ତ
ପାଗଳାମି; ମଦନବାଣ (ଏହା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ, ଉଭୟଙ୍କୁ ଧରେ)
—1. Andromania; nymphomania; Furor
Uterinus; madness culminating in in-
tense desire for coition; Satyriasis
Hysteromania. ୨ । ଅତିରିକ୍ତ ରମଣେଚ୍ଛା—
2. Excessive sexual desire.

ରତ୍ତି—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ତି; ନିପାତନସିଦ୍ଧ)—
Ratti ୧ । ରକ୍ତିକା; ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଁଚ; ନାଲି କାଇଁଚ—1. A
(ରକ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) red berry or seed from a
pod-bearing creeper; Abrus Precatorius
(the seed of which is used as a standard
of weight by goldsmiths). ୨। ମଣ୍ଡା କାଇଁଚ-
2. A red seed; Adonanthera Panonina.
୩ । ରତ୍ତି; ଏକ କାଇଁଚ ପରିମାଣ ଓଜନ—3. A stan-
dard of weight of four grains.
[ଦ୍ର—୪ ଧାନ=୧ ରତ୍ତି, ୮ ରତ୍ତି=୧ ମସା,
୧୦ ମସା=୧ ଭରି=୧ ତୋଳା ।
ଧାନ୍ୟ=ଧାନ=ଯବ ଧାନର ଓଜନ
ରତ୍ତି=ରକ୍ତିକା=କାଇଁଚର ଓଜନ
ମସା=ମାଷକ=ବିରିର ଓଜନ
ତୋଳା=ତୋଳକ=୧ ଟଙ୍କାର ଓଜନ ।
୪ଧାନରେ ୧ ରତ୍ତି ହୁଏ; ଏ ରତ୍ତି ସାଧାରଣ କାଇଁଚ ନୁହେଁ ।
କାରଣ,ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କାଇଁଚର ଓଜନ ୪ଟି ଯବଧାନର
ଓଜନଠାରୁ କମ୍; ରତ୍ତି ଏକ ମଣ୍ଡା କାଇଁଚର ଓଜନ ଅଟେ ।]
୪ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣ; ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ
ପଦାର୍ଥ—4. A very little thing; very small
thing.

ରତ୍ନ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କରଣ. ନ; ନିପାତନ)—
Ratna ୧ । ମଣି ମୁକ୍ତାଦି; ବହୁ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତରାଦି; ବଜ୍ର—
1. Jewel; gem; precious stone [ଦ୍ର—
ଧନାର୍ଥୀଗଣ ଏହାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦରେ କ୍ରୀଡ଼ା
କରନ୍ତି ବୋଲି ଏଥିର ଏହି ନାମ । ରତ୍ନର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ବଳ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଅସୁର
ଥିଲା । ତାକୁ ଦେବତାମାନେ ବଧ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
ତେଣୁ ଦେବତାମାନେ ଛଳ ପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ
କଲେ ଓ ସେହି ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ ତା ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
କରାଇ ତା ନିଜ ଦେହକୁ ଯଜ୍ଞପଶୁ ରୂପେ ମାଗିଲେ ।
ସେ ତାହା ଦେଲା; ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାର ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ର ପ୍ରହାର
କରିବାରୁ ବଜ୍ରାହତ ମସ୍ତକରେ ରହିଥିବା ଅଙ୍କୁରମାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା ।
ଦେବତାମାନେ ସେ ଅଙ୍କୁରମାନଙ୍କର ନାମ ବଜ୍ର ଦେଲେ ।
ଅତଏବ ରତ୍ନର ଅନ୍ୟ ନାମ ବଜ୍ର । ମତାନ୍ତରରେ ବଳ
ରାକ୍ଷସ ଆପଣାର ଦେହକୁ ଯଜ୍ଞୀୟ ପଶୁ ରୂପରେ ପ୍ରଦାନ କରି
ଦେବତା ଓ ଜନଗଣଙ୍କର ହିତସାଧନ କରିବାରୁ ସେ
ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲା ଓ ତାହାର ଦେହ ଓ ଅବୟବାଦି
ରତ୍ନରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଦେବତାମାନେ ବିମାନରେ
ତାହାର ଦେହକୁ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ନେଇ ଯିବାବେଳେ
ତାହାର ଦେହର ଖଣ୍ଡମାନ ଯେଉଁ ଯେଉଁଠାରେ
ଭୂତଳରେ ପତିତ ହେଲା, ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନ ରତ୍ନର
ଆକର ହେଲା । ତାହାର ଅସ୍ଥି ପଡ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ ହୀରକ,
ଚର୍ମ ପଡ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ , ପୁଷ୍ପରାଗ, ପିତ୍ତ ପଡ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ
ମାଲମଣି ଜାତ ହେଲା ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଦଧୀଚି ମୁନିଙ୍କ ଅସ୍ଥିରୁ ରତ୍ନ
ଉତ୍ପନ୍ନ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ପୃଥିବୀର ଉପଲମାନ ସ୍ୱଭାବ-
ବଶତଃ ବିଚିତ୍ର ରୂପ ଧାରଣ କରି ରତ୍ନରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି ।
ରତ୍ନ ୩୬ ପ୍ରକାରର । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନଅ ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ
ବା ମହାରତ୍ନ ଅଟେ । ରତ୍ନ ଅପେକ୍ଷା ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ନିକୃଷ୍ଟ
ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଉପରତ୍ନ ବୋଲାଯାଏ (ଯଥା—କାଚମଣି,
ସ୍ଫଟିକ ବା ମର୍ମର ।)

୩୬ ପ୍ରକାରର ରତ୍ନମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—୧ ବଜ୍ର,
୨ ମରକତ, ୩ ପଦ୍ମରାଗ, ୪ ମୌକ୍ତିକ, ୫ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ,
୬ ମହାନୀଳ, ୭ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ, ୮ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ୯ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ,
୧୦ ସ୍ଫଟିକ, ୧୧ ପୁଲକ, ୧୨ କର୍କେତନ, ୧୩ ପୁଷ୍ପରାଗ,
୧୪ ରାଜପଟ୍ଟ ବା ରାଜପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ, ୧୫ ରାଜମସ୍ତ,୧୬ ସୌଗନ୍ଧିକ,
୧୭ ଗନ୍ଧ, ୧୮ ଶଙ୍ଖ, ୧୯ ବ୍ରହ୍ମମସ୍ତ, ୨୦ ଗୋମେଦ, ୨୧
ରୁଧିରାକ୍ଷ, ୨୨ ଭଲ୍ଲାତକ ବା ଭଲ୍ଲାତକ, ୨୩ ଧୂଳୀ, ୨୪
ଭୁଜଙ୍ଗ, ୨୫ ସୀସ, ୨୬ ପୀଲୁ, ୨୭ ପ୍ରବାଳକ, ୨୮ ଗୈରିକ
ବଜ୍ର, ୨୯ ଭୁଜଙ୍ଗମଣି, ୩୦ ଟ୍ରିଭ, ୩୧ ପିଣ୍ଡ, ୩୨

ଭ୍ରାମର, ୩୩ ଉତ୍ପଳ, ୩୪ ଗନ୍ଧଶସ୍ୟକ, ୩୫ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଓ ୩୬ ଭାଗ୍ୟ ।

ମହାରତ୍ନ ନଅ ଗୋଟି; ଏମାନଙ୍କୁ ନବରତ୍ନ ବୋଲାଯାଏ ।

୧ ବଜ୍ର—ହୀରକ, ହୀରା—Diamond.

୨ ମୁକ୍ତା—ମୋତି—Pearl.

୩ ପ୍ରବାଳ—ପୋହୋଳା—Coral.

୪ ଗୋମେଦ—ହଳଦିଆ ରତ୍ନ—Yellow stone; Onyx.

୫ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ—ନୀଳା—Sapphire; blue gem.

୬ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ—Cat's eye; Lapis lazuli.

୭ ପୁଷ୍ପରାଗ—ପୋଖରାଜ—ପଦ୍ମରାଗ—Topaz.

୮ ପାନ୍ନା—ମରକତ ବା ପନ୍ନା (ହରିତକଣ୍ଠି)—Emerald; Samaragdus.

୯ ମାଣିକ୍ୟ—ନାଲି ରତ୍ନ—Ruby; Rubinus.

ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ରତ୍ନମାନ ମଙ୍ଗଳମୟ ଓ ଶୁଭକର ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ରାଜାମାନେ ଜୟାର୍ଥ ରତ୍ନମାନଙ୍କୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡିତ କରି ଦେହରେ ଧାରଣ କରିବାର ଉପଦେଶ ଅଛି । ରତ୍ନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଭକର ଓ ଅଶୁଭକର ରତ୍ନ ଅଛି । ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣରେ ରତ୍ନମାନଙ୍କର ଗୁଣ, ଜାତି, ମୂଲ୍ୟ ଓ ପରୀକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖା ଅଛି ।

ସଂ. ହୀରକ ହୀରା **ହୀରା** — ୧ । ହୀରା—ନବରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ୍; ଏହା ଖଣିରୁ ବାହାରେ । ଖନିଜ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହା କୋଣବିଶିଷ୍ଟ ଥାଏ ।

ଏହା ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପ୍ରଭ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ହୀରାକୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ଓ ଜ୍ୟୋତି ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଶ୍ୱେତ-ଛାୟାଯୁକ୍ତ), କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି (ରକ୍ତ ଛାୟାଯୁକ୍ତ), ବୈଶ୍ୟ ଜାତି (ପୀତ ଛାୟାଯୁକ୍ତ), ଓ ଶୂଦ୍ର ଜାତି (ନୀଳ ଛାୟାଯୁକ୍ତ) ବୋଲି ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ, ବିଶେଷତଃ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରେ ହୀରା ଖଣିରୁ ବାହାରେ । ଭାରତସମ୍ରାଟ ଇଂଲଣ୍ଡରାଜାଙ୍କ ମୁକୁଟରେ ଭାରତୀୟ 'କୋହିନୂର' ନାମକ ହୀରା ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ହୀରା ସବୁ ବସ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା କଠିନ ଓ ଏହାଦ୍ୱାରା କାଚ କଟାଯାଏ । ହୀରାକୁ ମଧ୍ୟ ହୀରା ଦ୍ୱାରା କଟା ଯାଇପାରେ । ଏହା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟତୁଲ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହା ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ । ରାସାୟନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇଅଛି ଯେ ଏହା ଅଙ୍ଗାରର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ପୂର୍ବେ ସମ୍ବଲପୁରରୁ ହୀରା ମିଳୁଥିଲା ଓ ତାହା ଇଉ-ରୋପରେ ସୁପରିଚିତ ଓ ଆଦୃତ ଥିଲା ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ହୀରାଖଣ୍ଡ ।

ସଂ. ମୋତି, ମୁକ୍ତା, ମୌକ୍ତିକ, ମୁକ୍ତାଫଳ, ଶୌକ୍ତିକ । **ମୋତି** **ମୋତି** — ୨ । ମୁକ୍ତା ବା ମୋତି—ଏହା ବୃତ୍ତତା, ଶୁଭ୍ରତା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଗୁଣଯୁକ୍ତ । ଏହା ହସ୍ତୀର କପୋଳ, ସର୍ପର ମସ୍ତକ, ମାଛର ମୁଣ୍ଡ, ଶୂକର, ଉକ୍ସାର (ବାଉଁଶଗଛ), ଶଙ୍ଖ, ମେଘ, (ମଚ୍ଛାନ୍ତରରେ ବେକମସ୍ତକ) ଓ ଶୁକ୍ତି (ଶାମୁକା), ଏରୂପ ୮ଗୋଟି ସ୍ଥାନରୁ ମିଳିବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି । ବିନ୍ଦୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଥିବା ଶାମୁକା ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିବା ମୁକ୍ତା ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଚଳିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟଜାତୀୟ ହସ୍ତୀର କପୋଳରୁ ବାହାରିବା ମୁକ୍ତାକୁ ଗଜମୋତି ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଚାରିଶ୍ରେଣୀ (ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର)ରେ ବିଭକ୍ତ । ମୁକ୍ତା ବୃହସ୍ପତିଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟରତ୍ନ ।

ସର୍ପମଣି—ଅହିରତ୍ନ ଓ ନାଗଜାତୀୟ ସର୍ପଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ମଣି ବାହାରେ । ନାଗ ଓ ଗୋଖର ଆଦି ସାପଙ୍କୁ କେଳାମାନେ ଧରି ତାଙ୍କ ଫଣା ଉପରୁ କପାଳମଧ୍ୟରୁ ଫକା ହଳଦିଆ ବଡ଼ି-ସୋରିଷପରି ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ମୋତି ଝଡ଼ାଇବା ଦେଖାଅଛି ।

ମୀନମୁକ୍ତା ବା ପାଟୀନ ମଣି—ପାଟୀନ, ଅର୍ଥାତ୍ ଚାଳିଆ ଜାତୀୟ ମତ୍ସ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଓ ଝିମିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ମୁକ୍ତା ବାହାରେ ।

ଶୁକ୍ତିମୁକ୍ତା—ଏହା ସର୍ବତ୍ର ସୁଲଭ । ସିଂହଳ, ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, ପାଣ୍ଡ୍ୟ ଓ ବରାଟ ଆଦି ଦେଶରୁ ମୁକ୍ତା ମିଳିବା ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଙ୍କା ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରଣାଳୀ (ପକ୍‌ପ୍ରଣାଳୀ) ଓ ମାଲାବାର ଉପସାଗରରୁ ମୁକ୍ତା ଆମଦାନି ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ, ଅନୁକୂଳ ଯୋଗରେ ଶୁକ୍ତି ଉପରେ ବୃଷ୍ଟି ବିନ୍ଦୁପାତ ହୋଇ ତାହା ମୁକ୍ତାରେ ପରିଣତ ହେଉଥିଲା । ଶୁକ୍ତିକ ମୁକ୍ତାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର, ଏପରି ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି ।

ବାଉଁଶ (ଉକ୍‌ସାର) ମଧ୍ୟରୁ ପେଉଁ ମୁକ୍ତା ବାହାରେ ତାହା ଲୁଆପଥର ପରି ଧଳା ।

ସଂ. ଅଙ୍ଗାରକମଣି. ଅମ୍ଳୋଦ୍ଭବରତ୍ନ, ରୌମରତ୍ନ, ରକ୍ତାଙ୍ଗ, ରକ୍ତାବାର, ଲତାମଣି. **ପଳା,** **ମୁଗା** — ୩ । ପ୍ରବାଳ, ବିଦ୍ରୁମ ବା ଅଙ୍ଗାରକ ରତ୍ନ (ପୋହୋଳା—Coral). ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ନାଲି । ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭରେ ଏକ ପ୍ରକାର କୀଟ ଜନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗାର ବୃକ୍ଷର ଶାଖା ପରି । ଏଥିପାଇଁ ଏହାକୁ ଲତାମଣି ବୋଲାଯାଏ । ସେହି ମୃତ କୀଟବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ଶାଖାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ତାହା ପ୍ରବାଳ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହା ନାଲି, କିନ୍ତୁ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଆଦିରେ ନେଳି, ଧଳା ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣର ପୋହୋଳା ମିଳେ । ଏହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରତ୍ନ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଏ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟମଣି ।

ସଂ. ରାହୁ ରତ୍ନ, ତମୋମଣି, ସ୍ୱର୍ଭାନବ, ପିଙ୍ଗଳ ଶ୍ରୁଷ୍ଟିକ, ପୀତମଣି — ୪ । ଗୋମେଦ ବା ପୀତମଣି ବା ପିଙ୍ଗଳ ଶ୍ରୁଷ୍ଟିକ—ଏହା ସ୍ଫଟିକର ରୂପାନ୍ତର । ଏହା ଖଣିରୁ ବାହାରେ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ହଳଦିଆ ବା ପିଙ୍ଗଳ ।

ଗୋମେଦ ଏହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରତ୍ନମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ । ହିମାଳୟ ଓ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶରେ ଏହା ମିଳେ ।

ଏହା ମଧ୍ୟ ଶୂଦ୍ରଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଏ ସବୁ ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ ।

ସଂ—ତୃଣଗ୍ରାହୀ, ନୀଳାଶ୍ମ, ନୀଳୋପଳ, ମହାନୀଳ, ମୁନିବଲ୍ଲଭ, ସୌରିରତ୍ନ, ନୀଳମଣି

୫ । ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ବା ନୀଳା—ଅପରାଜିତା ଫୁଲ ପରି ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ନେଳଆ । ଏହା ଶନି ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟମଣି । ପୁଷ୍ପରାଗ ହଳଦିଆ, ପଦ୍ମରାଗ ନାଲି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ନେଳ; ଏ ତିନିହେଁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ।

ନୀଲମ

ସଂ—ଅଭ୍ରବ୍ରେହ, ଭୁରତ୍ନମଣି, କେଭୁରତ୍ନ, କୈତବ, ଶବ୍ଦ-ବ୍ରାଙ୍କୁର, ଲାଳବର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରାବୃଷ୍ୟ, ବାଳବାୟୁଜ, ଦୁରଜ, କେଭୁ-ବଷ୍ଟଭ, ବିଦୁରଜ, ବିଦୁର ରତ୍ନ, ଲଶୁନା; ରୁଦ୍ରାକ୍ଷକ ।

୬ । ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟ—ଏହା ଦେଖିବାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଅଖି ପରି ଧୂମ୍ରାଭ, ଭୁଷ୍ଟ-ପୀତବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା କେଭୁଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ । ହିନ୍ଦିରେ ଏହାକୁ ଲହସୁନିଆ କହନ୍ତି । ଏହା ଶନିଜ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶୂଦ୍ରଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ; ରସୁଣା, ରସୁଣିଆ, ଲଉମଣିଆ ଓ ଲହସୁନିଆ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଏକପ୍ରକାର ରତ୍ନ ଭୁରତ୍ନ ଦେଶରେ ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହାର ନାମ ଲାଳବର୍ଣ୍ଣ ବା ଭୁରତ୍ନମଣି ।

ଲହସୁନିଆ

ସଂ. ପୁଷ୍ପରାଗ, ମଞ୍ଜୁମଣି, ବାତଶ୍ରୁତିବଲ୍ଲଭ

୭ । ପୁଷ୍ପରାଗ—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଈଷତ୍ ପୀତ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । କେହି କେହି ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳକୁ ଏହି ମଣିର ପ୍ରକାରଭେଦ କହିଅଛନ୍ତି । ଏହା ଚନ୍ଦ୍ର (ମତାନ୍ତରରେ ବୃହସ୍ପତି) ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରିୟମଣି ।

ପୋଖରାଜ ପୁ(ଷ)ରାଜ

ସଂ. ଅଶ୍ମଗର୍ଭ, ଅଶ୍ମଗର୍ଭଜ, ଗରଳାରି, ଗରୁଡ଼ାଙ୍କିତ, ଗାରୁଡ଼ୋଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ, ଗାରୁଡ଼, ବିଷଘ୍ନ, ଗାରୁଷ୍ଟ, ବୁଧରତ୍ନ, ମରକ୍ତ, ରାଜମାଳ, ରୌହିଣେୟ, ବାପବୋଲ, ସୌପର୍ଣ୍ଣ, ହରିନ୍ମଣି ।

୮—ପାଚ ବା ମରକତ—ଏହା ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ । ବୁଧ ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ । ପୂର୍ଣ୍ଣ-ଗରୁଡ଼ୋଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ, ଗାରୁଡ଼, ବିଷଘ୍ନ, ଶୁକପକ୍ଷିକଣ୍ଠ, ଶିରୀଷପୁଷ୍ପ, ଖଦ୍ୟୋତର ପୃଷ୍ଠଦେଶ, ତୃଣପର୍ଣ୍ଣ ଓ ତୃଣର ବର୍ଣ୍ଣ ଏଥିରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ପାନ୍ନା ପନ୍ନା

ସଂ. ଶୋଣରତ୍ନ, ରତ୍ନରାଜ, ରବିରତ୍ନ, ଶୃଙ୍ଗାରୀ, ରଙ୍ଗମାଣିକ୍ୟ, ତରୁଣ, ରାଗଯୁକ୍, ପଦ୍ମରାଗ, ରତ୍ନନାୟକ, ଶୋଣୋପଳ, ଶୋଣରତ୍ନ, ଲୋହିତକ, ସୌଗନ୍ଧିକ, ଲୋହିତ, ଭୁରୁବନ, ଭୁରୁବନକ, ମାଣିକ

୯ । ମାଣିକ୍ୟ ବା ପଦ୍ମରାଗ—ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧୁଲ ବା ରଙ୍ଗଣୀ ଫୁଲ, ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପକୀଟ, ଜବାଫୁଲ, ଇନ୍ଦ୍ର, ନାଲି କାଇଁ; ନାଲି ବର୍ଣ୍ଣ, ସିନ୍ଦୂର, ଲକ୍ଷାରସ, ପଲାଶ ଫୁଲ ଓ ଭାଳମଞ୍ଜି ଆଦି ପରି ନାଲି । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମାଣିକ୍ୟ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହା ମଧ୍ୟ ୪ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ।

ମାନିକ୍, ଲାଲ୍, ଚୁନ୍ନୀ

ସିଂହଳ ଦେଶଜାତ ମାଣିକ୍ୟ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହା ରବିଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରିୟରତ୍ନ । ଏହା ରତ୍ନରାଜ ଅଟେ ଓ ସ୍ଥାନଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ।

ଉପରତ୍ନଗଣ—କର୍କେତନ, ସ୍ଫଟିକ, ପୁଲକ, ବୁଧରତ୍ନ, ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପମଣି, କାଚମଣି ବା ଶାଚମଣି, ଝଟିକ (ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଝଟିକ ଜାତୀୟ), ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ।]

୨ । ଜହୁରତ୍; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Jewellery. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସ୍ୱଜାତୀୟ ବସ୍ତୁ ବା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ବା ପ୍ରାଣୀ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ—3. (figurative) Anything or being which is best of its kind; excellent thing (compared to a gem).

ରତ୍ନ କଣ୍ଠ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଜ୍ୟୋତିଷ ସାରଣୀଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା—Ratna kaṇṭha The author of an astronomical treatise named Sāraṇī.

[ଦ୍ର—ଏ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦର ସ୍ଥାନାମଧନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଥିଲେ ।]

ରତ୍ନ କଦଳୀ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର କଦଳୀ; ଲାଲକଦଳୀ (ପାଚିଲେ ଖାଇ ହୁଏ)—A kind of red plantain (edible when ripe); Musa Rubra.

ରାମକେଳା

ରତ୍ନ କନ୍ଦଳ—ସଂ.ବି (ରତ୍ନ+କନ୍ଦଳ—ଜବାଙ୍କୁର) ପ୍ରବାଳ; ପୋହଳା—Ratna kandaḷa Coral.

ରତ୍ନ କମ୍ବଳ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିଖଚିତ ସାଲ—Ratna kambaḷa Cloth of gold; shawl set with gems.

ରତ୍ନ କୁ(କୂ)ଟ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ରତ୍ନ ଥାଏ—Ratna ku(kū)ṭa A mountain containing gems. (ରତ୍ନଗିରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତ୍ନ ଖଚିତ—ସଂ. ବିଣ (ଖଚ୍ ଧାତୁ) —ମଣି ମୁକ୍ତାଦିରେ ଭୂଷିତ—Ratna khachita Set with gems.

ରତ୍ନ ଖଟ—ଦେ.ବି (ସଂ. ରତ୍ନ+ଖଟ୍ୱା) —ରତ୍ନଖଚିତ ଖଟ—Ratna khaṭa A bedstead set with gems.

ରତ୍ନଖାଟ **ରତନଖାଟ** (ରତ୍ନଖଟ୍ୱା—ସଂ. ରୂପ)

ରତ୍ନ ଗଜ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ରତ୍ନୋତ୍ପାଦକ ଗଜ) —ଯେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ଜାତୀୟ ହସ୍ତୀର ମସ୍ତକରେ ମୋତି ଥାଏ; ଶ୍ରେଷ୍ଠଗଜ—Ratna gaja A class of elephants in whose brow pearls are found.

ରତ୍ନଗଡ଼—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ବିକାନିର୍ ନଗରର ପୂର୍ବରେ ଓ ବିକାନିର୍ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ନଗର ଓ ରେଲ ଷ୍ଟେସନ—Name of a town and Ry station in the Bikaner State). [ଦ୍ର—ବିକାନିର୍ ରାଜଧାନୀ ସଙ୍ଗେ ଏ ନଗର ରେଲ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏହିଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଲାଇନ୍ ଉତ୍ତରକୁ ସର୍ଦ୍ଦାର-ସହରଠାକୁ ଯାଇଅଛି ।]

ରତ୍ନ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି (ରତ୍ନ ଅଛି ଗର୍ଭରେ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ସମୁଦ୍ରସ୍ଥ ଶୁକ୍ତିରୁ ମୁକ୍ତା ବାହାରିବାରୁ)—ରତ୍ନାକର; ସମୁଦ୍ର—1. The ocean (which is the mine

of pearls). ୨ । କୁବେର—2. The God of wealth. ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ—ଯାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ରତ୍ନରେ (ରତ୍ନଗର୍ଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of gems inside it.

ରତ୍ନଗର୍ଭା—ସଂ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରତ୍ନଗର୍ଭ+ଆ)—୧ । ସତ୍‌ପୁତ୍ରବତୀ; Ratnagarbhā ସୁସନ୍ତାନବତୀ—1. Mother of excellent or worthy children. ୨ । ରତ୍ନଗର୍ଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Ratnagarbha. ସଂ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବସୁମତୀ; ପୃଥିବୀ—The earth (containing mines of gems).

ରତ୍ନ ଗିରି—ସଂ. ବ—ରତ୍ନକୂଟ (ଦେଖ)—Ratnakuṭa. (See) Ratna giri ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ବୋମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ବା ଜମିଦାରୀ—Ratnagiri; a zamindari (estate) in the Bombay Presidency. [ଦ୍ର—ଏହାର ରାଜଧାନୀ ରତ୍ନଗିରି ମାଲବାର ଉପକୂଳସ୍ଥ ଆରବସାଗରର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦର ଅଟେ ।]

ରତ୍ନଚିରା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସତ୍ୟବାଦୀ (ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ) Ratnachirā ନିକଟ ଦେଇ ବହି ଯାଉଥିବା ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ—ରତ୍ନଚିରା ରତନଚିରା Name of a small river flowing by the village Sakhigopal in the Puri district. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗର୍ଭ କ୍ରମଶଃ ଗଭୀର ହୋଇ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଶିଳାବହଳେ ଶୁଖିଲା ରହେ ।] (ଉ—ରତ୍ନଚିରା ତୀରେ ବିରାଜନ୍ତି ଆଜ ସୀର ରହିପୁର-ଜେତା—ରାଧାନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ ।)

ରତ୍ନଚୁଡ଼—ଦେ. ବ (ଦେଶୀ ଶବ୍ଦ)—ହାତର ମଣିବନ୍ଧ, ତାପୁଲି ଓ ପାଞ୍ଚ Ratnachurda ଆଙ୍ଗୁଠି, ଏ ସମସ୍ତ ଅଂଶ ଆବୃତ କରିବା ଭଳି ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A gold ornament to cover the wrist, palm and the five fingers.

ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ.—(ରତ୍ନଂ ଚୂଡ଼ା; ରତ୍ନ+ଚୂଡ଼ା)—ଯାହାର [ରତ୍ନଚୂଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଚୂଡ଼ାରେ ରତ୍ନ ଅଛି—Having gems on the peak or head.

[ରତ୍ନ ଜଡ଼ା(ଡ଼ା) ଉ—ଦେ. ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ]

ରତ୍ନ ଚୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ରତ୍ନଖଚିତ ହସ୍ତବଳୟ ବିଶେଷ—Ratna churdi 1. Chooree or bangle set with ରତ୍ନ ଚୁଡ଼ୀ ରତନ ଚୁଡ଼ୀ gems. ୨ । ଧାନ୍ୟବିଶେଷ – 2. A species of fine paddy. [ଦ୍ର—ଏ ଧାନ ବଡ଼ ଓ ଶ୍ୱେତଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । ଏହାର ଅଗ ଧୋବ ଓ ମଧ୍ୟଭାଗ ଅଇଲ ।]

ରତ୍ନ ଜଡ଼ିତ—ସଂ. ବିଣ (ଣ୍ୟା ତତ୍) – ରତ୍ନରେ ଜଡ଼ିତ କରାଯାଇଥିବା; Ratna jardita ରତ୍ନଖଚିତ—Bejewelled; set with [ରତ୍ନ ଜଡ଼(ଡ଼ା)ଉ—ଦେ. ରୂପ] gems.

ରତ୍ନଜୀବୀ—ସଂ. ବ (ରତ୍ନ+ଜୀବ୍‌ଧାତୁ+ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ)—ରତ୍ନ-ବ୍ୟବସାୟୀ; ଜହୁରୀ—Jeweller. Ratnajibī

ରତ୍ନଜୋଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ଜିଲ୍ଲା) ବ—ରତ୍ନବଟ ନିକଟସ୍ଥ ଜଳାଶୟ—Ratnajordi A sacred reservoir of water near Ratnabaṭa in the district of Cuttack.

ରତ୍ନ ତ୍ରିତୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୁଦୃଷ୍ଟି, ଜ୍ଞାନ ଓ ଚରିତ୍ର—Ratna tritaya 1. Foresight, wisdom and character (combined in a person) ୨ । ଧର୍ମ, ସଙ୍ଘ ଓ ବୁଦ୍ଧ, ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଏ ତିନିଗୋଟି ଅମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ—2. The trinity of the Buddhistic faith.

ରତ୍ନ ଦୀପ—ସଂ.ବ (ମ.ପ.ଲୋ)—ବହୁମୂଲ୍ୟ ମଣି ଆଦିରେ ନିର୍ମିତ ପ୍ରଦୀପ-Ratna dīpa Jewel lamp; lamp made of precious (ରତ୍ନପ୍ରଦୀପ – ଅନ୍ୟରୂପ) stones.

ରତ୍ନ ଦ୍ୱୀପ—ସଂ. ବ—ରତ୍ନନିର୍ମିତ ସ୍ଥାନ ବା ପୀଠ—A mound Ratna dwīpa made of or set with gems.

ଦେ. ବ—ପ୍ରବାଳ ରାଶି ଉପରେ ଗଠିତ ଦ୍ୱୀପ—Coral island.

ରତ୍ନ ଧେନୁ—ସଂ. ବ – ରତ୍ନମଣ୍ଡିତ ଧେନୁଦାନରୂପ ମହାଦାନବିଶେଷ—Ratna dhenu Name of a gift of a cow adorned with gems to a Brāhmaṇa.

ରତ୍ନ ନିଧି—ସଂ. ବ.—ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ—The wagtail. ଦେ. ବ.—Ratna nidhi ରତ୍ନସମୂହ—Gems or jewels.[ଉ—ବଶ ରତ୍ନନିଧି ଗୁଣାସଙ୍ଗ ଅସନରେ । ଭଞ୍ଜ.ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରତ୍ନ ପଲ(ଲ୍ୟ)ଙ୍କ—ଦେ.ବ. (ସଂ.ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ) —ରତ୍ନ ଖଚିତ ପଲଙ୍କ—Ratna pala(lya)ṅka A bedstead ornamented ରତ୍ନପାଲଙ୍କ ରତ୍ନପଲଙ୍କ with gemss

ରତ୍ନ ପାରାୟଣ—ସଂ.ବ—ଯେଉଁଠାରେ ସବୁ ରତ୍ନ ମିଳେ—A place Ratna pārāyaṇa where all sorts of gems abound.

ରତ୍ନପୁର—ଦେ. ବ—୧ । ମଣିପୁଞ୍ଜ—1. A cluster of gems Ratnapura ୨ । ଦେଶ ବିଶେଷ—2. Name of a country. [ଉ—ବିଭୂଷଣ ରତ୍ନପୁର ଶ୍ରୀ ନଗର, ବିଶାଳରେ କରିଅଛି ସେ ଆଦର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ଲଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ନଗର—3. Ratnapura, a town in Ceylon. [ଦ୍ର—ଏହା ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ନଗର ଓ ରେଳଷ୍ଟେସନ୍) ୪ । ଭାରତର ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବିଳାସପୁରର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ନଗର—4. Ratnapur, a town in the Central Provinces of India.

ରତ୍ନ ପୁରୁଷ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ଗଛ—A Ratna purusha kind of medicinal plant.

ରତ୍ନ ପ୍ରତିମା—ସଂ. ବ— ରତ୍ନନିର୍ମିତ ପିତୁଳା—An image made Ratna pratimā of gems. [ଉ— ରତ୍ନ ପ୍ରତିମାରୁ ପରାଏ ତୁମକୁ ମଣିଥାଏ ମୁହିଁ ସଦା । ଚଗ ।]

ରତ୍ନପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ. (ରତ୍ନ+ପ୍ରଭା+ଅ)—ରତ୍ନ ପରି ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ—Ratnaprabha (ରତ୍ନପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) Glittering like gem.

ରତ୍ନପ୍ରଭା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ୧ । ରତ୍ନର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ—1. The brightness or lustre of gems, ୨ । ଜୈନମାନଙ୍କର ନରକ ବିଶେଷ—2. Name of a hell of the Jainas.
Ratnaprabhā

ରତ୍ନ ପ୍ରସୂ—ସଂ.ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେ ରତ୍ନ ପ୍ରସବ କରେ; ରତ୍ନପ୍ରସବିନୀ- 1. Bringing forth gems. ୨ । ସୁସନ୍ତାନ (ରତ୍ନପ୍ରସୂତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରସବିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Bringing forth worthy children. ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ —ବସୁନ୍ଧରା; ପୃଥିବୀ—The earth.
Ratna prasū

ରତ୍ନ ପ୍ରସୂତ—ସଂ.ବିଶ—୧। (୫ମୀ ତତ୍)ରତ୍ନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Produced from jewels. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି)ରତ୍ନୋତ୍ପାଦକ 2. Producing gems.
Ratna prasūta

ରତ୍ନବଟ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ଜିଲ୍ଲା) ବି—ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ମାଳିକାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ କଟକର ୧୦ମାଇଲ ପୂର୍ବେ ସୁଗନ୍ଧିର, ଦେବମନ୍ଦିରଗର୍ଭକ ରତ୍ନଜୋଡ଼ି ନାମକ ଜଳାଶୟର ତୀରରେ ଥିବା ବର ଗଛ—Name of a banian tree mentioned in the Māḷikā where it is foretold that the devotees will assemble. [ଦ୍ର—ଏହା ନିକଟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ମାଳିକାବିଶ୍ୱାସୀ ସାଧୁସନ୍ତଙ୍କର ବର୍ଷକେ ଥରେ ମେଳା ହୁଏ । ଏହିଠାରେ କଳିଯୁଗ ଶେଷରେ ଭକ୍ତମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ ଧର୍ମର ଜୟ ଘୋଷଣା କରିବେ ବୋଲି ମାଳିକା ଭାଖୁଛି ।]
Ratnabaṭa

ରତ୍ନ ବଣିକ୍—ସଂ. ବି (ମ.ପ.ଲୋ)—ରତ୍ନଜୀବୀ; ରତ୍ନବ୍ୟବସାୟୀ—Jeweller; a trader in gems.
Ratna baṇik

ରତ୍ନବତୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— ପୃଥିବୀ—The earth. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ନାମ—A name given to women.
Ratnabatī

ରତ୍ନବାନ୍—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—ରତ୍ନବିଶିଷ୍ଟ; ରତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ — Having gems; full of gems. (ରତ୍ନବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Ratnabān

ରତ୍ନ ବର୍ଷୁକ—ସଂ. ବିଶ—ଯେ ରତ୍ନ ବର୍ଷା କରେ—Showering gems. ସଂ. ବି—ପୁଷ୍ପକ ରଥ; କୁବେରଙ୍କ ରଥ—The car of the Hindu's God of wealth.
Ratna barshuka

ରତ୍ନ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ.)—ପ୍ରବାଳ—Coral.
Ratna bṛuksha

ରତ୍ନ ବେଦି(ଦୀ)—ସଂ. ବି—ରତ୍ନଖଚିତ ସ୍ତୂପ—An altar decked with jewels. (ଦ୍ର— ମଣ୍ଡପ ମଧ୍ୟେ (ରତ୍ନବେଦିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରତ୍ନବେଦି, ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ଅଛାଦ- ଭୂଷିତ. ପ୍ରେମସଞ୍ଚାମୃତ ।]
Ratna bedi(dī)

ରତ୍ନ ମଣ୍ଡିତ—ସଂ.ବିଶ.ପୁଂ(୩ୟା ତତ୍) – ରତ୍ନଖଚିତ; ରତ୍ନଜଡ଼ିତ;ରତ୍ନଦ୍ୱାରା ଅଳଙ୍କୃତ—Set or adorned with gems. (ରତ୍ନମଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ]
Ratna maṇḍita

ରତ୍ନମୟ—ସଂ. ବିଶ—୧ । ରତ୍ନଖଚିତ—1. Set with gems. ୨ । ମଣିମୟ; ରତ୍ନଦ୍ୱାରା ଗଢ଼ା—2. Made of gems. ୩ । ରତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of gems. (ରତ୍ନମୟୀ —ସ୍ତ୍ରୀ)
Ratnamaya

ରତ୍ନମାଳ(ଳି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ରତ୍ନମାଳା)—ରତ୍ନମୟ ହାର— A string of gems. (ରତ୍ନମାଳା; ରତ୍ନମାଳିକା—ସଂ. ରୂପ)
Ratna māḷa(ḷi)
रत्नमाला रतनमाला

ରତ୍ନ ମୁଖ୍ୟ—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍; ରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ) ହୀରା— Diamond. [ରତ୍ନରାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ]
Ratna mukhya

ରତ୍ନ ମୁଦ୍ରିକା—ସଂ. ବି (ମ.ପ.ଲୋ) – ରତ୍ନଖଚିତ ଅଙ୍ଗୁରୀୟ— A ring set with gems (ରତ୍ନମୁଦ୍ରା—ଦେଶଜରୂପ)
Ratna mudrikā

ରତ୍ନ ରାଜି – ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରତ୍ନ ସମୂହ—A collection of gems.
Ratna rāji

ରତ୍ନରାଟ୍—ସଂ. ବି. (ରତ୍ନ+ରାଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରତ୍ନ— 1. Chief amongst gems; the best amongst jewels. ୨ । ମାଣିକ୍ୟ—2. Ruby.
Ratnarāṭ

ରତ୍ନ ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବି.—ରତ୍ନ ନିର୍ମିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—An image of Śiba made of gems.
Ratna liṅga

ରତ୍ନ ସାନୁ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ରତ୍ନନିର୍ମିତ ସାନୁ=ତଟଦେଶ ଯାହାର)- ମେରୁ ଗିରି; ସୁମେରୁ ପର୍ବତ —The mythological golden mountain to the north of the Himalayas. [ଉ— ବିରାଜେ ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଦାଶରଥି, ଶୋଭି ରତ୍ନସାନୁ ଉମ୍ୟ ସେ । ଉଣ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
Ratna sānu

ରତ୍ନ ସିଂହାସନ—ସଂ.ବି.(ମ.ପ. ଲୋ)—ମଣିମାଣିକ୍ୟଖଚିତ ସିଂହାସନ— A throne set with gems. ଦେ. ବି—ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବେଦି ଉପରେ ଦେବ- ବିଗ୍ରହ ସ୍ଥାପିତ ଥାଆନ୍ତି—An alter inside a temple where the image is set up.
Ratna siṁhāsana

ରତ୍ନ ସୂ—ସଂ. ବିଶ.—ରତ୍ନ ପ୍ରସୂ (ଦେଖ)—Ratnaprasū (See). ସଂ. ବି.—ରତ୍ନଗର୍ଭା; ପୃଥିବୀ— The earth.
Ratnasū

ରତ୍ନହାର—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—ରତ୍ନ ଗ୍ରଥିତମାଳା—A string of gems.
Ratna hāra

ରତ୍ନାଈ—ଦେ. ବି.—ରତ୍ନନାଈ; ଦେବୀ ବିଶେଷ—Name of a popular Goddess.
Ratnāī

ରତ୍ନାକର—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମୁଦ୍ର—1. The ocean. ୨ । ରତ୍ନର ଖଣି—2. A mine of gems. ୩ । ରାମାୟଣକାର ମହାମୁନି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ପୂର୍ବ ନାମ— 3. The name of sage Balmīki (author of the Rāmāyaṇa) before he became a sage. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ରତ୍ନାକର ପ୍ରଥମେ
Ratnākara

ଦସ୍ୟୁ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଥିକମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରି ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନ କରି କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷୁଥିଲେ । ଏକଦା ନାରଦ ଜଙ୍ଗଲରେ ଯାଉଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ ରତ୍ନାକର ବଧ କରିବା ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତେ ନାରଦ ପଚାରିଲେ 'ତୁମ୍ଭେ କ ସକାଶେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଅଛ'? । ରତ୍ନାକର କହିଲେ 'ଏ ମୋର କୁଟୁମ୍ବପୋଷା ବୃତ୍ତି' । ନାରଦ ପଚାରିଲେ 'ତୁମ୍ଭେ ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ବହୁହତ୍ୟାଦି ଗୁରୁତର ପାପ କରୁଅଛ ସେମାନେ ଏହି ପାପର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେଷ୍ଟକ ?' ରତ୍ନାକର ଉତ୍ତର କଲେ 'ହଁ, ଅବଶ୍ୟ କରିବେ ।' ନାରଦ କହିଲେ, 'ଆଚ୍ଛା, ତାଙ୍କୁ ଯାଇ ପଚାରି ଆସିଲ, ସେମାନେ ତୁମ୍ଭ ପାପର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେ କି ନାହିଁ' ? ରତ୍ନାକର ଏ ବିଷୟ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କୁ ପଚାରିବାକୁ ଗଲେ । କାଳେ ନାରଦ ପଳାଇଯିବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ରତ୍ନାକର ନାରଦଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗଛରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବାନ୍ଧି କରି ଗୃହକୁ ଗଲେ । ଘରେ ପାଇ ପିତା ଓ ମାତା ଓ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ 'ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୋଷିବା ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଧର୍ମ କରିବାକୁ ଆମେ କହି ନାହୁଁ, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଆମେ କିଆଁ ତୁମ ପାପର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବୁଁ' ? ରତ୍ନାକର କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ଉତ୍ତର ଶୁଣି ବିଷଣ୍ଣ ବଦନରେ ନାରଦଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରି ଆସି ନାରଦଙ୍କୁ ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି, କିପରି ଏ ପାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ ତହିଁର ବାଟ ବତାଇବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ନାରଦ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା ବହି ତାଙ୍କ କାନରେ ରାମନାମ ମନ୍ତ୍ର ଦେଲେ ଓ ଯୋଗସାଧନର ଉପାୟ ବତାଇ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଜନ୍ମ ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ, ନିରକ୍ଷର ଦସ୍ୟୁର ରସନା ରାମ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ 'ମରା' 'ମରା' ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଲାଗିଲା । ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ 'ମରା' 'ମରା' ଏକାଦିକ୍ରମେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ କରୁ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କ୍ରମେ 'ରାମ' 'ରାମ' ହେଲା । ନାରଦ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ଓ ରତ୍ନାକର ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବସି ଏହି ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ କରୁ ଷାଠିଏ ହଜାର ବର୍ଷ ବିତିଗଲା ଓ ତାଙ୍କ ଶରୀର ଯାକ ବଲ୍ମୀକ ବା ଉଇଢିବିକା ପାଲଟିଗଲା । ଅନନ୍ତର ଏ ଯୋଗସିଦ୍ଧ ହୋଇ ସେହି ବଲ୍ମୀକରୁ ଉଠି ବାଲ୍ମୀକି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।] ୧ । ଦେ. ବି ପୀତାମ୍ବର ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ୭ଖଣ୍ଡର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡର ନାମ (ଯଥା, ପ୍ରଥମ ରତ୍ନାକର) —1. Name of each of the 7 volumes of the Oriya Nṛusimha purāṇa by poet Pitāmbara, Dāsa.

୨ । (ନାମ)-ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି—2. Name of an ancient Oriya poet. [ଦ୍ର-ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ସମ୍ବଲପୁର; ଏ ଜାତିରେ ଭୁଲିଆ; ମହିଁ ମାର୍ଗ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । 'ସାରସ୍ୱତ ଗୀତା' ଏହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବିନାୟକ ଉତ୍କଳ-ଇତିହାସ ।] ୩ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to males

ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂ—ଦେ. ବି.—କ ଠାରୁ ଷ ନିୟମରେ ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷରମାନ ଥିବା ଗୀତଯୁକ୍ତ ବଳଦେବ ରଥ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଚିତ କୃଷ୍ଣଲୀଳ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକ- Ratnākara champū Name of a book of Oriya songs by poet Baladeba Ratha Kabisūrjya.

ରତ୍ନାଙ୍କ—ସଂ. ବି.—(ରତ୍ନକୁ ଚିହ୍ନ; ରତ୍ନ ହୋଇଅଛି ଅଙ୍କ=ଚିହ୍ନ ଯାହାର)· Ratnāṅka ୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରଥ—1. Name of Bishnu's car. ୨ । (ମ. ପ. ଲୋ) ରତ୍ନ ପରି ଚିହ୍ନ— . A sign resembling a gem.

ରତ୍ନାଙ୍ଗୁରୀୟ—ସଂ. ବି.- ରତ୍ନ ମୁଦ୍ରିକା; ରତ୍ନ ବସା ଯାଇଥିବା ମୁଦି— Ratnāṅguriya A ring set with gems. (ରତ୍ନାଙ୍ଗୁରୀୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତ୍ନାଚଳ —ସଂ. ବି.—୧ । ରତ୍ନଗିରି; ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—1. The Ratnāchala Sumeru mountain. ୨ । ଦାନ ନିମିତ୍ତ ପର୍ବତରୂପେ କଳ୍ପିତ ରତ୍ନସ୍ତୂପ—2. A high heap of gems dedicated to be given away as gift.

ରତ୍ନାବଳି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ରତ୍ନହାର— 1. A string of Ratnā bali gems. ୨ । ରତ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ-2. A row of pearls. ୩ । (ନାମ) ବତ୍ସରାଜ ପତ୍ନୀ—3. Name of a queen. ୪ । ଶ୍ରୀହର୍ଷପ୍ରଣୀତ ନାଟ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—4. Name of a drama by poet Śriharsha. ୫ । ବାକ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ— 5. A figure of speech.

ରତ୍ନାଭରଣ—ସଂ. ବି.(ମ ପ.ଲୋ)-ମଣିମୟ ଅଳଙ୍କାର; ଜଡ଼ିତ ଅଳଙ୍କାର- Ratnābharaṇa Jewellery; ornaments set with [ରତ୍ନାଳଙ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ] gems.

ରତ୍ନି—ସଂ. ବି.—(ରତ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କରଣ.ଅତ୍ନି)—୧ । Ratni ଏକ ମୁଟ୍ଠିଣି ପରିମିତ ଲମ୍ବ; ୨୧ ଅଙ୍ଗୁଳ— 1. Linear [ଅରତ୍ନି—ଅନ୍ୟରୂପ] measure consisting of a length from the elbow to the end of the closed fist. ୨ । ମୁଠା; ମୁଷ୍ଟି— 2. Closed fist.

ରତ୍ନେଶ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୁବେର—The Hindus' God of wealth. Ratnesa (ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତ୍ନୋଦଧି—ଦେ. ବି.—(ନାମ)—ଭାରତବିଖ୍ୟାତ 'ନାଲନ' ବିଶ୍ୱ. Ratnodadhi ବିଦ୍ୟାଳୟର ସୁବିଶାଳ ପୁସ୍ତକାଗାର—The name of the library of the celebrated ancient University of Nālanda.

ରତ୍ୟଙ୍ଗ-ସଂ.ବି.-(ମ.ପ.ଲୋ)— ୧। ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋନି—1. Female organ, Ratyanga vagina. ୨ । ପୁରୁଷ ଲିଙ୍ଗ—2. Male organ; penis.

ରଥ—ସଂ. ବି.—(ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା + କରଣ.ଥ)--୧ । ଶକଟାଦି ଚକଯାନ—1. Wheeled conveyance e.g. cart; carriage. ୨ । ସ୍ୟନ୍ଦନ—2. Car. ୩ । ଯୁଦ୍ଧ ଯାନ—3. A conveyance used in war; war chariot. ୪ । ବାହନ—4. Any conveyance; vehicle. ୫ । ଶରୀର—5. Body. ୬ । ପଦ; ଚରଣ - 6 Leg. ୭ । ଅବୟବ—7. Limb; member of the body. ୮ । ବେତସ ବୃକ୍ଷ—8. Cane; ratan; Calamus Rotung. ୯ । ରଥଦ୍ରୁ; ଖଳସ ବୃକ୍ଷ; ବାନ୍ଧନ ଗଛ—9. A timber tree; Ougenia Dalbergioides. ୧୦ । ଜଳବେତସ; ବାମାର—10. A species of ratan growing near water. ୧୧ । ବଞ୍ଜୁଳ; ଅଶୋକ—11. The Aśoka tree. ୧୨ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ଏବଂ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ବସାଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେବା ଓ ଆଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ରଥ—12. Car used in conveying the idols at Puri, Bhubaneswar and other places. [ଦ୍-ପୂର୍ବେ ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୪ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ରଥର ବ୍ୟବହାର ଜାଣୁଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଋଗ୍‌ବେଦ ଓ ଯଜୁର୍ବେଦରୁ ମିଳେ । ରଥରେ ଅଶ୍ୱମାନେ ସାରଥିଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଥିଲେ । ରଥକୁ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ମୁଖିଆମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରଥ ଗୋଚର୍ମ ଆଦିରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେଉଥିଲା । ରଥରେ ରଥସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପରିଚୟସୂଚକ ପତାକା ଉଡ଼ୁଥିଲା । ରଥର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ରକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା । ଅଶ୍ୱମାନେ ରଶ୍ମିଦ୍ୱାରା ରଥରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଓ ଚାଳିତ ହେଉଥିଲେ । ପୁରାଣ ଆଦିରେ ଉନାଉନା ରଥ ଓ ଉକ୍ତ ରଥମାନଙ୍କୁ ଟାଣିବା ପାଇଁ ଉନାଉନା ଜନ୍ତୁ ନିୟୋଜିତ ହେବା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଅର୍ଜୁନ, ନଳ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଦି ସାରଥି ରୂପରେ ରଥ ଚଳାଇ ଥିବା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଉନା ଉନା ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କର ଉନା ଉନା ପତାକା ବା ଧ୍ୱଜ ଚିହ୍ନିତ ରଥ ଥିଲା । ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ରଥରେ ଚଢ଼ି ଧନୁର୍ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ରଥୀ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା ।

ରଥମାନ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଗମନାଗମନ କରୁଥିଲା । ରାବଣ ଲଙ୍କାରୁ ରଥ (ପୁଷ୍ପକ ବିମାନ)ରେ ଆସି ସୀତାଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ନେଇ ଯାଇଥିଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥରେ ବସି ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଯେନି ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ଆସିଲେ । କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ରାଜାମାନେ ରଥରେ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଐତିହାସିକ ଯୁଗରେ ରଥର ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରମାଣ ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଦନ୍ତକୁ ରଥଦ୍ୱାରା ନିଆଯାଇ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରାଯିବାର ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ତିନିଗୋଟି ରଥରେ ପୁଷ୍ୟାନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ବିଜେ କରି ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ସପ୍ତାହକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଦଶମୀ ଦିନ ସେଠାରୁ ବଡ଼ଦେଉଳକୁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି । ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରକୁ ଯିବା ଦିନକୁ ରଥଯାତ୍ରା ବା ଗୁଣ୍ଡିଚା ଓ ଫେରିବା ଦିନକୁ ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା ବୋଲାଯାଏ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଳନ୍ତିପ୍ରତିମା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କୁ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ (ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ) ଦିନ ଗୋଟିଏ ରଥରେ ଏକ ମାଇଲ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରାମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରକୁ ନିଆଯାଇ କିଛିଦିନ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରି ପୁଣି ବଡ଼ଦେଉଳକୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ଅଣାଯାଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରଥ ୪ ଚକବିଶିଷ୍ଟ; ରଥର ନାମ ରୁକ୍ମିଣୀ ବା ରୁଲୁଣା ରଥ । ଏ ରଥ ଯେଉଁଥିରେ ମୁହଁକରି ଯାଇଥାଏ ସେଥିରୁ ଆଉ ମୁହଁ ଫେରାଏ ନାହିଁ । ବାହୁଡ଼ା ଦିନ ରଥର ଆଗପାଖର ସାଜସଜ୍ଜାକୁ ଅଣି ପଛ ପାଖରେ ଲଗାଇ ରଥର ପଛପାଖକୁ ସମ୍ମୁଖ କରି ଠାକୁରଙ୍କୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ଅଣାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଛଡ଼ା ଅଛି ଯେ 'ରୁଲୁଣା ରଥ ଆଉ ନ ଫେରେ' ।

ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ୧୬ ଚକବିଶିଷ୍ଟ; ରଥର ନାମ 'ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥ' ଓ ଏହାର ପତାକା ଗରୁଡ଼ଚିହ୍ନାଙ୍କିତ ।

ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ରଥ ୧୨ ଚକବିଶିଷ୍ଟ, ନାମ ଦେବଦଳନ; ଏହା ପଦ୍ମଧ୍ୱଜ ।

ବଳଭଦ୍ରଙ୍କ ରଥ ୧୨ଚକବିଶିଷ୍ଟ; ନାମ ତାଳଧ୍ୱଜ; ଏହା ଲଙ୍ଗଲଧ୍ୱଜ ।

ପୁରୀର ରଥଯାତ୍ରା ବୌଦ୍ଧଯାତ୍ରାର ଚିହ୍ନ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।] ବେ. ବି—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. A family-title of some Brāhmaṇas. ୨ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males.

ରଥକ—ସଂ. ବି—ଦେବମନ୍ଦିରର ଅଂଶବିଶେଷର ନାମ; ଦେବମନ୍ଦିରର ଛମାନ—The upper dome-like half of a temple.

ରଥ କଟ୍ୟା(ଡ୍ୟା)—ସଂ. ବି (ଏଷ୍ଟୀତତ୍)—ରଥଶ୍ରେଣୀ—
Ratha kaṭyā(ḍyā) A row of cars.

ରଥକ(କା)ର—ସଂ. ବି—୧ । ରଥନିର୍ମାତା କାରିଗର—1. Artisan Rathaka(kā)ra who builds the car. ୨ । ରଥନିର୍ମାତା ବଢ଼େଇଜାତି—2. A caste of carpenters who build cars.

ରଥ କୁଟୁମ୍ବୀ—ସଂ. ବି—ସାରଥି—
Ratha kuṭumbī Charioteer.

ରଥଗର୍ଭକ—ସଂ. ବି—ଶିବିକାଦି ନରବାହ୍ୟ ଯାନ—Conveyances Rathagarbhaka or litters carried by men.

ରଥ ଗୀତ—ଦେ. ବ—ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଦିର ରଥମାନଙ୍କୁ ଟାଣିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାପାଇଁ ରଥର
Ratha gita ରଥଟାନାର ଗାନ **रथ खींचने समयका गान** ସାରଥିମାନଙ୍କ ବୋଲିବା ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତ—Obscene songs sung by the drivers of the religious cars during their dragging.

ରଥ ଗୁପ୍ତି—ସଂ. ବ—ଶସ୍ତ୍ରାଦି ଓ ଶସ୍ତ୍ରର ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ରଥମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୁପ୍ତ
Ratha gupti ସ୍ଥାନ—A recess made inside the car for the rider's self protection and for depositing weapons.

ରଥ ଚକ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । ରଥର ଚକ—1. The wheel of a
Ratha chakra car. ୨ । ଚକ—2. Wheel. ୩ । (ରଥଚରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ—3. The ruddy goose.

ରଥ ଚଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଥରେ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିବା ପଶୁ
Ratha chalā(le)ibā ଆଦିଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧିତ କରି ରଥକୁ ରଥ ଚାଲାନ **रथ चलाना** ଚାଳିତ କରିବା—To drive a car.

ରଥ ଚଳିବା—ଦେ. ବ—୧ । ରଥ ଗତି କରିବା—1. A car
Ratha chalibā being in motion. [ଉ—ରଥ ଚଳେ [ରଥ ଚାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଧୀରେ ଧୀରେ, ଶିଶୁ ମଜୁକ ବେଳେ । ରଥଚଳା ଶିଶୁଗୀତ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଚଳପ୍ରଚଳ କରିବାକୁ **रथ चलना** ସମର୍ଥ ହେବା—2. (figurative) Being able to walk and move about. [ଯଥା—ଏଣିକି ୮୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମୋ ରଥ ଚଳିବା କଷ୍ଟ ହେଲାଣି ।]

ରଥ ଚାଳକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାରଥି—
Ratha chālaka Charioteer; driver of a car. (ରଥଚାଳିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଥ ଚାଳନ—ସଂ. ବ—ସାରଥିରୂପେ ରଥରେ ଲାଗିଥିବା ଅଶ୍ୱାଦିଙ୍କୁ
Ratha chālana ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ରଥକୁ ଚାଳିତ କରିବା—Driving of a chariot.

ରଥ ଟାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗତି କରିବା ପାଇଁ ରଥକୁ ଓଟାରିବା—
Ratha ṭāṇibā To draw a car.
ରଥଟାନା **रथ खींचना**

ରଥ ଦ୍ରୁ—ସଂ. ବ (ମ. ସ. ଲୋ, ରଥ+ଦ୍ରୁ=ବୃକ୍ଷ; ଏହାର କାଠରେ
Ratha dru ରଥ ତିଆରି ହେଉଥିବାରୁ)—ଶିଶୁ ବା ବାନ୍ଧନ ଗଛ-A timber-tree used in making cars; Ougenia Dalbergioides.

ରଥନ୍ତର—ସଂ. ବ(ରଥମ୍=ରଥକୁ+ତୃ. ଧାତୁ. ଣିଚ୍; ଭାବ.ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Rathantara ଅ)—୧ । ସାରଥି—1. Charioteer. ୨ । ସାମ ବେଦର ଶାଖା ବିଶେଷ—2. Name of a portion of the Sāma Beda.

ରଥ ପାଦ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଥର ଚକ—
Ratha pāda The wheel of a car.

ରଥବାହ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରଥ+ବହ୍. ଧାତୁ. ଣିଚ୍, ବାହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Rathabāha ଅ)—ସାରଥି—Charioteer. (ରଥବାହକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଥବାହା, ରଥବାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଥ ବାହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଥ ଚଳାଇବା (ଦେଖ)
Rath bāhibā Ratha chalāibā. (See)

ରଥବୁହା—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ରଥବାହନ) ରଥର ଚାଳନ—
Rathabuhā Driving of a car.
ରଥଚାଳାନ **रथचलाना** [ଉ—ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ବାହୁକ ରଥବୁହା ଦେଖି, ପ୍ରମୋଦ ଜଳେ ଭାସି ଜଳେ ହୋଇ ସୁଖୀ । କୃଷ୍ଣସଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରଥ ବେଗ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଥର ଗତିର ଦ୍ରୁତତା—The
Ratha bega speed of a car.

ରଥ ଭୋଗ—ଦେ. ବ—ଠାକୁର ରଥରେ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ
Ratha bhoga ଅର୍ପିତ ଭୋଗ—Offerings made to the ଠାକୁରକେ ରଥେଯାବାର ସମୟ Deity while on the car. ଯେ ଭୋଗ ଦେଓୟାଯାୟ **रथभोग**

ରଥ ଯାତ—ଦେ. ବ—ରଥଯାତ୍ରା (ଦେଖ)—Rathajātrā
Ratha jāta (See).
ରଥଯାତ୍ରା **रथयात्रा** (ରଥଯାତ୍ରା - ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଥ ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବ - ୧ । ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା; ଆଷାଢ ମାସ ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ
Ratha jātrā ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ତିନି ରଥରେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରକୁ ଗତି ହେବା ରୂପ ଉତ୍ସବ—1. The car festival of Puri; the ceremony of taking the Deieties Jagannath, Balabhadra and Subhadrā in 3 cars to their garden house; the Gundichā festival. [ଦ୍ର—ପୁରୀର ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ମହାସମାରୋହ ହୁଏ ଓ ଭାରତର ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରୁ, ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ, ବହୁ ସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀ ସେହି ସମୟରେ ପୁରୀକୁ ଆସନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଯାତ୍ରୀମାନେ କେହି କେହି ରଥମାନଙ୍କର ଚକ ସାମନାରେ ପଡ଼ିଯାଇ ପ୍ରାଣ ହାରୁଥିଲେ ଓ ଏହା କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରିବାର ଆଶା ଥିଲା । କେହି କେହି ଲୋକ-ଭିଡ଼ରେ ରଥଚକରେ ପେଷି ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ଏହି ଘଟଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଜଣେ ସାହେବ-ଯର୍ଯ୍ୟଟକ (Burton) (ଯେ ୫୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ଦେଖିଥିଲେ ସେ) ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଏକ ପକ୍ଷଧାରୀ ଅସୁର—ଦେବତା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ରଥ ଚକତଳେ ମନୁଷ୍ୟ ବଳି ଦିଆଯିବା କଥା ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ 'The car of Jagannath' ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଚନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ଏବେ ସରକାରଙ୍କର କଟକଣା ଯୋଗୁଁ ରଥମାନ ଚଳିବା ସମୟରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ପୁଲିଶ ସାହେବମାନେ ନିଜେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ଚଳୁଥିବା ରଥର ଚାରି ପାଖରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଆଡ଼େଇ ଦିଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଏବେ ସେପରି ଦୁର୍ଘଟଣା ପ୍ରାୟ ଘଟେ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ (ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ) ପୁରୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ରଥଯାତ୍ରାରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସଦଳ ନାମସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ କରି ରଥ ଅଗେ ଅଗେ ଯାଉଥିଲେ ଓ ସେହି ସମୟରୁ ପୁରୀର ରଥଯାତ୍ରାରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ବଙ୍ଗୀୟ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସହସ୍ରଶଃ ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ପତିତ ଓ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିମାନେ (ବାଉରି, କଣ୍ଡରା, ପାଣ, ହାଡ଼ି ଆଦି, ଓ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରୁ ପଶି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, ସେମାନେ) ରଥ ଉପରେ ବିରାଜିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ ରଥରେ ବିରାଜିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବ ପୁନର୍ଜନ୍ମରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରୁ ରଥ ନିକଟକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ସେବକମାନେ ଉକ୍ତ ବିଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ପାଟ ଡୋର ଲଗାଇ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଓ ଟେକାଟେକି କରି ଡିଆଇଁ ଡିଆଇଁ ଆଣନ୍ତି; ଏହାକୁ 'ପହଣ୍ଡି' ବା 'ପହଣ୍ଡି ବିଜେ' କହନ୍ତି ।

ପୁରୀର ରାଜା ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅଗେ ଅଗେ ଝାଲ ସୁନା ଝାଡ଼ୁକା ଧରି ବାଟ ଓଳାଇ ଥାଆନ୍ତି ଓ କର୍ପୂର ଚନ୍ଦନାଦି ସୁବାସିତ ଜଳ ଛିଞ୍ଚି ଥାଆନ୍ତି; ଏହାକୁ 'ଛେରା ପହଁରା' କହନ୍ତି । ପୁରୀର ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଏହି 'ଛେରା ପହଁରା' କରୁଥିବାରୁ କାଞ୍ଚି ରାଜା ପୁରୀରାଜାଙ୍କୁ 'ହାଡ଼ି' ବୋଲି ଉପହାସ କରି ଆପଣାର ଜନୈକ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେବାକୁ ମନା କରିଥିଲେ ଓ ଏ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ପୁରୀର ରାଜା ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦକ୍ଷିଣରେ କୃଷ୍ଣାନଦୀ ତୀରସ୍ଥ କାଞ୍ଚି ରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ ଓ ଜୟ କରି ରାଜକନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ଆଣି ପରିଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପୁରୀର ରାଜା ଯେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ଏକାଧିପତି ମହାରାଜା 'ଗୌଡ଼ ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗଜୁଡ଼େଶ୍ୱର ଜବ କୋଟ୍ଟ କର୍ଣ୍ଣାଟ କଳବର୍ଗେଶ୍ୱର ବିରାଧ ଗୀଳବର ପ୍ରତାପ' ଉପାଧି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ 'ଲକ୍ଷେ ରାଜାଙ୍କ ମହାଡ଼ମଣି' ଥିଲେ, ସେହି ସମୟରୁ ଗଡ଼ଜାତରୁ ରଥ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ କାଠ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଦଶପଲ୍ଲାର ରାଜାଙ୍କୁ 'ଜୋଡ଼ମ୍' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ ଦେଇଥିଲେ ଓ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଶପଲ୍ଲାର ରାଜା ଉକ୍ତ ଜଙ୍ଗଲ ଭୋଗ କରି ପ୍ରତିବର୍ଷ ମହାନଦୀର ବଢ଼ି ସମୟରେ ନଦୀ ମାର୍ଗରେ ପଠାଳ କରି ରଥକାଠ ପୁରୀକୁ ପଠାଉ ଅଛନ୍ତି ।

ପୁରୀର ରଥ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ବଢ଼େଇମାନେ ଜାଗିର ଖାଉ ଅଛନ୍ତି । ରଥମାନ ଟାଣିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଜାଗିରଖିଆ ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ 'କଳାବେଠିଆ' ବା 'କଳାପିଠିଆ' ବୋଲାଯାଏ । ରଥ ଟାଣିବା ଦଉଡ଼ି ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଜାଗିରଦାର ଅଛନ୍ତି ।

ରଥମାନଙ୍କୁ କଳାବେଠିଆ ଓ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଟାଣନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ 'ସାରଥି' ନାମଧାରୀ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ରଥ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତ ବୋଲୁ ଥାଏ ।

ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରଥଯାତ୍ରା ବୌଦ୍ଧ ଉତ୍ସବର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର ବୋଲି କେତେକ ପଣ୍ଡିତ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା ଅନୁକରଣରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ରଥଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ହୁଏ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ସମୟରେ ହେବା ରଥଯାତ୍ରା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ମେଳା ଓ ସେହି ଉପଲକ୍ଷରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ବହୁ ସହସ୍ର ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ।

କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର ରଥ ଆକାରରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ ଓ ପୂର୍ବେ କୋଣାର୍କରେ ମାଘ ସପ୍ତମୀରେ ରଥଯାତ୍ରା ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟ 'ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍'ର ଶ୍ରୀ ରଙ୍ଗ ସ୍ୱାମୀ ଦେବତାଙ୍କର 'ବୈକୁଣ୍ଠ ଏକାଦଶୀ' ଦିନ ରଥଯାତ୍ରା ହୁଏ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସହସ୍ର ସ୍ତମ୍ଭଯୁକ୍ତ ମଣ୍ଡପ ଅଛି ।]

ରଥ ଯାତ୍ରୀ—ଦେ. ବି—ରଥଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀ—
Ratha jātri
ରଥଯାତ୍ରୀ
रथयात୍ରୀ
Pilgrims visiting the car festival.

ରଥଯୁକ୍-ସଂ. ବି. (ରଥ + ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ବ୍ୟପ୍; ରଥଯୁଜ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା.୧ବ)
Ratha juk ସାରଥି—Charioteer; driver of a car.

ରଥ ରହିବା—ଦେ. ବି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ରଥର ଗତିର ଉଚ୍ଛେଦ—
Ratha rahibā 1. The stoppage of a moving car.
ରଥ ବନ୍ଦ ହୋଇ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଶକ୍ତିର
रथ रुक ଯାନା ଚଳିବାକୁ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେବା—
(ରଥ ନ ଚଳିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ) 2. (figurative) Loss of
ରଥ ରହିଯିବା } activity due to old age.

ରଥ ସ୍ୱାମୀ—ସଂ. ବି—୧ । ରଥର ମାଲିକ—1. The owner of a
Ratha swāmī car. ୨ । ରଥାରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ରଥୀ—2. The passenger of a car. ୩ । ସାରଥି—3. Charioteer.

ରଥା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଥୀ)—ରଥୀ; ବୀର ପୁରୁଷ—
Rathā A hero.

ରଥାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି. (ରଥର ଅଙ୍ଗ, ୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । ରଥର ଚକ—
Rathāṅga 1. The wheel of a car. ୨ । ଚକ୍ର; ଚକ—2. Wheel. ୩ । ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ—3. The ruddy goose. (ଉ—୧।୩—)ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦେହି ଗର୍ତ୍ତ; ରଥାଙ୍ଗ ଲକ୍ଷ ଚିହ୍ନିତ, ରଥାଙ୍ଗ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଥିଲା ଯେ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ରଥାଙ୍ଗନାମା—ସ. ବ. (ରଥାଙ୍ଗ=ଚକ୍ର, ହୋଇଅଛି ନାମନ୍=ନାମ ଯାହାର)—ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ—
Rathāṅganāmā The ruddy goose.

ରଥାଙ୍ଗ ପାଣି—ସ. ବ. (ରଥାଙ୍ଗ=ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର, ପାଣିରେ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)=ଚକ୍ରପାଣି; ବିଷ୍ଣୁ—
Rathāṅga pāṇi A name of Bishṇu.

ରଥାଙ୍ଗ ମିଥୁନ—ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଚକ୍ରବାକ ଓ ଚକେଇ ପକ୍ଷୀଦ୍ୱୟ—
Rathāṅga mithuna A couple of ruddy goose.
[ଦ୍—ଏମାନେ ଦିନରେ ହଳହଳ ହୋଇ ଚରନ୍ତି ଓ ରାତିକୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।]

ରଥାଙ୍ଗୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରଥାଙ୍ଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଚକ୍ରଧର; ବିଷ୍ଣୁ—1. A name of Bishṇu.
୨ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧି—
2. Name of a rare herb. ୩ । ଦହିଦହିକା (ଦେଖ)—3. Dahi dahikā (See) (କବିରାଜ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ରଥାଣ୍ଡକ—ସ. ବ—ରଥାର୍ଭକ (ଦେଖ)
Rathāṇḍaka Rathārbhaka (See)

ରଥାନ୍ତର—ସ ବ —(ରଥ+ଅନ୍ତର)—୧ । ଅନ୍ୟ ରଥ—1. An-
Rathāntara other car. ୨ । କଳ୍ପ ବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଦିବସ-ବିଶେଷର ନାମ—2. Name of a day of Brahmā.

ରଥାବରୋହଣ—ସ. ବ—(୫ମୀ ତତ୍) - ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇବା—
Rathābarohaṇa Alighting from the car.
(ରଥାବରୋହୀ—ବିଣ. ପୁଂ)

ରଥାଭ୍ର—ସ. ବ—୧ । ବେତସ ବୃକ୍ଷ—1. The cane creeper;
Rathābhra Calamus Rotang. ୨ । ନଳ ତୃଣ-
(ରଥାଭ୍ର ପୁଷ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. A sort of reed

ରଥାରୁଢ଼—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରଥରେ ଚଢ଼ିଥିବା—
Rathārūrdha Having ridden on a car;
(ରଥାରୁଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) riding a car.

ରଥାରୋହଣ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)—ରଥ ଉପରକୁ ଉଠି ବସିବା;
Rathārohaṇa ରଥ ଚଢ଼ିବା—Riding on a chariot.

ରଥାରୋହୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ରଥରେ ଚଢ଼ିଥାଏ—
Rathārohī 1. One who rides a car, the
(ରଥାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) passenger of a car. ୨ । ରଥସ୍ୱାମୀ
—2. The owner of a car

ରଥାରୋହୀ ସେନା—ସ. ବ—ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସେନା ରଥରେ ଚଢ଼ି ଯୁଦ୍ଧ
Rathārohī senā କରୁଥିଲେ—An army
fighting from cars. [ଦ୍—ପୂର୍ବେ ଯୁଦ୍ଧର 'ଚତୁରଙ୍ଗ' ମଧ୍ୟରୁ 'ରଥ' ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ଥିଲା । ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ଓ ପଦାତି, ଏହି ୪ ଶ୍ରେଣୀର ସେନାମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ।]

ରଥାର୍ଭକ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)—କ୍ଷୁଦ୍ର ରଥ—
Rathārbhaka A small car.

ରଥାଶ୍ୱ—ସ. ବ—(୭ଷ୍ଠୀ ତତ)—ରଥ ଟାଣିବା ଘୋଡ଼ା—
Rathāśwa Horses drawing a chariot.

ରଥିକ(ନ,ର)—ସ.ବ.ପୁଂ (ରଥ+ଇକ; ଇନ; ଇର)—୧। ରଥୀ; ରଥାରୂଢ଼
Rathika(na,ra) ଯୋଦ୍ଧା—1. A warrior fighting
[ରଥିକା(ନା,ରା)—ସ୍ତ୍ରୀ] from a car. ୨। ରଥାରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A person riding a car. ୩ । ରଥସ୍ୱାମୀ—
3. The master or owner of a car.

ରଥିଜାମା—ଦେ. ବ—ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ—Name of
Rathijāmā a village in Puri. [ଦ୍—ଏ ସ୍ଥାନର କଂସାରିମାନେ ସୁନ୍ଦର କଂସାବାସନ କରନ୍ତି ।]

ରଥୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ରଥାରୂଢ଼
Rathī ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଯୋଦ୍ଧା—1. A warrior
fighting from a car. ୨ । ରଥସ୍ୱାମୀ; ରଥା-ରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who rides on a car; passenger of a car. ୩ । ସାରଥି
—3. Charioteer. ଦେ. ବ—୧ । ବୀରପୁରୁଷ—
1. A hero. ୨। ବଳିଷ୍ଠ ଲୋକ—2. A strong
person

ରଥୋଦ୍ଧତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଏକାଦଶାକ୍ଷର ବୃତ୍ତବିଶେଷ—Name
Rathoddhatā of a metre of 11 syllables.
[ଦ୍—ଏଥିରେ ୧ମ, ୩ୟ,୭ମ, ୯ମ ଓ ୧୧ଶ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ ।]

ରଥୋପସ୍ଥ—ସ.ବ—(୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରଥ+ଉପସ୍ଥ)—ସାରଥିର ଆସନ—
Rathopastha The seat on the car for a driver.

ରଥ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ରଥ+ଯ)—ରଥ ସଂକ୍ରାନ୍ତ—Relating to
Rathya a car. ସଂ. ବ—୧ । ରଥାଶ୍ୱ—1. Horse
drawing a car. ୨ । ରଥାଂଶ—2. Part or limb of a car. ୩ । ରଥଚକ୍ର—3. The wheel of a car.

ରଥ୍ୟା—ସଂ. ବ.—(ରଥ+ଯ+ଆ)—୧ । ରଥ ସମୂହ—
Rathyā 1. A collection of cars.
୨ । ରଥପଥ; ରଥ ଯାଇ ପାରିବା ଭଳି ରାସ୍ତା—2. A road for cars; highway. ୩ । ବର୍ତ୍ମ; ରାସ୍ତା; ପଥ; ସଡ଼କ—3. Road. ୪ । ପ୍ରାଙ୍ଗଣ; ଚତ୍ୱର—
4. A square; courtyard.

ରଥ୍ୟା ବାହୀ—ସ. ବ. ପୁଂ.— (ରଥ୍ୟା+ବହ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)
Rathyā bāhī ପଥିକ—Wayfarer; a person using
[ରଥ୍ୟାବାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] a road.

ରଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଛେଦ କରିବା—1. To pierce. ୨ ।
Rad (root) ପୃଥକ୍ କରିବା; ଭାଗ କରିବା—2. To divide.
୩ । ଫାଡ଼ିବା; ଚିରିବା—3. To split; to tear.
୪ । ଖନନ କରିବା—4. To dig. ୫ । ଉତ୍ପାଟନ କରିବା; ଉଖାଡ଼ିବା; ଉପାଡ଼ିବା—5. To root out; to uproot.

ରଦ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବି.—(ଅ. ରଦ୍; ରଦ୍)—ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶ-
Rad(dd) ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବ ହୁକୁମ ଅଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ; ଖଣ୍ଡନ; ରହିତ-
କରଣ—Cancellation (of an order); setting aside; overruling; abrogation; abolition. ବୈଦେ. ବିଣ—ପରିବର୍ତ୍ତିତ; ଖଣ୍ଡିତ-
Cancelled; repealed; abrogated; rescinded; overruled.

ରଦ୍(ଦ୍) କ(ଖ)ଦ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବି.—(ଅ. ସହଚର)—୧ । ଉତ୍ତର
Rad(dd) ka(kha)d(dd) ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ପୂର୍ବକ ଦୌଣସି ବିଷୟର
ରଦ୍ କଦ୍, ରଦ ବଦଲ ଆଲୋଚନା—1. Thorough discussion.
ରଦ୍ କଦ୍ higgling and haggling. ୨ । ତର୍କ ବିତର୍କ—
2. Argument.

ରଦ୍(ଦ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶ ଅଦଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ
Rad(dda) karibā ଆଦେଶ ଅଦକୁ ଅକାମୀ କରିବା; ରହିତ
କରିବା; ଖାରଜ କରିବା— To cancel; to repeal or overrule; to set aside; to nullify; to rescind. [ଉ—ଏ ଦରବାରର ଅସଲ-ଫରଦ, ଚିହ୍ନସ୍ତ ପାଣ୍ଡି କରି ଦେବ ରଦ । ସ୍ୱାଧୀନାଥ· ଦରବାର ।]

ରଦ୍ ଜବାବ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା.)—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଅମଳରେ
Rad jabāb କାଜୀଙ୍କ ଅଦାଲତରେ ନାଲିସ୍ ହୋଇଥିବା
ମକଦମାରେ ବାଦୀ ଦାଖଲ କରିବା ଅରଜୀର ପ୍ରତିବାଦୀ
ଜବାବ ବା ଉତ୍ତର ଦେବା ପରେ ଉକ୍ତ ଜବାବକୁ ଖଣ୍ଡନ
କରି ବାଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟବାର ଦାଖଲ କରିବା ଜବାବ୍—
A rejoinder; a counter-reply or statement made by a plaintiff to meet the first written statement of a defendant (during the Mahommedan reign in India. [ଦ୍—ପୂର୍ବେ ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ କାଜୀଙ୍କ ଅଦାଲତରେ ପ୍ରଥମେ ବାଦୀ ଅରଜ ଦାଖଲ କରୁଥିଲା, ତହିଁର ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରତିବାଦୀ ଜବାବ୍ ଦାଖଲ କରୁଥିଲା । ତହିଁର ଉତ୍ତରରେ ବାଦି ପୁଣି ରଦ୍ ଜବାବ ଦାଖଲ କରୁଥିଲା । ଏଥିର ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରତିବାଦୀ ପୁଣି 'ରଦ୍ ଜବାବ' ଦାଖଲ କରୁଥିଲା । ଏଥିର ଶେଷ ଉତ୍ତରରେ ବାଦୀ ଶେଷ ଥର 'ହଦ୍ ଜବାବ୍' ଦାଖଲ କରୁଥିଲା । ଏହିଠାରୁ ବାଦୀ ପ୍ରତି-ବାଦୀଙ୍କର ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତିର ଶେଷ ହୋଇ ମକଦମାର ବିଷୟ ଥରମ୍ଭ ହୋଇ ପ୍ରମାଣ ନିଅ ଯାଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଦାଲତରେ ଅର୍ଜି ଓ ଜବାବ୍ ଛଡ଼ା ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ପ୍ରଶ୍ନ (Interrogatory) ଦ୍ୱାରା ଚଳେ ।]

ରଦ୍ ବଦଲ(ଲି)—ବୈଦେ.ବି (ଫା)—୧ । ହେର୍ ଫେର୍; ପରିବର୍ତ୍ତନ—
Rad badala(li) ରଦବଦଲ ରଦ୍‌ବଦ୍‌ଲ 1, Change.
୨ । ପରସ୍ପର ପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Exchange.

ରଦ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୌଣସି ଆଦେଶ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶଦ୍ୱାରା
Rad hebā ଖଣ୍ଡିତ ହେବା—To be nullified or over-
ରଦ ହଓୟା ruled: to be set aside or cancelled.
ରଦ୍‌ହୋନା

ରଦ—ସଂ. ବି (ରଦ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ଦୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ
Rada ଭେଦ କରାଯାଏ)—୧ । ଦନ୍ତ;ଦାନ୍ତ; ଦଶନ—1. Tooth
୨ । (+ଭାବ ଅ) ବିଦାରଣ; ବିଲେଖନ; ଖଣ୍ଡନ—
2. Splitting; tearing; dividing.

ରଦଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବି (ରଦ=ଦାନ୍ତ+ଛଦ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+
Radachchhada କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ଦାନ୍ତକୁ ଘୋଡ଼ାଇ
ଥାଏ ।)—ଦନ୍ତଚ୍ଛଦ; ଅଧର; ଓଠ—Lips.

ରଦଚ୍ଛଦନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଓଠ—Lips. [ଉ—
Radachchhadana କରକଙ୍କଣ ବାଦନ, ଇଚ୍ଛିତ ମଦମର୍ଦ୍ଦନ,
ସୁରଙ୍ଗ ରଦଚ୍ଛଦନ; ଘୀଡ଼ି ରଦନ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାଲହରୀ ।]

ରଦଡ଼ୀ—ଦେ. ବିଣ (ଫା. ରଦ୍)—(ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥକ) ରଦ; ରଦି—
Radarī ରଦି ରଦ୍ଦୀ Condemned; rejected

ରଦନ—ସଂ. ବି (ରଦ୍ ଧାତୁ+କରଣ.ଅନ)—୧ । ରଦ; ଦନ୍ତ; ଦାନ୍ତ-
Radana 1.Tooth. ୨ । (+ଭାବ.ଅନ)ଖନନ-2. Digging
୩ । ଉତ୍‌ଖନନ—3. Uprooting. ୪ । ଛେଦନ;
ଖଣ୍ଡନ—4. Tearing; splitting.

ରଦନଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବି (ରଦନ+ଛଦ ଧାତୁ=ଘୋଡ଼ାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)-
Radanachchhada ଅଧର; ଓଷ୍ଠ—Lips.

ରଦନାମ୍ବର—ସଂ. ବି—ଓଷ୍ଠ—Lips. [ଉ—ମଧୁ ମଧୁର ବଧୁ
Radanāmbara ଅଧର ବିଶୋରବର ରଦନାମ୍ବର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
ବିଶୋରାଚମ୍ପୂ. ୩. ଗୀତ ।]

ରଦନୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରଦନ+ଇନ; ୧ମା· ୧ବ)—ଦନ୍ତୀ; ହସ୍ତୀ—
Radanī (ରଦନିନ—ସ୍ତ୍ରୀ) Elephant.

ରଦ ପଦ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଦନ୍ତକ୍ଷତ ଚିହ୍ନ—Trace of
Rada pada biting by teeth. [ଉ—ବିଦ୍ୟାଧିଲ ଯେ
ଓଷ୍ଠେ ରଦ ପଦ, ବିଦ୍ରୁମରେ ଯେମନ୍ତ ଗାଠଭେଦ । ଭଞ୍ଜ.
ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।]

ରଦ ବାସ—ସଂ. ବି—ରଦଚ୍ଛଦ; ଅଧର—Lips. [ଉ—ରଦବାସ
Rada bāsa ପଲଙ୍କରେ, ଘୀଡ଼ିବ ନାହିଁ ଦନ୍ତରେ । ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରଦା(ଦ୍ଦା)—ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ରଦ୍=ବହିଷ୍କରଣ; ଉଡ଼ି ଦେବା)—
Radā(ddā) ୧ । ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ ଧକ୍କା—1. A vigorous
ଧାକ୍କା ରହ୍ଦା push. ୨ । ଗଳା ଧକ୍କା—2. A push by
ରଦା the neck. ୩ । କାନ୍ଥ ବା ପାନ୍ଥିଲା ଅଦର ଦୁଅ ବା
ରହ୍ଦା ସ୍ତର—3. One layer or course in masonry
work. (ଯଥା—ରଦାଏ କାନ୍ଥ ।)

ରଦା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରଦା ମାରିବା (ଦେଖ)
Radā debā 1. Radā māribā (See)
ଧାକ୍କା ଦେଓୟା ୨ । କାନ୍ଥ ଅଦର ପାଇଁ ଦୁଅ ଦେବା—2. To
ରହ୍ଦା ଦେନା put successive layers of a wall.
ରଦା ଦେଓୟା ରହ୍ଦା ଦେନା

ରଦା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ ଧକ୍କା ଦେବା—To give or deal a push to a person.
Radā māribā
रदा देओया; रद्दा मारा रद्दा लगाना
[ରଦା ପକା(କେ)ଇବା, ରଦା ଲଗା(ଗୋ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଦ୍ଦି(ଦ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଅ. ରଦ୍ଦୀ)—୧ । ଅପକୃଷ୍ଟ (ଦ୍ରବ୍ୟ)—1. Inferior (article). ୨ । ବ୍ୟବହାରର ଅଯୋଗ୍ୟ; ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—2. Unfit for use. ୩ । ନଷ୍ଟ; ବିନଷ୍ଟ—3. Damaged; spoiled.
Radi(ddi)
रदि
रद्दी

ରଦ୍ଦି କାଗଜ—ଦେ. ବି—ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ 'କାଗଜ—Waste paper.
Radi kāgaja
रदि कागज
रद्दी कागज
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ରଦ୍ଦ ଲୁଗା, ରଦ୍ଦ ଜିନିସ ଓ ରଦ୍ଦ ମାଲ ଅଦ୍ଦ ହୁଏ ।]

ରଦ୍ଦ(ଦ୍ଦ)ଖାନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା) — ଯେଉଁ ଘରେ ରଦ୍ଦି ବା ଅନାବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁମାନ ରଖାଯାଏ—A lumber room.
Radi(ddi)khānā
रद्दीखाना
रद्दी होना

ରଦ୍ଦ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିବା—1. To become useless. ୨ । (ଯେ (ରଦ୍ଦ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୂର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ଥିଲା ସେ) ଅକ୍ଷମ ହେବା—2. To become unfit.
Radi pardibā
रदि हुआ
रद्दी होना

ରଦ୍ଧ—ସଂ.ବିଣ (ରଧ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତ କରିବା+କର୍ମ.ତ)—୧ । ଆଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ; ଆହତ—1. Wounded. ୨ । କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ—2. Injured.
Raddha
(ରଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଦ୍ଧା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଧ ଧାତୁ+ତ୍ର; ରଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଆଘାତକାରୀ—1. Striking; hurting. ୨ । କ୍ଷତିକାରକ—2. Hurtful; injurious.
Raddhā
(ରଦ୍ଧ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଧ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଆଘାତ କରିବା—1. To hurt; to strike. ୨ । କ୍ଷତି କରିବା—2. To injure. ୩ । ଶେଷ କରିବା; ସମାଧା କରିବା; ସମ୍ପନ୍ନ କରିବା—3. To complete, to finish; to accomplish. ୪ । ଠିକ୍ ହେବା—4. To be right; or just or correct. ୫ । ପାକ କରିବା—5. To cook, to mature.
Radh (root)

ରଧିତ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ(ରଧ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—୧। କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ—1. Injured. ୨ । କ୍ଷତଯୁକ୍ତ; ଆହତ—2. Injured; hurt.
Radhita
(ରଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଧିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଧ ଧାତୁ+ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । କ୍ଷତିକାରୀ—1. Injuring ୨ । ଆଘାତକାରୀ—2. Hurting; wounding. ୩ । ଅନିଷ୍ଟକାରକ—3. Injurious, harmful.
Radhitā
(ରଧିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରନ୍)—କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ଦୁଇ-ପାଖରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା କାଠି ଓ ଖଣ୍ଡି (wicket) ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାଟ୍ ଧରି ଖେଳୁଥିବା ଖେଳାଳିଙ୍କର ଏକଥର ଦଉଡ଼ି—Run (in cricket).
Ran
रान
रन

ରନ୍ଘଟା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବଡ଼ ବାଦୁଡ଼ି—Bat flying fox.
Ran-ghaṭā

ରନ୍ଜ (ଧାତୁ)—ସଂ—ରଞ୍ଜ ଧାତୁ (ଦେଖ)
Ran-ja (root) Rañja root (See)

ରନ୍ଭ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଶବ୍ଦ କରିବା—To sound.
Ran-bha (root)

ରନର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରନର୍)—ଡାକ ଚିଠିର ମୁଦ୍ରିମାନ ବୋହି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଦଉଡ଼ି କରି ଯିବା ଡାକ ବିଭାଗର ପାଇକ—Postal runner.
Ranar
रानार
रनर दौराहा

ରନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି ('ଣ' ସ୍ଥାନରେ 'ନ' ଉଚ୍ଚାରଣ)—ରଣା (ସାପ)—A kind of serpent.
Ranā

ରନ୍ତି—ସଂ. ବି (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କ୍ତି.ତ)—୧। କ୍ରୀଡ଼ା—1. Sport. ୨ । ଆମୋଦ—2. Amusements. ୩ । ଆନନ୍ଦ—3. Pleasure. ୪ । ବିରତି—4. Cessation. ସଂ. ବିଣ—୧ । ରମଣକାରୀ—1. Cohabiting; pleasing. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ାକାରୀ—2. Sporting.
Ranti

ରନ୍ତି ଦେବ—ସଂ.ବି (ରନ୍ତି=କ୍ରୀଡ଼ାକାରୀ ଯେ ଦେବ; କର୍ମଧା)—୧। ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ଶଶିଦେବ; ରାଜା ସାଙ୍କୃତି ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ନୃପତି ବିଶେଷ—2. Name of a king of the ancient lunar dynasty of India. [ଦ୍ର—ଏ 'ଦଶପୁର' ନାମକ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଥିଲେ ଓ ଚର୍ମଣ୍ଵତୀ ନଦୀ ଏହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ବୋଲି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଚର୍ମଣ୍ଵତୀ ନଦୀ ରନ୍ତିଦେବଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଥିବା ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ମେଘଦୂତର ପୂର୍ବମେଘର ୪୬ ଶ୍ଳୋକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ମହାରାଜ ରନ୍ତିଦେବ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବୃଷ ହତ୍ୟା କରି ଅଶ୍ୱ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଉ ଥିଲେ । ଏହି ହତବୃଷମାନଙ୍କ ଚର୍ମନିଃସୃତ ଶୋଣିତରୁ ଚର୍ମଣ୍ଵତୀ (ଆଧୁନିକ ପଞ୍ଜାବର ଚମ୍ବଲ) ନଦୀ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ।] ୩ । କୁକୁର—3 The dog.
Ranti deva

ରନ୍ତୁ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ତୁ)—୧ । ବର୍ତ୍ମ; ପଥ—1. Road. ୨ । ନଦୀ—2. River; steam.
Rantu

ରନ୍ଥାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ମନ୍ଥ ଧାତୁ ?)—୧ । ଯେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ ବା ଖାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଦରଣ୍ଡି ପକାଏ; ବିକଳିଆ—ଆତୁର 1. Eagerly groping after anything or food restlessly. ୨ । ଯେ ବ୍ୟାକୁଳ ବା ଆତୁର ହୋଇ ହାତ ଗୋଡ଼ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦରଣ୍ଡି ପକାଏ—2. Searching or groping for a thing with the hands or feet. ୩ । ଯେ ଅତି ଭୋକିଲା ଥିବାରୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଖାଦ୍ୟକୁ ଅତି ବ୍ୟଗ୍ରତା ସହିତ ଖାଏ—3. Eagerly eating or devouring the food (said of a famished person).
Ranthāliā
(ରନ୍ଥାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
रत

ରନ୍ଥାଳି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ବିକଳ ହୋଇ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ
Ranthāli pakā(ke)ibā ବା ଖାଦ୍ୟକୁ ଦରଣ୍ଡିବା—
ସାଁଟା 1. To grope after a thing or food with
ଟଟୋଳନା, ମଥନା eagerness. ୨। ହଜିଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ଅତି
ରନ୍ଥାଳିବା } ଅତୁରତା ସହିତ ଦରଣ୍ଡିବା—
ରନ୍ଥିବା } ଅନ୍ୟରୂପ 2. To grope after a lost
ରନ୍ଥି ପକା(କେ)ଇବା } or missing thing.
୩। କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ମନ୍ଥି ପକାଇବା—3. To thoroughly stir or agitate a place.

ରନ୍ଥାଳି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଖୋଜି ହେବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁ
Ranthāli hebā କେଉଁଠାରେ ଅଛି ତହିଁର ସ୍ଥିରତା ନ ପାଇ
ଖୋଜା, ହାଁତଡ଼ା ଦରଣ୍ଡି ହେବା—To grope after a thing
ଢୁଁଢନା in the dark.
(ରନ୍ଥି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରାଉଣ୍ଡ୍)—ପାଳକର ପହରା ଦେବା
Rand ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବୁଲିବା; ବୁନ୍—A watchman's
ରୌଁଦ round or turn of watching.
ରୌଁଦ, ଚକ୍କର

ରନ୍ଦ୍ ଗସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ ରାଉଣ୍ଡ୍ ଓ ଫା ଗସ୍ତ୍)—ପାଳକର ପହରା
Rand gasta ଦେବାପାଇଁ ପହରାବାଲାର ଭ୍ରମଣ—
ରୌଁଦଗସ୍ତ A round of visit by a watchman
ଚକ୍କର

ରନ୍ଦ୍ ଗସ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପାଳକର ପହରା ଦେବା—To make
Rand gasta kariba a round (said of a watch-
ରୌଁଦ ଦେଓୟା **ଗସ୍ତ କରନା** man.
(ରନ୍ଦ ଦେବା, ରନ୍ଦ୍ କରିବା, ରନ୍ଦ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦା—ବୈଦେ. ବି. (ଫା.ରନ୍ଦ୍)—ପିଲେନ୍; କାଠକୁ ଚିକ୍କଣ
Randā କରିବାପାଇଁ ବଢ଼େଇର ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A carpen-
ରାଁଦା ter's plane. [ଦ୍ର.—ଗୋଟିଏ ଆୟତାକାର ଚତୁଷ୍କୋଣ
ରନ୍ଦା କାଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁହାର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପାତିଆ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ
ଓ ତାହାଦ୍ୱାରା କାଠର ଅସମାନ ଅଂଶ ସବୁ ଛେଲି ହୋଇଯାଏ]

ରନ୍ଦା(ନ୍ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରନ୍ଦା ଦ୍ୱାରା କାଠକୁ ସମତଳ କରି
Randā(nde)ibā ଛେଲିବା—To plane.
ରାନ୍ଦା କରା, ରାନ୍ଦା ମାରା, ରାନ୍ଦା **ରନ୍ଦା ମାରନା (ଚଲାନା)**
(ରନ୍ଦା କରିବା, ରନ୍ଦା ଠେଲିବା, ରନ୍ଦା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦା ଘଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରନ୍ଦା ଦ୍ୱାରା କାଠକୁ ଚିକ୍କଣ କରିବା—
Randā ghashibā To polish a wood by the
ରାନ୍ଦା ଘସା **ରନ୍ଦା ଘୀସନା** plane.

ରନ୍ଦା ପତର - ଦେ. ବି—ରନ୍ଦା ଯନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲୁହାର ପତ୍ର-
Randā patara Plane-iron.
ରାନ୍ଦା ପାତା **ରନ୍ଦାକା ପତ୍ତା** (ରନ୍ଦାପାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରନ୍ଦା ଦ୍ୱାରା କାଠକୁ ସମତୁଲ ବା ଚିକ୍କଣ କରିବା—
Randibā To plane a piece of wood.
ରାନ୍ଦା ମାରା **ରନ୍ଦା ମାରନା**

ରନ୍ଦ୍ର—ତ୍ରା. ବି. (ସଂ. ରନ୍ଧ୍ର)—ରନ୍ଧ୍ର (ଦେଖ)
Randra ରନ୍ଧ୍ର Randhra (See)

ରନ୍ଧ୍ନୀ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାନ୍ଧୁଣୀ; ପାଚିକା—
Randh-nī A female cook

ରନ୍ଧକ—ସଂ. ବି. (ରଧ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—
Randhaka କ୍ଷତି କାରକ—Injurious.

ରନ୍ଧଣା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରନ୍ଧନ)୧। ରାନ୍ଧଣା; ରନ୍ଧନ—1. The act
Randhaṇā of cooking. ୨। (ଅପ୍ରକୃତ) ରନ୍ଧନୋତ୍ତର
ରାନ୍ନା **ରାନ୍ଧନା** ଖାଦ୍ୟ—2. Food cooked by a person.

ରନ୍ଧନ—ସଂ.ବି.(ରଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)--ରାନ୍ଧିବା; ରାନ୍ଧଣା; ପାକକରଣ—
Randhana Cooking; boiling or dressing a
thing over fire.

ରନ୍ଧନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାନ୍ଧିବା; ପାକ କରିବା—
Randhana karibā To cook.
ରାନ୍ନା କରା **ରନ୍ଧନ କରନା**

ରନ୍ଧନ କର୍ମ—ସଂ. ବି—ରନ୍ଧାବଢ଼ା; ରାନ୍ଧିବା କାର୍ଯ୍ୟ—
Randhana karma Cooking; cookery.
(ରନ୍ଧନ କ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଧନକାରୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ପାଚକ—
Randhanakārī Cook.
(ରନ୍ଧନ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ରନ୍ଧନକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରନ୍ଧନ କର୍ତ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ);

ରନ୍ଧନ ଗୃହ—ସଂ. ବି—ପାକଶାଳା; ହାଣ୍ଡିଶାଳ; ରୋଷେଇ ଘର.
Randhana gṛuha ରୋଷ ଘର—Cooking room;
kitchen; cuisine
(ରନ୍ଧନଶାଳା, ରନ୍ଧନାଗାର, ରନ୍ଧନାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଧ(ନ୍ଧ)ନୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.ସ୍ତ୍ରୀ. (ତୁଳ.ହି. ରଂଧନିୟା—ପୁଂ;
Randha(ndh)nī ରଂଧନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)—ରାନ୍ଧୁଣୀ; ପାଚିକା—
(ରନ୍ଧନିଆ, ରନ୍ଧ୍ନିଆ—ପୁଂ) A female cook.

ରନ୍ଧ(ନ୍ଧ)ନୀ ଗାଧୁଆ—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର)ବି.-(ଏହି ସମୟରେ ପରିବାରର
Randha(ndh)nī gādhuā ପାଚିକା ବଧୂମାନେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି)--
(ରନ୍ଧ୍ନୀ ଗାଧୁଆ ବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସକାଳ ୭ଟାରୁ ୯ଟା ବେଳ;
କଥାଳ ଗାଧୁଆ ବେଳ—Time of the morning
between 7 and 9 A. M.

ରନ୍ଧନୀୟ—ସଂ.ବିଣ.(ରଧ୍ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)-ରନ୍ଧା ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—
Randhanīya Fit to the cooked.

ରନ୍ଧା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରନ୍ଧନ)—ରନ୍ଧନ; ରାନ୍ଧଣା—Cooking
Randhā ଦେ. ବିଣ.—ଅଗ୍ନିରେ ପାକ କରା ହୋଇଥିବା—
ରାଁଧା **ରାଁଧନା** Cooked.

ରନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାନ୍ଧିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Randhā(ṇdhe)ibā Causative of Rāndhibā
ରାନ୍ଧାନ **ରଂଧାନା, ରଂଧବାନା** (ଉ—ସୂପକାରମାନଙ୍କ ହାତେ ରନ୍ଧାଇ
ଇଲେ। କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ.ବନ)।

ରନ୍ଧା ଘର—ଦେ. ବି (ସଂ. ରନ୍ଧନ+ଗୃହ)—ରୋଷେଇଘର—
Randhā ghara ରାନ୍ନାଘର **ରସୋଇଘର** Kitchen.

ରନ୍ଧା ଜଡ଼ା—ଦେ.ବି.-ଗବ ମଞ୍ଜିକୁ ବାଷ୍ପ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ତହିଁରୁ ବାହାର
Randhā jardā କରିବା ତେଲ—Castor oil prepared
ରାଣ୍ଡାରେଡିତେଲ **उबालाहुआ रेंडीकातेल** by boiling.
ରନ୍ଧାଜଡ଼ା ତେଲ } —ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।]
ରନ୍ଧାଜଡ଼ା ମାଲସା } (ପେଡ଼ା ଜଡ଼ା ତେଲ—ବିପରୀତ)

ରନ୍ଧା ନଡ଼ିଆ ତେଲ—ଦେ. ବି—ମରି ନଡ଼ିଆ ତେଲ; ନଡ଼ିଆଘିଅ;
Randhā nardiā tela ନଡ଼ିଆରସକୁ ନିଆଁରେ ନିର୍ଜଳ କରି
ରାଣ୍ଡାନାରକେଲତେଲ ତିଆରି କରାଯାଇଥିବା ତେଲ—Cocoanut
उबालाहुआ नरीयलका तेल oil prepared by boiling
(ରନ୍ଧା ନଡ଼ିଆମାଲସା—ଅନ୍ୟରୂପ) the juice pressed from cocoanut kernel.

ରନ୍ଧା ପାଳି—ଦେ. ବି.—ପରିବାରସ୍ଥ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକର
Randhā pāli ରାନ୍ଧିବା ନିମନ୍ତେ ପଡ଼ିବା ପାଳି—Turn of
ରାନ୍ନାରପାଳା **रांधनेकीपाली** cooking meals of a particular member of the family.

ରନ୍ଧା ବଢ଼ା—ଦେ. ବି (ସହଚର)—୧ । ଅଲାଦା ରାନ୍ଧିବା ଓ
Randhā bardhā ପରିବେଷଣ କରିବା କ୍ରିୟା—1. Act of
ରାନ୍ନାବାନ୍ନା cooking and serving meals. ୨ ।
रसोइ उसोइ ରନ୍ଧାରନ୍ଧି (ଦେଖ)—2. Randhārandhi (See)

ରନ୍ଧାରନ୍ଧି—ଦେ. ବି (ସହଚର) (ସଂ. ରନ୍ଧନ)—ଅଲ୍ପ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି
Randhārandhi ରାନ୍ଧିବା; ଅନ୍ନାଦି ରନ୍ଧନ କାର୍ଯ୍ୟ—Act of
ରାନ୍ନାବାନ୍ନା; ରାନ୍ଧାରାନ୍ଧି; ରାନ୍ଧାବାଢ଼ା cooking meal.
रसोइ, राँधाराँधी

ରନ୍ଧିତ—ସଂ.ବିଣ (ରଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—କୃତପାକ; ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା·
Randhita Cooked.

ରନ୍ଧ୍ର—ସଂ. ବି (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ବର୍ତ୍ତୁ.କ୍ୟପ୍=ରମ୍; ରମ+
Randhra ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—୧ । କଣା;
ଛିଦ୍ର; ଛେଦ; ଗାତ—1. Hole; fissure; rent;
aperture. [ଦ୍ର—ଜୀବ ଦେହରେ ପୁରୁଷର ୧୦ ଟି ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ୧୩ ଟି ଲେଖାଏଁ ରନ୍ଧ୍ରଅଛି । ଯଥା—ସମସ୍ତଙ୍କର ୨ ଚକ୍ଷୁ+୨ କର୍ଣ୍ଣ+୨ ନାସିକା+୧ ମୁଖ+୧ଶିଶ୍ନ+୧ ଗୁହ୍ୟ+୧ ମସ୍ତକ=୧୦ ଟି ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅଧିକା ୨ ସ୍ତନ +୧ ଗର୍ଭପଥ =୧୩ ଟି ।] ୨ । ଗୁହା; ବିବର—2. Chasm; cavity. ୩ । କୁକ୍ଷି; ପେଟ—3. The belly. ୪ । ଦୂଷଣ; ତ୍ରୁଟି; ଦୋଷ; ଛଳ (ଆଳସ୍ୟାଦି)—4. Fault; defect (e.g. idleness). ୫ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଲଗ୍ନଠାରୁ ୮ମ ସ୍ଥାନ; ନିଧନସ୍ଥାନ; ମାରକସ୍ଥାନ—5. (astrology) The 8th mansion from one's Lagna.

ରନ୍ଧ୍ର କଣ୍ଟ—ସଂ. ବି—ଜାଳ ବହୁଳ ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମ—
Randhra kanta A medicinal plant.

ରନ୍ଧ୍ରଗତ—ସଂ. ବିଣ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନର ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିତ;
Randhra gata ଗୋଚରସ୍ଥ; ନିଧନାଧିପତି (ଗ୍ରହ)—(astrology) (a planet) Situate on the 8th mansion from the Lagna of a person.

ରନ୍ଧ୍ରଗତ ଶନି—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଲଗ୍ନର ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ
Randhragata sani ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବା ଶନିଗ୍ରହ—
1. (astrology) The position of Saturn getting into the 8th mansion from the point where the moon was at a person's nativity (the most critical point in a man's life). [ଦ୍ର—ଏହାହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।]
୨ । ଆସନ୍ନ ବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥା—2. The state of impending or unavoidable death.

ରନ୍ଧ୍ର ବଂଶ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ଏକପ୍ରକାର ବାଉଁଶ; ବେଲଗି
Randhra bamsa ବାଉଁଶ—A kind of bamboo.
(ସଂ. ତ୍ୱକ୍‌ସାର, ଶୀତକ, ମସ୍ମର, [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବଂଶୀ ତିଆରି ହୁଏ ।] ଶୁଷ୍କିରଖ୍ୟ, ବାଦନାସ୍ଥ ।)

ରନ୍ଧ୍ରବଭ୍ରୁ—ସଂ.ବି(ମ.ପ. ଲୋ, ରନ୍ଧ୍ରକାରୀ ବଭ୍ରୁ; ରନ୍ଧ୍ର+ବଭ୍ରୁ=ନକୁଳ)
Randhra babhru ମୂଷିକ; ମୂଷା— Rat; mouse.

ରନ୍ଧ୍ରାନ୍ୱେଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଛିଦ୍ରାନ୍ୱେଷଣ; ଲୋକର ଦୋଷ
Randhrānweshana ବା ତ୍ରୁଟି ଖୋଜିବୁଲିବା—Searching
(ରନ୍ଧ୍ରାନ୍ୱେଷୀ—ବିଣ. ପୁଂ) for the faults or defects of a person.

ରପ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—କହିବା—
Rap (root) To speak.

ରପ୍‌ରପ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ରମ୍ଭରମ୍ଭ; ଦେହରେ
Rap-rap ହୋଇଥିବା ଯାଦୁ ଓ କୁଣ୍ଡିଆକୁ ଚୁଣ୍ଡାଇବା ବା ଚାମ୍ଭିବା
खजलाना ପ୍ରକାର—1. Scratching a ringworm.
୨ । କଣ୍ଡୁୟନ; ଦେହ ଚୁଣ୍ଡାଇ ହେବା; ଗଲୁଭିଠିବା—
2. Itching. (ଯଥା—ମୋ ଦେହ ରପ ରପ ହେଉଛି ।).

ରପଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରପ୍‌ଟ୍; ରପ୍ତ୍)—୧ । ଗସ୍ତ; ଭ୍ରମଣ—
Rapat 1. Walking; a round. ୨ । ମିହନ୍ତ;
ରପ୍ତ **ରଫ୍‌ତ, ରପଟ,** ପରିଶ୍ରମ—2. Toil. ୩ । ଅଭ୍ୟାସ—
ରିପୋଟ **ରିପୋଟ** 3. Habit. ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ.
ରିପୋର୍ଟ୍)—୧ । ରିପୋର୍ଟ; ବିବରଣୀ; ବିଜ୍ଞାପନ—
1. Report. ୨ । ଜମିଦାରୀର ସଦର ଜମା—
2. Revenue payable to Government for a Zamindāri

ରପଟ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗସ୍ତ କରିବା; ବୁଲିବା—1. To
Rapat karibā walk; to make a round. ୨ ।
ରିପୋର୍ଟ୍ କରିବା—2. To submit a report.
ରପଟ୍‌କରା, ରପଟ୍‌ମାରା **रपटना** [ରପଟ୍ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରପ(ଫ)ତାନି—ବୈଦେ.ବ (ଫା. ରଫ୍ତନ = ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରେରଣ, ଗମନ)—Rapa(pha)tāni ୧ । ସ୍ୱଦେଶୀ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥେ ରପ୍ତାନି, ରଫ୍ତାନି ବିଦେଶକୁ ଚାଲାଣ ବା ପ୍ରେରଣ ; ମାଲ ଚାଲାଣି— **ରଫ୍ତନୀ** 1. Export; sending of goods to a foreign country. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଗମନ; ରୱାନା—2. Going or starting from a place.

ରପ୍ତାନି, ରଫ୍ତାନି } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଆମଦାନି—ବିପରୀତ] ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—ବିଦେଶକୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥେ ପ୍ରେରିତ (ଦ୍ରବ୍ୟ)—Exported.

ରପ୍ତା(ଫ୍ତା)ନି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଦେଶକୁ ପଣ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରିବା—Raptā(phtā)ni karibā To export goods. ରପ୍ତାନିକରା **ରଫ୍ତନୀ କରନା**

ରପ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—Raph (root) 1. To go; to move. ୨ । ବଧ କରିବା—2. To kill.

ରଫା—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—୧ । ବିବାଦର ନିଷ୍ପତ୍ତି ବା ଆପୋଷରେ ରଫା Raphā ମୀମାଂସା—1. Amicable settlement of a dispute. ୨ । ମକଦମାର ମିଟ୍‌ମାଟ୍—2. Compromise of a suit. ୩ । ମହାଜନ ଓ ଖାତକ ମଧ୍ୟରେ, ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ବା ଡିଗ୍ରୀଦାର ଓ ଦେଣଦାର ମଧ୍ୟରେ ଦେୟ ଧନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉଭୟଙ୍କ ସମ୍ମତି ସହିତ ମୀମାଂସା—3. Amicable settlement of dues between the payer and the payee. ୪ । ଶେଷ ମୀମାଂସା—4. Final decision. ୫ । ସମାପ୍ତି—5. Finis; completion; end. ୬ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଉପରେ ତାହାର ଉଣ ଉଣ ଯୋଡ଼ ପାଇଁ ମୋଟରେ ବାକି ଥିବା ଖଜଣାର ହିସାବ ବୁଝଣ୍ଟି ଫର୍ଦ୍ଦ; ଜମିଦାରୀ ଦାଖିଲ୍ ବାକି କାଗଜ—6. A statement of account of rent due from a tenant for all his holdings. ପାଦେ.(ଖଣ୍ଡଅଳ)ବି--ଫାଉଡ଼ା—Broad hoe.

ରଫା ଉଆ(ଓ)ସିଲ୍ ବାକି—ଦେ.ବ—ରଫାଦାଦ୍ ଉଆସିଲ୍ ବାକି(ଦେଖ)-Raphā uā(wā)sil bāki Raphādād uāsil bāki.(See) ରଫା ଓୟାସିଲ ବାକୀ **ରଫାବାସିଲ ବାକୀ**

ରଫା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିବାଦର ବା ପାଉଣାର ମୀମାଂସା କରିବା—Raphā karibā To settle a dispute or claim or due. ରଫା କରା **ରଫା କରନା**

ରଫା ଟଙ୍କୀ—ପ୍ରାଦେ (ପୁଷ୍ପ) ବି—ପୁଷ୍ପ ଓ ଖୋରଧାରେ ଏକପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ-Raphā ṭaṅkī ସତ୍ତ୍ୱ; ଏକପ୍ରକାର ମଧ୍ୟସତ୍ତ୍ୱ ବା ବାପ୍ୟାନ୍ତି ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି; ଯେଉଁ ଜମିକୁ ପ୍ରଜା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଟଙ୍କୀରୂପେ ଦାଖା [ରଫା ଟଙ୍କି ବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ] କରୁଥିଲେ, ତନ୍ତୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଉକ୍ତ ଦାଖାକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ତହିଁର ଜମାକୁ ପ୍ରଜା ସଙ୍ଗେ ରଫା କରିଅଛନ୍ତି—A class of resumed rent-free tenure in Puri and Khurda.

ରଫାଟଙ୍କୀଦାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ପୁଷ୍ପ) ବି—ରଫା ଟଙ୍କୀବୃତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ—Raphā ṭaṅkidār The holder of a Raphāṭaṅkī tenure.

ରଫାଠଉଁ ଲଫା ନାହିଁ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ମାମଲା ମକଦମା ନ କରି ବିବାଦକୁ ଆପୋଷରେ ରଫାଚେୟେ ଲାଭ ନାହିଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାହିଁ ଲାଭଜନକ—It is profitable to have a matter amicably settled rather than to fight out a case. **ରଫାସେ ଲାଭ ନହିଁ**

ରଫା ଡିକ୍ରି(ଗ୍ରି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରଫା ଓ ଇଂ. ଡିକ୍ରି)—ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ସମ୍ମତିରେ ହୋଇଥିବା ଡିକ୍ରି—Raphā ḍikri(gri) ରଫାଡିଗ୍ରୀ **ରଫାଡ଼ିକ୍ରୀ** Compromise decree.

ରଫାଦଫା—ବୈଦେ. ବି (ସମ୍ଭବତଃ; ଫା)—୧ । ରଫାଯୁକ୍ତ Raphādahpā ମୀମାଂସା—1. Final amicable settlement or decision. ୨ । ଦଫା ରଫା (ଦେଖ)—2. Daphā raphā. (See) ବିଣ—ମୀମାଂସିତ—Finally settled. ରଫାଦ୍‌ଫା **ରଫାଦ୍‌ଫା**

ରଫା ଦରଖାସ୍ତ—ବୈଦେ.ବ(ଫା)--ପକ୍ଷମାନେ ମକଦମାକୁ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ମୀମାଂସା କରି ଅଦାଲତଙ୍କୁ ସେହି ବିଷୟ ଜଣାଇଦେବା ସୂଚକ ଆବେଦନ-Raphā darakhāsta ରଫାଦରଖାସ୍ତ **ରଫାଦ୍‌ରଖାସ୍ତ** (ରଫା ଦରଖାସ୍ତ—ଗ୍ରାମ୍ୟ) ଦେଖ—Compromise petition filed by parties in court

ରଫା ଦାଦ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା; କରିଅଥ)—ରଫା ହୋଇଥିବା ବିଷୟ-Raphādād Amicably settled matter. ରଫାଦାଦ **ରଫାଦାଦ** ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ରଫା କରି ସାରିଥିବା—1. Amicably settled; compromised. (ଯଥା—ଉଲ୍ଲେଖିତ ରଫାଦାଦ୍ ମତେ ଏ ମକଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ।) ୨ । ରଫାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-2. Relating to compromise.

ରଫା ଏଡ୍, ରଫାଜାଦ୍(ଡ୍) } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରଫା ଦାଦ୍ ଉଆସିଲ୍ ବାକି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜାର ଉଣ ଉଣ ଜୋଡ଼ ପାଇଁ ତା ରଫାଦାଦ୍ ଓୟାସିଲବାକୀ **ରଫାଦାଦ୍‌ବାସିଲବାକୀ** ଉପରେ ଖଜଣାକୁ ମୋଟ କରି ତା ଉପରେ ହେଉଥିବା ଜମିର ହିସାବ-A consolidated statement of the account of rent due to a tenant for all his holdings.

ରଫା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଖାତକ ମହାଜନଙ୍କୁ କହିବା ବାକ୍ୟ)—Raphādebā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେୟକୁ ମୀମାଂସା କରି ରଫାଦେଓ୍ୱା **ରଫାଦେନା, ଛୁଟୀଦେନା** ତାହାକୁ ଉକ୍ତ ଦେୟରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା—To release a person from a liability or debt by settling the dues he has to pay.

ରଫାନାମା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ନିଷ୍ପତ୍ତିସୂଚକ ଲିପି—1. Deed of compromise, [ଉ—ବିବେକ ସହିତ ଗଣନା **ରଫାନାମା**

ବିଧାନେ କରିଦେଲେ ରଫାନାମା—ରାଧାନାଥ. ଯଯାତି ।]
୨ । ରଫା ଦରଖାସ୍ତ—2. A petition of compromise.

ରଫାନାମା ଦରଖାସ୍ତ(ସ)—ବୈଦେ. ବି (କଚରଥ)—ରଫା ଦରଖାସ୍ତ;
Raphānāmā darakhāsta(sa) ଯେଉଁ ଦରଖାସ୍ତରେ
ରଫାନାମା ଦରଖାସ୍ତ **रफानामा दरखास्त** ଉଭୟପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଅଥୋସାରେ ମୀମାଂସା ହୋଇଥିବାର ସର୍ତ୍ତ ଆଦି ଲେଖା
ହୋଇ ଅଦାଲତରେ ଦାଖଲ ହୁଏ—Compromise
petition filed in court.

ରଫା ମୁତାବକ୍—ବୈ. କ୍ରି. ବିଣ(କଚରଥ)—ରଫାନାମା ଅନୁସାରେ—
Raphā mutābak According to the terms of a
ରଫାମୋତାବେକ **रफामुताबिक** compromise.
[ରଫାସ୍ତରଢ଼—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଫୁ—ବୈଦେ. ବି [ଥ]—ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରାଦିର ରନ୍ଧ୍ରକୁ ବା ଫାଟକୁ ସୂତା ବୁଣି
Raphu ସିଲାଇ କରିବା—Darning of a hole or rift.
ରିଫୁ **रफ, रफु** in a cloth. ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ନିଷ୍ଫଳ;
रफु ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ—1. Unsuccessful. ୨ । ପରାସ୍ତ;
ପରାଜିତ—2. Defeated; vanquished.

ରଫୁକ(ଗ)ର—ବୈଦେ. ବି [ଆ]—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା କାରିଗର ଛିନ୍ନ-
Raphuka(ga)ra ବସ୍ତ୍ରାଦିର ରନ୍ଧ୍ରକୁ ବା ଫାଟକୁ ସୂତା ବୁଣି ସିଲାଇ
କରେ—Darner.

ରଫୁ କରିବା—ବୈ. କ୍ରି—୧ । ଲୁଗାର ଛିଦ୍ରକୁ ବା ଫାଟକୁ ବୁଣିବା—
Raphu karibā 1. To darn a hole in a cloth.
ରିଫୁକରା **रफुकरना** ୨ । ରଫୁ ବନାଇବା (ଦେଖ)
2. Raphu banāibā (See)

ରଫୁ ବନା(ନେ)ଇବା—ବୈ.କ୍ରି—୧ । ପରାସ୍ତକରିବା—1. To defeat
Raphu banā(ne)ibā or vanquish a person.
ରଫୁକରା **बेकुसूरबनाना** ୨ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା—
2. To cause a person to be unsuccessful.

ରଫୁ ବନିବା—ବୈ. କ୍ରି—୧ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—
Raphu banibā 1. To meet with failure.
ରଫୁ ହଓୟା ୨ । ପରାସ୍ତ ହେବା—2. To be vanquished.
बेकुसूर बना ରଫୁ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound.
Rab(root) ୨ । ଗମନ କରିବା—2. To go; to move.

ରବ—ସଂ. ବି. (ରବ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଧ୍ୱନି; ନାଦ; ଶବ୍ଦ—
Raba 1. Sound. ୨ । ଗୋଳମାଳ—2. Noise.
ସଂ.– ନାଦ, ନିନାଦ,ନିନଦ, ୩ । ଗର୍ଜନ—3. Roaring.
ଧ୍ୱନି, ଧ୍ୱାନ, ସ୍ୱନ, ସ୍ୱାନ, ୪ । ରବ; ଡାକ; କଣ୍ଠଧ୍ୱନି—
ନିର୍ଘୋଷ, ନିସ୍ୱନ, ନିସ୍ୱାନ, 4. Voice; call.
ଆରବ, ଆରାବ, ବିରାବ, ସ୍ତବ

ରବଣ—ସଂ. ବି. (ରବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଶବ୍ଦ କରଣ—
Rabaṇa 1. Making a sound. ୨ । କଂସା—
2. Bell metal. ୩ । କୋକିଳ—3. Cuckoo.
୪ । ଉଷ୍ଟ୍ର—4. Camel. ୫ । ଗର୍ଦ୍ଦଭ—5. Ass.
ସଂ. ବିଣ—୧ । ଶବ୍ଦକାରକ—1. Sounding;
resonant; sonorus. ୨ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ—2. Sharp;
shrill. ୩ । ଚଞ୍ଚଳ—3. Restless. ୪ । ଉଷ୍ଣ—
4. Warm; hot. ୫ । ଉଣ୍ଡ; ଅଶ୍ଳୀଳ—
5. Jestive; jocular.

ରବଥ—ସଂ. ବି. (ରବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅଥ)—କୋକିଳ—
Rabatha Cuckoo.

ରବୟା—ବୈଦେ .ବି(ଫା)—୧ । ଅବସ୍ଥା—1. Condition; state.
Rabayā ୨ । ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରଗତ ଅବସ୍ଥା ବା ଘଟନା—
ଅବସ୍ଥା 2. Condition of things; state of things;
रवैया circumstances. ୩ । ଚଳଣ; ଆଚରଣ—
3. Conduct.

ରବର—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରବର୍ କାଗଜରୁ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଓ କାଳି
Rabar ଦାଗ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ରବର୍‌ଖଣ୍ଡ eraser)—
ରବାର ଏକପ୍ରକାର ଗଛର ଅଠା, ଯାହା ଶୁଖିଗଲେ ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ
रबर ହୁଏ—India rubber.
[ଦ୍ର—ରବର ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ । ତାହା ପାଣିରେ ମିଳାଇ ଯାଏ
ନାହିଁ । ତାହାକୁ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ତରଳାଇ ମୁଣି,
ନଳ, ଗାଡ଼ିର ଚକ, ମଟର ଗାଡ଼ିର ଚକ, ଶୂନ ଗାଡ଼ିର ଚକ
ଓ ଜୋତା ଆଦି ନାନା ପ୍ରକାରର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ
କରାଯାଉଅଛି । ଏହାର ବ୍ୟବସାୟ ସଭ୍ୟଜଗତରେ
ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।]

ରବର୍ ଗଛ—ବୈ. ବି—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଏସିଆରେ
Rabar gachha ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଜାତୀୟ ଗଛ—
ରବାର ଗାଛ India rubber tree.
रबरकामाड़ [ଦ୍ର—ଆସାମ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଅଠାବର ନାମକ
ବଡ଼ ଜାତୀୟ ଗଛକୁ ଚିରିଲେ ତହିଁରୁ ରବର୍ ହେବା ରସ
ବାହାରେ; (ଗଛର ନାମ=India rubber tree
Ficus Elastica).
ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକାର ଏହି ଜାତୀୟ ଗଛରୁ ରବର୍ ବାହାରେ
(ଗଛର ନାମ=Caoutchouc, Siphonia,
Elastica, Hevea Caoutchouc),
ମାଲୟ ଦ୍ୱୀପ ପୁଞ୍ଜର ଏହି ଜାତୀୟ ଗଛରୁ ରବର୍ ବାହାରେ
(ଗଛର ନାମ=Guttapercha, Isonandra
Gutta).
ବର୍ତ୍ତମାନ ରବର ଗଛର ଚାଷ କରାଯାଇ ଅନେକ ରବର୍
ଆମଦାନି କରାଯାଉଅଛି ।]

ରବର ଜୋତା—ବୈ ବି—ବର୍ଷାରେ ପାଣି ନ ଭେଦିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Rabar jotā ଏକପ୍ରକାର ଯୋତା—
ରବର ଜୁତା **रबरजुता** India rubber shoes.

ରବର୍ ଟାୟାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ରବର୍ ଟାୟାର୍)—
Rabar tāyār ଶୁକ ଗାଡ଼ି ଓ ମଟର ଗାଡ଼ିର ଚକର ପରିଧିରେ
ରବର ଟାୟାର ମଢ଼ାଯିବା ରବରର ପହିଆ—
ରବର ଟାୟାର Rubber tyre.

ରବର୍ ନଲ(ଲି)—ଦେ. ବି—ରବରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଳ—India-
Rabar nala(li) ରବର ନଳ **ରବରକୀ ନଳୀ** rubber tube.

ରବଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରବ୍ଲ)—୧ । ଗେଣ୍ଡ; ପାହାଡ଼ରୁ ଖୋଳା
Rabal ହୋଇ ଆସିବା ପଥର ଖଣ୍ଡମାନ—1. Rubble;brash.
ରାବଲ **ରବ୍ବଲ, କଂକଡ** ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରବର୍)—ରବର୍—
India-rubber.

ରବଲ୍ କୋଇଲା—ଦେ.ବି.(ଇ.ରବ୍ଲ+କୋଇଲା)—ଚୂନା କୋଇଲା—
Rabal koilā ଚାପ କୟଲା **କାୟଲାକାଖାଦ(ରବା)** Rubble-
coal.

ରବା—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଫା—ରବାବ୍)—୧ । ବୀଣା ବା ସୀତାର
Rabā ଜାତୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର—1.A kind of guitar. (ଉ-ରବା
ରବାବ **ରବାବ** ମୃଦଙ୍ଗ ବୀଣା ତାଳ, ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ସୁରସାଳ. ଭୂପତି—
ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) [ଦ୍ର—ଭାରତବର୍ଷରେ ଯବନାଧିକାର
ପୂର୍ବେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର 'ରୁଦ୍ର ବୀଣା' ନାମରେ ବ୍ୟବହୃତ
ହେଉଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ରକୁ
ସେମାନେ 'ରବାବ୍' ନାମରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଏହାର
ଲାଉ (ଖୋଳ) ଓ ଦଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ଅଖଣ୍ଡ କାଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା
ନିର୍ମିତ । ଖୋଳ ଶଗାଦର ପତଳା ଚମରେ ଛାଉଣି
ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଏଥିରେ ଦୁଇଟି ତାର ଥିଲା, ପରେ
୩ଟି ଓ ତତ୍‌ପରେ ୪ଟି ତାର ଲଗାଯାଏ । ପାରସ୍ୟର
ବସୁଦ୍‌ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ଅବଦୁଲ୍ଲା ନାମକ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ
ଏହାକୁ ପ୍ରାୟ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଥମେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଆବିଷ୍କାର କରି ଏହାର ନାମ ରୁବେବ୍ ଦେଇଥିଲେ ।
ସ୍ପେନ୍ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ guitar (ଗିଟାର୍) ନାମକ ସୀତାର
ପରି ଏହାର ଆକୃତି । ଏହାକୁ କାଠି ସାହାଯ୍ୟରେ
ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ । ୨ । (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ଫା. ଅବାଜ୍)
ଧ୍ୱନି—2. Sound. [ଉ—ବୀର ଯେତେ ସେନା ବାର
ରସାସାର ରବା ନାଶେ ତେଜେ ରବ । ଉଷ. ବୈଦେଶୀଶ-
ବିଳାସ ।]

ରବା(ଓ)ଜ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ.ବି (ଫା. ରବାଜ୍)—୧। ଦେଶ ବା ପରିବାର
Rabā(wā)j(d) ଆଦିରେ ପ୍ରଚଳିତ ଚିରାଚରିତ ପ୍ରଥା; ରୀତି;
ରେଓୟାଜ ପ୍ରଥା—1. Custom; usage. ୨ । ଆଚରଣ—
ରୋଜ 2. Conduct. ୩। ଅଭ୍ୟାସ—3. Habit. ୪। ସାମୟିକ
ଘଟଣା—4. Circumstances happening at
a time. ୫ । ଘଟଣାର ଅବସ୍ଥା—5. State of
things; circumstances.

ରବା(ମା,ଓ)ନା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରବାନା)—ରଉଆନା
Rabā(mā,wā)nā (etc) (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Rauānā
ରଓନା **ରୋନା** (etc) (See)

ରବା(ଓ)ବ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରବାବ୍)—୧ । ରବା (ଦେଖ)—
Rabā(wā)b 1. Rabā. (See) ବୈଦେ. ବି (ଆ. ରବାଜ୍)—
ରବାବ **ରୋବ** ୨ । ରବାଜ୍ (ଦେଖ)—2. Rabāj. (See)
ବୈଦେ. ବି (ଆ. ରୁଅବ)—
ରୋଆବ ୧ । ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—1. Gravity. ୨ । ଭୟ—
ରୁବାବ 2. Fear. ୩ । ପ୍ରଭାବ; ପରାକ୍ରମ; ଶକ୍ତି—3. Might.

ରବାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରବର୍) - ରବର୍ (ଦେଖ)
Rabār Rabar. (See)

ରବାହୂତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅସ୍ୱା ତତ୍)—ରବ ବା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଆଗତ
Rabāhūta ବା ଉପସ୍ଥିତ—Come to a place being
[ରବାହୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ] attracted by the sound.

ରବି—ସଂ. (ରୁ. ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଇ; ଯେ ଅବିରତ ଶବ୍ଦ
Rabi କରେ)—(ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଅବିରତ ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ଓ
ଶବ୍ଦାୟମାନ ଥିବାରୁ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ; ସୌର ଜଗତର
କେନ୍ଦ୍ର; ଗ୍ରହେଶ୍ୱର—1. The sun. (ଉ—ରବି ତେଜ
ଦିନ ନକ୍ଷତ୍ରେ କରେ ଭୋଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ବନ ।) [ଦ୍ର—ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୌର ଜଗତର
କେନ୍ଦ୍ର । ଏହାଙ୍କ ଚାରି ଦିଗରେ ଗ୍ରହମାନେ ଘାଉଁରି ଖାଉ
ଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ-
ମାନଙ୍କର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ସବୁ ଗ୍ରହଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରଧାନ ବୋଲି
ଏହାଙ୍କ ନାମ ଗ୍ରହେଶ୍ୱର,ସବୁ ଗ୍ରହଙ୍କର ଆଦି ବୋଲି ଆଦିତ୍ୟ ।
ଏ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କରୁ ତାପ ଦ୍ୱାରା ରସ ଶୋଷଣ କରନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ
ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ ଏ ପାପଗ୍ରହ । ପୃଥିବୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଏ
ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଆରୋଗ୍ୟ, କ୍ଷମତା, ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ।
ଯୌବନକାଳରେ (୨୩ ବର୍ଷଠାରୁ ୪୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଏ
ଗ୍ରହ ମାନବ ଜୀବନର ଅଧିପତି ଓ ନିୟନ୍ତା । ଜନ୍ମ କାଳରେ
ରବି ଅନୁକୂଳ ହୋଇଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବିଚକ୍ଷଣ, ପରାକ୍ରମ-
ଶାଳୀ, ମହଦନୁଷ୍ଠାନକାରୀ, ଦୟାଳୁ, ନିରପରାଧ ଓ କ୍ଷମତାଶାଳୀ
ହୁଏ । ରବି ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇଥିଲେ ରୋଗୀ, ଅହଙ୍କାରୀ,
ଅପବ୍ୟୟୀ, ପ୍ରଗଳ୍ଭ, ନିଷ୍ଠୁରକର୍ମରତ ଓ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି-
ବିନାଶକ ହୁଏ । ମାଣିକ୍ୟ ଓ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ରବିଙ୍କର ପ୍ରିୟ
ରତ୍ନ । ରବିଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ଜବାକୁସୁମ ପରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ରବି
୩୬୫ ଦିନ ୧୫ ଦଣ୍ଡ ୩୧ ପଳ ୩୧ବିପଳ ଓ ୨୪ଅନୁପଳ
ସମୟରେ ପୃଥିବୀର ଚାରି ପାଖରେ ବୁଲନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ
ରବିଙ୍କ ଚାରି ପାଖେ ବୁଲିବାକୁ ପ୍ରାୟ ୩୬୫ ଦିନ ୬ଘଣ୍ଟା
ଲାଗେ । ପୃଥିବୀରୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲେ ରବିଙ୍କ ଗତିରେଖା
ବୃତ୍ତାକାର ନ ହୋଇ ବୃତ୍ତାଭାସ (Elliptical) ଅଟେ ।
ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିରେ ରବି ଏକ ଏକ ମାସ
ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି, ଏହା ସୌରମାସ । ବୈଶାଖରେ
(ମେଷରେ),ଜ୍ୟୈଷ୍ଠରେ (ବୃଷରେ),ଆଷାଢ଼ରେ(ମିଥୁନରେ),
ଶ୍ରାବଣରେ (କର୍କଟରେ),ଭାଦ୍ରବରେ (ସିଂହରେ),ଆଶ୍ୱିନରେ
(କନ୍ୟାରେ),କାର୍ତ୍ତିକରେ(ତୁଳାରେ),ମାର୍ଗଶିରରେ(ବୃଶ୍ଚିକରେ)
ପୁଷରେ (ଧନୁରେ), ମାଘରେ (ମକରରେ), ଫାଲ୍‌ଗୁନରେ

(କୁମ୍ଭରେ) ଓ ଚୈତ୍ରରେ (ମୀନରେ)ରବି ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ରବି ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଯିବା ସମୟ ସଂକ୍ରମଣ ବା ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୌର ମାସର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଠିକ୍ ୩୦ ଦିନ ନ ହୋଇ କମ୍ ବେଶୀ ହୁଏ ।

ବର୍ଷକୁ ଦିନ ପରିମାଣ ଓ ରାତି ପରିମାଣ ସମାନ ନୁହେଁ । କୌଣସି ଦିବସ ୩୦ ଦଣ୍ଡରୁ ବେଶି ଓ କେଉଁ କେଉଁ ଦିବସ ୩୦ ଦଣ୍ଡରୁ କମ । ସାଧାରଣତଃ ଶୀତ ଦିନେ ଦିନ ଛୋଟ ଓ ରାତି ବଡ଼ ହୁଏ ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନେ ରାତି ଛୋଟ ଓ ଦିନ ବଡ଼ ହୁଏ । ବର୍ଷରେ ଦୁଇଟି ଦିନ ଦିନ ରାତି ସମାନ ହୁଏ ।

ଅଶ୍ୱିନ ୮ (ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୩) ଦିନ ଦିନରାତି ସମାନ ଥାଏ ଓ ସେହି ସମୟରୁ ଦିନ କମିଯାଏ ଓ ରାତି ବଢ଼େ । ଏହିପରି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପୌଷ ମାସ ୯ (ଡିସେମ୍ବର ୨୧ ବା ୨୨) ଦିନର ପରିମାଣ ୨୭ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ ଓ ରାତିର ପରିମାଣ ୩୩ ଦଣ୍ଡ ହୁଏ । ପୁଣି ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚୈତ୍ର ମାସ ୮ (ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧) ରେ ଦିନ ରାତି ସମାନ ହୁଏ ଓ ପୁଣି ଦିନ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଆଷାଢ଼ ୮ (ଜୁନ୍ ୨୧) ଦିନର ପରିମାଣ ୩୩ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତିର ପରିମାଣ ୨୭ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦିନ କମେ କମେ ଓ ରାତି ବଢ଼େ ଏବଂ ଅଶ୍ୱିନ ୮ (ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୨ ବା ୨୩) ଦିନରାତି ସମାନ ହୁଏ । ପୁଣି ଦିନ କମିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଅତଏବ ଦେଖାଯିବ ଯେ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ୨୫ ଦିନ [ଯେଉଁ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଥାଆନ୍ତି] ଚୈତ୍ର ଓ ଅଶ୍ୱିନରେ ଦିବା ଓ ରାତିର ପରିମାଣ ସମାନ, ଅର୍ଥାତ୍ ୩୦ ଦଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ହୁଏ । ବର୍ଷକରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ [ଆଷାଢ଼ରେ] ଦିନ ୩୭ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତି ୨୩ ଦଣ୍ଡ ହୁଏ । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ବର୍ଷକେ ଥରେ [ପୌଷରେ] ଦିନ ୨୭ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତି ୩୩ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ ।

ମୀନ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ବସନ୍ତକାଳର ସମ ଦିବାରାତି ହୁଏ । (ମୀନ ବା ଚୈତ୍ର ମାସ ୮, ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧ କୁ—Vernal or spring equinox ବୋଲାଯାଏ ।)

କନ୍ୟା ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପରେ ଶରତ୍‌କାଳର ସମ ଦିବା ରାତି ହୁଏ । (କନ୍ୟା ବା ଅଶ୍ୱିନ ମାସ ୮=ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୨ ବା ୨୩କୁ Autumnal equinox ବୋଲାଯାଏ) ।

ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଶୀତକାଳରେ ଅତି ଛୋଟ ଦିନ ଓ ଅତି ବଡ଼ ରାତି ହୁଏ (ଧନୁ ବା ପୌଷ ମାସ ୮= ଡିସେମ୍ବର ୨୧ ବା ୨୨ କୁ Winter solstice ବୋଲାଯାଏ ।)

ମିଥୁନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳର ଅତି ବଡ଼ ଦିନ ଓ ଅତି ଛୋଟ ରାତି (ମିଥୁନ ବା ଆଷାଢ଼ ମାସ ୮=ଜୁନ ୨୧) କୁ Summer solstice ବୋଲାଯାଏ ।

ଅଶ୍ୱିନ ମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀର ବିଷୁବରେଖାର ଠିକ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଥିବାରୁ ଦିନ ରାତି ସମାନ ହୁଏ (Autumnal equinox) । ସେହିଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି କରି କରି ପୌଷ ମାସ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି (Tropic of Capricon) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସନ୍ତି ଓ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଗତିର ଶେଷ ସୀମା; (ସେ ଦିନ ଦିନ ଛୋଟ ଓ ରାତି ବଡ଼, winter solstice). ସେହି ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଦକ୍ଷିଣକୁ ନ ଯାଇ ଉତ୍ତରଆଡ଼କୁ ଫେରନ୍ତି (ଏଥିପାଇଁ ମାଘ ମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଉତ୍ତରାୟଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲାଯାଏ); ଉତ୍ତରକୁ ଆସି ଆସି ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଚୈତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଦିନ ରାତି ସମାନ ହୁଏ (Vernal equinox) ଓ ବିଷୁବରେଖାକୁ ଟପି ପୁଣି ଉତ୍ତରଦିଗକୁ ଗତି କରି କରି ଆଷାଢ଼ ମାସ ସୁଦ୍ଧା କର୍କଟ କ୍ରାନ୍ତି (Tropic of Cancer) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସନ୍ତି । କର୍କଟ କ୍ରାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉତ୍ତର ଗତିରେ ଶେଷ ସୀମା । ସେ ଦିନ ଦିନ ବଡ଼ ଓ ରାତି ଛୋଟ (summer solstice) । ସେହି କର୍କଟ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଉତ୍ତରକୁ ନ ଯାଇ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଫେରନ୍ତି (ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରାବଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲାଯାଏ) । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି କରି କରି ଅଶ୍ୱିନ ମାସ ସୁଦ୍ଧା ବିଷୁବରେଖାରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଅଶ୍ୱିନ ମାସର ଶେଷ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ଆରମ୍ଭରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଥିବାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଜଳ ବିଷୁବସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲାଯାଏ । ପୁଣି ଚୈତ୍ର ମାସ ଶେଷ ଓ ବୈଶାଖ ଆରମ୍ଭରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଥିବାରୁ ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲାଯାଏ ।

ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ରବିଗ୍ରହଙ୍କର ଫଳ ଶକ୍ତି ।

ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ରବିବାରରେ ଜନ୍ମ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧାର୍ମିକ, ତୀର୍ଥସେବୀ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ପ୍ରିୟମ୍ବଦ ଓ ସାମାନ୍ୟ ଧନରେ ଧନୀ ବୋଲି ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରେ । ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମକାଳରେ ରବି ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଉଦୟ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ସେହି ରାଶି ଜାତକର 'ଲଗ୍ନ' ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଜାତକରେ ରବି ଶୁଭଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଲଗ୍ନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୈଶବରେ ପୀଡ଼ିତ, ନେତ୍ରରୋଗୀ, ମାତ୍ର-ସେବାନୁରକ୍ତ, ଧନ, ବିକଳମୂର୍ତ୍ତି ଓ ପୁତ୍ରକଳତ୍ରବାନ ହୁଏ । ରବି ଶୁଭଗ୍ରହଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଲଗ୍ନର ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ଧନ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ଓ ଧନବାନ ହୁଏ ।

ରବି ୩ୟ ବା ସୋଦର ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଭ୍ରାତୃହନ୍ତା, ପୁତ୍ରକଳତ୍ରବାନ୍, ପ୍ରିୟଜନହିତକାରୀ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ନାରୀପ୍ରିୟ ହୁଏ ।

ରବି ୪ର୍ଥ ବା ବନ୍ଧୁ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ବନ୍ଧୁନାଶ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ରବି ୫ମ ବା ପୁତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ଧନବାନତା ଘଟେ ।

ରବି ୬ଷ୍ଠ ବା ରିପୁ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖୀ, ଶତ୍ରୁହନ୍ତା, ବିଖ୍ୟାତ ଓ ଭାଗ୍ୟବାନ ହୁଏ ।

ରବି ୭ମ ବା ଜାୟା ଗୃହରେ ଥିଲେ ଜାୟାନାଶ ଘଟେ ।

ରବି ୮ମ ବା ନିଧନ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅତିକ୍ରୋଧୀ, ଶତ୍ରୁଯୁକ୍ତ ଓ କଷ୍ଟମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ।

ରବି ୯ମ ବା ଧର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଭାଗ୍ୟହୀନ ଓ ରୋଗୀ ହୁଏ ।

ରବି ୧୦ମ ବା କର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ନୃତ୍ୟ-ଗୀତାନୁରକ୍ତ, ସୁବୁଦ୍ଧିବାନ୍, ତେଜସ୍ୱୀ, କୁଳଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଧନୀ ଓ ରାଜା ହୁଏ ।

ରବି ୧୧ଶ ବା ଆୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବହୁଧନୀ, ରାଜା ବା ରାଜାନୁଗ୍ରହୀତ ଓ ଗୃହମେଧୀ ହୁଏ ।

ରବି ୧୨ଶ ବା ବ୍ୟୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ନେତ୍ରହାନି ବା ନେତ୍ରପୀଡ଼ା, ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି, ରୋଗୀ ଓ ଦୁଃଖୀ ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ମୁନି ମଧ୍ୟ ନାନା ମତ ଓ ଫଳ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଜାତକରେ ରବିଗ୍ରହ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ (ଅର୍ଥାତ୍ ଲଗ୍ନର ୪ର୍ଥ) — ବନ୍ଧୁ ସ୍ଥାନ, ୭ମ—ଜାୟାସ୍ଥାନ, ୧୦ମ ବା କର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରୁର, ହିଂସ୍ର, ମୀରନ୍ଦିୟ ଓ ପାପୀ ହୁଏ ।

ଜାତକରେ ରବିଗ୍ରହ ଭୁଜଙ୍ଗସ୍ଥ ହୋଇଥିଲେ (ମେଷ ରାଶି ରବିର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ, ରବି ମେଷ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ) ମନୁଷ୍ୟ ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ, ଧାର୍ମିକ, ଦାତା, ସୁଖୀ, ନୃପତୁଲ୍ୟ, ଲୋକପାଳକ ଓ ମଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର ହୁଏ । ଜାତକରେ ଲଗ୍ନରେ ରବି ସଙ୍ଗେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅନ୍ୟଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଫଳଘଟକା ଲେଖାଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ଯୋଗ ଶୁଭକର ଓ କେହି କେହି ଅଶୁଭକର (ଯଥା—ରବି ଓ ବୁଧ ଏକ ଗୃହରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଶସ୍ୱୀ, ଉଦାର ଓ ବିଦ୍ୱାନ୍ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବିଧିବୁଧ ଯୋଗ କହନ୍ତି ।]

ଜନ୍ମକାଳରେ ରବି ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି ତହିଁରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜାତକର ଚକ୍ର ଅଙ୍କିତ କରାଯାଏ । ଏହି ଚକ୍ରକୁ ଜାତଚକ୍ର ବା ଉମ୍ରଚକ୍ର ବୋଲାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଚକ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ଆକାରରେ ଅଙ୍କିତ କରି ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରି ତଦନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ ଓ ଜୀବନର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଏ । ଜନ୍ମକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଶ୍ରିତ ନକ୍ଷତ୍ର ଅନୁସାରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ । ଜନ୍ମକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାଆନ୍ତି ତାହାହିଁ ଜାତକର ଜନ୍ମରାଶି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଉଦୟ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ତାହାହିଁ ଜାତକର ଲଗ୍ନ ଅଟେ । ରବି ଦଶା, ରବି ଗୋଚର ଓ ରବି ଶୁଦ୍ଧି ଆଦି ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଦିଆଯିବ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା ମତରେ ପଞ୍ଚବର୍ଷ ପୃଥିବୀରେ (ରାହୁ ଓ କେତୁ ଛଡ଼ା) ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଗ୍ରହ ଗଣକ, ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୋହିତ, ପରୀକ୍ଷା, କରଣ, ଡଗର, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଭାଡ଼ମୀୟ, ଅର୍ଥରକ୍ଷକ, ଅସ୍ତ୍ରାଗାରରକ୍ଷକ, ସଂଗ୍ରାମାଧିପ, ଶସ୍ୟାଧିପ, ଧାନ୍ୟାଧିପ, ଅର୍ଘ୍ୟାଧିପ, ମେଘାଧିପ, ରସାଧିପ, ଜଳସାଧିପ ଓ ପାଳକାଧିପ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରହମାନେ ତତ୍ତତ୍ ସ୍ଥାନର ଅଧିପତି ହେଲେ ପୃଥିବୀରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଘଟେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ—

ରବି ରାଜା ହେଲେ—ଦେଶରେ ଉପଦ୍ରବ, ମନଚିନ୍ତା, ବାତ ଓ ନେତ୍ରରୋଗ ଘଟେ ।

ରବି ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ—ମଧ୍ୟଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ ମଗଧରେ ରାଜବିଦ୍ରୋହ ଘଟେ ।

ରବି ପୁରୋହିତ ହେଲେ—ଶସ୍ୟହାନି, ଅପଘାତ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ।

ରବି ପରୀକ୍ଷା ହେଲେ—ପୂର୍ବଦେଶରେ ଦରିଦ୍ରତା, ବାତ-ଚିନ୍ତାଭୟ ଓ ଚୌରପୀଡ଼ା ହୁଏ ।

ରବି କରଣ ହେଲେ—ମନଚିନ୍ତା ଓ ଯୁଦ୍ଧଭୟ ।

ରବି ଡଗର ହେଲେ—ରାଜାଙ୍କର ଅସ୍ୱସ୍ଥତା, ଗୃହେ ଗୃହେ ଶସ୍ତ୍ରଘାତ ଓ ମନଚିନ୍ତା ।

ରବି ଜ୍ୟୋତିଷ ହେଲେ—ମନଚିନ୍ତା ଓ ନୃପମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶସ୍ତ୍ରଘାତ ।

ରବି ଭାଡ଼ମୀୟକ ହେଲେ—ପୃଥିବୀ ଭିକ୍ଷାର୍ଯ୍ୟା ଓ ଲୋକ-ମାନେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିଗ୍ରସ୍ତ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତାପନ୍ନ ଜାତିମାନେ ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦେବତାରୂପେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ଓ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବେଦ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସ୍ତବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବେଦରେ ଜାତ୍ୟପୂଣ୍ଣ ସବିତୃମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ରଥ ଏକ ଚକ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ସପ୍ତାଶ୍ୱଯୋଜିତ ଥିବାରୁ କଳ୍ପିତ ହୋଇ ଅଛି । ରବିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଛାୟା ଓ ସଂଜ୍ଞା; ପୁତ୍ର ଶନି, ସୁଗ୍ରୀବ, ଯମ, ସାବର୍ଣ୍ଣିମନୁ ଓ ବୈବସ୍ୱତମନୁ; କନ୍ୟା ଯମୁନା । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରିୟଧାତୁ ତାମ୍ର ଓ ରତ୍ନ ମାଣିକ୍ୟ । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଭାରତର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ।

ରବିଙ୍କର ନାମାନ୍ତର ଯଥା—

ଅଂଶୁମାଳି, ଅଂଶୁମାନ୍, ଅଚଣି, ଅର୍କ, ଅର୍ଯ୍ୟମା, ଅହସ୍କର, ଆଦିତ୍ୟ, ଉଷ୍ଣଗୁ, ଏକଚକ୍ରରଥ, କଳଙ୍ଗ, କଶ୍ୟପାତ୍ମଜ, କେଶଶତ୍ରୁକର, ଖଗ, ଗଭସ୍ତିହସ୍ତ, ଗ୍ରହେଶ୍ୱର, ଚଣ୍ଡାଂଶୁ, ଚକ୍ରଭାନୁ, ଛନ୍ଦୋଶ୍ୱ, ତପନ, ତମିସ୍ରହା, ତମୋଘ୍ନ, ତରଣି, ତାପନ, ତାର୍ଷ୍ୟବାହନ, ଦିବ୍ୟାଂଶୁ, ତ୍ରିଲୋକେଶ, ଦକ୍ଷପତି, ଦିବାକର, ଦିବାନାଥ, ଦୁର୍ନିରୀକ୍ଷ, ଦୈତ୍ୟହା, ଦ୍ୟୁମଣି, ଦ୍ୱାଦଶାତ୍ମା, ଧର୍ମରଶ୍ମି, ଧର୍ମୀଧର୍ମପ୍ରକାଶକ, ପଦ୍ମିନୀନାଥ, ପାପହର୍ତ୍ତା, ପୂଷା, ପ୍ରଭାକର, ବ୍ରଧ୍ନ, ବିବସ୍ୱାନଶନ, ଭାନୁ, ଭାନୁମାନ୍, ଭାସ୍କର, ଭାସ୍ୱାନ୍, ମନ୍ଦେହାର, ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ, ମିହ, ମିହିର, ରବି, ଲୋକଚକ୍ଷୁ, ଲୋକସାକ୍ଷୀ, ବିବର୍ତ୍ତନ, ବିବସ୍ୱାନ, ବିଭାବସୁ, ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା, ବିଶ୍ୱକର୍ମା, ବିଶ୍ୱରୂପ, ବୃଷାକପି, ବେଦବେଦ୍ୟ ଶାଶ୍ୱତ, ଶୁଚି, ଶ୍ରୀମାନ୍, ଲୋକ-

ଏସ୍ପାଶ୍ରସ୍, ସପ୍ତହସ୍ତ, ସପ୍ତାଶ୍ୱବାହନ, ସପ୍ତାଶ୍ୱ, ସହସ୍ରାଂଶୁ, ସହସ୍ରାର୍ଚ୍ଚିଃ, ସୁମନ୍ତ, ସୂର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ହଂସ, ହରି, ହରିଦଶ୍ୱ, ହେଳକ, ସ୍ୟୁନ, ସ୍ୟୋନ ।

ତୁଳନା କର ଫ. ରେ ସ୍ୟୁନ, ସ୍ୟୋନ, ସୁର, ହେଳକା
ଇଂ. ରେ—Sun (ସନ୍)
ପ୍ରାଚୀନ ଇଂ. ରେ—Sunna (ସନ୍ନା) Sunne (ସନ୍ନେ)
ପ୍ରାଚୀନ ସାକ୍ସନ୍‌ରେ—Sunna (ସୁନ୍ନା)
ପ୍ରାଚୀନ ଜର୍ମାନ୍—Sunna (ସୁନ୍ନା)
ପ୍ରାଚୀନ ଗଥିକ୍—Sunna (ସୁନ୍ନା), Sunno (ସୁନ୍ନୋ)
ଜର୍ମାନ୍—Sunne (ସୁନ୍ନେ)
ଓଲନ୍ଦାଜ—Zon (ଜୋନ୍), sonne (ସୋନ୍ନେ)
ଲାଟିନ୍—Sol ସୋଲ୍ , Solis (ସୋଲିସ୍)
ଫ୍ରେଞ୍ଚ—Solei (ସୋଲେଇ)
ଲେଟ୍—Saule (ସଲ୍)
ଡାନିସ୍—Soel (ସୋଏଲ୍) , Sol (ସୋଲ୍)
ଆଧୁନିକ ଗଥିକ୍—Sanil (ସାନିଲ୍)
ଗ୍ରୀକ୍—Helios (ହେଲିଓସ୍)

ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତାମାନେ ଗବେଷଣାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ଅତି ଉଷ୍ଣ ଧାତୁଜାତ ବାଷ୍ପମଣ୍ଡଳ ଓ ତାହା ଘୂରିବାବେଳେ ତହିଁରୁ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ଅଂଶ ଛିଣ୍ଡି ଯାଇ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଗ୍ରହର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୌର ଜଗତର ସମସ୍ତ ଗ୍ରହଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାରୁ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚାରିପାଖରେ ଘୂରୁ ଅଛନ୍ତି ।]

୨ । ଅର୍କବୃକ୍ଷ—2. A plant; Calotpiors Gigantea; the swallow-wort. ୩ । ନାୟକ—3. Hero of a drama or novel. ୪ । ରକ୍ତାଶୋକ ବୃକ୍ଷ—4. The Asoka tree (Janesia Asoka). ୫ । ନିଃଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଶରୀରର ଦକ୍ଷିଣ ନାଡ଼ୀ—5. Name of the right canal in the body for the passage of the vital air. ୬ । ରବିବାର—6. Sunday.

[ଉ—ରବି ଦଶଘଡ଼ି ସୋମ ଚଉଠା
ବାର ମଙ୍ଗଳ ପଣ୍ଡିତ ଷଠା
ଗୁରୁ ଚଉଦ ମନ୍ଦୀ ଆଠ
ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଶନିର ଘାଟ— ଡାକ ଋଷିବଚନ ।]

ରବିନ ଦେ. ବି. ୧ । ରବିକବି; ଚମ୍ପୂରଚୟିତା ଉତ୍କଳୀୟ କବିମୁର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ
ରବୀ ଗୁରୁ 1. Name of an Oriya classical poet.
୨ । ରବୀନ୍ଦ୍ରଆଦିଙ୍କର ଡାକ ନାମ—
2. Name for calling Rabindra etc.
ବୈଦେ. ବି—(ଆ.ରବି=ବସନ୍ତ ଋତୁ)—ରବି ଫସଲ (ଦେଖ)—Rabi phasala (See).

ରବି ଅନ୍ତର—ସଂ. ବି—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜାତକର ଗଣନା ଅନୁସାରେ
Rabi antara ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏବଂ ରବିଙ୍କର ମହାଦଶା ପଡ଼ିବା ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କର ଯୋଗକାଳୀନ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା—Intervention of the planet Rabi while the other Mahādaśās are in operation in a person's life. [ଦ୍ର—ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାର ଚିତ୍ର=୧]

ରଇରେ=ରବି ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାର କାଳ ୨୦ ଦିନ ମାତ୍ର ଏହି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁଃଖପ୍ରଦ ।

ଚଇରେ=ଚନ୍ଦ୍ର ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧୦ ମାସ, ଫଳ—ରାଜାନୁଗ୍ରହଲାଭ, ଧନଲାଭ ଓ ସୁଖ ଲାଭ ।

ମଇରେ=ମଙ୍ଗଳ ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୫ ମାସ ୧୦ ଦିନ; ଫଳ—ଅର୍ଥଲାଭ, ରାଜସମ୍ମାନ, ସ୍ତ୍ରୀଲାଭ ଓ ପଦବୃଦ୍ଧି ।

ବୁଇରେ=ବୁଧ ମହାଦଶାରେ ରବିଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧୧ ମାସ୧୦ ଦିନ; ଫଳ—ପରଧନଲାଭ, ଯଶୋଲାଭ, ସ୍ତ୍ରୀଲାଭ ଓ ବାହନଲାଭ ।

ଶଇରେ=ଶନି ମହାଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୬ମାସ ୨୦ ଦିନ; ଫଳ- ଧନପୁତ୍ରବଳନାଶ, ଦୁଃଖବୃଦ୍ଧି ଓ ଜୀବନନାଶ ।

ବୃଇରେ=ବୃହସ୍ପତି ମହାଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧ବର୍ଷ ୨୦ ଦିନ; ଫଳ—ମିତ୍ରଲାଭ, ଧନାଗମ, ସ୍ତ୍ରୀଲାଭ ଓ ରାଜସମ୍ମାନ ଲାଭ (ମତାନ୍ତରରେ ଶତ୍ରୁପୀଡ଼ା ଚୌର-ଭୟ ଓ ରୋଗ ।

ରାଇରେ } ରାହୁ ବା କେତୁ ମହାଦଶାରେ ରବି
କେଇରେ } ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୮ମାସ; ଫଳ—ଶତ୍ରୁଭୟ, ରୋଗ, ଅର୍ଥନାଶ ।

ଶୁଇରେ=ଶୁକ୍ର ମହାଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧ବର୍ଷ ୨ମାସ; ଫଳ—ଚକ୍ଷୁରୋଗ, ବନ୍ଧନ, ମହାଭୟ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ।]

ରବିଅଲ୍ ଅଓଅଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର
Rabial aowal ମହରମ ମାସର ପରବର୍ତ୍ତୀ ୨ୟ ମାସ;
ରବିଅଲ ଅଓଅଲ ସଫରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ରବିଅସ୍‌ସାନିର
ରବୀଅଲ ଅୱଲ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମାସ—Name of a Mahomedan month. [ଦ୍ର—ଏ ମାସ ୩୦ ଦିନ ।]

ରବି ଅସ୍‌ସାନି—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ରବିଅଲ୍ ଅଓଲ୍ ମାସର ପରବର୍ତ୍ତୀ
Rasi as-sāni ଓ ଜମାଦିଅଲ୍ ଅଓ୍ୱଲ୍ ମାସର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମୁସଲମାନ୍
ରବିଅସସାନୀ ମାସ—Name of a Mahomedan month.
ରବିଅସସାନୀ [ଦ୍ର—ଏ ମାସ ୨୯ ଦିନ ।]

ରବି(ବ)ଆ(ୟା)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହଇଜା; ଝାଡ଼ାକଇ—
Rabi(ba)ā(yā) Cholera.

ରବି କବି—ଦେ. ବି (ସ୍ୱଜନଦତ୍ତ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାଧିର ଆକାରାନ୍ତର)—
Rabi kabi ୧ । କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ ଆଦି ସଙ୍ଗୀତର

ରଚୟିତା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ—1. Poet Baladeba Ratha the author of Kisora Chandrānanda Champū. [ଦ୍ର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ୨ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାଧିଧାରୀ ସଦାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମା ନାମକ ଜଣେ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା କବି—2. Sadānanda Brahmā, the author of a religious book, who had got the title of Kabisūrjya. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ନୁଆଗଡ଼ ଘଡ଼ଜାତର (ଖ୍ରୀ୧୭୩୬—୧୭୭୩) ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ପୁରୀ ରାଜା ବୀର-ବିଶୋର ଦେବ ତାଙ୍କୁ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ ଓ ସେ ଅନେକ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଗୀତରେ ରଚନା କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ରବି କର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ—
Rabi kara Sun's rays.

ରବି କାନ୍ତ—ସଂ.ବି.(ରବି=ସୂର୍ଯ୍ୟ+କାନ୍ତ=କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ; କିମ୍ବା ରବି ଅଟେ
Rabi kānta କାନ୍ତ=ପ୍ରିୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି ।)—ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମଣି; ଏକ ପ୍ରକାର ମଣି—The sunstone, a sort of crystal stone; a precious stone, said to concentrate the sun's rays into burning heat. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣରେ ଦେଖାଇଲେ ତଳେ ନିଆଁ ପଡ଼େ ।]

ରବିକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦେଶ—ସଂ. ବି. (ଆଧୁନିକ)—ପୃଥିବୀର ବିଷୁବ ରେଖାର
Rabikāshṭhā pradeśa ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବିସ୍ତୃତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କଟିବନ୍ଧସ୍ଥ ସ୍ଥାନ—The tropics; tropical countries (between the Tropics of Cancer and Capricorn lying on both sides of the equator.)

ରବି ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି. (ଆ: ରବୀ=ବସନ୍ତ କାଳ; ବସନ୍ତକାଳର ଫସଲ,
Rabi khanda କିମ୍ବା ସଂ. ରବି; କାରଣ. ରବିକିରଣ
ରବି ଫସଲ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ଫସଲ ହୁଏ)—ଧାନ

ରବି ଫସଲ ଫସଲ ପରେ ଶୀତ ଓ ଖରା ଦିନେ ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଷାଋତୁ
ରବି ଫସଲ } —ଅନ୍ୟରୂପ] ପରେ ହେବା ଫସଲ —Cold season
ରବି ଶସ୍ୟ crops; the cereals. (ଯଥା—ଗହମ, ଯବ, ଚନା, ମୁଗ,କୋଲଥ, ରାଶି, ବରଗୁଡ଼ି, ହରଡ଼ ।)

ରବି ଗୋଚର—ସଂ. ବି. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମନୁଷ୍ୟର ଲଗ୍ନଠାରୁ ୧୨
Rabi gochara ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଶିରେ ରବିଗ୍ରହର ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥା (ରବି ଗୋଟିଏ ରାଶିରେ ୧ ମାସ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି)—The state of the sun's position from one's natal sign. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ; ୩ୟ, ୬ଷ୍ଠ, ୧୦ମ ଓ ୧୧ଶ ଶୁଭକର; ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଶୁଭ । ରବି ଜନ୍ମରାଶିରେ ଥିଲେ ସ୍ଥାନ ନାଶ, ୨ୟରେ ଭୟ, ୩ୟ ରେ ମଙ୍ଗଳ ବା ଶୁଭ, ୪ର୍ଥରେ ମାନହାନି, ୫ମରେ ଧନହାନି, ୬ଷ୍ଠ ରେ ଶତ୍ରୁନାଶ, ୭ମରେ ଅର୍ଥହାନି, ୮ମରେ ପୀଡ଼ା, ୯ ମରେ କାନ୍ତିକ୍ଷୟ, ୧୦ମରେ କାମବୃଦ୍ଧି, ୧୧ଶରେ ସମ୍ପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଓ ୧୨ଶରେ ଧନନାଶ ଓ ମହା ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ରବିବାର ଦିନ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ଭ୍ରମଣ ଘଟେ । ରବିଗ୍ରହ ରାଶିପ୍ରବେଶ କାଳରେ ଗୋଚର ଫଳ ଦିଅନ୍ତି ।]

ରବି ଗ୍ରହ—ସଂ.ବି.—ସୌର ଜଗତର ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରହ—The sun; the
Rabi graha central planet of the solar
(ରବି ମହାଗ୍ରହ—ଅନ୍ୟରୂପ) system.

ରବି ଚକ୍ର—ସଂ.ବି. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଜାତଚକ୍ର; ଉମ୍ରଚକ୍ର; ଜାତକରେ
Rabi chakra ସୌର ଗ୍ରହର ଫଳ ଗଣନାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟାକାରରେ ଚିତ୍ରିତ ଚକ୍ର—An astrological circle drawn in the shape of a human figure from a person's horoscope. [ଦ୍ର— ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ କାଳରେ ରବିଗ୍ରହ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯଥାକ୍ରମେ ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ନିବେଶିତ କରି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଏ ।

ଜାତକରେ ଜନ୍ମକାଳୀନ ରବିଭୋଗ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉକ୍ତ ଚକ୍ରର ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ ଓ ତଦନୁସାରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁଭାଶୁଭ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଯଥା—

ମସ୍ତକରେ ୩—ଫଳ—ରାଜପୂଜ୍ୟ, ସୁଖୀ
ମୁଖରେ ୩—ମିଷ୍ଟାନ୍ନଭୋଜୀ, ବାକ୍‌ପଟୁ
ବାମସ୍କନ୍ଧରେ ୧ } —ଧନପତି
ଦକ୍ଷିଣସ୍କନ୍ଧରେ ୧
ବାମବାହୁ ୧ } —ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ
ଦକ୍ଷିଣବାହୁ ୧
ବାମହସ୍ତ ୧ } —ଚୋର
ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ୧
ହୃଦୟରେ ୫—ରାଜା, ଧନୀ
ନାଭି ୧—ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
ଗୁହ୍ୟ ୧—ପରଦାରାନୁରକ୍ତ
ବାମଜାନୁ ୧ } —ବିଦେଶଗାମୀ
ଦକ୍ଷିଣଜାନୁ ୧
ବାମପାଦ ୩ } —ଅଳ୍ପାୟୁ
ଦକ୍ଷିଣପାଦ ୩
ମୋଟ ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର ।]

୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସଞ୍ଚାର ଗଣନ ଅନୁସାରେ କଳ୍ପିତ ନରରୂପ; ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପୁରୁଷଚକ୍ର; ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଚଳି ଥାଆନ୍ତି ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚଳନ ଅନୁସାରେ ଶାସ୍ତ୍ରଲିଖିତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କ୍ରମରେ ପୁରୁଷ ଚକ୍ରରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ଆଗାମୀମାସରେ ଜନ୍ମିତ ' ନକ୍ଷତ୍ରଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୀୟକ ଚକ୍ର—(astrology) The figure of a man on which are noted the

27 lunar mansions in different orders from which the future of a person for the following month can be deduced. [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ—

ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ ୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର—ଫଳ ରାଜପୂଜା
ମୁଖରେ ୩ ,, ,, ବିଦ୍ୟାଲାଭ, ପଟୁତା
ହୃଦୟରେ ୫ ,, ,, ଧନଲାଭ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ୩ ,, ,, ଅର୍ଥପ୍ରାପ୍ତି, ଉଚ୍ଚାଲାଭ
ବାମହସ୍ତରେ ୩ ,, ,, ଦୁଃଖ, ପ୍ରବାସ
ଦକ୍ଷିଣପାଦରେ ୩ ,, ,, ସୁଖ
ବାମପାଦରେ ୩ ,, ,, ଭ୍ରମଣ ।

କୌଣସି କୌଣସି ସଂସ୍କରଣରେ ନେତ୍ର ଓ ଗୁହ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୁଏ ।]

ରବିଜ – ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଜାତ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
Rabija ପୁତ୍ର—1. A son of the Sun-god. ୨ । ଯମ – 2. The God of death. ୩ । ଶନିଗ୍ରହ—3. Saturn (planet). ୪ । ସୁଗ୍ରୀବ – 4. The famous monkey-ally of Rāmachandra. ୫ । ସାବର୍ଣ୍ଣିମନୁ—5. The name of a progenitor of mankind. ୬ । ବୈବସ୍ୱତମନୁ —6. The name of another progenitor of mankind.

ରବିଜନୟା
ରବିନନ୍ଦନ
ରବିସୁତ
ରବିସୂନୁ } ଅନ୍ୟରୂପ
(ରବିଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରବିଜା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ– ଯମୁନା ନଦୀ – The river Jamunā
Rabijā said to have its descent from the Sun-god.

(ରବିତନୟା, ରବିନନ୍ଦିନୀ, ରବିସୁତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବି ଠାକୁର୍ – ଦେ. ବି – ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ (ଦେଖ)
Rabi thākur Rabīndranātha (See)
ରବିଠାକୁର ରବିଠାକୁର

ରବି ତଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୃଥିବୀ—The earth. [ଉ
Rabi tala —ଥରେ ଦୁଷ୍ଟ, କେ ରକ୍ଷିବ ତୋତେ ରବି ତଳେ । ରାଧାନାଥ. ବେଣୀସଂହାର ।]

ରବି ଦଶା—ସଂ. ବି [ଜ୍ୟୋତିଷ]—ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ କେରଳୀୟ
Rabi daśā ୯ ଗୋଟି ଦଶା ଗଣନା ଅନୁସାରେ ରବିଗ୍ରହଙ୍କ
[ରବିମହାଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭୋଗ; ଜାତକର ଗଣନା ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ କାଳରେ ଘଟିବା ରବିଗ୍ରହର ସ୍ୱକାଳ — (astrology) A period of 6 years which comes in a person's life of 120 years, calculated according to the Kerala school of astrology prevalent in Orissa. [ଦ୍ର—'ଭାନ ଶଶି ଭୌମଜ୍ଞ ଜୀବମନ୍ଦଙ୍କ କେତୁ ଭୃଗବା ଭଭ ନବାନାଂ କ୍ରତ୍ତିକାଦି କ୍ରମେଣ' ଏହି ବଚନ ଅନୁସାରେ କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୩ଥର ଆବର୍ତ୍ତନ କରି ଗଣନା କଲେ ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ୯ ଗୋଟି ଦଶା ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ଗଣନା କରାଯାଏ ।

ରବି ଦଶା	୬ ବର୍ଷ
ଚନ୍ଦ୍ର ଦଶା	୧୦ ବର୍ଷ
ମଙ୍ଗଳ ଦଶା	୭ ବର୍ଷ
ରାହୁ ଦଶା	୧୮ ବର୍ଷ
ବୃହସ୍ପତି ଦଶା	୧୬ ବର୍ଷ
ଶନି ଦଶା	୧୯ ବର୍ଷ
ବୁଧ ଦଶା	୧୭ ବର୍ଷ
କେତୁ ଦଶା	୭ ବର୍ଷ
ଶୁକ୍ର ଦଶା	୨୦ ବର୍ଷ
	୧୨୦ ବର୍ଷ

ବୃହଜ୍ଜାତକ ଗ୍ରନ୍ଥମତରେ ରବି ଦଶାରେ ମନୁଷ୍ୟ ନଷ୍ଟ, ବନ୍ଧୁ, ଚର୍ମ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ, କୃଷିକର୍ମ, ପଥ ଓ ଭୂପତି ପକ୍ଷରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧନଲାଭ କରେ ଓ ତାହାର ତୀକ୍ଷ୍ଣତା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଉଦ୍ୟମ, କୀର୍ତ୍ତି ଓ ପ୍ରତାପ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ; ବନ୍ଧୁ ପୁତ୍ର, କଳତ୍ର, ଧନ, ଅନ୍ନ, ଅସ୍ତ୍ର, ଅନଳ ଓ ଭୂପାଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ପାପକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସକ୍ତି, ଭୃତ୍ୟସଙ୍ଗେ କଳହ, ହୃଦୟରେ ଓ ଅଙ୍ଗରେ ରୋଗ ହୁଏ । ସ୍ଥୂଳତଃ ରବିଦଶା ଅଶୁଭକର ଅଟେ ।

ରଇର (ରବି ଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର)

ଅଶୁଭଫଳ—ପୀଡ଼ା, ହାନି, ରୋଗକାଳ ୩ମାସ ୧୮ଦିନ ।

ରଇଚ—ଶୁଭ, ଶତ୍ରୁଜୟ, ଧନଲାଭ, ରୋଗଶାନ୍ତି	,,	୬ ମାସ
ରଇମ—ଶୁଭ, ଧନଲାଭ, ଜୟଲାଭ	,,	ମା୪।୬ ଦିନ
ରଇବୃ—ଅଶୁଭ, ପୀଡ଼ା, ହାନି	,,	ମା୧୦।୨୩ଦିନ
ରଇବୃ—ଲକ୍ଷ୍ମୀବୃଦ୍ଧି, ଧର୍ମବୃଦ୍ଧି, ପୁତ୍ରଲାଭ	,,	ମା୯।୧୪ ଦିନ
ରଇଶ—ଅଶୁଭ, ଅର୍ଥହାନି, ପରାଜୟ, କାର୍ଯ୍ୟହାନି	,,	ମା୧୧।୧୨ଦିନ
ରଇବୃ—ଅଶୁଭ, ପୀଡ଼ା, ଧନହାନି	,,	ମା୧୦।୬ ଦିନ
ରଇକେ—ଅଶୁଭ, ଦେଶତ୍ୟାଗ, ବନ୍ଧୁନାଶ, ଧନକ୍ଷୟ, ପଦଚ୍ୟୁତି, ବ୍ୟାଧି	,,	ମା୪।୬ ଦିନ
ରଇଶୁ—ଶୁଭ; ଧନପ୍ରାପ୍ତି, ରୋଗଶଙ୍କା	,,	ବ ୧।୦।୦
ମୋଟ		୬ ବର୍ଷ

ମତାନ୍ତରେ ରଇର ୪ ମାସ
ରଇଚ ୧୦ ମାସ
ରଇମ ମା ୫।୧୦ ଦିନ
ରଇବୃ ମା ୧୧।୧୦ ଦିନ
ରଇଶ ମା ୬।୨୦ ଦିନ
ରଇବୃ ବ ୧।୦।୨୦ ଦିନ
ରଇରୁ ଓ କେ ୮ ମାସ
ରଇଶୁ ୧।୨ ମାସ
ମୋଟ ୬ ବର୍ଷ

ଏହି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାରୋଗର ଭଲ ଭଲ ଫଳ ଅଛି ।

ମନୁଷ୍ୟ ଜୁଦ୍ଧକା, ରୋହିଣୀ ଓ ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜନ୍ମଲାଭ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ରବିଦଶାରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।]

ରବି ନାଥ—ସଂ. (ରବି ଅଟେ ନାଥ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପଦ୍ମ—
Rabi nātha 1. Lotus. ୨ । ବନ୍ଧୁକ ଫୁଲ (ଦେଖ)
2 Bandhuka phula (See)

ରବିନାରାୟଣ ବ୍ରତ—ସଂ.ବି—ରବିବାର ଦିନ ଏକାଦଶୀ ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ, ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯିବା ବ୍ରତ—
Rabinārāyaṇa brata A religious ceremony observed if the 11th day of the lunar month falls on a Sunday.

ରବି(ବୀ)ନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ରବିଂ=ରବିଙ୍କୁ+ଦା ଧାତୁ=ଦାନକରିବା+ଅ)
Rabi(bī)nda ପଦ୍ମ—Lotus.

ରବିପତ୍ର—ସଂ. ବି—ନାଲି ଅରଣ୍ଡ ଗଛ—The swallow-wort
Rabipatra (red species)

ରବି ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରବି ଓ ଅନ୍ୟ ମହାଗ୍ରହମାନଙ୍କ
Rabi pratyantara ମହାଦଶାମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାମାନଙ୍କରେ
(ରବିପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରବିର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶାରୋଗକାଳ—
(astrology) The time in which the planet Sun is within the Antara daśā of other planets. [ଦ୍ର—କେରଳୀ ଗଣନାମତେ ମନୁଷ୍ୟର ୧୨୦ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ ମଧ୍ୟରେ ୯ ଗ୍ରହଙ୍କ ଦଶାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ୯ଟି ଲେଖାଁଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ପଡ଼େ ଓ ଏହି ୮୧ଟି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପୁଣି ୯ଟି ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା ପଡ଼େ । ଏହି ୭୨୯ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶା ମଧ୍ୟରୁ ରବିପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା ୮୧ଟି ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ୮୧ଟି ଲେଖାଁଏ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶା । ଏଥିର ଭଲ ଭଲ ଫଳ ଅଛି ।]

ରବି ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରକ୍ତ କମଳ—
Rabi priya 1. The red lotus; Nymphea Rubra. ୨ । ତାମ୍ର—2. Copper. ୩ । ମାଣିକ୍ୟ; ପଦ୍ମରାଗ-ମଣି—3. Ruby. ୪ । ରକ୍ତକରବୀର—4. The red oleander; the rosebay flower. ୫ । ନାଲି ଅରଣ୍ଡ ଗଛ—5. The red swallow wort. ୬ । ଲଭୁଚ; ଜେଠିଟ ଫଳ—6. Artocarpus Locucha.

ରବିପ୍ରୀତା—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଗଛ ଓ ଫୁଲ—The sun
Rabiprītā flower; Helianthus Annunus.
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ସୁବର୍ଚ୍ଚଳା, ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତା,
ବରଦା, ବଦରୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ।)

ରବି ଫସଲ—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ରବି=ବସନ୍ତଋତୁ; ବସନ୍ତଋତୁରେ
Rabi phasala ଅମଳ ହେବା+ଫସଲ)—ଗହମ, ହରଡ଼, ମୁଗ,
ରବୀ, ରବି ଫସଲ ରବି, ରବି ଫସଲ ଗହମ, ଚଣା, ମଟର ଆଦି (ଯେଉଁ ଫସଲ ବସନ୍ତ ଓ ଶୀତ ସମୟରେ ଅମଦାନି ହୁଏ)—
Cereals harvested in spring and winter.

ରବି ବର୍ମା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର କିବାଙ୍କୁଡ଼ର ପୃଥ୍ୱୀ
Rabi barmā ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚିତ୍ରକର—Name of a famous Indian painter of the present and last century. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ.୮୫୪ । ଏହାଙ୍କର ୩ ଭାଇ ଓ ଏକ ଭଗିନୀ । ଏମାନେ ସ୍ୱଭାବ-ଶିଳ୍ପୀ । ଏହାଙ୍କର ମାତା ଜଣେ ଯଶସ୍ୱିନୀ କବି ଥିଲେ । ଏ ୧୩ ବର୍ଷରୁ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟାପ୍ରତି ଅନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ଏ କିବାଙ୍କୁଡ଼ ମହାରାଜାଙ୍କ ଭଗିନୀପତି । ଏ ଅତି ସୁନ୍ଦର ତୈଳଚିତ୍ରମାନ, ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କ ଚିତ୍ର ଓ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଓ ପୁରାଣାଦିବର୍ଣ୍ଣିତ ନରନାରୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନରେ ପଟୁତା ଦେଖାଇ ଭାରତବର୍ଷରେ, ଲଣ୍ଡନ୍‌ରେ ଓ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ରବି ବାର—ସଂ. ବି—ସପ୍ତାହର ଗୋଟିଏ ବାର—Sunday; one
Rabibāra of the seven days of the week.
ଇଂରାଜୀ ରବିବାର [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ
(ରବିବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଈଶ୍ୱର ଛଅ ଦିନକାଳ ପୃଥିବୀର ସୃଷ୍ଟି-କ୍ରିୟାରେ ଲାଗି ରବିବାର ଦିନ ବିଶ୍ରାମ ନେଇଥିଲେ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହା ବିଶ୍ରାମ ବାସର (Sabbath) ଅଟେ ।

ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ—

ରବିବାରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଥମେ ରଜସ୍ୱଳା ହେଲେ ବିଧବା ହୁଏ । ରବିବାରରେ ଜ୍ୱର ଆକ୍ରମଣ କଲେ ୭ ଦିନ କଷ୍ଟରୋଗ କରେ । ରବିବାରରେ କେତେକ ଶୁଭକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ । ରବିବାର ଦିନ ଏକାଦଶୀ ପଡ଼ିଲେ ରବିବାରପୂଣ-ବ୍ରତ ହୁଏ ।]

ରବିବୁଧା ଯୋଗ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରବିବୁଧ)—ଜାତକରେ ରବି
Rabibudhā joga ଓ ବୁଧଗ୍ରହ ଏକରାଶିରେ ଥିବା ଯୋଗ—
ରବିବୁଧାଯୋଗ ରବିବୁଧ The situation of the 2 planets Sun and Mercury in the same sign in a person's horoscope. [ଦ୍ର—ଏହି ଯୋଗ-ବିଶିଷ୍ଟବ୍ୟକ୍ତି ସୁଖୀ ଓ ବିଦ୍ୱାନ୍ ହୁଏ ।]

ରବି ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରିଧି—
Rabi maṇḍala The orb of the sun.

ରବି ମାର୍ଗ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭ୍ରମଣପଥ; ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ
Rabimārga ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୃଥିବୀର ଲୋକେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତାକାର ରେଖାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି; ଅୟନଦଣ୍ଡ—
The path of the sun; the ecliptic.

ରବିମାର୍ଗ ଭଙ୍ଗ—ସଂ.ବିଶ.—୧ । ରବିଙ୍କ ପଥରୋଧକାରୀ—1. Barring
Rabimārga bhaṅga the course of the sun.
୨ । ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ—2. Very high.

ରବି ରତ୍ନ—ସଂ. ବି. (ମ.ସ. ଲୋ; ରବିଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ)—ମାଣିକ୍ୟ—
Rabi ratna (ରବିରତ୍ନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Ruby.

ରବି ରଶ୍ମି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ—Sun's rays.
Rabi raśmi

ରବି ରୁବା—ଦେ. ବି. (ଅନର୍ଥକ ସହଚର)—ରବି ଖଣ୍ଡ (ଦେଖ)—
Rabi rubā (ରବିରସାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Rabikhanda (See)

ରବି ଲୋଚନ—ସଂ.ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ରବି ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋଚନ ସ୍ୱରୂପ ଯାହାଙ୍କର) ବିଷ୍ଣୁ—Bishnu.
Rabi lochana

ରବି ଲୋହ—ସଂ. ବି.—(ରବିଙ୍କ ପ୍ରିୟଧାତୁ)—ତାମ୍ର—Copper.
Rabi loha

ରବି ଶସ୍ୟ—ଦେ.ବି.—ରବି ଖଣ୍ଡ (ଦେଖ)—Rabikhanda(See).
Rabi śasya

ରବି ଶୁଦ୍ଧି—ସଂ.ବି.(୬ଷ୍ଠୀତତ୍) (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରବିଗ୍ରହ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମରାଶି ଠାରୁ ତୃତୀୟ, ଷଷ୍ଠ, ଦଶମ ବା ଏକାଦଶ ସ୍ଥାନରେ ରହିବା ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ସୌର ମାସର ୧୩ଦିନ ପରେ ୨ୟ, ୫ମ ଓ ୧୧ମ ସ୍ଥାନରେ ରହିବା ଅବସ୍ଥା—The state of the Sun being in certain auspicious places from a man's natal sign. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୁଭକର ଓ ଏଥିରେ ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମ କରାଯାଏ ।]
Rabi śuddhi

ରବି ସଂକ୍ରମଣ—ସଂ. ବି.—ସଂକ୍ରାନ୍ତି (ଦେଖ)—Saṁkrānti (See).
Rabi saṁkramaṇa (ରବିସଂକ୍ରାନ୍ତି; ରବି ସଞ୍ଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ—ଦେ. ବି.—(ନାମ) ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ସୁବିଦିତ ଓ ପୃଥିବୀ-ବିଖ୍ୟାତ ବଙ୍ଗୀୟ କବୀନ୍ଦ୍ର—The great world-renowned poet of Bengal of the present age. [ଦ୍ର—ଏ କଲିକତା ଜମିଦାର ବଂଶର ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର; ଜନ୍ମ ୧୮୬୦ ସାଲ । ଏ ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ଗୀତ ବୋଲି ପାରୁଥିଲେ ଓ ୧୧ମ ବର୍ଷ ବୟସରୁ କବିତା ରଚନା କରୁଥିଲେ । ଗୀତି-କାବ୍ୟ, କବିତା, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ, ପ୍ରହସନ, ଗଦ୍ୟରଚନା, ସଂବାଦ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକତ୍ୱ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧାଦି ରଚନାରେ ଏ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ସେପରି ସାହିତ୍ୟ-ସେବୀ ସେହିପରି ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତ । ଏ ନିଜର ଜମିଦାରି କଲିକତା ନିକଟସ୍ଥ ବୋଲପୁରରେ 'ବିଶ୍ୱଭାରତୀ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବୈଶ୍ୱଜନିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ବୋଲପୁର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ କବିତା ପୃଥିବୀର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ ପୁସ୍ତକମାନ ଇଂରାଜୀ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ, ଜର୍ମାନ୍ ଓ ଜାପାନୀ ଆଦିଭାଷାରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଅଦ୍ଭୁତ ହୋଇଅଛି ।]
Rabīndranātha (ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବେଇ ଖବେଇ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ.ରଭ୍ ଧାତୁ—ଉତ୍ସୁକ ହେବା)—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କୌଣସି କର୍ମ ଦେଖି ଅସୂୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠାଯୁକ୍ତ; ମନ ମନ—1. Envious at another's weal; eager to do a thing on seeing another doingit. ୨ । ଅସୂୟାବଶତଃ ହୃଦୟରେ ଅଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରୁଥିବା—2. Restless due to envy. ୩ । କାମପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ଅସ୍ଥିର—2. Restlessly amorous; amorously excited. ଦେ. ବି—ମନର ଅଶାନ୍ତି; ମନର ଅସ୍ଥିରତା—1. Mental restlessness. ୨ । ମନ କାଣ୍ଡୁ—2. Mental itching. ୩ । ଅନ୍ୟର ଅନୁକରଣ କରିବାର ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛା—3. A strong desire to imitate another. [ଉ—ପଡ଼ିଶୁଣୀ ଘର ପିଠା ଦେଖି ମନ ରବେଇ ଖବେଇ, ଘସି ଫଡ଼ାକରେ ଘୁଡ଼ ଲଗେଇ ଉଡ଼ ଉଡ଼ ଗେବେଇ—ଭଗ ।] ୪ । ଅନ୍ୟକୁ ଗାଳିଦେବାକୁ ବା ମାରିବାକୁ ମୁସ୍ତୁଜ ହେବା; ଗାଳିଦେବାକୁ ଚାଖି ବିଦାର ହେବା—4. Eagerness to quarrel or attack another. ଦେ. ବିଣ—୫ । ଅସୂୟା—5. Envy. ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—କଳହୁଡ଼ୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Quarrelsome (woman)
Rabei khabei hebā 1. To call names vehemently to person. ୨ । ଚାଖି ବିଦାର ଜଳଚାନା ହେବା; ଅତି ଅସ୍ଥିର ହେବା—2. To be inordinately restless.

ରବେଇ ଛତ୍ର(ତା)—ଦେ.ବିଣ.(ସଂ.ବିକ୍ଷିପ୍ତ)—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ—
Rabei chhatra(tā) 1. Scattered here and there. ଛନ୍ଛିତ୍ରୀ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ; ନାରଖାର; ଶରଖାର—
ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, ଛିତରାଯାଉଥିବା 2. (figurative) Destroyed ruined.

ରବେୟା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ରବ୍ବୈୟା)—ରବୟା (ଦେଖ)—
Rabeyā Rabayā. (See) ବୈଦେ. ବିଣ—ଜବର୍‌ଦସ୍ତ; ରବେୟା କଡ଼ା—Strict. [ଉ—ସେଖ୍ ତୋରାବଶ୍ରୀ ଜଣେ ରବୟା ରବେୟା ହାକିମ । ଫକୀରମୋହନ. ଭ୍ରମାଣ ଅଠରଶ ।]
ଜବରଦସ୍ତ ଜବରଦ୍‌ସ୍ତ

ରବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ରଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଆରବ୍ଧ; କୃତାରମ୍ଭ—
Rabdha Commenced, begun.

ରବ୍ୟାର୍ଦ୍ରା ଯୋଗ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଅଷାଢ଼ ବା ସୌର ମିଥୁନ ମାସର ୮ଦିନ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ ବିଶେଷ—
(astrology) An astrological combination happening on the 8th day of the solar month of Āsārdha.
Rabyārdrā joga

ରଭ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଆରମ୍ଭ କରିବା—1. To begin; to commence. ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—2. To be pleased with. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; ଆମୋଦ କରିବା; ବିଳାସ କରିବା—3. To sport; to make
Rabh (root)

merry. ୪ । ଉତ୍ସୁକ ହେବା—4. To be eager. ୫ । ବେଗରେ ଗମନ କରିବା—5. To walk briskly. ୬ । ଶବ୍ଦ କରିବା—6. To make a sound. ୭ । ରମଣ କରିବା—7. To copulate. ୮ । ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ମିଳନ ହେବା—8. To meet in secret.

ରଭସ—ସଂ.ବି (ରଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅସ)—୧ । ବେଗ—1. Velocity;
Rabhasa speed; force. ୨ । ତ୍ୱରା—2. Haste. ୩ । ଔତ୍ସୁକ୍ୟ—3. Eagerness. ୪ । ବିଳାସ; ଆମୋଦ—4. Amusement; sport. ୫ । ଆନନ୍ଦ; ହର୍ଷ—5. Pleasure. ୬ । ସୁଖ—6. Happiness. ୭ । ବଳାତ୍କାର—7. Outrage on female modesty; violence; rape. ୮ । ଅନୁତାପ—8. Repentance; regret. ୯ । ଶୋକ—9. Sorrow. ୧୦ । ପୂର୍ବାପର ବିବେଚନା—10. Mature consideration. ୧୧ । କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—11. Ascertainment of cause and effect. ଦେ. ବି (ସଂ. ରଭସି=ଗୋପନରେ)—୧ । ଗୁପ୍ତ ମିଳନ; ନିର୍ଜନରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଦେଖା—1. Secret meeting. ୨ । ରତି; ରମଣ—2. Cohabitation; copulation. ୩ । ଥଟ୍ଟା; ରହସ୍ୟ—3. Jesting. ୪ । ରସିକତା—4. Gallantry. ଦେ. ବିଣ—ଚଞ୍ଚଳ—Swift. [ଉ—ବିବିଧ ବିଶ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶଲଙ୍କା ସ୍ୱଶଲ ବଶ ଝାଡ଼ି ଝାଡ଼ି ବ ରଭସ ଗତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶୀଘ୍ର—At once; swiftly. [ଉ—ବସନ୍ତ ସମୟ ଅତି ରସମୟ ରଭସ ପ୍ରବେଶ ଆସି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରଭସା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ରଭସା=ଗୋପନରେ)—
Rabhasā ରଭସ (ଦେଖ)—Rabhasa [See]. [ଉ—ଶୋକରେ ରଭସା ଭସା—ଲଲି ସେ ଉଷ୍ଣସାଲସା—ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତି କରି ଆଶା ଆଶା । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ରଭସି(ସେ)—ଦେ.କ୍ରି. ବିଣ.(ସଂ.ରଭସି) ୧ । ନିର୍ଜନରେ—1. Alone.
Rabhasi(se) ୨ । ଗୋପନରେ; ଜନ ନସ୍ଥଳ ଅଗୋଚରରେ—2. Secretly; away from the gaze of the people. ୩ । ହଠାତ୍—3. Suddenly. [ଉ—ବଦରକା ବନ ଭାବକୁ ସେ ବନ ସେବନ କଲ୍ଲ ରଭସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।] ୪ । ବେଗ ସହିତ—4. Swiftly.

ରମ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା—1. To play; to sport.
Ram (root) ୨ । ରମଣ କରିବା—2. To cohabit.

ରମ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ.ରମ୍)—ଏକପ୍ରକାର ଅରଣ୍ଣୀ ମଦ—Rum;
Ram a kind of coarse brandy; distilled wine.
ରମ୍; ରମ

ରମ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କାନ୍ତ; ସ୍ୱାମୀ; ପତି—
Rama 1. Husband. ୨ । ଜାୟକ; ପ୍ରେମିକ—2. Lover. ୩ । କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ—3. Cupid. ୪ । ରକ୍ତାଶୋକବୃକ୍ଷ—4. The red variety of Janessia Asoka tree. ୫ । (+ଭାବଅ) କ୍ରୀଡ଼ା—5. Sporting; playing; ୬ । ବିହାର—6. Dalliance; amorous sport. ୭ । ରମଣ—7. Coition; copulation. ସଂ. ବିଣ.—୧ । ରମଣୀୟ; ଆହ୍ଲାଦକ—1. Pleasant; charming; pleasing. ୨ । ପ୍ରିୟ—2. Dear; beloved.

ରମକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—୧ । ଜାର; ଉପପତି—
Ramaka 1. A woman's gallant. ୨ । ପ୍ରେମିକ—2. Lover. ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—ରମଣକାରୀ—Cohabiting.

ରମଜାନ୍—ବୈଦେ.ବି. (ଆ. ରମ୍‌ଜାନ୍; ଏଥିର ଅକ୍ଷରକ ଅର୍ଥ ଜଳିଯିବା,
Ramajān ଯେଉଁ ମାସରେ ଧର୍ମ କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ପାପରାଶି ଜଳିଯାଏ)—
ରମଜାନ ରମଜାନ ସାବାନ୍‌ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ସବାଲ୍‌ର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମାସ; ମୁସଲମାନ୍ ବର୍ଷର ୯ମ ମାସ—The 9th Mahomedan month. [ଉ—ଏ ମାସରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଦିବସରେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ ବ୍ରତ କରନ୍ତି । ଏହି ମାସ ଶେଷରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଇଦ୍ ବା ଇଦୁଲ୍ ଫିତର୍ ପର୍ବ ହୁଏ ।]

ରମଠ—ସଂ. ବି. (ରମ ଧାତୁ+କରଣ.ଅଠ)—ହିଙ୍ଗୁ—Assa-
Ramaṭha (ରମଠ ଧ୍ୱନି—ଅନ୍ୟରୂପ) foetida.

ରମଣ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା; ଖେଳ—
Ramaṇa 1. Play; sport. ୨ । ସୁରତକ୍ରୀଡ଼ା; ରତି-କ୍ରୀଡ଼ା; କେଳି; ମୈଥୁନ—2. Coition; copulation. ୩ । ରତିରସ; ବିହାର—3. Amorous dalliance. ୪ । (କରଣ.ଅନ) ଜଘନ; ଜଙ୍ଘା; କାମାଙ୍ଗ—4. Thigh; the Mores Veneris. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ) ମଦନ; କାମଦେବ-5. Cupid. ୬ । ପତି; ସ୍ୱାମୀ—6. Husband ୭ । କାନ୍ତ; ବଲ୍ଲଭ—7. Lover. ୮ । ଗଧ—8. Ass. (+କରଣ. ଅନ) ୯ । ବୃଷଣ; ମୁଷ୍କ; ଅଣ୍ଡକୋଷ—9. Testicle. ୧୦ । ମହାରିଷ୍ଟ; ମହାନିମ୍ବ; ଘୋଡ଼ାନିମ୍ବ—10. A sort of medicinal plant. Melia Azadarachta. ସଂ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରିୟ—1. Beloved, dear ୨ । ରମଣୀୟ—2. Pleasing; charming.

ରମଣକ—ସଂ. ବି—ରମ୍ୟକ ବର୍ଷ; ପୌରାଣିକ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପାନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ଷ
Ramaṇaka ବା ଦେଶ ବିଶେଷ—Name of a country in mythological India.

ରମଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୈଥୁନ କରିବା—
Ramaṇa karibā To copulate.
ରମଣ କରା ରମଣ କରନା

ରମଣୀ—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମଣ+ଆ)—୧ । ରମଣୀ; ନାରୀ—
Ramaṇī 1. Woman. ୨ । ପତ୍ନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife.
୩ । ବରନାରୀ—3. An excellent woman. ୪ ।
ପ୍ରିୟା—4. Mistress; sweetheart ୫ । ସଂସ୍କୃତ
ଅର୍ଦ୍ଧ ସମବୃତ୍ତବିଶେଷ—5. Name of a Sanskrit
metre. [ଦ୍ର—ଏହାର ୧ମ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦରେ ୧୧
ଅକ୍ଷର ଲେଖାଏଁ ଥାଏ ଓ ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପାଦରେ ୧୨ଟି
ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ।]

ରମଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ) —୧ । ନାରୀ—
Ramaṇī 1. Woman. ୨ । ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ—2. An
ସଂ. ଅଙ୍ଗନା, ରାମା, ସ୍ତ୍ରୀରତ୍ନ, excellent lady. ୩ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ
ଲଳନା, ଅବଳା, ନିତମ୍ବିନୀ, 3. A charming woman.
ବାମଲୋଚନା, ସୁନ୍ଦରୀ, ବାଳା ୪ । ପତ୍ନୀ—4. Wife. ୫ । ପ୍ରିୟା—
5. Sweet-heart; mistress. ୬ । ବାଳା ନାମକ
ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; କୁରୁବେଲ ଫୁଲ ଓ ଗଛ—6. A
flower tree, Pavonia Odorata. ୭ । ସଂସ୍କୃତ
ଅର୍ଦ୍ଧ ସମବୃତ୍ତବିଶେଷ—7. Name of a Sanskrit
metre. ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ରମଣ)—ସୁରତି; ରମଣ—
Coition; copulation.

ରମଣୀ କୁଳ—ସଂ.ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ୧ । ନାରୀସମୂହ—1. Women.
Ramaṇī kula ୨ । ନାରୀଜାତି—2. Women as a class.

ରମଣୀକୁଳ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ—ସଂ.ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରେ ଯାହା ମିଳିବା କଷ୍ଟ—
Ramaṇīkula durllabha Not found amongst
females.

ରମଣୀ ଚରିତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନାରୀସ୍ୱଭାବ—
Ramaṇī charita Woman's nature;female nature.

ରମଣୀ ଜନ—ସଂ. ବି.—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ; ମାଇପିଲୋକ—A woman;a
Ramaṇī jana female; a mere woman.

ରମଣୀଜନ ସୁଲଭ—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀସୁଲଭ; ରମଣୀସୁଲଭ—Common
Ramaṇījana sulabha to women; which is often
found in women. (ଯଥା— ରମଣୀଜନସୁଲଭ
ଚୋ ମଳତା ।)

ରମଣୀ ପ୍ରିୟ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)- ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ମନୋହରଣକାରୀ—
Ramaṇī priya Charming the mind of woman.
(ରମଣୀ ମନୋହର, ରମଣୀ ମୋହନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରମଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ରମ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନୀୟ)—ରମ୍ୟ; ସୁନ୍ଦର;
Ramaṇīya ମନୋହର—Charming. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ରୂପ
(ରମଣୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦର୍ଶକର ମନରେ ଖଣ ଖଣ ନବତା ଉତ୍ପାଦନ କରି
[ରମଣୀୟତା(ତ୍ୱ)—ବି] ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ ତାହାହିଁ ରମଣୀୟ ।]

ରମଣୀ ରତ୍ନ—ସଂ. ବି. (ରୂପକ ଓ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତ୍ରୀ ରତ୍ନ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Ramaṇī ratna An excellent woman; a paragon
(ରମଣୀରତନ—ଦେଶଜରୂପ) amongst women; a
jewel of a woman.

ରମଣ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ରମଣ+ଯ)—ରମଣୀୟ; ରମ୍ୟ—Pleasing;
Ramaṇya charming. ସଂ. ବି—୧ । ରତିରସ—
1. Dalliance. ୨ । ରଙ୍ଗରସ—2. Sport;
amusement.

ରମଣ୍ୟକ—ସଂ. ବି (ରମଣ୍ୟ+କ)—ରମ୍ୟକ (ଦେଖ)
Ramaṇyaka Ramaṇyaka. (See)

ରମତି—ସଂ. ବି (ରମ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତି)—୧ । ନାୟକ; ପ୍ରେମିକ—
Ramati 1. A lover; a gallant. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ—
2. Heaven. ୩ । କାକ-3. Crow. ୪କାମଦେବ—
4. Cupid.

ରମମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ରମଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା—
Ramamāna Playing; sporting.
(ରମମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରମୟନ୍ତି—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ; ସଂ. ରମ. ଧାତୁର ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ
Ramayanti ତୃତୀୟପୁରୁଷ ବହୁବଚନରୂପ)-ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି—
Is or are cohabiting. (ଉ—କେହୁ ବା ରମୟନ୍ତି
ମନର ଉଲ୍ଲାସେ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି ।)

ରମା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Ramā 1. Lakshmi; Goddess of wealth. ୨ । ପ୍ରିୟା;
ସ୍ତ୍ରୀ; କାନ୍ତା—2. Wife. ୩ । ଉପପତ୍ନୀ—3. Mis-
tress. ୪ । ଶଶିଦେବଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ କଲ୍କୀଦେବଙ୍କ
ପତ୍ନୀ—4. Wife of Kalki and daughter of
Śasideba. ୫ । କାନ୍ତି; ଶୋଭା; ଶ୍ରୀ—5. Beauty;
lustre; grace. [ଉ—ଝାଉଁଳିବା ନବ ତମାଳ ରମା;
ଝିଙ୍କି ଅଣି ଅଗେ କଲ୍ଲଣି ଜମା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିଶୋଭା ଚମ୍ପୂ,
ଝ ଗୀତ ।] ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name
given to females.

ରମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ରମିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Ramā(me)ibā Causative of Ramibā.
ରମାନ [ଉ—ସବୁ ସୁଖ ତେଜି ମନ ରମାଇଲେ କାହିଁ । ପ୍ରାଚୀ.
ରମନା ଉତ୍ତମ୍ୟମଣ୍ଡଳ ।]

ରମା କାନ୍ତ—ସଂ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. ଦେ. ବି. ପୁଂ—
Ramā kānta ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to
(ରମାଧବ, ରମାନାଥ, ରମାପତି, ରମାସୁନ୍ଦର, ରମାପ୍ରିୟ, males.
ରମାବଲ୍ଲଭ—ଅନ୍ୟରୂପ

ରମାନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରଓ୍ଵାନା)—ରଉଅଣା (ଦେଖ)
Ramānā Raunā. See)

ରମାନା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ରଉଅଣା ହେବା (ଦେଖ)—Raunā
Ramānā hebā hebā. (See) (ଉ—ବନା ଶତ୍ରୁଦମ୍ ଉଲ୍ଲ
ସ୍ଥାନକୁ ରମାନା ହୋଇ × × × × । ଫକୀରମୋହନ
ରମାଣ ଅଠଗୁଣ ।)

ରମା ବାଈ—ଦେ. ବି—ପଣ୍ଡିତା ରମାବାଈ; ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ସ୍ୱର୍ଗତା ପ୍ରସିଦ୍ଧା
Ramā bāī ବିଦୁଷୀ—Name of a late learned lady of

ସାଧାରଣ ସ୍ଥଳେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ଦ୍ୱିତ୍ୱିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ ଦୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚିହ୍ନିତ ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ' ଖୋଜିବେ; 'ମୃତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମ୍ରୃତ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; ଅଗର୍ଂ ନ ପାଇଲେ 'ଅଗ୍ଲା' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଜ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଜ' ଦେଖିବେ ।

ରମାବାଈ Bombay. [ଦ୍ର— ଏ ସଂସ୍କୃତ, ଇଂରାଜ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ରମାବାଈ ଅନେକ ଭାଷାରେ ପଣ୍ଡିତା ଥିଲେ । କଲିକତାର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ସରସ୍ୱତୀ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମର ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବିଧବାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଏ ଭାରତରେ, ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଓ ଆମେରିକାରେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅବଶେଷରେ ବମ୍ବେଠାରେ (ପରେ ପୁନାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ) ଗୋଟିଏ ବିଧବାଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । 'The high caste Hindu woman' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ଇଂରାଜଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ।]

ରମାବି(ବେ)ଷ୍ଟ—ସଂ. ବି.—ଶ୍ରୀବାସ; ଶ୍ରୀବେଷ୍ଟ; ଗନ୍ଧ ବିରଜା; ତାର୍ପିନ—
Ramābi(be)shṭa Turpentiue; Gomeopal Sandazack. (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ରମାରମି—ଦେ. ବିଣ.—ହାରାହାରି—On the average. [ଉ— ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜରେ ରମାରମି ପନ୍ଦର ଜଣ
Ramārami ହାରାହାରି କର୍ମଚାରୀ ଧରାଯାଏ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ
ଆଉସତ୍‌ସି ସାଢ଼େ ଚାରି ହଜାର । ଫାଙ୍ଗିର ମୋହନ ଗଳ୍ପସଳ୍ପ ।]

ରମି (ଧାତୁ)—ସଂ. (ରମ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍)—କ୍ରୀଡ଼ା କରାଇବା;
Rami (root) ଖେଳାଇବା—To cause to play.

ରମିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରମି ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ିତ—
Ramita 1. Made to play ୨ । ଆନନ୍ଦିତ—2. Pleased. ୩ । ସୁଖ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Made happy.
(ରମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ.) ୪ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—4. Delighted.

ରମିତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉପଭୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ); ରମଣ ପ୍ରାପ୍ତିତା; ଯେଉଁ
Ramitā ସ୍ତ୍ରୀକୁ ରମଣ କରାଯାଇଅଛି—Deflowered; already enjoyed or cohabited (woman) ସଂ.ବି. ଉପଭୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has already been cohabited by a man.

ରମିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସଂ. ରମ୍ ଧାତୁ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା
Ramibā କରିବା—1. To play. [ଉ—ଗୋବିନ୍ଦ ବିଶ୍ୱବନ୍ଦ୍ୟ ରମା ମନେ, ଆଜ ରମିବା ବୃନ୍ଦାବନେ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ]
ରମନା ୨ । ବିହାର କରିବା; ରମଣ କରିବା—2. To cohabit. [ଉ—ରମଣ ଭୁଲେ ନାରୀଗଣେ, ରମନ୍ତି ସିବ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୩ । ତୋଷ କରିବା—3. To please. [ଉ-ଶତ ପୁଷ୍ପ ବିକାଶଇ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ରମି, ମଧୁସୂଦନ—ବସନ୍ତ ଗାଥା] ୪ । ରତ ହେବା—4. To be attached to. (ଉ—ଦରିଦ୍ର ଜନ କ୍ଲେଶ ପାଇ,ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗେ ନ ରମଇ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୫ । ସୁଖ ପାଇବା 5. To like. [ଉ-ବ୍ରହ୍ମା ପେ ମୋହର ନନ୍ଦନ, ତାକୁ ନ ରମେ ମୋର ମନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୬ । (ମନ, ଅଖି) ହରଣ କରିବା; ଆକର୍ଷଣ କରିବା—6. To attract [ଉ—ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ଲଲାଟେ ସିନ୍ଦୁର-ବିନ୍ଦୁ ରମଇ ଅଖି । ରଘୁନାଥ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା] ୭ । ଲୀଳା କରିବା—7. To sport.

ରମେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) —ରମା ରମଣ; ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Ramendra (ରମେଶ, ରମେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—କଲିକତାର ବିଶିଷ୍ଟ ଦତ୍ତ
Ramesa chandra datta ବଂଶ ସମ୍ଭୂତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି
ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ —The late R. C. Dutta, I. C. S., C. I. E. of Bengal ଦ୍ର—(ଖ୍ରୀ.୧୮୪୮—୧୯୦୯) ଏ
ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ ବିଲାତର ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର୍ ଓ ବିଭାଗୀୟ କମିଶନର୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ C. I. E ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ଏ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ସେବା କରିଥିଲେ ଓ ଇଂରାଜରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସ (Ancient civilization of India),ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ଇଂରାଜ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ, ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସିତ ଭାରତର ବୈଷୟିକ ଇତିହାସ (Economical History of India) ଓ ଇଂରାଜ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ପେନ୍‌ସନ୍ ଗ୍ରହଣ କରି ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ମନ୍ତ୍ରିର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ବରୋଦାର ଗାଇକବାଡ଼ ମହାରାଜ ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ।]

ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରମିତ୍ର—ଦେ. ବି. (ନାମ)— ସର୍ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର—
Ramesa chandra mitra Sir Romesh Mitter
ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରମିତ୍ର K. C. I. E. [ଦ୍ର—(ଖ୍ରୀ ୧୮୪୦—୧୮୯୯) ଏ ପ୍ରଥମେ ଓକାଲତି କରି ପରେ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ୍ ଓ ମନ୍ତ୍ରିରେ କିଛିକାଳ ପ୍ରଧାନ ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ହାଇକୋର୍ଟର ପ୍ରଥମ ଚିଫ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ସର୍ ଓ K. C. I. E. ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ ।]

ରମ୍ପରମ୍ପ—ଦେ. ଅ.—ରପ୍ ରପ୍ (ଦେଖ)
Rampa rampa Rap rap (See)

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଏ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଜ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇୟ	ଉଅ	ଭ
୨	ଈ	ଊ	ରୁ	ଲୁ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଭ	ନ୍ଦ

ରମ୍ପା—ଦେ. ବି.—ଖସ୍ତିବା କର୍ମ—The act of scratching.
Rampā ବିଣ-ଖୁଣ୍ଡାଇ ହେଉଥିବା--Itching. ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର) ଆଁଚଡ଼ାନ ଚୁଲକୁନି **ଖୁରଚନା** ବି—୧। କାଙ୍କ; ମାଟି ହାଣିବା ଭୁରୁଡ଼ି—1. An axe or long-handled spade to cut earth. ୨। ଅସମତଳ ବିଲର ଖାଲରୁ ଟିପରୁ ମାଟି ଟାଣି ନେଇ ତାହାକୁ ସମତଳ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମହିଷ-ବାହ୍ୟ ପଟାମଇ—2. A kind of plank drawn by buffaloes and used to level up uneven fields by drawing earth from high places and putting it in low places.

ରମ୍ପା(ମ୍ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖସ୍ତିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Causative of Rāmpibā.
Rampā(mpe)ibā
ଆଁଚଡ଼ାନ **ଖୁରଚାନା; ଖୁରଚାଇବାନା**

ରମ୍ପା କୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ.ବି.—ଏକପ୍ରକାର ଶୁଖିଲା ଖୁଣ୍ଡିଆ—A kind of dry itches; scabies. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଶେଷ ଖୁଣ୍ଡାଇ ହୁଏ।]
Rampā kundiā
ଚୁଲକୁନି **ଖୁଖୀଖୁଜଲୀ**

ରମ୍ପାଲୁ—ଦେ. ବି—ଚିତ୍ରକର ଓ ବଢ଼େଇ ମାନଙ୍କର କାଠଥଣ୍ଡ ଉପରୁ ରଙ୍ଗ ଚାଛିବାର ପତଳା ଲୁହାପତ୍ର—A thin metal scraper.
Rampālu
ଖୁରଚନ(ନୀ)

ରମ୍ଫା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ଭୁଲ୍ ହି. ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି. ଶବ୍ଦ) (ଯହିଁରେ ଭୂମି ରମ୍ପାଯାଏ) କୋଡ଼—Spade.
Ramphā

ରମ୍ବଏଡ୍—ଦୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରମ୍ବଏଡ୍ — ଶେଷ ଚତୁ) ଯେଉଁ ସମାନ୍ତରିକ ଚତୁର୍ଭୁଜ କ୍ଷେତ୍ରର ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ (ରମ୍ବୋଇଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହୁମାନ ସମାନ ଓ କୋଣମାନ ସମାନ, ଏକ ରମ୍ବଏଡ଼ **ରଂବଏଡ** କୋଣମାନ ସମକୋଣ ନୁହେଁ ଓ ପରସ୍ପର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବାହୁ ଦ୍ୱୟ ସମାନ ନୁହେଁ--Rhomboid; an oblique-angled parallelogram having its two adjoining sides unequal.

ରମ୍ବସ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ.ରମ୍ବସ୍)—(ଶେଷ ଚତୁ) ଯେଉଁ ସମାନ୍ତରିକ ଚତୁର୍ଭୁଜ କ୍ଷେତ୍ରର ସମସ୍ତ ବାହୁମାନ ସମାନ ଏକ ରମ୍ବସ **ରଂବସ** କୋଣମାନ ସମକୋଣ ନୁହେଁ—Rhombus; an equilateral parallelogram.
Rambas

ରମ୍ଭ—ସଂ. ବି (ରଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ମହିଷାସୁରର ପିତା—1. Name of the father of the demon Mahishāsura. ୨। ବାନର ବିଶେଷ—2. Name of a monkey. ୩। ବେଣୁ; ବାଉଁଶ—3. Bamboo.
Rambha

ରମ୍ଭକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। ଶବ୍ଦକାରୀ—1. Sounding. ୨। ଆରମ୍ଭକାରୀ—2. Beginning.
(ରମ୍ଭିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Rambhaka

ରମ୍ଭା—ସଂ.ବି (ରଭ୍ ଧାତୁ+ଅ+କର୍ତ୍ତୃ.ଆ)-କଦଳୀ—1. Plantain; banana, ୨। ଅପ୍ସରୀ ବିଶେଷ—2. Name of a heavenly nymph. (ଉ—(୧+୨) ଚତ୍ରରେ ବିଶେ ରମ୍ଭା ଶୁକାଳାପେ ମତ୍ତ—ଗୋଲୋକ-ଇନ୍ଦୁରେଖା।] [ଦ୍ର—ଏକଦା ରମ୍ଭା କୁବେର ତନୟ ନଳକୁବରଙ୍କ ନିକଟ ଗମନ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର ରାବଣ ବାଟରେ ତାହାକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଧରି ଧର୍ଷଣ କଲେ। ପରେ ରମ୍ଭା ଏ ବିଷୟ ନଳକୁବରଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ନଳକୁବର ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ ଅତଃପର ରାବଣ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ତାହା ଇଚ୍ଛା-ବିରୁଦ୍ଧରେ ରମଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ଓ କଲେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ପଞ୍ଚତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ। ଏହି କାରଣରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ରାବଣ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ନେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସୀତା ରାବଣ-ହସ୍ତରୁ ଆପଣାର ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥା ହୋଇଥିଲେ।

ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ତାହା ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ରମ୍ଭା ଜଣେ ବୋଲି ପୁରାଣରେ କଥିତ।] ୩। ଗୌରୀ; ଦେବୀ ବିଶେଷ—3. Name of a Goddess. ୪। ଗୋଧ୍ୱନି; ହମ୍ବାରବ—4. The lowing of a cow. ୫। ବେଶ୍ୟା; ବାରାଙ୍ଗନା—5. Prostitute. ୬। ଉତ୍ତର ଦିଗ—6 The north. ଦେ. ବିଣ—ଯେ ଗାଛ ଆପନା ଆପନି ଉଠେଛେ ଯେଉଁ ଗଛ ମନକୁ ମଣି ପଡ଼ି **ଆପସେ ଆପ ଜମନେବାଲା** ବିନା ସନ୍ଦେହରେ ଉଠିଥାଏ—(a plant) Growing without man's sowing (ଯଥା—ରମ୍ଭା କଣାରୁ ଗଛ; ରମ୍ଭା ଲାଉ ଗଛ)

ଦେ. ବି—୧। ଚିଲିକା ହ୍ରଦକୂଳସ୍ଥ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଗ୍ରାମ ଓ ରେଲଷ୍ଟେଶନ୍—1. Rambhā, a small town on the Lake Chilka in the Ganjam district. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଶୈଳକୋଟ ରାଜାଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନିବାସ ପ୍ରାସାଦ ଅଛି। ପୂର୍ବେ ଏହା ଚିଲିକାର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦର ଥିଲା।] ୨। ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ—2. A famous mountain in the Ganjam district. [ଉ—ସୌର କରୋଭାସୀ ଗୀତ ରମ୍ଭା ନାସୀ। ଗ୍ରଥନାଥ. ଚିଲିକା।] ୩। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to females.

ରମ୍ଭା ଉରୁ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ସଂ. ରମ୍ଭୋରୁ)—ରମ୍ଭୋରୁ (ଦେଖ)—
Rambhā uru
Rambhoru (See)

ରମ୍ଭା ଉରୁବଶୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରମ୍ଭା ଓ ଉର୍ବଶୀ)—(ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ) ରମ୍ଭା ଓ ଉର୍ବଶୀ ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରୋଦ୍ୱୟ—The two heavenly nymphs, Rambhā and urbasi. [ଉ—ରମ୍ଭାଉରୁ ବସି—ପାଶେ ଥିଲେ ନ ଗଣେ ମୁଁ ରମ୍ଭାଉରୁବଶୀ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

Rambhāurubasī

ରମ୍ଭା ଗଛ—ଦେ. ବ—ମନକୁ ଉଠିଥିବା ଗଛ—A tree growing from a seed which has not been sown.
ଯେଗାହ ଅପନାଆପନି ଉଠେଛେ
ଆପସେଆପ ଜମନେବାଲା ପୌଧା

Rambhā gachha

ରମ୍ଭା ତୃତୀୟା—ସଂ. ବ—ମାଘ (ମତାନ୍ତରେ ମାର୍ଗଶିର ବା ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ) ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା—The 3rd day of the bright fortnight of the month of Māgha (according to some, Mārgaśira or Jyaishtha).

Rambhā trutiyā

ରମ୍ଭା ଫଳ—ସଂ. ବ—କଦଳୀ ଫଳ—Plantain fruit.

Rambhā phala

ରମ୍ଭା ବକଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରମ୍ଭା+ବଲ୍କଳ)—କଦଳୀ ବାସୁଙ୍ଗା—The bark of the plantain tree.
କଳାବାସନା କେଳାକା ବକଳା

Rambhā bakala

ରମ୍ଭୋରୁ—ସଂ. ବିଣ (ରମ୍ଭା+ଉରୁ; ରମ୍ଭା—କଦଳ ଗଛ ପରି ଉରୁ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ରମ୍ଭା ବୃକ୍ଷ ପରି ଘନ-ଜଘନା; ବର୍ତ୍ତୁଳ ଜଘନା—(a woman) Having thighs round like the trunk of a plantain tree. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଘନଜଘନା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman having well developed thighs. [ଦ୍ର—କଦଳ ଗଛର ଘୋଡ଼ାର ମୂଳପାଖ ମୋଟ ଓ ଉପର ପାଖ ସରୁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଜଘନର ଉପରପାଖ ମୋଟ ଓ ନିମ୍ନପାଖ ସରୁ । ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ 'ରମ୍ଭୋରୁ' ନ କହି 'ଓଲଟ ରମ୍ଭାପରି ଉରୁ ଯାହାର' ବୋଲି ଉପମାଟିକୁ ସମ୍ପୂଟରେ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି ।]

Rambhoru

ରମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ରମ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଯ)—୧ । ରମଣୀୟ; ସୁନ୍ଦର; ମନୋରମ—1. Charming. beautiful; (ରମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) agreeable; pleasing. ୨ । ବଳକର—2. Strength-giving. ୩ । ପୁରୁଷତ୍ୱପ୍ରଦ—3. Giving potency or virility. ସଂ. ବ—୧ । ଚମ୍ପକ—1. The Champaka tree; Michelia Champak). ୨ । ବକ ବା ଅଗସ୍ତିଗଛ—2. A tree; Sesbania Grandiflora. ୩ । ପଟୋଳ-ମୂଳ—3. The root or tubers of the Paṭola creeper. ୪ । ଶୁକ୍ର—4. Semen; the semen virile.

Ramya

ରମ୍ୟକ—ସଂ. ବ (ରମ୍ୟ+କ)—ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପାନ୍ତର୍ଗତ ନବବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ବିଶେଷ—Name of a tract in the mythological island of Jambu (in which India was included). [ଦ୍ର—ଏହା ମେରୁର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଇଳାବୃତ୍ତ ବର୍ଷର ଉତ୍ତରରେ । ରମ୍ୟକ ବର୍ଷର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସୁମେରୁ । ଇଳାବୃତ୍ତର ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ୱେତ ନାମ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରରେ ରମ୍ୟକ ବର୍ଷ । ଏଥିରେ ଗରୁଡ଼ ବାସ କରୁଥିବା କଥା ପୁରାଣରେ ଅଛି ।] ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ପଟୋଳ ମୂଳ—2. The root or tubers of Paṭola creeper. ୩ । ମହାନିମ୍ବ; ଘୋଡ଼ାନିମ୍ବ ଗଛ—3. A tree, Melia Azadarachta.

Ramyaka

ରମ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ.—୧ । ରମଣୀୟତ୍ୱ—1. Agreeableness. ୨ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—2. Gracefulness; sweetness. ୩ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Beauty.

Ramyatā(twa)

ରମ୍ୟ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ. (ରମ୍ୟ ଅଟେ ପୁଷ୍ପ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶାଳ୍ମଳୀ; ଶିମିଳ ଗଛ—The silk-cotton tree.

Ramya pushpa

ରମ୍ୟ ଫଳ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାରସ୍କର ବୃକ୍ଷ; କୋଚିଳାବୃକ୍ଷ—A kind of medicinal tree; Strychnos Nuxvomica tree; poison-nut tree.

Ramya phala

ରମ୍ୟ ମୁଖ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ.(ବହୁବ୍ରୀହି)- ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ଯୁକ୍ତ—Having a beautiful face. [ରମ୍ୟମୁଖା(ଖୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ]

Ramya mukha

ରମ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତା; ରମଣୀୟା; ସୁନ୍ଦରୀ—Graceful; charming. ସଂ. ବ.—୧ । ରାତ୍ରି; ରଜନୀ—1. The night. ୨ । ସ୍ଥଳପଦ୍ମ; ସ୍ଥଳ-କମଳ—2. A flower; Jonidinam Suffruticosum. ୩ । ନଦୀ ବିଶେଷ—3 Name of a river.

Ramyā

ରମ୍ର—ସଂ.ବ. (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ର)—୧ । ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ—1. The colour of the dawn; ruddy colour. ୨ । ଶୋଭା—2. Beauty.

Ramra

ରସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

Raya (root)

ରସ୍ୟ—ସଂ.ବ. (ରସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅ)—୧ । ବେଗ—1. Velocity. ୨ । ଦ୍ରୁତତା—2. Fleetness; swiftness. ୩ । ପ୍ରବାହ; ସ୍ରୋତ; ଜଳଧାରା—3. A stream of water; current.

Raya

ରସ୍ନୀ—ଦେ. ବ. (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଂ. ରଜନୀ; ପ୍ରା. ରଅଣି)—୧ । ରଜନୀ; ରାତ୍ରି—1. The night. [ଉ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରସ୍ନୀ ରସ୍ନା(ନୀ) ରହନୀ ଅଧ ହୋଇଲେକ ଜିଣି । ପ୍ରାଚୀ—ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।] ରହନ ବିଶ୍ରାମ ୨ । ରହଣି; ରହିବା—2. Resting; stopping. ୩ । ବିଶ୍ରାମ—3. Rest. ୪ । ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ; ଆଶ୍ରୟ—4. Shelter; a place for resting. ୫ । ଅବକାଶ; ଅବସର—5. Leisure.

Rayanī

ରସ୍ତ୍—ଦୈଦେ. ବ.—ରଇତ (ଦେଶ)—Raita (See)
Rayat

ରସ୍ତି—ଦୈଦେ. ବ.—ରଇତି (ଦେଶ)—Raiti (See).
Rayati

ରସ୍ତୀ—ସଂ. ବ. (ରସ୍ତ+ଅଟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଈ)—ଲଲାଟ—Brow.
Rayāṭī

ରସ୍ତାଲ୍‌ଟି—ଦୈଦେ. ବ. (ଇଂ.)—କୌଣସି ପଣ୍ୟବସ୍ତୁର ବ୍ୟବସାୟୀ ରାଜାଙ୍କୁ ବା ବସ୍ତୁର ମାଲିକଙ୍କୁ ଯେଉଁ ମାଲିକାନା
Rayāl-ṭi ରୟାଲଟି **ରୟାଲଟୀ** ଦିଅନ୍ତି—Royality.

ରସ୍ତିଷ୍ଠ—ସଂ.ବିଣ. (ରସ୍ତ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—ଅତି ଦ୍ରୁତ—Very.
Rayishṭa fleet or swift.

(**ରସ୍ତିଷ୍ଠା—ଷ୍ଠୀ**). ସ. ବ—୧।କୁବେର—1. The God of wealth.
Rayishṭā ୨। ବ୍ରହ୍ମା—2. Brahmā, the Creator. ୩। ଅଗ୍ନି; ଅନଳ—3. Fire

ରସ୍ତଟ(ଟୀ)—ସଂ. ବ.—ଲଲାଟ—Brow; forehead.
Rarāṭa(ṭi)

ରଲ୍ଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଦିଶ୍ରିଷ୍ଠା). ଦି—('ସ୍ଥା' ଧାତୁର ଅତୀତକାଳର ଅର୍ଥ)
Ralā ଥିଲା—Was.

ରଲ୍ଲି(ଲ୍ଲି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରଲ୍ଲକ)—ଅଖିପାଲ; ଅଖି ପତାର କେଶ—
Rali(lli) ଚୋଖେରପାତାରଚୁଲ **ବରୌନୀ** Eye-lash.

ରଲ୍ଲକ—ସଂ.ବ. [ରମ୍ ଧାତୁ=ତୃପ୍ତି ହେବା,କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ବ୍ୟୁତ୍ପ; ରମ୍=ଆନନ୍ଦ; ରମ୍+ଲଧାତୁ=ଦେବା, ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଜ, ଯାହା ଆନନ୍ଦ ଦିଏ]—୧। କମ୍ବଳ—
Rallaka 1. Blanket. ୨। ମୃଗ ବିଶେଷ—2. A species of deer. ୩। ଅଖିପତାର ଲୋମ—3. Eye-lash. ୪। ପଦ୍ମ—4. Lotus.

ରଶ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—ଶବ୍ଦ କରିବା—To make a sound.
Rāś(root)

ରଶମଶ୍—ଦେ. ଅ—୧। ଛୋଟ ଡାଳ ଭାଙ୍ଗିବାର ଅନୁଚ ଶବ୍ଦ—
Raś-maś 1. Low cracking sound of the break-
ମସ୍‌ମସ୍ **ଚୁଟଚୁଟ, ଖୁରଖୁର** ing of small twigs. ୨। ପତଳା ଅଣ୍ଡା ଉପରେ ଚାଲିବା ଶବ୍ଦ—2. Low rustling sound. ୩। ଜଶମଶ୍; ଜ୍ୱର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଦେହ ଉଡ଼ିମୋଡ଼ି ହେବା—3. Languidity and twisting of limbs before an attack
କସମସ **ଟୁଟନା** of fever. ୪। ଜ୍ୱର ଜ୍ୱର ବୋଧ ହେବା—4. Feeling feverish. ୫। ରଶ୍‌ରଶ୍ (ଦେଶ)—5. Raś-raś (See)

ରଶ୍‌ମସିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଅସୁସ୍ଥତା ବୋଧହେଉଥିବା (ଶରୀର)—
Raś-masiā Sickly; feverish.
କସମସ **ଆଲସ**

ରଶ୍‌ରଶ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ଜୋତାର ବା ଲୁଗାର ଶବ୍ଦ
Raś-raś ହେଉଥିବାପ୍ରକାରେ; ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିବା ପ୍ରକାରେ—
ମଟମଟ ମଚମଚ **ଚମଚମ** 1. Mode of walking briskly; by making a rustling
(ରଶରଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) **କଚକଚ ଚରକଚର** sound with the shoes or clothes. ୨। କାକୁଡ଼ି ଆଦି ଚୋବାଇବାପ୍ରକାରେ—2. Like chewing cucumbers. ୩। ଚାପୁଡ଼ା ମାରିବାର ଶବ୍ଦ—3. Cracking sound of slaps. (ଯଥା—ସେ ତାକୁ ରଶରଶ ଦୁଇଟା ଚାପୁଡ଼ା ମାରିଦେଲା।) ୪। କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାପ୍ରକାରେ—4. Sobbingly. (ଉ—ଦେଖି ସପତ୍ନୀଙ୍କ ହସ, ପୁଣି କାନ୍ଦଇ ରସରସ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।)

ରଶ୍‌ରଶିଆ—ଦେ. ବିଣ—ରଶ୍‌ରଶ୍‌ଶବ୍ଦକାରୀ—
Raś-rasiā Making rustling sound.
ମଟମଟେ ମଚମଚେ **କଚକଚିୟା**

ରଶ(ଶେ)ଦ୍—ଦୈଦେ. ବ (ଫା. ରସଦ୍)—୧। ହାକିମଙ୍କୁ ମଫସଲକୁ ଗଲେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ସେମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇବା
Raśa(śe)d (ଗଣ୍ଡାମ—ସପ୍ଲେଇ) ଦୈନିକ ଅପକ୍ୱ ଭୋଜ୍ୟବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ
ରସଦ ରସଦ୍ ସରଞ୍ଜାମ—1. Supply of victuals; victuals and other daily necessaries supplied to public servants while touring in moffasal. ୨। ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଯିବା ଖାଦ୍ୟାଦି—2. Supplies for an army. [ଦ୍—ହାକିମମାନେ ମଫସଲକୁ ଗସ୍ତରେ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓ ପୂର୍ବେ ସୈନ୍ୟମାନେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ଯାଇ ଯେଉଁଠାରେ ମୁକାମ କରିବେ ସେହି ସ୍ଥାନର ଜମିଦାରମାନେ ଉଚିତ ମୂଲ୍ୟ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଚାଉଳ, ଡାଲି, କାଠ, ଖାସି, ମୁରୁଗି, ଅଣ୍ଡା, ହାଣ୍ଡି, ଦାନା ଓ ପାଲକିଗଲି (ଅବଶ୍ୟ ହାକିମଙ୍କପାଇଁ ନୁହେ, ହାକିମଙ୍କର ଗଧ ଓ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପାଇଁ) ଯୋଗାଇ-ବାପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ପରୁଆନା କରାଯାଏ। ଏବେ ରେଲ ଆଦି ହେବାରୁ ରଶଦ୍ ପ୍ରଥା କମି ଯାଉଅଛି। ଏ ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ସମୟେ ସମୟେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ନାନା ଜୁଲମ ହେଉଥିଲା। ଏ ପ୍ରଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ଧାର ମୂଲକରେ ଅଛି।] ୩। ରଶିଦ୍ (ଦେଶ). 3. Raśid (See).

ରଶଦ୍‌ଖାନା—ଦୈଦେ.ବ(ଫା)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ହାକିମ ବା ସୈନ୍ୟଙ୍କ
Raśad khānā ପାଇଁ ସଂଗୃହୀତ ମାଲମାନ ରଖା ଯାଇଥାଏ
ରସଦଖାନା ରସଦ୍‌ଖାନା A place where the supplies required for an army or an officer on tour are stored.

ରଶଦ୍‌ଜମା—ଦୈଦେ. ବ (ଫା. ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା) କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧିକରାଯିବା
Raśad-jamā ଜମିର ଖଜଣା—Gradually increasing
ରସଦଜମା ରସଦ୍‌ଜମା rent or revenue.

ରଶଦ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଟକଅଥ)—ହାକିମ ଓ ସେନାଅଧିକ୍ଷ Raśad debā ଅବଶ୍ୟକ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଯୋଗାଇଦେବା—ରଶଦଯୋଗାନ **रसद्देना** To supply victuals and [ରଶଦ୍ ଯୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] forage to officers on tour and an army on march.

ରଶଦ୍ ପର(ରୁ)ୱାଁ(ଆ)ନା—ବୈଦେ. ବ (କଟକଅଥ)—ଗସ୍ତରେ Raśad para(ru)wā(ā)nā ଥିବା ହାକିମଙ୍କୁ ଓ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ (ରଶଦପରୋୟାନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଶଦ୍ ଯୋଗାଇବାପାଇଁ ଜମିଦାର ରସଦପରୋୟାନା **रसद्परवाना** ଅଧିକ ନିକଟରୁ ଆଗରୁ ପଠାଯିବା ହୁକୁମନାମା—Orders sent to Zamindars beforehand to supply necessaries to touring officers and to a marching army.

ରଶଦ୍ବିଭାଗ—ଦେ. ବ—ପଲଟଣଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ Raśad bibhāga କର୍ମଚାରୀଗଣ—The Supply Department of an army. ରସଦବିଭାଗ **रसद्बिभाग**

ରଶନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଶନା)—ରଶନା (ଦେଖ)—Raśana(See) Raśana **रशना** (ଉ—କଟୀରେ କଟୀ ରଶନ ଜଘନ ପୀତବସନ ଘୋଷେ ଗଣ୍ଡେ ମଦନ ଗାରମା—ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥ ।)

ରଶନା—ସଂ. ବ (ରଶ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ+ଆ)—୧ । ଜିହ୍ୱା;ଜିଭ— Raśanā 1. Tongue. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଟୀଭୂଷଣ; କାଞ୍ଚୀ; ଗୋଠ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରହାର ଇତ୍ୟାଦି—A woman's waist-chain or girdle. [ଦ୍—ସ୍ତ୍ରୀକଟୀ-ଭୂଷଣରେ ଅଗେ ଘୁଙ୍ଗୁର ଲାଗିଥିଲା ଓ ଏହା ରୁଣ୍ଟୁଣୁ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ରଶନେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ. ବ—ଜିଭ; ଚୁଖିବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—Tongue; Raśanendriya the organ of taste.

ରଶଲ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ରିସାଲ=ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା+ଫା. Raśal-dār ଦାର୍=ନାୟକ)—ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନାର ନାୟକ—ରିସାଲଦାର **रिसालदार** The captain or commander of a cavalry regiment.

ରଶି(ଶୀ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଶ୍ମି, ଫା. ରସୀ)—୧ । ରଜ୍ଜୁ; ଦଉଡ଼ି— Raśi(śī) 1. Rope. ୨ । ୮୦ ହାତ ଲମ୍ବ ମାପଦଉଡ଼ି-ରସୀ **रसी** 2. A measuring rope about forty yards long. ୩ । ୫୦ ହାତରୁ ୧୦୦ ହାତ ଦୂରତ୍ୱ; ଏକରଶି ଲମ୍ବା—3. A distance or length of 50 to 100 cubits.

ରଶିଆ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରସିଆ)—ରୁଷିଆ ଦେଶ— Raśiā Russia (country). ରସିୟା **रुस**

ରଶିଆନ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ରସିଆନ୍)—ରସିଆ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Raśiān Russian. ରସିୟାନ **रुस, रुसके**

ରଶି(ସେ)ଦ(ଦି)—ବୈ ଦେ. ବ (ଫା. ରସୀଦ୍; ଭୁଲ. ଇଂ, ରସିଟ୍ Ra śi(se)da(di) (riceipt) ଜନ୍ମ ଏହା ଇଂରାଜ ରସିଟ୍ ଶବ୍ଦରୁ ରସୀଦ ବାହାରି ଆସି)—୧ । ପାଇତି; ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାର ପତ୍ର— **रसीद** 1. A receipt; acknowledgment; a document acknowledging receipt. ୨ । ମୁସଲମାନ-ମାନଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—2. A name amongst the Mahomedans.

ରସିଦ୍ ଗ୍ରହିତା—ଦେ.ବଣ (କଟକଅଥ)—ଯେଉଁ ଲୋକ ଧନ ଆଦି ଦେଇ Raśid grahitā ଗ୍ରାହକଠାରୁ ରସିଦ୍ ଗ୍ରହଣ କରେ—ରସିଦଗ୍ରହିତା Grantee of a receipt; the acceptor or receiver of a receipt. **रसिद् पानेवाला**

ରଶିଦ୍ ଦାତା—ଦେ.ବଣ. (କଟକଅଥ)—ରସିଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାରକାରୀ— Raśid dātā The grantor of a receipt. ରସିଦଦାତା **रसिद् देनेवाला**

ରଶିଦ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଧନ ଆଦି ପାଇବା ପରେ ପ୍ରାପ୍ତି-ସ୍ୱୀକାର କରିବା—To grant a receipt; Raśid debā ରସିଦ୍ ଦେଓୟା to acknowledge receipt. [ଦ୍—ଏହିପରି **रसिद देना** ରସିଦ୍ ଗ୍ରହିବା, ନେବା, ମାଗିବା, ପାଇବା ଆଦି ହୁଏ ।]

ରଶିଦ୍ ପୁସ୍ତକ-ଦେ.ବ--୧ । ଯେଉଁ କହିରେ ଛପା ମୁଦ୍ରିତ ରସିଦ୍ ଫାରମ Raśid pustaka ବା ମୁଣ୍ଡାରସିଦ୍ ଥାଏ—1. A book of (ରସିଦ୍‌ବହି[ଇ]—ଅନ୍ୟରୂପ) receipts, receipt book. ରସିଦବହି ୨ । ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାରମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ— **रसिद् वही** 2. A book for filing or keeping receipts.

ରଶି ଦେବା—ଚୁଦ. କ୍ରି—୧ । ଦଉଡ଼ି ଦେବା; ଆପଣା ବେକରେ Raśi debā ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଝୁଲାଇକରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା—ରଶି ଲଗାନ 1. To commit suicide by hanging. **रस्सी लगाना** ୨ । ଅନ୍ୟକୁ ଫାସି ଦେବା—2. To hang a (ରଶି ଲଗାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) person to death.

ରଶୁଣ—ଦେ.ବ (ସଂ. ଲଶୁନ, ରସୁନ; ରସୋନ)—ଲଶୁନ, ପଲାଣ୍ଡୁ ସଦୃଶ. Raśuna ଜନ୍ମ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପଲାଣ୍ଡୁଠାରୁ ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ ଓ ଉଗ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ସ.—ରସୋନ, ରସୋନକ, ରସୁନ, ଲଶୁନ, ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ, ମହୌଷଧ, ଅରିଷ୍ଟ, ମ୍ଲେଚ୍ଛକନ୍ଦ, ଯବନେଷ୍ଟ; ରସୋନକା, ଗୃଞ୍ଜନ, ମହାକନ୍ଦ, କଟୁକନ୍ଦ, ରାହୁଚ୍ଛିଷ୍ଟ, ରାହୁଉତ୍ସିଷ୍ଟ, ଭୂତଘ୍ନ ।] ରସୁଣର ମୂଳ ରଣ୍ଡନ୍, ଲଶୁନନ୍ ଲସୁନ, ଲହସୁନ ଫା. ସୋୟିର ଆ. ସୁମ୍‌ଇସ୍ମ ଅର୍ଦ୍ଦିସ୍ମ୍, ସୁମ୍‌ଲହସ୍ମ୍ବ୍ Garlic; Allium Sativum. [ଦ୍—ରସୁଣ ସାଧାରଣତଃ ଧଳା ଦେଖାଯାଏ, ଜନ୍ମ ଏକ ପ୍ରକାର ନାଲିଆ ରସୁଣ ଅଛି । ଉଭୟ ପ୍ରକାର ରସୁଣର ଗୁଣ ସମାନ । ରସୁଣର ମୂଳର କଟୁରସ, ପତ୍ରରେ ତିକ୍ତରସ, ନାଡ଼ି ବା ଡାଙ୍ଗରେ କଷାୟ, ମୂଳର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଲବଣ ଓ ମଞ୍ଜିରେ ମଧୁରରସ । ଏପରି ୫ ଗୋଟି ରସ ଥିବାରୁ ଓ ଗୋଟିଏ ରସ (ଅମ୍ଳ) ଊଣା ଥିବାରୁ ଏହାକୁ

ମ. ସାଁଡ଼ରଶୁଣସଣ ପଣ୍ଡିତମାନେ ରସୋନ (ରସ+ଉନ)
ତେ. ତେଣ୍ଟିବୁଣ୍ଟୀ ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।
ତା. ବଣ୍ଟିଇ ପାଣ୍ଡୁ ଏହା ପୁଷ୍ଟିକର, ବୀର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ପରିପାଚକ, ସାରକ, କଟୁରସାତ୍ମକ, ତୀକ୍ଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଉଷ୍ଣସ୍ଥାନସଂଯୋଜକ, କଣ୍ଠପରିଷ୍କାରକ, ରକ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକର, ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସାଦକ, ନେତ୍ରହିତକର ଓ ଜ୍ୱର, ଶୀତଜ୍ୱର, ଗୁଳ୍ମ, ଅରୁଚି, ଶ୍ୱାସ, ଅର୍ଶ, କୁଷ୍ଠ ଓ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟାଦି ରୋଗନାଶକ ।

ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଗରୁଡ଼ ଅପଣା ମାତା ବିନତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ କଦ୍ରୁଙ୍କ ଦାସୀତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବିମାତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ସୁଧା ହରଣ କରି ସୁଧା ଘେନି ଫେରି ଆସିଲା, ସେହି ସମୟରେ ତାହାରୁ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ଭୂତଳରେ ପତିତ ହୋଇ ତାହା ରସୁଣରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଏହା ନାନା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯବନମାନେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି କେତେକ ହିନ୍ଦୁ ଏହାକୁ ତରକାରିରେ ମସଲାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପ୍ରସୂତି ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉପକାରକ । ଏହାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଖାଇଲେ ବାତଜ୍ୱର ହୁଏ ନାହିଁ । ରସୁଣରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ମଦ୍ୟ, ମାଂସ ଓ ଅମ୍ଳଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜନ ଉପକାରକ ଏବଂ ଦୁଗ୍ଧ, ଗୁଡ଼, ଅଧିକ ଜଳପାନ, ରୌଦ୍ରତାପ, ପରିଶ୍ରମ ଓ କ୍ରୋଧ ଅପକାରକ । ଏହାର ଗନ୍ଧ ଅତି ଉଗ୍ର ।]

ରଶୁଣ ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲଶୁନ ଗନ୍ଧ)—ରସୁଣପରି ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ—
Raśuṇa gandha Strong smell of garlic.
ରସୁନେଗନ୍ଧ लहसुनकी गंध

ରଶୁଣା—ଦେ. ବି—୧ । ରସୁଣିଆ ଦଳ; ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜଶାକ—
Raśuṇā 1. A kind of aquatic plant with a
ରଶୁନା white tuber. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ରମାନ ଗଦପତ୍ର
(ରଶୁଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରି; ଏହାର ମୂଳର କନ୍ଦ ରସୁଣ ପରି ଥଳା ଦେଖାଯାଏ ।] ୨ । ଥଳାକନ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ତୃଣ ବିଶେଷ—
2. A kind of grass. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ରସୁଣ—3. A small species of garlic, Shallot Chive. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ବାହୁରେ ପିନ୍ଧିବା ଏକପ୍ରକାର ଜେଉଁରିଆ ଯୁକ୍ତ ବିଦମାଳ ବା ବାଙ୍କ-ଜେଉଁରିଆମାଳ—4. A string of armlet worn as an ornament by women.
ଲହସୁନିୟା ୫ । ଲଶୁନା; ଲଶୁନିଆ; ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ରତ୍ନ—5. A
लहसुनिआ species of gem; lapis lazuli. ଦେ. ବିଣ
ରସୁନେ (ସଂ. ରଶୁନ)—୧ । ରସୁଣ ପରି ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ—
लहसुनिया 1. Smelling like garlic. ୨ । (ସଂ. ରସ)
ରସବାଳା ଅଧିକ ରସଯୁକ୍ତ; ରସୁଅଳ—2. Full of juice.
रसबाला (ଦ୍ର—ରସୁଣିଆ ଆମ୍ବ-ଯେଉଁ ଆମ୍ବକୁ ଗଛରୁ ଭାଙ୍ଗି-ଆଣିଲେ ସେଥିର ଲାଣ୍ଠିରୁ ବହୁତ ରସ ଚୁହେ ।)

ରଶୁଣା ଦଳ—ଦେ. ବି—ରଶୁଣା ୧ (ଦେଖ)
Raśuṇā daḷa Raśuṇā 1 (See)
(ରଶୁଣିଆ ଦଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଶୁମ୍—ବୈଦେ. ବି—ରୋଶମ୍ (ଦେଖ)
Raśum Rośam (See)

ରଶୁମ୍ ରଶୁମାତ୍—ବୈଦେ. ବି—ରୋଶମ୍ ରୋଶମାତ୍ (ଦେଖ)
Raśum raśumāt Rośam rośamāt (See)

ରଶୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ରସୁଲ୍)—୧ । ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରେରିତ
Raśul ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୂତ; ଏଏଗମ୍ବର୍—1. God's messenger
ରସୁଲ to the earth. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
रसूल ମହମ୍ମଦ୍ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ଦୂତ 'ରସୁଲ୍-ଇଲ୍ଲାହା' ଥିବା ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଓ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଳ୍ପମାନ କୋରାନ୍‌ରେ 'ସୁରା' ବା ସୂକ୍ତରୂପରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।]
୨ । ଦୂତ—2. Messenger. ୩ । ମୁସଲମାନ୍‌ଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—3. A name given to a Mahomedan.

ରଶୁଲ୍ ଇ(ଆ)ଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରସୁଲଇଲ୍ଲାହା)—ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ-
Rasul i(ā)llā ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ପୃଥିବୀକୁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ
ରସୁଲାଇଲା ଦୂତ; ମହମ୍ମଦ—God's messenger on
रसूल इल्लाहा earth; Mahommed, the founder of the Mahomedan faith (believed by the Moslems to have been God's messenger on earth). (ଯଥା—
ରଶୁଲଇଲ୍ଲାହ୍ ହା)
ରଶୁଲଇଲ୍ଲା
ରଶୁଲଇଲ୍ଲା
ରଶୁଇଲ୍ଲା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମହମ୍ମଦଆ ରସୁଲଇଲ୍ଲା ।)

ରଶ୍ମି—ସଂ. ବି (ଅଶ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମି. ବିପାତନ)—
Raśmi ୧ । କିରଣ—1. Ray of light. ୨ । ପ୍ରଗ୍ରହ; ଲଗାମ—2. Reins of a horse; bridle. ୩ । ରଜ୍ଜୁ; ଦଉଡ଼ି—3. Rope. ୪ । ପକ୍ଷ; ଡେଣା—4. Wing of the bird. ୫ । ପକ୍ଷ; ଅଖିପତା—5. Eye-lid.

ରଶ୍ମି କେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ଅଧିଶ୍ରୟଣ; ଆଲୋକର
Raśmi kendra କିରଣମାନ ଦୁରବୀକ୍ଷଣର ମୁକୁରର ବା କାଚର ମଧ୍ୟଦେଇ ଗମନ କରି ଯେଉଁଠାରେ ମିଳିତ ହୁଏ—
The focus; the point where the converging rays of light (passing through a lens) meet-

ରଶ୍ମିଜାଲ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । କିରଣସମୂହ—
Raśmi jāla 1. Several rays of light. ୨ । କିରଣମାଳ-
2. A stream of light (consisting of a cluster of rays).

ରଶ୍ମିପତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ ।
Raśmi pati ଅର୍କବୃକ୍ଷ—2. The swallow wort; Calotropis Gigantea-

ରଶ୍ମିପାତ—ସଂ. ବି.—(ରଶ୍ମି ଉତ୍)—କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ କିରଣ
Raśmi pāta ପଡ଼ିବା; କିରଣପାତ; ଆଲୋକର ପ୍ରତିଫଳନ—
Refraction of the rays; the falling of the rays on a thing.

ରସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound.
Ras (root) ୨ । ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା—2. To taste. ୩ । ସ୍ନେହ କରିବା—3. To love. ୪ । ଭକ୍ତି କରିବା—4. To regard.

ରସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ରସ୍)—ରସିଆଦେଶୀୟ—
Ras Russian.

ରସ—ସଂ. ବି (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ) —୧ । ଆସ୍ୱାଦ; ସ୍ୱାଦ; ପଦାର୍ଥର
Rasa ୫ଟି ଗୁଣ ମଧ୍ୟରୁ ରସନା ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାହ୍ୟ ଗୁଣ—
1. Taste of a thing. [ଦ୍ର—ରସ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ ବା ଧର୍ମବିଶେଷ । ଏହା ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ରସନା ବା ଜିଭ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦ୍ରବ୍ୟର ଆସ୍ୱାଦନ ୫୬ ପ୍ରକାରର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ୬ଟି ରସ (ଷଡ଼ରସ) ଅନୁଭୂତ ହୁଏ (Taste, sovour or flavour of a thing)

(କ) ମଧୁର ବା ମିଠା—Sweet (କ୍ଷିତ୍ୟପ୍ସୁ ସଂସର୍ଗଜ)

(ଖ) ଅମ୍ଳ ବା ଖଟା—Sour, acidish (ଜଳାଗ୍ନି ସଂସର୍ଗଜ)

(ଗ) ଲବଣ ବା ଲୁଣିଆ—Saline, salt (କ୍ଷିତ୍ୟଗ୍ନି-ସଂସର୍ଗଜ)

(ଘ) କଟୁ ବା ଝାଳ—Pungent (ବାୟୁ ଓ ଅଗ୍ନି ସଂସର୍ଗଜ)

(ଙ) ତିକ୍ତ ବା ତିତା—Bitter (ବାୟୁ ଓ ଆକାଶ ସଂସର୍ଗଜ)

(ଚ) କଷାୟ ବା କଷା—Astringent (କ୍ଷିତ୍ୟ-ନିଳସଂଯୋଗଜ)

ଏହି ଛଅଟି ରସକୁ ଷଡ଼ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀ ମାନ ଖାଇବା ଲୋକର ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଏହି ଷଡ଼ରସ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ରୁଚିକର ହୁଏ । ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟରସର ଅଧିକତର ପ୍ରିୟ ଥିବା ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ଜଳ—2. Water. ୩ । ପଦାର୍ଥରୁ, ଫଳାଦିରୁ, ବୃକ୍ଷାଦିରୁ ନିର୍ଗତ ଜଳବତ୍ ତରଳ ସାର; ନିର୍ଯ୍ୟାସ—3. Juice; liquid extract from fruits, vegetables and other bodies.

[ଦ୍ର—ଦ୍ରବ୍ୟାଦିରୁ ନିର୍ଗତ ହେବା ଜଳବତ୍ ପଦାର୍ଥକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଗୋରୁଠାରୁ ବାହାରିବା ଦୁଧକୁ ଗୋରସ ବୋଲାଯାଏ । ଗଛ ଆଦିରୁ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥ ବହେ ବା ଚୁଆଇଯାଏ ତାହାକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଆଖୁରସ, ଖଜୁରିରସ । ଗଛ ଦେହରୁ ବହିବା ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଓ କ୍ଷୀର ମଧ୍ୟ ରସ (Juice) ।

ଆଦ୍ର ଫଳପତ୍ରାଦିକୁ ଚିପିଲେ ରସ ବାହାରେ; ଯଥା—ଜଳିଆରସ, ଅଦାରସ, ପାନରସ; ଗଛରୁ ବୋହିବା ଆଠା ମଧ୍ୟ ରସ ଅଟେ; ଯଥା—ଶୁଣା, ଗୁନଆଠା, ଗୁଗୁଳ (ଗନ୍ଧ ରସ) । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁରୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ବାହାରିବା ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥକୁ ବା ତରଳସାରକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଜଳ ସଙ୍ଗେ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ପାକ କରାଯାଇ ଜଳ ମିଶ୍ରିତ ଉକ୍ତଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର କ୍ୱାଥକୁ ମଧ୍ୟ ରସ (ଝୋଳ, ଯୁଷ, ଅର୍କ)ବୋଲାଯାଏ । ୪ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାରରେ ଶୃଙ୍ଗାରାଦି ଭାବ—4. Sentiment in poetical or literary composition. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବିଷୟ (କାବ୍ୟନାଟକାଦି) ପାଠ, ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ ବା ଚିନ୍ତା କଲେ ତହିଁର ଫଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ସୁଖ, ଦୁଃଖ, କ୍ରୋଧାଦି ଯେଉଁ ସ୍ଥାୟୀଭାବ ଜନ୍ମେ କାବ୍ୟାଦିର ସେହି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବୋତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତିକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ରସ (sentiment, emotion) ନଅପ୍ରକାର ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ରସର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ସ୍ଥାୟୀଭାବ,ଆଲମ୍ବନ, ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ, ଅନୁଭାବ ଓ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ଅଛି ।

ରସମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ବିବରଣ ଯଥା—

୧ । ଶୃଙ୍ଗାର ବା ଆଦିରସ (Sentiment of love) । ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ କାମ ବା ପ୍ରେମ ଜନ୍ମାଇବା ଏ ରସର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଏହା କାବ୍ୟରସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । କେହି କେହି କବି ଏହି ରସକୁ ରସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାର ରସ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ରସର ରତି ବା ପ୍ରେମ ବା ଅନୁରାଗ ସ୍ଥାୟୀଭାବ, ନାୟକ ନାୟିକା ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦନ, କୋକିଳ ଓ ବସନ୍ତଋତୁ ଆଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଭ୍ରୂବିକ୍ଷେପ, କଟାକ୍ଷାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ଉତ୍ସୁକତା, ମରଣ, ଆଳସ୍ୟ ଓ ଜୁଗୁପ୍ସା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟଭାବ ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

ଏହି ରସ ଦ୍ୱିବିଧ—

୧ । ସମ୍ଭୋଗ ବା ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ମିଳନ ।

୨ । ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ବା ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ।

୨ । ହାସ୍ୟରସ—Sentiment of mirth.

ଆକାର, ବାକ୍ୟ, ବେଶ ଓ ଚେଷ୍ଟାଦିର ବିକୃତିଜନିତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ହସାଇବା ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ହାସ୍ୟ ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ।

ଆକାର ବାକ୍ୟ ବେଶାଦିର ବିକୃତି ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଏହି ରୂପ ଚେଷ୍ଟା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଅକ୍ଷି ସଙ୍କୋଚ ଓ ସ୍ପନ୍ଦନାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ନିଦ୍ରା ଆଳସ୍ୟାଦି ଅଙ୍ଗୀ ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀଭାବ ।

୩ । କରୁଣ ରସ—Pathos.

ପ୍ରିୟବସ୍ତୁର ବିୟୋଗ, ଅପ୍ରିୟବସ୍ତୁର ସଂଯୋଗ, ଶରୀର ଦୁଃଖ ଆଦି ଦେଖି ବା ଶୁଣି ମନରେ ଯେଉଁ ଶୋକସ୍ଥାୟୀଭାବ ଉଦୟ ହୁଏ ।

ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ଶୋକ ।

ଶୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଶୋଚ୍ୟ ବିଷୟର ଦୀନାବସ୍ଥା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ । ଦୈବନିନ୍ଦା, ଭୂତଳରେ ପତନ, ରୋଦନ, ଅଙ୍ଗାଦିରେ କରାଘାତ, ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ, ସ୍ତମ୍ଭ, ପ୍ରଳାପ, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଓ ଅପସ୍ମାରାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ବିଷାଦ, ଜଡ଼ତା, ଉନ୍ମାଦ ଓ ଚିନ୍ତା ଆଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୪ । ରୌଦ୍ର ରସ—Sentiment of anger or wrath.

ମନରେ କ୍ରୋଧୋତ୍ପାଦକ ସ୍ଥାୟୀଭାବ ।

ଶତ୍ରୁ ଏଥିର ଆଲମ୍ବନ, ଶତ୍ରୁର ଚେଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରହାରାଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ, ଓଷ୍ଠଦଂଶନ, ବାହୁସ୍ଫୋଟନ, ତର୍ଜନ, ଗର୍ଜନ, ଅସ୍ତ୍ରାଦି ଉତ୍କ୍ଷେପ, ଅକ୍ଷେପ, ତିରସ୍କାର ଓ କୁଟିଳାବଲୋକନାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ଉଗ୍ରତା, ଆବେଗ, ରୋମାଞ୍ଚ, ସ୍ୱେଦ, ବେପଥୁ ଓ କମ୍ପାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୫ । ବୀର ରସ—Heroism, heroic sentiment.

ଯହିଁରେ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ନାୟକର ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ୟମ ଦେଖାଯାଏ ।

ଉତ୍ସାହ ଓ ସାହସ ପ୍ରକୃତିକ ନାୟକ ଏହାର ବୀର ।

ଉଦ୍ୟମ ଏ ରସର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ।

ଦାନୀୟ ଧର୍ମ, ଅନ୍ୟକ୍ଷମୀୟଗଣଙ୍କ ଗ୍ରହଣ, ବିଜେତବ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଆଦି ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ବୀରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି, ଦୟାପାତ୍ର ଦୀନ ବ୍ୟକ୍ତିର କାତରୋକ୍ତି, ଯୁଦ୍ଧରେ ବିପକ୍ଷର ଚେଷ୍ଟାଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଦାନବୀର ପକ୍ଷରେ ଧନ, ଧର୍ମବୀର ପକ୍ଷରେ ଧର୍ମ, ଦୟାବୀର ପକ୍ଷରେ ତ୍ୟାଗଶୀଳତା ଓ ଯୁଦ୍ଧବୀର ପକ୍ଷରେ ସୈନ୍ୟାଦିଙ୍କ ସହାୟତା—ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ—ଶୂରତା ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟାଦି ।

ଏହି ରସ ଦାନ, ଧର୍ମ, ଦୟା ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଭେଦରେ ଚତୁର୍ବିଧ ।

୬ । ଭୟାନକ ରସ—Sentiment of terror or fear.

ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମନରେ ଭୟର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ।

ଏହାର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ଭୟ ।

ଭୀତିଜନକ ବସ୍ତୁ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଭୀତିପ୍ରଦ କାରଣର ଘୋରତର ଚେଷ୍ଟା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ । ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ଗଦ୍‌ଗଦସ୍ୱର (ଖାଟ ଆରୁ ଆରୁ ହୋଇଯିବା ବା ଖଳ ମାରିଯିବା), ନିଷ୍ଚେଷ୍ଟତା, ପ୍ରଳୟ, ସ୍ୱେଦ, ରୋମାଞ୍ଚ, କମ୍ପ, ହୃତ୍‌ପ୍ରେଷଣ (ଅକ୍ରାମସ୍ତ ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ବଲ ବଲ କରି ଚାହିଁବା) ଏହାର ଅନୁଭାବ । ଜୁଗୁପ୍ସା, ଆବେଗ, ସମ୍ମୋହ, ସନ୍ନ୍ୟାସ, ଗ୍ଲାନି, ଦୀନତା, ଶଙ୍କା, ଅପସ୍ମାର, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତି ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୭ । ବିଭତ୍ସରସ—Sentiment of disgust.

ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଘୃଣାର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ।

ଘୃଣା—ଏହାର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ।

ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ମାଂସ, ରୁଧିର, ମେଦ, ବିଷ୍ଠାଦି ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଏ ସବୁ ଅବଲମ୍ବିତ ଦ୍ରବ୍ୟରେ କୃମିପାତାଦି (ପୋକ ପଡ଼ିବା) ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ନିଷ୍ଠୀବନ, ଅସ୍ୟବଳନ ଓ ନେତ୍ରସଙ୍କୋଚାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ମୋହ, ଅପସ୍ମାର, ଆବେଗ, ବ୍ୟାଧି ଓ ମରଣ ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୮ । ଅଦ୍ଭୁତ ରସ—Sentiment of surprise.

ଯାହା ବିସ୍ମୟ ଜାତ କରାଏ ।

ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ବିସ୍ମୟ ।

ଅଲୌକିକ ବସ୍ତୁ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଆଲମ୍ବିତ ବସ୍ତୁର-ଗୁଣ ମହିମା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ।

ସ୍ତମ୍ଭ, ସ୍ୱେଦ, ରୋମାଞ୍ଚ, ଗଦ୍‌ଗଦସ୍ୱର, ସମ୍ଭ୍ରମ, ନେତ୍ରବିସ୍ଫାରଣାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ବିତର୍କ, ଆବେଗ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତି ଓ ହର୍ଷାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀଭାବ ।

୯ । ଶାନ୍ତରସ—Sentiment of tranquility or calmness.

ଯାହା ଦ୍ୱାରା ହୃଦୟରେ ଶାନ୍ତି ଜନ୍ମେ ।

ଶମ ଏହାର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ।

ଅନିତ୍ୟ ଅଶେଷ ବସ୍ତୁର ନିଃସାରତା ଓ ପରମାତ୍ମସ୍ୱରୂପ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ, ତୀର୍ଥ, ହରିକ୍ଷେତ୍ର, ମହାପୁରୁଷ ଓ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ରୋମାଞ୍ଚାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ନିର୍ବେଦ, ହର୍ଷ, ସ୍ମରଣ ଓ ଅଭିଭୂତ ଦୟାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

ଶାନ୍ତ ରସରେ ନାୟକର କୌଣସି ରୂପେ ଅହଙ୍କାର ଉଦ୍ଭବ ନାହିଁ; ଉଦ୍ଭବିଲେ ତାହା ବୀର ରସରେ ପରିଣତ ହେବ । କାରଣ, ବୀର ରସରେ ଦୟା ବୀର ନାୟକଙ୍କର ଦୟାରେ ଅହଙ୍କାର ପରିସ୍ଫୁଟ ଥାଏ । ଯେଉଁ ରସରେ ଦୁଃଖ, ସୁଖ, ଚିନ୍ତା, ଦ୍ୱେଷ, ରାଗ, ସ୍ପୃହା, ଶତ୍ରୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନେଚ୍ଛା ଓ ଆସକ୍ତି ଆଦି ନ ଥାଏ, ଅଥଚ ସବୁ ବିଷୟରେ ଶମ ବା ଶାନ୍ତି ଓ ତଦ୍ଵିଷୟ ନିବୃତ୍ତି ଜନ୍ମେ ତାହାହିଁ ଶାନ୍ତରସ ।

୧୦ । ବତ୍ସଳ ରସ—Sentiment of affection; paternal tenderness.

କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ ଏହାକୁ ୧୦ମ ରସ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏହା ଦ୍ୱାରା ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ । ଶିଷ୍ୟ ପୁତ୍ରାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ବତ୍ସଳତା ବା ସ୍ନେହ ଏଥିର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ।

ପୁତ୍ର ଶିଷ୍ୟାଦି ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ପୁତ୍ରାଦିଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା, ବିଦ୍ୟା ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟାଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଆଲିଙ୍ଗନ, ଅଙ୍ଗ ସଂସ୍ପର୍ଶ, ଶିରଶ୍ଚୁମ୍ବନ, ଦର୍ଶନ, ପୁଲକ ଓ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ଅନିଷ୍ଟାଶଙ୍କା, ହର୍ଷ ଓ ଗର୍ବାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀଭାବ ।

ସାଧାରଣତଃ ରସକୁ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୯ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । କେହି କେହି ବାତ୍ସଲ୍ୟକୁ 'ରସ' ମଧ୍ୟରେ ଗଣନ୍ତି । ପୁଣି କେହି କେହି ଶାନ୍ତ ରସକୁ କରୁଣ ରସର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ରସର ସଂଖ୍ୟା ୮ଟି ଗଣନା କରନ୍ତି ।

ଉପରୋକ୍ତ ରସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ପରସ୍ପର-ବିରୋଧ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ; ଏହାକୁ ରସବିରୋଧ ବୋଲାଯାଏ । ଆଦି ରସର ବିରୋଧୀ କରୁଣ, ରୌଦ୍ର, ବୀର, ଭୟାନକ ଓ ବିଭତ୍ସ ।

ହାସ୍ୟର ବିରୋଧୀ କରୁଣ ଓ ଭୟାନକ ।

କରୁଣର ବିରୋଧୀ ହାସ୍ୟ ଓ ଆଦି ।

ରୌଦ୍ରର ବିରୋଧୀ ଆଦି, ହାସ୍ୟ ଓ ଭୟାନକ ।

ବୀରର ବିରୋଧୀ ଭୟାନକ ଓ ଶାନ୍ତ ।

ଅଦ୍ଭୁତର ଓ ଭୟାନକର ବିରୋଧୀ ଆଦି, ହାସ୍ୟ, ରୌଦ୍ର ବୀର ଓ ଶାନ୍ତ ।

ବିଭତ୍ସର ବିରୋଧୀ ଆଦି ।

ଶାନ୍ତ ରସର ବିରୋଧୀ ହାସ୍ୟ, ରୌଦ୍ର, ବୀର ଓ ଭୟାନକ ।

ରସର ଓ ଭାବର ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଭାବବିହୀନ ରସ ନାହିଁ କିମ୍ବା ରସବିହୀନ ଭାବ ନାହିଁ । ୫ । ବିଷ— 5. Poison. ୬ । ଜଳୀୟ ବସ୍ତୁ; ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥ— 6. Liquid; fluid. ୭ । ଗୁଗ୍ଗୁଳ;ବୋଲ; ଗନ୍ଧରସ— 7. Gum myrrh; bdellium. ୮ । ଅନୁରାଗ; ପ୍ରଣୟ— 8. Love; affection; attachment, passion. [ଉ—ଚନ୍ଦ୍ର କୁମୁଦେ ଫୁରତେ ମୁଦେ ଯଦର ମୁଦେ ମୋତେ । ଦେଇ ହରଷ କରିବା ରସ ନାହିଁ ବରଷ ଅନ୍ତେ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି] । ୯ । ଦେହସ୍ଥ ଧାତୁ ବିଶେଷ; ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ରକ୍ତରେ ପରିଣତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତହିଁରୁ ପାକ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ସାର—9. Gastric juice; the juice produced from the food before it matures into blood. [ଦ୍ର—ରସ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା, ବିଚରଣ କରିବା (ଏହା ସର୍ବଦା ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବାରୁ) । ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜଠରାଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ପରିପାକ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ତାହାର ସାର ଭାଗକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ସର୍ବାଙ୍ଗ-ସଞ୍ଚାରୀ ହେଲେହେଁ ହୃଦୟ ବା ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଅଧିଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାନ । ରସ ପରିପକ୍ୱ ଓ ପିତ୍ତ ଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ରକ୍ତରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ହୃଦୟରୁ ଏହା ରକ୍ତ ରୂପରେ ଧମନୀସକଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଧାତୁକୁ ପୋଷଣ କରେ ଏବଂ ସର୍ବ ଶରୀରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏ । ମନ୍ଦାଗ୍ନି ହେତୁ ରସ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପରିପାକ ନ ପାଇଲେ ତନ୍ନିମିତ୍ତ ରସ କଟୁସ୍ୱାଦପନ୍ନ ହୁଏ, ତନ୍ନିମିତ୍ତ ରକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ନାନା ରୋଗ ଜନ୍ମାଏ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ରସର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ, ଯଥା—ଅଗ୍ନି ସମ୍ଭବ, ଅସ୍ତ୍ରକ୍ଲେଦ, ଅସ୍ତ୍ରମାତୃକା, ଅଜେୟ, ଆହାରସମ୍ଭବ, ଚର୍ମସାର, ଚର୍ମାମ୍ବ, ଚର୍ମାମ୍ବୁ ଚେତ ସମ୍ଭବ, ଧାତୁଘନ, ମୂଳ ମହାଯର, ରକ୍ତସାର, ରସିକା, ବପୁସ୍‌ବ, ଷଡ୍‌ରସ ସାର, ସ୍ୱେଦ ମାତା ।] ୧୦ । ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁ—10. Object of enjoyment. ୧୧ । ପାରଦ—11. Mercury; quick silver. [ଦ୍ର—ରସ ଶବ୍ଦର ନାନା ଅର୍ଥ ଅଛି । ଶୃଙ୍ଗାର ପ୍ରଭୃତି ରସରେ ରସ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅମ୍ଳ ପ୍ରଭୃତି ଷଡ୍‌ରସରେ ରସ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ରସ ଶବ୍ଦର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ଅଛି, ପାରଦ । ରସ ଶବ୍ଦରେ କେବଳ ପାରଦ ନ ବୁଝି ପାରଦ ଗନ୍ଧକାଦି ଯାବତୀୟ ରସ ଓ ଉପରସ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ଲୌହ, ଅଭ୍ର ଓ ବଙ୍ଗାଦି ଧାତୁ ଉପଧାତୁମାନଙ୍କୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସମସ୍ତ ରସାଦି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ ତାକୁ ରସଚିକିତ୍ସା କୁହାଯାଏ । ପାରଦ ଅଧିକାଂଶ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ରସ ଚିକିତ୍ସାରେ ପାରଦ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ପାରଦ ବିଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ ଅମୃତ ସମାନ ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ । ପାରଦ ଅବିଶୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ମାରାତ୍ମକ ବିଷ । ସୁତରାଂ ଔଷଧରେ ପାରଦକୁ ଶୋଧନ ନ କରି କେବେ ବ୍ୟବହାର କରିବ ନାହିଁ । ପାରଦର ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେଗୋଟି ଦୋଷ ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୋଷ । ନାଗ, ବଙ୍ଗ, ମଳ, ବହ୍ନି, ଚାପଲ୍ୟ, ବିଷ ଗିରି, ଅସହ୍ୟାଗ୍ନି । ପାରଦର ଏହି ଅଷ୍ଟ ଦୋଷ ଯଥାକ୍ରମେ ବ୍ରଣ, କୁଷ୍ଠ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଦାହ, ବୀର୍ଯ୍ୟନାଶ, ମରଣ, ଜଡ଼ତା, ଓ ଶ୍ୱୋଟକ ରୋଗ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ।

ପାରଦର ସର୍ବଦୋଷହର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଶୋଧନ ବିଧି :—

ଘିଉଁ ଅଗ୍ନି, ତିରେଇତା, ରକ୍ତ ସୋରଷ, ଲଣ୍ଠା ବେଏଙ୍ଗୋଳ, ଓ ହିଫଳା ଏ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ କ୍ୱାଥରେ ଛିନ୍ନଦିନ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ପାରଦ ସର୍ବଦୋଷ ବିମୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ପାରଦର ୮ ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର ଅଛି, ଯଥା—ସ୍ୱେଦନ, ମର୍ଦ୍ଦନ, ମୂର୍ଚ୍ଛନ, ଉତ୍ଥାପନ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱପାତନ, ବୋଧନ, ନିୟାମନ ଓ ଦୀପନ । ଶୋଧନ ଉତ୍ତାରୁ ଏ ୮ ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକ ।

ସ୍ୱେଦନ—ଖଣ୍ଡିଏ କଳାକୁ ଚାରିଭାଗ କରି ତହିଁରେ ପାରଦକୁ ବାନ୍ଧିବ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି କାଞ୍ଜି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି

ତହିଁରେ ହିକଟୁ, ହିଫଳା, ଚିତାମୂଳ ଓ ଘିଲୁଆଁଶ୍ୱର କଲ୍କ ପକାଇବ । ପରେ ହାଣ୍ଡି ଫଳରେ ଖଣ୍ଡେ କାଠି ରଖି ସେଥିରେ ଉକ୍ତ ପାରଦକୁ ପୋଟଳୀ ବାନ୍ଧି ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ଝୁଲାଇ ଏକ ଦିନ ଅଗ୍ନିତାପରେ ପାକ କରିବ । ଏହାକୁ ଦୋଳାଯନ୍ତ୍ର ପାକ କୁହାଯାଏ । ଶୋଧନ ପରେ ଯେ ଦୋଷ ଥିବ ତାହା ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ହେବ ।

ମର୍ଦ୍ଦନ—ଅଳନ୍ତ କଳା, ଲଟା ଚୁଣ୍ଡି, କଳାଖୀରା, ମେଣ୍ଢା ଲୋମଭସ୍ମ, ଗୁଡ଼, ସୈନ୍ଧବ, କାଞ୍ଜି, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ପାରଦର ଷୋଡ଼ଶାଂଶ ନେଇ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପାରଦକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ ।

ମୂର୍ଚ୍ଛନ—ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପାରଦର ବ୍ୟାଧିଘାତିନୀ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ହିକଟୁ, ହିଫଳା, ଅଣ୍ଡିରା ଚାକଡ଼ ମୂଳ, ଅଙ୍କରାଣ୍ଡ, ଲଟା ବେଁଏଁବୋଳର କ୍ୱାଥ, ମେଣ୍ଢାଲୋମ, ଚିତାମୂଳ, ହଳଦୀ, ଯବକ୍ଷାର, ଘିଲୁଆଁଶ୍ୱ, ଅରଖପତ୍ର, ଧାତୁରା, ଏ ସମସ୍ତ ରସରେ ୭ ଦିନ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ପାରଦର କଞ୍ଚୁକ ଦୋଷ ଦୂର ହୁଏ ।

ଉତ୍ଥାପନ—ପାରଦର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ହଳଦୀଚୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଘିଲୁଆଁଶ୍ୱ ରସ, ଏ ଉଭୟଦ୍ୱାରା ପାରଦକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ପାତନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ରଖିବ, ଏହାକୁ ପାରଦର ଉତ୍ଥାପନ କହନ୍ତି ।

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପାତନ—ତିନିଭାଗ ପାରଦ ଓ ଏକଭାଗ ତାମ୍ରକୁ ଏକତ୍ର ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ଗୋଟିଏ ପେଣ୍ଡୁଳା କରିବ । ଏହି ପେଣ୍ଡୁଳାକୁ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ରଖି ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ତା ମୁହଁରେ ଉପରକୁ ମୁଖ କରି ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବ । ଉଭୟ ହାଣ୍ଡିର ସନ୍ଧିସ୍ଥାନକୁ ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା ଲେପି ଦେବ । ଏପରି ଲେପିବ, ଯେପରି ତା ଭିତରୁ ବାଷ୍ପ ବାହାରି ନ ଯାଏ । ପରେ ତାକୁ ଚୁଲି ଉପରେ ବସାଇ ତଳ ହାଣ୍ଡିର ତଳେ ନିଆଁ ଜାଳିବ ଓ ଉପର ହାଣ୍ଡିରେ ଜଳ ଦେବ । ଜଳ ଗରମ ହେଲେ ଥରକୁଥର ପକାଇ ଦେଇ ଥଣ୍ଡା ଜଳ ଦେଉଥିବ । ଏହିପରି ସମୟ ସମୟରେ ଜଳକୁ ବଦଳାଇ ଦେବ । ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତଳ ହାଣ୍ଡିରୁ ପାରା ଉଠିଆସି ଉପର ହାଣ୍ଡିର ତଳେ ଲାଗିଯିବ ।

ଅଧଃପାତନ—ହିଫଳା, ଶଜନାମଞ୍ଜି, ଚିତା, ସୈନ୍ଧବ ଓ ରାଇସୋରିଷ ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତରେ ପାରଦକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କରୁ କରୁ ଯେତେବେଳେ ପଙ୍କ ପରି ହେବ ତେତେବେଳେ ଏହାକୁ ଭୂଧର ଯନ୍ତ୍ରର ଉପର ହାଣ୍ଡି ଭିତରେ ଲେପ ଦେବ । ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିକୁ ଉଲ୍ଟାଇ ପକାଇ ରଖି ଭୂମିରେ ଗାତ କରି ପୋତିଲେ ତାକୁ ଭୂଧର ଯନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ତଳ ହାଣ୍ଡିରେ ଜଳ ଦେଇ ଉପର ହାଣ୍ଡି ଭିତରେ ମର୍ଦ୍ଦିତ ପାରଦକୁ ବୋଳି ଦେଇ ଭୂମିରେ ଗାତ ଖୋଳି ପୋତି ଦେବ । ଉପର ହାଣ୍ଡିର ଉପରଭାଗକୁ ଜଳନ୍ତାଅଙ୍ଗାର ନିଆଁରେ ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବ । ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉପର ହାଣ୍ଡିରେ ଲାଗିଥିବା ପାରଦ ତଳହାଣ୍ଡିର ପାଣିରେ ପଡ଼ିବ ।

ଗାର୍ଦ୍ଦ୍ୟକ୍ ପାତନ—ଗୋଟିଏ ମାଟିଆରେ ଶୋଧିତ ପାରଦ ଓ ଅନ୍ୟ ମାଟିଆରେ ଜଳ ପୂରାଇ ଉଭୟ କଳସୀର ମିଳିତ ମୁହଁକୁ ମାଟିରେ ଲେପି ଦେବ । ପରେ ପାରଦ ଥିବା କଳସୀ ତଳେ ନିଆଁ ଜାଳିବ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପାରଦ ଯାଇ ଜଳ ଥିବା କଳସୀ ଭିତରେ ପଡ଼ିବ । କଳସୀ ଦୁଇଟିକୁ ଗାର୍ଦ୍ଦ୍ୟକ୍-ଭାବରେ ବା ଅଣେଇକରି ରଖିବ ।

ବୋଧନ—ପାରଦକୁ ଭୂର୍ଜ ପତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ସୈନ୍ଧବଲବଣ ମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ ସିଦ୍ଧ କରିବ । ଏଥିରେ ପାରଦର ଖଣ୍ଡଭାବ ଦୂର ହୋଇ ଗାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଅଧିକ ହୁଏ ।

ନିୟାମନ—ଗୁଗ୍ଗୁ, ତେଲୁଲୀଗେଲି, ପିତାକାଙ୍କଡ଼, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟିଆ ଓ କଳକଧାତୁରା, ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର କ୍ୱାଥରେ ନିୟମ ପୂର୍ବକ ତିନିଦିନ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ପାରଦ ସ୍ଥିର ହୁଏ ।

ଦୀପନ—ଖାରକଷ, ପଞ୍ଚଲବଣ, ରାଇଶୋରିଷ, ଶଜନାମଞ୍ଜି, ଶାଙ୍ଗଣା, ଏ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଏକତ୍ର ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ ଓ କାଞ୍ଜିରେ ଗୋଳାଇ ନିୟମାନୁସାରେ ତିନିଦିନ ପାରଦକୁ ଦୋଳା ଯନ୍ତ୍ରରେ ପାକ କରିବେ ।

ଅନୁବାସନ—ଦୀପନ କ୍ରିୟା ପରେ ପାରଦକୁ ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ମିଶାଇ ମାଟି ବା ପଥର ପାତ୍ରରେ ରଖି ୧ଦିନ ଖରାରେ ରଖିଲେ ଅନୁବାସନ କ୍ରିୟା ହୁଏ ।

ଏତେ ପ୍ରକାର ପ୍ରକ୍ରିୟାପରେ ପାରଦ ସାକ୍ଷାତ୍ ଅମୃତ ସ୍ୱରୂପ ହୁଏ ଏବଂ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଏସବୁ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ।

ହିଙ୍ଗୁଳରେ ପାରା ଥାଏ । ହିଙ୍ଗୁଳକୁ ନିମ୍ବପତ୍ର ରସରେ ବା ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ଏକପ୍ରହର କାଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ । ପରେ ଚକ କରିବ, ଶୁଖିଗଲେ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ରଖିବ । ସେହି ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ପଲମ ଚିତ୍ କରି ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବ । ତାହା ପରେ ସେହି ପଲମରେ ଥିବା ପାଣି ଗରମ ହେଲେ ବଦଳାଇ ଥଣ୍ଡା ଜଳ ଦେଉଥିବ । ଏପରି ୩୦ ଥର ପାଣି ବଦଳାଇବ । ଏପରି କଲେ ହିଙ୍ଗୁଳସ୍ଥ ପାରଦ ଉପରକୁ ଉଠି ପଲମ ପିଠିରେ ଲାଗିବ । ଏ ପାରଦ ନାଗାଦି ଦୋଷବର୍ଜିତ, ଏହାର ଶୋଧନାଦି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଷଡ଼ୁଗୁଣ ବଳଜାରଣ ବିଧି ।

ବାଲୁକା ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମାଟି ପାତ୍ରରେ ପାରଦର ସମପରିମିତ ବଳ ବା ଗନ୍ଧକ ରଖି ପାକ କରିବ । ଗନ୍ଧକ ତରଳି ତେଲ ପରି ହେଲେ ସେଥିରେ ପାରଦ ପକାଇବ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପୁନରାୟ ଗନ୍ଧକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବ । ସେ ଗନ୍ଧକ ତରଳି ଗଲେ ପୁଣି ଗନ୍ଧକଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବ । ଏପରି ପାରଦର ଛଅଗୁଣ ଗନ୍ଧକ ଦିଆଗଲା ପରେ ବାଲୁକା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ମାଟିପାତ୍ରକୁ ବାହାର କରି ଦେବ ଏବଂ ପାତ୍ର ତଳେ ଛିଦ୍ର କରି ପାରଦ ବାହାର କରିବ । ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପାରଦ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଓ ସର୍ବରୋଗହର ହୁଏ । ଏହା ପାରଦର

ବିଶେଷ ମୂର୍ଚ୍ଛନା । ହାଣ୍ଡିରେ ବାଲି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ, ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମାଟିପାତ୍ର ବା ବେତର ଔଷଧପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଡ଼ି ରହିବ । ଏହାକୁ ବାଲୁକାଯନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ ।

ପାରଦକୁ ଏତେ ପ୍ରକାର ସଂଶୋଧନ ନ କଲେ କଦାଚ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରିବ ନାହିଁ । ଅବିଶୁଦ୍ଧ ପାରଦ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ପାରା ଦେହ ମଧ୍ୟ ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼େ; ନାନାପ୍ରକାର ଜଟିଳ ରୋଗ ବାହାର ଶରୀରକୁ ନାରଖାର ଓ ଜରଜର କରି ପକାଏ । ଆଜିକାଲି ଭଲ ରସ ମିଳୁ ନାହିଁ, କେହି ଚିନ୍ତା ସହିତ ରସ ମାରଣ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଲୌହ ରସ, ଅଭ୍ର ରସ, ସୁନା ରସ ପ୍ରଭୃତି ତାବତୀୟ ରସ ଔଷଧ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ । ମାରଣ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ହଠ ମାରଣ ଓ ସୁଠ ମାରଣ । ହଠ ମାରଣ ସହଜ, ମାତ୍ର ସୁଠ ମାରଣ ସମୟସାପେକ୍ଷ ଓ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ । ଶତ ପୁଟିତ, ସହସ୍ର ପୁଟିତ ଅଭ୍ର ଓ ଲୌହ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ । ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ଏପରି ମାରଣ କରିବା ପାଇଁ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ବଜାରରେ ଯେଉଁ ସବୁ ରସ ମିଳେ, ତାହା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ସୁତରାଂ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଔଷଧର ଫଳ ଘଟୁ ନାହିଁ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।]

୧୨ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—12. Gold. ୧୩ । ଶାରୀରିକ ସୁଖଭୋଗ; ବିଷୟସୁଖାସକ୍ତି—13. Wordly enjoyment; enjoyment of wordly pleasures. ୧୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ସୁଖାସ୍ୱାଦନ ବା ସୁଖଭୋଗ; କାମାସକ୍ତି କାମକେଳି —14. Carnal enjoyment; sensuality; dalliance. ୧୫ । ମର୍ମ; ଗୁପ୍ତଭାବ; ଅଭିପ୍ରାୟ—15.Purport; intention. (ଉ—କଥାରସକୁ ଶବ୍ଦ-ବାସକୁ—ଭଗ । କଥା କହୁଥାଏ ବଡ଼ ରସରେ, ମନେ ଲାଗୁଥାଏ ପରିହାସରେ—ଭଗ) । ୧୬ । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର) ପାରଦଜାତୀୟ ଖଣିଜପଦାର୍ଥଗଣ—16. Minerals akin to quicksilver. [ଦ୍ର—ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବସ୍ତୁମାନ, ଯଥା—

ରସାଞ୍ଜନ—Sulphurate of antimony.
ନୀଳାଞ୍ଜନ—Green vitriol.
ହିଙ୍ଗୁଳ—Vermilion.
ଲୋବାନ; ଶିଳାରସ—Olibanum; benzoin.
ସିନ୍ଦୂର—Oxide of lead.

୧୭ । ଖଣିଜ ଲବଣାଦି (ଯଥା—ସୋରା, ଗନ୍ଧକ)—17. Mineral salts. ୧୮ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସାରଭାଗ—18. Essence of a thing. (ଯଥା—ବୃକ୍ଷ ଭୂମିରୁ ରସ ଗ୍ରହଣ କରେ ।) ୧୯ । ପୂଜ—19. Pus; purulent matter. ୨୦ । ବୃକ୍ଷାଦିରୁ ଯାହା ବହିତ କରାଏ—20. The sap of trees.

୨୧ । ନବ ସଂଖ୍ୟା (ଉ. ଶ.)—21. The number nine. ୨୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ଉ. ଶ)—22. Vermilion. ୨୩ । ପ୍ରକାର; ରଙ୍ଗ—23. Mode; manner. (ଉ—କଥା କହୁଥାଏ କେଉଁ ରସରେ, ମୋତେ ଲାଗୁଥାଏ ପରିହାସରେ—ଭଗ ।)

ରଙ୍ଗ ରସ ୨୪ । ଶୁକ୍ର; ରେତଃ—24. Semen virile. ବେ. ବି—୧ । ରଙ୍ଗ; ଅଟ୍ଟା; କୌତୁକ—1. Jesting. ୨ । ରସିକତା—2. Wit; humour; gallantry. ୩ । ରୂପ; ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଲାବଣ୍ୟ—3. Beauty; charm.

ରାଂ ରଙ୍ଗା ୪ । (ସ. ରଙ୍ଗ)—ରାଙ୍ଗା; ଟିଣ ଧାତୁ—4. Tin. ୫ । ସୀସା ଧାତୁ—5. Lead. ୬ ।

ଯୁସ ରସ ମାଂସାଦିର କ୍ୱାଥ; ସୋରୁଆ—6. Soup. ୭ ।

ରସ ରସ ଚିନି ବା ଗୁଡ଼ ସଙ୍ଗେ ପାଣି ମିଶାଇ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ଅଧିକ ଘନ ହୋଇ ଜମାଟ କରାଯିବା ଦ୍ରବ୍ୟ; ଶିରା—7. Syrup; thickened liquid made by boiling sugar with water. ୮ । ଦେହସ୍ଥ ରକ୍ତ-

ରକ୍ତ ରସ 8. Blood. (ଯଥା—ତୋ ମୁଣ୍ଡରୁ ରସ ଚାଲିଛି ଦେଖିଛି ।) ୯ । ଖଜୁରି, ତାଳ, ନଡ଼ିଆ ଗଛର କଣ୍ଡାରୁ ବାହାର କରାଯିବା ତାଡ଼ି—9. Fermented juice Toddy (from date, palm and cocoanut trees) ୧୦ । ଗୁଡ଼, ମଧୁକ ଓ ପୁଷ୍ପ ଆଦିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମଦ; ଦ୍ରାକ୍ଷାରସ—10. Wine

ଗୋରସ distilled from flowers etc. ୧୧ । ଦୁଗ୍ଧ;

ରସ ରଶ ଦୁଧ; ଗୋରସ—11. Milk. ୧୨ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—12. Sweetness. (ଉ—ବାସ ଖାଇଲା, ପୁଅ ଖାଇଲା, ଅଛି ବି ସେଥିରେ ରସ ରହିଲା ?) ୧୩ । ଶକ୍ତି; ତେଜ—13. Vigour; energy; virility; potency. ୧୪ । ଅହଙ୍କାର; ଗର୍ବ; ଦର୍ପ—14. Pride. ୧୫ ।

ବାରୁଦ ବାରୁଦ ବାରୁଦ—15. Gun powder. (ଉ—କଥାକେ କଥାକେ ଥୋକେ ଯାଉଛନ୍ତି ରୁଷି ରସ ବଢ଼ିଯୋଗେ ଯଥା—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) ୧୬ । ବ୍ୟସନ—16.

ରସ ରସ Vices. (ଉ- ଜୁଆ ଶକ୍ତ୍ୟା ପାରା ରଙ୍ଗ, ଯଶା ଜ୍ୟାଯୁବଲ ବେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗ ଏ ଷଡ଼ରସରେ ମାତଇ ଯିଏ, ଲୋକେ ରହି ଟାକର ଖାଏ—ଭଗ) ୧୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଧନସମ୍ପତ୍ତି—17. (figurative) Riches; money; wealth; means. ୧୮ । ସଙ୍ଗୀତରେ ଓ ରଚନାଦିରେ ଥିବା ଭାବ—18. The underlying idea running in a composition or song. (ଉ—ପୃଥ୍ୱୀ ଚକ୍ରବାଳ ପରିବୃତ୍ତ ବାଲୁକେଶ, ପ୍ରସନ୍ନଇଲେ ଏ ରସ ଗୋ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋଦ୍ଭବମ୍ ଷ ଗୀତ ।) ୧୯ । କୌତୁକ—19. Amusement. (ଉ—ସେ ରସାନ୍ତରେ, ସ୍ନେହ ଜାତରେ, ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତ , ସଙ୍ଗେ—ଭଗ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

୨୦ । ଘୋଡ଼ା ଓ ହାତିଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳସାରୁ ଏକପ୍ରକାର ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଗତ ହେବା ରୋଗ—20. A disease of the elephants and horses resulting in the exudation of a secretion from the soles. ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି (ଭୁଲ ବ. ରସ)- ୧ । ଅଖୁଦୋରୁଅ—1. The juice of sugarcane. ୨ । ଖଜୁରରସ; ତାଡ଼ି—2. Toddy, juice of date palm tree.

ରସକ—ସ. ବି (ରସ+କ)—୧ । ନିଷ୍ଠାଥ ମାଂସ—1. Stewed meat. ୨ । ଫିଟିକିରି (ହି. ଶ)—2. Alum. ୩ । ଖପର (ହି. ଶ.)—3. Antimony ସ. ବିଶ—ରସଯୁକ୍ତ—Juicy.
Rasaka

ରସକର୍ପୂର—ସ. ବି—ପାରଦଘଟିତ ଔଷଧବିଶେଷ—A white sublimate or mureate of mercury; Perchloride of mercury.
(ରସକପୁର—ଦେଶଜରୂପ)

[ଦ୍ର—ଶୋଧିତ ପାରଦ ଓ ସମପରିମିତ ଗେରୁ, ଇଟା, ଖଡ଼ୀ, ଫିଟିକିରି, ସୈନ୍ଧବଲବଣ, ଉଇମାଟି, ଶାଚଲବଣ, ରକ୍ତକମାଟି ଅର୍ଥାତ୍ ହାଣ୍ଡି ରଙ୍ଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ନାଲି ମାଟି ବା ଚାଉ, ଏ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକତ୍ର କରି ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ପୂରାଇ ତାହା ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ଉଲ୍ଟାଇ କନା ଓ ମାଟିଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ହାଣ୍ଡିର ସନ୍ଧିକୁ ଜଳୁଜ କରି ବନ୍ଦ କରି ହାଣ୍ଡିତଳେ ୪ ଦିନ ଜିଅଁ ଜାଳିବ ଓ ଏକ ଅଦୋଗ୍ନି ହାଣ୍ଡିକୁ ଅଙ୍ଗାର ଉପରେ ରଖିବ । ପରେ ହାଣ୍ଡି ଶୀତଳ ହେଲେ ତାକୁ ଖୋଲି ଉପର ହାଣ୍ଡିର ଘଡଇ ଦେହରେ କର୍ପୂରପରି ପେଣ୍ଢି ଥିଲା ବୋଲି ବସିଥିବ ତାହାକୁ ଛାଣିଲେ ତାହାହିଁ ରସକର୍ପୂର । ଏଥିରୁ ୨ ରତି ଲବଙ୍ଗ, ଜାଫ୍ରାନ, ଚନ୍ଦନ ବା ମୁମନାଥ ସହିତ ସେବନ କଲେ ଉପଦଂଶ, କୁଷ୍ଠ, ବ୍ରଣାଦି ଅରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟାଦି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ବଜାରରେ ମିଳୁଥିବା ରସ-କର୍ପୂରରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାରଦ ଶୋଧିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ଓ ତାହା ବ୍ୟବହାର କଲେ ଉପଦଂଶ ଆଦି ଅଶୁପ୍ରଶମିତ ହୁଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପରିଣାମରେ ଦେହଯାକ ପାରଦଜନ୍ୟ ଘାଆ ବାହାରିଯାଏ । ଅଶିକ୍ଷିତ ବୈଦ୍ୟମାନେ ବଜାରରେ ମିଳୁଥିବା ଅବିଶୁଦ୍ଧ ରସକର୍ପୂରକୁ କନାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଜଳିଲା କରି ଚିହ୍ନିର ଧୂଆଁକୁ ରୋଗୀକୁ ସେବନ କରାଇ ଦାନ୍ତମୂଳକୁ ଫୁଲାଇବାଦ୍ୱାରା ମେହ ଓ ଉପଦଂଶ ରୋଗକୁ କମ ଇ ଦିଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କିଛିଦିନ ପରେ ରୋଗୀର ଦେହଯାକ ଘା ଫୁଟିଯାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଚେକା ଚେକା କଷ୍ଟପ୍ରଦ ବ୍ରଣମାନ (mercurial eruptions) ବାହାରିଯାଏ ଓ ସମୟ ସମୟରେ ତାହା ଭୀଷଣ କୁଷ୍ଠ ରୋଗରେ ପରିଣତ ହେବାର ଦେଖା ଅଛି । ରସକର୍ପୂର ଦେଖିବାକୁ କର୍ପୂର ପରି ଥିଲା ।]

ରସ କଣ୍ଠି—ଦେ. ବି—ସୀସା ବା ରାଙ୍ଗାରେ ନିର୍ମିତ କଣ୍ଠି—Necklace made of lead balls.
Rasa kaṇṭhi

[ଦ୍ର—ଏହିପରି ରସ ଖଡ଼ି ଓ ରସ ମୁଦ୍ରି ଆଦି ହୁଏ ।]
ରସକଣ୍ଠୀ ରାଂଗାକା କଂଠା

ରସ କଦମ୍ବ—ଦେ. ବି.—ବାରୁଦ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ପରି ବାଣ ବିଶେଷ—Name of a firework appearing like a burning tree when lighted.
Rasa kadamba
ରସ କଦମ୍ବ
ବାଣକାମ୍ପାଣ୍ଡ

ରସ କଦମ୍ବା—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ).—୧। ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ—1. A kind of sweet. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ) ଗାଳି ବିଶେଷ—2. (irony) A term of abuse.
Rasa kadambā

ରସ କଦଳୀ—ଦେ. ବି.—ରସ କଦମ୍ବା (୨) (ଦେଖ) Rasa kadambā (2) (see.)
Rasa kadali

ରସକଳା—ସ. ବି.—୧ । ମୃଦୁ ମିଷ୍ଟ ସ୍ୱର—1. A low sweet sound. ୨ । ପାନମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗାନ—2. The song of an intoxicated person. ୩ । ରସ ବିଷୟରେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ—3. Wit; witticism; gallantry.
Rasakalā

ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to females. ୨ । ଖୋରଧାନିବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ କବି ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ରଚିତ ଆଦିରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟ—2. Name of an Oriya poem by poet Lokanātha.

ରସ କଳ୍ପଲତା—ଦେ. ବି.—ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ କବି ଗଦାଧର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ରଚିତ ନାୟକ-ନାୟିକାତ୍ମକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ—Name of an Oriya poem by an ancient poet Gadādhara.
Rasa kalpa latā

ରସ କଲ୍ଲୋଳ—ଦେ.ବି.—ଓଡ଼ିଆ କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କର ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଛନ୍ଦ କାବ୍ୟ—A poetical work by Dinakṛushṇa Das. [ଦ୍ର—ଛନ୍ଦ-ମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ିର ମୂଳ ଅକ୍ଷର କ ଅଟେ ।]
Rasa kallola

ରସକାରକ—ସ. ବିଣ.—୧ । ଦ୍ରବକାରକ—1. Liquifying. ୨ । ଭାବଉତ୍ପାଦକ—2. Producing sensation or emotion. ୩ । ସ୍ୱାଦଦାନକାରୀ—3. Giving relish or taste.
Rasakārakā
(ରସକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସ କୂପ—ସ.ବି.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସ ଭଣ୍ଡାର—Store of pleasures.
Rasa kūpa [ଦ୍ର—ଜାନୁରେ ଅବଶେ ବଶେ, ସ୍ୱରସ କୂପରେ ପଶେ, କୋଳେ ଅନନ୍ତପ୍ରଦାସେ ଦାସେ—ଭକ୍ତ.ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି ।]

ରସକୂଲ୍ୟା—ଦେ. ବି—ବାଣୀ ବା ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—A metre in Oriya literature.
Rasakūlyā
(ରସକୋଇଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ରାଗ ତଳେ ରୋଟ୍‌ଦେଖ]—ସ.ବି. ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଜୁଶଦ୍ୱୀପର ନଦୀ ବିଶେଷ (ହି.ଶ)—Name of a mythological river.

ରସକେଦାର—ଦେ. ବି.—ଗଦ ବିଶେଷ—A kind of root.
Rasa kedāra
(ଦ୍ର—ଅନଙ୍ଗ-ପ୍ରେତ ରସକେଦାର ଗଦ—ଭକ୍ତ)
ଏକପ୍ରକାରଗଦ ଇଶାରଗଦ୍ (ଦ୍ର—ଏ ଗଦ ବ୍ୟବହାର କରି ଗୁଣିଆମାନେ ଭୂତ ପ୍ରେତାଦିଙ୍କୁ ଛାଡ଼ାନ୍ତି ।)

ରସ କେଳି—ଦେ. ବି. (ମ. ଶ. ଲୋ.)—୧ । ରସଲୀଳା (ଦେଖ)—1. Rasalīlā (See). ୨। ରସରେ ବା ଶିରାରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ପିଠା—2. A kind of
Rasa keli

cake moistened in syrup. ସଂ.ବ—୧ । ବିହାର; କ୍ରୀଡ଼ା (ହି.ଶ)—1. Sport. ୨ । ମଜଲିସ; ମଜା କରିବା (ହି.ଶ)— 2. Merriment.

ରସ କେଶ(ସ)ର—ସଂ. ବି.—କର୍ପୂର -Camphor.
Rasakeśa(sa)ra

ରସକୋରା—ଦେ. ବି.—ନଡ଼ିଆ କୋରାକୁ ଚିନିରେ ପାଗକରାଯାଇ ବନା ଯାଇଥିବା ଲଡ୍ଡୁ—Sweetmeat balls made by the scrapings of cocoanut kernel soaked in syrup. (ତୁ—ନଡ଼ିଆ ଛେଚା ପଡ଼ି ଦୁଧ ରସକୋରା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।)
Rasakorā ଯାଇଥିବା ଲଡ୍ଡୁ—Sweetmeat balls made by the scrapings of cocoanut kernel soaked in syrup. (ତୁ—ନଡ଼ିଆ ଛେଚା ପଡ଼ି ଦୁଧ ରସକୋରା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।)
ରସକୋରା **रसकोरा**

ରସ କୌତୁକ—ସଂ. ବି.—ରସଯୁକ୍ତ କୌତୁକ—Dalliance; amusements in connection with love,
Rasa kautuka
(ରସକଉତୁକ—ଦେଶଜରୂପ)

ରସ କୌତୁକୀ—ସଂ. ବିଣ—ରସକ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରିୟ—Fond of dalliance.
Rasa kautukī
(ରସକୌତୁକିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ରସକଉତୁକୀ—ଦେଶଜରୂପ(ପୁଂ. ସ୍ତ୍ରୀ)]

ରସ କ୍ରୀଡ଼ା—ସଂ. ବି (ମ.ପ.ଲୋ.)—ରସିକ ରସିକାଙ୍କର କେଳି ଓ କୌତୁକାଦି ବହୁବିଧ—Dalliance; various acts of merriment between lovers; feats of gallantry.
Rasa krīrdā

ରସଖଇ—ଦେ. ବି—ଚିନିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭୁଣ୍ଡ଼ା—Fried paddy soaked in syrup of white sugar.
Rasa khai
ଚିନିର ମୁଡ଼କୀ **चिनिकीलाई**

ରସଖର୍ପର—ସଂ. ବି—ଖପର ନାମକ ଉପଧାତୁ (ହି. ଶ) Antimony.
Rasakharpara

ରସ ଗଡ଼ି(ଲି)ତଂ—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ସଂ ରସଗଳିତଂ=ରସଗଳୁଅଛି)—ରସ ଗଡ଼ିବା—Oozing of juice. [ତୁ—ରସଗଳିତଂ ରସ ଗଳତଂ ଥପଂ ଥପଂ (ଟୋପା ଟୋପା ହୋଇ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ରସ ଗଳୁଅଛି) । ଭଗ ।]
Rasagardi(li)tm
रसटपकताहे

ରସ ଗଡ଼ି(ଲି)ବା—ଦେ. କ—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ରସ ନିର୍ଗତ ହେବା—The oozing of juice from a thing.
Rasa gardi(li)bā
ରସଗଡ଼ା **रसटपकना**
[ରସ ନିଉଡ଼ିବା, ରସ ନିଚିଡ଼ିବା, ରସ ବୋହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
(ରସ ଗଡ଼ା[ଲା]ଇବା, ରସ ନିଉଡ଼ାଇବା, ରସ ନିଗାଡ଼ିବା, ରସ ବୁହାଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ)

ରସଗତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—ଶରୀରରେ ରସଧାତୁର ଆଧିକ୍ୟ ଜନିତ ଜ୍ୱର—The excess of gastric juice in the system.
Rasagata jwara

ରସ ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବି—ଗନ୍ଧରସ; ଗୁଗୁଳ—Bdellium; gum myrrh.
Rasa gandha

ରସଗନ୍ଧକ—ସଂ. ବି—୧ । ରସଗନ୍ଧ (ଦେଶ)—1. Rasagandha (See). ୨ । ଗନ୍ଧକ—2. Sulphur. ୩ । ରସାଞ୍ଜନ (ହି. ଶ)—3. Antimony. ୪ । ଗନ୍ଧ ବୋଳ (ହି. ଶ)—4. Myrrh. ୫ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ହି.ଶ)—5. Vermilion.
Rasagandhaka

ରସ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ ରସ ବା ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Witty; humorous. ୨ । କାବ୍ୟ ରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Sentimental. ୩ । ଯାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of juice inside. ସଂ. ବି—୧ । ରସାଞ୍ଜନ (ଦେଶ)—1 Rasāñjana (See). ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ଦେଶ)—2. Hingula. (See).
Rasa garbha
[ରସଗର୍ଭକ—ଅନ୍ୟ ବିଣରୂପ]

ରସ ଗୁ(ଗୋ)ଲା(ଲ୍ଲା)—ଦେ.ବି (ସଂ. ରସ+ଗୋଲକ)—ଦୁଧଛେନାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ଚିନିରେ ପାକ କରାଯାଇଥିବା ରସଗୋଲା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—A kind of sweetmeat. [ତୁ—ରସଗୁଲ୍ଲା ସକଳର ମଣ୍ଡା ହେଲା ସତ୍ୟ ରସଗୋଲା । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବିଚାରମାଦଳ ।]
Rasa gu(go)lā(llā)
ରସଗୋଲା **रसगुल्ला**

ରସଗ୍ରହ—(ରସ+ଗ୍ରହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜିହ୍ୱା (ହି. ଶ) Tongue.
Rasagraha

ରସ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । କବିତା ଓ କାବ୍ୟାଦିର ରସ ଆସ୍ୱାଦନ—1. Enjoying the sentiments or wit of a writing or speech —୨ । ସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣ—2. Enjoying the taste or relish. ୩ । ସାରଗ୍ରହଣ —4. Collecting the essence from a thing.
Rasa grahaṇa
(ରସଗ୍ରାହୀ—ବିଣ. ପୁଂ) (ରସଗ୍ରାହିଣୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସଘ୍ନ—ସଂ. ବି—ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍କଣା—Borax. ସଂ. ବିଣ—ରସନାଶକ—Destroying the juice or sap.
Rasaghna

ରସ ଚାଖିବା—ଦେ. କ—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା—To taste the sweetness of a thing.
Rasa chākhibā
ରସଚାଖା, ରସଆସ୍ୱାଦ କରା **रसचखना**

ରସ ଚି(ଚୁ)ପୁଡ଼ିବା - ଦେ. କ—୧। କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଦଳି ଭିତରୁ ରସ ବାହାର କରିବା—1.To press out juice from a thing. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟକୁ ବା ରସିକତାକୁ ବାହାର କରିବା ବା ଉପଭୋଗ କରିବା—2. (figurative and ironical) To bring out or enjoy the tender or sweet sentiments out of a person or thing. [ତୁ—ଏହିପରି ଲକ୍ଷଣାର୍ଥରେ ରସ ଶୁଣିବା, ରସ-ଟାଣିବା, ରସ ଖେଳିବା, ରସ ଝିଙ୍କିବା, ରସ ନିଉଡ଼ିବା, ରସ ନିଗାଡ଼ିବା ଆଦି ହୁଏ ।]
Rasa chi(chu)purdibā
ରସନିଂଗଡ଼ାନ **रसनिचोडना, रसखींचना**

ରସ ଚୁମ୍ବିବା—ଦେ.କ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—କୌଣସି ରସମୟ ଭାବକୁ ଆସ୍ୱାଦନ ବା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା—To enjoy the sweetness or humour of a thing.
Rasa chumbibā
ରସଗ୍ରହଣ କରିବା **रसचूमना**
(ରସଗ୍ରହଣ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସଜ—ସଂ. ବିଣ—ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced from Rasa resulting from Rasa. ସଂ. ବି—୧ । ଶୋଣିତ; ରୁଧିର; ରକ୍ତ—1. Blood. ୨ । ମଦ୍ୟଜାତ—2. Insects born of fermentation of.
Rasaja

liquids. ୩ । ଜଳୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟଜାତ ଜୀବାଣୁ— 3. Animalculae produced in liquids. ୪ । ଶୋଣିତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜୀବାଣୁ—4. Animalculae produced in blood. ୫ । ଗୁଡ଼—5. Molasses; treacle. ୬ । ସୁରାର କାଦି (ହି. ଶ)—6. The dregs of wine. ୭ । ରସାଞ୍ଜନ (ହି. ଶ)— 7. Antimony.

ରସଜନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ)—ରସଜାତ (ଦେଖ)
Rasajanya Rasajāta. (See)

ରସ ଜାତ—ସଂ.ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced
Rasa jāta from Rasa. ସଂ. ବି—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ରସ-ସମୂହ—1. Multitude or collection of Rasa. ୨ । (୫ମୀ ତତ୍) ରସାଞ୍ଜନ (ହି.ଶ)—2. Antimony.

ରସଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଭାବ
Rasajña ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ସମର୍ଥ—1. Able to appre-
[ରସଜ୍ଞତା—ଅନ୍ୟରୂପ] ciate wit. ୨ । ରସ ବିଷୟରେ
[ରସଜ୍ଞ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅଭିଜ୍ଞ—2. Understanding the wit
[ରସଜ୍ଞତା(ତ୍ମ)—ବି] or sentiment. ୩ । ସାମାଜିକ— 3. Social. ୪ । ନିପୁଣ; କୁଶଳ (ହି. ଶ)— Skilful; expert. ସଂ. ବି—୧। କବି—1. Poet. ୨ । ରସିକ—2. Witty person. ୩ । ଭାବୁକ— 3. Thoughtful person. ୪ । ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିତ—4. Chemist; alchemist. ୫ । ରସାୟନ ବା ପାରଦ ଘଟିତ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ପଟୁ—5. A physician expert in mercurial treatment.

ରସଜ୍ଞା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ରସନା
Rasajñā ଜିଭ—1. Tongue. ୨ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ [ହି. ଶ]— 2. The Ganges. ସଂ. ବିଣ—ରସଜ୍ଞର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Feminine of Rasajña.

ରସ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସବୋଧ; ରସାନୁଭୂତିକତା—
Rasa jñāna 1. Ability to appreciate wit or sentiment. ୨ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge about Rasa.

ରସ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—୧। ଅପରିମିତ ପାନ ଓ ଖାଦ୍ୟଦୋଷରୁ ଜାତ ଜ୍ୱର-
Rasa jwara 1. Fever due to intemperance or indigestion. ୨ । ବାତ ଜ୍ୱର—2. Moon fever; filarial fever.

ରସ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ସଂ.ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଧୁର ରସ—1. The sweet
Rasajyeshṭa taste. ୨। ମଧୁରତା—2. Sweetness. ୩ । ଆଦିରସ; ଶୃଙ୍ଗାରରସ—3. The sentiment of love.

ରସଡ(ଡି)ବା(ଭା)—ଦେ. ବି—ଟିଣଧାତୁର ପତ୍ରରେ ନିର୍ମିତ ଚକ୍ରାକାର ବା ସମ୍ପୁଟ—A small circular
ଟିନେରକୌଟା ଟୀନ(ରାଂଗା)କା ଡବା tin box; a tin
ରସଡବିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ) } —ଅନ୍ୟରୂପ case.
ରସଡ଼ବି(ଦ)

ରସଡ଼ଡ଼କା—ଦେ. ବି—ରସତାନକ (ଦେଖ)
Rasa tardakā Rasatānaka (See)

ରସତରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ତରଙ୍ଗରୂପରେ ଖେଳୁଥିବା ରସିକତା-
Rasataranga Wit compared to a wave.
ଦେ. ବି—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ କ୍ଷୁଦ୍ରପଦ୍ୟକାବ୍ୟବିଶେଷ Name of a poem by the Oriya poet Upendrabhanja. [ଦ୍ର—ଏହା ଅବନା ଅକ୍ଷରରେ ରଚିତ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଅବନା ରସତରଙ୍ଗ କହନ୍ତି ।]

ରସ ତାନକ—ସଂ. ବି (ଶିଶୁର ରସ ତୁଷିତ ହେବାରୁ ଜାତ ତାନକ
Rasa tānaka ରୋଗ) ଶିଶୁର ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗବିଶେଷ; ପୁଅ
ରସତଡକା ରୋଗ—Infantile convulsions.

ରସ ତେଜଃ—ସଂ. ବି—ରୁଧିର; ରକ୍ତ—
Rasa tejah Blood

ରସଦ—ଦେ.ଦେ. ବି (ଫା. ରସଦ୍—ଅପକ୍ୱ ଭୋଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ)—୧।
Rasad ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଅପକ୍ୱ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ—
ରସଦ ରସଦ୍ 1. Victuals supplied to the army. ୨ । ମଫସଲ ଗସ୍ତରେ ଯିବା ହାକିମମାନଙ୍କୁ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯୋଗାଯିବା ଖାଦ୍ୟାଦି—2. Victuals supplied to officiale on tour.

ରସଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ସୁଖଦାୟକ
Rasada 1 Giving pleasure. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ (ହି.ଶ.)-
(ରସଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Sweet. ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଚିକିତ୍ସକ(ହି.ଶ) A physician.

ରସଦା—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସଦ+ଆ)—ରସଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Rasadā Feminine of Rasada. [ଭ—ରସଦା ଦରବ ଭୁଜ ନାଶ ପ୍ରାଣେରସ । ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ରସଦାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ ଦାତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ
Rasadātā ହୃଦୟରେ ରସମୟ ଭାବ ବା ଅନୁରାଗ ଜାତ
[ରସଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରାଏ—Producing sentiment of love in the heart.

ରସଦାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସମୟ ଭାବ ବା ପ୍ରେମ ହୃଦୟରେ
Rasadāna ଜାତ କରିବା—Producing sentiment or love in the heart ଦେ. ବି—ରତିଦାନ; ରତିସୁଖ ଭୋଗର ସୁବିଧାଦାନ—Allowing a person to have the pleasures of sexual enjoyment.

ରସଦାନୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରସଦାତା)—୧ ।
Rasadānī (ଦେଖ)—1. Rasadātā. (See) ୨ । ରସର
ରସଦାନୀ ରସଦାୟୀ ଅଧାର—2, Full of tender sentiments.

ରସଦାୟ[ୟୀ]—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରସଦାୟକ)—ରସଦାତା (ଦେଖ)—
Rasadāya[yī] Rasadātā. (See) [ଭ—ପ୍ରଜାଙ୍କୁ

ରସଦାନୀ **रसदानी** କାମଧେନୁ ପ୍ରାୟ, ଭୂମି ହୋଇଲା ରସଦାସ୍ୟ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଗ୍ରାମଦତ୍ତ ।]

ରସଦାଳିକା—ସଂ. ବି (ରସ+ଦଳ୍. ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟିବା+ବର୍ମ. ଇକ+ Rasadālikā ଆ)—ଏକପ୍ରକାର ଆଖୁ (ହଳଦିଆ)—A species of sugarcane (with yellow rind)

ରସ ଦୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରୀରସ୍ଥ ରସ ଉତ୍ତମରୂପେ Rasa dushṭi ପାକ ନ ହେବା ଜନିତ ଦୋଷ—The deterioration of the vital sap or chile of the body.

ରସ ଦୋଷ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବା ୨ମା ତତ୍)—୧ । ଶୃଙ୍ଗାରାଦି Rasa dosha ରସର ଅପକର୍ଷତା—1. The evil effect of amorous sentiment. ୨ । ରଚନାର ଅପକର୍ଷ ବିଶେଷ—2 A kind of defect in composition. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସବୁ ଦୋଷ ରସର ଅପକର୍ଷ ସାଧନ କରେ ତାହା ରସଦୋଷ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ରସ-ଦୋଷ ନାନାବିଧ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱଶବ୍ଦତାତ୍ୟ ଦୋଷ, ବିରୁଦ୍ଧ-ରସାଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣନା, ଅକାଳରସବ୍ୟଞ୍ଜନା, ପୁନରୁକ୍ତିପ୍ରତା, ପ୍ରକୃତିବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଓ ରସାଙ୍ଗର ଅତିବିସ୍ତୃତି ପ୍ରଧାନ ।]

ରସ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—୧ । ପାରଦ—1. Mercury. ୨ । ଶରୀରସ୍ଥ Rasa dhātu ରସ ନାମକ ଧାତୁ—2. The chyle or gastric juice in the body.

ରସନ—ସଂ. ବି (ରସ୍ ଧାତୁ+ଗ୍ରହ. ଅନ)—୧ । ଆସ୍ୱାଦନ; ଚୁଷିବା- Rasana 1. Tasting. ୨ । ଶବ୍ଦ—2. Sound. ୩ । ଧ୍ୱନନ—3. Sounding. ୪ । (+କରଣ ଅନ) ଜିହ୍ୱା (ହି. ଶ.)—4. Tongue. ୫ । କଫ (ହି.ଶ.)- 5. Phlegm.

ରସ ନ(ଲ)ଡ଼ୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସ+ଲଡ଼ୁ କ)—ରସକୋରା (ଦେଶ) Rasa na(la)rdu Rasakorā (See)

ରସ ନଦୀ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ନଦୀରୂପରେ ବୋହୁଥିବା ରସ— Rasa nadī Rasa flowing like a river.

ରସନା—ସଂ. ବି (ରସ୍ ଧାତୁ=ଚୁଷିବା+କରଣ. ଅନ+ଆ)— Rasanā ୧ । ଜିହ୍ୱା; ଜିଭ—1. Tongue. ୨ । କାଞ୍ଚି; ମେଖଳା; ଗୋଠ; ଅଣ୍ଟାସୂତା; ଚନ୍ଦ୍ରହାର; ବଳିଣି— 2. Woman's girdle; waist-chain. (ଦ୍ର—ରସନା ରଣିତାର ଶ୍ରବଣ କଲା ବିବେକ ମୋହ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ଚକ୍ର, ର ଗୀତ ।) ୩ । ରାସ୍ନା (ଦେଶ)— 3. Rāsnā (See) ୪ । ଗନ୍ଧଭଦ୍ରା; ପଚାରୁଣୀଲତା— 4. A creeper; Paederia Foetida. ୫ । ରଜ୍ଜୁ; ଦଉଡ଼ି—5. Rope. ୬ । ପାଶ—6, Noose. ୭ । ଲଗାମ (ହି. ଶ.)—7. Reins; bridle. ଦେ. ବି.—ସପ୍ତରୀ; ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A kind of musical instrument. [ଦ୍ର—ବାହାରୁ ଯେ ମୁଖର ରସନା ସ୍ୱନ କଲେ—ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରସନାଗ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜିହ୍ୱାର ଅଗ୍ରଭାଗ— Rasanāgra The tip of the tongue.

ରସନା ଚାପଲ୍ୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବାକ୍ ଚପଳ୍ୟ— Rasanā chāpalya Impertinence; hastiness regarding speech.

ରସ ନାଥ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ପାରଦ— Rasa nātha Quick silver; mercury.

ରସନା ପଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରସନା=ମେଖଳା+ପଦ=ସ୍ଥାନ)- Rasanā pada ନିତମ୍ବ—Buttocks.

ରସନାଭ—ସଂ. ବି—ରସାଞ୍ଜନ (ଦେଖ) Rasanābha Rasānjana (See).

ରସ ନାୟକ—ସଂ ବି—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶିବ; ମହାଦେବ— Rasa nāyaka 1. Siba. ୨ । (୭ମୀ ତତ୍) ପାରଦ (ହି.ଶ)— 2. Mercury. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ପାରଦ ଶିବଙ୍କ ରେତଃ ଅଟେ ।]

ରସନା ରବ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧାରୟ; ଯେ ରସନାଦ୍ୱାରା ରବ କରେ; Rasanā raba ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଦନ୍ତଛାଡ଼ନ)—ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)— Bird.

ରସନାର ସ୍ୱନ—ଦେ. ବି—ହୁଳହୁଳ—Vocal reverberating Rasanāra swana sound produced by females ଉଲୁଧ୍ୱନି wagging their tongues and producing ଉଉକରଣା a ringing sound, on ceremonial occa- [ରସନା ସ୍ୱନ—ସଂ. ରୂପ] sions. [ଦ୍ର—ବାଦ୍ୟମାନ ବନ ଶୁଣେ ରସନାର ସ୍ୱନ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ରସନାଲିଟ୍—ସଂ. ବିଣ (ରସନା+ଲିହ୍. ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍=ରସନାଲିହ୍ Rasanāliṭ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଜିଭଦ୍ୱାରା ଚାଟୁଥାଏ—Lick- ing. ସଂ. ବି—କୁକୁର—The dog.

ରସ ନିଉ(ଗା)ଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରସ ଚିପୁଡ଼ିବା (ଦେଶ) Rasa niu(gā)rdibā Rasa chipurdibā. (See) ରସ ନିଗଡ଼ାନ **रस निचोडना**

ରସ ନିକାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗାଳି) ଅଘାତ କରି ଦେହରୁ ରକ୍ତ Rasa nikālibā ବୁହାଇବା—To cause bleeding by ରସବେରକରା **रसनिकालना** beating.

ରସ ନିକଲିବା—ଦେ. ବି—ଅଘାତାଦିଦ୍ୱାରା ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବୋହିବା— Rasa nikilibā Bleeding due to hurt. ରସବେରାନ **रसनिकलना**

ରସ ନିଗଡ଼ିବା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସ ନିର୍ଗମନ)—ରସ ନିଃଶେଷରୂପେ Rasa nigirdibā ଝରିବା—The dripping of juice. ରସନିଙ୍ଗଡ଼ା **रसनिगलना**

ରସ ନିଧି—ସଂ. ବି. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରସିକ; ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି— Rasa nidhi A person full of gallantry or love or tenderness. ଦେ. ବି—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମସାମୟିକ କବି ଘନଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ—Title of an Oriya poem by poet Ghanabhañja.

ରସ ନିବେଦନ—ସଂ.ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ରସମୟ
Rasa nibedana ବାକ୍ୟାଦିର ପ୍ରକାଶ—Speaking witty things to a person. (ଯଥା – ଅରସିକଠାରେ ରସ ନିବେଦନ, ପ୍ରଭୋ ! ଏ କଥାଲେ ନ କର ଲେଖନ ।)

ରସ ନିର୍ଗମ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ରସ ନିର୍ଗତ ହେବା-
Rasa nirgama The oozing of Rasa from a thing.
(ରସ ନିର୍ଗମନ ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସନୀୟ—ସଂ. ବି (ରସ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଚଖା ହେବାର
Rasanīya ଉପଯୁକ୍ତ—1. Fit to be tasted. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ —2. Sweet. ୩ । ରସନାର ତୃପ୍ତିକର—3. Tasteful; relishing.

ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ— ସଂ. ବି. (ରୂପକ; ରସନା-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ)—ଜିହ୍ୱା—Tongue;
Rasanendriya the organ of taste.

ରସ ପଞ୍ଚକ—ସଂ. ବି—* ଗୋଟି ରସର ସମାହାର—An aggregate
Rasa pañchaka or collection of 5 sentiments.
ଦେ. ବି—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟବିଶେଷ—Name of a poetical work by Upendra bhañja. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଶତମାନଙ୍କ ଅଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଯଥାକ୍ରମେ ର,ସ,ପ,ଚ,କ ହୋଇ ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।]

ରସ ପତି—ସଂ. ବି.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଔଷଧୀଶ; ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହ୍ର. ଶ)—
Rasa pati 1. The moon. ୨ । ରାଜା (ହ୍ର. ଶ) — 2. King. ୩ । ପାରଦ (ହ୍ର. ଶ)—3. Mercury. ୪ । ଶୃଙ୍ଗାର ରସ (ହ୍ର. ଶ)—4. The erotic sentiment.

ରସ ପାକ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସକୁ ଅଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ସିଝାଇବା
Rasa pāka —1. Boiling of a juice. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଜାତ ରସ ଖଣ୍ଡି ହୋଇ ରକ୍ତରେ ପରିଣତ ହେବା— 2. The digestion of chile into blood.

ରସ ପାକଜ—ସଂ. ବି—୧ । ଗୁଡ଼—1. Molasses; treacle.
Rasa pākaja ୨ । ଚିନି (ହ୍ର. ଶ)—2. White sugar.

ରସପାତାଳ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ.—ହସ୍‌ପିଟାଲ୍)— ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟ
Rasapātāl —Hospital. [ଦ୍ର— ନୋହଲେ ହଁସପାତାଳ **ଅସାତାଳ** ଲାଟସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ରସପାତାଳ ବସାଅ, ମନ୍ଦିରଟା କଣ ?—ପଙ୍ଗୁରମୋହନ. ଉଅମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]

ରସ ପାନ—ସଂ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ମଦ୍ୟପାନ—1. Drinking of
Rasa pāna juice or wine. ୨। (ଭ୍ରମରର)ପୁଷ୍ପରୁ ମଧୁ ପାନ—
ରସପାୟୀ(ପୁଂ) } ବିଣ 2. The drinking of honey
ରସପାୟିନୀ(ସ୍ତ୍ରୀ) } from flowers (by a bee).

ରସପୁର—ବୈ. ବିଣ(ସଂ.ରସପୂର୍ଣ୍ଣ)—ସରସ; ଯହିଁରେ ରସ ଭରା ଥାଏ—
Rasapura Full of sentiments or wit. [ଦ୍ର— ରସଭରା **ରସମେ ଭରାହୁଆ** କେହୁ ଗୀତ ସଦୋଷ କେହୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, (ରସଭରା—ଅନ୍ୟରୂପ) କେ ରସପୁର କେ ବା ହୋଏ ନିରସ— ଦ୍ରଜନାଥ. ସମ୍ବରତରଙ୍ଗ ।]

ରସ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—ପାରଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—A prepara-
Rasa pushpa tion of mercury. [ଦ୍ର— ଗନ୍ଧକ, ପାରା ଓ ଲୁଣଦ୍ୱାରା ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ; ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।]

ରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍) – ୧ । ଯହିଁରେ ରସ ଭରାଥାଏ—
Rasa pūrṇna 1. Full of juice; juicy. ୨। ରସମୟ- 2. Witty; full of sentiments.

ରସପ୍ରଚୁର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସରସ; ରସମୟ—
Rasaprachūra Full of juice.
(ରସପ୍ରଚୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସାଧିକ୍ୟ (ଦେଖ)
Rasaprāchūrjya Rasādhikya (See)

ରସପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମଦିରାପ୍ରିୟ—1. Fond
Rasa priya of wine
(ରସପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ରସିକ—2 Witty; humorous.
(ରସପ୍ରିୟତା—ବି)

ରସ ଫଳ—ସଂ. ବି (ଯାହାର ଫଳରେ ରସ ଅଛି; ରସଯୁକ୍ତ ବା ରସପୂର୍ଣ୍ଣ
Rasa phala ଫଳ; ମ. ପ. ସମା.)—୧ । ନାରିକେଳ— 1. Cocoanut. ୨ । ଅଁଳା (ହ୍ର. ଶ.)— 2. Embelic myrobalan

ରସ ଫେଣା— ବୈ.ବି—ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; ସିରାରେ ବୁଡ଼ା ଯାଇଥିବା
Rasa phenā ଫେଣା -A kind of sweetmeat soaked
ବାତାସା **ବତାସା** in syrup. [ଦ୍ର— ଉପଳ ସାକର ରସଫେଣା, ମଧୁ ମଧୁରସ ସରପଣା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରସ ବଟିକା—ବୈ. ବି (ସଂ. ରସ ଓ ବଟୀ)—ପାରଦ ବା ବିଷଘଟିତ
Rasa baṭikā ବଟିକା — A pill made of mercury
(ରସବଟି—ବୈ. ରୂପ) or poison.

ରସ ବଡ଼ା(ରା)—ବୈ. ବି—(ସଂ. ରସ+ବଟକ)—ଗୁଡ଼ର ବା ଚିନିର
Rasa bardā(rā) ସିରାରେ ବୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ା—
ରସବଡ଼ା **ରସବଡ଼ା** Cake soaked in syrup.

ରସବତ୍—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସ+ବତ୍)—୧। ଗୌଣ ବା ଅପ୍ରଧାନ ରସ ବା
Rasabat ଭାବବିଶିଷ୍ଟ—1. Consisting of a secondary feeling or sentiment. ୨ । ରସପୂର୍ଣ୍ଣ— 2. Full of juice; juicy. ୩ । ସୁସ୍ୱାଦୁ; ସୁମଧୁର— (ରସବତ୍ – ବି) 3. Sweet; well-flavoured. ୪ । ଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—4. Sentimental. * । ସୁରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ— 5. Tasteful. ସଂ. ବି—କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ (ଯେଉଁ ରଚନାରେ 'ଭାବ' ପ୍ରଥମ ହୁଏ ଓ 'ରସ' ଗୌଣୀଭୂତ ବା ଅପ୍ରଧାନତାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ—Name of a figure of speech in rhetoric.

ରସବତୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସ+ ବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ରସବିଶିଷ୍ଟ;
Rasabati ରସମୟୀ—1. Full of Rasa. ୨ । ଲାବଣ୍ୟବତୀ;
(ରସବାନ୍—ପୁଂ) ସୁନ୍ଦରୀ—2. Charming. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— ୧ । ରସିକା—1. A woman of taste and

wit. ୨ । ପାକଶାଳା—2 Cooking room; kitchen. ସଂ. ବି—୧ । ଜଣେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ରଚିତ ଅଦ୍ଭୁତରସାତ୍ମକ ଅପ୍ରକାଶିତ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ—1. Name of a poetical work by poet Abhimanyu of Orissa. ୨ । (ସଂ. ରସବର୍ତ୍ତିକା)

ରସବତୀ **ରସବତ୍ତୀ** ରସବଳିତା (ଦେଶ)—2. Rasabalitā. (See)

ରସବନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସଂ. ରସବତ୍ ଶବ୍ଦ)—ରସିକ (ଦେଶ)—Rasabanta Rasika. (See) ଦେ. ବିଣ—ରସପୂର୍ଣ୍ଣ; ସୁସ୍ୱାଦୁ; ସୁମଧୁର—Sweet; palatable. [ଉ—ବହୁତ ଭଗ୍ନୀ ରସବନ୍ତ ଛୋଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।]

ରସବନ୍ତ **ରସବନ୍ତ** ରୋଜ୍ୟ ରସବନ୍ତ ହୋଇ ।

ରସ ବଳିତା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସ ଓ ବର୍ତ୍ତିକା ବା ବର୍ତ୍ତୀ)—ଦରୁଡ଼ବତ୍ତି; Rasa balitā ବାଣ ଅଦିରେ ନିଆ ଧରାଇବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚରେ ବାରୁଦେରବାତି ବାରୁଦ ଭିଆଯାଇ ବଳା ଯାଇଥିବା ଲମ୍ବ ବର୍ତ୍ତିକା—

ରସବତ୍ତୀ **ରସବତ୍ତୀ** A long wick rolled with gunpowder to ignite fireworks.

ରସ ବହୁଳ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯହିଁରେ ରସ ଅଧିକ ଥାଏ Rasa bahula Abounding in juice. (ରସବହୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ରସବହୁଳତା, ରସବାହୁଲ୍ୟ—ବି]

ରସ ବାତ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ରସାଧିକ୍ୟ ଜନିତବାତ)—ଅମବାତ; Rasa bāta ଦେହରେ ରସାଧିକ୍ୟ ଜନିତ ବେଦନା ବାତ—Rheumatism.

ରସ ବାଦ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ରସିକତାମୟ କଥୋପକଥନ—Rasa bāda Witty saying or conversation.

ରସବାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ରସଯୁକ୍ତ; ରସମୟ—1. Juicy. Rasabān ୨ । ରସିକ (ଦେଶ)—2. Rasika. (See) (ରସବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ସୁରୁଚିବିଶିଷ୍ଟ—3.Tasteful. ୪ ।ସରସ—4 Well-flavoured.

ରସ ବିକ୍ରୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) – ତାଡ଼ି ବିକିବା—Rasa bikraya Selling of toddy.

ରସ ବିକ୍ରୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ତାଡ଼ି ବିକେ—Rasa bikrayi Selling toddy. (ରସବିକ୍ରେତା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ରସବିକ୍ରୟିଣୀ – ସ୍ତ୍ରୀ]

ରସ ବିଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବି—ରସ ଭଙ୍ଗ (ଦେଶ) Rasa bichchheda Rasa bhaṅga. (See) (ରସବିରୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସବିନୋଦ—ସଂ. ବି—ରସଲୀଳା (ଦେଶ)—Rasalīla. (See) Rasabinoda ଦେ. ବି—କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ବିଷୟକ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ—Name of a poetical work by poet Dīnakṛushṇa.

ରସବିନୋଦିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରସବିନୋଦୀ)—ଯେ ରସରେ ବିନୋଦ କରେ; ରସିକ—Merry; witty. ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. Rasabinodiā ରସବିନୋଦିଆ [ଉ—ରସନିଲୁଣିଆ, ରସବିନୋଦିଆ ରସରେ କ

ରସବିନୋଦୀ—ପୁଂ } —ସଂ.ରୂପ
ରସବିନୋଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ଥିଲେ ହସି । ଭରିସୁର୍ଯ୍ୟ. ସଭାଟି ।)

ରସ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସାଧିକ୍ୟ (ଦେଶ) Rasa bṛuddhi Rasādhikya. (See)

ରସବେଣୀ—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର—Rasabeni A kind of musical instrument.

ରସ ବେଧକ—ସଂ. ବି (ରସ+ବିଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—ସୁନା(ଇ.ଶ)—Rasa bedhaka Gold.

ରସବୋଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସଜ୍ଞାନ; ରସାନୁଭବ; ରସାନୁଭୂତି; ଭାବୁକତା; କାବ୍ୟାଦିର ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ବା ଅନୁଭବ—Knowledge or understanding of the sentiment of a literary piece; experience of literary taste. Rasabodha

ରସ ବୋ(ବ)ହିବା—ଦେ.ବି (ସଂ. ରସ+ବହ ଧାତୁ)—ରସର ସ୍ରବଣ—Rasa bo(ba)hibā The oozing of sap or juice.

ରସବହା **ରସବହନା**

ରସଭଗ୍ନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସଭଙ୍ଗ)—ରସଭଙ୍ଗ (ଦେଶ) Rasabhagna Rasabhaṅga (See)

ରସଭଙ୍ଗ **ରସଭଙ୍ଗ**

ରସ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟାଘାତ ବା ପ୍ରତିବନ୍ଧ—1. Interruption in the enjoyment or continuance of a sentiment; the marring of the enjoyment of a particular sentiment. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ରସ (କାବ୍ୟାଦିରସ) ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା ହେଉଥିବା ସମୟରେ ତଦ୍ବିରୋଧୀ ରସର ଅବତାରଣା—2. The introduction of an opposite or jarring sentiment while one sentiment is being discussed or enjoyed. [ଯଥା—ଶୃଙ୍ଗାରରସର ଆଲୋଚନା ହେବା ସମୟରେ ବୀଭତ୍ସ ବା ରୌଦ୍ରରସର ଅବତାରଣା; ହାସ୍ୟରସର ଆଲୋଚନା ସମୟରେ ଭୟାନକ ରସର ଅବତାରଣା ।] ୩ । କାବ୍ୟାଦି ରଚନାର ଦୋଷବିଶେଷ—3.A defect in composition where a governing sentiment is marred by a jarring sentiment. ୪ । ସୁଶ୍ରୁତ ଅନୁସାରେ ରସନାଗ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକ ରସର ଆସ୍ୱାଦନକାଳରେ ଅନ୍ୟ ବିରୋଧୀ ରସର ଅବତାରଣା—4. The introduction of an opposite or discordant taste when one is tasting some thing. [ଦ୍ର—ଗୀତା ଓ ମିଠା ମଧ୍ୟରେ, ଲୁଣିଆ ଓ ଗୀତା ମଧ୍ୟରେ ଓ ଖଟା ଓ ମିଠା ମଧ୍ୟରେ ରସବିରୋଧ ଅଛି ।]

ରସଭଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିରୋଧୀ ରସର ଉପସ୍ଥାପନଦ୍ୱାରା ରସାନୁଭବରେ ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମାଇବା—Rasabhaṅga karibā

ରସଭଙ୍ଗକରା **ରସଭଙ୍ଗକରନା** To mar or interrupt

the enjoyment of a sentiment or taste by the introduction of a discondant or Jarring one.

ରସଭବ—ସଂ. ବିଣ (ରସ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ;
Rasabhaba ରସଜାତ—Produced from Rasa. ସଂ. ବି—ରକ୍ତ; ରୁଧିର—Blood.

ରସଭରା—ଦେ. ବିଣ—ରସପୂର୍ଣ୍ଣ; ରସମୟ; ରସାଳ—
Rasabhara Juicy; full of sentiment.
रसभरा रसमेभराहुआ

ରସ ଭସ୍ମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାରଦଭସ୍ମ; ପାରଦଭସ୍ମ—
Rasa bhasma Calx or oxide of mercury.

ରସ ଭୋଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରସର ଆସ୍ୱାଦନ—
Rasa bhoga Enjoyment of a Rasa.

ରସ ଭୋଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସ ଓ ବିହ୍ୱଳ)—ରସାସ୍ୱାଦନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଭ୍ରାନ୍ତି ବା ଉନ୍ମତ୍ତତା—Madness or forgetfulness which overcomes a person while enjoying a Rasa.
Rasa bhola
रसमत्तता रसास्वादमे मस्ती

ରସେମତ୍ତ ଦେ. ବିଣ—ରସାସ୍ୱାଦନରେ ଉନ୍ମତ୍ତ—Maddened with the enjoyment of Rasa.
रसभीना, रसमसा

ରସ ଭୋଳା—ଦେ. ବିଣ—ରସଭୋଳ (ଦେଖ)
Rasabhola Rasabhola. (See)

ରସ ମଞ୍ଜରୀ—ସଂ. ବି—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ନାୟକନାୟିକାମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—
Rasamañjarī Name of a Sanskrit work classifying the different classes of heroes or heroines in literary compositions. [ଦ୍—ଏହାର କବି 'ଭାନୁ'କବି । ଏହାକୁ ଭରତଚନ୍ଦ୍ର ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁବାଦ କରିଅଛନ୍ତି ।] ଦେ. ବି—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଛନ୍ଦର ବିଷୟମାଳିକା ବିଷୟକ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ (ଅବଧି ଅପ୍ରକାଶିତ)—Name of an unpublished poetical work by Upendrabhañja about rules of metres and prosody.

ରସମୟ—ସଂ. ବିଣ (ରସ+ପୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଥେ. ମୟ)—୧ । ରସାଳ; ରସପୂର୍ଣ୍ଣ—
Rasamaya 1. Juicy. ୨ । କାବ୍ୟରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of
(ରସମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) sentiments. ୩ । ପ୍ରେମମୟ—3. Full of love.

ରସ ମର୍ଦ୍ଦନ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ପାରଦକୁ ଉପାଦ କରିବା ପୂର୍ବରୁ
Rasa marddana ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ଘୋର ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା; ପାରଦକୁ କଜ୍ଜଳୀରୂପେ ପରିଣତ କରଣ--The powdering of mercury; reduction of mercury into black powder by powdering it with another substance. [ଦ୍—ଚକ୍ରଦତ୍ତଙ୍କ ମତରେ ସମଭାଗ ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକ ଏକତ୍ର ଖଲରେ ଧୂଳିବତ୍ ଏକପ୍ରକାର ନୂତନ ପଦାର୍ଥ (କଜ୍ଜଳୀ) ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।]

ରସ ମଳ—ସଂ.ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରୀରରୁ ବହିର୍ଗତ କୌଣସି ପ୍ରକାରର
Rasa mala ମଳ (ଯଥା—ବିଷ୍ଠା, ମୂତ୍ର, ସ୍ୱେଦ, କଫ, ଚକ୍ଷୁଜଳ)
—Any kind of excrement.

ରସ ମାତୃକା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜିହ୍ୱା (ଉ. ଶ)—
Rasa mātṛukā Tongue.

ରସ ମାରଣ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ) (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ ମାରଣ;
Rasa mārana ପାରା ମାରିବା; ଔଷଧାର୍ଥ ପାରଦ ବ୍ୟବହୃତ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ଶୋଧନ—1. Refining of mercury; act of neutralising the evil effects of mercury by certain operations ୨ । ପାରଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ପ୍ରକାର ଔଷଧ—2. A kind of mercurial preparation.

ରସ ମାଲା—ସଂ. ବି—ଶିଳା ରସ (ଉ. ଶ)—
Rasa mālā Liquid amber.

ରସ ମୂର୍ଚ୍ଛନ(ନା)—ସଂ.ବି (ବୈଦ୍ୟକ)(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ ମାରଣ
Rasa mūrchchhana(nā) —1. Act of refining mer-
(ରସ ଶୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) cury for medicinal purposes.
୨ । ପାରଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ ବିଶେଷ—2. A sort of medicinal preparation from mercury.

ରସ ମୈତ୍ରୀ—ସଂ. ବି—ଦୁଇ ରସର ଏପରି ମିଳନ, ଯଦ୍ୱାରା ଉଭୟ
Rasa maitrī ରସାସ୍ୱାଦନରେ ସୁଖ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ; ଦୁଇ ରସର ଉପଯୁକ୍ତ ମିଳନ (ଉ. ଶ)—Judicious mixture of two articles of different taste, resulting in the article being much relished.
[ଯଥା—ଖଟା ସଙ୍ଗେ ପିଆଜ, ଖଟା ସଙ୍ଗେ ଲୁଣର ସୁମିଳନ ।]

ରସ ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସ ଓ ରଙ୍ଗ)—୧ । ରଙ୍ଗ ରସ; ରଙ୍ଗ
Rasa ranga ତାମସା; ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ—1. Jesting ୨ ।
रंग रस रङ्ग रस ରସମୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ -2. Wit and humour.

ରସ ରଙ୍ଗିଆ, ରସ ରଙ୍ଗୀ—ପୁଂ } ବିଣ
ରସ ରଙ୍ଗିଣୀ, ରସ ରଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ }

ରସ ରତ୍ନାକର—ଦେ. ବି—୧ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବଟିକା ବିଶେଷ—
Rasa ratnākara 1. A kind of medicinal pill.
୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ରତିସୁଖ—2. Excessive sexual pleasure [ଦ୍—ବୈଦ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଗାଚନ ରସରତ୍ନାକର ବିରଚନକୁ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ଚିତ୍ର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦ୍ୟେନ୍ଦ୍ରଶବ୍ଦଲାସ ।]

ରସରହସ୍ୟ—ଦେ. ବି (ସହଚର; ସଂ ରସ ଓ ରହସ୍ୟ)—ରସ ଓ
Rasarahasa ରହସ୍ୟ; ରଙ୍ଗ ଓ ରହସ୍ୟ; ବିଳାସ; କୌତୁକ—
रंगरहस रङ्गरस Sport and jest; amusement.

ରସ ରହସ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ରସରହସ (ଦେଖ)—1. Rasarahasa
Rasa rahasya (See) ୨ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୂଢ଼ଜ୍ଞାନ ବା ମର୍ମ—
2. The secrets about the Rasas.

ରସରା—ଦେ. ବ-ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରସରେ ବା ଟିଣରେ ବା ସୀସାରେ ଗଢ଼ା ଅଦ
Rasarā ଗଢ଼େ—A person who manufactures
ଯେ ଟିନର କାଜ କରେ ornamts or articles of tin or
टीनका कामकरनेवाला lead; tinman.

ରସରାଜ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ରସ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—୧ । ପାରଦ—
Rasarāja 1.Mercury. ୨ । ରସାଞ୍ଜନ—2. Antimony. ୩ । ଅଦରସ; ଶୃଙ୍ଗାରରସ—3. The erotic sentiment in literature ୪ । ପାରଦ, ଗନ୍ଧକ ଓ ତମ୍ବାରସର ସମ୍ମେଳନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧବିଶେଷ 4. A kind of medicinal preparation. ଦେ. ବ—ରସିକବର; ରସିକଚୂଡ଼ାମଣି; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସିକ; ସୁରସିକ—A person eminent for wit, taste or sentiment. [ଉ—ରସରାଜ ହରି, ବଶୀସ୍ୱନ କରି, ମୋହିଲେ ଗୋପାଳକାମିନୀକୁଳେ—ମଧୁସୂଦନ. କବିତାବଳି ।]

ରସରୂପ—ସଂ. ବଣ—ରସିକ (ଦେଖ)
Rasarūpa Rasika (See)

ରସଲଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରସାଲ=ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା+ଦାର୍)
Rasal-dār ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନାର ନାୟକ—A captain of
ରସଲଦାର रिसालदार cavalry.

ରସଲହ—ସଂ. ବ—ପାରଦ (ହି. ଶ.)
Rasalaha Mercury.

ରସ ଲ(ନ)ହସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରସ+ଲହସ୍ୟ)—ରସରୋଗର ବା
Rasa la(na)hasa ରସାଳାପର ପ୍ରୋତ—Course of
रसेरतरङ्ग amusement or sport. [ଯଥା—ମୁଁ ରସ-
रसलहर(स) ଲହସରେ ଏଣୁ ତେଣୁ କେତେ କଥା କହିଲି ।]

ରସ ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (ମ.ପ.ତତ୍)-ପାରଦରେ ବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶିବଲିଙ୍ଗ-
Rasa linga An image of Śiba made of gold
or quicksilver.

ରସ ଲୀଳା—ସଂ. ବ—ରସାସ୍ୱାଦନସୁଖରେ ସମୟ କଟାଇବା—
Rasa līlā Sporting in the enjoyment of Rasa.
ଦେ. ବ—ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ଜୀବିତ ଥିବା ଗଞ୍ଜାମବାସୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର କବିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡ-କାବ୍ୟ—Name of a small Oriya poem by poet Bhubaneśwara of Ganjam. [ଉ—ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲାବଣ୍ୟବତୀର ଅନୁକରଣରେ ଏ ପଦ୍ୟ ରଚିତ ।]

ରସ ଲୁବ୍ଧ—ସଂ.ବଣ (୩ୟା ତତ)—୧ । ରସଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ - 1.Attract-
Rasa lubdha ed by Rasa. ୨ । ରସଭୋଗ କରିବାପାଇଁ
(ରସଲୁବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୋଭୀ—2. Coveting for the enjoyment of R sa.

ରସ ଲୁବ୍ଧକ—ସଂ. ବ—ଭ୍ରମର; ମହୁମାଛି—
Rasa lubdhaka The bee.
(ରସଲୋଭୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସ ଲେଖା—ଦେ. ବ—କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଆଦିରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟ-
Rasa lekhā Name of a poem by Upendra Bhañja.

ରସ ଶାଳା—ସଂ. ବ.—୧ । (ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣୀୟ) ରସାୟନିକ
Rasa śālā ପରୀକ୍ଷାଗାର—1. Chemical laboratory.
୨ । ପାକଶାଳା—2. Cook-room; kitchen.

ରସ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତତ୍)—ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ)—
Rasa śāstra Chemistry; alchemy.

ରସ ଶୋଧନ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରସ ମାରଣ (ଦେଖ)
Rasa śodhana 1. Rasa mārana (See)
(ରସ ଶୋଧନ—ବଣ) ୨ । ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍କଣା—2. Borax.

ରସ ଶୋଷଣ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ରସକୁ ଶୋଷିବା—Sucking
Rasa śoshaṇa the juice, essence or water.
ରସ ଶୋଷକ—ପୁଂ } ବଣ (ଯଥା—ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀରୁ ରସ ଶୋଷଣ
ରସ ଶୋଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ } କରନ୍ତି । ରୋଗ ବା ଅନାହାର ଦେହରୁ
ରସ ଶୋଷଣ କରେ ।)

ରସ ସମ୍ଭବ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତ (ହି. ଶ)—
Rasa sambhaba Blood.

ରସ ସଂରକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍)—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ
Rasa samrakshaṇa ପାରଦର ଶୋଧନ, ମୃଦୁକରଣ, ବନ୍ଧନ ଓ ଭସ୍ମକରଣ (ହି. ଶ)—The fourfold processes of purifying and refining and oxidising mercury according to the Ayurbeda.

ରସ ସାଗର—ସଂ. ବ (ରୂପକ)—୧ । କାବ୍ୟ ରସରୂପ ସାଗର—
Rasa sāgara 1. Sentiments compared to a sea.
(ରସ ସିନ୍ଧୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (୭ମୀ ତତ୍) ରସିକବର—2. An eminent person of wit and gallantry.

ରସ ସାର—ସଂ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ—1. Mercury.
Rasa sāra ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସ—2. An eminent Rasa.
୩ । (୭ମୀ ତତ୍) ରସର ମର୍ମ—3. The purport or pith of a Rasa. ୪ । ମଧୁ (ହି. ଶ.)—4. Honey.

ରସ ସାରଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ରସସାର+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Rasa sārajña ରସଜ୍ଞ; ରସର ସାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—
(ରସ ସାରଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) Capable of realising the taste
(ରସ ସାରଜ୍ଞତା—ବ) or beauty of a Rasa.

ରସ ସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକୃଷ୍ଟ
Rasa siddha ଧାତୁକୁ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ସହାୟରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ଧାତୁରେ
(ରସ ସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରିଣତ କରି ପାରେ—1. An alchemist.
୨ । ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ—2. An expert in the science of chemistry; a chemist.
ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ରସ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ ପାରଦର୍ଶୀ—
Skilful or proficient in the science of Rasa.

ରସ ସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ବିଷୟକ ରସାୟନିକ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ବିଶେଷ ପ୍ରତିପତ୍ତି ବା ଜ୍ଞାନ—1. Special or expert knowledge in alchemy or chemistry. ୨ । ଭେଷଜାଦିରୁ ରୋଗନାଶକ ରସାୟନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଣରେ ପାରଦର୍ଶିତା—2. Expert knowledge in the science of preparing excellent medicines from various ingredients. ୩ । ଗୁପ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ତନ୍ତ୍ରକାଳିକ ଅଗ୍ନିର ବିଶେଷତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ବା ରସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବଳରେ ଲବ୍ଧ ପାରଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ, ଯାହା ଜ୍ଞାତ ହେଲେ ଅଧିକାରୀ ସୁଖ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଧନାଦି ଓ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଓ ଶକ୍ତିଲାଭ କରେ—3. Attainment of mastery over the science of changing mercury into a most potent preparation by the performance of chemical and mystical operations. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାବଳରେ 'ରସାୟନ' ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଣରେ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ ସେହି ବିଦ୍ୟାକୁ ରସାୟନ ବୋଲାଯାଏ ଓ ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସେହି ବିଦ୍ୟାକୁ 'ରସସିଦ୍ଧି' ନାମ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ ତାଙ୍କୁ 'ରସସିଦ୍ଧ' ବା 'ରସସିଦ୍ଧିପ୍ରଦାୟକ' ନାମ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।]

ରସ ସିନ୍ଦୂର—ସଂ. ବ. (ରସଜାତ ସିନ୍ଦୂର; ମ. ତ. ଲୋ)—(ବୈଦ୍ୟକ) ଗନ୍ଧକ ସହିତ ପାରଦ ଭସ୍ମ କରି ତହିଁରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ରସାୟନ ଦ୍ରବ୍ୟ—Sulphide of mercury. [ଦ୍ର— ଶୋଧିତ ପାରଦ ଓ ଶୋଧିତ ଗନ୍ଧକକୁ ଏକତ୍ର କଜ୍ଜଳୀ କରି ତାକୁ ଗୋଟିଏ ବୋତଲରେ ବନ୍ଦ କରି ବାଲୁକାପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡିରେ ପୋତି ଦହନ ଜଳାଇ ସିଦ୍ଧ କଲେ ବୋତଲର ଦେହରେ ଲାଗିଯିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥକୁ ରସ ସିନ୍ଦୂର ବୋଲାଯାଏ ଓ ପାରା ଗନ୍ଧକ ସଙ୍ଗେ ସୁନାକୁ ମିଶାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ତାହା 'ମକରଧ୍ୱଜ' ହୁଏ । ମକରଧ୍ୱଜ 'ରସ ସିନ୍ଦୂର' ପରି ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଗୁଣରେ 'ରସସିନ୍ଦୂର' ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହା ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଗୋଟିଏ 'ରସାୟନ', ଅର୍ଥାତ୍ ଜରାମୃତ୍ୟୁରୋଗାଦି ବିନାଶକ ମହୌଷଧ । ରସ ସିନ୍ଦୂରର ବର୍ଣ୍ଣ ଲାଲ ।]

ରସସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. (ରସ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରସଯୁକ୍ତ; ରସାଳ; ସରସ—1. Juicy. ୨ । ରସ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା—2. Contained in Rasa.

ରସ ସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଶରୀରମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରସର ଆଧାର—1. The places of the body where different Rasas are collected. ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ହି ଶ.)—2. Vermilion.

ରସ ହାନି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସର କ୍ଷୟ—1. Loss of Rasa. ୨ । ରସଭଙ୍ଗ (ଦେଶ)—2. Rasabhanga (See)

ରସ ହୀନ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ନୀରସ—Juiceless; sapless.

ରସା—ସଂ. ବ (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; ଏଥିରେ ରସମାନେ ଥାଆନ୍ତି)—୧ । ଧରା; ଭୂ; ପୃଥିବୀ—1. The earth. [ଉ—ଝୁମି ଝୁମି ଲୁଠି ପୃଷ୍ଠେ ରସାର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷିତଙ୍କ ଝ ଗୀତ ।] ୨ । ରସନା; ଜିହ୍ୱା—2. Tongue. ୩ । ଦ୍ରାକ୍ଷା—3. Vine. ୪ । ଗନ୍ଧବିରୋଜା; ଶଳ୍ଲକୀ; ଲୁଭ୍ରରଖଣ୍ଡ ନାମକ ବୃକ୍ଷଜାତ ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଦେଶୀ ଲୋବାନ—4. Indian olibanum: Boswella Serrata; frankincense. ୫ । ପାଠା; ଅଜାନବିଲ୍ଲ ଲତା—5. A creeper; Parera root; Stephania Hernandifolia. ୬ । ଅଳ୍ପ-ବକ୍ଷ୍ୟା ବନ୍ୟଲତାବିଶେଷ; ଲୁଦ୍ରରୁକ୍ଷ; ଲୁଅମଲତାଲତା—6. A wild creeper; Tricosanthus Cucumerina. ୭ । କାକୋଲୀ—7. A medicinal plant; Cocculus Judicus. ୮ । କାଙ୍ଗୁ; କଙ୍ଗ ଧାନ୍ୟ; ସୁଅ—8 Panicum Italicum; a kind of grain. ୯ । ରସ୍ନ (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)—9. Vanda Roxburghi. ୧୦ । ମେଦା (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)—10. A kind of rare herb. ୧୧ । ଶିଳାରସ; ଲୋବାନ୍ (ହି. ଶ.)—11. Olibanum; liquid amber. ୧୨ । ଆମ୍ବ (ହି. ଶ.)—12. Mango. ୧୩ । ନଦୀ (ହି. ଶ.)-13. River.

ରସା; ରସନା ଦେ.ବ—୧ । ରସିବା କର୍ମ (ଦେଶ)—1. The act of Rasibā (See). ୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରସାନନ୍ଦର ଡାକନାମ—2. Name for calling Rasānanda. ୩ । କୌଣସି ପରିବାର ବିଶିଷ୍ଟ ରକମର ଝୋଳ—3. A soup specially prepared from some vegetable; ଦେ.ବିଣ. —(ସଂ. ରସାଳ)—୧ । ରସଯୁକ୍ତ; ରସୁଆଳ—1. Juicy. ୨ । ଆର୍ଦ୍ର—2. Wet; damp. ୩ । ସରସ; ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Witty; humorous; sentimental. ପାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ପାଣି ଲାଗିବା ଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ବା ଭିଜି ଯାଇଥିବା-Become putrefied through water.

ରସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ରସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ରସି ଧାତୁ)—୧ । ରସିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. Causative of Rasibā. ୨ । ଅନ୍ୟର ମନକୁ ଭାବାଦ୍ରୁ କରାଇବା—2. To cause a person to be overcome with sentiment. [ଉ—ରସାଇ ଅନୁରାଗ କରେ ପୀଡ଼ିତ । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ] ୩ । ଅନ୍ୟର ମନକୁ ରଞ୍ଜାଇବା—3. To charm or enchant a person.

[ଉ—ଭଲ ମୋ ଉପସର୍ଗ ପଶା,ଶେଷ ବୋଲେ ରସା ରସା, ରସେ ଥାଉ ଏ ମଗଶା ଜଶା, ହେ ଜଳଧର ! ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାଳହ୍ନ] ୪ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା—4. To please [ଉ—ବାହୁଲ ବମାନ ପଞ୍ଚଦଶୀ ବନ ବସାଇ ରସାଇ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୫ । ରସଯୁକ୍ତ କରାଇବା—To cause to be witty or juicy, ୬ । ରସାଣିତ କରିବା—6. To gild. [ଉ—ଅବା ପଦ୍ମେ ଇନ୍ଦୀବର—ରୁଚିକ୍ର ରସାଇ । ମଧୁସୂଦନ. ରସଗାଥା ।] ୭ । ପୂଯଯୁକ୍ତ ହେବା; ଘାଆ ଇତ୍ୟାଦିରୁ ପୂଯ ବୋହିବା—7. To become purulent; to discharge pus (said of sores, boils etc.)

ରସା(ସେ)ଇବା ଖେଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସହଜର)—Rasā(se)ibā khelā(le)ibā ମନୁଷ୍ୟକୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ ହାସାନ ରସାନ **रसाना हंसाना** ମୁଗ୍ଧ ଓ ଆନନ୍ଦିତ କରାଇବା—To please a person by various means. [ରସା(ସେ)ଇବା ମଜା(ଜେ)ଇବା, ରସା(ସେ)ଇବା ରଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା (ଚଞ୍ଚିବା), ରସା(ସେ)ଇବା ଜସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରସାଖନ—ସଂ. ବି (ରସା=ପୃଥିବୀ+ଖନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ; ଏହା Rasākhana ନଖରେ ପୃଥିବୀକୁ ଖୋଳିବାରୁ)—କୁକୁଟ—The cock.

ରସାଗମ—ରସୋଦ୍ଭବ (ଦେଖ)
Rasāgama Rasodbhaba. (See)

ରସାଗ୍ରଜ—ସଂ. ବି—ରସାଞ୍ଜନ (ଦେଖ)
Rasāgraja Rasāñjana. (See)

ରସାଙ୍ଗ ଅତି ବିସ୍ତୃତ(ତି)—ସଂ-ବି—ରସଦୋଷ ବିଶେଷ—A defect in Rasānga ati bistṛuta(ti) composition. [ଉ—ମୁଖ୍ୟ ରସର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅପେକ୍ଷା ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟ ରସର ଅଧିକତର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଲେ ରସାଙ୍ଗର ଅତି ବିସ୍ତୃତି ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ନନ୍ଦକିଶୋରୀ ବୀରରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟ । ଏହାର ମୂଳରେ ପୁରୀ ଓ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ପ୍ରାକୃତିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ହୋଇଅଛି, ତେଣୁ ଏହା ଦୋଷାବହ । ଭୂଲମଣି. ଅଳଙ୍କାରତରଙ୍ଗିଣୀ ।]

ରସାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି (ରସଜାତ ଅଞ୍ଜନ; ମ. ତ. ଲୋ)—ସୁରୁମା; ପାରଦ ଜାତ କଜ୍ଜଳବିଶେଷ (ନେତ୍ରରୋଗରେ ଔଷଧ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ)—Gray ore of antimony; stibium; Antimony, Amomum Anthorhiza; sulphuret of antimony. [ଉ—ଏହା ଚକ୍ରଚକ୍ୟଶାଳୀ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ । ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାରର । ୧ । ପ୍ରାକୃତିକ ରସାଞ୍ଜନ—ଲେମୁରସରେ ବହୁବାର ଏହା ଶୋଧନ କରି ଅ. ଦୃଢ଼ୀକୃତ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ୨ । ରସାଞ୍ଜନ (କୃତ୍ରିମ)—ଦାରୁହରିଦ୍ରାର କ୍ୱାଥ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଭାଗ ଦୁଧ ମିଶାଇ, ପାକ କରି କୃତ୍ରିମ ରସାଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । (Extract of Indian Berbery). ଏହା ଅସଲ ରସାଞ୍ଜନ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ ।]

ରସାଢ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ରସ୍ୟା ଉତ୍ତ)—ରସମୟ—Juicy. ସଂ. ବି—Rasādhya ଅମ୍ବାଡ଼ିକ; ଅମ୍ବଡ଼ା—Hog plum. [ରସାଢ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରସାଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସଲେପନ ବା ରସାୟନ; ପ୍ରା. ରସ୍ସାଅଣ)—Rasāṇa ୧ । ରସରେ ସିକ୍ତ କରିବା—1. Moistening with Rasa. ୨ । ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଲେପଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକରଣ; ରସାଇନ ଅଳଙ୍କାରକୁ ରଙ୍ଗ କରାଇବା—2. Process of gilding metal. ୩ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକରଣ—3. Process of brightening or burnishing. । ୪ । ମାଜିବା; ପାଲିସ୍ କରିବା—4. Polishing. ୫ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୌପ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକରଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଲେପ (ସୋରା, ଫିଟକିରି, ଗନ୍ଧକାମ୍ଳ ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ)—5. A paste prepared for brightening gold and silver ornaments. [ଉ—ରସାଣିକୁ ପୁଣି ଶୋକ ସେ ମୁରତି ମଧୁର ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସାଣେ । ରାଧାନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ ।] ୬ । ସୁନା ଅଳଙ୍କାରକୁ ପୋଡ଼ି ଧୋଇ ତା ଉପରେ ଦେବା ଲେପ—6. A coating or layer put on ornaments after burning and washing them. ୭ । ସୁନାକୁ ଘଷି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବା ପଥର—7. Agate used in polishing gold. [ଉ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଯୌବନ ହେଲା ପୋଷ୍ୟ ରସାଣ. ରାଧାନାଥ. ରତ୍ନରାଗା ।] ୮ । ଲେପ—8. Plaster; layer; coating. ୯ । ଆର୍ଦ୍ରକରଣ—9. Moistening. ୧୦ । ରସାୟନ—10. Medical chemistry relating to metals; alchemy. ଦେ. ବିଣ-୧ । ରସୁଆ; ରସମୟ—1. Juicy. ୨ । ରସାଣିତ; ଶାଣିତ—2. Sharpened. [ଉ—ବୋଲି, ରସାଣ ହେମାଙ୍ଗୀ ପାଷାଣ କରାଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।]

ରସାଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ପାଲିସ୍ କରିବା—Rasāṇa karibā 1. To polish. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରସାଣ ଦେଇଣ୍ଟା କରିବା—2. To burnish gold or other **जिला करना** metal. ୩ । ଧାତୁମୟ ଅଳଙ୍କାରାଦିକୁ ଗିଲ୍ଟି କରିବା—3. To gild a metal.

ରସାଣ(ଣି) ପଥର—ଦେ. ବି.—କଠିନ ପ୍ରସ୍ତର ବିଶେଷ (ଯେଉଁ Rasāṇa (ṇi) pathara ପଥରକୁ ସୁନା ଉପରେ ଘଷିଲେ ସୁନା ସାନ ପଥର ଚକଚକିଆ ହୁଏ)—Agate; stone used in **संगसुलैमानी, सगंयशब** polishing gold.

ରସାଣି—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରସାଯନ, ପ୍ରା. ରେସାଅଣ)—୧ । ଗିଲ୍ଟି
Rasāṇi କରିବାର ଲେପ—1. A coating put on gilt
रसान सोनाका पानी metal. [ଉ—ମର୍କତ ରସାଣିରେ ରସାଣିଲା । ଅଉମନ୍ୟ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।] ୨ । (ସଂ. ରସ) କ୍ଲେଦ; ପୁଯବିଶେଷ—2. Pus.

ରସାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଗିଲ୍ଟି କରିବା—
Rasāṇibā रसान देओना 1. To gild.
जिलाकरना; सोनाका पानी चढाना ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବା ପାଲିସ୍ କରିବା—2. To polish; to burnish. [ଉ—ରସାଣିଛୁ ପୁଣି ଶୋଭ ସେ ମୂରତି ମଧୁର ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସାଣେ । ରାଧାନାଥ. ପାଦଙ୍କ ।] ୩ । ପୁଟ ଚଢ଼ାଇବା—3. To smear with a coat or layer of paint

ରସାଣିଲା ସୁନା—ଦେ. ବି.—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକୃତ ବା ମାଜିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—
Rasāṇilā sunā Burnished gold; polished gold.
ଉହ୍ମ କରା ସୋନା जीलाकिया हुआ सोना
पानी चढाया हुआ सोना [ରସାଣିଲା ହାଟକ—ଅଳଙ୍କାରୁପ]

ରସା ତଳ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଭୂତଳ; ଭୂପୃଷ୍ଠ; ପୃଥିବୀର
Rasā tala ତଳ; ଧରାତଳ—1. The face of the earth; the earth's surface. ୨ । ପାତାଳ—2. The nether world. ୩ । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ନିମ୍ନସ୍ଥ ସପ୍ତପାତାଳ ମଧ୍ୟରୁ ନିମ୍ନତମ ଲୋକ ବା ତଳ—3. The lowest of the infernal regions said to exist below the surface of the earth. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ତଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୦ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ ୨ ଗୋଟି ପାତାଳ ଲୋକ ଅଛି, ଯଥା—ଅତଳ, ବିତଳ, ନିତଳ, ତଳାତଳ, ମହାତଳ, ସୁତଳ ଓ ରସାତଳ । ରସାତଳର ଭୂମି ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଓ ଏଥିରେ ଦୈତ୍ୟ, ଦାନବ-ମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭୟରେ ବାସ କରନ୍ତି—(ହି. ଶ.) ।] ୪ । ଅତି ନିମ୍ନ ପ୍ରଦେଶ—4. Very low place; a place very low down the bottom of an abyss.

ରସାତଳ
ରସାତଳ
ରସାତ୍ତଳ
—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

ରସାତ୍ମକ—ସଂ ବିଣ.—(ରସ+ଆତ୍ମନ୍+କ)—୧ । ରସପୂର୍ଣ୍ଣ; ରସମୟ;
Rasātmaka ରସାଳ—1. Full of juice; juicy. ୨ ।
[ରସାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସରସ—2. Full of wit; witty. ୩ । ସ୍ଥାୟୀ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Sentimental.

ରସାଦାନ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରସ+ଆଦାନ)—୧ । ରସଗ୍ରହଣ
Rasādāna (ଦେଶ)—1. Rasagrahaṇa (See) ୨ । ରସ ଶୋଷଣ (ଦେଶ)—2. Rasa śoshaṇa (See) ୩ । ସ୍ତନ୍ୟପାନ—3. Sucking. ୪ । (ରସା+ଦାନ)—ଭୂମିଦାନ—4. Gift of land.

ରସାଧାନ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରସ+ଆଧାନ)—ରସ ସଂରକ୍ଷଣ
Rasādhāna କରିବା—Conservation of the juice.

ରସାଧାର—ସଂ.ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରସ—ଜଳର ଆଧାର)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ
Rasādhāra 1. The sun. ୨ । ରସ ରଖିବା ପାତ୍ର—2. A receptacle of sap or juice.

ରସାଧିକ—ସଂ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍ଗଣ—
Rasādhika Borax.

ରସାଧିକ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ରସପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ; ରସ ବେଶି ହେବା—
Rasādhikya Excess of Rasa. ୨ । କାକୋଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା—2 A medicinal fruit. ୩ । ବିସ୍‌ମିସ୍—3. Raisin; currant.

ରସାନନ୍ଦ—ଦେ. ବି. ସଂ, (ନାମ)—୧ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଭକ୍ତ
Rasānanda ଓଡ଼ିଆ କବି—1. A religious Oriya poet of the 17th century. [ଦ୍ର—କବି ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ସେ ରାଧାକୃଷ୍ଣପ୍ରେମବିଷୟକ କେତେକ ରସଗର୍ଭକ ସଙ୍ଗୀତ ଲେଖିଥିଲେ—ବିଳାସକ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।] ୨ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males.

ରସାନି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରସ)—ପତଳା ପୂଯ; କ୍ଷତ ବାଟେ ଦେହନିର୍ଗତ
Rasāni ରସ—Purulent matter issuing through
रसानी, रस रस sores; thin pus.

ରସାପାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସା+ପା ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Rasapāyī ଯେ ଜିଭରେ ପାଣି ପିଏ—Drinking.
[ରସାପାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] water by licking. ସଂ. ବି.—କୁକୁର—Dog.

ରସାବଳୀ—ଦେ. ସ୍ତ—ଏକପ୍ରକାର ମିଠେଇ—A kind of sweet-
Rasābalī meat. (ଉ—ଏଠାରେ ପୂଜା ରସାବଳୀ—रसावली अमृती ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।) [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଧ ଛେନା ଓ ଚିନି ଆଦିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଏହା କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ବଳଦେବ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଭୋଗ ହୁଏ ।]

ରସାଭାସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମନର କାଳ୍ପନିକଭାବର
Rasābhāsa ଯୋଗନ—1. Simulation of sentiment; semblance of passion or sentiment. ୨ । କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବା ସ୍ଥାନରେ ଅନୁଚିତ ରସର ଅବତାରଣା—2. Introducing a sentiment which does not befit the subject matter. [ଦ୍ର—ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଇର୍ଷ୍ୟାକ୍ ଯୋନି ଜୀବମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବିରସର, ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି କୋପପ୍ରକାଶ କରି ରୌଦ୍ରରସର ଅବତାରଣା କଲେ ଏହା ରସ ନ ହୋଇ ରସାଭାସ ହୁଏ ।]
୩ । ପ୍ରକୃତ କାରଣ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାରଣରେ ରସର ଆରୋପ—3. Attributing evident emotions to some cause which is different from the real one. ୪ । ମିଛ ରସ ସୁଲଭ

ବାକ୍ୟ; ଅଶିଷ୍ଟ ବଚନ—4. Unbecoming words; words befitting a lower sentiment. ୫ । ରସ ଭଙ୍ଗ (ଦେଖ)—5. Rasa bhanga (See) ୬ । ନୀଚ ରସ—6. Lower sentiment.

ରସାଭିନିବେଶ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସର ବର୍ଣ୍ଣନା—
Rasābhinibeśa 1. Description of emotion.
୨ । ରସୋଦ୍ଗମ—2. Accession of sentiment or passion.

ରସାମୃତ—ସଂ. ବି. (ରୂପକ)—୧ । ଅମୃତ ପରି ମଧୁର କାବ୍ୟ ରସ—
Rasāmṛuta Sentiment or taste compared to nectar. ୨ । ପାରା, ଗନ୍ଧକ, ଶିଳାଜତୁ, ତନ୍ଦନ, ଗୁଡୂଚି, ଧନିଆ, ଇନ୍ଦ୍ରଯବ, ଯଷ୍ଟିମଧୁ ଆଦିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of a medicinal preparation. [ଦ୍ର—ଏହା ରକ୍ତପିତ୍ତରେ ଜ୍ୱରରେ ଉପକାରୀ—ହି. ଶ]

ରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି—ଭକ୍ତି ରସାମୃତସିନ୍ଧୁ (ଦେଖ)—Bhakti
Rasāmṛuta sindhu rasāmṛutasindhu. (See)
[ଉ—ଅହୁର ମନ ଦେଇ ଶୁଣ, ରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ ବଚନ । ପ୍ରାଚୀ. ପୁଣ୍ଡ୍ରିକମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]

ରସାମ୍ଳ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ତୁଷାମ୍ଳ; ଇମ୍ଳୁଳ—1. Tama-
Rasāmla rind. ୨ । ଅମ୍ଳବେତସ; ଖଟାଘାଲଙ୍ଗ ଶାକ—2. A sort of potherb; Rumex Vesicarius. ୩ । ଚୁକ୍ର—3. Vinegar made by the aceteous fermentation of grain; acid seasoning.

ରସାୟନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରସର ଅୟନ=ପଥ)—୧ । ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ; ଜରା ଓ ବ୍ୟାଧି-ନାଶକ ଔଷଧ; ଜରା ମୃତ୍ୟୁନାଶକ ସୁଧା—1. A medicinal preparation for retarding old age, the elixir of life; the Elixir Vitae of the alchemists. [ଦ୍ର—ଏହା ରୋଗୀର ରୋଗନାଶକ, ବୃଦ୍ଧର ଜରାନାଶକ ଏବଂ ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ବଳ ଓ ଆୟୁବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣରସାୟନାଦି ବିଶେଷଣ ପଦ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଏଥିର ଅର୍ଥ କର୍ଣ୍ଣପକ୍ଷରେ ରସାୟନସଦୃଶ ତୃପ୍ତିକର ।] ୨ । ବିଷ—2. Poison. ୩ । କଟି; ଅଣ୍ଟା—3. The waist. ୪ । ତକ୍ର; ଘୋଳ ଦହି—4. Churned milk; butter milk. ୫ । ଦୁଇ ବା ବହୁବସ୍ତୁ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏକ ଉନ୍ନ ବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଗୁଣାନ୍ତର ବା ରସାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଲାଭ ହୁଏ; [ଦ୍ର—ତମ୍ବାକୁ ସୁନାରେ ପରିଣତ କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଶିଖାଯାଏ ବୋଲି କଥିତ]—5. Alchemy; chemistry. ୬ । ଔଷଧରେ ପାରଦର ପ୍ରୟୋଗକରଣ—6. The employment of mercury in medicine. ୭ । ପକ୍ଷୀ—7. Bird. ୮ । ଜରା—8. Old age. ୯ । ରୋଗ ବିଶେଷ—9. A sort of disease. ୧୦ । ଗରୁଡ଼—10. Garurda, the king of birds. ୧୧ । ବିଡ଼ଙ୍ଗ—11. A medicinal seed; Embelia Ribes. ୧୨ । ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍—12. An alchemist. ୧୩ । ରସର ସ୍ଥାନ—13. The place or subject of a sentiment. ୧୪ । ରଙ୍ଗ—14. Paint.

ରସାୟନଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ରସାୟନ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—
Rasāyanajña ରସାୟନ ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ—
(ରସାୟନଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) Learned in Rasāyana.

ରସାୟନ ଫଳା—ସଂ. ବି—ହରିତକୀ; ହରିଡ଼ା—
Rasāyana phalā The yellow myrobalan; Terminalia Chebula.

ରସାୟନ ବର—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରସୁଣ (ହି. ଶ)—
Rasāyana bara 1. Garlic.
୨ । ପାରଦ—2. Mercury.

ରସାୟନ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ
Rasāyana bidyā ରୂଢ଼ ପଦାର୍ଥର ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
ରସାୟନ ବିଜ୍ଞାନ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଷୟ ଜଣାଯାଏ—
ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର } Chemistry; alchemy.
[ଦ୍ର—ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାର ମୁଖ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏହିକି, ସଂସାରର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ କେତେକ ମୂଳ-ଦ୍ରବ୍ୟର ପରମାଣୁରେ ନିର୍ମିତ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ୭୮ଟି ମୌଳିକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି (ଯଥା—ସୁନା, ରୁପା ଆଦି ଧାତୁ, ଗନ୍ଧକ ଆଦି ଉପଧାତୁ, ଅକ୍ସିଜେନ୍, ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍ ଆଦି ବାୟୁ) । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ପରମାଣୁ ଥାଏ । ଏକପ୍ରକାର ପରମାଣୁ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ପରମାଣୁ ମିଶିଲେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଯୌଗିକ ବସ୍ତୁ ହୁଏ । ଯୌଗିକ ବସ୍ତୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ତହିଁର ଉପାଦାନ ମୌଳିକବସ୍ତୁମାନ ବାହାରେ । ଏହି ସଂଶ୍ଳେଷଣ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ମିଳେ—ହି. ଶ]

ରସାୟନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ପାରଦ—
Rasāyana śreshṭha Mercury.

ରସାୟନାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ଆଧୁନିକ)—ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାର ଅଧ୍ୟାପକ—
Rasāyanāchārjya Professor of chemistry.
(ରସାୟନାଧ୍ୟାପକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସାୟନୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଗୁଡୂଚି ଲତା—1. Menispermum
Rasāyanī Glabrum; Tinaspora Cordifolia. ୨ । କାକମାଚୀ; ନୁଣୁନୁଣିଆ ଚୋଲ ଗୁଳ୍ମ—2. Solanum Nigrum. ୩ । ମହାକରଞ୍ଜ; କରଞ୍ଜ ବୃକ୍ଷ—3. Arborea Speciosa; Pongamia Indica (tree). ୪ । ଘୋରସ ଦୁଗ୍ଧା ନାମକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ; ନାଗବଳା; ଗଉମଡ଼ି—4. Sida Spinosa. ୫ ।

ମାଂସଛଦା; ମାଂସ ରୋହିଣୀ ଲତା—5. A medicinal plant. ୬ । ଦେହସ୍ଥ ଲସିକା ନାଡ଼ୀ—6. An absorbent vessel of the lymphatic system; a lacteal; a vessel of the body conveying nutrition. ୭ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ)—7. Indian madder. ୮ । ବାଇରଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—8. Cowhage. ୯ । ଶଂଖପୁଷ୍ପୀ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—9. Śaṁkha pushpī (See) ୧୦ । ଯେଉଁ ଔଷଧ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ନିବାରଣ କରେ (ହି. ଶ)—10. Any medicine which prevents persons becoming old.

ରସାରୁହ—ସଂ. ବି. (ରସା+ରୁହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବୃକ୍ଷ—
Rasāruha Tree.
(ଉ—ରସ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଯଶ ଅଛି ରସାରେ, ରସାରୁହରୁ ଲତାରୁ ଶସାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟକ୍ଷ୍ମ. ଉ ଗୀତ ।)

ରସାଳ—ସଂ. ବିଣ (ରସ+ଅ+ଲ ଧାତୁ—ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—
Rasāla ୧ । ରସପୂର୍ଣ୍ଣ; ସରସ—1. Juicy. (ଉ—ଧର କେ (ରସାଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରସାଳ ବୋଲେ ଏ ରସାଳ ରସାଳସା ଯେହ୍ନ ଯେନ । ଗୋଲୋକ ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।) ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ—2. Savoury; tasteful; delicious. ୩ । ରସମୟ; ରସିକ—3. Witty; humorous. ୪ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—4. Graceful; charming. ସଂ. ବି—୧ । ଆମ୍ବ—1. Mango; Mangifera Indica. ୨ । ପଣସ—2. Jack fruit; Artocarpus Intergrifolia. ୩ । ଗୋଧୂମ; ଗହମ—3. Wheat. ୪ । ଲୁନର ତୃଣ—4. A sort of grass. ୫ । ଲୁନ୍ଦ୍ରୁଖୁଣ୍ଟ ବା ଲୋବାନ୍ ଗଛ—5. The olibanum tree; Boswella Thurifera. ୬ । ରସବାଳକା; ପୁଣ୍ଡ୍ରକ ନାମକ ଇକ୍ଷୁ—6. A luscious variety of sugarcane. ୭ । ଲୋବାନ୍; ଶିଲ୍ଲକ—7. Frankincense, olibanum. ୮ । ଗନ୍ଧରସ; ଗୁଗ୍ଗୁଳ—8. Gum myrrh. ୯ । ଅଖୁ (ହି. ଶ)—9. Sugarcane. ଦେ. ବି—ଘୃତ; ଘିଅ—Ghee. (ଉ—ରସାର ସାର ଏ ଦେଶ, ରସାଳ ଅଦ ଗୋରସ । ଉଣ୍ଣ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ରସାଳୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ୧ । ଆମ୍ବ ଗଛ (ହି.ଶ)—1. The Rasālaya mango tree. ୨ । ଆମୋଦପ୍ରମୋଦର ସ୍ଥାନ(ହି.ଶ) 2. A place of amusements.

ରସାଳ ଶର୍କରା—ସଂ. ବି. (ମ.ତ. ଲୋ)—ଅଖୁ ଦୋରୁଅରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁଡ଼
Rasāla śarkarā ବା ଚିନି (ହି.ଶ)—Molasses or sugar made from sugarcane.

ରସାଳସା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (୫ମୀ ତତ୍)—୧ । ମଦାଳସା; ରସିକତାଯୋଗୁଁ
Rasālasā ଅଳସଗମନା—1. Lustful; walking slowly owing to excess of the sentiment of love. ୨ । ରସମୁଗ୍ଧା—2. Enamoured with love or lust. ସଂ. ବି—୧ । ଧମନୀ; ନାଡ଼ୀ; ରକ୍ତବାହୀ ନାଡ଼ୀ—1. Vein; blood vessel; tendon; blood tube; nerve. ୨ । ଅଖୁ (ହି. ଶ)—2. Sugarcane. ୩ । ଗହମ (ହି. ଶ)—3. Wheat.
ରସାଳସା
ରସାଳସୀ

ରସାଳସୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ରସାଳସା)—କାମରସ ଯୋଗୁଁ
Rasālasī ଅଳସଗମନା; ମଦାଳସା—Walking with slow pace on account of excess of the sentiment of lust.

ରସାଳା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସାଳ+ଆ)—ରସାଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Rasālā Feminine of Rasāla. ସଂ. ବି—୧। ରସନା; ଜିହ୍ୱା—1. Tongue. ୨ । ଦୂର୍ବା—2. The Doob grass; Panicum Dactylon; Cynodon Dactylon. ୩ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ—3. A shrub; Hedysarum Gangeticum. ୪ । ଦ୍ରାକ୍ଷା; ଅଙ୍ଗୁର ଫଳ—4. Grape. ୫ । ଦହିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପେୟବିଶେଷ; ଶିଖରଣୀ—5. A sort of sweet drink made from curd. [ଉ—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଜଳଶୂନ୍ୟ ଦଧି ୮ ସେର, ଚିନି ୪ ସେର ଓ ଦୁଧ ୨ ସେର ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ତହିଁସଙ୍ଗେ ମରିଚ, ଲବଙ୍ଗ, ଅଳାଇଚ ଓ କର୍ପୂରଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଇଲେ ରସାଳା ହୁଏ । ବମ୍ବା ଦଧି ୪ ସେର, ଚିନି ୨ ସେର, ମଧୁ ଦୁଇ ଛଟାଙ୍କି, ଘିଅ ଦୁଇ ଛଟାଙ୍କି, ଶୁଣ୍ଠିଗୁଣ୍ଡା ଅଧଚୋଳା, ଅଳାଇଚ ଗୁଣ୍ଡା ଅଧ ଚୋଳା, ମରିଚଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ ଚୋଳା ଓ ଲବଙ୍ଗଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ ଚୋଳା ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ଭାଲୁ ଛାଣି ମୃଗନାଭି ଓ କର୍ପୂର ଦ୍ୱାରା ସୁବାସିତ କରି ରସାଳା କରାଯାଏ । ଏହା ଅମ୍ଳମଧୁର-ରସ, ଶୀତଳ, ସାରକ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ଶୁକ୍ର-ବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ବାତ, ପିତ୍ତ, ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ରକ୍ତ ପିତ୍ତ, ପ୍ରଦରଶ୍ୱାସ୍ୱାଦନାଶକ । ରକ୍ତଶାନ୍ତ ଓ ପର୍ଯ୍ୟଟନକ୍ଲାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏହା ବିଶେଷ ହିତକର ।] ୬ । ସୁମଧୁର ଲେହ୍ୟବିଶେଷ; ଚଟଣି—6. A sort of delicacy or pickle to be licked. ୭ । ଭୂଇଁକଖାରୁ (ହି. ଶ) 7. A kind of yam.

ରସାଳାପ—ସଂ ବି (ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଳାପ; ମ. ତ. ଲୋ.)—ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ବା
Rasālāpa ରସିକତାଯୁକ୍ତ କଥୋପକଥନ; ସରସ ଆଳାପ—Witty conversation.
(ରସାଳାପନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସାଳାପୀ (ପୁଂ)
ରସାଳାପିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ) } ବିଣ—

ରସାଳ(ଳି)ଆ—ଦେ.ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ରସାଳ)—ରସାଳ (ଦେଶ)
Rasāli(lia)ā ରସାଳ ରସଭରା(ରୀ), ରସୀଳା Rasāla (See)
(ରସାଳୀ, ରସାଳେଇ, ରସାଳୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସାଲିହା—ସଂ. ବି — ଶୀଣ୍ଡିନାସା; ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀଲତା ଗୁଳ୍ମ—
Rasālihā A shrub; Uraria Lagopoides; Hemionites Cordifolia.

ରସାଳୀ—ସ.ବି—(ରସାଳ+ଈ)—ପୁଣ୍ଡ୍ରେକ୍ଷୁ; ରସବାଳକା; ଏକପ୍ରକାର
Rasālī ରସବହୁଳ ଅଖୁ – A luscious variety of sugar cane; Saccharum Officinarum.

ରସାଶ—ସ. ବି (ରସ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ମଦ୍ୟପାନ; ତାଡ଼ି
Rasāśa ପିଇବା (ହି. ଶ)—Drinking of toddy-

ରସାଶୀ—ସ. ବିଣ. ଓ ବି. (ପୁଂ) (ରସ+ଅଶ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଇନ୍
Rasāśī ୧ମା. ୧ବ)—ମଦ୍ୟପାନକାରୀ (ହି. ଶ)—Toddy-
(ରସାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) drinker

ରସାଶ୍ୱାସା –ସ.ବି—ପଳାଶୀ ଲତା;ଗନ୍ଧ ଶୁଣ୍ଠିଲତା(କାଶ୍ମୀର ଦେଶୀୟ)—
Rasāśwāsā A sort of creeper.

ରସାସ୍ୱାଦ—ସ ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରସ+ଆସ୍ୱାଦ)—୧ । କୌଣସି
Rasāswāda ବସ୍ତୁର ବା ବିଷୟର ରସ ଗ୍ରହିବା; ରସ ଗ୍ରହଣ;
(ରସାସ୍ୱାଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରସବୋଧ—1. Enjoyment or tasting of the Rasa; experiencing a sensation. ୨ । (ଯୋଗ ଦର୍ଶନ) ଅଖଣ୍ଡ ବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନ ହେତୁ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ସର୍ବକଳ୍ପ ଆନନ୍ଦଆସ୍ୱାଦନ—2. (Joga philosophy) A state of delightful repose in religious meditation.

ରସାସ୍ୱାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରସ+ଆସ୍ୱାଦ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Rasāswādi ୧ । ରସର ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ; ଯେ ରସ ଗ୍ରହଣଥାଏ—1. Tasting or enjoying a Rasa. ୨ ।
(ରସାସ୍ୱାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମଜୁଜଅ—2. Fond of amusements or fun— ସଂ.ବି—ଭ୍ରମର, ମହୁମାଛି—A bee.

ରସାହ୍ୱ—ସଂ. ବି—୧ । ସରଳଦ୍ରବ; ଗନ୍ଧ ବିରଜା; ତାର୍ପିନ ତେଲ—
Rasāhwa 1. Turpentine. ୨ । ଝୁଣା—2. Resin.

ରସି(ସ୍ତ)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରଶ୍ମି)—ରଶି (ଦେଶ)—Rasi (See).
Rasi(ssi) ପ୍ରାଚୀନ (ସିଂହଭୂମ) ବି—ମଦ୍ୟସାର—The essence
ରଶୀ ରଶି of wine.

ରସିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରସିକ)—୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ରସିକ; ନାଗର
Rasia —1. Gallant. ୨ । ରସପ୍ରିୟ—2. Witty.
ରସିକ ୩ । ରସପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Juicy. ୪ । ସଜୁଆ—
ରସିୟା 4. Foppish. [ଉ—ରସିଆଠାଏ । ରସିଆ ଜାଳରେ ଫାସିଆଠାଏ । ଭଗ ।]

ରସିଆ ନାଗର—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସହଭାବ; ସଂ. ରସିକ+ନାଗର)—
Rasiā nāgara (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—(ironical)
ରସିକ ନାଗର A gallant; a witty person. (ଉ—
ରସିୟା ନାଗର (୧) ଫୁଲ ଫୁଟିଗଲା, ଲଟା ନ ମାଡ଼ିଲା, ଫଳଲ
(ରସିଆ ପୁରୁଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଝୁଡ଼ଙ୍ଗ ଛଇଁ, ଦେଇଁ କଥାପାଇଁ ରସିଆ ନାଗର, ପଦରେ ରହିଲେ ଗ୍ରହି—ଭଗ । (୨) ରସିଆ ପୁରୁଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟ, ଲୁଅ ହଗିଦେଲା ଲଟପଟ । ଭଗ ।]

ରସିକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ+ଣିକ ଭାବାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ରସଜ୍ଞ;
Rasika ରସବୋଧ ବିଶିଷ୍ଟ; ରସଗ୍ରାହୀ—1. Able to
(ରସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) realise and enjoy the taste or sentiment or wit of a thing. ୨ । ରସମୟ; ସରସ—2. Juicy. ୩ । ଆମୋଦପ୍ରିୟ; କୌତୁକପ୍ରିୟ; ବିଳାସପ୍ରିୟ—3. Witty; humorous; jocose; merry; funny. ୪ । ଗୁଣଗ୍ରାହୀ—4. Able to appreciate excellence or wit. ୫ । ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—5. Flavoured; tasteful. ୬ । ସୁରୁଚିଯୁକ୍ତ; ସୁନ୍ଦର—6. Tasteful. ୭ । ସୁରୁଚିପ୍ରିୟ—7. Having good taste. ୮ । କାବ୍ୟପ୍ରିୟ—8. Having a taste for poetry. ୯ । ହୃଦୟାହ୍ଲାଦକାରୀ—9. Touching the heart; pathetic. ୧୦ । ସରକ୍ତ—10. Impassioned; enamoured. ୧୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତ—11. Attached to any particular thing or matter (ଯଥା କାବ୍ୟ ରସିକ, ସଙ୍ଗୀତ ରସିକ ।) ସ. ବି—୧ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—1. The Indian crane; Ardea Sibirica. ୨ । ଘୋଡ଼ାଟକ; ତୁରଙ୍ଗ—2. Horse. ୩ । ହସ୍ତୀ—3. Elephant. ୪ । ରହସ୍ୟପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A wit. ୫ । ଲମ୍ପଟ—5. Libertine. [ଉ—ସୁଖୋଇଡ଼ା । ରସିକ ଚିତ୍ତକୁ ଦିଏ ଚିନ୍ତା । ଗୋଲୋକ. ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।] ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ ।
ରସିକ ବିଳାସ ଓ ବେଶାଦି ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ସଜୁବାଜ ଲୋକ—
ରସିକ 1. Beau; fop. ୨ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସଜୁଆ;
ରସିକ (ଅମୁକ ବସ୍ତୁ) ଧାରଣ କରିବା ପ୍ରିୟ—1. Fond of
ରସିୟା a particular thing. (ଯଥା—ଜୋଳରସିକ, ଗାମୁଛରସିକ, ବଟୁଆ ରସିକ ।) ୨ । ବିଦଗ୍ଧ; ନାଗର; ରମଣୀ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ—2. Gallant; fond of flirting with women. ୩ । ଅଦରସପ୍ରିୟ—3. Fond of amatory sentiment; lustful.

ରସିକ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବି—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସିକ—1. An eminent
Rasika chandra person of taste and wit.
ରସିକଚୂଡ଼ାମଣି, ରସିକବର, ରସିକ ମଣି, ରସିକରତ୍ନ, ରସିକରାଜ, ରସିକଶିରୋମଣି, ରସିକଶେଖର, ରସିକଶ୍ରେଷ୍ଠ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଶେଷଣ—2. An epithet applied to Śrikṛushṇa.

ରସିକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ରସିକ+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ରସିକର
Rasikatā(twa) ଭାବ—1. Wittiness; jocularity. ୨ । ଗୁଣଗ୍ରାହିତା—2. Appreciation of good qualities. ୩ । ଥଟ୍ଟା; ପରିହାସ (ହି. ଶ)—3. Jest; joke. ୪ । ଅଦରସ ପ୍ରିୟତା—4. Fond-

ness for the erotic sentiment. ୫ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି—5. Gallantry.

ରସିକ ନାଗର—ସଂ.ବ—୧ । ନାଗରକରୁଚିପ୍ରିୟ ରସିକ—1. A gallant
Rasika nāgara fond of the arts of the towns-people. ୨ । ନାରୀପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. One fond the society of women.

ରସିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସିକ+ଆ)—ରସିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Rasikā Feminine of Rasika. ସଂ. ବି.—୧ । ରସାଳା; ଖିଚରଣୀ; ଶର୍କରା, ଦହି ଓ ମସଲାଯୁକ୍ତ ପେୟ ବିଶେଷ—1. A drink made of buttermilk, sugar and spices. ୨ । ଗୁଡ଼—2. Molasses. ୩ । ଇକ୍ଷୁରସ; ଦୋରୁଅ—3. Cane-juice. ୪ । ରସନା; ଜିହ୍ୱା—4. Tongue. ୫ । କାଞ୍ଚୀ—5. Woman's girdle. ୬ । ବିଳାସପ୍ରିୟା ରମଣୀ—6. Coquette; belle. ଦେ. ବି.ପୁଂ (ବ୍ୟଙ୍ଗ) (ସଂ. ରସିକ)—୧ । ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A witty or jocose person. ୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରସିକ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—2. Name for calling Rasika.

ରସିକାକର୍ଦ୍ଦି—ପ୍ରାଦେ(ଯାଜପୁର)ବି.(ସଂ. ଅଶୋକକଳି)-ଅଶୋକ କଳିକା -
Rasikākardi The buds of Aśoka flower.

ରସିକା ନାରୀ—ସଂ.ବ--ବିଳାସପ୍ରିୟା ରମଣୀ—A coquette; a jilt.
Rasikā nārī (ଉ—ମନଫୁଲଣିଆ ଗୀତ ଗାଏ
ରସିକା ରମଣୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ ରସିକା ନାରୀ ବାସଘର ଯାଏ
ରସିକା ନାଗରୀ } —ଚଗ ।)

ରସିକା ବର—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (୭ମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସିକା—
Rasikābara An eminently witty or coquettish woman.
ରସିକାରତ୍ନ
ରସିକାମଣି } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରସିକାଶିରୋମଣି

ରସିକିନୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରସିକା (ଦେଶ)
Rasikinī Rasikā (See).
ରସିକା (ଉ—ଲବ ଚନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କର ଅକର୍ମରୁ ହଜାଉଛୁ ରସିକଙ୍କର
ରସିକିନୀ ଉଷ୍ଣ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

ରସିକେଶ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
Rasikeśa An epithet of Śrīkṛushṇa.
(ରସିକେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସିତ—ସଂ. ବିଣ. (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ରସଯୁକ୍ତ—1, Having Rasa (flavour, taste, sentiment wit etc.) ୨ । ଆସ୍ୱାଦିତ—2. Tasted. ୩ । ରସାଣିତ; ଗିଲ୍ଟ କରାଯାଇଥିବା-3. Gilt. ୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ମଢ଼ା ଯାଇଥିବା 4. Platedwith gold. ସଂ.ବ—୧ । ଜଳଦ ନିନାଦ; ମେଘ ଶବ୍ଦ; ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଶବ୍ଦ—1. Roar of thunder (ଉ—ରସିତ ରସନାଦାଦ ଡଣ୍ଡିମ ଏନ୍ତୁ ଶବଦ, ରସେ ଅଉସର ଲହ୍ନା ନ କର ହେତୁ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରସ୍ୟ ।) ୨ । ମଦ; ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Intoxicating drug ୩ । ଶବ୍ଦ—3. Sound.

ରସିତବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସିତ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Rasitabān ୧ । ଆସ୍ୱାଦନ କରିଥିବା; ଚୁଷିଥିବା; ଯେ ଚୁଷିଅଛି (ରସିତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —1. Having tasted. ୨ । ଶବ୍ଦକାରୀ—2. Making a sound.

ରସିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Rasitā ୧ । ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ—1. Tasting; relishing. (ରସିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶବ୍ଦକାରୀ—2. Making a sound.

ରସିତାଶୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସିତ+ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Rasitāśi ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ଖାଏ; (ରସିତାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖାଇଲା ବେଳେ ଯେ ଗର୍ଜନ କରେ (ଯଥା—ବିରାଡ଼ି, ବାଘ)—1. Eating with a noise; uttering a grumbling sound while eating. ୨ । ମଦ୍ୟ ପାନକାରୀ—2. Drinking wine,

ରସି(ସେ)ଦ୍(ଦି) [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେଦେ. ବି (ଇଂ) - ୧ । (ଇଂ. ରସିଦ୍)
Rasi(se)d(di) [etc] ରଶିଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Rasid
ରସିଦ ରସୀଦ etc (See) ୨ । (ଫା. ରସଦ୍) ରଶଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି
ରସଦ ରସଦ୍ (ଦେଖ)—2. Rasad etc. (See)

ରସିବା—ଦେ କି (ସଂ. ରସ)—୧ । ରସଯୁକ୍ତ ହେବା—1. To
Rasibā become juicy or luscious. ୨ । (ଫଳ ଆଦି)
ରସା ରସିବା; ପାଚିବାରୁ ଲଚପଚ ହେବା—2. To become
ରସନା soft or flaccid(said of fruits when ripe). ୩ । ଜଳଯୁକ୍ତ ହେବା—3. To become watery. [ଯଥା-ବର୍ଷାଦିନେ ଲୁଣ ରସିଯାଏ ।] ୪ । ଆର୍ଦ୍ର ହେବା—4. To become moistened. ୫ । ଅନୁରାଗୀ ହେବା—5. To become fond of. [ଉ—ସ୍ନେହେନ୍ତ ପ୍ରାଚୀ ବଶିତ ରସି ଶଶୀ ଉଦିତ । ଗୋଲୋକ—ଇନ୍ଦୁରେଖା ।] ୬ । ଆସକ୍ତ ହେବା; କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ହେବା—6. To be attached to or enamoured of (a person or thing). [ଉ—ଜଳନ୍ତର ପୁରନର ଗୃହ ଜଳପାରେ ରସିଲା ରସିକା ରସଲୁବ୍ଧଳ ପାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଙ୍ଗୀତ ।] ୭ । ପ୍ରେମାର୍ଦ୍ର ହେବା—7. To be affected or smitten with love. [ଉ—ଭ୍ରମର ! ରସିଗଁରେ, ଏ ଫୁଲେ ବସିଗଁରେ, କେତକୀ, କେତକୀରେ କେତକୀ ସଙ୍ଗୀତ] ୮ । ଅନୁରାଗ ବା ସ୍ନେହ ପ୍ରକାଶ କରିବା—8. To express one's love or affection; to give vent to one's affection or love. [ଉ—ଉଥାପି ତ ଭଳେ ହେଲେ ତୋ ସ୍ନେହ ନ ରସିଲା ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ- ବିଶୋଷ୍ଟକ୍ଷ୍ମ ତ ଗୀତ ।] ୯ । ରମିବା; ରମଣ କରିବା—9. To cohabit-

[ଉ—ପୁରୁଷେ ପରଦାର ରସି, ଯାହାଙ୍କ ସେବନ୍ତି ତୁଳସୀ । ଭୂଗର୍ଭ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୧୦ । ଅନୁରକ୍ତ ହେବା—10. To be glad. [ଉ—ସେ ଜଳ ଦେଖି ବଣିଜାରୁଏ ରସିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୧୧ । ମନ ବଳାଇବା; ଲୋଭ କରିବା; ପସନ୍ଦ କରିବା-11. To love; to like; to prefer. [ଉ—ଚିନ୍ତାମଣି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତେ ଭସେ ରୂପାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୧୨ । ମଗ୍ନ ହେବା; ଲିପ୍ତ ହେବା—12. To be deeply engaged in. [ଉ—ଯୁବେ ଧର୍ମ ଜନ ନାମରେ ତୀର୍ଥ କଲେ, ତହିଁ ବସିକରଣ ଭସରେ ରହିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରସିୟା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରସ୍ସିଆ)—ଅସିଆ ଓ ୟୁରୋପର ଉତ୍ତର Rasiyā ଖଣ୍ଡସ୍ଥ ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—Country of Russia. ରୁସିୟା [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏହା ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ସମ୍ରାଟ୍ ବା ଜାର୍(Czar) ଙ୍କ ରୁସ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ହୋଇଅଛି ।] ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—(ପୁ' ଓ ସ୍ତ୍ରୀ; ସଂ. ରସିକ)—୧ । ରସିକ (ଦେଖ)—1. Rasika. (See) ୨ । ରସିକା (ଦେଖ)—2. Rasikā. (See)

ରସୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Rasī ୧ । ରସିକ (ଦେଖ)—1. Rasika. (See) (ରସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅନୁରକ୍ତ—2. Attached to; enamoured of. ୩ । ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ—3. Tasting; relishing. ଦେ. ବି—ରଶି (ଦେଖ)—Rasi. (See).

ରସୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରସିକ)—୧ । ରସୁଆଳ; ରସାଳ; ରସଯୁକ୍ତ Rasuā ରସମୟ—1. Juicy. ୨ । ରସିକ (ଦେଖ)—[ଉଦେ(ସୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Rasika. (See) ୩ । ରସ ରସିକ, ରସାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to Rasa. ୪। ଯାହା **ରସୀଲା, ରସୀୟା, ରସୁଆ** କ୍ରୀଡ଼ାରେ ବା କେଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ-4. Used during dalliance. [ଉ—ରସୁଆ ଖଟକୁ ଘାଳ ଦଉଡ଼ି ଛୁଣ୍ଡିଗଲା ପଟ୍ ପଟ୍ । ପ୍ରବଚନ ।] ୫ । ରସ୍ ରସ୍ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା—5. Making a creaking or rustling sound.

ରସୁଆଳ(ଳି) – ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରସାଳ)—୧ । ରସାଳ (ଦେଖ)—Rasuāla(li) 1. Rasāla. (See) [ଉ—ଆମ୍ବ ହେଲା (ରସୁଆଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରସୁଆଳ(ଳି) । ଉଗ ।] ଦେ.ବିଣ.ପୁଂ—ରସୁଆଳ } —ସ୍ତ୍ରୀ ରସିକ (ଦେଖ)—Rasika. (See)
ରସୁଆଳୀ } ରସାଳ **ରସୀଲା, ରସବାଳା**

ରସୁ(ସୋ)ଇ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରସବତୀ=ପାକଶାଳା)—୧ । ଅଳାଇର Rasu(so)i ପାକ ବା ରନ୍ଧନକ୍ରିୟା; ରୁଷେଇ—1. Cooking. ରସ[ସୁ]ଇ ୨ । ପାକଶାଳା—2. Kitchen; cooking room. **ରସୋଇ** ୩ । ପାକ ବିଦ୍ୟା—3. Cookery. ୪ । ପକ୍ୱାନ୍ନ ରସୁଇଘର ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି—4. Cooked meal. [ଦ୍ର—ରସୁଇ **ରସୋଇଖାନା** ସଂସ୍କୃତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ରୁଷା(ଷେ)ଇ' ଶବ୍ଦ ପରେ ଦେଖ ।]

ରସୁ(ସୋ)ଇଖାନା—ଦେ. ବି—ପାକଶାଳା—Rasu(so)ikhānā Cook-room. [ରସୁ(ସୋ)ଇ ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ]
ରସୁଇଘର **ରସୋଇଖାନା**

ରସୁ(ସୋ)ଇବାସ୍—ଦେ. ବି (ଅନର୍ଥକ ସହଚର)—ଅନେକ ପଦାର୍ଥର Rasu(so)ibās ରନ୍ଧନ କ୍ରିୟା—Act or operation of ରାନ୍ନାବାନ୍ନା **ରସୋଇଉସୋଇ** cooking food.

ରସୁଣ – ଦେ. ବି (ସଂ. ରସୋନ)—ରଶୁଣ (ଦେଖ) Rasuṇa ଲସୁନ **ଲସୁନ** Raśuṇa. (See)

ରସୁଣ ଛେଲି—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—Rasuṇa chheli A kind of fine paddy.

ରସୁଣିଆ – ଦେ. ବି—୧ । ରସୁଣ ପରି ମୂଳ ଓ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଶାକବିଶେଷ—Rasuṇiā 1. Kandelia Rhudi (Haines). ଗୋରିଆ **ଲହସୁନିଆ** [ଦ୍ର—ରସୁଣ ପରି ଏହାର ଗନ୍ଧ । ଏହାକୁ (ରସୁଣିଆ ଘାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭଅଣ ଆଦରେ ଫୁଟାଇ ଖାଆନ୍ତି ।୨ । ରସୁଣମାଳା ପରି ଦେଖା ଯିବା ବାହୁରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର—2. A kind of ornament looking like a string of garlics and worn on the arm. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ରତ୍ନ; ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ—3. A kind of gem; lapis lazuli ଦେ. ବିଣ—୧ । ରସୁଣ ପରି ଗନ୍ଧ ବା ସ୍ୱାଦ ବା ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having the smell or taste or size of garlic ୨ । ଅତିରିକ୍ତ ରସ ଯୁକ୍ତ—2. Excessively juicy. (ଯଥା—ରସୁଣିଆ ଆମ୍ବ ।)

ରସୁଣିଆ କେକରା—ଦେ. ବି—ଜଙ୍ଗଲ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Rasuṇiā kekara Brugmiera Conjuguta.

ରସୁ(ସୂ)ନ—ସଂ. ବି (ରସ+ଭନ, ଣିଚାତନ)—ରଶୁଣ (ଦେଖ) Rasu(sū)na Raśuṇa (See)

ରସୁ(ସୋ)ୟା—ଦେ. ବି—ରୁଷେୟା; ପାଚକ—Cook. Rasu(so)yā ରସୁୟା **ରସୋୟା**

ରସୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—ଜଗତ୍‌କୁ ପ୍ରେରିତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୂତ; Rasul ପୈଗମ୍ବର—God's messenger sent to the earth. ରସୁଲ **ରସୁଲ**

ରସୁଲ ଇ(ଆ)ଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବି (ରସୁଲ-ଇଲ୍-ଲାହ୍=ଆଲ୍ଲାଙ୍କ ଦୂତ)—Rasul-i(ā)lla ୧ । ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ଦୂତ—1. God's ରସୁଲ-ଇଲ-ଲାହ messenger. ୨। ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦ୍—**ରସୁଲ-ଇଲ-ଲାହ** 2. The Prophet Mahommad. (ଇସ୍ଲାଲ୍ଲା, ଇସ୍ଲାଲ୍ଲାହ୍[ହ୍ମା]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସୁଲି ଟୋ(ତୋ)ଡ଼ି—ଦେ. ବି—ମିଶ୍ର ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ; ତୋଡ଼ିପରକ Rasuli ṭo(to)ḍi —Name of a mixed tune in music.

ରସେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି (ରସ=ଖନିଜ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଇନ୍ଦ୍ର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ; ପାରା—1. Mercury, quick silver. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣି; ପରଶମଣି; ପରଶୁପଥର—2. Touchstone (a gem); the philospher's stone. ୩ । ରାଜମାଷ; ବରଗୁଡ଼ (ହି. ଶ.)—3. Dolechus Sinensis (grain). ୪ । ଜୀରା, ଧନିଆ, ପିପ୍ପଳୀ, ମଧୁ, ଶିକଟୁ ଓ ରସସିନ୍ଦୁରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ—4. Name of a medicinal preparation.

Rasendra

ରସେନ୍ଦ୍ରବେଧକ—ସଂ. ବି—ସୁନା (ହି. ଶ)—Gold.

Rasendrabedhaka

ରସେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ—1 Quick silver. ୨ । ଛଅ ଦର୍ଶନର ବହିର୍ଭୂତ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of a particular philosophy. [ଦ୍ର—ଏହି ଦର୍ଶନରେ ପାରଦ ଶିବଙ୍କର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗନ୍ଧକ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ରଜ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଓ ଏମାନଙ୍କର ୧୮ ସଂସ୍କାର ଓ ଏମାନଙ୍କର ରୋଗ ନାଶକ ଓ ରସାୟନଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—ହି. ଶ] ୩ । ପାରା, ଗନ୍ଧକ, ହରତାଳ ଓ ସୁନା ଆଦିର ଯୋଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—3. Name of a mercurial preparation.

Raseśwara

ରସୋ(ସୌ)ତ୍—ବୈ. ବି (ସଂ. ରସୋଭ ତ)—ସୁରୁମା; ଦାରୁହରିଦ୍ରା ନାମକ ଶ୍ରୁପର ମୂଳକୁ ଲୁହା କରେଇରେ ଦୁଧରେ ବଟୁରେଇ ସେହି କ୍ୱାଥକୁ ଲୁହା କରେଇରେ ଜଅଁରେ ସିଝାଇ ତାହା ଗାଢ଼ା ହେବା ପରେ ସେଥିରେ ଶ୍ରୁପ ଦୁଗ୍ଧ ବା ଗୋଦୁଗ୍ଧ ମିଶାଇ ଜଅଁରେ ବସାଇ ଜର୍ଜର କରି ଯେଉଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଲେହ୍ୟବତ୍ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ରସାଞ୍ଜନ (ଏହା ଚକ୍ଷୁରୋଗରେ ଅଞ୍ଜନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—Collyrium prepared by boiling the root of Berbery root with milk till it is reduced into a powder or sticky ointment; extract of Indian Berbery. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗନ୍ଧ ଅପ୍ରିୟ ଲାଗେ ଯର । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ନେତ୍ରହିତକର ଓ କଫ, ବିଷଦୋଷ, ବମନ, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ହିକ୍କା, ଶ୍ୱାସ ବ୍ରଣ ଓ ମୁଖରୋଗର ହିତକର ।]

Raso(sau)t
ରସୋତ, ରସୌତ
ରସୋ(ସୌ)ତ
ସଂ. ନାମ—ରସଗର୍ଭ, ରସଗ୍ରଜ, ରସୋଦ୍ଭୂତ, ରସାଗ୍ରଜ, ରସଜାତ, ତାର୍କ୍ଷ୍ୟଶୈଳ, କୃତକ, ବାଳଶୈଳଜ, ଅଗ୍ନିସାର, ରସାଞ୍ଜନ, ତାର୍କ୍ଷ୍ୟଜ
ଗୁ. ରସବତ
ତେ. ରସାଞ୍ଜନମ୍
ଆ. ହୁଜୁଜ୍

ରସୋତ୍ତମ—ସଂ. ବି (ରସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରସ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସ—1. Chief amongst Rasas; the best of the Rasas ୨ । ମୁଦ୍ଗ; ମୁଗ—2. A kind of pulse Phaseolus Mungo.

Rasottama

ରସୋତ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ରସରୁ ଜାତ—Produced from Rasa.

Rasotpanna

ରସୋଦୟ—ସଂ.ବି (୭ମୀ ତତ୍; ରସ+ଉଦୟ)—ରସର ଆବିର୍ଭାବ—The appearance of Rasa. (ରସୋଦ୍ଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Rasodaya

ରସୋଦ୍ଗାର—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ରସ ବାନ୍ତି କରିବା—Vomiting Rasa. (ରସୋଦ୍ଗୀରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Rasodgāra

ରସୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ରସରୁ ଜାତ—1. Produced from mercury. ସଂ. ବି—୧ । (୭ମୀ ତତ୍)—ରସୋଦୟ—1. The appearance of Rasa. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ପାରଦରୁ ଜାତ) ହିଙ୍ଗୁଳ—2. Vermilion.

Rasodbhaba

ରସୋଦ୍ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ରସରୁ ଜାତ—Born of or produced from Rasa. (ରସୋଦ୍ଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Rasodbhūta

ରସୋନ—ସଂ. ବି (ରସ ଧାତୁ+ଓନ, ଜନ୍ମା ରସ+ଉନ, ଯାହା ଗୋଟିଏ ରସ [ଅମ୍ଳରସ]କୁ ଉଣା)—ରଶୁଣ [ଦେଖ] [ରସୋନକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

Rasuna [See]

ରସୋପଳ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ସମା. ରସ=ଜଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ+ଉପଳ=ପ୍ରସ୍ତର, ଉତ୍ପ)—ମୁକ୍ତା; ମୌକ୍ତିକ—Pearl.

Rasopala

ରସ୍ତୋରାଁ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଉଚ୍ଚାରଣ ରସ୍ତୋରାଁ)—ଭୋଜନାଳୟ; ହୋଟେଲ୍—Dining room; hotel; restaurant.

Rastorāñ
ରସ୍ତୋରାଁ
ରସ୍ତୋରାଁ

ରସ୍ନ—ସଂ. ବି (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ନ)—ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ—Thing; material; substance.

Rasna

ରସ୍ପାଡ(ଡା)ଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରେସ୍ପଣ୍ଡେଣ୍ଟ) (କଟକଆ)—ଅପିଲ୍ ମକଦମା ଦାଏର କରିଥିବା ପକ୍ଷର ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ—Respondent in an appeal. [ଅପିଲ(ଲ)ଣ୍ଟ—ବିପକ୍ଷତ]

Raspāda(da)nta
ରେସ୍ପଣ୍ଡେଣ୍ଟ
ରୋସ୍ପଣ୍ଡଣ୍ଟ

ରସ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ(ରସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ଆସ୍ୱାଦନୀୟ—1. Capable of being tasted. ୨ । (ରସ+ଯ) ସୁସ୍ୱାଦୁ (ରସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Tasteful. ୩ । ରସକାର ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ—3. Delicious. ୪ । ରସମୟ; ସରସ—4. Juicy. ୫ । ସୁରୁଚିମୟ—5. Of good taste. ସଂ. ବି—୧ । ରୁଧିର; ରକ୍ତ—1. Blood. ୨ । ପଶୁରର ମାଂସ (ହି. ଶ)—2. Flesh.

Rasya

ରସ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ—ରସ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rasya.

Rasyā

ସଂ. ବି—୧ । ଘୃଷ୍ଟା—1. Mimosa Octandra. ୨ । ରସା; ପାଠା; ଅବିବକଣ୍ଟୀ; ଅକାଳବିଲ୍ୱ ଲତା—2. Stephenia Hernandifolia; Pereira root.

ରସ୍ସି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରସନା)—ରସି; ଦଉଡ଼ି—
Rassi रसी रस्सी

ରହ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To give up. ୨ ।
Rah (root) ମୋଚନ କରିବା—2. To give up; to emit.
୩ । ଛାଡ଼ି ଦେବା—3. To let loose; to abandon.
୪ । ବେଗରେ ଗମନ କରିବା—4. To move with speed.

ରହ୍—ଦେ. କ୍ରି (ରହିବା କ୍ରିୟାର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଅନୁଜ୍ଞା ୧ । ବଚନ
Rah ଆକାର; ଅବ୍ୟୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । (ତୁ) ରହିବା
थाम् କ୍ରିୟା କର; ରହିତ ହୋ—1. (you) Stay !
रह Stop ! ୨ । (ତୁ) ଅପେକ୍ଷା କର—2. Wait ! ୩ ।
(ତୁ) ନିବୃତ୍ତ ହୋ—3. Abstain !

ରହ—ସଂ. ବ. (ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ମୈଥୁନ; ସୁରତ:
Raha ଶୃଙ୍ଗାର—1. Coition; copulation. ୨ ।
ଗୋପନୀୟ ବିଷୟ—2. Secret matter. ୩ ।
ଗୋପନୀୟ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ—3. Mystic truth; religious secret. ୪ । ନିର୍ଜନତା—4. Solitariness. ୫ । ଗୋପନ—5. Privacy. ୬ । ନିର୍ଜନ ପ୍ରଦେଶ—6. Lonely place. ୭ । ଗୁପ୍ତ୍ୟ—7. Privity. ୮ । କ୍ରୀଡ଼ା; କୌତୁକ—8. Sport; play. ୯ । ଆନନ୍ଦ; ସୁଖ—9. Happiness; pleasure. ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଅସ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ରହ୍ ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆ ରହିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଆଦରାର୍ଥକ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନ; ତୁମ୍ଭେ ଓ ବହୁବଚନ ତୁମ୍ଭେମାନେ; ଅବ୍ୟୟ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ)-(ତୁମ୍ଭେ) ବିରତ ହୁଅ; ଅପେକ୍ଷା କର; ଅବସ୍ଥାନ କର—(Verb Imperative) (you) Stop ! Wait ! Stay ! ଦେ. ଅ—ରହରହ (ଦେଶ) —Raharaha (See)

ରହଁଟା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ଅରଘଟ୍ଟ, ପ୍ରା. ଅରହଟ୍ଟ, ତୁଳ.
Rahaṅṭā ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦି ରହଁଟା)—ଅରଟ—Spining
(ରହଣ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) wheel.

ରହ୍ଃ—ସଂ. ବ (ରହ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଅସ୍ ବିମ୍ବା ରମ୍ ଧାତୁ
Rah =କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ମ.ଅସ୍;ରହସ୍ ଶବ୍ଦ,୧ମା.୧ବ)—
ରହ (ଦେଶ)—Raha (See) ବିଣ—୧ । ଗୁପ୍ତ;
ଗୋପନୀୟ—1. Secret; private. ୨ । ନିର୍ଜନ—2. Lonely. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଗୋପନରେ—1. In secret. ୨ । ଏକାନ୍ତରେ; ନିର୍ଜନରେ—2. In private; away from the presence of people. ଅ—ରହରହ (ଦେଶ)—Raharaha (See)

ରହଟା—ପ୍ରାଦେ.(ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ଜିଦ—1. Stubbornness.
Rahaṭā ୨ । ଅଳ—2. Importunity.

ରହ(ହେ)ଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଘଣ)
Raha(he)ṇa ୧ । ଅବସ୍ଥାନ; ସ୍ଥିତି; ରହଣି—1. Staying;
अवस्थान halting. ଦେଦେ. ବ (ଫା. ରେହନ୍) ଋଣ
रहन କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଋଣଦାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣ ଶୋଧର
रहन ପ୍ରତିଭୂ ବା ଜାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ରଖିବା ସମ୍ପତ୍ତି—1. A
रेहन pledge or mortgage. ୨ । ବନ୍ଧକ; ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧକ ରଖି ଋଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା ରୀତି—2. Loan by mortgaging or pledging; borrowing money by pledging any property. [ଦ୍ର—'ରହଣ' ବା ରହଣ-ବନ୍ଧକ ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ଋଣ ପରିଶୋଧର ଜାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ଶାତକର କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଶାତକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଶାତକର ଦଖଲରେ ଥାଏ ଓ ମହାଜନର ଋଣ ପରିଶୋଧ ପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ଉକ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହଣ-ଅବନ୍ଧ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ (mortgage without possession or simple mortgage). ଅବନ୍ଧ ଭୂମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଫଳାଦିକୁ ମହାଜନ ଋଣର ସୁଧର ବା ମୂଳର ଭରଣାରେ ମଜୁରି ପାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଗଲେ ତାକୁ 'ଫଳ-ବନ୍ଧକ' (Usufructuary mortgage) ବୋଲାଯାଏ ।]

ରା (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଦାନ କରିବା—1. To give. ୨ । ଗ୍ରହଣ
Rā (root) କରିବା—2. To take; to accept.
୩ । ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ପାଇବା—3. To get; to receive; to obtain. ୪ । ଲାଭ କରିବା—4. To gain.

ରା—ସଂ. ବ (ରା. ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୱପ୍)—୧ । ଦାନ—1.
Rā Gift; giving. ୨ । ଗ୍ରହଣ—2. Act of receiving or taking. ୩ । ବିଭ୍ରମ; ହାବଭାବ-3. Outward signs proceeding from love, passion or other sentiment. ୪ । ଭ୍ରାନ୍ତି; ଭୁଲ—4. Error; mistake. ୫ । ଧନ—5. Wealth; riches. ୬ । ସ୍ୱର୍ଗ—6. Heaven. ୭ । କାଞ୍ଚନ—7. Gold. ୮ । ରବ; ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—8. Sound; tone; voice. ଦେ. ବ—୧ ।
रा (ସଂ.ରାବ) ସଙ୍ଗୀତର ତାନ ବା ଅବଲମ୍ବ ବିଶେଷ,
हलहली ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲିବା ପୂର୍ବରୁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱରସଙ୍ଗେ ଆପଣାର କଣ୍ଠସ୍ୱର ମିଳାଇବାପାଇଁ ଗାୟକମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଧରନ୍ତି—1, A sound uttered by musicians while trying their tune with the tune of the musical instrument.

ରାୟ राय ୨ । (ଶ୍ରେଷ୍ଠତାବୋଧକ ରାଜନ୍ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ 'ରାୟ' ବା 'ରାଏ'ର ସଂଶ୍ଳେଷ) ପଦ ବା ଉପାଧି ଶେଷରେ ଲାଗିବା 'ରାୟ' ଶବ୍ଦର ସଂଶ୍ଳେଷ ଆକାର—

2. Abbreviation in pronouncing the sound 'Rāya' affixed to titles given by Rajas. (ଯଥା—ଭୂକଣ୍ଡରାୟ, ବଳଦେବରାୟ, ରାଉତରାୟ, ସାମନ୍ତରାୟ, ସାଅନ୍ତରାୟ, ସଂଗୀତରାୟ, ପଣ୍ଡିତରାୟ ଇତ୍ୟାଦି ।)

ରା ରା ୫ । (ସଂ. ରାବ) ପିଲାମାନେ କାନ୍ଦିବାବେଳେ କରିବା ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଦୀର୍ଘ ଶବ୍ଦ ବା ରାବ; ରାହା—3. A prolonged sound made at one breath at the end of crying by infants. (ଯଥା—ସେ ପିଲାଟା ଅନେକବେଳୁଁ 'ରା'ଧରି କନ୍ଦୁଛି ।)

ଧ୍ୱନି ଆବାଜ ୪ । କଂସା ବା ବାସନ ଆଦିରେ ଆଘାତ କଲେ ତହିଁରୁ ଜାତ ହେବା ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଶବ୍ଦ—4. A tune continued for a long time (e.g. when a metal utensil is struck with another metal); intonation; a prolonged tune. ୫ । ଯିଗର; ଯିଦ—5. Zid; importunity. [ଭ୍ର—ମହାଣ୍ଡିଏ ବଡ଼ ସତ୍ୟବକ୍ତା ଲୋକ ଏକଥା ଧରିଛନ୍ତି । ଫଣ୍ଟାରମୋହନ. ଇଲ୍ଲସ୍ତ ।] ୬ । (ସଂ. ରାବ)—ଡୁଡୁ ଖେଳରେ ଖେଳାଳି ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ ବିପକ୍ଷଦଳର ସୀମା ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ଏକ ସ୍ୱରରେ କରିବା ଧ୍ୱନି—6. An utterance made at one breath by Ḍuḍu players inside the adversary's limits. ୭ । (ଶବ୍ଦ ଭାଷା. ରା=ସ୍ନେହ) ଯେ ସୁଖଦାଏ ବା ସ୍ନେହ କରେ; ଯାହାକୁ ସ୍ନେହ କରାଯାଏ—7. Loving; loved. [ଭ୍ର—ଦୋଇଲଲୋ ! ପୋଇଲଲୋ ! ତୋ ମାଆ ତୋତେ ରା, ହାଣ୍ଡି ଭୁଶୁଇରେ ମଣ୍ଡା ପୁରେଇ ରାଖି ତଳେ ତଳେ ଯାଅ । ଶିଶୁରଞ୍ଜନ. ଗୀତ ।] ୮ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) କୁଆମାନଙ୍କ ଏକାଧିକ ଥର ବୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ; ରାଉ ରାଉ—8. Croaking or crowing sound of crows. ବୈଦେ. (ଫା. ରାଏ)—୧ । ରାୟ; ରାଏ; ମତ; ମନ୍ତବ୍ୟ; ନିଷ୍ପତ୍ତି—1. Decision; judgment. ୨ । (ଫା. ରାହା=ପଥ) ବାଟ; ରାସ୍ତା; ପଥ—2. Way; road. ୩ । ସ୍ଥାନ; ଜାଗା—3. Place; space. (ଯଥା—ସେଠାରେ ବସିବାକୁ ଟିକିଏ 'ରା' ନାହିଁ) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; ରାହା—4. (figurative) Separate or individual arrangement. [ଯଥା—ମୁଁ ଅଜିଯାକେ ତତେ ଗୋଷିଲି । ଏଣିକି ତୋ 'ରା' କୁ କର] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି ଓ ବିଣ—ରାଆ (ଦେଖ)—Rā-ā (See).

ରାଆ—ଦେ. ବି—୧ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) କୁଆମାନଙ୍କ ଏକାଧିକ ଥର ବୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ; ରାଉ ରାଉ—1. Croaking or crowing sound of crows. ୨ । (ସଂ. ରାବ) ରାବ (ଦେଖ)—2. Rā. (See) ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ରାୟ (ଦେଖ)—Rā. (See) ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଖୁସି; ଆନନ୍ଦ—Pleasure. ବିଣ—ସୁଖକର—Pleasing; pleasant; charming. [ଭ୍ର—ଦୋଇଲ ଲୋ ପୋଇଲ ଲୋ । ତୋ ମା ମତେ ରାଆ । ଲୌକିକ ଗୀତ ।]

ରାଆଁଭାଲି—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବି—ରାଆଁଳି; ଯେଉଁ ଗରିବମାନେ Rā-āṅtāli ଧାନକଟା ସମୟରେ ବଲରେ ପଡ଼ିଥିବା ଧାନକେଣ୍ଡାମାନ ଖୁଣ୍ଟନ୍ତି ଓ ଧାନକେଣ୍ଡା ଛିଣ୍ଡାଇ ନିଅନ୍ତି—Poor people who watch the reaping of paddy and pick up the stalks of grain fallen from the reaper's sheaves.

ରାଆ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ରାବ) – ୧ । ଶିଶୁମାନେ କାନ୍ଦିବାବେଳେ Rāā dharibā ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ ବା ଏକଟାଣରେ ବହୁକାଳ ରାବ ରା କାଡ଼ା, ଦମଆଟକା ଭରିବା—1. To continue a sound for a long time at one stretch (said of some infants while crying at one breath). [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ ଅଟକିଯାଇ ଆଉ ନ ଫେରିବାରୁ ଶିଶୁ ମୃତ ହେବା ଘଟଣା ଶୁଣାଅଛି ।] ୨ । କଂସା ବାସନ ଆଦିରେ କଠିଣବସ୍ତୁ ଆଘାତ ହେବାଯୋଗୁଁ ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To make a prolonged sound (said of bell metal utensils). (ଯଥା—କଂସାରେ ଖଡ଼ୁ ବାଜି ଯିବାରୁ କଂସାଟା ରାଆ ଧରିଲା) [ଦ୍ର—ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ କଂସା ବାସନ ଆଦିର ରାଆ ଶୁଣିଲେ ତା ଗର୍ଭରେ ଥିବା ଶିଶୁ 'ରାଆ ଧରେ ।' ଏଥିପାଇଁ କଂସା ବାସନ ଆଦି 'ରାଆ ଧରିଲେ' ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସେ କଂସାରେ ହାତ ଛୁଆଇଁଦେଇ 'ରାଆ' ବନ୍ଦ କରି ଦିଅନ୍ତି ।]

ରାହା ଘରନା ୩ । ଗୋଟିଏ କଥା ଜିଦ୍ ଧରିବା—3. To impor-
ରାହା ଘରନା tune on one thing. ୪ । ଗୋଟିଏ ରାସ୍ତା ଧରିବା; ବାଟ ଧରିବା—4. To take to a road.

ରାଆବାଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. ବି—ରାହା ବାଡ଼ି (ଦେଖ)
Rā-ā bārdi Rāhābārdi. (See)

ରାଆବାଳି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—କଳହପ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Rā-ābāli Quarrelsome woman; a vixen; virago.
ଝଗଡ଼ାଟେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋମଡ଼ୀ

ରାଆ ରାଆ—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ରାଆ (ଦେଖ)
Rā-ā rā-ā Rā-ā. (See)
ରାରା ରାହା

ରାଆସ - ଦେ. ବି (ସଂ. ରାସ)—ରାହାସ (ଦେଖ)
Rā-āsa Rāhāsa. (See)

ରାସ ବୈଦେ (ଫା. ରାସ୍)—ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମ—
ରାସ Bridle or rein of a horse.

ରାଇ(ଈ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜିକା)—୧ । ରାଇ ସୋରିଷ—1. Rye;
Rāi(ī) Indian mustard, white mustard, Bas-
ରାଈ sica Juncea, Sinapis Ramosa. ୨ । ସୋରିଷ

ରାଇ ବଟା; ବେସର—2. Mustard paste. ୩ । ବେସର ଓ
ପୀସାହୁଆସରସୋ ଗଟା ହୋଇଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅମ୍ଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନ; ରାଇତା—
ରାୟତା 3. A sour curry made of rye paste and acid mixed with vegetables. (ଯଥା—ଓଲ୍ ରାଇ, ଜହିରାଇ, କାକୁଡ଼ିରାଇ ଇତ୍ୟାଦି) ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ(ସଂ. ରାଧିକା)
ରାଇ ରାଧିକା—4. Rādhikā, (Śrīkrushna's object
ରାଇ of purest love). ୫ । (ସଂ. ରାଜନ୍; ରାଜ ଶବ୍ଦର ସଂକ୍ଷେପ)—ରାଏ; ରାପ୍ତ; କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ଦଖୋପାଧି ବିଶେଷ—
5. A family-titile of Kshyatriyas. ୬ । (ସଂ
ରାଜ ରାଜନ୍) ଉପାଧି ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ରାଜ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ—
ରାଇ 6. An incorrect version of Rājā. (ଯଥା—ରାଇ ଗୁରୁ) ୭ । (ସଂ. ରାଜଦ୍ରବ୍ୟ ବା ରାଜାମ୍) —ଓଡ଼ିଶାର
ରାଇ ଗଡ଼ଜାତରେ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି କାଠଗଛ; ରାଇଗଛ
(ଦେଖ)—7. A species of wild Dilenia Speciosa; Dilenia Awva (Haines). [ଦ୍ର—ଏହା ଶାଳଗଛ ଆଦି ପରି ବଡ଼ ଓ ଏହା ଓଡ଼ିଜାତୀୟ ଗଛ । ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ ଓଲ୍ ପତ୍ରପରି, କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବଡ଼ । ଏହି ପତ୍ରର ବ୍ୟାସ ୧ ଫୁଟଠାରୁ ୧½ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ । ଶିବର ଆଦି ଜାତିର ଲୋକେ ଏ ପତ୍ର ଉପରେ ଭାତ ଖାଆନ୍ତି । ଏଥିର ଫଳ ଆଁଳା କୋଳପରି କିନ୍ତୁ ଲମ୍ବା ଏବଂ ଗଛରେ ଝୁଲା ଝୁଲା ହୋଇ ଫଳେ । ଏହି ଫଳ ଅଖାଦ୍ୟ । ଏହାର ବଳକଳ ମୋଟା । ଗଛର କାଠ ଚିରାଯାଇ ପଟା କରାଯାଏ । ଏହାର କାଠ ମଜ୍ଜି ।] ୮ । ସ୍ଟ୍ରେ ବା ପେଚକଣ୍ଟାରେ
ଖାଁଜ ଥିବା ଘରା ବା ଖାଞ୍ଜ; ବୋଲ୍ଟ ବା ଛିଟକିଣିର କଣ୍ଟା
ଖାଁଦି ଉପରେ ଥିବା ଖାଞ୍ଜ (ଯାହା ପେଚକଣ୍ଟାର ଘରମାନଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ଧରିବାରୁ ପେଚ ଶକ୍ତ ହୋଇ ବସେ)—8. The grooves in screws and bolts. ୯ । ରାଇ (ଦେଖ)—9. Rai. (See)

ରାଇଆ—ଦେ. ବିଣ—ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବଟା ହୋଇଥିବାରୁ ଉଗ୍ରଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ
Rāiā (ସୋରିଷବଟା ବା ବେସର)—Having strong
ରାଇର (ଗନ୍ଧ) odour after it is pasted (said of re-
ରାଇଆଗ(ଘ) cently pasted mustard. [ଦ୍ର—ସୋରିଷକୁ ବାଟି କରି କିଛି ସମୟ (ଅର୍ଥାତ୍ ୩।୪ ଘଣ୍ଟା) ରଖି ଦେବା ପରେ ତହିଁରୁ ରାଇଆ ଗନ୍ଧ ଛାଡ଼ିଗଲେ ତାହା ବେସରରୂପେ ତରକାରିରେ ଓ ରାଇତା ଆଦିରେ ଦିଆଯାଏ । ଭଟକା ବଟା ବେସର ଦିଆ ହେଲେ ତରକାରି ଆଦି ରାଇଆ ହୋଇଯାଏ ।]

ରାଇକା—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା
Rāikā ଜାକେଟ୍; ବଡ଼ି—Woman's bodice. [ଉ—
ରାୟକା ନାୟିକାମାନଙ୍କ ବାହୁ ମୂଳ ସ୍ତନ, ରାଇକା ପାଇ କାନ୍ତିରେ
ବଡ଼ୀ, ଚୋଲୀ ଶୋଭନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।]

ରାଇ ଗଛ—ଦେ. ବି—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Rhizophora Mucro-
Rāi gachha nata; or Rhizophora Conjugata.
ରାଇ ଗାଛ **ଜଗଳୀ ରହିଲା**

ରାଇଗିଡ଼—ଦେ. ବି—ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାଲୁଆ ଜମିରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର
Rāigirdi ଧାନ—A species of paddy growing in low lands.

ରାଇ(ଏ)ଗୁରୁ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାଜଗୁରୁ)—୧ । ରାଜାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ—
Rāi(e)guru 1. The spiritual preceptor of a
(ରାଜଗୁରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) king. ୨ । ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ
ରାଜଗୁରୁ ଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A title of given to
ରାୟଗୁରୁ Brāhmaṇas by Rajas.

ରାଇ ଗୋଜା—ଦେ. ବି—ରାଇ ଗଛର ଖିଲା—
Rāi gonjā Pegs from Rāi tree.
ରାଇଗଡ଼ାଳ [ଉ—ଗୋଜିଲେ ରାଇ ଗୋଜା ଜଳି ପାଣିକରେ ।
ରହିଲ୍ଲାକୀ ଖୁଂଟୀ କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରାଇଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଆ. ବି—ରାଜ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Rāija (etc) Rājya etc. (See)
ରାଜ୍ୟ **ରାଇଜ**

ରାଇଟ୍(ଟି)—ଇଂଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—୧ । ଯାହା ଭୁଲ ନୁହେ; ଠିକ୍—
Rāit(ti) 1. Right; correct. ୨ । ଦହିଣ; ଡାହାଣ—
ରାଇଟ୍ **ରାଇଟ୍** 2. Right (side).

ରାଇଟ୍ ଟାଇମ୍—ଇଂଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଠିକ ସମୟ—
Rāit tāim Right time.
ରାଇଟ ଟାଇମ୍ **ରାଇଟ୍ ଟାଇମ**

ରାଇଟର—ଇଂଦେ. ବି. (ଇଂ)—୧ । ଲେଖକ; କିରାଣୀ; ମୋହରର—
Rāitar 1. Writer; clerk. ୨ । ନକଲନବିଶ—
ରାଇଟର 2. Scribe. ୩ । ରାଇଟର କନଷ୍ଟେବଲ୍—
ରାଇଟର 3. Writer constable.

ରାଇଟର କନ(ନି, ନେ)ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟେ)ବଲ୍—ଇଂଦେ. ବି. (ଇଂ ରାଇଟର୍
Rāitar kana(ni, ne)shta(shte)bal କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ୍) —
ରାଇଟର କନଷ୍ଟେବଲ ପୁଲିସ୍ କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ
ରାଇଟର କୌନିଷ୍ଟବୁଲସ ଲେଖାପଢ଼ି ଜାଣିଥିବା ଲୋକ—Writer
constable; literate constable (of the Indian Police).
[ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥାଆରେ ମୁଦ୍ରଏନ୍ ଥିବା କନଷ୍ଟେବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ରାଇଟର୍ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ସାଧାରଣ କନଷ୍ଟେବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କିଛି ବେଶି ଦରମା ପାଆନ୍ତି । ଥାଆର ଡାଇରି ଓ ରେଜିଷ୍ଟରମାନ ସେମାନେ ପୂରଣ କରନ୍ତି ।]

ରାଇଟର୍‌ଗିରି—ଦେ. ବି—୧ । କିରାଣି କାର୍ଯ୍ୟ—1. Clerkship; the
Rāitar giri post or work of a writer.
(ରାଇଟର୍‌ଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଲେଖକତ୍ୱ—2. Writership.
ରାଇଟରୀ **ରାଇଟରୀ**

ରାଇଟର୍ସ୍ ବିଲ୍‌ଡିଙ୍ଗ୍—ଇଂଦେ. ବି. (ଇଂ)—କଲିକତାରେ ବଙ୍ଗ
Rāitars bilding ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ ପ୍ରଧାନ କିରାଣୀମାନଙ୍କ
ରାଇଟର୍ସ ବିଲ୍‌ଡିଙ୍ଗ ଅଫିସ୍ ଓ କିରାଣିମାନେ ପେଇଁ ଛୋଟାରେ କାର୍ଯ୍ୟ
ରାଇଟର୍ସ ବିଲ୍‌ଡିଙ୍ଗ କରନ୍ତି (ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ବଡ଼ ଲାଟଙ୍କ ଅଫିସ୍ ମଧ୍ୟ

ବସୁଥିଲା)—Writer's buildings (consisting of the head offices of various departments under the Bengal Government) in Calcutta.

ରାଇ(ଏ)ଟ୍ ସିଂଘ(ହ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର+ସିଂହ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା
Rāi(e)ṭ simgha(ha) ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋଠଦେଶପ୍ରଗଣାର ପୂର୍ବତନ
ରାଜକୀୟ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି— Family-title
of the Zamindars of Koṭhadeśa in the
district of Puri. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ବିକ୍ରି
ହୋଇଯିବାରୁ ତାହା ଅନ୍ୟମାନେ କିଣି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର
ବଂଶଧରମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋଠଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ
ନିମାପଡ଼ାରେ ଅଛନ୍ତି ।]

ରାଇଟିଙ୍(ଣ୍) ଡେକ୍(ସ୍କ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ରାଇଟିଙ୍ ଡେସ୍କ୍)—
Rāiṭiṅg(ṇ) deks(sk) ଉପର ଯାହାଣିଆ ବା ଢାଲୁ ହୋଇଥିବା
ରାଇଟିଙ୍ଗ ଡେସ୍କ ଡେସ୍କ—Writing desk. [ଦ୍ର—ଏହା
ରାଇଟିଂ ଡେସ୍କସ ଉପରେ କାଗଜ ରଖି ଲେଖାପଢ଼ି କରାଯାଏ ଓ ଏଥି
ମଧ୍ୟରେ ଲେଖିବାର ଉପକରଣମାନ (ସ୍ୟାହି,ଦୁଆତ,କାଗଜ,
ଲିଫାଫା, କଲମ, ବ୍ଲଟିଙ୍ଗଅଦି) ରଖାଯାଏ ।]

ରାଇଟିଙ୍ ବାକ୍ସ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ରାଇଟିଙ୍ ବକ୍ସ)—ଏକପ୍ରକାର
Rāiṭiṅg bāksa ସାଧାରଣ ବାକ୍ସ ଅଳ୍ପଭିତର ଡେସ୍କ୍—
ରାଇଟିଙ୍ଗ ବାକ୍ସ A folding box which can be adjusted
ରାଇଟିଂ ବକ୍ସ into a writing desk. [ଦ୍ର—ଏହାର
ଉଚ୍ଚତର ଢାଙ୍କା ଏପରି ଢାଲୁ ଭାବରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ
ଯେ, ସେ ବାକ୍ସର ଢାଙ୍କାକୁ ଟୋଲି ସଜାଇ ଦେଲେ ତାହା
ଗୋଟିଏ ରାଇଟିଙ୍ଗ ଡେସ୍କ ପରି ଢାଲୁ ହୋଇଯାଏ ଓ
ତହିଁ ଉପରେ ଲେଖାପଢ଼ି କରାଯାଏ ।]

ରାଇତା—ଦେ. ବି (ସ. ରାଜିକାଲ୍ଲା)—୧ । ପରିବା ସଙ୍ଗେ ଦହି ବା
Rāitā ବେସର, ଦହି, ଖଟା ଓ ମିଠା ଦିଆଯାଇ କରାଯାଇଥିବା
ରାୟତା ଏକପ୍ରକାର ଅମ୍ଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—1. A sour curry
ରାୟତା prepared by mixing vegetables with
mustard paste, curd, acid and sugar; salad.
(ଯଥା—ଭଣ୍ଡାରାଇତା, ଜହିରାଇତା ଇତ୍ୟାଦି ।) ୨ ।
(ବୈଦ୍ୟକ) ରାଜିକାଲ୍ଲା; ଦହି, ଲବଣ, ଲାଉର ଛୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡ,
ରାଇସୋରିଷ ଗୁଣ୍ଡା, ଶ୍ୱେତଅଳାଇଚ ଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଇ ଏକତ୍ର
କରାଯିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ—2. A curry made of
chopped gourd mixed with mustard
powder and some other spices.

ରାଇତା ପିତା—ଦେ.ବି—ଖଟା ସଙ୍ଗେ ଲମ୍ବଅଦିର ପିତା ମିଶାଯାଇ ତିଆରି
Raitā pitā ହୋଇଥିବା ପରିବା ତରକାରି—A curry
ସୁକ୍ତାନି flavoured with acid and bitter
ରାୟତାପୀତା articles; a curry with sour and
bitter tastes combined.

ରାଇ ତେଲ— ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ସୋରିଷ ତେଲ—
Rāi tela Mustard oil.

ରାଇ ଦାମୋଦର—ଦେ. ବି (ସଂ ରାଧା ଦାମୋଦର)—୧ ।
Rāi dāmodara ରାଧା ଦାମୋଦର; ରାଧାକୃଷ୍ଣ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର
ରାଧାଦାମୋଦର ଯୁଗଳରୂପ—1. Rādhā and Srikṛushṇa;
ରାଇଦାମୋଦର the Deities Bishṇu and Rādhā
combined. [ଦ୍ର—ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର 'ରାଧା-
ଦାମୋଦର' ନାମକ ଯୁଗଳ ରୂପଙ୍କ ପୂଜାବିଧି କାର୍ତ୍ତିକ
ମାସରେ ହେବା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । କାର୍ତ୍ତିକ
ବ୍ରତ; କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବିଧବାମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ ରାଧା-
ଦାମୋଦର ବ୍ରତ—2. The religious observances performed (by widows) in the month of Kārttika. [ଦ୍ର—ଏହି କାର୍ତ୍ତିକ-
ବ୍ରତକୁ 'ରାଇଦାମୋଦର' ବା 'ରାଇଦାମୋଦର ପୂଜା'
ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ରାଧାଦାମୋଦର ପୂଜା ଓ ମନ୍ତ୍ର
ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପରଦିନ-
ଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତ ବା
ଉଦ୍ଦ୍ୟାପନ କରାଯାଏ । ଏଥିରେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ, ଦିନାନ୍ତେ
ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନ, ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ତୁଳସୀ ଚଉରା
ଚତୁଷ୍ପାଦରେ ଘୀପଦାନ ଓ ରାଧାଦାମୋଦର ମନ୍ତ୍ର ଜପ ପ୍ରଧାନ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିଧବାମାନେ ତୁଳସୀଚଉରାମୂଳ ସବାଲିପି
ସେଠାରେ ପଞ୍ଚଦଣ୍ଡୀ ମୃତ୍ତିକାରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣାଦିଙ୍କରୂପ ଅଙ୍କିତ
କରି ପୁଷ୍ପଦିଗରୁ ମୂର୍ତ୍ତି କରି ନୈବେଦ୍ୟାଦି ଭୋଗ କରନ୍ତି
ଓ ମାଳା ଜପ କରନ୍ତି । ବିଧବାମାନଙ୍କର ଏହି ତୁଳସୀ ଚଉରା
ମୂଳର ପୂଜାଅଦିକୁ 'ରାଇଦାମୋଦର ପୂଜା' ବୋଲାଯାଏ ।
ଏହି ସମୟରେ କାପତା-କାପତୀ (କପୋତ କପୋତୀ
ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)ଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନୈବେଦ୍ୟ (ଭୋଗ) ଦିଆଯାଏ । ଏହି
ନୈବେଦ୍ୟାଦିକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉତ୍ସର୍ଗ ନ କରି ବିଧବା
ବ୍ରତିମାନେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତି ।
ରାଇଦାମୋଦର ବିଷୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଛଡ଼—

ପୁଅଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ପାଟ ପୀତାମ୍ବର,
ଝିଅଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ନେତ,
ବୁଢ଼ୀଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ରାଇଦାମୋଦର,
ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଶୀତ ।]

ରାଇପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ରାୟପୁର (ଦେଖ)
Rāipura Rāyapura (See)

ରାଇଫ(ଫେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରାଇଫଲ୍)—ଏକପ୍ରକାର
Rāipha(phe)l ଅଧିକ ବଳବାନ ବନ୍ଧୁକ—Rifle. [ଦ୍ର—
(ରାଇଫ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏହାର ନଳଭିତରେ ଖେଳକଟା ଘାଉଁରି
ରାଇଫେଲ ନାଳମାନ ଥାଏ ଓ ଏ ବନ୍ଧୁକ ଜ ଗର୍ଭରୁ ଗୁଳିମାଳ ସିଧାରେ
ରାଇଫଲ ନ ଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ୟବସ୍ତୁ ଅଡ଼ିକୁ ଘାଉଁରି ଖାଇ ଖାଇ ଅଗ୍ରସର
ହୁଏ । ଏହି ବନ୍ଧୁକର ଗୁଳିମାଡ଼ି ଖୁବ୍ ଜାଣ୍ଟ କରେ ବୋଲି
ପଲଟଣିଆମାନେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଯେଉଁ
ରାଇଫଲ୍‌ର ମୁହଁବାଟେ କାରୁଦ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ ତାକୁ ମଞ୍ଜ-
ଲୋଟକ (Muzzle loader) ଓ ଯାହାର କଡ଼ବାଟେ

ଟୋଟା ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଲୁ ବ୍ରିଚଲୋଡର (Breach loader) ବୋଲାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ବନ୍ଧୁକ ନିର୍ମାତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହାର ନାମକରଣ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା —ମସିଅର୍ ରାଇଫଲ୍ (Mausseur rifle) । ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁକ ମଧ୍ୟରେ ଫଏର୍ ହେବା ଗୁଳିଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଗୁଳି ରଖିବାର କୋଠରୀ ଥାଏ ତାକୁ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ରାଇଫଲ (Magazine rifle) ବୋଲାଯାଏ ।)

ରାଇ ବଣିଆ—ଦେ. ବି.—୧ । ରାଇ ଗଛର ବଣ—1. A forest or grove of 'Rāi' trees. **रहिल्ला झाडका जंगल** ୨ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱାଧୀନ ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଗ ବିଶେଷ । (ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଥିର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି)— Name of a fort of ancient Orissa in the district of Balasore.

ରାଇ ବଲ୍ଲଭ—ଦେ. ବି.—୧ । ଚିଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—1. A kind of small shrimps found in the Chilka lake. ୨ । ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ିର ଛୁଆ; ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ିମାଛର ଯାଆଁଳ— 2. The fry of shrimps.

ରାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ରୈ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା)—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound. ୨ । ଡାକିବା ବା କରା, ଡାକା **बुलाना** 2. To call. [ଉ—ପୁଣି କହିଲେ ସେହି ରାଇଣ ରାମଙ୍କୁ । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କର. ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।]

ରାଇ(ଯ)ବାର—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରାଜ ବାର୍ତ୍ତାବହ)—୧ । କୌଣସି ରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ମୌଖିକ ସମ୍ବାଦ ଘୋଷ ପ୍ରେରିତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A carrier of verbal messages from a Raja to another. **दौराहा** ୨ । ଦୂତଦ୍ୱାରା ଏକ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ମୌଖିକ ସମ୍ବାଦ—2. A verbal message sent by one Raja to another through a messenger. ୩ । ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାବହାରିକ ବିଷୟର କଥାବାର୍ତ୍ତା—3. Business-negotiations made by a meditator. ୪ । ରାଜାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି— 4. The famous deeds of kings.

ରାଇ ରାଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚଡ଼ି ଚଡ଼ି ହେବା—1. To fret or snap at a person. **गर गर हुआ (करा) रांई रांई होना** ୨ । ଗର ଗର ହଓୟା (କରା) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ବିରକ୍ତିଭାବ ବା ଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To be vexed or cross with a person. ୩ । (ଦେହ) ଥିର ଥିର ହେବା; (ଦେହ) ଘଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହେବା; ଜ୍ୱର ଜ୍ୱର ବୋଧ କରିବା—3. To feel unwell; to feel feverish.

ରାଇଲ—ପ୍ରାଦେ.—(ଗଣ୍ଡାମ) ବି.—ପଞ୍ଚମ ବା ଗୁଣାଳାଭ ଅଶ୍ୱଶ୍ରୀ ଜାତିର ଲୋକେ ବର୍ଷର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଯେଉଁ ଗୀତ (ରାଇଲ ଗୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଲି ଭିକ ମାଗନ୍ତି—Songs sung by the untouchable class of people during certain periods of the year while begging from door to door.

ରାଇଶା ପ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ) ବି.—(ସଂ. ରାଜମାଷ)—ବରଗୁଡ଼ି; Rāisā ମୁଗ ଜାତୀୟ ଶିମ୍ବୀ ବିଶେଷ—A kind of pulse; **बररटी** the cow pea; Dolichos Suiensis; Vigna Catjang.

ରାଇ ଶୀତ(ଭୁ)ଳା—ଗ୍ରା. ବି.—ରାଇ ଶୀତଳା (ଦେଖ) Rāi sita(tu)lā Rai sitalā (See)

ରାଇ ଶୀତ(ଭୁ)ଳା(ଲେ)ଇବା—ଗ୍ରା.କ୍ରି.—ରାଇ ଶୀତଳାଇବା (ଦେଖ) Rāi sita(tu)lā(le)ibā Rai sitalāiba (See)

ରାଇ ସୋରିଷ—ଦେ ବି.(ସଂ ରାଜସର୍ଷପ)—ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ;ଧଳା ସୋରିଷ— Rāi sorisha A sort of mustard; Sinapis Ramosa. ସଂ. ରାଜ ସର୍ଷପ, ରାଜିକା [ଦ୍ର—ଏହାର ତେଲ ସାଧାରଣ ସୋରିଷ **राई सरिषा** ତେଲ ଅପେକ୍ଷା କଟୁ । ସାଧାରଣତଃ ଧଳା **राई, सषनराई** ସୋରିଷକୁ ଲୋକେ ରାଇ ସୋରିଷ **गोहामषण, बारिराई** କହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଧଳା ସୋରିଷ (ଶ୍ୱେତିକା, **वर्लाई, राइसरसों** ସିଦ୍ଧାର୍ଥ) ଓ ରାଇ ସୋରିଷ (ରାଜିକା; ଶ୍ୱେତ ବ. ରାଇ ଓ ନାଲିଆ), ଉଭୟେ ପୃଥକ୍ । ଏହି ଶ୍ୱେତ ମ. ରାଇ ଓ ନାଲିଆ ପ୍ରକାରକୁ Brassica Napus) କହନ୍ତି ।] ଦେ. ବିଣ.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)— ଖପା; କ୍ରୁଦ୍ଧ—Angry. (ଯଥା—ଅମ ବର୍ଷର ଉପରେ ସେ ତ ରାଇସୋରିଷ ।)

ରାଉ(ଓ)—ବୈଦେ. ବି (ମ. ରାଉ=ସଂ. ରାଜନ୍)—ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର **राउ** ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family title amongst the Marhattas. ଦେ.ବି (ସଂ.ରାବ) ୧ । ଶବ୍ଦ— 1 Sound. ୨ । ଡାକ;ଲୁହାଟ—2. Halloo ଗ୍ରା. ବି.—ରାହୁ (ଦେଖ)—Rāhu (See).

ରାଉଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରାଗୀ) ୧ । କ୍ରୋଧଳସ୍ୱଭାବ; ରାଗୀ (ଲୋକ)— Rāuā 1. Of angry temper; hot tempered **रागी रागी** (person). ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୀରସ (ମାଟି); **शुकनो सुखी** ଯହିଁରେ (ଯେଉଁ ମାଟିରେ) ରସ ଶୁଷ୍କ ହେବାରୁ **कडा** ଭଲ ଫସଲ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ—2. (dry soil) Which does not grow good crops. ୩ । (ସଂ. ରାବ)— ଉଚ୍ଚସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ—3. Loud. (ଯଥା—ରାଉଆ ପାଟି ।)

ରାଉଟୀ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରାଓଟୀ, ଭୁଲ. ସଂ. ରାଜକୁଟୀ)—ତମ୍ବୁ; Rāuṭī ପଟ୍ଟବାସ; ବସ୍ତ୍ରଗୃହ—Tent. (ଉ—ଏଣେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଁବୁ **राउटी** ଥରକୂଳରେ ସାଦେବ ରାଉଟୀ ପକାଇ ବସିଥିଲା— ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।)

ରାଉଣ୍ଡ ଟେବଲ୍ କନ୍‌ଫରେନ୍‌ସ—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ) —କୌଣସି ଗୁରୁତର Raund tebal kan-pharens ବିଷୟ ତର୍କ ଓ ଆଲୋଚନାର୍ଥ

ରାଉଣ୍ଡଟେବଲକନଫରେନ୍ସ ରାଉଣ୍ଡ ଟେବଲ କନଫ୍ରେନ୍ସ ଇଂରାଜ ଦଳର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ସମ୍ମେଳନ—Round table conference.

[ଦ୍ର—ଏବେ ଲଣ୍ଡନ୍‌ରେ ବିଲାତର ଓ ଭାରତର ବହୁ ରାଜନୀତିକ ଦଳର ମୁଖ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ରାଉଣ୍ଡ ଟେବଲ୍-କନ୍‌ଫରେନ୍‌ସର ଏକ ଥର ବୈଠକ ହୋଇ ଭାରତ ଶାସନ-ସଂସ୍କାର ଆଇନର ବିଦ୍ୟମାନ ଅନୁଚିତ ଓ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇ-ଅଛି ।]

ରାଉତ—ଦେ. ବି.ପୁଂ (ସଂ.ରାଜପୁତ୍ର)—୧ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—1. A rider. (ଉ—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଯାଇଛି ଜାନୁରେ, ରାଉତ ଯେହେ ଘୋଡ଼ା ପରେ—ବୃନ୍ଦାବନ. ପ୍ରେମପଦାମୃତ ।) ୨ । ରାଜପୁତ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା—2. A cavalry soldier. (ଉ—ବିଷ୍ଣୁରଣ୍ଡ ତହିଁ ରାଉତ ମାନ୍ଧାତ୍ର ରଥୀ ପଦାତିକ ପିଣ୍ଡି—ରଣ୍ଡ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୩ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିର ଶାଖାବିଶେଷ—3. A sect of Kshatriyas. ୪ । ଖଣ୍ଡାୟତ ଓ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି—4. Family title of Śūdras and Khaṇḍāetas. ୫ । ସୈନ୍ୟ—5. A soldier. ଗାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବି—ଗଉଡ଼—Cow-herd.

ରାଉତରା—ଦେ. ବି—୧ । ଖଣ୍ଡାୟତଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. Family title of Khaṇḍāyetas. ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family title of Kshatriyas. ୩ । ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ; ଉପାଧିବିଶେଷ; ରାଉତରା ସାହେବ—3. A title of king's sons. ୪ । ବୀରପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦତ୍ତ ରାଜଉପାଧିବିଶେଷ—4. A title given to a valiant heroic person. ୫ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀସୈନ୍ୟ-5. Cavalry soldier. ୬ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀସୈନ୍ୟ-ନାୟକ—6. The captain of a cavalry.

ରାଉତରା ସାହେବ—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ତୃତୀୟ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଭାଚ ନାମ—Title of the 2nd or 3rd prince (son) of a king.

ରାଉତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ରାଉତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Rāuta. (ଯଥା— କାଠ ରାଉତିଆ ।)

ରାଉନା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବସ୍ତୁର) ବି—ଶାଗୁଣା—Vulture.

ରାଉରା—ଦେ. ବିଣ—ରାଉଆ (ଦେଶ)—Rāuā (See). ବି—ଖଣ୍ଡାୟତଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family title of Khaṇḍāetas.

ରାଉ ରାଉ—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । କାମରା କୁଆଙ୍କ ଧ୍ୱନି—1. Crowing of rooks. (ଉ—କାଉ କାକା ରାବରାବ ବୋଲେ ରାଉ ରାଉ, ସବୁ ଦିନ କଥା ମନରେ ଥାଉ, ଏକାଦିନେ ନେଇ ଦାଉ—ବୈଦେହୀଗୀତ ।)

୨ । ବଡ଼ଗଳାରେ କରି ପୁନଃ ପୁନଃ କହିବା—2. Repeating a thing loudly. ୩ । ବଡ଼ଗଳାରେ କହିବା—3. Speaking loudly.

ରାଉଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜକୁଳ)—୧ । ଖଣ୍ଡାୟତ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟଜାତି ବିଶେଷ—1. Title of Kshatriya and Khaṇḍaeta castes. ୨ । ଶିବ ଓ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ସେବକ ମାଳଜାତିଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title of Śūdra servants of Śiba and Durgā. ୩ । କେଳାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—3 A family title of Kelās.

ରାଉଲା(ଲି)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରୈ ଧାତୁ=ଡାକିବା)—୧ । ଗର୍ଜନ—1. Roaring. ୨ । ଉଚ୍ଚ; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କ୍ରନ୍ଦନ—2. Loud lament.

ରାଉଲିଆ—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଗର୍ଜନକାରୀ—1. Roaring. ୨ । ବଡ଼ଗଳାରେ; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରଯୁକ୍ତ—2. Making a loud voice; high-toned, vociferating. ୩ । ଗୋଳମାଳଯୁକ୍ତ—3. Noisy, full of noise. (ଦ୍ର—ରାଉଳ ବା ଠାକୁରଙ୍କ ମାଳ ସେବକମାନେ ଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଶେଷ ଗୋଳମାଳ ଓ ଗାଳି କରିବାରୁ ରାଉଳିଆ ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।) ବି.—କେଳାଙ୍କ ଜାତି ବିଶେଷ—A class of Kelās or Indian gypsies.

ରାଉଳିଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘୋ ଘା କରିବା; ଅନେକ ଲୋକ ବଡ଼ ଗାଳି କରି ଗୋଳମାଳ କରିବା—Rāuliā karibā To make a confused loud noise (said of many persons vociferating on any mater).

ରାଉଳିଆ କେଳା—ଦେ. ବି—କେଳାଙ୍କ ଜାତି ବିଶେଷ—Rāuliā kelā A sub-caste amongst the Kelās (Indian gypsies).

ରାଉଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚଗାଳି କରି ଗର୍ଜନ କରିବା; ରବ ଛାଡ଼ିବା—To roar loudly.

ବଡ଼ଗଳାକରା ରାବରାବ କରନା

ରାଏ(ୟ)—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା. ରାୟ)—୧ । ଅଦାଲତଙ୍କର ମତାମତ ମୀମାଂସାର ହୁକୁମ; ମତ—1. Judgment; opinion. [ଉ—ଏ କନ୍ୟାଏ ଏକରାଏ ଏକ ଭାର ପନ୍ଥା । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମକରୂପଣ ଗୀତା ।] ୨ । (ଫା. ରାହା) ରାସ୍ତା; ପନ୍ଥା—2. Road; way. ୩ । (ଫା. ରାହ୍) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—3. Separate individual provision.(ଯଥା—ଯେଉଁ ରାଏ ଯାହାକୁ କରି ଦେବା ।) ଦେ. ବି.—୧ । (ପଦ୍ୟ)(ସଂ.ରାଜନ୍; ପ୍ରା.ରାଅ); ରାଜା—1. King. [ଉ—ଭୂରୁହ ପତି ସେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ରାଏ, ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଯାଅ ସୁଅ ଟ୍ରାସ୍ତ । ବୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମହାଭାରତ.

ଅର୍ଥ ।] ୨ । ରାୟ; ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ— 2. A title given by Rājās. ୩ । ରାୟ; କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧିବିଶେଷ—3. A family title of Kshatriyas. ୪ । ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—4. Family title of Benglee Kayasthas.

ରାଏଗଡ଼—ଦେ. ବି.—(ନାମ)—ରାୟଗଡ଼ (ଦେଖ)
Rāe garda Rāyagarda (See)

ରାଏତ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବି.—(ଭୁଲ. ନଏତ୍ = ନଖ) ରାତି—
Rāet Night.

ରାଏତ କଣା(ଣା)—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର)—ବିଣ.—ଅନ୍ଧାରକଣା—
Rāet kanā(ṇā) Night blind.
ବି—ଅନ୍ଧାରକଣା ରୋଗ—Night blindness.

ରାଏ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—[କଟରଅ]—(ହାକିମ)ମକଦମାର ଫଏସଲା
Rāe debā ବା ଶେଷ ହୁକୁମ ଦେବା—(the judge) To
ରାୟ ଦେଓୟା **राय देना** deliver judgment; to pass judgment.

ରାଏ ନକଲ—ଦେ. ବି. (କଟରଅ)—ମକଦମାରେ ଶେଷ ହୁକୁମର
Rāe nakala ପ୍ରତିଲିପି—Copy of judgment.
ରାଏ ନକଲ **राय नकल**

ରାଏ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମତ ଗ୍ରହଣ କରିବା—
Rāe nebā 1.To take a person's opinion.
ରାୟ ଲଓୟା **राय लेना** ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମତ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା —2. To solicit a person's opinion.

ରାଏ ପିଟାମ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଘଡ଼ଜାତ) ବି—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି
Rāe pitām ବିଶେଷ—A family title of Kshatriyas.

ରାଏପୁର—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ରାୟପୁର (ଦେଖ)
Rāepura Rāyapura (See)

ରାଏ ଫଇ(ଏ)ସଲ(ଲା)—ବୈଦେ. ବି. (ସଂସ୍କୃତ, ଫା) (କଟରଅ)—
Rāe phai(e)sala(lā) ୧ । ରାଏ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ମକଦମାର
ରାୟ ଫୟସଲା ଶେଷ ମୀମାଂସା—1. The disposal of a
राय फैसला case by delivering judgment.
୨ । ମକଦମାର ଶେଷ ମୀମାଂସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହେତୁବାଦ ଓ ଆଦେଶ--2. Judgment and decree of a case

ରାଏ(ୟ) ବାହାଦୁର୍—ଦେ. ବି—ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁ
Rāe(ya) bāhādur ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ରାୟ ବାହାଦୁର ସମତା ଦେଖାଇବା ଯୋଗୁଁ ଦିଆଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ
राय बहादुर ପ୍ରତିଷ୍ଠାସୂଚକ ପଦବୀ—Rai Bahadur; a personal distinction or title conferred on public spirited Hindus by the Viceroy of India.

[ଦ୍ର—ଏହା 'ରାଏ ସାହେବ' ଉପାଧିଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଓ 'ରାଜା' ଉପାଧିଠାରୁ ନିମ୍ନତର । ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଆଦି ପ୍ରଦେଶରେ ଏ ଉପାଧି ଦିଆଯାଏ । ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଏ ଉପାଧିର ସମକକ୍ଷ ଉପାଧି 'ରାଓ ବାହାଦୁର' । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଥିର ସମକକ୍ଷ ଉପାଧି 'ଖାଁ ବାହାଦୁର' ଅଟେ ।]

ରାଏ ବାହାଦୁରି—ଦେ. ବି—ରାଏ ବାହାଦୁର ପଦ—
Rāe bāhādurī The title of Rai Bahadur.
ରାୟ ବାହାଦୁରୀ **राय बहादुरी**

ରାଏ ବାହା(ହି, ହେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା) (କଟରଅ)—ନିମ୍ନ
Rāe bāhā(hi, he)l ଅଦାଲତଙ୍କ ରାୟର ଉପର ଅଦାଲତଙ୍କ
ରାୟ ବାହେଲ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥନ—Confirmation of the
राय बाहिल lower court's judgment by the higher court.

ରାଏ ମହାଶୟ—ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମୁସଲମାନ ରାଜାଙ୍କ
Rāe mahāśaya ଅମଳରେ ବିଶିଷ୍ଟ ହିନ୍ଦୁ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ,
ରାୟ ମହାଶୟ ଦିଆଯିବା ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି ବିଶେଷ—
राय महाशय A title of distinction given to Hindu officers of Government under the Mahomedan rule in Bengal.

[ଦ୍ର—ଏହି ଉପାଧିକୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ଉପାଧି ବଂଶଗତ ହୋଇଅଛି ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଦେହୁଡ଼ଦା, ଲକ୍ଷ୍ମଣନାଥ, ଜାଜପୁର ଓ କଟକର ବିଶିଷ୍ଟଘର ଗ୍ରାମର ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥ ଜମିଦାର ବଂଶଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ଏହି ଉପାଧି ଦ୍ୱାରା ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଚିତ । ମେଦିନୀପୁରସ୍ଥ ଜଳ୍‌ପୁରରେ ରାଏ ମହାଶୟଙ୍କ ବଂଶଧର ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକ ବଂଶୋଦ୍ଭବ ।]

ରାଏ ରଦ୍(ଦ)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା) (କଟରଅ)—ଅପୀଲ୍ ଅଦାଲତଙ୍କ
Rāe rad(dd) ରାଏ ଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନ ଅଦାଲତଙ୍କ ରାଏ ଖଣ୍ଡନ
ରାୟ ରଦ ହେବା—The setting aside of a lower
राय रद्द court's judgement by a higher authority.

ରାଏ(ୟ) ରାମାନନ୍ଦ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ
Rāe(ya) rāmānanda ସମସାମୟିକ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ
ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ଫଗାସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—Name of a devout
राय रामानन्द Baishṇaba (by caste Karaṇa of Orissa) who was the Governor of the Godavari district under Pratāprudra Deba, the then king of Orissa.

[ଦ୍ର—ଏ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କର ଗୋଦାବରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ; ଏ ଜଣେ ପରମ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ବୋଲି ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଜଣେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ(ସାଢ଼େ ତିନି) ଜଣ ଭକ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଜଣେ । ଏ କାଳରେ ଓଡ଼ିଆ କରଣ ଥିଲେ ।

ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ରାଜାଙ୍କଠାରୁ 'ରାୟ' ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ଏ 'ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଲେଖିଥିଲେ । ଜଗଦ୍ବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ରାଏ ସାହେବ--ଦେ.ବ--ଭାରତବର୍ଷର ବଙ୍ଗଲାଟଙ୍କଠାରୁ ଭାରତୀୟ ବିଶିଷ୍ଟ
Rāe sāheba ହିନ୍ଦୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମିଳିବା ସମ୍ମାନସୂଚକ
ରାୟସାହେବ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପାଧି—An honorific title
रायसाहब given to Hindu public-spirited gentlemen in Bengal and Bihar etc by the Viceroy. [ଦ୍ର—ଏହା ସରକାର ପ୍ରଦତ୍ତ ନିମ୍ନତମ ଉପାଧି । ଏଥିରୁ ଉଚ୍ଚ ରାଏ ବାହାଦୁର । ଏଥିର ସମକକ୍ଷ ଉପାଧି ମାଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଓସାହେବ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି ଖାଁ ସାହେବ ।]

ରାଏ ସାହେବୀ—ଦେ. ବ—ରାଏସାହେବ ଉପାଧି—
Rāe sāhebī Title of Rāisāheba.
ରାୟସାହେବୀ **रायसाहबी**

ରାଏ ସିଂହ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାଜନ୍ ଓ ସିଂହ)—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର
Rāe simha ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—Name of a family
title of Kshatriyas.

ରାଓ—ଦେ. ବ—୧ । ରାଉ (ଦେଖ)—1. Rāu (See) ୨ ।
Rāo (ସଂ. ରାଜ) ମରହଟ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—2.
ରାଓ A family title of Marhatta Brahmans.
राव ୩ । ମରହଟ୍ଟା କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—3. A family title of Marhatta Kshattriyas. ୪ । ତେଲଙ୍ଗା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—4. A family title of Telgu Brahmins. ୫ । ତେଲଙ୍ଗା ନାଇଡୁଙ୍କ ବା ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—5. A family title of Telgu Śūdras.

ରାଓ କବି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧୁସୂଦନ ରାଓ (ଦେଖ)
Rāo kabi Madhusūdana rāo (See)

ରାଓ ବାହାଦୁର—ଦେ. ବ—ଭାରତର ବଙ୍ଗଲାଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ
Rāo bāhādur ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦେଶବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ବିଶିଷ୍ଟ
ରାଓବାହାଦୁର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପାଧି—Rao Bahadur;
रावबहादुर a title given to Hindus in Madras etc by the Viceroy. [ଦ୍ର—ରାଏବାହାଦୁର୍ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ରାଓ ସାହେବ—ଦେ. ବ—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
Rāo sāheb ଭାରତଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପାଧି
ରାଓସାହେବ ବିଶେଷ—Rāo Sāheb; a title given to
रावसाहब public-spirited gentlemen in Madras by the Viceroy.

ରାଁଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରାଣ୍ଡ—
Rāṅrda Widow.

ରାଁଧା—ପ୍ରାଦେ (ଉଚ୍ଚିଭାଖା; ସଂ. ରନ୍ଧନ) ବ—ଭୋଜ—
Rāṅdhā A feast; banquet.

ରାକଶ୍—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—କୋରଲ (ଦେଖ)
Rāk-aś Korala (See)

ରାକା—ସଂ. ବ [ରା ଧାତୁ—(ପରମଶୋଭା) ଦାନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Rākā ଅଚ + ଆ; ଯାହା ପୃଥିବୀକୁ ଶୋଭାଦାନ କରେ)—
୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି—1. The day of fullmoon; fullmoon. ୨ । ନବ ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A newly menstruated girl; a girl in whom menstruation has recently commenced. ୩ । କୁଣ୍ଡିଅଚାକୁ; କାକୁରୋଗ—3. Itches; scabies. ୪ । ନଦୀ ବିଶେଷ—4. Name of a river. ୫ । ଅଙ୍ଗିରସ ମୁନିଙ୍କର ଜନ୍ୟା—5. Name of a daughter of sage Aṅgirasa.

ରାକା ପତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରାକା + ପତି)—ଚନ୍ଦ୍ର—
Rākā pati The moon.

ରାକା ରଜନୀ—ସଂ. ବ—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତି—
Rākā rajanī The night of full moon.

ରାକା ଶଶୀ—ସଂ. ଛ—ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଚନ୍ଦ୍ର—
Rākā śaśī The full moon.

ରାକି(କେ)ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରାକେଟ୍)—୧ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ 'ଟେନିସ୍'
Rāki(ke)ṭ ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ୍ ବା ଚର୍ମଛାଉଣିସଂଯୁକ୍ତ ଯଷ୍ଟି,
ରାକେଟ **राकेट** ଯଦ୍ୱାରା ଟେନିସ୍ ଖେଳରେ ଗେଣ୍ଡୁକୁ ଆଘାତ କରିବାକୁ ହୁଏ—1. Racket; tennis bat. ୨ । (ଇଂ. ରକେଟ୍) ହାଉଳବାଣ—2. Rocket.

ରୀତିବ—ଦେ. ବ—ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ ସ୍ଥିରୀକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ବିଷୟ—
Rākiba A permanent rule. ବିଣ—ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ
ସ୍ଥାୟୀ **बाहाली असालतन** ଧାର୍ଯ୍ୟ ବା ସ୍ଥିର ହୋଇଥିବା (ବିଷୟ)—
Customary; permanently fixed or settled (matter).

ରାକ୍ଷସ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ + ଅପାଦାନେ ଅସ୍: ଯେଉଁମାନଙ୍କ
Rākshasa ଆକ୍ରମଣରୁ ବା କବଳରୁ ଯଜ୍ଞୀୟ ହବି ଆଦିକୁ ରକ୍ଷା
[ରାକ୍ଷସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରାଯାଏ, ତସ୍ମା ରକ୍ଷସ୍ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ ।
ଦେବଯୋନିବିଶେଷ; ନିଶାଚର; ଅସୁର—1. Demon; a titan; an evil spirit; monster; devil. [ଦ୍ର—ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଓ ବେଦାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାକ୍ଷସମାନେ ନିଷ୍ଠୁର, କ୍ରୂରକର୍ମା, ଯଜ୍ଞନାଶକ, ମାଂସାଶୀ, ବିଦ୍ୟା ମାନ୍ତ୍ରିକ ଅଛି, ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିକଟରୂପବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲେ ଏବଂ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନାନାରୂପରେ ପୀଡ଼ିତ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ରାତିଯୋଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ଧନ, ଗୋ, ସ୍ତ୍ରୀ ଆଦି ଲୁଣ୍ଠନ କରୁଥିଲେ ଓ ଯଜ୍ଞ ଭୂମିରେ ଅମେଧ୍ୟବସ୍ତୁମାନ ନିକ୍ଷେପ କରି, ଯଜ୍ଞଦ୍ରବ୍ୟାଦି ପାଇ ଯଜ୍ଞକୁ ନଷ୍ଟ କରିବା ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ।

ଏମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାୟାବୀ ଥିଲେ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ମାୟା ରୂପ ଧାରଣ କରି ପାରୁଥିଲେ । ରାତ୍ରିରେ ଏମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରୁଥିବାରୁ ଏମାନେ ଈଶାନର, ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ବା ନୈର୍ଋତକୋଣରେ ଏମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ ନୈର୍ଋତ, ମାଂସ ଖାଇଥିବାରୁ ପଲାଶୀ, ରକ୍ତପାନ କରୁଥିବାରୁ ଅସୃପ, ନାନାବର୍ଣ୍ଣରେ ଦେହକୁ ରଞ୍ଜିତ କରୁଥିବାରୁ କର୍ବୁର, ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ସହିତ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରୁଥିବାରୁ 'ସନ୍ଧ୍ୟାବଳ' ଆଦି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲେ ।

ରାକ୍ଷସ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଯଥା—ଅସୁର, ଅଶୀବ, ଅସୃପ, ଆଶର, କଟପ୍ରୁ, କର୍ବୁର, କଲ୍ମାଷ, କୀଳାଳ, କୀଳାଳପ, କୌଣପ, ଖବ୍ୟାଦ୍, କ୍ରବ୍ୟାଦ, ଦୈତ୍ୟ, ଶ୍ରପାଟ, ନକ୍ତଞ୍ଚର, ନିଶାଚର, ନରଧିଷ୍ଣ, ନିକଷାତ୍ମଜ, ନୈକଷେୟ, ନୈର୍ଋତ, ପାଳାମ୍ବର, ନରଶ୍ଚା, ପଳାଶ, ପଲ୍ଲଶୀ, ପୁଣ୍ୟଜନ, ବୈଶବଣ, ପୌଲସ୍ତ୍ୟ, ଭୂତ, ଯାତୁ, ଯାତୁଧାନ, ରଜନୀଚର, ରକ୍ଷଃ, ରାତ୍ରିଚର, ରାତ୍ରିଶ୍ୱର, ସନ୍ଧ୍ୟାବଳ ।

ପୁରାଣମତରେ ଏମାନେ ଜଣେ ପ୍ରଜାପତିକଶ୍ୟପଙ୍କର ଏକ ପତ୍ନୀ, ଦିତିଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଦୈତ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ଦେବତା ଓ ଋଷିମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ରାକ୍ଷସ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ (ଯଥା—ରାବଣ, ମୁର, ହିରଣ୍ୟ) । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ ରଖୁଥିଲେ । (ଭୀମ ହିଡ଼ିମ୍ବା ରାକ୍ଷସୀକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।) ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ କଠୋର ତପସ୍ୟା ବଳରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରି ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରୁଥିଲେ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ବରାବର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗୁଥିଲା । ଏଣୁ ବିଷ୍ଣୁ ନାନା ଅବତାର ଧାରଣ କରି ଅନେକ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ରାକ୍ଷସ ବଧ କରି ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ମହାକାୟ ଓ ବିକଟରୂପୀ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଆଧୁନିକ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଏହି ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ଆଫ୍ରିକାଦେଶୀୟ ନିଗ୍ରୋମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ରଥକ୍ରାନ୍ତ ଖଣ୍ଡ, ସୂର୍ଯ୍ୟାରଷ୍ଟ୍ରଦେଶ, ରାକ୍ଷସାବାସ, ସୂର୍ଯ୍ୟାରକା ଦେଶ ନାମରେ ଯେଉଁ ଦେଶ ସବୁକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥିଲେ ତାହା ଆଫ୍ରିକା ଦେଶ ବୋଲି ଅଧୁନିକ ସନ୍ତିତମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷାରେ ଆଫ୍ରିକା ଦେଶର ଅର୍ଥ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାରକା (ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣକ୍ରାନ୍ତ) ର ଅର୍ଥ ଏକ । ଗ୍ରୀକ୍ ଇଥିଓପୀୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ (ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ) ଦଗ୍ଧମୁଖ । ଲାଟିନ୍‌ରେ ନିଗ୍ରୋ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଅତ୍ୟୁର ମଧ୍ୟ ଆଫ୍ରିକା-ଦେଶ ଭାରତବର୍ଷର ନୈର୍ଋତ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

୨ । ଭୂତ; ପ୍ରେତ—2. Ghost; ogre; goblin.

୩ । କ୍ରୂରକର୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A cruel person.

୪ । ନରଖାଦକ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A cannibal. ୫ । (ଯେ କୁବେରଙ୍କର ଧନ ରକ୍ଷା କରେ) କୁବେରଙ୍କ ଧନରକ୍ଷକ ଭୃତ୍ୟ ବା ଖାଦକବିଶେଷ; ଯକ୍ଷ—5. A class of attendants of God Kubera, guarding his treasures. ୬ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିବାହ ବିଶେଷ; କନ୍ୟାକୁ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ବିବାହ ବା ସଙ୍ଗମ କରିବା—6. One of the forms of marriage described in the Hindu Śāstras as consisting of violent siezure and rape or outrage of a girl. ୭ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ବିଶେଷ;ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା—7. Surgery in Hindu medicalscience. ବିଣ—୧ (ରକ୍ଷସ+ଅ) ରକ୍ଷଃ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଅସୁରକ—1. Monstrous; demoniac; ghostly. ୨ । ଅତି ନିଷ୍ଠୁର—2. Very cruel. ଦେ. ବି—ପକ୍ଷୀ—Bird. [ବ୍ୟୁ—ବଳବନ୍ତମନ୍ତ ପଦ୍ମଜ, ପ୍ରବଳ ବାଳଜନିତ, ହେବାରୁ ସ୍ୱାଷ୍ଟ୍ରୁ ଓଡ଼ିତ, ରାକ୍ଷସ ବଶେ । ଭଟ୍ଟ. ବେଦେଷ୍ଟଶବଳାଶ ।]

ରାକ୍ଷସ(ସୀ) ଚିକିତ୍ସା—ସଂ. ବି—ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା — Rākshasa(sī) chikitsā Surgery.

ରାକ୍ଷସ ଦେଶ—ସଂ. ବି—ରାକ୍ଷସମାନେ ବାସ କରୁଥିବା ଦେଶ— Rākshasa deśa A country inhabited by (ରାକ୍ଷସବାସ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) demons.
(ରାକ୍ଷସ ମୁଲକ, ରାକ୍ଷସବାଇଜ—ଦେଶଜରୂପ)

ରାକ୍ଷସ ନାରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାକ୍ଷସୀ (ଦେଖ) Rākshasa nārī Rākshasī. (See)
(ରାକ୍ଷସ ପତ୍ନୀ, ରାକ୍ଷସଯୋଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାକ୍ଷସ ବିବାହ—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଆଠପ୍ରକାର ବିବାହ ମଧ୍ୟରୁ Rākshasa bibāha ନିକୃଷ୍ଟତମ ବିବାହ—The lowest form of the eight kinds of marriage described in the Hindu Śāstras, more properly, the forcible carrying away and rape of a girl. [ବ୍ୟୁ—ଫଳତଃ ଏହା ବିବାହ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ବଳାତ୍କାରରେ କନ୍ୟାକୁ ହରଣ କରି ନିଆଯାଉଥିଲା । କନ୍ୟାପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଜବରଦସ୍ତି କନ୍ୟାକୁ ଘୋଡ଼ାଅସି ସଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ରାକ୍ଷସ ବିବାହ ବୋଲାଯାଉଥିଲା । କୌଣସି କନ୍ୟାକୁ ଜଣେ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ରମଣ କରିବା ପରେ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ଓ ତଦ୍‌ଗର୍ଭଜାତ-ସନ୍ତାନକୁ ସମାଜରେ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଦେବାପାଇଁ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରକାର-ମାନେ ଏହାକୁ 'ବିବାହର' ପ୍ରକାରଭେଦରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ନାରୀଜାତିପ୍ରତି ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ-ମାନଙ୍କର କିପରି ସୁବିବେଚନା ଥିଲା, ତାହା ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ।]

ରାକ୍ଷସ ଭୋଜନ—ଦେ. ବ—୧ । ରାକ୍ଷସ ଯୋଗ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା—
Rākshasa bhojana ମାଂସାଦି ଅମେଧ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଓ ପରିମାଣରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଖାଦ୍ୟର ଭୋଜନ—1. Eating of food befitting a demon. ୨ । ରାକ୍ଷସ ଯୋଗ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ (ଅମେଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ)—2. Food befitting a demon.

ରାକ୍ଷସ ଯୋନି—ସଂ. ବ—ରାକ୍ଷସ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ—
Rākshasa joni Birth in the womb of a demoness.

ରାକ୍ଷସ ରାଜ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍); ରାକ୍ଷସ+ରାଜା)—ରକ୍ଷୋରାଜ; ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କର ରାଜା—A king of demons.
(ରାକ୍ଷସ ରଜା—ଦେ. ରୂପ)

ରାକ୍ଷସ ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରାକ୍ଷସଗଣ ଶାସିତ ଦେଶ—
Rākshasa rājya 1. A kingdom governed by a demon.
(ରାକ୍ଷସ ରଇଜ-ଦେ. ରୂପ) ୨ । ରାକ୍ଷସ ଦେଶ (ଦେଖ)—2. Rākshasa desa. (See)

ରାକ୍ଷସ ସୁଲଭ—ସଂ.ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କଠାରେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯିବା—Found in demons.
(ଯଥା—ରାକ୍ଷସସୁଲଭ ନିଷ୍ଠୁରତା)

ରାକ୍ଷସୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷଃ+ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ରାକ୍ଷସଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ; ରାକ୍ଷସସୁଲଭ—1. Befitting a demon (ଯଥା—ରାକ୍ଷସୀ ମୂର୍ତ୍ତି; ରାକ୍ଷସୀ କ୍ରୁଧା) ୨ । ରାକ୍ଷସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Demonaic; devilish; monstrous. ୩ । ରାକ୍ଷସପରି ବିକଟ ଓ ବୃହଦାକାର ପରିଣତି—3. Giantly. ରାକ୍ଷସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(Female) Relating to demons; demonaic. ବ—୧ । ରାକ୍ଷସଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—1. Demoness; she-devil. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ; ମୁହଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ; ସାୟଂକାଳର ଭିନ୍ନ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଳ—2. Sunset; dusk; twilight. ୩ । ଦଂଷ୍ଟ୍ରା ବା ଗୋରୁ ଜାତିକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ; ଦନ୍ତୀ—3. A sort of medicinal scent. Andropogen Acicularis.

ରାକ୍ଷସୀ ବେଳା—ସଂ. ବ—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଅବ୍ୟବହୃତ ୩ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଳ—
Rākshasī belā The time of sunset; twilight.

ରାକ୍ଷସୀ ମାୟା—ସଂ. ବ—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ରଚିତ ମାୟା—
Rākshasī māyā Illusions created by demons.
(ରାକ୍ଷସ ମାୟା—ଦେ. ରୂପ)

ରାକ୍ଷସେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରାକ୍ଷସ ରାଜ—1. King of demons. ୨ । ରାବଣ—2. The demon king Rābaṇa. ୩ । କୁବେର—3. The God of riches.
[ରାକ୍ଷସେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାକ୍ଷସୁଣୀ—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ—ରାକ୍ଷସୀ (ଦେଖ)
Rākshasuṇī Rākshasī (See)
ରାକ୍ଷସୀ ରାକ୍ଷସନୀ [ଉ—ରାକ୍ଷସୁଣୀମାନେ ଯେ ହୋଇଣ ବିକଳ, କାନ୍ଦିଲେ ନିନ୍ଦା କରି ଆପଣା କପାଳ । କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରାଖା—ସଂ. ବ.—(ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; ଯାହା Rākshā ଶରୀରକୁ ବିପତ୍ତିରୁ ରକ୍ଷା କରେ)—୧ । ଲାକ୍ଷା—1. Lac. ୨ । ଅଳତା—2. Red animal-dye.

ରାକ୍ଷାସ—ଗ୍ରା. ବ. ଓ ବିଣ. ସଂ—(ସଂ. ରକ୍ଷସ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ପଦମାନ ଗ୍ରାମ୍ୟ Rākshāsa ଭାଷାରେ 'ରାକ୍ଷାସ' ପଦଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ରାକ(କୋ)ସ ନୁଅନ୍ତି)—ରାକ୍ଷସ (ଦେଖ)
ରାକ୍ଷସ Rākshasa (See).

ରାକ୍ଷାସୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାକ୍ଷସୀ ୧ (ଦେଖ)
Rākshasī ରାକୁସୀ ରାକ୍ଷସନୀ Rākshasī 1 (See)
[ରାକ୍ଷାସୁଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଉ—ଜଳିଲ ଚିତ୍ତେ କରି ରାକ୍ଷାସୁଣୀ । ପ୍ରଭାପ. ଶଶିସେଣା ।] ୨ । ଅସାଧାରଣ ବିକଟ ରୂପ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଜୀବ—2. A deformed animal born from animals. [ଦ୍ର—ସମୟ ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଗୋରୁମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବଡ଼-ମୁଣ୍ଡିଆ, ଏକ ଆଖିଆ, ଏପରି ଅସାଧାରଣ ଓ କଦାକାର ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବା ଦେଖାଯାଏ ।] ବିଣ.—ଅତି ନିଷ୍ଠୁର (ସ୍ତ୍ରୀ)—Very cruel; devilish (woman.)

ରାଖୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ରାଖୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Rākshī (etc) Rākhi etc (See)

ରାଖସ୍—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର)—ବ.—ରାକ୍ଷସ (ଦେଖ)
Rākhas Rākshasa (See)

ରାଖୀ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ଷୀ; ରକ୍ଷାସୂତ୍ର)—୧ । ରକ୍ଷାସୂତ୍ର; ଆପଣାର
Rākhī ରାଖୀ ରାକ୍ଷୀ ଶରୀରକୁ ଅଶୁଭରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ସୂତା—1. Consecrated string worn round the hand to save one's self from evil influences. [ଦ୍ର—ଏ ସୂତା ତଳଦିରେ ବୁଡ଼ା ଯାଇଥାଏ ଓ ରାଖୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଭଉଣୀ ଭାଇଙ୍କ ହାତରେ ତମ୍ବା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରୀତି ରକ୍ଷାର୍ଥ ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପରସ୍ପରଙ୍କ ହାତରେ ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏହା ପଶ୍ଚିମାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଚଳେ ।] ୨ । ରାଖୀ ବନ୍ଧନ (ଦେଖ)
2. Rākhī bandhan (See)

ରାଖୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ଷୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା)—ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଗନ୍ଧା-
Rākhī pūrṇṇamī ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The fullmoon of the lunar month of śrābaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଭଉଣୀମାନେ ପରସ୍ପରର କଚାଟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ରଙ୍ଗିତ ସୂତା (ରାଖୀ) ବାନ୍ଧନ୍ତି ।]
ରାଖୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ରାଖୀ ପୁନିଅଁ
ରାଖି ପୁନେଇ
ରାଖି ପୁର୍ଣ୍ଣମାସୀ
} —ଅନ୍ୟରୂପ

ରାଖୀ ବନ୍ଧନ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ଷା ଓ ବନ୍ଧନ)—୧ । ଗନ୍ଧା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
Rākhī bandhana ଦିନ ଭଉଣୀମାନେ ପରସ୍ପରର ଶୁଭ କାମନାର୍ଥ ରାଖୀ ବନ୍ଧନ କଚାଟରେ ବାନ୍ଧିବା ରଙ୍ଗିତ ସୂତ୍ର—1. A coloured thread or string which friends put on

राखी बन्धन each others wrist on the Śrābaṇa fullmoon day. ୨ । ଶ୍ରାବଣପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହାତରେ ରାଖୀ ବାନ୍ଧିବା କର୍ମ—2. The tying of Rākhī thread round the wrist on the fullmoon day of Śrābaṇa.

ରାଖୀ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ.ଜି.—ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହାତରେ ରାଖୀ ବାନ୍ଧିବା-
Rākhī bāndhibā To tie Rākhī thread round the wrist on the fullmoon day of Śrābaṇa.

राखीबांधना

ରାଗ୍‌ରି କୁମୁର୍ଡ଼ା—ସ୍ଥାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ପାଣି କଖାରୁ—
Rāg-ri kumurḍā White gourd; melon.

ରାଗ—ସଂ ବି.—(ରଞ୍ଜ ଧାତୁ=ରଙ୍ଗାଇବା, ରଞ୍ଜିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Rāga ଅ)—୧ । କୋପ; କ୍ରୋଧ (Apte); (ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ମୁଖ ଓ ଚକ୍ଷୁକୁ ରକ୍ତାଭ କରେ ବୋଲି)—1. Anger; indignation. ୨ । ବିରାଗ; ବିରକ୍ତି—(Apte) 2. Displeasure; annoyance. ୩ । ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ; ଦ୍ୱେଷ—3. Envy; malice; grudge. ୪ । ବର୍ଣ୍ଣ; ରଙ୍ଗ—4. Colour; hue; tint; dye. ୫ । ରକ୍ତିମା; ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ; ଲାଲ ରଙ୍ଗ—5. Red colour. ୬ । ଆସକ୍ତି; ଅନୁରାଗ; ସ୍ନେହ; ମମତା; ମାୟା—6. Fondness; attachment; affection; passion. ୭ । ମନର ଉଦ୍‌ବେଗ—7. Anxiety; solicitude. ୮ । କ୍ଲେଶ—8. Suffering; hardship; distress. ୯ । ଲାକ୍ଷା; ଲାଖ—9. Lac; red animal dye. ୧୦ । ମାନସିକ ଭାବ—(ଯଥା—କ୍ଲେଶ, ମନୋଦୁଃଖ, ସ୍ନେହ)—10. Mental affectation. ୧୧ । ଇଚ୍ଛା—11. Desire. ୧୨ । ବିଷୟ ସ୍ପୃହା; ବିଷୟେଚ୍ଛା-12. Fondness or attachment towards worldly matters. ୧୩ । ରଞ୍ଜକ ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ ଆଦିକୁ ରଙ୍ଗ କରିବା ପଦାର୍ଥ—13. A paint, dye. ୧୪ । (+ଭାବ ଅ) ରଞ୍ଜନ; ରଙ୍ଗାଇବା—14. Painting; colouring, dying. ୧୫ । ଉତ୍ସାହ—15. Energy. ୧୬ । (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଚନ୍ଦ୍ର—16. The moon. ୧୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—17. The sun. ୧୮ । (ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାରୁ) ନୃପତି; ରାଜା—18. King; sovereign. ୧୯ । ଲାଳସା; ଅତ୍ୟାକାଙ୍କ୍ଷା—19. Greediness; cupidity; hankering. ୨୦ । ରଜୋଗୁଣ—20. The quatily of worldly passions. ୨୧ । ତୀବ୍ରତା; ପ୍ରାଖର୍ଯ୍ୟ—21. Sharpness; acuteness; keenness. ୨୨ । ପ୍ରେମ; ପ୍ରୀତି—22. Love. ୨୩ । ସନ୍ତୋଷ—23. Satisfaction; contentment. ୨୪ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରର ବା ଧ୍ୱନିର ପ୍ରକାରଭେଦ (ଯେଉଁ ସ୍ୱର ବା ଧ୍ୱନି ଶ୍ରୋତାର ଚିତ୍ତକୁ ରଞ୍ଜନ କରେ)—24. A mode or tune in music. [ଦ୍ର— ସାଧାରଣତଃ ଏହା ୬ ଗୋଟି, ଯଥା—ଭୈରବ, ମାଲବ, ଶ୍ରୀରାଗ, ହିନ୍ଦୋଳ, ବସନ୍ତ, ଦୀପକ ବା ମେଘ ।

ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ୬ଟି ରାଗର ଉଦ୍ଭବ ଉଦ୍ଭବ ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଉଦ୍ଭବ ଉଦ୍ଭବ ଋତୁରେ ଓ ଦିବା ରାତ୍ରିର ସମୟରେ ଓ ଉତ୍ସବଲକ୍ଷରେ ଉଦ୍ଭବ ଉଦ୍ଭବ ରାଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମତରେ ରାଗ ୬ ପ୍ରକାର, ଯଥା—

୧ । ଶ୍ରୀ (ଶୀତଋତୁରେ ଗେୟ), ୨ । ବସନ୍ତ (ବସନ୍ତରେ), ୩ । ପଞ୍ଚମ (ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ), ୪ । ଭୈରବ (ଶରତ୍‌ରେ), ୫ । ମେଘ (ବର୍ଷାରେ), ୬ । ନାଟକାରାୟଣ (ହେମନ୍ତରେ ।)

ଭରତ ଓ ହନୁମାନଙ୍କ ମତରେ—

୧ । ଭୈରବ, ୨ । ମାଲବକୋଶ, ୩ । ହିନ୍ଦୋଳ, ୪ । ଦୀପକ, ୫ । ଶ୍ରୀ, ୬ । ମେଘ ।

ସୋମେଶ୍ୱରଙ୍କ ମତରେ—

୧ । ଭୈରବ, ୨ । ମାଲବ, ୩ । ଶ୍ରୀ, ୪ । ହିନ୍ଦୋଳ ୫ । ଦୀପକ, ୬ । ମେଘ ।

ମତାନ୍ତରରେ—

୧ । ବସନ୍ତ, ୨ । ବୃହନ୍ନଟ, ୩ । ମଲ୍ଲାର, ୪ । ମାଲବ, ୫ । ପ୍ରଦୀପ, ୬ । କୌଶିକ ।

ମତାନ୍ତରରେ—

୧ । ଭୈରବ, ୨ । ମାଲବ, ୩ । ସାରଙ୍ଗ, ୪ । ହିନ୍ଦୋଳ, ୫ । ଦୀପକ, ୬ । ମେଘ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ୬ଟି ଲେଖାଏଁ ରାଗିଣୀ ବା ପତ୍ନୀ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାଗିଣୀର ସଂଖ୍ୟା ୩୬ ଗୋଟି ।

ପୁରାଣରେ ରାଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ କଥିତ ଅଛି ଯେ—ଏକଦା ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର କୈଳାସଶିଖରରେ ବସି ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟରେ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସହସା ସେଠାକୁ ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ବା ପରାପ୍ରକୃତି ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ । ଦେବତାଗଣ ତାଙ୍କ ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ଚକିତ ଓ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲେ । ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବାପାଇଁ ସ୍ତବ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ମହାଦେବଙ୍କ ଅଭିଳାଷପ୍ରିୟ ଦେଖି କହିଲେ, ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କର ତେବେ ଏ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ବା ଉଦ୍ଧତ-ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ କର । ପରାପ୍ରକୃତିଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି ଆଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି ମହାଦେବ ଅତି ଉଦ୍ଧତଭାବରେ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ଗୀତ ଗାଇ ଏବଂ ତାଳେ ତାଳେ ପଦ-ବିକ୍ଷେପ କରି ଓ ଡମରୁ ବଜାଇ ସ୍ୱର୍ଗ-ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ପାତାଳକୁ କମ୍ପିତ କଲେ । ଏହି ତାଣ୍ଡବ ଅଭିନୟକାଳରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଜଟାଭାର ସ୍ଖଳିତ ହେଲା ଓ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ ସେହି ନୃତ୍ୟଦର୍ଶନ ଓ ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶୁଣି ଦ୍ରବୀଭୂତ ହେଲେ

ଏବଂ କୈଳାସଶିଖର ସେହି ଜଳରେ ପ୍ଲାବିତ ହେଲା । ଦେବତାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ବ୍ରହ୍ମା ଆପଣା କମଣ୍ଡଳୁ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଜଳ ନିର୍ମଳ ବାରିକୁ ପୁରାଇଲେ । ମହାଦେବ ନୃତ୍ୟାବସାନରେ ୧୪ ଥର ଡମରୁଧ୍ୱନି କରିଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ଧ୍ୱନିରୁ 'ଅନୁସ୍ୱାର' ଓ 'ବିସର୍ଗ' ସହିତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ 'ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ'ର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ଉକ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାନ ୩୩ଟି 'ବ୍ୟଞ୍ଜନ' ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି କଲା । 'ଅନୁସ୍ୱାର' ଓ 'ବିସର୍ଗ' ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେହେଁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହିପରି ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓ ସରସ୍ୱତୀ ଏଥିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀଦେବୀ ହେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସନକାଦି ଋଷିମାନେ ସେହି ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ, ପରେ ମୁନିମାନେ ତପୋବଳରେ ଏହା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଜଗତରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପୁରାଣମତରେ ମହାଦେବ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାର ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଉପଦେଶ ପାଇ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାର ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଥମରେ ୫ ଜଣ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଏ ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଲେ । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଯଥା—ଭରତ, ନାରଦ, ରମ୍ଭା, ହୁହୁ ଓ ତୁମ୍ବୁରୁ । ତତପରେ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟକ୍ରମେ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ପୃଥିବୀରେ ବ୍ୟାପିଥିବା କଥିତ ଅଛି । (ନାରଦପୁରାଣ, ଗନ୍ଧର୍ବତତ୍ତ୍ୱସ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତରତ୍ନାକର ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏଥିସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ।)

ପୂର୍ବେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱର ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ହେଉଥିଲା । ନବ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଜ୍ଞାନର କୌଣସି ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ପୁରାତନ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାକୁ ନାନା ଅଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁପରି ତାଳ, ସମୟ, ସ୍ୱରର କମ୍ପନ, ମୂର୍ଚ୍ଛନା (ଏକ ସ୍ୱରରୁ ସ୍ୱରାନ୍ତରକୁ ଗତି), କୋମଳ, ତୀବ୍ର ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଅଳଙ୍କାର ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ଗୀତ ବୋଲା ଯାଉଅଛି, ପୂର୍ବରେ ଏପରି ନ ଥିଲା । ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରକୁ ବିକୃତ କରି ନୂତନ ନୂତନ ଅଳଙ୍କାର ମାନ କରା ଯାଇଅଛି । ଇଉରୋପୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ବୈଦିକ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱର ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଗୀତ ହେଉଥିଲା । ଇଉରୋପୀୟମାନେ ସଙ୍ଗୀତର ଉନ୍ନତିସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ବୈଦିକ ଗାନର ଆଉ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ନାହିଁ । କେବଳ ଲୌକିକ ଗାନ ଉନ୍ନତିଲାଭ କରିଅଛି ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ବୈଦିକ ୩ ସ୍ୱରରୁ ଆଧୁନିକ ୨ ସ୍ୱର ବାହାରି ଅଛି । ଉଦାତ୍ତରୁ ନି, ଗ, ଅନୁଦାତ୍ତରୁ ରି, ଧ; ସ୍ୱରିତରୁ ସା, ମ, ପ ଉତ୍ପନ୍ନ । କେହି କେହି ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବେଦ ଗାନରେ ୩ଟି ମାତ୍ର ସ୍ୱର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଉଦାତ୍ତ (ଉଚ୍ଚସ୍ୱର), ଅନୁଦାତ୍ତ (ନିମ୍ନସ୍ୱର) ଓ ସ୍ୱରିତ (ମଧ୍ୟମ ସ୍ୱର); କିନ୍ତୁ ଲୌକିକ ଗାନରେ ୭ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଯଥା—

୧. ସା (ଷଡ୍‌ଜ, ମୟୂର ସ୍ୱର); ୨. ରି (ଋଷଭ, ଷଣ୍ଢର ସ୍ୱର); ୩. ଗା (ଗାନ୍ଧାର, ଛେଳିର); ୪. ମା (ମଧ୍ୟମ, କୌଣ୍ଚର); ୫. ପା (ପଞ୍ଚମ, କୋଣାର ଓ କୋକିଳର); ୬. ଧା (ଧୈବତ, ଘୋଡ଼ାର); ୭. ନି (ନିଷାଦ; ହାତୀର) ।

ଏହି ୭ଟି ସ୍ୱରର ଆପେକ୍ଷିକ କମ୍ପନ (Vibration) ଯଥା—

ଉଦାତ୍ତ 'ସା' କୁ ଯଦି '୧' ଧରାଯାଏ ତେବେ 'ସା' ୨୪ କମ୍ପନ (Vibration) ହେଲା ।

ରି—$\frac{୯}{୮}$=୨୭; ଗା—$\frac{୩}{୨}$=୩୦,
ମା—$\frac{୪}{୩}$=୩୨; ପା—$\frac{୩}{୨}$=୩୬;
ଧା—$\frac{୫}{୩}$=୪୦; ନି—$\frac{୧୫}{୮}$=୪୫ ।

ମୁଦାତ୍ତ 'ସା' କୁ ଯଦି ୨ ଧରାଯାଏ ତେବେ 'ସା' ୨×୨୪=୪୮ କମ୍ପନ ବା (Vibration) ହେଲା ।

ରି—$\frac{୯}{୮}$=୫୪; ଗା—$\frac{୫}{୨}$=୬୦,
ମା—$\frac{୮}{୩}$=୬୪; ପା—$\frac{୩}{୨}$=୭୨,
ଧା—$\frac{୧୦}{୩}$=୮୦, ନି—$\frac{୧୫}{୨}$=୯୦ ।

ତାରା 'ସା' କୁ ଯଦି ୪ ଧରାଯାଏ ତେବେ 'ସା' ୪×୨୪=୯୬ କମ୍ପନ (Vibration) ହେଲା ।

ରି—$\frac{୯}{୨}$=୧୦୮; ଗା—୫=୧୨୦
ମା—$\frac{୧୬}{୩}$=୧୨୮; ପା—୬=୧୪୪
ଧା—$\frac{୨୦}{୩}$=୧୬୦; ନି—$\frac{୧୫}{୨}$=୧୮୦ ।

'ସା' ସ୍ୱରର ଆପେକ୍ଷିକ କମ୍ପନ (Vibration) ପ୍ରତି ସେକଣ୍ଡରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟା କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି; ଯଥା—ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ—୨୫୬, ଜର୍ମାନ—୨୬୪ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ—୨୬୦ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହାକୁ 'ଉଦାତ୍ତ'; 'ମୁଦାତ୍ତ' ଓ 'ତାରା' କହୁଁ ତାହା ବୈଦିକ ଉଦାତ୍ତ, ଅନୁଦାତ୍ତ ଓ ସ୍ୱରିତ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ବୈଦିକ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେଉଁପରି ୩ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଦେଖାଯାଏ, ଇଉରୋପୀୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ସେହିପରି ୩ଟି ସ୍ୱର (Tone) ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ଉଦାତ୍ତ—Major tone (ଉଦାତ୍ତ), ଅନୁଦାତ୍ତ—Minor tone (ମୁଦାତ୍ତ) ସ୍ୱରିତ—Semitone or half tone [ତାରା] ।

ଉକ୍ତ ସପ୍ତସ୍ୱରରୁ କ୍ରମେ ୧୨ ଗୋଟି ବିକୃତସ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।

ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱରକୁ Standard [ଆଦର୍ଶ] ('ସା ଯାହା ମୟୂରସ୍ୱର) କରି ଧରିଲେ ଉକ୍ତ ସପ୍ତସ୍ୱରର ଆପେକ୍ଷିକ ଧ୍ୱନି (Comparative modulation) ସ୍ଥିର କରି ଯାଇ ପାରିବ ।

ଯେଉଁପରି ସିତାରରେ ବା ବଂଶୀରେ କରାଘାତ ବା ବାୟୁ ଆଘାତ ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଓ ସିତାରର ତାର ଏବଂ

ବଣୀର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନ ଉଲ ପ୍ରକାରେ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ୱରମାନ ଶୁଣାଯାଏ, ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବିଜ୍ଞାନରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ସେହିପରି ଅତ୍ମାର ପ୍ରଯତ୍ନ (ଉଚ୍ଚାରଣେଚ୍ଛା) ଦ୍ୱାରା ଦୈହିକ ଉଷ୍ମତା ବା ତାପ (ତଡ଼ିତ) ବେଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସେହି ବେଗର ଉଦର-କନ୍ଦରସ୍ଥ ବାୟୁକୁ ଅଘାତ ବା ପ୍ରେରଣା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଉଭୟଙ୍କ ସଂଘର୍ଷରେ ନାଦ ବା ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ସେହି ଧ୍ୱନି ହୃଦୟବାଟେ ଗଳ ଗହ୍ୱରକୁ ଆସି ପୁଷ୍ଟତା ଲାଭ କରେ ଓ ବାଗ୍‌ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ (ଜିହ୍ୱା, ଦନ୍ତ, ତାଲୁ ଇତ୍ୟାଦି) ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ସେହି ପୁଷ୍ଟନାଦ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ୱର (ସାରଗାମାପାଧାନି) ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ହୃଦୟ, କଣ୍ଠ ଓ ମୂର୍ଦ୍ଧା ଏହି ତିନି ସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ତିନିବିଧ କମୋଚ୍ଚ ସ୍ୱରର ନାମ ମନ୍ଦ୍ର=(ଉଦାତ୍ତ), ମଧ୍ୟ=(ମୁଦାତ୍ତ) ଓ ତାର=(ତାତ୍ତ) । ମଧ୍ୟର ପରିମାଣ ବା ଓଜନ ମନ୍ଦ୍ରର ୨ ଗୁଣ ଓ ମନ୍ଦ୍ର ଅପେକ୍ଷା ତାରର ପରିମାଣ ବା ଓଜନ ୩ ଗୁଣ ଅଟେ ।

୨୫ଟି ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରକୁ ବିକୃତକରି ଆହୁ ୧୨୫ଟି ବିକୃତ ସ୍ୱର, ଏପରି ମୋଟରେ ୧୫୦ଟି ସ୍ୱରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଏହି 'ସ୍ୱର'ମାନଙ୍କୁ ଛନ୍ଦଃ ଓ ଅଳଙ୍କାରାଦିଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଳ୍ପକ୍ଷ ଦାନ କଲେ ସେହି ସେହି ପ୍ରକାରମାନ 'ରାଗ' ହୁଏ । ଏହି ରାଗମାନ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ମନ ମୋହିତ ହୋଇ ଅନୁରାଗ ଜନ୍ମେ, ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କର ନାମ 'ରାଗ' ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ସ୍ୱରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ୪ଟି ପ୍ରକାର ବା ବିଭାଗ ଅଛି । ଯଥା—୧. ବାଦୀ (ଗୀତ ବୋଲିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱରର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ହେତୁକ ରାଗର ବୋଧକ ହୁଏ), ୨. ସମ୍ବାଦୀ (ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱରର ସମଶ୍ରୁତି), ୩. ବିବାଦୀ (ଗାନ୍ଧାର ଓ ନିଷାଦର, ଋଷଭ ଓ ଧୈବତର କ୍ରମ) ଓ ୪. ଅନୁବାଦୀ (ଋଷଭ, ଧୈବତ ଓ ଗାନ୍ଧାରର କ୍ରମ) । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୩ସ୍ୱରର ଲକ୍ଷଣକୁ ଲକ୍ଷ ନ କଲେ ୪ଥ ଅନୁବାଦୀ ସ୍ୱର ହୁଏ । ମୂର୍ଚ୍ଛନାଦିର ଅଙ୍ଗଭୂତ ସ୍ୱରସମୂହର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥାର ନାମ 'ଗ୍ରାମ' । କ୍ରମାନ୍ୱୟ ଅବରୋହଣ ଅବରୋହଣ କ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସ୍ୱର ସମୂହର ନାମ ମୂର୍ଚ୍ଛନା । ସ୍ୱର, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛନାଦି ଭୂଷିତ କରି ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ବିଶେଷ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ସେହି ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଧ୍ୱନିର ନାମ ରାଗ ।

ରାଗମାନ ୩ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ଔଡ଼ବ (୫ ସ୍ୱରର ରାଗ), ଷାଡ଼ବ (୬ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ) ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (୭ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ) । ସୁତରାଂ ୫ ସ୍ୱରରୁ କମ୍‌ରେ 'ରାଗ' ହୁଏ ନାହିଁ । (ଲେଖକ – ଶ୍ରୀ ମନୋମୋହନ ଘୋଷ)

ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ 'ରାଗ'କୁ ପୁରୁଷଜାତୀୟ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ଅନୁଗତା ଓ କୋମଳତା-ବିଶିଷ୍ଟା ୬ଟି ଲେଖାଏଁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବା ରାଗିଣୀ କଳ୍ପନା କରି ଅଛନ୍ତି । ରାଗ ୬ ଗୋଟି ଓ ରାଗିଣୀ ୩୬ ଗୋଟି । ଯଥା—

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମତରେ—

୧ । ଶ୍ରୀରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା—ମାଳଶ୍ରୀ, ଭୈରବୀ ବା ଭିରବୀ, ଗୌରୀ, ବେଦାଶ୍ରୀ, ମଧୁମାଧବୀ ଓ ସାହାଡ଼ିକା (ମତାନ୍ତରରେ—ଗାନ୍ଧାରୀ, ଶୁଭଗା, ଗୌରୀ, କୌମାରୀ, ବେଲେଯାରୀ, ବୈରାଗୀ)

୨ । ବସନ୍ତ ରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା—ଦେଶୀ, ଦେବଗିରୀ, ବରାଟୀ, ତୋଡ଼ିକା, ଲଳିତା, ହିନ୍ଦୋଳୀ, (ମତାନ୍ତରରେ—ଭୁଡ଼ୀ, ପଞ୍ଚମୀ, ଲଳିତା, ପଠମଞ୍ଜରୀ, ଗୁର୍ଜରୀ, ବିଭାଷା ।)

୩ । ଭୈରବର ଭାର୍ଯ୍ୟା—ଭୈରବୀ, ଗୁର୍ଜରୀ, ରାମକିରୀ, ଗୁଣକିରୀ, ବାଙ୍ଗାଳୀ, ସୈନ୍ଧବୀ, (ସମ୍ଭବତଃ ମାଳବ ଓ ଭୈରବ ଏକ) (ମତାନ୍ତରରେ—ଧାନସୀ, ମାଳସୀ, ରାମକିରୀ ସିନ୍ଧୁଡ଼ା, ଆଶାବରୀ, ଭୈରବୀ)

ପଞ୍ଚମ ରାଗର ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଭାଷୀ, ଭୁପାଳୀ, କର୍ଣ୍ଣାଟୀ, ବଡ଼, ହଂସିକା, ଭାଲସ୍ତ୍ରୀ ବା ମାଲସ୍ତ୍ରୀ, ପଠମଞ୍ଜରୀ (ସମ୍ଭବତଃ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଓ ପଞ୍ଚମ ଏକ) (ମତାନ୍ତରରେ ଭୁପାଳୀ, ରାମକେଳୀ, ଗଡ଼ା, କାମୋଦୀ, ନାଟିକା, କଲ୍ୟାଣୀ)

ମେଘର ରାଗିଣୀ—ମଲ୍ଲାରୀ, ସୌରଟୀ, ସାବେରୀ, କୌଶିକୀ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ହରଶୃଙ୍ଗାରୀ ।

୬ । ନଟନାରାୟଣର ରାଗିଣୀ—କାମୋଦୀ, କଲ୍ୟାଣୀ, ଆଭୀରୀ, ନାଟିକା, ସାରଙ୍ଗୀ, ନଟ୍ଟହମ୍ବୀରା ।

ମତାନ୍ତରରେ ୬ଟି ରାଗର ନାମ ଉନ୍ନଉନ୍ନ ଓ ୩୬ରାଗିଣୀର ନାମ ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନ ଉଲ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବହୁ ସମସ୍ତେ ଶ୍ରୀରାଗକୁ ପ୍ରଥମରାଗ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ରାଗମାନେ ଯେଉଁପରି ଋତୁ ବିଶେଷରେ ଗେୟ, ରାଗିଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଦିବସ ଓ ରାତ୍ରିର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସମୟରେ ଶୃଙ୍ଗାରାଦି ଉନ୍ନ ରସ ସମ୍ପର୍କରେ ଗେୟ ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ୬ରାଗ ଓ ୩୬ ରାଗିଣୀ ଛଡ଼ା ଆହୁ ଯେଉଁ ରାଗ ରାଗିଣୀମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ଏମାନଙ୍କର ପୁତ୍ର (ଉପରାଗ) ଓ ପୁତ୍ରବଧୂ (ଉପରାଗିଣୀ) ରୂପରେ କଳ୍ପିତ । ମୁସଲମାନ୍ ବାଦସାହାମାନଙ୍କ ଦରବାରରେ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ଅନୁଶୀଳନ ହୋଇଥିବାରୁ ଆହୁରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରାଗରାଗିଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଦେଶର ନାମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ରାଗ ରାଗିଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଯଥା—ବଙ୍ଗାଳୀ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ଗୁର୍ଜରୀ, ସୈନ୍ଧବୀ, ଓଡ଼ୀ, କଳିଙ୍ଗୀ, କାବେରୀ, ମାଳବ, ଗୌଡ଼ୀ, କାମୋଦୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସୁରଙ୍ଗୀର ରାଜା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଚୁଡ଼ାମଣି ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ରଚିତ ରଙ୍ଗୀତ ସର୍ବସ୍ୱରେ ରାଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୁଡ଼ିଏ ଆଲୋଚନା ଅଛି ।

ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀମାନଙ୍କୁ ଭାଷାରେ ସାଧାରଣତଃ ରାଗ ବୋଲାଯାଏ । ଦେଶଭେଦରେ ସଙ୍ଗୀତର ଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟା ଏତେ ବଢ଼ି ଅଛି ଯେ,ତାହାର ସଂଖ୍ୟା ଓ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ସହଜ ନୁହେଁ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦାମୋଦର ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ

ସଙ୍ଗୀତ ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ଓ ସଙ୍ଗୀତ ସଂସାର ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ-ମାନଙ୍କରେ ଥିବା ସଙ୍ଗୀତମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ରାଗ ରାଗିଣୀମାନଙ୍କ ନାମରୁ ଏହା ଉପଲବ୍ଧି ହେବ ।—

ଅଠଶା, ଆନନ୍ଦ ଭୈରବୀ, ଆରବୀ, ଆଶାବରୀ, ଇମନ କଲ୍ୟାଣ, ଏରକାଲ କାମୋଦା, କଳିଡ଼ା, କରୁଣାଶ୍ରୀ, କଲଶା (ବାଣୀ), କଲହଂସ କେଦାର,କଲଙ୍ଗଡ଼ା,କଲ୍ୟାଣୀ, କାଫି, କାମୋଦା, କାମୋଦୀ, କୀର (ବାଣୀ), କୁମୁଦକାମୋଦା, କେଦାର, କୌଶିକ, ଖମାଜ, ଖମାର, ଖମ୍ବାଜ, ଖରହର ପ୍ରିୟା, ଗୌରୀ ମନୋହାରୀ, ଘଣ୍ଟାରବ, ଚକ୍ରବାକ, ଚେଟ୍ଟୀ, ଜଉନ୍‌ପୁର ତୋଡ଼ି,ଜଙ୍ଗଲା, ଜୟନ୍ତ, ଝିଂଝଟ, ଝଟଓଟ ବା ଝିଂଝଟ ଖମ୍ବାଜ, ଝିଂଝଟ, ତୋଡ଼ି, ତୋଡ଼ି ପରଜ, ଦେଶାଖ, ଧନାଶ୍ରୀ, ନବରୋଜ, ନାଟକୁରଙ୍ଗୀ, ପରଜ, ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର, ପୀଲୁ, ପୁରବୀ, ପୂର୍ବୀକାମୋଦା, ପ୍ରାନ୍ତ, ବରାଡ଼ି, ବସନ୍ତ, ବସନ୍ତ ବରାଡ଼ି, ବାରୁଆଁ, ବାହାର, ବିଲାସୁଖୀ, ବିହାଗ ବେଗଡ଼ା, ବେଲାଓଲି, ବେଲାବଳ, ବେହଗଡ଼, ବେହାଗ, ଭୈରବୀ, ଭୈରବୀ ଖମ୍ବାଜ, ମନମୋହିନୀ, ମରୁଆ, ମଲୟ ମାରୁତ, ମାରୁଆ, ମାଳବୀ, ମାଳଶ୍ରୀ, ମୁଖାବରୀ, ମୁଲତାନ(ବାଣୀ), ମୋହନା, ରସକୁଲ୍ୟା, ରସକୁଲ୍ୟା (ବାଣୀ), ରାଜବିଜେ,ରାମକେଲୀ, ଲେଲିତ, ଲଳିତ, ଲଳିତକାମୋଦା, ଶଙ୍କରାଭରଣ, ଶୋକ କାମୋଦା, ଶୋକ କାମୋଦୀ, ଶୋକ ବରାଡ଼ୀ, ଶ୍ରୀ, ସରସ୍ୱତୀ ମନୋହାରୀ, ସାବେରୀ, ସିନ୍ଧୁଭୈରବୀ, ସୁଇଟ, ସୁଇଟମଲ୍ଲାର, ସୁରାଟ, ସେହେନା, ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, ହଂସଧ୍ୱନି, ହରକାମୋଦା, ହୁସେନ ।

ପଣ୍ଡିତ ଭୁଲମଣି ଦାସଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ତରଙ୍ଗିଣୀରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କେତେକ ରାଗର ଯତିପାତ ଓ ଉଦାହରଣଃ—

୧ । ଗ୍ରୀଷ୍ମଅଷ୍ଟ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଆଠ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଚତୁର୍ଥ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—ଜିଗ୍ରୋତନ' ପୁରହର' । ଶୂଳହସ୍ତ' ନାଗହାର' ॥ —ଚକ୍ରକାବ୍ୟ ।

୨ । ବ୍ରହ୍ମଷ୍ଟ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ନଅ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକପଦ ହୁଏ । ବୋଲିବା ଭଙ୍ଗୀରେ କେତେବେଳେ ତୃତୀୟ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ, କେତେବେଳେ ବା ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ଯଥା—କାଳଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତନେ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜନେ ।—ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

୩ । ଚକ୍ରକେଳି—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଏକାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ଯଥା— ଆସଇ ବସନ୍ତ ଶିଶିର ଅନ୍ତେ, ଦିଶଇ ଧରଣୀ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କେମନ୍ତେ ।—ମଧୁସୂଦନ. ବସନ୍ତ ।

୪ । କେଦାର ଚକ୍ରକେଳି—ଏହା ମଧ୍ୟ ଚକ୍ରକେଳି ପରି ଏକାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ । ସେତେବେଳେ ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଏହା କେଦାରଚକ୍ରକେଳି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଯଥା— ନବବିଧାତା' ମଦନ ହୋଇଲା', ନବଯୌବନ' ସୃଷ୍ଟି ଉଆଇଲା' ॥—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।

୫ । ମାଳବ—ଚକ୍ରକେଳି ଓ କେଦାର ଚକ୍ରକେଳିକୁ ବେଳେବେଳେ ମାଳବ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଏ ।

୬ । ଭୂପାଳ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀରାମ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି' ଦେଖି ରାମା', ପଦ୍ମରଣ୍ଡ ସଖୀଙ୍କି ଜ'ନକ ଜେମା' । କେବଣ ଦେଶ ନୃପତି' ବାହା ସୁତ', ଦେଖିଲାବେଳୁଁ ବାଢ଼ିବ' ହୁଏ ଚିତ' ।—ବିଚିତ୍ର. ରାମାୟଣ ।

୭ । ବିଭାସ କେଦାର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଏହାର ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ଯଥା—ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗରେ ପାଇ' ଜଳ୍ପିଲା ଭୁଜଳ', ମଣି ଉଡ଼ିବାଲୁଁ ଏବେ ନାହିଁ ବଳ' । ଦ୍ୱିସପ୍ତ ଭୁବନ' ମଣିଲେ ଯେ ଅଳ୍ପ', ଆଣ୍ଠିଲେ ସେ' ସପ୍ତଖଣ୍ଡର ଭଳ' ।—ରାଧାନାଥ. ନଳକେଶରୀ ।

୮ । କଲହଂସକେଦାର—ଏହାର ଚାରିପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ । ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ଶେଷରେ 'ଯେ' ବା 'ସେ' ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ଅଧିକା ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ସପ୍ତମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—ମାଳବେ ଭ୍ରମରୁଛୁ' ଲୋଚନ କରି', ଏକାଳେ ବିଦେଶତ' ଲୋକ ନ କରି' ଯେ । କରିବ ନାହିଁ ଭୁନେ' ରସିକ ବର', କାନ୍ତା ମୋ ଏହା ଭାବେ' ରସିକ ବର' ଯେ ।—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।

୯ । ଚନ୍ଦ୍ରାଦେଶାକ୍ଷ—ଏହାର ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ପ୍ରତିପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ଯଥା—ବିଭାକର ବଶୀଶୁଣି', ଫୁଲକ ବହ', ବିଭାକର ଲଗ୍ନ ବୁଝି' ବଶିଷ୍ଟେ କହ' । ବିନ୍ୟାସ କଲେ ସେ ବାଣୀ' ସନ୍ଧ୍ୟା-ବସାନେ', ବସାଇବା ମଣ୍ଡପରେ' କନ୍ୟା ସୁମନେ' ।—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

୧୦ । ଆଶାବରୀ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ତୃତୀୟ, ଷଷ୍ଠ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷାକ୍ଷର ଉପରେ, ଅଥବା ଦ୍ୱିତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷାକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—(କ) କେତେ' କଥା' ସ୍ନେହମୟୀ' ଜନନୀ ଭୁମୁର', ବାଲ୍ୟେ' ଶିଖା'ଇଲେ ଯାହା' ଭୁମୁର ମଙ୍ଗଳ' ।—ସାହିତ୍ୟପାଠ ।

(ଖ) ଛନକ' ଜସ୍ତ୍ରବ୍ଧ' ଗ୍ରହିଁ' ଅଛ ଏକ ଧାନେ', ଦୁଇଲ' ଶସ୍ତ୍ରର' କଥା' ଶୁଭ୍ ନାହିଁ କାନେ' ।—ସାହିତ୍ୟ. ପାଠ ।

୧୧ । ରାମକେଳୀ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଷୋଡ଼ଶ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ, ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ନବମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—କଳାକଳେବର କଳାଇ' ସଙ୍ଗେ ରୋହିଣୀ ସୁତ', କରନ୍ତି ମଥୁରା ବିଜୟେ' ଦାଣ୍ଡେ ଦେଖ ସଙ୍ଗାତ' । କଳାକଳେବର ଚରିତ୍ରଶା ।

୧୨ । ଖଣ୍ଡକାମୋଦୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ସପ୍ତଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—ଦେଢ଼ା ଅଶ୍ୱାଧାରୀ' ବୃକ୍ଷସ୍ଥାନ ଭୂମି' ସମୁଦ୍ର ଦାଟେ', ଦ୍ୱୀପ ପ୍ରାପ୍ତେ ଯହିଁ' ଶ୍ରୁଦ୍ର ଜନପଦ' ଗ୍ରାମେ ଅଶ୍ୱାଢ଼େ' । ଗ୍ରାଧାନାଥ. ଉଷା ।

୧୩ । କାଳୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ସପ୍ତଦଶ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ । ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ପଞ୍ଚମ, ଦଶମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—ମିତ ଅନ୍ତରେ' କୃଷ୍ଣ କାତରେ' ଭୁଞ୍ଜ ଉତରେ ବସି', ମନୋଦୁଃଖରେ' ବୋଲନ୍ତି ଖରେ' ଉଦସ୍ତ ଖରେ' ଶଶୀ' । ସାମନ୍ତ ହରିହାର. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।

୧୪ । ଭୂମ୍ବକାମୋଦୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ । ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ପଞ୍ଚଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦନେ' ଶୁଣଗୋ ଜନନୀ' ଅପର୍ବ' ଚରିତ', ରାମକୃଷ୍ଣ ବେନି' ଦୂତ ପେଷିଛନ୍ତି' କହିବେ' ଉଦନ୍ତ' । ଭକ୍ତଚରଣ, ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏହି ଚୁଡ଼ିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଚାରିପାଦବିଶିଷ୍ଟ ।

୧୫ । ଦୀର୍ଘକାମୋଦୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ । ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା ବୋଲି' ମଣିବ ହେ' ଜନନୀ ଜନକେ', କରିବ ତାହାଙ୍କ ସେବା' ପ୍ରାଣପଣେ' ବାଳକା ବାଳକେ' । ମଧୁସୂଦନ ସାହିତ୍ୟପ୍ରସଙ୍ଗ ।

୧୬ । ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ବିଂଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ । ଯଥା—ବନ୍ଧୁ ଗୁଣାକର' ଉତ୍ତଳ ଗ୍ରାମର' ପ୍ରତାପୀ ନୃପପୁଙ୍ଗବ' ହେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର' ବଢ଼ାଇଛ ଶ୍ରୁଦ୍ର" -ଜାତିର ଗୁଣଗୌରବ"- ସାହିତ୍ୟପାଠ ।

୧୭ । ମଲ୍ଲଅଶ୍ୱ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଏକବିଂଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ଯଥା—କେ ବୁଦ୍ଧ ଗଉଡ଼' ଗୋପମହାଭୁଜ' ଭଜ ଭୁଜ ତାର' ଠିଠି ହେ', ପିନ୍ଧ କଳାଙ୍ଗଦ' ଦୋସଡ଼ା ଦୋରଙ୍ଗୀ' ଦୂରୁ ଗ୍ରହେଁ ମିଛ' ମିଛ ହେ' । ଗ୍ରଲେ ନଇଁ ନଇଁ ଖଣ୍ଡେଦୁର ଯାଇ' ଉତ୍ତଣ ପାଲୁଆ' ଯାଇ ହେ',କଉଭୁକେ ବୋଲେ' ମୋ ସଙ୍ଗେ ଯୁଝିଲେ' ଗ୍ରାଙ୍ଗପକାଇବ' ପିଠି ହେ'—କୃଷ୍ଣଲୀଳା ।

୧୮ । ଗୋଇ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ' ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷିତ' ଆନନ୍ଦେ ନୟନୁ' ବହେ ଜଳ', ପୁଲକ ଶରୀର' ଯୋଡ଼ି ବେନି କର' ପଡ଼ିଲା ମୁନିଙ୍କ' ପାଦତଳ' । କୃଷ୍ଣଲୀଳା ।

୧୯ । କାମୋଦୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଚାରିଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ୨୩, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୨୪, ତୃତୀୟ ପାଦରେ ୪, ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ ୯ ଲେଖାଏଁ ଓ ଷଷ୍ଠ ପାଦରେ ୨୪ଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ଯତିପାତର କ୍ରମ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ପ୍ରଥମ ୨+୨+୩+୨, ଦ୍ୱିତୀୟ ୨+୨+୩+୨+୧, ତୃତୀୟ ୪, ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ୨+୨, ଷଷ୍ଠ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦର ଅନୁରୂପ । ଷଷ୍ଠ ପାଦ ଉତ୍ତାରୁ ପୁନରପି ତୃତୀୟ ପାଦର ଆବୃତ୍ତି ହୁଏ ।

ଯଥା—୧ । ସୁଧୀରେ ଘେନ ଧୀରେ' ଶ୍ରବ କଳା ଜଧିରେ' ଭୁଲସୁ' ସ୍ୱାଦୁ ସୁଧାଦାୟୀ', ୨ । ସ୍ପର୍ଶେ ଅଳ୍ପାଦକର' ଜୀବ ଭାପ ଜିକର' ଆନନ୍ଦା'ବ୍ଧ ବର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇ'ହେ' । ୩ । ଧୀରଜନେ' ୪ । ହୃଦଭୁମ୍ବଦ ମୁଦ'ହେବ', ୫ । ଭମସ୍ତଭୁଲ ଶ୍ରସ୍ତ'ଘିବ', ୬ । ସ୍ୱାଧାକୃଷ୍ଣ ନୁଚନ' ମିଳନ ସୁଯତନ', ଶ୍ରବଣେ' ସୁଗତ ଲଭିବ' ହେ' ଧୀରଜନେ । ସାମନ୍ତହରିହାର ବିଦଗ୍ଧ-ଚିନ୍ତାମଣି ।

୨୦ । ଖଣ୍ଡକାମୋଦୀ—ଏହା ଠିକ୍ କାମୋଦୀ ଚୁଡ଼ିର ଅନୁରୂପ । କାମୋଦୀ ରାଗର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଓ ଷଷ୍ଠ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷରଦ୍ୱୟ ଏବଂ ତୃତୀୟ ପାଦଟି ଏଥିରେ ନ ଥାଏ ଶେଷ ପାଦରେ 'ହେ' ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ଏହା ପଞ୍ଚପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ । ଯଥା—୧ । ଗ୍ରହିଁ ଗ୍ରହିଁ ସୁଶୀଳ' ସମୁଦ୍ରେ ତୋ ସଲିଳ' ଢାଳ' ଭୁ ଦେଲୁ ମହାପୁରେ', ୨ । ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ' ମିଶି ଗଲୁଚ ରଙ୍ଗେ', ସକଳ' ଭେଦ ଫିଙ୍ଗି ଦୂରେ', ୩ । ଲହରୀ ଖୀରକର' ହାର' ୪ । ତୋ କଣ୍ଠେ ତହିଁ ପାର୍ଶ୍ୱ'ବାର', ୫ । ଲମ୍ବାଇ ମହାନନ୍ଦେ' ଗାଏ ଗାୟତ୍ରୀ

ଛନ୍ଦେ', ତୋ ସଙ୍ଗେ' ସଙ୍ଗୀତ ଛନ୍ଦାର'। ମଧୁସୂଦନ ଜଗନ୍ନାଥ।

୨୧। ମାଳମ୍ବା—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଛନ୍ଦ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଏହାର ବୃତ୍ତ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଚାରିପାଦବିଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ଦଶଗୋଟି, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଷୋଳଗୋଟି, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ଚଉଦ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ। ଯତିପାତର କ୍ରମ ଯଥା—ପ୍ରଥମ ପାଦ—୪+୬, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ—୮+୮, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ୮+୬।—ଯଥା, ୧। ଅଷ ନାଥ' ଅଗତିର ଗତି', ୨। ତୁମ୍ଭ ବିନା ଏ ସଂସାରେ' ମରଇଁ ମୁଁ ହାହାକାରେ', ୩। ତାର ମୋଚେ ମହାପ୍ରଭୁ' ଦେଇଣ ସୁମତି', ୪। ଅଜନ୍ମ ଦୟା ତୁମ୍ଭର' ଅଜନ୍ମ ଶକତି'। ମଧୁସୂଦନ. ଜୀବନଚିନ୍ତା।

୨୨। ରସଲୁଲ୍ୟା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଛଅ ପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ ୧୧ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଏବଂ ତହିଁରେ ଷଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ। ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ବାର ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ, ତହିଁରେ ଷଷ୍ଠ, ଏକାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ। ପଞ୍ଚମ ପାଦ ନଅ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ, ତହିଁରେ ଷଷ୍ଠ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ଏବଂ ଷଷ୍ଠ ପାଦ ୨୧ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ, ତହିଁରେ ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ଅଷ୍ଟାଦଶ, ବିଂଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ।

୧। ମାରବଲ୍ଲେ ରାମ' ଦେବ ବିମାନ'
୨। ଇନ୍ଦ୍ର ଜାଣି ବେଗେ' ଉଲ୍ଲା ସମାନ'
୩। ତାରାପଥୁ ଚଷେ' ଅବନୀ ତଳ'
୪। ଅଜମ୍ବର ଦେଶ' ଦିଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ' ସେ'
୫। ଅନାଇଲେ ବିସ୍ମୟରେ' ଯେ'
୬। ଅନକେ ମଗନ' ଅଯୋଧ୍ୟାନିବାସୀ'
ଦିବ୍ୟଙ୍କ ଅନ୍ତରେ' ଯେ'।
ମଧୁସୂଦନ. ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ।

୨୩। ଅଷ୍ଟାଦଶୁକ୍ଳ (ବାଣୀ)—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଛଅ ପାଦବିଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଓ ଷଷ୍ଠ ପାଦରେ ଏଗାର ଗୋଟି ଲେଖାଁଏ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଓ ପ୍ରତି ପାଦର ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ। ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ ଛଅ ଗୋଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଏବଂ ତାହାର କେବଳ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ।

ଯଥା—ରସିକମାନେ' ଶୁଣ ଦେଇ ମନ'
ରମଣୀ ମଣି' ଦିନୁ ଦିନୁ ଶ'ଣ',
ରତି ଯତି ଶ'ତି ବିରତିକାରେ'
ରସହାସ ଗ୍ରୀ'ସ ବେଶ ବାସରେ',
ରହିତ ଆଦର'
ରସାଳସା ସା'ରେ ଜିଣି ବାସରୀ। ସାମନ୍ତସିଂହାର ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି।

୨୪। ଶଙ୍କରାଭରଣ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଚାରି ପାଦବିଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୧୪ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଏକାଦଶ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ। ତୃତୀୟ ପାଦଟି ଆଠ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଏହାର ଦ୍ୱିତୀୟ, ଷଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ।

ଯଥା—ଦାଣ୍ଡରେ ଶୁଇଲା ରାମ' କୃଷ୍ଣ ବେ'ନ' ଭାଇ'
ଅକ୍ରୂର ଆସିଛି ତା'ଙ୍କୁ' ଘେନି ଯିବା' ପାଇଁ'
ରାଜା' ପରଜା ସ'ହିତେ'
ସଜ ହୋଇଥାଅ ବାଇ' ଚଳିବା' ପ୍ରଭୁଙ୍କେ'।
ଭକ୍ତଚରଣ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ।

୨୫। ଚୌପଦି—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଚାରିପାଦବିଶିଷ୍ଟ; ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୨୧ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ, ତୃତୀୟ ପାଦରେ ୧୨ଗୋଟି ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୧୩ ଗୋଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ। ଯତିପାତର କ୍ରମ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ୬+୨+୬+୨+୮+୫; ତୃତୀୟ ୬+୫; ଚତୁର୍ଥ ୬+୨+୫।

ଯଥା—୧। ବିଭଳଲ୍ଲ ଅଲି'ଙ୍ଗନ' ଜର ଜାଉଥି ଶୋ'ଭନ'
ହରେ ସୁରବର ଭାଗ' ଗ୍ରୁ ଧାରା ସେ'
୨। ବନେ ମନର କେ'ତନ' ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ ସ'ମାନ'
ପୁରତ ହୋଇଛି ପୁଣି' ଅଶେଷ ରସେ'
୩। ବିଦ୍ୟ ହୈମବତୀ' ପଦରେ'
୪। ବିଷକଣ୍ଠ ଭୋଷ'ଦାସ' ବେଳ ମଳରେ'।
ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।

୨୬। ଘଣ୍ଟାରବ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ତିନି ଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଆଠ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଗୋଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟରେ କେବଳ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ।

ଯଥା—
୧। ମାଣବକ ଖେଳା ପରେ'
୨। ମାତ ସେ ଶସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରରେ'
୩। ମନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଅବ୍ଧି' ମାନସରୁ ତୋଧି'
ମହାସେନ ଦର୍ପ ହରେ'—
ଗୋଲୋକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା।

୨୭। ଜୟନ୍ତ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ତିନିପାଦବିଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଚଉଦ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଏବଂ ସେ ଦୁଇ ପାଦରେ ଅଷ୍ଟମ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ। ତୃତୀୟ ପାଦ ଛଅଗୋଟି ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ, ତାହାର ଦ୍ୱିତୀୟ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତି ପଡ଼େ।

ଯଥା—୧ । ଧୀରେ ଘେନ କାଳନରେ' ଭୃଷ୍ଟ ବଳ'ମିତ'
୨ । ବାସ୍ତଲ୍ୟ ମମତା ଘେନ' ଗ୍ରହ୍ରଛନ୍ତ୍ର' ମାତ'
୩ । କଳା' ମାଣିକରେ' ।
ସାମନ୍ତସିଂହ ବୀର. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।

୨୮ । ଲଳିତ କାମୋଦ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଚାରି ଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଓ ଯତିପାତର କ୍ରମ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ—୨+୨+୨+୨+୨+୨+୩=୧୫

ତୃତୀୟ ପାଦ—୩+୫+୨+୨+୩=୧୫

ଯଥା—ଧୀରେ' ସ୍ୱଧା' କର' ଧର' କହ୍ନ'ଛନ୍ତ୍ର' ଦୁଭିତ'
ଜୀବ'କ ନେ'ବାକୁ' ଲଗା'ଇଛୁ' ପାପ' ପ୍ରୀତିତ'
ଦୁଭିଗୋ' ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁରେ' କହ'ଯାଇ' ଏତିତ'
ସାକ୍ଷୀ' କର'ଛନ୍ତ' ପର୍ବ' ନାଗ'ମସ୍ତ' ସ୍ୱିତିତ' ।
ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।

୨୯ । ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର—ଏହାର ପାଞ୍ଚ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦ ୩୫ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ । ତୃତୀୟ ୪ର୍ଥ ପାଦରେ ବାର ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ଏହା ପଠ ହେଲାବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଶେଷରେ ହେ, ଗୋ ବା ଯେ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲାଗେ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ୫ମ ପାଦର ଦଶମ, ବିଂଶ, ତ୍ରିଂଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦ ଶେଷରେ ଯତି ପଡ଼େ । ପ୍ରଥମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଯାହା, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ତାହା ହୁଏ ଓ ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଯାହା ହୁଏ, ପଞ୍ଚମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ତାହା ହୁଏ ।

ଯଥା—୧ । ଘେନ ବିଦୁଷ ଅପୂର୍ବରସ' ରଣ ଉଦୋଗେ
ଅଙ୍ଗ ନରେଶ'
ଡେଙ୍ଗୁରି ବାଜେ ଦେଶ ବିଦେଶ'
ସଉନ ସାଜେ' ଯେ,
୨ । ଅସେ କେ ମଞ୍ଚ ଧରଣ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ' ଭୃପାଣ ପାଣି
ଶୋଭି ଅଭୁଲ'
ଅଙ୍ଗେ ଫଳକ ଦୋଳେ ବର୍ତ୍ତୁଳ'
ମଦେ ଗରଜେ' ଯେ,
୩ । ବିଭୁପେ କେ ଉଦ୍ଭଟ ତ୍ରିଶୂଳ ଧରେ' ଯେ,
୪ । ଶରଶାଣ ଭରବାଣ ତାହା କରେ' ଯେ
୫ । କେ ବାଣାସନ ଧରି ଶୋଭିତ' ଖଞ୍ଜ ଭୁଣ୍ଡିରେ
ଶର ଯତନ' ସାଣ୍ଟ ବର୍ମ୍ମରେ କେବା ଭୂଷଣ' ମାଣ୍ଡ ମଣ୍ଡରେ'
ଯେ ଗୋଲୋକ ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

୩୦ । କଉଶିକ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦ ୨୧ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ତୃତୀୟ ପାଦରେ ପାଞ୍ଚ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୯ଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ଯତିପାତର କ୍ରମ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦଗୁଡ଼ିକର—୩+୩+୩+୩+୩+୩+୩;

ତୃତୀୟରେ—୨+୩; ଚତୁର୍ଥରେ—୩+୩+୩

ଯଥା—୧ । ଗଲି ମ'ର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣି' ଚୋପେ ବି'ଶସାଣି'
ସ୍ପୃଷ୍ଟକ' ସାନେ ବି'ଜେ କଲ'
୨ । ଧନୁଶ'ର ଧରି' ଆକାଶେ' ଉଡ଼ିଣ'
ସ୍ପୁଚଳ' ଗିରିତ' ଗ୍ରହିଁଲ'
୩ । ଭୋଳେ' ଦେଖିଲ'
୪ । ଦୁଦ୍ଧାଦ'ଳ ରାମ' ଶସ୍ତ୍ରର'
୫ । ସଂସାର' ଶୋଭିତ ଘେନ ଅ'ଦଭାର'
ମଦନ' ସାର ଶ'ରଶ୍ମର' ।
ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର. ରାମାୟଣ ।

୩୧ । ବସନ୍ତ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଛଅଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦରେ ୧୪ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ସହିତ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର, ତୃତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ସହିତ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର, ପଞ୍ଚମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ସହିତ ଷଷ୍ଠ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷରର ଯତିପାତ ହୁଏ । ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

ଯଥା—ହର ଧନୁ ଭଗ୍ନ ରାମ' ରାମନେଣୀ ବିଭ'
ଲେଖିଲେ ଗ୍ରହୁଗ୍ର ଅଭୀ' ଅଳ କରି ଶୋଭ',
ଭଗ୍ନରାମ ରାମବାଦ' ବିଣୀରେ ଯେମନ୍ତ',
ବୋଧେ ରଘୁକର ବଳ'-ବରଣୀର ଚିତ୍ର'
ମଧୁଶପ୍ତ୍ୟା ଶଯ୍ୟାଶୋଭ' ଲୁଳ ଦ୍ୱାପ ଛୁଇଁ'
ରାମ ସୀତା ଚିତ୍ର ଚିତ୍ର' ବିଧାତେ ଚିତ୍ରାଇ' ।
ଗୋଲୋକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

୩୨ । କଳଙ୍ଗ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ସାତ ପାଦ ଥାଏ । ଏହାର ପାଦମାନଙ୍କର ଯତିପାତ ଓ ପାଦମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ କେତେ ଅକ୍ଷର, ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଏକ । ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଏକ ।

ପ୍ରଥମ—୨+୨+୯=୨୧

ତୃତୀୟ—୨+୨+୮+୧=୨୧

ଦ୍ୱିତୀୟ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ—୨+୯=୧୧

ଚତୁର୍ଥ—୩ =୩

ସପ୍ତମ—୨+୨+୩+୫+୧=୨୧ ।

ଯଥା—୧ । ଭୁମାର ବିଳାସ' ଜଳଶନ୍ତେ ଉସ'
ସୁଧୀର ଧୀର କରି ଚିତ୍ର' ।
୨ । କରି' କରଗତ ବିଶି ଆଗତ'
୩ । କଣ୍ଠେ ନାଇ ତାର' ମଦନ ବିଭୋର'
ମୋହିଲ ରଙ୍ଗେ ଜଗତ' ସେ' ।

୪ । କାମିନୀ' । ୫ । କଳା'ତର ମଥାମଣି ମଥାରେ'
୬ । ଜହେ' ରଙ୍ଗେ ତରୁଣ ଦକ୍ଷିଣରେ' ।
୭ । କରନ୍ନା ବିଳମ୍ବ' ତର ସଙ୍ଗରଙ୍ଗ'
ତନୋଦେ' ମନମଥରେ' ଗୋ' ।
ଗୋଲେକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

୩୩ । ଧନାଶ୍ରୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ପାଞ୍ଚ ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଅକ୍ଷର, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୨୦ ଅକ୍ଷର; ତୃତୀୟ ପାଦରେ ହେ, ରେ ବା ଗୋ ସହିତ ଅଠର ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷର; ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ ଦଶଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ପାଦମାନଙ୍କର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

୧ । ତରତର ହୋଇ ସଜନୀଏ ଲୋଡ଼ୁ ଧୀରମଣିଙ୍କ ଉତ୍ତର'
୨ । ତରଳ ନୟନା ସମବେଦନାରୁ ଏତିକ ମାତର ତର' ।
୩ । ହେ ଧୀର'
୪ । ତରସ୍ତ ନୁହ କଥା ଉତର'
୫ । ତରଳଛ ଜାଣୁ ବୃହତ୍ତର' ।
ଗୋଲେକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

୩୪ । ଚନ୍ଦ୍ରାକାମୋଦ—ଏହାର ଚାରି ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ତୃତୀୟ ପାଦରେ ସାତ-ଗୋଟି ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ଦଶଗୋଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ପାଦମାନଙ୍କର ଶେଷ ଅକ୍ଷରରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଚତୁର୍ଥ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର ଉପରେ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଅଥବା ଯତି ପଡ଼େ ।

ଯଥା—୧ । ତିଳେ ସମ' ତାକୁ ହୁଅନ୍ତା ସୀତାଂଶୁ'
ନ ଥିଲେ ନାନା ମୂରତି'
୨ । ଶୀତ ଚନ୍ଦ୍ରା'ମନେ ଜାତ ଗ୍ରହ ହସ୍ତ-
ଗ୍ରୀବ ଅପସ୍ତ ପତି'
୩ । ତମି'ରେ ବୁଡ଼େ ମତି'
୪ । ତିର'ଦଶ ପତ ଜେଷ ଅତି' ।
ଗୋଲେକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।]

ଝାଳ କଡ଼ୁଆ

ଦେ. ବି—୧ । କଟୁସ୍ୱାଦ; ଦ୍ରବ୍ୟର ସ୍ୱାଦ ବିଶେଷ—1. Pungent or acrid taste. (ଯଥା—ଲଙ୍କାମରିଚର ରାଗ ।) ୨ । କଟୁତା; ତୀକ୍ଷ୍ଣତା—2. Pungency; acridity; acuteness. (ଯଥା—ରାଇସୋରିଷ ତେଲର ରାଗ ଅନ୍ୟ ସୋରିଷ ତେଲର ରାଗ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ।) ୩ । ଦୁଃସହତା—3. Unbearableness. ବିଣ—୧ । କଟୁସ୍ୱାଦ-ଯୁକ୍ତ—1. Pungent; acrid; very hot (in taste). ୨ । ଦୁଃସହ; ତୀବ୍ର—2. Unbearable.

ରାଗ ଅହନ୍ତା—ଦେ. ବି (ସହତର ଶବ୍ଦ)—ରାଗ ଦ୍ୱେଷ (ଦେଖ)
Rāga ahantā Rāga dwesha (See)
ରାଗରୋଷ ରାଗରଂଜ

ରାଗ ଉପୁଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ କ୍ରୋଧ ଜାତ କରାଇବା; ରଗାଇବା—To cause a person to be angry; to engender indingation in a person's mind.
Rāga upujā(je)ibā
ରାଗଜନ୍ମାନ ରାଗଉପଜାନା

ରାଗ ଉପୁଜିବା—ଦେ. ବି—ମନରେ କ୍ରୋଧ ଉପଜାତ ହେବା—The arising of indignation in the mind.
Rāga upujibā
ରାଗହଓୟା ରାଗଉପଜାନା

ରାଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—To be angry with or indignant at a person. (ଯଥା—ସେ ଏଠାରୁ ମୋ ଉପରେ ରାଗକରି ଚାଲିଗଲେ ।)
Rāga karibā
ରାଗକରା ରାଗକରନା

ରାଗ ଚଣା—ପ୍ରାଦେ (ଗଣ୍ଡାମ) ଓ—ଚୁଟକୁ ବା ଚଣାକୁ ରାତିରେ ପାଣିରେ କାଗଜି ଲେମ୍ବୁ ରସ ଓ ପିଆଜ ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍କାମରିଚ ବଘାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଖାଦ୍ୟ—A food prepared by boiling wet gram or Cicer Arietinum and seasoning it with lemon juice, onion and red pepper.
Rāga chaṇā

ରାଗ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ.ବି (ରାଗ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଚୂର୍ଣ୍ଣ) —୧। (କର୍ମଧା) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣଚୂର୍ଣ୍ଣ; ସିନ୍ଦୂର—1. Red powder. ୨। ସିନ୍ଦୂର—2. Red lead. ୩। (ବହୁବ୍ରୀହି) କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ—3. Cupid. ୪। ଖଇର ଗଛ—4. Catechu tree. ୫। ଲାକ୍ଷା— 5. Lac.
Rāga chūrṇṇa

ରାଗଚ୍ଛନ୍ନ—ସଂ. ବି (ରାଗ=ଅନୁରାଗ+ଛନ୍ନ=ଆବୃତ, ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ; ମଦନ—Cupid.
Rāgachchhanna

ରାଗଜିର—ଦେ. ବି—ପରିଚ୍ଛଦ ବା ପୋଷାକବିଶେଷ—A kind of dress.
Rāgajira

ରାଗଡ଼ି—ଦେ. ବି—ରାଗିଡ଼ି (ଦେଖ)
Rāgarḍi Rāgirḍi (See)

ରାଗତଃ—ସଂ.କ୍ରି. ବିଣ (ରାଗ+ତସ୍)—ରାଗହେତୁରୁ—On account of anger.
Rāgataḥ

ରାଗ ତାନ(ଳ)—ସଂ. ବି (ସହତର ଶବ୍ଦ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) —ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ ଓ ତାଳ ବା ତାଳ—The metre of a song accompanied with proper beating to tune. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଙ୍ଗୀତର ଆଦ୍ୟରେ ସେହି ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ ଓ ତାଳର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥାଏ ।]
Rāga tāna(la)

ରାଗ ତାନ ମାନ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ, ତାଳ ଓ ଗୀତ—The harmony of metre, measure and song in music.
Rāga tāna māna
ବାଦ୍ୟର ସମତା
[ରାଗତାନ(ଳ)ଲୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଗ ଥଣ୍ଡା ହେବା—ଦେ. କ—କ୍ରୋଧର ଉପଶମ—
Rāga thaṇḍāhebā Subsidence of one's anger.
ରାଗଠାଣ୍ଡାହେଓ୍ୱା **रागठंढाहोना**

ରାଗଦାଲି—ସଂ. ବ—ମସୁର—
Rāgadāli A sort of pulse; Cicer Lens.

ରାଗ ଦ୍ୱେଷ—ସଂ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—କ୍ରୋଧ ଓ ଈର୍ଷା—
Rāga dwesha Anger and spite.

ରାଗ ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ଚଳିତ) କି—ରାଗିବା—
Rāga paṛdibā To be angry.

ରାଗ ପାଣି—ପ୍ରାଦେ (ପୁଷ୍ପିତଲତା)ବ—(ଯେଉଁ ପାଣିଯୁ ମରିଚଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ କଟୁ ଲାଗେ)—୧। ରାଙ୍ଗ; ରାଙ୍ଗପାଣି—
1. A drink made of hemp leaves pestled with black pepper. ୨। ରୋଗୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଗୋଲମରିଚ ବଟା ଦିଆଯାଇ କରାଯାଇଥିବା ଝୋଳ—2. Soup made by adding black pepper paste for invalids and patients.

ରାଗ ପୂରା(ରେ)ଇବା—ଦେ.କି—ରାଗ ରଖିବା—To entertain a feeling of indignation or grudge.
(ରାଗ ପୋଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାଗରାଖା **रागरखना, रंजरखना**

ରାଗପୁଷ୍ପ—ସଂ.ବ—୧। ବନ୍ଧୁକପୁଷ୍ପ—1. A flower; Pentapetalus Phœnicia. ୨। ରକ୍ତାମ୍ଳାନ ପୁଷ୍ପ—2. The red globe amaranth flower.
Rāga puspa

ରାଗପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବ—ଜବା; ମନ୍ଦାର—
Rāgapushpi The China rose (red).

ରାଗ ବହିବା—ଦେ.କି—କ୍ରୋଧରାବକୁ ମନରେ କିଛିକାଳପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଦେବା—To allow the feeling of anger to predominate in the mind for some time.
Rāga bahibā
ରାଗରାଖା **रागबहना**

ରାଗବାନ୍—ସଂ.ବିଣ ଗୁଂ(ରାଗ+ବତ୍; ୧ମା ୧ବ);—୧। ରାଗବିଶିଷ୍ଟ—
Rāgabān 1. Coloured; dyed. ୨। ଅନୁରାଗବିଶିଷ୍ଟ—2. (ରାଗବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Passionate; impassioned. ଦେ. ବିଣ —ଅତି ଲାଲ—Very red. [ଉ—ବିମ୍ବଫଳଚ୍ଛଦ ରାଗବାନ୍ ଅଧରବର୍ତ୍ତୁଳ ସ୍ତନମଣ୍ଡଳ—ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି ।]

ରାଗ ବୃନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ—
Rāga bṛunta Cupid.

ରାଗ ବେଳ(ଲା)—ଦେ.ବ—ମନୁଷ୍ୟର କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିବା ସମୟ—
Rāga bela(lā) The time when a man is very angry. (ଯଥା—ମୁଁ ରାଗମୁହଁ ! ରାଗବଶ(ତ) } ଅନ୍ୟରୂପ— ଅମ୍ବକର ରାଗମୁହଁରେ ପଡ଼ିଗଲି ରାଗେରସମୟ ରାଗେରମୁଖ **रागकेबखत** ଅର୍ଥାତ୍ ତାର ରାଗବେଳେ ମୁଁ ଯାଇ ହାରୁଛିଗଲି)

ରାଗଭରା—ଦେ. ବିଣ—କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ—
Rāgabhara Angry; full of anger.
ରାଗଭରା **रागमेभराहुआ**

ରାଗ ମାରିବା—ଦେ. କି—ନିଜର କ୍ରୋଧରାବକୁ ଶାନ୍ତ କରିବା—To pacify one's feeling of indignation.
Rāgamāribā
ରାଗଚାପା **रागदबाकरना** (ରାଗମରିବା—ବି.ରୂପ)

ରାଗ ମାର୍ଗ—ସଂ. ବ (ରାଗ=ଅନୁରାଗ+ମାର୍ଗ=ପଥ) (ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟ)—ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେମ; ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭକ୍ତି (ରାଗାନୁଗାଭକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) Reverence for mere love or tender care of God without any selfish motive.
Rāgamārga

ରାଗ ମାଳା—ସଂ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଏକାଧିକ ରାଗରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ତାଳଯୋଗରେ ଗାନ କରିବା—
Rāga mālā A sort of singing in which more than one tune of music is sung to different measures.

ରାଗଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବ (ରାଗ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ମାଣିକ୍ୟ—
Rāgajuk Ruby.

ରାଗ ରକ୍ତ—ସଂ.ବିଣ(ଅସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍)—କୌଣସି ରଙ୍ଗ ବୋଳା ହୋଇଥିବା—
Rāga rakta Dyed; coloured.
(ରାଗରଞ୍ଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଗ ରଖିବା—ଦେ.କି—ମନରେ ଅବଜ୍ଞାଭାବକୁ ପୋଷଣ କରିବା—
Rāga rakhibā To entertain a feeling of indignation and grudge.
ରାଗରାଖା **रागरखना**

ରାଗ ରଙ୍ଗ—ସଂ.ବ (ମ. ତ. ଲୋ.)—ଅନୁରାଗଜନିତ ଅନନ୍ଦକର ଭଙ୍ଗୀ.
Rāga ranga Poses due to love.

ରାଗ ରଜ୍ଜୁ—ସଂ. ବ(ବହୁବ୍ରୀହି) —କାମଦେବ—
Rāga rajju Cupid

ରାଗ ରାଗିଣୀ—ସଂ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀ—
Rāga rāgiṇi Primary notes or tunes and secondary notes or tunes in music)

ରାଗରାଗୁଆ—ଦେ. ବିଣ—ସାମାନ୍ୟ କଟୁ ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—
Rāgarāguā Having a slightly pungent taste.
ଝାଲଝାଲ **जेराकडुआ**

ରାଗରିପୁ—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ରାଗଦ୍ୱେଷ (ଦେଖ)
Rāgaripu Rāgadwesha (See

ରାଗରେ ତମତମ ହେବା—ଦେ. କି—ରାଗରେ ଜର୍ଜରିତ ହେବା—
Rāgare tamatama hebā To be overpowered with anger.
ରାଗେଅସ୍ଥିରହେଓ୍ୱା **रागमेतगतमहोना**

ରାଗ ଲତା—ସଂ. ବ—ରତି; କାମସଖୀ—The wife of Cupid; sexual cohabitation.
Rāga latā [ଉ—ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରଗତି ରାଗଲତା ପରି—ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରାଗଷାଡ଼ବ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ମୁଗର ଯୂଷରେ ଡାଳମ୍ବର ଓ ଦ୍ରାକ୍ଷାର ରସ ମିଶ୍ରିତ କରି ଯେଉଁ ସୁଗନ୍ଧକର ପାନୀୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—1. A sort of drink. ୨ । ରାଗସାଡ଼ବ (ଦେଖ)—2. Rāgasārdabe (See)
Rāgashārdaba

ରାଗଷାଣ୍ଡବ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ରାଗ ସାଡ଼ବ (ଦେଖ)—1. Rāgasārdaba. (See) ୨ । କଷା-ଅମ୍ବର ମୋରବ୍ବା—2. A sort of mango preserve. [ବ୍ୟୁ—କଷା ଅମ୍ବର ଚେପା ଛେଲି ତା ଶସ୍ତ୍ର ଟାଲୁଅରୁ ବାହାର କରି ତେଲରେ ଭାଜି, ଚିନି ରସରେ ସିଝାଇ ତହିଁରେ ମସଲାଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଇଲେ ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହା ବହୁଦିନ ଅବିକୃତ ରହେ ।]
Rāgashāndaba

ରାଗ ସମ୍ବରଣ କରିବା——ଦେ. କ୍ରି—ମନରେ କ୍ରୋଧ ଭାବକୁ ଥଣ୍ଡା କରିବା—To rest-rain one's feeling of rage. [ରାଗ ସମ୍ଭାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
Rāga sambaraṇa karibā
ରାଗସମ୍ବରଣ କରା, ରାଗସାମଳା ରାଗରୋକନା

ରାଗସାଡ଼ବ—ସଂ. ବି—ଗୁଡ଼ ଏବଂ ତୈଳରେ ପାକ କରାଯିବା ଅମ୍ବର ଅମ୍ବର; ଅମ୍ବର କାସିନ୍ଦ ଅମ୍ବର—A sort of mango pickle boiled in oil and sugar.
Rāga sārdaba

ରାଗ ସୂତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ରଙ୍ଗିନ୍ ସୂତା—1. Dyed thread. ୨ । ପାଟ ସୂତା—2. Silk thread. ୩ । ତୁଳାସୂତ୍ର; ନିକିତିର ସୂତା—3. The string of a balance.
Rāga sūtra

ରାଗ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଗାନ୍ୱିତ ହେବା; ରାଗିବା; ରୋଷ କରିବା—To be angry or indignant.
Rāga hebā
ରାଗ କରା ରାଗହୋନା

ରାଗା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରାଗ)—କଟୁସ୍ୱାଦ ଯୁକ୍ତ—Of pungent taste.
Rāgā
ଝାଲ କଡ଼ୁଆ

ରାଗାଡ଼ି—ଦେ. ବି—ରାଗିଡ଼ି (ଦେଖ)—Rāgirdi. (See) [ବ୍ୟୁ—ମଣି ରାଗାଡି ଚନ୍ଦ୍ରମା ଅର୍ଜମା, କେଶ ଅମାରେ ହେବାପରି ଜମା । କବିପୂର୍ଣ୍ଣ. ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।]
Rāgārdi

ରାଗାତ୍ମକ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ରାଗ ହୋଇଅଛି ଆତ୍ମା ଯାହାର; ରାଗ + ଆତ୍ମନ୍ + କ)—ରାଗସମନ୍ୱିତ—Having 'Rāga' (of different meanings) as its essence. [ରାଗାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]
Rāgātmama

ରାଗାନ୍ତ—ଦେ.ବିଣ (ସଂ. ରାଗାନ୍ୱିତ; ରାଗାନ୍ଧ)—1. Angry. ୨ । କୋପନସ୍ୱଭାବ; କ୍ରୋଧୀ—2. Of irritable temper. (ରାଗାନ୍ତ, ରାଗାନ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Rāgānta
ରାଗାନ୍ୱିତ ରଜିଲା

ରାଗାନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ରାଗ + ଅନ୍ଧ)—୧ । କ୍ରୋଧାନ୍ଧ; କ୍ରୋଧଯୋଗୁଁ ହିତାହିତ ବିବେଚନା ଶୂନ୍ୟ—(ରାଗାନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Blinded with rage. [ବ୍ୟୁ—ସଂସ୍କୃତରେ (ରାଗାନ୍ଧତା—ବି) କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ଅର୍ଥରେ 'ରାଗାନ୍ଧ' ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାୟଶ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।] ୨ । ଅନୁରାଗଯୋଗୁଁ ବିବେଚନା-ଶୂନ୍ୟ—2. Blinded with love or passions.
Rāgāndha

ରାଗାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ରାଗ + ଅନ୍ୱିତ)—କ୍ରୁଦ୍ଧ; କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତ; କ୍ରୁଦ୍ଧ—Enraged; angry; filled with passion. (ରାଗାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Rāgānwita

ରାଗାରାଗି—ଦେ. ବି—ପରସ୍ପର କ୍ରୋଧପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ କଥୋପକଥନ—Exchange of hot words.
Rāgārāgi
ରାଗାରାଗି ରାମାରାଗୀ

ରାଗାରୁ—ସଂ. ବିଣ (ରାଗ + ଅରୁ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଶାଦେଇ ଦାନ-କ୍ରମଣ ହୁଏ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଶା ଦେଇ ଭଣ୍ଡାଏ—Not keeping one's promise of a gift.
Rāgru

ରାଗାର୍ହ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଆଶା ଦେଇ ନିରାଶ କରେ ବା ଭଣ୍ଡାଏ—Not fulfilling one's promise of gifts. (ରାଗାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Rāgarha

ରାଗିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରାଗା; କଟୁ—1. Pungent. ୨ । ରାଗୀ; କ୍ରୋଧୀ—3. Of irritable temper.
Rāgiā
ରାଗୀ ରାଗିୟା

ରାଗି(ଗେ)ଡ଼ି—ଦେ. ବି—ରମଣୀମାନଙ୍କ ଚାଳର କେଶ ରୂପରେ ଖଞ୍ଜାଯିବା ଚେପଟା ଓ ଗୋଲ ସୁବର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟାକୃତି ସୁବର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A circular and flat plate of gold put on the hair as ornament.
Rāgi(ge)rdi
ସୋନେକୀସୁରଜ

ରାଗିଡ଼ି ଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—କେଶ ରୂପରେ ଖଞ୍ଜାଯିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଅଳଙ୍କାର (ରାଗିଡ଼ି) ଓ ତାହାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଖଞ୍ଜାଯିବା ଖଣ୍ଡ-ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ପାତଅ(ଚନ୍ଦ୍ର), ଏପରି ଦୁଇଟି ଅଳଙ୍କାର—Two ornaments worn on the hair consisting of a sun-shaped flat gold piece and a crescent-shaped one attached to one side.
Rāgirdi chandra
ସୁରଜଚାନ୍ଦ

ରାଗିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଗ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଇନ୍ + ଈ; ରାଗମାନଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟା) —ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଧାନ ୬ ଗୋଟି ରାଗର ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ମିଶ୍ରଣାଦି ଜନିତ ମିଶ୍ରସ୍ୱର—Secondary tunes in music. [ବ୍ୟୁ—ରାଗତତ୍ତ୍ୱେ ନୋଟ୍ ଦେଖ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ୬ ଗୋଟି ରାଗିଣୀ ଅଛି । ଘନ ଘନ ଋଷିଙ୍କ ମତରେ ରାଗିଣୀମାନ ୩୬ ଘନ ଘନ । ଏକ ମୂଳ ଯେଉଁ ରାଗିଣୀକୁ ଏକ ରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା ବୋଲି କହି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ମୂଳ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା ବୋଲି କହିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଫଳତଃ ବହୁଶତ ରାଗରାଗିଣୀ ରଚିତ ହୋଇଅଛି ଓ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାରରେ ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀର ପ୍ରଭେଦ ରଖାଯାଏ ନାହିଁ ।] ୨ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତା

ବା ବଦଗ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman very much attached to her husband. ୩ । ମେନକା ଅପ୍ସରାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାକନ୍ୟା—3. The eldest daughter of Nymph Menakā. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ--ଅନୁରାଗିଣୀ —Loving; passionate (woman).

ରାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ରାଗହେବା; Rāgibā କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହେବା; ରଗିବା; କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା— (ରଗାଇବା—ପ୍ରୟୋଜକରୂପ) 1. To be angry. ୨ । ରାଗା रागहोना ବିରକ୍ତ ହେବା—2. To be displeased.

ରାଗି ମାଗି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ନିରର୍ଥକ ସମ୍ବର) — ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ Rāgi māgi ହୋଇ—Angrily.

ରେଗେମେଗେ रागीरंजी होकर

ରାଗୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ; ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)— Rāgi ୧ । ରାଗଯୁକ୍ତ; ଅନୁରକ୍ତ—1. Attached to; (ରାଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) fond of. ୨ । କାମୁକ—2. Lascivious. ୩ । ରଞ୍ଜନକାରୀ—3. Colouring; dyeing. ବି (ବୈଦ୍ୟକ) ଏକପ୍ରକାର ତୃଣଧାନ୍ୟ; ମାଣ୍ଡିଆ— A sort of grain.

ରାଗୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । କୋପନ ସ୍ୱଭାବ— Rāguā 1. Of an angry temper. [ରାଗେ(ଗୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । କଟୁସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—2. Pungent.

ରାଗୀ, ଝାଲ रागिआ

ରାଘବ—ସ. ବିଣ (ରଘୁ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ରଘୁବଂଶୀୟ— Rāghaba Of the race of the Raghu. ବି— ୧ । ରଘୁବଂଶୀୟ ରାଜା—1. A king of the Raghu race. ୨ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର—2. Rāmachandra. ୩ । ସମୁଦ୍ର—3 The sea; ocean. ୪ । ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ; ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଳିଆ ଜାତୀୟ ବଡ଼ ମାଛ; ହାଙ୍ଗର—4. Shark, a kind of big seafish. [ଦ୍ର—ଏ ଖୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଖାଇଯାଏ ଓ ଭାରି ପେଟୁ ।] ୫ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଖାନ୍ଦେଶର 'ଜାତକ ଗ୍ରନ୍ଥ' ରଚୟିତା ଜନୈକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ —5. Name of an astrologer of the eighteenth century who was born in Khāndeśa and the author of Jātakagrantha.

ରାଘବବୋୟାଲ ଦେ. ବି—୧ । ପେଟୁଲୋକ—1. Gluttonous रागब or voracious person. ୨ । ଅର୍ଥଗୃଧ୍ନୁ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A person who is very fond of taking money. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଧୁରନ୍ଧର ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who is very eager to do any thing. (ଯଥା—ସେ ଖାଇବା ବିଷୟରେ ରାଘବ) ୪ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—4. A name given to males.

ରାଘବାନନ୍ଦ--ସ. ବି—ରାମଚନ୍ଦ୍ର-Rāmachandra. ଦେ. ବି. ପୁଂ— Rāghabānanda ୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. Name given (ରାଘବେନ୍ଦ୍ର-ଅନ୍ୟରୂପ) to males. ୨ । ଷୋଡ଼ଶ ରାଘବାନନ୍ଦ ଶକାବ୍ଦର ଆଦ୍ୟ ଭାଗରେ ଜନ୍ମିଥିବା ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ रागबानन्द ଜନୈକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ—2. An astrologer of Bengal of the sixteenth century of the Saka era. [ଦ୍ର—ଏ 'ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରହସ୍ୟ' ନାମକ ବଳଭଦ୍ରକା ନାମକ କରଣଗ୍ରନ୍ଥ, ସାଲଣୀଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ।]

ରାଘବାୟନ—ସ. ବି (ରାଘବ=ରାମ ଅଟନ୍ତି ଅୟନ=ଅଶ୍ରୟ Rāghabāyana ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ—The Rāmāyaṇa.

ରାଙ୍କବ—ସ. ବିଣ (ରଙ୍କୁ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ରଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rāṅkaba 1. Relating to deer. ୨ । ଲୋମନିର୍ମିତ— 2. Woolen. ବି—ପଶୁଲୋମନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର—A cloth made of wool; woolen cloth.

ରାଙ୍କଳ—ସ. ବି—ତୁଷକଣ୍ଟକ— Rāṅkaḷa Thorn.

ରାଙ୍ଗ୍(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବି (ସ. ରଙ୍ଗ)—ଟିଣ (ଧାତୁ)— Rāṅg (ṅgā) Tin. (metal).

ରାଙ୍ଗା रांगा

ରଙ୍ଗ୍ତା—ଦେ. ବି—ରଙ୍ଗତା; ଟିଣର ଖୁବ୍ ସରୁ ଓ ପତଳା ପାତିଆ— Rāṅg-tā Tin foil.

ରାଂତା पन्नी, रांगाका वरक

ରାଙ୍ଗ—ସ. ବି (ରଙ୍ଗ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—ଟିଣ (ଧାତୁ)— Rāṅga Tin.

ରାଙ୍ଗନ(ଣ)—ସ. ବି—ରଙ୍ଗିଣୀ ଫୁଲ— Rāṅgana(ṇa) Quis-qulis Indica; scarlet Ixora.

ରାଚ୍(ଚୁ)ରାଚୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରାଜରାଚୁଆ; ରାଡ଼ୁରାଡ଼ୁଆ; Rāch-(chu)rāchuā ହାତକୁ ଯାହା କର୍କଶ ଲାଗେ— ରଚରଚେ 1. Rough to the touch. ୨ । ଖାଇବାକୁ ଯାହା खुरदुरा, खुदुरखुदुर କର୍କଶ ଲାଗେ—2. Rough to the कचकच कचकच mouth.

ରାଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ଦୀପ୍ତି ପାଇବା; ଶୋଭା ପାଇବା— Rāj (root) To shine; to look bright and beautiful.

ରାଜ୍ - ସ. ବି (ରାଜ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ରାଜା— Rāj 1. King. ବିଣ—୧ । ଶୋଭମାନ—1. Shining. ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. ବୈଦେ. ବି (ଅ. ରାଜୀ)- ରାଜୀ ସମ୍ମତି—Agreement; consent. ବୈଦେ. ବିଣ - राजी ସମ୍ମତ—Agreed; consenting. ପ୍ରାଦେ. (ଉଡ଼ିଆ ।)—ବି—ରାଜ୍ୟ; ଦେଶ—Country kingdome.

ରାଜଦାଣ୍ଡ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ରାଜପଥ; ରାଜଦାଣ୍ଡ— Rāj-dā-āṅrd Highway.

ରାଜ୍ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଜ ହେବା (ଦେଖ)
Rāj pardibā राजीहउआ राजीहोना Rāj hebā. (See)
(ରାଜ୍ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜ୍ ବେରାଜ୍—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ରାଜ ବେରାଜ; ସମ୍ମତି ଓ ଅସମ୍ମତି—Consent and disagreement.
Rāj berāj राजी गररराजी राजीगैररराजी ଦେ. ବିଣ ସ୍ୱୀକୃତ ଓ ଅସ୍ୱୀକୃତ—Agreed and disagreed.

ରାଜ୍(ଜୁ) ରାଜୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅମସୃଣ; କର୍କଶ—
Rāj(ju) rājuā 1. Rough. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବାଲି ବା ଭୁଣ୍ଡା ଅଦି ମିଶିଥିବାରୁ ଖାଇବାକୁ କର୍କଶ ଲାଗୁଥିବା—
खुरदुरा 2. (Food) Harsh or grating to the taste (being mixed with sand or coarse particles).

ରାଜ୍‌ବାଡ଼ା—ଦେ. ବି.—ରାଜୁଡ଼ା (ଦେଖ)
Rājwārdā Rājurdā (See)
राजोयाड़ा राजवाडा

ରାଜ—ସ. ବିଣ.—(ସ. ରାଜନ୍ ଶବ୍ଦ ସମାସରେ 'ରାଜ' ହୋଇପାଏ; ଏହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ)—୧ । (ବହୁ ମଧ୍ୟରେ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ—1. Chief; eminent (amongst many). ଯଥା—ଋତୁରାଜ; ପଶୁରାଜ)—୨। (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ) ରାଜକୀୟ—2. Kingly; royal. [ଯଥା—ରାଜମହିଷୀ; ରାଜବଂଶ, ରାଜପୁତ୍ର) ବି.—୧ । ରାଜ୍ୟ-ଶାସକ—1. Ruler. [ଯଥା—ବଙ୍ଗରାଜ; ଅଙ୍ଗରାଜ ।] ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—ରାଜା—2. King. [ଯଥା—ଯୁବରାଜ ।] ଦେ. ବିଣ.—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Excellent. [ଯଥା—ରାଜ ବଣି ।] ଦେ. ବି.—୧ । (ସ. ଗୃହରକ୍ଷକ) ସ୍ଥପତି; କୋଠାଅଦି ତିଆରି କରିବା କାରିଗର; ମିସ୍ତ୍ରୀ—1. Architect, mason. ୨ (ସ. ରାଜ୍ୟ) ରାଜ୍ୟ—2. Kingdom. ୩ । (ସ. ରାଜତ୍ୱ); ରାଜତ୍ୱ; ରାଜଗୀ—3. Rule; regime. ୪ । (ସ. ରାଜପୁର) ରାଜଧାନୀ; ରାଜପୁର; ନଗର—4. Capital. ୫ । ରାଜଦରବାର—5. The court of a king. ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି—ପୁରୀ-ଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର ଦାନାଧିକାରୀଙ୍କର କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାର—Some privileges enjoyed by the original grantee of a Brahmin village of Puri.

ରାଜ ଅଁଳା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବି—ନରକୋଳ—
Rāj a-añlā A sort of sour plum.

ରାଜ ଆଜ୍ଞା—ଦେ. ବି (ସ. ରାଜାଜ୍ଞା)—ରାଜାଜ୍ଞା; ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ—
Rāja ājñā King's command; royal command.
राजाज्ञा राजआज्ञा

ରାଜକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଶାସକ—
Rājaka 1. Ruling; governing. ୨ । କାନ୍ତିଶାଳୀ—
(ରାଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Brilliant, bright. ବି (ରାଜନ୍+ସମୂହାର୍ଥେ କ)—ରାଜାମାନେ—An assemblage of kings.

ରାଜ କଇଁ—ଦେ. ବି.—ଏକପ୍ରକାର ଈଷତ୍ ଲାଲ କଇଁଫୁଲ—A species of water lily having reddish colour.
Rāja kaiñ कुमुदिनी [ଦ୍ର—ଏହା ସଫେଦା ଓ ଲାଲମିଶା ଓ ସାଧାରଣ କଇଁ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ।]

ରାଜ କଦମ୍ବ—ସ. ବି—କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Rāja kadamba A species of Kadamba.

ରାଜ କନ୍ୟକା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜାଙ୍କିଅ—Princess.
Rāja kanyakā (ରାଜକନ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜ କବି—ସ. ବି (ଅଧୁନିକ)—୧ । ରାଜସଭାସଦ୍ କବି—
Rāja kabi 1. Court poet; poet laureate. ୨ । କବିତା ରଚକ ରାଜା—2. A king who is a poet.

ରାଜ କର—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+କର)—ରାଜସ୍ୱ; ରାଜାଙ୍କୁ ଦେୟ ଖଜଣା—Revenue payable to the king; tax levied by a king.
Rāja kara

ରାଜ କର୍କଟୀ—ସ. ବି—ଏକପ୍ରକାର କାକୁଡ଼ି—
Rāja karkaṭī A species of cucumber.

ରାଜ କର୍ମ—ସ. ବି—୧ । ନୃପାଦେଶରେ କରଣୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Duties done under king's orders.
Rāja karma (ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Government duties; state affairs. ୩ । ରାଜ୍ୟଶାସନ କର୍ମ—3. Duties of administration or government.

ରାଜ କର୍ମଚାରୀ—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—State officers; government servant.
Rāja karmachārī

ରାଜ କଶେରୁ—ସ. ବି—ସୁଗନ୍ଧ ତୃଣ ବିଶେଷ; ଭଦ୍ରମୁସ୍ତକ—
Rāja kaśeru A fragrant grass; Cyperus.

ରାଜ କାମ—ଦେ. ବି— ଇଟା,ପଥର, ଚୂନଅଦିଦ୍ୱାରା କୋଠାଅଦି କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ—Work of a mason; masonry work.
Rāja kāma
राजेरकाज राजकाम

ରାଜ କାଶ—ଦେ. ବି—ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା (ଦେଖ)
Rāja kāsa Rājajakshmā (See)
राजयक्ष्मा राजकाशि

ରାଜକିଶୋର—ସ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଯୁବକ ରାଜା—1. A young king.
Rājakiśora (ରାଜକିଶୋରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—2. A name applied to Srikrushna.
राजकिशोर ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
राजकिशोर A name given to males.

ରାଜକୀ—ବୈଦେ. ବି (ଭୁର୍କୀ)—ରାଜଗୀ (ଦେଖ)
Rājakī Rājagī (See)

ରାଜକୀୟ—ସ. ବିଣ (ରାଜନ୍+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଈୟ୍ ଓ ଅଟମ)—୧। ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to king. ୨। ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to state affairs or administration.
Rājakīya

ରାଜ କୁମାର—ସ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜପୁତ୍ର (ଦେଖ)
Rāja kumāra Rājaputra (See)
(ରାଜକୁମାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜକୁମାର କଲେଜ—ଦେ. ବି (ସ. ରାଜକୁମାର ଇଂ. କଲେଜ) —ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ବିଦ୍ୟାଳୟ—
Rājakumāra kalej
ରାଜକୁମାର କାଲେଜ
ରାଜକୁମାର କଲେଜ A college for the education of princes.

ରାଜକୁଳ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ରାଜବଂଶ—1. Race of kings. ୨। ରାଜ ପରିବାର—2. Royal family.
Rājakula
ରାଜଘରାନା

ରାଜ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ—ସ. ବି—ବାର୍ତ୍ତାକୀ; ବାଇଗଣ—Egg plant; Solanum Melongena.
Rāja kushmāṇḍa

ରାଜକୋଟ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଭାରତର ରାଜପୁତ ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—Name of an Indian state.
Rājakoṭa
ରାଜକୋଟ **ରାଜକୋଟ**

ରାଜ କୋଳ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ରାଜବଦର (ଦେଖ)
Rāja kola Rājabadara (See)

ରାଜ କୋଷ—ସ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରାଜକୀୟ ଧନାଗାର—King's treasury.
Rāja kosha

ରାଜ କୋଷା(ଶା)ତକୀ—ସ. ବି—ଲୁଫାଫଳ ବିଶେଷ; ବଡ଼ଜଲୀ; ପିତା-ତରଡ଼ା—Luffa Cylindrica; ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଧାମାର୍ଗବ, Luffa Amara; bitter luffa. ଗୀତପୁଷ୍ପ, ଜାଳମୀ, ଭୂତବେଧନା, ରାଜମତ୍ଫଳା, ହସ୍ତିପର୍ଣ୍ଣିକା, କୋଷଫଳା, ମହାଜାଲା, ସପୀତକ ଘୋଷାଫଳ, ଝିଙ୍ଗା **ତୋରାଇ**
Rājakoshā(śā)takī
ମ. କଡ଼ୁଦୋଡ଼ୁଗୀ [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହା ଶୀତଳ, ମଧୁରରସ, କଫ ବାତ କାରକ, ପିତ୍ତନାଶକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ ଏବଂ ଶ୍ୱାସ, ଜ୍ୱର, କାଶ ଓ କ୍ରିମିନିବାରକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]
ତେ. ତେଦୁକର୍କାୟା
ଫା. ଭୁରଯେଟ୍‌ଲଙ୍

ରାଜ ଖଦା—ମୌ.ବି—ରାଜାଙ୍କ ଭୋଜନାର୍ଥ ରୋଷେଇ—Cooking for a king. [ଦ୍ର—ରାଜଖଦା ଅନ୍ନମାନ ନ ଜର ଭୋଜନ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]
Rāja khandā
ରାଜାର ରସୁଇ
ରାଜଖାନା

ରାଜ ଖର୍ଜ୍ଜୁରୀ—ସ. ବି—ବଡ଼ ପିଣ୍ଡ ଖଜୁରୀ—A sort of date.
Rāja kharjjurī
(ରାଜପିଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜଗଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁଠରେ ବାହାରିବା ମାରାତ୍ମକ ବଥ ବିଶେଷ—A kind of fatal boil on the abdomen.
Rājagaṇḍa
ରାଜଗୋଡ଼ **ରାଜଘାବ**

ରାଜ ଗ(ଗା) ଦି(ଦ୍ଦି)—ଦେ.ବି—ରାଜସିଂହାସନ—King's throne, the masnad of a king.
Rāja ga(gā)di(ddi)
ରାଜାରଗଦୀ **ରାଜଗଦ୍ଦୀ**

ରାଜଗାମୀ—ସ. ବିଣ (ରାଜନ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) —ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିର କେହି ମାଲିକ ନ ଥିବାରୁ ତାହା ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସେ—(property) Escheating to the crown (Apte).
Rājagāmi

ରାଜଗିରା(ରି) —ସ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଶାଗ—A species of potherb.
Rājagirā(ri)
[ଦ—ଏହା ଛୋଟ ବଡ଼ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ହୁଏ ।]

ରାଜଗିରି—ସ. ବି—୧। ମଗଧସ୍ଥ ପର୍ବତ ବିଶେଷ—1. Name of a mountain in Bihar. [ଦ୍ର—ରାଜଗିରି ବିରାଜିତ ଶତ ପ୍ରସ୍ରବଣେ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]
Rājagiri
୨। ରାଜଗିରା (ଦେଖ)—2. Rajagira (See)

ରାଜଗୀ—ବୈଦେ. ବି (ଭୁର୍କୀ; ସ. ରାଜନ୍+ଭୁର୍କୀ ଗୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—
Rājagī
ରାଜଗୀ
୧। ରାଜ୍ୟ—1. Kingdom. ୨। ରାଜ୍ୟଶାସନ 2. Governance of a kingdom. ୩। ରାଜପଦ —3. Kingship. ଦେ. ବିଣ—ରାଜଯୋଗ୍ୟ —Befitting a king; royal.
ରାଜଗୀ

ରାଜଗୀ କାରଖାନା—ବୈଦେ. ବି—ରାଜସ କାରଖାନା (ଦେଖ)
Rājagī kārakhānā Rajasa karakhana (See)
ରାଜଗୀ କାରଖାନା **ରାଜଗୀ କାରଖାନା**

ରାଜଗୁରୁ—ସଂ. ବି—୧। ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ—1. The king's spiritual preceptor and Lord Chancellor. ୨। ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A title given to Brāhmaṇas by Rajas.
Rajaguru

ରାଜଗୁହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଭଗବଦ୍ଗୀତାର ନବମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସର୍ବବ୍ୟାପକତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ—The omnipresence of God described in the 9th chapter of the Gītā.
Rajaguhya

ରାଜଗୃହ—ସଂ. ବି—୧। ପାଟଳିପୁତ୍ରଠାରୁ ୪୦ କୋଶ ଦୂରରେ ଥିବା ମଗଧର ନଗର ବିଶେଷ—1. Name of an old city of Magadha. ୨। ରାଜପ୍ରାସାଦ—2. King's residence; royal household.
Rajagṛuha

ରାଜଗ୍ରୀବ—ସ. ବି (ରାଜ=ଶୋଭାଯୁକ୍ତ+ଗ୍ରୀବା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) —ଫଳ ମାଛ—A scaly freshwater flat fish; Notopterus Kapirat.
Rājagrība

ରାଜଘ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଜନ+ହନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Rājagha
(ରାଜଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
୧। ରାଜହନ୍ତା—1. Regicide. ୨। ତୀକ୍ଷ୍ଣ— 2. Sharp. ୩। ରାଜଶ୍ରେଷ୍ଠ—3. The foremost of kings (Apte, M.W.)

ରାଜ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ସ.ବି—ସମ୍ରାଟ୍; ରାଜରାଜେଶ୍ୱର—An emperor; a paramount ruler.
Rāja chakrabartti

ରାଜ ଚିକିତ୍ସକ—ସଂ. ବି—ରାଜବୈଦ୍ୟ (ଦେଖ)
Rāja chikitsak Rājabaidya. (See)

ରାଜ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି—୧ । ରାଜାଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟତା ଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ—
Rāja chihna 1. Insignia of royalty. ୨ । ରାଜ ଲକ୍ଷଣ (ଦେଖ)—2. Rājalakshana. (See

ରାଜ ଚିହ୍ନକ—ସଂ. ବି—ଉପସ୍ଥ; ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ ଚିହ୍ନ—
Rāja chihnaka The male and female organs.

ରାଜଛ(ଚ୍ଛ)ତ୍ର—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ଧରାଯିବା ଛତା—
Rājachha(chchha)tra An umbrella held over a king.

ରାଜଜ(ଯ)କ୍ଷ୍ମା—ସଂ. ବି. (ରାଜଜକ୍ଷ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ)—ରାଜକାଶ; ଶ୍ୱାସକାସ—
Rājaja(ja)kshma Pulmonary consumption.

ରାଜଜମ୍ବୁ(ମ୍ବୂ)—ସଂ. ବି—୧ । ମହାଜମ୍ବୁ; ବଡ଼ଜାମୁ—1. A species of big blackberry; Eugenia.
Rājajambu(mbū)
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଫଳେନ୍ଦ୍ରା, ଜମ୍ବା, ମହାଫଳା, ସୁରଭିପତ୍ରା, ମହାଜମ୍ବୁ
ବଡ଼ଜାମ ବଡ଼ୀଜାମୁନ; ଫରେଦ୍
ମ. ଥୋରଜାମ୍ବୁଲ
ଗୁ. ରାଜଜାମ୍ବୁ, ବାରଣାଂ
ତେ. ମାରଜେଡ଼ୀ
୨ । ଗୋଲାପଜାମୁ—2. Rose berry. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ମଧୁର ରସ, ବିଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ଗୁରୁ ଓ ରୁଚିକର—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ୩ । ଖର୍ଜୁର ବିଶେଷ—3. A sort of date.

ରାଜ ଜେମା——ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜକନ୍ୟା—
Rāja jema A princess.
ରାଜାର ମେୟେ ରାଜକୁମାରୀ

ରାଜଜୋଟକ—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଜାତକରେ ଥିବା ପରସ୍ପରର ଶୁଭସୂଚକ ଯୋଗବିଶେଷ—(ରାଜଜୋଟ—ଦେ. ରୂପ) An auspicious mutual position of the natal signs of the bride and the bridegroom. [ଦ୍ର—ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ରାଶିଦ୍ୱୟ ଏକ, ସପ୍ତମ ସପ୍ତକ, ଚତୁର୍ଥ ଦଶମ ଅଥବା ତୃତୀୟ ଏକାଦଶ ହେଲେ ଏ ବିବାହ ଶୁଭକର ହୁଏ । ଏପରି ଯୋଗ ଘଟିଲେ ଗ୍ରହବୈର, ଭାଗ୍ୟର ଅଶୁଦ୍ଧି, ଗଣଦୋଷ, ନାଡ଼ୀଦୋଷ, ବର୍ଣ୍ଣ ଦୋଷଅବା ତୌଣସି ଦୋଷ ଧରାଯାଏ ନାହିଁ ।]

ରାଜଟୀକା—ସଂ. ବି—୧। ଅଧୀନ ରାଜାମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଯେଉଁ ତିଳକ ଲଗାନ୍ତି—1. A mark of sandal paste on the forehead of an emperor put by the vassals in acknowledgement of his sovereignty. ୨ । ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ—2. Installation on the throne.
Rājaṭīkā

ରାଜଡ଼ା ଦେ. ବି—ରାଜୁଡ଼ା (ଦେଖ)—
Rājaṛā Rājuṛā. (See)

ରାଜତ—ସଂ. ବିଣ (ରଜତ + ବିକାର ଅର୍ଥରେ. ଅ)—୧ । ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ—1. Made of silver. ୨ । ରୌପ୍ୟସଦୃଶ—2. Silvery.
(ରାଜତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜ ତକ(ଖ)ତ୍—ଦେ.ବି(ସଂ.ରାଜ + ଫା. ତଖ୍ତ୍)—ରାଜଗଦି(ଦେଖ)
Rajataka(kha)t राजातकत राजाकातख्त Rajagadi (See)
(ରାଜତନ୍ତ୍ର—ଭ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଜତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି-ଏକପ୍ରକାର ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ; ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସନ—
Rajatantra Monarchy; government of a state by a king; monarchical form of government.

ରାଜତରୁ—ସଂ. ବି—୧ । ବର୍ଣ୍ଣିକାର ବୃକ୍ଷ; ବଳିଅର ଗଛ—1. A Rajataru tree; Pterospermum Acerifolium,
୨ । ଆରଗ୍ୱଧ; ସୁନାଖିଗଛ—
2. A tree; Cassia Fistula,

ରାଜ ତରୁଣୀ—ସଂ. ବି.—ବଡ଼ ସେବତୀ ଫୁଲ ଗଛ—
Rāja tarunī A flower plant; a big species of the musk rose; Rosa Moschata.
ସଂ.—ମହାତରୁ(ରୁ)ଣୀ, ସୁପୁଷ୍ପ, ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ, ଅମ୍ଳାନତରୁ, ଅମ୍ଳା, ମହାସହା, ବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ
ବଡ଼ ସେଓତୀ ବଡ଼ୀସେବତୀ
ଓ. ବଡ଼ ସେବତୀ ମ. ରାଜ ତୁରୁଣୀ

ରାଜତା—ସଂ. ବି.—(ରଜତ୍ + ଭାବ. ତା)—ରାଜତ୍ୱ (ଦେଖ)
Rājata Rajatwa (See)

ରାଜତାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ.—(ରାଜତ=ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ ସମ୍ବନ୍ଧ + ଅନ୍ୱିତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁକ୍ତ)—ରୂପା ଛୁଆଣି ହୋଇଥିବା
Rājatānwita Plated or inlaid with silver; silver-gilt.

ରାଜ ତାଳ(ଳୀ)—ସଂ.ବି—ସୁପାରି ବୃକ୍ଷ; ଗୁଆ ଗଛ—
Rāja tāl(lī) The betel nut tree; Areca Betelfel.

ରାଜତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ସଂ. ରାଜତ୍ୱ)—ରାଜତ୍ୱ—
Rājati Reign; rule of a king.
ରାଜତ୍ୱ ରାଜତୀ

ରାଜ ତିନି(ମି)ଶ—ସଂ. ବି—୧ । କାକୁଡ଼ି—1. Cucumber.
Rāja tini(mi)śa ୨ । ଫୁଟି—2. Cucumis Sativus.

ରାଜ ତିଳକ—ସଂ. ବି—ରାଜଟୀକା (ଦେଖ)
Rāja tilaka Rājaṭīkā. (See)

ରାଜ ତେଜଃ—ସଂ. ବି—ରାଜକୀୟ ଗୌରବ—
Rāja tejaḥ Kingly majesty; royal or princely dignity.

ରାଜତ୍ୱ—ସଂ. ବି (ରାଜନ୍ + ଭାବ. ତ୍ୱ)—୧ । ରାଜପଦ—
Rājatwa 1. Sovereignty. ୨ । ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—
2. Reign; rule. ୩ । ରାଜ୍ୟ—Kingdom.

ରାଜତ୍ୱ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା—
Rājatwa karibā To reign; to rule.
ରାଜତ୍ୱ କରା ରାଜତ୍ୱକରନା

ରାଜତ୍ୱ କାଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ତୌଣସି ରାଜା ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Rājatwa kāla ରାଜତ୍ୱ କରନ୍ତି—The time of a king's sovereignty.

ରାଜ ଦଣ୍ଡ—ସଂ.ବି(ମ.ତ.ତ୍ପୁ)—୧। ରାଜଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପ ରାଜାଙ୍କ ହାତରେ
Raja daṇḍa ଧରାଯିବା ଯଷ୍ଟି—1. Sceptre of a king.
୨। ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଣ୍ଡ—
2. Punishment given by the king.

ରାଜ ଦଇବକ—ଦେ.(ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ) ବି—ରାଜାଙ୍କ ଦଖଲର ଦାବୀ—
Raja daibaka Demand of possession by the king. [ଦ୍ର—ଏ ଭୂମିରେ ରାଜଦଇବକ ପଡ଼ିଲେ, ଏ ଗ୍ରାମ ପକ୍ଷ ଦେଖାଇ ଅମଳ କରନ୍ତୁ । ପ୍ରାଚୀନ. ସନନ୍ଦ ।]

ରାଜଦତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ରାଜନ୍+ଦତ୍ତ)—ଯାହା ରାଜା
Rājadatta ଦେଇଥାଆନ୍ତି—Given or bestowed by
(ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) a king.

ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି—
Rājadatta upādhi A title of honour given by a king.

ରାଜଦନ୍ତ—ସଂ.ବି(ରାଜ=ଶୋଭମାନ +ଦନ୍ତ, ଉପର ଦନ୍ତମାନଙ୍କ ସମୂହ)
Rajadanta ଶ୍ମଶ୍ରୁଦାନ୍ତ; ଉପର ପାଟିର ଦୁଇଗୋଟି ସମ୍ମୁଖଦାନ୍ତ
The front teeth; the two foreteeth of the upper jaw.

ରାଜଦନ୍ତୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମୋଟାଳଆ
Rājadantanī କଣ୍ଟକିଳ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Smilax Macrophylla (Haines). [ଦ୍ର—ଏହା ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଉତ୍କଳ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସନ୍ତ୍ରସନ୍ତ୍ରଆ ଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ ।]

ରାଜ ଦରବାର—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍+ଫା. ଦର୍‌ବାର୍)—୧। ରାଜ
Rāja darabara ସଭା—1. A king's court. ୨। ବିଶ୍ୱର
ରାଜ ଦରବାର ରାଜଦ୍‌ରବାର ଅଦାଲତ—2. A court of justice.

ରାଜ ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି(ତୃତୀୟା ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା; ରାଜାଙ୍କର
Raja darsna ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ଲାଭ—A evee; an audience
granted by the king. [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଶୁଭ ତିଥିରେ ରାଜଦର୍ଶନ କରିବାର ବିଧି ଅଛି ।]

ରାଜଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ରାଜପଥ; ରାଜମାର୍ଗ—
Rājadāṇḍa King's highway.
ରାଜପଥ ରାଜପଥ

ରାଜ ଦୁଲାଲ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ରାଜକୁମାର—
Rājadulāla ରାଜଦୁଲାଲ ରାଜଦୁଲାଲ(ଲ)
(ରାଜ ଦୁଲାଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Prince.

ରାଜଦୂତ—ସଂ. ବି(ତୃତୀୟାତତ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ବାର୍ତ୍ତାବହ—
Rājadūta 1. A messenger sent by a king.
୨। ଏକ ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବା ଦୂତ—
2. Ambassador.

ରାଜଦୃଷ୍ଟି—ସଂ.ବି (ତୃତୀୟାତତ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟି—1.
Rājadṛushṭi King's fovourable look (falling on a person). ୨। କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ରାଜାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ବା ନଜର; ରାଜାଙ୍କ ଆଖି ପଡ଼ିବା—2. The eyes or the sight of a king falling on an object. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଅପ୍ରୟୋଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ରାଜଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ ଏହା ତହିଁର ସ୍ୱାମୀର ଭୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବାଧାଜନକ ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି ।]

ରାଜଦେଶୀୟ—ସଂ ବି (ରାଜନ୍+ଈଷତୂନାର୍ଥେ. ଦେଶୀୟ)—
Rājadeśiya ୧। ଛୋଟ ରାଜା—1. A petty king.
(ରାଜଦେଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ସାମନ୍ତ ରାଜା—2. A feudatory prince.

ରାଜ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବି (ତୃତୀୟା ତତ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କ ସିଂହଦ୍ୱାର
Rāja dwāra ବା ଦରୁଡ଼ି—1. The lion's gate of a king's palace. ୨। ରାଜାଙ୍କ ଶ୍ରମ; ରାଜସାନ୍ନିଧ୍ୟ—
2. Royal presence; being present before the king. ୩। ରାଜସଭା; ରାଜ ଦରବାର—
3. King's court. (ଯଥା—ଆପଣଙ୍କୁ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଯଶ ମିଳୁ ।)

ରାଜଦ୍ରୋହ—ସଂ. ବି (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ—
Rājadroha Rebellion; sedition; treasn.

ରାଜଦ୍ରୋହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଜଦ୍ରୋହିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Rājadrohī ରାଜାଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧାଚାରୀ—Rebellious.
(ରାଜଦ୍ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜଧର୍ତ୍ତୂରକ—ସଂ. ବି—ବଡ଼ ଧାତୁରା ଗଛ—
Rājadharttūraka A sort of Dāturā.

ରାଜଧର୍ମ—ସଂ. ବି (ତୃତୀୟା ତତ୍; ରାଜନ୍+ଧର୍ମନ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କ
Rājadmahra କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ (ଯଥା—ପ୍ରଜାପାଳନ)—
1. A king's duty (e. g. governing his subjects). ୨। ରାଜନୀତି (ଦେଖ)—2. Rājaniti (See). ୩। କ୍ଷତ୍ରିୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ —3. The duty of the military tribe. [ଦ୍ର—ରାଜଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମହାଭାରତ ଆଦିରେ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଅଛି ।]

ରାଜଧର୍ମବିତ୍—ସଂ.ବିଣ ଓ ବି (ରାଜଧର୍ମ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍)—
Rājadharmabid ରାଜନୀତି ବିଶାରଦ—Statesman; a person versed in the duties of a king.

ରାଜଧାନ(ନୀ)—ସଂ ବି (ରାଜନ୍+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+
Rājadhāna(nī) ଅଧିକରଣ ଅନ);—୧। ରାଜ୍ୟର
ରାଜଧାନକ } ଅନ୍ୟରୂପ } ପ୍ରଧାନ ନଗର; ଯେଉଁଠାରେ ରାଜା ବାସ
ରଜଧାନିକା } କରନ୍ତି—1. Seat of government; capital; metropolis of a kingdom. ୨।
ରାଜନିବାସ; ରାଜପୁର—2. The king's residence.

ରାଜଧାନିଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବିଣ(ସଂ.ରାଜଧାନୀୟ)—୧ । ରାଜଧାନୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Rājadhāniā(āñ) —1. Relating to a capital. ୨ । ରାଜଧାନୀର (ରାଜଧାନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)ରାଜଧାନୀରେ କରାଯିବାର ଉପଯୁକ୍ତ
ରାଜାଧାନୀକା 2. Befitting a capital. [ଉ—ଏ ସବୁ ରାଜଧାନିଆ ଅଡ଼ମ୍ବର ଅମପର ମଫସଲଆଡ଼କୁ ଯାଏ ନାହିଁ ।]

ରାଜଧାନ୍ୟ—ସଂ. ବି—ରାଜାନ୍ନ (ଦେଖ)
Rājadhānya Rājānna (See)

ରାଜନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ରାଜନ୍; ହେ ରାଜା—
Rājan Oh king !

ରାଜନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍)—୧ । (ସମ୍ବୋଧନ) ହେ ରାଜା—
Rājana Oh king ! [ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସମାନ ମୁଣ୍ଡ ଅଟନ୍ତି
ରାଜନ ରାଜନ, ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବଧ ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।
ରାଜନ ବଳଭଦ୍ର. ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ ।] ୨ । ରାଜା—
2. King. [ଉ—ଜଳ ରାଜନ ବଛ ମନରେ ନ କଲ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ରାଜ ନଅ(ବ, ହ)ର—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଉଅସ ବା ବାସସ୍ଥାନ;
Rāja na(ba, ha)ra ରାଜପ୍ରସାଦ—King's residence;,
ରାଜାବାଡ଼ି, ରାଜମହଲ **ରାଜମହ** king's palace.

ରାଜ ନଗର—ସଂ. ବି—ରାଜଧାନ (ଦେଖ)—
Rāja nagara Rājadhāna (See)
ଦେ. ବି—ଓଡ଼ିଶାର କନିକା ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ—
Name of the head quarters of the Kanika estate of Orissa.

ରାଜ ନନ୍ଦନ— ସଂ ବି. ପୁଂ—ରାଜପୁତ୍ର; ରାଜାଙ୍କ ପୁଅ—
Rāja nandana King's son; prince.
(ରାଜନନ୍ଦିନୀ, ରାଜନନ୍ଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରାଜନନ୍ଦିନୀ—ଗ୍ରା. ସ୍ତ୍ରୀରୂପ)

ରାଜନିତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍ ଓ ନିତ୍ୟ)—୧ । ରାଜାଙ୍କର
Rājaniti ନିତ୍ୟକର୍ମ; ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଦୈହିକ
ରାଜାର ନିତ୍ୟକର୍ମ କର୍ମମାନ—1. The different daily
ରାଜାକା ନିତକାମ acts or avocations of a Rājā.
[ଦ୍ର—ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କୃତ୍ୟ ଠାରୁ ରାଜାଙ୍କର କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ନାମକରଣ ଅଛି ଓ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ରାଜନିତ୍ୟମାନ ବେଶୀ ଅଡ଼ମ୍ବର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ରାଜାଭଳେ ମୋଟ୍ ଦେଖ ।] ୨ । ରାଜାଙ୍କ ନିତ୍ୟ ପରି ଅଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Any act accompanied with grandeour (like that of a king).

ରାଜନିତି ବଢ଼ିହା—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କର କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଦୈନନ୍ଦିନ
Rājaniti bardhihā କାର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ପାଦନ—The per-
ରାଜାର ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷହେବା formance of any one of
ରାଜନିତକାମ ଶେଷହୋ the daily rites of a king.
(ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳର ଶୁଳେଇବାଜେ ନିତ ବଢ଼ୁଛି ।)

ରାଜ ନିୟମ—ସଂ. ବି—ରାଜବିଧାନ (ଦେଖ)
Rāja niyama Rājabidhāna (See)

ରାଜନୀତି—ସଂ. ବି—ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିୟମମାନ, ଯାହାକି
Rājanīti ରାଜାଙ୍କର ପାଳନ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—The
code of rules for the guidance of kings; the duties of a king. ୨ । ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶାସ୍ତ୍ର—2. The branch of political science dealing with the king's duties; the science of government. [ଦ୍ର—ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟଶାସନ ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚାରୋଟି ଯଥା—ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭେଦ । ରାଜା ଏ ଚାରୋଟି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବେ । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳରେ ଲୋକଙ୍କୁ କୋମଳ ବ୍ୟବହାର (ସାମ) ଦ୍ୱାରା, ଦାନଦ୍ୱାରା, ଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରିବେ ଓ ଶତ୍ରୁ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ବା ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇ ଆପଣା ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନ କରିବେ ।]

ରାଜନୀତିକ—ସଂ. ବିଣ.—(ରାଜନୀତି+ଇକ)—ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Rāja nītika Political. [ଦ୍ର—ଅନେକ ଲେଖକ 'ରାଜନୈତିକ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ ।]

ରାଜନୀତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରାଜନୀତି+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Rājanītijña ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଅଭିଜ୍ଞ—
Versed in the science of government. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରାଜନୀତିଜ୍ଞାନ ,ରାଜନୀତିଜ୍ଞତା ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।]

ରାଜ ନୀଳ—ସଂ. ବି.—(ରାଜ=ଶୋଭମାନ+ନୀଳ)—ମରକତ ମଣି;
Rāja nīla ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମଣି—Emerald (gem).

ରାଜନୈତିକ—ଦେ. ବିଣ. —(ସଂ. ରାଜନୀତିକ)—ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Rājanaitika **ରାଜନୈତିକ** **ରାଜନୀତିକ** Political.
[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ରାଜନୈତିକ ଶବ୍ଦ ଅଶୁଦ୍ଧ, 'ରାଜନୀତିକ' ଶବ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ ।]

ରାଜନୈତିକ ବହୁରୂପା(ପୀ)—ଦେ.ବି- (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)--(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
Rājanaitika bahurupā(pi) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଘନ ଘନ
[ରାଜନୈତିକ ଏଣୁ ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମୟରେ ଘନ ଘନ ରାଜନୀତିକ ମତ ଘୋଷଣା ଓ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି—Persons
ରାଜନୈତିକ ବହୁରୂପିଆ who change their political
ରାଜନୀତିକ ବହୁରୂପିଆ opinions often (like the changing of colours by a chamellion.)
[ଉ- ନେତାଙ୍କ ପରି ରାଜନୈତିକ ଏଣୁ ଅଙ୍କର ଅଭାବ ନାହିଁ ଦେ. ଆଶା ।]

ରାଜନ୍ୟ—ସଂ.ବି.—(ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ଧାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଯ, ରାଜନ୍+
Rājanya ସ୍ୱାର୍ଥେ ବା ସାଧୁର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ରାଜପୁତ୍ର—1.
Prince. ୨ । ରାଜବଂଶଜ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A descendant of a royal family. ୩ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—

3. A person of the Hindu military caste. ୪ । ଅଗ୍ନି—4. Fire. ୫ । ରାଜାଦନ; ଶ୍ରୀଖଜୋଳ ଗଛ—5. A tree; Mimosops Hexandra. ୬ । ଶ୍ରୀଖଜା ବୃକ୍ଷ (ବଟ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଯଜ୍ଞ-ଡୁମ୍ବର, ପାରଶ ଓ ପାର୍କଟ ବୃକ୍ଷ)—6. A tree of the fig species. ୭ । ରାଜା—7. King.

ରାଜନ୍ୟକ—ସଂ.ବି.—(ରାଜନ୍ୟ+ସମୂହାର୍ଥେ.କ)—କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା ରାଜନ୍ୟ-
Rājanyaka ସମୂହ—A gathering or multitude of princes or Kshatriyas.

ରାଜନ୍ୟ ବର୍ଗ—ସଂ. ବି.—ରାଜାସମୂହ; କ୍ଷତ୍ରିୟବର୍ଗ—
Rājanya barga A collection of princes or Kshatriyas.
ରାଜନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ(ଳୀ) } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରାଜନ୍ୟଗଣ }

ରାଜନ୍ୱନ୍—ସଂ. ବିଣ.—(ରାଜନ୍+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ବତ୍; ରାଜନ୍ୱତ୍ ଶବ୍ଦ,
Rājanwān ୧ମା. ୧ବ.)—ପ୍ରଜାରଞ୍ଜକ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ
(ରାଜନ୍ୱତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଶ)—(Country) Blessed with gooda king.

ରାଜ ପଟ—ଦେ. ବି—୧ । ନୀଳ ଶାଢ଼ୀ—
Rāja paṭa Blue sārdhi or women's cloth.
राजपट [ରୁ—ବ ଅବା ରାଜପଟେ ଭୁନନ ରେଖା, କଳା ମେଘେ ବିଜୁଳି ଦେଇଛି ଦେଖା । ଦୀନବନ୍ଧୁ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]
୨ । ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର—2. A fine cloth.

ରାଜ ପଟୋଳ—ସଂ. ବି.—ଏକ ପ୍ରକାର କାକୁଡ଼ି—
Rāja paṭoḷa A kind of cucumber.

ରାଜ ପଟ୍ଟ—ସଂ.ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ପଟ୍ଟ)—୧ । ରାଜମୁକୁଟ-
Rāja paṭṭa 1. Crown. ୨ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ମଣି ବିଶେଷ—2. A black species of gem. ୩ । ରାଜ-ସିଂହାସନ—3. A royal throne. ୪ । ରାଜାଙ୍କ ପଗଡ଼ି—4. A royal fillet (Apte).

ରାଜପଣ—ଦେ. ବି.—ରାଜତ୍ୱ (ଦେଖ)
Rājapaṇa Rājatwa (See)
ରାଜତ୍ୱ **राजपन**

ରାଜପଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାଜା ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା—
Rājapaṇa karibā To reign; to rule over a kingdom.
ରାଜପଣ କରା **राजपन करना**

ରାଜ ପତ୍ନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—ରାଣୀ; ରାଜମହିଷୀ—
Rāja patnī A queen.

ରାଜ ପଥ—ସଂ. ବି.—(ରାଜନ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ପଥ; ପଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Rāja patha ରାଜା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭୁଲ. ରାଜହଂସ)—ରାଜମାର୍ଗ (ଦେଖ)—Rājamārga (See)

ରାଜ ପଦ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ପଦ)—୧ । ରାଜତ୍ୱ;
Rāja pada ରାଜାରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ବା ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—
[ରାଜପଦବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. The state of being installed as a king. ୨ । (ମ. ପ. ଲୋ) ରାଜଦତ୍ତ ପଦ—2. A title or post bestowed by a king.

ରାଜ ପଦ୍ଧତି—ସଂ. ବି.—ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରୀତି—Prevailing
Rāja padhati custom regarding a king.

ରାଜପଧତି(ଧୀ)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରାଜପଦ୍ଧତି; ରାଜ ପଦବୀ)—
Rāja padhati (bī) ୧ । ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି—1. A title bestowed by a king. ୨ । ରାଜପଧିବ (ଦେଖ)
2. Rājapadhiba (See)

ରାଜ ପଧିବ—ଦେ. ବି.—ରାଜବଂଶରେ ଚଳ ଅସୁଥିବା ରୀତି—
Rāja padhiba Custom obtaining in a king's family.

ରାଜ ପରିଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବି.—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ମହାର୍ଘ ବା ରାଜାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ
Rāja parichchhada ପୋଷାକ-1. Princely or rich dress
[ରାଜ ପରିଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ରାଜାଙ୍କ ପୋଷାକ—2. Royal dress; king's garment. ୩ । (ମ. ପ ଲୋ) ରାଜଦତ୍ତ ପୋଷାକ; ଖିଲତ୍—3. A dress bestowed by a king. ୪ । ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପରିଧେୟ ପୋଷାକ—4. Official dress. ୫ । ରାଜ ଦରବାରରେ ପରିଧେୟ ପୋଷାକ—5. Court dress.

ରାଜ ପରିବାର—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କ ବଂଶ; ରାଜକୁଳ—
Rāja paribāra Royal race; royal family.

ରାଜ ପଲାଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବି.—ଏକ ପ୍ରକାର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଛୋଟ ପିଆଜ—
Rāja palāṇḍu A species of small red onion,
ସଂ— ଯବଜେଷ୍ଠ, ନୃପାହ୍ୱୟ, ରୋକ, ନୃପେଷ୍ଟ, ନୃପକନ୍ଦ, ମହାକନ୍ଦ ନୃପପ୍ରିୟ, ମହାମୂଳ, ଦୀର୍ଘପତ୍ର, ଇକ୍ଷୁକନ୍ଦ, ଛୋଟ ପେୟାଁଜ ମ. ରକ୍ତକାନ୍ଦା । ଓ. କୋମ୍ଭିଳଚ୍ଛି
[ରାଜପ୍ରିୟ, ରାଜେଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଜ ପହରଣ—ଦେ. ବି—ରାଜ ପରିଚ୍ଛଦ (ଦେଖ)
Rāja paharaṇa Rāja parichchhada (See)
[ରାଜ ପୋଷାକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାଜପୋଷାକ **राजपहनावा**

ରାଜ ପାଟ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରାଜ ପଟ୍ଟ)—ରାଜ ସିଂହାସନ—
Rājapāṭa ରାଜପାଟ **राजपाट** Royal throne.

ରାଜ ପିତ୍ତଳ—ସଂ. ବି.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଦେଢ଼ା ପିତ୍ତଳ; ପିତ୍ତଳ; ତମ୍ବା
Rāja pittala ଓ ଦସ୍ତା ମିଶ୍ରିତ ଧାତୁ—A sort of brass.
[ରାଜଶିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ରାଜ ପିତଳ—ଦେ. ରୂପ]

ରାଜପୁତ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—(ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର)—୧ । ମଧ୍ୟ ଭାରତର
Rājaputa ରାଜପୁତନା ଅଧିବାସୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ବିଶେଷ—
ରାଜପୁତ **राजपूत** 1. A generic term for the
[ରାଜପୁତଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Kshatriyas in Central India or Rajputana. ୨ । ରଜପୁତ (ଦେଖ)—2 Rajaput (See) [ବ୍—ଏମାନେ ଅମ୍ବଷ୍ଠ କନ୍ୟା-ଠାରୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଔରସରେ ଜାତ; ପ୍ରକୃତବାଦ; 'ରାଜପୁତ୍ର' (ଦେଖ)]

[ଦ୍ର—ରାଜପୁତାନାର ଅଧିବାସୀ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟବଂଶ ରାଜପୁତ ନାମରେ ଗଣିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ରାଜପୁତ ଶବ୍ଦ ରାଜପୁତ୍ର ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ । ଭାରତରେ ମୁସଲମାନ୍ ଅଧିକାର ପରେ ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରାଜକୁମାର ବା ରାଜବଂଶୀୟମାନଙ୍କୁ ରାଜପୁତ୍ର ବୋଲା ଯାଉଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ 'ରାଜପୁତ' ନାମରେ ଡାକିଲେ । ଏବେ ଏହି ଶବ୍ଦ ରାଜପୁତାନାରେ ରହୁଥିବା କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଜାତିର ସୂଚକ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ପ୍ରଥମେ କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ କହୁଥିଲେ ଯେ 'ରାଜପୁତ'ମାନେ ଶକ ଆଦି ବିଦେଶୀ ଜାତିଙ୍କ ସନ୍ତାନ ଅଟନ୍ତି ଓ ଏମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା ଆର୍ଯ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ରାଜପୁତମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ତଥା ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ କେତେକ ଜଙ୍ଗଲୀ ଜାତିଙ୍କ ପରି ହୂଣ ଆଦି କେତେକ ବିଦେଶୀ ଜାତି ରାଜପୁତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶକ ଓ ହୂଣମାନେ ମଧ୍ୟ ଭାରତର ବାହାରେ ରହୁଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କର ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ୍ ମିଳାମିଶା ଥିଲା । ଗେହ୍ଲୋତ, ସୋଲଙ୍କୀ, ପ୍ରତିହାର, ପରମାର ସିସୋଦିୟା, ଏମାନେ ରାଜପୁତ ଅଟନ୍ତି । ରାଜପୁତମାନେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଖୁବ୍ ବୀର, ଯୋଦ୍ଧା, ଦେଶଭକ୍ତ ଓ ସ୍ୱାମିଭକ୍ତ ଥିବା ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ— [ହ. ଶ.]

ରାଜପୁତ(ତା)ନା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜପୁତ୍ରନ ବମ୍ବା ରାଜପୁତ୍ର ସ୍ଥାନ)— Rājaputa(tā)nā ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳର ଉତ୍ତରରେ ଓ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ରାଜପୁତାନା ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଭାରତୀୟ **ରାଜପୁତାନା** ମଣ୍ଡଳ—A group of Indian States in northern India. [ଦ୍ର—ଏହି ରାଜ୍ୟମାନ ଇଂରାଜଶାସନାଧୀନ ଗୋଟିଏ ମଣ୍ଡଳରେ ଉକ୍ତ ହୋଇ ଜଣେ ପ୍ରତିନିଧି (Political Agent)ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ତତ୍ତତ୍ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଅଛି ।]

ରାଜପୁତ୍ର—ସଂ. ବି.ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ପୁତ୍ର)—୧ । ରାଜକୁମାର; Rājaputra ରାଜାପୁତ୍ର—1. A prince; king's son. (ରାଜପୁତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯୁବରାଜ—2. The eldest son of a reigning king. ୩ । ରାଜପୁତ (ଜାତି)—3. A caste claiming to be descended from the Kshatriyas. ୪ । (ରାଜା=ଚନ୍ଦ୍ର+ପୁତ୍ର)—ବୁଧଗ୍ରହ—4. The planet Mercury.

ରାଜ ପୁତ୍ରକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରାଜପୁତ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ରାଜପୁତ୍ର Rāja putraka (ଦେଶ)—2. Rājaputra (See) (ରାଜପୁତ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ରାଜାଦ୍ରୁ; ରାଇଗଛ—2. A kind of wild tree.

ରାଜ ପୁତ୍ରିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଜପୁତ୍ରକ+ଆ)—ରାଜକନ୍ୟା; ଜେମା Rāja putrikā —1. Princess. ୨ । ଜାତି; ଜାଇଫୁଲ —2. A sort of jasmine; Jasminum Grandiflorum. ୩ । ପକ୍ଷିବିଶେଷ—3. A kind of bird. ୪ । ଏକଜାତୀୟ ତିକ୍ତ ଲାଉ—4. A species of bitter pumpkin. ୫ । ରାଙ୍ଗାଫଳ; ଗୋଟଳ; ପଟୋଳ—5. Tricosanthes Dioica.

ରାଜ ପୁତ୍ରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାଜକନ୍ୟା—1. Princess. ୨ । Rāja putrī (ବୈଦ୍ୟକ) ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ— 2. A medicinal scent; Piper Aurantiacum.

ରାଜ ପୁର—ସଂ.ବି—୧ । ରାଜଭବନ—1. King's palace. ୨ । Rāja pura ୨। ରାଜଧାନୀ—2. King's capital; metropolis. ୩ । ନ୍ୟାୟ ବିଶେଷ—3. A kind of analogy.

[ଦ୍ର—ରାଜପୁରକୁ ଜଟିଥିବା ଋଷିବର୍ଗଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉଦ୍ଧାଳୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେଉଁପରି ଆଗ ପଛ ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଗମନ କରନ୍ତି, ସେହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବଥିଲେ ଏହି ନ୍ୟାୟର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।]

ରାଜ ପୁରୀ—ସଂ. ବି—୧ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—1. King's palace. Rāja purī ୨। ରାଜଧାନୀ—2. Metropolis.

ରାଜ ପୁରୁଷ—ସଂ.ବି—୧ । ରାଜକର୍ମଚାରୀ—1. A government Rāja purusha officer; a king's officer. ୨ । (ରାଜପ୍ରକୃତ—ଅଲୁପ) ରାଜବଂଶୀୟ ଲୋକ—2. A person belonging to or related to a royal family.

ରାଜ ପୁରୋଧା—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନାଦିରେ ସହାୟକ Rāja purodhā ବ୍ରାହ୍ମଣ—King's priest. (ରାଜପୁରୋହିତ—ଅଲୁପ)

ରାଜ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—ନାଗେଶ୍ୱର ଫୁଲ; ନାଗ କେଶର— Rāja pushpa Mesua Ferra, a tree and its flower

ରାଜ ପୂଜା—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କୁ ଲୋକେ ଯେଉଁପରି ପୂଜା କରନ୍ତି— Rāja pūjā A worship or homage due to or rendered to a king.

ରାଜ ପୂଜିତ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)-ଯାହାଙ୍କୁ ରାଜା ପୂଜା କରନ୍ତି— Rājā pūjita Worshipped by the king. (ରାଜ ପୂଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜପୂଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ତୃତୀୟାତତ୍; ରାଜନ୍+ପୂଜ୍ୟ)—ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା Rājapūjya ପୂଜନୀୟ—Fit to be worshipped by (ରାଜପୂଜ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) the king.

ରାଜ ପ୍ରତିନିଧି—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା
Rāja pratinidhi ନିମନ୍ତେ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—
Viceroy; a representive of the king.

ରାଜ ପ୍ରସାଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ପ୍ରସାଦ=ଅନୁଗ୍ରହ)—
Rāja prasāda ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ—Royal favour;
king's grace.

ରାଜ ପ୍ରାସାଦ-ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ପ୍ରାସାଦ=ଅଟ୍ଟାଳିକା)—
Rāja prāsāda ରାଜାଙ୍କ ନିଅର—The palace of a
king; royal apartments.

ରାଜ ଫଳ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ପଟୋଳ—1. A sort of
Rāja phaḷa kitchen fruit like cucumber; Trico-
santhus Dioica. ୨ । ରାଜାମ୍ର (ଦେଖ)—
2. Rājāmra. (See)

ରାଜ ଫଳା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜମ୍ବୁ; ଜାମୁ—
Rāja phaḷa Blackberry; Eugenia Jambolana.

ରାଜ ବଂଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜକୁଳ—
Rajabamsa Royal family; race of kings.

ରାଜ ବଂଶଜ—ସଂ. ବିଣ (ରାଜ ବଂଶ+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Rāja bamśaja ରାଜକୁଳଜାତ—Descended from a
(ରାଜବଂଶଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) line of kings.

ରାଜ ବଂଶୀ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରାଜବଂଶୀୟ)—ରାଜବଂଶରୁ ଜାତ—
Rāja bamśī Born of a royal race. ବି—କ୍ଷତ୍ରିୟଜାତି
ରାଜବଂଶୀ ବିଶେଷ—1. Name of a sect of Kshatri-
राजवंशी yas. ୨ । ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଏକ ଭାଷା—2. A
dialect of the Bengalee language.

ରାଜ ବଂଶୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ରାଜବଂଶ+ଈୟ; ଯ)—୧ । ରାଜବଂଶ
Rājabamśīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a royal
(ରାଜବଂଶ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) family. ୨ । ରାଜାବଂଶରୁ ଜାତ—
ରାଜବଂଶୀୟା } —ସ୍ତ୍ରୀ 2. Born of a royal race; des-
ରାଜବଂଶ୍ୟା } cended from a royal family.

ରାଜ ବଖ(ଖୁ)ରୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—
Rāja bakha(khu)rī 1. Palace. ୨ । ରାଜଧାନୀର ବାହାରେ
ରାଜାଙ୍କ ବାସ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ମିତ ସ୍ଥାୟୀଗୃହ—2. Permanent
bulding intended ior the lodging of a
Rājā when he comes to a place.

ରାଜ ବଣି—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବଣିଚଢ଼େଇ—
Rāja bani A species of myna bird; Acrid-
(ଡାଳବଣି—ବିପରୀତ) otherus Tristes.
ସାଳିକ **राजमैना**

ରାଜ ବଦର—ସ ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ମିଷ୍ଟରସବିଶିଷ୍ଟ ବଡ଼ ବଡ଼
Rāja badara ବରକୋଳି—1. A sort of jejube berry,
(ରାଜ ବଦ୍ଧର—ଅନ୍ୟରୂପ) big in size.
ଅନ୍ୟ ସଂ—ଉତ୍ତମ କୋଳି, ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ, ନୃପବଦର, ପୃଥୁକୋଳ, ତନୁ-
ବୀଜ, ମଧୁର ଫଳ, ରାଜକୋଳି, ରାଜବଦ୍ଧର ନାରକୁଳେକୁଳ, ପାଟନାଇକୁଳ
୨ । ଲାଲ ଅଅଁଳା (ହି. ଶ)—2. Red embelica.
୩ । ଲବଣ (ହି. ଶ)—3. Salt.
राजदैर ମ. ରାଜବୋର୍

ରାଜ ବଧୂ—ସଂ. ବିଣ—ରାଜବଂଶୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Rāja badhū A lady of the king's family.
(ରାଜ ବନିତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜ ବନ୍ଦୀ—ଦେ. ବି—ରାଜନୈତିକ ଅପରାଧରେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି—
Rāja bandī Political prisoner; state prisoner.
राजबन्दी **राजबन्दी**

ରାଜବର୍ତ୍ତୀ—ଦେ. ବି.—(ବୈଦିକ ସଂ ରାଜାବର୍ତ୍ତୀ)—ମଣି ବିଶେଷ—
Rājabartta A kind of gem.

[ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପରତ୍ନ ଅଟେ । ଶିରୀଷ ଫୁଲର ରସ ଓ ଅଦା ରସରେ ଭାବନା ଦେଲେ ଏହା ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ପାଇଁ ବିଶୋଧିତ ହୁଏ । ଶୋଧିତ ରାଜବର୍ତ୍ତୀ ମଣି ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଗନ୍ଧକ ଓ ଲୈମ୍ବୁ ରସ ସହିତ ମର୍ଦ୍ଦନ ପୂର୍ବକ ସାତବାର ପୁଟପାକରେ ଦଗ୍ଧ କରିବ । ଏହି ଭସ୍ମ ସେବନ କଲେ ପ୍ରମେହ, ଅର୍ଶ, ପାଣ୍ଡୁ, କଫ ଓ ବାତରୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହା ରସାୟନ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ; ପାଚକ, ପିତ୍ତନାଶକ, ମଧୁର, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ବଳକାରକ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]

ରାଜ ବର୍ତ୍ମ—ସଂ. ବି.—ରାଜମାର୍ଗ (ଦେଖ)
Rāja barttma Rājamārga (See)

ରାଜବଲା—ସ. ବି—ପ୍ରସାରଣୀ ବା ପସାରୁଣୀ ଲତା—
Rājabaḷā A creeper; Paederia Foetida.

ରାଜ ବଲ୍ଲଭ—ସ.ବି. ପୁଂ—୧ । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରୀତିପାତ୍ର—1. A person
Rāja ballabha who is in the good graces of
(ରାଜବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) the king; a person favoured
by the king. ୨ । ବିଜବଦର (ଦେଖ)—
2. Rājabadara (See)

ରାଜବଲ୍ଲୀ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—କଲରା (ଲତା ଓ ଫଳ)—
Rājaballī The hairy Memordica creeper and
bitter fruit; Memordica Charantia.

ରାଜ ବଶୀକରଣ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରାଜାଙ୍କୁ ନିଜର ବଶରେ
Rāja basīkaraṇa ରଖିବା—1. The act of bringing
a king under one's influence. ୨ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ
ପ୍ରୟୋଗ ବିଶେଷ (ଯଦ୍ୱାରା ରାଜାମାନେ ସାଧକର ବଶୀଭୂତ
ହୁଅନ୍ତି)—2. Tantric rites performed with
a view to bringing kings under one's
control or influence.

ରାଜ ବସ୍ତ୍ର—ସ. ବି—ରାଜ ପରିଚ୍ଛଦ (ଦେଖ)
Rāja bastra Rāja parichchhada (See)

ରାଜ ବାଟୀ—ଦେ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜପୁର; ରାଜାଙ୍କ ଉଆସ—
Rāja bāṭi King's palace.
ରାଜବାଟୀ **राजमहल**

ରାଜବାନ୍—ସଂ. ବିଣ (ରାଜନ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍, ରାଜବତ୍ ଶବ୍ଦ;)—
Rājabān ଯେଉଁ ଦେଶରେ ରାଜା ଥାଆନ୍ତି—
(ରାଜବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (country) Ruled by a king.

ରାଜବାହ—ସଂ. ବି (ରାଜନ୍+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଘୋଟକ;
Rājabāha ଅଶ୍ୱ—The horse. ବିଣ—ରାଜବାହୀ
(ଦେଖ)—Rājabāhī (See)

ରାଜବାହୀ—ସଂ. ବି (ରାଜନ୍+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମ. ୧ବ)—
Rājabāhī ରାଜାଙ୍କ ଘୋଟହାତୀ—A royal elephant; an elephant used by a king. ବିଣ—ରାଜାଙ୍କୁ ଯେ ବହନକରେ—Carrying the king.

ରାଜ ବାହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ରାଜାଙ୍କ ବହନଯୋଗ୍ୟ—1. Carrying
Rāja bāhya the king. ୨। ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହନଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be carried by a king. ବି—୧। ରାଜାଙ୍କ ଘୋଟହାତୀ—2. King's personal elephant ୨। ହାତୀ—2. Elephant.

ରାଜ ବିଚାରାଳୟ—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମନିର୍ଣ୍ଣୟ—
Rāja bichārālaya King's court of justice.

ରାଜ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—୧। ରାଜଯୋଗ (ଦେଖ)—
Rāja bidyā 1. Rājajoga (See)
୨। ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଦ୍ୟା—2. The chief amongst knowledge or the sciences. ୩। ରାଜନୀତି—3. The science of Government. ୪। ରାଜବିଦ୍ୟା ରାଜଗୁହ୍ୟ (ଦେଖ)—4. Rājabidyā rājaguhya (See)

ରାଜବିଦ୍ୟା ରାଜଗୁହ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ୯ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ
Rājabidyā rājaguhya ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭଗବାନଙ୍କର ସର୍ବବ୍ୟାପିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ—Precepts regarding the omnipresence of God (in the 9th chapter of the Gitā).

ରାଜ ବିଧାନ—ସଂ. ବି—୧। ରାଜବଂଶପରମ୍ପରା ନିୟମ—
Rāja bidhāna 1. Royal custom.
(ରାଜବିଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଆଇନ୍—
2. Laws promulgated by the king.

ରାଜ ବିପ୍ଳବ—ସଂ.ବି—୧। ରାଜଦ୍ରୋହ—1. Sedition; mutiny
Rāja biplaba against the king; treason.
୨। ରାଜ୍ୟ ବିପ୍ଳବ—2. Revolution.

ରାଜ ବିଦ୍ୱେଷ—ସଂ.ବି—ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦ୍ୱେଷ—
Rāja bidwesha Sedition; high treason.

ରାଜ ବିରାଦର—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କର ଭ୍ରାତୃ ବା ଭଗ୍ନୀ—
Rāja birādara A king's kinsmen.
ରାଜବେରାଦର ରାଜବିରାଦ୍‌ର
(ରାଜବିରାଦର—ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ)

ରାଜ ବିରାଦରାନ୍—ଦେ. ବି (ବହୁବଚନ)—ରାଜ ପରିବାର ସଙ୍ଗେ
Rāja birādarān ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ଭାବଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—
ରାଜବେରାଦରେରା Persons related by kinship to
ରାଜବିରାଦ୍‌ରାନ a king.

ରାଜ ବିରୋଧ—ସଂ. ବି—୧। ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶତ୍ରୁତା—
Rāja birodha 1. Enmity with the king.
୨। ରାଜଦ୍ରୋହ—2. Sedition.

ରାଜ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି—୧। ରାଜତରୁ; ଅଜଗ୍ରବଧ; ସୁନାରୀ ଗଛ—
Rāja bṛuksha 1. A tree; Cassia Fistula.
୨। ପିୟାଳଦ୍ରୁମ; ଚିରୋଞ୍ଜି ଗଛ—2. Buchanania Latifolia. ୩। ଲଙ୍କାସିଜ ଗଛ—2. Euphorbia Tirucalli.

ରାଜ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି—୧। ରାଜୋଚିତ ଆଚରଣ—1. Conduct
Rāja bṛutta befitting a king. ୨। ନ୍ୟାୟାର୍ଜିତ ଧନର ରକ୍ଷଣ, ବୃଦ୍ଧିକରଣ, ସତ୍‌ପାତ୍ରରେ ଦାନ ଓ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ—2. Preserving, investing and properly spending money acquired by rightful means.

ରାଜ ବେରାଜ(ଜି)—ଦ୍ୱୈଦେ. ବି (ବିପରୀତାର୍ଥ ସହଚର; ଅ. ରାଜା+
Rāja berāja(ji) ଗୈରରାଜା)—ରାଜା ଓ ବେରାଜ; ସମ୍ମତି
ରାଜିଗରରାଜୀ ଓ ଅସମ୍ମତି—Agreement and dis-
ରାଜୀଗୈରରାଜୀ agreement; consent and refusal.
ବିଣ—ସମ୍ମତ ଓ ଅସମ୍ମତ—Consented and disagreeing.

ରାଜ ବେଶ—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ପୋଷାକ—
Rāja beśa Dress of a king.

ରାଜ ବୈଦ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧। ରାଜାଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାକରିବା ବୈଦ୍ୟ—
Rāja baidya 1. King's physician; a physician
(ରାଜ ବଦ୍ୟ—ପ୍ରା. ରୂପ) to a king's household.
୨। ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଚିକିତ୍ସକ—2. Physician honoured by a king.

ରାଜ ଭକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଭକ୍ତା)—ରାଜାଙ୍କପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ—
Rāja bhakta Devoted to the king; loyal.
(ରାଜଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜ ଭକ୍ତି—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କପ୍ରତି ଭକ୍ତି, ସ୍ନେହ ବା ଅନୁରାଗ—
Rāja bhakti Devotion to the king; loyalty.

ରାଜ ଭଙ୍ଗ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜ୍ୟ ଭଙ୍ଗ)—୧। ରାଜ୍ୟନାଶ—
Rāja bhanga 2. Destruction of a kingdom.
ରାଜ୍ୟନାଶ ରାଜଭଙ୍ଗ ୨। ଅରାଜକତା—2, Anarchy.
[ଭ୍ର—ରାଜଭଙ୍ଗ ଦୁଃଖେ ଯେ ରୋଗରେ ଦାରୁଣ—ଶିବସ୍ତବୋଦୟ।]

ରାଜ ଭଣ୍ଡାର—ଦେ. ବି—ରାଜକୋଷ—
Rāja bhaṇḍāra King's treasury.
ରାଜଭାଣ୍ଡାର ରାଜଭଣ୍ଡାର

ରାଜ ଭବନ—ସଂ. ବି—ରାଜପ୍ରାସାଦ; ରାଜାଙ୍କର ଘର—
Rāja bhabana King's palace

ରାଜ ଭାଗ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍+ଭାଗ)—୧। ରାଜାଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ ଅର୍ଥ—1. Royalty. ୨। ଜମି
Rāja bhāga
ରାଜଭାଗ **राजभाग** ଚାଷ କରୁଥିବା ରୟତ ଫସଲର ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଦିଏ—2. Produce-rent paid to the landlord by a cultivating rayat. ପ୍ରାଦେ. (ପୁଣ୍ଡ) ବି—ଦାନାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାର—Some privileges dues to the donors.

ରାଜଭାଷା—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ମାତୃଭାଷା—The mother-tongue
Rājabhāshā of the reigning king.

ରାଜଭୂୟ—ସଂ. ବି (ରାଜନ୍+ଭୂ ଧାତୁ+ଭାବ.ୟ)—୧। ରାଜତ୍ୱ—
Rājabhūya 1. Kingship. ୨। ରାଜ୍ୟ—
2. Kingdom.

ରାଜଭୂଷା—ସଂ. ବି—ରାଜପରିଚ୍ଛଦ—
Rājabhūshā Kingly dress.

ରାଜଭୋଗ—ସଂ. ବି—୧। ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. Princely
Rājabhoga prosperity. ୨। ରାଜାଙ୍କ ଉପଭୋଗ୍ୟ
ରାଜଭୋଗ **राजभोग** ସାମଗ୍ରୀ—2. Articles enjoyed by a king. ୩। ରାଜାଙ୍କ ପରି ଅସୀମ ବା ସୁଖ-ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଉପଭୋଗ—3. Enjoyment of the pleasures of life befitting a king. ଦେ. ବି—୧। ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—1. Name of a sweet-meat. ୨। ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—2. A sort of paddy.

ରାଜଭୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଭୁଜିକ୍ରିୟା ଭାବ)—ରାଜାଙ୍କ ଉପଭୋଗର
Rājabhogya ଉପଯୁକ୍ତ—Fit to be enjoyed by a
(ରାଜଭୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) king. ବି—୧। ପିୟାଳ ବୃକ୍ଷ; ଚିରୋଞ୍ଜି ଗଛ—1. A tree; Buchanania Latifolia. ୨। ଜାତିକୋଷ; ଜାଇଫଳ—
2. Nutmeg.

ରାଜ ମଇ—ପ୍ରାଦେ (ଅନୁକୂଳ) ବି.—ବନ୍ୟ ଛୋଟବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Rājamai A species of small wild tree.

ରାଜମଜୁର(ରି)—ଦେ. ବି. (ସଙ୍କରର ଶବ୍ଦ)—ରାଜ ମିସ୍ତ୍ରୀ ଓ ତାକୁ
Rājamajur(ri) ଲଢ଼ା ଆଣି ଯୋଗାଇବା ଲୋକ—
(ରାଜ ମୂଳଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) A mason and the
ରାଜ୍‌ମଜୁର **राजमजूर** labourer who supplies him with the materials.

ରାଜ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ.ବି. (ରାଜା+ମଣ୍ଡଳ=ସମୂହ)—୧। ରାଜାସମୂହ—
Rāja mandala 1. An assembly of kings.
୨। ହିନ୍ଦୁ ରାଜନୀତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାରର ରାଜା—
2. Twelve classes of kings classified in the Hindu science of politics. (ଯଥା—
୧। ଅରି (Enemy), ୨। ମିତ୍ର (Ally), ୩। ଅରିର ମିତ୍ର (Friend of an enemy), ୪। ମିତ୍ରର ମିତ୍ର (Friend of an ally), ୫। ଅରିମିତ୍ରର ମିତ୍ର (Friend of enemy's ally), ୬। ପାର୍ଷ୍ଣିଗ୍ରାହ (An ally who fights with a king's enemy who attacks during ths king's absence) ୭। ଆକ୍ରନ (Fighting; belligerent) ୮। ପାର୍ଷ୍ଣି-ଗ୍ରାହାସାର (An enemy of Pārsnnigrāha), ୯। ଆକ୍ରନାସାର (The enemy of the belligerent, ୧୦। ବିଜିଗୀଷୁ (Bent upon conquest; invader), ୧୧। ମଧ୍ୟମ (Mediator), ୧୨। ଉଦାସୀନ (Neutral)

ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ—Prime minister;
Rājamantrī king's counsellor.

ରାଜମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ରାଜପ୍ରାସାଦ—
Rājamandira Palace.

ରାଜମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସଂ. ବି—୧। ରାଜାଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ—
Rājamarjyādā 1. Honor or homage due to a king. ୨। ରାଜବିଧି—2. Custom of kings; kingly custom.

ରାଜମଲ୍ଲି(ଲ୍ଲୀ)—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ମଲ୍ଲିଫୁଲ—
Rajamall(lli) A sort of Jasmine.

ରାଜମହଲ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍ ଓ ଫା. ମହଲ୍)—୧।
Rājamahala ରାଜପ୍ରାସାଦ—1. Palace. ୨।
ରାଜମହଲ ରାଜାନ୍ତଃପୁର—2. The harem of a king.
राजमहल ୩। ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଗଣା ଜିଲାସ୍ଥ ପର୍ବତମାଳା ବିଶେଷ—3. Name of a range of mountains in the Santhal Pergunnahs. [ଦ୍ର - ଏ ପର୍ବତମାଳା ସମୁଦ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଦୁଇ ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ଏଠାରେ ମୋଗଲ୍ ରାଜତ୍ୱକାଳର ଅନେକ ରାଜପ୍ରାସାଦ, ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଆଦିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି—ଉ. ଶ.]

ରାଜ ମହିଷୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ରାଣୀ—1. Queen. ୨। ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-
Rāja mahishī ମହାଦେବୀ; ପଟ୍ଟମହିଷୀ—2. The eldest queen of a king.

ରାଜମାନ—ଦେ. ବି—୧। ରାଜୋଚିତ ସମ୍ମାନ—1. Honour
Rājamāna bifitting a king. ୨। ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ରାଜସମାନ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନ—2. Honour bestowed by
राजसमान a king; honorific title conferred by a king. ବିଣ—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ—Prosperous.

ରାଜମାର୍ଗ—ସଂ.ବି—୧। ରାଜପଥ; ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ବ୍ୟବହାର
Rājamārga କରିବା ରାସ୍ତା—1. Public road; king's
highway. ୨। ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ; ୪୦ହାତ ଚଉଡ଼ା ରାସ୍ତା
—1. A road 40 cubits wide.

ରାଜମାଷ—ସଂ. ବି. (ରାଜ=ଶ୍ରେଷ୍ଠଶାଳୀ + ମାଷ=ବ୍ରୀହି)—ମହାମାଷ; ବରଗୁଡ଼ିଆ—A sort of kidney bean; Vigna Catjang Dolichos Synensis. ଓ. ବରଗୁଡ଼ି
Rājamāsha
ଅନ୍ୟ ସଂ—ମହାମାଷ, ଚପଳ, ଚବଳ, ବର୍ବଟ, ମରୁଦ୍ଭବ, ଦ୍ୱିଜସପ୍ତ ଗୁଳମାଷ, ନୃପମାଷ, ବୃଷୋଚିତ, ସିତମାଷ
ବର୍ବଟୀ **ଲୋବିୟା** ମ. ଗାଲଉଗ୍ଦ

ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଞ୍ଜକ+ଶ୍ରେଣ୍ଦେଶୀୟ ଭାଷା—ମେସ୍ତ୍ରି) ସ୍ଥପତି; ବାସ୍ତୁଶିଳ୍ପୀ; କୋଠାକାମ କରିବା କାରିଗର—Architect; mason. [ଦ୍ର
Rājamistri
ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ
—ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ କାମ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ନାମ—

କରଣୀ—(Trowel) ଚୂନଆଦି କାନ୍ଥରେ ବୋଳିବା ଓ କାନ୍ଥଆଦି ମାଠିବାପାଇଁ ଲୁହାର ସମାକୃତି ଯନ୍ତ୍ର; ଏଥିରେ କାଠର ବେଣ୍ଟ ଲାଗିଥାଏ ।

ନହଲ୍ଲା—ଛୋଟ କରଣୀ (Small trowel)

ଓଲମ—ଶେଷ ଭାଗରେ ଜଣ୍ଟ ଓହ୍ଲିଲା ଥିବା ଯେଉଁ ସୂତା-ଦ୍ୱାରା କାନ୍ଥ ସିଧା ଥିବା ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ (plumb line). ଏହାର ଅଂଶ ଯଥା—ଓଲମ ସୂତା, ଗାରମା ବା ଖାଡ଼ିମା, ଜଣ୍ଟ ବା ଓଲମ ଜଣ୍ଟ ।

ଡଗରା—କାମ କଲାବେଳେ ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ଚୂନ ଓ ମସଲା ଆଦି ମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖରେ ରଖାଯାଇ ଥାଏ ।

ଓଖା—କାଠର କରଣୀ (wooden trowel).

ଗଜପଟା, ପଟା ଗଜ—ଯେଉଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବୁଭର କାଠଖଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ଚୂନ ବୋଳା ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ସମତଳ କରାଯାଏ ।

ପିଣ୍ଡ—ଲୁଣା ଆଦିରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ସୂତାକାର ବୁରୁସ୍ । ଏହାକୁ ପାଣି ହାଣ୍ଡିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଚୂନ ବୋଳା ହୋଇଥିବା କାନ୍ଥରେ ଛିଞ୍ଚା ଯାଏ ।

ଡଙ୍ଗା, ଡଙ୍ଗା ମଟାମ—ଗୋଟିଏ ଦି କୋଣାକାର କାଠର ଯନ୍ତ୍ର; ଏହାର ବାହୁଦ୍ୱୟକୁ କାନ୍ଥ ବା ଭୂମି ଉପରେ ଥୋଇ ଦିଭୁଜର ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଓଲମସୂତା ଝୁଲାଇ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ଭୂମିର ବା କାନ୍ଥର ସମତଳତା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ ।

ପାରା ମଟାମ—ପାରା ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବା ନଳ । ଏହାକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଥୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ସମତଳ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଜଣା ପଡ଼େ । (Mercury level).]

ରାଜମୁକୁଟ—ସଂ. ବି.—ରାଜାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ମୁକୁଟ—
Rāja mukuṭa King's crown.
(ରାଜମୁକୁଟ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଜ ମୁଥା—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରାଜନ୍ ଓ ମୁସ୍ତକ)—ଭଦ୍ର ମୁସ୍ତକ; ବଡ଼ ମୁଥା—A sort of fragrant root.
Rāja muthā
ବଡ଼ମୁଥା **ବଡ଼ୀମୋଥା** (ରାଜମୁସ୍ତକ—ସଂ. ରୂପ)

ରାଜ ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି.—ରାଜାଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ମୁଦ୍ରା—
Rāja mudrā The current coin of the realm bearing the figure of the king.

ରାଜ ମେଳକ—ସଂ. ବି.—ରାଜ ଜୋଟକ (ଦେଖ)
Rāja melaka Rājajoṭaka (See)

ରାଜ ଯକ୍ଷ୍ମା—ସଂ. ବି.—(ରାଜ=ଚନ୍ଦ୍ର+ଯକ୍ଷ୍ମା; ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏହି ରୋଗ ଧରି ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ)—ରାଜକାଶ; ଅତି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରାଣନାଶକ ଶ୍ୱାସରୋଗ ବିଶେଷ—Pulmonary consumption; pthisis.
Rāja jakshmā

ରାଜ ଯୋଗ—ସଂ. ବି.—୧ । ଯୋଗସାଧନର ମାର୍ଗ ବିଶେଷ; ରାଜବିଦ୍ୟା; କର୍ମଯୋଗର ଚରମ ଅବସ୍ଥା—1. A mode of devotional meditation. ୨ । ଜାତକରେ ଗ୍ରହ-ମାନଙ୍କର ଶୁଭ ସୂଚକ ଅବସ୍ଥାନ ବିଶେଷ (ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି ରାଜା ହୁଅନ୍ତି)—An auspicious combination of natal planets bringing about the person's becoming a king.
Rāja joga

ରାଜ ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.—ରାଜାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ; ରାଜାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ (ବିଷୟ)—Befitting a king; fitting to a king; fit for a king's enjoyment.
Rāja jogya

ରାଜଯୋଟକ—ସଂ. ବି.—ରାଜଜୋଟକ (ଦେଖ)
Rāja joṭaka Raja joṭaka (See)

ରାଜ ରକ୍ତ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କର ରକ୍ତ—
Rāja rakta The blood of a king.

ରାଜ ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି.—ରଜତ; ରୌପ୍ୟ; ରୂପା—
Rāja ranga Silver.

ରାଜ ରତ୍ନ—ସଂ. ବି.—ମାଣିକ୍ୟ—
Rāja ratna Ruby.

ରାଜ ରାଜ—ସଂ. ବି—୧ । ଏକାଧିକ ରାଜା; ସମ୍ରାଟ୍—1. A king of kings. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon. ୩ । କୁବେର—3. The God of wealth.
Rāja rāja

ରାଜରାଜଭୂତିଦାୟୀ—ଦେ. ବିଣ—କୁବେର ସମ୍ପତ୍ତି ଦାୟକ—
Rājarājabhutidāyi Bestowing the treasure a Kubera. [ଭୂ—ଯୁକ୍ତ ଧନ ଅଜନମ ସୁଖୀ ରାଜ-ରାଜଭୂତିଦାୟି ବେଗେ ସାଜ ସାଜ ହେ । ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ରାଜ ରାଜୁ(ଜୋ)ଡ଼ା—ଦେ. ବି. (ବହୁବଚନ)—ରାଜା ରାଜୁଡ଼ା; ରାଜା ଓ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ; ରାଜା ଓ ତତ୍ତୁଲ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ; ରାଜା ଓ ସାମନ୍ତ ରାଜାଗଣ—Kings and such like personages.
Rāja rāju(jo)rdā
ରାଜା ରାଜଡ଼ା
ରାଜ ରଜବାଡ଼ା

ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ରାଜାଧିରାଜ; ସମ୍ରାଟ୍—1. Emperor. ୨ । ଜାଦୁ ଓ ଲୁପ୍ତ-ଅଙ୍ଗର ଅରୋଗ୍ୟକାରୀ ଔଷଧ ବିଶେଷ
Rāja rājeśwara
(ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱର—ସ୍ତ୍ରୀ)

—2. Name of a medicinal preparation for the cure of skin diseases. [ଦ୍ର— ପାରା, ଗନ୍ଧକ, ହରତାଳ ସଙ୍ଗେ ତମ୍ବାକୁ ମିଶାଇ ଭୃଙ୍ଗ ରାଜରସରେ ଏକଦିନ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି, ଏଥିରେ ତ୍ରିଫଳା, ଗୁଡ଼ୂଚି, ବାଲୁଚ ସମଭାଗରେ ମିଶାଇ ଦୁଇରତି ପ୍ରମାଣେ ବଟିକା ତିଆରି କରାଯାଏ ଓ ଏହା ଦୁଇ ତୋଳା ମଧୁ ବା ଘିଅ ସଙ୍ଗେ ସେବନୀୟ—ହ. ଶ.]

ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ—1. Empress.
Rāja rājeśwarī (ଯଥା—ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ଭିକ୍ଟୋରିୟା ।) ୨ । ଦଶମହାବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଦେବୀ—2. Name of one of the 10 Goddesses worshiped by the followers of Tantra [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ସାଧନା କଲେ ସାଧକ ସର୍ବସୁଖ ଓ ଅଣିମାଦି ଲାଭ କରେ ।]

ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ଭିକ୍ଟୋରିୟା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭାରତର ସମ୍ରାଟ ଅଷ୍ଟମ
Rāja rājeśwarī bhiktoriyā ଏଡ୍ୱାର୍ଡଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହୀ, ରାଜୁ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ଭିକ୍ଟୋରିୟା ପଞ୍ଚମଜର୍ଜଙ୍କ ପିତାମହୀ ଓ ସପ୍ତମ
राजराजेश्वरी विक्टोरिया ଏଡୱାର୍ଡଙ୍କ ମାତା—The late Empress Victoria of England. [ଦ୍ର—ଭିକ୍ଟୋରିୟା ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ରାଜରାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଥମ ଶବ୍ଦ)—୧ । ରାଜ ମହିଷୀ
Rājarāṇī —1. A queen [ଦ୍ର—ରାଜରାଣୀ
राजरानी ହୋଇଣ ମୁଁ କଲି ବନବାସ । ଜନକଦୁଲାରୀ ସୀତା ବନବାସ ।] ୨ । ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ । —2. A lady blessed with prosperity.

ରାଜରୀତି—ସଂ. ବି—ରାଜପିତ୍ତଳ (ଦେଖ)
Rājariti Rājapittala (See)

ରାଜର୍ଷି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା; ଯେଉଁ ଲୋକ ରାଜା ହୋଇ ଋଷି ପରି
Rājarshi ଜୀବନ କଟାନ୍ତି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରାଜ ପଦରେ
(ରାଜଋଷି—ଦେ. ରୂପ) ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଋଷି ପରି ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା କରନ୍ତି ଏବଂ ସାଂସାରିକ ମାୟାବନ୍ଧନରୁ ଏଡ଼ି ଥାଆନ୍ତି—A king who lives the life of a sage; a saintly king. [ଦ୍ର—ମିଥିଲାର ରାଜା ଜନକ ଓ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାଜର୍ଷି ଥିଲେ । ଋଷି ୭ ପ୍ରକାରର ଯଥା—ଦେବର୍ଷି, ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି, ମହର୍ଷି, ପରମର୍ଷି, ରାଜର୍ଷି, କାଣ୍ଡର୍ଷି ଓ ଶ୍ରୁତର୍ଷି । ଶୋଷୋକ୍ତ ୨ ଶ୍ରେଣୀ ବେଦର ଦ୍ରଷ୍ଟା । ରାଜବଂଶୀୟ ବା କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳର ଋଷିଙ୍କୁ ରାଜର୍ଷି ବୋଲାଯାଏ—ହ. ଶ]

ରାଜ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସାମୁଦ୍ରିକ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଦେଖାଯିବା
Rāja lakshaṇa ରାଜୋଚିତ ଚିହ୍ନ ସକଳ—(Astrology) Marks conspicuous on a person which bespeak of his kingly position. ୨ । ରାଜଚିହ୍ନ— 2. The distinctive marks of a king.

ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି.—୧ । ରାଜାଙ୍କର ବିଭବ ବା ଶୋଭା—
Rāja lakshmi 1.The grace of a king; kingly majesty. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାଦିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା—2. The Goddess of fortune of a king.

ରାଜ ଲଖ(ଖି)—ଦେ. ବିଣ—ରାଜଯୋଗ୍ୟ—
Rājalākh(khi) Befitting a king; becoming a
राजयोग्य **राजलायक** prince.
(ରାଜଲାୟକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜଶକ୍ତି—ସଂ. ବି.—ରାଜକୀୟ ସୈନ୍ୟାଦି ଜନିତ କ୍ଷମତା—
Rājaśakti Authority of a king due to the possession of army etc.

ରାଜଶଣ—ସଂ ବି—ଝୋଟ—
Rāja śaṇa Jute.

ରାଜ ଶ(ସ)ଫର—ସଂ. ବି.—ଇଲିଶି ମାଛ—A sort of fish;
Rāja śa(sa)phara herring; Clupea Ilisha.

ରାଜଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବି.—ରାଜୋଚିତ ବିଛଣା—
Rājaśajyā Kingly bed.

ରାଜଶାକ—ସଂ. ବି—ରାଜଗିରା (ଦେଖ)
Rāja śāka Rājagirā (See)
(ରାଜଶାକନିକା, ରାଜଶାକିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜଶାସନ—ସଂ. ବି.—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ କ୍ଷମତା ବା
Rāja śāsana ନିୟମ—1. Discipline or government exercised by a king. ୨ । ରାଜାଦେଶ —2. King's edict.

ରାଜଶୃଙ୍ଗ—ସଂ. ବି.—ମାଗୁର ମାଛ—
Rāja śṛunga A kind of fresh water fish.

ରାଜଶ୍ରୀ—ସଂ. ବି.—ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଖ)
Rājaśri Rājalaksmi (See)

ରାଜଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛିତ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ—ଦେ. ବି.—ଯାହାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ
Rājaśri bāñchhita śubhāśirbāda କରାଯାଏ ତାଙ୍କର
राजश्री वाञ्छित शुभाशीर्वाद ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲାଭ ପାଇଁ ମଙ୍ଗଳ-
କାମନା—Blessing for the attainment of kingly fortune.

ରାଜସ—ସଂ. ବିଣ—(ରଜସ୍+ଅ; ଭାବ)—୧ । ରଜୋଗୁଣମୟ—
Rājasa 1. Full of or derived from worldly
(ରାଜସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) attributes. ୨ । ରଜୋଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
(ରାଜସୀ; ରାଜସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Relating to 'Rojoguna. ୩ । ସଭାର ସମ୍ମାନଲାଭ ବା ପୂଜା ପାଇବା ପାଇଁ ବା ଖ୍ୟାତି ଲାଭାର୍ଥ କରାଯିବା (କର୍ମ)—3. (Acts) Done by a man with a view to gain fame or honour.

ରାଜ ସଂସ୍କରଣ—ସଂ. ବି—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ରାଜା ଓ ବଡ଼ଲୋକ
Rāja saṁskaraṇa ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
(ସାଧାରଣ ସଂସ୍କରଣ—ବିପରୀତ) କାଗଜରେ ଛପା ହୋଇଥିବା
ପୁସ୍ତକର ସଂସ୍କରଣ—Edition de luxe of any
publication.

ରାଜ ସଦନ—ସଂ. ବି.—ରାଜ ଭବନ; ରାଜ ପ୍ରାସାଦ—
Rāja sadana Palace.

ରାଜ ସମ୍ପତ୍—ସଂ. ବି.—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. The afflu-
Rāja sampat ence of king's. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ନ୍ୟାୟ
(ରାଜ ସମ୍ପଦ—ଦେ. ରୂପ) ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—2. Royal pros-
perity.

ରାଜ ସଭା—ସଂ. ବି—ଅମାତ୍ୟ ଓ ପଣ୍ଡିତାଦିପରିବେଷ୍ଟିତ ରାଜା;
Rāja sabhā ରାଜାଙ୍କ ଦରବାର—King's court; a
king sorrounded by his counsellors and
wise men.

ରାଜସ (ସୁ, ସେ, ସୋ)ୟୀ—ଦେ. ବିଣ.—ଅତ୍ୟଧିକ ଅଧିକ—
Rājas (sū, se, so)yī Grand.

ରାଜସ(ସୁ, ସେ, ସୋ)ୟୀ କାରଖାନା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରାଜସୂୟ)—
Rājasa(sū, se, so)yī kārakhānā ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟ—
ରାଜସିକ କାରଖାନା; **राजसी कारखाना** A pompous work.
[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ରାଜାମାନେ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞକୁ ଯେପରି
ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ସମାଧାନ
କରୁଥିଲେ ସେହିପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଆଡ଼ମ୍ବର
ଭାବରେ କଲେ ତାହାକୁ ରାଜସୋୟୀ କାରଖାନା
ବୋଲାଯାଏ ।]

ରାଜସରକାର—ଦେ. ବି.—୧ । ରାଜସଭା—1. King's court.
Rāja sarakāra ୨ । ରାଜାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ବା ସନ୍ନିଧି—2. The
राजसरकार **राजसरकार** king's presence. ୩ । ରାଜାସ୍ୱୟଂ—
3. His Majesty, the king.

ରାଜସର୍ପ—ସଂ. ବି.—ରଣା ସାପ (ଦେଖ)—Raṇā sāpa (See)
Rāja sarpa राजसाप **राजसांप**

ରାଜସର୍ଷପ—ସଂ. ବି.—୧ । ସରିଷା ସୋରିଷ (ଦେଖ)—1. Rāi
Rāja sarshapa sorisha (See)—୨ । ପରିମାଣ ବିଶେଷ—
2. A sort of measure.

ରାଜସାକ୍ଷିକ—ସଂ. ବି.—ବିଷ୍ଣୁ ସଂହିତାଦିଷ୍ଟିତ ତିନି ପ୍ରକାର ଦଲିଲ ମଧ୍ୟରୁ
Rāja sākshika ଏକତମ, ବ୍ୟବହାରିକ ଲେଖ୍ୟ ବିଶେଷ;
ରାଜବିଗ୍ରହଲିପିରେ ରାଜନିଯୁକ୍ତ ଲେଖକ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ
ଯେଉଁ ଦଲିଲରେ ବିଗ୍ରହଲିପିର ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କର ହସ୍ତଚିହ୍ନିତ
ଲେଖାଥାଏ; ଅଧୁନିକ ରେଜିଷ୍ଟରି ଦସ୍ତାବିଜ—
A document written by a scribe
appointed by the king and attested or
countersigned by a public official; a
registered deed. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର ଦଲିଲ
ଯଥା—ସସାକ୍ଷିକ—ଯେଉଁ ଦଲିଲରେ ହାସିଆ ସାକ୍ଷୀ
ଦସ୍ତଖତ୍ କରି ଥାଆନ୍ତି (Attested document)
ଅସାକ୍ଷିକ—ଯେଉଁ ଦଲିଲରେ ସାକ୍ଷୀ ଦସ୍ତଖତ କରି ନ
ଥାନ୍ତି । (Unattested document).]

ରାଜସାତ୍—ସଂ. ଅ.—ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାରରେ—
Rājasāt In the possession of a kin (Apte).

ରାଜସାୟୁଜ୍ୟ—ସଂ. ବି—ରାଜତ୍ୱ (ଦେଖ)—Rājatwa (See)
Rāja sājujya

ରାଜ ସାରସ—ସଂ. ବି.—ମୟୂର—Peacock.
Rājasārasa

ରାଜ ସିଂହ—ଦେ. ବି.—(ନାମ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜପୁତ ରାଜା ବିଶେଷ—
Rāja simha Name of a famous Rājput king.
[ଦ୍ର—ଜଣେ ତେଜସ୍ୱୀ 'ରାଜସିଂହ'ଙ୍କର ହୋଇଥିଲା
ଯାହା ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ । ଜନକବିଶୋର. କୃଷ୍ଣଭୂମାସ୍ୱ ।]

ରାଜସିକ—ସଂ. ବିଣ.—ରାଜସ (ଦେଖ)
Rājasika Rājasa (See)

ରାଜ ସିଂହାସନ—ସଂ. ବି.—ରାଜ ସଭାରେ ରାଜାଙ୍କର ବସିବା ଆସନ—
Rāja simhāsana King's throne.

ରାଜସୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରଜୋଗୁଣମୟୀ—Full of 'Rajoguṇa,
Rājasī ବି—୧ । ରଜୋଗୁଣମୟୀ ଦୁର୍ଗା—1. Goddes'.
Durgā endowed with rajoguṇa. ୨ ।
ରାଜକୀୟ—2. Royal; kingly. ଦେ. ବିଣ.—
ରାଜସୟୀ (ଦେଖ)—'Rājasayī (See).

ରାଜସୁଖ—ସଂ. ବି—ରାଜ୍ୟଭୋଗ ଜନିତ ସୁଖ—Happiness
Rāja sukha enjoyed by a king.

ରାଜସୁତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ରାଜପୁତ୍ର (ଦେଖ)
Rāja suta (ରାଜସୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Rājaputra (See)

ରାଜସୂୟ—ସଂ.ବି—(ରାଜନ୍ + ସୂ.ଧାତୁ = ପ୍ରସବ କରିବା + କର୍ମ.ଯ)—
Rājasūya ୧ । ସାମବେଦ ବିହିତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯଜ୍ଞ
ବିଶେଷ—1. A vedic sacrifice enjoined on
emperors by the Sāmabeda. [ଦ୍ର—ଏହି
ଯଜ୍ଞରେ ଅଧୀନ ଓ ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ଯୋଗ ଦେଇ
ଭୃତ୍ୟୋଚିତ କାମ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜସୂୟ
ଯଜ୍ଞରେ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପଦପ୍ରକ୍ଷାଳନ ଭାର
ନେଇଥିଲେ ।] ୨ । ପର୍ବତବିଶେଷ—2. Name of
a mountain. ୩ । ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—3. Name
of a paddy. ୪ । ରାଜମାର୍ଗ—4. Highway.

ରାଜସେବକ—ସଂ.ବି.ପୁଂ—ରାଜାଙ୍କ ଚାକର—King's servant.
Rāja sebaka (ରାଜସେବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜସେବା—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା; ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ
Rāja sebā ଚାକରୀ—Service under the king.

ରାଜସ୍କନ୍ଧ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା—Horse.
Rājaskandha

ରାଜସ୍ଥାନ—ଦେ. ବ.—ରାଜପୁତାନା (ଦେଖ)—
Rājasthāna 1. Rājputānā (See)
राजस्थान ୨ । ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ୫ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟ
राजस्थान (ମେବାର, ମାରବାଡ଼, ଯଷଲମିର, କୋଟା ଓ ବୁନ୍ଦି)—2. Five principalities in Rājputānā. [ଉ—ରାଜସ୍ଥାନେ ଭୂମି ଶ୍ରୀମ ମରୁସ୍ଥଳୀ । ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରିକା ।] ୩ । ରାଜପୁତାନାର ରାଜବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଇତିହାସ ଓ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ ସଂଗ୍ରହପୂର୍ବକ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଟଡ୍ ସାହେବଙ୍କ ରଚିତ ଇଂରାଜି ଗ୍ରନ୍ଥ—3. Todd's Rajasthana; a work embodying the history of the Kshatriya families of Rājputānā. [ଦ୍—ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଜେମ୍ସ ଟଡ୍ ପ୍ରଥମେ ରାଜପୁତାନା ଅଞ୍ଚଳକୁ ମାପ କରିଥିଲେ ଓ ପରେ ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ୫୮ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ବଳିତ ରାଜସ୍ଥାନର ପୋଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୭୮୨, ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୩୫ । ଏ ୧୮୦୬ ରୁ ୧୮୨୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃହରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଟଡ୍ ତାଙ୍କ ରାଜସ୍ଥାନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରାଜପୁତ ଜାତିର ବିଶେଷ ସୁଖ୍ୟାତି କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ରାଜସ୍ୱ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ସ୍ୱ=ଧନ)—ପ୍ରଜାଠାରୁ
Rājaswa ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ ବା କର—Revenue payable to the king; tribute.

ରାଜସ୍ୱ ଅଦାଲତ—ଦେ. ବି. (କଟରଥ)—ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ
Rajaswa adālata ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମକଦମାମାନ ବିଚାର
राजस्व आदालत କରାଯାଏ—A revenue court.
राजस्व अदालत

ରାଜସ୍ୱଦାୟୀ—ଦେ. ବିଣ. (କଟରଥ)—ଯହିଁରୁ ବା ଯାହାଠାରୁ
Rājaswadāyī ସରକାରଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ଅଦାୟ କରାଯାଏ—
(ଲଖରାଜ, ନିଷ୍କର—ବିପରୀତ) Revenue-paying (land
राजस्वदायी राजस्वदायी or person).

ରାଜସ୍ୱ ନିଲାମ—ଦେ. ବି. (କଟରଥ)—ବୈସୁଲ୍ ତାଗା ନିଲାମ; ରାଜସ୍ୱ
Rājaswa nilāma ବାକି ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ତାହା
राजस्वनिलाम ଅଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ରାଜସ୍ୱଦାୟୀ ବୃତ୍ତିର
राजस्वनिलाम ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିକ୍ରୟ—Revenue sale;
(ରାଜସ୍ୱ ବାକି ନିଲାମ—ଅଳ୍ପରୂପ) sale of a land for arrears of revenue.

ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—ଦେ. ବି.—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ପ୍ରଜାଦେୟ ରାଜସ୍ୱର
Rājaswa bandobasta ସ୍ଥିରୀକରଣ—A revenue
राजस्व बन्दोबस्त राजस्व प्रबन्ध settlement.

ରାଜସ୍ୱ ବାକି—ଦେ. ବି—ସରକାରଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳରେ
Rājaswabāki ରାଜକୋଷରେ ଦାଖଲ ନ ହୋଇ ବାକି
राजस्वबाकि ରହିଥିବା ଧନ—Arrears of revenue not
राजस୍ୱବାକି paid on fixed dates.

ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗ—ଦେ. ବି—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟର ଯେଉଁ ବିଭାଗଦ୍ୱାରା ରାଜସ୍ୱ
Rājaswa bibhāga ଆଦାୟ ବିଷୟ ବୁଝାଯାଏ—The
राजस्व विभाग Revenue Department of
राजस्व विभाग Government.

ରାଜସ୍ୱ ସଚିବ—ଦେ. ବି.—ରାଜସ୍ୱ ଅଦାୟ ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ରାଜାଙ୍କୁ
Rājaswa sachiba ପରାମର୍ଶ ଦେବା ମନ୍ତ୍ରୀ—Revenue
राजस्व सचीव minister; finance minister.
राजस्व सचीव

ରାଜସ୍ୱୀ—ଗ୍ରା. ବି.—ରାଜସୂୟ (ଦେଖ)—Rājasūya (See)
Rājaswī [ଉ—ରାଜସ୍ୱୀ ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ବିଧି, କରାଇ ସକଳ
राजस्वय ସମୃଦ୍ଧି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. ବିଣ—
राजस्वय ୧ । ରାଜସିକ (ଦେଖ)—1. Rājasika (See)
୨ । ରାଜକୀୟ—2. Royal. ୩ । ରାଜସୟୀ (ଦେଖ)
Rājasayī (See)

ରାଜହଂସ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚଞ୍ଚୁ ଓ ଚରଣଯୁକ୍ତ
Rājahāmsa ଶୁକ୍ଳହଂସ; କଳହଂସ—1. The white
(ରାଜହଂସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) goose (with red legs and eyes);
flamingo gander. [ଦ୍—ଜନପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ଯେ ରାଜହଂସ ଆଗରେ ପାଣିମିଶା ଦୁଧ ରଖିଦେଲେ ସେ ଖାଲି ଦୁଧଟକ ପିଇ ପାଣିଟକ ଛାଡ଼ିଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହା ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ ।] ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠରାଜା; ଯେଉଁ ରାଜା ରାଜହଂସ ପରି ଦୋଷ ତ୍ୟାଗ କରି ଗୁଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି—2. An excellent king. ଦେ. ବି (ନାମ)—କଟକ ନଗରର ୭ମାଇଲ୍ ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଏକ ବଡ଼ ମହଲା—Name of a big village to the east of Cuttack.

ରାଜହଂସ ବନ—ଦେ. ବି.—କଟକର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ରାଜହଂସ ନାମକ
Rājahamsa bana ଗ୍ରାମସ୍ଥ ମହାନଦୀ କୂଳେ ଥିବା ଛୋଟ
ଅରଣ୍ୟ (ପୂର୍ବକାଳରେ ଏ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ବନ ଥିଲା)—
The name of a small jungly tract to the east of the Cuttack town along the bank of the Mahanadi. [ଉ—ପ୍ରାଚୀନକାଳେ ଏବେ ରାଜହଂସବନ ଭେଦ ଉଚ୍ଛଳଇ ପଦ୍ମ ପ୍ରସ୍ରବଣ । ରାଧାନାଥ. ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ ।]

ରାଜ ହସ୍ତୀ—ସଂ. ବି.—ଯେଉଁ ହାତୀ ଉପରେ ରାଜା ବିଜେ କରନ୍ତି;
Rāja hastī ରାଜାଙ୍କର ପାଟହାତୀ—The elephant reserved for the raja's use.

ରାଜା—ସଂ. ବି. ପୁଂ.—(ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ=[ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ] ପ୍ରୀତି କରିବା+
Rājā କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ୍; କିମ୍ବା ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଶୋଭା ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ୍;
[ରାଜ୍ଞୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ରାଜନ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ନରପତି; ରାଜା;
ନୃପତି; ଭୂପତି—1. A king. [ଦ୍—ରାଜା ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟ ଗତ ଅର୍ଥ-ଯେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ପ୍ରୀତ କରନ୍ତି; କିମ୍ବା ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱୀୟ ଗୁଣ ଓ ବିଭବଦ୍ୱାରା ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ପୃଥୁ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ରାଜା ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ ।

ସାଧାରଣତଃ ରାଜ୍ୟର ବା ଦେଶାଂଶର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ରାଜା ବୋଲାଯାଏ । ଅନେକ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଧାନ ରାଜାଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ୍ ବା ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲାଯାଏ । ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ କର ଦେବା ରାଜାଙ୍କୁ 'କରଦ ରାଜା' ବୋଲାଯାଏ ଓ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତାସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କୁ 'ମିତ୍ର ରାଜା' ବୋଲା ଯାଏ । ଯେଉଁ ରାଜା ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଅଧୀନ ନୁହନ୍ତି ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ।

ଆଜକାଲି ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ 'ରାଜା' ଉପାଧିଦ୍ୱାରା ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ନିମ୍ନଲିଖିତ କ୍ରମରେ ଉକ୍ତ ଉପାଧିସମ୍ପର୍କରେ କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚତର ଉପାଧିମାନ ଯଥା —

୧ । ରାଜା ବା ରାଜା ସାହେବ୍ ।
୨ । ରାଜା ବାହାଦର୍ ବା ରାଜା ବାହାଦୁର୍ ।
୩ । ମହାରାଜା ।
୪ । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର୍ ।
୫ । ମହାରାଜାଧିରାଜ ।
୬ । ମହାରାଜାଧିରାଜ ବାହାଦୁର୍ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜ ଶାସନାଧୀନ 'ରାଜା ଉପାଧିଧାରୀ କେତେ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧାରଣ ଜମିଦାର ଅଟନ୍ତି । କେତେକ ପୂର୍ବତନ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶଧର ଅଧୁନିକ ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର ଅଟନ୍ତି ଓ କେତେକ ରାଜ୍ୟଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଶାସନାଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜା ଅଟନ୍ତି । କେଉଁ କେଉଁଠାରେ ରାଜା ଉପାଧିକୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବଂଶ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଛନ୍ତି ଓ କେଉଁ କେଉଁଠାରେ ଏହି ଉପାଧିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କରିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଏହି ଉପାଧି ଭୂଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ 'ଅନୁମୂର୍ଷିଟୋଭବ' ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।] ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—2. A member of the warrior caste. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra ୪ । ଚନ୍ଦ୍ର—4. The moon. ୫ । ପ୍ରଭୁ—5. Master. ୬ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବହୁ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—6. A chief amongst many of a class (of things or persons). [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ପରେ ବା ପୂର୍ବରେ ଲାଗି ସମାସ ହେଲେ 'ରାଜ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଯଥା— ନର ରାଜ, ବାରଣ ରାଜ, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ, ରାଜଯୋଗ, ରାଜପଦ ।] ୭ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାକ୍ରମେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ବର୍ଷରେ ପୃଥିବୀର ଶୁଭାଶୁଭ ଉପରେ ଅଧିପତି ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହେବା ଗ୍ରହ—7. (Astrology) A planet who is said to be the lord over the destinies of the earth for a particular year. (ଯଥା—ଏ ସମୟରେ ରାଜା ବୁଧ ।)

ରାଜାଆମ୍ବ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ରାମ ଫଳ (ଦେଖ)
Rājā āmba Rāma phala. (See)

ରାଜା ଜୟସିଂହ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଜୟପୁର ନଗରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା
Rājā jayasimha ରାଜା—The founder king of
ରାଜାଜୟସିଂହ Jaipur town. [ଦ୍ର—ଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ
ରାଜାଜୟସିଂହ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ । ଏ ଅତି ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ୧୬୧୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ ଓ ୪୪ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ଗଣିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ରାଜନୀତି ମଣ୍ଡଳୀରେ ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷଣ ଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିବାପାଇଁ ଏ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍‌କୁ ଲୋକ ପଠାଇ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଜୟପୁର, ଦିଲ୍ଲୀ, ଉଜ୍ଜୟିନୀ, ମଥୁରା ଓ କାଶୀରେ ମାନ-ମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ବୋଧୋପଯୋଗୀ ଜାଜାନ୍ତ ଗୋଲକାନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରି ପଞ୍ଜିକା ସଂସ୍କାର କରିଥିଲେ ।]

ରାଜାଜ୍ଞା—ସଂ. ବି.—ରାଜାଙ୍କ ହୁକୁମ—
Rājājñā King's command.

ରାଜାତ୍ୟାବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବି.—ରାଜାବର୍ତ୍ତ (ଦେଖ)
Rājātyābarttaka Rājābartta. (See)

ରାଜାଦନ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ପିୟାଳ ବା ଚିରୋଞ୍ଜି ଗଛ—
Rājādana A tree; Buchanania Latifolia.
ଅନ୍ୟ ସଂ.—ପିୟାଳ, ଖରସ୍ୱନ, ଖର, ବକୁଳବଲ୍ଲଳ, ତାପସେଷ୍ଟ, ସନ୍ନଦ୍ଧ, ଧନୁଷ୍ଠ । ପିୟାଳ चिरोञ्जि ତେ. ସାରୁପପ୍ପ ଫା. ବୁକ୍‌ଲେଖାଦ୍ ଆ. ହବୁସ୍‌ସମାମା

ରାଜାଦନୀ—ସଂ. ବି—ଖୀରକୋଳି ଗଛ—
Rājādanī A tree; Mimusops Hexandra.
ଅନ୍ୟ ସଂ—ରାଜଫଳ, କପିତ୍ଥ, ଖୀରବୃକ୍ଷ, ନୃପଦ୍ରୁମ, ଲମ୍ବଖାଳ, ମଧୁଫଳ, ମାଧବୋଦ୍ଭବ, ଖୀରୀ, ଗୁଳଫଳ, ଭୂପେଷ୍ଟ, ଶ୍ରୀଫଳ, ରାଜବଦ୍ଧ, ଦୃଢ଼ସ୍କନ୍ଧ ଖୀରସ୍ଥଳ । ଓ. ଖୀରକୋଳି ଖୀରନୀ खीरी ମ. ରାମଣୀ, ରେବଣେ ତା. ପଣ୍ଡ

ରାଜାଦ୍ରି—ସଂ. ବି—ରାଜଗିରି (ଦେଖ)
Rājādri Rājagirā. (See)

ରାଜାଧିକରଣ—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ଅଦାଲତ—
Rājādikaraṇa King's court of justice.

ରାଜାଧିକରଣିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଅଦାଲତର ବିଚାରପତି—
Rājādhikaraṇika A judge.

ରାଜାଧିରାଜ—ସଂ. ବି—ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ; ସମ୍ରାଟ—
Rājādhirāja Emperor; sovereign.

ରାଜାନୁଗ(ମ)ତ—ସଂ ବିଣ—ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ—
Rājānuga(ma)ta Subservient to the king.
(ରାଜାନୁଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜାନୁଗତୋ ଧର୍ମଃ—ସଂ. ପ୍ରବଚନ—ଦେଶର ଧର୍ମକୁ ରାଜା ରକ୍ଷା
Rājānugato dharmaḥ କରନ୍ତି; ଧର୍ମ ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ
(ରାଜାନୁଗତେ ଧର୍ମ—ଦେ. ରୂପ) ଅର୍ଥେ—Religion or
piety follows the king.

ରାଜାନୁଗୃହୀତ—ସଂ. ବିଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପ୍ୟାୟିତ—
Rājānugṛuhīta Favoured by a king.

ରାଜାନୁଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କର ଦୟା—
Rājānugraha King's favour.
(ରାଜାନୁଗ୍ରହ—ଦେ. ରୂପ)

ରାଜାନ୍ନ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦ୍ୱୈମନ୍ତ୍ରିକ ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ; ଏକପ୍ରକାର ସରୁଧାନ—A sort of fine winter rice grown in the Deccan.
ରାଜାର୍ହ } ରାଜୈଷ୍ଟ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଅନ୍ୟ ସଂ—ନୃପାନ୍ନ, ଦୀର୍ଘଶୂକ, ଦୀର୍ଘ, କୁରକ ଧାନ୍ୟଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଓ. ନରସିଂହଭୋଗ ଧାନ ରାଜଭୋଗ ଧାନ
[ଦ୍ର—ଏହା ଶୁକ୍ଳ, ରକ୍ତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ତିନି ପ୍ରକାର । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅପେକ୍ଷା ରକ୍ତ ଓ ରକ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ଶୁକ୍ଳଧାନ୍ୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।]

ରାଜା ପ୍ରଜା—ଦେ. ବି (ସହଚର ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)—ରାଜା ଓ ପ୍ରଜା—
Rājā prajā A king and his subjects.
ରାଜାପ୍ରଜା **ରାଜାପ୍ରଜା; ରାଜରୈୟତ୍**

ରାଜାବର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବି.—ଷ୍ଟିକ ଜାତୀୟ ଉତ୍ତମରତ୍ନ—A kind of inferior gem.
ଅନ୍ୟ ସଂ—ନୃପାବର୍ତ୍ତ, ରାଜାତ୍ୟାବର୍ତ୍ତକ, ଅବର୍ତ୍ତମଣି, ଅବର୍ତ୍ତ
ରେଉଟୀ **ରେଉଟୀ, ଲାଜବର୍ଦ୍ଦ**
[ଦ୍ର—ଏହି ମଣି ନୀଳ ବା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ; ଚନ୍ଦ୍ର ମୟୂର କଣ୍ଠ ପରି ନାନାପ୍ରକାର ଆଭା ଏଥିରୁ ବାହାରେ । ଏହା ଧାରଣ କଲେ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଓ ରୋଗ ଶାନ୍ତି ହୁଏ ।]

ରାଜାବଳି—ସଂ. ବି—ସ୍ୱଳବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ତାଲିକା ବା କୁଳନାମ
Rājābali Genealogy of kings.

ରାଜା ବାହାଦୁ(ଦ୍ଦ)ର୍—ଦେ.ବି—ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—Raja Bahadur; a title bestowed by the Government of India.
ରାଜାବାହାଦୁର **ରାଜାବହାଦୁର**
[ଦ୍ର—ଏହା ରାଜା ଉପାଧିଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ।]

ରାଜା ମାନସିଂହ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଅକବରଙ୍କ ରାଜସଭାର ଏକତମ ରତ୍ନ—One of the nine gems of the court of Emperor Akbar.
ରାଜାମାନସିଂହ **ରାଜାମାନସିଂହ**
[ଦ୍ର—ଏ ଅକବରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସେନାପତି ଥିଲେ । ଅକବରଙ୍କ ପୁତ୍ର ସେଲିମ୍ ଏହାଙ୍କ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏ ପରିବାରର ରାଣା ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ ହେବାରୁ ଅକବରଙ୍କୁ ହଳଦିଘାଟ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଥିଲେ ।]

ରାଜାମ୍ର—ସଂ. ବି.—୧ । ରାଇ ୭ (ଦେଖ)—1. Rāi 7 (See)
Rājāmra ୨ । ସୁମିଷ୍ଟ ଆମ୍ର ବିଶେଷ—2. A sort of sweet mango.
ଅନ୍ୟ ସଂ—ସ୍ୱାମ୍ର, ରାଜଫଳ, କୋକିଳୋତ୍ସବ, ମଧୁର, କୋକିଳାନନ୍ଦ, କାମେଷ୍ଟ, ନୃପବଲ୍ଲଭ, କାମାହ୍ୱ, ଟଙ୍କ, ରାଜପୁତ୍ରକ, ଅମ୍ରାତ
କଲମୀଆମ **କଲମୀଆମ**
ମ. ରାଜାମ୍ବା
ତେ. ରାତମାଡ଼ିଚେଟ୍ଟୁ
[ଦ୍ର—ଏହା ଶୁକ୍ଳ, ରକ୍ତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ତିନି ପ୍ରକାର । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼, ବେଶି ମାଂସଳ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଟାଉଆ ଯୁକ୍ତ । ଏ ଫଳର ଶସ୍ୟ ଚେରୁଆ ନୁହେଁ । ଏ ଗଛରୁ କଲମୀ ଗଛ ଉତ୍ତମ ଯାଏ । ଲେଙ୍ଗଡ଼ା, ବାଇଗଣ ପଲେଇ, ଫଜଲି, ମାଲଦହ, ବୋମ୍ବେ-ଆଦି ଆମ୍ବ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ।]

ରାଜାମ୍ବ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଣପୁର) ବି—ରାମଫଳ (ଦେଖ)
Rājāmba Rāmaphala (See)

ରାଜାରାଜୁଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବି (ସହଚରଶବ୍ଦ)—ରଜାରାଜୁଡ଼ା (ଦେଖ)
Rājārājurḍā(ṛdi) Rajārājurḍā (See)

ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ମରହଟ୍ଟା ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନରେ ନିଯୁକ୍ତ ସୁବାଦାର ବିଶେଷ—Name of a Marhatta Governer of Orissa.
ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତ **ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତ**
[ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୭୧ ସାଲରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏ ରାଜଶାସନରେ ପଟୁ ଓ ନିର୍ମଳ ଚରିତ୍ରର ଲୋକଥିଲେ । ୧୭୮୧ ସାଲରେ ବିଦ୍ରୋହ ମରହଟ୍ଟାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସନ୍ଧି ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ରାଜାରାମ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଅନେକ ଲାଖରାଜ ଜମିର ସନନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ମିଳେ । ଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇଥିଲେ ।]

ରାଜାର୍କ—ସଂ. ବି.—ଶ୍ୱେତ ଅର୍କ ଗଛ—The white species of Calotropis Gigantea.
ମ. ମନ୍ଦାରୁ ମ. ମନ୍ଦାରସ୍ୱେତ୍ତ **ଶ୍ୱେତ ଆକ୍ଦ**

ରାଜାର୍ହ—ସଂ. ବିଣ—ରାଜାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ—Fit for a king; befitting a king. ବି—ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ—Eaglewood; a fragrant wood.
Rājārha

ରାଜାର୍ହା—ସଂ. ବି.—ଜମ୍ବୁ; ଜାମୁ—
Rājārhā Eugenia Jambolana.

ରାଜାଲାବୁ—ସଂ. ବି.—ମିଠାଲାଉ—
Rājālābu The sweet gourd.
ଅନ୍ୟ ସଂ—ସ୍ୱାଦୁତୁମ୍ବୀ, ମହାତୁମ୍ବୀ, ମଧୁରାଲାବୁ, ଶାକାଲାବୁ, ଭକ୍ଷ୍ୟାଲାବୁ, ଅଲାବୁକା, ମିଷ୍ଟତୁମ୍ବୀ

ରାଜାଶ୍ରୟ—ସଂ ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ—
Rājāsraya Shelter of a king
(ରାଜାଶ୍ରିତ—ବିଣ)

ରାଜା ସାମନ୍ତସିଂହାର—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି ବିଶେଷ—Name of an ancient Oriya poet.
Rājā sāmantasimhāra
[ଦ୍ର—ମଧୁସୂଦନଭଞ୍ଜ ଓ ରାଧାବିଳାସ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବିଦ୍ୟାପତି. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ରାଜା ସାହେବ୍—ଦେ. ବ.—ରାଜାଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁଭାବରେ ସମ୍ବୋଧନ—
Rājā sāheb A term of addressing Rajas.
ରାଜାସାହେବ **राजासाहेब**

ରାଜାହି—ସଂ. ବ.—ରଣାସାପ (ଦେଖ)
Rājāhi Ranāsāpa (See)

ରାଜି—ସଂ. ବ (ରାଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ସମୂହ; ପଙ୍କ୍ତି; ଶ୍ରେଣୀ;
Rāji ଧାଡ଼ି—1. Row. ୨ । ରେଖା—2. Line
ବିଣ. ୧ । ଶୋଭିତ—1. Adorned; shining. ୨ । ପ୍ରଭାପ୍ତ—4. Bright; lighted. ଦେଦେ.ବ. (ଆ.
ରାଜୀ ରାଜ୍ଜି)—୧ । ସମ୍ମତି—1. Consent; agreement.
राजी [ଉ—ବହୁ ଲେଦେଁ ଅନୁସର ରାଜ ତ ନ ବଶିଲାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ବିଶୋଷ୍ଟରମ୍ଭ ତ ଗୀତ ।] ବିଣ—ସମ୍ମତ; ସ୍ୱୀକୃତ—Agreed; consenting.

ରାଜି କରାଇବା—ଦେ. କ.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ବିଷୟରେ
Rāji karaiba ସ୍ୱୀକୃତ କରାଇବା—To make a person
(ରାଜି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) agree to a thing.
ରାଜିକରା **राजीकराना**

ରାଜିକା—ସଂ. ବ.—୧ । ରାଇସୋରିଷ (ଦେଖ)—
Rājikā 1. Rāisorisha (See)
୨ । କ୍ଷେତ୍ର—2. A field. ୩ । ପଙ୍କ୍ତି—3. Row.

ରାଜି ଖୁସି—ଦ୍ୱୈଦେ. ବ. (ସହଜର ଶବ୍ଦ; ଆ. ରାଜ୍ଜି, ଖୁସୀ)—୧ ।
Rāji khusi ସମ୍ମତି ଓ ଇଚ୍ଛା—1. Consent and
ରାଜି wish. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ସମ୍ମତି—2. Free
राजीखुसी consent.

ରାଜିଡିକ୍ରି—ଦ୍ୱୈଦେ. ବ (କଟରଆ. ରାଜ୍ଜି ଓ ଇଂ. ଡିକ୍ରୀ)—ବାଦ
Rājidikri ଓ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ସମ୍ମତି ଅନୁସାରେ ଅଦାଲତଙ୍କର
(ରାଜିଡିକ୍ରି, ରାଜିଡିକ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମକଦମା ମୀମାଂସା—
ରାଜିଡ଼ିକ୍ରୀ **राजीडिगरी** Consent decree.

ରାଜିତ—ସଂ. ବିଣ. (ରାଜ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଶୋଭିତ—
Rājita 1. Adorned. ୨ । ପ୍ରଭାପ୍ତ—2. Illuminated;
(ରାଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) dazzling. ୩ । ପ୍ରକାଶିତ—3. Displayed; manifest. [ଉ—ବଡ଼ାଇ ଜୀବ ଭୁଞ୍ଜିତ, ବୁଲୁରେ ଭୁଣ୍ଡ ରାଜିତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରାଜିତମାନ—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ରାଜିତ)—ଶୋଭମାନ—
Rājitamāna Beautiful.
[ଉ—ବନ୍ଦ ରାଜସତ ଉପମା ରାଜିତ, ରାଜିତମାନ କରି ଲୋଚ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ରାଜିନାମା—ଦ୍ୱୈଦେ. ବ.—(ଫା.)—(କଟରଆ)—୧ । ରଫାନାମା,
Rājināmā ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କର ରଫାନାମା—1. Petition
ରାଜିନାମା **राजीनामा** of compromise.
୨ । ସମ୍ମତି ସୂଚକ ଲିପି—2. Deed of agreement

ରାଜି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ.—ସ୍ୱୀକୃତ ହେବା—To consent; to
ରାଜି ହଓୟା **राजीहोना** agree.
[ରାଜି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଜି ଫଇ(ଏ)ସଲ(ଲା)—ଦ୍ୱୈଦେ. ବ.—(ଫା.) (କଟରଆ)—ଉଭୟ
Rāji phai(e)sala(lā) ପକ୍ଷଙ୍କ ସମ୍ମତିରେ ମକଦମାର ମୀମାଂସା—
ରାଜି ଫୟସଲ **राजी फयसल** Compromise decree; a decree passed on both parties' consent.

ରାଜି ବଦର—ଦେ. ବ.—(ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ଇଲାକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)
Rāji badara ଜାନାପୁଣ୍ଡ ପରେ ଅଟେଷ୍ଟେଶନ୍ ସମୟରେ ଜଣେ
ରାଜି ବଦର **राजी बदर** ବ୍ୟକ୍ତି ଜାନାପୁଣ୍ଡ ରେକର୍ଡ଼ ସଂଶୋଧନ ସମ୍ବନ୍ଧେ କରିଥିବା ଆପତ୍ତିର ପ୍ରତିବାଦୀର ସମ୍ମତି ଅନୁସାରେ ମୀମାଂସା—The decision of a dispute by the consent of the defendant at the attestation stage of revenue settlement proceedings.

ରାଜିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି.—(ସଂ. ରାଜ ଧାତୁ)—ବିରାଜିବା; ଶୋଭା
Rājibā ପାଇବା—To shine. [ଉ—କାହ୍ନ ରାଜିଲ ଘାଟ ।
ରାଜା **राजना** ମଧୁସୂଦନ. ଶ୍ରୀଦମାଳା ।]

ରାଜିବେରାଜି—ଦ୍ୱୈଦ୍ୱୈଦ. ବ.—(ବିପରୀତ ସହଜର ଶବ୍ଦ; ଆ. ରାଜ୍ଜି,
Rāji berāji ବେରାଜି)—Agreement and dis
ରାଜି ଗରରାଜି **राजी बेराजी** agreement.

ରାଜିମତଫଳା—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଜଡ଼ି; ରାଜ କୋଷାତକୀ—
Rājimat phalā Luffa Amara (creeper and fruit.)

ରାଜି ମୁଦେଇ—ଦ୍ୱୈଦେ. ବ.—(ଫା. ରାଜ୍ଜି ମୁଦଇ)—(କଟରଆ)—
Rāji mudei ଫେରାଦ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତିବାଦୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ
ରାଜି ମୁଦଇ କରିଥିବା ଅଭିଯୋଗରୁ ଖାଲି ହେବା ଅବସ୍ଥା—
Withdr awal of a charge by the complaina nt; compromise of a case by the
राजीमुद्दई complainant.

ରାଜି ରକବା—ଦ୍ୱୈଦେ. ବ. (ଆ)—(ସହଜର ଶବ୍ଦ)—(କଟରଆ)
Rāji rakabā ମକଦମାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିଳାମିଶା
ରାଜି ରଫା } — ଅନ୍ୟରୂପ ହୋଇଥିବା—Compromise
ରାଜି ରୁକବା } between the parties.

ରାଜିଳ—ସଂ. ବ.—(ରାଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇଳ)—ଧଣ୍ଡ ସାପ—
Rājila Water snake.

ରାଜୀ—ସଂ. ବ.—୧ । ରାଜ (ଦେଖ)—1. Rāji (See) ୨ ।
Rāji ରାଜିକା (ଦେଖ)—2. Rājikā (See) ଦ୍ୱୈଦେ. ବ ଓ
ବିଣ—ରାଜି (ଦେଖ)—Rāji (See)

ରାଜୀ ଫଳ—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ପଟୋଳ (ଦେଖ)
Rāji phala Patola (See)

ରାଜୀବ—ସଂ. ବ.—(ରାଜ୍ଜି=ଶ୍ରେଣୀ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବ)—୧ । ପଦ୍ମ-
Rājiba 1. Lotus. ୨ । ହସ୍ତୀ—2, Elephant. ୩ ।
ମତ୍ସ୍ୟ—3. Fish. ୪ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—4. Crane. ୫ । ହରିଣ ବିଶେଷ—5. A kind of deer. ବିଣ.—
(ରାଜନ୍ + ଈବ)—୧ । ରାଜୋପଜୀବୀ—1. Dependant upon a king. ୨ । ରାଜାନୁଗ—2. Following or attending on a king.

ଦେ. ବ ସଂ—ରାଜୀବ ଲୋଚନର ଭାବ ନାମ—
A name for calling Rājībalochana.

ରାଜୀବ ନୟନ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ—(ବହୁ ରାଜ୍ଞ ହି; ରାଜ୍ଞବ—ପଦ୍ମ ପର ନୟନ ଯାହାର)—ପଦ୍ମପର ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—
Rājība nayana Lotus-eyed; having eyes as graceful as the lotus.

ରାଜୀବ ନେତ୍ର } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରାଜୀବ ଲୋଚନ }

ରାଜୀବ ନୟନା
ରାଜୀବ ନେତ୍ରା
ରାଜୀବ ଲୋଚନା } —ସ୍ତ୍ରୀ ଦେ. ବ. ସଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
A name given to males.

(ରାଜୀବନୟନା, ରାଜୀବନେତ୍ରା, ରାଜୀବଲୋଚନା—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ. ରୂପ)

ରାଜୀବପତ୍ରାକ୍ଷ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ—(ବହୁ ରାଜ୍ଞ ହି; ରାଜୀବ ପତ୍ର=ପଦ୍ମଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ପର ଅକ୍ଷି=ଆଖି ଯାହାର)—
ପଦ୍ମଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ପର ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—Having eyes as graceful as lotus petals.
Rājība patrāksha

ରାଜୀବରାଜ—ସ. ବ.—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦ୍ମଫୁଲ; ରକ୍ତପଦ୍ମ—
Rājība rāja The red lotus.

ରାଜୁ—ଦେ. ବ.—୧ । ହିନ୍ଦୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ବିଶେଷ—
Rāju 1, A Hindu Kshatriya caste inhabiting Midnapur, Balasore and other parts of Utkal.

[ଦ୍—ରାଜୁ—ହିନ୍ଦୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିବିଶେଷ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ, ମେଦିନୀପୁରର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ, ଚବିଶ ପ୍ରଗଣା, ହିଜଲୀ, ଢଙ୍କା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଏହି ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କ ବସତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ରାଜୁମାନେ ଅବଧ୍ୟ ଅନ୍ଧ୍ର ବା ଅନ୍ଧ୍ର-କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ପରିଚିତ । ଏମାନେ ଚୌହାନ ଓ ଗୋଲ ବଂଶୀୟ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । କାଳକ୍ରମେ ଏମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବସାୟ ତ୍ୟାଗ କରି କୃଷି ବ୍ୟବସାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ଶ୍ରୀ, କଣ୍ଠାର ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଶ୍ରୀ ଏବଂ କଣ୍ଠାର ଅର୍ଥାତ୍ ଖଣ୍ଡା ସନ୍ତାନରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ଏମାନେ ଏକ ସମୟରେ ଧନଶାଳୀ ଏବଂ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ବଂଶାନୁଗତ ସାଂଜ୍ଞା (ବଂଶୋପାଧି) ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାଚକ ବା ସୈନିକ ବିଭାଗୀୟ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କର ସାଂଜ୍ଞା—

ମହାପାତ୍ର, ପାତ୍ର, ସେନାପତି, ଗିରି, ବିଶାଳ, ଚୌହାନ, ବ୍ରହ୍ମ, ବର୍ମା, ଦତ୍ତ, ଚଣ୍ଡ, ସାନ୍ତ, ପ୍ରଧାନ, ଭଟ୍ଟ, ଭଦ, ଜଗ, ଦେ, ଘୋଷ, ଶେଖ, ଅଇତ, ଦଣ୍ଡପାଟ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଭାବ ଓ ଅଗ୍ରିମ ବ୍ୟବହାର କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ପରି, ତଥାପି କାଳକ୍ରମେ ଏମାନେ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଜୀବିକା କରିବାରୁ ଅନେକେ ଉପବୀତ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା କେତେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈଦିକ ନିୟମରେ ଉପବୀତ ଧାରଣର ପ୍ରଥା ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ କୃଷିକୁ ଜୀବିକା କରି ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଉପବୀତଧାରୀଙ୍କର ବିବାହାଦି ଚଳେ । ଏମାନେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଦିନ ଛଡ଼ା ପିଣ୍ଡ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦିରେ ଅନ୍ନ ପିଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ, ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୁରୋହିତ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପଦସ୍ଥ, ବିଦ୍ୱାନ୍, ଓ ଧନବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି ।

ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିମବାସୀ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ; କାରଣ, ତାହା ହୋଇଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବତ୍ର ଏମାନଙ୍କର ବସତି ଥାଆନ୍ତା । ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଯେ ବହୁଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଆସିଲେଣି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ବହୁଳ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାନ୍ତ ରକ୍ଷୀରୂପେ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ଏମାନଙ୍କର ବସତି ଅଧିକ ସେହିଠାରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବତନ ଦୁର୍ଗର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖା-ଯାଏ । ରାଇବଣିଆ, ବାନ୍ଦ୍ରି, ଫୁଲବଣି ଦୁର୍ଗମାନ ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କର ଅଧିକାରରେ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଓ ଉକ୍ତ ଗଡ଼ମାନଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବହୁ ରାଜୁ ପରିବାରଙ୍କ ବସତି ଅଛି । ରାଜପୁତାନାର (ରାଜସ୍ଥାନର) ବଂଶ ପରମ୍ପରା ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ଶାଖା ଓ ବାମ ଶାଖା ନାମରେ ୨ଟି ଶାଖା ଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ରାଜପୁତାନାର ରାଜବଂଶପରମ୍ପରାଗତ ଦରବାରେ ଚଣ୍ଡାବତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ଶୁକ୍ଲାବତ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ରାଜାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମରେ ବସିବାର ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବାର ବିଗ୍ରହରେ ଏ ଦୁଇ ଶାଖା ପୂର୍ବେ ଚିହ୍ନିତ ହେଉଥିଲେ । ଏ ଦୁଇ ଶାଖା ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ଚଳେ । କ୍ରମଶଃ ଏ ଦୁଇ ଶାଖାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ବାବୁ ଭୁଜ-ଦଚେନ୍ଦ୍ର ଦାସ (ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ) ବି. ଏ. ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ମହାଶୟ ତତ୍ପ୍ରଣୀତ "ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ଇତିବୃତ୍ତ" ନାମକ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକର ୧୫୪ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି—

"ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶର (ରାଜପୁତନାର) ଅନେକ ରାଜପୁତ୍ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଭୟରେ ବାସସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି-ଥିଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି କୃଷି ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଦିନ ଯାପନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜୁ ନାମରେ ପରିଚିତ ।"

ଉତ୍କଳର ଜଣେ ସ୍ୱାନଭୂତ ଦାସ ଉତ୍ତରବାଲେଶ୍ୱରର ଜଳେଶ୍ୱର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଏହି ଜାତିରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ତତ୍ପ୍ରଣୀତ "ରସବିନୋଦ" ଗ୍ରନ୍ଥରେ ୨୪ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଅସ୍ମ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି—

"ସର୍ବ ବାସନା ଅଦ ମୂଳେ; ଜନମ ରାଜପୁତ ଭୁଲେ ।
ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ଜାଣ; କଟକ ନାମ ଜଳେଶ୍ୱର ।

ସପତ ପୁରୁଷ ମୋ ଭହୁଁ; ଘଲ୍ଲ ଯେ ଏତେ ଦାଲ ବହ୍ନ ।
ବଳ୍ଳ, ଭ୍ରୁଟ୍ମ ଭହୁଁ ଯେତେ; ରହ୍ନଣ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।
ଚଣ୍ଡିଅଁ ରାଜ୍ୟର ନିକଟେ; ଖୋଳ ଚଉଦ ବଣ୍ଡପାଟେ ।"

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍କଳବଂଶ ଖୁଲ୍ଲଭାଇ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି କେଶବଚନ୍ଦ ଚଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜାତିର ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ପଦ୍ୟାବଳୀ (ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଲେଖା)ରେ ଏହିପରି ଅଳ୍ପ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

"ରାଜନ୍ୟ କୁଳରେ ଜନମ । କେଶବ ଚନ୍ଦ୍ର ଚଣ୍ଡ ନାମ" ।

ଉତ୍କଳର ବାଲେଶ୍ୱରର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଉତ୍କଳୀୟ ଲେଖକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରୁଦ୍ରନାରାୟଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଲେଖା "ବିରାଟ ନଗର ଓ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣରେଖା" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ୧୪ ପୃଷ୍ଠାରେ ଏହି ରାଜୁ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାର ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।—

"ଉଗ୍ର ଷଣ୍ଢ-ଖଣ୍ଡାୟୁତ ସଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧ ସାଥି
ଅନ୍ୟ ଦେଶରୁ ଆଗତ ରାଜପୁତ ଜାତି ।
ପୂର୍ବେ ରାଜୁଥିଲେ ବୋଲି ହେଲେ ରାଜୁ ଜାତି,
ନିଷ୍ଠେ ଏମାନେ ରାଜନ୍ୟ-ରାଜ ଅନୁଗାମୀ ।
ବ୍ରୁଟିଶ କେଶରୀ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଧରିଥିଣ
ବିଷୟେ ଦିର ନ ଥିଲେ ସୁଭାଷ୍ଟ ନିୟମ ।
ପୂର୍ବେ ବାଲ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଛି ମୋ ଚକ୍ଷୁ
କାହାରି କାହାରି ଗୃହ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଶେଷ ।
ବଶ-ଭଲ୍ଲ-ଗୁଣ-ଯୁକ୍ତ ଦାର୍ମ୍ମିକ ପ୍ରଚାଣ୍ଡ
ତା ନିକଟେ ଖୋଡ଼ୁଥିଲା ଶରଦ୍ୱଣି ଭୁଣ୍ଡ ।"

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ଦାସ, ବି. ଏ, ବି. ଏଲ., ଓକିଲ ତାଙ୍କର "ସମାଜ ସଂସ୍କାର ବା ବର୍ଣ୍ଣଜାତି ଓ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ" ନାମକ ପୁସ୍ତକର ୨୪୫ ପୃଷ୍ଠାରେ ଏହି ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

"ଏହି ରାଜୁମାନେହିଁ ମଗଧର ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳୀନ ରାଜୁକ ପଦସ୍ଥ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କର ବଂଶଧର । ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ନରପତିମାନେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କର୍ମରେ ସ୍ୱୀୟ ରାଜୁକମାନଙ୍କୁ ସୁନିପୁଣ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ମହାରାଜ ଅଶୋକଙ୍କ ଶିଳାଲିପିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ରାଜୁକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୂରଦର୍ଶୀ ଶାସକ ଓ ଯୋଦ୍ଧା ଜାତି ଥିଲେ । ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ୱେତ, ଶ୍ୱେତାନ ମାନେ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଓ ଉତ୍କଳର କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ପାଲିଭାଷାର "ରାଜୁକ" ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ରୂପେ "ରାଜୁ" ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ଏହି ରାଜୁକମାନଙ୍କ କ୍ଷମତା ବିଷୟରେ ଅଶୋକ ନିଜେ ଶିଳାଲିପିରେ ପାଲିଭାଷାରେ ତଳଲିଖିତ ମର୍ମରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି :—

"ସୁନିପୁଣ ଧାତ୍ରୀ ହସ୍ତରେ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନର ଲାଳନ ପାଳନ ଭାର ଅର୍ପଣ କରି ପିତା ମାତା ଯେପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତମନରେ କାଳଯାପନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେପରି ମନେ କରନ୍ତି ଧାତ୍ରୀର ହସ୍ତରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଅପହୃତ ହେବ ନାହିଁ; ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ମୋର ସନ୍ତାନ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କର ସୁଶାସନ ଓ ସୁପାଳନ ଭାର ରାଜୁକମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିଅଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସେମାନଙ୍କର ସୁଶାସନ ଗୁଣରେ ମୋ ପ୍ରଜାବର୍ଗ ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରିବେ ଏବଂ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଧର୍ମ ସାଧନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ । ରାଜୁକମାନେ ଯେପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନ କ୍ଷମତା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି ।"

ରାଜୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ରାଜପୁତ ବା ରାଜନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ନ ହୋଇ ରାଜୁକ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ହେବାର ବିଶେଷ ସମ୍ଭାବନା । ରାଜୁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଥମେ କୌଣସି ଜାତିର ନାମ ନ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଉପାଧିର ନାମ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ରାଜୁକ ପଦଧାରୀ ଅଧିକାରୀମାନେ ରାଜୁ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଗୋଟିଏ ଜାତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଅତଏବ ଏହି ରାଜୁକ ପଦସ୍ଥ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ରାଜ ଜାତିର ଲୋକ ବୋଲି ଅଭିହିତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।]

୨ । ରାଜକିଶୋରର ଡାକନାମ—2. Name for calling Rājakiśora.

ରାଜୁଆଡ଼ା—ଦେ. ବି.—(ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁଭୂତ, ସଂ. ରାଜ୍ୟ)—ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ; ଗଡ଼ଜାତ—Country governed by a prince; state of a Chief.

Rājuārdā

ରାଜୋୟାଡ଼ା ରାଜବାଡ଼ା

(ରାଜୁଡ଼ା, ରାଜୁଆଡ଼ା, ରାଜୋଡ଼ା, ରାଜ୍ୱାଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୋଗଲବନ୍ଦୀ—ବିପରୀତ] ଦେ. ବିଣ.—ରାଜାଙ୍କ ଶାସିତ—Ruled by Rajas. [ବ୍—ଓଡ଼ିଆ ମୂଳକ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ରାଜୁଆଡ଼ା ଓ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ । ସରକାରଙ୍କ ଶାସିତ ମୋଗଲବନ୍ଦୀରେ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ସମ୍ବଲପୁର, ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟ, ଏହିପରି ୬ ଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ଅଛି । ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଶାସିତ ରାଜୁଆଡ଼ାକୁ ଗଡ଼ଜାତ ବୋଲାଯାଏ ।]

ରାଜୁଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବି.—୧ । ରାଜୁଆଡ଼ା—1. The states ruled by Indian Ruling Chiefs.

Rājurdā(rdi)

ରାଜଡ଼ା ରାଜବାଡ଼ା

[ଉ—ରାଜା ରାଜୁଡ଼ା ସବୁଠାରେ ପୂଜା । ଉଣେଇଶେ ଯାଉ ଯେଣେ ତା ଇଚ୍ଛା—କହନ୍ତି ମାସ୍ୟେ—ଚଉଇଶା] ୨ । ରାଜନ୍ୟ ୧ ଓ ୨ (ଦେଖ)—2. Rājanya 1 and 2 (See). ୩ । ସାମନ୍ତରାଜା—3. Feudal Chief. ୪ । ରାଜାଙ୍କ ପରି ବ୍ୟକ୍ତି—4. Personage of the position of a rājā. ଦେ. ବିଣ—ରାଜୁଆଡ଼ା (ଦେଖ)

Rājuarda (See)

ରାଜୁତ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରାଜପୁତ)—୧ । ରାଜପୁତ—1. Prince.

Rājuta

ରାଜ

୨ । ରାଜା—2. King. [ଉ—ରାଜୁତ ସାଧୁତ ଘରେ ଜନ୍ମ ତାର ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ରାଜ

୩ । ରାଜୁତି (ଦେଖ) 3. Rājuti (See)

ରାଜୁତି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରାଜତ୍ୱ)—ରାଜତ୍ୱ—Sovereignty.
Rājuti राजत्व राजती

ରାଜୁ ରାଜୁ—ଦେ ବିଶ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ସରୁ ସରୁ; ବାଲି ବା ଚୂଣା ଅବ ମିଶି ଥିବାରୁ ଖେଳାଇବାରୁ କର୍କଶ—
Raju rāju रच रच कच कच Grating to the palate or tongue or teeth, (e. g. food mixed with sand or chaff).

ରାଜୁସି—ଦେ.ବି—(ସଂ.ରାଜସୂୟ)—୧। ରାଜସୂୟ (ଦେଶ)—1. Rāja
Rājusi sūya (See). [ଉ—ମୋହନ ଦର୍ପ ଏବେ ହର; ସ୍ୱର୍ଗେ
राजसूय ରାଜସି ଯାଗ କର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨। (ସଂ.
राजसूय ରାଜସ୍ୱ)—ରାଜସ୍ୱ (ଦେଶ)—2. Rājaswa(See). ୩।
(ସଂ. ରାଜର୍ଷି) ରାଜର୍ଷି (ଦେଶ)—3. Rājarshi (See)
ବିଶ—୧। (ସଂ. ରାଜସିକ)—ରାଜସିକ (ଦେଶ)
1. Rājasika (See). ୨। (ସଂ. ରାଜକୀୟ)—ରାଜକୀୟ
(ଦେଶ)—2. Rājakīya (See)

ରାଜେ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍)—(ରାଜାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ)
Rāje (ଯଥା—ରାଜେ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ [ଦେବବର୍ମା)—ରାଜା—
राजा राजा Rājā.

ରାଜେକ୍ଷୁ—ସଂ. ବି—କୋଇଲିଖିଆ (ହରେକ୍ଷୁ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଶ)
Rājekshu Koilikhiā (See)

ରାଜେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି—(ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ ବା ପ୍ରଧାନ)—୧। ପ୍ରଧାନ
Rajendra ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜା—1. A chief king. ୨।
ରାଜାଧିରାଜ; ସମ୍ରାଟ୍—2. Emperor.

ରାଜେୟ—ସଂ. ବି—(ବୈଦ୍ୟକ) ପଟୋଳ (ଦେଶ)
Rājeya Paṭola (See)

ରାଜୋଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଶ—ରାଜୁଅଡ଼ା (ଦେଶ)
Rājordā(rdi) Rājuārdā (See)

ରାଜୋପାଧିକ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—'ରାଜା' ଉପାଧି ପାଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Rājopādhika Titular (Raja); given the title of Rājā by the Paramount Power.

ରାଜ୍ଞୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରାଜନ୍+ଙ୍ଗୀ. ଈ)—ରାଣୀ; ରାଜମହିଷୀ—
Rājñī Queen.

ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି—(ରାଜନ୍+ଯ)—୧। ରାଜଗୀ; ରାଜତ୍ୱ; ରାଜାଙ୍କର
Rājya ଅଧିକାର—1. Reign; sovereignty. ୨।
ରାଜ ଶାସିତ ଦେଶ—2. Kingdom; state; country governed by a king. ୩। ରାଜ୍ୟଶାସନ
କାର୍ଯ୍ୟ—3. Governance ofa country. ୪।
ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାମ ଉପରେ ଅଧିପତ୍ୟ—4. Sovereignty over a hundred thousand villages. ୫।
ମୁଲକ; ରାଇଜ; ଦେଶ—5. Country; kingdom.
[ଉ—ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟମାନ ଅଧୁନିକ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର
ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର ଭାବଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା ।
ତଥାପି ରାଜା ନ ଥାଇ ଦେଶ ତ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକଦେଶର
ଅଧିପତି ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ଏହି ହେତୁ 'ରାଜ୍ୟ'
କହିଲେ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ 'ଦେଶ'କୁ ବୁଝାଏ । ଲକ୍ଷେ
ଗ୍ରାମର ଅଧିପତିଙ୍କୁ 'ରାଜା' ଓ ଦଶ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାମର ଅଧିପତିଙ୍କୁ
'ସମ୍ରାଟ୍' ବୋଲାଯାଉଥିଲା ।]
୬। ସମସ୍ତ ଦେଶ—6. The whole country.
୭। ଜଗତ୍; ପୃଥିବୀ—7. The world. ଦେ. ବିଶ.
୧। ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ—1. Inhabiting a kingdom. ୨। ରାଜ୍ୟଯୋଗ୍ୟ; ବହୁସଂଖ୍ୟକ—2. Much; many. (ଯଥା—ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ରାଜ୍ୟ ଲୋକେ
ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହେଲେଣି ।)

ରାଜ୍ୟ କୂଟ—ସଂ.ବି.—ଏକାଧିକ ରାଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର—The centre of
Rājya kūṭa more than one kingdom.

ରାଜ୍ୟକ୍ତା—ସଂ ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ରାଇତା; ଲାଉର ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ
Rājyaktā ସଙ୍ଗେ ଦହି, ଲୁଣ, ବେସର ଓ ମସଲାଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଯାଇ
କରାଯିବା ଛଅଣ—A sort of sour curry made of gourd, curd and spices.

ରାଜ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାଜତ୍ୱ କରିବା—To rule; to
Rājya karibā reign; to govern a kingdom.
राज्यकरना राज्यकरना [ଉ—ରାବଣକୁ ମାରି ବେଗେ ରାଘବାଗ୍ର,
ଅସିଣ କରନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ । ବିଶ୍ୱନାଥ—ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ]

ରାଜ୍ୟ କ୍ଷୟ—ସଂ. ବି.—ରାଜ୍ୟନାଶ; ରାଜାଙ୍କ ହାତରୁ ରାଜ୍ୟ ବାହାରିଯିବା
Rājya kshaya Loss of a kingdom.
[ରାଜ୍ୟନାଶ, ରାଜହାନି, ରାଜ୍ୟଭଙ୍ଗ, ରାଜ୍ୟଭ୍ରଂଶ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବିଶ.ପୁଂ (ଅମୀଳିତ; ରାଜ୍ୟ+ଚ୍ୟୁତ)—୧। ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ
Rajyachyuta 1. Deprived of the kingdom.
(ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ରାଜ୍ୟଶାସନରୂପ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ—
(ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ—ବି) 2. Dethroned; deposed; deprived of the power of ruling over a kingdom [ଉ—ଏହିପରି ରାଜ୍ୟଭାଡ଼ିତ, ରାଜ୍ୟବଞ୍ଚିତ,
ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ଆଦି ପଦ ହୁଏ ।]

ରାଜ୍ୟଛଡ଼ା—ଦେ. ବିଶ. (ମନାର୍ଥ)—୧। ଲୋକବହୁଳ; ଯେଉଁ ବିଷୟ
Rajyachhardā ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟରେ ଦେଖା ବା ଶୁଣା ନାହିଁ;
(ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୃଷ୍ଟି ଛଡ଼ା; ଅସାଧାରଣ—
ଅତିଛାଡ଼ା 1. (a matter) Which is not to be found
राज्यसे बाहार in a country; extraordinary, unusual; uncommon. ୨। ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ;
ନିର୍ବାସିତ—2. Driven from a kingdom; deported; exiled

ରାଜ୍ୟତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜ୍ୟ+ତନ୍ତ୍ର)—ରାଜ୍ୟଶାସନର
Rājya tantra ଧାରା ବା ପଦ୍ଧତି—The constitution or governace of a country.

ରାଜ୍ୟ ପାଟ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରାଜ୍ୟ ଓ ପଟ୍ଟ)—୧। ରାଜ ସିଂହାସନ-
Rājya pāṭa 1. Throne. ୨। ରାଜତ୍ୱ—2. Reign.
राज्यपाट राजपाट

ରାଜ୍ୟ ବିପ୍ଳବ—ସଂ. ବି.—୧। ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମେଳ—
Rājya biplaba Revolution. ୨। ଅରାଜକତା—
[ରାଜ୍ୟ ମେଳ—ଦେ. ରୂପ] 2. Anarchy.

ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜ୍ୟ+ବିସ୍ତାର)—ସେନାଦ୍ୱାରା
Rājya bistāra ଶତ୍ରୁ ଜୟ ଓ ଦେଶଜୟାଦି କ୍ରମେ ଅପଣା
ରାଜ୍ୟର ସୀମାବୃଦ୍ଧିକରଣ—Act of extending the limit of one's kingdom. (by defeating

other kings or annexing other kingdoms.)

ରାଜ୍ୟ ଭାର—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରାଜ୍ୟ+ଭାର)—୧ । ରାଜାଙ୍କ-
Rājya bhāra ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ରାଜ୍ୟଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ—1. The charge of governing a country; the duty of adminstration. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ନିଜ ରାଜ୍ୟଶାସନରୂପ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—2. The onerous duties which devolve on the king of administering his kingdom.

ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା—ସଂ. ବି—ଶତ୍ରୁ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆଦିର ଆକ୍ରମଣରୁ ରାଜ୍ୟକୁ
Rājya rakshā ସମ୍ଭାଳିବା—The protection of a kingdom from the grip of enemies famine etc.

ରାଜ୍ୟଲାଭ (ପ୍ରାପ୍ତି)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଜ୍ୟ
Rājya lābha(prāpti) ମିଳିବା—Acquisition of a kingdom; territorial acquisition.

ରାଜ୍ୟ ଲୋକେ—ଦେ.ବି.(ବହୁବଚନ)—୧ । ରାଜ୍ୟବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—
Rājya loke 1. Inhabitants of a
[ରାଜ୍ୟର ଲୋକେ—ଅନ୍ୟରୂପ] country. ୨ । ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟର
ରାଜ୍ୟର ଲୋକ ଅଧିବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—2. All the people
राज्यके आदमियाँ of a country. ୩ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବା
ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ—3. Innumerable persons; numerous people.

ରାଜ୍ୟ ଲୋପ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜ୍ୟ+ଲୋପ)—ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ
Rājya lopa ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେବା ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ରାଜ୍ୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱର ବିନାଶ—The extinction of a kingdom.

ରାଜ୍ୟ ଲୋଭ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଲୋଭ—
Rājya lobha A desire to acquire a kingdom.
(ରାଜ୍ୟଲୋଲୁପତା, ରାଜ୍ୟଲିପ୍ସା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରାଜ୍ୟଲୋଲୁପ, ରାଜ୍ୟଲୋଭୀ,ରାଜ୍ୟଲୁବ୍ଧ, ରାଜ୍ୟଲିପ୍ସୁ—ବିଶେଷରୂପ)

ରାଜ୍ୟ ଶାସନ (ପାଳନ)—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀତତ)—ଦୁଷ୍ଟ ଦମନ ଓ ଶିଷ୍ଟ
Rājya śāsana (pālana) ପାଳନାଦି ରୂପ କର୍ମଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନ—Administration or government of a country.

ରାଜ୍ୟ ଶ୍ରୀ—ଦେ. ବି.—(ପଦ୍ୟ) – ରାଜଶ୍ରୀ (ଦେଖ)
Rājya śirī Rājaśrī (See)
[ଉ—ଯାଇ ଟି ତୁମ୍ଭେ ହସ୍ତିନା ରାଜ୍ୟ ଶ୍ରୀ—କୃଷ୍ଣସଂକ ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରାଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥିତି—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ସୁଶୃଙ୍ଖଳା-
Rājya samsthiti ବିଧାନ—Methodical administration of a kingdom; a good system of administration.

ରାଜ୍ୟାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର)-ରାଜ୍ୟ ଶାସନ
Rājyāṅga ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ରୂପକରଣ ବା ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ (Science of politics) Constituent parts of a state; the essential elements or materials or components of a kingdom.
[ଦ,—ହିନ୍ଦୁ ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ରାଜ୍ୟାଙ୍ଗ ଅଠଗୋଟି (ବା ମତାନ୍ତରରେ ନଅ ଗୋଟି), ଯଥା—୧ । ସ୍ୱାମୀ ବା ଅଧିପତି, ୨ । ଅମାତ୍ୟ ବା ମନ୍ତ୍ରୀ, ୩ । ସୁହୃତ୍ ବା ମିତ୍ର, ୪ । ଧନ ବା କୋଷ, ୫ । ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ଦେଶ, ୬ । ଦୁର୍ଗ, ୭ । ସୈନ୍ୟ ବା ବଳ, ୮ । ଚତୁର ବା ଚତୁରା, ୯ । ତପସ୍ୱୀ ବା ପୁରୋହିତ ।]

ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ରାଜାଙ୍କର ରାଜଗଦିରେ ରାଜା-
Rājyābhisheka ରୂପେ ବସିବା ଅନୁଷ୍ଠାନ—The ceremony
(ରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ—ବିଣ) of installati on of a king on the throne; coronation.

ରାଝିଆନ୍ତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାବ)—ନାନା କଥା କହି ଗୋଳମାଳ
Rājhiānti କରିବା; ଘୋଷା—Noise; hubbub; uproar
ଗୋଳଯୋଗ, ଗୋଳ by vociferous and repeated
सीरगुल, हल्लागुल्ला talking.
(ରଝ୍ୟାନ୍ତି - ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଞ୍ଚ(ଞ୍ଚି)ରାଞ୍ଚୁଆ—ଦେ. ବିଣ—ପେଣ୍ଡି ପଦାର୍ଥର ଉପରଭାଗ ବହୁତ
Rāñcha(ñchu)rāñchuā ଓ ଛୁଦ୍ ଛୁଦ୍ ଚିହ୍ନାଗୁମ୍ଫା—
ରଜରଜେ Having a surface full of scratches; un-
खुरदुरा, खुरदरा even; uncouth; rough; with many sharp points.

ରାଞ୍ଚି—ଦେ. ବି—ବିହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଛୋଟନାଗପୁରର ରାଜଧାନୀ—
Rāñchi Ranchi, the capital of Chotanagpur
ରାଁଚି in the Province of Bihar. [ଦ—ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ
रांची ବିହାର ସରକାରଙ୍କର ଗ୍ରୀଷ୍ମନିବାସରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି)—The summer capital of the Bihar Govt.

ରାଞ୍ଚି(ଞ୍ଚି)ବା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରମ୍ପ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା)—ନଖଦ୍ୱାରା
Rāñchi(ñchhi)bā ଖୁମ୍ପି ବା—To scratch with the
ରାଁପା,ଆଁଚଡ଼ାନ **नोचना** nails.
(ରାଞ୍ଚ[ଞ୍ଚ]ଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ରାଞ୍ଚିହେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ]

ରାଞ୍ଚ(ଞ୍ଚ)ଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧ । ନଖଦ୍ୱାରା ଖୁମ୍ପି ରେଖାକାରରେ କ୍ଷତ
Rāñchu(ñchhu)rdā ବିକ୍ଷତ କରିବା; ଶ୍ଳେଷ କଣ୍ଟାଦ୍ୱାରା
ଆଁଚଡ଼ା ଖୁମ୍ପିବା—1. Scratching with nails or
नोचना thorn. ୨ । ଖୁମ୍ପିଡ଼ାଚିହ୍ନ—2. Marks of scratch-
ଆଁଚଡ଼ ing ବିଣ—ନଖଦ୍ୱାରା କ୍ଷତବିକ୍ଷତ—
नोचनेका Scratched.

ରାଞ୍ଚ(ଞ୍ଚ)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି-ରାଞ୍ଚ(ଞ୍ଚ)ଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଜକ ଆକାର—
Rāñchurdā(rde)ibā To cause to scratch.
ଅନ୍ୟକେଦିୟେ ଆଁଚଡ଼ାନ **नोचवाना**

ରାଞ୍ଚ(ଞ୍ଚ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ରାଞ୍ଚିବା (ଦେଖ)
Rāñchu(ñchhu)rdibā Rāñchiba (See)

ରାଞ୍ଜ୍—ପ୍ର ଦେ—(ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଅଠମଲ୍ଲିକ)—ରଞ୍ଜା (ଦେଖ)
Rāñj Rañjā (See)

ରାଟ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍=ରାଜ୍, ପ୍ରଥମ,
Rāt ଏକବଚନ; ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦସହିତ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ସମ୍ରାଟ୍ ଦେବରାଟ୍, ବିରାଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।)
୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଶୋଭମାନ—1. Very bright. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Eminent. ସଂ. ବି—ରାଜା—King.

ରାଟ—ଦେ (ପଦ୍ୟ) ବି. ପୁଂ (ସଂ. ରାଜ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ. ରାଟ୍)—
Rāṭa ରାଜା—King. (ଯଥା—କଂସରାଟ; ଜଳୁରାଟ ।)
ରାଜ [ଉ—କହେ ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ-ଧରା-ରାଟ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]
ରାଟ ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ) — ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—Excellent; eminent thing or person. [ଉ—ମାଳା କରିବାକୁ ସଜ୍ଜ ବରାଟ, ଫିଜିଲି ମଣ୍ଡପେ ସ୍ନାତକରାଟ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ରାଟଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରାଟ୍‌ଲ୍=ଖଡ଼ଖଡ଼ ଶବ୍ଦ)—ଆମେରିକାର
Rāṭal ବିଷଧର ବଡ଼ ସର୍ପ ବିଶେଷ—Rattle snake.
ରାଟ୍‌ଲ୍ ରାଟଲ୍‌ସାପ } ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଏ ସାପ ଗତି କଲାବେଳେ ଏହାର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଅଗରେ ଥିବା ହାଡ଼ର ଖଣ୍ଡମାନ
ରାଟଲ **ରାଟଲ** ରଟ ରଟ ଶବ୍ଦ କରେ ।]

ରାଟସିଂହ(ହ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜ ଓ ସିଂହ) —୧ । ରାଏଟ ସିଂହ,
Rāṭsiṅgha(ha) କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ କଷୋପାଧି ବିଶେଷ—1. A
ରାୟସିଂହ family title of the Kshatriyas.
ସିଂହ ୨ । ପୁରୀଜିଲ୍ଲା କୋଠଦେଶର ପୂର୍ବତନ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜମିଦାର (ଜମାପଡ଼ାବାସୀ) ବଂଶର ଉପାଧି—2. The family-title of the old Zamindar family of the Koṭhadeśa estate in the Puri district.

ରାଟି—ସଂ. ବି (ରଟ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଇ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ,
Rāṭi ସଂଗ୍ରାମ—1. War; fight; battle. ୨ । ଶାରଳ ପକ୍ଷୀ; ହାଡ଼ଗିଳା ପକ୍ଷୀ; ଚରଳପକ୍ଷୀ—2. A kind of crane; the adjutant bird (a wading bird).

ରାଠ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୁଲ ସଂ. ରୂଢ଼, ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ)—୧ । କୃପଣ;
Rāṭha କଂଜୁସ୍—1. Miserly. ୨ । ନିଷ୍ଠୁର—
(ରାଠୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Cruel. ଦେ. ବି. ପୁଂ—କୃପଣ
[ରାଠା, ରାଠେ(ଠୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟକ୍ତି—A miser.
କଂଜୁସ **କଂଜୁସ**

ରାଠୋର—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଷ୍ଟ୍ରକୂଟ)—ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ଶାଖା-
Rāṭhora ବିଶେଷ—A branch of the Rājputs, [ଉ
ରାଠୋର —ପ୍ରତିହାର, ପ୍ରମାରକ, ରାଠୋର, ଗୋହାନ-ନାମ-
ରାଠୋର ଧାରୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଗୁରୁ ଶବ୍ଦ ମହାରାଜରେ । ରାଧାନାଥ, ମହାସାମନ୍ତ ।] [ଦ୍ର—ଏହା ଭାରତର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜବଂଶ । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଦଶଠଣ୍ଠାର ରାଜବଂଶ ରାଠୋର ବଂଶୀୟ ଥିବା କଥିତ ।]

ରାଡ଼(ଡ଼)ରାଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଗୋଇଠା ପାଇଁ
Rārd(rḍu)rarḍua କଠିନ (ବସ୍ତୁବସ୍ତୁ; ଯଥା—ଗୁଆ,
ଚିବାତେଶକ୍ତ ବାଲିଗରଡ଼ା)—Rough to the taste.
ରାଡରାଡୁଆ [ଦ୍ର—ବାଲି, ଭୁଣ୍ଡା ଆଦି ଖାଇଲୁ ରାଡ(ଡ)-ରାଡ଼ୁ(ଡ଼ୁ) ଆ ଲାଗେ; ଜଳୁ ତାଠାରୁ ବଡ଼ ଠାଣୁଆ ଜିନିଷ (ଯଥା—ଗୋଟାଗୁଆ, ବାଲିଗରଡ଼ା) ରାଡ଼ୁ ରାଡ଼ୁ ଆ ଲାଗେ ।]

ରାଡ଼—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ରଟ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା; ସଂ. ରାଢ଼
Rārḍa ଦେଶ=ଏ ଦେଶରେ ସାନ୍ତାଳ ଆଦି ଅସଭ୍ୟ ଜାତି
[ରାଡ଼ୀ, ରାଡ଼ୁ(ଡ଼େ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଥିବାରୁ; ସଂ. ରୂଢ଼; ସଂ. ରାଷ୍ଟ୍ର=
ରାଡ ରାଡ଼, ରାଡୁଆ, ରେଡ଼ୋ ଯୁକ୍ତ)—୧ । ବର୍ବର; ଅସଭ୍ୟ—1. Barbarian; uncivilized. ୨ । ଅଶିଷ୍ଟ; ଅଭଦ୍ର—2. Uncivil. ୩ । କୃପଣ—3. Miserly. ୪ । ଠାଣୁଆ; କଠିନ—4. Hard. ୫ । ନିଷ୍ଠୁର; ନିର୍ଦ୍ଦୟ—5. Cruel. ୬ । କଠିନ ହୃଦୟ—6. Hard-hearted. ୭ । ମୂଢ଼ ବା ଦୁଷ୍ଟ—7. Wicked. ଦେ. ବି—୧ । ବର୍ବର ବ୍ୟକ୍ତି—1. A barbarian. ୨ । ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟକ୍ତି—2. A cruel person.

ରାଡ଼(ଡ଼) ଗୁ(ଗୋ)ଆଁର—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ-୧। ଅତି ମୂର୍ଖ ଓ ନୀଚଜାତୀୟ
Rārḍa(rḍha) gu(go)āṅra ଲୋକ—1. A low-caste
ରାଡ଼(ଡ଼)ରୁଆ(ହା)ଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ person. ୨। ବର୍ବର ବା ଅସଭ୍ୟ
ରାଡ଼(ଡ଼)ଗୋଆ(ହା)ଡ଼ } ଲୋକ—2. A barbarian.
ରାଡ଼ ଚୋହାଡ଼ (ଚୁଆଡ଼), ରାଡ଼ ଗୋୟାଁର ୩ । ବଣୁଆ ଜଙ୍ଗଲି ଲୋକ—
ରାଡଗଁବାର 3. A person of an uncivilized or wild tribe.

ରାଡ଼ା—ଦେ ବିଣ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ରାଡ଼ୁରାଡ଼ୁଆ (ଦେଶ)
Rārḍā Rārḍ-rārḍuā (See)
(ରାଡ଼ୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଡିଅମ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ନୂତନ ଆବିଷ୍କୃତ ମୌଳିକ ଧାତୁ
Rāḍiam ବିଶେଷ; ରେଡିଅମ୍ (ଦେଶ)—Radium;
ରେଡ଼ିଅମ **ରାଡିୟମ** Rediam (See)

ରାଡିଓ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ରେଡିଓ (ଦେଶ)
Rāḍio Redio (See)

ରାଡ଼ି(ଡ଼ି) ଧାନ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଜବାର)—ରାହାଡ଼; ବଲୁଙ୍ଗା—
Rārḍi(rḍhi) dhāna Paddy plants growing from
ଉଡ଼ୀ ଧାନ, ଝଡ଼ା **ଝଡ(ଡ଼ା)ଧାନ** stray seeds.

ରାଡ଼ୁମା(ରା)ଡ଼ୁ—ଦେ ଅ.(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହାଡ଼ ଆଦିକୁ ଗୋଇଠାବାର
Rārḍumā(rā)rḍu ବା ଚେବେଇବାର ଶବ୍ଦ—Grating
sound of chewing bones.
କଡ଼ମଡ଼ (ଯଥା—ଭୁଲୁର ହାଡ଼ ମାଡ଼ିଂସକୁ ରାଡ଼ୁ ରାଡ଼
କଡମଡ ଗୋଇଠାଇ ଅଛି ।) [ରାଡ଼ୁ ମା(ରା)ଡ଼ୁ ଆ—ବିଣରୂପ]
[ଦ୍ର—ରାଡ଼ୁ ମାଡ଼ୁ ଅପେକ୍ଷା ରାଡ଼ୁ ରାଡ଼ୁ କର୍କଶତର ।]

ରାଢ଼—ସଂ. ବି. (ରଢ୍ ଧାତୁ=ଉଦ୍ଗମ କରିବା+କର୍ମ. ଭ)—୧ । ଗଙ୍ଗା
Rārḍha ନଦୀର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ବଙ୍ଗଦେଶର ଅଂଶ; ଗଙ୍ଗାପ୍ରଦେଶ—1. Part of Bengal to the west of the Ganges. (ଯଥା—ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ମେଦିନୀପୁର, ହୁଗୁଳି ଆଦି ।) ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty. ଦେ. ବିଣ—ରାଢ଼ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଶ)—Rārḍa (etc) (See) (ଉ—ମଁ ଖାଲ ମଢ଼ ପାପିଷ୍ଠ ରାଢ଼ ନାହିଁ ମୋର ଭାଗ୍ୟ ।

ଭକ୍ତଚରଣ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।) ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ— ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ମୀତ ଜାତି—Aborigines, such as the Santhals. ପ୍ରାଦେ. (ଭଦ୍ରକ) ବ—ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଖୁବ ବଡ଼ ଖଞ୍ଚା—A big—sized contrivance of wicker work to catch fish with

ରାଢ଼ ଦେଶ ସଂ. ବ—ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ପଶ୍ଚିମ ଦେଶ;
Rārdha deśa (ଯଥା—ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ହୁଗୁଳି, ବୀରଭୂମ, ବାଙ୍କୁଡ଼ା) Western Bengal consisting of Burdwan. Hughly, Birbhum and Bankura.

ରାଢ଼ପଣ — ଦେ. ବ — ୧ । ନିଷ୍ଠୁରତା—1. Cruelty. ୨ । କଠିନତା;
Rārdha paṇa ଠାଣପଣ—2. Hardness. [ଉ—ନିଷ୍ଠୁର କଠିନତା ପାଷାଣ ମୁଣ୍ଡା ସମାନ, ନ ମାନେ ରାଢ଼ପଣେ ଦାଢ଼ମୁନ । ରାଢପନ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତାକଲ୍ଲୋଳିନୀ ।] ୩ । କୃପଣତା—
[ରାଢପଣିଆ(ଆଁ) — ଅନ୍ୟରୂପ] 3. Niggardliness.

ରାଢ଼ୀ (ଢ଼ୀ)—ସଂ. ବ. (ରାଢ଼+ଆ. ଈ) - ୧ । ରାଢ଼ ଦେଶ (ଦେଖ)
Rārdhā(rdhī) Rārdha deśa (See)
୨ । ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀ ବିଶେଷ—3. Name of an ancient city.

ରାଢ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ଜାତି ବିଶେଷ—1. A low
Rārdhi class of untouchables treated as
ହୁଲେବାଗଦୀ falling under the same category
ମଲ୍ଲାହ as the sweepers.
୨ । ଏକ ଜାତୀୟ କେଉଟ (ଏମାନେ କେବଳ ଚୂଡ଼ା ଲୁଟନ୍ତି; ମାଛ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ)—2. A class of makers of churdā.

ରାଢ଼ି (ଢ଼ୁ,ଢ଼େ)ଣୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. Wic-
Rārdhi(rdhu,rdhe)ṇī ked (woman). [ଉ—ସ୍ତ୍ରୀ
[ରାଢ଼େ(ଢ଼ୋ)ଣି—ଅନ୍ୟରୂପ] ଛଳେ କଳଙ୍କ ଭୁ ଭୁଷ୍ଟଳ ରାଢ଼େଣୀ
ରାଢନୀ ପ୍ରତାପ— ଶଶିସେଣା ।] ୨ । ମୂର୍ଖା—2. Devoid of good sense (said of a woman). ୩ । ଘୃଣା; ନୀଚ; ଅଧମା—3. Ignoble; low; mean (woman). ୪ । କୃପଣା—4. Miserly (woman). ୫ । ନିଷ୍ଠୁରା—5. Cruel (woman). [ଉ — ଅଗ୍ନି ଜାଳନ୍ତେ ଥମ୍ବିଲା ରାଢ଼େଣୀ, ଅନେକ ଯାଳେ ନ ଜାଣିଲା ପାଣି । ପ୍ରତାପ. ଶଶିସେଣା ।] ୬ । ଭାଗ୍ୟ-ହୀନା—6. Unfortunate; wretched.
[ରାଢ଼ି(ଢ଼ୁ,ଢ଼େ)ଣୀ — ଅନ୍ୟରୂପ] (woman).

ରାଢ଼ୀ — ସଂ. ବିଶ.—(ରାଢ଼+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ.) — ୧ । ରାଢ଼ ଦେଶବାସୀ
Rārdhī 1. Inhabiting or belonging to wes-
(ରାଢ଼ୀୟ — ଅନ୍ୟରୂପ) tern Bengal. ୨ । ରାଢ଼ ଦେଶୀୟ—
2. Pertaining to the Rārdha country. ୩ । ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ଶାଖା ବିଶେଷର—
3. Belonging to respective divisions of Brāhmaṇas and Kāyasthas of Bengal. [ଉ—ରାଢ଼ୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କାୟସ୍ଥମାନେ ବଲ୍ଲାଳସେନଙ୍କଦ୍ୱାରା କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଆନୀତ ହୋଇ ରାଢ଼ ଦେଶରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଓ ତଦବଧି ଏମାନେ 'ରାଢ଼ୀୟ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ଏହି ରାଢ଼ୀୟ ଶାଖା ପୁଣି ଉତ୍ତର ରାଢ଼ୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ରାଢ଼ୀ ଉପଶାଖରେ ବିଭକ୍ତ ।]
୪ । ରୂକ୍ଷ; କର୍କଶ—4. Coarse; hard.

ରାଣ — ସଂ. ବ.—(ରଣ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଅ) — ୧ । ମୟୂରପୁଚ୍ଛ—
Rāṇa 1. Peacock's tail. ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରାଜନ୍; ପ୍ରା. ରାଣ)—(ପଦ୍ୟ)—୧ । ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Chief person amongst many. [ଉ—ତୁ ସିନା ମୋର ପ୍ରାଣ । ଭମଣୀଗଣ ରାଣ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । (ପଦ୍ୟ) (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ,ଯଥା —ନୃପରାଣ=ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ; ରାଜନ୍ ଶବ୍ଦ ପ୍ରା.ରାଣ.) ଅଧିପତି; ରାଜା—2. King; Lord. (ଉ—ତାହାଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ବ୍ୟାସ ଋଷିରାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି । ୩ । (ପଦ୍ୟ) ରାଜା—3. King (ଯଥା—ସୁରରାଣ, ଦରତାଣ ଜନ୍ତୁରାଣ ।) [ଉ—ଦଣ୍ଡେ ନିମିଷେ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ, ନ ନେଇ ଯାଏ ଜନ୍ମ ରାଣ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪ । (ପୂର୍ବେ ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଶପଥ କରା ଯାଉଥିବାରୁ)
ଦିବ୍ୟୀ(ବ୍ୟି) ଶପଥ; ଦିବ୍ୟ—4. An oath (by taking the
କସମ, ରାନ name of a person or Deity).
[ଉ—ଥିଲା ପରି ସ୍ନେହ ଲଭିଲା ବ କହ ଅଚ୍ଛିଷ୍ଟ ତୋତେ ମୋ ରାଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳିନୀ. 'ଥ' ଗୀତ ।] [ଉ—ପେଟ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ବା ରାଜାଙ୍କ ବା ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ଶପଥ କରିବାକୁ ହୁଏ ସେହି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଆଦିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏଷ୍ଟୀ ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ କରାଯାଏ, ଯଥା—ମୋ ରାଣ, ବାପାଙ୍କ ରାଣ, ଦିଅଙ୍କ ରାଣ, ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ରାଣ ରାଜାଙ୍କ ରାଣ ।]

ରାଣ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଜେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ ଧରି କୌଣସି
Rāṇa khāibā ପୂର୍ବଘଟିତ ବିଷୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି କହିବା;
ଦଲପ କରିବା—1. To say a
ଦିବ୍ୟି କରା(ଗାଳା) thing on oath. ୨ । ଶପଥ ପୂର୍ବକ
ଶପଥ(ରାନ)ଖାନା ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା ବା ସତ୍ୟ କରିବା—2. To promise to do a thing on oath.

ରାଣ ଦେବା — ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶପଥ ପୂର୍ବକ ଅନୁରୋଧ
Rāṇa debā କରିବା—To request a person in the
ଦିବ୍ୟି ଦେଓୟା name of a Deity or beloved person.
ଶପଥ(ରାନ)ଦେନା [ଉ—ମୋର ନିକଟକୁ ନ ଆଣ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଉ-ଅଛି ରାଣ । ପ୍ରାଚୀ. ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ରାଣ ଦେଲା ପରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି କୌଣସି
Rāṇa delā pari ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ବିଷୟରୁ ବିବର୍ତ୍ତିଲେ
ଦିବ୍ୟିମେନେ ସେ ଉକ୍ତ ରାଣ ମାନି କରି ନିବୃତ୍ତ ହେବା ଭଳି—

रान् देनेकी तरह As if bound by oath.
(ରାଣ ମାନିଲା ପରି—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ଏହାପାଇଁ ଔଷଧରେ ମୋ ପେଟଟଣା ରାଣ ଦେଲା ପରି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।)

ରାଣ ନିୟମ—ଦେ. ବି. (ସହଜରେ)—ଶପଥ—
Rāṇa niyama ଦିବ୍ୟି **रानउन** Oath.

ରାଣ ନିୟମ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଣ ଖାଇବା (ଦେଖ)
Rāṇa niyama khāibā Rāṇa khāibā (See)
ଦିବ୍ୟୀ କରା **रानउन खाना**

ରାଣ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବା
Rāṇa pakā(ke)ibā ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ
ଦିବ୍ୟି ଦେଓୟା ଶପଥ କରାଇବା—1. To take an oath; to
शपथ(रान)करना(खाना) swear by the name of a person or Deity. ୨ । ଶପଥ ପୂର୍ବକ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା—2. To request a person on oath. (ଉ—ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଳ୍ପ କଥାକୁ କୋଟିଏ ପକାଏ ରାଣ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)
[ଦ୍ର—ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉପଲକ୍ଷରେ ରାଣ ପକାଇବାକୁ ହୁଏ—୧ । ସୁକୃତ କରି ସତ୍ୟ କହିବା (ରାଣ ଖାଇବା); ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା (ରାଣ ଦେବା, ରାଣ ପକାଇବା); ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ବିରତ ହେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା (ରାଣ ଦେବା, ରାଣ ପକାଇବା); ୪ । ନିଜେ ଭବିଷ୍ୟତରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବାକୁ ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା (ରାଣ ଖାଇବା) ।]

ରାଣ ବେଲି—ଦେ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଆରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Rāṇa beli A medicinal wild plant.
[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳର କ୍ୱାଥ ବା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷଦୋଷ, କୃମି, ଉଲ୍ଲେଖକାର, ଉପଦଂଶ, ବ୍ରଣ ଓ ବାତ ରୋଗ ନିବାରଣ କରେ; ଏହା ବମନ ଓ ବିରେଚନ କରାଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. [ରାଣ(ହା)ଣ ବେଲି—ଅନ୍ୟରୂପ] କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ରାଣ ମାନିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଶପଥକୁ ଲଙ୍ଘନ ନ କରିବା; ଶପଥକୁ ମାନ୍ୟକରି
Rāṇa mānibā କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To obey or
ଦିବ୍ୟିମାନା **शपथ(रान)मानना** respect on oath.

ରାଣା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାଜନ୍; ପ୍ରା. ରାଣ)—୧ । ରାଜପୁତ
Rāṇā ରାଜାଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ—1. A title prefixed to the name of Rajput kings.
राणा [ଦ୍ର—ଏହା ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—(ରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ରାଣା ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ରାଣା ସଙ୍ଗ୍ରାମ ସିଂହ ।] ୨ । ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମିବାର ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜୋପାଧି—2. The title of the kings of Mewar.

ରାଣାଡେ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—(ମରହଟ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ
Rāṇāḍe ବିଶେଷ; ଏହାଙ୍କ ପୂରା ନାମ:) ଗୋବିନ୍ଦ ମହାଦେବ
ରାଣାଡ଼େ ରାଣାଡେ—A family title amongst the
रानडे Marhatta Brahmaṇas and specially mentioned to denote the late Mahadev Govind Ranade. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ.୧୮୪୨ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ.୧୯୦୧ । ଏ ଜାତିରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଏ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ଉଚ୍ଚତମ ଉପାଧି ଏମ୍. ଏ. ଓ ଆଇନ୍ ଉପାଧି ପାଇ କେତେକ ଦିନ ସରକାରୀ ଅନୁବାଦକ, ପରେ ପୁଣାର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ପରେ ସବ୍‌ଜଜ୍ ହୋଇ ଶେଷରେ ବମ୍ବେ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ସର୍ବତୋମୁଖୀ ଥିଲା । ସମାଜ ସଂସ୍କାର, ଦେଶହିତ ସାହିତ୍ୟ, ଇତିହାସ, ବିଜ୍ଞାନ, ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି ଆଦି ସବୁ ବିଭାଗରେ ଏ ବିଶେଷ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ ।]

ରାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରାଜ୍ଞୀ; ପ୍ରା. ରାଣୀ)—୧ । ରାଜ୍ଞୀ;
Rāṇī ରାଜପତ୍ନୀ; ରାଜମହିଷୀ—1. Queen. ୨ । ରାଜ୍ଞୀଙ୍କ
ରାଣୀ ପରି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A lady rolling in
रानी happiness and prosperity like a queen. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to women. ୪ । (ସମ୍ମାନ ବା ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ—4. A term of endearment used to females. ୫ । ରାଣାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—5. The wife of a Rāṇā.

ରାଣୀ କଙ୍କଡ଼ା—ଦେ.ବି—ଚିଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ କଙ୍କଡ଼ା-
Rāṇī kaṅkaṛā A kind of crab found in the
ବଡ କାଁକଡ଼ା Chilka lake of the Puri district in
बडा कंकडा Orissa.

ରାଣୀ ଗଞ୍ଜ—ଦେ. ବି—ବର୍ତ୍ତମାନ ଜିଲ୍ଲାର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ନଗର—
Rāṇī gañja A subdivision and a town;
ରାଣୀଗଞ୍ଜ Burdwan in Bengal. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ
रानीगंज ଅନେକ କୋଇଲାଖଣି ଅଛି ।]

ରାଣୀ ଗୁମ୍ଫା(ହା)—ଦେ.ବି (ନାମ)—ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ଉଦୟଗିରି
Rāṇī gumphā(hā) ପାହାଡ଼ରେ ବହୁ ପ୍ରକୋଷ୍ଠମୟ ଦ୍ୱିତଳ-
ରାଣୀହଂସପୁର } ବିଶିଷ୍ଟ ଖୋଦିତ ଗୁମ୍ଫା—Name of
ଅନ୍ୟରୂପ a cluster of caves in the
ରାଣୀନହର Udayagiri hills of the Puri
ରାଣୀଗୁମ୍ଫା district in Orissa, consisting of two
रानीगुफा storied caves carved in the rock.

ରାଣୀ ଦାନ୍ତକାଠି—ଦେ. ବି—ସିଧା ସଳଖ ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ
Rāṇī dāntakaṭhi (ଉଚ୍ଚତା ୧୦ ଫୁଟ । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା)—Flemingia Chapper (plant)
Flemingia Paniculata.

ରାଣୀ ମା(ମାଅ)—ଦେ. ବ—୧ । ରାଜମାତା—1. Queen-mother. ୨ । (ସମ୍ମାନାର୍ଥକ) ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—2. A term of endearment addressed to rich ladies. ୩ । ରାଣୀ ନାମ୍ନୀ ବାଳିକାର ମାତା—3. Mother of a girl named Rāṇī.
Rāṇī mā(māā)
ରାନୀମା

ରାଣୀ ସେରା—ପ୍ରାଦେ (ଗଢ଼ଜାତ) ବ—ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ ଜଙ୍ଗଲରେ ଥିବା ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—Canthium Glabrum (plants) (Haines).
Rāṇī serā

ରାଣୀ ହଂସପୁର—ଦେ. ବ—ଭୃଅସ; ରାଜାନ୍ତଃପୁର; ଯେଉଁଠାରେ ରାଣୀ ବାସ କରନ୍ତି—The queen's apartments; the Rājāh's harem. [ଉ—ରାଣୀ ହଂସପୁରେ ପ୍ରବେଶୁ ବାଉଡା, କଞ୍ଚଳ ରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗଶ୍ରମ । ନନ୍ଦକିଶୋର. ଭୂଷ୍ଟକୁମାରୀ ।]
Rāṇī haṁsapura
ରାନୀମହଲ

ରାଣ୍ଠ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବ୍ୟୟକୁଣ୍ଠ)—କୃପଣ—ମିଛିଆ; ଚାଟିଆ—Miserly; close-fisted. [ରାଣ୍ଠ(ଣ୍ଠ)ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ରାଣ୍ଠୀ, ରାଣ୍ଠେ(ଣ୍ଠୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]
Rāṇṭha
କୃପଣ **କଂଜୁସ**

ରାଣ୍ଠିରୁଣ୍ଠି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ଭ୍ରୁକୁଟି)—୧ । ଧନ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବା—1. To shrink from spending money. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବା ବା ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—2. To show aversion to do a thing.
Rāṇṭhirunṭhi hebā (ରାଣ୍ଠିହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
କୁଣ୍ଠିତହୋଇବା **ସଙ୍କୁଚାନା**

ରାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ରଣ୍ଡା)—୧ । ବିଧବା—1. Widow. [ଉ—ସେ କାଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ତ୍ରୀ ରାଣ୍ଡ ହେଲେ, ଭୂଷ୍ଟଗିହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।] ୨ । (ହିନ୍ଦି ଓ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଏ ଅର୍ଥରେ ଏ ବ୍ୟବହାର ଅନୁଭୂତ) ବେଶ୍ୟା—2 Prostitute. ୩ । (ହିନ୍ଦି ଓ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁଭୂତ) ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—3 Kept woman; concubine; a mistress. ୪ । ଅଶ୍ରୟବିହୀନା ସ୍ତ୍ରୀ—4. A helpless woman. ବିଣ—୧ । ଯାହାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ବିୟୋଗ ଘଟିଅଛି—1. Widowed (woman). ୨ । ଗହଣାବିହୀନା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) Shorn or destitute of ornaments. ବ. ପୁଂ—(ବିଧବା ପରି) ସର୍ବସମ୍ପତ୍ତିବିହୀନ—Shorn of all property (said of a destitute person who is compored to a widowed woman). [ଉ—ଆମ ଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁସମାଜର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ଗାଳ 'ତୁ ରାଣ୍ଡ ହୋ' । ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ 'ମର ଯା' ଗାଳ ଅପେକ୍ଷା 'ରାଣ୍ଡ ହୋ' ଗାଳ କେତି ଦୁଃଖଦାୟକ ।]
Rāṇḍa (ଅଶ୍ରୟ ଅଦ୍ୟ) } ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥର ବିପରୀତ ଅର୍ଥବୋଧକ]
ରାଣ୍ଡ, ରଣ୍ଡୀ, ରାଣ୍ଡି

ରାଣ୍ଡ ଅଣ୍ଠୁକୁଡ଼ୀ—ଦେ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ. (ଗାଳ)—ଅପୁତ୍ର; ପତ୍ତ ଓ ସନ୍ତାନହୀନା ସ୍ତ୍ରୀ—A childless widow; a barren widow.
Rāṇḍa āṇṭhukurḍi
ରାଣ୍ଡ ନିପୁତୀ

ରାଣ୍ଡ ଉପରେ ଷଣ୍ଢ ହେବା ନ୍ୟାୟ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ନିରାଶ୍ରୟ ବିଧବା ଉପରେ ନରମର ଯମ ଅତ୍ୟାଚାର ପ୍ରକାଶ ଅପଣାର ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇବା—Like a person by showing off his prowess by oppressing a helpess widow.
Rāṇḍa upare shaṇḍha hebā nyāya
ରାଂଡକେ ଉପର ସାଂଡ ବନନା'

ରାଣ୍ଡ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପେ ମୃତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀର ବୈଧବ୍ୟ ଘଟାଇବା—1. To cause the widowhood of one's wife by one's death. ୨ । ସ୍ୱାମୀକୁ ବଧ କରି ବା ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିଧବା କରାଇବା—2. To cause the widowhood of a women by bringing about the death of her husband. ୩ । ସ୍ୱାମୀ ମୃତ ହେବା ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ହାତରୁ ଖଡ଼ୁ ଅଦି କାଢ଼ିବା (ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ବା ପଣ୍ଡା କରେ)—3. To take away the bracelets off the hands of a woman who has just lost her husband. ୪ । ତୁ 'ରାଣ୍ଡ ହୋ' ବୋଲି କୌଣସି ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗାଳ ଦେବା—4. To invoke the curse of widowhood on a woman. ୫ । କୌଣସି ଲୋକର ସର୍ବସ୍ୱ ହରଣ କରିବା—5. To deprive a person of everything he had. ୬ । କନ୍ୟା ଅଥବା ବେହରେ ଅଳଙ୍କାରାଦି ନ ଦେଇ ସେ ବିଧବା ପରି ଦେଖାଯିବା ଭଳି କରିବା—6. To cause a girl to look like a widow by not supplying her with ornaments to wear. ୭ । (ସ୍ୱାମୀ ପକ୍ଷରେ) ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନିରାଶ୍ରୟା କରି ଛାଡ଼ିବା—7. (said of a husband) To forsake one's wife. (ଉ—ଅନେକ ରାଣୀ ରାଣ୍ଡ କରିଗଲୁ, ଏକା ଯୋଗିଆଣୀ ପାଇଁ । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତ ।)
Rāṇḍa kariba
ରାଂଡ କରନା

ରାଣ୍ଡ ଛେଉଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ପିତୃମାତୃହୀନା ବିଧବା—1. An orphan widow. ୨ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ନିରାଶ୍ରୟ ପିତୃମାତୃହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A helpless orphan. [ରାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୀ)ଛେଉଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]
Rāṇḍa chheuṇḍa
ରାଂଡ ଟୁଗର

ରାଣ୍ଡ ଝି(ଝୁ)ଅ—ଦେ. ବ—୧ । ବିଧବା କନ୍ୟା—1. A widow daughter. ୨ । ବିଧବା ବାଳିକା—2. A widow girl. ୩ । ନିରାଶ୍ରୟା ପତ୍ତହୀନା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A poor and helpless widow.
Rāṇḍa jhi(jhu)a
ବିଧବାର ମେୟେ **ରାଂଡକୀ ବେଟୀ** **ବିଧବା ମେୟେ** **ରାଂଡକୀ ଲଡକୀ**

୪ । ନିରାଶ୍ରୟା ବିଧବାର (ନିରାଶ୍ରୟା) କନ୍ୟା—4. The helpless daughter of a helpless widow.

ରାଣ୍ଡ ଧନ—ଦେ. ବି—ବିଧବା ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧୁ କଷ୍ଟରେ ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ
Rāṇḍa dhana (ଯାହା ତାହାର ନିରାଶ୍ରୟ ଅବସ୍ଥାର ସମ୍ବଳ)-
ବିଧବାର ଧନ, ରାଁଡ଼ର ପୁଁଜୀ A widow's savings (which
रांडका धन are her last resort).

ରାଣ୍ଡବାଜ୍—ଦେ. ବିଣ—ରଣ୍ଡିବାଜ୍ ଦେଖ)
Rāṇḍabāj Raṇḍibāj (See)
ରାଁଡ଼ବାଜ, ରାଁଡ଼ଖୋର **रांडबाज** (ରାଣ୍ଡ ବାଜୁଣୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଣ୍ଡ ବାଜି—ଦେ. ବି—ରଣ୍ଡିବାଜି (ଦେଖ)
Rāṇḍa bāji Raṇḍibāji (See)
ରାଁଡ଼ବାଜୀ **रांडबाजी**

ରାଣ୍ଡ ବିଭା(ହା)—ଦେ. ବି. (୨ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଧବା ବିବାହ; ବିଧବାର
Rāṇḍa bibhā(hā) ପତ୍ୟନ୍ତର ଗ୍ରହଣ—(ironical) Widow
ବିଧବା ବିବାହ **रांड ब्याह** marriage.
[ରାଣ୍ଡ ବା(ବୋହା, ରାଣ୍ଡ ଉଥ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ରାଣ୍ଡ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ଦେ. ବି—ରାଣ୍ଡୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ; ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଧବା—
Rāṇḍa brāhmaṇī A Brahmaṇa's widow.
ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ **रांड बामनी** (ରାଣ୍ଡବାହ୍ମଣୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଣ୍ଡ ଭାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି. ଗାଳ (ସହରରେ)—ନଷ୍ଟଚରିତ୍ରା ବିଧବା—
Rāṇḍa bhāṇḍa A widow of loose character.
ନଷ୍ଟା ବିଧବା **रांड भांड**

ରାଣ୍ଡ ମାଇପ(ପି)—ଦେ. ବି—୧ । ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A widow.
Rāṇḍa māipa(pi) ୨ । ନିରାଶ୍ରୟା ବିଧବା—2. A help-
ବିଧବା ମେୟେ, ରାଁଡ ମାନୁଷ **रांड स्त्री** less widow.
(ରାଣ୍ଡମାଇପେ—ବହୁବଚନ)

ରାଣ୍ଡର କଥା ଆଇଁଷର(ରେ) ଚିନ୍ତା—ଦେ. ଉପ—(ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ
Rāṇḍara kiāñ āiñshara(re) chintā ଆମିଷ ଭୋଜନ
ରାଁଡ଼ର କେନ ଆମିଷର ଚିନ୍ତା ନିଷିଦ୍ଧ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ବିଧବାର ଆମିଷ
रांडके काहे आमिसकि फिक्र ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଚିନ୍ତା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ
ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ କାହାର ସ୍ୱାର୍ଥ ବା ସମ୍ପର୍କ ନ
ଥାଏ ସେ ବିଷୟ ସେ ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ ଏ ପ୍ରବଚନ
ବୋଲାଯାଏ)—ନିଜର ସମ୍ପର୍କ ବା ସ୍ୱାର୍ଥ ନ ଥିବା ବିଷୟରେ
ଚିନ୍ତା କରିବା—A saying applied to a person
taking interest in a matter in which he
has no concern (like a widow taking
interest in animal food which is a
prohibited food to her.)

ରାଣ୍ଡ ରଖିବା—ଦେ. କି (ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ବିବାହ
Rāṇḍa rakhibā ନ କରି କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଭୋଗ
ରାଁଡ଼ରାଖା କରିବା—1. To entertain a mistress or
रांड रखना concubine. ୨ । ବେଶ୍ୟା ରଖିବା—2. To keep
a prostitute. ୩ । କୌଣସି ବିଧବାକୁ ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ
ରଖିବା—3. To live with a widow as
husband and wife.

ରାଣ୍ଡର ପୁଅ—ଦେ. ବି (ଗାଳି)—ନିରାଶ୍ରୟା ବିଧବାର ସନ୍ତାନ,
Rāṇḍara pua ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ଅବୈଧ ସନ୍ତାନ—
ରାଁଡ଼ର ଛେଲେ Child of a poor widow or a child
रांडका लडका conceived during widowhood.

ରାଣ୍ଡ ସଭା—ଦେ. ବି (ବିଦ୍ୟାର୍ଥକ)—୧ । ଯେଉଁଠାରେ ରାଣ୍ଡମାନଙ୍କ
Rāṇḍa sabhā ଆଧିପତ୍ୟ ବା ନେତୃତ୍ୱ ଥାଏ—1. A place
ରାଁଡ଼ର ସଭା where widows have mastery. ୨ ।
रांड सभा ଯେଉଁଠାରେ ପୁରୁଷ ଅଭାବଜନିତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ
ଯୋଗୁଁ ଆଚାର ବ୍ୟବହାରାଦି ଉଦ୍ଦାମ ହେବାର
ଦେଖାଯାଏ—A place where there is no
decorum or regulation due to there
being no male master.

ରାଣ୍ଡ ହାତ—ଦେ. ବି—ବଳୟ ଓ ଭୂଷଣବିହୀନ (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର) ହସ୍ତ—
Rāṇḍa hāta (woman's) Hand devoid or
ରାଁଡ଼ହାତ shorn of bracelets. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ସ୍ତ୍ରୀ
रांडहात ବିଧବା ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ତାହା ହାତରୁ ଖଡ଼ୁ ବା କାଚ ବା
ଶଙ୍ଖ କଢ଼ାଯାଏ ।]

ରାଣ୍ଡ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାରୁ ବିଧବା ହେବା—
Rāṇḍa hebā 1. To become a widow. ୨ । ବିଧବା
ବିଧବା ହେଓୟା ସ୍ତ୍ରୀପରି ଦେହରୁ ସମସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର (ବିଶେଷତଃ ହାତରୁ
रांडहोना ଖଡ଼ୁ)କାଢ଼ିବା—2. To put off ornaments
from the body and look like a widow.

ରାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ବେଶ୍ୟା ବା ରାଣ୍ଡ ସହିତ ସହବାସକାରୀ;
Rāṇḍiā ବେଶ୍ୟାସକ୍ତ—1. Habitually visiting prosti-
ରାଁଡ଼ଖୋର tutes. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବେଶ୍ୟା ବା ରାଣ୍ଡ ରଖିଥାଏ—
रांडिया 2. Entertaining a prostitute as his
ରାଁଡ଼ା mistress. ୩ । ବାଞ୍ଝ (ଗଛ)—3. Barren. (tree)

ରାଣ୍ଡ, ରାଂଣ୍ଡୀ ପ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର)—ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀରଖା ମରିଯାଇଅଛି;
ମୃତଦାର—Having one's wife dead.
(ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ପୁରୁଷତ୍ୱବିହୀନ—Bereft of
manhood or potency.

ରାଣ୍ଡିକା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ.ପୁଂ.—ବିପତ୍ନୀକ—Having one's
Rāṇḍikā wife dead; widowed. ବି. ପୁଂ—ବିପତ୍ନୀକ
ବ୍ୟକ୍ତି—A widower.

ରାଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରଣ୍ଡା)—୧ । ରାଣ୍ଡ; ବିଧବା—1. Widow.
Rāṇḍī [ଦ୍ର—ତୁମ୍ଭ କୁଳନାଶିବ ହୋଇ କରି ରାଣ୍ଡୀ, ଅମ୍ବପରି
ରାଁଡ଼ୀ **रांडी** ଜାଣିବେ ହୋଇଣ ବରାଣ୍ଡୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସ୍ତ୍ରୀ ।]
रांड ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Prostitute. ୩ । ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A
concubine. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ଗାଳି ବିଶେଷ—
4. A term of abuse applied to women.
[ଦ୍ର—ବୋଇଲେ ମୋ ଘରେ ଥାଇଲେ ସୀତା ରାଣ୍ଡୀ; ଖାଇଲୁ
ସ୍ତ୍ରୀସମାନଙ୍କ ଭେଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ବନ] ୫ । ଅଶ୍ରୟହୀନା ବିଧବା—5. Helpless widow.

ରାଣ୍ଡୀ ଖଣ୍ଡୀ—ଦେ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସହରରେ)—୧ । ନିରାଶ୍ରୟା ଓ ମାତାପିତୃ-
Rāṇḍī khaṇḍī ହୀନା ବାଳିକା—1. Helpless orphan
ରାଁଡ଼ଖାଁଡ଼ **रांडीखंडी** girl ୨ । ବିଧବା ଓ ମାତାପିତୃହୀନା

ବାଳବା—2. Widow and orphan. ୩ । ଅସହାରା ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ବିଧବାର ଅପତ୍ୟାଦି ନାହାନ୍ତି—3. A childless widow.

ରାଣ୍ଡିଘର ପଥୁରି—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବି—ରାଣ୍ଡିର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର—The only son of a widow.
Rāṇḍighara pathuri
ରାଣ୍ଡିକା ବେଟା

ରାଣ୍ଡୀ(ଣ୍ଡୁ)ଝିଅ—ଦେ. ବି. (ଗାଳି)—୧ । ବିଧବାର ବୈଧବ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଜନ୍ମାଦତା କନ୍ୟା—A daughter conceived by a woman during her widowhood.
Rāṇḍī jhi(jhu)a
ରାଁଡ଼େର ମେୟେ, ଜାରଜ ମେୟେ
ରାଁଡ଼କୀ ବେଟୀ
୨ । ନିରାଶ୍ରୟା ବିଧବାର କନ୍ୟା—2. The daughter of a helpless widow. ୩ । ନିରାଶ୍ରୟା ବିଧବା କନ୍ୟା—3. A helpless and widow daguhter.

ରାଣ୍ଡୀ ପୁଅ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ବିଧବାର ପୁତ୍ର—1. The son of a widow. ୨ । (ଗାଳି) ବିଧବାର ଜାରଜ ସନ୍ତାନ—2. Widow's illegitimate son.
Rāṇḍī pua
ରାଁଡ଼େର ଛେଲେ
ରାଁଡ଼କା ବେଟା

ରାଣ୍ଡୀ ପୁଅ ଅନନ୍ତା—ଦେ. ବି—୧ । ବାହାଣୀରେ କଥିତ ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଏକମାତ୍ର ଅଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ—1. Name of a widow's only son who is a loafer. ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକର ଘରେ ପୋଷ୍ୟବର୍ଗ କେହି ନ ଥିବାରୁ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବୁଲୁଥାଏ—A loafer having no family to maintain.
Rāṇḍī puā anantā
ରାଁଡ଼େର ପୋ ଅନ୍ତା
ମୁନ୍ନୀ

ରାଣ୍ଡୀ ବା(ବି, ବେ)ହା—ଦେ. ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ବିଧବାବିବାହ (ଦେଶ)
Rāṇḍī bā(bi, be)hā ironical widow marriage.
(ରାଣ୍ଡିଅଥ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଣ୍ଡୀ ବା(ବ୍ରା)ହ୍ମ(ହ୍ମୁ)ଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଧବା—A Brāhmaṇa's widow.
Rāṇḍī bā(brā)hma(hmu)ṇī
ରାଁଡ଼ ବାମନୀ
[ଦ୍ର—ଅସ୍ତ ଦେଶରେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ରାଣ୍ଡୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ-ମାନେ ଅଟେ ଦ୍ୱାରା ବିମ୍ବା ଭାଲୁଡ଼ ଦ୍ୱାରା ସୂତା କାଟିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।]

ରାଣ୍ଡୁଆ(ରା)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ବିପତ୍ନୀକ ବ୍ୟକ୍ତି—Widower.
Rāṇḍuā(rā)
ରଣ୍ଡୁଆ(ରା, ରା),ରଣ୍ଡୋରା
ମୃତଦାର (ଦ୍ର—ମହାନ୍ତିଏ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ରାଣ୍ଡୁଆ ହୋଇ ବସି ଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।)

ରାଣ୍ଡୋଲା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ନଈ ମୁହାଣରେ ଧରା ପଡୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ—A kind of sea-fish caught at the mouths of rivers.
Rāṇḍolā

ରାତ୍‌କା ରାତ୍(ତି)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଏକରାତି ମଧ୍ୟରେ—1. In the course of one night. ୨ । ରାତିଭରାମ୍—2. Throughout the night. ୩ । ରାତି ଯୋଗେ; ରାତିର ସୁବିଧା ପାଇଁ—3. Under cover of night.
Rāt-kā rāt(ti)
ରାତାରାତ୍(ତି) **ରାତୋରାତ**
ରାତାରାତ୍(ତି) } ଅନ୍ୟରୂପ
ରାତିଏ ରାତିଏ }

ରାତ—ସଂ. ବି. (ରା ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ମ. ତ)—ପ୍ରଦତ୍ତ; ଅନୁଗ୍ରହ ଦତ୍ତ—Bestowed; given.
Rāta
(ଉ—ସେ ବସ୍ତୁ-ରାତ ପରୀକ୍ଷିତ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ କଲେ ମୁକ୍ତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ରାତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାତ୍ରି; ପ୍ରା. ରାତ୍ତି)—ରାତ୍ରି; ରଜନୀ—Night.
Rāti
ରାତ(ତ୍ରି) **ରାତ(ତି)**

ରାତି ଅଧ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାତ୍ର୍ୟର୍ଦ୍ଧ)—ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ରି—Mid-night.
Rāti adha
ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ରି **ଆଧୀ ରାତି**

ରାତି ଅଧିଆ—ଦେ. ବିଣ—ରାତି ଅଧରେ ଘଟୁଥିବା—Happening in the mid-night.
Rāti adhiā
ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ରିର **ଆଧୀ ରାତକୀ**

ରାତି ଅନିଦ୍ରା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାତ୍ରି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିଦ୍ର)—ରାତିରେ ନ ଶୋଇବା—Watching up the whole night. ବିଣ—ରାତିରେ ଇନ୍ଦ୍ରିଦ୍ର; ରାତି ତମାମ୍ ଶୋଇ ନ ଥିବା—One who had no sleep in the night.
Rāti anidrā
ରାତ ଅନିଦ୍ରା
ରାତକୀ ଅନିଦ୍ରା
ରାତମେ ନହିଁ ସୋଆ ହୁଆ
(ଉ—ବାପ ପୁଅ ଦୁହେଁ ରାତି ଅନିଦ୍ରା, ଦୁଗୁରା ଗାଣ୍ଡି ମେଲି—ଭଗ ।)

ରାତି ଅନ୍ଧାର—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାତ୍ରି+ଅନ୍ଧକାର)—ରାତି ଜନିତ ଅନ୍ଧକାର—Darkness of night.
Rāti andhāra
ରାତ ଅଁଧାର **ରାତ ଅଂଧାର**

ରାତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ରାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Nocturnal.
Rātiā

ରାତି ଆଖ(ଖେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବି. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ—ଇଂରାଜୀରୁ ଅନୁଦିତ)—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସହରମାନଙ୍କରେ ରାତିରେ ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ମିଳି ମଜୁଳ ମଜଲିସ କରନ୍ତି—Night clubs.
Rāti ākha(khe)rḍā
ରାତକା ବୈଠକ

ରାତି କଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାତି ଯାପନ କରିବା—To pass a night.
Rāti kaṭā(ṭe)ibā
[ରାତି କାଟିବା, ରାତିଗୁଜାରିବା, ରାତିବିତା(ତେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ରାତ୍‌କାଟାନ **ରାତଗୁଜରାନା**

ରାତି କଟିବା—ଦେ: ବି—ରାତି ଯାପନ—Passing of a night.
Rāti katibā
(ରାତି ଗୁଜୁରିବା, ରାତିବିତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାତ୍‌କାଟା **ରାତଗୁଜରନା**

ରାତି କଣା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ରାତ୍ରି+କାଣ)—ଅନ୍ଧାରକଣା, ଯାହାକୁ ରାତିରେ ଭଲ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ—Suffering from night-blindness; nyctalops. ବି—ରାତ୍ରିକଣା—Night-blindness; Nyctalopia.
Rāti kaṇā
ରାତ୍‌କାଣା **ରତୌଂଧା**
(ରାତିକାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାତି ଖିଆ—ଦେ.ବି—ରାତି ଭୋଜନ;ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଖାଇବା—Taking of meals during the night; night-meal.
Rāti khiā
ରାତ୍ରେଖାଓୟା **ରାତକାଖାନା**

ରାତି ଗରଜନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାତ୍ରୀ+ଗର୍ଜନ)—ଗଭୀର ରାତି; ନିଶାଗରଜନ; ନିଶାଗରଜିବା, (ଦ୍ର—ଗଭୀର ରାତି ଗରଜିବା ରାତି ଘାଇଁ ଘାଇଁ ଡାକିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ରାତିର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ମଧ୍ୟରେ ଝିଣ୍ଟୀରବଜନିତ ଗୋଟିଏ ରାଂ ଝାଁଝାଁ କରା ଦୂରାଗତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ)—Dead of night when a grave deep sound is more imagined than heard.

Rāti garajana
रातगरजना

ରାତିଗାଡ଼ି—ଦେ. ବି (ରେଲପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେବା ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) —୧ । ଯେଉଁ ରେଲଗାଡ଼ି କୌଣସି ସ୍ଥାନୀୟ ଷ୍ଟେସନରେ ରାତିବେଳେ ପହଞ୍ଚେ ବା ଷ୍ଟେସନରୁ ରାତିରେ ଛାଡ଼େ—1. Night-train. ୨ । (ଦିନଗାଡ଼ି—ବିପରୀତ) ରାତିରେ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ରେଲଗାଡ଼ି —2. Train travelling during night.

Rātigāṛdi
रातगाड़ि
रातकीगाडी

ରାତି ଜଳକା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ରାତି କଣା; ଅନ୍ଧାର କଣା— (ରାତିଜଳକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —The disease of night-blindness.

Rāti jaḷakā
रातकाना **रतौंधा, रतौंधी**

ରାତି ଜା(ଜ)ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ଜଗିବା ଶବ୍ଦର ରେଖିବା ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହାର ଅର୍ବାଚୀନ)—ରାତିରେ ଅବେଳା ନ ଶୋଇବା; To remain awake throughout the night; to keep vigil; to consume the midnight oil.

Rāti jā(ja)gibā
रातजागा
रातजगना

ରାତି ଜାଙ୍ଗୁଲ୍(ଲୁ) ଜାଙ୍ଗୁଲ୍(ଲୁ)—ଦେ. ବି—ବଡ଼ତି ଭୋର; ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷ; ରାତିର ଅନ୍ଧକାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦୂର ନ ହେବା ପୂର୍ବ ସମୟ—Early dawn; daybreak.

Rāti jaṅgul(lu) jāṅgul(lu)
रात जाती जाती होना

ରାତି ଥାଉଣୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଭୋର ନ ହେଉଣୁ—

Rāti thāuṇu Before daybreak, when it is still dark.
(ରାତି ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ରାତି ନ ପାହୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାତଥାକତେ **रात रहतेरहते**

ରାତି ଦିନ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅହର୍ନିଶ; ଦିବାରାତ୍ର—

Rāti dina रातदिन **रातदिन** Day and night

ରାତି ଦିପହର—ଦେ. ବି—ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର—Midnight.

Rāti dipahara (ରାତି ଦୁଇପ୍ରହର—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାତ ଦୁପୁର **रात दोपहर**

ରାତି ପାଇ(ହି)ବା—ଦେ. ବି. (ସଂ ରାତ୍ରି+ପ୍ରଭାତ)—ରାତିର ଅବସାନ ବେଳା; ଭୋର, ଉଷ କାଳ; ରାତିର ଅନ୍ଧକାର ନାଶ ହୋଇ ସକାଳ ହେବା ସମୟ—Break of day; day-break

Rāti pāi(hi)bā
ରାତିପାହାନ୍ତ(ନ୍ତ୍ରା), ରାତିପାହାନ୍ତିଆ
ରାତିଫରସର ଫଟିବା
ରାତିଫରଗ୍ ହେବା, ରାତିଭୋର୍ } ଅନ୍ୟରୂପ]
रातपोहा, रातभोर होना

ରାତି ବିକାଳି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ରାତିରେ ଅସମୟରେ—

Rāti bikāḷi In an inconvenient hour of the night.
ରାତ୍ରେ ଅସମୟେ **रात बीकाल**

ଭୋର, सबेरा dawn. (ଉ—ଖାଇଲା ରାତି, ଲୁଅ ନେଇଗଲା କଜଳପାତି—ଛଗ । ନ ଖାଇ ରାତି, ନ ମରୁ ପତି, ଏକା ରାତିକ ହେଉ ସାତ ରାତି— କାହାଣୀରେ ସତର ପ୍ରାର୍ଥନା ।)

ରାତି ଆଶ—ଦେ. ବି—ରାତିହାଶ (ଦେଖ)

Rāti āsa Rātihāsa (See)

ରାତିଏ(କ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ଏକରାତି ସମୟ—1. Period of one night. ୨ । ଏକରାତି ମାତ्र—2. One night only.

Rātie(ka) एक रात
रातके लिये, रातभरकी

(ଉ—ରାତିଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଅଣିବା—ଛଗ ।) (ଉ—ସାତ୍ୟକି ଦୟାପୁରେ କର୍ଣ୍ଣକୁ ବଢ଼ାଇ, ଦିଅ ପୁଣ୍ଡ କରି ଏ ରାତିକ ଲଢ଼ାଇ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।)

ରାତିଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଅଣିବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—(ଚୋରମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ କରି)—ଏକରାତ୍ରିର ମଧ୍ୟରେ ହାତୀ ଆଣା ରାତି ମଧ୍ୟରେ ଚୋରିକରି ହାତିରେ ଲଦା ପରିମାଣ ଧନ(ଚୋରମାନେ ଅଣିବା)—(Said of the profession of a thief) To bring stolen property sufficient to load an elephant in the course of one night.

Rātie gala hātie āṇibā
एक रात जाना, एक हाती लाना

ରାତିଏ ରାତିଏ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ରାତାରାତ୍ (ଦେଖ)

Rātie rātie Rātārāt (See)
ରାତାରାତି **रातोंरात**

ରାତିକି ରାତି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଏକାଦିକ୍ରମେ ବହୁ ରାତି—

Rātiki rāti For successive nights.
ରାତକେ ରାତ **रातके रात**

ରାତି ପହରା—ଦେ ବି.—(ସଂ. ରାତ୍ରୀ+ପ୍ରହରୀ)—ରାତି କାଳରେ ଧନାଦିକୁ ଜଗି ରହିବା—Night-watch.

Rāti pahara
ରାତ ପାହାରା **रातका पहरा**

ରାତି ପିନ୍ଧା—ଦେ. ବି.—ରାତିରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୁଗା—

Rāti pindhā Cloth for night-wear.
ରାତପହରଣ, ଆଠପଉରେ **रात पहनावा, रातवास**

ରାତି ପୁହା(ହେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଭୋର୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରାତି ଯାପନ କରିବା—To pass the whole night to go on doing a thing till day-break.

Rāti puhā(he)ibā
ରାତ ପୋହାନ
रात खतम करना
[ରାତି ପୋହିବା, ରାତି ବିତା(ତେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାତି ବକ(ଖ)ତ୍—ଦେ.ବି.—(ସଂ. ରାତ୍ରି+ଫା. ବଖ୍ତ୍)—ରାତି ସମୟ; ରାତିକାଳ—Night-time.

Rāti baka(kha)t
ରାତ୍ରୀର ବେଳା **रातकी वक्त** (ରାତିବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାତି ବିକାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ରାତିରେ ଘଟିବା—
Rāti bikāliā 1. Happening in the night.
ରାତ୍ରେ ଆସା(ଘଟା) ୨ । ରାତିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—
रात बिकालका 2. Arriving during night.

ରାତି ବିଭା(ହା)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରାତ୍ରି ଓ ବିବାହ)—କରଣ ଓ
Rāti bibhā ବିବାହ)—ଶୂଦ୍ରାଦିଙ୍କର ରାତି ଲଗ୍ନରେ ବିବାହ—
ରାତ୍ରେ ବିବାହ **रातबयाहा** Ceremony of marriage (in
(ରାଜବେଢ଼ା; ରାଜଘଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) the case of ruling
classes Karaṇas and Sudras) performed during night.

ରାତି ଭୋର୍ ଦେ. ବି.—ରାତି ପାହୁଁବା ବେଳ—Day-break.
Rāti bhor **रातभोर; सुबह**

ରାତି ମୁହାଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ରାତି ସମୟରେ—
Rāti muhāñ **रातमुखो** **रातमुख** 1. In the night.
୨ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ—2. After night fall.

ରାତିଯାକ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନ ଶୋଇ ରାତି କଟାଇବା; ଉନ୍ନିଦ୍ରା
Rātijāka basibā ହେବା—To spend the night
ସମସ୍ତ ରାତ ଜଗା **रात जगना** without sleep.

ରାତି ରାତି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ରାତାରାତି; ରାତିକମାମ୍—
Rāti rāti 1. Throughout the night; the whole
ରାତାରାତ **रातीरात** night. ୨ । ପ୍ରତି ରାତିରେ—
2. Nightly; every night.

ରାତି ରାତି ନାହିଁ ଦିନ ଦିନ ନାହିଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅହର୍ନିଶ; ରାତି
Rāti rāti nāhiñ dina dina nāhiñ ଦିନ; ସର୍ବଦା; ୨୪ ଘଣ୍ଟାଯାକ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତରୂପେ
रातरात दिनदिन —Day and night; throughout the 24 hours.

ରାତି ଶେଷ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶେଷରାତ୍ରି)—ଶେଷରାତ୍ରି; ରାତିର
Rāti śesha ଅବସାନ—The close of the night;
ଶେଷରାତ the early hours before the dawn.
शेशरात(ति)

ରାତି ହଗା—ଦେ. ବି—୧ । ରାତିକାଳରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—
Rāti hagā 1. Easing one's self in night time.
ରାତହାଗା ୨ । ରାତିରେ ଝାଡ଼ାଫେରିବା ଅଭ୍ୟାସ—2. The
रातहगना habit of answering the call of nature during night. [ଦ୍ର—ରାତିହଗା ଖଣ୍ଡି କରିବ ମୂଳ, ବାଟରୁ ଛଡ଼ିବ ଛିଡ଼ି ଅଙ୍ଗୁଳି—ଚରଣ ।]

ରାତି ହଗୁରା—ଦେ. ବିଣ—ଯାହାର ରାତିରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବାର
Rāti hagurā ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଅଛି—Habituated to
(ରାତିହଗୁଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) answer the call of nature at
ଯେରାତ୍ରେ ହାଗେ **रातहगुआ** night time.

ରାତିହାସ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରାତ୍ରିବାସ)—ରାତିରେ ଶୋଇଲା-
Rātihāsa ବେଳେ ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧା ଯାଇଥାଏ ଓ ଯେଉଁ
ରାତ୍ରେ ଛୁଆଁ ଚଳାଗା, ରାତଛୁଆ ଶଯ୍ୟା ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ
रातका ଥାଏ—(clothes beddings; bed sheets)
Used during night when one goes to sleep. (ଯଥା—ରାତିହାସ ଲୁଗା, ରାତିହାସଛୁଆଁ ।)

ରାତିହାସ ଛୁଆଁ—ଦେ. ବି—ରାତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଶଯ୍ୟାଦିର
Rātihāsa chhuāñ ଅଶୁଚିତ୍ୱ—The state of the
ରାତ୍ରେର ଛୁଅଚ, ରାତଛୁଆ କାପଡ଼ night clothes and
रातका कपडा उपडा bedding being considered as polluted (for having been used for sleeping on during the night).
[ଦ୍ର—ଏବେ ସଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ରାତିବାସ ଓ ରାତି ଶଯ୍ୟାକୁ ଅଶୁଚି ବୋଲି ବାରଣ୍ତି ଓ ସକାଳୁ ସ୍ନାନାଦି କରିବା ପରେ ରାତିରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବା ଶଯ୍ୟାଦିକୁ ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ରାତିହାସ ଛୁଆଁ ଲୁଗାକୁ ଛୁଇଁଲେ ସ୍ନାନ ନ କରି କିମ୍ବା ସେ ଲୁଗାକୁ ନ ପାଲଟି ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଶିକ୍ଷିତା-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାତିହାସ ଛୁଆଁର ବାରଣ ରଖାଯାଉ ନାହିଁ, ତାହା ସେମାନେ ଗୋଳାଇ ଅଛନ୍ତି ବା ଶୁଦ୍ଧ ବସ୍ତ୍ରାଦି ସଙ୍ଗେ ପୁରାଇ ଅଛନ୍ତି ।]

ରାତି ହେବା—ଦେ. ବି—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବା—1. It being
Rāti hebā sunset. ୨ । ରାତିର ଅଧିକ ବେଳ
ରାତହେଉଥା ହୋଇଯିବା—2. It being late at night;
रातहोना the night being far advanced.

ରାତ୍ର—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାତ୍ରି)—ରାତ୍ର; ରାତ୍ରି—Night. ସଂ. ବି—(ଅନ୍ୟ
Rātra ଶବ୍ଦ ପରେ ସମାସଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ରାତ୍ରି ଶବ୍ଦ ରାତ୍ର
ରାତ **रात्र** ଆକାର ଧାରଣ କରେ; ଯଥା—ଦିବାରାତ୍ର; ନିଶାରାତ୍ର; ଅର୍ଦ୍ଧ-
रात्रि ରାତ୍ର)—The form assumed by the word
ରାତ୍ରି when added to another word to form a compound word.

ରାତ୍ରକ—ଦେ. ବି—ଏକ ରାତ୍ରି ମାତ୍ର ସମୟ—
Rātraka Period of one night only.
ଏକରାତ୍ର **एकरात**

ରାତ୍ରଚର—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାତ୍ରିଚର)—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)
Rātrachara Rātrichara. (See)
ରାତ୍ରିଚର **रात्रिचर**

ରାତ୍ରଦିବା(ନ)—ଦେ. ବି—ଦିବାରାତ୍ରି; ଅହର୍ନିଶ; ୨୪ଘଣ୍ଟା—
Rātradibā(na) Day and night; 24 hours.
ଦିନରାତ **दिनरात**

ରାତ୍ରଦିନ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ରାତ୍ରି + ଦିବସ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ଅହର୍ନିଶ;
Rātradina ଦିନ ଓ ରାତି; ୨୪—Day and night;
throughout the 24 hours of the day.

ରାତ୍ରପାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାତ୍ରିପାଳ)—ଚଉକିଦାର—
Rātrapāla Chowkidar; watchman.
ରାତପାହାରାଓୟାଲା **चौकीदार**

ରାତ୍ର ପାହାନ୍ତା(ନ୍ତି)—ଦେ. ବ—ପ୍ରଭାତ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା
Rātra pāhāntā(nti) ସମୟ—Daybreak; dawn.
(ରାତ୍ର ପାହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଭାଷାରେ 'ରାତି' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
ଭୋରବେଳା ଯେତେ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ, ସାଧୁଭାଷା
ମୋରସ୍ତୁବହ ବ୍ୟବହାରପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ 'ରାତ୍ର' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସେ
ଶବ୍ଦମାନ ଲଗାଇ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା—
ରାତ୍ରଭୋର; ରାତ୍ରଭୋଜନ ।)

ରାତ୍ରମାନ(ନେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ.—ରାତ୍ରିକାଳରେ—
Rātramāna(ne) Night-time; in the night.
ରାତ୍ରେ (ଉ—ଦିନ ହରନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନେ, ଘରେ ମିଳନ୍ତି ରାତ୍ରମାନେ
ରାତମେ —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ରାତ୍ରି(ତ୍ରୀ)—ସ. ବ. (ରା ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଇ.ଈ)—୧ । ରଜନୀ;
Rātri(trī) ରାତ୍ର; ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
ମଧ୍ୟର କାଳ—1. Night. (ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ନିଶା,
ନିଶିଥିନୀ, କ୍ରିଯାମା, ଶର୍ବରୀ, ଶଷ୍ପା ।) ୨ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ
2. Turmeric.

ରାତ୍ରିକ—ସ. ବ. (ରାତ୍ରି+କ)—୧ । ପଞ୍ଚରାତ୍ର—1. A period of
Rātrika five nights. ୨ । ଏକ ବର୍ଷକାଳ ବେଶ୍ୟା
ଗୃହରେ ବାସ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who
lives in the house of a prostitute for a
period of full one year. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଛା
(ଉ. ଶ)—3. A kind of scorpion.
ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ.—ଏକରାତ୍ରି ମାତ୍ର—one night only.

ରାତ୍ରିକର—ସ. ବ. (ରାତ୍ରିର କର=କର୍ତ୍ତୃ, ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ; କିମ୍ବା ରାତ୍ରିରେ
Rātrikara କର=କିରଣ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ର—
The moon.

ରାତ୍ରିକାଣ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—ରାତ୍ରିକଣା; ଅନ୍ଧାରକଣା—
Rātrikāṇa Night-blind; nyctalops.
(ରାତ୍ରିକାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ରାତ୍ରିକାଣତ୍ୱ(ତା)—ବିଶେଷ୍ୟ]

ରାତ୍ରିକାର—ସ. ବ.—(ରାତ୍ରି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରମା
Rātri kāra (ଉ. ଶ.)—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର
(ଉ. ଶ)—2. Camphor.

ରାତ୍ରିକାଳ—ସ. ବ—ରାତ୍ର ସମୟ—
Rātri kāla Night time; time of night.
[ରାତ୍ରିବେଳ(ଳା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାତ୍ରିଚ(ଞ୍ଚ)ର—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ରାତ୍ରି+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ରାତ୍ରି°+
Rātricha(ñcha)ra ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)
—ନିଶାଚର; ଯେ ରାତ୍ରିରେ ଚରେ ବା ବିଚରଣ କରେ—
ରାତ୍ରିଚରୀ } ସ୍ତ୍ରୀ Prowling in the night; of nocturn-
ରାତ୍ରିଞ୍ଚରୀ } al habits.
ବ—୧ । ରାକ୍ଷସ—1. Demon ୨ । ଚୋର—
2. Robber; thief. ୩ । ରାତ୍ରିରେ ଆହାରାଦି ଅନ୍ୱେଷଣ
କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଜୀବମାନେ ବସାରୁ ବାହାରନ୍ତି—
3. Animals of nocturnal habits. (ଯଥା—
ବାଘ, ଭାଲୁ, ସାପ, ପେଚା, ବାଦୁଡ଼ି ।) ୪ । ରାତ୍ରିରେ ପହରା
ଦେବା ଲୋକ—4. Night watchman. ୫ । ଭୂତ;
ପ୍ରେତ; ପିଶାଚ—5. Ghost; goblin; imp.

ରାତ୍ରି ଚର୍ଯ୍ୟା—ସ. ବ—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକାମୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
Rātri charjyā ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆହାର, ମୈଥୁନ ଓ ନିଦ୍ରାଦି ବିଷୟରେ
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ବିଧି ପାଳନ—Some obser-
vances during the night time regard-
ing food, sleep, copulation, enjoined by
the medical treatises for health-seeking
people.

ରାତ୍ରିଜ—ସ.ବିଶ. (ରାତ୍ରି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଯାହା ରାତ୍ରିରେ ଜାତ
Rātrija ହୁଏ—Produced in the course of the
night. ବ—ନକ୍ଷତ୍ର; ତାରା—Star.

ରାତ୍ରି ଜଳ—ସ. ବ—୧ । ଶିଶିର—1. Dew.
Rātri jala ୨ । ଭୂକୁଟିକା; ଭୂକୁଡ଼ି—Fog.

ରାତ୍ରି ଜାଗର—ସ. ବ. (ରାତ୍ରି+ଜାଗୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ=ଯେ ରାତ୍ରିରେ
Rātri jāgara ଚେଇଁ ଥାଏ)—କୁକୁର—The dog.

ରାତ୍ରି ଜାଗରଣ—ସ. ବ. (ରାତ୍ରି+ଜାଗୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ରାତ୍ରିରେ
Rātri jāgaraṇa ନ ଶୋଇ ଚେଇଁବା; ରାତି ଜାଗିବା—
Watching up throughout the night.

ରାତ୍ରି ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରାତ୍ରିକାଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦଣ୍ଡ (ଯାହା
Rātri daṇḍa ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ବୋଲି
ବିବେଚିତ)—Points of time during the
night (considered as auspicious or
otherwise).

ରାତ୍ରି ପାଳନ—ସ. ବ—ନିଶା ପାଳନ; ଅମାବାସ୍ୟା, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଏକାଦଶୀ
Rātri pālana ଆଦି ତିଥିରେ ରାତ୍ରିରେ ଭୋଜନ ନ କରିବା,
ଉପବାସ କରିବା ଓ ସ୍ତ୍ରୀସହବାସ ନ କରିବା ଆଦି କେତେ
ଗୁଡ଼ିଏ ନିୟମ—Observance of abstinence in
the night of certain days enjoined by
the Śāstras.

ରାତ୍ରି ବାସ—ସ. ବ—୧ । ଦୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରିରେ ଅବସ୍ଥାନ;
Rātri bāsa ଦୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରି ଯାପନ କରିବା—
1. Passing the night at a place.
୨ । ରାତ୍ରିବାସ ଲୁଗା; ରାତି ପିନ୍ଧା; ରାତିରେ ପିନ୍ଧି କରି
ଶୋଇବା ବସ୍ତ୍ରାଦି; ଶୋଇଲା ବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ର ଓ
ଶଯ୍ୟାଦି—2. Night clothing worn while
sleeping; night-gown; night-dress;
night clothes; clothes, sheets, wrappers
and bedding used by a person while in
bed in the night.

ରାତ୍ରିବେଦ(ଦି)—ସ.ବ.(ରାତ୍ରି+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ;+
Rātribeda(di) ଇନ୍ ୧ମା.୧ବ)—କୁକୁଟ—The cock.

ରାତ୍ରି ଭୋଜନ—ସଂ. (୭ମୀ ତତ୍)—ରାତ୍ରି ସମୟରେ ଖାଇବା—
Rātri bhojana Night-meal; taking of meal
(ରାତ୍ର୍ୟଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) during night.

ରାତ୍ରିମଠ—ସଂ. ତଣ. ପୁଂ (ରାତ୍ରି°=ରାତ୍ରିରୁ+ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ
Rātrimaṭa କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)
(ରାତ୍ରି ମଠ—ସ୍ତ୍ରୀ) Rātrichara (See)
ତ. ପୁଂ—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)—Rātrichara (See)
(ଉ—ବୋଇଲେ ଜିଜଟାରୁ ଏଡ଼େ କପଟ ରାତ୍ରିମଠ
ହେଲେ ଜାଣି ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ରାତ୍ରି ମଣି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୂପକ)—ଚନ୍ଦ୍ର—
Rātri maṇi The moon.

ରାତ୍ରି ମୁଖେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ରାତ୍ରି ଯୋଗେ; ରାତ୍ରିରେ—
Rātri mukhe At night.
ରାତ୍ରି ମୁଖେ (ଉ—ଉଦ୍ଧବ କହେ ଅଣ୍ଡ ମୁଖେ, ସେ ଯଦୁ ବଂଶେ
रात्रि मुखमे ରାତ୍ରି ମୁଖେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ରାତ୍ରି ଯାପନ—ସଂ. ବ—ରାତ୍ରି ବିତାଇବା—The passing or
Rātri jāpana whiling away of the night.

ରାତ୍ରି ଯୋଗ—ସଂ. ବ—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ; ବେଳ ବୁଡ଼ି—
Rātri jōga 1. Night-fall. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାତ୍ରିରେ
ଘଟିବା ଶୁଭଯୋଗ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ—2. Auspicious
periods occurring in the course of the

ରାତ୍ରି ଯୋଗରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ—1. After
Rātri jōgare night-fall. ୨ । ରାତ୍ରି ମଧ୍ୟରେ—2. In
(ରାତ୍ରି ଯୋଗେ—ଅନ୍ୟରୂପ) the course of the night.
ରାତ୍ରିଯୋଗେ ୩ । ରାତ୍ରି କାଳରେ—3. By night. (ଯଥା—
रात्रि योगमे ବନ୍ଦୀ ରାତ୍ରି ଯୋଗରେ ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କ ଶୋଇଥିବାର
ସୁବିଧା ପାଇ କାରାଗାରରୁ ପଳାଇଗଲା ।
ଆମ୍ଭେମାନେ ରାତ୍ରି ଯୋଗେ କଟକଠାରୁ ପୁରୀରୁ
ଯାତ୍ରା କଲୁଁ ।)

ରାତ୍ରି ଲଗ୍ନ—ସଂ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମ ପାଇଁ ଜ୍ୟୋତିଷ
Rātri lagna ମତରେ ରାତ୍ରି କାଳରେ ପଡ଼ିବା ଲଗ୍ନ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ--
(ଦିବା ଲଗ୍ନ—ବିପରୀତ) (astrology) Auspicious
periods occurring in the course of the
night for the performance of certain
ceremonies, e.g. marriage.

ରାତ୍ରିବିରା—ସଂ. ବ.—ପ୍ରଭାତ (ହି. ଶ.); ଭୋର—
Rātriwira Early morning.

ରାତ୍ରି ଶେଷ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାତିର ଶେଷଭାଗ—
Rātri śesha Close of the night; the last part
of night.

ରାତ୍ରିହାସ—ସଂ. ବ (ରାତ୍ରି+ହସ୍. ଧାତୁ+ଅ; ଯେ ରାତିରେ ହସେ
Rātrihāsa ବା ଫୁଟେ)—୧ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ—1. White
lotus. ୨ । କଇଁଫୁଲ—2. Water lily.

ରାତ୍ର୍ୟଂଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାତ୍ରିର ଅଂଶ ବା ଭାଗ—
Rātryaamśa A portion of the night.

ରାତ୍ର୍ୟଟ—ସଂ. ବ ଓ ବିଣ. ପୁଂ—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)
Rātryaṭa Rātrichara. (See)
[ରାତ୍ର୍ୟଟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରାତ୍ର୍ୟନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅନ୍ଧାରକଣା; ରାତ୍ରିଜଳକା; ଯାହାକୁ
Rātryandha ରାତ୍ରିରେ ଭଲ ହୋଇ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ—
[ରାତ୍ର୍ୟନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ] Night-blind; nyctalops

ରାତ୍ର୍ୟନ୍ଧତା—ସଂ. ବ—ରାତ୍ରିଜଳକା ରୋଗ—
Rātryandhatā Night-blindness.
[ରାତ୍ର୍ୟାନ୍ଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଦ୍ଧ—ସଂ.ବିଣ (ରାଧ୍. ଧାତୁ=ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବା+କର୍ମ.ତ)—୧। ନିଷ୍ପନ୍ନ;
Rāddha ସିଦ୍ଧ—1. Accomplished. ୨ । ସମ୍ପନ୍ନ—
2. Finished; completed. ୩ । ରନ୍ଧା ହୋଇ
ଥିବା (ହି. ଶ)—3. Cooked.

ରାଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବ—୧ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ; ମୀମାଂସା—
Rāddhānta 1. Logical conclusion.

ରାଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ଧାତୁ—୧ । ପୂଜା କରିବା—1. To worship.
Rādh (root) ୨ । ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବା—2. To accomplish;
to finish.

ରାଧ(ଧ୍)—ସଂ.ବ (ରାଧ୍ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅ;+ବ୍ୟପ୍, ବିମ୍ବା ରାଧା=
Rādha (dh) ବିଶାଖ ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା+ ଅ)—୧। ବୈଶାଖ
ମାସ—1. Month of Baiśākha. ୨ । (+
କରଣ. ଅ) ଧନ; ସମୃଦ୍ଧି (ହି. ଶ)—2. Riches.

ରାଧନ(ନା)—ସଂ. ବ (ରାଧ୍. ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ; ଅ)—୧। ଆରାଧନା—
Rādhana(nā) 1. Praying. ୨ । ପୂଜା କରିବା—
2. Worshipping. ୩ । ସାଧନ—3. Accomplishing. ୪। ପ୍ରାପ୍ତି—4. Attainment; acquisition.

ରାଧା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଧ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ
Rādhā ପ୍ରେୟସୀ; କୃଷ୍ଣପ୍ରେମରେ ସର୍ବତ୍ୟାଗିନୀ ବୃଷଭାନୁଜେମା;
ରାଧିକା—1. Name of the sweetheart of
Śrīkṛushṇa. [ଉ—ଶହେ ମହିଷ ଘିଅ ଦିବ,
ତେବେ ଯାଇ ରାଧା ନାଚିବେ-ଚରଣ ।] [ଦ୍ର—ରାଧାର(୧)ଅର୍ଥ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନୋଟ:—ରାଧା ମଥୁରାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋକୁଳର
ଗୋପରାଜା (ଗଉଡ଼ରଜା) ବୃଷଭାନୁଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଅୟାନ
(ଚନ୍ଦ୍ରସେଣା) ନାମକ ଗୋପାଳର ନାମମାତ୍ର ବିବାହିତା
ସ୍ତ୍ରୀ । ଏହାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ କୀର୍ତ୍ତିଦା । ପୁନଶ୍ଚ କୌଣସି
କୌଣସି ପୁରାଣ (ଯଥା, ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ) ମତରେ
ରାଧା ଅଯୋନିସମ୍ଭବା । ଦିନେ ବୃଷଭାନୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଗୋଶାଳାରେ
ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଅତି
କ୍ଷୁଦ୍ର ସୁନଥି କନ୍ୟା ଗୋଟିଏ କୁମୁଦ ବା କଇଁଫୁଲରେ
ରହି ଜଳରେ ଭାସୁଅଛି । ସ୍ନେହରେ କୀର୍ତ୍ତିଦା ତାକୁ ଆଣି

ନିଜର କନ୍ୟାରୂପେ ପାଳନ କଲେ । ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼, ବିନ୍ତୁ ଜନ୍ମକାଳରୁ ଏହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ ଥିଲା । ଶିଶୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ, ଏହାଙ୍କ ଘରକୁ ମାଇପେ କାଖେଇ କରି ନେଇ ଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ରାଧା ମୁହଁ ଫେରାଇବାରୁ ତାଙ୍କ ଆଖି ଫିଟିଗଲା । କାହାର କାହାର ମତରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରୁ ରାଧା ସାନ । ଜନ୍ମ ଦିନରୁ ୩ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ଯଶୋଦା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କାଖେଇ କରି ରାଧାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ରାଧା ପ୍ରଥମେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଓ ଯଶୋଦା ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ସ୍ତନ ପାନ କରାଇଲେ । ସମ୍ପର୍କରେ ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାଇଁ ଥିଲେ, ବିନ୍ତୁ ଦେବଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବାଲ୍ୟ-କାଳର ଲୀଳା ଓ ରାସରେ ରାଧାହିଁ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଦରେ ରାଧା ପ୍ରେମ, ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି, ଜୀବନ, ଯୌବନ, ସମସ୍ତ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ ଓ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ଲାଗି ଗୁରୁଜନ ଗଞ୍ଜଣା, ସମାଜର ଓ ପରିବାରର ନିନ୍ଦା ଆଦି ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରି ନ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପିକାମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଗୋପପୁରରେ ଯେଉଁ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା କରିଥିଲେ ତହିଁରେ ନାୟିକା ରାଧା; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଥୁରାକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଆପଣାର ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଯିବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିରହକାଳରେ ରାଧାଙ୍କର ପ୍ରେମର ବିକାଶ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ରାଧାଙ୍କର ପ୍ରେମ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ମତରେ ଅତୁଳନୀୟ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱାରକାରେ ରୁକ୍ମିଣୀଆଦି ପଟ୍ଟମହିଷୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେବିତ ଓ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ରାଜୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ବୁଡ଼ି ରହି ସୁଦ୍ଧା ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ସବୁବେଳେ ଝୁରୁଥିଲେ । ବିଜାତୀୟ ଓ ବିଜାତୀୟ ସଭ୍ୟତାଦୃପ୍ତ ଲୋକେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମରେ ଯେଉଁପରି ପାଶବ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଚାଳନାରୂପକ ପରସ୍ତ୍ରୀହରଣାତ୍ମକ ପାପର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି, ସେହି ଲୀଳାକୁ ମହାନୁଭବ ଭକ୍ତିଶୀଳ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଭକ୍ତି ଓ ପବିତ୍ର ରସମିଶ୍ରିତ ଅନୁରାଗରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭଜିବାର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଆଦର୍ଶ ରାଧାଙ୍କର ପ୍ରେମ ବୋଲି ବୈଷ୍ଣବ ମହାପୁରୁଷମାନେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି-ଅଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ (ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିକୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ ଓ ଆପଣାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖ-ଦର୍ଶନ କରୁ ନ ଥିଲେ) ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ଆଦର୍ଶ-ଭକ୍ତି ରୂପରେ କଳ୍ପନା କରି ରାଧାଙ୍କ ପରି ଅନନ୍ୟଚିତ୍ତ ହୋଇ କୃଷ୍ଣଭଜନା କରୁଥିଲେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମର ପାଶବିକ ଅଂଶକୁ ବା ଆଦର୍ଶକୁ ଅନୁସରଣ ଓ ଅନୁକରଣ କରି ଲୋକେ ଭକ୍ତିର ଓ ପ୍ରେମର ପବିତ୍ରତାକୁ କଳୁଷିତ କରି-ଅଛନ୍ତି; ବିନ୍ତୁ ପରକୀୟା ପ୍ରତି ପାଇଁ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ (allegorical) ଓ ରୂପକ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣହିଁ ବିଶୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତିର ଆଦର୍ଶ ଅଟେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ପାଶବିକତା ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲାଳସା ଲେଶମାତ୍ର ନ ଥିଲା ଓ ଭକ୍ତିପ୍ରେମର ସ୍ନେହ ଅଂଶରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୂଢ଼ ମର୍ମ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ରାଧାଙ୍କ ଜନ୍ମପୂତା ପରି ଜନ୍ମପୂତା ନ ହେଲେ ଈଶ୍ୱରଭଜନା ପରାକାଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମ ଓ ରାସଲୀଳା ଚର୍ମଚକ୍ଷୁରେ ଓ ମାନବେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା ଉପଭୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ତାହା ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଓ ପରମଜ୍ଞାନ-ରୂପ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ସାଧନା ଓ ଅନୁଭବ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ । ରାଧାପ୍ରେମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତି ନୁହେ; ଏହା ପରମପବିତ୍ର ଭଗବଦ୍ ଭକ୍ତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶ । ରାଧିକାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରସିକତା, ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରମଣ ଆଦି କେବଳ ରୂପକ ମାତ୍ର । ବାସ୍ତବ ଅର୍ଥ କରିବାକୁ ବସିଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଜଣେ ୧୦।୧୨ ବର୍ଷର ବାଳକ ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରତିକ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ଓ ଷୋଳ ସହସ୍ର କୃଷ୍ଣ ରୂପ ଧାରଣ କରିବା ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଅସମ୍ଭବ ବିନ୍ତୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତରେ ଏହା ସମ୍ଭବପର ଓ ସାଧ୍ୟ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ପୃଥିବୀକୁ ୬୪ ରତିବନ୍ଧ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଆସି ନ ଥିଲେ । ସେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀରେ ଭକ୍ତିର ମାର୍ଗ ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ଗୋପଲୀଳାହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗଲୀଳାର ଅନୁକରଣ ଓ 'ରାଧା ପ୍ରେମହିଁ ଈଶ୍ୱରଲାଭର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା । କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ ପାଇଁ ରାଧାଙ୍କ ପରି ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୟାଗୀ ହେଲେ ସାଇଁ ଭକ୍ତ ଈଶ୍ୱର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବ । ଏହି ମତ ଲେଖକର କପୋଳକଳ୍ପିତ ମତ ନୁହେ । ଏହାହିଁ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ତତ୍ତ୍ୱର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଭକ୍ତ-ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମତର ; ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାରାଂଶମାତ୍ର ଅଟେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାକୁ କେହି କେହି ଆଧୁନିକ କପୋଳକଳ୍ପନା ବୋଲି କହନ୍ତି; ବିନ୍ତୁ ରାଧାଙ୍କ ନାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗୋଲୋକରେ ରାଧାଙ୍କ ସହିତ ଲୀଳା ପୁରାତନ ବାୟୁପୁରାଣର ୧୦୪ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପୁରାଣରେ ରାଧା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ନିମ୍ନଲିଖିତରୂପରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି —ର୍+ଆ+ଧ୍+ଆ

ର୍=କୋଟିଜନ୍ମାର୍ଜିତ ପାପ ଓ ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମଭୋଗ,

ଆ=ଗର୍ଭବାସ, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ରୋଗ,

ଧ=ଆୟୁଃକ୍ଷୟ

ଆ=ସଂସାରବନ୍ଧନ ।

ଯାହାଙ୍କ ସ୍ମରଣ ଓ ନାମକୀର୍ତ୍ତନ ଓ ସେବା କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପାପାଦିରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ସେ ରାଧା; ଶ୍ରୀମଦ୍-ଭାଗବତରେ ରାଧାଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ; ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ଓ ଦେବୀ ଭାଗବତରେ ରାଧାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ । ପୁରାଣ-ମାନଙ୍କରେ ରାଧାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଘନ ଘନ ବିବରଣ ଦେଖାଯାଏ । କେହି କେହି ପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାମ ଅଙ୍ଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ପୁଣି କାହିଁ କାହିଁ ଗୋଲୋକଧାମର ରାସମଣ୍ଡଳରେ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଲେଖା ଅଛି । ଜନ୍ମ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

ଏ ଯୁବତୀ ହୋଇଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି । ଗର୍ଗ-ସଂହିତା ଆଦି କେତେକ ଆଧୁନିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିବା କଥା ଲେଖାଅଛି—ହ୍ର. ଶ.]
୨ । କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପାଳୟିତ୍ରୀ ଜନନୀ; ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ସାରଥି ଅଧିରଥଙ୍କ ପତ୍ନୀ—2. Name of the foster-mother of Karṇṇa. [ଦ୍ର—ରାଧାଶବ୍ଦର (୨) ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ କୋଷ୍ଠ—ଭୁଲ୍ଲୀ ଭୁମାରୀ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣବାଟେ ଭୁମାର ଜାତ ହେବାରୁ ଭୁଲ୍ଲୀ ଲୋକଲଜ୍ଜାଭୟରେ ଗୋଟିଏ ପେଡ଼ାମଧ୍ୟରେ ସେ ଶିଶୁଟିକି ପତ୍ରଇ ନଈରେ ଭସାଇ ଦେଲେ ଓ ଶିଶୁଟି ଭାସି ଯାଇ ଯାଇ ସୂତଧରଜାତୀୟ ସାରଥି ବା ସୂତ ଅଧିରଥ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଆପଣାର ପତ୍ନୀ (ରାଧା)ଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ରାଧା ଉକ୍ତ ପୁତ୍ରକୁ ଲାଳନପାଳନ କରି ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ସୂତପୁତ୍ର ଓ ରାଧେୟ ବୋଲାଯାଏ । ପ୍ରକୃତରେ ରାଧା କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପାଳକ ମାତା ।] ୩ । ବିଦ୍ୟୁତ୍—3. Atomspheric electricity. ୪ । ଆମଳକୀ—4. Embilic myrobalan. ୫ । ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା ନାମକ ଦେଶ—5. A mythological tract of country. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ପୃଥିବୀକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଅଛି;—ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା, ରଥକ୍ରାନ୍ତା ଓ ଅଶ୍ୱକ୍ରାନ୍ତା ।] ୬ । ଅପରାଜିତା ଫୁଲ ଓ ଲତା; ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା ଲତା ଓ ଫୁଲ—6. A kind of flower and creeper; Clitoria Ternatia. ୭ । ବାଣମୋକ୍ଷଣ କାଳୀନ ଭଙ୍ଗୀ ବା ଅବସ୍ଥାନ ବିଶେଷ (ଏଥିରେ ଦୁଇ ପାଦ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଏକଗଜଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ରହେ)—7. A posture assumed by an archer while shooting. ୮ । ବିଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ର—8. The 16th of the 27 asterisms in Hindu astronomy. ୯ । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଲ୍ଲଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ—9. Chandrābali, wife of Gobardhanamalla. [ଦ୍ର—ମଲ୍ଲ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନର ଯେ ଶ୍ରୀବଧନ ମାନସ ବନ୍ଧନ ପାଶୀ ବାଳୀ, ରାଧାନାମ ଦ୍ରବ ତାହାର ବିହିତ ନାମ ପୁଣିହିଁ ତ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ । ଅରିମନ୍ଥ୍ ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]୧୦।(+କରଣ ଅ+ଅ)ପ୍ରୀତି; ଅନୁରାଗ; ପ୍ରେମ (ହ୍ର.ଶ)—10. Love; attachment. ୧୧ (+ଅଧିକରଣ ଅ)ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ହ୍ର.ଶ)—11. The fullmoon day of the month of Baiśākha. ୧୨।ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତର ନାମ (ହ୍ର.ଶ)-12. Name of a Sanskrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ରଗଣ, ଭଗଣ, ମଗଣ, ନଗଣ ଓ ଏକଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ, ଏପରି ୧୩ ଅକ୍ଷର ଥାଏ—ହ୍ର. ଶ.]

ରାଧା—ଦେ. ବି.—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
Rādhā A name given to females.
[ରାଧାମଣି, ରାଧା ପ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧାକାନ୍ତ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—
Rādhākānta Name of Śrīkṛushṇa.
(ରାଧା ଧବ, ରାଧା ନାଥ, ରାଧା ପ୍ରିୟ, ରାଧାବଲ୍ଲଭ, ରାଧାମୋହନ, ରାଧା ରମଣ, ରାଧା ବିନୋଦ } —ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବ—ଦେ. ବି.—(ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା ସର୍ ରାଧାକାନ୍ତ
Rādhākānta deba ଦେବ (କଲିକତା) (୧୬୮୪-୧୭୭୭)—
Sir Radhakanta Deb Bahadur,
ରାଧାକାନ୍ତ K. C. S. I. of Calcutta. [ଦ୍ର—ଏ କଲିକତା
ଦେବ ଶୋଭାବଜାରର ରାଜବଂଶୀୟ ପୌରବାନ୍ୱିତ ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ
ରାଧାକାନ୍ତ ଜମିଦାର; ୪୬ ବର୍ଷ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟପୂର୍ବକ
ଦେବ ବହୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ ଓ ବଙ୍ଗଳା-ଇଂରାଜୀରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣକୋଷ ଅଭିଧାନ ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ । ଜୀବନର ଶେଷ ତିନି ବର୍ଷ ଏ କଲିକତା ତ୍ୟାଗ କରି ବୃନ୍ଦାବନରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜା-ବାହାଦୁର୍, କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ ଓ ସର୍ ଉପାଧି ଦେଇ ଥିଲେ । ଏ ପୂର୍ବରୁ ବିଜିର ଶବଦାହ ଓ ଆନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୁରୋହିତ ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ଯଥାବିହିତ ଉପ-ଦେଶ ଦେଇ, ମରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ମଧ୍ୟରେ ତୁଳସୀ ମୂଳରେ ଜପ କରୁ କରୁ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ-ବାୟୁ ନିର୍ଗତ ହେଲା । ବିଧର୍ମୀ ଶିକାରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବୃନ୍ଦାବନରେ ମୟୂରବଧ ବନ୍ଧ ଏହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣ-ମେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଇନଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୋପୀମୋହନ ଓ ପିତାମହ ରାଜା ନବକୃଷ୍ଣ ଦେବ ।)

ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ—ଦେ. ବି.—(ନାମ)—ପୁରୀର ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ
Rādhākānta matha ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଠ—A celebarated
ରାଧାକାନ୍ତ Matha of Puri. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ
ମଠ ପୁରୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ବେଳେ ଏଠାରେ ବାସ କରୁ-
ରାଧାକାନ୍ତ ଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ମାଳା କନ୍ଥା ଓ
ମଠ ପାଦୁକା ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାହିଁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହସ୍ଥ କାଶୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଘର ଥିଲା । ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସେଠାରେ ରହିବା ପରେ କାଶୀ ମିଶ୍ରେ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଏହାକୁ ଗୋପାଳ ଗୁରୁ ଗୋସ୍ୱାମୀ ନାମକ ଜଣେ ବୈରାଗୀ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଦେଲେ । ଗୋପାଳ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଶିଷ୍ୟପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଏ ମଠ ଓଡ଼ିଆ ମହନ୍ତଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ଚଣ୍ଡୀମ ଓ ଜୁଳଳଗ୍ରାମ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଶାଖା ମଠମାନ ଅଛି ।]

ରାଧା କୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବି.—ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—A shrine of
Rādhā kuṇḍa Brundaban, being a reservoir of
holy water associated with Rādhā,
Kṛushṇa's divine consort.

ରାଧାକୃଷ୍ଣ(ଷ୍ଣ)—ଗ୍ରା.ବି.—(ସଂ. ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) — Rādhā kushṇa(ṭaṇ) ରାଧାକୃଷ୍ଣ (ଦେଖ)—Rādhā-krushṇa (See)
ରାଧାକୀଷ୍ଟ୍ ରାଧାକୀସନ
[ରାଧେକୃଷ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧାକୃଷ୍ଣ—ସଂ. ବି.—[ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ]—ରାଧାଙ୍କର ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକତ୍ର Rādhākrushṇa ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଯୁଗଳରୂପ—Rādhā and Krushṇa standing or sitting together or embracing each other. ଦେ. ବି. ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.
ରାଧା ଗୋବିନ୍ଦ, ରାଧାଶ୍ୟାମ(ଚନ୍ଦ୍ର) ରାଧା ମାଧବ, ରାଧାଦାମୋଦର } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦ—ସଂ. ବି.—ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ରାଧାକୃଷ୍ଣ Rādhākrushṇa gobinda ନାମ—Name uttered by devotees of Bishṇu,
ରାଧାମାଧବ ଗୋବିନ୍ଦ
ରାଧା ଦାମୋଦର ଗୋବିନ୍ଦ
ରାଧାଶ୍ୟାମ ଗୋବିନ୍ଦ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରାଧା ଚକ୍ର—ସଂ.ବି.—(ରାଧାଙ୍କପ୍ରିୟ ଚକ୍ର; ମ.ସ.ଲୋ)—ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର— Rādhā chakra
The disc (weapon)of Bishṇu by hurling which He killed many demons.
[ଦ୍ର—ଏହି ଚକ୍ରଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବହୁ ଦୈତ୍ୟଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିବାରୁ ରାଧା ଏହି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ବିଶେଷ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ ।]

ରାଧା ଚଡ଼ଚଡ଼ି—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରାଧାଚକ୍ର)—(ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ) Rādhā chardaka ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼ି ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବା (ରାଧା ଚଡ଼ଚଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଡ଼ଚଡ଼ି ବା ବଜ୍ରଦୂତ—Thunder which strikes and kills a person.
(ଦ୍ର—ଲୋକେ ଗାଳିରେ କହି ଥାଆନ୍ତି, ତୋ ଉପରେ ବାଜ ରାଧାଚଡ଼ଚଡ଼ି ପଡ଼ୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ତୋ ଉପରେ ବଜ୍ରପାତ ହୋଇ ତୋର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟୁ ।)
गोया बीजली, हरहडी बज्र

ରାଧା ଚନ୍ଦ୍ରବାଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଭୀଷଣ ଓ Rādhā chandrabārdi ମାରାତ୍ମକ ବିସୂଚିକା—Cholera
ओबा, टुनकी of a very serious type; asiatic cholera. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ରାଧାଚନ୍ଦ୍ର (ରାଧାକୃଷ୍ଣ) ବେଶ ହୋଇଥିଲେ ସେ ବର୍ଷ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଓ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ବିସୂଚିକାର ଆକ୍ରମଣରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ମରିଥିଲେ ।]

ରାଧାଚରଣ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Rādhācharaṇa A name given to males.
[ରାଧାପ୍ରସାଦ, ରାଧାପ୍ରସନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧାଚରଣ ଦାସ—ଦେ.ବି(ନାମ)—(ସରଲୋକଗତ) ସାମନ୍ତ ରାଧାଚରଣ Rādhācharaṇa dāsa ଦାସ, ବାଲେଶ୍ୱରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର—The late wellknown *Zamindar* of Balasore in the Balasore district of Orissa. [ଦ୍ର—ଏ ଜାତିରେ କରଣ ଓ ବାଲେଶ୍ୱରର ସ୍ଥଳହଟ୍ଟର ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାରବଂଶୀୟ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁ-ଭକ୍ତି ଓ ଦେବସେବା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣବୈଷ୍ଣବାଦିଙ୍କ ସେବା ଜନ୍ୟେ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ଦେବମନ୍ଦିର ଓ ଇଲ୍ଲାକାମାନ ଅନେକ ଅଛି । ଏହାଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ସାମନ୍ତଷ୍ଟେଟ୍ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।]

ରାଧା ଜନ୍ମ—ସଂ. ବି—ରାଧାଷ୍ଟମୀ (ଦେଖ)
Rādhājanma Rādhāshṭamī. (See)

ରାଧାତାପିନୀ—ସଂ. ବି—ଅଥର୍ବ ବେଦର ଉପନିଷଦ୍ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ Rādhātāpinī ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—A treatise on the Baishṇaba religion. [ଦ୍ର—ଗୋପାଳ ବେଶ ଅଥର୍ବରେ, ଅଛଇ ରାଧା ତାପିନୀରେ । ପ୍ରାଚୀ ପୁଣ୍ଡ୍ରିତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]

ରାଧା ଦାମୋଦର—ସଂ. ବି—୧ । ରାଧା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Rādhā Rādhā dāmodara and Śrīkrushṇa. ୨ । ରାଇ ଦାମୋଦର (ଦେଖ) — 2. Rāidāmodara: (See) ୩ । ପଦ୍ମପୁରାଣୋକ୍ତ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳ-ରୂପକୁ ଜପିବାର ମନ୍ତ୍ର; କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବିଧବାମାନଙ୍କ ଜପିବା ମନ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ରତ—3. The formula formulated and the vow taken for worshipping Rādhā and Krushṇa during the month of Kārttika.
ରାଧା ଦାମୋଦର ରାଇ ଦାମୋଦର } ଦେଖନ୍ତରୂପ

ରାଧା ନାଚିବେ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ରାଧା ନାଚ୍ୟ କରିବାରୂପ ଅଲବ୍ଧ୍ୟ ବା Rādhā nāchibe ଦୁର୍ଲଭ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—A thing, the performorance of which entails much botheration and arrangement. [ଦ୍ର—
राधा नाचेगी କୌଣସି କୃତ୍ରସାଧ୍ୟ ବା ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ବା ବହୁଳ ସାତମଣ ତେଲଓ ପୁଡ଼ିବେନା ରାଧାଓ ନାଚିବେନୀ ଅଯୋଜନସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
न एकसौमन घी होगा न राधा नाचेंगी ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏ ବାକ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ;—ଶହେ ମହଣ ଘିଅ ହେବ, ନାଁ, ରାଧା ନାଚିବେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଶହେ ମହଣ ଘିଅ ଏକତ୍ର ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିବା ଯେପରି ଅସାଧ୍ୟ, ରାଧା ନାଚିବା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅସମ୍ଭବ । ସମ୍ଭବତଃ ଏ ଉକ୍ତିଦ୍ୱାରା ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାର କୌଣସି ଲୌକିକ ଆଖ୍ୟାନ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଅଛି ।]

ରାଧାନାଥ—ସଂ. ବି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkrushṇa. ଦେ. ବି. ପୁଂ—Rādhānātha ୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବିବର ରାୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁର୍—2. The late Rai Rādhānāth Rai Bāhādur, the greatest modern Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରଧାନ କବି । ଏ ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାୟୀ ଉପନିବେଶୀ ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥ କୁଳରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲାର କେଦାରପୁର ଗ୍ରାମରେ ଖ୍ରୀ. ୧୮୨୧ ସାଲ ଅକ୍ଟୋବର ୧୫ ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ସୁନ୍ଦରନାରାୟଣ ରାୟ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀମତୀ ଭାରଣୀଦାସୀ । ଅତି ଶୈଶବରୁ ମାତୃହୀନ ହୋଇ ସେ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ପିତୃସ୍ନେହ ଦ୍ୱିଗୁଣ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଶୈଶବରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୋଗପ୍ରବଣ ଥିଲେ, ତେଣୁ ପଠଦଶାରେ ତାଙ୍କର ବହୁ ସମୟ ରୋଗରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରୁ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ, ସେସମୟରେ କଟକରେ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କଲେଜ୍ ବସିଥିବାରୁ, କଲିକତାକୁ ଏଫ୍. ଏ. ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟିବାରୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ସେଠାରୁ ଫେରିଆସିବାକୁ ହେଲା । କିଛି ଦିନ ପରେ ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ମାସିକ ୩୦ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ତୃତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । କଲେଜ୍‌ରେ ପଢ଼ିବା ସୁବିଧା ଆଉ ନ ଘଟିବାରୁ ସେ ନିଜ ଯତ୍ନରେ ଘରେ ପାଠ ପଢ଼ି ଏଫ୍.ଏ. ପାସ୍ କଲେ ଓ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷାର ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟ ନିଜ ଯତ୍ନ ଓ ଉଦ୍ୟମରେ ଘରେ ପଢ଼ିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ସଦାଶିବ ନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖରେ ରାଧାନାଥ ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସହିତ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ ନାଟକାଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ରାଧାନାଥ ୫ ବର୍ଷକାଳ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ ଓ ଏହି ସମୟରେ ରେମୁଣା ଗ୍ରାମର ଆଦିତ୍ୟ ବଂଶର ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଆଦିତ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ପରମସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ସହିତ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଶୁଭ ପରିଣୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ପରେ ସେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ମୁଣ୍ଡଳି ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ବଦଳି ହେଲେ ଓ ସେଠାରେ ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳର ଉତ୍କଳର ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ଛାତ୍ରରୂପେ ଲାଭ କଲେ । ପୁଣିଥରୁ ସେବାଙ୍କୁଡ଼ାକୁ ବଦଳି ହେଲେ ଓ ସେଠାରୁ ୧୮୭୬ରେ ସ୍କୁଲ୍ ବିଭାଗୀୟ ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର୍ ପଦରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଏହି ବର୍ଷ ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଶଶିଭୂଷଣଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏତେବେଳକୁ ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କର ଅନେକ କାବ୍ୟ ଲେଖି ସାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟସେବାର ଓ ଉତ୍କଳରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ପ୍ରତି ସ୍ପୃହାର ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାଙ୍କ ରାୟ ବାହାଦୁର ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ରାଧାନାଥ ଉତ୍କଳକୁ ଜନ୍ମଭୂମି ଓ ଓଡ଼ିଆଭାଷାକୁ ମାତୃଭାଷା ମଣୁଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ବଙ୍ଗଭାଷାଙ୍କ ସେବା ତ୍ୟାଗ କରି ଉତ୍କଳ ଭାରତୀଙ୍କ ବନ୍ଦନାରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ନିୟୋଜିତ କଲେ । ଉତ୍କଳର ଦର୍ଶନୀୟ ହ୍ରଦ, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ପର୍ବତ, ନିର୍ଝର, ନଦୀ, ବନ, ଗ୍ରାମ, ଉଦ୍ୟାନ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଐତିହାସିକ ବିଷୟକୁ ସେ ଅମର ଅକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଉତ୍କଳର ଅଧୁନିକ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଓ ଜାତୀୟ କବିତାର ମୂଳପୁରୁଷ ବାଜିଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ଅଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟଯୁଗର ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଓ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଗଦ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ (ଇତାଲିୟ ଯୁବା) ଓ ବିବେକୀ ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଛଡ଼ା ଆଉ ସବୁ ରଚନା ପଦ୍ୟ । ତାଙ୍କର ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ :—

୧ । ସଂସ୍କୃତ ମେଘଦୂତର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ
୨ । ସ୍କୁଲ୍ ପାଠ୍ୟ କବିତାବଳୀ
୩ । କେଦାରଗୌରୀ
୪ । ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା
୫ । ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ
୬ । ଉଷା
୭ । ପାର୍ବତୀ (ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)
୮ । ଚିତ୍ରକା
୯ । ମହାଯାତ୍ରା (ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)
୧୦ । ଯଯାତିକେଶରୀ
୧୧ । ତୁଳସୀ ସ୍ତବକ
୧୨ । ଦରବାର । ୧୩ । ଦଶରଥ ବିଯୋଗ
୧୪ । ବାଣହରଣ । ୧୫ । ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ।

ଉତ୍କଳର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ତାଙ୍କ ଅମର କବିତା । ତାଙ୍କ ରଚନାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ପଦଲାଳିତ୍ୟ, ସାରଲ୍ୟ ଓ ସୁରୁଚି ପାଠକମାତ୍ରଙ୍କୁହିଁ ମୁଗ୍ଧ କରେ । ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣରେ ସେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ଶଶି ଭୂଷଣ ପିତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟମ ଜାମାତା ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ସଂକଳନ କରି ଶୀଘ୍ର ତାହା ମୁଦ୍ରିତ ହେବା କଳ୍ପନା କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ରାଧାପଦ୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ—1. White lotus. Rādhāpadma ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ—2. The sun flower.

ରାଧପ୍ରିୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;ରାଧା+ପ୍ରିୟା)—ରାଧିକାଙ୍କ ପ୍ରିୟ- Rādhāpriyā ସଖୀ—A dear female friend of Rādhā. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ—A name (ରାଧାବଲ୍ଲଭୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) given to females.

ରାଧା ବଲ୍ଲଭ—ସଂ.ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. Rādhā ballabha ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାଧାରମଣ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରାଧାମୋହନ }

ରାଧାବଲ୍ଲଭ(ଭୀ)ମଠ—ଦେ.ବି—ପୁରୀ ସହରର ଗୋଟିଏ ବୈଷ୍ଣବ ମଠ— Rādhāballabha(bhī)maṭha Name of a Math in Puri. [ଦ୍ର-ଏହି ମଠରେ ଥିବା ବୈଷ୍ଣବସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରାଧାବଲ୍ଲଭୀ ମଠ ରାଧିକାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ

କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିମାର୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ।]

ରାଧାମଣି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Rādhāmaṇi A name given to females.

ରାଧାରମଣ ଚରଣ ଦାସ—ଦେ.ବ.--ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବଗୋସ୍ୱାମୀ ବୈଷ୍ଣବ;
Rādhāramaṇa charaṇa dāsa ସୁଖର 'ବଡ଼ ବାବାଜୀ'; ରାଧାରମଣ ଚରଣ ଦାସ କଟକର "ଚରଣ ଦାସ ବାବାଜୀ"—A late
चरण दास बाबाजी celebrated baishṇaba of this name. (ଦ୍ର—ଏ ମହାତ୍ମା ବଙ୍ଗଦେଶରେ କାୟସ୍ଥ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କେତେକ ଦିନ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମୀ ହେବା ପରେ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବିୟୋଗ ଘଟିଲା । ତତ୍ପରେ ସେ ନବଦ୍ୱୀପକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଦୀକ୍ଷା ଓ ଭେକ ଗ୍ରହଣ କରି ହରିନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳରେ ବହୁ ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ କୃପାରୁ ଏକନିଷ୍ଠା ଭକ୍ତି ବଳରେ ସେ ଅନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟନାମାନ ଦେଖାଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନବଦ୍ୱୀପରେ, କଟକରେ ଓ ପୁରୀରେ ମଠ ଅଛି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ରାମଦାସ ବାବାଜୀ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି । କଟକରେ ଡେଲଙ୍ଗା ବଜାର ଓ ଜଗାବଟିସ୍ଥ ମନ୍ଦିରେ ଦାଠଯୋଡ଼ି କୁଳରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟମାନେ 'ରାସବିହାରୀ ମଠ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରି ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ମଣିମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ରଖି ତାଙ୍କର ଓ ଉକ୍ତ ମଠରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାସବିହାରୀ ଦେବଙ୍କର ପୂଜା, ଅର୍ଚ୍ଚନା ଓ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ମନ୍ତ୍ର—

"ହରେକୃଷ୍ଣ ହରେ ରାମ
ନିତାଇ ଗୌର୍ ରାଧେ ଶ୍ୟାମ"

ବାରଂବାର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତମାନେ ଖୋଳ କରତାଳ ବଜାଇ ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀ, ଚବିଶପ୍ରହରୀ, ସପ୍ତାହବ୍ୟାପୀ ଓ ମାସବ୍ୟାପୀ ଅହୋରାତ୍ର ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଓ ନଗର କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି । ନବଦ୍ୱୀପରେ ଥିବା ତାଙ୍କ ମଠରେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଏହିପରି କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ମହୋତ୍ସବ ହୁଏ ।

ରାଧାରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାଧାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ—1. A
Rādhā rāṇī term of endearment applied to
ରାଧାରାଣୀ Rādhā । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ 2. A name given to females.

ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେ(ରି)ନ୍ଦ୍ର—ଦେ.ବ. (ନାମ)—କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ପରଲୋକ-
Rādhāsyāma nare(ri)ndra ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର । The late wellknown Zemindar of Kendrapara in the district of Cuttack in Orissa, celebrated for his munificence to Baishṇabas. (ଦ୍ର—ଏ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ପୁରାତନ ଜମିଦାର ବଂଶୀୟ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ସଦାଶିବ ସେନା । ଏହାଙ୍କ ପରିବାର ଦାନ ଓ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାଠାରେ ବଳଦେବ ଜୀଉ ନାମକ ଦେବବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ତାଙ୍କ ତଳେ ଅନେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଖଞ୍ଜା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତାରୁ ଭାରତର ଚାରିଧାମ ବା ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର (ପୁରୀ, ରାମେଶ୍ୱର, ବଦ୍ରୀନାଥ ଓ କାଶୀ) ରେ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହେଉଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ପିତୃଶ୍ରୀଙ୍କ କରିବାରେ ଅଗ୍ରଜ ଶ୍ୟାମସିଂହାର ବିବାହ କରିଥିଲେ ।)

ରାଧାଷ୍ଟମୀ—ସ.ବ.—(ମ. ପ. ଲୋ)—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ । (ରାଧିକା ଏହିଦିନ
Rādhāshṭamī ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ) । The eighth day of the bright fortnight of Bhādra, the birth-day of Rādhā

ରାଧାସଖୀ—ସ. ବ.—ରାଧାଙ୍କର ସାଙ୍ଗ—A female compa-
Rādhā sakhī nion of Rādhā (ଦ୍ର—ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପୀ ରାଧିକାଙ୍କର ସଖୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲଳିତା ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟସଖୀ ଥିଲେ ।) (ରାଧାସହଚରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଧି—ଦେ. ବ.—ରାଧିକାର ଡାକ ନାମ—Name for calling
Rādhi Rādhikā.

ରାଧି(ଧୁ)ଆ—ଦେ. ବ.—(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରାଧା ନାମରେ ଆରମ୍ଭ
Rādhi(dhu)ā ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for
ରାଧୁଆ ରାଧିୟା calling persons named Rādhakṛushna etc.

ରାଧିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Rādhikā ରାଧା (ଦେଖ)—Rādhā (See)

ରାଧିକା କାନ୍ତ—ସ.ବ.ପୁଂ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ--Śrīkṛushṇa.ଦେ ବ.ପୁ.ଲୋକଙ୍କ
Rādhikā kānta ନାମ—A name given to males.
[ରାଧିକା ପ୍ରିୟ, ରାଧିକା ନାଥ, ରାଧିକା ବଲ୍ଲଭ, ରାଧିକା ରଞ୍ଜନ, ରାଧିକା ରମଣ, ରାଧିକା ମୋହନ, ରାଧିକାରସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧିକା ଗୋପିକାଗଣ—ସ. ବ (ସହଚର)—ରାଧା ଓ ଗୋପୀମାନେ—
Rādhikā gopikāgaṇa Rādhā and the cowherd ladies of Brundaban.

ରାଧିକା ଦୂତିକା—ସ. ବ (ସହଚରୀଦ୍ୱୟ ଓ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ରାଧା ଓ
Rādhikā dūtikā ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟସଖୀ ଲଳିତା—Rādhā and
(ରାଧିକା ଦୂତିକା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) her bosom companion Lalitā. ଦେ. ବ—ସମବୟସ୍କା ଯୁବତୀ ସଖୀଦ୍ୱୟ—A word applied to two young ladies of the same age who are companions to each other.
(ରାଧିକାଲଳିତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଧିକେ—ସ. (ରାଧିକା ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ରାଧିକା !—
Rādhike Oh Rādhikā !

ରାଧୀ—ସ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଧ୍ ଧାତୁ=ସିଦ୍ଧ କରିବା+ଅଧିକରଣ.ଅ+ଈ)—
Rādhī ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The fullmoon of the month of Baiśākha. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଧା-ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ—A name for calling Rādhā.

ରାଧୁ—ଦେ. ବ—(ଆଦରାର୍ଥକ) ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଡାକ ନାମ—
Rādhu Name for calling Rādhākrushṇa.
(ରାଧୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ) ରାଧୁ **राधिया**

ରାଧେ—ସ. (ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ରାଧିକା !—Oh Rādhā ! ଦେ.
Rādhe ବ—ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ରାଧାଙ୍କ ନାମ—Name of Rādhā uttered by Baishṇabas.

ରାଧେ କୃଷ୍ଣ—ଦେ. ବ (ସ. ହେ ରାଧେ ଓ ହେ କୃଷ୍ଣ)—ବୈଷ୍ଣବ-
Rādhe krushṇa ମାନଙ୍କର ଜପିବା ରାଧାକୃଷ୍ଣ ନାମ—
(ରାଧେଗୋବିନ୍ଦ, ରାଧେଶ୍ୟାମ--ଅନ୍ୟରୂପ) Name of Radha and
ରାଧେକୃଷ୍ଣ ରାଧେକୃଷ୍ଣ Krushṇa uttered by Baishṇabas.

ରାଧେୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରାଧା + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ) —କର୍ଣ୍ଣରାଜା—
Rādheya King Karṇṇa. [ଦ୍ର—ସୂତଧର ଜାତିସ୍ଥ ସାରଥି ଅଧିରଥଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ରାଧାଙ୍କ ପାଳିତ କୁନ୍ତୀଙ୍କ କୁମାରୀ ଅବସ୍ଥାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କୁ ପରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅଙ୍ଗ ଦେଶର ରାଜତ୍ୱ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।]

ରାନୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଣ୍ଡିଆ ମଦ ତିଆର କରିବାପାଇଁ
Rānu ଭାତରେ ମିଶାଇବା ଔଷଧ ବଟିକା—A herbarious pill mixed with boiled rice for manufacturing country liquor.

ରାନ୍ଧନି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରାନ୍ଧୁଣୀ; ପାଚକା—
Rāndh-ni Female cook.

ରାନ୍ଧନିଆ(ଆଁ)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ପୁଂ—ରାନ୍ଧୁଣିଆ; ପାଚକ
Rāndh-niā(añ) —Male cook.
[ଭୁତ. ଦ୍ର. ରାଂଧନିଆ)

ରାନ୍ଧନି ଗାଧୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରାନ୍ଧୁଣି ଗାଧୁଆ (ଦେଖ)
Rāndh-ni gādhuā Randhuṇi gādhuā (See)
(ରାନ୍ଧନି ଗାଧୁଆଦେଖ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାନ୍ଧଣା- ଦେ.ବ (ସ. ରନ୍ଧନ)—୧ । ରନ୍ଧା; ଖାଦ୍ୟାଦିର ରନ୍ଧନ—
Rāndhaṇā 1. Cooking of food. ୨ । ରାନ୍ଧିଥିବା
ରାନ୍ନା ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରକାର—2. Cookery. ୩ । ରନ୍ଧା
ରାଂଧନା ହୋଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Cooked food. [ଦ୍ର —ମୋ ରାନ୍ଧଣା ଖାଇଣ ବିରାଟ ରାଜନ, ମୋତେ ରାନ୍ଧୁଣିଆରେ କରିବ ପୂଜନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ବିଣ—ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—Cooked.

ରାନ୍ଧଣା କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ରନ୍ଧନ କରିବା; ରାନ୍ଧିବା; ରାନ୍ଧିକରି ଖାଦ୍ୟ
Rāndhaṇā kāribā ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To prepare
ରାନ୍ନା କରା **रांधना करना** meal by cooking.

ରାନ୍ଧଣା ଘର—ଦେ. ବ—ପାକଶାଳା—
Rāndhaṇā ghara Kitchen; cook-room.
ରାନ୍ନା ଘର **रांधना घर**

ରାନ୍ଧଣା ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଡିରେ ପାଣି ଓ କଞ୍ଚା ପଦାର୍ଥ
Rāndhaṇā chardhā(rdhe)ibā ଯୋଗାଡ଼ିଦେଇ ପାକାର୍ଥ
[ରାନ୍ଧଣାବସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଚୁଲି ଉପରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା-
ରାନ୍ନା ଚଢ଼ାନ **रांधना चडाना** To place the cooking pot on the oven by putting raw materials in it for being cooked into food.

ରାନ୍ଧଣା ପାଳି—ଦେ. ବ—ପରିବାରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପାଳି କରି
Rāndhaṇā pāli ରାନ୍ଧୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହାର ଯେଉଁ ଦିନ
ରାନ୍ନାରପାଳା **रांधनापारी** ରାନ୍ଧିବାକୁ ପାଳି ବା କ୍ରମ ପଡ଼େ—
Turn of cooking which comes to a particular (female) member of a joint family on a certain day. [ଦ୍ର—ଭାଳପୋଦଳା ମାଳୀ, ଅଜ ବଡ଼ ବୋହୂଙ୍କର ରାନ୍ଧଣା ପାଳି—ଉଗ ।]

ରାନ୍ଧ ବାଢ଼—ଦେ. ବ (ସହଚର)—୧ । ରାନ୍ଧିବା ଓ ବାଢ଼ିବାକ୍ରିୟା; ଖାଦ୍ୟ
Rāndha bārdha ରନ୍ଧନ ଓ ରନ୍ଧିତ ଖାଦ୍ୟର ପରିବେଷଣ
ରାନ୍ନାବାଢ଼ା, ରାଙ୍କାବାଢ଼ା,, ରାନ୍ନାବନ୍ନା କାର୍ଯ୍ୟ—1. Cooking
रांधनाउंघना and serving of meals. ୨ । ରନ୍ଧନର
ସମସ୍ତ ଅନୁସଙ୍ଗିକ କର୍ମ—2. Operations connected with cooking of meals.

ରାନ୍ଧବାଢ଼କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାନ୍ଧିବା ଓ ବାଢ଼ିବା; ରାନ୍ଧିବା ଓ
Rāndha bārdha karibā ପରିବେଷଣ କରିବା—
ରାଙ୍କାବାଢ଼ା **रांधनाउंघनाकरना** To cook and serve meals.

ରାନ୍ଧିବା—(ସ. ରନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ପାକକରିବା)—୧ । ରନ୍ଧନ କରିବା;
Rāndhibā ଖାଦ୍ୟାଦି ପାକ କରିବା—1. To cook
रांधना पकाना, रांधना victuals into food.
[ରନ୍ଧା(ଦେ)ଇବା—ପ୍ରୟୋଜକରୂପ] ୨ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ତୈଳ ବାହାରେ ତାକୁ ଜଳରେ ବସାଇ ତୈଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—2. To prepare oil by boiling of producing things. [ଦ୍ର—ଘୃତ ରାନ୍ଧିବାର ଅର୍ଥ—ଗୁଡ଼ିଲକୁ ରାନ୍ଧି ଘୃତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା । ତୈଳ ରାନ୍ଧିବାର ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥରୁ ତୈଳ ବାହାରେ ସେ ପଦାର୍ଥକୁ ରାନ୍ଧି ତହିଁରୁ ତୈଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ।)

ରାନ୍ଧିବା ବାଢ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି (ସହଚର)—୧ । ଖାଦ୍ୟ ରନ୍ଧନ କରିବା—
Randhibā bārdhibā 1. To cook meal.
ରାଙ୍କାବାଢ଼ା **रांधनापकाना** ୨ । ରାନ୍ଧିବା ଓ ପରିବେଷଣ କରିବା—
2. To cook and serve meal.

ରାନ୍ଧୁଣି—ଦେ. ବ (ସ. ରନ୍ଧନ)—୧ । ରନ୍ଧନ—1. Cooking.
Rāndhuṇi (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ସୁଆର; ପାଚକ—Cook.
ରାନ୍ନା **रांधना** ରାଙ୍କନୀ **रांधनी**

ରାନ୍ଧୁଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ—ପାକ କରୁଥିବା; ପାକକାରୀ; ରନ୍ଧନକାରୀ-
Rāndhuṇiā(añ) Cooking.
ରାଙ୍କୁନୀ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଦେ. ବ—୧ । ପାଚକ; ସୁଆର—1. Cook.
ରାନ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ (ଦ୍ର—ରାନ୍ଧୁଣିଆଁ ମାନେ ଲୁଗାକୁ ନ ଘାଲନ୍ତି, ଅଘଷା
रांधने बाला(बाली), रंधनिया ଦାଣ୍ଡେ ଯାଇ ଜାଳଲେ ଚୁଲିଟି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।) ୨ । (ଦେଉଳମାନଙ୍କରେ ପକ୍ୱାନ୍ନ ଭୋଗର ପାକକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସାଧାରଣତଃ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର

ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପାଚକ ବୃତ୍ତି କରିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିବାରୁ) ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ— 2. A Brāhmaṇa of low grade.

ରାନ୍ଧୁଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମ(ହ୍ମ)ଣ—ଦେ. ବି—ପାଚକ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ପୂଜାହାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ— Rāndhuṇiā brāhma(hmu)ṇa A Brāhmaṇa cook.
ରାନ୍ଧନୀ ବାମୁନ रांधनिया बामन(ब्राह्मण)
(ରାନ୍ଧୁଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ — ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ରାନ୍ଧୁଣୀ ଗାଧୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର)—କଅଁଳ ଗାଧୁଆ Rāndhuṇī gādhuā ବେଳ—Time between 7 to 9. A. M. [ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ପରିବାରର ପାଚକା ବଧୂମାନେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି ।]

ରାନ୍ଧୁଣୀ ନାନୀ—ଦେ. ବି—ରାଜା ଆଦିଙ୍କ ଗୃହରେ ପାକ କରିବା Rāndhuṇī nānī ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ (ସାଧାରଣତଃ ରାନ୍ଧୁଣୀ ବାମୁନୀ ବଧବା)—Brāhmaṇa women engaged रांधनी ब्राह्मणी as cooks in Raja's family.

ରାପା(ଫ)ର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରାପର—Wrapper)—ରେଫର; Rāpa(pha)r ଘୋଡ଼ି ହେବା ପାଇଁ ପତଳା ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର— ରେପର A wrapper; a thin sheet for protecting one's body from cold. रैफर

ରାପା—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବି—କୋଡ଼ି—Mattock; hoe; spade Rāpā with a small handle.

ରାବ୍(ବ୍)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—କାଞ୍ଜି (ଭାତ ସଙ୍ଗେ ଗରିବ ଲୋକେ ଏହାକୁ ତରକାରି ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି)— Rāb(w) Fermented and sour boiled-rice-water (used as curry by the poor).

ରାବ୍(ବ)ଡ଼ି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଦ୍ରାବକ=ମହଣ)—ପାକ ଦ୍ୱାରା ଘନୀଭୂତ Rāb(bi)rḍi ଦୁଗ୍ଧ—Milk boiled well and ରାବଡ଼ୀ रावडी so thickened.

ରାବଡ଼ି ଲଚ୍ଛେଦାର୍—ଦେ. ବି. (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁଭୂତ; ରାବଡ଼ୀ+ହି. Rāb-rḍi lachchhedār ଲଚ୍ଛେଦାର୍=ଯାହାର ଶର ଖଣ୍ଡିତ ରାବଡ଼ୀ लच्छेदार ହୋଇ ନାହିଁ)—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରାବଡ଼ି; ଯେଉଁ ରାବଡ଼ୀର ଶର ମୋଟାଳିଆ ଥାଏ—Excellent preparation of thickened milk with the layer of cream intact.
[ଦ୍ର—ରାବଡ଼ୀ ବିକ୍ରୀ କରିବାକୁ କଟକ ସହରରେ ବୁଲୁଥିବା ବୁଲାବିକାମାନଙ୍କର ଡାକ ।]

ରାବ—ସଂ. ବି. (ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ରବ, Rāba ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି; ନାଦ—1. Sound; noise. ୨ । ଗର୍ଜ୍ଜନ—2. Roar. ୩ । ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ବୋବାଳି— 3. Sound made by birds and beasts.
[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ମନୁଷ୍ୟର ଓ ବାଦ୍ୟାଦିର ସ୍ୱରକୁ ନାଦ ଓ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ସ୍ୱରକୁ 'ରବ' ବୋଲାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଜୀବଙ୍କ ରବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଯଥା—
ଅଶ୍ୱର—ହ୍ରେଷା, ହେଁହେଁ
ଗାଈର—ହମ୍ବା, ହମା(ମ୍ବା)ଳ
ଷଣ୍ଢର—ହମ୍ବାଳ
ବାଘର—ହ(ହେ)ଣ୍ଡାଳ
ଶିଙ୍ଗର—ରଡ଼ି
ବିଲୁଆ, ଭାଲୁର—ଭୁକା
ଛେଳି; ମେଣ୍ଢା—ବୋବାଳ
ବେଙ୍ଗ—ରଡ଼ି
ହାଉ—ପେଁଏଁ କାଉ]

ରାବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—To howl; to Rāba karibā utter a sound.
ରାବ କରା राब करना

ରାବ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—(ଜନ୍ତୁମାନେ)—ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ରଡ଼ି କରିବା- Rāba chhārḍibā To make a loud roar.
(ରବ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାବ ଦେଓୟା, ଡାକା राब छोडना

ରାବଣ—ସଂ. ବି. (ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ=ଯେ ନିଜେ Rābaṇa ରବ କରେ, ଜନ୍ମ ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ, ରବ ଧାତୁ= ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ପୌଲସ୍ତ୍ୟ, ଶବ୍ଦ କରାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ=ଯେ ଦଶଗ୍ରୀବ, ଦଶାନନ, ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କନ୍ଦାଏ)-- ରାକ୍ଷସେନ୍ଦ୍ର ରାମାୟଣ କର୍ତ୍ତିତ ସୀତାହରଣକାରୀ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର; ରାକ୍ଷସରାଜ ଦଶାନନ—The name of the king of demons who was killed by Rāma.
[ଦ୍ର—ପୁଲସ୍ତ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଶ୍ରବା ମୁନିଙ୍କ ଔରସରେ ସୁମାଳୀ ନାମକ ରାକ୍ଷସର କନ୍ୟା କୈକସୀ ରାକ୍ଷସୀର ଗର୍ଭରୁ ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିଭୀଷଣ ନାମକ ୩ ପୁତ୍ର ଓ ସୂର୍ପଣଖା ନାମ୍ନୀ କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଥିଲେ । ରାବଣର ୧୦ ମୁଣ୍ଡ ଓ ୨୦ ହାତ ଥିଲା । ସତ୍ୟବାଦୀପୁତ୍ର କୁବେରଙ୍କର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଈର୍ଷାନ୍ୱିତା କୈକସୀ ନିଜ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ତପସ୍ୟା ସାଧନ କରିବାକୁ ପଠାଇଲା । ରାବଣ ତପସ୍ୟା କରି ନିଜର ୧୦ ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟି ଅଗ୍ନିରେ ପକାଇ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କରାଇ ଅମର ବର ମାଗିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ପରେ ରାବଣ "ନର ବାନର"ଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ନ କରି ଦେବଦାନବାଦି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅବଧ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ବର ମାଗିବାରୁ, ବ୍ରହ୍ମା 'ତଥାସ୍ତୁ' ବୋଲି ବରଦେଲେ । ତପସ୍ୟା ଶେଷ କରି ରାବଣ ଲଙ୍କାକୁ ଯାଇ କୁବେରଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ସେଠାରେ ରାକ୍ଷସ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲା । ମୟଦାନବର କନ୍ୟା ମନ୍ଦୋଦରୀକୁ ରାବଣ ବିବାହକଲା ଓ ତାହା ଗର୍ଭରୁ ମେଘନାଦ, ଅକ୍ଷୟକୁମାର ଆଦି ବହୁ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ରାବଣ ଦିଗ୍ବିଜୟରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ଭୂତଳସ୍ଥ ସମସ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ ଜୟ କଲା । କେବଳ ବାନରରାଜ ବାଳି ଓ ନରରାଜ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ ଓ ମାନ୍ଧାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲା । ପରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ରାବଣ ପୁତ୍ର ମେଘନାଦ କପଟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ

କରି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଆଣିଲା । ଏଥିପାଇଁ ମେଘନାଦର ଅନ୍ୟ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ । ପରେ ବ୍ରହ୍ମା ଆସି ମେଘନାଦଙ୍କୁ ବର ଦେଇ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କଲେ ।

ରାବଣ ଅତି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଓ ଅଧର୍ମପରାୟଣ ହୋଇ ଦେବ-କନ୍ୟା, ଦାନବକନ୍ୟା ଓ ଋଷିକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାରେ ଲାଗିଲା । ସେ ତପସ୍ୱିନୀ ବେଦବତୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ବେଦବତୀ ତାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେହି ବେଦବତୀ ପରଜନ୍ମରେ ସୀତାରୂପରେ ଜନ୍ମି ରାବଣର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହେଲେ । କେତେକାଳ ପରେ ରାବଣ ସ୍ୱର୍ଗ ଅପ୍ସରା ରମ୍ଭାଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ଧର୍ଷଣ କରିବାରୁ ରମ୍ଭାଙ୍କ ନାୟକ ନଳକୁବର ରାବଣଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ଅତଃପର ରାବଣ କୌଣସି ରମଣୀଙ୍କୁ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ମୃତ ହେବ । ରାବଣ ଲଙ୍କାକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀପୁରୀ କରିଥିଲା ଓ ଦେବ ଗନ୍ଧର୍ବ ଜଳରମାନେ ରାବଣର ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ବହୁ ଦିନ ପରେ ରାବଣ ଭ୍ରମବଶତଃ ଆପଣାର ଏକମାତ୍ର ଭଗିନୀ ସୂର୍ପଣଖାର ସ୍ୱାମୀ ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଜିହ୍ୱକୁ ବଧ କଲା ଓ ବିଧବା ଭଗ୍ନୀକୁ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ଯଥେଚ୍ଛ ବିଚରଣ କରିବାକୁ ଅଦେଶ ଦେଲା । ସେହି ସମୟରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ବନବାସ କରୁଥିଲେ ଓ ସୂର୍ପଣଖା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଣୟ-କାଙ୍କ୍ଷିଣୀ ହୋଇ ସୀତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାହାର ନାକ କାନ କାଟି ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ସୂର୍ପଣଖା ସେହି ରାଗରେ ଆସି ରାବଣଙ୍କୁ ସୀତାଙ୍କ ରୂପଲାବଣ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମୁଗ୍ଧ କରାଇ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାକୁ ରାବଣଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ କଲା ଓ ରାବଣ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟସ୍ଥ ଜନସ୍ଥାନକୁ ଆସି ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣକରି ମାରୀଚ ରାକ୍ଷସକୁ ମାୟା ମୃଗ କରାଇ, ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅନ୍ତର ହେବା ଅବସରରେ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ରଥରେ ବସାଇ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଲଙ୍କାକୁ ନେଇଗଲା ! ବାଟରେ ଗୃଧ୍ରରାଜ ଜଟାୟୁ ତାକୁ ଅଟକାଇବାକୁ ବସିଲେ, କିନ୍ତୁ ରାବଣ ତାଙ୍କୁ ଖଡ୍ଗ-ଘାତରେ ମୃତପ୍ରାୟ କରି ସୀତାଙ୍କୁ ଘେନି ଲଙ୍କାକୁ ଚାଲିଗଲା । କିନ୍ତୁ ନଳକୁବରଙ୍କ ଶାପବଶରେ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲାନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରେ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାର ମର୍କଟରାଜ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଖ୍ୟତା ସ୍ଥାପନ କରି କପିସେନା ସହିତ ଲଙ୍କା ଅଭିମୁଖେ ଚାଲିଲେ । ସେ ସମୟରେ ସୀତାଙ୍କୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରି ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା ପାଇଁ ବିଭୀଷଣ ରାବଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲାବେଳେ ରାବଣ ବିଭୀଷଣଙ୍କୁ ଲଙ୍କା ରାଜଧାନୀରୁ ତଡ଼ିଦେଲା ଓ ବିଭୀଷଣ ଯାଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ତତ୍ପରେ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ଭ୍ରାତା, ସେନା ଓ ସେନାପତିମାନେ ହତ ହେବା ପରେ ରାବଣ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରେ ବରପ୍ରାର୍ଥନା କାଳରେ ଉପେକ୍ଷା କରି ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରି ନ ଥିବା ନର ବାନରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲା । ରାବଣ ନିଜକୃତ ଦୋଷରୁ ଆପଣାର ବଡ଼ପଣ ବା ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ହରାଇବାରୁ ଭଗ ଅଛି "ଅରେ ରାବଣ ! ଆପଣା ଶିରେ ହରାଇଲୁ ବଡ଼ପଣ ।" ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ସୀତାହରଣଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ନିଧନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଥିବାର ରାବଣ ଜାଣିଥିଲା ଓ ସୀତାହରଣ କରିବାକୁ ଘରୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆପଣା ଘର କାନ୍ଥରେ ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଥିଲା—

"ସୀତା ହରଣଂ ରାବଣ ମରଣଂ" ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରୁ ଧାତୁ=ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ କରିବା ବା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିବା, ଣିଚ୍ ରାବ ଧାତୁ=ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କନ୍ଦାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ)—ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କନ୍ଦାଏ (ହ. ଶ)—Causing others to weep loudly.

ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେ ବଡ଼ ଗାଳି କରେ—1. Roaring loudly. (ଉ—ବଡ଼େ ଯେ ରାବଣ ବିହ, ବୋଲାଇ ରାବଣ ସେହି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୨ । ଉଚ୍ଚଶବ୍ଦ ପୂର୍ବକ କନ୍ଦନକାରୀ—2. Vocal, weeping; vociferously weeping. (ଉ—ବଣା ମୁଁ ଘେନି ତୁ କେଉଁ ରାବଣ, ରାବଣ କରାନ୍ତି ମୁହିଁ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ଦେ. ବି—ଅତି ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ କନ୍ଦନ—Loud wail. (ଉ—ବାରତା ଶ୍ରବଣ ରାବଣ ଦ୍ରବିଣ କମେ ସୁଗ୍ରୀବ ସଯୋଗ ହେଲା ହେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ରାବଣ ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବି—ପୌରାଣିକ ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପସ୍ଥ ନଦୀ ବିଶେଷ—Rābaṇa gangā (mythological) Name of a river in ancient Ceylon.

ରାବଣ ଚିତା—ଦେ. ବି—୧। ଚିର ଅଶାନ୍ତି—1. Perpetual perturbation. [ଦ୍ର—ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି (ରାବଣଚରିତ୍ର[ଶ୍ରି]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ରାବଣର ଚିତା ରାବଣର ଚିତାଗ୍ନି ଚିରଯୁଗେ ଜଳୁଥିବ, ଏହା କଦାପି ଲିଭିବ ନାହିଁ] ୨ । ଦୁଇ କାନକୁ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ମୁଦି ଦେଲେ ଭିତରେ ଜଳଉଥିବା ଅନୁଭୂତ ବା କଳ୍ପିତ ଗୋଟାଏ ଗମ୍ଭୀରଧ୍ୱନି । [ଦ୍ର-ଏହାକୁ ଲୋକେ ରାବଣର ଚିତା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଫଳତଃ ଏହା ଶରୀର ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଚଳନଜନିତ କଳ୍ପିତ ଅନୁଭୂତି ମାତ୍ର] A sensation felt when one shuts up the bores of one's ears with the tips of two fingers, resembling the feeling of a person standing before a big blazing fire.

ରାବଣ ଛତା(ତି, ତୁ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାବଣ+ଛତ୍) — ଏକ ପ୍ରକାର ରାବଣର ଛାତା Rābaṇa chhatā(ti, tu) ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ—A species of sea-fish; jelly-fish; medusa.

[ଦ୍ର—ଏହା ଛାଣାକାର ଓ ମହନଭୋଗ ପରି କୋମଳ । ପୁଷ୍ପ କୂଳ ସନ୍ନିହିତ ସମୁଦ୍ରରେ ଏହା ଭାସୁଥାଏ ଓ ଲହରୀର ଦ୍ୱାରା ବାହିତ ହୋଇ ବେଳାଭୂମିରେ ଅସି ଲାଗିଯାଏ । ପାଣିରେ ଭାସିଲା ବେଳେ ଏହା ଝାଲର ଲଗା ଛତା ପରି ଦେଖାଯାଏ ଶୁଖିଲାରେ ପଡ଼ିଲେ ମେଣ୍ଢାଏ ମହନଭୋଗ ଭଳି ଦେଖାଯାଏ ।]

ରାବଣ ଛାୟା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ପୁରୁଣାକାଳରେ ଏ ଦେଶରେ, ବିଶେଷତଃ ଗଡ଼ଜାତରେ, ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ଛାୟାଚିତ୍ର—A rude bioscopic performance formerly prevalent in Orissa and specially in the Oriya States. [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ପାଲଲହଡ଼ା ଓ ତାଳଚେରରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ଛାୟାଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶକ ଦଳ ବାଦ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୀତ ବୋଲୁ ଥାଆନ୍ତି; ଦର୍ଶକଙ୍କ ସାମନାରେ ଗୋଟିଏ ଖଳା ଗୃହର ଝାଙ୍ଗି ଗୃହର ଅରପାଖେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଛାୟା ସେ ଗୃହରେ ଟାଇ ବୋଲାପାଉ ଥିବା ଗୀତର ତରତକୁ ଲୋକଙ୍କୁ କର ତରଣାଦର ଭଙ୍ଗିଦ୍ୱାରା ଦେଖାଉଥାଆନ୍ତି । ଏହା ଆଧୁନିକ ବାୟୋସ୍କୋପ୍‌ର ପ୍ରାଚୀନ ଗଡ଼ଜାତୀ ଅବତାର ।]

ରାବଣ ପରି ବଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି) ଖୁବ୍ ସ୍ଥୂଳକାୟ ହୋଇ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—To increase in dimension like Rābaṇa. ରାବଣର ମତବାଡ଼ା **रावणके जैसा बढना**

ରାବଣ ପୁରୀ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲଙ୍କାପୁରୀ—The mythological city of Ceylon. Rābaṇa purī

ରାବଣ ବଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାବଣର ମୃତ୍ୟୁଘଟନ—The killing of Rābaṇa by Rāma. Rābaṇa badha

ରାବଣ ବଂଶ—ଦେ. ବି (ରାବଣର ଅସଂଖ୍ୟ ପୁତ୍ର ନାତି ଅଣନାତି ଥିବାରୁ)—୧ । ଯେଉଁ ପରିବାରରେ ପିତା, ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ପ୍ରପୌତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଥାଆନ୍ତି—1. A big family of sons, grandsons and great grandsons. ୨ । ରାବଣର ଅସୁର ବଂଶଧରଗଣ—2. The demons, descendants of Rābaṇa. (ରାବଣ ବଂଶ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) Rābaṇa bamsa ରାବଣେରବଂଶ **रावणबंश**

ରାବଣଶ(ଶ୍ୱ)ର—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାବଣେଶ୍ୱରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ରାବଣେଶ୍ୱର (ଦେଖ)—Rābaṇaś(śwa)ra Rābaṇeśwara (See) ରାବଣେଶ୍ୱର **रावनेसर**

ରାବଣ ଶାଳି—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—ଏକପ୍ରକାର ଧାନ—A species of paddy. Rābaṇa śāli

ରାବଣା—ଦେ. ବିଣ—(ରାବଣ ପରି) ଅତି ଦୀର୍ଘକାୟ—Gigantic. Rābaṇā [ଦ୍ର—ଧାନ ଅଦ ଗଛ ଅତିରିକ୍ତ ଖୁବବଡ଼ ରୂପେ ବଢ଼ିଗଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି ଏ ଗଛଗୁଡ଼ାକ ରାବଣା ହୋଇ ବଢ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ବୃହତ୍‌କାୟ ଓ ଭେଙ୍ଗାବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ 'ରାବଣା' ବିଶେଷଣ ଦିଆଯାଏ ।] **बहुत बढाहुआ**

ବି—ଏକପ୍ରକାର ମୋଟା ଶାରଦ ଧାନ—Name of a coarse kind of paddy; Spinifix Squarrosus (Haines). ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ୍ଧ) ବି—ଶାଗୁଣା—Vulture.

ରାବଣାରି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାବଣ+ଅରି)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rābaṇāri Rāmachandra.

ରାବଣାସୁର—ସଂ. ବି—ରାବଣ (ଦେଖ) Rābaṇāsura Rābaṇa (See)

ରାବଣା ହସ୍ତା(ତା)—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ନାଗଫେଣିଆ ଗଛ—A species of cactus: Euphorbia Nerifolia: Rābaṇā hastā(tā)

ରାବଣି(ଣୀ)—ସଂ. ବି (ରାବଣ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଇ)—୧ । ରାବଣ-ନନ୍ଦନ; ମେଘନାଦ; ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍—1. Indrajit, the eldest son of Rābaṇa. [ଦ୍ର—ବିଶାଳ କଲ୍ପ ଶିର, ଭୀଷଣ ଗଦ୍ଗଦ ଅସିର, ଯେଉଁ ସୀତା ଧରାଜାତା ପରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ରାବଣର ପୁତ୍ର—2 Son of Rabaṇa. Rābaṇi(ṇī)

ରାବଣେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍; କର୍ମଧା, ରାବଣପୂଜିତ ଈଶ୍ୱର) —ଦେବଘର (ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ) ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାବଣପୂଜିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—Image of Śiba at Deoghar, said to have been worshipped by Rābaṇa. [ଦ୍ର—ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଗଣାର ଦେବଘରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ ରାବଣେଶ୍ୱର ବୋଲି କଥିତ ।] Rabaṇeśwara

• ଦେ. ବି (ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପ; ରାବଣ ନାମକ ଋଷିଶ୍ୱର)—ରାବଣ—Rābaṇa.

ରାବଣେଶ୍ୱର ଦାଢ଼ି—ଦେ. ବି—ଚୁଲ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—Large-tufted grass; Spinifex Squrrosus. Rābaṇeśwara dārḍhi

ରାବତୀନ୍ କିର୍ଦ୍ଦି—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ଗଉଡ଼ୁଣୀ ପୋକ—Black milliped. Rābatīn kirḍi

ରାବନ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ତୁଳ. ହି. ରବନା ଗୀଧ୍)—ଶାଗୁଣା; ଗୃଧ୍ର—Vulture. Rāban

ରାବଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରବ୍‌ଲ୍)—ରେବଲ୍; ରବଲ୍; ଗୋଟି; ଗାଡ଼ାଡ଼ରୁ ଭଡ଼ାଯାଇ ସଡ଼କରେ ବିଛା ହେବା ପାଇଁ ଅଣା-ଯାଇଥିବା ଛିମା ପଥର ଓ ଗୋଡ଼ି—Rubble-stone Rābal

ରାବଲ୍ ପଥର—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାବଲ୍ ପାଥର **रोड़ी**

ରାବାଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ) ବି—୧ । ରାଢ଼ାବାଡ଼ି (ଦେଖ)—1. Rāhā-bārḍi (See) ୨ । ଭୂମିରୁ ଅଦାୟ ହେବା ଶସ୍ୟର ପରିମାଣ - 2. A measure of harvested corn from a land. Rābārḍi

ରାବାଡ଼ି

ରାବାୟଣ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ରାମାୟଣର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ରାମାୟଣ ମହାକାବ୍ୟ—The Rāmāyaṇa.
Rābāyaṇa
ରମାୟନ

ରାବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ରୁ. ଧାତୁ)—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା; ଧ୍ୱନି କରିବା—1. To make a sound with the mouth.
ଡାକା [ଉ—ଗର୍ଭରୁ ବାହାରି ଶିଶୁ ଅଷ୍ଟଭ ଶବ୍ଦରେ ତଳେ ପଡ଼ି
ରାବନା ମୁହୁମ୍ବରେ ରାବିଲା ସମ୍ବନ୍ଧେ । ଚିନ୍ତାମଣି. ବିଭମାଦତ୍ୟ ।]

ରାବିଶ୍(ଶି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରବିସ୍)—କୋଠା ଭଙ୍ଗା ହେବାରୁ ବାହାରିବା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଚୂନ, ଗୋଡ଼, ଭଙ୍ଗା ଇଟା ରାବିସ୍ ଆଦି—Rubbish; debris. ବିଣ—ଅକର୍ମଣ୍ୟ;
Rābiś(śi)
ରାବିସ, ଖଡହର ନିକୃଷ୍ଟ (ବସ୍ତୁ)—Worthless; trashy; rubbishy.

ରାବୁ(ବେ)ଡ଼ି—ରାବ୍ଡ଼ି (ଦେଖ)—
Rābu(be)rḍi Rābṛḍi. (See)

ରାଭସିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଭସ+ଇକ)—ଯେ ଆଗ ପଛ ବିଚାର ନ କରି ହଠାତ୍ କାମ କରିପକାଏ; ଚୁଆଁର, (ରାଭସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁଶ୍ଚାଳଥ—Rash; imprudent.
Rābhasika
[ରାଭସିକତା—ବି]

ରାମ୍—ଦେ. ଅ (ସଂ. ରାମ)—୧ । ଅଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ଦେଖିଲେ ବା ଅକଥ୍ୟ ଭାଷା ଶୁଣିଲେ ବା କହି ପକାଇଲେ, ଉକ୍ତ ପାପ ଖଣ୍ଡନାର୍ଥ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯିବା ରାମଙ୍କ ନାମ—1. Interjection used when a person sees or hears or speaks a prohibited thing. ୨ । (ଘୃଣାର୍ଥକ) ଛି ।—
Rām
ରାମ୍ କହ } ଅନ୍ୟରୂପ
ରାମ୍ ରାମ୍ }
ରାମ
ରାମ

2. (Interjection) Fie ! (denoting disgust) ଦେ. ବି (ହିନ୍ଦି)—ରାମ; ଲୋକଙ୍କ ନାମ ଶେଷରେ ଯୁକ୍ତ ହେବ । ଶବ୍ଦ (ଏହି ଆମଶଃ ଓଡ଼ିଆଲୋକଙ୍କ ନାମ ପରେ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଲାଣି) (ଯଥା—ଦାତାରାମ୍, ବାଲାରାମ୍, ମସ୍ତରାମ୍, ଦୁଙ୍ଗାରାମ୍, ଗୋଲାରାମ୍, ଭକତରାମ୍, ଗଣେଶରାମ୍, ପାଲୁରାମ୍, ଗଙ୍ଗାରାମ୍)—Words added to another word to make up a name in Hindusthani.

ରାମ୍‌ନାମ୍ ସତ୍ୟ—ଦେ. ବି (ହିନ୍ଦି)—ଶବବାହକମାନେ ଶ୍ମଶାନକୁ ଶବ ବହନ କରି ନେବା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ (ରାମ୍‌ନାମ୍ ସତ୍ୟ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ବାକ୍ୟ—A phrase uttered by persons while carrying a dead body to the cremation ground.
Rāmnām satya
ରାମନାମ ସତ୍ ହେ
ରାମନାମ ସତ୍ ହେ

ରାମ୍ ରହିମ୍—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାମ ଓ ଆ. ରହିମ୍=ଦୟାଳୁ ଈଶ୍ୱର)—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପୂଜ୍ୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ପୂଜ୍ୟ ଆଲ୍ଲା (ଯେ ବି ବସ୍ତୁତଃ ଏକ ଈଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି)—The self-same God whom the Hindus call Rāma and the Muslims call Rahim.
Rām rahīm
ରାମରହୀମ

ରାମ୍ ରାମ୍—ଦେ. ଅ—ବିରକ୍ତି, ଘୃଣା, ବିସ୍ମୟ, ଅନୁତାପସୂଚକ ରାମଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—(Interjection); Repetition of the name of Rāma in disgust, hatred, astonishment or regret. ବୈଦେ. (ହିନ୍ଦୀ)—୧ । ପରସ୍ପରା ମାରବାଡ଼ୀ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପରକୁ ନମସ୍କାର ବା ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ ରାମ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—1. Uttering the name of god Rāma while paying respects to each other (amongst the Marwaris) ଦେ. ଅ. ପାପକ୍ଷୟାର୍ଥ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—Ripitation of the name of God Rāma by a devotee.
Rām Rām
ରାମରାମ
ରାମରାମ

ରାମ—ସଂ. ବି (ରମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ. ରମି ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) —୧ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଦଶରଥଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଅବତାର । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୧୦ ଅବତାର ମଧ୍ୟରୁ ୭ମ—1. The 7th incarnation of Bishṇu; the eldest son of Daśaratha, king of Ajodhyā— ୨ । ପରଶୁରାମ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୬ଷ୍ଠ ଅବତାର; ଜମଦଗ୍ନି-ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର । (ଏ ୨୧ ଥର ପୃଥିବୀକୁ ନିଃକ୍ଷତ୍ରିୟ କରିଥିଲେ ଓ ଶେଷରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ)—The 6th incarnation of Bishṇu, the son of Jamadagni. ୩ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଷ୍ଟମ ଅବତାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବୈମାତୃକ ବଡ଼ ଭାଇ; ବଳରାମରୂପେ ଜନ୍ମିଥିବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୮ମ ଅବତାର—3. The 8th incarnation of Bishṇu born as the elder step-brother of Śrīkṛushṇa. ୪ । ହରିଣ ବିଶେଷ—4. A sort of deer. (ଉ—ବାଜି ବାଜିବାରେ ଶାନ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ଶବଦ । ବିରଚନେ ରାମ ରାମ ହୋଇଲେ ସୁବିଧ । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ) ୫ । ବରୁଣ—5. The God of ocean. ୬ । ଘୋଟକ—6. Horse. ୭ । ଭଗବାନ୍; ବିଷ୍ଣୁ; ଈଶ୍ୱର—7. Bishṇu; God. ୭ । ତିନି ସଂଖ୍ୟା (ହି. ଶ)—7. The number three. ୮ । ଏକ ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ (ହି. ଶ)—8 Name of a syllabic metre. [ଉ—ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ନଅ ମାତ୍ରା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ଆଠ ମାତ୍ରା ଥାଏ, ଓ ପ୍ରତି ଚରଣରେ ଶେଷ ୩ ଅକ୍ଷର ଯଗଣ—ହି.ଶ)—୯ । ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ)—9. The Aśoka tree. ୧୦ । ରତି; ଭମଣ (ହି.ଶ)—10. Copulation. ୧୧ । କଥୁଆଶାଗ (ହି. ଶ)—11. Chenopodum Album; the goose foot (potherb). ୧୨ । ତେଜ ପତ୍ର (ହି. ଶ) —12.
Rāma

Folia Malabathe (leaf); Cassia leaf. ଦେ.ବ—୧ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-2.Beauty. [ଉ—ବାକ୍ୟରେ ଏହି ସେ ରାମର ରାମର ନବେଦନ ବ ସଶସ୍ତ ସେ—ଭଷ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ] ସ. ବିଣ—୧ । ରମଣୀୟ; ମନୋହର —1. Graceful; charming; pleasant. [ଉ—ବିଧବା ନାରୀ ସମାନ ବିଶେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ରାମ ରଙ୍ଗ ହୋଇବାରୁ ଦୂର—ଭଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ] ୨ । ଶୁଭ୍ର—2. White. ୩ । କୃଷ୍ଣ; କଳା—3. Black. ୪ । ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—4. Blue. (ଦ୍ର—ପଣ୍ଡିତମାନେ ରାମ ଶବ୍ଦର ନାନାଦି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି—୧ । ରା=ବିଷ୍ଣୁ+ମ=(ବିଷ୍ଣୁର) ଈଶ୍ୱର; ୨ । ରମ୍ ବା ରମ୍ଧାତୁ=ରମଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଯେ ରମାଙ୍କ ସହିତ ରମଣ କରନ୍ତି । ୩ । ରମା+ଅ=ରମା ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଏ ଅଟନ୍ତି । ୪ । ରମ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ତ ହେବା+ଅଧିକରଣ ଅ, ଏହାଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତେ ଅନୁରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ 'ରାମ' କହିଲେ ଅଯୋଧ୍ୟାପତି ରଘୁକୁଳତିଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବୁଝାଏ ।)

ରାମ କଦଳୀ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଦଳୀ ବିଶେଷ—A species of Rāma kadalī plantain. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦଣ୍ଡ, ରାମକଳା **रामकेला** ବାସୁଙ୍ଗା ଓ ଫୁଲ ଗଭୀର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଏହାର ଫଳ ସରୁଆ ଓ ଗୃଖଣ୍ଡେ ଲମ୍ବ । ଏହା ବମ୍ବେଇ ପ୍ରଦେଶରେ ବେଶି ମିଳେ ।]

ରାମ କର୍ପୂର—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ସୁଗନ୍ଧ ତୃଣବିଶେଷ—A sort of fragrant grass; Andropogen Schoenanthus. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ କର୍ପୂର, ରୋହିଷ ତେ. କାମ୍ପଚଗଡ୍ଡି, ଲୁଖାଲୁର ଦେବଜଗ୍ଧ, ସୌଗନ୍ଧକ, ଭୂତକ, ଧାମ, ପୌର, ଶ୍ୟାମକ, ଧୂମଗନ୍ଧକ ।] ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଷାୟ ତିକ୍ତ ରସ ଓ କଟୁବିପାକ । ଏହା ହୃଦ୍ରୋଗ, କଣ୍ଠ-ରୋଗ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତଦୋଷ ଶୂଳ, କାସ, କଫ ଓ ଜ୍ୱର ନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।)

रोहिषसेधिया, गधेजघास
ଫା. ଖବାଲ୍‌ମାମୁନ୍
ଆ. ଅଳସ୍ୱର୍
ମ. ରୋହିସା
(ରାମକପୁରା—ଦେ. ନାମ)

ରାମକ(କି, କେ)ରୀ(ଲୀ)—ସ.ବ—ରାଗିଣୀବିଶେଷ;—Name of a Ramaka(ki ke)rī(lī) secondary tune in Hindu music—[ଦ୍ର—ଏହା ଭୈରବ ରାଗର (ମତାନ୍ତରରେ ପଞ୍ଚମ ରାଗର ଓ ମତାନ୍ତରରେ କର୍ଣ୍ଣାଟରାଗର) ଭାର୍ଯ୍ୟା; ଏହା ଗାଇବା ସମୟ ପ୍ରାତଃକାଳ ୧ ଦଣ୍ଡଠାରୁ ୫ ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିର ରାଗିଣୀ; ଏଥିରେ ଋଷଭ, ଗାନ୍ଧାର ଓ କୋମଳସ୍ୱର ଲାଗେ—ହି. ଶ.]

ରାମ କାନ୍ତ—ସ ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ରାମ ଶର (ଦେଖ) Rāma kānta Rāma śara (See)

ଦେ.ବ.ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମ କାରିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଛତିଶଗଡ଼)—ବେଣ୍ଡି—Rāma kāriā (ଭୁଲ. ହି. ରାମଟୋରଇ) Lady's finger.

ରାମ କାର୍ଜୀ—ଦେ. ବ—ରାମ ଦୂତ ବା ରାମ ସେବକ ହନୁମାନ—Rāma kārjī· Hanumān, the devoted servant of Rāma. ରାମଦାସ **राम कारजी**

ରାମ କୁମାର—ସ. ବ. ପୁଂ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଯମଜ ପୁତ୍ର କୁଶ ଓ ଲବ—Rāma kumāra The twin sons of Rāma.

ଦେ. ବ.ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମକୃଷ୍ଟ(ଷ୍ଣ)—ପ୍ରା. ବ—ରାମ କୃଷ୍ଣ (ଦେଖ) Rāma kushṭaṅ(shṇa) Rāma kṛushṇa (See) ରାମ କେଷ୍ଟ **राम कीसन**

ରାମ କୃଷ୍ଣ—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀରାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Rama and Krishna. ୨ । ବଳରାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—2. Balarāma and Srīkṛushṇa.

ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶଜ ଋଷିକଳ୍ପ ସ୍ୱର୍ଗତ ଧର୍ମବୀର (ଖ୍ରୀ ୧୮୩୩—୧୮୮୬)—The late celebrated Bengali saint of this name (Born 1833—Died 1886).

[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ କଲିକତା ନିକଟସ୍ଥ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମରେ ରାଣୀ ରାସମଣିଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜାହାରୀ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଭାବର ଅପୂର୍ବ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଓ ବିକାଶ ହେଲା । ସର୍ବ-ଧର୍ମ ସମନ୍ୱୟର ଭାବ ଏହାଙ୍କଠାରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସେ ମାତୃ ରୂପରେ ଦେଖୁଥିଲେ । କାମିନୀ, କାଞ୍ଚନ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଏହାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନର ଓ ଧର୍ମର ଏକ ଅଧ୍ୟାପନାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଏ ବିବାହ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସଂସାର ଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କଲା ପରେ ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସାରଦା ଦେବୀ ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ । ଅତି ସହଜ ଭାଷାରେ ଓ ଉଦାହରଣ ଛଳରେ ଏ ନିଗୂଢ଼ ଧର୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱମାନ ବୁଝାଇ ପାରୁଥିଲେ । ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦତ୍ତ ନାମକ ଜଣେ ଯୁବକ ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ରୂପରେ ଜଗତର ଧାର୍ମିକ ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ଅତି ମଧୁର ରୂପେ ଗୀତ ଗାଇ ପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ଗାନ କରୁ କରୁ ଓ ଧ୍ୟାନ କରୁ କରୁ ଏହାଙ୍କର ବାହ୍ୟ-ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ସମାଧି ଭାବ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ଉପଦେଶାବଳୀ ଦ୍ୱାରା ଇଉରୋପ୍ ଓ ଆମେରିକାବାସୀମାନେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ମତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟଜଗତର ବହୁ ଲୋକ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି ଓ କେତେକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ 'ରାମକୃଷ୍ଣ

ସଂପ୍ରଦାୟ' କଲିକତା ନିକଟସ୍ଥ ବେଲୁରଠାରେ ଓ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସଂସ୍ଥାପନ କରି ଜାତି ଓ ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଜନହିତ ସାଧନ, ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ଓ ବେଦାନ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଆଦିରେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଠାରୁ ଶତବର୍ଷ ପୂର୍ତ୍ତି ହେବାରୁ ଭାରତରେ ତଥା ସମଗ୍ର ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ସର୍ବଧର୍ମ ସମନ୍ୱୟସୂଚକ ଉତ୍ସବମାନ ମହାସମାରୋହରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି ।]

ରାମ କେଦାର—ଦେ. ବି —ଏକ ପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ (ଏହା ହଳଦି ଗଛ ପରି
Rāma kedāra ବିନ୍ତୁ ଛୋଟ ଓ ଏଥର ପତ୍ରମାନ ଭୂଇଁରେ ଲାଗିଥାଏ,
ଗନ୍ଧ ବିଶେଷ ଏହାର ମୂଳ ସୁଗନ୍ଧ)--Kaempferia Galanga.
[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ କନ୍ଦ ବାଟି ସେବନ କଲେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଜ୍ୱର ଓ ବିଷ ଦୋଷ ଖଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ଏହା ବିରେଚକ ।]

ରାମ ଖଡ଼ି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଗୌର ଖଟୀ)—ଧଳା ଖଡ଼ି (ଏହା ଫୁଲ
Rāma khaṛḍi ଖଡ଼ି ଅପେକ୍ଷା ଟାଣ; ଏଥିରେ ଭୂମିରେ ଲେଖା-
ରାମ ଖଡ଼ି ଯାଏ)—White pipelay; Calcium car-
ଗୌର ଖରି, ରାମ ଖଲ୍ଲୀ bonate.
ଫା. ଗିଲେ ସୁପେଦ୍ [ଦ୍ର—ଏଥିର ଲେପନରେ ଦାହ ବିଷ ଓ
ଆ. ଇନେଅବୀପଦ୍ ଶୋଥ ନଷ୍ଟ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରାମ ଗଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)ଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଗଡ଼ଜାତର ପାହାଡ଼
Rāma gañjā(ñje)i ଆଦିରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ
ଗଞ୍ଜାଇ ଗଛ—A kind of Indian hemp
growing wild on hills.

ରାମଗଡ଼—ଦେ ବି—୧ । ରାଜପୁତାନାର ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ନଗର
Rāmagarḍa ବିଶେଷ—1. Name of town in
Jeypur State. [ଦ୍ର—ଏହା ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ।] ୨ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ହଜାରିବାଗ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲୱେ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ —2. Name of a town and railway station in Hazaribag.

ରାମ ଗିରି—ସଂ. ବି. (ବନବାସ ସମୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହିଠାରେ ବିଶ୍ରାମ
Rāmagiri କରିଥିବାରୁ)—୧ । ବୁନ୍ଦେଲଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚିତ୍ରକୂଟ
ପାହାଡ଼—1. Name of a hill in Bundel-
khand in Central India.
[ଦ୍ର—କାଳିଦାସଙ୍କ ମେଘଦୂତରେ ଯକ୍ଷ ଏହିଠାରେ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ପ୍ରିୟାବିଚ୍ଛେଦଜନିତ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପର୍ବତ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏହାର ଆଧୁନିକ ନାମ ରାମଟେକ୍ ଓ ଏହା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ନାଗପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ । କେହି କେହି ଚିତ୍ରକୂଟକୁ ରାମଗିରି କହନ୍ତି ।] ୨ । ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ବିଶାଖାପତ୍ନମ ନଦୀ ତୀରସ୍ଥ ନଗର—2. Name of a small town in Ganjam. [ଦ୍ର—ଏହା ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ରେଲୱେର ପାରଳା ଖେମଣ୍ଡି ଶାଖାର ଅନ୍ତିମ ଷ୍ଟେସନ୍ ଗୁଣପୁରର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ରାମ ଗୀତା—ସଂ. ବି—ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣର ଉତ୍ତରାକାଣ୍ଡ ବା ଶେଷକାଣ୍ଡର
Rāma gītā ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗରେ ଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ତବାତ୍ମକ ଅଂଶ
ବା ଅଧ୍ୟାୟ—A chapter of hymns addressed
to Rāma contained in the Adhyātma
Rāmāyaṇa.

ରାମ ଚଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ରାମ ଓ ଚଣ୍ଡୀ; ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୂଜିତା
Rāma chaṇḍi ଚଣ୍ଡୀ)—୧ । ଠାକୁରାଣୀ ପ୍ରତିମାଙ୍କ ନାମ—
ରାମ ଚଣ୍ଡୀ 1. Name of a popular Goddess.
ରାମ ଚଣ୍ଡୀ ୨ । ପୁରୀର ତନ୍ତ୍ରାମିକା ଦେବୀ ପ୍ରତିମା—2. The
image of Goddess Rāmachaṇḍi in Puri.
[ଦ୍ର—ଏ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଯେଉଁ ସାହିରେ ଅଛି ତାହାର ନାମ ରାମଚଣ୍ଡୀ ସାହି ।] ୩ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କୋଣାର୍କର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମକୁ ପ୍ରାୟ ତିନି ମାଇଲ ଦୂରରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ମୁହାଣରେ ଉଚ୍ଚ ବାଲିଭିଟି (ବନ୍ଧ) ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ଦୁର୍ଗା ବିଗ୍ରହ—
3. The celebrated image of the Goddess Durgā near about the Koṇārka temple.
[ଦ୍ର—ସେହି ଭିତି ଉପରେ କେତୋଟି ବର ଗଛ ଓ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ତାଳ ଗଛ ଅଛି; ଚାରିପଟେ ଅପରିଷ୍କାର ବାଲିପାଟ । ସେହି ବାଲିପାଟରେ ବହୁତ କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଭିତି ଉପରେ ନିର୍ମଳ ଦିନରେ ଠିଆ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାର ଏକଦିଗରେ ଭଗ୍ନ କୋଣାର୍କମନ୍ଦିର ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବହୁ ଦୂରରେ ପୁରୀ ବଡ଼ ଦେଉଳର ଚୂଡ଼ା ଦେଖାଯାଏ ।
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ 'କୋଣାର୍କେ' କାବ୍ୟର ଗ୍ରନ୍ଥ-ପ୍ରବେଶ ମତରେ ରାମଚଣ୍ଡୀ ପୂର୍ବେ କୋଣାର୍କରେ ଥିଲେ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, କଳାପାହାଡ଼ ହିନ୍ଦୁଦେବଦେବୀଙ୍କ ପବିତ୍ରତା ନଷ୍ଟ କରିବାବେଳେ ରାମଚଣ୍ଡୀ ନାରୀରୂପରେ ଗୋଟିଏ ମାଟିଆ ଧରି ମନ୍ଦିରରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାକୁ ପାଣିପାଇଁ ଗଲେ । କଳାପାହାଡ଼ ଖୋଜି ଆସି ଦେଖିଲାବେଳକୁ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାରେ ମାଟିଆ ଧରି ଭାସୁଅଛନ୍ତି । ସେହିଦିନଠାରୁ ରାମଚଣ୍ଡୀ ଆଉ କୋଣାର୍କକୁ ଫେରି ନାହାନ୍ତି । ଲୋକେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପ୍ରବଚନ କହନ୍ତି—
ଭଲା ରାମଚଣ୍ଡୀ ଭଲରେ !
କଳାପାହାଡ଼କୁ ଦୁଆରେ ବସାଇ ଭଲା ପାଣିପାଇଁ ଗଲାରେ ।
ନୀଳକଣ୍ଠଦାଶ,'କୋଣାର୍କେ' ରାମଚଣ୍ଡୀ ୧୮୧ ଧାଡ଼ିର ଟୀକା ।]

ରାମଚନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ନାମ)—ଦଶରଥଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତନୟଧର; ରଘୁବୀର
Rāmachandra ରାମ—Rāma, the eldest son of
Daśaratha. [ଦ୍ର—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶରେ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ । ଏ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୭ମ ଅବତାର ଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ବିଷୟ ରାମାୟଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । କୌଶଲ୍ୟା ଏହାଙ୍କ ମାତା । ବଶିଷ୍ଠ ଋଷି ଏହାଙ୍କ ଗୁରୁ । ଏ ବାଳକ ଥିବା-ବେଳେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ଓ ଏହାଙ୍କ କୈମାତ୍ର ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଯାଗରକ୍ଷା କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଏ ଯଜ୍ଞବିଘ୍ନକାରୀ ରାକ୍ଷସଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ଯଜ୍ଞର ନିର୍ବିଘ୍ନ ସମାପ୍ତି ହେବା ପରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହିତ ରାଜା ଜନକଙ୍କ ରାଜଧାନୀକୁ ସୀତାଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଶିବଧନୁକୁ ଭାଙ୍ଗି ସୀତାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ତତ୍ପରେ ରାଜା ଦଶରଥ ଏହାଙ୍କୁ ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ବିମାତା ରାଣୀ କୈକେୟୀଙ୍କ ଅନୁଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନ କରି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଏ ୧୪ ବର୍ଷ ବନବାସ କଲେ । ବନବାସ କାଳରେ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କଲା । ଏ ବାନରରାଜ ସୁଗ୍ରୀବ ଓ ହନୁମାନ୍ ଓ ବାନର ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଲଙ୍କା ଆକ୍ରମଣ କରି ରାବଣକୁ ମାରି ସୀତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଓ ଅଗ୍ନି-ପରୀକ୍ଷା ପରେ ସୀତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ୧୪ ବର୍ଷ ବନବାସର କାଳ ପୂରିବାରୁ ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଏ ଆସିଲେ ଓ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ପ୍ରଜାମାନେ ତାଙ୍କ ଶାସନରେ ଅତି ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ରାମରାଜ୍ୟ' ଆଦର୍ଶ ଶାସନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରିବା ପରେ ରାବଣହୃତା ସୀତାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ବିଷୟରେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେବା ଅବଗତ ହୋଇ ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ସୀତାଙ୍କୁ ଏ ନିର୍ବାସିତ କଲେ । ନିର୍ବାସନକାଳରେ ବାଲ୍ମୀକି ଆଶ୍ରମରେ ସୀତାଙ୍କଠାରୁ ଲବ ଓ କୁଶ ନାମକ ଯମଜ କୁମାର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ପିତା ଓ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କର ମିଳନ ହେଲା । ସୀତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣି ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାରୁ ସୀତା ଏଥିରେ ଅସମ୍ମତା ହୋଇ ନିଜର ମାତା ପୃଥିବୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଲୀନା ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ଦୈବୀ ନିର୍ବନ୍ଧରେ ଏ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ପରେ ଏ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୁଶଙ୍କୁ କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ଏବଂ ଲବଙ୍କୁ ଉତ୍ତର କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପିତ କରି ଅନୁଗତ ସ୍ୱଜନ ଓ ପୁରଜନମାନଙ୍କ ସହିତ ସରଯୂ ନଦୀରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ଯୋଗାଲମ୍ବନରେ ତନୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।] ଦେ. ବି. ପୁ°—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ରମଣୀୟ ଚନ୍ଦ୍ର—2. The beautiful moon. (ଉ—ବିଶଦେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉଦେ, ବିରାଜିତ ହର ବିନୋଦେ । ଭଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ—ଦେ. ବି. ନାମ—୧ । ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗର Rāmachandra dāsa ଓଡ଼ିଆ କବି—1. An Oriya poet who flourished in the middle of the 18th century. (ଯଥା—ବଳଭଦ୍ରାବଳୀ ଓ ଚୌପଦୀମାଳା ଏହାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥ—ତାରଣୀଚରଣ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ।) ୨ । ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ଉଙ୍ଗାରପୁରର ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଏ ପୁରୀରେ ମୁକ୍ତାର କରୁଥିଲେ ଓ ୺ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ଏହାଙ୍କୁ ଗୁରୁରୂପେ ମାନ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ନୀରବ ଦେଶସେବକ ଓ କର୍ମବୀର ଥିଲେ)—2. The late Rāmachandra Dāsa, Muktar of Puri who was a silent worker for the cause of the uplift of the Oriya nation and from whom the late Pundit Gopabandhu Das had derived inspiration.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ—ଦେ. ବି. ନାମ—୧ । ପୁରୀର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା—Rāmachandra deba An ancient Oriya king. [ଦ୍ର—ଏ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଗଣାରେ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ପ୍ରତାପ ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଆଦି ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ପୁରୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା—2. The present Rājā of Puri.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବି. ନାମ—ହାରାବତୀ ନାମକ କାବ୍ୟର Rāmachandra pattanāyaka ରଚୟିତା ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ କବି—An ancient poet of Orissa, the anthor of Hārābatī.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ—ଦେ. ବି—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାରରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ Rāmachardra mahāprabhu ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rāmachandra, the incarnation of Bishṇu boru in Ajodhyā.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ—ଦେ. ବି. ନାମ—୧ । ଉତ୍କଳୀୟ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର Rāmachandra ratha ପ୍ରଣେତା—1. A famous rhetorician, Oriya by birth. ୨ । ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ସତ୍ୟବାଦୀ ନିକଟସ୍ଥ ବିଶ୍ୱନାଥପୁର ନିବାସୀ ରାଜପେୟୀ ସାମନ୍ତବଂଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ (ଜନ୍ମ ୧୮୮୧—ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୩୫) 2. Rāmachandra Ratha, the devoted worker of the Pūrṇṇachandra Orḍiā Bhāshā kosha staff, born in the village Biswanāthapur śasana in the Puri district. [ଦ୍ର—ଏ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକାରୀ ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ସହକର୍ମୀ ଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପତନପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୪ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଭାଷାକୋଷର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସମ୍ପାଦନ ଓ ସାଫି ଲେଖା କର୍ମରେ ସଂଗ୍ରାହକଙ୍କର ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର, ନିରଳସ, ଅଧ୍ୟବସାୟୀ ସହକର୍ମୀରୂପେ କାମ କରୁଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ନିରାଡ଼ମ୍ବର, ନୀରବ ଦେଶସେବକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଅତି ମଧୁର,

ହୃଦୟ ଉଦାର, ଚରିତ୍ର ସାଧୁଜନୋଚିତ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ସାଧୁଚରିତ୍ରବଳରେ ସେ ଶତ ଶତ ଛାତ୍ର, ଶିଷ୍ୟକ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହ ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଥିଲେ ।]

ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରାଜଗୁରୁ—ଦେ. ବ. ନାମ—ଜଣେ ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା—An Oriya compiler of social rules in Sanskrit language.
Rāmachandra rājaguru

ରାମ ଜନ୍ମ—ସଂ. ବ—ରାମନବମୀ (ଦେଖ)
Rāma janma Rāmanabamī (See)

ରାମ ଟୁଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପାସନାଳୟ
Rāma ṭungi —A club for prayer in a villge.

[ଉ—ଯାଅ ଗୁଲ ଯା ରାମଟୁଙ୍ଗିକୁ,
ପଇସା ନ ଥାଏ ଗୁଥିଗୁଣ୍ଡିକ—ଉଗ ।]

ରାମଠ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ହେଙ୍ଗୁ; ହିଙ୍ଗୁ—
Ramaṭha 1. Assafoetida; Ferula Eralleacea.
(ରାମଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବୃହତ୍‌ସଂହିତା ମତରେ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଦେଶବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of an ancient country.

୩ । ଉକ୍ତ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—3. An inhabitant of the above country, ୪ । ଅଖରୋଟ ଗଛ (ହି. ଶ)—4. Walnut tree. ୫ । ମଦନ ଫଳ (ହି. ଶ) (ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ)—5. Randia Dumetorum (tree and fruit); bushy Gardenia. ୬ । ଇଚନା (ହି. ଶ) (ଲତା ଓ ଫଳ)—6. Snake-gourd; Trichosanthes Anguina (creeper and fruit).

ରାମଠୀ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ନାଡ଼ୀ ହିଙ୍ଗୁ; ଏକ ପ୍ରକାର ହେଙ୍ଗୁ—
Rāmaṭhī A sort of asafoetida; Dika Mallegum).

ରାମଣୀୟକ—ସଂ. ବ. (ରମଣୀୟ + କ)—ଶୋଭା; ରମଣୀୟତା—
Rāmaṇīyaka Charm, beauty.

ରାମ ତାରକ—ସଂ. ବ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଜପିବା ରାମ ନାମଯୁକ୍ତ
Rāma tāraka ମନ୍ତ୍ର—Name of the formula ut-
(ରାମ ତାରକ ମନ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) tered by the devotees of Rāmachandra.

[ଦ୍ର—'ରାଂ ରାମାୟ ନମଃ' ଏହା ମନ୍ତ୍ରକୁ ରାମ ତାରକ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଏ । ଭକ୍ତ କବି ଏ ମନ୍ତ୍ରର ସାଧକ ଥିଲେ ।]

ରାମ ତାଲି—ଦେ. ବ—ହାତରେ ଧରି ଠକ ଠକ ବଜାଇ ଗାଇବା
Rāma tāli ତାଳ ପକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ—
(ରାମ ତାଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Castanets.

ରାମ ତାଳୀ, କରତାଳ [ଦ୍ର—ଏହି କାଠ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡକୁ ଏକ ହାତରେ
କରତାଳ(ହ) ମୁଠାଇ ମୁଠାକୁ କ୍ରମଶଃ ମେଲା କରି ଓ ବନ୍ଦ କରି ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ; ଏହାର ଗୋଟିଏ ଫାଳ ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଠି ସଙ୍ଗେ ଓ ଅନ୍ୟ ଫାଳ ଅନ୍ୟ ଚାରିଟି ଅଙ୍ଗୁଠି ସଙ୍ଗେ ସଂଲଗ୍ନ କରାଯାଇ ଥାଏ ଓ ମୁଠା ମେଲା କରି ବନ୍ଦ କଲା ବେଳକୁ ଏ ଦୁଇ ଫାଳ ପରସ୍ପରକୁ ଆଘାତ କରିବାରୁ ତାଳ ପରି ଶବ୍ଦ ବାହାରେ ।] (ଉ—ବାଜୁଅଛି ରାମ ତାଳ । ବେଗେ ସ୍ତବେଳରେ ମିଳ ହେ । ଉଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୨ । ରାମ ଶବ୍ଦୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ହାତରେ ଦେବା ତାଳ—
2. Clapping with Rāma's name on one's lips.

ରାମ ତିଳ—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଖସା ବା ତିଳ—A species of
Rāma tila Sesamum; Verbinia Sativa; Guizotia Abyssinecia (Kirtikar).

ରାମ ତିଲା—ଦେ. ବ—ରାମ ତିଳ (ଦେଖ)
Rāma tilā Rāma tila (See)
କାଳ ତିଳ, ରାମ ତିଳ, କାଳା ତିଳ (ଉ—ନଦୀ ତୀର ସ୍ପର୍ଶି ରାମତିଳା
राम तिल, काला तिल ରାଧାନାଥ. ଉତ୍କଳୀ ।)

ରାମ ତିଳକ(ଖ)—ଦେ. ବ—୧ । ତିଳକ ରୂପରେ କପାଳାଦିରେ
Rāma tilaka(kha) ଧାରଣ କରାଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ
ରାମ ତିଳକ ମାଟି; ରାମରଜ—1. A kind of yellow earth
रामरज, राम तिलक used as sacred paint on the fore head. ୨ । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିହ୍ନ—2. The sectarian earth-paint put on the forehead of the Rāmānandi sect.

ରାମ ତୀର୍ଥ—ସଂ. ବ—ରାମଗିରି ୧ (ଦେଖ)
Rāma tīrtha Rāmagiri 1 (See)

ରାମ ତୁଳସୀ—ସଂ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ତୁଳସୀ ଗୁଳ୍ମ (ଏହାର ପତ୍ର ଧଳା
Rāma tulasī ଓ ବଡ଼); ଧଳା ତୁଳସୀ—A species of
ସାଦା ତୁଳସୀ the Holy Basil plant; Ocymum
राम तुलसी Gratessimum; the white Basil.

ରାମ ଦାସ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରାମଭକ୍ତ—1. A devotee
Rāmadāsa of Rāma. ୨ । ହନୁମାନ୍—
2. Hanumān, the monkey servant of Rāmachandra. ଦେ. ବ. ନାମ—୧ । କବି [ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ମହୁରୀ ରାଜ୍ୟର ଡୁରୁ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଦାର୍ଢ୍ୟଭକ୍ତି ରସାମୃତ ଓ ରାମରସାମୃତ ଏହାଙ୍କ ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ (ଭାରଣୀ-ଚରଣ ଉ. ସା. ଇତିହାସ)] 1. A celebrated Oriya poet of Dārḍhyatā-bhakti Rasāmṛuta in Oriyā. ୨ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାତ୍ମା ଓ ଶିବଜୀଙ୍କ ଗୁରୁ—2. Name of the preceptor of Śibaji. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଲୋକେ ସ୍ୱାମୀ ରାମଦାସ କହୁଥିଲେ । ଏ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ; ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଗୋଦାବରୀତଟସ୍ଥ ଜମ୍ବୁ ନାମକ ଗ୍ରାମ । ଜନ୍ମ ୧୫୩୦ ଶକାବ୍ଦ; ରାମନବମୀଦିନ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏ ଶୈଶବ ରାମଭକ୍ତ ଥିଲେ ଓ ମାତା ପିତାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ବିବାହ ନ କରି ବୈରାଗ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଓ ନାସିକ ପାଖରେ ତପସ୍ୟା କଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ଶକାବ୍ଦ ୧୬୦୩ ମାଘ ।]

ଏହାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଓ ଭଜନ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ବହୁଶଃ ପ୍ରଚାରିତ—ହ୍ରୁ.ଶ.)୩ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males.

ରାମଦୂତ—ସଂ. ବି—ହନୁମାନ୍—Hanumān (who was the
Rāmadūta messenger from Rāma to Sita in exile).

ରାମଦୂତିକା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ନାଗପୁଷ୍ପୀ (ଦେଶ) (ଏକପ୍ରକାର
Rāmadūtikā ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ, ବିରେଚକ ଔଷଧ)—A medicinal
ନାଗିନୀ **रामदूती** plant.

ରାମଧନୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାମଧନୁସ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—Rainbow.
Rāmadhanu ରାମଧନୁ **इंद्रधनुस** (ରାମଧନୁସ୍—ସଂ. ରୂପ)

ରାମନଦ—ଦେ. ବି—ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ଗୋଟିଏ ଜମିଦାରୀ ଓ ସେତୁବନ୍ଧ
Rāmanada ରାମେଶ୍ୱରର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ଏକ ନଗର—
ରାମନଦ **रामनद** Name of an estate and town in
S. India.

ରାମନଗର—ଦେ. ବି (ନାମ)—୧ । ମଧ୍ୟଭାରତର ବନ୍ଦେଲଖଣ୍ଡ
Rāmanagara ଅଞ୍ଚଳର ରେବା ରାଜ୍ୟର ଏକ ନଗର—
ରାମନଗର **रामनगर** 1. Name of a town in
Central India. ୨ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ମଣ୍ଡଳା ରାଜ୍ୟର
ଏକ ନଗର—2. Name of a town in the
Central Provinces. ୩ । ଚେନାବ (ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା) ନଦୀ
ତୀରସ୍ଥ ପଞ୍ଜାବର ଏକ ନଗର—3. Name of a town
in the Punjab. ୪ । କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟର ଏକ
ପାର୍ବତ୍ୟ ନଗର—4. Name of a hilly town in
Kashmere. ୫ । କାଶୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗଙ୍ଗା-
କୂଳରେ ଥିବା କାଶୀର ମହାରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ—5. Name
of the town where the Maharaja of
Benares has his palace.

ରାମନବମୀ—ସଂ. ବି—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମତିଥି: ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳନବମୀ—
Rāmanabamī 1. The anniversary of the
birth of Rāmachandra, the ninth day
of the bright fortnight of Chaitra.
୨ । ରାମନବମୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାମାୟଣର ଅଭିନୟରୂପ
ଯାତ୍ରା—2. Acting of the episodes of
Rāma's life. [ଦ୍ର—ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଓଡ଼ିଶାର
ମଫସଲରେ ଓ ଭାରତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଏ ଅଭିନୟ
ବିଶେଷ ସମାରୋହ ସହିତ କରାଯାଏ ଓ ଏ ଯାତ୍ରା ବହୁ
ରାତିରେ ଶେଷ ହୁଏ । ରାମନବମୀ ମାରୱାଡ଼ୀ ଓ ରାମ-
ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ । ଏହି ଦିନଠାରୁ
ମାରୱାଡ଼ୀମାନଙ୍କର ବ୍ୟାବସାୟିକ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।]

ରାମନାଥ—ସଂ. ବି—ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର ନିକଟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
Rāmanātha ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୂଜିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ । (ଏହା ଭାରତରେ
ଚାରି ଧାମ ବା ତୀର୍ଥମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ)—Name of
the image of Śiba at Rāmeśwara
(south end of India). ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ
ନାମ—A name given to males.

ରାମନେତ୍ରୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରାମନେତ୍ରା) —ମୃଗନୟନା (ସ୍ତ୍ରୀ) —
Rāmanetrī Gazelle-eyed (lady).
(ସଂ. ରାମନେତ୍ରା, ରାମନୟନା—ରୂପ) (ଉ—ବୁଲେ ରାମ ରାମ
ରାମନେତ୍ରୀ ଘେନି ବନେ - ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ରାମପୁର—ଦେ. ବି. ନାମ—୧। କାଶ୍ମୀର ଦେଶର ଗୋଟିଏ ନଗର । (ଏ
Rāmapura ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓ ପତଳା ପଶମ ଚାଦର ଓ ଶାଲ
ରାମପୁର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ)—1. Name of a town in
रामपुर Kashmere noted for its fine woollen
shawls. ୨ । ରେଢ଼ାଖୋଲ ରାଜ୍ୟର ଏକ ନଗର—
2. Name of a small town in Rerdhākhol
State. ୩ । ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର
ଓ ରେଲଷ୍ଟେସନ—3. Name of a town in the
United Provinces.

ରାମପୁରୀ ଚ(ଚା)ଦର—ଦେ. ବି—ରାମପୁରରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା
Rāmapurī ch(chā)dara ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଶମୀ ଚାଦର—
wrappers—Woollen made in Rāmpur.
ରାମପୁରୀ ଚଦ୍ଦର **रामपुरीचादर**

ରାମପ୍ରସାଦ ସେନ—ବଙ୍ଗର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାଧକ, ଗୀତରଚକ
Rāmaprasāda sena ଓ ଗାୟକ—The late Ram
Prasad Sen; a composer and singer of
hymns addressed to Goddess Śyāmā.
[ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ. ୧୭୨୩—୧୭୭୫ । ଏ ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗଳା,
ପାରସୀ ଓ ଇଂରାଜୀବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । କଲିକତାର
ଜଣେ ଧନୀ ଏହାଙ୍କ ଐକାନ୍ତିକ ଭକ୍ତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ
୫୦୦ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ଦେଉଥିଲେ । ଏ ଶ୍ୟାମା ବିଷୟକ
ଅସଂଖ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରି ସ୍ୱୟଂ ଗାନ କରୁ-
ଥିଲେ । ଏ ଭାବିକ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ ।]

ରାମଫଳ—ପ୍ରାଦେ (ଘୁମୁସର) ବି—ମସୃଣ ଗୋଟାବିଶିଷ୍ଟ ଅଣ୍ଡଫଳ;
Rāmaphala ଗୋରୁଅ—Apple; Bullock's heart

ରାମ ବନବାସ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନାର୍ଥ ରାମଙ୍କର
Rāma banabāsa ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ—The exile of
Rāma in the forest to fulfil his father's
troth.

ରାମବଲ୍ଲଭ—ସଂ. ବି—ଭୂର୍ଜପତ୍ର—
Rāmaballabha The bark of Birch tree.

ରାମବାଣ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାମ+ବାଣ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶର—
Rāmabāṇa The arrows of Rāmachandra.

ରାମଭଦ୍ର—ସଂ. ବି—ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)
Rāmabhadra Rāmachandra. (See)

ରାମମୂର୍ତ୍ତି ନାଇଡ଼ୁ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶବାସୀ ପୃଥିବୀ-
Rāmamūrtti nāiḍu ବିଖ୍ୟାତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ୟାୟାମବିଶାରଦ—

Rama Murti—the famous athlete of Madras. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ୧୮୭୯; ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ମୃତ । ଏ ଭାରତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ଏ ବିଦେଶୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟାୟାମସାଧକ ସାଣ୍ଡୋ (Sandow)ଙ୍କ ବ୍ୟାୟାମ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଦେଶୀୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଅଦ୍ଭୁତ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇ ସମଗ୍ର ଜଗତ୍‌କୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରିଥିଲେ । ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ ଓ ସାଧନାଦ୍ୱାରା ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ପାରେ, ଏହାହିଁ ଏ ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ବାର ଘୋଡ଼ାର ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ମଟର୍‌ଗାଡ଼ି ଓ ୮୦ ମହଣ ଓଜନର ହାତୀ ନିଜର ଛାତି ଉପରେ ଚଳାଇ ପାରୁଥିଲେ ।]

ରାମ ମୋହନ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—

Rāmamohana A name given to males.

ରାମମୋହନ ରାୟ—ଦେ. ବି. ନାମ—ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ, ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଓ ପ୍ରଚାରକ (୧୭୭୪—୧୮୩୩)—Raja

Rāmamohana rāya

ରାମମୋହନ ରାୟ Rammohan Ray; the founder of the Brahmo religion. [ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତ । ବଙ୍ଗଳାଭାଷା ଛଡ଼ା ଆରବୀ, ଫାରସୀ, ସଂସ୍କୃତ, ଇଂରାଜୀ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ହିବ୍ରୁ, ଲାଟିନ୍, ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଲାଟିନ୍‌ଭାଷାରେ ଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏ ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳା ଗଦ୍ୟ ଲେଖାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଏ ପୌତ୍ତଳିକତାର ବିରୋଧୀ ଥାଇ ବେଦାନ୍ତ ସମ୍ମତ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏ ଉପବୀତ ତ୍ୟାଗ କରି ନ ଥିଲେ ଓ ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ଏ ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ରହିତ ହେବା ବିଷୟରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ ଲର୍ଡ୍ ବେଣ୍ଟିଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏ ଦିଲ୍ଲୀ-ସମ୍ରାଟଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ ବିଲାତ ଯାଇଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଲାତ୍ ଯିବା ବିଷୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ଏ ମଧ୍ୟ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜା ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନ୍ତଃପାତୀ ବ୍ରିଷ୍ଟଲ ନଗରରେ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରେ ଏହାଙ୍କ ସମାଧି ଅଛି ।]

ରାମ ରଜ—ଦେ ବି—ବାବାଜୀମାନେ, ଜାଗାପିଲାମାନେ ଓ ପୁଷ୍ପର ସାଇ-ସାଇରେ ନାଗାମାନେ ଦେହରେ ବୋଳ ହେବା ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ ମାଟି—A kind of yellow earth used as paint by Bābājis, wrestlers and actors of heroic parts in operas in Orissa.

Rāma raja

ରାମ ରଜ

ରାମ ରାଜ୍ୟ—ସଂ.ବି.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;ରାମ+ରାଜ୍ୟ)-୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜ୍ୟ—1.The ancient kingdom of Oudh ruled over by Rāmachandra. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ସମନ୍ୱିତ ରାଜ୍ୟ; ଧର୍ମପାଳିତ ରାଜ୍ୟ—2. A kingdom governed with righteousness and where people live in happiness and peace.

Rāma rājya

ରାମ ରାମ—ଦେ. ଅ—ରାମ୍ ରାମ୍ (ଦେଖ)

Rāma rāma Rām rām (See)

ରାମ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ.ବି—୧ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ଅନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—1. Rāma and his younger brother Lakshmaṇa. ୨। (ରାମ=ମୃଗ +ଲକ୍ଷଣ ଯାହାଙ୍କର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶଶାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର 2. The moon. (ଉ—ବିନାଶ ତାମସୀମତେ,ରାମ ଲକ୍ଷଣଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର; ନିରପରାଧ ହୋଇଲେ ବନ୍ଧନ ଯେ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

Rāma lakshana

ରାମ ଲୀଳା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାମ+ଲୀଳା)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ସଂସାରରେ ଯେଉଁ ଲୀଳା ବା କର୍ମମାନ କରିଥିଲେ—The acts performed by Bishṇu when He assumed the incarnation of Rāma, as son of Daśaratha.

Rāma līlā

ରାମ ଲୀଳା

ଦେ. ବି—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜନ୍ମାବଧି ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟଣାବଳୀର ଅଭିନୟ; ରାମଚରିତର ଅଭିନୟ—1. The acting or dramatic performance of the events of the life of Rāmachandra. ୨। ରାମାୟଣର ଘଟଣାବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟ—2. Rude dancing and theatrical performance of particular episodes or incidents described in the Rāmāyaṇa. ୩। ଗଞ୍ଜାମର ଚିକିଟିର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା (୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ କାଳ)ଙ୍କର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଚିତ ରାମଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ।(ଉକ୍ତ ଲୀଳା ଗ୍ରନ୍ଥ ଗଞ୍ଜାମର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଯାତ୍ରା ଓ ପରମାନନ୍ଦରେ ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଉତ୍କଳରେ ନାଟକାଭିନୟର ପ୍ରଥମ ଅଗ୍ରଦୂତ) 3. Name of a dramatic poem by a late king of Chikati (1791—1819)

ରାମ ଶଙ୍କର—ସଂ.ବି ପୁଂ.—ରାମ ଓ ମହାଦେବ; ହରିହର—Bishṇu and Śiba.

Rāma śaṅkara

ରାମ ଶଙ୍କର

ଦେ. ବି ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨। ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ—2. The late Rai Bahadur Ramsaṅkar Roy. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ ଉତ୍କଳ ଉପନିବେଶୀ ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥବଂଶୀୟ ଓକୀଲ ଓ ଭ୍ରାତାର ଓ ୬ ଭୌଗୀଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କର ଅନୁଜ । ଏ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନାଟକ ରଚନା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ଏ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ନାନା ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବେଦ ଓ ସଦ୍ଭାବର ଅଧ୍ୟୟନ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ଏ ବହୁକାଳ ଜଟକ ମିଉନିସିପାଲିଟିର ଭାଇସ୍‌ଚେଅରମାନ୍ ଓ

ରେଥରମାନ୍ କର୍ମ ଦକ୍ଷତା ସହକାରେ ଚଳାଇଥିଲେ । ଏ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ରାୟ ବାହାଦୁର୍ ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଉଚ୍ଚଳକୁ ନିଜର ମାତୃଭୂମି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଅପଣାର ମାତୃଭାଷାରୂପେ ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ ।]

ରାମ ଶରଣ—ସଂ. ବି—ରାମଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ—Shelter under the
Rāma Śaraṇ mighty Rāma. ସଂ. ବିଣ—ରାମଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ—One whose refuge is Rāma. ଦେ. ବି ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମ ଶାଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସଂ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—
Rāma śāli A species of paddy.

ରାମ ଶିଆଳ(ଲି)—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ବିଲୁଆ—A kind
Rāma śiāla(li) of large-sized jackal.
ରାମ ଶେୟାଲ [ଦ୍ର—ଏମାନେ କାମୁଡ଼ିଲେ ଦଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ବଡ଼ା ସିୟାର ଜଳାତଙ୍କ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ମରିଯାଏ]

ରାମ ଶିଂଗା(ଘା)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାମ ଓ ଶୃଙ୍ଗ)—ବାବାଜୀ ବୈଷ୍ଣବ-
Rāma śiṅgā(ghā) ମାନେ ହରି ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ମୁଖ
ରାମ ଶିଂଗା ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନି ପୂରକ ବଜାଇବା ମହିଷ ଶୃଙ୍ଗାକାର ବଡ଼
ରାମ ସିଂଗା ତୁରୀ—A bugle or trumpet (shaped like a buffalo horn) blown by Baishṇabas in the course of Saṁkīrttana.

ରାମ ଶିଳା—ଦେ. ବି. (ପଦ୍ୟ)—୧। ସୁନ୍ଦର ପଥର—1. A beauti-
Rāma śilā ful slab of stone. (ଉ—ବେଦୀବଦ୍ଧ ମଣ୍ଡ ଥାଇ ରାମଶିଳା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୨ । ଗୟାର ଏକ ପାହାଡ଼—2. Name of a hillock in Gaya. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ତୀର୍ଥରୂପେ ଗଣନା କରନ୍ତି ଓ ଏଠାରେ ପିତୃ ଲୋକଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ।]

ରାମ ଶ୍ରୀ—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୋଳ ରାଗର ପୁତ୍ର, ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—Name
Rāma śrī of a secondary musical tune.

ରାମ ସଖା—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରାମ ଅଛନ୍ତି ସଖା ଯାହାର)—
Rāma sakha କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାଧିପତି ବାନରରାଜ ସୁଗ୍ରୀବ—Sugrība; the monkey king of Kiskindhyā who was an ally of Rāma.

ରାମ ସଖା—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାମଙ୍କର ସଖା)—ବାନରରାଜ
Rāma sakhā ସୁଗ୍ରୀବ—Sugrība, the monkey-king.

ରାମ ସାରସ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରାମ ଓ ସାରସ)—ଜୁଳେଚର ଦୀର୍ଘପଦ
Rāma sārasa ଦୀର୍ଘଚଞ୍ଚୁ ପକ୍ଷୀ; ବଡ଼ିଅକାଙ୍କ ବା ସାରସ ଜାତୀୟ
ରାମ ସାରସ ପକ୍ଷୀ—The black-necked stork;
ରାମସାରସ Xenorhynchus Asiaticus; the East Indian Jabiru.
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ଠାରୁ ଥଣ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଛଅ ହାତ ଲମ୍ବ । ଏମାନଙ୍କର ପେଟ ଓ ଗୋଡ଼ ଧଳା; ଗୋଡ଼ର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହାତ; ଥଣ୍ଟ ଏକ ସ୍ୱଖଣ୍ଡ; ବେକ ପ୍ରାୟ ୧ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ ।]

ରାମ ସେନକ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—କିରାତତିକ୍ତ; ଚିରେଇତା—
Rāmasenaka A medicinal bitter plant; Agathotes Chirayata.

ରାମା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମ୍. ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ ।
Rāmā ନାରୀ—1. Woman. [ଦ୍ର-ଏ ଶବ୍ଦ ଗୀତ ଓ ପଦ୍ୟରେ ବିଶେଷରୂପେ ନାରୀ ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—2. A fair lady. ୩ । ଗାନକଳାରେ ପ୍ରବୀଣା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—3. A songstress. ୪ । କାର୍ତ୍ତିକ କୃଷ୍ଣା ଏକାଦଶୀ (ହି. ଶ)—4. The eleventh day of the dark fortnight of Kārttika. ୫ । ହିଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—5. Assafoetida. ୬ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ହି. ଶ)—6. Vermilion. ୭ । ନଦୀ (ହି. ଶ)—7. River. ୮ । ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପୀ (ହି. ଶ)—8. White-flowered variety of Barleria. ୯ । ଘିକୁଆଁର (ହି. ଶ)—9. Indian Aloes. ୧୦ । ଶୀତଳା; ବସନ୍ତ ରୋଗ (ହି. ଶ)—10. Small pox. ୧୧ । ଅଶୋକ (ହି. ଶ)—11. Aśoka tree. ୧୨ । ଗୋରୋଚନା (ହି. ଶ)—12. An yellow pigment got from cows. ୧୩ । ସୁଗନ୍ଧବାଳା; ଭୁରୁବେଲ (ହି. ଶ)—13. Pavonia Odorata (tree). ୧୪ । ଗେରୁ ମାଟି (ହି. ଶ)—14. Red ochre. ୧୫ । ଜୟମାଣ୍ଡ ଲତା (ହି. ଶ)—15. Thalictrum Faliolosum (creeper). ୧୬ । ତମାଳ ପତ୍ର (ହି. ଶ)—16. The leaf of Tamāla. ୧୭ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ହି. ଶ)—17. The Goddess of riches. ୧୮ । ସୀତା (ହି. ଶ)—18. A name of Sītā. ୧୯ । ରୁକ୍ମିଣୀ (ହି. ଶ)—19. A name of Rukmiṇī. ୨୦ ରାଧା (ହି. ଶ)—20. A name of Rādhā. ୨୧ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଚରଣ ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଓ ଶେଷ ଦୁଇ ଚରଣ ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ବୃତ୍ତରେ ରଚିତ ଉପଜାତି ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—21. Name of a Sanscrit metre. ୨୨ । ଆଠ ଅକ୍ଷରର ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—22. Name of another Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ତଗଣ, ଯଗଣ ଓ ଦୁଇଟି ଲଘୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—(ହି. ଶ)] ଦେ. ବି (ସଂ. ରାମ) ଅନାଦରାର୍ଥକ, —ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—Name for calling a person whose name begins with the word Rāma.

ରାମାଉତ୍(ତ,ତି)—ଦେ. ଦେ. ବି (ହିନ୍ଦି ରାମାଉତ୍‌ରୁ ଅନୁକୃତ)—
Rāmāut(ta,ti) ୧ । ରାମାନୁଜ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ରାମଭକ୍ତ
ରାମାତ୍ ବୈଷ୍ଣବ—1. A sect of ascetics who wor-
ରାମାବତ ship Rāma. ୨ । ରାମୋପାସକ ବୈଷ୍ଣବ—2. A

devotee of Bishṇu in the incarnation of Rāma. ୩ । ରାମାନନ୍ଦପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବ— 3. A Baishṇaba following the tenets of the Baishṇaba reformer Rāmānuja.

ରାମାଙ୍କ—ସଂ. ବ (ପଦ୍ୟ)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. [ଦୃ—ବୋଲୁ Ramaṅka ରାମାମଣି ରାମାଙ୍କ କେ ଭଣି ବିଧୁକୁ ବିଧୁବ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରାମାଡ଼ିମା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବଙ୍କାଭାବା—1. Tortous'. Rāmāḍhimā ୨ । ଅଶୃଙ୍ଖଳା ସହିତ କରାଯିବା, ବାଁକାଟେଢ଼ା, ବାଁକାଚୁରା (କାର୍ଯ୍ୟ)—2. (work) Slovenly or **ବାଁକାଟେଢ଼ା** carelessly performed. କ୍ରି. ବିଣ— ଅଶୃଙ୍ଖଳିତ-ରୂପେ—Slovenly. (ଉ—ମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏ କୋଠା ଖଣ୍ଡିକ ରାମାଡ଼ିମା କରି ତିଆରି କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି ।)

ରାମାନନ୍ଦ—ଦେ.ବ ପୁଂ—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତର ଉତ୍ତର- Rāmānanda ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶରେ ଆବିର୍ଭୂତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ- **ରାମାନନ୍ଦ** ସଂସ୍କାରକ ଓ ପ୍ରଚାରକ—A renowned **ରାମାନନ୍ଦ** reformer of the Hindu religion flourishing in the 14th century A. D. who advocated the worship of God Rāmchandra. [ଦୃ—ଏ ଧର୍ମପ୍ରଚାରାର୍ଥ ଭାରତର ନାନାସ୍ଥାନ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ସରଳ ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ସର୍ବତ୍ର ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ ଓ ରାମଙ୍କର ଉପାସନା ଏହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମର ମୂଳଭିତ୍ତି ଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ମତାବଲମ୍ବୀ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ରାମୋପାସନାରୂପ ଈଶ୍ୱରାରାଧନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଏକ ଧର୍ମ-ସୂତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏକ ଜାତି ଓ ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ କରିବା ଏହାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ଏ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରାମାତ୍ତ୍ ବା ରାମାତ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଖ୍ରୀ ୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଆବିର୍ଭୂତ ରାମାନୁଜଙ୍କ ଧର୍ମମତକୁ ଏ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ।] ୨ । ରାମାନନ୍ଦ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ରାମୋପାସକ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ— 2.The sect of Baishṇabas who worship Rāma and follow the tenets of Rāmānanda. ୩ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— 3. A name given to males. ୪ । ରାଏ ରାମାନନ୍ଦ (ଦେଖ) 4. Rāe Rāmānanda (See)

ରାମାନନ୍ଦ ସ୍ୱାମୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ (ଖ୍ରୀ. ୧୮୫୭ Rāmānanda swāmī —୧୯୦୧)—A Bengali religious preacher of the name (Born 1857—Died 1901). [ଦୃ—ଏ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ି ବିବାହ କରିଥିଲେ । ପରେ କଲିକତାରେ ସ୍କୁଲରେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରତିମାପୂଜାକୁ ଏ ସୁଖ ପାଉ ନ ଥିଲେ; ତେଣୁ ଏ ପରିତା ଛାଡ଼ିଦେଇ ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମ ହେଲେ । କେତେକ କାଳ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର ପ୍ରଚାରକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସାରିଲାପରେ ଏ ପୁନର୍ବାର ହିନ୍ଦୁ ମତାନୁସାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ ଓ ଯୋଗ ତନ୍ତ୍ରାଦି ସାଧନା କଲେ । ଏ ଆସାମ, ଭିବ୍ରତ, ପଞ୍ଜାବ, ହରିଦ୍ୱାର, ବଦ୍ରୀନାଥ ଆଦି ଅନେକ ତୀର୍ଥ ଓ ପ୍ରଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ସମସାମୟିକ 'ସାହିତ୍ୟ' ଆଦି ବଙ୍ଗୀୟ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ତିବ୍ବତ, କୈଳାସ, ମାନସରୋବର ଆଦିର ଅନେକ ବିବରଣ ଲେଖି ଏ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା ଜୀବନୀ "ପରିବ୍ରାଜକାଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ରାମାନନ୍ଦ" ଦୁର୍ଗାନାଥ ଘୋଷ ଚତୁର୍ଭୂଷଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ।]

ରାମାନନ୍ଦୀ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରାମାନନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating Rāmānandī to Rāmānanda. ୨ । ରାମାନନ୍ଦ ରାମାନନ୍ଦୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅନୁଯାୟୀ—2. Following or **ରାମାନନ୍ଦୀ** according to the Rāmānanda sect. ଦେ.ବ—୧ । ରାମାନନ୍ଦମତାବଲମ୍ବୀ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ— 1. The sect of Baishṇabas following the teachings of Rāmānanda. ୨ । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା (ଦେଖ)—2. Rāmānandī chitā (See)

ରାମାନନ୍ଦୀ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପଣା ମୁଣ୍ଡରେ ରାମାନନ୍ଦୀ Rāmānandī kāṭibā ତିଳକ ଅଙ୍କିତ କରିବା—1, To paint Rāmānandi chitā on one's forehead. (ଉ—ପ୍ରାଚୀ **ରାମାନନ୍ଦୀ ତିଳକ କରନା** କରିଛି ବି ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା ରାଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶରୀ ।) ୨ ।

ରାମାନନ୍ଦୀ ତିଳକ କାଟିବା
ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା କାଟିବା
ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା କରିବା (ଦେବା, ମାରିବା, ପିନ୍ଧିବା, ଘେନିବା, ନାଇବା, ଲଗାଇବା) } ୧ମ ଅର୍ଥ ଅନ୍ୟରୂପ

ରାମାନନ୍ଦୀ ତିଳକ କାଟି ଠକାନ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧପାଇବା

ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା କାଟିବା, ରାମାନନ୍ଦୀ କାଟିଦେବା
ରାମାନନ୍ଦୀ ଦେବା, ରାମାନନ୍ଦୀ ମାରିବା
ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତାଦେବା, ରାମାନନ୍ଦୀ ପଟାଏ ଦେବା
ରାମାନନ୍ଦୀ ପଟାଏ କାଟିବା, ରାମାନନ୍ଦୀ ପଟାଏ ମାରିବା } ୨ୟ ଅର୍ଥ ଅନ୍ୟରୂପ

ରାମାନନ୍ଦୀ ବନକର ଠଗନା ବା ପ୍ରତାରଣା କରିବା— 2. To defraud; to cheat a person. ୩ । ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ବକ ଧନାଦି ଅପହରଣ କରି ସ୍ଥାନତ୍ୟାଗ କରିବା--3. To leave a place after defrauding a person of his money etc. [ଦୃ— ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀ ଘାଗି ଦୁରାତ୍ମାମାନେ ବୈଷ୍ଣବ ଭେକ ଧାରଣ କରି ମାଳାତିଳକ ଧାରଣ କରି (ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା ଘେନି) ପରମଧାର୍ମିକ ବୈରାଗୀରୂପେ ଆପଣାକୁ ପରିଚୟ ଦେଇ ସରଳ ଗୃହସ୍ଥ-

ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଶ୍ରୟ ଲାଭ କରି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଭକ୍ତି ଓ ସେବା ଗ୍ରହଣ କରି ଭକ୍ତ ବ୍ୟବହାରର ଅପବ୍ୟବହାର-ପୂର୍ବକ ଲୋକଙ୍କୁ ଠକାଉଥିଲେ ଓ କପଟଚାରଣପୂର୍ବକ ଲୋକଙ୍କର ଧନାଦି ହରଣ କରି (ଏପରି କି, ପରିବାରସ୍ଥା କୁଳବଧୂମାନଙ୍କୁ ଫୁସଲାଇ ଘରୁ କାଢି) ନେଇ ପଳାଇ ଯାଉଥିବାର ଅନୁଭବରୁ ଏ ବାକ୍ୟର ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ "ଠକାଇବା" ଅର୍ଥ ଚଳିଅଛି । ଏ ଅନୁଭବ ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା କମିଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଦ୍ୟାବଧି ମଧ୍ୟ ଘଟୁଅଛି । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା କାଟିବା ଭଣ୍ଡମାନଙ୍କ ପରେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବମାନେ—ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁମାନେ ହରିମନ୍ଦିର ଚିତା କାଟୁଥିଲେ—ମଧ୍ୟ ଏ ଅଭିନୟ କରିବା ଦେଖାଯିବାରୁ 'ହରିମନ୍ଦିର କାଟିବା' ବାକ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର ଚଳିଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀମାନେ ବାହାରରେ "ଚିତାକାଟି" ସେହି ଚିତାର ଅଶ୍ରୟକରି ଲୋକଙ୍କୁ ଠକାଉଥିବା ଅନୁଭବରୁ 'ଚିତାକାଟିବା' 'ଚିତା ଦେବା' ଆଦି ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଧରାଇବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—ସେ ମତେ ରାମାନନ୍ଦୀ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା, ଅମୁକ ଲୋକ ମୋଠାରୁ ପାଞ୍ଚୋଟି ଟଙ୍କା ଚିତା କାଟି ଚମ୍ପଟ ଦେଲା ।]

ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା—ଦେ. ବି—ରାମାନନ୍ଦସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ
Rāmānandī chitā କପାଳରେ ଧାରଣ କରିବା ତିଳକ
ରାମାନନ୍ଦୀତିଳକ **रामानन्दीटीका(तिलख)** ବା ଚନ୍ଦନାଦିର
(ରାମାନନ୍ଦୀ ତିଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତ୍ରିପୁଣ୍ଡ୍ରକ ଚିତା—Trident- or three-forked sandal-paste mark drawn on the forehead by Rāmānanda Baishnabas. [ଦ୍ର—ଏହା ତ୍ରିଶୂଳ ପରି; ପ୍ରଥମେ ନାସାର୍ଦ୍ଧରୁ ବା ନାସାଗ୍ରରୁ ଗୋଟିଏ ରେଖା ଯାଇ ଭୃକୁଟି ମଧ୍ୟରେ ପଶି ସେଠାରୁ ଦୁଇ ଶାଖାରେ କପାଳସ୍ଥ କେଶମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଣାଯାଏ ଓ ଏହି ଦୁଇ ଶାଖାର ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ରେଖା ଫୁଲ୍ଲ ହୁଏ । ନାସାର୍ଦ୍ଧାତ୍ କେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ "ତିଳକ" ହରିମନ୍ଦିର" ବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ହରିମନ୍ଦିର ଚିତା ମଧ୍ୟ ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତାପରି ତ୍ରିଶିଖ । ହରିମନ୍ଦିର ଚିତାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶୂଳ ଧଳା ଓ ଦୁଇପାଖର ଶୂଳ ଧଳା । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତାର ମଧ୍ୟ ଦୁଇପାଖର ଶୂଳ ଧଳା ଓ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶୂଳ ଧଳା । ରାମାନନ୍ଦସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଚିତା ରାମାନନ୍ଦୀ ପରି, କିନ୍ତୁ ମଝି ଶିଖାଟି ଧଳା ନ ହୋଇ ନାଲି ବା ହଳଦିଆ ଅଟେ ।] (ଉ—ଭୁଆଁ ଭାବ ଚହୁଁ ମଧ୍ୟେ ବିରାଜିତା, ପ୍ରାଚୀ କରିଛି ବି ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା-ରାଧାନାଥ. ନନ୍ଦକିଶୋରୀ ।)

ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡରେ
Rāmānandī chitā kāṭibā ରାମାନନ୍ଦୀ ତିଳକ ଚିହ୍ନ ଅଙ୍କିତ
(ରାମାନନ୍ଦୀଚିତା କାଟିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—1. To
ରାମାନନ୍ଦୀତିଳକକାଟା **रामानन्दीटीकालगाना** paint the Ramandī sandal paste paint on another's forehead. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଭଣ୍ଡାଇକରି ଧନ ଆଦି ନେବା—2. To defraud a person of cash etc by undue influence. [ଦ୍ର—ବୈଷ୍ଣବ ଗୁରୁ କୌଣସି ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଦେଇ ଦୀକ୍ଷିତ କଲାବେଳେ ଉକ୍ତ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଡୋର,କଉଡ଼ିମୁନି, ମାଳା ଓ ତିଳକ ଦିଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍, ଶିଷ୍ୟ ଉକ୍ତ ଡୋରକୁ ଅଣ୍ଟାରେ ପିନ୍ଧି ତା ଉପରେ କୌପୀନ ପରିଧାନ କରେ । ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟର ବେକରେ ତୁଳସୀ ମାଳାଟି ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଆପଣାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବିଶିଷ୍ଟ ତିଳକ ଚିହ୍ନ ତା କପାଳରେ କାଟିଦିଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜେ ଶିଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଙ୍କିତ କରିଦିଅନ୍ତି । ରାମାନନ୍ଦୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୁରୁ ନବଦୀକ୍ଷିତ ଶିଷ୍ୟର ମୁଣ୍ଡରେ ତିଳକ କାଟିଦେଇ ଶିଷ୍ୟ ଉପରେ ଅଯଥା ଅଧିକାର ବିସ୍ତାରପୂର୍ବକ ଶିଷ୍ୟଠାରୁ ଧନ ଆଦି ଠକାଇ ନେବାର ଓ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ସମୟସମୟରେ ଜଘନ୍ୟ କାଣ୍ଡମାନ ଘଟାଇବାର ଉଦାହରଣ ବିରଳ ନୁହେ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା ଦେବା ବା ରାମାନନ୍ଦୀ କାଟିବା ବାକ୍ୟର ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ—'ଭଣ୍ଡାଇକରି ଧନ ଆଦି ନେବା' ହୋଇଅଛି ।]

ରାମାନୁଗ୍ରହ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାମ+ଅନୁଗ୍ରହ)—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ
Rāmānugraha ଅନୁଗ୍ରହ)—1. The favour of Rāmachandra. ୨ । ଈଶ୍ୱରାନୁଗ୍ରହ—2 The favour of God.

ରାମାନୁଜ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାମ+ଅନୁଜ)—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାନ
Rāmānuja ବୈମାତ୍ରିକ ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—1. Lakshmana, the younger brother of Rāmachandra.
ରାମାନୁଜ **रामानुज** ଦେ. ବି. ନାମ—୧ । ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ
ଖ୍ରୀ: ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆବିର୍ଭୂତ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଓ ଧର୍ମ-ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—1. Name of a Hindu religious reformer of South India in the 12th century. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମ୍ଭବତଃ ଖ୍ରୀ: ୧୦୭୩ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୧୯୪ ରେ ୧୨୧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ହୋଇଥିଲା (ହି. ଶ.) । ଏ ଶୈବମତ ଓ ଜୈନମତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଷ୍ଣୁମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାପାଇଁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କୁ ତାତ୍କାଳିକ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ନାନା ନିଗ୍ରହ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ପ୍ରଥମେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଚୋଲ ରାଜ୍ୟରେ, ପରେ ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇ ମହୀଶୂର ରାଜ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ମହୀଶୂର ରାଜାଙ୍କୁ ନିଜ ମତରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥିଲେ । ରାମାନନ୍ଦ ଓ କବୀର ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ମତାବଲମ୍ବୀ । ରାମାନୁଜ ରାମଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଚୈତନ୍ୟ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ରାମାନୁଜଙ୍କ ମତର ସାର ମର୍ମ ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁପରି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ରାମାନୁଜ ସେହିପରି ଜୈନଧର୍ମର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଜ	ଶ,ଷ	ଛ	ଇସ୍ଥ	ଉଅ	ଭ
୨	ଈ	ଊ	ଌ	ଲୃ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଛ	ନ୍ଦ

ଦାର୍ଶନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଅଧାର ଉପନିଷଦ୍ ଅଟେ । ବେଦାନ୍ତରେ ଏହାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ 'ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତ' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ । ରାମାନୁଜ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣର ଶ୍ରୀଏ ଟୀକା, ବେଦାନ୍ତ-ସାର ଓ ବେଦାନ୍ତ ସାପ ନାମକ ବେଦାନ୍ତସୂତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ବେଦାର୍ଥସଂଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସଂସ୍କୃତରେ ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଓ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଭାଷ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ରାମାନୁଜପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଭ କରିଥିଲା ଓ ଏହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାମାନନ୍ଦ ଏହି ଧର୍ମମତ ଭାରତର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ।

ରାମାନୁଜ ଓ ରାମାନନ୍ଦ ଉଭୟଙ୍କ ଧର୍ମମତ ରାମୋପାସନାମୂଳକ । ତେବେ,କେତେକ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ, ଯଥା ଚିହ୍ନାରେ, ଏ ଦୁହିଙ୍କର ପ୍ରଭେଦ ଅଛି ।

ରାମାନୁଜୀମାନେ ଗୃହୀ ଓ ନିହଙ୍ଗୀ ହୋଇପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ରାମାନନ୍ଦୀମାନେ ନିହଙ୍ଗୀ ।

ପୁରୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇମାର ମଠ, ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱ,ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ୱ ଆଦି ମଠର ମହନ୍ତମାନେ ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟର 'ନିହଙ୍ଗୀ' ବୈଷ୍ଣବ ଓ କଟକ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ଆଦି ମଠର ମହନ୍ତମାନେ ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟର 'ଗୃହୀ' ବୈଷ୍ଣବ ଅଟନ୍ତି ।

ମଞ୍ଜୁଷା ରାଜବଂଶ ରାମାନୁଜ ତିଳକ ଧାରଣ କରନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମଚାରୀ ଏହି ତିଳକ ଲଗାନ୍ତି ।]

୨ । ରାମାନୁଜଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟ— 2. The Baishṇaba sect started by Rāmānuja. ୩ । ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ— 3. A Baishṇaba following Rāmānuja's doctrines

ରାମାନୁଜ ଦାସ—ଦେ. ବି—୧ । ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ନାମ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ବିଶେଷତ ବା ରାମାନୁଜଦାସ **रामानुजदास** ଗାଦିଗତ ଉପାଧି—1. The Rāmānuja dāsa title of Baishṇabas of the Rāmānuja sect added to the individual names. (ଯଥା—ଇମାର ମଠର—ମହନ୍ତ ଗଦାଧର ରାମାନୁଜ ଦାସ, କଟକ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ମଠର—ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରାମାନୁଜ ଦାସ ।)

ରାମାନୁଜୀ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ—1. Belonging to the Rāmānuja sect of Baishṇabas. ୨ । ରାମାନୁଜ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ—2. Used by the Rāmānuja sect. ୩ । ରାମାନୁଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Relating to Rāmānuja. ୪ । ରାମାନୁଜ-ଧର୍ମମତାବଲମ୍ବୀ—4. Following the tenets of Baishṇabism propagated by Rāmānuja.

ରାମାନୁଜୀ ତିଳକ(ଚିତା)—ଦେ. ବି—ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନେ Rāmānuji tilaka(chitā) କପାଳରେ କାଟିବା ତିନିଶିଖା ଚିହ୍ନ ରାମାନୁଜୀତିଳକ **रामानुजीतिलक** (ଏହାର ଦୁଇପାଖର ଶିଖା ଧଳା ଓ ମଝିର ଶିଖା ନାଲି ବା ହଳଦିଆ; ଏ ମଝି ଶାରକୁ ଶ୍ରୀ ବୋଲାଯାଏ ଓ ନାଲି ଚୁନାକୁ ଶ୍ରୀ ବୋଲାଯାଏ ।) Trident-shaped marks put on the forehead by the followers of the Rāmānuja tenets.

ରାମାନୁଜୀୟ—ସ ବିଣ—ରାମାନୁଜସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Ramānujiya Relating to Rāmānuja.

ରାମାବତାର—ସ. ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରାଜ ଦଶରଥଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ରରୂପେ ଜାତ ହୋଇ ରାବଣାଦି ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ନିଧନ କରିଥିବା ଅବତାର । (ଏହା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୧୦ ଅବତାର ମଧ୍ୟରୁ ୭ମ ଅବତାର)— Rāmāb atāra 1. The seventh incarnation of Bishṇu on the earth as Rāmachandra. ୨ । ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଜମଦଗ୍ନି ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ପରଶୁରାମ ଅବତାର (୬ଷ୍ଠ ଅବତାର)—2. Bishṇu's sixth incarnation as Paraśurāma. ୩ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବଳରାମ ବା ରାମକୃଷ୍ଣରୂପରେ ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ଅଷ୍ଟମ ଅବତାର—3. Bishṇu's eighth incarnation as Balarāma.

ରାମାଭିଷେକ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲଙ୍କାରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଫେରି ଆସି ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜସିଂହାସନରେ ରାମଙ୍କର ରାଜପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରୂପ ଉତ୍ସବ—The installation of Rāmachandra on the throne of Ajodhyā after his return from Laṅkā.

ରାମାଭିଷେକ(କୀ) ମଉଡ଼—ଦେ. ବି. (ସ. ରାମାଭିଷେକ ଓ ମୁଦ୍ରା)—Rāmābhisheka(kī) maurda ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଭିଷେକକାଳୀନ ରାମାଭିଷେକ ମୋହର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ସୁନାର ମୁଦ୍ରା—Gold coins **रामाभिषेक मोहर** having the scenes of Rama's [ରାମାଭିଷେକ(କୀ) ମୋହ(ହୋ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] installation stamped on it.

[ଦ୍ର—ଏହି ମୁଦ୍ରାମାନ ପୂର୍ବେ ଭାରତର ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ଓ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଦ୍ରା ରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲେହେଁ ପୁରାତନ ମୁଦ୍ରାମାନଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବିଶୁଦ୍ଧତର ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଖୁବ ଆଗ୍ରହ